

Authorized licensed use limited to: 172.21.0.5.

Downloaded on 14/05/2024 06:14:44 UTC from Psifiako (Apothetirio Dimosias Istorikis)

For all other rights, see Terms of Use.

Authorized licensed use limited to: 172.21.0.5.

Downloaded on 14/05/2024 06:14:41 UTC from Psikiatrik Apotektinio Dimosias Istoriķis V

Restrictions apply.

Authorized licensed use limited to: 172.21.0.5.

Downloaded on 14/05/2024 06:14:44 UTC from Psihiko-epistimotiki Dimosias Istorikis

Restrictions apply.

Authorized licensed use limited to: 172.21.0.5.

Downloaded on 14/05/2024 06:14:44 UTC from Psihiko-Apothetinio Dimosias Istorikis V

- Restrictions apply.

ΘΕΟΣ ΕΝ ΤΗ ΦΥΣΕΙ

Βιβλ. εἰσαγωγῆς

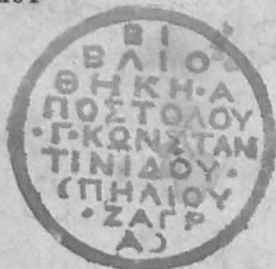
ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ἄριδι

ΚΑΜΙΛΛΟΥ ΦΛΑΜΜΑΡΙΩΝΟΣ

ΜΕΤΑΦΡΑΣΘΕΝ ΕΚ ΤΟΥ ΓΑΛΛΙΚΟΥ

ΥΠΟ

ΔΙΚΑΤΕΡΙΝΗΣ Ι. ΖΑΡΚΟΥ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ.

ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΝ ©. ΠΑΠΠΑΛΕΞΑΝΔΡΗ

*Οπισθεῖν τῶν Ἀγ. Θεοδώρων, ἀριθ. 6.

1878

Authorized licensed use limited to: 172.21.0.5.

Downloaded on 14/05/2024 06:14:44 UTC from Psifiko Apothetirio Dimosias Istorikis V
Restrictions apply.

ΤΟΙΣ ΑΝΑΓΝΩΣΤΑΙΣ

Τίς εἶνε ἡ πρώτη αἰτία τῶν ὄντων καὶ φαινομένων, εἶνε τὸ μέγιστον ἐρώτημα, ὅπερ προβάλλει εἰς ἑαυτὸν ὁ ἀνθρώπινος λόγος, ἀφ' οὗ ἤρχισε νὰ φιλοσοφῇ. Καὶ εἶνε μὲν ἀληθές ὅτι ὁ Πλάτων, ὁ Ἀριστοτέλης, καὶ ἐν τοῖς νεωτέροις χρόνοις ὁ Καρτέσιος, ὁ Λεϊβνίτιος, ὁ Κάντιος καὶ ἄλλοι, οἱ τὰ πρῶτα φερόμενοι ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς φιλοσοφίας, ἀπεφάναντο ὑπὲρ τῆς ὑπάρξεως πνευματικοῦ ὄντος διακοσμοῦντος καὶ κυβερνῶντος τὸ σύμπαν· ἀλλ' οὐχ ἤττον ὁμῶς ἀνεφάνησαν καὶ ἕτεροι, οὐχὶ εὐκαταφρόνητοι ἄνδρες, οἵτινες, ἐναντία δοξάζοντες, ἐζήτησαν νὰ ἀναγάγωσι τὰ πάντα εἰς τὴν ὕλην καὶ τὰς ἐν αὐτῇ δυνάμεις, καὶ διὰ τῶν δυνάμεων τούτων νὰ ἐξηγήσωσιν πάντα τὰ φαινόμενα τῆς κινήσεως καὶ ζωῆς. Τὰς θεωρίας τῶν ἀνδρῶν τούτων, αἵτινες μάλιστα ἐφάνησαν λαβοῦσαι

ισχυρότερον κύρος κατὰ τὴν ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς
 χρόνοις ἀνάπτυξιν καὶ πρόοδον τῶν φυσικῶν
 ἐπιστημῶν, πολεμεῖ ὁ διακεκριμένος καὶ πολυ-
 μαθὴς Γαλάτης Φλαμμαρίων ἐν τῷ πονήματι
 αὐτοῦ τῷ ἐπιγραφομένῳ «ὁ Θεὸς ἐν τῇ Φύσει». Ἐν
 τῷ σπουδαίῳ καὶ ὑψηλῷ τούτῳ ἔργῳ, διὰ βα-
 θείας ἐρεῦνης τῆς φύσεως καὶ δι' ἐπαγωγῶν καὶ
 χαριέσσης παραστάσεως τῶν θελκτικῶν καὶ με-
 γαλοπρεπῶν σκηνῶν καὶ τῶν θαυμασιῶν αὐτῆς,
 δεικνύει ὁ ἔξοχος συγγραφεὺς ψηλαφητὴν τὴν
 ἐν παντὶ δημιουργίᾳ, καὶ τῷ ἐλαχίστῳ, πα-
 ρουσίαν καὶ παντοδυναμίαν τοῦ Θεοῦ, κατα-
 κτώμενος διὰ τῆς πειστικῆς αὐτοῦ εὐγλωττίας
 τὸν τε νοῦν καὶ τὴν καρδίαν τοῦ ἀναγνώστου.
 Λαμβάνων δὲ τὰ ὄπλα του ἐξ αὐτῶν τῶν
 φυσικῶν ἐπιστημῶν, καὶ δι' ἀκαταμαχῆτων λό-
 γων καθιστῶν ἐναργέστατον ὅτι ἡ δύναμις
 δὲν εἶνε προσὸν καὶ ιδιότης τῆς ὕλης, ὅπως δι-
 σχυρίζονται οἱ καθ' ἡμᾶς σημαιοφόροι τοῦ ὕλι-
 σμοῦ καὶ τῆς ἀθεΐας, ἀλλὰ κυρίαρχος αὐτῆς,
 ἀποδεικνύει εἰς πάντα, βουλόμενον νὰ μὴ ἀσπά-
 ζηται ἀνεξελέγκτως καὶ ἀκρίτως τὰ ὑπ' ἄλλων
 θεσπιζόμενα, ὅτι ἡ ὕλη εἶνε νεκρά, ἀδρανὴς καὶ
 ἄνους, καὶ εἶνε ἀδύνατον λογικῶς νὰ ἐξηγηθῇ ἢ
 ἐν τῷ κόσμῳ κίνησις καὶ ζωὴ, καὶ ἡ ἐν αὐτῷ
 καθορωμένη τάξις καὶ ἁρμονία ἄνευ τῆς πί-

σεως εἰς ὑπαρξιν πνευματικοῦ ὄντος ὡς ὑπερ-
 τάτου τοῦ παντός Κυβερνήτου. Ἐπεχείρησα δὲ
 τὴν μετάφρασιν τοῦ βιβλίου, ἐκ τῆς ἐνδεκάτης
 αὐτοῦ ἐκδόσεως, μεταγλωττισθέντος ἤδη πρό-
 κινων ἐτῶν καὶ εἰς τὴν γερμανικὴν, οὐ μόνον
 προτραπεῖσα ὑπὸ λογίων ἀνδρῶν, ἀλλὰ καὶ πι-
 σεύουσα ὅτι τοῦτο οὐχὶ ὀλίγον δύναται νὰ συν-
 τελέσῃ εἰς ἀκριβῆ καὶ καθαρὰν γνῶσιν τῆς ἐν
 Εὐρώπῃ γινομένης ἐπιστημονικῆς κινήσεως πρὸς
 διευκρίνησιν τοῦ σπουδαιοτάτου τῶν ζητημά-
 των, καὶ ἀναστείλῃ ὅπως δῆποτε, ἐν τῇ πρώτῃ
 αὐτοῦ ὁρμῇ, τὸν βήματι ἀλαζονικῶ καὶ ἐπηρ-
 μένῃ ὁφρῦϊ εἰσελαύνοντα ὕλισμὸν εἰς τὴν χῶ-
 ραν, ἐν ἣ ἡ λατρεία τοῦ πνεύματος καὶ τοῦ ἰ-
 δεώδους, ὁ μετὰ τῆς θρησκείας ἀρρήκτως συν-
 δεόμενος βίος καθ' ἀπάσας αὐτοῦ τὰς σχέσεις, ἡ
 αἰέποτε ζέουσα καὶ ἐνεργὸς πίστις εἰς τὸν Θεὸν
 τῶν πατέρων, παρήγαγον ἀριστουργήματα ἀ-
 παραμίλλου καὶ οὐρανίας τέχνης καὶ φιλοσοφίας
 θείας καὶ ὑψηλῆς, ἔστησαν δὲ τρόπαια ἀξιοθαυ-
 μάσου ἀνδρείας καὶ φιλοπατρίας κατὰ τοὺς δια-
 φόρους ὑπὲρ πίσεως καὶ πατρίδος ἀγῶνας, ἔντε
 τοῖς ἀρχαίοις καὶ νεωτέροις χρόνοις. Ἄν ἐν τῇ
 μεταφράσει διεφυλάχθῃ ἡ χάρις καὶ ἡ δύναμις
 τῶν λόγων καὶ τῶν νοημάτων τοῦ συγγραφέως,
 περὶ τούτου ἂς κρίνωσιν οἱ ἐπαῖοντες, ἔχοντες

ς'.

ἡμῖν συγγνώμην, ἂν περιεπέσαμεν εἰς λεκτικόν τι ἢ πραγματικὸν ἁμάρτημα, καὶ ἐν τῇ ζητήσει τῶν ἐπιστημονικῶν ὄρων ἢ τῆς κυριολεξίας δὲν ἐπετύχομεν πάντοτε τοῦ ἀκριβοῦς ἢ ὀρθοῦ. Τὸ καθ' ἡμᾶς, μετ' ἐπιμελείας ἀνεδιφήσαμεν πρὸς τοῦτο πάντα σχεδὸν τὰ ἐν τῇ ἐλληνικῇ γλώσσῃ μέχρι τοῦδε ἐκδοθέντα σχετικὰ πρὸς τὰ ἀνὰ χειρὰς συγγράμματα, ἐκ παντὸς δὲ τρόπου ἐσπουδάσαμεν ὅπως μὴ τις ξενίζουσα φράσις λάθῃ παραρρυνεῖσα εἰς τὴν μετάφρασιν.

Ἐν Ἀθήναις μηνὸς Νοεμβρίου 1877.

ΑΙΚΑΤΕΝΙΝΗ Ι. ΖΑΡΚΟΥ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τὸ παρὸν σύγγραμμα σκοπὸν ἔχει νὰ παράσχη ἀφήγησιν τῆς ἐνεστώσης καταστάσεως τῶν περὶ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς φύσεως ἐξηκριβωμένων γνώσεων. Ἡ δικσάφησις τῶν τελευταίων αποτελεσμάτων, εἰς ἀ ἔφθασε τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα ἐν τῇ περὶ δημιουργίας μελέτῃ, εἶνε καθ' ἡμᾶς ἡ ἀληθοῦς βάσις, ἐφ' ἧς σήμερον δύναται νὰ θεμελιωθῇ πᾶσα φιλοσοφικὴ καὶ ὁρησκευτικὴ πεποίθησις. Ἐν ὀνόματι τῶν λογικῶν νόμων, οὕτω λαμπρῶς κυρωθέντων ὑπὸ τῆς καθ' ἡμᾶς προόδου, καὶ δυνάμει τῶν βεβαιωμάτων ἀρχῶν, τῶν συνιστωσῶν τὴν λογικὴν καὶ τὴν μέθοδον, φαίνεται ἡμῖν ὅτι τοῦ λοιποῦ διὰ τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν ὀφείλομεν νὰ ἐπιδιώξωμεν τὴν ζήτησιν τῆς ἀληθείας.

Ἄν ἔχομεν τὴν ἐπιθυμίαν νὰ ἔλθωμεν εἰς λύσιν τοῦ μεγίστου τῶν προβλημάτων, ἃν ἔχομεν τὴν ἄσθεσον διψαν νὰ ἀποκτήσωμεν πίστιν, ἐφ' ἣ τὸ ἡμέτερον πνεῦμα δύναται νὰ ἀναπαυθῇ, εὐρίσκον τροφὴν ἐν αὐτῇ, ἂν δι᾿ αὐτὴν ὑπὸ τοῦ δικαίου ζήλου νὰ μεταδώ-

σωμεν καὶ τοῖς ἄλλοις, οἵτινες ἔτι ζητοῦσιν τὴν πα-
ρηγορίαν, ἣν καὶ ἡμεῖς εὗρομεν, μόνον—δὲν φοβού-
μεθα νὰ τὸ εἴπωμεν—μόνον ἐν τῇ πειραματικῇ ἐπι-
στάμῃ ὀφείλομεν νὰ ζητήσωμεν τὸν τρόπον τοῦ εἰδέ-
ναι, μόνον δι' αὐτῆς ὀφείλομεν νὰ βαδίσωμεν. Ὁ πυρ-
ρωνισμός, ἡ καθολικὴ δυσπιστία ὑπάρχει ἐν τῷ βά-
θει τῆς ἡμετέρας ψυχῆς· ὁ ἑταστικός αὐτῆς ὀφθαλ-
μός, ὃν οὐδέποτε ἀποπλάνησάς τις διαφύγει, ἀγρυ-
πνεῖ ἐν τοῖς ἡμετέροις διαλογισμοῖς. Ἄς μὴ νομίζω-
μεν κακὸν τὸ τοιοῦτον, ἀς μὴ μεμφώμεθα τὸν Θεὸν ὅτι
δὲν ἀπεχάλυψεν ἡμῖν τὰ πάντα δημιουργῶν ἡμῶς, καὶ
ὅτι ἔδωκεν ἡμῖν τὸ δίκαιον τῆς συζητήσεως. Ὁ χυ-
ρακτῆρ οὗτος τοῦ ἡμετέρου ὄντος ἔχει καλῶς καθ' ἐχυ-
τόν· ἀποτελεῖ τὸν κυριώτατον ὅρον τῆς ἡμετέρας προσό-
δου. Ἄλλ' ἂν ἡ ἀμφιβολία εἴνε ἀγρυπνος ἐν τῇ ἡμε-
τέρᾳ συνειδήσει, ἡ ἀνάγκη ὅμως τῆς πίστεως ἐγγεν-
νᾶται μετὰ δυνάμεως ἐν ἡμῖν. Δυνάμεθα νὰ ἀμφι-
βάλλωμεν, ἀλλὰ κατεχόμεθα καὶ ἀγόμεθα ὑπὸ τῆς
ἀκορέστου ὀρέξεως τοῦ εἰδέναι. Ἐχομεν χρεῖαν πί-
στεως· τὰ πνεύματα, τὰ καυχώμενα ὅτι δὲν ἔχουσιν
οὐδεμίαν, εἶνε τὰ μάλιστα εὐεπίφορα πρὸς τὴν δεισι-
δαιμονίαν ἢ τὴν χλιαρὰν καὶ ἀδρανῆ ἀδιαφορίαν.

Ὁ ἄνθρωπος φέρει ἐν τῇ ἑαυτοῦ φύσει τοιαύτην ἀ-
δυσώπητον ἀνάγκην νὰ ἀποκτήσῃ στερεὰν πεποιθή-
σιν, καὶ μάλιστα περὶ ὑπάρξεως· ὄντος διακοσμητοῦ
καὶ κυβερνήτου τοῦ κόσμου, ὥστε, ἂν δὲν ἀνταπύε-
ται εἰς πίστιν τινὰ, βιάζεται νὰ ἀποδείξῃ εἰς ἑαυτὸν
ὅτι ὁ Θεὸς δὲν ὑπάρχει, καὶ ζητεῖ τὴν ἡρεμίαν τῆς ψυ-

χῆς ἐν τῇ ἀθείᾳ καὶ τῇ διδασκαλίᾳ τοῦ μηδενοῦς. Οὕτως ἐν τῇ ἐξετάσει τοῦ προκειμένου ζητήματος δὲν ἔχομεν πλέον νὰ μάθωμεν τί εἶνε ἡ μορφή τοῦ Δημιουργοῦ, ὁ χαρακτηρ τῆς μεσιτείας, ἡ ἐνέργεια τῆς χάριτος, οὐδὲ νὰ συζητήσωμεν περὶ τῆς ἀξίας τῶν θεολογικῶν συλλογισμῶν. Τὸ κύριον ζήτημα εἶνε νὰ μάθωμεν ἂν ὁ Θεὸς ὑπάρχει ἢ δὲν ὑπάρχει. Χρεῖα λοιπὸν νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι καθόλου ἡ μὲν ἀρνησις ὑποστηρίζεται ὑπὸ τῶν ἐμπείρων τῆς θετικῆς ἐπιστήμης, ἡ δὲ κατάρχεις ἔχει ὑπερμάχους μάλιστα ἀνδρὰς ξένους τῆς ἐπιστημονικῆς κινήσεως.

Προσεκτικὸς παρατηρητὴς δύναται ἐν τῷ παρόντι νὰ ἐνίδη ἐν τῇ τάξει τῶν ἐπιστημῶν ἰσχυρούσας δύο τάσεις ἐκ διαμέτρου ἐναντίας ἀλλήλαις. Ἐνθεν μὲν χημικοὺς τῆς φύσεως, ἀσχολουμένους εἰς τὸ νὰ λαμβάνωσι καὶ λειαίνωσιν ἐν τῷ ἐκυτῶν ἐργατηρίῳ τὸ ὑλικὸν τῆς νεωτέρης ἐπιστήμης, ὅπως ἐξ αὐτοῦ ἐξγάγωσι τὴν οὐσίαν καὶ τὸ ἄκρον ἄωτον, καὶ κηρύσσοντας ὅτι οὐδὲν ἐμφανίζεται Θεὸς ἐν ταῖς ἐκυτῶν ἐργασίαις· ἐτέρωθεν δὲ θεολόγους τινὰς, συγκεχυότας ἐν μέσῳ κεκοινημένων χειρογράφων γοτθικῶν βιβλιοθηκῶν, ἀναδιφῶντας, ἀνελίσσοντας, ἐρωτῶντας, μεταγλωττίζοντας, συλλέγοντας, παραπέμποντας καὶ μνημονεύοντας ἀδικλείπτως πᾶσι καὶ χωρία, καὶ ἀποφαينوμένους, ὡς ἄγγελοι αὐτόπται γενόμενοι τοῦ Θεοῦ, ὅτι ἀπὸ τῆς ἐν τῷ ἀριστερῷ ὀφθαλμῷ κόρης μέχρι τῆς ἐν τῷ δεξιῷ τοῦ αἰωνίου Πατρὸς ὑπάρχει διάστημα τριακοντακινητῶν λευγῶν, ἐνὸς ἐκτομυρίων πηχῶν ἐκείστης,

ἔχοντος τοῦ πήχεως μήκος τεσσάρων χειρῶν καὶ ἡμισείας. Πιστεύομεν ὅτι ἀμφοτέρω τὰ μέρη ὁρμῶνται εὐ-
 λικρινῶς ἐκ τοῦ ἐνθέρμου πόθου νὰ γνωρίσωσι τὴν ἀ-
 λήθειαν. Οἱ πρῶτοι νομίζουσιν ὅτι ἐκπροσωποῦσι τὴν
 φιλοσοφίαν τῆς εἰκοστῆς ἑκατονταετηρίδος, οἱ δεύτε-
 ροι φυλάττουσι μετ' εὐλαθείας τὴν τῆς δεκάτης
 πέμπτης. Οἱ μὲν διέρχονται διὰ τοῦ Θεοῦ χωρὶς νὰ τὸν
 βλέπωσιν, ὡς ὁ ἀερονάυτης διὰ τοῦ κυανοῦ Οὐρανοῦ·
 οἱ δὲ ὁρῶσι διὰ πρίσματος, ὅπερ διαθλά τὸ φῶς καὶ
 χρωματίζει τὴν εἰκόνα. Ὁ ἐλεύθερος παρατηρητής, ὁ
 ζητῶν νὰ ἐξηγήσῃ τὰς ἐναντίας αὐτῶν τάσεις, ἀπορεῖ
 βλέπων αὐτοὺς ἰσχυρογνωμόνως ἐμμένοντας ἐν τῷ ἰδίῳ
 αὐτῶν συστήματι, καὶ συλλογίζεται καθ' ἑαυτὸν, ἂν
 εἶνε πάντῃ ἀδύνατον νὰ ἐρωτήσῃ ἀπ' εὐθείας τὸ εὐρὺ
 σύμπαν καὶ ἰδῇ τὸν Θεὸν ἐν τῇ φύσει.

Ἡμεῖς, οἵτινες δὲν ἀνήκομεν εἰς οὐδεμίαν αἵρεσιν,
 ἐλευθέρως προεβάλομεν ἡμῖν αὐτοῖς τὸ αὐτὸ πρόβλημα.
 Ἐνώπιον τοῦ θεάματος τῆς ἐν τῷ κόσμῳ ζωῆς, ἐν τῷ
 μέσῳ τῆς φωτοβολούσης φύσεως, ὑπὸ τὴν λάμψιν τοῦ
 ἡλίου, παρὰ τὰς ἀκτὰς τῶν ἐξωργισμένων θαλασσῶν
 ἢ τῶν διαχυγῶν πηγῶν, ἐν τῷ μέσῳ τῶν φθινοπωρι-
 νῶν λειμώνων ἢ τῶν ἀλσῶν τοῦ ἀπριλίου, καὶ ἐν τῇ
 σιγῇ τῶν ἀστεροεσῶν νυκτῶν, ἐζητήσαμεν τὸν Θεόν.
 Ἡ φύσις ἐρμηνευομένη διὰ τῆς ἐπιστήμης ἔδειξεν ἡμῖν
 αὐτὸν ἐν ἰδιόχοντι χαρακτῆρι. Ἐν ταύτῃ καθορᾷ τις
 αὐτὸν ὡς τὴν ἐσωτάτην παντὸς πράγματος δύναμιν.

Ἐν τῇ φύσει ἐθεωρήσαμεν τὰς ἐναρμονίους σχέσεις,
 τὰς συνιστώσας τὴν πραγματικὴν ὠραιότητα τοῦ κό-

σμου, καὶ ἐν τῷ κάλλει τῶν πραγμάτων εὖρομεν τὴν μεγαλοπρεπῆ ἐκδήλωσιν τοῦ Θεοῦ Νοῦ. Οὐδεμίαν ἀνθρώπινην ποίησιν ἐφάνη ἡμῖν ἱκανὴ νὰ παραβληθῇ πρὸς τὴν ἀλήθειαν τῆς φύσεως, καὶ ὁ Αἰώνιος Λόγος ὠμίλησεν ἡμῖν μετὰ μείζονος εὐγλωττίας καὶ ἐν τοῖς μετριωτάτοις ἔργοις τῆς φύσεως, ἢ ὁ ἄνθρωπος ἐν τοῖς μεγαλοπρεπεστάτοις αὐτοῦ ἔσμασιν.

Οἰαδήποτε καὶ ἂν εἴνε ἡ ἀφορμὴ τῶν μελετῶν τοῦ παρόντος ἔργου, δὲν ἐλπίζομεν ὅτι θὰ ἀρέσωσιν εἰς πάντας, διότι ὑπάρχουσιν ἄνθρωποι, οὓς αὐταὶ δὲν θὰ ἐξεγείρωσιν ἀπὸ τοῦ ὕπνου, ἄλλοι δὲ πάλιν, ὧν πόρρω ἀπέχουσι τοῦ νὰ πληρώσωσι τοὺς πόθους.

Ψέγουσιν ἐπὶ ἀδιανοήτῳ τὸν ἡμέτερον αἰῶνα, καὶ εἶνε ἄξιος τῆς μομφῆς ταύτης. Καὶ ὄντως, ποῦ αἱ καρδίαι ἀπάλλουσαι ὑπὸ τοῦ ἔρωτος τῆς ἀληθείας; Ἐν τίνι ψυχῇ ἔτι βασιλεύει ἡ πίστις; Οὐ μόνον ἡ χριστιανικὴ, ἀλλὰ καὶ πᾶσα εἰλικρινὴς πίστις ἐν οἰωδῇ ποτε πράγματι; Ποῦ οἱ χρόνοι, καθ' οὓς αἱ δυνάμεις τῆς φύσεως ἀποθεοῦμεναι ἐτύγγανον καθολικῆς λατρείας; καθ' οὓς ὁ ἄνθρωπος θεωρῶν καὶ θαυμάζων προσηγόρευσε μετὰ ζέοντος αἰσθήματος τὴν αἰωνίαν δύναμιν, τὴν ἐκδηλουμένην ἐν τῇ δημιουργίᾳ; Ποῦ οἱ χρόνοι, καθ' οὓς οἱ ἄνθρωποι ἔχον τὸ αἶμά των ὑπὲρ ἀρχῆς τινος, καθ' οὓς ὁ δημοκρατικὸς ἔφερεν ἐν τῇ κοινῇ ἰδέᾳ, οὐχὶ σπουδαρχίαν; Ποῦ οἱ χρόνοι, καθ' οὓς ἡ μεγαλόνοια λαοῦ τινος, γεγλυμμένη ἐν τῷ ναῷ τῆς Παναγίας τῶν Παρισίων, ἢ ἐν τῷ Ἀγίῳ Πέτρῳ τῆς Ῥώμης, ἐδέετο γονυκλινῆς, προηγῆς κατὰ γῆς, ἀκίνη-

τος ἐν τῷ περιβάλλοντι αὐτὴν λιθίνῳ ἱματίῳ; Ποῦ ᾤχετο φυγαδευθεῖσα ἡ ἀρετὴ τῆς φιλοπατρίας; τῶν ἡμετέρων πατέρων, ἀναπεταννύοντων τὰς πύλας τοῦ Παρθένου εἰς τὴν τέφραν τῶν ἡρώων τῆς διανοίας, καὶ ῥιπτόντων ἐν τῷ σκότει τῆς λήθης τὴν ψευδῆ δόξαν τῆς ἀργίας καὶ τοῦ ξίφους; Ἄς μὴ αἰσχυνώμεθα νὰ τὸ ὁμολογήσωμεν, ἀφοῦ ἔχομεν τὴν ἀδυναμίαν νὰ ὑπομένωμεν τοιαύτην κατὰπτωσιν. Συνεχόμενοι ὑπὸ τοῦ ἐγωΐσμου, δὲν ἔχομεν φιλοδοξίαν ἢ χάριν προσωπικοῦ συμφέροντος. Πλούτη ἔχοντα ἀμφίβολον τὴν πηγὴν, δάφναι ἐξαρπαγεῖσαι μᾶλλον ἢ ληφθεῖσαι, γλυκεῖα ῥαστώνη καὶ ἡσυχία, ἄκρα ὀλιγωρία τῶν ἀρχῶν δὲν εἶνε σήμερον ὁ ἡμέτερος κληρὸς; Ἀποκεχωρηκότες ζῶσι καὶ μακρὰν τοῦ ἐπιφανοῦς κόσμου οἱ μὴ συγκατανεύοντες νὰ κλίνωσι τὸ μέτωπον ἐνώπιον τῆς ὑποκρισίας. Ἐργάζονται ἐν τῇ ἐρημίᾳ, ἀνερευνῶσι τὰς ἀβύσσους τῆς φιλοσοφίας ἐν τῇ σιγῇ τῆς μελέτης, καὶ ἂν διαμένωσιν ἰσχυροὶ, τοῦτο, ἐπεὶ δὲν προσβάλλονται ὑπὸ ἀτροφίας ἐκ τῆς συναφείας αὐτῶν πρὸς τὰς σκιὰς. Ἐν ἀληθείᾳ, μετ' ἄλλους βλέπει τις ὅτι, ἐν ᾧ ἡ μεγαλοπρεπὴς καὶ πᾶσαν προτέραν ὑπερκαοντίσασα πρόοδος τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν, ἡ διαδοχικὴ τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τῆς φύσεως κυριαρχία, εἰς τοσοῦτον ὕψος ἀνεβίβασαν τὸ ἡμέτερον πνεῦμα, ἀφ' ἑτέρου ἀφῆλκον τὴν καρδίαν ἡμῶν νὰ καταπέσῃ πτώσιν οὕτω βραθεῖν. Εἶνε λυπηρὸν αἰσθημα, ὅτι, ἐν ᾧ ἡ δίκαια ἀποδεικνύει ἀείποτε σαφέστερον τὴν δύναμιν τῆς, ἐξ ἑτέρου τὸ αἰσθημα ἀποσθέννυται καὶ ἡ ἐσωτάτη ζωὴ τῆς

ψυχῆς παραμελεῖται ὁσημέραι, ὑποχωροῦσα εἰς τὰς ἀπαιτήσεις τῆς σαρκός.

Τὸ αἴτιον τῆς κοινωνικῆς ἡμῶν κατστάσεως (κατστάσεως ἐφημέρου, διότι ἡ ἱστορία δὲν δύναται νὰ διαψεύδῃ ἐκυτὴν) κεῖται ἐν τῇ ἀπουσίᾳ τῆς πίστεως. Ταύτην ἐγκατελίπομεν καὶ κατεφρονήσαμεν, διότι ἡ δεισιδαιμονία ὑπέσκαψε τὰ θεμέλια τῆς θρησκείας. Πρέπει νὰ εἰνέ τις τυφλός, ἡ ἔνεκα συμφέροντος νὰ ἀπὸ τῆς ἐκυτὸν καὶ τοὺς ἄλλους, (καὶ πολλοὶ φεῦ! πάσχουσι τοῦτο), ὅστις δὲν βλέπει ἢ δὲν ἐξηγεῖ τὴν παροῦσαν κατῴχουσαν πολλῶν πεφωτισμένων πνευμάτων. Ἐπειδὴ ὁ χαρακτήρ τοῦ ἀληθοῦς ἀπεκαλύφθη ἐνκαρτέστερον εἰς τὰς ἡμετέρας ψυχάς, αὗται τείνουσι πρὸς κατωτέραν λατρείαν· ἐπειδὴ τὸ αἶσθημα τοῦ δικαίου ἐστερεώθη ἐν ἡμῖν, ἀποδοκιμάζομεν σήμερον τὰ καθεστῶτα βαρβαρικῶν χρόνων, ἅτινα, ὡς ὁ πόλεμος, ἤξιοῦντο ἄλλοτε τοῦ σεβασμοῦ τῶν ἀνθρώπων· ἐπειδὴ ἡ δίκαια ἠλευθερώθη τῶν δεσμῶν, οἵτινες ἐκράτουν αὐτὴν πρὸς τῇ γῇ, δὲν παραδέχεται ἐκούσα πᾶσαν ἀπόπειραν, σκοποῦσαν νὰ τὴν φέρῃ πάλιν εἰς δουλείαν. Ἐν τούτῳ ἀναντιρρήτως ὑπάρχει πρόοδος, ἀλλ' ἐν τῇ ἀβεβαιότητι, ἐν ᾗ ἔτι διατελοῦμεν, ἐν τῷ μέσῳ τοῦ περιηχούντος ἡμᾶς ταράχου, οἱ πλεῖστοι τῶν ἀνθρώπων, βλέποντες ὅτι τὰ εὐγενέστατα αὐτῶν αἰσθήματα καὶ αἱ εὐγενέσταται αὐτῶν ὁρμὴ προσκρονοῦσιν ἔτι μεγαλύτερως πρὸς τὴν ἀδράνειαν τοῦ παρελθόντος, ἀποχωροῦσιν εἰς τὴν σιγὴν, ἢ ἔχωσι τὸν τρόπον καὶ τὴν

δύναμιν, ἢ περσφύρονται ὑπὸ τοῦ καθολικοῦ ρεύματος πρὸς τὴν ἰσχυρὰν ἑλξίν τῆς τύχης.

Ἐν τοῖς κρίσιμοις καιροῖς ἀναγεννᾶται ἡ πάλη, πάλη διαλείπουσα, περὶ τῶν αἰώνιων προβλημάτων, ὧν ἡ μορφή ποικίλλει συμφώνως πρὸς τὸ πνεῦμα τοῦ χρόνου, καὶ περιβάλλεται ἐναλλάξ ἰδίον χαρακτῆρα. Ἐν τῷ ἡμετέρῳ αἰῶνι τῆς παρατηρήσεως καὶ τῆς πείρας, οἱ ὕλισται καλῶς κατενόησαν νὰ στηριχθῶσιν ἐπὶ τῶν ἐπιστημονικῶν ἐργασιῶν, καὶ νὰ φαίνωνται πορίζομενοι τὸ ἐκυτῶν σύστημα ἐκ τῆς θετικῆς ἐπιστήμης. Οἱ πνευματισταὶ πιστεύουσι τὸν παντὶν καθόλου ὅτι δύνανται νὰ μετεωρίζωνται ὑπεράνω τῆς σφαίρας τῆς πείρας, καὶ νὰ ἄρχωσιν ἔτι καὶ νῦν ἐν τοῖς ὕψει τοῦ καθαροῦ λόγου. Κατὰ τὴν ἡμετέραν γνώμην, ὁ πνευματισμὸς ὀφείλει σήμερον, ὅπως λάβῃ τὴν νίκην, νὰ ἀντιπαρταχθῇ πρὸς τοὺς ἀντιπάλους διὰ τῶν αὐτῶν ὅπλων. Οὐδὲν ἔχει νὰ ἀπολέσῃ ἐκ τοῦ χαρακτῆρός του, συγκαταβαίνει εἰς τὸ στάδιον, καὶ οὐδὲν ἔχει νὰ φοβηθῇ, δοκιμάζων τὰς δυνάμεις του πρὸς τὴν πειραματικὴν ἐπιστήμην. Ἡ συναφθησομένη πάλη, αἱ πλάναι, πρὸς ἃς θὰ ἀγωνισθῇ, πολὺ ἀπέχουσι τοῦ νὰ ἀποβῶσιν ἐπικίνδυνοι εἰς τὴν ἀλήθειαν. Τὸν παντὶν, ταῦτα εἶνε ὠφελιμότερα εἰς τὴν ἀκριβεστέραν ἐξέτασιν τῶν ζητημάτων, εἰς τὴν αὐστηροτέραν βάσανον, καὶ εἰς τὴν προπαρασκευὴν νίκης ἀσφαλεστέρας. Ἡ ἐπιστήμη δὲν εἶνε παντάπασιν ὕλιστικὴ, οὐδὲ δύναται νὰ ὑπηρετήσῃ τῇ πλάνῃ. Τίνα λόγον ἔχει ὁ πνευματισμὸς, τίνα ἢ καθυπερθετικὰ ὥστε νὰ τὴν

φοβηθῶσι; Δύο ἀλήθειαι δὲν εἶνε πολέμιοι πρὸς ἀλήθειας. Ἄν ὁ Θεὸς ὑπάρχει, ἡ ὑπαρξίς αὐτοῦ δὲν δύναται νὰ διαμφισβητηθῇ, οὐδὲ νὰ πολεμηθῇ ὑπὸ τῆς ἐπιστήμης. Ἐχομεν τὸν παντὶν πληρεστάτην πεποίθησιν ὅτι ἡ ἀκριβὴς γνῶσις τῆς κατασκευῆς τοῦ σύμπαντος, τῆς ζωῆς καὶ τοῦ νοῦ, εἶνε ἐπὶ τοῦ παρόντος ἡ μόνη μέθοδος, ἡ δυναμένη νὰ διαφωτίσῃ ἡμῶν τὸ πρόβλημα, ἡ δυναμένη νὰ διδάξῃ ἡμᾶς, ἂν μόνη ἡ ὕλη βασιλεύει ἐν τῷ σύμπαντι, ἢ ἂν ὀφείλομεν νὰ ἀναγνωρίσωμεν ἐν τῇ φύσει δύναμιν διοργανωτικὴν, σχέδιον καὶ σκοπὸν ἐν τοῖς οὐσιν.

ὑπὸ τοιαύτην τοῦλάχιστον μορφήν ἡ συζήτησις παρεστάθη εἰς τὸ ἀνήσυχον ἡμῶν πνεῦμα καὶ ἐπεβλήθη εἰς τὴν ἡμετέραν ἐργασίαν. Ἐχομεν δὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι ἡ ἀπόπειρα τῆς τοιαύτης ἐξετάσεως τοῦ ζητήματος περὶ τῆς ὑπαρξεως τοῦ Θεοῦ, διὰ τῆς πειραματικῆς μεθόδου, θὰ συντελέσῃ εἰς τὴν πρόοδον τοῦ ἡμετέρου αἰῶνος, διότι συμφωνεῖ πρὸς τὰς χαρακτηρισζούσας αὐτὸν τάσεις. Θὰ εἶνε εἰς ἡμᾶς ἀρκετὸν, ἂν ἡ ἀνάγνωσις τοῦ παρόντος βιβλίου δυναθῇ νὰ ρίψῃ μίαν ἀκτῖνα εἰς τὰ ἀμφιβάλλοντα πνεύματα, καὶ ἐὰν κύψαν ἐν σιγῇ εἰς τὰς μελέτας ἡμῶν μέτωπόν τι ἀνψωθῇ μετὰ τῆς συνειδήσεως τῆς ἐκυτοῦ ἀξίας.

Ἄν καθόλου οἱ Γάλλοι ἰδεολόγοι δὲν μετεχειρίσθησαν τὴν ἐπιστημονικὴν μέθοδον ἐν τοῖς προβλήμασι τῆς φιλοσοφίας τῆς φύσεως, ἀνεπλήρωσαν τὴν ἑλλειψιν ταύτην ἄλλοι σοφοὶ πραγματευθέντες τὰ ὑποκείμενα τῶν ἡμετέρων γνώσεων κατὰ τὰς ἀπει-

τήσεις τῶν γενικῶν σχέσεων τῶν ἐν τῷ κόσμῳ ἐμφανιζομένων καὶ τῶν δυνάμεων, αἵτινες συνιστῶσι τὴν ζωσαν αὐτοῦ ἐνότητά. Μεταξὺ τούτων εὐχαρίστως μνημονεύομεν τὰ διάφορα ἔργα τοῦ K. A. Laugel, ἐξ ὧν πολλάκις ὠφελήθημεν ἐν τῷδε τῷ πονήματι. Τὰ προβλήματα τῆς φύσεως καὶ τὰ προβλήματα τῆς ζωῆς δὲν φέρουσιν ἀληθῶς εἰς τὸ πρῶτον τῶν προβλημάτων, καὶ ἡ ἐξέτασις τῶν ἐνεργουσῶν δυνάμεων ἐν τῷ ὁργανισμῷ τοῦ σύμπαντος δὲν εἶνε ἐξέτασις τῶν διαφορῶν τρόπων τῆς οὐσιώδους καὶ ἀρχικῆς δυνάμεως; Αἱ ἔρευναι, αἱ σκοπὸν προτιθέμεναι τὴν μελέτην τῆς φύσεως, δύνανται νὰ ὑπηρετήσωσι τῇ φιλοσοφίᾳ ἀσφαλέστερον ἐνίοτε ἢ αἱ πραγματεῖαι καὶ οἱ διθύραμβοι τῆς μεταφυσικῆς.

Τὰ συγγράμματα τῶν K. K. Moleschott καὶ Büchner παρέχουσιν ἡμῖν ἐξ ἑαυτῶν τὰς πρώτας ἀφορμὰς τῆς ἰδίαις αὐτῶν ἀνασκευῆς. Ἡ κυκλοφορία τῆς ζωῆς, τοῦ πρώτου τῶν εἰρημένων καθηγητῶν, δεικνύει ἡμῖν ἐν τῇ ζωῇ δύναμιν ἀνεξάρτητον, μεταδοτὴν, ἰθύνουσαν τὰς ἀτόμους κατὰ τοὺς ὠρισμένους νόμους καὶ κατὰ τὸν τύπον τῶν εἰδῶν. Ἡ ἐξέτασις τῆς δυνάμεως καὶ τῆς ὕλης ἐμπεδοῦ ἐτέρωθεν τὴν κυριαρχίαν τῆς δυνάμεως καὶ τὴν ἀδράνειαν τῆς ὕλης.

Ἐπειδὴ αἱ πρῶται ἀρχαὶ τῆς γνώσεως εἶνε ἡ δύναμις καὶ ὁ χῶρος, καὶ ἡ πρώτη φιλοσοφία εἶνε ἡ ἐπιστήμη τῶν πρώτων ἀρχῶν, τὸ παρὸν ἔργον ἡδύνατο νὰ θεωρηθῇ ὡς μελέτη τῆς πρώτης φιλοσοφίας, ἃν δὲν ἐκρίνομεν καλὸν νὰ περιορισθῶμεν εἰς συζήτη-

εἶν καθαρῶς ἐπιστημονικὴν. Ἐν τούτῳ κεῖται τῷ ὄντι ὁ κύριος σκοπὸς, ὅστις, ἀληθῶς εἰπεῖν, παρέχει πλείονα θέλητρά καὶ ἐν πάσῃ τῇ φαινομένῃ ζηρότητι τοῦ ἔργου. Ἐνομίσαμεν ὅτι ὁ λυσιτελεστότατος τρόπος εἰς τὴν καταπολέμησιν τῆς συγχρόνου ἀρνήσεως εἶνε νὰ τρέψῃ τις* ἐναντίον αὐτῆς τὸν ἐπιστημονικὸν ὕλισμὸν, μεταχειριζόμενος τὰ ἴδια αὐτοῦ ὅπλα. Ἡ συζήτησις ἄρα αὕτη ἀνήκει εἰς τὴν ἐπιστήμην πρὸ τοῦ νὰ ἀνήκῃ εἰς τὴν φιλοσοφίαν. Τὴν ἰδεολογίαν, τὴν μεταφυσικὴν, τὴν θεολογίαν καὶ αὐτὴν τὴν ψυχολογίαν ἀπεμακρύναμεν, ὅσον ἦτο ἡμῖν δυνατόν. Αἱ σκέψεις ἡμῶν δὲν γίνονται ἐπὶ τῶν λέξεων, ἀλλ' ἐπὶ τῶν πραγμάτων. Αἱ μεγάλα ἀλήθειαι τῆς ἀστρονομίας, τῆς φυσικῆς καὶ χημείας, καὶ τῆς φυσιολογίας προσῆλθον ἀφ' ἑαυτῶν γενναῖοι ὑπέρμαχοι τῆς οὐσιώδους πραγματικότητος τοῦ κόσμου.

Ὅσον δύσκολος καὶ ἀν φαίνεται ἐκ πρώτης ὀψεως ἡ ἐπιστημονικὴ ἀντίρρισις τοῦ συγχρόνου ὕλισμοῦ, ἡ ἡμετέρα θέσις εἶνε ἀρκούντως καλὴ εὐθύς ἀφ' οὗ κατέλθωμεν εἰς τὸν αὐτὸν τοῦ ἀγῶνος πρὸς τοὺς ἀντιπάλους τόπον. Ἐν τῷ εἰρηνικωτάτῳ τούτῳ πολέμῳ εἴμεθα βέβαιοι ἐκ τῶν προτέρων περὶ τῆς νίκης. Ἀρκεῖ ἀληθῶς μόνον, ἐπειδὴ ὁ ἡμέτερος πολέμιος εὐρίσκειται ἐν ψευδεῖ θέσει, νὰ δείξωμεν τὴν ψευδῆ ταύτην θέσιν, καὶ νὰ ἀφαιρέσωμεν ἀπ' αὐτοῦ τὴν ἰσορροπίαν. Ἡ μέθοδος εἶνε ἀπλὴ καὶ ἀσφαλὴς καὶ τοσοῦτον ἐπιτυχὴς, ὥστε τὴν ἀποκαλύπτωμεν εὐθύς ἐξ ἀρχῆς· πᾶς μηχανικὸς γινώσκει ὅτι ἕκαστον πρᾶγμα,

ἀπορλῆσαν τὸ κέντρον τῆς βαρύτητος, καταπίπτει ζη-
τοῦν αὐτὸ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους. Ἦ εἰκὼν αὕτη θὰ παρα-
στῇ ἐνώπιον ἡμῶν μετ' ὀλίγον. Ἐπικριταί τινες δι-
σχυρίσθησαν ὅτι ἐν τῇ ἡμετέρᾳ μεθόδῳ παρολισθαίνει
ἐνίοτε μειδίαμα τι, εἰρωνεία τις. Δὲν δυνάμεθα νὰ εἴ-
μεθα ἡμεῖς δικασταὶ ἡμῶν αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ ὅτε
ἀκόμῃ ἡ κατηγορία θὰ ἦτο βάσιμος, τὸ ἀμάρτημα
δὲν θὰ ἔκειτο ἐν ἡμῖν, ἀλλὰ μόνον ἐν τοῖς πράγμα-
σιν, ὧν τὸ γελοῖον ἐνίοτε ἐπικρατεῖ τοῦ σπουδαίου ἔ-
νεκα τῶν ἡμετέρων ἀντιπάλων, οἵτινες πολλάκις ἀπο-
πλανῶνται εἰς συμπεράσματα λίαν ἀλλόκοτα.

Ἐν ᾧ ὁμιλοῦμεν περὶ τῆς μορφῆς, ὀφείλομεν νὰ πα-
ρακαλέσωμεν τὸν ἀναγνώστην νὰ πιστεύσῃ ὅτι, ἂν
ἐνίοτε συμβαίνει νὰ προσφέρωμεθα αὐστηρῶς πρὸς τοῦ-
τον ἢ ἐκεῖνον τῶν ἡμετέρων ἀντιπάλων, οὐδὲ τοῦτο
τὸ ἀμάρτημα πρέπει πλειότερον νὰ ἀποδοθῇ ἡμῖν,
διότι δὲν καταφεύγομεν εἰς τὰ ἄκρα ταῦτα, ἢ ὅταν
(ὑπερ συχναίως συμβαίνει) οἱ ἀντίπαλοι ἡμῶν ἰσχυρο-
γνωμόνως ἀρνῶνται νὰ ὁμολογήσωσι τὴν ἑαυτῶν ἥτ-
ταν. Τότε εἴμεθα ἠναγκασμένοι νὰ ἐπενέγκωμεν σκλη-
ροτέραν τὴν πληγὴν καὶ βιάσωμεν αὐτοὺς νὰ ὁμολο-
γήσωσιν, διὰ τοῦ ἀκκταμαχήτου δικαίου τοῦ ἰσχυρο-
τέρου, ὅτι ἐν τῷ περὶ ἀρχῶν πολέμῳ εἶνε τῷ ὄντι ἀ-
σθενέστατοι! Δὲν εἶνε δὲ χρεῖα νὰ προσθέσωμεν ὅτι
τὰς ἀρχὰς ταύτας προσβάλλομεν, οὐδέποτε δὲ τοὺς
ὑπερμαχοῦντας αὐτῶν. Πᾶσα προσωπικὴ προσβολή,
ἐξ αὐτῆς τῆς φύσεως τοῦ ζητήματος, εἶνε ἔξω τοῦ
πεδίου τῆς μάχης. Ἐπειτα δὲν νομίζομεν ὅτι οἱ ἀντί-

πᾶν ἀπολουθῶσι τὸν ἀπόλυτον ὕλισμόν τῶν εὐτελεῶν συμπερόντων καὶ τῶν ἐγώιστικῶν παθῶν, οὐδὲ ἔχομεν ἕτερον σκοπὸν ἢ νὰ ἐξετάσωμεν τὰς θεωρίας.

Θὰ διακρίσωμεν τὴν ὅλην ἐξέτασιν εἰς πέντε μέρη, καὶ μέλλομεν ἐν ἐκάστῳ νὰ ἀποδείξωμεν ἀληθῆ τὴν πρότασιν τὴν ἐκ διαμέτρου ἐναντίαν πρὸς τὴν ὑποστηριζομένην ὑπὸ τῶν κορυφαίων ὑπεραπολογητῶν τῆς ἀθείας. Οὕτως ἐν τῷ πρώτῳ μέρει θὰ προσπαθήσωμεν νὰ καταστήσωμεν ἐναργές, διὰ τε τῆς παρατηρήσεως τῶν οὐρανίων κινήσεων καὶ τῆς ἐν τῷ ἀνοργάνῳ ἐπὶ τῆς γῆς κόσμου, ὅτι ἡ δύναμις δὲν εἶνε προσὸν τῆς ὕλης, ἀλλὰ τοῦναντίον κυρίαρχος αὐτῆς καὶ τὸ κινεῖν αὐτὴν αἷτιον. Ἐν τῷ δευτέρῳ βιβλίῳ θὰ βεβαιώσωμεν διὰ τῆς φυσιολογικῆς μελέτης τῶν ὄντων ὅτι ἡ ζωὴ δὲν εἶνε τυχαία ιδιότης τῶν ἀποτελουσῶν αὐτὴν μορίων, ἀλλ' ἰδίᾳ τις δύναμις, κυβερνῶσα τὰς ἀτόμους κατὰ τοὺς τύπους τῶν εἰδῶν. Καὶ αὕτη δὲ ἡ μελέτη τῆς ἀρχῆς καὶ τῆς προόδου τῶν εἰδῶν ἐνισχύει τὴν ἡμετέραν διδασκαλίαν. Ἐν τῷ τρίτῳ βιβλίῳ θὰ παρατηρήσωμεν, διὰ τῆς ἐξετάσεως τῶν μεταξὺ τοῦ ἐγκεφάλου καὶ τῆς διανοίας σχέσεων, ὅτι ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἐνυπάρχει ἕτερόν τι τῆς ὕλης, καὶ ὅτι αἱ νοητικαὶ δυνάμεις εἶνε διάφοροι τῶν χημικῶν συγγενειῶν ἢ προσωπικότης τῆς ψυχῆς θὰ ὑποστηρίξῃ τὸν χηρὰ καὶ τὴν ἐλευθερίαν αὐτῆς. Τὸ τέταρτον θὰ δείξῃ σχέδιον ἐν τῇ φύσει, σκοπὸν καθολικὸν καὶ μερικόν, σύστημα νουεχῶν συνδυασμῶν, ἐν μέσῳ τῶν ὁποίων ὁ ἀπροκατάληπτος ὀφθαλμὸς δὲν δύναται, ὁρθῶς ἀν-

Authorized licensed use limited to: 172.21.0.5.

Downloaded on 14/05/2024 06:14:44 UTC from Psifiako Apothetirio Dimosias
Restrictions apply.

τιλαμυδανόμενης τῶν τελικῶν αἰτίων, νὰ μὴ θυμῶνται τὴν δύναμιν, τὴν σοφίαν καὶ τὸν νοῦν τὸν προνοοῦντα καὶ διακοσμοῦντα τὸ σύμπαν. Τέλος τὸ πέμπτον βιβλίον, κέντρον εἰς ὃ ἀπολήγουσι πάντα τὰ ἀνωτέρω, θὰ φέρῃ ἡμᾶς ἐν ἐπιστημονικῇ θέσει ἀξιολογώτατη, ἐπιτρεπούση ἡμῖν νὰ κρίνωμεν συγχρόνως καὶ τὸ μυστηριώδες μεγαλεῖον τοῦ ὑπερτάτου ὄντος, καὶ τὴν φανεράν τύφλωσιν τῶν συγχλειόντων τοὺς ἀφθαλμοὺς καὶ ζητούντων νὰ πιστεύσωσιν ὅτι Θεὸς δὲν ὑπάρχει.

Ἡ ἀληθὴς ἐπιγραφὴ τοῦ ἀνὰ χειρὸς βιβλίου θὰ ᾔτο
 «Ἡ θεωρία τοῦ Θεοῦ διὰ μέσου τῆς φύσεως». Ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν, ἅφ' οὗ ἐγένετο γνωστὸν ὅτι τὸ ἔργον ἐκτυποῦται, μετεβάλομεν ἐπικειλημένως τὸν τίτλον, ὄντα καθαρῶς ἐπιστημονικόν (Περὶ τῆς ἐν τῷ σύμπαντι Δυνάμεως), καὶ ὀριστικῶς ἐτηρήσαμεν ὃν νῦν φέρει. Ἀναντιρρήτως ὁ τίτλος δὲν εἶναι τι οὐσιώδες, οὐδὲ εἶναι ἀξίον, ὥστε ὁ συγγραφεὺς νὰ ἐξηγητῇ μετὰ τῆς αὐτῆς ἀκριθείας περὶ αὐτοῦ. Ἀλλ' ἐν τῷ παρόντι νομίζομεν ὠφέλιμον νὰ δηλώσωμεν παρρητικῶς ὅτι ὁ θέλων νὰ ἐνίδῃ ἐν ταῖς πέντε λέξεσι, ταῖς γεγραμμέναις ἐπὶ τοῦ ἐξωφύλλου τοῦδε τοῦ βιβλίου, τὴν ἐκφράσιν πανθειστικῆς διδασκαλίας, θὰ ἠπατήτο τὴν ἐσχάτην ἀπάτην. Ἐνταῦθα δὲν ὑπάρχει οὔτε πανθεισμός οὔτε δόγμα. Ὁ ἡμέτερος σκοπὸς εἶναι νὰ γράψωμεν θετικὴν φιλοσοφίαν τῶν ἐπιστημῶν, περιλαμβανούσων ἐν ἐκυτῇ ἀσασκευῇ τοῦ συγχρόνου ὑλισμοῦ οὐχὶ θεολογικῇ. Εἶναι ἔσως λίαν ἀσύνητος τόλμη τὸ βλίνειν ὁδὸν ἀστικῇ μετὰ τῶν δύο ἄκρων, ἐχόντων

ὑπὲρ ἔκλυτων τὸ κύρος τοσούτων καὶ τηλικούτων ψήφων. Ἀλλ' ὅταν αἰσθανώμεθα ἑαυτοὺς ἀγομένους καὶ ἐνισχυομένους ὑπὸ ἰδιαιτέρας πεποιθήσεως καὶ ὑπὸ διακκοῦς ἔρωτος νέας ὁψεως τῆς ἀληθείας, δυνάμεθα τότε νὰ ἀντιστῶμεν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦτο κέλευσμα; Εἰς τὸν ἀκριβῆ παρατηρητὴν κεῖται νὰ ἐξετάσῃ τὸ ἡμέτερον ἔργον, καὶ νὰ, ἀποφινθῇ, ἂν πλάνη τις μᾶς παρὰσύρει καὶ κρύπτεται ἀφ' ἡμῶν ὑπὸ τὸ θελκτικὸν σχῆμα τῆς ἀληθείας. Δὲν δυνάμεθα ὁμως νὰ μὴ ὁμολογήσωμεν ὅτι, καθ' ἣν ἡμέραν ἀνέγνωμεν ἐν τῷ **Auguste Comte** ὅτι ἡ ἐπιστήμη ἐβλήκεν εἰς ἀργίαν τὸν Πάτερα τῆς Φύσεως, καὶ «προέπεμψε τὸν Θεὸν μέχρη τῶν ὁρίων της, εὐχαριστοῦσα αὐτῷ διὰ τὰς προσωρινὰς ὑπηρεσίας του», ἡσθάνθημεν ἑαυτοὺς τρωθέντας ὀλίγον ὑπὸ τῆς κενοδοξίας τοῦ θεοῦ **Comte** καὶ ἐχαρίσθημεν τῇ ἡδονῇ νὰ ἐξετάσωμεν τὴν ἐπιστημονικὴν βῆξιν τοιαύτης ἀποφάνσεως. Ἀποδείξαμεν τότε ὅτι ἡ ἐπιστημονικὴ ἀθεΐα εἶνε πλάνη. Αἱ ἐνεστῶσαι γνώσεις ἡμῶν περὶ φύσεως καὶ ζωῆς παρέστησαν ἡμῖν τὴν ἰδέαν τοῦ Θεοῦ ὑπὸ χαρακτῆρα, οὗτινος τὴν ἀξίαν δὲν δύναται νὰ παρὰγινώρῃ ἡ ἀθεΐα. Εἰς τοὺς ἡμετέρους οὐραχλοὺς ὁ ἀπλῶς ἀρνούμενος τὸν Θεὸν ἢ ὁ ὀρίζων τὸ ἄγνωστον τοῦτο καὶ ἀνάγων εἰς αὐτὸ, πᾶσιν περιπεπλεγμένην ἐξήγησιν, φαίνονται ἀμφοτέροι ὄντα ἀφελῆ, ὧν ἡ πλάνη εἶναι ὁμοίκα.

Ἀλλὰ δὲν εἶνε τοῦ παρόντος νὰ εἰσέλθωμεν εἰς τὴν μέθοδον τῶν ἀντινομιῶν. Ἄς χωρήσωμεν λοιπὸν ἐπὶ τὴν καρδίαν τῆς ἡμετέρας ὑποθέσεως, κηρύσσοντες

κβ'.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

ὅτι ἐκ παντὸς τρόπου ἐζητήσαμεν νὰ εἰπώμεν μετὰ
τῆς εἰλικρινεστῆς ἐλευθερίας ὅ,τι ἐνομίσαμεν ἀλή-
θειαν. Εἴθε αἱ μελέται αὗται νὰ βοηθήσωσιν, ἐν τῇ κατὰ
τὰς ἀτραποὺς τῆς γνώσεως πορείᾳ, τὰ πνεύματα
ἐκεῖνα, ἅτινα μετὰ σπουδαιότητος θεωροῦσι τὴν ἐπι-
τῆς γῆς αὐτῶν διάβασιν καὶ τὴν πρόοδον τῆς ἀνθρω-
πότητος.

ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ ΖΑΡΚΟΥ

Authorized licensed use limited to: 172.21.0.5.

Downloaded on 14/05/2024 06:14:44 UTC from Psifiako Apothetirio Dimosias Is
Restrictions apply.

Authorized licensed use limited to: 172.21.0.5.

Downloaded on 14/05/2024 06:14:44 UTC from Psifiako Apothetirio Dimosias I
Restrictions apply.

BIBLION PRΩTON
ΔΥΝΑΜΙΣ ΚΑΙ ΥΛΗ

Numeri regant Mundum.

Authorized licensed use limited to: 172.21.0.5.

Downloaded on 14/05/2024 06:14:44 UTC from Psifiako Apothetirio Dimosias Is
Restrictions apply.

Authorized licensed use limited to: 172.21.0.5.

Downloaded on 14/05/2024 06:14:44 UTC from Psifiako Apothetirio Dimosias I
Δημόσια Ίστορική Βιβλιοθήκη Σαγούρα,
Restrictions apply.

I

ΘΕΣΙΣ ΤΟΥ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΟΣ

Ἡ ἐπιστήμη κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους.—Ἡ δύναμις καὶ τὸ μεγαλεῖον αὐτῆς.—Τὰ ὅρια τῆς καὶ ἡ τάσις, ἣν ἔχει εἰς τὸ νὰ τὰ ὑπερβῇ.—Αἱ ἐπιστήμη καὶ ἐλέγχονται ἀσθενεῖς ἐν τῷ περὶ Θεοῦ ὀρισμῷ.—Ἀντιρρήσεις κατὰ τῆς θείας ὑπάρξεως λαμβανόμεναι ἐκ τοῦ ἀμεταθέτου τῶν νόμων καὶ τῆς ἐσωτάτης συναφείας μεταξὺ τῆς δυνάμεως καὶ τῆς ὕλης.—Φαντασιώδεις θεωρίαι τῶν τε ἡμολογούντων καὶ ἀρνούμενων.—Πλάναι τῶν ὑπὲρ τῆς ἀθείας συλλογισμῶν.—Τὸ ὅλον ζήτημα συγκεφαλαιοῦται εἰς τὸν ὀρισμὸν τῶν ἀμοιβαίων σχέσεων τῆς δυνάμεως καὶ τῆς ὕλης.

Ὁ κίβων καθ' ὃν ζῶμεν θὰ εἶνε ἐν τῷ μέλλοντι γε-
γρχμμένος διὰ χαρχκτῆρων ἀνεξχλείπτων ἐν ταῖς σε-
λίσι τῆς Ἱστορίας. Ἀπὸ τῶν ἀπωτῆτω χρόνων τοῦ ἀρ-
χαίου πολιτισμοῦ, οὐδεμία ἐποχή, ὡς ἡ ἡμετέρα, εἶδε
τὴν λαμπρὰν τχύτην ἐξέγερσιν τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύ-
ματος, ἐκδηλοῦντος ταύτοχρόνως τὴν ἰσχὺν καὶ τὰ
δίκκιά του. Ὁ κόσμος δὲν εἶνε πλέον ἡ κοιλάς ἐκεῖνη
τοῦ μεσαιῶνος, ὅπου ἡ ψυχὴ ἤρχετο νὰ κλαύσῃ τὸ προ-
πατορικὸν ἀμάρτημα καὶ, ἀποχωροῦσα εἰς τὴν ἐρημίαν
καὶ τὴν προσευχὴν, νὰ πιστεύῃ ὅτι κερδίζει θέσιν ἐν τῷ
παρχδεῖσῳ καττατρύχουσα τὸ σῶμα ἐν τῷ σῆκῳ καὶ

Authorized licensed use limited to: 172.21.0.5.

Downloaded on 14/05/2024 06:14:44 UTC from Psifiako Apothetirio Dimosias Ist
Restrictions apply.

τῇ σποδῷ. Ἡ ἐνέργεια τῆς διανοίας δὲν εἶνε πλέον ἢ
 μικρὰ καὶ σκοτεινὴ καὶ ἀτελεύτητος συζήτησις ἀγό-
 νου μεταφυσικῆς, ἐπωκοδομημένης ἐπὶ τοῦ ἄκρου βε-
 λόνης καὶ στηριζομένης ἐπὶ σχολαστικῶν λεπτολογιῶν,
 εἰς ἃς μεγάλᾳ πνεύματι τυφλῶς παρεδίδοντο, κατε-
 δαπνῶντες εἰς ἀνωφελεῖς μελέτας τὸ πολύτιμον τοῦ
 βίου, χωρὶς νὰ αἰσθάνωνται τὴν ἐκ τούτου προσγινο-
 μένην ἀπώλειαν ἑαυτῶν τε καὶ πολλῶν ἐπερχομένων
 γενεῶν. Ἐκεῖ ὅπου τὰ μοναστήρια ἐνέκλειον ἐντὸς τῶν
 τειχῶν τῶν καλογήρους καὶ ἀναλόγια, ἀκούονται σή-
 μερονάντηχοῦντες οἱ βραεῖς πελέκεις τῆς βιομηχανίας,
 συνθρυόμενος ὁ σίδηρος καὶ συρίζων ὁ ἄτμος τῶν ἀνα-
 φλεγομένων μηχανῶν. Ἄν τὰ ιδρύματα τῶν μοναχῶν
 ἐπλήρωσαν τὸν προορισμὸν τῶν κατὰ τοὺς αἰῶνας τῶν
 βαρβαρικῶν εἰσβολῶν, τὸ τέλος αὐτῶν ἐσήμανεν, ὅπως
 παντὸς ἔργου φθαρτοῦ. Ἡ γόνιμος ἀσχολία τοῦ χει-
 ρώνεκτος καὶ γεωπόνου ἀνεκκίνησε τὸ ἤδη παρηκμα-
 χός. Ἐν τῷ ἀμφιθεάτρῳ τῆς Σαρδώνης ὅπου, κατανη-
 λίσκοντο ἀπέρχοντο συζητήσεις περὶ τῶν ἑξ ἡμερῶν τῆς
 δημιουργίας, τῶν φλογῶν τῆς πεντηκοστῆς, τοῦ θαύ-
 ματος τοῦ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ, τοῦ τύπου τῆς χριστιανι-
 κῆς χάριτος, τοῦ Ὁμοουσίου, τῆς μερικῆς καὶ πλήρους
 ἀφέσεως καὶ μυρίων ἄλλων τοιούτων δυσερμηνεύτων
 πραγμάτων, βλέπει τις σήμερον τὸ ἐργαστήριον τοῦ
 χημικοῦ, ἔνθα εὐπειθῶς ζυγίζονται καὶ μετροῦνται τὰ
 στοιχεῖα τῆς ὕλης· τὴν τράπεζαν τοῦ ἀνατόμου, ἐφ'
 ἧς ἀποκαλύπτεται ὁ μηχανισμὸς τοῦ σώματος καὶ αἰ-
 ἐνέργεια τῆς ζωῆς· τὸ μικροσκόπιον τοῦ βοτανικοῦ, ὅπερ

ἐξετάζει τὰ πρῶτα σφαλλόμενα βήματα τοῦ αἰνίγματος τῆς ζωῆς· τὸ τηλεσκοπίον τοῦ ἀστρονόμου τὸ δεικνύον μακρὰν διὰ τῶν διαφανῶν οὐρανῶν τὰς φεβραῆς κινήσεις τῶν ἀπειρομεγέθων ἡλίων, ρυθμιζόμενης διὰ τοῦ αὐτοῦ νόμου τοῦ κανονίζοντος τὴν πτώσιν ὁπώρας· τὸν ἄμβωνα τῆς πειραματικῆς ἐπιστήμης, περὶ ὃν συνωθούμενος τείνει προσεκτικὸν οὓς ὁ πολὺς ὄχλος.

Ἡ γῆ ἥλλαξε μορφήν. Περιέπλευσαν αὐτὴν ἀπὸ ἄκρου εἰς ἄκρον, τὴν κατεμέτρησαν, οὐδὲ φέρει αὐτὴν πλέον ἐπὶ τῆς παλάμης τοῦ Κάρουλος ὁ μέγας. Ὁ διαθήτης τοῦ γεωμέτρου ἀντικατέστησε τὸ αὐτοκρατορικὸν σκῆπτρον. Οἱ ὠκεανοὶ διαπλέονται πανταχόθεν ὑπὸ ἱστιοφόρων καὶ ταχυκινήτων σκαφῶν, ὧν ὁ ἑλίζ διασχίζει τὰ κύματα. Αἱ ἡπειροὶ διελαύνονται ὑπὸ τοῦ πυριφλεγοῦς δράκοντος τῆς ἀτμομηχανῆς καὶ διὰ τῶν συμβολικῶν σημείων τοῦ τηλεγράφου διαλεγόμεθα ἐν σιγῇ ἀπὸ τοῦ ἐνὸς πέρας εἰς τὸ ἄλλου. Ὁ ἀτμός δίδει καινοφανῇ ζωὴν εἰς ἀνκριθμήτους κινήσεις καὶ ὁ ἡλεκτρισμὸς μετρεῖ οὕτως εἰπεῖν ἐν ἀκαρεῖ τοὺς πηλμούς ὀλοκλήρου τῆς ἀνθρωπότητος. "Ὅχι, οὐδέποτε ἡ ἀνθρωπότης παρέστη εἰς ὅμοιον θέαμα. Οὐδέποτε ἦσθάνθη τὰ σπλάγχνα αὐτῆς πληρούμενα ὑπὸ τοσαύτης δυνάμεως καὶ ζωῆς, ὡς σήμερον. Οὐδέποτε ἡ καρδιά της ἐξηκόντισε μετὰ τοσαύτης ἰσχύος τὴν φλόγα καὶ τὴν θερμότητα μέχρι καὶ τοῦ ἐσχάτου τῶν ἀρτηριῶν. Οὐδέποτε τὸ βλέμμα της ἐφωτίσθη ὑπὸ παρομοίας ἀκτίνος· ὅσην ἴσως καὶ ἂν εἶνε ἡ ἀναμμένουσα ἡμᾶς πρόοδος, οἱ ἀπόγονοι ἡμῶν αἰωνίως θὰ εἶνε ἡναγκασ-

Authorized licensed use limited to: 172.21.0.5.

Downloaded on 14/05/2024 06:14:44 UTC from Psifiako Apothetirio Dimosias

Restrictions apply.

σμένοι νὰ ἀναγνωρίσωσιν ὅτι ἡ ἐπιστήμη ὀφείλει εἰς τὴν ἡμετέραν ἐποχὴν τὸν ἀναβολέα τοῦ ἐκυτῆς Πηγάσου, καὶ ὅσον καὶ ἂν μεγαλυνθῶσιν ἐκεῖνοι καὶ ἴδωσι τὸν Ἥλιον μετεωρίζομενον εἰς τὸ Ζενίθ, ἡ ἡμέρα των δὲν θέλει λάμψει ἄνευ τῆς ἡμετέρας Ἡοῦς.

Ἀλλ' ὅ,τι ἀποτελεῖ ἐν τῇ νῦν ἐπιστήμῃ τὴν δύναμιν αὐτῆς καὶ ἰσχὺν, ἃς μάθωμεν τοῦτο καλῶς, εἶνε ὅτι ἔχει ὑποκείμενα μελέτης στοιχεῖα ἀκριβῶς ὁρισμένα, καὶ οὐχὶ πλέον ιδέας ἀφηρημέναις καὶ φαντασιώδεις. Διότι: ὡς χημεῖα ἄπταται τοῦ ὄγκου καὶ τοῦ βάρους τῶν σωμάτων, ἐξετάζει τοὺς συνδικασμοὺς αὐτῶν καὶ ὁρίζει τὰς συγγενείας των·—ὡς φυσικὴ ἀνζητεῖ τὰς ιδιότητας αὐτῶν πρᾶττει τὰς σχέσεις των καὶ τοὺς γενικοὺς νόμους, οἵτινες τὰς διέπουσιν·—ὡς βοτανικὴ ἄρχεται τῆς μελέτης τῶν πρώτων ὄρων τῆς ζωῆς·—ὡς ζωολογία ἀκολουθεῖ τὰς μορφὰς τῆς ὑπάρξεως καὶ καταγράφει τὰς λειτουργίας τὰς ἰδιαζούσας εἰς τὰ ὅργανα, τὰς ἀρχὰς τῆς κυκλοφορίας τῆς ὕλης ἐν τοῖς ζώοις, τῆς διατηρήσεως αὐτῶν καὶ τῆς μεταμορφώσεώς των·—ὡς ἀνθρωπολογίᾳ ἐπιβεβαιοῦσι τοὺς ἐν ἐνεργείᾳ φυσιολογικοὺς νόμους ἐν τῷ ἀνθρωπίνῳ ὀργανισμῷ καὶ ὁρίζει τὸ ἔργον τῶν διαφόρων συστημάτων, ἔτινα τὸ ἀπικριτίζουσιν·—ὡς ἀστρονομία περιγράφει τὴν πορὰν τῶν Οὐρανίων σωμάτων καὶ πορίζεται τὴν γνῶσιν τῶν νόμων τῶν κυβερνώντων τὸ σύμπαν·—ὡς μαθηματικὴ διατυποῖ τούτους τοὺς νόμους καὶ ἀνάγει αὐτοὺς εἰς τὴν ἐνότητά των ἐν τοῖς οὖσιν ἀριθμητικῶν ἀνalogiῶν. Αὕτη ἡ ἀκριβὴς ἐξέτασις ἐκάστου ὑπα-

κειμένου τῶν ἐαυτῆς μελετῶν, ἀποτελεῖ ὡς εἴπωμεν τὴν ἀξίαν καὶ ὑπεροχὴν τῆς· ἰδοὺ διατὶ εἶνε μεγάλη. Ἀλλὰ δι' αὐτὸ δὴ τοῦτο καὶ ὑποβάλλεται εἰς αὐστηρὰς ὑποχρεώσεις. Ἄν δέ, λησμονοῦσκα τὸ ἐκ τῆς ἰδίας ὑπεροχῆς καθῆκον, ἀπομακρύνεται τοῦ κυρίου αὐτῆς ἔργου καὶ περιπίπτεται εἰς κόσμους φαντασιώδεις, ἀποβάλλει συγχρόνως καὶ τὸν χαρακτηρὰ καὶ τὸν λόγον τῆς ὑπάρξεώς της.

Ἄλλ' οὕτως εἰσάγουσκα εἰς τὴν ἐαυτῆς χώραν ἀποδεικτικὸν τρόπον ἀπάγοντα τοῦ σκοποῦ καὶ προορισμοῦ της, ἀποβάλλει τὴν ἰδίαν αὐτῆς φύσιν καὶ δὲν εἶνε πλέον ἀξίη τοῦ ὀνόματος τῆς ἐπιστήμης. Τοιαύτη δὲ ἀποβαίνουσα ἀπεκδύεται τὰ κυριαρχικὰ αὐτῆς δικαιώματα, καὶ δὲν ὁμιλεῖ πλέον ἐκείνη, ἀλλ' ἀντ' αὐτῆς ἀγορεύουσιν οἱ σοφοὶ (ὅπερ δὲν εἶνε πάντοτε τὸ αὐτό). Οἰοιδήποτε δὲ καὶ ἂν εἶνε οἱ σοφοὶ οὗτοι, δὲν εἶνε πλέον οἱ ἐρμηνεῖς τῆς ἐπιστήμης ἀφ' ἧς στιγμῆς ἐκπηδῶσι τῆς σφαίρας της.

Καὶ ὁμῶς τοιαύτη εἶνε ἡ θέσις τῶν ἀπολογητῶν τοῦ καθ' ἡμᾶς ὕλισμοῦ· ποιοῦνται χρῆσιν τῆς ἀστρονομίας, τῆς χημείας, τῆς φυσικῆς, τῆς φυσιολογίας, εἰς προβλήματα, ἅτινα αὐταὶ οὔτε δύνανται οὔτε θέλουσι νὰ λύσωσι καὶ οὐ μόνον ἀναγκάζουσι τὰς ἐπιστήμης ταύτας νὰ ἀποκρίνωνται εἰς ἐρωτήσεις ἀλλοτρίας τῆς δικαιοδοσίας των, ἀλλὰ καὶ τὰς βλαπνίσκουσιν ὡς τοὺς ἀθλίους δούλους, ὅπως ὁμολογήσωσι παρὰ τὴν θέλησίν των ψευδῆ, περὶ ὧν οὐδὲ καὶ ἐσκέφθησαν. Ἀντὶ νὰ εἶνε οἱ βλαπνιστὰς τῆς διδομένης μαρτυρίας, εἶνε μᾶλλον τοῦ

προσώπου. Οὐδὲ ἔχουσιν εἰς χεῖράς των τὴν ἐπιστήμην, ἀλλὰ τὸ εἰδωλόν της.

Θὰ ἀποδείξωμεν ἐν τοῖς ἐξῆς, ὅτι οἱ σοφοὶ οὗτοι εὐρίσκονται ὅλως ἐκτὸς τῆς ἐπιστήμης, ὅτι ἀπατῶνται καὶ ἀπκτῶσιν, ὅτι οἱ συλλογισμοὶ των, τὰ συμπεράσματά των εἶνε ἄτοπα, καὶ ὅτι διασύρουσι τὴν ἐπιστήμην ἐν τῷ ἐμμανεῖ πρὸς αὐτὴν ἔρωτι, καὶ θὰ τὴν ἠφάνιζον καὶ ὀλοκληρίαν εἰς τὴν κοινὴν γνώμην, ἀνδὲν ἐδείκνυσον ὅτι ἀντ' αὐτῆς κατέχουσι μόνον τὴν σκιάν της.

Τὸ κινεῖν ἡμᾶς εἰς τὸ νὰ διαμαρτυρηθῶμεν κατὰ τῶν συμβόλων τῆς πλάνου αὐτῶν σημαίας, εἶνε διότι ἐν τῇ ἡμετέρᾳ ἐποχῇ αἰσθάνονται ἢ τοῦλάχιστον προαισθάνονται σύμπαντες τὸ ἔργον καὶ τὰ ὅρια τῆς ἐπιστήμης, κατανοῦσιν ὅτι ἔξω αὐτῆς σωτηρίαν δὲν ὑπάρχει καὶ ὅτι ἡ ἀνθρωπότης, ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον κλυδωνισθεῖσα ἐν τῷ ὠκεανῷ τῆς ἀμαθείας, δὲν ἔχει ἄλλον λιμένα νὰ ἐλπίξῃ, ἢ τὴν στερεὰν γῆν τῆς ἐπιστήμης. Οὕτως ἡ ἀνθρωπίνη διάνοια ὀρέγει πρὸς αὐτὴν τὰς χεῖρας μετὰ πίστεως καὶ ἐλπίδος. Ἀπὸ μιᾶς ἤδη ἐκκτονταετηρίδος ἔσχε τασχύτας ἀποδείξεις τῆς δυνάμεώς της, ὥστε μετ' εὐγνωμοσύνης εἶνε διατεθειμένη νὰ ἀποδεχθῇ ὅλους αὐτῆς τοὺς λόγους ὅλας τὰς διδασκαλίας. Ἐν τούτῳ δὲ κεῖται ἐφ' ἡμέρας παγίς ἐπιζήμιος εἰς τοὺς πνευματιστάς. Διότι, πολλοὶ ἐκ τῶν καλλιεργούντων τὴν ἐπιστήμην καθιστάντες ἑαυτοὺς ἐκπροσώπους ἢ διερμηνεῖς ταύτης, διδάσκουσι ψευδεῖς ἢ ὀλεθρίους διδασκαλίας, ἄλλοι δὲ, σκολιὰν ἔχοντες καὶ ἀβέβαιον τὴν διάνοιαν, ἀντλοῦσι τὰς συμπερούσας

ἐκυτοῖς γνώσεις καὶ μετὰ τῶν γνώσεων τούτων συμ-
 πίνουνσι φθοροποιὸν δηλητήριον ἱκανὸν νὰ καταστρέψῃ
 ἐν ἐκυτοῖς μέρος τοῦ ἐκ τῆς γνώσεως εὐεργετήματος.
 Ἰδοὺ διὰ τί εἶνε χρεὶς νὰ ἐμποδίσωμεν πλάνην οὕτως
 οἰκτρὰν, ἥτις κινδυνεύει νὰ ἀποβῇ καθολικὴ. Ἰδοὺ
 διὰ τί εἶνε ἀναγκαιότατον νὰ διαμφοισθητήσωμεν τὰ
 δόγματα ταῦτα καὶ νὰ ἀποδείξωμεν ὅτι ἀντὶ νὰ ἀπορ-
 ρέωσιν ἐκ τῆς ἐπιστήμης, μεθ' ὅσησδήποτε πεποιθή-
 σεως καὶ ἂν τὸ δυσχυρίζωνται, εἶνε μᾶλλον ἀκατέρ-
 γαστα προΐοντα δογματικῶν σκέψεων, ἅτινα περιστρέ-
 φόμενα αἰωνίως ἐντὸς τοῦ αὐτοῦ κύκλου, φαίνονται μὲν
 ὅτι πηγάζουσιν ἐξ αὐτῆς, ἀλλὰ δὲν ἔλαβον ἐκ τοῦ
 λαμπροῦ τούτου Ἡλίου, ἢ ἀμυδρὰν τινα καὶ ἄγονον
 ἀκτῖνα, ἐκτραπέισαν τῆς εὐθυωρίας.

Ὑπάρχουσι σπουδαῖά τινα ζητήματα, ἅτινα κατὰ
 τὸν ἀνθρώπινον βίον, εἰς τὰς ὥρας τῆς μοναξίης καὶ
 τῆς σιγῆς, παρίστανται εἰς τὸν λογισμὸν ὡς ἐρωτή-
 ματα παρενοχλοῦντα καὶ μυστηριώδη. Ταῦτα δὲ εἶνε
 τὸ περὶ τῆς ὑπάρξεως τῆς ψυχῆς πρόβλημα, τὸ περὶ
 τοῦ ἡμετέρου προορισμοῦ ἐν τῷ μέλλοντι, τὸ περὶ τῆς
 ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ, καὶ τῆς σχέσεως αὐτοῦ πρὸς τὸν
 κόσμον.

Τὰ σπουδαῖα καὶ σοβαρὰ ταῦτα ζητήματα κατα-
 κυριεύουσιν ἡμῶν διὰ τοῦ μεγαλείου των, διότι αἰσθα-
 νόμεθα ὅτι μᾶς ἐνδιαιφερούσι, καὶ ἐν τῇ ἡμετέρᾳ ἀγνοίᾳ,
 δὲν δυνάμεθα μετὰ λόγου νὰ ἀπαλλαχθῶμεν φόβου
 τινὸς τοῦ ἀγνώστου. Ὅπως ἔγραφεν ὁ Πασχάλλ, ἐν ἐκ
 τῶν ζητημάτων τούτων τὸ περὶ ἀθανασίης τῆς ψυχῆς,

εἶνε οὕτω σπουδαῖον, ὥστε πρέπει νὰ ἀπώλεσέ τις πᾶν αἴσθημα ἐὰν μένη ἀδίαφορος εἰς τὸ νὰ γνωρίσῃ τί εἶνε. Ἡ αὐτὴ παρατήρησις δύναται νὰ ἐφαρμοσθῇ καὶ εἰς τὸ περὶ τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ. "Ὅταν σκεπτόμεθα περὶ τῶν ἀληθειῶν τούτων, ἢ μόνον περὶ τοῦ δυνατοῦ τῆς ὑπάρξεώς των, παρίστανται ἡμῖν ἐν οὕτω φοβερᾷ μορφῇ, ὥστε ἐρωτῶμεν ἐκυτοὺς πῶς ὄντα λογικά, ἄνθρωποι, δύνανται νὰ ζήσωσιν ὅλον τὸν βίον ἀπασχολούμενοι εἰς ἐφήμερα ζητήματα, χωρὶς νὰ ἐξέρχωνται τῆς ἀπαθείας των ὑπὸ τῶν ἀδυσωπῆτων τούτων ἐρωτημάτων. "Αν εἶνε ἀληθές, ὅπως νομίζομεν ὅτι παρετηρήσαμεν ἐν τῷ κόσμῳ, ὅτι ὑπάρχουσιν ἄνθρωποι ὅλως ἀδίαφοροι, οἵτινες οὐδέποτε ἡσθάνθησαν τὸ μεγαλεῖον τῶν προβλημάτων τούτων, αἰσθανόμεθα δι' αὐτοὺς ἀληθές αἴσθημα οἴκτου. "Αν δέ τινες, προάγοντες τὴν ἀδιαφορίαν ταύτην εἰς βαθμὸν μᾶλλον κτηνώδη, ἐκ προαιρέσεως ἀπαξιῶσι νὰ ὑψώσωσι τὸ πνεῦμα των πρὸς τὰ σπουδαῖα ταῦτα προβλήματα, καὶ προτιμῶσι τὰς γλυκείας ἀπολαύσεις τοῦ φυσικοῦ βίου, τούτους, ὡς τὸ ὁμολογήσωμεν παρρησίᾳ, ἐγκαταλείπομεν ἄνευ ἐλέγχου τῆς συνειδήσεως εἰς τὴν ῥαστώνην των, θεωροῦντες αὐτοὺς ἐκτὸς τῆς πνευματικῆς σφαίρας. Οἱ φιλοσοφοῦντες φυλάττουσι τὰ ἔργα τῆς μελέτης των χάριν ἐκείνων οἵτινες, περὶ πλείονος ποιῶνται τὰς πνευματικὰς θεωρίας.

Τὸ πρόβλημα τὸ περὶ τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ εἶνε τὸ πρῶτον μεταξὺ πάντων. Δι' ὃ κατ' αὐτοῦ ἔστρεψαν οἱ ὑλισταὶ τὰς πρώτας καὶ ἰσχυροτάτας πολεμικὰς με-

χανάς των, πρὸς ἃς ἔχομεν νὰ πολεμήσωμεν. Ζητοῦσι νὰ ἀποδείξωσι διὰ τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν ὅτι Θεὸς δὲν ὑπάρχει, καὶ ὅτι ἡ ὑπέθεσις αὕτη εἶνε ἀποπλάνησίς τις τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος. Μέγας ἀριθμὸς σπουδαίων ἀνθρώπων, πιστεύοντες εἰς τὴν ἀξίαν τῶν λεγομένων τούτων ἐπιστημονικῶν συλλογισμῶν, περιστοίχισαν ἀλληλοδιαδόχως τοὺς νεωτερίζοντας τούτους φιλοσόφους, καὶ αἱ τᾶς τῶν ὑλιστῶν ὑπερβολαλόντως ἐπυκνώθησαν, πρῶτον μὲν ἐν Γερμανίᾳ, κατόπιν ἐν Γαλλίᾳ, Ἀγγλίᾳ, Ἑλβετίᾳ καὶ αὐτῇ ἀκόμη τῇ Ἰταλίᾳ. Ἀλλὰ, δὲν φοβούμεθα νὰ τὸ εἰπώμεν, πάντες οὗτοι διδάσκαλοι ἢ μαθηταί, στηριζόμενοι εἰς τὰς ἀποδείξεις τῆς πειραματικῆς ἐπιστήμης, ὅπως συμπεράνωσιν τι ὑπὲρ τῆς μὴ ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ, περιπίπτουσιν εἰς τὴν μεγίστην ἀνακολουθίαν. Σκοποῦμεν νὰ ἐλέγξωμεν αὐτοὺς διὰ τὴν πλάνην των ταύτην, καὶ θὰ δικαιοῦσωμεν τὴν ἡμετέραν κατηγορίαν, ἂν καὶ ἐκεῖνοι, καθ' ὧν ἀπευθύνεσται, δύνανται ἄλλως νὰ εἶνε ἄνδρες ἔξοχοι καὶ σεβαστοί. Ἐν ὀνόματι μάλιστα τῆς πειραματικῆς ἐπιστήμης θέλομεν πολεμήσει αὐτούς. Πρακτέροντες πᾶσαν θεωρητικὴν ἐπιστήμην, ἀντιτασσόμεθα καὶ ἡμεῖς ἐν τῷ αὐτῷ πεδίῳ, ἐν ᾧ καὶ οἱ ἀντίπαλοι. Δὲν φρονοῦμεν μετὰ τοῦ Δημοκρίτου ὅτι ὁ κάλλιστος τρόπος τοῦ σχολάζειν τελεσφόρως περὶ τὴν φιλοσοφίαν, εἶνε νὰ ἐξορύξωμεν τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ νὰ ἀποσύγωμεν τὰς τέρψεις καὶ τὴν θεωρίαν τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου· τὸν ἀντίον, μένομεν σταθερῶς ἐν τῇ σφαίρᾳ τῆς πρακτικῆς καὶ τῆς πείρας. Οὕτω δὲ,

Authorized licensed use limited to: 172.21.0.5.

Downloaded on 14/05/2024 06:14:44 UTC from Psifiako Apothetirio Dimosias Is
Restrictions apply.

ἀποφκινόμεθα ὅτι ἡ ἐπιστήμη πρῶτον μὲν δὲν ἀσχο-
λεῖται ἀμέσως εἰς τὸ περὶ τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ ζή-
τημα, ἔπειτα δὲ, ὅταν ἐφαρμόξῃ τὰς θεωρίας της ἐπὶ
τοῦ προβλήματος τούτου, αὐταὶ οὐ μόνον δὲν ἀρνοῦν-
ται, ἀλλὰ τούναντίον ἐπιβεβαιοῦσι τὸν νοῦν καὶ τὴν
σοφίαν τῶν διεπόντων τὴν φύσιν νόμων.

Ὑψούμενοι πρὸς τὸν Θεὸν διὰ τῆς ἐπιστημονικῆς
μελέτης τῆς φύσεως, εὐρισκόμεθα ἐν ἴσῃ ἀπυστάσει
καὶ ἀπὸ τῶν δύο ἁκρῶν· καὶ ἀπὸ τῶν ἀρνούμενων καὶ
ἀπὸ τῶν τολμώντων πάνυ οἰκείως νὰ ὀρίζωσι τὴν πρῶ-
την αἰτίαν, ὥς ἂν εἶχεν αὕτη τοὺς παρὰ λάβει συμ-
βούλους. Θέλομεν πολεμήσει διὰ τῶν αὐτῶν ὄπλων
δύο ἀντικειμένους δυνάμεις. Τὸν ὕλισμὸν καὶ τὴν θρη-
σκευτικὴν πλάνην. Νομίζομεν ὅτι εἶνε ἐπίσης ψευδὲς
καὶ ἐπίσης ἐπικίνδυνον τὸ νὰ πιστεύῃ τις εἰς παιδα-
ριώδη τινὰ Θεόν, ἢ νὰ ἀρνηῖται πᾶσαν ἀρχικὴν αἰτίαν.

Ματαίως θέλουσιν ἀνθυποβάλλει ὅτι δὲν δυνάμεθα
νὰ βεβαιώσωμεν τὴν ὑπαρξίν ὄντος ἀγνώστου. Ἄς φυ-
λαχθῶμεν τοιαύτας ἀποφάνσεις. "Ὅχι, δὲν κατανοοῦμεν
τὸν Θεόν, ἀλλ' εἰξεύρομεν ὅτι ὑπάρχει. Δὲν κατανοοῦ-
μεν τὸ φῶς, ἀλλ' εἰξεύρομεν ὅτι ἀκτινοβολεῖ οὐρανό-
θεν. Δὲν κατανοοῦμεν τὴν ζωὴν, ἀλλ' εἰξεύρομεν ὅτι
ἐξελπώνει τὴν λαμπρότητά της ἐφ' ὅλου τοῦ κόσμου.

«Εἴμιχι πολὺ μακρὰν νὰ πιστεύσω, ἔλεγεν ὁ Goethe εἰς
τὸν Eckermann, ὅτι ἔχω περὶ Θεοῦ ἀκριβῆ τινα γνῶσιν.
Αἱ γνῶμαι μου, ὁποῖας τὰς ἐξέφρασα ἢ ἔγραψα, συγκε-
κλειοῦνται ἅπασαι εἰς τοῦτο. Ὁ Θεὸς εἶναι "Ὁν ἀκα-
τάνόητον καὶ ὁ ἄνθρωπος δὲν ἔχει περὶ αὐτοῦ ἢ αἰ-

σθημά τι ἀόριστον ἔννοιάν τινα προσεγγίζουσιν. Ἐπειτα εἰς τὴν φύσιν καὶ εἰς ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους οὕτω βιβάσκει εἰσχωρεῖ τὸ Θεῖον, ὥστε ἐν αὐτῷ ζῶμεν καὶ κινούμεθα καὶ ἐσμέν· λυπούμεθα καὶ χαίρομεν κατὰ τοὺς αἰωνίους νόμους, εἰς οὓς ὑποκείμεθα, καὶ ἐνεργοῦντες καὶ πάσχοντες· ὀλίγον ἐνδιαφέρει ἂν ἀναγνωρίζομεν αὐτούς. Τὸ παιδίον γεύεται τοῦ γλυκήσματος χωρὶς νὰ φροντίζῃ νὰ μάθῃ τίς τὸ παρεσκεύασε, καὶ τὸ στρουθίον ἐγγίζει διὰ τοῦ ῥάμφους του τὸ κεράσιον, χωρὶς νὰ συλλογίζηται πῶς ἐβλάστησε. Τί γνωρίζομεν περὶ Θεοῦ, καὶ τί σημαίνει τελευταῖον ἡ περιωρισμένη γνῶσις, ἣν ἔχομεν περὶ τοῦ ὑπερτάτου τούτου ὄντος; Καὶ ὅταν ἀκόμη παρυστήσω αὐτόν, ὡς οἱ Τοῦρκοι, δι' ἑκατοστὺς ὀνομάτων, θὰ μένω αἰωνίως κατωτέρω τῆς ἀληθείας· τόσον τὰ προσόντα αὐτοῦ εἶνε ἀναρίθμητα... Ὅπως δὲ τὸ ἀνώτατον τοῦτο ὄν, ὅπερ ὀνομάζομεν Θεόν, ἀποκαλύπτεται οὐ μόνον ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, ἀλλὰ καὶ ἐν τοῖς σπλάγχχονσι φύσεως πλουσίαις καὶ ἰσχυραῖς, οὕτω καὶ εἰς τὰ μεγάλα συμβεβηκότα τοῦ κόσμου, ἡ ἰδέα, ἣν σχηματίζομεν περὶ αὐτοῦ, κατὰ τὰς ἀνθρωπίνους ιδιότητας, εἶνε ἐναργῶς ἀσήμεντος.»

Ἡ ἰδέα, ἣν οἱ πρόγονοι ἡμῶν ἐσχημάτισαν περὶ Θεοῦ, ὑπῆρξε καθ' ὅλους τοὺς χρόνους, ἐν ἀρμονίᾳ πρὸς τὴν πρόδον τῆς ἐπιστήμης, κατὰ μικρὸν κατακτηθείσης ὑπὸ τῆς ἀνθρωπότητος. Ὅπως πᾶσα ἀνθρωπίνη γνῶσις, οὕτω καὶ ἡ ἰδέα αὕτη μεταβάλλεται καὶ κατ' ἀνάγκην προοδεύει. Ὅτι καὶ ἂν δισχυρίζονται, πᾶσα γνῶσις τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος χρεωστὴ νὰ βαδίζῃ συμ-

φάνως μετὰ τῆς καθολικῆς προόδου, κινδυνεύουσα ἄλλως νὰ ἀπολειφθῇ ὀπίσω. Τοῦ ὅλου συστήματος ἐν κινήσει διικτελοῦντος, πᾶν σημεῖον αὐτοῦ, ἐπιμένον νὰ μένῃ στήμιον, ἤθελε βεβαίως ὀπισθοχωρήσει. Δὲν συγχωρεῖται λοιπὸν νὰ ἀπορρίνεται τις σήμερον διαγνωστικῶς ὅτι τοιαύτη ἢ τοιαύτη ἰδέα εἶνε τελεία καὶ νὰ φυλάττῃ τὸ Statu quo τοῦ ἀναμνησθέντος. Εἴτε λοιπὸν μετέχει τις τῆς προόδου τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος εἴτε μὴ, ὀφείλει ἐν μὲν τῇ πρώτῃ περιπτώσει νὰ συμπαρακολουθῇ ὁλοσχερῶς· ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ νὰ ὁμολογήσῃ ὅτι ἀπολείπεται ὀπίσω. Καὶ τοῦτο ἄς ἐννοήσῃ ἕκαστος καλῶς.

Ἐπεὶ τὸ εἰπωμεν παρησιῶ ἐν τῇ πειραματικῇ ἐπιστήμῃ, ὁ Θεὸς δὲν δύναται νὰ τεθῇ ἐκ τῶν προτέρων, ὅπως οὐδὲ ὁ προσωρισμὸς καὶ ὁ σκοπὸς, ὃν νομίζομεν ὅτι διορθῶμεν ἐν τοῖς ἔργοις τῆς φύσεως. Αἱ ἐκ τῶν προτέρων διδασκαλίαι διήνυσαν τὸν χρόνον αὐτῶν καὶ δὲν τὰς χρειαζόμεθα πλέον. Συνομολογοῦντες μετὰ τῶν ὑλιστῶν, ἐρωτῶμεν, ἐκείνοι, οἵτινες ἤρχισαν ἀπὸ Θεοῦ καὶ ὄχι ἀπὸ τῆς φύσεως, ἐξήγησάν ποτε τὰς ιδιότητας τῆς ὕλης ἢ τοὺς νόμους δι' ὧν κυβερνᾶται ὁ κόσμος; Ἡδυνήθησαν νὰ εἰπώσιν, ἂν ὁ Ἥλιος ἐκινεῖτο ἢ ἴστατο; Ἄν ἡ γῆ ἦτο σφαῖρα ἢ ἐπίπεδον; ποῖον ἦτο τὸ σχέδιον τοῦ Θεοῦ; κτλ. Οὐχί, διότι τοῦτο θὰ ἦτο ἀδύνατον. Νὰ ἀρχίσῃ τις ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, ἐν τῇ ἀναζητήσῃ καὶ ἐξετάσῃ τῆς δημιουργίας, εἶνε μέθοδος ἥτις δὲν ἔχει οὔτε λόγον οὔτε σκοπὸν. Ἡ οἰκτρὰ αὕτη μέθοδος τοῦ νὰ μελετᾷ τις οὕτω τὴν φύσιν καὶ νὰ πο-

ρίζεται φιλοσοφικά συμπεράσματα, νομίζων ὅτι δύναται δι' ἀπλῆς θεωρίας νὰ οἰκοδομήσῃ τὸ σύμπαν καὶ νὰ ἰδρύσῃ φυσικὰς ἀληθείας εὐτυχῶς ἔχει ἐκ πολλοῦ ἀπολέσει πᾶσαν πίστιν. Εἰς τὴν ἐναντίαν μέθοδον αἱ φυσικαὶ ἐπιστῆμαι χρεωστοῦσι τὴν μεγάλην πρόδοον καὶ τὰ εὐτυχῆ ἀποτελέσματα τῶν ἡμετέρων χρόνων.

Ἀλλὰ κατὰ τὰς πειραματικὰς ἐπιστῆμας, ἀντὶ τῆς εἰρημίνης ὑποθέσεως, ἀντικαθιστῶμεν τὰ πορίσματα τῆς ἐκ τῶν ὑστέρων ἐξετάσεως. Εἶνε λοιπὸν λογικὸν νὰ κλείσωμεν τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ νὰ ἀρνηθῶμεν τὸν νοῦν, τὴν σοφίαν, τὴν ἁρμονίαν, ἕτινα ἀποκαλύπτονται ἐξ αὐτῆς τῆς παρατηρήσεως; Εἶνε λογικὸν νὰ ἀπορρίψωμεν πᾶν φιλοσοφικὸν συμπέρασμα καὶ νὰ μείνωμεν ἐν τῷ μέσῳ ἐκ φόβου μήπως ἐπιτύχωμεν τοῦ σκοποῦ; Εἶνε φρόνιμον νὰ δικλακχθῶμεν μετὰ τῶν συγχρόνων πυρρῶνιστῶν, οἵτινες, ἀμβλυωποῦντες πρὸς τὴν ἐνἀργειαν, ἀποβάλλουσι πᾶν συμπέρασμα; Δὲν τὸ πιστεύομεν. Κατὰ τὴν μέθοδον αὐτῶν τῶν ἰδίων ἀποδεχόμεθα καὶ τὴν ἀρνησίν των καὶ τὴν ἀνακκολουσίαν των.

Πρέπει, πρὸ πάσης συζητήσεως, καλῶς νὰ θέσωμεν τὰ διάφορα ζητήματα, ἵνα ἀποφύγωμεν πᾶσαν παρενόησιν. Ἐλπίζομεν ὅτι αἱ ἔμπροσθεν γνῶμαι ἀρκουσι νὰ ἐπιβεβαιώσωσι ἀκριβῶς τὴν ἡμετέραν. Πολεμοῦμεν πρῆρῃσίᾳ τὸν ὑλισμὸν οὐχὶ διὰ τῶν θρησκευτικῶν ὕπλων, οὔτε διὰ τῶν ἀποδείξεων σχολαστικῆς φρασεολογίας, οὔτε διὰ τοῦ κύρους τῆς παραδόσεως, ἀλλὰ διὰ τῶν συλλογισμῶν, οὓς γεννᾷ καὶ ἐνισχύει ἡ ἐπιστημονικὴ θεωρία τοῦ σύμπαντος.

Authorized licensed use limited to: 172.21.0.5.

Downloaded on 14/05/2024 06:14:44 UTC from Psifiako Apothetirio Dimosias Ist
Restrictions apply.

Καὶ πρῶτον ἐν κεφαλαίῳ ὡς ἐξετάσωμεν τὴν γενικὴν μέθοδον τῆς συγχρόνου ἀθείας.

Ἡ μέθοδος αὕτη ἔχει μεγίστην συγγένειαν πρὸς τὴν τοῦ βελόνου d' Holbach ἣν οὗτος μετεχειρίσθη περὶ τὰ τέλη τῆς τελευταίας ἐκκτονταετηρίδος, ἵνα ἰδρῶσιν τὸ πολυθρύλητον αὐτοῦ Σύστημα τῆς Φύσεως, ἔργον ὑλισμοῦ χυδαίου, ὅπερ ὁ Goethe καθ' ὑπερβολὴν κατηγόρει καὶ ἐμνημόνευεν ὡς «ἀληθὲς προῖόν μωροῦ καὶ ληροῦντος γήρατος.» Ἡ νεωτέρη μέθοδος, οὖσα βεβίως ἐπιστημονικωτέρη, ἀποφαίνεται ὅτι αἱ κυβερνώσαι τὸν κόσμον δυνάμεις δὲν τὸν κυβερνοῦσιν ὅτι δὲν κυριαρχοῦσι τῆς ὕλης, ἀλλ' ὑπείκουσιν εἰς αὐτήν, καὶ ὅτι ἡ ὕλη (ἀδρανὴς, τυφλὴ, καὶ ἄνευ συνειδήσεως) κινουσα ἐκυτὴν ὑπακούει εἰς τοὺς νόμους οὓς ἄλλως ἀδυνατεῖ νὰ ἐννοήσῃ.

Κατὰ ταῦτα, οἱ ὑλισταὶ τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων διατείνονται ὅτι ἡ ὕλη ὑπάρχει ἀπ' αἰῶνος καὶ ἔχει αἰωνίους ιδιότητας καὶ προσόντα, καὶ ὅτι αἱ ιδιότητες αὗται εἰδοποιοῦσαι τὴν ὕλην, ἀρκοῦσι μετ' αὐτῆς νὰ ἐξηγήσῃσι τὴν ὑπαρξίν, τὴν κατάστασιν καὶ τὴν διατήρησιν τοῦ κόσμου.

Οὕτω δὲ καθιστῶντες ὑλικόν τινα Θεὸν ἀντὶ πνευματικοῦ, διδάσκουσιν ὅτι ἡ ὕλη διέπει τὸν κόσμον, καὶ ὅτι αἱ φυσικαὶ, αἱ χημικαὶ καὶ αἱ μηχανικαὶ δυνάμεις εἶνε μόνον ιδιότητες.

Ὅπως ἀνσχευάζωμεν τὸ σύστημα τοῦτο, πρέπει ἀκριβῶς νὰ ἀντιτάξωμεν τὸ ἐναντίον, νὰ ἀποδείξωμεν ὅτι ὑπάρχει Θεὸς πνευματικὸς, διέπων τὴν δημιουργίαν, καὶ ὅχι ἀκατανόητος Θεὸς ἐξ ὕλης· νὰ ἀποδείξωμεν

ὅτι ἡ ὕλη δὲν εἶνε κυρία τῆς δυνάμεως, ἀλλ᾽, τοῦ-
ναντιον, δούλη αὐτῆς, νὰ καταστήσωμεν φανερὸν ὅτι
ἡ κυβέρνησις τοῦ κόσμου, δὲν ἀνήκει εἰς τὰς τυφλὰς
ἀτόμους, αἰτίνες τὴν συγκαροτοῦσιν, ἀλλ' εἰς τὰς δυνά-
μεις, ὧν ἡ ἐνέργεια εἶνε ἑκφρασις τῶν ὑπερτάτων νό-
μων. Κυρίως εἰς τὴν θεμελιώδη ταύτην ἀπόδειξιν
συγκεφαλαιοῦται τὸ πρόβλημα, ὅπερ ἐλπίζομεν ὅτι θὰ
ἐξαχθῇ λαμπρῶς ἐκ τῶν μελετῶν, αἰτίνες εἶνε τὸ ὑπο-
κείμενον τῆς ἡμετέρας ἐργασίας.

Καὶ ἐπειδὴ οἱ ἀντίπαλοι ἡμῶν στήριζοντα εἰς ἐπι-
στημονικὰ γεγονότα, ὅπως θεμελιώσωσι τὴν πλάνην
τῶν, πρέπει καὶ ἡμεῖς νὰ στηριχθῶμεν εἰς τὰ αὐτά,
ἵνα τοὺς πολεμήσωμεν.

Ἴνα ἀληθῶς εἰπώμεν, καὶ ὅτε ἀκόμη ἀπεδεικνύετο
ὅτι τὸ σύμπαν εἶνε μόνον ὕλική τις μηχανή, ἥς αἱ
δυνάμεις δὲν ὑπείκουσιν εἰς πρῶτον κινεῖν, ἀλλ' ἀνά-
γονται πάντοτε εἰς τὴν ὕλην καὶ προσέρχονται πάντοτε
ἐξ αὐτῆς ὡς σύστημα διηνεκοῦς κινήσεως, ἡ ἔννοια τοῦ
Θεοῦ δὲν ἤθελεν ἀπολεσθῇ ἕνεκα τούτου. Ἀλλ' ἀπὸ
τῆς ἀρχῆς τῆς φιλοσοφίας, ἀπὸ τοῦ Ἡρακλείτου καὶ
Δημοκρίτου, τὸ μηχανικὸν σύστημα τοῦ κόσμου ὑπῆρξε
γενικῶς ἡ καταφυγὴ καὶ ἡ ἀπολογία τῶν ἀθέων, ἐνῶ
τὸ δυναμικὸν σύστημα ὑπῆρξε τὸ στήριγμα τῶν πνευ-
ματιστῶν. Ἀποδεχόμεθα κατ' ἀρχὴν τὴν δυναμικὴν
γένεσιν τοῦ κόσμου καὶ πολεμοῦμεν τὸ ἀτελὲς σύστημα
μηχανισμοῦ ἀνευ δημιουργοῦ. Ὁ μὲν «μηχανισμός,»
ὡς ἀληθῶς λέγει ὁ K. Caro¹ ἐξηγεῖ τὰ πάντα διὰ

¹ Φιλοσοφία τοῦ Goethe, κεφ. VI.

συνδικαιου καὶ ἀθροίσεως ἀτόμων πρωτογενῶν καὶ αἰσινίων. Ὅλαι δὲ αἱ ποικιλίαι τῶν φαινομένων, ἡ γένεσις, ἡ ζωὴ, ὁ θάνατος οὐδὲν ἄλλο εἶνε, κατ' αὐτόν, ἢ τὸ μηχανικὸν ἀποτέλεσμα συνθέσεως καὶ ἀναλύσεως, καὶ ἡ ἐκδήλωσις τοῦ συστήματος τῶν ἀτόμων, αἵτινες συντίθενται ἢ ἀποσυντίθενται. Ἡ δὲ «δυναμικὴ» ἀνάγει πάντα τὰ φαινόμενα καὶ πάντα τὰ ὄντα εἰς τὴν ἐννοίαν τῆς δυνάμεως καὶ ὁ κόσμος εἶνε ἑκφράσις εἴτε δυνάμεων ἐκκινήσεων καὶ ἐναρμονιών πρὸς ἀλλήλους, εἴτε μιᾶς καὶ μόνης, ἧς ἡ διηγετικὴ μεταμορφώσις γεννᾷ τὴν ποικιλίαν τῶν ὄντων.

Δύναται τις νὰ ἰσχυρισθῇ ὅτι, εἰ καὶ ἡ δευτέρα ἐξηγήσεις τῶν ὄντων εἶνε μέχρι τινὸς ἀνεξάρτητος τῆς πρώτης ἢ μεταφυσικῆς ἐξηγήσεως, ἡ Ἱστορία μωρτυρεῖ τὸ γαθερόν τοῦτο γεγονός, ὅτι ὑπάρχει φυσικὴ σχέσις—ἐξ ἑνὸς μέρους μεταξὺ τῆς μηχανικῆς ἐρμηνείας τοῦ κόσμου καὶ τῆς ὑποθέσεως ἧτις ἀφαιρεῖ τὸν Θεόν—ἀφ' ἑτέρου μεταξὺ τῆς δυναμικῆς θεωρίας τοῦ κόσμου καὶ τῆς ὑποθέσεως, ἧτις τὸν ἀποδέχεται. Ἡ μηχανικὴ θεωρία ἐγκαθιστῶσα τὴν καθαρὰν μαθηματικὴν ἀνάγκην εἰς τὰς ἐνεργείας καὶ ἀντενεργείας τὰς ἀποτελούσας τὴν ζωὴν τοῦ κόσμου, εἶνε ἀτελής, διότι ἀφαιρεῖ τὴν ἐννοίαν τῆς πρώτης αἰτίας καὶ διχλύει εἰς ἀτμὸν τὸν ἠθικὸν κόσμον. Ἡ δὲ θεωρία δυνάμεως μιᾶς, παγκοσμίου, πάντοτε ἐν ἐνεργείᾳ, γεννᾷ τὴν ποικιλίαν τῶν ὄντων διὰ τῶν μεταμορφώσεων τῆς καὶ ἀναφέρει τὴν μυστηριώδη ταύτην καθολικότητα εἰς ἀρχὴν καὶ δύνανται.

Δύνακτί τις λοιπὸν ἀπλῶς νὰ μεμφοῖ τὴν γενικὴν μέθοδον τῶν ἐνκντίων ὅτι προέρχεται ἐκ γραμματικοῦ ἀμαρτήματος· ἐκ τοῦ ὅτι δηλ. ἀποδίδουσιν εἰς τὴν ὕλην πλεονέκτημα ἀνῆκον μόνον εἰς τὴν δύναμιν καὶ ἰσχυρίζονται ὅτι ἡ δύναμις οὐδὲν ἄλλο εἶνε ἢ ἐπίθετον ἰδιότητος, ἐνῶ αὕτη ἔχει τὰ αὐτὰ καὶ ἡ ὕλη δίκαια τοῦ οὐσιωστικοῦ.

Ἄς ἐξετάσωμεν ἤδη ὁμοίως ἐν κεφαλαίῳ, ὅποῖαι εἶνε αἱ μεγάλαί πλάναι, αἵτινες συμπαρακολουθοῦσι τὴν μέθοδον ταύτην καὶ τὴν ὑποστηρίζουσι καὶ ἕστινας θὰ συναντήσωμεν ὑπὸ διαφόρους μορφὰς ἐν τοῖς καθ' ἕκαστα τῶν ἡμετέρων συζητήσεων.

Ἡ πρώτη πλάνη, εἰς ἣν περιέπεσαν οἱ ὕλισται, εἶνε ὅτι φαντάζονται ὅτι, ἵνα ὑπάρχῃ Θεός, πρέπει νὰ ἔχῃ θέλησιν ἰδιότροπον καὶ οὐχὶ σταθερὰν καὶ ἀναλλοιώ-
τον ἐν τῇ ἐκυτῇ τελειότητι· π.χ. ὁ OErsted, ὁ σοφὸς ἐρευνητὴς τοῦ φυσικοῦ κόσμου, ὀρθότατα ἐξέφρασε τὰς σχέσεις τοῦ Θεοῦ πρὸς τὴν φύσιν, εἰπὼν ὅτι «Ὁ κόσμος κυβερνᾶται ὑπ' αἰωνίου σοφίας, ἥτις μᾶς φανε-
ρῶνει τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐν τοῖς ἀμεταβλήτοις νόμοις τῆς φύσεως.» Ὁ κύριος Büchner ἀντιτάσσει εἰς τὴν ἀπόφασιν ταύτην τὴν ἐξῆς εὐπρόσωπον ἀντίρρη-
σιν. «Οὐδεὶς ἤθελε δυνηθῆ νὰ ἐννοήσῃ, λέγει οὗτος, πῶς αἰώνιος σοφία, ἥτις κυβερνᾷ, συμφωνεῖ μετὰ ἀναλλοιότων νόμων. Ἡ οἱ νόμοι τῆς φύσεως κυβερνῶσιν ἢ ἡ αἰώνιος σοφία· ἐκεῖνοι παρὰ ταύτην, ἤθελον ἐν ἐκ-
στη στιγμῇ συγκρούεσθαι πρὸς ἀλλήλας. Ἄν ἡ αἰώ-
νιος σοφία ἐκυθέρνα, οἱ νόμοι τῆς φύσεως θὰ ἦσαν πε-

Authorized licensed use limited to: 172.21.0.5.

Downloaded on 14/05/2024 06:14:44 UTC from Psifiako Apothetirio Dimosias Ist
Restrictions apply.

ριττοί, ἂν, τὸυναντίον, οἱ ἀμετάβλητοι νόμοι τῆς φύσεως κυβερνῶσιν, ἀποκλείουσι πᾶσαν θείαν παρέμβασιν» — «Ἄν προσωπικότης τις κυβερνᾷ τὴν ὕλην πρὸς τινα σκοπὸν, λέγει ὁ Moleshott, τότε ὁ νόμος τῆς ἀναγκαιότητος ἀφκνίζεται ἐκ τῆς φύσεως. Καὶ ἕκαστον φκινόμενον γίνεταί παίγνιον τῆς τύχης καὶ ἀχχαλινώτου τινὸς αὐθαιρεσίας (!!).»

Πρέπει τις ὄντως νὰ ὁμολογήσῃ ὅτι ἡ σπουδαία αὕτη ἀντίρρηση εἶνε ἀρχοῦντως παράδοξος. Ἡ ἰδιόρρυθμος αὕτη λογικὴ σκλεύει ἐκ θεμελίων. Φαίνεται ἡμῖν, τὸυναντίον, ὅτι ἡ σοφία, ἥτις παρκτηρεῖται ἐν τοῖς νόμοις τῆς φύσεως, ἐκδηλοῖ τοῦλάχιστον τὸν νοῦν τῆς πρώτης αἰτίας, εἰς ἣν οἱ νόμοι οὗτοι ὀφείλουσι τὴν ὑπαρξίν των, καὶ ὅτι οἱ νόμοι οὗτοι εἶνε ἀκριβῶς ἡ ἀνκλλοίωτος ἔκφρασις τοῦ αἰωνίου τούτου νοῦ. Δὲν εἶνε γελοῖον νὰ ἀξιοῖ τις ὅτι ἡ αἰτία αὕτη ὀφείλει νὰ πύσῃ ὑπάρχουσα διὰ τὸν λόγον ὅτι εὐρίσκεται ἐν ἐσωτάτῃ συναφείᾳ μετὰ τῶν νόμων τούτων; Ἄν τις π.χ. ἀκούσῃ ἔξοχον κιθαρῳδὸν, οὕτω δεξιῶς κρούοντα τὴν λύραν, ὥστε νὰ νομίζῃ ἀκούων ὅτι ἡ ἀρμονία, ἥτις ἐξέρχεται τῶν τρεμουσῶν χορδῶν, συνταυτίζεται μετὰ τῆς ποιήσεως τῆς ψυχῆς του· πρέπει λοιπὸν νὰ εἴπῃ ὅτι ἡ ψυχὴ αὕτη δὲν ὑπάρχει, διότι, ἵνα ἀποδεχθῇ τὴν ὑπαρξίν της, ἔπρεπεν αὕτη ἐνίοτε νὰ μὴ συμφωνῇ πρὸς τοὺς νόμους τῆς ἀρμονίας; Ὁ τρόπος οὗτος τοῦ συλλογίζεσθαι εἶνε προδήλως οὕτω ψευδής, ὥστε οἱ μεταχειριζόμενοι αὐτὸν ὁμολογοῦσι τοῦτο σιωπηλῶς. Οὕτως, ὁ Büchner, ὁμιλῶν περὶ θχυμάτων, ἀνκρῆρει ὅτι,

Authorized licensed use limited to: 172.21.0.5.

Downloaded on 14/05/2024 06:14:44 UTC from Psifiako Apothetirio Dimosias Istos
Restrictions apply.

ὁ ἀγγλικὸς κληρὸς εἶχε ζητήσῃ παρὰ τῆς κυβερνήσεως τὴν διάταξιν γενικῆς τινος νηστείας καὶ προσευχῆς ἐπὶ μίαν ἡμέραν πρὸς ἀποσώβησιν τῆς χολέρας, ἐπαινεῖ δὲ τὸν λόρδον Παλμερσῶνα, ὡς ἀπαντήσαντα ὅτι ἡ ἐξάπλωσις τῆς χολέρας εἶχε τὴν ἀρχὴν εἰς φυσικὰς αἰτίας, γνωστὰς ἐν μέρει, καὶ ἡδύνετο κάλλιον νὰ περιορισθῇ διὰ τῶν ὑγειονομικῶν προφυλάξεων ἢ διὰ τῶν προσευχῶν. Ὁρθῶς! Ὁ συγγραφεὺς προσεπιφέρει ἔτι ὀρθότερον. «Ἡ ἀπόκρισις αὕτη, λέγει, ἐπήνεγκεν αὐτῷ κατηγορίαν ἀθείας· ὁ κληρὸς διεκήρυξεν ὅτι ἦτο θανάσιμον ἀμάρτημα νὰ μὴ θέλῃ τις νὰ πιστεύῃ ὅτι ἡ Θεία Πρόνοια ἡδύνετο ἐν παντὶ χρόνῳ νὰ παραβιάσῃ τοὺς νόμους τῆς φύσεως. Ὅποιον παρὰδοξὸν ἰδέαν ἔχουσιν οἱ ἄνθρωποι οὗτοι περὶ τοῦ ὑπ' αὐτῶν πλάσθέντος Θεοῦ, νομίζοντες ὅτι ὑπέρτατος νομοθέτης θὰ ἐκämpτετο ὑπὸ τῶν προσευχῶν καὶ τῶν δακρύων, ὥστε νὰ μετατρέψῃ τὴν ἀμεταβλήτην τάξιν, ἣν ἐδημιούργησε, παραβῇ τοὺς ἰδίους αὐτοῦ νόμους καὶ καταστρέψῃ διὰ τῆς χειρὸς τοῦ τὴν ἐνέργειαν τῶν δυνάμεων τῆς φύσεως!» — «Πᾶν θαῦμα, λέγει ὡσαύτως ὁ Cotta, ἂν ὑπῆρχε, θὰ ἀπεδείκνυνεν ὅτι ἡ δημιουργία δὲν εἶνε ἀξία τοῦ σεβασμοῦ, ὃν ἔχομεν πρὸς αὐτήν, καὶ ὁ μουσικισμὸς ἔπρεπε κατ' ἀνάγκην νὰ συμπεράνῃ ἐκ τῆς ἀτελείας τῆς δημιουργίας τὴν ἀτέλειαν τοῦ Δημιουργοῦ.»

Κατὰ ταῦτα οἱ ἑτεροδοξοῦντες φαίνονται αἰφνης στρέφοντες κατ' ἐαυτῶν τὰ ἰδία των ὅπλα, διότι ἐξ ἑνὸς μὲν δὲν θέλουσι νὰ ἀποδεχθῶσι ὅτι ὁ αἰώνιος λόγον δύνει νὰ συμφωνῇ πρὸς νόμους ἀμεταβλήτους,

ἐξ ἄλλου δὲ σκέπτονται μεθ' ἡμῶν ὅτι ἡ ἰδέα τοῦ ἀμετακινήτου ἢ τοῦλάχιστον τῆς τάξεως συμφωνεῖ πρὸς τὴν ιδεώδη τελειότητα ὄντος ἀγνώστου, ὅπερ ὀνομάζομεν Θεόν, μᾶλλον, ἢ ἡ ἰδέα τῆς μεταβολῆς ἢ τοῦ αὐθιγέτου, ἣν τινες ζητοῦσιν νὰ ἀποδώσωσιν εἰς αὐτόν.

Δευτέρᾳ πλάνῃ καθολικῇ, οὐχὶ ὀλιγώτερον ἀπαισίᾳ τῆς προηγουμένης, καὶ ἀπατῶσα ὁμοίως τοὺς ἀντιλέγοντας, εἶνε τὸ πιστεύειν ὅτι, ἵνα ὑπάρχῃ Θεός, πρέπει νὰ εἶνε ἔξω τοῦ κόσμου. Οὐδαμῶς ἐννοοῦμεν τὸν λόγον τῆς ἀναγκαιότητος ταύτης. Καὶ πρῶτον, τίς ἐννοια εἶνε αὕτη ἀρχῆς ὑπερτάτης ἔξω τοῦ κόσμου; Ποῦ ὀρίζετε τὸν κόσμον ὥστε νὰ συλλάβετε τὴν ἐννοικν ταύτην; Ὁ κόσμος, δηλ. ὁ χῶρος, ἐν ᾧ κινεῖνται οἱ ἀστέρες καὶ αἱ γαῖαι, δὲν εἶνε ἀπειρος ἐξ αὐτῆς τῆς ἰδίας του φύσεως; Ὅπου δὴποτε καὶ ἂν φαντάζεσθε ὅριον ἐν τούτῳ τῷ χῶρῳ, μήπως πέραν τοῦ ὁρίου τούτου δὲν ἄρχεται πάλιν ὁ αὐτὸς χῶρος; Εἶνε δυνατόν νὰ θέσῃ τις πέρας εἰς τὸ διάστημα; Ποῦ λοιπὸν φαντάζονται τὸν Θεὸν τοῦτον ἔξω τοῦ κόσμου; Μήπως ἐννοοῦσιν ἔξω τῆς ὕλης; Ἀλλὰ τίς εἶνε ἡ ὕλη αὕτη; — σωροὶ μορίων καὶ ἀτόμων ἀκαταλήπτων. Εἶνε λοιπὸν ἀδύνατον νὰ ὀρισθῇ ἀκριβῶς τοιαύτη τις θέσις. Ὁ Θεὸς δὲν δύναται νὰ ὑπάρχῃ ἐκτὸς τοῦ κόσμου, ἀλλ' εἶνε ἐντὸς αὐτοῦ, εἶνε τὸ ὑποστήριγμα τούτου καὶ ἡ ζωή. Ἄν δὲν ἐφοβοῦμεθα νὰ κατηγορηθῶμεν ἐπὶ πανθεϊσμῷ, ἠθέλομεν εἶπει ὅτι εἶνε «ἡ ψυχὴ τοῦ κόσμου.» Τὸ σύμπαν ζῇ διὰ τοῦ Θεοῦ, καθὼς τὸ σῶμα ὑπακούει εἰς

τὴν ψυχὴν. Μάτην οἱ θεολόγοι πιστεύουσιν ὅτι ὁ χῶρος δὲν δύνηται νὰ εἶνε ἄπειρος· μάτην οἱ ὑλισταὶ ἰσχυρίζονται ὅτι ὑπάρχει Θεὸς ἔξω τοῦ κόσμου· διατεινόμεθα ὅτι ὁ Θεός, ἄπειρος ὢν, εἶνε ἐν τῷ κόσμῳ, ἐν ἐκάστη ἀτόμῳ τοῦ σύμπαντος. Προσκυνοῦμεν τὸν Θεὸν ἐν τῇ φύσει.

Καὶ ὅμως οἱ ἐναντίοι πολεμοῦσιν ἀπεγνωσμένως τὸ φάσμα των. «Δὲν πρέπει νὰ ὑπολάβῃ τις τὴν κυβέρνησιν τοῦ σύμπαντος ὡς δικάζειν κανονισθεῖσαν ὑπὸ πνεύματος ἔξω τοῦ κόσμου, λέγει ὁ Strauss, ἀλλ' ὡς λόγον διήκοντα διὰ τῶν ἐν τῷ κόσμῳ δυνάμεων, καὶ τῶν πρὸς ἀλλήλους αὐτῶν σχέσεων.» Καὶ ἡμεῖς μὲν, τὸν Λόγον τοῦτον ὀνομάζομεν Θεόν, οἱ δὲ καθ' ἡμᾶς ἄθεοι, μεταχειρίζονται τὴν φράσιν ταύτην, ἵνα ἀποφανθῶσιν ὅτι Θεὸς μὴ ὢν ἔξω τοῦ κόσμου δὲν ὑπάρχει. «Τὸ πᾶν λέγει ὁ H. Tuttle, ἀπὸ τῆς σίφλης (ὡς συγχωρηθῇ ἡ ἔκφρασις), ἥτις ὀρχεῖται ὑπὸ τὰς ἀκτῖνας τοῦ Ἡλίου, μέχρι τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας, ἥτις ἀπορρίπτει ἐκ τῶν μυθεῶν ὄγκων τοῦ ἐγκεφάλου, ὑπακούει εἰς ὠρισμένους ἀρχάς. Θεὸς ἄρα δὲν ὑπάρχει.» — Θεὸς ἄρα ὑπάρχει, συμπεραίνομεν ἡμεῖς. — Εἶνε ἕκαστος ἐλεύθερος νὰ ὑπερβῇ τὰ ὅρια τοῦ ὀρθοῦ κόσμου, λέγει ὁ Büchner, καὶ νὰ ἀναζητήσῃ ἐκτὸς αὐτοῦ λόγον, ὅστις κυβερνᾷ, ἀπόλυτον δύνειμιν, ψυχὴν τοῦ κόσμου, Θεὸν προσωπικόν.» κτλ. Ἀλλὰ τίς σᾶς εἶπε τοῦτο; «Οὐδαμοῦ οὐδέποτε, λέγει ὁ αὐτὸς σοφός, καὶ ἐν ταῖς πορφύρατάς ἀποστάσεις, ὡς ἀνεκάλυψεν τὸ τηλεσκόπιον, ἠδυνήθησαν νὰ περατηρήσωσιν ἔργον ἀποτελοῦν ἐξ ἑ-

ρεσιν, ἐπιδεχόμενον τὴν ἀνγκαιότητα δυνάμεως ἀπολύτου, ἐνεργούσης ἐκτὸς τῶν πραγμάτων.» Ἀλλὰ καὶ πάλιν τίς σῆς εἶπε τοῦτο; «Ἡ δύναμις δὲν εἶνε Θεός, ὅστις βλαστάνει, λέγει ὁ Moleshott, δὲν εἶνε οὐσίαν ὄντων ἀποκεχωρισμένων τῆς ἀρχικῆς ὕλης.» Οὐδεὶς θὰ ἔχη τὴν ὀρχαίν οὕτως ἀμβλεῖσιν, λέγει ἀλλաχοῦ, ὥστε νὰ μὴ βλέπῃ ὅτι ἐν τοῖς ἔργοις τῆς φύσεως αἱ δυνάμεις δὲν εἶνε συνημμέναι μετὰ ὑλικῆς ὑποστάσεως. Δύναμις, ἥτις θὰ ἐπλανᾶτο ἐλευθέρα ὑπερῶν τῆς ὕλης, θὰ ἦτο ἰδέα καθ' ὁλοκληρίαν κενή.

Ἀνκμφισθόως ὑπάρχουσιν ἀκόμη πλανώμενοι ἱππότες, οἵτινες πολεμοῦσι περὶ τῶν πλαιῶν πύργων τοῦ Ῥήνου καὶ οἵτινες γενναίως μάχονται πρὸς ἀνεμομύλους, ὅπως οἱ Ἡρώες τοῦ Κερβάντου. Διότι τέλος, τίς εἶνε ὁ σημερινὸς φιλόσοφος, ὅστις διδάσκει Θεὸν ἢ δυνάμεις ἐξω τῆς φύσεως; — Ἐν τῷ Θεῷ βλέπομεν αὐτοδύναμον οὐσίαν ὑποστηρίζουσαν τὸν κόσμον καὶ ἐκάστῳ τῶν ἐλαχίστων αὐτοῦ μορίων, ἐξ οὗ συνάγεται, ὅτι ὁ κόσμος εἶνε οὕτως εἰπεῖν βεβηρωμένος ἐν τῷ Θεῷ, καὶ πληρούμενος ὑπ' αὐτοῦ.

Οὕτως, ἡ πρώτη ὀρυχθεῖσα τάφος ὑπὸ τῶν ἐναντίων πρὸς ἐκπολιόρρησιν τῶν πνευματιστῶν ἐπληρώθη ὑπ' αὐτῶν τῶν ἰδίων· ἡ δὲ δευτέρα οὐδὲ κινῆθη ἐναντίον τῆς ἀκροπόλεως, καὶ οἱ γερμανοὶ στρατιωταὶ μὴ μάχονται μόνον πρὸς ἀνεμον.

Τρίτη τις πλάνη οὐσιώδης, καὶ ἀσυγχώρητος εἰς σφρούς γέροντας, εἶνε πὸ νὰ φαντάζωνται ὅτι ἔχουσι τὸ δικαίωμα νὰ διευρύνωνται ἄνευ ἀποδείξεων, βρυχα-

λιζόμενοι ὑπὸ τῆς ἀφελοῦς πεποιθήσεως ὅτι χρεω-
στεῖ τις νὰ πιστεύῃ εἰς ἀπλοῦς λόγους. Ἀποφάινου-
νται ὡς ἂν εἶχον παρὰστῆθαι εἰς τὸ συμβούλιον τῆς
δημιουργίας, ἢ ὡς ἂν αὐτοὶ ἐδημιούργησαν τὸν κό-
σμον.

Ἴδου δείγματα τινὰ τῶν τοιούτων συλλογισμῶν,
ὧν τὸ ἀνχαίρητον μετὰ τοσούτης ἀλαζονείας δια-
κηρύττουσιν. Οἱ δὲ καὶ ὀλίγον ἐπαίοντες περὶ τῆς ἐπι-
στήμης ἃς λάβωσι τὸν κόπον νὰ ἀνελύσωσι τοὺς ἐξῆς
αὐτῶν δυσχυρισμούς.

«Ἡ δύναμις λέγει ὁ Molashcott, δὲν εἶνε Θεός,
μεταδίδων κίνησιν, δὲν εἶνε ὃν κεχωρισμένον τῆς ὑλι-
κῆς ὑποστάσεως τῶν ὄντων (θέλετε νὰ εἴπετε κεχωρι-
σμένον ἢ διάφορον;) ἀλλ' ἰδιότης ἀχώριστος τῆς ὕλης,
μεθ' ἧς ἀπ' αἰῶνος εἶνε συμπεφυκυῖα. Δύναμις, ἥτις
δὲν θὰ ἦτο συνημμένη μετὰ τῆς ὕλης, θὰ ἦτο ἰδέα
τις ἄλογος. Τὸ ἄζωτον, τὸ ἀνθρακικόν, τὸ ὑδρογόνον,
τὸ ὀξυγόνον, τὸ θεῖον καὶ τὸ φωσφόρον ἔχονσιν ἰδιότη-
τας, συμπεφυκυίας μεθ' ἑαυτῶν ἀπ' αἰῶνος... Ἡ ὕλη
ἄρα κυβερνᾷ τὸν ἄνθρωπον.»

Ἐκχάστη τῶν εἰρημένων κατὰφάσεων ἢ ἀποφάσεων
εἶνε λήψις τῆς ἀρχῆς (petitio principii). Τὸ πᾶν κεῖ-
ται ἐν τῇ ἐννοίᾳ, ἣν ἀπονέμουσιν εἰς τοὺς ἀμφισβη-
τουμένους ὅρους, περὶ ὧν ἐνταῦθα γίνεται μνεῖα· συγ-
κεφαλαιοῦνται δὲ εἰς τὸν ἰσχυρισμὸν ὅτι ἡ δύναμις εἶνε
ἰδιότης τῆς ὕλης. Ἀλλ' ἐνταῦθα δὴ κεῖται, τὸ ζή-
τημα. Οἱ ὑπερήφανοι οὗτοι μηχανηταί, οἱ ἀξιούντες ὅτι
ἐκπροσωποῦσι τὴν ἐπιστήμην καὶ ὁμιλοῦσιν ἐξ ὀνόμα-

τός της, οὐδ' ἀξιοῦσι καὶ νὰ ἀκολουθήσωσι τὴν ἐπιστημονικὴν μέθοδον, ἥτις συνίσταται εἰς τὸ νὰ μὴ διισχυρίζεταιί τις ἄνευ ἀποδείξεων. Ἐχουσιν ἐπὶ τῆς σημασίας των γεγραμμένων στερεοτύπως καὶ διὰ χρυσῶν χαρακτηρῶν τὸ λαμπρὸν ἀξίωμα. «Πᾶσα πρότασις, μὴ ἀποδεικνυομένη πειραματικῶς, εἶνε ἀξία πάσης καταπρονήσεως,» ἀλλὰ λησμονοῦσιν τοῦτο εὐθύς ἐξ ἀρχῆς τοῦ λόγου των. Εἶνε ἱεροκήρυκες νέου συστήματος: Ποίει ὅ,τι λέγω καὶ ὄχι ὅ,τι ποιῶ. Διατεινόμεθα ἀληθῶς ὅτι οἱ βεβαιοῦντες ὅτι ἡ δύναμις δὲν δίδει τὴν κίνησιν εἰς τὴν ὕλην, λαμβάνουσι τὴν ιδέαν ταύτην ἐκ τῆς φαντασίας των καὶ ὄχι ἐκ τῆς ἐπιστήμης.

Ἄς ἀκούσωμεν ἄλλας τινὰς γενικὰς αὐτῶν ἀποφάνσεις. «Ἡ ὕλη, λέγει ὁ Dubois-Reymond, δὲν εἶνε ὄχημα, εἰς ὃ δύναται τις νὰ προσθέσῃ ἢ νὰ ἀφαιρέσῃ δυνάμεις, ὡς τοὺς ἵππους. Αἱ ιδιότητες εἶνε ἀπ' αἰῶνος ἀναπκλλοτρίωτοι, ἀμετάβλητοι.»

Περὶ δὲ τοῦ ἀνθρωπίνου προορισμοῦ ὁ Moleschott ἐκφράζεται οὕτως. «Ὅσω καθαρώτερον ἐννοοῦμεν ὅτι ἐργαζόμεθα πρὸς τὴν ὑψηλοτέραν ἀνάπτυξιν τῆς ἀνθρωπότητος διὰ συνετῆς(;) συμμίξεως ἀνθρακικοῦ ὀξέος, ἀμμωνιακοῦ καὶ ἀλάτων, γθονικοῦ ὀξέους καὶ ὕδατος, τοσούτω μᾶλλον καθίσταται εὐγενὴς ἡ πάλη καὶ ἡ ἐργασία,» κτλ. Καὶ ἐν τῇ ιδίᾳ ἡμῶν πετρίδι. «Ἡ ιδέα, λέγει ἡ ἱατρικὴ ἐπιθεώρησις, εἶνε συνένωσις ἀνάλογος πρὸς τὴν τοῦ μυρμηκικοῦ ὀξέος· ἡ σκέψις πηγάζει ἐκ τοῦ φωσφόρου· ἡ ἀρετὴ, ἡ ἀφωσίωσις καὶ τὸ θάρρος εἶνε ρεύματα, τοῦ ἡλεκτρισμοῦ.» κτλ.

Τίς σᾶς εἶπε τοῦτο, κύριοι συντάχται; Οἱ ἀνκνῶ-
σται ὑμῶν πρέπει νὰ πιστεύσωσιν ὅτι βεβαίως οἱ ὑμέ-
τεροι διδάσκαλοι σᾶς ἐδίδαξαν τοιούτους χριτολογί-
ας. Ἀλλὰ δὲν λέγετε τίποτε. Ἐπιστημονικῶς οἱ συλλο-
γισμοὶ οὗτοι εἶνε ἴσοι καὶ τὸ μηδέν. Ἀληθῶς δὲν ἤξεύρει
τίς τί μᾶλλον νὰ θυμύσῃ τὴν τόλμην τῶν παρὰ-
δοξολόγων τούτων ἢ τὴν ἀφέλειαν τῶν ἀξιώσεων των.

Ὁ Νεύτων ἔλεγε· «Φαίνεται μοι. . . . Ὁ Κέπλερ
ἔλεγε· «Σὰς ὑποβάλλω τὰς ὑποθέσεις ταύτας. . . . Οἱ
κύριοι οὗτοι λέγουσι. Διαβεβαιῶ, ἀγροῦμαι, τοῦτο ἔχει
οὔτω, τοῦτο δὲν ὑφίσταται, ἡ ἐπιστήμη ἔκρивет, ἡ
ἐπιστήμη ἀποφαίνεται, ἡ ἐπιστήμη καταδικάζει, ἐν
πᾶσι ὅμως τοῖς ὑπ' αὐτῶν λεγομένοις, οὐδὲ σκια καὶ
ἐπιστημονικοῦ ἐπιχειρήματος ὑπάρχει.

Τοιούτη μέθοδος δύναται νὰ ἔχῃ φαινομένην μόνον
ἀξίαν· ἀλλ' οὐδέποτε θὰ ἀπονεύμῃ τις αὐτῇ μετριο-
φροσύνην ἢ ἐπιστημονικὴν ἀλήθειαν.

Ἐχετε τὴν τόλμην νὰ ἀποδίδετε εἰς τὴν ἐπιστή-
μην τὸν βάρυν ὅγκον τῶν αἰρέσεων σας. Ἄν ἡ ἐπι-
στήμη σᾶς ἤκουε, κύριοι,—ἀλλὰ πρέπει νὰ σᾶς ἀκούῃ,
διότι εἰσθε τέχνη της—ἀν ἡ ἐπιστήμη σᾶς ἤκουε, κύ-
ριοι, θὰ ὑπεμειδίξαι βεβαίως διὰ τὴν πλάνην σας.

Ἡ ἐπιστήμη βεβαιῶ, λέγετε, ἡ ἐπιστήμη ἀρνεῖ-
ται, ἡ ἐπιστήμη καλεῖται, ἡ ἐπιστήμη ἐμποδίζει. . . .
ἐμβάλλετε εἰς τὰ χεῖλη τῆς πτωχῆς ταύτης ἐπιστή-
μης μεγάλους λόγους, ὑποθέτετε μεγίστην οἴησιν εἰς
τὴν καρδίαν της.

Ὅχι, κύριοι, τὸ ἤξεύρετε καλῶς (μεταξύ μας) περὶ

τούτων ἡ ἐπιστήμη δὲν ἰσχυρίζεσθαι οὐδὲν, δὲν ἀρνεῖται οὐδὲν, ἡ ἐπιστήμη ἐρευνᾷ!

Σκέφθητε λοιπὸν ὅτι αἱ φράσεις σας ἀπατῶσι τοὺς ἀμυθεῖς, καὶ δύνανται νὰ φέρωσιν εἰς τὴν πλάνην πάντα, ὅτις δὲν ἔχει τὴν εὐκολίαν νὰ κάμῃ τὰς ἰδίους μὲ ὑμᾶς μελέτας, καὶ συλλογίσθητε ὅτι, ὅταν τις προβάλλει ὡς διηρημενὺς τῆς ἐπιστήμης, χρεωστῇ ὡς τοιοῦτος νὰ μὴ τὴν περὶδῇ, ἀλλὰ νὰ μένῃ πιστὸς καὶ μετριοφρων ἐρμηνευτῆς τῆς τῆς ἡ μετριοφροσύνη εἶνε ἡ πρώτη ἀρετή.

Ἄν ἀπὸ τοῦ ζητήματος καθόλου τοῦ περὶ δυνάμεως, μεταβῶμεν εἰς τὸ ζήτημα τὸ περὶ τῆς ψυχῆς καὶ ζωῆς τοῦτε ἀνθρώπου καὶ τῶν ζώων, θὰ παρατηρήσωμεν ὅτι καὶ ἐν τούτῳ, αἱ ἀντίπαλοι δὲν διαστῆλυνται νὰ ἰσχυρισθῶσι, χωρὶς πλειόνων ἀποδείξεων, ὅτι ἡ προσωπικότης τοῦ ζῶντος καὶ δικνουμένου ὄντος δὲν ὑπάρχει, ὅτι τὸ πνεῦμα, ὡς καὶ ἡ ζωὴ, εἶνε μόνον φυσικὸν προῖον ἀθροίσματος ἀτόμων, καὶ ὅτι ἡ ὕλη κυβερνᾷ τὸν ἀνθρώπον ἀπαραλλάκτως, ὅπως κατ' αὐτοὺς κυβερνᾷ τοὺς ἀστέρους καὶ τοὺς κρυστάλλους. Τὸ παραδοξότερον εἶνε τὸ νὰ φανταζώμεθα ὅτι διαφωτίζουσι τὸ ζήτημα διὰ τῶν σκοτεινῶν αὐτῶν ἐξηγήσεων. «Τὸ πνεῦμα λέγει ὁ διδάκτωρ Hermann Scheffler,¹ οὐδὲν ἄλλο εἶνε ἢ δύναμις ὕλης γεννωμένη ἀμέσως ἐκ τῆς νευρικῆς ἐνεργείας.» Ἀλλὰ πόθεν ἔρχεσθαι ἡ νευρικὴ αὕτη ἐνεργεια;—Ἐκ τοῦ αἰθέρος(;) κινουμένου ἐν τοῖς νεύροις. Ὡστε αἱ ἐνεργεῖαι τοῦ πνεύματος εἶνε τὸ ἄμεσον προῖον

¹ Körper und Geist, etc.

τῆς κινήσεως τοῦ αἵθερος ἐν τοῖς νεύροις.—Εἰς τοῦτο πρέπει νὰ προσθέσωμεν μεταβολὴν τινὰ μηχανικὴν, φυσικὴν ἢ χημικὴν, τῆς ἀδαροῦς ὑποστάσεως τῶν νεύρων καὶ τῶν ἄλλων στοιχείων τῶν σωματίων...—Νομίζω ὅτι τὸ ζήτημα ἀρκούντως διελευκάνθη.

«Ἡ ζωὴ λέγει ὁ Virchow, εἶνε ἰδιαιτέρως τις μορφή τοῦ μηχανισμοῦ.» — «Ὁ ἄνθρωπος εἶνε γέννημα τῆς ὕλης, λέγει ὁ Büchner, οὔτε εἶνε, ὅπως τὸν εἰκονίζουσιν οἱ ἠθικολόγοι, οὐδὲ ἀνήκει εἰς αὐτὸν μόνον ἡ διανοητικὴ δύναμις.» — «Ὑπάρχει ἐν ἅπασιν τοῖς νεύροις ἠλεκτρικὸν τι ρεῦμα, λέγει ὁ Dubois-Reymond, καὶ ἡ σκέψις δὲν εἶνε ἡ κίνησις τῆς ὕλης.»—Αἱ δυνάμεις τῆς ψυχῆς, λέγει ὁ Vogt, εἶνε ἐνέργεια τῆς ἐγκεφαλικῆς οὐσίης.¹—«Ἡ φυλακτικὴ, ἡ συνειδήσις, λέγει ὁ Moleschott, εἶνε συνκίσθημα τῶν ὑλικῶν κινήσεων, πηγάζον ἐκ τῶν νεύρων ὡς ἠλεκτρικὸν τι ρεῦμα διερχόμενον διὰ τοῦ ἐγκεφάλου.»

Θὰ λάβωμεν ἀφορμὴν νὰ σημειώσωμεν κατωτέρω διθύραμβον τοῦ αὐτοῦ συγγραφέως ἐπὶ τοῦ φωσφόρου τοῦ ἐγκεφάλου, ἐπὶ τῶν ἀπίων, τῶν φασήλων καὶ τῶν φακῶν. Πρὸς τὸ παρὸν περιοριζόμεθα εἰς τὰ ὄντως διδκτικὰ ταῦτα περὶ αὐτὰ.

Ἄλλ' ἂν θαυμάζωμεν τὸ θεμελιῶδες συμπέρασμα. «Κατὰ τοῦτο οἱ σοφοὶ ὀρίζουσι τὴν δύναμιν ὡς ἀπλῆν τινα ιδιότητα τῆς ὕλης. Τί εἶνε τὸ φιλοσοφικὸν καὶ γενικὸν πόρισμα, τῆς φυσικῆς ταύτης καὶ ἀπλῆς ἀμα ἐννοίας; «Οτι ἐκεῖνοι, οἵτινες ὁμιλοῦσι περὶ δημιουργοῦ

¹ Physiologische Briefe.

τινος δυνάμεως, ἥτις ἐποίησε τὸν κόσμον ἐξ ἐκυτῆς ἢ ἐκ τοῦ μηδενός, ἀγνοοῦσι τὴν πρώτην καὶ τὴν ἀπλουστάτην ἀρχὴν τῆς μελέτης τῆς φύσεως, ἐρειδομένης ἐπὶ τῆς θεωρίας καὶ τῆς πείρας.

Καὶ προσθέτουσι, «τίς εἶνε ὁ καὶ μικρὰν γινῶσιν ἔχων τῶν ἀποτελεσμάτων τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν, ὅστις θὰ ἠδύνατο νὰ ἀμφιβάλλῃ ὅτι ὁ κόσμος δὲν κυβερνᾶται, ὡς συνήθως λέγουσιν, ἀλλ' ὅτι αἱ κινήσεις τῆς ὕλης ὑπέικουσιν εἰς ἀπόλυτον τινὰ ἀνάγκην καὶ σύμφυτον τῇ ὕλει;»

Οὕτω, κατὰ τὸν ἀξιωματικὸν τοῦτον τρόπον, καθ' ὃν Γερμανοὶ τινες, ἀρελῶς ἔρχονται νὰ μᾶς εἰπωσιν, ἀπὸ τῆς πρώτης σελίδος, ἐν φράσεσιν ἐχούσαις σκιὰν μόνον ἐπιστημονικῶν γνώσεων, ὅτι ἀντὶ παντός δὲν ἀποδέχονται οὔτε Θεόν, οὔτε ψυχὴν, ὁφείλει πᾶς τις, κατ' αὐτοὺς, ἢ νὰ πύσῃ ἐπιστημονικῶς ἐρευνῶν, ἢ νὰ πύσῃ πιστεύων εἰς Θεόν. Ἄν τοῦλάχιστον ἐφρόντιζον νὰ ἐφαρμόσωσιν εἰς τὴν μέθοδόν των, τοὺς κανόνες τοῦ συλλογισμοῦ, ἀνέξ ἀρχῆς ἐλάμβανον πρόνοιαν νὰ θεμελιώσωσιν ἀναντιρρήτους προτάσεις καὶ πορίσθωσιν ἐξ αὐτῶν συμπεράσματα λογικά, θὰ ἠδύνατό τις νὰ τοὺς ἀκολουθήσῃ εἰς τοὺς συλλογισμούς των καὶ νὰ ἀναγνωρίσῃ ἐν αὐτοῖς ῥητορικὴν τινὰ ἀξίαν. Ἀλλὰ παρητήρησατε πῶς συγκαροτοῦσι τοὺς ἐκυτῶν συλλογισμούς.

Μεῖζων. Ἡ δύναμις εἶνε ιδιότης τῆς ὕλης.

Ἐλάσσων. Ἀλλὰ μὴν ιδιότης τῆς ὕλης δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ἀνωτέρα, δημιουργικὴ, ἢ μορφωτικὴ ταύτης τῆς ὕλης.

Συμπέρασμα. Ἡ ἔννοια ἄρα τοῦ Θεοῦ, εἶνε ἄλογος. Θέτουσιν οὕτως ὡς ἀποδεδειγμένον αὐτὸ τὸ ζητούμενον. Καί τοι πολεμοῦντες τὴν μέθοδον τοῦ χριστιανισμοῦ, ὁμοιάζουσι πολὺ πρὸς ἐκείνους, οἵτινες ἵνα ἀποδείξωσιν τοῖς Ῥομαίοις τὴν θεότητα τοῦ Ἰησοῦ, ἤρχιζον οὕτως:

Ὁ Ἰησοῦς εἶνε Θεός, — καὶ ἐπὶ ταύτης τῆς μήπως ἀποδειχθείσης προτάσεως ὠκοδόμουν τοὺς συλλογισμούς των.

Ἄλλ' ἀποδίδομεν μεγάλην τιμὴν εἰς τοὺς συγγραφεῖς τούτους ἐρχομίζοντες εἰς τὰς προτάσεις των τοὺς κανόνες τῆς λογικῆς, οὓς φαίνονται οὐδέποτε διανοηθέντες νὰ ἀκολουθήσωσι.

Ἡδυνάμεθα νὰ δώσωμεν εἰς τὰς ἀξιώσεις των μορφήν ἀπλουστέραν.

Ἡγούμενῃ. Εὐρίσκονται παντοῦ ἠνωμέναι ἡ ὕλη καὶ ἡ δύναμις.

Συμπέρασμα. Ἡ δύναμις ἄρα εἶνε ιδιότης τῆς ὕλης.

Ἰδοῦ, νέον εἶδος ἐνθυμήματος, τὸ δὲ συμπέρασμα εἶνε λίαν ἐναργές, καὶ πῶς ὄχι; Ἀλλ' οὕτω συλλογίζονται οἱ Κ.Κ. Γερμανοὶ καὶ οἱ ἐν τῇ νεωτέρᾳ Γαλλίᾳ ὀξυδερκεῖς αὐτῶν μιμηταί, οἱ ἐρχονται τῆς θετικότητος.

Ἐν τῇ πρώτῃ περιπτώσει ὁ συλλογισμὸς αὐτῶν σφάλλεται ἐκ βάθρων· ἐν δὲ τῇ δευτέρᾳ οὐδὲ μομφῆς καὶν εἶνε ἄξιος. Ἐχει τί παιδιαριῶδες.

Εἶνε ἐπυχθές νὰ τὸ γράψῃ τις, ἀλλ' ἀληθῶς εἰς τὸ παιδιαριῶδες τοῦτο, ἢ, ἔνχ εἶπη τις ὁρθότερον, εἰς τὴν

διαστροφὴν τῶν λογικῶν δυνάμεων ἀπολήγει ἡ φερερὰ ὁρμὴ τοῦ συγχρόνου ὕλισμοῦ. Ἐνταῦθα ἡ οὐδαμοῦ ἀρμόζει τὸ τοῦ μισανθρώπου ἐκείνου, ὅστις, μετατρέπων ὀλίγον τὸν ὀρισμὸν τοῦ ἀνθρώπου, ἔλεγεν ὅτι ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶνε ζῶον λογικόν, — ἀλλὰ συλλογιστικόν (*l'homme n'est pas un animal raisonnable, — mais raisonneur.*)

Ὁληρὴ ἀρχὴ τῆς μεγάλης τύτης φιλονεικίας ὅλον τὸ θεμέλιον τοῦ ἑτερογενοῦς τούτου οἰκοδομήματος, οὔτινος ἡ ἐπικειμένη πτώσις θὰ ἡδύνατο νὰ συνθραύσῃ πολλῶν κεφαλὰς ὑπὸ τὰ ἐρείπια του, ὅλη ἡ δύναμις τοῦ συστήματος τούτου, ὅπερ ἀξιοῖ νὰ ἄρξῃ τοῦ κόσμου ἐν τῷ μέλλοντι, ὅλη αὐτοῦ ἡ ἀξία καὶ ὅλη ἡ ἰσχύς στηρίζεται εἰς τὴν ἀνυψίρετον καὶ φαντασιώδη ἀπόφραξιν καὶ ὅλως ἀναπόδεικτον ὅτι ἡ δύναμις εἶνε ἰδιότης τῆς ὕλης.

Οὕτω λοιπὸν προσποιούμενοι ὅτι ἀκολουθοῦσιν αὐστηρῶς τὰς ἐπιστημονικὰς ἀποδείξεις, καὶ στηρίζονται εἰς ὁμολογουμένως ἀληθεῖς, τασσόμενοι ὑπὸ τὴν σημαίαν τῆς ἐπιστήμης, καὶ μιμούμενοι τοὺς τύπους αὐτῆς καὶ τὰ σχήματά, καὶ καλυπτόμενοι ὑπὸ τὸ προσωπεῖον τῆς, κηρύττουσι οἱ ῥήτορες τῆς ἀθείας καὶ τοῦ μηδενὸς τὰ ὠραῖα καὶ συγκινητικὰ αὐτῶν δόγματα.

Ἄλλ' ἡ Ἐπιστήμη δὲν φέρεται προσώπων. Ὅμιλεῖ ἐν ἀποκεκαλυμμένῳ προσώπῳ, δὲν καταφεύγει εἰς ἀπατηλὰ στρατηγήματα καὶ σοφίσματα λεπτολόγια, ἀλλὰ γαλήνιος, ἀγνή, σεμνοπρεπής, ἀποφάνεται μεθ' ἀπλότητος καὶ μετριότητος, ὥς ἔχουσα συνείδησιν τῆς ἰδίας

ἀξίαις, οὐδὲ ζητεῖ νὰ ἐπιβληθῇ, οὐδὲ φέρει εἰς μέσον πράγματα, περὶ ὧν δὲν εἶνε βεβίαια, καὶ ἀντὶ νὰ ὁμολογῇ ἢ νὰ ἀρνητῇ ἐρευνᾷ, ἀκολουθοῦσα ἐπιμόνως τὸ ἔργον τῆς.

Ἐκ τῶν εἰρημένων κατὰ νοῦν ἤδη, ἀναμφιβόλως ἡ μέθοδος τῆς συγχρόνου ἀθεΐας. Δὲν εἶνε παντάπασιν τὸ γνήσιον προῖόν ἐπιστημονικῆς μελέτης, ἀλλὰ ζητεῖ νὰ παρεκχρησθῇ ὡς τοιοῦτον. Πλανῶνται βεβίαιως ἐνταῦθα οἱ φιλόσοφοι οὗτοι, διότι πολλοὶ τούτων εἰξεύρομεν ὅτι ἔχουσιν στρεφὰς πεποιθήσεις· ποθοῦντες νὰ συζεύξωσι τὰς θεωρίας των μετὰ τῆς ἐπιστήμης, ἐνόμισαν ἐν τῇ φαντασίᾳ των πραγματοποιηθεῖσαν τὴν περὶ αὐτῶν τυχόν ἔνωσην. Αἱ θεωρίαι αὗται δὲν ἔχουσιν ὑπὲρ αὐτῶν οὐδὲ μίαν τῶν μεγίστων ἐπιστημονικῶν ἀναγκαιότητων τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων· ἀδιέφορον· περὶ αὐτῶν ὡς τὸ ἀποτέλεσμα συμπάσης τῆς νεωτέρης ἐπιστημονικῆς ἐργασίας· διὰ τοῦτο οὐκ ἔστιν ἐκ τῶν μεγίστων τοῦτο διὰ τῶν αὐτῶν λέξεων, ὥστε ἐξαπατῶσι τοὺς ἀμαθεῖς καὶ τὴν κόφην νεότητά, πείθουσιν αὐτοὺς ὅτι αἱ ἐπιστήμαι προοδεύουσιν, κατάρθωσαν τέλος νὰ ἀνακαλύψωσιν ὅτι δὲν ὑπάρχει οὔτε ψυχὴ οὔτε Θεός. Ἀκούων δὲ τῶν αὐτῶν θὰ ἐνόμιζεν ὅτι εἶνε οἱ διερμηνεῖς τῆς ἐπιστήμης, καὶ ὅτι παρ' αὐτοὺς οὐδὲν ὑπάρχει. Οἱ μεγάλοι τῆς ἀρχαιότητος ἄνδρες, οἱ τοῦ μεσαιῶνος καὶ τῶν νεωτέρων χρόνων δὲν εἶνε πλέον ἢ φαντάσματα, καὶ ὁλόκληρος ἡ φιλοσοφία ὀφείλει νὰ ἀφανισθῇ πρὸ τῆς ἐπιστημονικῆς δὴθεν ταύτης ἀθεΐας.

Ἄλλ' οἱ πολλοὶ δὲν πρέπει νὰ παρὰ τοῦτο νὰ ἀπαρνηθῶσιν ὑπὸ

Authorized licensed use limited to: 172.21.0.5.

3

Downloaded on 14/05/2024 06:14:44 UTC from Psifiako Apothetirio Dimosias Istos
Restrictions apply.

παιδιᾶς λόγων, ὁμοιαζούσης ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ πρὸς κωμωδίαν. Ἀλλ' ὀφείλουσι νὰ σκέπτονται καὶ νὰ συλλογίζονται οἱ ἴδιοι περὶ τῶν αἰτίων, ὅπως προσκλήσονται τὴν βεβαιότητά ὅτι ἡ ἐπιστήμη, ἐρωτωμένη ἀνευ προκατελλημμένης δικαιοσύνης, δὲν ἀνέχεται τὰ δογματικὰ συμπεράσματα, ἅτινα ἐπιβάλλουσιν αὐτῇ.

Ἐγγύτερον ἐξεταζομένου τοῦ πράγματος, ὁ ἀκρογωνιαίος λίθος ὁ τεθεὶς δι' ἀδρῶν ἀναλωμάτων ὑπὸ τοῦ συγχρόνου ὕλισμοῦ, ἀποβαίνει γηραιὸν σκωλυκώδρωτον στέλεχος δένδρου, ἐν δὲ τῷ βᾶθει αὐτοῦ οἱ θεράποντες τοῦ συστήματος δὲν εἶνε περισσότερον βέβαιοι περὶ τῆς στερεότητος τοῦ πυρρῶνισμοῦ των, ἢ ὅσον οἱ φιλικροὶ μαθηταὶ τοῦ Ἡρακλείτου καὶ τοῦ Ἐπικούρου. Ὅσον καὶ ἂν θέλωσι νὰ μᾶς πείσωσι, τὸ σύστημα των ὁλόκληρον εἶνε ὑπόθεσις μόνον, ἔτι κενωτέρη καὶ μᾶλλον ἀστήρικτος πλείστων ἐπιστημονικῶν μυθιστορημάτων.

Καὶ ἐπειδὴ οἱ ἴδιοι ἀποφάνισται ὅτι πᾶσα ὑπόθεσις πρέπει νὰ ἀποκλεισθῇ τῆς ἐπιστήμης, διὰ τοῦτο καὶ ἡμεῖς πρέπει νὰ ἀρχίσωμεν ἀπὸ τῆς ἀποκλείσεως αὐτῆς ταύτης.

Καὶ ὄντως, τίνοι δικαίῳ, ποιοῦσι τὴν δύναμιν ἰδιότητά τῆς ὕλης; Τίνοι δικαίῳ διατείνονται ὅτι ἡ δύναμις ὑποτάσσεται εἰς τὴν ὕλην, ὅτι ὑπακούει ταπεινῶς εἰς τὰς ἰδιοτροπίας αὐτῆς, καὶ ὅτι εἶνε δούλη εὐπειθεστάτη πῶν ἀδρανῶν νεκρῶν, ἀσυνειδητῶν καὶ τυφλῶν στοιχείων;—Ἡμῖν φαίνεται ὅτι ἔχομεν δίκαιον πολλῶ μείζον καὶ ἐν εὐγέστερον νὰ διευχρισθῶμεν τὸ

ἐνκντῖον καὶ νὰ ἀνατρέψωμεν οὕτω ἐκ βάθρων τὸ περι-
φρηνές αὐτῶν οἰκοδόμημα.

Ἄς περᾶνωμεν λοιπὸν τὸν περὶ τοῦ προβλήματος
τούτου λόγον, ὀρίζοντες ὅτι τὸ ζήτημα κεῖται ἐν τούτῳ:
Ἡ δύναμις ὑποτάσσεται εἰς τὴν ὕλην, ἢ μᾶλλον ἡ ὕλη
εἰς τὴν δύναμιν;

Πρόκειται νὰ ἐξετάσωμεν ἀμφοτέρω καὶ νὰ ἐκλέξω-
μεν ἢ ἓνα ὁμιλήσωμεν ἀκριβέστερον, πρόκειται νὰ
παρκατηρήσωμεν τὴν φύσιν καὶ νὰ ἀποφκνθῶμεν μετὰ
τὴν παρκατήρησιν.

Καὶ ἐπειδὴ οἱ ἀξιότιμοι ὑπέρμαχοι τῆς ὕλης, ἐπι-
θεδισαῖουσιν ἐντόνως τὸ πρῶτον, διὰ τοῦτο καὶ ἡμεῖς
ἀμφοτεροῦμεν αὐτὸ πρῶτον, διευχυρίζομενοι τὸ ἐνκν-
τιον.

Ἐν τῇ προμετωπίδι λοιπὸν τοῦ παρόντος ἔργου ἐγ-
γράφομεν τὴν ἐρώτησιν Ἡ δύναμις ὑπόκειται εἰς τὴν
ὕλην, ἢ τοῦναντίον, ἡ δύναμις κινεῖ τὴν ὕλην; τοῦτο
εἶνε τὸ δίλημμα, ὅπερ πρέπει νὰ κριθῇ ὑπ' αὐτῶν τῶν
πραγμάτων.

Ἡ θέξις καθόλου τοῦ σύμπαντος παρέχει ἡμῖν πρῶ-
την ἀπόδειξιν τῆς υπεροχῆς τῆς δυνάμεως καὶ τῆς
πλάνης τῶν ὕλιστῶν. Ἀπὸ τῆς ὕλης ὑψούμεθα πρὸς
τὰς δυνάμεις, αἵτινες τὴν διέπουσιν, ἀπὸ τῶν δυνά-
μεων πρὸς τοὺς νόμους, οἵτινες τὰς ἰθύνουσι καὶ ἀπὸ
τῶν νόμων πρὸς τὸν μυστηριώδη αὐτῶν δημιουργόν. Ἡ
ἁρμονία πληροῖ τὸν κόσμον διὰ τῶν συμφωνιῶν αὐ-
τῆς, ἀλλ' ἡ ἀκούη ἀνθρωπίσκων τινῶν ἀρνεῖται ν' ἀκούσῃ.
Ὁ οὐράνιος μηχανισμός διαγράφει ἐν τῷ κενῷ τὰς τε-

ζοειδεῖς τροχίους τῶν ἀστέρων, ὁ δὲ ὀφθαλμὸς παρ-
σίτου τινὸς τῶν σφαιρῶν τούτων, παρκαγνώριζει τὸ με-
γαλεῖον τῆς κατασκευῆς του. Τὸ φῶς, ἡ θερμότης, ὁ
ἤλεκτριονμός, γέφυραι ἀόρατοι ἐρρίμέναι ἀπὸ μιᾶς σφαί-
ρας εἰς ἄλλην, περιφέρουσι διὰ τοῦ ἀπείρου, τὴν κίνη-
σιν, τὴν ἐνέργειαν, τὴν ζωὴν, τὴν λαμπρότητα καὶ
τὸ κάλλος, καὶ ἀσθενῆ πλάσματα, μόλις γεννηθέντα
ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας πτωχῆς τινος σφαίρας, προτιμῶσι
νὰ τρέμωσιν ὑπὸ ῥίγους ἐν τῇ σκοτίᾳ, ἢ νὰ ὁμολογή-
σωσι τὴν ἀκτινοβολοῦσαν ἐν τοῖς οὐρανοῖς δόξαν. Εἶνε
τοῦτο μηχανή ἢ μωρία; Εἶνε οἴησις ἢ ἀμάθεια; τίς
ἄρα γε εἶνε ἡ ἀρχὴ καὶ τίς ὁ σκοπὸς τοιαύτης παρκα-
δόξου ἀποπλκνήσεως; Διὰ τί, ἐνῶ ἡ ζωικὴ δύναμις
φαιδρά καὶ ζωογόνος πάλλει ἀπὸ τοῦ πατρὸς Ἡλίου
μέχρι τῆς χρυσαλίδος ἥτις γεννᾶται καὶ ἀποθνήσκει
τὴν αὐτὴν πρωΐαν, ἀπὸ τῆς προκιωνίου δρυὸς τῶν δα-
σῶν μας μέχρι τοῦ ἴου τοῦ ἔκρος·—διὰ τί, ἐνῶ ἡ ζωὴ
ἀπαστρέπτουσα καὶ λαμπρὰ χρυσώνει τὰς συλλογὰς
τοῦ Ἰουλίου, θωπεύει τοὺς χρυσοὺς βοτρυχοὺς τῆς σφρι-
γώσης νεότητος, σκιρτᾷ εἰς τὰ παρθενικὰ στήθη τῆς
μελλονύμφου·—διὰ τί νὰ ἀρνῇται τις τὴν καλλονὴν,
διὰ τί νὰ διαστρέφῃ τὴν ἀγαθότητα, διὰ τί νὰ παρκα-
γνώριζῃ τὴν δικαιοκν, διὰ τί νὰ δηλητηριάξῃ τὰς αἰω-
νίους ἀρετάς, αἵτινες ὑποστηρίζουσι τὸ οἰκοδόμημα τοῦ
κόσμου, καὶ νὰ φυγαδεύῃ πενθίμως τὸ ἄσπιλον φῶς,
τὸ κατερχόμενον ἐξ Οὐρανοῦ;

Πρὶν εἰσδύσωμεν εἰς τὰ μυστήρια τῆς βασιλείας,
τῆς οὕτω πλουσίας καὶ τοσοῦτον ἐνδιαφερούσης ζωῆς,

ὀφείλομεν πρῶτον νὰ ἐπιθεωρήσωμεν τὸ ὑλικόν σκια γραμμα τοῦ σύμπαντος καὶ νὰ ἀρχίσωμεν ἀποδεικνύοντες τὴν ὑπεροχὴν τῆς δυνάμεως, καὶ ἐν τῷ σχεδίῳ αὐτῷ τοῦ σκιαγραφήματος. Θέλομεν διακρίσει τὴν πρῶτην ἐπιθεώρησιν εἰς δύο μέρη, *Τὸν Οὐρανὸν καὶ τὴν Γῆν*, ἵνα ἀποδείξωμεν πρῶτον, διὰ τῶν ἀστρονομικῶν νόμων, ἔπειτα δὲ διὰ τῶν γηίνων, ὅτι ἐν ἐκάστῳ μορίῳ τῆς δημιουργικῆς ἢ ὑλῆς ὑπῆρξε πάντοτε δούλη εὐπειθής, αἰωνίως ὑπέκουσα εἰς τὴν ὑπεροχὴν τῆς δυνάμεως, ἥτις τὴν κυβερνᾷ. Ἡ διακρίσις αὕτη δὲν πρέπει οὐδὲ πρὸς στιγματὴν νὰ μᾶς ἀναμνήσῃ τὴν ἀρχαίαν σύγκρουσιν τοῦ Οὐρανοῦ καὶ τῆς Γῆς· γινώσκουμεν πάντες ὅτι ὑπάρχουσιν ἐνταῦθα δύο ὅροι μὴ δινάμενοι νὰ συγκριθῶσι. Διότι ἀπολύτως, Ὁ οὐρανὸς εἶνε τὸ πᾶν, ἡ δὲ Γῆ εἶνε μηδέν. Ἡ Γῆ εἶνε ἄτομος, ἀόρατος, ἀρχνὴς ἐν τῷ βᾶθει τοῦ ἀπείρου. Ὁ Οὐρανὸς τὴν περιβάλλει, τὴν περιτυλίσσει, ὦν ἄνευ ὁρίων ἀποτελεῖ μέρος τῶν οὐρανίων οἰκητηρίων, ἄνευ ἐξακρίσεως, ἄνευ προνομίου ἰδιαιτέρου. Συμπαραβάλλοντες τὰς δύο ταύτας ἐκφράσεις, *Τὸν Οὐρανὸν καὶ τὴν Γῆν*, δηλαδὴ τὰς "Αλπεὶς καὶ τὸν μικρὸν χάλιμα" τὸν Ὠκεανὸν καὶ στειγόναν ὕδατος, τὴν *Σαχάρην* καὶ κόκκον ἄμμου, εἶνε ὡς ἂν συγκρίνωμεν τὸ ἐλάχιστον μέρος ὅλου πρὸς αὐτὸ τὸ ὅλον.

Πρέπει λοιπὸν νὰ μὴ δώσωμεν ἐρμηνεῖαν φιλολογικὴν εἰς τὴν διακρίσιν ἡμῶν· αὕτη δὲν ἔχει ἄλλον λόγον ἢ τὴν σαφήνειαν τοῦ υποκειμένου. Ὡς πρὸς ἡμᾶς κατοίκους τῆς Γῆς, τὸ ἄστρον τοῦτο ἔχει ἀξίαν, ὅπως καὶ εἰς τὸν μικρὸν σκόληκα τὸ κλωνίον, ἐφ' οὗ γεννᾶ-

τι, ἔχει ἀξίαν, καίτοι ἀσημύατον ὃν περὶ ἀλλήλων πρὸς τὴν ὅλην πεδιδόχ.

Ἡ ἔκτασις τῶν ἡμετέρων περὶ τηρήσεων διακρίνεται φυσικῶς εἰς δύο μέρη· τὸ ἀνῆκον εἰς τὸν ἡμέτερον κόσμον, καὶ τὸ μὴ ἀνῆκον· θέλομεν λοιπὸν ἀποδείξει ὅτι πέραν τοῦ ἡμετέρου κόσμου, ὥσπερ καὶ ἐν αὐτῷ, ἡ ὕλη ἐν πᾶσι καὶ διὰ πάντων εἶνε ἀδρανής, τυφλή, νεκρὰ συνισταμένη ἐκ στοιχείων, μὴ δυναμένων νὰ κινῶνται ἄρ' ἐκυτῶν μηδὲ φερόντων ἐν ἐκυτοῖς τὸ αἴτιον τῆς κινήσεώς των, καὶ ὅτι ἐν ταῖς ἀοράτοις ὁδοῖς τοῦ ἀπείρου, ὅπως καὶ ἐν τοῖς ὁχετοῖς τῶν χυμῶν ἢ τοῦ αἵματος, ὅ,τι συνκροῖζει τὰς ἀτόμους, ὅ,τι διευθύνει τὰ μόρια, ὅ,τι ρυθμίζει τὰς κόσμους, εἶνε Δύναμις, ἀποκαλύπτουσα συγχράνως τὸ σχέδιον, τὴν θέλησιν, τὴν διάνοιαν, τὴν σοφίαν καὶ τὴν ἰσχὺν τοῦ δημιουργήσαντος αὐτήν.

II

Ο ΟΥΡΑΝΟΣ

Αἱ ἀρμονίαι τοῦ ἀστεροέντος κόσμου.—Οἱ νόμοι τοῦ Κεπλήρου.—Καθολικὴ ἔλξις.—Διάταξις τῶν τροχιῶν καὶ τῶν κινήσεων.—Ἡ δύναμις κινεῖ τὴν ὕλην.—Νοῦς τῶν ἀστρονομικῶν νόμων ὅροι τῆς νομιμότητος τοῦ σύμπαντος.—Δύναμις, τάξις, σοφία.—Ἀρνήσεις τῶν ἀθέων, ἀλλόκοτοι μομφαὶ κατὰ τοῦ διοργανωτοῦ· παράδοξαι ἀντιρρήσεις κατὰ τοῦ μηχανικοῦ.—Εἶνε ἀληθές ὅτι οὐδεμίαν νοῦ ἐκδήλωσις ὑπάρχει ἐν τῇ συστάσει τῆς φύσεως;—Ἀποκρίσεις εἰς τοὺς ἐπιτιμητὰς τοῦ Θεοῦ.

Ἡ θέξις τῆς γῆτινῆς φύσεως παρέχει, ἀνκντιρρήτως, τοιαῦτα θέληγῃτρα εἰς τὴν πεφωτισμένην διάνοιαν, ἀνκκκλύπτουσιν ἐν τῷ ὁργανισμῷ τῶν ὄντων τὴν ἀδιόχλειπτον κίνησιν τῶν ἀτόμων, ἐξ ὧν ταῦτα συνίστανται, καὶ τὴν διηνεκῇ μεταβολὴν τὴν γινομένην ἐν ἐκάστῳ. Ὅντως εἶνε ἄξιξι θχυμκσμοῦ αἰ τῆς ζωῆς ἐκδηλώσεις ἐπὶ τῆς γῆτινῆς ἐπιφανείας· οἷον ἡ ἡλικκῇ θερμότης, ἡ τηροῦσα ῥευστόν τὸ ὕδωρ τῶν ποταμῶν καὶ τῶν θαλασσῶν, ἡ ἀνκθιβῇζουσα τοὺς χυμοὺς μέχρι τῶν κορυφῶν τῶν δένδρων, ἡ πᾶλλουσα τὴν κκερδίειν τῶν αετῶν καὶ τῶν περιτερῶν. Τὸ φῶς, τὸ διαχέειν τὴν χλόην εἰς τοὺς λειμῶνας, τὸ τρέφειν τὰ φυτὰ δι' ἀύλου πνοῆς,

τὸ πλημμυροῦν τὴν ἀτμόσφαιραν διὰ τῶν θυμασίων ἐναερίων καλλονῶν του. Ὁ ἥχος, ὁ δονῶν τὰ φυλλώματα, ὁ ᾄδων εἰς πᾶς πέρατα τῶν δασῶν, ὁ θορυβῶν εἰς τὰς ὄχθας τῶν θαλασσῶν· ἐν ἐνὶ λόγῳ, ἡ ἀρμονία τῶν φυσικῶν δυνάμεων, ἡ συνενούσας ἅπαν τῆς ζωῆς τὸ σύστημα διὰ τῆς ἀδελφότητος τῶν αὐτῶν νόμων. Ὅσον ἄρα ζωηρὸς εἶνε ὁ θυμασμός, ὁ γεννώμενος ἐκ τῆς μαρμαρυγῆς τῆς ζωῆς ἐπὶ τῆς γῆτινις ἐπιφανείας, τοσοῦτος καὶ ἔτι μείζων ἀποδίδει ὁ ἐκ τῶν ἀπείρων ἐκείνων κόσμων, οἵτινες ἀκτινοβολοῦσιν ὑπὲρ τὰς κεφαλὰς ἡμῶν κατὰ τὰς σιωπηλὰς νύκτας.

Οἱ ἀπομεμακρυσμένοι οὗτοι κόσμοι, οἱ αἰωρούμενοι, ὡς ὁ ἡμέτερος, ἐν τῷ αἰθέρι διὰ τῆς δυνάμεως τῶν αὐτῶν νόμων καὶ ἐνεργειῶν, εἶνε, ὡς καὶ ὁ ἡμέτερος, ἔδρα κινήσεως καὶ ζωῆς. Ἡδυνάμεθα νὰ προσαγγίσωμεν τὸ μεγαλοπρεπὲς θέαμα τῆς παγκοσμίου ζωῆς ὡς εὐγλωττον μαρτύριον τῆς δικαιοσύνης, τῆς σοφίας καὶ τῆς δυνάμεως τῆς ἀνωτάτου Ἀρχῆς, ἥτις ἠθέλησεν ἔτι ἀπὸ τοῦ λυκαυγοῦς τῆς δημιουργίας νὰ ἰδῇ ἀντανάκλωμένην τὴν λάμψιν τῆς ἐπὶ τοῦ κατόπτρου τῆς δημιουργηθείσης φύσεως. Ἀλλὰ δὲν πρόκειται ἐκ ταύτης τῆς ὀψεως νὰ ἀναπτύξωμεν τὸ πανόραμα τῆς Οὐρανίου μεγαλειότητος ἐνταῦθα. Θέλουμεν μόνον νὰ φέρωμεν τοὺς ἀρνούμενους τὸν δημιουργὸν Νοῦν πρὸ τοῦ θεάτρου τῶν νόμων τῶν διεπόντων τοὺς κόσμους. Ἄν δὲ συγχυτάνεοντες νὰ ἀνοίξωσι τοὺς ὀφθαλμοὺς πρὸ τοῦ θεάτρου τούτου, διακρίνωσιν ὅμως ἀρνούμενοι, ὁμολογοῦμεν ὅτι ἡ δικαιοσύνη ἀπόκρισις, ἣν δυνάμεθα νὰ ἀπευθύνωμεν

εἰς τὴν ἀκατανόητον αὐτῶν ἄρνησιν, εἶνε νὰ ἀμφι-
βάλωμεν καὶ ἡμεῖς περὶ τῆς νοητικῆς αὐτῶν δυνά-
μεως. Διότι, εὐλικρινῶς ὁμιλοῦντες, ἀποφαινόμεθα ὅτι
ἡ διάνοια τοῦ Δημιουργοῦ φαίνεται ἡμῖν ἀπείρως βε-
βαιότερα καὶ μᾶλλον ἀναμφισβήτητος ἢ ἡ τῶν ἀθέων,
ξένων τε καὶ Γάλλων. Καὶ ἐπειδὴ ἡ πειραματικὴ μέ-
θοδος, συνίσταται εἰς τὸ νὰ κρίνῃ τις μετὰ τὸν ἀκριβῆ
ἐλεγχον τῶν πραγμάτων, ἡμέτερον χρέος εἶνε νὰ ἐξε-
τάσωμεν τὰ ἀστρονομικὰ γεγονότα, περὶ ὧν ὁμιλοῦμεν.
Ἐπειτα δὲ τὴν ἐρμηνείαν, ἣν οἱ ἡμέτεροι ἀντίπαλοι
ἀρέσκονται νὰ ποιοῦνται. "Αν ἡ ἐρμηνεία τῶν εἶνε ἀπο-
χρῶσα, ἀπὸ τοῦδε κηρυττόμεθα ὀπαδοὶ τῶν. "Αν τοῦ-
ναντίον ἐλέγχεται ἄφρων, ὀφείλομεν, χάριν τῆς ἀλη-
θείας καὶ τοῦ δικαίου, νὰ τοῖς ἀφαιρέσωμεν τὸ προ-
σωπεῖον καὶ νὰ τοὺς ἀφῆσωμεν εἰς τὸν κατάγελων
τῶν θεατῶν.

"Ας λησμονήσωμεν λοιπὸν πρὸς ὥραν τὸν μικροσκο-
πικὸν πλανήτην, ἐφ' οὗ ἡ εἰμαρμένη ὥρισε νὰ διαμεί-
νωμεν ἐπ' ὀλίγον, καὶ τὸ πνεῦμα ἡμῶν ὡς ὑψωθῇ πρὸς
τὸ κενὸν καὶ ὡς ἰδῇ κύκλῳ φερόμενον πρὸ αὐτοῦ τὸν
ἀπέραντον μηχανισμόν, κόσμους ἐπὶ κόσμοις, συστή-
ματα ἐπὶ συστήμασιν, ἐν τῇ ἀτελευτήτῳ τούτων δια-
δοχῇ. "Ας ἀκούσωμεν μετὰ τοῦ Πυθαγόρου τὰς ἁρμο-
νίας τῆς φύσεως ἐν ταῖς μεγάλαις καὶ ταχεύαις περι-
στροφαῖς τῶν σφαιρῶν, καὶ ὡς παρατηρήσωμεν τὰς κι-
νήσεις ταύτας τὰς οὕτω φοβεράς ἄμυχ καὶ ἡσύχους, αἵ-
τινες φέρουσι τὰς οὐρανίους γαίας ἐν τῇ ἐναερίῳ καὶ
ἀοράτῳ αὐτῶν τροχιᾷ. Παρατηροῦμεν ὅτι ὁ παγκό-

σμιος υπέρτατος νόμος τῆς βαρύτητος διαρρυθμίζει τοὺς κόσμους τούτους. Πέριξ τοῦ ἡμετέρου Ἡλίου κέντρον φωτοβόλου, ἡλεκτρικοῦ, θερμογόνου, ἐστίς τοῦ πλανητικοῦ συστήματος, εἰς ὃ καὶ ἡ γῆ ἀνήκει, περιτρέφονται εὐπειθεῖς οἱ πλανῆται. Καταπληκτικώταται ἐργασίαι τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος διετύπωσαν τὸν νόμον τοῦτον. Διαιρεῖται δὲ εἰς τρία θεμελιώδη μέρη, γνωστὰ εἰς τὴν ἀστρονομίαν ὑπὸ τὴν ὀνομασίαν οἱ *νόμοι τοῦ Κεπλέρου*, ἀστρονόμου φιλοπόνου, ὅτις τοὺς ἀνεκάλυψε διὰ τε τῆς ὑπομονῆς αὐτοῦ καὶ εὐφυΐας, καὶ ὅστις ἐδοκίμασεν ἐπὶ ἐπτακκίδεσσιν ἔτη ἐπιμόνου ἐργασίας τὰς περὶ τῆς πλανητήσεως τοῦ διδασκάλου αὐτοῦ Tycho-Brahé, πρὶν διακρίνει ὑπὸ τὴν ὕλην τὴν κινουσαν αὐτὴν δύναιμι.

1^{ον} Πᾶς πλανήτης διαγράφει περὶ τὸν Ἥλιον τροχὸν ἐλλειψοειδῆ, τὴν μίαν τῶν ἐστιῶν τῆς ὁποίας κατέχει πάντοτε τοῦ Ἡλίου τὸ κέντρον.

2^{ον} Τὰ τρίγωνα τὰ διαγραφόμενα ὑπὸ τῆς ἐπόχου λεγομένης ἀκτίνος¹ οἰουδήποτε πλανήτου, περὶ τὴν ἐστίαν ἐν ᾗ ὁ Ἥλιος, εἶνε ἀνάλογα πρὸς τὸν χρόνον τὸν περερχόμενον ἐν τῇ διαγραφῇ αὐτῶν.

3^{ον} Τὰ τετράγωνα τῶν χρόνων τῶν περὶ τὸν Ἥλιον περιφορῶν τῶν πλανητῶν εἶνε ἀνάλογα πρὸς τοὺς κύβους τῶν μεγάλων ἀξόνων τῶν τροχιῶν αὐτῶν.

Ἐκ τοῦ συστήματος τῶν νόμων τούτων ἐξάγεται ἡ μεγάλη ἀρχή, ἣν ὁ Νεύτων διετύπωσε πρῶτος ἐν τῷ

¹ Οὐμάζουσιν ἐποχὴν ἀκτίνων πλανήτου γραμμὴν τινα, ἣν ἐπινοοῦσιν ὡς συνδέουσιν τὸν πλανήτην μετὰ τοῦ Ἡλίου..

ἀθιμνῶν αὐτοῦ πανήματι τῷ ἐπιγραφόμενῳ «Ἀρχὴ». Ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ διδάσκει, ὡς εὐστόχως παρετήρησαν ὁ Herschel, ὅτι αἱ οὐράνιοι κινήσεις εἶνε ἀποτέλεσμα τοῦ ἐξῆς νόμου, ὅτι «δύο μόρια ὕλης ἐλκύουσιν ἀλλήληκα κατ' εὐθὺν μὲν λόγον τῆς μάζης ἢ πηλικότητος αὐτῶν, κατ' ἀντίστροχον δὲ τοῦ τετραγώνου τῆς ἀπ' ἀλλήλων ἀποστάσεως.» Ἐκ τῆς ἀρχῆς ταύτης ὁρμώμενοί, ἐξηγεῖ τίνι τρόπῳ ἡ ἑλξίς ἢ μεταξὺ τῶν μεγάλων σφαιρικῶν ὄγκων, ἐξ ὧν σύγκειται τὸ ἡμέτερον σύστημα, κινονίῃται διὰ νόμου, οὗτινος ἡ ἐκφρασίς εἶνε ἀκριβῶς ὁμοία, τίνι τρόπῳ αἱ ἐλειψοειδῆς κινήσεις τῶν πλανητῶν περὶ τὸν Ἥλιον, καὶ τῶν δορυφόρων περὶ τοὺς ἐκυτῶν πλανήτας, ὅπως τὰς ὥρισεν ὁ Κέπλερος, ἐξήχοντι ὡς ἀναγκαστὰ ἀποτελέσματα τοῦ αὐτοῦ νόμου, καὶ τίνι τρόπῳ αἱ τροχιαὶ αὐταὶ ἀκόμη τῶν κομητῶν εἶνε μόνον ἰδιαιτέρας πειριστάσεις τῶν πλανητικῶν κινήσεων. Μεταβαίνων ὑπὲρ εἰς δυσχερεῖς ἐφαρμογὰς δεικνύει τίνι τρόπῳ αἱ οὕτω περίπλοκοι ἀνωμαλίαι τῆς κινήσεως τῆς Σελήνης προέρχονται ἐκ τῆς παρελξέως τοῦ Ἡλίου, τίνι τρόπῳ αἱ παλίσφοροι γεννῶνται ἐκ τοῦ ἀνωμαλίου τῆς ὑπὸ τῶν ἄστρον τούτων ἑλξέως τῆς Γῆς καὶ τοῦ ὠκεανοῦ, ὅστις τὴν περιβάλλει. Δεικνύει ἐν τέλει τίνι τρόπῳ ἡ προχώρησις τῶν Ἰσημερινῶν εἶνε ἀναγκαστὸν ὡσαύτως ἀπὸτέλεσμα τοῦ αὐτοῦ νόμου.

Ἐν τῇ ἐνεργείᾳ τῶν νόμων τούτων κεῖται ἡ ἁρμονία τοῦ πλανητικοῦ συστήματος. Εἰς τοὺς νόμους τούτους ὁφείλουσιν οἱ κόσμοι τοὺς ἐνικυτούς αὐτῶν τὰς

ἔρως, καὶ τὰς ἡμέρας· ἐξ αὐτῶν λαμβάνουσι τὸ φῶς καὶ τὴν θερμότητά διαχεόμενα κατὰ βαθμοὺς διαφόρους ἐκ τῆς ἀκτινοβολοῦ ἐστίας των· ἐξ αὐτῶν κατέρχεται ἡ λαμπρότης τῆς ζωῆς, μορφῆς καὶ κοσμήματος τῶν οὐρανίων σωμάτων. Ὑπὸ τῆς ἀνυποστάτου ἐνεργείας τῶν κολοσσιῶν αὐτῶν δυνάμεων, οἱ κόσμοι οὗτοι φέρονται ἐν τῷ ἀχανεῖ μετὰ ταχύτητος ἀστραπῆς καὶ διατρέχουσιν ἑκατοντάδας χιλιάδων λευγῶν καθ' ἡμέραν ἐν ἀδιαλείπτῳ καὶ ἀενάῳ κινήσει, ἀκολουθοῦντες εὐλαβῶς τὴν ἀσφαλῆ ὁδὸν, τὴν ὑπ' αὐτῶν τούτων τῶν δυνάμεων κεχαρμημένην. Ἄν μὲν ᾗτο συγκεχωρημένον νὰ ἀπαλλαχθῶμεν πρὸς στιγμὴν, τοῦ κράτους τῶν φαινόμενων, ὑφ' ὧν νομίζομεν ἐκυτοῦς ἀκινήτους ἐν τῷ κέντρῳ τοῦ κόσμου, ἂν ἡδυνάμεθα ἐν ῥιπῇ ὀφθαλμοῦ, νὰ περιλάβωμεν τὸ σύνολον τῶν κινήσεων, δι' ὧν ἐμφυχοῦνται ἅπαντα αὗται αἱ σφαῖραι, ἠθέλομεν παραδόξως ἀπορήσει ἐπὶ τῇ μεγαλειότητι τῶν κινήσεων τούτων. Εἰς τοὺς τεθχμημένους ἡμῶν ὀφθαλμοὺς ἀπειρομεγέθεις σφαῖραι, περιδινόμεναι ἐν τάχει περὶ ἐκντὰς, θὰ ἐφάνιντο ἐξικοντιζόμεναι ὀρμητικώτατα εἰς τὰς ἐρήμους τοῦ κενοῦ, ὡς γυγνντώδεις μύδροι, οὓς ἄπειρος δύναιμι ἐξάπέστειλεν εἰς τὸ ἄπειρον. Ἐκπληττόμεθα ἐπὶ τῇ ταχυκινήτῳ ἀμῆστοιχίᾳ, ἥτις κυλίσται ἐπὶ τῶν σιδηρῶν ὁδῶν, ἐκμηδενίζουσα τὸ διάστημα, καὶ φαίνεται οὕτως εἰπεῖν φερόμενη ὑπὸ ἐναερίων πυριφλεγῶν δρακόντων· ἀλλ' αἱ οὐράνιοι σφαῖραι, ὀγκωδέστεραι τῆς Γῆς, περιφέρονται μετὰ ταχύτητος ὑπερβαλλούσης τὴν τῆς ἀτμομηχανῆς, ὅσον αὕτη τὴν πο-

ρείαν χελώνης. Ἡ Γῆ, ἐφ' ἧς εἵμεθα, π.χ. κινεῖται ἐν τῷ χώρῳ μετὰ ταχύτητος 650,000 λευγῶν ἐκάστην ἡμέραν. Περὶ τοὺς κόσμους τούτους θὰ ἐβλέπομεν δορυφόρους κυλινδρουμένους κύκλῳ, ἐν διακρόροις ἀποστῆσαι, ὑπὸ τῆς δυνάμεως τῶν αὐτῶν νόμων φερομένους καὶ κυθερωμένους. Καὶ πάντες οἱ αἰωρούμενοι οὗτοι κόσμοι, ἔχοντες ἐναλλάξ τοὺς πόλους αὐτῶν πρὸς τὴν θερμότητά καὶ τὸ φῶς, στρεφόμενοι περὶ τὸν ἴδιον ἄξονα καὶ προσάγοντες ἐκάστην πρωΐαν τὰ διαφορὰ μέρη τῆς ἐπιφανείας των εἰς τὸν ἀσπασμὸν τοῦ ἄστρου βασιλέως, ἀντλοῦντες ἐξ αὐτοῦ τοῦ συνδυασμοῦ τῶν κινήσεων των τὴν ἀδιάλειπτον ἀνακαίνισιν τῆς νεότητος αὐτῶν καὶ καλλονῆς, ἀνανεοῦντες τὴν γονιμότητά των διὰ τῆς διαδοχῆς τῶν ἀνοίξεων, τῶν θερῶν, τῶν φθινοπόρων καὶ τῶν χειμώνων· στέφοντες τὰ ὄρη των μὲ δάση, ἔνθα ὁ ἄνεμος σενάζει, κοσμοῦντες τὰ θαλερὰ αὐτῶν τοπία μὲ κάτοπτρα γαληνίων λιμνῶν, περιβαλλόμενοι ἐνίοτε τὸν χνοῦν τῆς ἀτμοσφαιρᾶς αὐτῶν, ἢ περικυκλούμενοι ἐν ταῖς ἡμέραις τῆς ὀργῆς των μὲ ἡχηροὺς κεραυνοὺς καὶ τρικυμίας· ἀναπτύσσοντες ἐν τῇ ἐπιφανείᾳ των τὴν ἄπειρον ἔκτασιν τῶν ὑδάτων τοῦ Ὠκεανοῦ, ἅτινα ὡσαύτως ἀνατρεφόμενα εἴθῃ, φωπίζοντες τὰ λυκαυγῆ αὐτῶν δι' ἀκτίνων ἀποχιρετισμοῦ, ὅς ὁ ἥλιος ἐκπέμπει ἀπὸ τοῦ τελευταίου αὐτοῦ βλέμματος, βρέμοντες ἐν τοῖς πόλοις ὑπὸ τοὺς ἡλεκτρικοὺς παλμοὺς, ἀφ' ὧν ἐκπηδᾷ τὸ βόρειον σέλας, γεννῶντες, λιχνίζοντες καὶ τρέποντες τὴν πληθὺν τῶν

δυντων, τῶν συνιζώντων καὶ ἀναγκαινιζόντων τὴν βασιλείαν τῆς ζωῆς, ἀπὸ τῶν φυτῶν, λειψάνων τοῦ παρελθόντος, ἕως τοῦ ἀνθρώπου, θεωροῦ τοῦ μέλλοντος... ἅπαντες οἱ κόσμοι οὗτοι, ἅπασαι αἱ χῶραι αὐτῆς τοῦ ἀπείρου, ἅπασαι αἱ πολιτεῖαι αὐτῆς τῆς ζωῆς, θὰ μᾶς ἐρχίνοντο ὡς πλοῖα ὑπὸ πυξίδος κυβερνώμενα, καὶ φέρονται διὰ μέσου τοῦ Οὐρανίου Ὁκεανοῦ κοινωνίας, αἵτινες δὲν ἔχουσι νὰ φοβηθῶσιν οὔτε σκοπέλους, οὔτε ἀμάθειαν τοῦ κυβερνήτου, οὔτε ἔλλειψιν γαιανθρώπων, οὔτε λιμούς, οὔτε τρικυμίας. Ἀστέρες, ἥλιοι, πλανήμενοι κόσμοι, πυριφλεγεῖς κομήται, περὶ δόξαν συστήματα, μυστηριώδη ἄστρα, ἅπαντα θὰ ἀνεκήρυττον τὴν ἁρμονίαν, ἅπαντα θὰ ἦσαν οἱ κατήγοροι τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων, οἵτινες κατὰδικάζουσι τὴν δύναμιν ὡς τυφλὴν ἰδιότητα τῆς ὕλης. Καὶ ὅτε, ἀκολουθοῦντες τὰς ἀριθμητικὰς σχέσεις, τὰς συνδεούσας ὅλους τούτους τοὺς κόσμους μετὰ τοῦ Ἥλιου, ὡς καρδίαν πηλομένης ἐνός καὶ τοῦ αὐτοῦ ὄντος, ἠθέλομεν προσωποποιήσει τὸ πλανητικὸν σύστημα ἐν αὐτῷ τῷ Ἥλιῳ, ἐστὶν ἀπειρομεγέθει, ἥτις ἔλκει τὰ πάντα ἐν τῇ λαμπρότητι καὶ ἰσχυρᾷ αὐτῆς προσωπικότητι· τότε ἠθέλομεν θαυμάσει τὸν ἥλιον τοῦτον καὶ τὸ σύστημα τοῦτο ἐν ταῖς πορείαις αὐτοῦ ταῖς διὰ τοῦ ἀπείρου κενοῦ, καὶ περὶ χρῆμα, γινώσκοντες ὅτι ὅλοι οἱ ἀστέρες οὗτοι εἶνε ἰσχυροὶ ἥλιοι, περιστοιχιζόμενοι, ὡς ὁ ἡμέτερος, ὑπὸ οἰκογενείας, ἥτις ἀναπνέει περὶ αὐτοὺς τὴν ζωὴν καὶ τὸ φῶς, ἠθέλομεν παρατηρήσει ὅτι ἅπαντες οἱ ἀστέρες περιφέρονται ἐκαστοὶ διὰ δικῶν κινήσεων, καὶ

ὅτι, ἀντὶ τὰ εἶνε ἀκίνητοι ἐν τῷ ἀπείρῳ χώρῳ, δια-
τρέχουσι τὰ διαστήματα μετὰ καταπληκτικῆς ταχύ-
τητος, φοβερωτέρως τῆς ἀνωτέρω μνημονευθείσης. Τότε
τὸ σύμπαν ὁλόκληρον θὰ ἀνέλκῃται πρὸ τῶν ὀφθαλ-
μῶν ἡμῶν ἐν τῷ ἀληθεῖ αὐτοῦ φωτὶ, καὶ αἱ διέπονται
αὐτὸ δυνάμεις θὰ διεκρήρυττον μετ' ἀμηχάνου ὅσης
εὐγλωττίας τὴν ἀΐξιν, τὴν ἀποστολὴν, τὴν ὑπερο-
χὴν καὶ τὴν ἰσχύν των. Ἐνώπιον τῶν ἀπεριγράπτων
τούτων, δυνάμεθα μάλιστα νὰ εἰπώμεν ἀκατανόη-
των, κινήσεων, αἵτινες, φέρουσιν εἰς ἀχανεῖς ἐρήμους
τὰ ἀνκρίθηματὰ τῶν δισηκτομυρία τῶν ἡλίων,
ἐνώπιον τῆς ἀπειρίας τῆς τῶν ἀστέρων, ἐνώπιον τῶν
ὁδῶν τούτων, τῶν ἀμετρήτων τούτων τροχιῶν, ἃς ἀκ-
λουθοῦσιν οὕτως εὐπειθῶς, ὡς ὁ δείκτης ὥρολογίου, ὡς
τὸ πῖπτον μῆλον, ἢ ὁ τροχὸς τοῦ μύλου ἀκολουθοῦσι
τὴν βεβήρησιν των· ἐνώπιον τῆς ὑπακοῆς τῶν Οὐρα-
νίων σωμάτων εἰς νόμους, οὓς ἡ μηχανικὴ καὶ οἱ κα-
νόνες τῆς ἀνάλυσεως δύνανται νὰ προδικαγράψωσι, καὶ
ἐνώπιον τοῦ ὑπερτάτου τούτου ὅρου τῆς μονιμότητος
καὶ τῆς διαρκείας τοῦ κόσμου τίς εἶνε ἐκεῖνος, ὅστις
θὰ ἀρνηθῇ ὅτι ἡ δύναμις δὲν ἰθύνει τὴν ὕλην, ὅτι δὲν
κυβερνᾷ τὴν ὕλην ὡς κυρίρχος, ὅτι δὲν τὴν διέπει, ἀκ-
λουθοῦσα τὸν σύμφυτον νόμον ἢ τὸν ἐπιβαλλόμενον εἰς
αὐτὴν τὴν ἰδίαν δύναμιν; Τίς εἶνε ἐκεῖνος, ὅστις θὰ
θελήσῃ νὰ καθυποτάξῃ τὴν δύναμιν εἰς τὴν τυφλὴν
σύστασιν τῆς ὕλης, νὰ διαθεβικιώσῃ, κατὰ τὸ ἐναντιοδρο-
μοῦν παράδειγμα τῶν περιπρατητικῶν, ὅτι εἶνε μόνον
ἰδιότης κεχυμένη, καὶ νὰ τὴν ἀναγκάσῃ εἰς τὴν τά-

ξιν τῶν δούλων, ἐνῶ ἐπιβάλλεται διὰ τοῦ ἰδίου αὐ-
τῆς δικαίου ὡς ἀπόλυτος κυρίρχος; Μὴ γένοιτο! Τί
ἤθελε συμβῆ, ἂν πρὸς στιγμὴν ἔπαυεν ἐνεργοῦσα; ἂν
ἀπέθετο τὸ σκῆπτρόν της; καὶ μόνῃ ἡ ἔννοια τῆς ὑπο-
θέσεως ταύτης διαλύει τὴν ἁρμονίαν τοῦ κόσμου καὶ
τὴν κατὰ κληρονομίαν εἰς χάος ἄμορφον, ἄξιον ἀποτελέ-
σμα ἀποπεύρας οὕτω παράφρονος.

Οἱ νόμοι οὗτοι ἀπεδείχθησαν παγκόσμιοι, διακη-
ρύττοντες τὴν ἐνότητά τῶν κόσμων καὶ ἀποδεικνύον-
τες ὅτι ἡ αὐτὴ σκέψις εἶνε ἡ κανονίσασα τὰ ὕδατα
τοῦ ἡμετέρου Ὠκεανοῦ καὶ τὰς περιστροφὰς τῶν δι-
πλῶν ἀστέρων ἐν τῇ βῆθει τῶν Οὐρανῶν. Οἱ διπλοὶ
καὶ τριπλοὶ καὶ τετραπλοὶ οὗτοι ἥλιοι στρέφονται
ὁμοῦ περὶ τὸ κοινὸν αὐτοῖς κέντρον τῆς βραδύτητος καὶ
ὑπηρετοῦσιν εἰς τοὺς αὐτοὺς νόμους, τοὺς διέποντας
τὸ πλανητικὸν ἡμῖν σύστημα.

Οὐδὲν ἐπιτηδειότερον νὰ δώσῃ τινὰ ἔννοιαν τῆς κλί-
μακος, ἐφ' ἧς οἱ Οὐρανοὶ ἐκτίσθησαν, ὅσον τὰ λαμπρὰ
ταῦτα συστήματα, λέγει ὁ sir John Herschel· ὅταν
βλέπωμεν τὰ ὑπερμεγέθη ταῦτα σώματα ἡνωμένα
κατὰ ζεύγη καὶ διαγράφοντα δυνάμει τοῦ νόμου τῆς
βραδύτητος, τῆς διηκούσης εἰς ὅλα τὰ μέρη τοῦ ἡμε-
τέρου συστήματος, τὰς ὑπερμεγέθεις ταύτας τροχιάς,
ἃς ἔχουσι χρεῖαν αἰώνων ὅπως διατρέξωσιν, ἀποδεχό-
μεθα συγχρόνως ὅτι ἔχουσιν ἐν τῇ δημιουργίᾳ σκοπὸν
τινὰ ὅστις μᾶς λαμβάνει, καὶ ὅτι ἐρῶςασμεν εἰς τοὺς
χρόνους, ἐν οἷς ἡ ἀνθρωπίνη διάνοια ὀφείλει νὰ ὁμολο-
γήσῃ τὴν ἀδυναμίαν της, καὶ νὰ ἀναγνωρίσῃ ὅτι καὶ

ἡ ἰσχυροτάτη φαντασία δὲν δύναται νὰ συλλάβῃ περὶ τοῦ κόσμου ἔννοιαν προσεγγίζουσάν εἰς τὸ μεγαλεῖον τοῦ πράγματος·

Οἱ ἀστρονόμοι, οἵτινες μετὰ ταπεινοφροσύνης ἀνέρχονται ἐπὶ τὴν ἀγνωστον ἀρχὴν, δὲν δύνανται νὰ μὴ ἀποδώσωσιν εἰς τὰς χειρὰς ὄντος πανσόφου τὴν καθολικὴν ταύτην ἑλξιν, δι' ἧς σύμπας ὁ κόσμος κυβερνᾶται. «Ἡ ἀρχὴ τῆς βεβήτουτος, ἡτοὶ τῆς ἑλξεως, ἔλεγεν ὁ ἀξιοπενθὴς διευθυντὴς τοῦ Ἀστεροσκοπεῖου τῆς Τουλόσσης¹ περιλαμβάνει ἐν ἐκυτῇ τοὺς μεγάλους νόμους τοὺς κυβερνῶντας τὰς κινήσεις τῶν Οὐρανίων σωμάτων, καὶ κατὰ μίαν τῶν ἀξιοσημειώτων ἐκείνων συμπτώσεων, αἵτινες εἶνε τὸ ἀσφαλέστατον τεκμήριον τῆς ἀληθείας, ἀντὶ νὰ φοβῇται τὰς φαινόμενας ἐξαίρεσεις, ἡγουν τὰς ἐνεκὰ παρῆλθων διαταράξεις τῶν κωνονικῶν κινήσεων τῶν σωμάτων τούτων, πορίζεται τὸν κινῆτον, καὶ ἐκ τούτων τῶν ἐξαίρεσεων προφανέστατας ἐπιβεβαιώσεις τοῦ κύρους αὐτῆς. Οὕτως ἡ ἀρχὴ αὕτη ἐξηγεῖ τὴν προχώρησιν τῶν Ἰσημερινῶν, συνδιὰζομένων τῶν τῆς φυξικέντρου δυνάμεως, τῆς γεννωμένης ἐκ τῆς περιστροφῆς τῆς Γῆς, μετὰ τῶν τῆς ὑπὸ τοῦ Ἥλιου ἑλξεως τοῦ περὶ τὸν Ἰσημερινὸν ἐξογκώματος αὐτῆς. Ομοίως ἡ ἀρχὴ τῆς βεβήτουτος ἐξηγεῖ καὶ τοῦ ἀξωνος τῆς Γῆς τὴν λεγομένην ταλάντωσιν (nutation) ἐκ τῆς ὑπὸ τῆς Σελήνης ἑλξεως τοῦ αὐτοῦ τῆς Γῆς ἐξογκώματος. Ἐτι ἡ ἀρχὴ αὕτη ἐξηγεῖ ἐκ τῶν

¹ Petit. Πραγματεῖαι περὶ ἀστρονομίας XXIV καὶ τελευταῖον μᾶθημα.

ἐλλέων τῶν πλανητῶν τὴν τε ἀμφιταλάντευσιν τῆς ἐκλειπτικῆς, καὶ τὴν μετακίνησιν τοῦ Ἡλιακοῦ ἀπογαίου, καὶ τὴν ἐπιβράνδυσιν τοῦ Διὸς, ὅταν ὁ Κρόνος ἐπιταχύνῃ τὴν κίνησιν του, καὶ τὸ ἀνάπλιν, τὴν ἐπιβράνδυσιν τοῦ Κρόνου, ὅταν ἡ τοῦ Διὸς κίνησις ἐπιταχύνηται κτλ. Ἡ ἀρχὴ αὕτη τέλος καθιστᾷ δῆλον, πῶς ἡ ὑπὸ τοῦ Ἡλίου πᾶρελξις τῆς Σελήνης νῦν μὲν ἐπιταχύνει τὴν μέσσην κίνησιν αὐτῆς ἐπαισθητῶς, κατὰ πάντα αἰῶνα, εἴτα δὲ μέλλει πάλιν νὰ τὴν ἐπιβράδυνῃ· πῶς προσέτι ἡ τῶν δεσμῶν τῆς Σελήνης γραμμὴ ὀπισθοχωροῦσα ἀποπερατώνει τὴν περίοδον τῶν μετακινήσεων αὐτῆς εἰς 18 ἔτη· πῶς τέλος καὶ τὸ περίγαιον τῆς Σελήνης κατ' εὐθὺ χωροῦν ἀποπερατώνει εἰς μικρὸν ἢ ἥττον τῶν 9 ἑτῶν τὴν ἐκυτοῦ περίοδον¹. Ἐν ἐνὶ λόγῳ, ἡ σημειώδης αὕτη ἀρχὴ οὐ μόνον ἐπαρκεῖ εἰς ἐξήγησιν πάντων τῶν γνωστῶν φαινομένων, ἀλλὰ παρέχει πολλάκις καὶ τὸ δυνατόν τοῦ νὰ ἀνακαλύπτωνται ἀποτελέσματα, ὅποια ἡ παρατήρησις δὲν εἶχεν ἀνακεκχυμένα· δύναται δηλαδὴ νὰ προσδιορίζῃ ἐκ τῶν προτέρων διὰ τῆς μαθηματικῆς ἀναλύσεως, ὅποια τις ἡ σύνταξις τοῦ παντός καὶ νὰ παρέχῃ τοῖς

¹ Εἶνε περίεργον ὅτι ὁ Clairaut, εὐρίσκων δι' ὑπολογισμοῦ περίοδον ὁκτώ καὶ δέκα ἑτῶν ἀντὶ ἐννέα, ἀπεφάνθη ὅτι ἀνεπαρκῆς ἐπὶ τοῦ παρόντος ἡ κατ' ἀντιπεπονηθότα λόγον πρὸς τὸ τετράγωνον τῆς ἀποστάσεως ἐνεργοῦσα ἔλξις· καὶ ἀκριβῶς ὁ φυσικὸς, Buffon βέβαιος ὦν ὅτι ἡ φύσις δὲν ἠδύνατο νὰ ἔχῃ δύο διαφοροὺς νόμους ἐπέμνε παρακινῶν τὸν γεωμέτρην νὰ ἐπιθεωρήσῃ τοὺς αὐτοῦ ὑπολογισμούς. Μετὰ νῆαν εξέτασιν ὁ Clairaut, ἀνεγνώρισεν ἀληθῶς ὅτι ἡ πρώτη αὐτοῦ ἀπόφανσις προήρχετο ἐκ πλάνης. Εἶχεν ἀμελήσει ἐν τῇ ἀριθμητικῇ σειρᾷ, ὅρους, οὓς δὲν ἔπρεπε νὰ παρίδῃ.

παρατηρηταῖς σημεία τινα εὐρετήρια, δι' ὧν καὶ μό-
νων νὰ εὐρίσκωσι τὰ ἐκ τῶν προτέρων διὰ τῆς ἀναλύ-
σεως προσδιορισθέντα καὶ οἷς χρῶνται οἱ γεωμέτραι,
ὀνομάζοντες αὐτὰ σταθερά. Τὰ πάντα λοιπὸν ἐν τῷ
κόσμῳ βρίνουσιν ἐν θαυμασίῳ ὀργανισμῷ ἀπλότητος,
ἐπειδὴ καὶ αἱ μέλιστα κατὰ τὸ φαινόμενον ἀνώμαλοι
κινήσεις, εἶνε ἀποτέλεσμα συνδικσμοῦ ἀρχικῶν ὠθή-
σεων καὶ δυνάμεως ἐνεργούσης ἐπὶ ἕκαστον τῶν μο-
ρίων τῆς ὕλης· μόνης δυνάμεως ἐπομένως, περὶ ἣν, οὖ-
τως εἶπεῖν, ὁ Δημιουργὸς διηνεκῶς ἀσχολεῖται. Ἄλλ'
ὁμοίως, ὅποῖς ἀποκάλυψις ἰσχύος εἶνε ἡ ἀτελεύτητος
αὕτη παραγωγή δυνάμεων, ὧν ἡ ὑπάρξις δὲν εἶνε οὐ-
σιωδῶς σύμφυτος πρὸς τὴν τῆς ὕλης! Ὡ! πόσον πρέ-
πει νὰ εἶνε προνοητικὴ ἡ αἰώνιος χεὶρ, ἡ γινώσκουσα,
ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν, νὰ ἀνακινίῃ τοιαύτας ду-
νάμεις μέχρι καὶ ἐν ταῖς λεπτοτάταις ἀτόμοις τῶν
ἀναριθμητῶν ἀστέρων τοῦ ἀπείρου! Δὲν εἶνε καιρὸς,
κλινόντες τὴν κεφαλὴν πρὸ τοσαύτης μεγχλειότητος,
νὰ εἴπωμεν μετὰ τοῦ προφητῆν κατὰ τὸν ὅρον διη-
γοῦνται δόξαν Θεοῦ;

Ἀπὸ τοῦ Νεύτωνος καὶ τοῦ Κεπλέρου, εἰξεύρομεν
ὅτι τὸ σύμπαν εἶνε ἄπειρον σύστημα δυνάμεων, οὐτινος
ἅπαντα τὰ στοιχεῖα δὲν πύοντα δρῶντα καὶ ἀντι-
δρῶντα ἐν τῇ ἀπειρίᾳ τοῦ χρόνου καὶ τοῦ χώρου δι'
ἐνεργείας ἀδιαλείπτου. Αὕτη εἶνε ἡ μεγάλη ἀλήθεια,
ἣν ἡ ἀστρονομία, ἡ φυσικὴ καὶ ἡ χημεῖα ἀποκαλύπτου-
σιν ἡμῖν εἰς τὰ ἐξάίτια θαύματα τῆς δημιουργίας.

Τοιοῦτον εἶνε τὸ ὑπερφύεθ θέαμα τοῦ κόσμου· τοιοῦ-

τοι εἶνε οἱ νόμοι οἱ συνιστῶντες τὴν ἁρμονίαν αὐτοῦ. Διὰ ποίας λοιπὸν ἀπιστίας γλώσσης ἢ συλλογισμοῦ οἱ ὑλίσταται μεθερμηνεύουσι τὰ πράγματα ταῦτα ὑπὲρ ἐκυτῶν, καὶ καταντῶσιν εἰς τὸ νὰ ἀρνῶνται τὸν διὰ πάντων διήκοντα Θεὸν νοῦν; Ἴδού οἱ διὰ μεγάλων χερσὶν ἐγγεγραμμένοι συλλογισμοί, ἐν κατηχῇ ὑλισμοῦ, ἧς ἡ ἐπιστημονικὴ χροιά ἐπληρώθη ἐπὶ μέγα πλῆθος ἀνθρώπων, ἐν τῷ βιβλίῳ τῷ ἐπιγραφομένῳ *Dynamis kai Yli.*

« Ἀπαντα τὰ Οὐράνια σώματα, μεγάλα ἢ μικρά, ὑπείκουσιν ἄνευ οὐδεμιᾶς ἀντιστάσεως, ἄνευ ἐξαιρέσεως καὶ ἄνευ παρεκτροπῆς εἰς τὸν σύμφιτον τοῦτον νόμον πάσῃ ὕλῃ καὶ παντὶ μορίῳ τῆς ὕλης, ὅπως ἐκ πείρας μαθηθάνομεν ἀνὰ πᾶσαν στιγμήν. Μετ' ἀκριβείας καὶ βεβαιότητος μαθηματικῆς ἄπασαι αἱ κινήσεις αὐτὰ ἀναγνωρίζονται, ὀρίζονται, προαγγέλλονται. » Καὶ οἱ μὲν πνευματισταὶ ἐνορῶσιν ἐν αὐτοῖς θεῖον νοῦν, αἰώνιον ἐπιβάλλοντα εἰς τὴν δημιουργίαν ἀμεταθέτους νόμους, οἵτινες ἀναγκαινίζουσιν αὐτήν. Οἱ δὲ ὑλίσταται εὐρίσκουσι, τούναντίον, ἀποδείξιν ὅτι ἡ ἔννοια τοῦ Θεοῦ, εἶνε μόνον ἀπλὴ παιδιὰ. » Ἀν' ὑπῆρχον Οὐράνια σώματα ἰδιότροπα ἢ ἀνυπότακτα, ἂν ὁ μέγας διευθύνων αὐτὰ νόμος δὲν ἦτο κυρίαρχος, τὸ πᾶν ἂν διέφερε. « Εἶνε εὐκολὸν λέγει ὁ Büchner, νὰ ἀντιτάξῃ τις τὴν γένεσιν, τὸν ἀσπερισμόν (:) καὶ τὴν κίνησιν τῶν σφαίρων εἰς μεθόδους ἀπλουστάτας δι' αὐτῆς ταύτης τῆς ὕλης καθισταμένας. Ἡ ὑπόθεσις δυνάμειος δημιουργοῦ προσωπικῆς εἶνε ἀπαράδεκτος. »

Διὰ τί; Τοῦτο οὐδέποτε ἠδυνήθησαν νὰ γνωρίσωσιν.

Οἱ πνευματισταὶ θαυμάζουσι τὴν μεγαλοπρεπῆ εὐ-
ρυθμίαν τῶν Οὐρανίων κινήσεων, τὴν τάξιν, καὶ τὴν
ἐν αὐτοῖς ἐπικρατοῦσαν ἁρμονίαν. Οἱ εὐπιστοὶ! Οὐτε
τάξις οὔτε ἁρμονία ὑπάρχει εἰς τὸ σύμπαν. Τούναν-
τίον, ἡ ἀνωμαλία, τὸ τυχαῖον, ἡ ἀταξία, ἀπο-
κλείουσι τὴν ὑπόθεσιν προσωπικῆς ἐνεργείας, καὶ
διευθυνομένης κατὰ νόμους ἔστω καὶ ἀνθρωπίνης δια-
νοίας.»

Οὕτω, μετὰ τριάκοντα ἐτῶν ἐργασίαν ὁ Κοπέρνικος
ἐξέδωκε τὸ σύγγραμμα αὐτοῦ «Οὐράνιοι περιστροφάι.»
μετὰ εἴκοσιν ἐτῶν ἐρεύναις ὁ Γαλιλαῖος ἀνεῦρε τὴν
ἀρχὴν τοῦ ἐκρεμοῦς· μετὰ δεκαετῇ πολύμοχθον ἐργα-
σίαν ὁ Κέπλερος κατώρθωσε νὰ διατυπώσῃ τοὺς νόμους
του· ὁ Νεύτων ὀγδοηκοντούτης ἔλκεν ὅτι δὲν εἶχεν
ἀκόμη δυνάμει νὰ ἐννοήσῃ τὸν μηχανισμόν τοῦ Οὐρα-
νοῦ. Καὶ ἰδοὺ προσέρχονται ἡμῖν οἱ ὕλισται διδάσκον-
τες ὅτι οἱ ὑπερφυσεῖς οὗτοι νόμοι, οὓς δαυμόνια πνεύ-
ματα μόλις κατώρθωσαν νὰ ἀνεύρωσι καὶ διατυπώ-
σωσι, δὲν ἀποκλύπτουσιν ἐν τῇ εἰς τὴν ὕλην ἐπι-
βαλλούσῃ αὐτοὺς αἰτίᾳ οὐδὲ καὶ διάνοιαν ἴσην τῇ
ἀνθρωπίνῃ! Καὶ ὁ Κ. Renan γράφει τὴν φράσιν ταύ-
την. «Ἐμοὶ γε κριτῇ δὲν ὑπάρχει ἐν τῇ δημιουρ-
γίᾳ διάνοια μεῖζων τῆς ἀνθρωπίνης.» Καὶ ἔπειτα τολ-
μῶσι νὰ ζητῶσιν *assuror* εἰς πράγματα τυχαῖα, ἅτινα
δὲν εἶνε τοιαῦτα ὅποια νὰ καταδείξωσιν ἁρμονίαν
διανοίας ἐν τῇ δημιουργίᾳ τοῦ κόσμου! Τί ἀπαι-
τεῖτε λοιπὸν ὅπως εὐχαριστηθῆτε ὑμεῖς οἱ ἐπικρίνον-
τες τὸν Θεόν;

Ἰδοὺ· πρῶτον ἔπρεπε νὰ μὴ ὑπάρχῃ χῶρος (:) ἢ ὁ χῶρος οὗτος νὰ εἶνε ὀλιγώτερον εὐρύς, διότι ὄντως ὑπάρχει τόπος πολὺς ἐν τῷ ἀπείρῳ. «Ἄν δημιουργὸς δύναιμις, λέγει ὁ Büchner, εἶχε τὸ διαφέρον νὰ δημιουργήσῃ κόσμους καὶ οἰκητήρια χάριν τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῶν ζώων, ὑπολείπεται ἡμῖν νὰ μάθωμεν εἰς τί χρησιμεύει τὸ ἀχάνες αὐτὸ διάστημα, ἔρημον, κενόν, ἀνωφελές; ἐν ᾧ πλέουσιν οἱ ἥλιοι καὶ αἱ σφαῖραι. Διὰ τί οἱ ἄλλοι πλανῆται τοῦ ἡλιακοῦ ἡμῶν συστήματος δὲν κατεσκευάσθησαν κατοικήσιμοι τῷ ἀνθρώπῳ;» Ἀπαιτεῖτε ἀληθῶς πρᾶγμα λίαν ἀπλοῦν. Οὕτως, ἀρέσκει τῇ φαντασίᾳ τῶν κυρίων τούτων νὰ ἀποφίνωνται ὅτι ὁ χῶρος εἶνε ἀνωφελής, καὶ νὰ θέλωσιν ὥστε ὅλοι αἱ σφαῖραι νὰ συγκοινωνῶσιν πρὸς ἀλλήλας. Ἦδη ὁ γελοιογράφος Granville εἶχε τὴν αὐτὴν γνώμην. Τῷ ὄντι ἐν τινι τῶν θελητικῶν αὐτοῦ σικιγραφημάτων ἀπεικονίζει τοὺς κατοίκους τοῦ Διὸς πορευομένους διὰ μετεώρου γεφύρας εἰς περίπατον ἐπὶ τὸν Κρόνον, καπνίζοντες τὰ βασιλικά αὐτῶν σιγάρτα. Καὶ αὐτὸς ὁ δεκατύλιος τοῦ Κρόνου οὐδὲν ἄλλο εἶνε ἢ ἀνδρόν τι εἰς ὃ οἱ Κρονῖται ἔρχονται τὴν ἐσπέραν ὅπως ἀναπνεύσωσι τὸν δροσερὸν ἀέρα. Ἄν οὗτος εἶνε ὁ περιπόθητος κόσμος, οὕτινος τὸ πρῶτον ἐπακολούθημα θὰ ᾔητο νὰ καταστήσῃ ἀκίνητον τὸ σύστημα τοῦ παντός, οἱ ἐφευρεῖται θὰ ἐποίουν ὀρθότερον νὰ συμβουλευθῶσι μᾶλλον τὴν σχολὴν τῶν γεφυροποιῶν ἢ τὴν φιλοσοφίαν. Αὕτη οὐδεμίαν χώραν ἔχει ἐνταῦθα. «Ἄν ὑπῆρχε Θεός, προσθέτουσιν, εἰς τί θὰ ἐχρησίμευον αἱ ἀνωμα-

λίχι καὶ αἱ ἄπειροι δυσανχλογίαι τοῦ μεγέθους, τῆς ἀποστάσεως τῶν πλανητῶν τοῦ ἡλιακοῦ ἡμῶν συστήματος; Πρὸς τί ἡ πικντελής αὕτη ἔλλειψις πάσης τάξεως, πάσης συμμετρίας, πάσης καλλονῆς; »

Πρέπει τις νὰ ὁμολογήσῃ ὅτι θὰ ᾔτο πολὺ ἀπειτητικός νὰ θαυμάζῃ μὲν τὰς ἐξωγραφημένους σηματογραφίας τοῦ ἀνθρωπίνου θεάτρου, νὰ ἀρνῆται δὲ τὴν ὠραϊότητα καὶ τὴν συμμετρίαν τῶν ἔργων τῆς φύσεως. Νομίζομεν ὅτι τὸ πρῶτον ἤδη μέμφονται εἰς τοῦτο τὴν φύσιν. Παρὰ τοῦτο οὐδὲν ἕτερον προσφέρουσι ἡμῖν ἢ ἀρνήσεις. "Αρνησιν Θεοῦ, ἀρνησιν ψυχῆς, ἀρνησιν νοῦ καὶ τῶν ἀνωτάτων αὐτοῦ δυνάμεων, ἀρνήσεις πάντοτε ἀρνήσεις. Ἰδοὺ ὅ,τι κυρίως αὐτοῖς ἀνῆκει· οὐδὲν πλεον. Ἡ νομιζομένη ἐπιστημονικὴ αὐτῶν συνείδησις δὲν εἶνε ἢ πηγίς.

Οἱ εὐφυεῖς ἡμῶν ἀντίπαλοι περιπίπτουσι κατὰ μικρὸν εἰς ἀξιώσεις παιδικώδεις. Εἷς τις τούτων παρατηρεῖ ὅτι τὸ φῶς τὸ διακνύτον 77,000 λεύγας ἐντὸς δευτερολέπτου δὲν τρέχει ἀρχούντως, καὶ καταγινώσκει γλισχρότητα τοῦ Δημιουργοῦ, μὴ θελήσαντος νὰ τὸ παροτρύνῃ ὀλίγω περισσότερον. "Αλλος πάλιν εὐρίσκει ὅτι καὶ ἡ Σελήνη ὡσαύτως, δὲν στρέφεται μεθ' ἑκταυτῆς ταχύτητος. «Ἡ Σελήνη, λέγει ὁ Ἀμερικανὸς Hudson Tuttle, στρέφεται μόνον ἅπαξ περὶ ἑαυτὴν ἐν ᾧ κινεῖται περὶ τὴν γῆν, ὥστε δεικνύει ἡμῖν πάντοτε τὸ αὐτὸ μέρος τῆς ἐπιφανείας της. Δικαιοῦμεθα νὰ ζητήσωμεν τὸν λόγον τούτου, διότι ἂν ὑπῆρχε σκοπὸς τις βεβαίως ᾗθελε παρατηρηθῇ.» Ὁ Δημιουργ-

γὸς ἐφάνη τῷ ὄντι ἀμελῆς, μὴ ἀποκαλύψας εἰς τοὺς κυρίους τούτους τὸν τρόπον τῶν ἐαυτοῦ ἐνεργειῶν. Εἶδέ ποτέ τις παρόμοιον τι. Νὰ καταλίπη αὐτοὺς ἐν παντελεῖ ἀγνοίᾳ τοῦ σκοποῦ, ὃν προέθετο, ποιήσας νὰ στρέφηται οὕτω βραδέως ἢ καλὴ μας αὕτη μικρὰ Σελήνη!

Ὅντως δὲν ὤφειλεν ὁ Θεὸς νὰ φροντίσῃ περισσότερον περὶ τῆς διδασκαλίας ἡμῶν; Ἄρα γε ἔπρεπεν οὕτω νὰ προσενεχθῇ πρὸς ἡμᾶς! «Διὰ τί, ἐρωτῶμεν ἀκόμῃ,¹ διὰ τί ἡ δημιουργικὴ δύναμις δὲν ἐνεχάραξε πυρίνοις γράμμυσι (γερμυνοῖς βεβαίως) τὸ ὄνομά της ἐν ταῖς Οὐρανοῖς; Διὰ τί δὲν διέταξε τὰ συστήματ' αὐτῶν Οὐρανίων σωμάτων νὰ μᾶς ἐξαγγείλῃσι τὸν σκοπὸν καὶ τὸ σχέδιόν της ἐναργέστερον;» Τί μωρὰ θεότης!

Ἀληθῶς, κύριοι, εἴθε ἀξιολύμωστοι, καὶ ὁ τρόπος τῶν συλλογισμῶν σας ἀμιλλᾶται πρὸς τὴν ἐπιστήμην σας, ὅπερ δὲν εἶνε μικρὸν νὰ εἴπῃ τις. Κρῖμα ὅτι δὲν ἐδημιουργήσατε ὑμεῖς τὸ σύμπαν! πῶς ἠθέλατε διορθώσει πάντα ταῦτα τὰ ἀτοπήματα! Ἀλλ' εἰξέρετε καλῶς τὴν ὕλην καὶ τὰς ιδιότητας αὐτῆς, ὥστε νὰ διυσχυρίζεσθε ὅτι κάλλιστα δύναται νὰ ἀντικαταστήσῃ τὸ Θεῖον. Σᾶς ἐξηγεῖ λοιπὸν αὕτη ἱκανῶς τὸ τοῦσύνπαντος; Τί ἀποκρίνεσθε;—«Ἀντιφρόβως δὲν μᾶς ἐδόθη ἀκόμῃ νὰ γνωρίσωμεν ἀκριβῶς διατὶ ἡ ὕλη ἔλαθε τὴν δεινὰ κίνησιν ἐν τῷ δεῖνι καίρῳ, ἀλλ' ἡ ἐπιστήμη δὲν εἶπεν ἀκόμῃ τὸν τελευταῖον αὐτῆς λό-

¹ Kraft und Stoff, VIII.

γον, καὶ δὲν εἶνε ἀδύνατον μὲν ἡμέραν νὰ κἀμῃ γνω-
στὸν τὸν χρόνον τῆς γενέσεως τῶν σφαιρῶν.» Τοιοῦ-
τον τὸ ἀξιώματικὸν ἀπόφθεγμα τῶν κυρίων τούτων.
Ὁμολογοῦσιν ἀκόμη μικράν τινα ἄγνοιαν. Τί θὰ γείνη,
ὅταν πιτεῦσωσιν ὅτι ἔμαθον τὰ πάντα; Ὡ ἐπιστήμη!
τοιοῦτοι εἶνε οἱ καρποὶ τοῦ δένδρου σου;

Ἐνταυθα εἶνε καιρὸς νὰ ὁμολογήσωμεν μετ' αὐτοῦ
τοῦ Γερμανοῦ Büchner, ὅτι «ὅπερ συνήθως καλοῦσι βα-
θύνειαν γερμανικὴν, εἶνε μᾶλλον σύγχησις ἐννοιῶν ἢ
ἀληθῶς βαθύνεια. Ὅ,τι οἱ Γερμανοὶ ὀνομάζουσι φιλο-
σοφίαν, προσθέτει ὁ αὐτὸς συγγραφεὺς, δὲν εἶνε ἡ παι-
δαιωθῆς μηχανὴ νὰ πκίζωσι πρὸς τὰς λέξεις καὶ ἐν-
νοίας, καὶ νομίζουσιν ὅτι δυνάμει ταύτης δύνανται νὰ
υπερορῶσιν πάντα τὰ ἄλλα ἔθνη.»

Δὲν ὑπάρχει οὔτε σοφία, οὔτε διάνοια, οὔτε τάξις,
οὔτε ἀρμονία ἐν τῷ σύμπαντι! Εἶνε σπουδαία τοιαύτη
κατηγορία; Συγχορεῖται, νομίζομεν, ν' ἀμφιβάλληται.

Κατὰ τὸν μῆνα Ὀκτώμβριον τοῦ 1604 λαμπρὸς
τις ἀστὴρ ἀνεφάνη αἰφνης ἐν τῷ ἀστερισμῷ τοῦ Ὀφι-
οῦχου. Οἱ ἀστρονόμοι ἐποίησαν μέγαν θόρυβον, διότι
τοιαύτη ἐμφάνισις ἐφάνετο ξένη εἰς τὴν Οὐράνιον ἀρ-
μονίαν. Δὲν ἐγνώριζον ἀκόμη τοὺς προσωρινοὺς ἀστέ-
ρας, ἦλθεν τυχαίως; τυφλὴ τύχη τὸν ἐγέννησε, τοι-
αῦτα ἦσαν τὰ ζητήματα, ἅτινα προέβαλλεν ὁ Κέπλερος,
ὅτε παρενέπεσε μικρόν τι συμβάν. . . αἰθερ, λέγει, ἐν
τῷ μέσῳ τῶν μελετῶν μου, μ' ἐκάλεσαν ἵνα δειπνή-
σω. Ἡ νέα μου σύζυγος παρέθηκεν ἐπὶ τῆς τραπέζης
σχάλῃ. — Φρονεῖς, τῇ εἶπον, ὅτι ἂν ἀπὸ τῆς δημι-

ουργίαις σκευή ἐκ κατσίτερου, φύλλα θρίδκκος, λόγκαι ἄλκτος, σπυγόνες ἐλαίου καὶ ὄξους, καὶ τεμάχια ὠῶν, ἐκυμάνοντο ἐν τῷ χώρῳ, πάντα ἀναμιζ καὶ ἄνευ τάζεως, ἡ τύχη ἡδύνατο νὰ τὰ συμπλησιάσῃ σήμερον, ἵνα παρασκευάσῃ σκλάρην; — "Ὅχι βεβαίως τόσον καλὴν, ἀπεκρίθη ἡ ὠρκία μου σύζυγος, οὐδὲ τόσον καλῶς παρεσκευασμένην ὅσον αὕτη.»

Οὐδεὶς ἐτόλμησε νὰ ἴδῃ τὸν νέον ἀστέρα ὡς προϊόν τύχης, καὶ σήμερον εἰξεύρομεν ὅτι οὐδὲν ἔχει ἡ τύχη ἐν ταῖς Οὐρανίαις κινήσεσιν. Ὁ Κέπλερος ἔζησεν ἐν ἀληθεὶ λατρεῖα τῆς ἁρμονίας τοῦ κόσμου. Ἦθελεν ὑπολάβει παραλογισμόν τὴν περὶ ταύτης ἀμφιβολίαν. Οἱ ἰδρυταὶ τῆς ἀστρονομίας συμφωνοῦσιν εἰς τὴν λατρεῖαν ταύτην. Ὁ Κοπέρνικος, ὁ Γαλιλαῖος, ὁ Tycho-Brahé, ὁ Νεύτων ἀποφαίνονται ὁμοφώνως τῷ Κεπλέρῳ τὴν αὐτὴν γνώμην.¹

Δὲν εἶνε οἱ ἀστρονόμοι οἱ κατηγοροῦντες τὸν Θεὸν δι' ἑλλειψιν τάζεως.

Ὁ κόσμος μεγαλοπρεπεῖς! Ἀτέρες, Ἥλιοι τοῦ ἀπείρου, καὶ σεῖς, γαῖαι κατωκείμεναι, αἵτινες φέρεσθε περὶ τὰ φωτοβόλα ταῦτα κέντρα, πύσατε τὰς ἁρμονικὰς ὑμῶν κινήσεις, ἀναστείλατε τὴν πορείαν σας. Ἡ ζωὴ ἀκτινοβολεῖ ἀπὸ τοῦ μετώπου σας, ἡ διάνοια ἐν-

¹ "Ὅσω μᾶλλον ὁ ἄνθρωπος παρσισδύεται εἰς τὰ μυστήρια τῆς φύσεως, τοσούτῳ μᾶλλον ἀνακαλύπτει ἐν αὐτῇ τὴν καθολικότητα τῶν αἰωνίων νόμων. «Si stellae fixae, λέγει ὁ Νεύτων (Phil. nat. Principia math. Schol. gen) sint centra similium systematum, haec omnia simili consilio constructa suberunt unius dominio.» Cf. Ὁμοίως ὁ Κεπλέρους, Harmonices Mundi.

υικεῖ ὑπὸ τὰς σκηνάς σας, καὶ τὰ πεδίον σας, ὡς τὰ
 τῆς γῆς, δέχονται ἐκ τῶν ἀπειραρίθμων ἡλίων, οὔτι-
 νες τὰ φωτίζουνσιν τὴν ζωογόνον πηγὴν τῆς ὑπάρξεως.
 Φέρεσθε ἐν τῷ ἀπαίρῳ ὑπὸ τῆς ἰδίης χειρὸς τῆς ὑπο-
 δικταζούσης καὶ τὴν ἡμετέραν σφικτρὶν διὰ τοῦ ὑπερ-
 τάτου ἐκείνου νόμου, οὔτινος ἐνώπιον κλίνουσιν ἡ με-
 γαλοφυΐα λατρεῖ τὴν πρώτην ἀρχήν. Ἐντεῦθεν, πα-
 ρακολουθοῦμεν τὰς κινήσεις σας, ὑπερβαίνοντες τὰ ἀνυ-
 πολόγιστα διαστήματα, ἅτινα σᾶς ἀποχωρίζουσι με-
 κρὰν ἀλλήλων ἐν τῷ ἀχρνεῖ χώρῳ, καὶ παρκτηροῦμεν
 ὅτι καὶ κινήσεις αὐταὶ ὡς καὶ ἡ τοῦ ἡμετέρου πληνῆ-
 του, ῥυθμίζονται ὑπὸ τῶν τριῶν γεωμετρικῶν νόμων
 οἷς ἡ μεγαλοφυΐα τοῦ Κεπλέρου ἠδυνήθη νὰ διατυ-
 πώσῃ. Ἐκ τοῦ βόθρου τῶν Οὐρανίων ἀβύσσων μᾶς
 διδάσκετε ὅτι τάξις τις ὑπερτάτη καὶ παγκόσμιος κυ-
 βερνᾷ τὸ σύμπαν. Διηγείσθε δόξαν Θεοῦ διὰ φράσεων
 πολὺ μεγαλοπρεπεστέρων ἢ οἱ ἀστέρες τοῦ προφητά-
 νητος· ἔχετε γεγραμμένον ἐν τοῖς Οὐρανοῖς τὸ μυστη-
 ριῶδες ὄνομα τοῦ ἀγνώστου ὄντος, ὅπερ οὐδὲν πλά-
 σμα δύναται πῶς νὰ ἐννοήσῃ. Ἄστρα φοβερῶν κινή-
 σεων, γιγαντώδεις ἐστίμι τῆς παγκοσμίου ζωῆς, λαμ-
 πρότητες τοῦ Οὐρανοῦ! κύπτετε ὡς παῖδες ὑπὸ τὴν
 θείαν θέλησιν, καὶ αἱ ἐνέριαι ὑμῶν κοιτίδες αἰωροῦν-
 ται ἐν ἀσφαλείᾳ ὑπὸ τὸ βλέμμα τοῦ Ὑψίστου. Ἀκο-
 λουθεῖτε ταπεινῶς τὴν ἐκάστη ὑμῶν ὁρισθεῖσαν ὁδόν,
 ὧς Οὐράνιοι περιηγηταί, καὶ ἀπὸ τῶν ἀπωτάτω αἰώ-
 νων, ἀπὸ ἀναριθμῶντων γενεῶν ὅθεν ἄλλοτε ἐξῆλθετε
 τοῦ ἀρχαίου γένους, ἀποκκλύπτετε τὴν προνοοῦσαν σο-

φίαν τοῦ διέποντος ὑμᾶς νόμου.... Ἄφρονες! ὄγκοι
 ἄδρανες! σφαῖραι τυφλαί! ἀθροίσματα τοῦ σκότους!
 τί πράττετε; Πύσσετε! πύσσετε τὴν αἰώνιον ὑμῶν
 μαρτυρίαν, ἐπίσχετε τὸν κολοσσιαῖον σπρόβιλον τῶν
 πολλαπλῶν παρειῶν σας. Προσκυνήσατε τὴν δύναμιν
 ἣτις σας ἔλκει. Τί σημαίνει ἡ δουλικὴ αὐτὴ ὑποταγή,
 Τέχνα τῆς ὕλης; μήπως ἡ ὕλη δὲν εἶνε ἡ κυρίαρχος
 τοῦ διαστήματος; μήπως ὑπάρχουσι νόμοι νουνεχεῖς;
 μήπως ὑπάρχουσι δυνάμεις; Ὁχι, οὐδέποτε. Εἰσθε θύ-
 ματα οἰκτροτάτης πλάνης, ἄσρα τοῦ ἀπείρου! Εἰσθε
 παίγνιον γελοιωδεστάτης χιμαίρας. Ἀκούσατε ἐν τῷ
 βάθει τῶν εὐρείων ἐρήμων τοῦ ἀπείρου, κοιμᾶται ἐν τῇ
 σκοτίᾳ μικρά τις σφαῖρα ἄγνωστος. Ἐχετε παρατη-
 ρήσει ποτὲ μεταξὺ τῶν μυριάδων ἀτέρων, οἵτινες λευ-
 κκίνουσι τὸν Γαλαξίαν μικρὸν τινα ἀστὲρα τοῦ ἐσχά-
 του μεγέθους; Ὁ μικρὸς οὗτος ἀστὴρ εἶνε Ὁ Ἥλιος, ὡς
 σεῖς, καὶ περὶ αὐτὸν στρέφονται μικροσκοπικοὶ κόσμοι,
 οὕτω μικροί, ὥστε θὰ ἐκυλίοντο ὡς σφαίριδια ἐπὶ
 τῆς ἐπιφανείας ἐνὸς τῶν ἰδικῶν σας. Λοιπὸν, ἐπὶ ἐνὸς
 τῶν μικροσκοπικωτάτων τῶν μικροσκοπικῶν τούτων
 κοσμιδίων, ὑπάρχει φυλὴ τις ὄντων λογικῶν, ἐν δὲ τῇ
 φυλῇ ταύτῃ στρατόπεδον φιλοσόφων, οἵτινες ἔρχονται
 σαφῶς νὰ κηρύξωσιν, ὡ μεγαλοπρέπεια τῶν Οὐρανῶν!
 ὅτι ὁ Θεὸς σου δὲν ὑπάρχει. Ἠγέρθησαν οἱ υπερήφανοι
 οὗτοι πυγμαῖοι, ὑψώθησαν ἐπὶ τῶν ἄκρων τῶν ποδῶν
 αὐτῶν, νομίζοντες ὅτι θὰ σας ἰδῶσιν ὀλίγον πλησιέστε-
 ρον, σας ἔκκαμν νεῦμα νὰ σταματήσετε, ἔπειτα εἴ-
 πον εἰς τὸν κόσμον, ὅτι τοὺς ἠκούσατε καὶ ὅτι σύμ-

πασα ἡ φύσις εἶνε μὲ τὴν γνώμην των. Κομπάζουσι
 μεγαλορρήμονοῦντες ὅτι εἶνε οἱ μόνοι διερμηνεῖς τῆς
 ἀπείρου φύσεως. Ἄν τις πιστεύσῃ εἰς τὰς ἐλπίδας
 των, αὐτοῖς ἀνήκει τοῦ λοιποῦ τὸ σκῆπτρον τῆς δια-
 νοίας, καὶ τὸ μέλλον τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας εὐρί-
 σκεται εἰς τὰς χεῖρας των. Εἶνε σθερῶς πεπεισμένοι
 οὐ μόνον περὶ τῆς ἀληθείας, ἀλλὰ μάλιστα περὶ τοῦ
 ὠφελίμου των ἀνακαλύψεών των καὶ τῆς εὐεργετικῆς
 ἐπιδράσεως ταύτης ἐπὶ τὴν ἀληθῆ πρόοδον τῆς μι-
 κρᾶς ταύτης ἀνθρωπότητος. Ἐπειτα, διδάσκουσι τὰ
 μέλη τῆς ἀνθρωπότητος ταύτης, ὅτι πάντες οἱ μὴ κοι-
 νωνοῦντες τῆς γνώμης αὐτῶν, ἀντιφάσκουσι πρὸς τὴν
 ἐπιστήμην τῆς φύσεως, καὶ ὅτι τὸ κάλλιστον ὄνομα
 δι' οὗ δύναται τις νὰ προσαγορεύσῃ τοὺς ὀπισθοδρομι-
 κοὺς τούτους, εἶνε τὸ τοῦ ἀμαθοῦς καὶ ἰσχυρογνώμο-
 νος. Εὐλαβήθητε λοιπὸν τὴν οὕτω δυσμενῆ κρίσιν των
 κυρίων τούτων, ὧ πυριλαμπῇ Ἄστρα! Προσποιήθητε
 ὅτι διακρίνετε τὸν ἀδιόρατον ἡμῶν Ἥλιον, τὴν γήϊνην
 ἡμῶν ἄτομον, τὸ λογικὸν ζωῦφιόν μας· καὶ συμφωνοῦν-
 τες μετὰ τῆς σπουδαίας ταύτης ἀποφάνσεως, σταμα-
 τήσατε τὸν μηχανισμόν τοῦ σύμπαντος, ἀνασεύλατε
 συγχρόνως τὸν ῥυθμόν καὶ τὴν ἁρμονίαν, ἀντικαταστή-
 σατε ἀντὶ τῆς κινήσεως τὴν ἡρεμίαν, ἀντὶ τοῦ φωτός
 τὸ σκότος, ἀντὶ τῆς ζωῆς τὸν θάνατον. Ἐπειτα, ὅταν
 πᾶσα πνευματικὴ δύναμις καταστραφῇ, πᾶσα διάνοια
 ὀστρακισθῇ ἀπὸ τῆς φύσεως, πᾶς νόμος ἀφαιρεθῇ,
 πᾶσα δύναμις μαρυνθῇ, τὸ σύμπαν θὰ διαλυθῇ εἰς κό-
 νιν, θὰ κατὰπίπτει εἰς κονιορτὸν ἐν τῇ ἀτελευτήτῳ

νηκτι, καὶ ἂν ἡ γῆ ἐν ἄτομος ὑπάρχη ἀκόμῃ, οἱ κύ-
ριοι φιλόσοφοι, ἐπιζήσαντες τελευταῖοι, θὰ μείνω-
σιν εὐχρησθημένοι. Δὲν θὰ ὑπάρχη πλέον νοῦς ἐν τῇ
φύσει.

III

II ΓΗ

Νῦμος χημικῶν συνδιασμῶν.—'Αναλογίαί ὠρισμέναι.—Περὶ τοῦ ἀπείρως μικροῦ καὶ περὶ τῶν ἀτόμων.—Κυκλοφορία τῶν μορίων ὑπὸ τῶν φυσικοχημικῶν δυνάμεων.—'Η Γεωμετρία καὶ ἡ "Αλγεβρα ἐν τοῖς ἀνοργάνοις.—Αἰσθητικὴ τῶν ἐπιστημῶν.—"Οτι ὁ ἀριθμὸς ῥυθμίζει τὰ πάντα.—'Αρμονία τῶν χρωμάτων.—'Αξία τοῦ νόμου, ἡλλάσσω ἀξία τῆς ὕλης, ἡ ἀδράνεια αὐτῆς.—'Η πρώτη ἐξέγερσις τῆς ὀργανικῆς δυνάμεως ἐν τῷ φυσικῷ κόσμῳ.

Αἱ ὑπὲρ τῆς ἀξίως τῆς δυνάμεως ἀποδείξεις, ὡς πορίζομεθα ἐκ τῆς θέας τοῦ ἀστερόεντος κόσμου, καὶ τοῦ ἐν τῷ Οὐρανίῳ μηχανισμοῦ ἐνυπάρχοντος νοῦ, δύνανται ὡσαύτως νὰ πορισθῶσιν καὶ ἐκ τῆς ἐξετάσεως τῶν γηίνων σωμάτων. Ἐκεῖ μὲν, ἐγένετο ὕμνος τοῦ ἀπείρως μεγάλου· ἐνταῦθα δὲ ὁ λόγος θὰ εἶνε περὶ τοῦ ἀπείρως μικροῦ. Ἡ δύναμις κανονίζει τὰς κινήσεις τῶν ἀτόμων ἐπίσης καλῶς ὅπως καὶ τὰς τροχιάς τῶν αἰθερίων σφαίρων. Ἀλλάσσει ὑποκείμενον, ἀλλάσσει ὄνομα ἐν ταῖς ἀνθρωπίναις ταξινόμεις· ἀλλ' εἶνε ἡ αὐτὴ δύναμις. Εἶνε ἡ καθολικὴ ἔλξις. Καλοῦσιν αὐτὴν συνοχὴν ὅταν ἀθροίζῃ τὰς συστατικὰς ἀτόμους τῶν μο-

ρίων, καὶ βεβρύτητα, ὅταν περιστρέφῃ τὰ ἄστρα περὶ τὸ κοινὸν αὐτῶν κέντρον. Ἀλλ' αἱ ἀνθρώπιναι προσηγορίαι δὲν καθιστῶσι διάφορον τὸ φυσικὸν γεγονός.

Τὰ συστατικὰ μόρια τῶν ὑποστάσεων σχηματίζονται δι' ἐνώσεως γεωμετρικῆς ἀτόμων ληφθεισῶν ἐκ τῶν σωμάτων ἅτινα ἡ χημεία ὀνομάζει ἀπλᾶ. Ἐκκ-στον μόριον εἶνε δεῦγμα συμμετρίας καὶ περικταῖ γεωμετρικὸν τύπον. Οὕτω, π. χ. τὸ μόριον τοῦ μονενύδρου θεϊκοῦ ὀξέος, εἶνε τρεπὸν γεωμετρικῶς κωνικὸν ὀκτάεδρον βάσεως τετραγώνου, συγκείμενον ἐξ 7 ἀτόμων SH^2O^4 . Τὰ ἀπλᾶ σώματα, ὅπως ἀποτελέσωσι τὰ σύνθετα σώματα, συνδυάζονται μόνον κατ' ἀριθμητικὰς ἀναλογίας, ὀρισμένως καὶ ἀμεταβλήτους. Εἰζεύρομεν ὅτι σημαίνουν διὰ τοῦ ὀνόματος ἰσοδύναμα, τοὺς ἀριθμούς, τοὺς δηλοῦντας τὰς σχέσεις τῶν σταθμικῶν ποσοτήτων τῶν διαφόρων σωμάτων, τῶν δυναμένων νὰ εἰσέλθωσιν εἴτε αὐτὰ εἴτε τὰ πολλαπλᾶ αὐτῶν εἰς χημικοὺς συνδιασμούς, καὶ νὰ ἀντικαταστήσωσιν ἄλληλα, ὅπως σχηματίσωσι χημικῶς ἀνάλογα σύνθετα. Ἐκατὸν μέρη ὀξυγόνου κατὰ βάρους συνδυάζονται π.χ. μετὰ 12,50 ὕδρογόνου, ὅπως σχηματίσωσι τὸ ὕδωρ· διότι τὸ ὕδωρ συντίθεται πάντοτε κατὰ ταύτην τὴν ἀναλογίαν· καὶ θὰ ἦτο ὅλως ἀδύνατον νὰ προσθέσῃ τις εἰς τὸν συνδυασμὸν τὸν συνιστῶντα ἓνα μόριον ὕδατος μέρος πλείοτερον ὕδρογόνου ἢ ὀξυγόνου. Τὸ παραγόμενον διὰ τῆς μετὰ φλογὸς καύσεως σώματός τινος ὕδωρ εἶνε ὅμοιον πρὸς τὸ τῶν πηγῶν καὶ τῶν ποταμῶν. Ὅμοίως 100 μέρη ὀξυγόνου συνδυάζον-

ται μετὰ 350 σιδήρου, ὅπως σχηματισθῇ τὸ πρωτο-
 ξείδιον τοῦ σιδήρου. Οὗτοι εἶνε κανόνες ἀπαράβατοι,
 εἰς οὓς ἡ ὕλη ὀφείλει νὰ ὑπακούῃ· ἡ φύσις ἀποστρέφε-
 ται τὸ τυχαῖον, ὅπως ἐλέγετο ἄλλοτε ὅτι ἀποστρέ-
 φεται τὸ κενόν. Καὶ οὐ μόνον τὰ ἰσοδύναμα ταῦτα,
 πκρέχουσι ἀριθμητικῶς πάντες τοὺς συνδυασμοὺς τῶν
 σωμάτων μετὰ τοῦ ὀξυγόνου, ἀλλὰ καὶ τοὺς μετὰ τῶν
 τῶν σωμάτων τούτων, ὥστε, ἐν τῷ παραδείγματι ἡμῶν,
 ὅτι ἂν ὁ σίδηρος συνδυάζεται μετὰ τοῦ ὕδρογόνου, θὰ
 συνδυάζεται πάντοτε ὑπὸ τὴν ἀναλογίαν τῶν 350 (ἰσο-
 δυνάμων σιδήρου) μετὰ 12,50 (ἰσοδυνάμων ὕδρογόνου)
 Πρὸς δὲ τούτοις, πάντες οὗτοι οἱ συνδυασμοὶ ἐκτελοῦν-
 ται κατὰ γεωμετρικοὺς κανόνας, καὶ ἡ κρυστάλλωσις
 τῶν σωμάτων δύναται πάντοτε νὰ ἀναχθῇ εἰς ἓνα
 τῶν θεμελιωδῶν τούτων τύπων· τὸν κύβον, τὰ δύο εὐ-
 θέα πρίσματα, τὸ ρεμβοειδές, καὶ τὰ δύο πλάγια πρί-
 σματα.

Ὅπως ἐξηγήσωσιν, οὐ μόνον τοὺς συνδυασμοὺς,
 ἀλλὰ καὶ πᾶσας τὰς πολλαπλὰς κινήσεις, αἵτινες
 συμβαίνουσιν ἐν ταῖς ἀτελευτήτοις μεταμορφώσεσι τῆς
 ὕλης, ἐν τοῖς φαινομένοις τῆς συστολῆς καὶ διαστολῆς,
 ἐν τῇ ἀποκαλύψει τῶν δικφόρων ἰδιοτήτων τῶν σω-
 μάτων, παραδεχονται ὅτι αἱ ἅτομοι δὲν ἐφάπτονται
 ἀλλήλων, καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς πυκνοτάτοις καὶ στερεω-
 τάτοις σώμασι, ὅτι εἶνε διακεχωρισμέναι ἀπ' ἀλλή-
 λων, καὶ ὅτι ἕνεκα τῆς μικρότητός των, τὰ διαλείμ-
 ματα ἅτινα τὰς διαχωρίζουσιν εἶνε ἀνάλογα πρὸς τὰ
 διαχωρίζοντα τὰ Οὐράνια σώματα· καὶ τέλος, ὅπως

ρίων, καὶ βεβρύτητα, ὅταν περιστρέφῃ τὰ ἄστρα περὶ τὸ κοινὸν αὐτῶν κέντρον. Ἀλλ' αἱ ἀνθρώπιναι προσηγορίαι δὲν καθιστῶσι διάφορον τὸ φυσικὸν γεγονός.

Τὰ συστατικὰ μόρια τῶν ὑποστάσεων σχηματίζονται δι' ἐνώσεως γεωμετρικῆς ἀτόμων ληφθεισῶν ἐκ τῶν σωμάτων ἅτινα ἡ χημεία ὀνομάζει ἀπλᾶ. Ἐκκ-
στον μόριον εἶνε δεῖγμα συμμετρίας καὶ περικταῖ γεω-
μετρικὸν τύπον. Οὕτω, π. χ. τὸ μόριον τοῦ μονενύ-
δρου θεϊκοῦ ὀξέος, εἶνε τερεδὸν γεωμετρικῶς κκονικὸν
ὀκτάεδρον βάσεως τετραγώνου, συγκείμενον ἐξ 7 ἀτό-
μων SH^2O^4 . Τὰ ἀπλᾶ σώματα, ὅπως ἀποτελέσωσι
τὰ σύνθετα σώματα, συνδυάζονται μόνον κατ' ἀριθ-
μητικὰς ἀναλογίας, ὠρισμέναι καὶ ἀμεταβλήτους. Εἰ-
ξεύρομεν ὅτι σημαίνουν διὰ τοῦ ὀνόματος ἰσοδύναμα,
τοὺς ἀριθμοὺς, τοὺς δηλοῦντας τὰς σχέσεις τῶν στα-
θμικῶν ποσοτήτων τῶν διαφόρων σωμάτων, τῶν δυ-
ναμένων νὰ εἰσέλθωσιν εἴτε αὐτὰ εἴτε τὰ πολλαπλᾶ
αὐτῶν εἰς χημικοὺς συνδιασμοὺς, καὶ νὰ ἀντικαταστή-
σωσιν ἄλληλα, ὅπως σχηματίσωσι χημικῶς ἀνάλογα
σύνθετα. Ἐκατὸν μέρη ὀξυγόνου κατὰ βάρος συνδυά-
ζονται π.χ. μετὰ 12,50 ὕδρογόνου, ὅπως σχηματίσωσι
τὸ ὕδωρ· διότι τὸ ὕδωρ συντίθεται πάντοτε κατὰ ταύ-
την τὴν ἀναλογίαν· καὶ θὰ ἦτο ὅλως ἀδύνατον νὰ
προσθήσῃ τις εἰς τὸν συνδυασμὸν τὸν συνιστῶντα ἓνα
μόριον ὕδατος μέρος πλείοτερον ὕδρογόνου ἢ ὀξυγόνου.
Τὸ παραγόμενον διὰ τῆς μετὰ φλογὸς καύσεως σώ-
ματός τινος ὕδωρ εἶνε ὅμοιον πρὸς τὸ τῶν πηγῶν καὶ
τῶν ποταμῶν. Ὅμοίως 100 μέρη ὀξυγόνου συνδυάζον-

ται μετὰ 350 σιδήρου, ὅπως σχηματισθῇ τὸ πρωτο-
 ξείδιον τοῦ σιδήρου. Οὗτοι εἶνε κανόνες ἀπαράβατοι,
 εἰς οὓς ἡ ὕλη ὀφείλει νὰ ὑπακούῃ· ἡ φύσις ἀποστρέφε-
 ται τὸ τυχαῖον, ὅπως ἐλέγετο ἄλλοτε ὅτι ἀποστρέφε-
 ται τὸ κενόν. Καὶ οὐ μόνον τὰ ἰσοδύναμα ταῦτα,
 πκρέχουσι ἀριθμητικῶς πάντες τοὺς συνδυασμοὺς τῶν
 σωμάτων μετὰ τοῦ ὀξυγόνου, ἀλλὰ καὶ τοὺς μεταξὺ
 τῶν σωμάτων τούτων, ὥστε, ἐν τῷ παραδείγματι ἡμῶν,
 ὅτι ἂν ὁ σίδηρος συνδυάζεται μετὰ τοῦ ὕδρογόνου, θὰ
 συνδυάζεται πάντοτε ὑπὸ τὴν ἀναλογίαν τῶν 350 (ἰσο-
 δυνάμων σιδήρου) μετὰ 12,50 (ἰσοδυνάμων ὕδρογόνου)
 Πρὸς δὲ τούτοις, πάντες οὗτοι οἱ συνδυασμοὶ ἐκτελοῦν-
 ται κατὰ γεωμετρικοὺς κανόνες, καὶ ἡ क्रυστάλλωσις
 τῶν σωμάτων δύνηται πάντοτε νὰ ἀναχθῇ εἰς ἓνα
 τῶν θεμελιωδῶν τούτων τύπων· τὸν κύβον, τὰ δύο εὐ-
 θέα πρίσματα, τὸ ρεμβοειδές, καὶ τὰ δύο πλάγια πρί-
 σματα.

Ὅπως ἐξηγήσωσιν, οὐ μόνον τοὺς συνδυασμοὺς,
 ἀλλὰ καὶ πάσας τὰς πολλαπλᾶς κινήσεις, αἵτινες
 συμβαίνει ἐν ταῖς ἀτελεστέτοις μεταμορφώσεσι τῆς
 ὕλης, ἐν τοῖς φαινομένοις τῆς συστολῆς καὶ διαστολῆς,
 ἐν τῇ ἀποκαλύψει τῶν διχοφύρων ιδιοτήτων τῶν σω-
 μάτων, παρὰδέχονται ὅτι αἱ ἄτομοι δὲν ἐφάπτονται
 ἀλλήλων, καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς πυκνοτάτοις καὶ στερεω-
 τάτοις σώμασι, ὅτι εἶνε διακεχωρισμέναι ἀπ' ἀλλή-
 λων, καὶ ὅτι ἕνεκα τῆς μικρότητός των, τὰ διαλείμ-
 ματα ἅτινα τὰς διαχωρίζουσιν εἶνε ἀνάλογα πρὸς τὰ
 διαχωρίζοντα τὰ Οὐράνια σώματα· καὶ τέλος, ὅπως

τὰ οὐράνια σώματα κινούνται, τοῦτο περὶ ἐκεῖνο, χω-
 ρὶς ἕνεκα τούτου καὶ πύωσιν ὄντα ἠνωμένα διὰ στε-
 ρεωτάτων δεσμῶν, οὕτω καὶ αἱ ἄτομοι δονοῦνται περὶ
 τὴν οἰκείαν αὐτῶν θέσιν, χωρὶς καὶ ἀπομακρύνονται τῶν
 τεθειμένων ἀσταῖς ὁρίων ὑπὸ τῆς συνοχῆς ἢ τῆς συγ-
 γενείας τῶν μορίων. Δὲν ὑπάρχει οὐσιωδῶς οὐδ' ἡ
 ἐλαχίστη διαφορά μεταξὺ τοῦ κόσμου τῶν ἀστέρων
 καὶ τοῦ κόσμου τῶν ἀτόμων. Μεγεθύνετε τὸ κρῦπτον
 τοῦτο, τὸ μόριον τοῦτο, φαντάσθητε αὐτὸ μεγε-
 θυνόμενον ἕως οὗ φθάσῃ τὸν ὄγκον τοῦ πλανητικοῦ συ-
 στήματος, μιᾶς κοσμικῆς φωτονεφέλης. Θὰ ἔχετε ἀληθὲς
 σύστημα μετὰ τῶν δυνάμεων αὐτοῦ καὶ κινήσεων. Τοῦ-
 ναντίον, φαντάσθητε ὅτι τὸ πλανητικὸν σύστημα συ-
 στέλλεται, οὕτως εἰπεῖν, ὅτι ὅλα αἱ ἀποστάσεις περι-
 σιναίνονται καὶ πάντα τὰ συνιστῶντα αὐτὸ σώματα
 σμικρύνονται καὶ περιορίζεται τέλος εἰς τὴν ἑκτασιν
 χημικοῦ συμφορήματος· ἐφθάσαμεν εἰς τὸν μικρόκο-
 σμον. Ἐτι δὲ, τὰ μέτρα, αἱ ἐκφράσεις τὸ ἀπείρως μέγα
 καὶ τὸ ἀπείρως μικρὸν ἀναφέρονται πρὸς ἡμᾶς, καὶ
 οὐχὶ πρὸς τὴν φύσιν, διότι ἀνάγομεν τὰ πάντα ἐφ' ἡ-
 μᾶς ὡς εἰς ὅρον συγκρίσεως. Ἡ ἔννοια τοῦ μεγάλου
 καὶ τοῦ μικροῦ, εἶνε σχετικαὶ μόνον. Ἡ φύσις ἀγνοεῖ
 τὸν τοιοῦτον τοῦ ὁρᾶν τρόπον.

Τὰ φαινόμενα τῆς θερμότητος, τοῦ φωτός, τοῦ ἤχου,
 τοῦ μηχανισμοῦ, ἐξηγοῦνται ἐκ τῆς τοιαύτης κινή-
 σεως τῶν ἀτόμων. Διὰ τῆς ἐνεργείας τῶν ἐξωτερικῶν
 τούτων δυνάμεων, τὰ μόρια συμπυκνούνται ἢ ἀραιούν-
 ται καὶ ρυθμίζουνε τὰς κινήσεις των, ὅπως βλέπει τις

ἐν τῷ χώρῳ τοὺς κόσμους ἐπιτυχύνοντας τὴν πορείαν των ἐν τῷ περιγλήῳ καὶ βραδύνοντας ταύτην κατὰ τὸ ἀφῆλιον αὐτῶν. Ὅταν κρούωμεν ἡχητικὸν σῶμα, τὰ μόρια αὐτοῦ κινοῦνται ἐρρυθμῶς, ἀκολουθοῦντα τὸ εἶδος τῆς ἐκυτῶν ἁρμονίας. Αἱ ἄτομοι ἄρα εἶνε ἀκκ-
τηνοήτως μικροί. Ὑπελόγισεν ὅτι τὸ πλῆθος τῶν ἀτόμων τῶν περιεχομένων ἐντὸς μικροῦ κύβου ὀργα-
νικῆς ὕλης, ἱσομεγέθους πρὸς κεφαλὴν βελόνης, θὰ ἀνῆρχετο εἰς τὸν ἀκκτηνόητον ἀριθμὸν τῶν ὀκτῶ ἐξ-
κισεκχοτομμυρίων (8 παρκακολουθουμένου ὑπὸ ἑνὸς καὶ εἴκοσι 0). Ἄν ὑποθέσωμεν, λέγει ὁ Gaudin, ὅτι θέλει
τις νὰ ἀριθμῇσιν τὰς ἀτόμους ταύτας, λαμβάνων μίαν μυριάδα καθ' ἑκάστον δευτερόλεπτον, ἤθελε δικνύσει
διακοσίαις πεντήκοντα χιλιάδας ἐτῶν, ὅπως συντελέσῃ τὴν ἀρίθμησιν ταύτην.

Δὲν ἐξετάζομεν ὅπως καὶ ἂν ἔχη, ἡ ὑπόστασις τῶν σωμάτων εἶνε μικρὸς τις κόσμος, κόσμος ἀναλυτικὸς, ἐν τοῖς σπλάχνοις τοῦ ὁποίου τὸ ἀπείρως μικρὸν κκ-
νονίζεται διὰ νόμων ὁμοίως αὐστηρῶν, ὅπως καὶ οἱ τοῦ ἀπείρως μεγάλου τοῦ ἀστερόεντος κόσμου. Ὅταν εἰξεύρη
τις ὅτι εἰς δέκατος κύβου τριπόλεως, ἐμπεριέχει τεσσ-
σάρηκοντα χιλιάδας ἐκχοτομμυρίων ὀρυκτὰ γαλιόνεια, ὅταν εἰξεύρη ὅτι ἐν τῇ τάξει τῶν ἐγγχυματογενῶν τὸ μι-
κροσκοπίον συγχωρεῖ νὰ διακρίνωμεν ζωῶν, ὧν ἡ διὰ-
μετρος δὲν ὑπερβαίνει ἐν χιλιοστὸν τοῦ χιλιοστομέτρου, καὶ ὅτι τὰ μικρὰ ταῦτα ὄντα, ἅτινα κινοῦνται ἐν τῷ
ὕδατι μετ' εὐερεφίας, ἔχουσι κινητήρια ὄργανα, συγκεί-
μενα ἐκ μυῶνων καὶ νεύρων, ὅτι τρέφονται καὶ κέκτην-

ταί θρεπτικά ἀγγεῖα, ὅτι εἶνε ἐνεργὰ, ζητοῦσι κατὰ διώκουσι τὴν λεῖαν τῶν, πολεμοῦσι πρὸς αὐτήν, καὶ φέρονται ἐνίοτε διὰ τῶν ἀδύσσωτων σταγόνος ὕδατος μετὰ ταχύτητος καὶ δυνάμεως σχετικῶς μεζζονος τοῦ τροχίσματος τοῦ ἵππου, ὅταν προσθέσῃ εἰς τὴν παρὰ τήρησιν ταύτην ὅτι τὰ ζωῦρια ταῦτα ἔχουσιν ὄργανα αἰσθητικότητος, δὲν εἶνε δύσκολον νὰ πιστεῦσῃ ὅτι τὰ μόρια τοῦ λευκαδίου καὶ τοῦ πήγματος, ἄτινα τὰ συγκροτοῦσιν, εἶνε φαντασιώδους λεπτότητος, καὶ ὅτι αἱ ἄτομοι, ἐξ ὧν τὰ μόρια ταῦτα σύγκεινται, ἀνήκουσιν ἄνευ μεταφορᾶς εἰς τὴν ἡμετέραν περὶ τοῦ ἀπείρως μικροῦ ἔννοιαν.

Αἱ ἄτομοι ἄρα αὗται δὲν μεταβάλλονται· εἶνε ἀμετάβλητοι καὶ ἀμετακίνητοι. Τὰ μόρια τῶν συνθέτων σωμάτων, εἰς ὧν τὸν σχηματισμὸν συνέρχονται γεωμετρικῶς, δὲν μεταβάλλονται περισσότερον, καὶ τοὶ ἀδιαλείπτως μεταβαίνοντα ἀπὸ τούτου τοῦ ὄντος εἰς ἄλλο. Διὰ τῆς ἀδιαλείπτου μεταβολῆς τῆς ἐνεργουμένης εἰς ἅπαντα τὰ ὄντα τῆς φύσεως, τῆς τὰ πάντα συνεχούσης ἐν κοινῇ τινι ὑποστάσει, διὰ τῆς διηγελοῦς κοινωνίας τῶν ὄντων, τῆς ἀτμοσφαιρῆς μετὰ τῶν φυτῶν καὶ πάντων τῶν ἀναπνεόντων σωμάτων, τῶν φυτῶν μετὰ τοῦ ζώου καὶ τοῦ ἀνθρώπου, τοῦ ὕδατος μετὰ ὅλων τῶν ὀργανικῶν ὄντων, διὰ τῆς τροφῆς καὶ τῆς ἀφομοιώσεως ταύτης τῆς δικαιοκρούσης τὴν ἄλυσιν τῶν ἐν τῇ ζωῇ ὑπαρχόντων, τὰ μόρια εἰσέρχονται καὶ ἐξέρχονται ἀδιαλείπτως ἐκ τῶν σωμάτων, ἀλλάσσουν ἐν πάσῃ στιγμή κύριον, ἀλλά

διασώζουσι πάντοτε τὴν ἰδίαν αὐτῶν φύσιν. Συνομο-
 λογοῦμεν μετὰ τῶν ἀντιπάλων ὅτι τὸ μῦθον τοῦ σι-
 δήρου οὐδαμῶς μεταβάλλεται, εἴτε ὡς σῶμα ἐν τῷ
 ἀερολίθῳ διακτρέχει τὸ ἄπειρον, εἴτε ἀντηχεῖ ἐν ταῖς
 σιδηραῖς ὁδοῖς ὑπὸ τοὺς τροχοὺς τῆς ἀμαξοστοιχίας,
 εἴτε σπινθηροβολεῖ ὡς σφαίριδιον αἵματος ἐν τοῖς κρο-
 τάφοις τοῦ ποιητοῦ. Ὅ,τι λοιπὸν καὶ ἂν εἴνε τὸ ἐφῆ-
 μερον οἰκητήριον τῶν μορίων, ταῦτα φυλάττουσι τὴν
 φύσιν αὐτῶν πάντοτε καὶ τὴν ιδιότητά των. Αἱ ἄτο-
 μοι εἴνε ἐκ τῶν ἀπείρως μικρῶν, πάντοτε κεχωρι-
 σμέναι ἀλλήλων, καὶ πάντοτε συνελκόμεναι ὑπὸ
 τῆς αὐτῆς ἀοράτου δυνάμεως, τῆς κρητούσης τὰς
 σφαίρας ἐν ταῖς αὐτῶν τροχαῖς. Σύμπασα ἡ ὕλη, ὁρ-
 γανική τε καὶ ἀνόργανος (διότι εἴνε τὸ αὐτὸ), ὑπακούει
 πρῶτον εἰς τὴν δύναμιν ταύτην. Τὰ ἐλάχιστα μέρη
 εἴνε ὡς τὰ ἄστρα ἐν τῷ ἀπείρῳ χώρῳ· ταῦτα ἔλκον-
 ται ὑπ' ἐκείνων καὶ ἀπωθοῦνται ὑπὸ τῶν ἀμοιβαίων
 αὐτῶν κινήσεων. Ὑπὸ τὸ κάλυμμα λοιπὸν τῆς βρεΐας
 καὶ στερεᾶς ταύτης ὕλης, πρέπει νὰ ἐννοήσωμεν τὴν
 δύναμιν, ἥ αὕτη ὑποτάσσεται, τὴν διευθύνουσαν τὰ
 μέρη, τὴν σταθμίζουσαν τὰ στοιχεῖα, τὴν δια-
 τάσσουσαν τοὺς συνδυασμοὺς, τὴν ὀρίζουσαν ἀπολύτως,
 τὴν κυβερνῶσαν κυριαρχικῶς τὴν ὕλην, ἀναγκάζουσαν
 ταύτην νὰ ὑπέιχη ὡς δούλη πειθήνιος εἰς ἀρχικοὺς νό-
 μους, οἵτινες ἐξασφαλίζουν τὴν μονιμότητα τοῦ κό-
 σμου.

Αἱ κατὰστάσεις τῆς ὕλης εἴνε κεκαυονισμέναι διὰ
 νόμων. Δὲν ἐθαυμάστατέ ποτε τοὺς ἰδιόζοντας τύπους

Authorized licensed use limited to: 172.21.0.5.

Downloaded on 14/05/2024 06:14:44 UTC from Psifiako Apothetirio Dimosias Istori
 Restrictions apply.

τῆς κρυσταλλώτεως; Δὲν περατηρήσατέ ποτε διὰ τοῦ μικροσκοπίου τὸν σχηματισμὸν τῶν ἐκ χιόνος ἀστέρων; τὰ κρυσταλλώδη μόρια τοῦ πάγου; Ἐν τῷ ὁρατῷ τούτῳ κόσμῳ ὥσπερ καὶ ἐν τῷ ὁρατῷ, ἐκάστη κίνησις, ἐκάστη συγκοινωνία ἐκτελεῖται ὑπὸ νόμου. Πάντοτε ἡ αὐτὴ γωνία, πάντοτε αἱ αὐταὶ γραμμαί, πάντοτε αἱ αὐταὶ διχογραφίαι. Οὐδέποτε οἱ ἀνθρώπινοι νόμοι ἐξετελέσθησαν μετὰ τὸς αὐτῆς εὐπειθείας καὶ ἀκριβείας. Οὐδεὶς οὐδέποτε γεωμέτρης ἔπλασε μορφὰς οὕτως τελείας, ὥς αἱ φυσικῶς περιβλλόμεναι καὶ ὑπὸ τοῦ εὐτελεστάτου μορίου, ὥς καὶ οὐδὲν ῥόδιον οὐδ' ἐν ταῖς κομποτήταις βυτικαῖς, ἐξομοιοῦται πρὸς τὰ σχήματα τοῦ φυτοῦ ἀσάρου. Δὲν ὁμιλοῦμεν μόνον περὶ τῶν φυσικῶν τούτων καταστάσεων. Εἰξεύρομεν π.χ. ὅτι τὸ ρευστὸν τῶν σωμάτων ὀφείλεται εἰς τὴν θερμότητα, καὶ ὅτι ὁ ἀτμός τῶν ὑδάτων, τῶν σχηματιζόντων τὰ νέφη, καθὼς καὶ τὰ κύματα τῆς βαθείας θαλάσσης, θὰ ἀνῆκεν εἰς τὰ στερεὰ, δηλ. εἰς τοὺς πάγους, ἂν πᾶσα θερμότης ἐξέλειπεν ἀπὸ τῆς γῆς. Ἄλλ' ὁμιλοῦμεν μάλιστα περὶ τῶν χημικῶν αὐτῆς καταστάσεων. Ἐνταῦθα ὁ νόμος κυριαρχεῖ ἀπολύτως. Ἀπχορεύεται εἰς τὴν ἀνθρωπίνην δύναμιν νὰ δημιουργήσῃ διὰ νόμων αὐθαγέρτων, ἢ ἰδιορρυθμῶν, ἢ νὰ μεταβάλῃ τι τῆς συνθέσεως τῶν σωμάτων. Οὐδὲν γινῆται, οὐδὲν ἀποθνήσκει. Ἡ μορφή μόνον καταστρέφεται, ἢ ὑπόκειται εἰς ἀθάνατον. Ἐπλάσθημεν ἐκ τῆς σποδοῦ τῶν προγόνων ἡμῶν. Αἱ αὐταὶ ἄτομοι, τὰ αὐτὰ μόρια διαμένουσι πάντοτε. Οὐδὲν δημιουργεῖται, οὐδὲν ἀπόλλυται. Κηρίον

ἐξ ὁλοκλήρου καὲν δὲν εἶνε ὄρατὸν εἰς τοὺς κοινούς ὀφθαλμούς, καὶ ὅμως ὑπάρχει ἀκόμῃ ὁλόκληρον, καὶ ἂν τις ἀθροίσῃ τὴν ὑπὸ τοῦ πυρὸς κατανκλωθεῖσαν ὑπόστασιν, τὸ κατσκευάζει πάλιν εἰς τὸ πρότερον αὐτοῦ βέλους. Αἱ ἄτομοι περιοδεύουσιν ἀπὸ τοῦ ἐνὸς σώματος εἰς τὸ ἄλλο, ὁδηγούμεναι ὑπὸ φυσικῶν δυνάμεων. Τὸ τυχεῖον εἶνε ἀποκεκλεισμένον τῶν συνδυασμῶν αὐτῶν καὶ συζεύξεων. Καὶ ἂν ἐν τῇ διηνεκεῖ ταύτῃ μεταβολῇ τῶν στοιχείων, τῶν συνιστώντων πᾶν σῶμα, ἡ φύσις διχμενέῃ ὥρῃ καὶ ἀκτινοβόλος ἐν τῷ ἐαυτῆς μεγάλῳ, ἡ ἐθνικὴ αὕτη δύνῃμις τῆς γῆς, ὀφείλεται εἰς μόνην τὴν πρόνοιαν καὶ τὴν ἀκρίβειαν τῶν νόμων, οἵτινες ἀκαταπαύστως κανονίζουσι τὰς πορείας καὶ τὰ κατελύματα τῶν ἀτόμων ἀπὸ σταθμοῦ εἰς σταθμόν. Ἄν ὁ στρατιωτικὸς ὀργανισμὸς τῆς Γαλλίας ὀφείλεται εἰς νουνεχὲς συμβούλιον, φαίνεται ἡμῖν ὅτι ὁ χημικὸς ὀργανισμὸς τῶν ὄντων, ἄλλως ἢ οὗτος ἐνδιαφέρων ἡμῶς, μικρουργεῖ ὑπὲρ σχεδίου τινὸς καὶ δημιουργικῆς διανοίας.

Τὸ ἔργον ὅμως, ὅπερ ὁ νόμος τελεῖ ἐν τῷ σύμπαντι, ὁστρακίζεται εἰς τὴν χώραν τῶν μύθων ὑπὸ τοῦ συγγραφέως τῆς Ἀπαντήσεως εἰς τὰς ἐπιστολάς τοῦ Liebig. Κατ' αὐτὸν ἀδίκως ὁ μέγας χημικὸς ἀνακηρύττει ὅτι «ὁ νόμος κατσκευάζει τὰ πάντα»¹ Ὁ νόμος θὰ ἦτο μόνον γενικὴ τις ἰδέα, ἐνδεδυμένη αἰσθητικούς χαρακτῆρας· ἐκ τοῦ ὅτι δὲν εὐρίσκει τις τὸν νόμον ἢ κατόπιν πειραμάτων, προκύπτει ὅτι πράγματι

¹ Chemische Briefe σ. 32.

δὲν ὑπάρχει! «Ἐφ' ὅσον θὰ πιστεῦσιν ὅτι ὁ νόμος εἶνε ὁ κατὰσκευάζων τὸν κόσμον, πολυῶσι νὰ γράψωσιν, ἀντὶ νὰ εἶνε τὸ ἀποτέλεσμα καὶ λαμβάνη παρ' αὐτοῦ τὸ φῶς, τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα θὰ ὑπνώττη ἐν τῷ σκότει καὶ θὰ ἀντιτάττωσι τὴν ιδέαν εἰς τὴν πείραν.»

“Ὅπως ἐξορίσῃ τις τὸν νοῦν ἐκ τῆς φύσεως καὶ ιδίως τὸν γεωμετρικόν, πρέπει νὰ ἀρνηθῇ μὲν τὸ ἔργον, ὅπερ ἐναργέστατα ὁ ἀριθμὸς τελεῖ, ἰσχυρογνωμόνως δὲ νὰ διατείνεται ὅτι δὲν ἀκούει τὴν ἀφθόνως διακεχυμένην ἀρμονίαν ἐν τοῖς δημιουργηθεῖσιν ἔργοις. Ἡ ἀρμονία δὲν εἶνε μόνον ἡ μουσικὴ φρασεολογία, ἡ σημειοποιημένη ἐν τοῖς πενταγράμμοις καὶ ὑπὸ τῶν ἀνθρωπίνων ὀργάνων παίζομένη· δὲν συνίσταται μόνον ἐκ τῶν δικαίως θαυμαζομένων ἀριστουργημάτων, ἀτινα ἐν ὥρᾳ ἐμπνεύσεως ἐγεννήθησαν ἐν τῇ κεφαλῇ τοῦ Mozart καὶ Beethoven. Ἡ ἀρμονία πληροῖ τὸ σύμπαν διὰ τῶν ἐκυτῆς συμφωνιῶν. Καὶ πρῶτον, αὐτὴ ἡ κυρίως μουσικὴ, συνίσταται ἐξ ἀριθμῶν. Ἐκαστος ἦχος εἶνε σειρὰ πηλμῶν ὀρισμένων τὸν ἀριθμὸν, καὶ αἱ ἀρμονικαὶ σχέσεις τῶν ἡχῶν οὐδὲν ἄλλο εἶνε ἢ σχέσεις ἀριθμητικάι. Ἡ κλίμαξ (la gamme) εἶνε σειρὰ χαρκατῆρων ἀριθμητικῶν· οἱ τόνοι ὅ τε ἐλάττων καὶ μείζων, ἐγένοντο ὁμοίως ὑπὸ ἀριθμητικῶν χαρκατῆρων, καὶ αὐταὶ αἱ συμφωνίαι εἶνε συνδυασμοὶ ἀλγεβρικοί. Ἐπειτα, ὡς ἂν ὁ ἀριθμὸς μόνος ὥφειλε πάντοτε νὰ βασιλεύῃ, πᾶς συνθέτης μουσικὸς χρεωτῆ ὁμοίως νὰ ὑποβληθῇ εἰς κανόνας χάριν τοῦ ῥυθμοῦ. Αἱ θεμελιώδεις αὗται παρατηρήσεις, αἱ πηγάζου-

σαι ἐκ τῆς μελέτης τοῦ ἤχου, ἀρμολόγουν οὐχὶ ὀλιγώτερον εἰς τὰ περὶ τοῦ φωτός. Ὅπως ὁ ἤχος γεννᾶται ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἡχητικῶν δονήσεων, οὕτω καὶ ὁ χρωματισμὸς γεννᾶται ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν δονήσεων τοῦ φωτός. Ὁ χρωματισμὸς ὠραίου τινὸς τοπίου εἶνε εἶδος τι μουσικῆς. Ἡ χλόη τῶν λειμῶνων σχηματίζεται ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ, ὅπως καὶ ἡ βᾶσις τῆς μελωδίας· ὁ ἀνοίγων κάλυξ τοῦ ρόδου εἶνε τὸ κέντρον σφαίρας φωτεινῶν πηλμῶν, οἵτινες σχηματίζουν τὴν φαινομένην ἀπόχρωσιν, καὶ ἡ ἀηδὼν, ἡ ψάλλουσα τοὺς γλυκεῖς αὐτῆς φθόγγους, ἐκπέμπει εἰς τὴν ἀτμόσφαιραν τοὺς ἡχητικούς πηλμούς· τοὺς χαρκατηρίζοντας τὴν φωνήν της. Πᾶσα κίνησις εἶνε ἀριθμὸς, καὶ πᾶς ἀριθμὸς ἀρμονία.

Βεβιαῶς, ἐν τῇ τοιαύτῃ καταστάσει τῶν πραγμάτων, ὑπάρχει μέρος ἀνῆκον εἰς τοὺς φυσιολογικοὺς νόμους τοῦ ἡμετέρου ὀργανισμοῦ. Οἱ αἰσθητοὶ εἰς τὴν ἡμετέραν ἀκοὴν ἤχοι ἄρχονται ἐκ δονήσεων ἡρέμων καὶ τελευτῶσιν εἰς δονήσεις ὀξείας· ἀπὸ 16 εἰς 36850¹ τὸ δευτερόλεπτον. Τὰ χρώματα τὰ ὄρατὰ εἰς τὸν ἡμέτερον ὀφθαλμόν, ἄρχονται ὁμοίως ἐκ δονήσεων ἡρέμων καὶ τελευτῶσιν εἰς δονήσεις ταχείας· ἀπὸ 458,000, 000,000,000, εἰς 727,000,000,000,000² τὸ δευ-

¹ Κατὰ τὸν Despretz. Τὰ πειράματα τοῦ Savart ἐρίζουσι τοὺς μὲν βαρεῖς ἤχους εἰς 8 διπλὰς δονήσεις ἀνὰ πᾶν δευτερόλεπτον, τοὺς δὲ ὀξεῖς εἰς 24000.

² Ἐνταῦθα λαμβάνομεν ὡς ὄρια τὸν ἀριθμὸν τῶν κυμάτων τοῦ ἄκρου ἐρυθροῦ καὶ τοῦ ἄκρου ἰόχρου. Πέραν τοῦ ἰόχρου ὁ ὀφθαλμὸς δὲν δύναται πλέον νὰ ἀντιληφθῇ τοῦ φωτός, καὶ περ εἴτι ὑπάρχοντας.

τερόλεπτον. Ἀλλ' ἐκ τούτου δὲν πρέπει νὰ συμπερά-
νωμεν ὅτι ὑπάρχει ἐνταῦθα τυχαία σχέσις μεταξὺ τοῦ
ὀργανισμοῦ ἡμῶν καὶ τῶν ἐξωτερικῶν κινήσεων. Οἱ
χρωματισμοὶ καὶ οἱ ἤχοι, οἱ ὄντες ἀνωτέρω καὶ κατω-
τέρω τῶν ὀρίων τοῦ ἡμετέρου ὀργανισμοῦ, ὑπόκεινται
ὁμοίως εἰς ἀριθμητικούς κανόνας. Ὑπάρχουσιν ἤχοι
οὓς ἡ ἀκοὴ ἡμῶν ἀδυνατεῖ νὰ συλλάβῃ, καὶ ὑπάρ-
χουσι χρώματα, ἅτινα ὁ ἡμέτερος ὀφθαλμὸς δὲν δύ-
ναται νὰ ἴδῃ. Καὶ ἐντὸς δὲ τῶν ὀρίων τῆς ἀντιλήψεως
ἡμῶν, ἡ σχέσις ἡ ἐνυπάρχουσα μεταξὺ αὐτῆς καὶ τῶν
ἡμετέρων αἰσθησεων πηγάζει, καθ' ἡμᾶς τοῦλάχιστον,
ἐκ τοῦ ὅτι ὁ ἀριθμὸς, ὁ παγκόσμιος οὗτος δεσμός, δὲν
εἶνε ἄσχετος πρὸς τὴν διάπλασιν τοῦ ἡμετέρου ὀργα-
νισμοῦ.

Καὶ αὐτὴ ἡ μορφή, ἐν ταῖς μεγίσταις αὐτῆς ποι-
κιλίαις, ἀνήκει εἰς τὸν ἀριθμὸν, διότι πᾶν σχῆμα ὀρί-
ζεται ὑπὸ τοῦ ἀριθμοῦ. Ἡ ἔμφυτος αἰσθησις τοῦ κα-
λοῦ ἡ ἐνοικοῦσα ἐν ἡμῖν ἀναζητεῖ τοὺς καθαρωτάτους
τύπους. Ὁ κύκλος μᾶς τέρπει διὰ τῆς χαριέσσης αὐ-
τοῦ καμπυλότητος. Ἡ γεωμετρία, ἐν τοῖς ἡμετέροις
κατασκευασμασι, δὲν πλανᾶται εἰς αὐθεραίτους ὁδούς.
Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ στηρίζεται, ἐν τῇ ἐφαρμογῇ αὐτῆς,
ἐπὶ τοῦ ἐν τῷ ἡμετέρῳ πνεύματι αἰσθητικοῦ τύπου,
εἰ καὶ συμβαίνει πολλῶς (ὡς π.χ. ἐν τοῖς κατ' ἡμᾶς
χρόνοις) νὰ σερῇται παντὸς ῥυθμοῦ. Ποθοῦμεν τὴν συμ-
μετρίαν ἕως καὶ αὐτῶν τῶν συμβολικῶν μορφῶν τῆς
θρησκευτικῆς παρὰδόσεως. Ἐνίοτε παρὰμορφοῦμεν αὐ-
τὴν εἰς φανιρομένην ἀταξίαν. Ὁ ὀφθαλμὸς ἡμῶν, ὅστις

ἀποκλίνει τυχέως, βλέπων τὰ πλήθη διατσαυρούμενα ὅπως τύχη, διατίθεται εὐαρέστως ὑπὸ τῶν ρυθμικῶν κινήσεων τοῦ χοροῦ.

Ὁ ἰδιόζων εἰς τὰ μέταλλα χαρκιότηρ, ἢ συμμετρίχ, ἀποθάνει ὀλιγώτερον αὐστηρὰ ἐν τοῖς ἐνοργάνοις. τὰ φυτὰ μορφοῦνται κατὰ τὸν ἰδεώδη αὐτῶν τύπον, ἀλλ' ἀφίνουσιν ἐλευθερίαν εἰς τὰς δυνάμεις, αἵτινες τὰ σχηματίζουσιν· αὐξάνουσι κατὰ δύο ἀντιθέτους διευθύνσεις· τὸ φύλλωμά των ἐξκπλοῦται κυκλικῶς περὶ τὸ στέλεχος ἐν ἀριθμῷ ἰδίῳ εἰς ἑκάστον· οὐδὲ τὰ ἄνθη αὐτῶν ἀπομακρύνονται τῆς ἀριθμητικῆς τάξεως. Ὁ ἀριθμὸς ὅπως καὶ τὰ σχήματα ὑπόκειται βάσις τῶν φυτικῶν ταξινομήσεων. Τὰ ζῶα ἐκδηλοῦντα ἑκάστον τὸν τύπον τοῦ ἰδίου εἶδους, ἀπονέμουσι τελευταῖον τι μέρος εἰς τὴν συμμετρίαν καὶ αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος εἶνε κατσκευασμένος ἐκ δύο συμμετρικῶν ἡμίσεων εἰς ἓν συνηρμοσμένων. Καὶ ὑπερένω ὅλων τῶν ἰδιαιτέρων τούτων τύπων, ἡ ἐνότης τοῦ σχεδίου καθίσταται εἰς ἄκρον φανερά. Διότι καὶ ἐν τοῖς διαφορωτάτοις εἶδεσιν εὐρίσκωμεν ἀνχλογίως χαρκιητικωτάτας. Οὐδὲν ὁμοιάζει ὀλιγώτερον πρὸς τὴν χεῖρα ἢ ἡ ὅπλῃ τοῦ ἵππου. Καὶ ὅμως ἀνατάμετε τὴν ὅπλῃν ταύτην καὶ θάεϋρητε ἐν τύπῳ ἀτελεῖ χεῖρα ἔχουσαν συνημμένους δακτύλους.

Οὕτως ἡ τάξις, μάλιστα ἡ ἀριθμητικὴ, ἐπικρατεῖ ἐπὶ τῆς γῆς ὅπως καὶ ἐν Οὐρανοῖς. Ἄς μὴ στοχάζώμεθα ὅτι αἱ φυσικαὶ ἀρμονίαι, ὡς μὴ σημειούμεναι ὑπὸ τῆς ἀνθρωπίνης χειρὸς, εἶνε καὶ διὰ τοῦτο ἁμορ-

Authorized licensed use limited to: 172.21.0.5.

Downloaded on 14/05/2024 06:14:44 UTC from Psifiako Apothetirio Dimosias Is
Restrictions apply.

φορ ὁροῦς ἀποτελεῶν ἐξάχρεσιν. Ὁ ἀὴρ ὁ συρίζων ἐν τοῖς κέδροις καὶ ταῖς ἐλάτκαις, ὁ φλοῦσθος τῶν κυμάτων ἐπὶ τῆς ἀκτῆς, ἡ ὑπόκωφος μελωδία τῶν ἐντόμων ἐν ταῖς βοτάναις, οἱ ἄπειροί ἦχοι, οἱ πληροῦντες τὴν φύσιν, εἶνε ἡχητικοὶ πάλμοι ἀνήκοντες ὅπως οἱ εἰρημέ- νοι εἰς τὸν ἀριθμόν.

Καὶ τὰ ἔχοντα δὲ ἐλαχίστην ἀξίαν κατ' ἐπιφάνειαν εἶνε ἀποτελεσμα νόμων τινῶν ὅπως καὶ τὰ σπουδαχότατα τῶν συμβαινόντων. Τίτι δικαίῳ οἱ ἀρνούμενοι τὸ πνεῦμα ἀποφαίνονται ὅτι ἡ ὕλη εἶνε τὸ πᾶν ἐν τῷ κόσμῳ; Τί δύναται μόνη ἡ ὕλη; Τί θέλει γείνει ἀτομός τις ὄξυγόνου ἢ ἀνθρακος, ἂν ὑποθέσετε αὐτὴν ἐκτὸς νόμου; Εἰς ποῖον ἀμορφον χάος θὰ περιέλθῃ ἡ φύσις, ἂν μηδενίσετε τὴν ὑποσηρίζουσιν αὐτὴν δύναμιν; Ἄς φαντασθῶμεν πρὸς στιγμὴν ὅτι ὁ ἀριθμός δὲν ὑπάρχει. Καὶ μόνη ἡ ἔννοια τούτου κατὰστρέφει εὐθὺς τὰς μνημονευθείσας ἀρμονίας. Ἐρωτῶμεν λοιπὸν, δύναται ἡ μαθηματικὴ δύναμις νὰ ἀνήκῃ εἰς τὴν ὕλην; Ἄν δισχυρίζεσθε τοῦτο ἀπομένει νὰ μᾶς εἴπετε, εἰς τίνα ὕλην; Εἰς τὸ ὄξυγόνον, εἰς τὸ ἄζωτον, εἰς τὸν σίδηρον, εἰς τὸν λευκὰργίλλον; Ἄλλ' οὐχί, διότι ὁ νόμος εἶνε ἀνώτερος πάντων τῶν σωμάτων τούτων, καὶ οὗτος εἶνε ὁ συνάπτων ὁ συζευγνύων, ὁ διαλύων, ὁ διαχωρίζων αὐτὰ, διότι οὗτος εἶνε ὁ κυβερνῶν. Τί σᾶς ἀπομένει λοιπὸν νὰ μᾶς εἴπετε;

Μήπως εἰς τὴν ὕλην ἀνήκει ὁ ἦχος, τὸ φῶς, ὁ μαγνητισμός; Ἐκ τῆς πείρας μακθάνετε τὸ ἐναντίον, ὅτι ταῦτα εἶνε τοσοῦτοι τρόποι κινήσεων. Τί λοιπὸν εἶνε

τὸ διατάσσον τὸν τοιοῦτον τρόπον τῆς κινήσεως ἐν τῷ ἥλῳ καὶ τὸν τοιοῦτον ἐν τῷ φωτί; Τί εἶνε τὸ κινεῖν τὰς δυνάμεις ταύτας; Φανερώς αὐταὶ αὐταὶ αἱ δυνάμεις, ἡ ἀνωτέρα δύναμις ἥτις περιλαμβάνει ἀπύσχα. Ἡ ὕλη οὐδὲν ἄλλο εἶνε ἐν πᾶσι τούτοις ἢ παθητικόν τι.

Εἶνε λοιπὸν ἀνκμφισβήτητον ὅτι ἐν τῇ ἀνοργάνῳ φύσει ἡ μὲν ὕλη εἶνε ἡ δούλη, ἡ δὲ δύναμις ἡ κυρίαρχος.

Καὶ ὅμως τοῦτο ἀμφισβητοῦσιν οἱ ὑπέρμαχοι τῆς ὕλης· ἡδυνήθημεν ἥδη νὰ ἐκτιμῇσωμεν τὴν ἀξίαν τῶν συλλογισμῶν αὐτῶν ἐν τῇ ἀνοργάνῳ φύσει· ἐν τοῖς ἐξῆς θὰ ἀκούσωμεν τὰς ὑγιεῖς αὐτῶν διδασκαλίας περὶ τοῦ τρόπου, καθ' ὃν ἐξηγοῦσι τὴν ἐνόργανον φύσιν.

Ὅταν καίωμεν μετὰ προσοχῆς φυτὸν τι, εὐκόλως δυνάμεθα νὰ λάβωμεν τερροειδές τι σκελετόν, φυλάττον τὸ σχῆμα τοῦ ἀρχικοῦ στελέχους. Εἶνε ἡ ἀνόργανος οὐσία, ἥτις συνίστα αὐτὸ καὶ ἥτις προέρχεται ἐκ τοῦ ἐδάφους. Ἀλλ' ὀλόκληρον τὸ φυτὸν περιλαμβάνει πρὸς τούτοις σώματα τινὰ, ὑπὸ τῆς ἰδίας αὐτοῦ φύσεως ὥρισμένα· π.χ. ὁ σῖτος περιέχει ἄζωτουχον κόλλαν, φωσφορικὰ, ἡ ἄμπελος τίτανον, τὸ τέιον μυγγανήσιον, τὸ γεώμηλον κάλιον, ὁ καπνὸς νίτρον κτλ. Εἰς ἕκαστον φυτὸν ἀρμόζουσιν ἴδια στοιχεῖα μετελλικὰ, τοῦτο δὲ ἐπίσκηται νὰ τὰ ἐκλέγῃ ἀφ' ἑαυτοῦ. Ὁ ἔμπειρος γεωπόνος καλλιεργεῖ τοὺς καρποὺς τοὺς ἀρμόζοντας εἰς τὴν φύσιν τοῦ ἐδάφους, ἡ ἐκλέγει τὰς νομὰς αὐτοῦ κατὰ τὰς συλλογὰς ἃς θέλει νὰ κάμῃ.

Πρὸ τοῦ τοιοῦτου γεγονότος οἱ θεωρητικοὶ οἱ περὶ ὧν ὁ λόγος διακύνουσι τὸ ἡμῶσι μόνον τῆς ὁδοῦ πρὸς τὴν ἀληθῆ ἐξήγησιν. Ἡ ῥίζα τοῦ φυτοῦ, ἀπορρόφῃ, λέγουσι, κατὰ τοὺς σταθεροὺς νόμους τῆς συγγενείας, τὰ ἀνόργανα στοιχεῖα ἅτινα τὴν περικυκλοῦσιν ἐν τῇ γῇ. Καὶ ὡς ἂν ἐροδοῦντο μήπως δὲν ἐννοήσῃ τις ἀκριβῶς τὸ ἔργον, ὅπερ δικαίως ἀποδίδουσιν εἰς τὴν ἐκλεκτικὴν ταύτην συγγένειαν, προσθέτουσιν (ἴδ. Moleschott) ὅτι τὸ φυτὸν πικρασκευάζει τὴν κυρίαν μάζαν τοῦ σώματός του. Νομίζετε ἴσως ὅτι ταῦτα ἀποφκινόμενοι ἀποδίδουσιν εἰς τὴν δύνανται τὸ ἀνῆκον αὐτῇ κράτος; Δὲν ἔχει οὕτως, ἀλλὰ τὰ πάντα ἀνάγουσιν εἰς τὴν ὕλην. Ἡ ἐξάτμησις ἢ συγχωροῦσα εἰς τὰς ῥίζας τῶν φυτῶν νὰ ἀπορροφῶτι τὰ συστατικὰ μόρια τῆς φυτικῆς γῆς, λέγουσιν, καὶ ἡ συγγένεια τῶν ρευτῶν ἢ ἐνεργοῦσα διὰ τῶν κυψελωδῶν διαφραγμάτων ἅτινα τὰ διαχωρίζουσιν, αὗται εἶνε αἱ κυρίαρχοι ιδιότητες τῆς ὕλης, ἥτις προάγει τὴν αὕξησιν.

Ἴδου πτωχὴ τις ῥίζα ἥτις βλαστάνει ἐπὶ κορυφῆς ὄρους. Ἐχει ἀνάγκην σκότους, σιγῆς, ὀλίγης τινὸς τροφῆς, ἀφ' ἧς εἶνε κεχωρισμένη ὑπὸ στερεῶν σωμάτων. Πικρατηρήσατε τὴν ἡρεμον ἔκφορσιν τῶν ἀορίστων ἀλλ' ἰσχυρῶν αὐτῆς ἐπιθυμιῶν· ζητεῖ, περιστρέφεται, προχωρεῖ, ἐπκνέρεται εἰς τὰ βήματα τῆς, περιέρχεται τοὺς βράχους, ἀναρρίχεται, κατέρχεται, ὁρμᾷ μετ' ἀπληστίας πρὸς σημεῖον πρὸς ὃ ὁρμῆσυστόν τι ὧθεῖ αὐτὴν, ἀνακίπτει ἐνίοτε ἀποκεκμηκυῖα, ἀλλὰ παραχρῆμα ἀναρρίπιζομένη ὑπὸ νέας δυνάμεως, ἀνα-

πρέπει πᾶν κώλυμα καὶ τέλος φθάνει εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας. Τότε προσκολλητὶ ἐκεῖ, ἐμφύετχι, ἐξαγγέλλει τὰ δίκαια τῆς κατὰκτησέως τῆς, καὶ τὸ ἄγονον δένδρον τὸ ῥιγοῦν ἄλλοτε ἐν ψύχει μαρμαροῦ, ἀναλαμβάνει περὶ τὴν φυσικὴν ἰσχύον του, καὶ ἀνυψοῖ εἰς τὸν Ἥλιον τοὺς πλουσίους αὐτοῦ κλάδους. Τολμᾷ τις νὰ μὴν ὁμολογήσῃ ἐνταῦθα τὴν ἔτι σαφέστερον ἢ ἐν τῇ κρυπτάλλῳ τῶν μετὰ τῶν ἐκδηλουμένην ὑπαρξιν «φυτικῷ πνεύματι» ἰδιαιτέρας ὁργανικῆς δυνάμεως; Τὸ καθ' ἡμᾶς ὁμολογοῦμεν τοῦτο ἄνευ ἐπιφυλάξεως· ἐν τῇ ἀποκαλύψει τῶν ὁρμηφύτων τούτων τάσεων προσκυνοῦμεν τὸ αὐτοδύναμον ὄν, τὴν ἐσωτάτην δύναμιν, ἣτις δημιουργεῖ τὰ φυτὰ, καὶ θυμίζομεν τὴν ὕλην κατὰ τὴν γὰρ ζομένην νὰ ὑπακούῃ εἰς αὐτήν. Σὺς εὐρίσκομεν ἀνακλούθους ἀποδίδοντάς εἰς τὴν ὕλην τὴν ἐκλεκτικὴν ταύτην συγγένειαν (ὡς ἂν ἡ ὕλη ἡδύνατο νὰ ἐκλέγῃ.) Ἡμεῖς δὲ ἀνέγωμεν ταύτην εἰς τὸ φυτικὸν ὄν, ὅπερ πλανώμενον ἐν ποικιλωτάταις περιπετείαις, μαντεύει πανταχοῦ τὰ ἀναγκαιοῦντα πρὸς τὴν ὑπαρξιν τοῦ εἵδους τοῦ στοιχεῖα.

Ὡς οἱ δοξόσοφοι, οἱ νομίζοντες ὅτι ἐπαγγέλεσθε τὴν ἐπιστήμην παραλογιζόμενοι, ἀφῆσατε νὰ ἐλέγξω καὶ οἰκτεῖρω ὑμᾶς, ὡς μὴ δυνηθέντας νὰ ἴδετε, μὴ δυνηθέντας νὰ αἰσθανθῆτε τὰς σκηνὰς τῆς φύσεως. Ἡ θὲς πόλεων ἀξιοθυμίας, ἐνθα ἡ χάρις καὶ τὸ κἄλλος πλῖζουσιν ἐν παντοίαις μορφαῖς· ἡ κίνησις τῆς ζωῆς εἰς τὴν ἀναβάλλουσαν γλῶσσαν τῶν λειμῶνων καὶ τῶν ὁσῶν· τὸ ἀκτινοβολοῦν φέγγος τοῦ φωτός, εἰς τὸ

ὠχρὸν κυανοῦν τοῦ Οὐρανοῦ χρῶμα τὸ καλυπτόμενον ἐνιχαοῦ ὑπὸ νιφάδων χρυσῶν, εἰς τὰ ἤρεμα σκιαγραφήματα τῶν δένδρων, εἰς τὸ τηλαυγὲς κάτοπτρον τῆς λίμνης ἐφ' ἧς κατοπτρίζεται ὁ Οὐρανός· ἡ γλυκεῖα θερμότης τοῦ ἔαρος ἦν ἀποπνέει ἡ χλιαρθεῖσα ἀτμόσφαιρα· τὰ ἄγρια ἀρώματα καὶ αἱ εὐωδίαι τῶν ἀνθῶν, πᾶσαι αἱ καλλοναί, πᾶσαι αἱ θαπεῖαι, πᾶσαι αἱ τρυφερότητες τῆς φύσεως ἔμειναν ἄγνωστα εἰς τὴν ἀδρανῆ ὑπαρξίν σας. Ἄλλ' ἡ θεὰ τῆς γῆνης ταύτης φύσεως παρέχει ἐν τούτοις μέγιστα θέληητρα, καὶ φέρει ἐνίοτε ἀπροσδοκῆτους ἀποκαλύψεις. Ἐνθυμοῦμαι καὶ ὁμολογῶ, εἰ καὶ δύνασθε νὰ γελάσετε ἐπὶ τῇ εὐκισθησίᾳ μου ταύτῃ, ἐνθυμοῦμαι, λέγω, ὅτι διήλθον ἡδίςτας ὥρας θυμιάζων κατὰ μόνας σκιαγραφικὰ τινα τοπίαι. Δὲν ὀνομαζῶ ἐκεῖνο περὶ οὗ ἐνταῦθα ὁμιλῶ, διότι ὁ δυνάμενος νὰ ἰδῇ ὀφθαλμὸς δύνηται νὰ τὸ εὕρῃ εἰς πλεῖστα μέρη. Ὁ ἥλιος ἀκόμη δὲν εἶχε δύσει, ἀλλὰ κρυπτόμενος ὑπὸ τῶν νεφῶν ἐφώτιζε τὰ ὕψη τοῦ αἰθέρος, χρωματίζων διὰ τῶν ὠραριοτάτων καὶ ἐκλεκτοτάτων αὐτοῦ ἀποχρώσεων τὰς πεπυκνωμένας χρυσᾶς νεφέλας, αἵτινες ἐπλανῶντο ἡρέμα ὑποκάτω τῶν ἀργυροειδῶν θυσάνων. Ἄνεμος, πνέων ὑψηλὰ καὶ ἀνεπαίσθητος ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς, ἐλίκνιζε τὰ πολύχροα ταῦτα ἀθροίσματα, ἔνθα οἱ χρωματισμοὶ μαγικῆς πυξίδος ζωγράφου, ἀπὸ τοῦ χρυσοῦ μέχρι τοῦ ῥοδοχρόου, συνήρχοντο ἀρμονικῶς ἐν τῇ ἐαυτῶν ἀντιθέσει ὡς διάφοροι συμφωνίαι οὐρανίου χοροῦ. Ἐπὶ τῶν ποδῶν μου ἔτρεμε τὸ ὕδωρ εὐρείας καὶ δικυγοῦς λίμνης, ἥτις ἐφαί-

νετο ἀνερχομένη μέχρι τοῦ ὀρίζοντος. Βαθεῖα σιγὴ ἐπε-
κράτει ἐν τῇ σκηνῇ ταύτῃ. Ἐπὶ τῶν ὀχθῶν τοῦ ὕδα-
τος τούτου, ἔν τινι ἀποστάσει, ἔβλεπέ τις δέσμας ἀτά-
κτους δένδρων καὶ θάμνων ἀντανακλωμένων ἐπὶ τοῦ
ἀκινήτου κατόπτρου εἰς γιγαντώδη μεγέθη. Τὸ ὕδωρ
ἀντικατόπτριζεν ἐξίσου τὸν Οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, ἀντι-
τάσσον εἰς τὰ φῶτα τοῦ ὕψους τὰς κάτωθεν σκιὰς.
Ἦτο εἰκὼν ἀξίη τοπίων ἀρίστων ζωγράφων, ὧν θαυ-
μάζομεν τὰ ἔργα ἐπὶ τῶν πινάκων τοῦ Claude Lor-
rain καὶ τοῦ Poussin, ἀλλ' ἡ ἀπκράμιλλος ἐκείνης
ἀπλότης ἦτο πολὺ ὑπεράνω πάσης φαντασίας. Ἐνίοτε
ἡ γενικὴ σιγὴ διεκόπτετο ὑπὸ τοῦ ἀπομεμακρυσμένου
κώδωνος τῶν ἀγγελῶν, ἃς ὁ βοσκὸς ἤλκυεν, καὶ ὑπὸ
τῶν ἀδόντων πτηνῶν τοῦ δάσους. Ὑπῆρχεν ἐν τῷ συνόλω
τούτῳ τοιαύτη καλλονή, μὲ ὅλον τὸ κάλυμμα ὅπερ
ἔφερε· τοιαύτη εὐγλωττία, μὲ ὅλην τὴν σιγὴν, τοι-
αύτη ζωὴ μὲ ὅλην τὴν φανομένην ἀκινήσιν· ὑπῆρχε
λάμψις οὕτω θελητικὴ καὶ μεγαλοπρεπής, ὥς ἐῴσθην
τὴν τὴν παγκόσμιον ταύτην ζωὴν εἰσερχομένην εἰς
ἐμαυτὸν ὅπως τὸν ἀέρα ὃν εἰσέπνεον, καὶ διερχομένην
δι' ὅλων τῶν πόρων. Μοὶ ἔλεγεν αὕτη ὅτι τὰ δένδρα
ζῶσι καὶ τὰ φυτὰ ἀναπνέουσι καὶ ὀνειροπολοῦσι.
Μοὶ ἔλεγεν ὅτι ἐν τῷ ἀέρι καὶ τῷ φωτὶ, ἡ φύσις
αὕτη ἦν νομίζομεν ἄψυχον, αὐξάνεται καὶ ἀνυψοῦ-
ται πρὸς τὴν ἀόριστον ἐπίφασιν καὶ τὴν πρώτην
ἀποκάλυψιν τοῦ ὄντος. Ἐθεώρουν καλῶς, δι' ὀμμα-
τος χημικοῦ τὴν ἀκκτάπαυστον καὶ ταχεῖαν διαδο-
χὴν τῶν τὰ σώματα παῦτα συγχροτουσῶν ἀτόμων,

ἀπὸ τοῦ κάρφους τῆς βοτάνης μέχρι τοῦ νέφους. Εἴ-
 ξουρα ὅτι ἄπειρος καὶ ἀκχευτός τις κίνησις συστρέφει
 ἐν τῇ ἐχυτῇ κυκλοφορίᾳ τὰ ἀπλᾶ μέρη, συνάπτουσα
 ταῦτα κατὰ σειρὰν ἐν τῇ δικδοχῇ τῶν σωμάτων. Ἄλλ'
 ἐν τῷ βάλει τῆς κινήσεως τρύτης, ἡσθανόμενη τὴν δύ-
 ναμιν, ἥτις τὴν εἴλκεν· ἐν τῷ βάλει τῶν φαινομένων
 τούτων ἐθαύμαζον τὸν διθυρόντα τὰ δημιουργήματα
 νόμον. Κατεχόμενος μάλιστα ὑπὸ τῆς ἰσχύος τῶν νό-
 μων τούτων, οἵτινες ἐπιχέουσι τὸ κάλλος εἰς τὸ διά-
 στημα διὰ τῆς αὐτῆς εὐκολίας μεθ' ἧς ἡ χεὶρ τοῦ θε-
 ριστοῦ ῥίπτει τὸν σπόρον εἰς τὸν γόνιμον ἀγρόν· βε-
 θέως συγκεκινημένος ὑπὸ τῆς στιγμιαίας ταύτης συγ-
 κοινωνίας τοῦ ἐμοῦ ὄντος μετὰ τῆς ἀσυνειδήτου ζωῆς
 τῆς φύσεως, ἡσθάνθη ὅτι ὁ θαυμασμός μου εἶχε κα-
 ταντήσει εἰς εἶδος ἐκστάσεως καὶ ὅτι αἱ ἐνέριαι εἰκό-
 νες τοῦ λαμπροῦ ἐκείνου Οὐρανοῦ ἀντανεκλῶντο εἰς
 τὴν ψυχὴν μου ὅπως καὶ εἰς τὸ ἀνκίσθητον κάτοπτρον
 τῆς λίμνης. Κατὰ τὰς ἀνεκδιηγήτους καὶ δραπέτιδας
 ταύτας στιγμὰς τοῦ θαυμασμοῦ ἢ τοῦ θεοῦ κάλλους
 ἔννοιαι μοὶ ἀποκαλύπτεται μετὰ πλείονος φωτὸς καὶ
 μὲ κατὰ κυριεῖαι μετὰ μείζονος ἰσχύος. Τὰς ἀποκαλύ-
 ψεις ταύτας, δὲν δύναμαι οὔτε νὰ ἐκφράσω οὔτε νὰ
 ὀρίσω ἐν ἐμυτῷ, ὅταν παρέλθωσιν. Αἰσθάνομαι ἐμυ-
 τὸν ὑπὸ τὸ κράτος τῆς ἀνάγκης νὰ ἀναγνωρίσω ἀρ-
 χὴν ἐν τῇ καλλονῇ ταύτῃ, ἀρχὴν ἣν ἀδυνατῶ νὰ
 ὀνομάσω, ἀλλ' ἥτις μοὶ ἀποκαλύπτεται διὰ τῶν χα-
 ρακτηρῶν αὐτοῦ τοῦ κάλλους, τῆς ἀγαθότητος, τῆς
 στοργῆς, τῆς ἀγάπης, καὶ συγχρόνως διὰ τῶν χαρ-

κτῆρων αὐτῆς τῆς δυνάμεως, τῆς μεγαλειότητος καὶ τῆς κυριότητος. Καὶ τότε τὸ θεῖον, δὲν εἰσέρχεται πλέον εἰς τὴν ψυχὴν μου διὰ τοῦ λογικοῦ, ἀλλὰ διὰ τῆς καρδίας. Νὰ ὁμολογήσω ὅτι πολλὰκις κατελήφθην ὑπὸ βαθυτάτης συγκινήσεως; Ὁχι, διότι κατὰ τὴν κρίσιν τῶν ἀναλγήτων ἀντιπάλων, πᾶσα ἐκδήλωσις συγκινήσεως δὲν πηγάζει ἀλλαχόθεν, ἀλλ' ἢ ἐκ τῆς διαφόρου συστολῆς τῆς ὑλικῆς καρδίας, ἢ ἐκ τῆς ἐκκρίσεως τῶν δακρυρρόων ἀδένων, μᾶλλον ἢ ἥττον εὐκισθήτων, κατὰ τὴν ἰδιοσυγκρασίαν· ὁμοίως καὶ πᾶσα τοπογραφικὴ καλλονή, ὧν ἀπόψεις τινὰς ἐμνημόνευσα, εἶνε τυφλὸν καὶ ἀσυνείδητον ἀποτέλεσμα ὑλικῶν συνδυασμῶν γενομένων ὑπὸ τῆς χημικῆς καὶ φυσικῆς συγγενείας τῶν σωμάτων!...

«Ὁ Θεὸς ὁ αἰώνιος, ὁ ἄπειρος, ὁ τὰ πάντα εἰδὼς καὶ τὰ πάντα δυνάμενος, διῆλθε πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν μου, ἀνεφώνει ὁ Λινναῖος, μετὰ τὰς ἀξιολαμπιάς του αὐτοῦ ἐργασίας ἐπὶ τοῦ ὀργανισμοῦ τῶν Φυτῶν. Δὲν εἶδον αὐτὸν κατὰ πρόσωπον, ἀλλ' ἢ λάμψις αὐτοῦ, κατὰκυριεύσασα τῆς ψυχῆς μου, ἔρριψεν αὐτὴν εἰς τὴν νάρκην τοῦ θυμασμοῦ. Ἠκολούθησα τὰ ἴχνη τῶν βημάτων του ἐν τοῖς ἔργοις τῆς δημιουργίας· καὶ ἐν ἅπασι τούτοις, καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς ἐλαχίστοις, τοῖς μάλιστα ἀδιοράτοις, ὅποις δύναιμι! ὅποις σοφίαι! ὅποις ἀπερίγραπτος τελειότης! Περαιτήρησα τίνι τρόπῳ τὰ ἔμψυχα ὄντα ἀποτελοῦσιν ἄλλωσιν μετὰ τῶν ὑπ' αὐτὰ φυτῶν, τὰ φυτὰ αὐτὰ μετὰ τῶν μετᾶλλων, ἅτινα εὐρίσκοντι ἐν τοῖς σπλάγχχνοις τῆς σφαίρας, ἐνῶ ἡ

σφαῖρα αὕτη φέρεται ἐν τάξει ἀμεταβλήτῳ περὶ τὸν Ἥλιον, εἰς ὃν χρεωστέῃ τὴν ζωὴν. Τέλος εἶδον τὸν Ἥλιον καὶ πάντας τοὺς ἄλλους ἀστέρας, ὁλόκληρον τὸ σύστημα τῶν ἀστερισμῶν, τὸ ἀτελεύτητον, τὸ ἀναρτίθ-μητον ἐν τῇ αὐτοῦ ἀπειρίᾳ, κινούμενον ἐν τῷ ἀχανεῖ χώρῳ, αἰωρούμενον ἐν τῷ κενῷ ὑπὸ πρώτου ἀκκτα-νοήτου κινούντος, τοῦ ὄντος τῶν ὄντων, τῆς Ἀρχῆς τῶν ἀρχῶν, τοῦ Κυβερνῶντος καὶ Συγκρατοῦντος τὸ σύμπαν, τοῦ Κυρίου καὶ Δημιουργοῦ πάντων τῶν ἐν τῷ κόσμῳ. . .

«Πάντα τὰ δημιουργηθέντα φέρουσιν τὸν χαρακτῆρα τῆς σοφίης καὶ τῆς θείας δυνάμεως, ἐν ᾧ συγχρόνως εἶνε ὁ θησαυρὸς καὶ ἡ τροφή τῆς ἡμετέρας εὐτυχίας. Ἡ ὠφέλεια ἣν παρέχουσι μαρτυρεῖ τὴν ἀγαθότητα τοῦ δημιουργήσαντος αὐτὰ, τὸ κάλλος αὐτῶν ἀποδεικνύει τὸν νοῦν, ἐν ᾧ ἡ ἁρμονία, ἡ συντήρησις, αἱ ἀκριβεῖς αὐτῶν ἀναλογίαι, καὶ ἡ ἀτελεύτητος γονιμότης τὴν δύναμιν τοῦ μεγάλου τούτου Θεοῦ!

«Θέλετε νὰ ὀνομάσετε τοῦτο Πρόνοικν; Ἀληθῶς τοῦτο εἶνε τὸ ὄνομά του, καὶ μόνον ἡ σοφία αὐτοῦ ἐξηγεῖ τὸν κόσμον. Εἶνε λοιπὸν δίκαιον νὰ πιστεύωμεν ὅτι ὑπάρχει εἰς Θεὸς, ἄπειρος, αἰώνιος, ὑπ' οὐδενὸς γεννηθεὶς, ὑπ' οὐδενὸς δημιουργηθεὶς, οὐ ἄνευ οὐδὲν δύναται νὰ ὑπάρχη· καὶ οὗτος ἐποίησε καὶ διεκόσμησε τὸ παγκόσμιον τοῦτο ἔργον. Λαμβάνει τοὺς ἡμετέρους ὀφθαλμοὺς καὶ ὅμως πληροῖ αὐτοὺς διὰ τοῦ φωτός του· μόνῃ ἡ διάνοια ἀντιλαμβάνεται αὐτοῦ· ἐν τῷ ἀδύτῳ αὐτῆς ἰερῷ κατοικεῖ ἀποκαρυσμένη ἡ μεγαλειότης αὐτῆς.»

Οἱ ἀντίπλοιοι δὲν ἐννοοῦσι τὴν ἀνύψωσιν ταύτην τῆς ψυχῆς· ὅπως αἰσθανθῇ τις τὴν ποίησιν τῶν πραγμάτων, πρέπει πρῶτον αὐτὸς νὰ κατέχῃ ταύτην ἐν ἑαυτῷ· πρέπει ἡ ψυχὴ του ν' ἀρχίσῃ νὰ πάλλῃ. Τὸ πνεῦμα, τὸ ταπεινῶς συνεσχαλμένο ἐν τῷ ἔργῳ τῶν χημικῶν προϊόντων, δὲν εἶνε ἄξιον τῶν τοιούτων ἡδονῶν.

Καὶ ἐπειδὴ τυγχάνομεν ἐνταῦθα ὁμιλοῦντες περὶ τοῦ καλοῦ τῆς ἀψύχου φύσεως, ἃς σημειώσωμεν ἐν παρῶν παρὰδειγμα τοῦ τρόπου τῶν ἡμετέρων χημικῶν, τῶν σπουδαζόντων νὰ ἐπεκτείνωσι ἐπὶ πάντα τὴν αὐστηρότητα τῶν συλλογισμῶν των. Ἄς συγκαταβῶμεν αὐτοῖς ἀπὸ τοῦ ἀληθοῦς ιδεώδους εἰς τὴν πραγματικότητα αὐτῶν τὴν οὐχὶ ἀληθῆ.

Ὁ Κ. Moleschott εἶνε βεβίως ὁ ἀπόστολος τῆς φυσικοχημικῆς πραγματικότητος, μάλιστα πραγματικότητος πᾶν μέτρον ὑπερβαλλούσης. Πρακτερήσατε τὸν τρόπον καθ' ὃν ἐπὶ τὸ ποιητικώτερον παριστᾷ τὰ τῆς φύσεως. Ἀγαπᾷτε βεβίως τὴν καθορὰν λαμπρότητα τῶν ἀνθέων, τὰς γλυκεῖας παρὰλλαγάς τῶν χρωμάτων αὐτῶν, τὰ ἡδίστα αὐτῶν ἀρώματα. Φεῦ! Οὐδ' αὖτε ὑποπτεύετε τὴν θέσιν σας, ὅταν κύπτετε πρὸς ῥόδον τοὺς λεπτοφυεῖς ὑμῶν ῥόθωνας. Ἀκούσατε τὴν ἀποκάλυψιν τοῦ χημικοῦ. «Ὅταν εἰσπνέωμεν τὸ μυροδόλον ἄρωμα τῶν ἀνθῶνων μας, εἰσπνέομεν ἀληθεῖς οὐσίας φυτικῶν ἐκκρίσεων. Ἀναμφιβόλως οὐδὲν δίκαιον ἔχομεν νὰ ἀπορῶμεν πῶς οἱ κολεόπτεροι καὶ ζῶα ἀνωτέρως τάξεως ἐσθίουσι ἀποχωρήματα (sic) καὶ περιττώματα, οὔτε πῶς ἅπας ὁ φυτικὸς κόσμος ζῇ διὰ τῆς κόπρου τῶν

Authorized licensed use limited to: 172.21.0.5.

Downloaded on 14/05/2024 06:14:44 UTC from Psifiako Apothetirio Dimosias Isotopias
 Restrictions apply.

ζώων, ἀφοῦ γευόμεθα μεθ' ἡδονῆς οὐσίαις, αἵτινες εἶνε ἀποσυντεθειμέναι ἐκ τοῦ προϊόντος τῆς ζωῆς τῶν φυτῶν, καὶ αἵτινες ἔχουσι ἀρχὴν ἀνάλογον πρὸς... κλπ.

Βεβχίως οὐδ' αὖτως ὑποπτεύετε τοιοῦτόν τι.

Οὕτω φέρει τὰ ἄνθη καὶ τοὺς ἀγαπῶντας ἢ ἀγαπώσας αὐτὰ εἰς δυσχερῆ θέσιν· διότι τέλος πάντων¹...

Ἴνα δὲ ἐπκνέλωμεν εἰς τὸ προκείμενον διὰ κεφαλαϊώδους συνοψίσεως τῆς ἐνεργείας τοῦ νόμου ἐπὶ τῆς ἐπιφκνεῖας τῆς Γῆς, ἃς ἐνθυμηθῶμεν ὅτι ἡ διηνεκῆς αὕτη ἐνέργεια ἀποτελεῖ τὸν ὅρον τῆς μονιμότητος τοῦ κόσμου, καὶ τῆς κκλλονῆς αὐτοῦ. Εἶδομεν ὅτι, τὸ πᾶν εἶνε ἀρμονία. Ὅτε τὰ σώμκτα δονοῦνται, ἡ χορδὴ τρέμει ἐν τῷ τόζῳ, ὁ κώδων ἡχεῖ ὑπὸ τοῦ κρούσαντος, τὰ μόρια ἐρρύθμωας κινοῦνται, ὅπως αἱ σφαῖραι ἐν τῷ χώρῳ. Ἡ ἀρμονία τῶν σφαῖρων δὲν εἶνε λόγος κενός.

Ἡ αἰτία ταύτης εἶνε δύναμις, καὶ εἶνε ἡ αὐτὴ

¹ Ἡ φυσικοχημικὴ αὕτη δὲν χωρεῖ πως πορρωτέρῳ τοῦ θείοντος, ἀφομοιοῦσα οὕτω τελείως τὰς φυσικὰς λειτουργίας πρὸς τὰς ζωϊκὰς; Τὰ ἀγνὰ κκίνα καὶ τὰ μικρὰ ἱα δὲν εἶνε βεβχίως ἀπαράλλακτα, πρὸς τὰ χαριέντα ζωα τῶν παρ' ἡμῖν σφειώνων· οὐδὲ τὸ ἄρωμα τῶν γαροφάλλων ἀποπνέει ἀκριβῶς ἐκ τῆς αὐτῆς οὐσίας ἐξ ἧς καὶ ἡ οὐχὶ ἀσαφῆς ὁσμὴ ἡ ἐκ τῶν βερῶν πῖθων ἀναδιδομένη κατὰ τὸ μεσονύκτιον ἐν τοῖς λιθοστρώτοις τῶν Παρισίων. Ἡ Χημεία, δὲν ἐννοεῖ «ψευδεῖς εὐσχημοσύνας» ἡ ἡμετέρα ἐπιθυμία ἤτο νὰ παραθέσωμεν ἐνταῦθα ὅτι εἰς κεφάλαιον περὶ πέψωας ὁ Moleschott διαφωνεῖ πρὸς τὴν γνώμην τοῦ Liebig... ἀλλὰ προκείμενον τοῦ λόγου περὶ ἀνθίων, δὲν νομίζομεν ἀναγκαῖον νὰ ποιήσωμεν ἐπὶ τὸ ὑπερβολικώτερον τὴν σύγκρισιν μεταξὺ τῶν ζώων καὶ τῶν φυτῶν, ἵνα φθάσωμεν ἐκεῖ.

Ἐπειτα παρεκβαίνομεν τῆς ὑποθέσεως προσάγοντες τοὺς ἡμετέρους ἀντιπάλους ἐν ξενιζούσῃ μορφῇ, δι' ἣ καὶ τελειωθῶμεν ἐνταῦθα.

δύναμεις εἴτε ὀνομάζεται συνοχή ὅτε συναθροίζει τὰ μέρη, εἴτε ὀνομάζεται βαρύτης ὅτε συνέλκει τὰ οὐράνια σώματα, δύναμεις ἀρχική, στοιχειώδης, ζωογονοῦσα πᾶσαν ὑπαρξίν, καὶ ἄλλοτε μὲν ὀρίζουσα ἀπλῆν συνάρειαν τῶν μορίων, ἄλλοτε δὲ ὑπάρχουσα αὐτὰ εἰς ὠρισμένους διευθύνσεις, κατὰ τὰς περιστάσεις, ἐν αἷς ταῦτα εὐρίσκονται. Ἡ δύναμις αὕτη δύναται νὰ ὀνομασθῇ φυσικοχημική. Μετ' ὀλίγον θὰ ἀποδείξωμεν τὴν ὑπαρξίν δυνάμεως δικόρου, κινούσης κύκλῳ τὴν ὕλην ἐν τοῖς ἐμφύχοις.

Τὸ ζῶον διακρίνεται ἀπὸ τῶν φυτῶν καὶ τῶν ὀρυκτῶν διὰ τοῦ νευρικοῦ συστήματος. Ἀπὸ τῆς ἀτελεστάτης τάξεως, τῆς τῶν ζωοφύτων, μέχρι τῆς τελειοτάτης, τῆς τοῦ ἀνθρώπου, τὸ νευρικὸν σύστημα εἶνε τὸ τεκμήριον τοῦ ζωϊκοῦ ὄντος, καὶ ἄρχει ἐν τοῖς αὐτοῖς φαινομένοις. Διὰ τοῦ συστήματος τούτου λαμβάνομεν πᾶσαν αἴσθησιν. Τοῦτο καθιστᾷ δυνατὰς τὰς ἐκουσίας κινήσεις, τοῦτο εἶνε τὸ ὄργανον, δι' οὗ φανεροῦται ἡ διάνοια. Ἀποκόψατε τὰ νεῦρα, καὶ εὐθὺς καταστρέφετε τὴν αἴσθησιν· κόψατε τὰ τηλεγραφικὰ σύρματα καὶ τὸ τηλεγράφημα οὐδαμῶς θέλει μεταβιβασθῇ.

Ὅταν τὸ ὀπτικὸν νεῦρον εἶνε περραλελυμένον, καὶ ἂν ὁ ὀφθαλμὸς εἶνε ἀβλαβής, τὸ ζῶον καθίσταται τυφλόν. Αἱ εἰκόνες ἐξακολουθοῦσι νὰ ἀπινδαλμακτίζονται ἐν τῷ βᾶθει τοῦ ὀφθαλμοῦ, ἀλλ' ἡ αἴσθησις δὲν ὑπάρχει πλέον. Τὸ οὗς δύναται νὰ εἶνε ὑγιέστατον· κατεσκευάσθη ὑπὸ τῆς φύσεως ὅπως συνάγῃ τοὺς ἡχη-

τικούς πάλμους, καὶ ὁμῶς οἱ ἤχῳ τότε μόνον ἐνεργοῦσιν, ἐφ' ὅσον ὑπάρχει ἀκουστικὸν νεῦρον ἀντιλαμβάνομενον αὐτῶν καὶ διαβιβάζον εἰς τὸν ἐγκέφαλον, ὃ δὲ ἐγκέφαλος διατελεῖ ὑγιῆς, ὅπως τοὺς ἀντιληφθῇ. Ὁ ἐγκέφαλος καὶ τὰ νεῦρα εἶνε τὰ ὄργανα τῆς αἰσθανομένης καὶ διανοουμένης δυνάμεως.

Ἀνευρίσκομεν εἰς τὰ φυτὰ, καὶ ἰδίως εἰς τινὰ εἶδη αὐτῶν, ὅσον εἰς τὸ εὐσύσταλλον, εἰς τὴν διώνην, εἰς τὴν δεσμοδίαν, τοιαύτην τινὰ λανθάνουσιν καὶ πρὸς τὸ ἡμέτερον νευρικὸν σύστημα ἀνάλογον ἐνέργειαν. Οὐχὶ ὀλιγώτερον ἀνκμφισβήτητον εἶνε ὅτι ἡ δύνამις ἡ φυσικοχημικὴ, ἡ φυτικὴ, ἡ ζωικὴ, ἡ διάνοια, δὲν εἶνε μία καὶ μόνη ὑλικὴ δύνამις. Ἄς μᾶς ἐξηγήσῃ λοιπὸν τίνι τρόπῳ μῦθόν τι λαμβάνει ζωὴν διχοδομικῶς ὑπὸ οὕτω διαφόρων δυνάμεων. Πῶς συμβαίνει ὥστε ἡ ἄτομος τοῦ σιδήρου, ἥτις νῦν ἀποτελεῖ, φερ' εἰπωμεν, μέρος ἀνθρώπου, ζώου, ἢ φυτοῦ, νὰ συνίσταται ὀλίγον πρότερον τὴν σκωρίαν ἀρχαίου ἀγγέλματος. Ἄν συγκρονώσῃ εἶνε ὕλη καὶ δύνამις, καὶ ἂν ἡ δύνამις εἶνε μία μόνη, πῶς συμβαίνει, ὥστε νὰ παράγῃ φαινόμενα οὕτω διάφορα;

Ὑπεράνω τῆς ὕλης, ὑπάρχει ἀρχὴ αὐλὸς ἀπολύτως διάφορος, Πνεῦμα ζωογονεῖ τὴν ὕλην, κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ Βιργιλίου.

Ἀπέναντι τῆς κατὰ κανόνος ὁργανώσεως τῶν ἐπὶ τῆς Γῆς ὄντων, δὲν δυνάμεθα ἢ νὰ ἐπαναλάβωμεν ὅ,τι καὶ ἐκαστὸν ἔτη πρότερον ἀπεκρίνοντο εἰς τὸ Σύστημα τῆς γένεως. Ἡ ὕλη εἶνε ἀδρανὴς ἀνίσχυρος νὰ ὑπα-

ταχθῇ εἰς ἓν ὅλον κανονικόν. Ἔχει ιδιότητάς τινας, αἵτινες καθιστῶσιν αὐτὴν ἐπιτηδείαν νὰ ὑπακούῃ εἰς νόμους. Πῶς ἄρα, δύνάμις τυφλὴ δύναται νὰ ἔχῃ σχέδιον καὶ νὰ σπεύδῃ πρὸς σκοπὸν τινά; Πῶς, ἐστερημένη νοῦ δύναται νὰ περάσῃ ὄντα νοητικά; Πῶς δύναται νὰ κυβερνᾷ διὰ νόμων σφωτάτων, αὐτὴ ἁμοιῶς οὕσα σοφίαι; Πῶς τέξις μεγελοπρεπῆς δύναται νὰ βραδύνη κατὰ τὰ διάφορα αὐτῆς μέρη, ἂν αὐτὴ ἀγνοεῖ τὴν τέξιν; πῶς τέλος φανερὰ ὠφέλεια θὰ παρατηρεῖτο ἐν ἅπασι τοῖς ἔργοις αὐτῆς, ἂν αὕτη δὲν ἔχει σκοπὸν τινά;

Ἐνταῦθα ἀναφύονται τοσαῦτα ζητήματα πρὸς ἃ ἀποπειρῶνται οἱ ὑλισταὶ τῶν ἡμετέρων χρόνων νὰ ἀποκριθῶσιν λεπτομερῶς ἐν τοῖς καθ' ἑκάστον τῶν συζητήσεών των.¹

¹ Καίτοι ἰσχυρίζομενοι ὅτι ἡ δύναμις κυβερνᾷ τὴν ὕλην, δὲν αἰσθόμεθα ὅμως καὶ διὰ τοῦτο, ὅπως τινὲς τῶν μεταφυσικῶν, ὅτι μόνῃ ἡ δύναμις, οὐδεμίᾳ δὲ ὕλῃ ὑπάρχει. Νομίζομεν τὴν ὑπερβολὴν ταύτην ὁμοίως ψευδῇ, ὡς καὶ τὴν τῶν ὑλιστῶν. Ἀς ἀκούσωμεν πρὸς στιγμὴν ἀπόδειξιν μεταφυσικὴν, ἀρνούμενην τὴν ὑπαρξίν τῶν σωμάτων καὶ τοῦ χώρου.* Ἐάν τις ὑποθέσῃ ὅτι ὁ χώρος, ὅπως καὶ ἡ δύναμις, ἀρμόζουσιν εἰς τὰ πράγματα τῆς πείρας καὶ εἶνε ἀχώριστα τούτων στοιχεῖα, τότε, ἐπειδὴ αἱ ιδιότητεσ τοῦ πρώτου εἶνε ἀκριβῶς ἀντίθετοι πρὸς τὰς τῆς δευτέρας, οὐδὲν ἄλλο ἢ ὁμολογεῖ, ὅτι τὰ ἀντιφάσκοντα δύνανται νὰ συνυπάρχουσιν ἐν τῷ αὐτῷ πλάνῃ, ἥτις εἶνε ὁ τύπος τοῦ ψεύδους καὶ τοῦ παραλογισμοῦ. Ἀλλ' ἂν, τοῦναντίον, ἀποδεχθῇ τις ὅτι ἡ δύναμις μόνῃ ἔχει ἀπολυτὸν καὶ οὐσιώδη ὑπαρξίν, ὁ δὲ χώρος οὐδὲν ἄλλο εἶνε ἢ ψυχολογικὴ ἐνέργεια, ἥτις, ἵνα μόνον φανερωθῇ εἰς τὸ ὅμμα τῆς συνειδήσεως, ἀπαιτεῖ ὄρους φυσιολογικοὺς καὶ φυσι-

* Magy, περὶ ἐπιστήμης καὶ περὶ φύσεως.

Συγκεφαλαιοῦντες τὸ ζήτημα καὶ τὰς ἀρχὰς τῆς ἡμετέρας ἀναίρεσεως ἐν τῷ περὶ τοῦ ἀνοργάνου κόσμου,

κοῦς, παρachoῖμα ἡ ἀντίθεσις αἴρεται. Ὡστε ἡ ἡμετέρα ἀπόκρισις εἰς τὴν ἐρώτησιν, τίς εἶνε ἡ ὀντολογικὴ σημασία τῆς ἐννοίας τοῦ χώρου; ἥτις φαίνεται οὕτω παράδοξος κατὰ πρῶτον, εἶνε κατὰ βάθος ἡ μόνη ἀληθῶς λογικὴ, διότι δὲν ἤθελον δυνηθῆναι τὴν ἀπορρίψωσι, χωρὶς οὕτως εἰπεῖν νὰ ἀπορρίψωσιν αὐτὴν τὴν λογικὴν.

Ἀλλὰ, θὰ ἀνθυποβάλλωσιν, ἡ ἀπόκρισις αὕτη σαφῶς ἀντιφάσκει πρὸς τὴν πείραν, διότι συνάγει τὸ ἄπειρον εἰς ἀπλοῦν ψυχολογικὸν φαινόμενον, ἐν ᾧ ἡ ὄρασις καὶ ἡ ἀψή, περὶ ὅλων τῶν σωμάτων, ὡς ἀντιλαμβάνονται, διαθεδαριοῦσιν ὅτι ὑπάρχει χωρὶς ἴδιος εἰς ἕκαστον, καὶ φανερῶς ἐκτὸς τῆς ψυχῆς. Δὲν εὐρίσκονται ἐν χώρῳ πάντα τὰ εἰς τὰς αἰσθήσεις ἡμῶν ὑποπίπτοντα; Τὸ σῶμα τοῦτο, μεθ' οὗ ἡ ψυχὴ μου εἶνε ἠνωμένη· ἡ τράπεζα αὕτη, πρὸ τῆς ὀπρίας καθήμαι, ἡ οἰκία αὕτη, ἡ Γῆ αὕτη, ὁ Ἥλιος οὗτος, ὅστις μὴ φωτίζει, τέλος ἅπαν τὸ σύμπαν; Πλάνη οὕτω σταθερά καὶ οὕτω καθολικὴ εἶνε δυνατὴ καὶ μάλιστα νοητὴ;

Ἡ ἀντίρρησης αὕτη ὑποθέτει ἀκριβῶς αὐτὸ τὸ ζητούμενον, ἀποκρίνεται ὁ φιλόσοφος. Ἀληθῶς, τί μᾶς διδάσκει ἡ ὄρασις καὶ ἡ ἀψή περὶ τοῦ βαθμοῦ τῆς πραγματικότητος τῆς ἐκτάσεως τῶν σωμάτων; Ὅτι ἡ ἐκτασις εἶνε ἰδιότης τοῦ σώματος ἐν τῇ πείρᾳ; Οὐδαμῶς· διότι ἅπαξ γενομένης τῆς ἀντιλήψεως σώματος τινος, δυνάμεθα πάντοτε νὰ ἐρωτήσωμεν, ἂν ἡ εἰκὼν τῆς ἐκτάσεως, ἡ συνοδεύουσα αὐτὴν τὴν ἀντίληψιν, δὲν θὰ ἦτο ἀπλοῦν φαινόμενον.

Ἐνταῦθα συμβαίνει, ὅτι καὶ ἐν τισι τῶν ἀστρονομικῶν φαινομένων, οἷον ἐν τῇ τῆς κινήσεως τοῦ Ἥλιου, ὅπερ εὐκόλως δύναται τις νὰ ἐξηγήσῃ διὰ τε τῆς περιστροφῆς τῆς σφαίρας καὶ διὰ τῆς τοῦ Ἥλιου· περὶ δὲ αὐτῆς τῆς πείρας, ἥτις κατὰ γράμμα εἶνε οὐδετέρα ἐν τῷ ζήτηματι, λέγομεν ὅτι ἡ ὑποτιθεμένη διαφωνία πρὸς τὴν ἡμετέραν ὑπόθεσιν προέρχεται οὐχὲ ἐξ αὐτῶν τῶν γεγονότων, ἅτινα ἐπικαλοῦνται, ἀλλ' ἐκ τῆς αὐθαιρέτου ἐννοίας, ἣν ἀποδίδουσιν αὐτῇ.

Τὰ συστατικὰ τῆς ὕλης στοιχεῖα εἶνε, κατὰ πᾶσαν ἀνάγκην, ἄνευ ἐκτάσεως καὶ καθαρῶς δυναμικά.

λέγομεν, ὅτι ἐν τῷ Οὐρανῷ καὶ ἐπὶ τῆς Γῆς ἡ δύναμις εἶπε ἡ κινουσα τὴν ὑλὴν, ὅτι ἡ ἀρμονία ἀποτελεῖ-

Αἱ αὐταὶ ἀρχαὶ αἵτινες ἤγαγον ἡμᾶς ἐπὶ τὴν ἀληθοῦς θεωρίαν τῆς ἐκτάσεως τῶν σωμάτων, προσφέρουσιν ἡμῖν ὡσαύτως ἐξηγήσιν τῆς κενῆς ἐκτάσεως, δηλ. τοῦ χώρου. Ἡ ἐκτασις τῶν σωμάτων, εἶνε ἅπλουσιν φαινόμενον συνοδεῦον τὴν φυσικὴν ἀντίδρασιν τῆς δυνάμεως ἐκείνης τῆς ὑπερоргάνου, ἣν ὀνομάζουσι ψυχὴν, κατὰ τῆς ἐνεργείας τῶν δυνάμεων, αἵτινες συνιστῶσι τὰ ἀνόργανα σώματα, ἐνεργείας, ἧς λαμβάνει εἰδήσιν ἡ ψυχὴ διὰ τῶν ὀργανικῶν τοῦ ἡμετέρου σώματος δυνάμεων. Ἀλλ' ἂν αἱ ὀργανικαὶ δυνάμεις αἱ ἀποτελοῦσαι τὸ ἀνθρώπινον σῶμα γεννῶσιν ἐν ἡμῖν τὸ φαινόμενον τοῦ χώρου, ὅταν ἐνεργῶσιν ὡς μεσάζουσαι μεταξὺ τῆς ψυχῆς καὶ τῆς ἐξωτερικῆς φύσεως, αὐταὶ αὐταὶ αἱ δυνάμεις διὰ τῆς ἀδικλείπτου κούτων ἐπὶ τὴν ψυχὴν ἐνεργείας, μεθ' ἧς ἐκάστη τούτων εἶνε σφιγκτότατα συνημμένη, δύνανται νὰ μὴ ἐπιφέρωσιν ἀνάλογον φαινόμενον, οὔτινος θὰ ᾔτο δύσκολον ἐκ τῶν προτέρων νὰ ὀρίσῃ τις τοὺς εἰδικοὺς χαρακτηῖρας, ἀλλ' ὅπερ ἀναγκαιῶς ὀφείλει νὰ ὑπάρχῃ μεταξὺ τῶν ψυχολογικῶν φαινομένων; Ἀλλὰ μὴν, ἀκριβῶς αὐτὸ τοῦτο συμβαίνει, καὶ τούτου ἀδικλείπτως λαμβάνομεν γινώσιν διὰ τῆς συνειδήσεως. Ἡ ἐνδελεχὴς ἀντίδρασις τῆς ψυχῆς πρὸς τὰς ὀργανικὰς δυνάμεις, γεννᾷ ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν φαινόμενον συγγενὲς τῇ τῶν σωμάτων ἐκτάσει. Τοῦτο δὲ εἶνε τὸ τοῦ κενοῦ ἢ τοῦ καθαρῷ χώρῳ φαινόμενον, ἐν ᾧ θέτομεν φυσικῶς πάντα τὰ σώματα.

Ἡ ἐν τῷ χώρῳ ἄρα κίνησις, ὅπως καὶ πᾶν ἄλλο αἰσθητὸν φαινόμενον, οὐδὲν ἄλλο εἶνε ἢ τὸ ὁρατὸν σημεῖον ἀοράτων ἐνεργειῶν καὶ μεταβολῶν οὐχὶ ὀλιγώτερον ἀνεπαισθήτων εἰς τὰ ἡμέτερα ὄργανα, κατὰ τὸν τρόπον τῆς συνυπάρξεως τῶν δυνάμεων.

Ἀλλὰ, ἐξ ὧλων τῶν λύσεων τοῦ προβλήματος, ἡ μάλλον ἀξιοσημείωτος εἶνε ἀναμφιβόλως ἡ τοῦ Καντίου. Ὁ μέγας οὗτος φιλόσοφος, ὅστις τοσοῦτον εἶχε σκεφθῇ ἐπὶ τῶν ἀρχικῶν ὅρων τῆς ἡμετέρας διανοήσεως, μεταξὺ τῶν ὁπαίων ἡ ἐννοια τοῦ χώρου ἐφάνη αὐτῷ δικαίως ἐκ τῶν πρωτίστων, ἐμάντευσε πρῶτος ὅτι ὁ χώρος θὲν ἠδύνατο νὰ ᾔνέ τι ξένον πρὸς ἡμᾶς, ὅπως φαντάζονται αὐτὸ οἱ φυσικοὶ, οὔτε τάξις συνυπάρξεως τῶν πραγμάτων, ὅπως ἰσχυρίζετο ὁ Δειδνόντιος, ἀλλὰ μάλλον ἅπλους τρόπος τοῦ διανοουμένου

ται ἐκ τοῦ Ἀριθμοῦ, καὶ ὅτι ὁ Ἀριθμὸς ἔχει πάντοτε συμπρακτοῦσθαι τὸν χαρακτηρὰ τῆς διανοίας.

Ὅντος. Ἡ γεωμετρία, λέγει, εἶνε ἐπιστήμη, ἥτις ὀρίζει τὰς ιδιότητας τοῦ χώρου συνθετικῶς καὶ οὐδὲν ἤττον ἐκ τῶν προτέρων. Τίς ἄρα ὀφείλει νὰ ᾔηται ἡ παράστασις τοῦ χώρου, ὅπως εἶνε δυνατὴ ὡς πρὸς αὐτὴν τοιαύτη γνῶσις; Ἀρχικὴ Ἐποπτεία.»

Ὁ χώρος κατὰ τὸν Κάντιον καὶ καθ' ἡμᾶς, συμπεραίνει ὁ συγγραφεὺς, εἶνε λοιπὸν οὐσιωδῶς ψυχολογικὸν πάθημα.

Ἐνθεν μὲν, κατὰ τὸν ὀντολογικὸν νόμον τῆς γνώσεως, πᾶσαι αἱ ἐπιστημονικαὶ ἔννοιαι ἀνάγονται εἰς τὰς ἐννοίας τῆς δυνάμεως καὶ τοῦ χώρου, ἀληθῶς μόνως ἀρχικὰς καὶ ἀνεπιδέκτους ὑπαγωγῆς. Ἐνθεν δὲ, μετὰ τὴν βαθεῖαν ἐξέτασιν δι' ἧς ἐβασανίσκαμεν τὰς δύο ταύτας ἐννοίας, ἡ ἐννοία τῆς δυνάμεως παριστᾷ τὸ οὐσιωδὲς στοιχεῖον τῶν ὄντων, ἡ δὲ τοῦ χώρου, τρόπον τῆς ἡμετέρας φύσεως καθαρῶς ὑποκειμενικόν.

Οὕτως ὁμιλοῦσιν ἀκόμη οἱ ὑπέρμαχοι τῆς καθαρῶς ὑποκειμενικῆς ἐμπνεύσεως.

Περὶ τούτου δύναται τις νὰ κάμῃ περίεργον παρατήρησιν, ἥτις θὰ ᾔτο ἡ ἀπάντησις εἰς τὴν υπερβολικὴν πῶς ταύτην θεωρεῖται. Ἄν δηλ. ὁ χώρος δὲν ὑπάρχει, τὰ σώματα δὲν θὰ ἠδύναντο νὰ κατέχωσι θέσιν, ὅπως τοῦτο διδάσκεται ἐν τῇ φυσικῇ. Τοῦτῳ ἀκολουθεῖ ἀπλῶς ὅτι δὲν κατέχουεν θέσιν καὶ ὅτι δὲν εἴμεθα οὐδέποτε οὐδαμοῦ!

Τὸ πρῶτον ἃς εἶνε πρὸς γνῶσιν τῶν οἰκοδομούντων θεάτρα' τοῦ δευτέρου δύνανται νὰ κάμωσι χρῆσιν οἱ κακοποιοί, ἂν τοῖς ἀρέσκη. . . ἐν ταῖς μεταφυσικαῖς αὐτῶν ἀπολογίαις.

Τὰ ἐπιχειρήματα ταῦτα ὁμοιάζουσι πολὺ πρὸς τὰ τῶν συγχρόνων φρασεολόγων ἐκείνων οἵτινες ἀνανεοῦσι τὰς ἐκ τῶν λέξεων ἐριδίας, νομίζοντες, ὅτι συζητοῦσι περὶ τῶν πραγμάτων. Οἶον, τῶν ἐπαναλομβανόντων μετὰ τοῦ Broussais ὅτι Θεὸς καὶ ψυχὴ δὲν ὑπάρχουσι, διότι ἡ ἀνθρωπίνη γλῶσσα παριστᾷ αὐτοὺς ἐνίοτε δι' ἀρνητικῶν λέξεων! Κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον θὰ ᾔτο ὡσαύτως δίκαιον νὰ λέγωσιν ὅτι οὐδὲ ὕλη ὑπάρχει, διότι ἀποδίδουσιν αὐτῇ ιδιότητας ἀνεξερευνήτους, ἡ δὲ λέξις αὕτη εἶνε ἀρνητικὴ! Ἀληθῶς, τοῦτο εἶνε λογομαχία.

Ἄλλ' οὐδαμοῦ ἡ δημιουργικὴ διάνοια ἀποκαλύπτεται
οὕτω μετὰ φανεράς ἐνεργείας, ὅσον ἐν τῷ ὀργανισμῷ
τῆς ζωῆς καὶ ἐν τῇ ὑπάρξει τοῦ ἀνθρώπου. Τοῦτο θὰ
ἀποδείξωμεν ἐν τοῖς ἐπομένοις βιβλίοις.

Authorized licensed use limited to: 172.21.0.5.

Downloaded on 14/05/2024 06:14:44 UTC from Psifiako Apothetirio Dimosias Istos.
Restrictions apply.

BIBAIION ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Η ΖΩΗ

Ἔστι δὲ ἡ ψυχὴ
τοῦ ζώντος σώματος αἰτία καὶ ἀρχή.

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ, ΕΡΕΥΝΑΣ ΚΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΑΣ ΥΠΟΛΟΓΙΣΤΩΝ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

ΔΙΕΥΘΥΝΣΗ ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΕΩΝ

Authorized licensed use limited to: 172.21.0.5.

Downloaded on 14/05/2024 06:14:44 UTC from Psifiako Apothetirio Dimosias Istos
Restrictions apply.

I

ΚΥΚΛΟΦΟΡΙΑ ΤΗΣ ΥΛΗΣ

Αιθνηκή; περιφορὰ τῶν ἀτόμων διὰ τῶν ὁργανισμῶν· καθολικὴ ἀδελφότης τῶν ζωϊκῶν ὄντων· ἀδιάρρηκτος κοινωνία μεταξὺ τῶν ζώων καὶ τοῦ ἀνθρώπου.—Ζωὴ ὁρατὴ καὶ ζωὴ ἀόρατος.—Ὁ ἀήρ, ἡ ἀναπνοή, ἡ διατροφή, ἡ κατάλυσις.—Τὸ σῶμα μεταβάλλεται ἀδιαλείπτως.—Ἡ ἰσορροπία τῶν ζωϊκῶν λειτουργιῶν ἀποδεικνύει κυβερνωσὰς δυνάμεις.—Ἡ ἀποσύνθεσις τοῦ πτώματος ἀποδεικνύει ὅτι ἡ ζωὴ εἶνε δύναμις, ἡ δύναμις δ' αὕτη δὲν εἶνε χημείρα.—Ὁ μικρὰνθρωπος.—Ἀποτελέσματα τῆς ὁργανικῆς χημείας.—Ὅτι ἡ χημεία αὕτη δὲν δημιουργεῖ οὔτε ὄντα ζωϊκά οὔτε ὅργανα.—Ἡ ὕλη κυκλοφορεῖ.—Ἡ δύναμις κυβερνεῖ.

Ἡ δύναμις ἡ κυβερνωσα τὰ ἄστρα, ἡ ἀναπτύσσουσα τὴν λαμπρότητα τῶν θησαυρῶν αὐτῆς ἐν τῇ ἀπειρίᾳ τῶν Οὐρανῶν, ἡ δύναμις ἡ ὀρίζουσα τὴν κατασκευὴν τῶν μετὰλλων καὶ τῶν φυτῶν ἐπὶ τῆς Γῆς, ἡ τάξις ἡ διαχέουσα τὴν ἁρμονίαν ἐπὶ τοῦ κόσμου, θέλουσιν ἀποκαλυφθῇ εἰς ἡμᾶς ἥδη ὑπὸ διάφορον ὄψιν, ἥς ἡ ἀπόδειξις δὲν θὰ εἶνε ἥττον ἀκαταμάχητος ὑπὲρ τῆς πνευματικῆς ἀρχῆς, ἥτις προϊστάται τῶν τυχῶν τοῦ κόσμου. Ἐν ᾧ τὸ ὁζὺ βλέμμα τοῦ τηλεσκοπίου διέρχεται διὰ τῶν ἀπείρων κενῶν, τὸ ἀνχλυτικὸν ὄμμα

τοῦ μικροσκοπίου ἐπισκέπτεται τὰς μικροῦ λόγου ἀξίας κατοικίας τῆς ζωῆς ἐπὶ τῆς γῆϊνης ἐπιφανείας. Ἐνταῦθα ὁ λόγος δὲν θὰ εἶνε μόνον περὶ τοῦ μεγαλείου καὶ τοῦ φοβεροῦ χαρακτηρὸς τῆς δυνάμεως· ἀλλὰ μᾶλλον περὶ τοῦ ἐντέχνου, τῆς ὠραιότητος τοῦ σχεδίου, τῆς λεπτότητος τῆς ἐκτελέσεως, καὶ πρὸ πάντων περὶ τῆς ὑπερκαθάρτου σοφίας, ἥτις καθυπέταξε τὴν ὕλην καὶ καθυπέβαλεν αὐτὴν ὑπὸ νόμον θελήσεως πανισχύρου.

Ὅταν διορῶμεν τὸ θέμα τοῦ κόσμου διὰ τοῦ ὀφθαλμοῦ τῆς ἐπιστήμης, ἡ φύσις ὁλόκληρος φαίνεται ἡμῖν ὡς σύστημα ἀπειροδυναμίου ἐνεργείας ἐν τοῖς σπλάγχνοις τοῦ ὁποίου συνέρχονται ἢ μεταμορφοῦνται αἱ φοβεραὶ δυνάμεις τῆς φυσικῆς καὶ τῆς χημείας. Τὰ ἐφήμερα φαινόμενα, ἅτινα παρίστανται ὡς κεχωρισμένα εἰς τὰ ὅμματα τῶν πολλῶν, ὡς πρὸς ἡμᾶς συμπλέκονται εἰς ἓν καὶ μόνον δίκτυον, οὗ τινος δυνάμεις εἶμι μυστηριωδεστέρα κρατεῖ τὸν μίτον. Ἐνότης μεγίστη περιβάλλει τὸν κόσμον. Οὐδὲν στοιχεῖον εἶνε ἀπομονωμένον, οὔτε νῦν οὔτε ἐν τῇ Ἱστορίᾳ. Τὸ φῶς καὶ ἡ θερμότης εἶνε ἀδελφά. Καὶ ποτὲ μὲν φαίνονται ἡνωμένα ὁμοῦ ἐν ἐνώσει ἀπαραγνώριστῳ, ποτὲ δὲ ἀφκνίζονται ἐναλλάξ. Ἡ συγγένεια, ὁ μηχανητισμός, συζεύγνυνται ἐν τοῖς μυστηρίοις τοῦ κόσμου τῶν ὀρυκτῶν. Ὁ ἀνήσυχος δάκτυλος τοῦ μηχανήτου ζητεῖ τὸν πόλον. Τὸ ἀπλησον φυτὸν ὑψοῦται μετὰ πάθους πρὸς τὸ φῶς. Ἡ Γῆ στρέφει τὸ ἐωθινὸν αὐτῆς μέτωπον πρὸς τὸν ἥλιον. Τὸ λυκόφως ἐξαπλώνει τὸν ἐαυτοῦ μανδύχον ἐπὶ τῆς ἐσπέρας. Τὰ χλιαρὰ ἀρώματα τῶν κοιλιάδων θερ-

μαίνουσι τοὺς παγωμένους πόδας τῆς νυκτός. Εἰς τὴν προσέγγισιν τῆς Ἡοῦς, ὁ ἀσπασμὸς τῆς δρόσου ἀφίνει τὰ ἔγνη αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ ἡμιανοιχθέντος κάλυκος τῶν ἀνθέων. Καθολικὴ τις κίνησις ἄγει τὰ τε ἄτομα καὶ τοὺς κόσμους. Μυρίκι κυμάνσεις διχστυροῦνται ἐν τῇ ἀτμοσφαίρᾳ, μυρίκι ποικιλίαι δυνάμεων συνδύζονται πρὸς ἀλλήλας.

Ἐν νυκτὶ καὶ ἡμέρᾳ, πρωΐᾳ καὶ ἑσπέρᾳ, ἐν πάσῃ ὥρᾳ, ἡ αὐτὴ κίνησις ἀνεπαίσθητος ἅμα καὶ φοβερά, ἣν ὁ μὲν ὀφθαλμὸς δὲν δύναται νὰ ἀντιληφθῇ, οἱ δὲ ἀρθρῳητικοὶ χαρακτηῖρες καὶ οἱ πολυπλοκώτατοι δὲν θὰ ἠδύναντο νὰ περιγράψωσι,¹ ἡ ἀπαρμείωτος αὕτη κίνησις τελεῖται ἐν τῷ ἐργαστηρίῳ τοῦ κόσμου. Τὸ δὲ ἀποτέλεσμα τῆς κινήσεως ταύτης εἶνε ἡ Ζωή.

Ἐξω τοῦ ἀποτελέσματος τούτου, ὁ κόσμος προσφέρει μέτρον τι γόητρον εἰς τὴν περίεργον φαντασίαν. Μόνον διὰ τοῦ θεάματος ἢ τῶν συναισθημάτων τῆς

1 Ἄν ὁ ἄνθρωπος ᾔδυνάτο νὰ υπολογίσῃ τὰς ἐν ἐκάστῃ ἡμέρᾳ ἐνεργούσας δυνάμεις ἐν τῇ φύσει, θὰ κατεπλήσιστο ὑπὸ θάμβους. Καὶ ἵνα ἀναφέρωμεν ἐν μόνον εὐνόητον παράδειγμα, λέγομεν ὅτι, οἱ ἄτμοι τοῦ ὕδατος οἱ ἀνεπαίσθητως ἀπὸ τοῦ ἐδάφους ἀνερχόμενοι, ὥπως σχηματίζουσι τὰ νέφη, καὶ τὰ νέφη ταῦτα ἅτινα διαλύονται εἰς βροχὴν, ἵνα πάλιν ἀνυψωθῶσιν, δὲν θὰ παρῆγον ἱκανὴν ἐννοιαν τοῦ ἀπείρου μεγέθους τῶν ἐνεργουσῶν τούτων δυνάμεων. Διότι, ἂν παραδεχθῶμεν ὅτι κατ' ἔτος πίπτει ἐφ' ἑλίου τοῦ ἐδάφους στιβὰς ὕδατος ἔχοντος ὕψος 4 μέτρου καὶ ὅτι τὸ κατὰ μέσον ὄρον ὕψος τῶν νεφῶν εἶνε τρισχιλίων μέτρων, θὰ ἦτο χρεῖα, ὥπως ἐκτελεσθῇ ἡ αὐτὴ ἐργασία, ἀθροίσματος ἑκατὸν πεντήκοντα δισεκατομμυρίων ἱππων ἐργαζομένων ἐπὶ τὰ ὥρας καθ' ἡμέραν. Ἡ Γῆ ὁλόκληρη, δὲν θὰ ἐπῆρκει εἰς τὴν διατροφήν αὐτῶν.

ζωῆς τὸ ἐν ἡμῖν διανοούμενον πνεῦμα προσκαλλᾷται εἰς τὴν φύσιν. "Ὁ ἡ κατὰ τὰς σιωπηλὰς νύκτας ἀλό-
 ρυθος τοῦ Οὐρανοῦ θεὸς διαχέει ἐν ἡμῖν ἀπερίγραπτον
 μελαγχολίαν· ἂν ἡ θεωρία τῶν ἀχανῶν ἐρήμων τῶν
 ἐλεγομένων ὑπὸ θερμοῦ Ἡλίου, καθιστᾷ ἡμᾶς ψυχροὺς
 πρὸς αὐτάς· ἂν ἡ μελέτη τῶν χημικῶν συνδυασμῶν
 τῶν θυμωστωτάτων, οἵτινες ἐκτελοῦνται ἐντὸς ἀγ-
 γείου κερματοειδοῦς, μᾶς συγκινεῖ ὀλιγώτερον τῆς θεας
 μικροῦ πτηνοῦ ἐν τῇ φωλεᾷ του ἢ καὶ τοῦ ἡσύχως φυο-
 μένου παρὰ τοὺς πόδας δένδρου· τοῦτο προέρχεται διότι
 τὰ θεάματα ταῦτα δὲν ἀποκλύπτουσιν ἡμῖν ἄμεσόν
 τινα ζώην. Ἡ ἡμετέρα ψυχὴ εἶνε μάλιστα εὐπρόσιτος
 πρὸς τὰς ἐντυπώσεις τὰς προερχομένας ἐξ ἄλλων ζωί-
 κων ὄντων, καὶ ἐκ τούτων πάλιν τὰ πρὸς τὴν ἡμε-
 τέραν φύσιν παρεμπερέστερα εἶνε καὶ τὰ μᾶλλον συγ-
 κινοῦντα ἡμᾶς. Προφιλής τις φωνὴ εὐρίσκει ἐν τῷ βά-
 θει τῆς ψυχῆς ἡμῶν ἡγὼ βεβαιωτέραν καὶ μᾶλλον
 πᾶλλουσαν ἢ ἡ βροντὴ τοῦ κερανοῦ. "Ὁ ἐν βλέμμα
 τῶν ὀφθαλμῶν τῆς εἰσέρχεται βαθύτερον ἐν ἡμῖν
 ἢ αἱ ἀκτῖνες τοῦ Ἡλίου. "Ὁ ἐν μείδιᾳ τῶν χειλέων
 τῆς μᾶς ἔλκει μετὰ θελήτηρου μᾶλλον ἀπροσμάχη-
 του ἢ ἡ μεγαλοπρεπεστάτη τοπογραφία. "Ὁ ἐπὶ τῶν
 ὤμων, ἐπὶ τῶν βραχιόνων, ἐν τῇ κόμῃ αὐτῆς, οἱ
 ἀδάμαντες, οἱ μαργαρίται, οἱ λίθοι, οἱ σμάραγθοι καὶ
 οἱ σάπφειροι, ἀποβάλλουσι τὴν ἑαυτῶν λάμψιν καὶ κα-
 τέρονται εἰς τὴν τάξιν τῶν ἀπλῶν λίθων. "Ὁ ἐνταῦθα
 μάλιστα ἡ ζωὴ ἐμφανίζεται ἡμῖν ἐν τῇ γήνῃ αὐτῆς
 ἀποκκλύπει τῇ μάλιστα ὥραιᾳ καὶ ἐξαίρετῃ· διότι

ἡ ζωὴ εἶνε ἀληθῶς ἡ μεγίστη ἑλξίς τῆς φύσεως.

Ἀλλ' ὁ χαρκατῆρ, ὁ προσβάλλων ζωηρότερον τὸν παρκατηρητὴν ἐν τῷ συνόλῳ τῆς γῆνινος ζωῆς, εἶνε ὁ γενικὸς νόμος ὁ ἀρχὼν ἐν τῇ παγκοσμίῳ ζωῇ. Ἐκ πρώτης ὕψεως, ὅλα τὰ διάφορα ὄντα ἐμφανίζονται ἡμῖν κεχωρισμένα ἀλλήλων. Ἡ ἐλάχιστη ἡ περιστέφουσα τάς ἀλπειοὺς κορυφὰς φαίνεται ὅτι οὐδὲν κοινὸν ἔχει μετὰ τοῦ λαγωῦ τοῦ τρέχοντος ἐν τῇ κοιλάδι. Τὸ ῥόδον τῶν κήπων ἡμῶν ἀγνοεῖ τὸν λέοντα τῆς ἐρήμου. Ὁ Ἀστὸς καὶ ὁ Γυψ τῶν ὑψηλῶν ὁροπεδίων τῆς κεντρικῆς Ἀσίας δὲν ἐγεύθησαν τῆς ὁπώρας τῶν ἡμετέρων παραδείσων. Ὁ σῖτος καὶ τὸ κλῆμα δὲν φαίνονται προσκολλώμενα εἰς τὴν ζωὴν τῶν ἰχθύων. Καὶ ἂν περιορισθῶμεν εἰς διακρίσεις ὀλιγώτερον ἀποτόμους δὲν φαίνεται ὅτι ὑπάρχει ἄμεσος σχέσις μετὰ τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς τῶν φυτῶν ἢ τῆς χλόης, ἥτις ἐπιστρωννύει τοὺς λειμῶνας καὶ τὰ δάση. Καὶ ὅμως πράγματι ἡ ζωὴ ὅλων τῶν ὄντων, ἅτινα πληροῦσι τὴν γῆν, ἀνθρώπων, ζώων, φυτῶν, εἶνε μία μόνη ζωὴ, ἐν μόνον σύστημα οὗ τινος ἐν μὲν τῷ μέσῳ κεῖται ὁ ἀῆρ, τὸ δὲ ἑδῆφος εἶνε ἡ βᾶσις αὐτοῦ καὶ ἡ παγκόσμιος αὕτη ζωὴ, δὲν εἶνε ἄλλο τι ἢ διηγεκῆς συναλλαγὴ τῆς ὕλης. Πάντα ταῦτα τὰ ὄντα εἶνε κατεσκευασμένα ἐκ τῶν αὐτῶν μορίων, ἅτινα μεταβαίνουνσι διαδοχικῶς ἀπὸ τοῦ ἐνὸς εἰς τὸ ἄλλα, ὥστε οὐδενὸς ὄντος τὸ σῶμα ἀνῆκει κυρίως εἰς αὐτό. Διὰ τῆς ἀναπνοῆς καὶ τῆς θρέψεως ἀπορρόφῶμεν καθ' ἡμέραν ποσὸν τροφῆς. Διὰ τῆς πέψεως, τῶν ἀποκρίσεων καὶ ἐκκρίσεων, ἀπο-

βάλλομεν τὸ αὐτὸ ποσόν. Οὕτω δὲ τὸ σῶμα ἡμῶν,
 ἀνακκινίζεται καὶ μετὰ τινα καιρὸν δὲν ἀπομένει
 πλέον οὐδὲ τὸ ἐλάχιστον γραμμάριον ἐκ τοῦ ὑλικοῦ
 σώματος, ὅπερ εἶχομεν πρότερον, ἐξ ὁλοκληρίας ἀνα-
 κκινισθέντος. Διὰ τῆς συναλλαγῆς ταύτης διατηρεῖται
 ἡ ζωή. Ἐνῶ δὲ ἡ ἀνακκίνισις αὕτη ἐνεργεῖται ἐν ἐκά-
 στῳ ἡμῶν, ἐνεργεῖται ὁμοίως καὶ ἐν ἐκάστῳ τῶν ζώων
 καὶ ἐν ἐκάστῳ τῶν φυτῶν. Τὰ ἐκτομύρια λοιπὸν
 καὶ δισεκτομύρια τῶν ὄντων, ἅτινα ζῶσιν ἐν τῇ
 ἐπιφανείᾳ τῆς σφαίρας, διατελοῦσι κατὰ ταῦτα ἐν
 ἀμοιβαίᾳ συναλλαγῇ τῶν ἰδίων αὐτῶν ὁργανισμῶν.
 Καὶ αὕτη μὲν ἡ ἄτομος τοῦ ὀξυγόνου ἦν εἰσπνέει-
 νῦν, ἀπεπνεύσθη χθὲς ἴσως ὑπὸ τινος δένδρου τῶν δα-
 σῶν. Ἐκεῖνη δὲ πάλιν ἡ τοῦ ὑδρογόνου, ἣτις ὑγραίνει
 τὸν ἐπισκοποῦντα ὀρθοκλινὸν κομψευομένου τινός, πλκ-
 νομένου ἐν ταῖς ἀγυιαῖς, ἴσως πρὸ τινος χρόνου ἔβρεχε
 τὰ χεῖλη τῆς παρθενικωτάτης τῶν παρθένων τῆς σε-
 μνοτύφου Ἀλδίωνος. Ἄλλη δὲ πάλιν ἄτομος ἣτις
 νῦν καίει ἐν τῷ ἐμῷ πνεύμονι, ἔκκειν ἴσως ἐν τῷ λύ-
 χνῳ, ὃν ὁ Νεύτων μετεχειρίσθη εἰς τὰ ὀπτικά αὐτοῦ
 πειράματα· καὶ ἴσως τὸ φωσφόρον, ὅπερ ἀπετέλει τὰς
 πολυτιμοτάτας Ἰνκας τοῦ ἐγκεφάλου τοῦ Νεύτωνος,
 κεῖται νῦν ὑπὸ τὸ ὄστρακον ὀστρέου ἢ ἐπὶ τινος τῶν
 μυριάδων τῶν μικροσκοπικῶν ζωῶν ἅτινα πληροῦσι
 τὴν φωσφορολαμπρὴν θάλασσαν. Ἡ ἄτομος τοῦ ἀνθρα-
 κος ἡ ἐξερχομένη ἐν τῷ παρόντι ἐκ τῆς καύσεως τοῦ
 ὑμετέρου σιγάρου, ἐξῆλθεν ἴσως πρὸ τινων ἐτῶν, ἐκ
 τοῦ τάφου τοῦ Χριστοφόρου Κολόμβου, ὅστις ἀναπαύε-

ται, ὥς εἰξεύρετε, ἐν τῇ μητροπόλει τῆς Ἀθῆνης. Ἡ γῆνιν ζωὴ ὁλόκληρος δὲν εἶνε ἡ μεγάλη τις συναλλαγὴ ὕλης. Φυσικῶς οὐδὲν ἡμῖν ἀνήκει κυρίως. Μόνον τὸ νοητικὸν ἡμῶν ὃν εἶνε ἡμέτερον, εἶνε ἡμεῖς αὐτοί. Τοῦτο μόνον ποιεῖ ἡμᾶς ἀληθῶς ἀναλλοιώτους, ἡ δὲ οὐσία ἡ συνιστῶσα τὸν ἐγκέφαλον ἡμῶν, τὰ νεῦρα, τὰ ὀστέα, τὰ μέλη, τὴν σάρκα ἡμῶν, δὲν μένει ἐν ἡμῖν· ἔρχεται, ἀπέρχεται, διέρχεται ἀπὸ τοῦ ἑνὸς ὄντος εἰς τὸ ἄλλο. Κυρίως καὶ ἄνευ μεταφορᾶς, τὰ φυτὰ εἶνε αἱ ῥίζαι ἡμῶν, δι' αὐτῶν ἀντλοῦμεν ἐν τοῖς ἄγροῖς τὸ λεύκιωμα τοῦ αἵματος καὶ τὴν φωσφορικὴν τίτανον τῶν ὀστέων ἡμῶν. Τὸ ὀξυγόνον, ὅπερ ἡ ἀναπνοὴ αὐτῶν ἀποστέλλει ἡμῖν, δίδει εἰς ἡμᾶς τὴν δύναμιν καὶ τὴν καλλονὴν, καὶ ἀμοιβαίως τὸ ἀνθρακικὸν ὀξύ, ὅπερ ἡ ἡμετέρα ἀναπνοὴ πέμπει εἰς τὸν ἀέρα, κοσμεῖ διὰ τῆς χλόης τοὺς λόφους καὶ τὰς κοιλάδας.

Ὅταν κατέχη τις τὸ βαθὺ αἰσθηματὸς τῆς παγκοσμίου ταύτης συναλλαγῆς τῆς ὕλης, ἥτις καθιστᾷ ἀδελφὰ, ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῆς ὀργανικῆς συνθέσεως, τὸ πτηνὸν μετὰ τοῦ δένδρου, τὸν ἰχθὺν μετὰ τῆς παραλίας, τὸν ἄνθρωπον μετὰ τοῦ λέοντος, θεωρεῖ τὴν φύσιν ἐν τῇ ἐννοίᾳ τῆς μεγάλης ἐνότητος ἥτις ἄρχει τῆς πορείας τῶν πραγμάτων. Εὐρίσκει δὲ οὕτως αὐτὴν ἐντελῶς μεταμορφωμένην. Καὶ μετὰ μείζονος τότε ἐνδιαφέροντος φαντάζεται τὸ καθολικὸν σύστημα τῆς γῆνιν ζωῆς. Ὁ Α. Οὐμβόλδος ἀπετύπωσεν ἡμῖν ἐν σκιαγραφίᾳ διὰ μεγάλων χαρακτῆρων τὴν φυσιογνωμίαν τοῦ συστήματος τούτου, ὅπερ δύναται δικαίως νὰ γεννήσῃ εἰδι-

καὶ θεωρίας περὶ τῆς ζωῆς. Ὅταν ὁ ἄνθρωπος ἐξετάζη τὴν φύσιν διὰ τῆς διερευνητικῆς αὐτοῦ περιεργίας, λέγει¹, ἡ ἀναμετροῦ ἐν τῇ φαντασίᾳ τοῦ τὰς εὐρείας διαστάσεις τῆς ὀργανικῆς δημιουργίας, ἐκ πασῶν τῶν συγκινήσεων ἃς αἰσθάνεται, ἡ ἰσχυροτάτη καὶ ἡ βαθυτάτη εἶνε τὸ αἶσθημα ὅπερ ἐμπνέει εἰς αὐτὸν ἡ ἐφ' ὅλης τῆς ὑψηλοῦ δικακεχυμένη πληθώρα τῆς ζωῆς. Πανταχοῦ καὶ μέχρι τῶν κατεψυγμένων πόλων, ὁ ἀὴρ ἀντηγεῖ ὑπὸ τοῦ κελαδ'ήματος τῶν πτηνῶν καὶ τοῦ βόμβου τῶν ἐντόμων. Ἡ ζωὴ πνέει οὐ μόνον ἐν τοῖς κατωτάτοις τρώμασι τοῦ ἀέρος ὅπου πυκνοὶ ἀτμοὶ κυμλίνονται, ἀλλ' ἀκόμη καὶ ἐν ταῖς αἰθρίαις καὶ αἰθερίαις χώραις. Ὅταν τις ἀναβαίνει τὰς ῥάχεις τῶν Κορδιλλιεράων τῆς Περούβικας, ἢ ἐπὶ τῆς μεσημβρινῆς ὀχλῆς τῆς λίμνης Γενοῦης, τὴν κορυφὴν τοῦ Λευκοῦ Ὄρους, εὕρισκει ἐν ταῖς ἐρημίαις ταύταις ἔμψυχα ὄντα. Ἰδομεν ἐπὶ τοῦ Chimborazo εἰς ὕψος ὑπερβαῖνον κατὰ 2,600 περίπου μέτρα τὴν κορυφὴν τῆς Αἴτνης, χρυσολίδας καὶ ἄλλα δίπτερα ἔντομα. Καὶ ἂν ὑποθέσωμεν ὅτι πρὸς τὴν ἰσχυρὰν πνευματῶν ἀνέμου, καὶ ὅτι ἐπληρήθησαν ὡς ἀλλοδαπὰ εἰς τὰ μέρη ταῦτα, ἔνθα ἡ σφοδρὰ ἐπιθυμία τοῦ μολύνειν φέρει τὰ τρέμοντα βήματα τοῦ ἀνθρώπου, ἡ παρούσα αὐτῶν ἀποδεικνύει πάντοτε, ὅτι ὡς μάλλον εὐκαμπτος ὁ ζωϊκὸς ὀργανισμὸς ἀντέχει καὶ πέραν τῶν ὁρίων ὅπου ἡ βλάστησις παύει. Ἰδομεν πολλάκις τὸν γίγαντα τῶν γυπῶν, τὸν κόνδορον, μετεωριζόμενον ὑπὲρ τὰς κεφα-

¹ Tableaux de la nature liv IV.

λὰς ἡμῶν, ὑψηλότερον τῆς χιονώδους ἀκρωρείας τῶν Πυρηναίων, ὑπεριπτάμενον τῆς κορυφῆς τῆς Τενερίφης, ὑψηλότερας ὄλων τῶν κορυφῶν τῶν Ἰνδιῶν. Τὸ ἰσχυρὸν τοῦτο πτηνὸν εἶχεν ἐλκυσθῆ ὑπὸ τῆς ἀδηφάγου αὐτοῦ ἀπληστίας πρὸς καταδίωξιν τῶν μετὰξομάλλων προβατοκαμήλων, αἵτινες ἠνωμέναι εἰς ἀγέλας, πλατωνῶνται ὡς δορκάδες ἀνὰ τὰς χιονοσκεπεῖς νομάς.»

Ἡ ζωὴ αὕτη, ἣν ὁ ὀφθαλμὸς πικρατῆρεϊ διακχευμένην εἶπ' ὅλης τῆς ἀτμοσφαιράς, εἶνε ἀμυδρὰ εἰκὼν τῆς ἐτι μάλλον συμπεπυκνωμένης, τῆς ἀποκλυπτομένης διὰ τοῦ μικροσκοπίου. Οἱ ἄνεμοι ἀνυψοῦσιν ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τῶν ἐξατμιζομένων ὑδάτων πληθύν, ζωῶφιόν ἀοράτων, ἀκινήτων, καὶ πρερχόντων εἰς τὸν ὀφθαλμὸν πάντα τὰ φαινόμενα τοῦ θανάτου· τὰ ὄντα ταῦτα κυμαίνονται αἰωρούμενα ἐν τῷ ἄερι, ἕως ἢ δρόσος ἐπαναγάρῃ αὐτὰ εἰς τὴν τροφὴν γῆν, διαλύσῃ τὸ κάλυμμα τὸ περιλαβεῖν τὸ σῶμα αὐτῶν καὶ μετὰδότη δύναμει ἀναμφιβόλως τοῦ ὀξυγόνου ὅπερ τὸ ὕδωρ κατέχει πάντοτε, εἰς τὰ ὄργανά των νέον ἐρεθισμὸν. Νέφη μικροσκοπικῶν ὀργανισμῶν διέρχονται τὰς αἰθερίους ἐκτάσεις τοῦ Ἀτλαντικοῦ καὶ μεταβιβαζοῦσι τὴν ζωὴν ἀπὸ μιᾶς ἡπείρου εἰς ἄλλην.

Δυνάμεθα νὰ προσθέσωμεν μετὰ τοῦ συγγραφέως τοῦ «Κόσμου», ὅτι πλὴν τῆς ὑπάρξεως τούτων, ἡ ἀτμόσφαιρα ἐμπεριέχει ἀκόμη ἀνκρίθημετα σπέρματα μελλούσης ζωῆς, ὡς ἐντόμων καὶ ὡς φυτῶν, ἅτινα ὑποβασταζόμενα ὑπὸ στεφάνων τριχῶν ἢ πτίλων, ἀπέρχονται εἰς τὰς μακρὰς αὐτῶν κατὰ τὸ φθινόπωρον ἀπο-

δημίαις. Ἡ γόνιμος κόνις ἣν σπείρουσι τὰ ἄρρενα ἄνθη εἰς τὰ εἶδη, ὅπου τὰ δύο γένη εἰσὶ κεχωρισμένα, φέρεται ἀφ' ἐκυτῆς διὰ τοῦ ἀνέμου καὶ τῶν διπτέρων ἐντόμων, διὰ τῆς γῆς καὶ τῶν θαλάσσιων, μέχρι τῶν θηλέων φυτῶν, ἅτινα ζῶσιν ἐν τῇ ἐρμηίᾳ. Πανταχοῦ ὅπου ὁ παρατηρητὴς τῆς φύσεως ἀφήσῃ νὰ διεισδύσῃ τὸ βλέμμα αὐτοῦ, ἀπαντᾷ ἢ ζῶντιν ἢ σπόρον ἑτοιμον νὰ τὴν λάβῃ.

Αἱ ὀργανικαὶ μορφαὶ διαπερῶσιν διὰ τῶν ἐγκάτων τῆς γῆς εἰς μέγιστα βάθη παντοῦ ὅπου τὰ ὕδατα διακχευμένα ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας εἰσδύονται διὰ μέσου κοιλωμάτων εἴτε αὐτοφυῶν, εἴτε ὀρυχθέντων ὑπὸ ἀνθρωπίνης χειρός.

Δὲν δύναται τις νὰ ἀποφανθῇ μετὰ βεβαιότητος ποῖον εἶναι τὸ κέντρον ἐν ᾧ ἡ ζωὴ εἶνε διακχευμένη μετὰ πλείονος ἀφθονίας. Διότι πληροὶ τὸν Ὀκεανὸν ἀπὸ τῆς θαλάσσης τῶν τροπικῶν μέχρι τῶν στερεῶν ἢ ἐπιπλεόντων πάγων τοῦ ἀνταρκτικοῦ πόλου. Ὁ ἀῆρ γέμει ἀοράτων σπερμάτων, καὶ τὸ ἔδαφος διορύσσεται ὑπὸ μυριάδων εἰδῶν ζῶων τε καὶ φυτῶν.

Τὰ φυτὰ τείνουσιν ἀκαταπαύστως ὅπως διαθέσωσιν εἰς ἁρμονικοὺς συνδυασμοὺς τὴν ἀκατέργαστον ὕλην τῆς γῆς. Ἔργον αὐτῶν ἔχουσι νὰ πρᾶσκειν ἄνω καὶ νὰ μιγνύωσι, διὰ τῆς ζωϊκῆς αὐτῶν δυνάμεως, τὰς οὐσίας αἵτινες μετὰ ἀνταρμιήτους μεταβολὰς θὰ ὑψωθῶσιν εἰς τὴν τάξιν τῶν νευρικῶν ἰνῶν. Τὸ αὐτὸ βλέμμα, τὸ περιλαμβάνον τὸ φυτικὸν στῆμα ὅπερ καλύπτει τὴν γῆν, ἀποκαλύπτει ἡμῖν τὴν πληθώραν τῆς ζωῆς

τῶν ζώων, τρεφομένων καὶ δικτηρουμένων ὑπὸ τῶν φυτῶν.

Διὰ τοῦ ἀέρος γίνονται αἱ ἀκατάρκυστοι καὶ παγκόσμιοι αὗται μεταβολαί, καὶ τὰ στοιχεῖα δὲν δύνανται νὰ διέλθωσι ἀπὸ τοῦ ἐνὸς σώματος εἰς τὸ ἄλλο χωρὶς νὰ διαπεράσωσι διὰ τοῦ μεγάλου τούτου διαμέσου. Ἡ πρότασις αὕτη εἶνε τοσοῦτον ἀκριβής, ὥστε οἱ φυσιολόγοι λέγουσιν ἀπὸ πολλοῦ ὅτι πᾶν ἐπὶ τῆς γῆς ζῶν εἶνε ἐξ ἀέρος ὀργανωμένον. Πῶς γίνεται ἡ ὀργάνωσις αὕτη; Ἀπὸ τοῦ Lavoisier ἤδη εἶνε γνωστὸν, ὅτι ἡ ἀναπνοὴ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῶν ζώων εἶνέ τι ἀνάλογον πρὸς τὴν καῦσιν δι' ἧς θερμικνόμεθα καὶ φωτιζόμεθα. Ἀς ἐνδιετρίψωμεν ὀλίγον ἐν τούτῳ. Ἡ ἀναπνοὴ, ἔλεγε ὁ κ. Riche ἐν τινι τῶν ἐπιστημονικῶν ἐσπερίδων τῆς Σορβόννης, εἶνε τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐνώσεως τοῦ ἐν τῷ ἀέρι ὀξυγόνου μετὰ τοῦ ἀνθρακος καὶ τοῦ ὑδρογόνου τῶν σιτίων, ὅπως ἡ καῦσις εἶνε ἀποτέλεσμα τῆς ἐνώσεως τοῦ αὐτοῦ ὀξυγόνου μετὰ τοῦ ἀνθρακος καὶ τοῦ ὑδρογόνου τοῦ κηροῦ, τοῦ ξύλου καὶ τῶν ἄλλων καυσίμων ὑλῶν. Ἀλλ' ἡ μὲν ἀναπνοὴ εἶνε φαινόμενον τῆς ζωτικῆς ἐνεργείας, ἡ δὲ κυρίως καῦσις φαινόμενον ἰσχυρᾶς θερμότητος. Ἀμφότεραι αἱ ἐνεργεαὶ αὗται ἔχουσιν ἀποτέλεσμα παραγωγὴν θερμότητος, διότι ἡ θερμότης, ἡ γεννωμένη ἐκ τῆς ἀναπνοῆς, εἶνε ἡ δικτηροῦσα τὸ ἡμέτερον σῶμα εἰς θερμοκρασίαν 37 βαθμῶν, ἀναγκάζει πρὸς συντήρησιν τῆς ζωῆς.

Ὁ Lavoisier, ὁ Liebig, πάλαι ἤδη ἀπέδειξαν ὅτι πᾶν ζῶον εἶνε ἐστία, πᾶσα τροφὴ καῦσις. Ἀν ἡ ἀνα-

πνοή δὲν συνοδεύεται ὅπως ἡ καύσις ὑπὸ λάμψεων διαπύρων, προέρχεται διότι εἶνε καύσις ὀλιγώτερον ἐνεργός, καύσις βραδεῖα. Ὅσον βραδεῖα ὅμως καὶ ἂν εἶνε, πάντοτε ἀνυπολογεῖ πρὸς ἱκανῶς ἰσχυρὰν δόσιν ἀνθρακος. Εἰς ἄνθρωπον κίζει 10 ἕως 12 γραμ. ἄνθρακος ἀνὰ πᾶσαν ὥραν, 250 γραμ. καθ' ἡμέραν περίπου, ἔτι δὲ καὶ ποσότητά τινα ὑδρογόνου.

Ἡ καύσις καὶ ἡ ἀναπνοή φθείρουσι τὴν ἀτμόσφαιραν κατανάλισκουσι τὸ κυρίως ὑγιεινὸν στοιχεῖον, τὸ ὀξυγόνον, καὶ ἀναπληροῦσι αὐτὸ διὰ πνιγεροῦ τινος ἀερίου, τοῦ ἀνθρακικοῦ ὀξέος· καὶ ἄλλαι αἰτίαι μεταδίδουσι διερκεῶς τὸ φθαρτικὸν τοῦτο προϊόν εἰς τὰ στρώματα τοῦ ἀέρος ἐν οἷς ζῶμεν. Πειράματα γενόμενα ἐπὶ τῶν ἀτμῶν τοῦ ὕδατος τῶν συμπεφυκνωμένων ἐπὶ τῶν περὶ τῶν τῶν ἐν Χριστίοις θεάτρων, δεικνύουσιν ἔνωσην ἐξαιρετικῶς πνιγερὰν καὶ φθαρτικὴν τῆς ζωῆς.

Ἡ ἀνθρωπότης ἀναπέμπει, εἰς τὸν ἀέρα καθ' ἕκαστον ἔτος 160 δισεκατομμύρια κυβικὰ μέτρα ὀξυγόνου ἀναπληροῦσα αὐτὸ δι' ἴσου ποσοῦ ἀνθρακικοῦ ὀξέος. Ἡ ἀναπνοή τῶν ζώων τετραπλασιάζει τὸ ἀποτέλεσμα τοῦτο. Ὁ γαϊάνθρωπος μόνον ὅστις ἐξορύσσεται ἐκ τῆς γῆς χορηγεῖ περίπου 100 δισεκατομμύρια κυβικὰ μέτρα ἀνθρακικὸν ὀξύ, καὶ αἱ ἄλλαι καυστικαὶ ὕλαι αὐξάνουσιν ἐπὶ πολὺ τὸν ἀριθμὸν τοῦτον. Αἱ ἀποσυνθέσεις ἐπυξάνουσιν αὐτὸν ἔτι μᾶλλον· καὶ ὅμως τὸ ἀέριον τοῦτο εὐρίσκεται μόνον ἐν τῇ λίαν ἐλαχίστῃ ἀνυπολόγιστῶν 4 ἕως 5 λιτρῶν πρὸς 100 εκατόλιτρα. Τὸ ἀνθρακικὸν ὀξύ εἶνε εὐδιάλυτον ἐν τῷ ὕδατι. Ἡ βροχὴ ἀνα-

λῦει τὸ ἀέριον τοῦτο διερχομένη διὰ τοῦ ἀέρος καὶ παρασύρει αὐτὸ εἰς τοὺς ῥύγχας, κατόπιν εἰς τοὺς ποταμούς καὶ τέλος εἰς τὰς θαλάσσας. Ἐκεί τὸ ἀνθρακικὸν τοῦτο ἀέριον ἐνοῦται μετὰ τῆς τιτάνου. Ἐκ τῆς ἀνθρακικῆς τιτάνου γεννῶνται τιτανώδεις χάλικες, μάγμαρα, ἀλάβαστρα, ὄνυχες κτλ.

Τὰ φυτὰ τελοῦσιν ἐν ἀπειρομεγέθει κλίμακι λειτουργίαν ὅλως ἀλλοίαν τῆς ἀναπνοῆς τῶν ζώων, λειτουργίαν πάνυ οὐσιώδη καὶ ἀναγκαιοτάτην εἰς τὴν συντήρησιν τῆς ἁρμονίας τῆς φύσεως, διότι οὐ μόνον ταῦτα προσλαμβάνουσι τὸ ὑδρογόνον ἐκ τοῦ ἀποσυντιθεμένου ὕδατος, ἀπορροφῶσι τὸ ἐν τῇ ἀτμοσφαίρᾳ ἀνθρακικὸν ὀξύ, ἀλλὰ πρὸς τούτοις, ἐνεργεῖα τοῦ ἡλιακοῦ φωτός, ἐξάγουσιν ἐξ αὐτοῦ τὸν ἀνθρακα καὶ ἀπομονοῦσι τὸ ὀξυγόνον. (Φύλλον νενύμφου δίδει ἐν διαστήματι 10 ὥρων ποσότητα ὀξυγόνου δεκαπεντάκις μεγαλητέραν τοῦ βάρους αὐτοῦ.)

Οποίας μεταβολὰς τὰ φυτὰ ἐπιφέρουσιν εἰς τὸν ἀνθρακα, τὸ ὑδρογόνον, τὸ ἄζωτον, ἀφ' ὧν ἐκαθάρισαν τὸν ἀέρα; Σχηματίζουν ἐξ αὐτῶν μυρία διάφορα προϊόντα. Ἡ φύσις, ἐνοῦσα πέντε μόρια ἀνθρακος καὶ τέσσαρα ὑδρογόνου, σχηματίζει ἐπὶ τοῦ λειμωνίου καὶ τῆς ἐλάτης δύο οὐσίας, αἵτινες, καίτοι πάντη διαφέρουσαι κατὰ τὴν ὁσμὴν, ἔχουσιν ὅμως τὴν αὐτὴν σύνθεσιν. Ἡ φύσις προσθέτει συνεχῶς ὀξυγόνον εἰς τὰ δύο ταῦτα στοιχεῖα. Οὕτω συνάπτει δώδεκα μόρια ἀνθρακος καὶ δέκα μόρια ὑδρογόνου καὶ ὀξυγόνου καὶ κατασκευάζει κατὰ τὸ δοκοῦν αὐτῇ, ἢ τὰ στοιχεῖα

τοῦ ξύλου, ἢ τὰ τοῦ γεωμήλου. Ἄλλοτε ἡ ἐργασία αὐτῆς εἶνε ἔτι μᾶλλον περίπλοκος, συνενοῖ τὰ τέσσαρα στοιχεῖα, ἀνθράκκα, ὑδρογόνον, ὀξυγόνον, ἄζωτον· ἐκ τούτων δὲ προκύπτουσι τότε διαφορώτατα προϊόντα, οἷον ἐξάίρετοι τροφὰι ὡς ὁ σῖτος καὶ δηλητήρια δραστικώτατα ὡς ἡ στρυγνίνη.

Δύναται τις νὰ ἐξηγήσῃ π.χ. πῶς προσθεμένου ἐνὸς ἰσοδυνάμου ὕδατος εἰς τὴν χημικηριστικὴν οὐσίαν τοῦ ξύλου τῆς κυτταρίνης ($C^{12}H^{10}O^{10}$), ἡ φύσις σχηματίζει σάκχαρι ($C^{12}H^{11}O^{11}$);

Ἡ φύσις ἐν σιγῇ παρᾶγει τὰς ἀξιοθυμάστους αὐτῆς συνθέσεις ὑπὸ τὴν ἐνέργειαν τῆς ἡμέρας.

Τὰ φυτὰ εἶνε μέγιστον βιομηχανικὸν ἐργαστήριον. Ὑπὸ τὴν ἡλιακὴν ἐνέργειαν ἄπκν τὸ σύνολον τῶν τροχῶν βιάλλεται εἰς κίνησιν. Ὅπως ὁ μηχανικὸς προσφέρει τροφήν εἰς τὴν ἀτμομηχανὴν αὐτοῦ, ἡ φύσις ἀνακκινίζει τὸν ἀνθράκκα καὶ τὰ στοιχεῖα τοῦ ἀέρος, καὶ τὰ στοιχεῖα τῶντα εἶνε τὰ μεταβαλλόμενα εἰς ξύλον ἢ εἰς ἄμυλον, εἰς σάκχαρι ἢ εἰς δηλητήριον, τὰ ἀποτελοῦντα τὴν εὐχυμὸν σάκκα τῶν ὀπωρῶν, τὸ λεπτὸν ἄρωμα τῶν ἀνθέων, τὰ τρίχα πτῶ τῶν φύλλων, τὸ σκυτῶδες ὕψισμα τῶν ξύλων. Τὰ ζῶα τρέφονται ἀπὸ τῶν φυτῶν· ἀεροποιοῦσι πάλιν τὸ σπεροποιηθὲν τοῦτο ἀέριον, καὶ φέρουσιν αὐτὸ εἰς τὴν ἀτμόσφαιραν, ἔνθα ἐπαναλαμβάνει τὸν κύκλον τοῦτον τῆς μεταμορφώσεως, ὃν ὁ ἀήρ, τὸ πρῶτον τοῦτο ὄργανον τῆς ζωῆς. δὲν ἀφίγει ποτὲ νὰ διακοπῇ.

Ἡ σύγκρισις τῆς τῶν ζώων καύσεως τῆς ἐν τῇ ἀνα-

πνοῇ πρὸς τὴν τῶν καυσίμων ὑλῶν τῶν ἐν τῇ καμίνῳ, ὑποστηριχθεῖσα κατὰ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Liebig¹, εἶνε ἀκριβῆς, πλὴν ἂν δὲν φαντασθῇ τις ὑλικὴν τινὰ εἰκόνα ἀναμιμνήσκουσαν τὸ πῦρ τῆς συσκευῆς ταύτης. Ἀλλὰ τὸ μὲν σῶμα τοῦ ζώου, ὁλόκληρον καίεται ὀλίγον κατ' ὀλίγον, γινώσκουμεν δὲ ὅτι ἡ κάμιнос δὲν καίεται· ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ συσκευῇ καύσιμοι ὕλκι καὶ περικάλυμμα ἅπαν καίεται συγχρόνως. Δικαιότερον ἄρα εἶνε νὰ λάβῃ τις τὸν κηρὸν ἢ τὸν λύχνον ὡς ὅρον παραβολῆς.

Ἡ θερμότης εἶνε τὸ μέτρον τῆς ζωῆς. Ὁ Καρτέσιος εἶχε προλάβει τὴν πεῖραν γράφων τὴν μεγάλην σημασίαν ἔχουσιν ταύτην σκέψιν. «Δὲν πρέπει νὰ ἐννοῶμεν ἐν τοῖς ἀνθρώπinois μηχανισμοῖς οὐδεμίαν ἄλλην ψυχὴν φυτικὴν ἢ αἰσθητικὴν, ἢ ἄλλην τινὰ ἀρχὴν κινήσεως καὶ ζωῆς, ἀλλ' ἢ τὸ αἷμα καὶ τὰ πνεύματα αὐτοῦ, κινούμενα διὰ τῆς θερμότητος τοῦ πυρός, τοῦ καίοντος ἀδιαιλέπτως ἐν τῇ καρδίᾳ καὶ οὐδαμῶς διαφέροντος τοῦ ἐν τοῖς ἀψύχοις σώμασι πυρός.» (Γινώσκουμεν ὅτι ὁ Καρτέσιος ὅπως καὶ ὁ Πλάτων ἐθεώρει τὴν ἀνθρωπίνην ψυχὴν ὡς ἀναγεωρηκυῖαν εἰς τὸ ἄδυτον εὐρύτης ἐν τῷ βῆθει ἡμῶν οὐτῶν καὶ οἷον ἀντίθετον πρὸς τὴν ὕλην. Ἡ ζωὴ καὶ ἡ ὀργανικὴ λειτουργίᾳ ἐξήρτητο ἐξ ὁλοκληρίαις ἐκ τοῦ σώματος· ἡ σκέψις μόνη ἔμενε προσὸν τοῦ πνεύματος.

Τοιοῦτόν τι εἶνε ἐν κεφαλῇ τὸ ἔργον ὅπερ ὁ ἀὴρ τελεῖ ἐν τῇ φύσει· τοιαῦτα εἶνε τὰ φυτὰ, φυσικοὶ καὶ χημικοὶ ἐπιτήδαιοι, οἵτινες ἐτοιμάζουσιν ἡμῖν συγχρό-

¹ Liebig, Chemische Briefe, 400.

ως, τὴν τροφήν, τὴν ἀναπνοήν, τὴν ἐνδυμασίαν, τὴν καύσιμον ὕλην καὶ τὰ ὑλικά στοιχεῖα τῆς γῆτινός ἡμῶν ὑπάρξεως. Οὕτως, ὑπὸ τὴν ἔποψιν τοῦ προσωπικοῦ ἡμῶν αἰσθημάτων πρὸς τὴν φύσιν, ἃς συμπεράν· μεν μετὰ τοῦ ῥήτορος τῆς Σορβόνης, τοῦ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν μνημονευθέντος, ὅτι τοῦ λοιποῦ, ὅταν θὰ βλέπωμεν ἐν τοῖς κήποις ἡμῶν ἀναβλαστάνουσιν τὴν χλόην, δὲν θὰ θαυμάζωμεν μόνον τὸν ἀνθηρὸν χρωματισμὸν τοῦ φυτρου τοῦτου τάπητος τῶν λειμῶνων καὶ τὴν χάριν τῶν ἀνθέων δι' ὧν ποικίλλεται, ἀλλὰ καὶ θὰ ἀναβιβάζωμεν ὑψηλότερον τοὺς στοχασμοὺς ἡμῶν, θὰ σκεπτόμεθα ὅτι ἐν ἐκάστῳ βλαστήματι τῆς χλόης, ἦν πατοῦμεν, ὑπάρχει σιωπηλὸς τις εὐεργέτης· διότι, ἂν ἡμεῖς ἐξ ἐνὸς συντελοῦμεν εἰς καθωραϊσμὸν αὐτῆς, προσφέροντες ταύτῃ τὸ ἀνθρακικὸν ὀξύ, οὐ ἄνευ ἤθελε μακρινῇ, ἐκεῖνῃ ἐξ ἄλλου παρέχει ἡμῖν εὐμενῶς πᾶν ὅ,τι ἀναγκαῖον εἰς τὴν ὑλικὴν ἡμῶν ζωὴν· θὰ σκεπτόμεθα ὅτι ἡ ἀρμονία αὕτη εἶνε ὑπερτάτη τελειότης, διότι ἂν χωρὶς τινες κατὰ τὴν διάρκειαν μακρῶν μηνῶν, εἶνε βεβητισμέναι ἐν τῇ δριμύτητι τοῦ χειμῶνος, οἱ ἄνθρωποι συνάπτουσιν ἀδιάλειπτον κοινωνίαν μετὰ τῶν δυσμοίρων τούτων χωρῶν καὶ τῶν ἡμετέρων, κομίζοντες εἰς τὰ δάση ἡμῶν καὶ τὰς πεδιάδας, τὸ ἀνθρακικὸν ὀξύ, ὅπερ γεννᾶται ἐκ τῆς ἀναπνοῆς τοῦ Λάπωνος καὶ τοῦ Ἑσκιμῶ, καὶ ἐπαναφέροντες εἰς τὸν κάτοικον τοῦτον τοῦ πόλου τὸ ὀξυγόνον ὃ ἀναδίδουσιν αἱ μυριάδες τῶν στομάτων τῶν ἡμετέρων φυτῶν.

Ἄν παρκαλουθῇσωμεν τὴν κατὰ βαθμὸν ἀνύψωσιν,

τῆς ὕλης, παρατηροῦμεν μετὰ τῶν φυσιολόγων καθόλου καὶ ἰδίᾳ μετὰ τοῦ Molleschott, τὴν ἐξῆς τάξιν ἐν τῇ συνκλαγγῇ τῆς ὕλης. Ἡ ἀμωμνία, τὸ ἀνθρακικὸν ὀξύ, τὸ ὕδωρ καὶ τινὰ ἄλλα, ταῦτα πάντα εἶνε δι' ὧν τὸ φυτὸν κατασκευάζει τὸ ἴδιον ἐαυτοῦ σῶμα, λέγει εὐστόχως ὁ τελευταῖος οὗτος· ἡ λευκωματίνη καὶ ἡ δεξτρίνη σχηματίζονται ἐκ τῶν ἀπλῶν τούτων συνδυασμῶν διὰ συνεχοῦς ἀπωλείας τοῦ ὀξυγόνου. Αἱ δύο αὗται οὐσίαι διαλύονται εἰς τὸν χυμὸν τοῦ φυτοῦ, ὅπερ ἕνεκα τούτου καθίσταται ἱκανὸν νὰ τὰς φέρῃ εἰς τὰ μᾶλλον διεσπῶτα αὐτοῦ μέρη, διὰ τοῦ σελέχους, τῶν φύλλων καὶ τῶν καρπῶν. Ἐκ τῆς λευκωματίνης γεννῶνται ἄλλα σώματα λευκωματοῶδη, ἡ φασηλίνη, ἡ κόλλα, καὶ ἡ σύμπηκτος φυτικὴ λευκωματίνη· αἱ δύο τελευταῖαι αὐταὶ οὐσίαι κατατίθενται ἐν ἀδιαλύτῳ καταστάσει εἰς τὸν σπórων. Ἡ λευκωματίνη, τὸ σάκχαρι καὶ τὸ λίπος εἶνε ὁργανικαὶ ὕλαι χρησιμεύουσαι εἰς τὴν κατασκευὴν τοῦ ζώου. Τὸ αἷμα τοῦ ζώου εἶνε διάλυσις λευκωματίνης, λίπους, σακχάρους καὶ ἀλάτων. Ἀπορρόφησις ὀξυγόνου ἣτις γίνεται ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἰσχυρὰ, μεταβάλλει τὴν λευκωματίνην εἰς μυτίνην, εἰς οὐσίαν ἀποκαταστασίμου, εἰς χονδρίνην εἰς ὀσίνην καὶ εἰς τὴν ὑπόστασιν τοῦ δέρματος καὶ τῶν τριχῶν. Αἱ οὐσίαι αὗται μετὰ τοῦ λίπους, τῶν ἀλάτων καὶ τοῦ ὕδατος, σχηματίζουν τὸ σύνολον τοῦ ζωικοῦ σώματος.—Κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον τῆς συνεχοῦς ἀνασυνθέσεως, καὶ αὐτὴ ἡ κατὰ λύσιν εἶνε φαινόμενον ἀδιαλείπτου ἀναπτύξεως.

Ἐν τῷ φυτῷ τὸ λεύκωμα, τὸ σάκχαρι καὶ τὸ λίπος

Authorized licensed use limited to: 172.21.0.5.

Downloaded on 14/05/2024 06:14:44 UTC from Psifiako Apothetirio Dimosias
Restrictions apply.

ἀποσυντίθενται εἰς ἀλλοχλοειδῆ, εἰς ὄξελ, εἰς ὕλας χρωματιστικάς, εἰς πτητικὸν ἔλαιον, εἰς ῥητίνην, εἰς ἄζωτον, εἰς ἀνθρακικὸν ὀξύ καὶ εἰς ὕδωρ. Ἐν τῷ ζῳῷ αἱ αὐταὶ οὐσίαι διαλύονται εἰς λευκίνην, συροσίνην, κρεκτίνην, κρεκτινίνην, υποξυχνίνην, οὐρικὸν ὀξύ, μυρμηκικὸν ὀξύ, ὀξυλικὸν ὀξύ, ἀμμωνίαν, ἀνθρακικὸν ὀξύ καὶ εἰς ὕδωρ.»

Οὕτω, δι' αὐτῆς τῆς ζωῆς, τὰ φυτὰ καὶ τὰ ζῶα ἐπανέρχονται εἰς τὴν πηγὴν αὐτῶν. Μετὰ τὸν θάνατον ἡ κατ'ἀλυσις εἶνε ἀκόμῃ ἀνάπτυξις οὐχὶ ὀλιγώτερον κανονικὴ τῆς κατὰ τὸ διάστημα τῆς ζωῆς γενομένης. Ἡ ὕλη μόνον διολισθίνει εἰς διαφόρους βαθμίδας ἕως φθόστῃ εἰς παντελῇ ἀποσύνθεσιν. Ἡ σῆψις δὲν εἶνε ἄλλο τι ἢ βροδεῖα καὶ σις τῶν ὁργανικῶν ὕλων, ἥτις γίνεται ἐκτὸς τοῦ ζῶντος σώματος. Ἐξακολουθεῖ εἶδος τι ἀναπνοῆς καὶ μετὰ θάνατον· καὶ ἐκάστη ἄτομος ἐπανέρχεται εἰς τὸν σχηματισμὸν ἢ τὴν συντήρησιν ἄλλων σωμάτων.

Τοιοῦτον εἶνε τὸ χημικὸν σκιαγράφημα τῆς συναλλαγῆς τῆς ζωῆς ἐν τοῖς ἐνοργάνοις σώμασι τῶν ζώων καὶ τῶν φυτῶν. Ἄς ἐλθῶμεν ἤδη εἰς τὴν κυρίαν ἡμῶν ὑπόθεσιν, τὴν περὶ τῆς ὑπάρξεως τῶν ζώων. Εἰς τὰς νέας ταύτας παρατηρήσεις, ὅπως καὶ εἰς τὰς προλαβούσας, συμφωνοῦμεν μετὰ τῶν ἡμετέρων ἀντιπάλων. Ἀλλ' ἅς ἀναμείνωμεν τὰ συμπεράσματα. Καὶ κατὰ τὸν συγγραφέα τῆς Κυκλοφορίας τῆς ζωῆς, ὅστις ὀρμαίνεται ἐκ τῶν νεωτέρων ἔργων τῶν γερμανῶν φυσιολόγων, ἡ καθολικὴ μέθοδος τῆς κατὰ

λύσεως ἐν τῷ ζώῳ, ἢ, ἵνα εἴπωμεν σφαιρότερον, τὰ κύρια φαινόμενα τῆς συναλλαγῆς τῶν ὑλῶν τῆς συστάσεως τῆς ζωῆς, εἶνε τὰ ἐξῆς. Πρόκειται ἰδιαίτερος ἐνταῦθα περὶ τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος, ὅπερ ἔτι μᾶλλον διαφέρει ἡμῖν.¹

Γνωστὸν εἶνε ἤδη, ὅτι ἡ ἱστορία τῆς ἀναπτύξεως τῶν τροφῶν καὶ τῶν ἐκκριμάτων ἀφοῦ ἐχρησίμευσαν εἰς τὴν ἀφομοίωσιν, εἶνε τὸ κύριον ἔργον τῆς φυσιολογίας τῆς περὶ τῆς συναλλαγῆς τῶν ὑλῶν. Ἡ πέψις καὶ ὁ σχηματισμὸς τῶν ἰστῶν περιλαμβάνονται μετὰξὺ δύο ὁρίων· τῶν θρεπτικῶν οὐσιῶν καὶ τῶν συστατικῶν μερῶν τῶν ἐκκρίσεων.

Οὕτω πάντα τὰ ἀνατομικὰ στοιχεῖα τοῦ σώματος, ἀποσυντίθενται, ὅπως ἀνακατασκευάζονται πάλιν ἀδιαλείπτως. Τὸ ὄξυγόνον ὅπερ εἰσπνέομεν διέρχεται διὰ τοῦ στόματος εἰς τὴν τρacheάν ἀρτηρίαν· αὕτη διαίρεται εἰς δύο σωλήνας, οἵτινες πάλιν διαίρουνται εἰς ἀπείρους διακλαδώσεις ἀποστενουμένως βαθμίδων, καὶ ἀπολήγουσιν εἰς σωληνάρια ἀδιέξοδα, καλούμενα βρογχικὰ κυστίδια, συγκοινωνοῦντα πρὸς ἄλληλα μόνον διὰ μέσου τῶν κλωνίων τοῦ ἀεροφόρου σωλήνος ὅστις τὰ φέρει. Ἐκ τοῦ σωλήνος τούτου τὸ ὄξυγόνον διέρχεται εἰς τὰ πνευμονικὰ κυστίδια, ἀπ' αὐτῶν μεταβαίνει εἰς τὸ αἷμα διὰ μέσου τοῦ διπλοῦ τοιχώματος τῶν κυστιδίων καὶ τῶν τριχοειδῶν ἀγγείων, ἔπειτα μετὰ τοῦ αἵματος εἰσέρχεται εἰς τὴν καρδίαν. Κατόπιν ἡ καρδίη ἐξακοντίζει τὸ αἷμα ἀναζωογονηθὲν ὑπὸ τοῦ ὄξυγόνου

¹ Kreislauf des Lebens, Brief. XII.

εἰς πάντα τὰ μέρη τοῦ σώματος, διὰ τῶν ἀρτηριῶν τῆς μεγάλης κυκλοφορίας τῆς διηκούσης διὰ παντός τοῦ σώματος. Τέλος τὸ ὀξυγόνον διεισδύεται εἰς τοὺς ἰστούς διὰ τῶν διαφραγμάτων τῶν τριχοειδῶν ἀγγείων, εἰς ἃ ἀπολήγουσιν αἱ ἀρτηρίαι.

Συγχρόνως, τελεῖται ἀντίθετον φαινόμενον. Τὸ ἀνθρακικὸν ὀξύ, τὸ ἀπολούμενον ἐκ τοῦ αἵματος καὶ ὁ εἰσπνεόμενος ἀτμοσφαιρικός ἀήρ συναλλάσσονται κατὰ τοὺς γενικούς νόμους τῆς συναλλαγῆς τῶν αερίων ἐν τοῖς κοιλώμασι τῶν πνευμόνων, τῶν βρόγχων, καὶ αὐτοῦ τοῦ αεροφόρου ἀγωγοῦ. Ἐπειτα αἱ κινήσεις τῆς ἀναπνοῆς διατελλούσαι τὸ στήθος, ἐκβάλλουσι τὴν ἀέρος πλήρη ἀνθρακικοῦ ὀξέος· ὕστερον μετὰ μικρὰν ἀνάπνοαν εἰσπνοὴ διαδέχεται ταύτην τὴν ἐκπνοήν, τὸ στήθος εὐρύνεται, καὶ ἀπὸ μεστὸς ὀξυγόνου ἀντικαθίσταται τὸν ἐκβληθέντα ἀέρα ἀπολέσαντα ἤδη μέρος τοῦ ἰδίου ὀξυγόνου, καὶ τὸ φαινόμενον ἐπαναλαμβάνεται ἐκ νέου.

Δύναται τις νὰ θεωρήσῃ τοὺς πνεύμονας ὡς Τράπεζαν. Τὸ ἀνθρακικὸν ὀξύ παρκαθίδεται εἰς τὸν ἐξωτερικὸν κόσμον, ἵνα χρησιμεύῃ ὡς τροφή εἰς τὰ φυτά. Τὸ ὀξυγόνον συναλλάσσεται πρὸς τὸ ἀνθρακικὸν ὀξύ. Τὸ αἷμα ἐνούμενον μετὰ τοῦ ὀξυγόνου ῥέει ἐκ τῶν πνευμόνων πρὸς τὴν ἀριστερὰν κοιλότητα τῆς καρδίας καὶ ἐκεῖθεν εἰς ὅλα τὰ μέρη τοῦ σώματος. Τότε ἄρχεται ἡ καθολικὴ καῦσις, ἥτις ἐνταῦθα μὲν ὡς θρέψις, ἐκεῖ ὡς κατὰλυσις κινεῖ εἰς ἐνέργειαν τὰς ἀρχικὰς λει-

τουσίνες

Δύναται τις νὰ μετρήσῃ τὴν ἔντασιν τῆς συναλλαγῆς τῶν ὑλῶν, ἥτις ἐνεργεῖται ἐν ἀνθρώπῳ τινί, διὰ τῆς ποσότητος τοῦ ἀνθρακικοῦ ὀξέος, τῆς ὑδατῶδους ἐκκρίσεως καὶ τοῦ ὑδατος, ἅτινα ἀποκρίνει ἐντὸς δεδομένου χρόνου. Ἡ ταχύτης τῆς συναλλαγῆς τῶν ὑλῶν εἶνε τὸ μέτρον τῆς ζωῆς. Ἡ ἰσχυροτάτη ἔντασις τῆς συναλλαγῆς ταύτης ὑπάρχει ἐν τῇ περιόδῳ τῆς ζωῆς τῆς ἀπὸ τοῦ τρικκοστοῦ μέχρι τοῦ τεσσαρκοστοῦ ἔτους.

Οἱ πνεύμονες καὶ οἱ νεφροὶ δὲν εἶνε τὰ μόνα ὄργανα ἅτινα ἀποκρίνουσι τὰ προϊόντα τῆς κατὰλύσεως· πρέπει νὰ προσθέσωμεν εἰς αὐτὰ τὸ δέρμα καὶ τὸ ἀπυθυσμένον. Αἱ πίπτουσαι τρίχες, ἡ ἐπίδερμις ἥτις ἀπολεπίζεται ἔσω καὶ ἔξω τοῦ σώματος, οἱ ὄνυχες οὓς κόπτομεν, πολλαπλασιάζουσι τὰ μόρια τῆς ἀποκρίσεως τῶν ἀζωτικῶν στοιχείων.

Ἡ ἀποκριτικὴ ἐνέργεια τῶν πνευμόνων καὶ τῶν νεφρῶν ἀνέρχεται εἰς τὸ δέκατον πέμπτον τοῦ ὀλικοῦ βάρους τῶν ἐκκρίσεων καὶ ὑπερβαίνει κατὰ πολὺ τὴν τῶν ἐντέρων.

Ὅσῳ μείζων εἶνε ἡ ἐνέργεια, τοσοῦτον ἡ κατὰλυσις εἶνε ταχέϊα. Οἱ εἰς διαφόρους κινήσεις ἀσχολοῦντες τὸ ἐκυτῶν σῶμα ἀποκρίνουσι διὰ τοῦ δερμάτος, ἐντὸς 9 ὥρῶν, τοσοῦτον ἀνθρακικὸν ὀξὺ ὅσον ἀποκρίνουσιν ἐν ἡρεμίᾳ διατελοῦντες ἐντὸς 24 ὥρῶν. Εἰς ἵππος τροχάζων, ἀποκρίνει 117 περισσότερον ἢ βεβίων ἡσύχως. Ταχυδρόμος ἄγγλος διανύσας ἐντὸς 100 ὥρῶν ὁδόν, ἣν ἐν συνήθει πορεῖα θὰ ἐβλάδιζεν ἐντὸς 500, ἐκ

τοῦ κόπου τούτου ἀπέβαλε 14 κιλογράμμων βάρος ἐκ τοῦ ἐκυτοῦ σώματος.

Ἡ πνευματικὴ ἐργασία προξενεῖ παρὰ πλησίαν καὶ ἔτι μείζονα τῆς τοῦ σώματος κόπωσιν. Ἡ ἔκφρασις θερμοκέφαλος, ἥς γίνεται χρήσις περὶ τοιούτων ἀνθρώπων, εἶνε ὁρθή. Ἐπαύξεις ἐργασίας τοῦ πνεύματος φέρει αὐξήσιν ὁρέξεως, ὅπως ἤθελε φέρει σφοδρὰ κίνησις τῶν μυόνων. Ἡ ὁρεξις δὲν εἶνε ἄλλο τι ἢ σύμπτωμα ἐνδείξις τοῦ αἵματος καὶ τῶν ἰστῶν, ἥς λαμβάνομεν εἰδήσιν διὰ τῆς ἐσωτερικῆς αἰσθήσεως. Ἡ διανοητικὴ ἐργασία, ὅπως καὶ ἡ ἐργασία τοῦ σώματος, αὐξάνει τὴν ἀποκρίσιν διὰ τοῦ δέρματος, τῶν πνευμόνων καὶ τῶν νεφρῶν.

Τὸ αἷμα καταλείπει σταθερῶς τὰ ἴδια συστατικὰ αὐτοῦ μέρη εἰς τὰ ὅργανα τοῦ σώματος. Ἡ ἐνεργητικὴ δύναμις τῶν ἰστῶν ἀποσυνθέτει τὰ στοιχεῖα ταῦτα εἰς ἀνθρακικὸν ὀξὺ καὶ εἰς ὕδωρ· τέλος αἱ ἀποκριτέαι ὑλὴι ἔρχονται πάντοτε διὰ τοῦ ρεύματος τῆς κυκλοφορίας εἰς τοὺς πνεύμονας, τοὺς νεφροὺς, τὸ δέρμα καὶ τὸ ἀπευθυσμένον, ὅθεν ἀποχωροῦσι. Κατ' ἀνάγκην λοιπὸν οἱ ἰστοὶ καὶ τὸ αἷμα ἀποβάλλουσι διὰ τῆς τακτικῆς πορείας τῆς ζωῆς οὐσίας, αἵτινες ἀναπληροῦνται διὰ τῶν τροφῶν.

Ἡ συνάλλαξις αὕτη τῶν ὑλῶν γίνεται μετ' ἀξιωματώτου ταχύτητος. Κατὰ μέσον ὅρον ἡ ζωὴ τῶν ἐν ἀσιτίᾳ ἐγκαρτερούντων διαρκεῖ δύο ἐβδομάδας. Καὶ καθόλου τὰ σπονδυλωτά, καθ' ὃν χρόνον ἀποθνήσκουσιν ἐξ ἀσιτίας, εὐρίσκονται ἀποβάλλοντα τὰ τέσσαρα

δέκατα τοῦ ἀρχικοῦ αὐτῶν βάρους. Κατὰ τὴν διὰ τῶν τροφῶν γινομένην ἀναπλήρωσιν τῆς ἀπωλείας ταύτης τὸ σῶμα τοῦ ἐφήβου διαφυλάττει τὸ ἀρχικὸν αὐτοῦ βάρος. Εἰς τοὺς ποιουμένους προσήκουσαν χρῆσιν τροφῆς καὶ ποτοῦ ἡ συναλλαγὴ τῆς ὑλῆς γίνεται ταχύτερον ἢ εἰς τοὺς καταβεβλημένους ὑπὸ τῆς ἐγκρατείας. Ἐκ τινῶν γεγονότων ὁ Moleschott καὶ ἄλλοι φυσιολόγοι, ἐνόμισαν ὅτι δύνανται νὰ συμπεράνωσιν ὅτι τὸ σῶμα ἀνακαινίζεται κατὰ τὸ μέγιστον μέρος ἐντὸς 20 ἕως 30 ἡμερῶν.

Πολλοί, ἀκολουθοῦντες κανονικὴν δίαιταν, παρητήρησαν ὅτι ἀπώλεσαν ἐντὸς μιᾶς ἡμέρας κατὰ μέσον ὅρον τὸ εἰκοστὸν δεύτερον τοῦ αὐτῶν βάρους.

Ἡ εἰσαγομένη τροφή καὶ τὸ εἰσπνεόμενον οἷον γόνον ἀναπληροῦσι τὴν ἀπώλειαν ταύτην. Διότι τὸ αἷμα δὲν προέρχεται μόνον ἐκ τῶν θρεπτικῶν οὐσιῶν, ἀλλ' ἐκ τε τῆς τροφῆς καὶ τῆς ἀναπνοῆς. Τοῦτο εἶνε ἔτι ἀληθέστερον τῶν ὀργανικῶν ἰστών.

Ἄν τὸ σῶμα ἀπέβαλλεν ἐν ἐκάστῃ ἡμέρᾳ κατὰ τὸν χειμῶνα ἀνὰ ἓν νέον δωδέκατον, ἐν δὲ τῷ θέρει ἀνὰ ἓν νέον δέκατον τέταρτον τοῦ ἑαυτοῦ βάρους, τὸ σῶμα ἐξ ὁλοκληρίας θὰ ἀνεκαινίζετο ἐντὸς 12 ἢ 14 ἡμερῶν. Κατὰ τὰ συμπεράσματα τοῦ τελευταίου ἐρευνήτοῦ, θὰ ἐχρειάζοντο 22 ἡμέραι.

Ὁ Liebig ἐλαττώνει τὴν ταχύτητα ταύτην τῆς συναλλαγῆς τῶν ὑλῶν ἐξ ἄλλης παρατηρήσεως. Δὲν ἀπατᾶται τις πολὺ ἀποδίδων εἰς τὸν ἄνθρωπον τὸν ὠρίμου ἡλικίας ποσότητα κατὰ μέσον ὅρον 24 λιτρῶν αἵματος. Τὸ οἷον

γόνον, ὅπερ, ἀπορρόφῶμεν διὰ τῆς ἀναπνοῆς ἐντὸς 4 ἢ 5 ἡμερῶν, ἀρκεῖ νὰ μεταβάλλῃ διὰ τῆς καύσεως ὅλον τὸν ἀνθρακικὸν καὶ τὸ ὑδρογόνον τῶν 24 τούτων λιτρῶν τοῦ αἵματος εἰς ἀνθρακικὸν ὁξὺ καὶ εἰς ὕδωρ. Ἀλλὰ τὸ αἷμα ἐφ' ἡδου ἀνέρχεται περίπου εἰς τὸ πέμπτον τοῦ βάρους τοῦ ἐκυτοῦ σώματος. Ἄν λοιπὸν 5 ἡμέραι ἀρκοῦσιν εἰς τὸ νὰ κατανκλωθῇ τὸ αἷμα διὰ τῆς συναλλαγῆς τῶν ὑλῶν, δύναται τις ἐκ τούτου νὰ συμπεράνῃ ὅτι τὸ σῶμα ὁλόκληρον ἐξαλλάσσεται ἐντὸς 5 ἐπὶ 5, ἥτοι 25 ἡμερῶν. Ὁ Moleschott εὗρεν μετὰ τοῦ Marfels ὅτι σωματικὰ κεχρωματισμένα προβάτου εἰσκαλυζόμενα ἐν μεγάλῃ ποσότητι εἰς τὸ κυκλοφοροῦν αἷμα τῶν βατράχων, ἐντὸς 17 ἡμερῶν ἀφαιρῶνται ἐξ ὁλοκλήρου. Ἐπειδὴ λοιπὸν ἡ συναλλαγή τῆς ὕλης ἐν τοῖς βατράχοις γίνεται μετὰ μείζονος βραδύτητος ἢ ἐν τοῖς θερμοαίμοις τῶν ζώων, φέρεται τις νὰ πιστεύσῃ ὅτι τὰ αἱματικὰ σφαιρίδια τοῦ ἀνθρώπου ἀνακαινίζονται ἐξ ὁλοκληρίως ἐν χρόνῳ ἐλάττωσι τῶν 17 ἡμερῶν.

Ὁ συγγραφεὺς τῆς *Κυκλοφορίας τῆς ζωῆς*, ἀποφαινεταὶ λοιπὸν, ὅτι ἡ συμφωνία τῶν συμπερασμάτων ἅπερ συνήγαγον ὁρμηθέντες ἐκ τριῶν διαφόρων ἀρχῶν, εἶνε σαφὲς τεκμήριον τῆς ἀληθείας τῆς ὑποθέσεως, καθ' ἣν εἶνε χρειὰ 30 ἡμερῶν πρὸς παντελεῖαν ἀνασύνθεσιν τοῦ σώματος. Τὰ ἐπὶ τὰ ἔτη, ἅτινα ἡ πίστις τῶν πολλῶν ὥριζε πρὸς τοῦτο θὰ ᾔτο κολοσιαὶ ὑπερβολῇ. «Ὅσον ἀπίθανος καὶ ἀν' ἡθέλε φανεῖ ἐκ πρώτης ὀψεως, ἡ ταχύτης αὕτη, λέγει, αἱ πειρατηρήσεις ὅμως κατὰ πάντα συμφωνοῦσιν. Κατὰ τὸν Stahl, οἱ κορυδαλοὶ ἀπα-

θάλλουσιν ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ τὸ λίπος ὅπερ τὴν νύκτα εἶχε γεννηθῇ ἐν τῷ σώματι αὐτῶν. Ἡ ἀνάπτυξις τῶν κυψελῶν γίνεται ἐν τῷ αἵματι ἐντὸς ἑπτὰ ἢ ὀκτὼ ὥρων, ἐκ τῶν ὑπὸ τοῦ χυλοῦ παρὰσκευαζομένων ὑλῶν. Ἐπειτα τίς δὲν εἰξεύρει, ὅτι ὀλίγαι μόνον ἡμέραι ἀρκοῦσιν εἰς τὸ νὰ καταστῇ τις ἀγνώριστος ἐκ τῆς ἀδυναμίας;

«Ἡ ταχύτης τῆς συναλλαγῆς τῶν ὑλῶν, ἣν ἄπασαι αἱ παρατηρήσεις αὐται ἀποδεικνύουσιν, εἶνε ἐκ τῶν μέγιστα δυναμένων νὰ μειώσωσι τὸ θάμβος ἡμῶν. Διδάσκουσιν ἡμῖν ὅτι ἔφηθος, ἔχων βάρους 128 λίτρων, ἀποβάλλει ἐντὸς 24 ὥρων σχεδὸν 3 λίτρας σιέλου, τοῦλάχιστον 2 $\frac{1}{2}$ λίτρας χολῆς καὶ πλεόν τῶν 28 λίτρων γαστρικοῦ ὑγροῦ· ὥστε, ἂν τις καπνίζων ἔχει τὴν κακὴν συνήθειαν τοῦ πτύειν, δύναται νὰ ἀπολέσῃ ἐντὸς τῆς ἡμέρας τὸ ὀγδοηχοστὸν πέμπτον τοῦ ἑαυτοῦ βάρους. Ἐντὸς τῶν εἴκοσι τεσσάρων ὥρων, ῥέει ἐν τῷ ἡμετέρῳ σώματι σχεδὸν τὸ τέταρτον τοῦ ἡμετέρου βάρους γαστρικοῦ ὑγροῦ, κυκλοφοροῦν ἐκ τοῦ αἵματος εἰς τὸν στόμαχον καὶ ἀπὸ τοῦ στομάχου εἰς τὸ αἷμα. Ἐκαστος ἀνθρώπος συναλλάττει τὴν ὕλην μετὰ ταχύτητος διαφόρου. Ὁ ἀνὴρ, ἡ γυνή, τὸ παιδίον καὶ ὁ γέρον ἐκδηλοῦσι διάφορον πρὸς τοῦτο ἐπιτηδεύοντα καὶ ὁ μὲν ἀνὴρ συναλλάττει πλείονας τῆς γυναικὸς, ὁ δὲ ἔφηθος πλείονας τοῦ γέροντος καὶ τοῦ παιδίου. Οἱ σωματικῶς καὶ οἱ πνευματικῶς ἐργαζόμενοι μεταλλάττουσι τὴν σύνθεσιν τοῦ σώματος αὐτῶν ἐν χρόνῳ βραχυτέρῳ ἢ οἱ ἀργοὶ καὶ φιλήδονοι. Ὑπάρχουσιν ἀνθρώ-

ποι οἵτινες ζῶσι ταχέως· ἐν αὐτοῖς, ἡ ἐλπὶς, τὸ πάθος, ἡ ἀπελπίς ἀθυρία. ἥτις μεταβάλλεται τάχιστα εἰς φαιδρὰν ἐμπιστοσύνην, βάλλουσι τὸ αἷμα εἰς σφοδρὰν κίνησιν. Ζῶσι ταχέως, διότι ταχέως τελεῖται ἐν τῷ σώματι αὐτῶν ἡ συναλλαγὴ τῶν ὑλῶν.

Ἄ'Εφ' ὅσον ὑπάρχει ἰσορροπία μεταξὺ τῆς ἀποκρίσεως καὶ τῆς αἰματώσεως, τὸ σῶμα δὲν παρέχει οὐδεμίαν ἀλλοίωσιν ἐν τῇ καθολικῇ αὐτοῦ προμηθείᾳ τῶν ὑλῶν. Ἡ ἰσορροπία αὕτη τηρεῖται ἐν τῇ συναλλαγῇ τῶν ὑλῶν τοῦ ἐφ' ἑαυτοῦ. Ἐν δὲ τῇ τοῦ γέροντος κατὰστροφῇ. Ἡ πέψις δὲν εἶνε οὕτως ἰσχυρὰ ὅπως εἰς τὸν ἄνδρα κατὰ τὸ ἄνθος τῆς ἡλικίας αὐτοῦ. Ἡ ἀπορρόφησις τῶν τροφῶν καὶ τῶν ποτῶν κανονίζεται πολὺ ταχέως ἐν τῇ πέψει. Ἡ ἐνέργεια τοῦ ὀξυγόνου καὶ ἡ κατὰλυσις τῶν ἰσῶν, ἥτις εἶνε τὸ ἀποτέλεσμα τούτου, οὐδαμῶς διακόπτεται. Τούτοις ἀκολουθεῖ εὐθὺς ἐλάττωσις τοῦ θρεπτικοῦ χυμοῦ, ὅπερ δύναται τις νὰ γνωρίσῃ οὐ μόνον διὰ τῆς σταθμήσεως, ἀλλ' ἀκόμη καὶ ἐκ μόνης τῆς ὄψεως. Μέρη, ἅτινα περιέχουσιν, ὡς ὁ βολβὸς τοῦ ὀφθαλμοῦ, πολὺ ὑγρὸν εἶνε ὀλιγώτερον πεπληρωμένα καὶ ὀλιγώτερον τεταμένα κατὰ τὴν πρεσβυτικὴν ἡλικίαν. Ὁ κερατοειδὴς χιτὼν γίνεται ἥττον κυρτὸς καὶ διὰ τοῦτο ἡ μυωπία ἐλαττοῦται κατ' ἔτος, καὶ μάλιστα δύναται νὰ μεταβληθῇ εἰς τὸ ἐναντίον ἐλάττωμα. Τὰ ὅσ' αὐτοῦ γέροντος ἀπώλεσαν ἐν μέρος τῆς αὐτῶν ἐλαστικότητος διότι ἔχουσιν ὀλιγώτερον ὕδωρ ἢ τὰ τῶν ἐφ' ἑαυτοῦ. (Fremy).

Ἐὐθὺς ὅταν ἐκλίπῃ ἡ ἰσορροπία μεταξὺ τῆς ἀνα-

συνθέσεως καὶ τῆς καταλύσεως, ἡ φθίσις τῶν ἰσθμῶν, ἐπακολουθεῖ παρκαυτική. Ἡ κήτω σιαγὼν ἐλαττοῦται κατὰ τὸ μέγεθος, ὅπερ ἀποδεικνύει ὁ τῶν γερόντων ὄξυς πώγων. Τὸ ὑπὸ τὸ δέρμα λίπος μειοῦται ἐπακισθητῶς, οὕτω, εἰς τὰς χεῖρας καὶ τὸ μέτωπον, ἡ ἐπίδερμις, καθισταμένη λίαν εὐρεῖα, ρυτιδοῦται. Οἱ μυῶνες ἰσχυαίνουσι καὶ ἀποβάλλουσι τὴν συσταλτικότητα αὐτῶν· οἱ γέροντες δὲν δύνανται πλέον νὰ ἀνορθῶσι τὴν σπονδυλικὴν στήλην, καὶ ἀφίνουσι τὴν κεφαλὴν αὐτῶν νὰ κλινῇ πρὸς τὰ ἔμπροσ. Διὰ τοῦτο θαυμάζομεν ὡς σπάνιον τὸ εὐσταθὲς καὶ εὐθεὲς βᾶδισμα τῶν ἰσχυρῶν γερόντων. Αἱ φωνητικαὶ χορδαί, καταντῶσι ξηρότεραι καὶ ἀποβάλλουσι τὴν ἐλαστικότητα καὶ εὐκαμψίαν αὐτῶν. Ἡ φωνὴ γίνεται βραγχαλέα καὶ κωφὴ, ἡ ὀξεῖα καὶ τραχεῖα. Μετὰ τὸ πεντηκοστὸν ἔτος, τὸ βάρος τοῦ ἐγκεφάλου ἐλαττοῦται ὡσάύτως (Peacock).

«Τὸ πᾶν συντελεῖ ἐν τοῖς πρεσβύταις, εἰς τὴν αὐξήσιν τῆς δυσαναλογίας μεταξὺ τῆς αἰματώσεως καὶ τῆς καταλύσεως. Μετὰ τῆς ὕλης, ἐλαττοῦται καὶ ἡ δύναμις. Τὸ τέλος προσεγγίζει ἡσύχως. Ὁ θάνατος εἶνε ἐξάντλησις προερχομένη ἐκ τῆς ὕλικῆς μειώσεως.¹»

¹ Οὕτως ἀποφαίνεται ὁ Moleschott. Οὐδεὶς λόγος δύναται νὰ υπερβάλῃ τὴν ξηρότητα τῆς περιγραφῆς ταύτης. Ἐὰν ἐπιτραπῇ ἡμῖν νὰ συγκρίνωμεν πρὸς ταύτην, τὴν τελευταίαν φράσιν ἡμοῦ τοινός κεφαλαίου, ἐτέρου φυσιολόγου γερμανοῦ, τοῦ Schleiden, καὶ ἐρωτήσωμεν πρὸς τίνα τούτων αἰσθάνεται τις ἐλκομένην τὴν ψυχὴν. «Ἡ ἐννοια ἣν ἔχομεν, λέγει οὗτος, τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου, ἐν τῇ γεροντικῇ ἡλικίᾳ ἀποθάνει ὅπως ἐναντία πρὸς ἐκείνην ἣν ἔχομεν ἐν τῇ νεότητι. Τὰ στοιχεῖα συσσωρεύονται ἐπὶ μᾶλλον καὶ

Αἱ ἀποφάνσεις αὗται εἶνε ἀμφισβητήσιμοι. Δὲν ἀπεδείχθη ἀκόμη ὅτι τὸ ἀνθρώπινον σῶμα ἀνακκινίζεται ἐξ ὁλοκληρίους ἐν χρόνῳ ἐλάσσονι τοῦ μηνός. Τινὲς ἰστοῖ μάλιστα δὲν ἀνακκινίζονται ἢ πολὺ βραδέως, ἂν εἶνε ἀληθές ὅτι ἀνακκινίζονται πάντες. Ἀνεκάλυψαν ἐν πύτῃ ἡλικίᾳ ἐμβρυώδεις κυψέλας, ἂν καὶ αὗται εἶνε ὀρισμέναι νὰ ἀφρνίζωνται ἐν αὐτῷ τῷ ἐμβρύῳ. Οἱ βῶλοι τῶν βλεφάρων οἱ ἐπικολουθοῦντες τὰς μικρὰς φλογώσεις τοῦ ὀφθαλμοῦ δὲν ἀπορρόφῶνται ἐν γένει ἀφ' ἐκυτῶν ἢ ἐν τῷ διαστήματι ἐνός ἔτους. Οἱ ὄνυχες χρῆζουσι κατὰ μέσον ὅρον ἐξ μηνῶν, ὅπως ἀνακκινισθῶσιν· ἐν ὑγιεῖ κατκαστᾶσει τοῦ σώματος αὐξάνονται σχεδὸν 2 χιλιοστὰ τοῦ μέτρου κατὰ μῆνα· ὥστε ἂν τις π.χ. ἤθελε φυλάττει τὸν ὄνυχα τοῦ λιχνοῦ ἐντὸς κυλινδρικής θήκης ἐπὶ ἐξήκοντα ἔτη, ὅπως τοῦτο γίνεται πρὸς δικτήρησιν σπακνίων τινῶν δένδρων, δὲν θὰ εἶχε καὶ μετὰ τὸ διάστημα τοῦτο ἢ ὄνυχα 1 καὶ ἡμίσεως μέτρου. κτλ. Ἡδυνάμεθα λοιπὸν νὰ διαμφισβητήσωμεν τὰς εἴκοσι καὶ πέντε ἡμέρας τῆς ἀνακκινίσεως τοῦ ὁργανισμοῦ, καὶ ἀπακινήσωμεν πρὸς τοῦτο μείζονά τινι χρόνον. Ἀλλ' εἰς μὴν

μᾶλλον ἐν τῷ σώματι, τὰ μαλακὰ καὶ εὐλύγιστα ὄργανα καθίστανται σκληρὰ, ἀποστερεῦνται καὶ παύουσιν λειτουργοῦντα. Ἡ σποδὸς ἔλκει ἔτι μᾶλλον τὸ σῶμα πρὸς τὴν σποδὸν ἕως ἔτου ἢ ψυχῇ, κακμηκυῖα ἐκ τῆς στενοχωρίας ταύτης, ἀπεκδυθῇ τὸ βαρὺ αὐτῆς περιχύμαμα, καὶ ἐγκαταλίπη τὸ σῶμα, τὸ γεννηθὲν ἐκ τῆς σποδοῦ, εἰς τὴν βραδεῖαν καῦσιν ἣν ὀνομάζομεν σῆψιν. Ἡ ψυχὴ, μόνη, ἀθάνατος καὶ ἀφθαρτος, ἐλευθεροῦται ἀπὸ τῶν ὀλισκῶν νόμων καὶ ὑψοῦται πρὸς τὸν Διακοσμητὴν τῆς πνευματικῆς ἐλευθερίας. »

ἢ ἐν ἔτος ὀλίγον ἡμῖν διαφέρει. Ὁ χρόνος οὐδὲν κοινὸν ἔχει πρὸς τὸ πρᾶγμα, λέγει ὁ γὰρ ἄλλος σατυριστής. Τὸν ἀντίον, ὅσον ἰσχυρότερα καὶ ταχυτέρα εἶνε ἡ ἀνακαίνισις τοῦ σώματος, τοσούτω μᾶλλον ἡ πεῖρα ὠφελεῖ τὴν ἡμετέραν θεωρίαν.

Οἱ λάτρες τῆς ὕλης συμπεραίνουνσι τὸν περιβόητον αὐτῶν ἰσχυρισμὸν ἐκ τῶν γεγονότων, ἅτινα ἐξεθέσαμεν. Διατείνονται ὅτι ἡ μὴ ὑπαρξίς τῆς ψυχῆς ἀποδεικνύεται ἐκ τῶν χημικῶν τούτων μεταμορφώσεων. Τὸ καθ' ἡμᾶς, τὸν ἀντίον (ὁποῖα παράδοξος ἀντίθεσις!), δυσχυρίζομεθα, ὅτι ἡ ὑπαρξίς τῆς ψυχῆς εἶνε τοῦ λοιποῦ ἀποδεδειγμένη ἐξ αὐτῶν τῶν μεταμορφώσεων. Ἀλλὰ πρὶν εἰσελθῶμεν εἰς τὴν περὶ τούτου συζήτησιν, ἀρέσκει ἡμῖν νὰ ἀντιπάλωμεν πρῶτον ἀπλῆν τινὰ παρατήρησιν πρὸς τὴν οὕτως ὀριστικὴν ἀπόφασιν τῶν ἡμετέρων ἀντιπάλων, οἵτινες ἀποφαινόμεθα μετὰ τοσαύτης βεβαιότητος, ὡς ἀλήθειαν ἀναμφισβήτητον, ὅτι μόνον τὰ μέρη τῆς ὕλης ὑπάρχουσι, καὶ μόνον ταῦτα κατὰσκευάζουσι τὸ ζῶικόν ὃν, ἀπὸ τῆς γεννήσεως μέχρι τῆς τελείας ἡλικίας, καὶ ἀπὸ τῆς τελείας ἡλικίας μέχρι τοῦ θανάτου.

Ἐνθεν μὲν διῃσχυρίζεσθε, ὅτι τὸ ζῶν σῶμα οὐδὲν ἄλλο εἶνε ἢ σύνολον μορίων· ἐνθεν δὲ, λέγετε ὅτι τὸ σῶμα ἀνακινίζεται καθ' ἑκάστον μῆνα. Ἀλλ' ἡμῖν φαίνεται, ὅτι εἶνε δύσκολον νὰ συνδιαλλαχθῶσιν αἱ δύο αὗται προτάσεις. Πῶς ἐξηγεῖτε ὅτι τὸ σῶμα γηράσκει; τὸ ὕλικόν αὐτὸ σῶμα, ὡς τοσαῦτα χημικὰ μόρια ὅν, οὐδέποτε ἔχει περισσότερον ἐνὸς μηνὸς ἡλικίαν. Ὁ

Authorized licensed use limited to: 172.21.0.5.

Downloaded on 14/05/2024 06:14:44 UTC from Psifiako Apothetirio Dimosias Is
Restrictions apply.

ζωϊκός στρόβιλος, ὅπως ὀνομάζει αὐτὸν ὁ Cuvier, ὅστις ἀδιαλείπτως συμβαίνει ἐπὶ τῆς ἐπιδερμίδος καὶ ἐντὸς αὐτῆς ἔτι τῆς σαρκὸς, τοῦ αἵματος, τῶν ὀστέων, τῶν τριχῶν, τοῦ προσώπου, ὁλοκλήρου τοῦ σώματος ἡμῶν εἶνε ὡς ἔνδυμα ὅπερ ἀντανακινίζεται ἐξ ἐκυτοῦ. Τὸ σῶμα τοῦ ἐξηκονταέτους καὶ ὀγδοηκονταέτους γέροντος ἔχει μόνον ἓνα μῆνα, ὅπως καὶ τὸ τοῦ παιδίου, τοῦ μόλις ἀρχομένου νὰ περιπατῇ. Τὰ σῶματα λοιπὸν εἶνε πάντοτε νέα, καὶ ἀναμφισβήτως δὲν δυνάμεθα νὰ μὴ θυμώσωμεν τὸν σοφὸν τοῦτον νόμον τῆς φύσεως. Ὅμως εἶνε ἀναμφισβήτητον ὅτι ἀπὸ τοῦ λίχνου μέχρι τοῦ τέφρου ὑπάρχουσιν ἐπὶ τῆς γῆς ἄνθρωποι πάσης ἡλικίας. Ὑμεῖς, κύριε Moleschott, ἔχετε, στοχάζομαι, πέντε καὶ τεσσαρῶντα ἔτη. Ὑμεῖς, κύριε A. Comte, ἀριθμεῖτε ἴσως ἐβδομήκοντα ἑννέα χειμῶνας. Ὑμεῖς δὲ, κύριε Vogt, ἐγεννήθητε κατὰ τὸ σωτήριο ἐτος τοῦ 1817. Ἐκαστοὶ ἡμεῖς διαφόρου ἡλικίας. Ἐγὼ, νομίζω, ἔχω ὀλιγότερον τῶν εἴκοσι πενταετηρίδων ἐπὶ τῆς κεφαλῆς. Ὁ κύριος Schopenhauer θὰ ἔχη αὐτὰς ἐντὸς ὀλίγου. Ὡστε, ἂν εἶνε ἀληθὲς ὅτι τὸ σῶμα ἡμῶν ἀντανακινίζεται καθ' ἕκαστον μῆνα, — ἢ ἂν ἀγαπᾷ τις κατ' ἐτος, — τί λοιπὸν γηράσκει ἐν ἡμῖν;

Ἐπὶ ἀνακλινόμενοι, δὲν γηράσκουσι βεβαίως τὰ συστατικὰ τοῦ σώματος μόρια, ἅτινα πρὸ ὀλίγου ἔτι χρόνου δὲν ἀνῆκον ἡμῖν, ἅτινα ἀπετέλουν μέρος τῆς ὀρνιθός, τῆς πέρδικας, τοῦ κόκκου τοῦ σίτου, τοῦ ἄλλου, τοῦ βοός, τῆς ὀρνιθός, τοῦ προβάτου, τοῦ οἴνου, τοῦ καφέ, ἅτινα ἀπερρώσθησάμεν καὶ ἅτινα ἄλλως, εἶνε

ἀνακλίσματα, καὶ ἀψυχα. Λοιπὸν, ὑπάρχει ἐν ἡμῖν ἄλλο τι ἢ τὰ μόρια ταῦτα. Ὁ ὁργανισμὸς ἡμῶν ἐγήρασεν.

Ἄς ἐξακολουθήσωμεν, καὶ ἄς εἰσέλθωμεν ἤδη εἰς αὐτὸ τὸ ὑποκείμενον τῆς ἡμετέρας ἔριδος. Συγχωρήσατε ἡμῖν μόνον νὰ παρκτηρήσωμεν κατ' ἀρχάς ὅτι ἐν πάσῃ στιγμῇ ἡ ἀσθένεια τοῦ ὑμετέρου συστήματος καταφάνεται ἐν τῇ βεβιασμένῃ ἀνακολουθίᾳ τῶν ὑμετέρων ἐκφράσεων.

Ἦμεῖς αὐτοὶ ὀνομάζετε τὸ γῆρας ἑλλειψιν ἰσορροπίας μεταξὺ τῆς ἀνασυνθέσεως καὶ τῆς καταλύσεως. Ὀνομάζετε πλήρη καὶ κανονικὴν ζωὴν τὴν μεταξὺ τῶν λειτουργιῶν τοῦ σώματος ἰσορροπίαν. Ἐφ' ὅσον ὑφίσταται ἡ ἰσορροπία μεταξὺ τῆς αἱματώσεως καὶ τῆς ἀποκρίσεως, διδάσκετε, τὸ σῶμα δὲν παρέχει οὐδεμίαν μεταβολὴν ἐν τῇ καθόλου αὐτοῦ προμηθείᾳ τῆς ὕλης. Ἡ ἰσορροπία αὕτη τηρεῖται κατὰ τὴν ἐν τῷ ἐφήβῳ συναισθητὴν τῆς ὕλης. Δύναται τις νὰ ζυγίσῃ τὸ σῶμα ἀνδρὸς τριάκοντα ἢ τεσσαράκοντα ἐτῶν, καὶ ἐκ διαδοχῆς καὶ ἐκ μακρῶν διαλειμμάτων, χωρὶς νὰ ἐξελεγχθῇ αὐξήσις ἢ ἐλάττωσις τοῦ βάρους, ὅπερ νὰ μὴ δύναται νὰ ἐξηγηθῇ διὰ προηγηθείσης προσλήψεως ἢ κατανάλωσος. Κάλλιστα. Ἀλλὰ τίς παρασκευάζει ταύτην τὴν ἰσορροπίαν, παρακκλῶ; Διατείνεσθε ὅτι οὐδεμία ἐσωτερικὴ δύναμις ὑπάρχει ἄρχουσα ἐν ἡμῖν, ἐν τῇ ἀδικλείπτῳ τεύχεϊ τῶν μορίων ἀνακινίσει. Ἀλλὰ τοιοῦτος ἰσχυρισμὸς εἶνε μάταιος καὶ ἀστήρικτος. Ἡ καθαρῶς ὑλιστικὴ ὑπόθεσις τῆς ζωῆς, ἡ ἀφομοίωσις τῆς κυκλοφορίας τῶν μορίων πρὸς τὴν κίνησιν τοῦ ἀτόμου,

Authorized licensed use limited to: 172.21.0.5.

Downloaded on 14/05/2024 06:14:44 UTC from Psifiako Apothetirio Dimosias Istos.
Restrictions apply.

τοῦ ἐν τῷ ἀμφηκί ἢ τοῦ ἡλεκτρισμοῦ εἰς τοὺς σωλῆ-
νας τοῦ Geissler, δὲν ἐξηγεῖ οὔτε τὴν γένεσιν, οὔτε
τὴν αὐξήσιν, οὔτε τὴν ζώην, οὔτε τὴν παρακμὴν,
οὔτε τὸ γῆρας οὔτε τὸν θάνατον.

Ὅπως ὑπάρχει ἰσορροπία, ὅπως ὑπάρχει ὀργανισμὸς
ἐν τῇ συναρμογῇ τῶν μορίων, πρέπει νὰ ὑπάρχῃ διευθύν-
σις. Καὶ οὐδὲν μᾶλλον, τοῦ Cuvier ἢ τοῦ Geoffroy Saint
Hilaire, ἀρνεῖσθε τὴν διευθύνσιν ταύτην. Ἄλλὰ, ἔνθα
ὑπάρχει διευθύνσις, πρέπει νὰ ὑπάρχῃ διευθύνουσα δύ-
ναμις. Θὰ τολμήσετε νὰ ἰσχυρισθῇτε τὸ ἐναντίον; Ἡ
διευθύνουσα αὕτη δύναμις δὲν εἶνε σύμφυρμα ἰδιοτή-
των συγκεχυμένων, εἶνε μία, κυρίαρχος, ἀναγκάσις, καὶ
αὕτη ρυθμίζει τὸν στρόβιλον τῆς ζωῆς, ὅπως ἡ ἑλκίς
ρυθμίζει τὰς σφαίρας τῶν πλανητῶν.

Ἄν δὲν ὑπῆρχεν ἐν ἡμῖν διευθύνουσα δύναμις, πῶς
συμβαίνει ὥστε τὸ σῶμα νὰ σχηματίζεται καὶ μεγα-
θύνεται, κατὰ τὸν ὀργανικὸν τύπον ἀπὸ τῆς γεννή-
σεως μέχρι τῆς νεότητος; Διατί, πέραν τῶν εἰκοσιν
ἐτῶν, τὸ σῶμα τοῦτο, ὅπερ ἀπορρόφῃ τοσοῦτον ἀέρα
καὶ τροφὴν ὅσον καὶ πρότερον, πκύνει αὐξάνον; Τίς ὁ
διανέμων ἀρμονικῶς πάσας τὰς ἀφομοιωθείσας οὐσίας;
Μετὰ τὴν εἰς ὕψος αὐξήσιν, τίς ὁ ὀρίζων τὴν κατὰ πλά-
τος; Τίς ὁ παρέχων ἰσχὺν εἰς τὸν ὥριμον ἄνδρα, καὶ
τίς ἐπανορθοῖ τοὺς τροχοὺς τῆς ἐμφύχου μηχανῆς;

Ἄνευ δυνάμεώς τινος ὀργανικῆς, τυπικῆς, ζωϊκῆς
(ὀλίγον φροντίζομεν τῆς λέξεως) πῶς θὰ ἡδύνατο νὰ
ἐξηγήσωσι τὴν κατὰσκευὴν σώματός τινος; Ὁ Scheffler
ἀπαντᾷ ἡμῖν διὰ τῶν γημικῶν καὶ φυσικῶν δυνάμεων.

«Ἐκχύστη τῶν δυνάμεων τούτων, λέγει, ἀσκειῖ ἐπὶ τὰς ἄλλας ἐνέργειαν, δι' ἧς ἅπας ὁ ὀργανισμός, καθ' ὅλα αὐτοῦ τὰ μέρη, διαμορφοῦται πρὸς ἀνωτέραν τινα τάξιν. Αἱ εἰδικαὶ ἐνέργειαι τῶν κατὰ μέρος δυνάμεων συνέρχονται μετὰ ταῦτα εἰς ὅλικόν τι ἀποτέλεσμα καὶ ἀποτελοῦσιν ἀντίστας, ἥτις συναρμολογεῖ τὴν πολλὰ πλότητα τῶν μερῶν εἰς ἓν ἁρμονικὸν ὅλον, ἐνῷ ἰχνογραφεῖται ὁ θεμελιώδης τύπος πάσης μερικῆς ιδιότητος.» Ἰδοὺ τῷ ὄντι φαεινοτάτη ἐρμηνεία. Ἀλλὰ πῶς πάντες οἱ θαυμάσιοι οὗτοι συνδυασμοὶ δύνανται νὰ παρὰχθῶσιν, ὅταν ὀργανωτικὴ τις ζωικὴ ἐνότης ἐλλείπῃ; Τίς ὁ κατὰσκευάζων τὸν ὀργανισμόν τοῦτον; Πῶς αἱ ιδιότητες τῆς ὕλης δύνανται νὰ ἐργασθῶσιν ἐν σχεδίῳ, πρὸς ἔννοιαν, ἣν δὲν δύνανται νὰ ἔχωσι; Πῶς ὁ ὀργανισμὸς εἰξεύρει οὕτω καλῶς νὰ ἐκλέγῃ τὰς τροφάς, αἵτινες χρησιμεύουσιν αὐτῷ; Τίς ὁ ὀρίζων τὴν ἀκριβῆ ἀναγέννησιν ἐκάστου εἴδους; Εἶνε λοιπὸν εὐκολώτερον νὰ ἀποδεχθῶμεν ὅλα τὰ τυχαῖα ταῦτα, παρὰτηροῦμεν μετὰ τοῦ K. Tissot, ἢ μᾶλλον νὰ ὑποθέσωμεν ἀρχὴν τινα ἀδιαλείπτως ἐνεργοῦσαν, ἔχουσαν ὀργανωτικὴν δύναμιν, καὶ ἀσκοῦσαν τὴν δύναμιν ταύτην κατὰ τοῦτον ἢ ἐκεῖνον τὸν εἰδικὸν τύπον; — «Ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἀποκρίνονται, κατὰ τε τὸ ὕλικόν αὐτοῦ περιεχόμενον καὶ τὴν ἀντικατάστασιν τῶν οὐσιῶν (Stoffwechsel), αἵτινες γίνονται ἐν αὐτῷ, ἡ χημικὴ λειτουργία ἔχει τὸ ἐαυτῆς μέρος· παράγει τὰ σωματικά αἵτινα δύνανται νὰ χρησιμεύσωσιν ὡς ἔρρισμα ἢ θεμέλιον παντὸς τοῦ οἰκοδομήματος. Ἡ ζωικὴ δύναμις

ἥτις προκύπτει ἐξ ὅλων τῶν συνδυασμῶν τούτων διαφανοῦς αὐτό. Ἐκ τῆς ὁργανώσεως ταύτης προκύπτει ἡ νοητικὴ δύναμις.» Ἰδού τοσοῦτοι ἐλιγμοὶ χωρὶς νὰ φέρσιν εἰς μηδεμίαν ἐρμηνείαν.

Πολλοὶ ὑλισταὶ, ἐν οἷς μνημονεύομεν τὸν Mulder, μειδιδῶσι πρὸς τὴν περὶ τῆς ζωικῆς δυνάμεως διδασκαλίαν, καὶ παρομοιοῦσι τὴν δύναμιν ταύτην «πρὸς μάχην συγκροτηθεῖσαν ὑπὸ μυριάδων μαχητῶν, ὡς ἂν μὴ ὑπῆρχεν ἐν ἐνεργείᾳ ἡ μία μόνη δύναμις, ἡ ποιοῦσα νὰ βροντᾷ τὸ τηλεβόλον, ἡ ἐπισείουσα τὸ ξίφος, κλ. Τὸ σύνολον τῶν ἀποτελεσμάτων τούτων, προσθί-
ται ὁ Mulder, δὲν εἶνε ἀποτέλεσμα μιᾶς μόνης δυνάμεως, δυνάμεως τῶν μαχῶν, ἀλλὰ τὸ ἄθροισμα δυνάμεων καὶ ἀνταρμιῶν συνδυασμῶν, οἵτινες εἶνε ἐν ἐνεργείᾳ ἐν παρομοίᾳ συμβεβηκότι.» Συμπεραίνουσι λοιπὸν ἐκ τούτου ὅτι ἡ ζωικὴ δύναμις δὲν εἶνε ἀρχή, ἀλλὰ ἀποτέλεσμα.

Ἡ παρὰβολὴ δὲν εἶνε ἄνευ ἀκριβείας· ἀλλὰ πρὸς τοῦτοίς, εἶνε καὶ πολὺ τιμωρὸς ὡς ὠφελοῦσα μᾶλλον ἢ μᾶς, οἵτινες δὲν ἐκοπιόσαμεν πρὸς ἀνγκάλυσιν αὐτῆς, ἡ τοῦς ἐπινοήσαντας αὐτήν. Εἶνε ὄντως φανερόν, ὅτι τὸ ἀποτελοῦν τὴν δύναμιν στρατοῦ τινος καὶ τὸ νικῶν ἐν ταῖς μάχαις δὲν εἶνε μόνον ἡ μερικὴ ἐνέργεια ἐκάστου μαχητοῦ, ἀλλὰ μάλιστα ἡ διεύθυνσις τοῦ ἀγῶνος, ἡ φρόνησις τοῦ ἀρχιστρατήγου, τὸ σχέδιον τῆς μάχης, ἡ μερίστη τάξις, ἥτις ἀπὸ τοῦ μετώπου τοῦ διακοσμητοῦ τῆς μάχης ἐξαεράσκει ἐφ' ἑκάστων τῶν ἀρχηγῶν καὶ κατέρχεται κατὰ λόγους μέχρι τῶν στο-

τιωτῶν, τῶν ὄντων ἀπλῶν ἀριθμῶν. Τίνα θὰ πείσω-
σιν ὅτι δὲν ἦτο ὁ Ναπολέον ὁ νικῆσας τὴν μάχην ἐν
Austerlitz? Ἐρωτήσατε τὸν κ. Thiers (ὅστις τὸ γνω-
ρίζει ἴσως κἄλλιον καὶ αὐτοῦ τοῦ Ναπολέοντος), ὃν αἱ
μάχαι ἐκεῖναι ἄς δὲν λησμονεῖ τις, ὅπως καὶ αἱ δι' ἑαυτοῦ
ἀριθμοῦ καὶ αἱ ἐξ ἀπροσδοκήτου ἐπιθέσεως ὑπὲρ αὐτοῦ
κρίθεισκι, δὲν ἐξαγγέλλουσιν ὑπὲρ τὴν προσωπικὴν
ἀξίαν ἐκάστου πολεμιστοῦ τὴν ἐνδοξον ἀλλ' ἀτυχῇ με-
γαλόνειαν, ἥτις ἡδυνήθη ἐν ῥίπτῃ ὀφθαλμοῦ νὰ ῥίψῃ εἰς
τὰ σκοτὶα τοῦ τάφου μυριάδας ἀνδρῶν ἐν τῇ ἀκμῇ τῶν
δυνάμεων καὶ τῆς ἐνεργείας αὐτῶν.

Ἄν εἶνε ἀναγκασίον στρατὸς νὰ κυβερνᾶται ὑπὸ ἀρ-
χηγοῦ καὶ αὐστηρὰ πειθαρχίᾳ νὰ συγκρατῇ εἰς τὴν αὐ-
τὴν ἐνότητά μυριάδας στρατιωτῶν, κατὰ μείζονα λό-
γον, εἶνε ἀναγκασίον ὥστε μία δύναμις νὰ κυβερνᾷ τὴν
ὕλην καὶ συνάγῃ εἰς τὴν ἀρμονικὴν ἐνότητά τοῦ σώ-
ματος τὰς μυριάδας τῶν ἀτόμων, αἵτινες ἐκ διαδοχῆς
συνιστῶσιν αὐτό. Διὰ μόνης τῆς δυνάμεως ταύτης τὸ
σῶμα ὑπάρχει, ὅπως καὶ τὸ τάγμα εἶνέ τι, οὕτως εἰπεῖν
ἀπρημέμενον, ὑπάρχον δυνάμει τοῦ νόμου καὶ οὐχὶ τῆς
ἀξίως ἐκάστου. Οἱ νεοσύλλεκτοι ἔρχονται, οἱ παλαιοὶ
ἀπέρχονται καὶ ἐν διαστήματι ἐπὶ τὰ ἐτῶν τὸ τάγμα
ἀνακαινίζεται. Ἐν τῷ μεταξὺ, ὀλιγοχρόνιοι ἄδειαι
ἀπουσίης καὶ ἔκτακτοι ἐγγράφοι φέρουσι νέαν μετὰρρύθ-
μισιν εἰς τὰς συστατικὰς ἀτόμους τοῦ στρατοῦ (Συγγνώ-
μην διὰ τὴν λέξιν). Ἐκαστος στρατιώτης, ἕκαστος ἀξιω-
ματικὸς, δὲν εἶνε ἡ ἀριθμὸς, ἡ προσωπικότης αὐτῶν
εἰς οὐδὲν λογίζεται· οἱ ἀξιωματικοὶ δύνανται νὰ πα-

Authorized licensed use limited to: 172.21.0.5.

Downloaded on 14/05/2024 06:14:44 UTC from Psifiako Apothetirio Dimosias Is
Restrictions apply.

ραβληθῶσι πρὸς τὰ μηδενικά τοῦ δεκαδικοῦ συστήματος· ἵνα ὁμιλήσωμεν μετὰ πλείονος εὐτραπελείας· εἶνε ἀρχηγοὶ δεκάδων καὶ ἑκατοντάδων, ἀλλ' ἡ προσωπικότης αὐτῶν δὲν ἔχει μείζονα ἀξίαν τῆς τοῦ ἀψιμάχου. Καὶ αὐτοὶ οἱ συνταγματάρχαι ἀλλάσσονται χωρὶς τὸ σύνταγμα νὰ παύσῃ διὰ τοῦτο ὑπάρχον ἐν τῇ ἀρχικῇ αὐτοῦ μορφῇ. Οἱ στρατηγοὶ δύνανται ὁμοίως νὰ ὑποβληθῶσιν εἰς μεταλλαγὰς μὴ καθιστώσας εἰς κίνδυνον τὴν ὑπάρξιν τῶν ἰλῶν καὶ μοιρῶν. Ἡ στρατιωτικὴ ἱεραρχία εἶνε ἐνότης. Τοῦτο ἀποτελεῖ τὴν δύναμιν αὐτῆς. Περὶ δὲ τῶν συστατικῶν μορίων τῆς ἐνότητος ταύτης, οὐδεμίαν ἔχουσι γνῶσιν. Εἶνε ἀναμφισβήτητον ὅτι συνταγματάρχης ἐπὶ κεφαλῇ τοῦ συντάγματος αὐτοῦ, ἢ στρατηγὸς μὴ ἀπόμαχος ἔχουσι πλείονα ἀξίαν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν, ἢ ἀπλοῦς τις ἐπίλεκτος. Ὅμοίως καὶ ἄτομος ἐγκεφαλικοῦ λίπους ἔχει πλείονα ἀξίαν ἢ παρωνυχίς. Ἀλλ' ὅ,τι ἀποτελεῖ τὸ στέλεχος ἢ τὸ σῆμα τοῦ συνόλου δένδρου τινος, ἀναπεπταμένους τοὺς κλάδους ἔχοντος, δὲν ἀποτελεῖ διὰ τοῦτο καὶ ἅπαν τὸ δένδρον. Ἡ σύγκρισις λοιπὸν τῶν ἡμετέρων ἀντιπάλων ἀρμόζει μᾶλλον εἰς τὴν ἡμετέραν ὑπόθεσιν ἢ εἰς τὴν ἐκυτῶν.

Τίς εἶνε ὁ σοφὸς ἐκεῖνος, τίς εἶνε ὁ εἰλικρινὴς ἐκεῖνος παρατηρητῆς, ὅστις θὰ ἐτόλμα νὰ ἀμφισβητήσῃ ὅτι τὸ σῶμα ἡμῶν δὲν εἶνε ὀργανισμὸς σχηματισθεὶς ὑπὸ ἰδίας τινὸς δυνάμεως; Κατὰ τί διαφέρει τὸ πτώμα ζῶντος σώματος; Ἀπὸ δύο ὥρων ἡ καρδίκα τοῦ ἀνθρώπου τούτου ἔπαυσε πάλλουνσα. Ἰδὼν αὐτὸς ἐξηλωμένο;

ἐπὶ τῆς νεκρικῆς κλίνης. Ἡ ζωὴ ἀπέπτη χωρὶς μηδὲν τρῦμα, μηδεμίαν ταρχὴν νὰ φανερωθῇ ἐν τῷ ὄργανισμῷ αὐτοῦ. Ἡ κατὰστασις αὐτοῦ κατὰφρονεῖ καὶ τὰς ἀκριβεστᾶτας αὐτοψίας. Ἰνα χημικῶς ὁμιλήσωμεν, οὐδεμία διαφορὰ ὑπάρχει μετὰξὺ τοῦ σώματος τούτου καὶ τοῦ κατὰ τὴν πρῶϊαν. Τίς λοιπὸν ἡ διαφορὰ, ἐπαναλαμβάνω, πτώματος καὶ ζώντος σώματος; Κατὰ τὴν θεωρίαν ὑμῶν οὐδεμία ὑπάρχει διαφορὰ. Εἶνε ἀκριβῶς τὸ αὐτὸ βάρος, τὸ αὐτὸ μέτρον, τὸ αὐτὸ σχῆμα. Εἶνε αἱ αὐταὶ ἄτομοι, τὰ αὐτὰ μόρια, αἱ αὐταὶ φυσικοχημικαὶ ιδιότητες. Ὑμεῖς αὐτοὶ διδάσκετε ὅτι αἱ ιδιότητες αὗται εἶνε ἀπαρβαθμῶς ἀχώριστοι τῶν ἀτόμων. Εἶνε λοιπὸν ἀκριβῶς τὸ αὐτὸ ἄτομον!

Ἀλλὰ δὲν αἰσθάνεσθε ὅτι τοιαύτη τις ἀκολουθία συλλογισμῶν εἶνε ἡ φανερὰ κατὰδίκη τοῦ ὑμετέρου συστήματος; Τὸ ἐν τῇ ζωῇ ὃν διαφέρει λίαν ἐπαισθητῶς τοῦ νεκροῦ. Τοῦτο εἶνε ἀληθῶς φαινόμενον κοινότατον ὅπερ δὲν θέλετε δυνηθῇ νὰ ἀρνηθῇτε. Ὁμολογήσατε λοιπὸν ὅτι ἡ ὑπόθεσις ἡ διδάσκουσα ὅτι ἡ ζωὴ δὲν εἶνε ἄλλο τι ἢ τὸ σύνολον τῶν χημικῶν ιδιοτήτων τῶν ἀτόμων, κατὰπίπτει μέχρι βάθρων ἀπὸ τῆς κορυφῆς, διότι ἡ γένεσις καὶ ὁ θάνατος, τὸ ἄλφα καὶ τὸ ὤμεγα πάσης ὑπάρξεως, διαμκρτύρονται ἀκαταμαχῆτως κατὰ τῶν προτάσεων τῆς ὑποθέσεως ταύτης.

Εἶνε σχεδὸν ὑδριστικὸν εἰς τὴν ἀνθρωπίνην διάνοιαν, ὅταν ἀναγκάζεται νὰ διαβεβαίωσῃ ὅτι τὸ ἐν τῇ ζωῇ σῶμα διαφέρει τοῦ πτώματος, καὶ ἡ ζωογόνος δύναμις δὲν ὑπάρχει ἐν αὐτῇ. Τὸ διαβεβαίωσιν ὅτι ἡ ζωὴ εἶνέ τι,

Authorized licensed use limited to: 172.21.0.5.

Downloaded on 14/05/2024 06:14:44 UTC from Psifiako Apothetirio Dimosias Ist
Restrictions apply.

εἶνε τὸ αὐτὸ ὡς ἂν τις ἰσχυρίζεσθαι ἐν σταθερᾷ μεσημέρῳ ὅτι εἶνε ἡμέρα. Ἄλλ' ἡμέτερον, χρέος εἶνε χάριν τῶν πέραν τοῦ Ῥίνου ἀντιπάλων ἡμῶν, νὰ μὴ παρκαλίπωμεν μηδὲ μίαν κερκίναν.

Πρέπει ἐξ ἀπαντος ἡ ἀποτελοῦσα τὴν ζωὴν δύναμις νὰ εἶνε ἰδιαιτέρως τις δύναμις, ἀφοῦ παρούσης μὲν αὐτῆς τὰ σωματικὰ μέρη δικνέμονται ἁρμονικῶς εἰς ἐνότητα γόνιμον, ἀπούσης δὲ, τὰ αὐτὰ μέρη διαχωρίζονται, παρὰγνωρίζονται, διαμάχονται, καὶ ἐπιτρέπουσιν ταχέως καὶ τελείως νὰ διακλυθῇ ὁ ὁργανισμὸς οὗτος μεταπίπτων παρὰ τοῦ ἡμῶν εἰς κόριν.

Πρέπει ἐξ ἀπαντος ἡ ζωὴ νὰ εἶνε ἰδιαιτέρως τις δύναμις, ἀφοῦ ἐν τῇ φύσει ὑπάρχουσι τὸ μὲν σῶμα μὴ ζῶντα, ἀνόργανα, τὸ δὲ ζῶντα, ἐνόργανα, ἀλλὰ τὰ τελευταῖα, καίτοι ἐκ τῶν αὐτῶν ὕλων συνιστάμενα ἐξ ὧν καὶ τὰ πρῶτα, διαφέρουσιν ὅμως ἐκείνων διὰ τῶν εἰδικῶν καὶ ἀξιοχυμάστων ιδιοτήτων τῆς ζωῆς.

Πρέπει ἐξ ἀπαντος ἡ ζωὴ νὰ εἶνε δύναμις τις κυρίαρχος, ἀφοῦ τὸ ζῶν σῶμα, δὲν εἶνε ἡ συστροφή διαθετικῶν στοιχείων, καὶ ὅλα αὐτοῦ τὰ μέρη ἀδιέλειπτος μετελλαχγὴ, καὶ ἡ μὲν ὕλη παρέρχεται, ἡ δὲ ζωὴ διαμένει.

Πρέπει ἄρα, νὰ παρὰδεχθῶμεν μετὰ τοῦ Βυρρῶνος, ὅτι ὑπάρχουσιν ἐν τῷ κόσμῳ δύο εἶδη μορίων, τὰ ὁργανικὰ καὶ ἀνόργανα; Καὶ ὅτι τὰ μὲν πρῶτα ὄντα κυττάρια ζῶντα, αἰσθητικὰ καὶ εὐερέθιστα, διέρχονται ἀπὸ ζῶντος σώματος εἰς ἕτερον. χωρὶς νὰ ἔρχονται εἰς κοινωνίαν μετὰ τῶν ἀνοργάνων σωμάτων, τὰ

Ἡ τελευταία δὲν εἰσέρχονται εἰς τὴν καθολικὴν σύνθεσιν τῆς ζωῆς ; Ἀλλ' ἡ ὀργανικὴ χημεία λαμπρῶς ἀπέδειξεν ὅτι τῆς ζωῆς ὕλης τὰ στοιχεῖα εἶνε τὰ αὐτὰ καὶ τὰ τῶν ὀρυκτῶν ἢ ἀερῶν· οἷον τοῦ ὀξυγόνου, τοῦ ὑδρογόνου, τοῦ ἀζώτου, τοῦ ἀνθρακός, τοῦ σιδήρου, τῆς τιτάνου κτλ.

Νὰ εἰπῶμεν μετὰ τοῦ βοτανικοῦ Dutrochet καὶ τοῦ ἀνατόμου Bichat, ὅτι ἡ ζωὴ εἶνε ἐφήμερος ἐξαίρεσις τῶν γενικῶν νόμων τῆς ὕλης, τυχαία τις διακοπὴ τῶν φυσικοχημικῶν νόμων, οἵτινες τελευτῶσι εἰς τὸ νὰ κηρμίνωσι τὸ ὄν καὶ κυβερνήσωσι τὴν ὕλην ; Ἀλλὰ δὲν πτοοῦμεθα νὰ ὀνομάσωμεν τοῦτο πλάνην, ἐπειδὴ ἡ ζωὴ εἶνε ὁ ἀνώτατος καὶ λαμπρότατος σκοπὸς τῆς δημιουργίας, δικαιοῦμένη διὰ τῶν εἰδῶν, ἀπὸ τῆς ἀρχῆς μέχρι τῆς συντελείας τοῦ κόσμου.

Ἀλλ' ὅσα καὶ ἂν εἰπῶσιν, ὅσα καὶ ἂν σκεφθῶσι, μήτην, οὐδέποτε θὰ κατορθώσωσιν ὥστε ἡ ζωὴ νὰ μὴ εἶνε ἀνωτέρα δύναμις τῆς στοιχειώδους συγγενείας τῆς ὕλης.

Ὅτι χαρακτηρίζει τὸ ζωϊκὸν ὄν, εἶνε ἡ ὀργανικὴ δύναμις, ἥτις συνάγει τὰ μόρια ταῦτα κατὰ τὰς ἰδιαζούσας μορφὰς τῶν ὄντων, κατὰ τὸν τύπον τῶν εἰδῶν. «Τὸ κυρίως ἀνήκον εἰς τὸν ἡμέτερον ὀργανισμόν, ἔλεγεν ὁ Βυρφὼν, δὲν εἶνε οἱ μυῶνες, αἱ ἀρτηρίαι, αἱ φλέβες· ἀλλ' αἱ ἐσωτερικαὶ δυνάμεις, αἵτινες οὐδαμῶς ἀκολουθοῦσι τοὺς νόμους μηχανικῆς κοινῆς, ἣν ἐφαρντάσθημεν¹, καὶ εἰς ἣν θέλομεν νὰ ὑπάγωμεν τὸ πᾶν. Ἀντὶ

¹ Ὁ Βυρφὼν, ὅτι οὐχὶ μηχανικὸς ὢν, ἀπαῖται ἐνταῦθα, διότι

νὰ ζητήσωσι νὰ γνωρίσωσι τὰς δυνάμεις ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων αὐτῶν ἐσπούδασαν νὰ ἀπομακρύνωσι καὶ αὐτὴν ἔτι τὴν ἔννοιαν τῆς δυνάμεως, ἠθέλησαν νὰ ὀσφυακίσωσιν αὐτὰς ἐκ τῆς φιλοσοφίας. Ἄλλ' ὅμως ἀνεφάνησαν πάλιν καὶ μετὰ μείζονος ἢ ποτε λάμψεως. » Ὁ Cuvier ἀποφκίνεται σαφέστερον, διότι παρετήρησεν ἀκριβέστερον, ὅτι ἡ ὕλη εἶνε ἀπλῶς «ὁ θεματοφύλαξ τῆς δυνάμεως, ἥτις θὰ ἀναγκάσῃ τὴν μέλλουσιν ὕλην νὰ βαδίσῃ τὴν αὐτὴν ὁδόν, καὶ ὅτι ἡ μορφή τῶν σωμάτων εἶνε οὐσιωδεστέρα τῆς ἀποτελούσης αὐτὰ ὕλης, διότι ἡ μὲν ὕλη αὕτη μεταβάλλεται ἡ δὲ μορφή διαμένει. » Τὰ πειράματα τοῦ Flourens ἐναργῶς πρὸ πάντων ἀπέδειξαν τὸ μεταβλητὸν τῆς ὕλης κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν μονιμότητα τῆς δυνάμεως, ἥτις, ἔνθα ἀληθῶς εἴπωμεν, συνιστᾷ κυρίως τὸ ὄν. Ἐν ἐκ τῶν πειραμάτων τούτων συνίσταται εἰς τὸ νὰ καθυποβάλῃ τις ἐπὶ ἓνα μῆνα ζῶντι εἰς τὴν δίαιταν τὴν δι' οὐσίαις ἐρυθροδαίου, ἥτις καθὼς εἰξεύρομεν χρωματίζει ἐρυθροῦν τὸ ἐν αὐτῇ βαφέν. Μετὰ τοιαύτην δίαιταν ἑνὸς μηνὸς τὸ ζῶον ἔχει σκελετὸν ἐρυθροβαφές. Ἄν κατόπιν προσφέρωσιν τὴν συνήθη αὐτῷ τροφήν, τὰ ὅστ' αὐτοῦ καθίστανται λευκὰ ἀπὸ τοῦ κέντρου. Διότι ἡ ἀδιάλειπτος ἀνακκίνισις τῶν ὀστέων ὥς καὶ τῆς σαρκὸς γίνεται ἐκ τῶν ἔσω εἰς τὰ ἔξω. Ἐν

σήμερον γινώσκουμεν ὅτι ἡ μηχανικὴ, καὶ ἡ χημεία, ἐκτελεῖ ἔργον ἀξιόλογον ἐν τῇ κατασκευῇ τοῦ σώματος. Ἄλλ' ἡ πλάνη αὕτη δὲν ἐμποδίζει ὥστε οἱ λόγοι τοῦ μεγάλου φυσικοῦ νὰ εἶνε ἀληθεῖς ὡς πρὸς τὴν ὑπεροχὴν τῆς δυνάμεως.

ἐτέρῳ πειράματι ἀπογυμνοῦσι τῆς σαρκὸς τὸ ὄστουν, ὅπερ περιτυλίσσουσι διὰ δακτυλίου ἐκ σύρματος λευκοχρύσου. Ὀλίγον κατ' ὀλίγον ὁ δακτύλιος, καλυπτόμενος ὑπὸ τῶν ἀλληλοδιαδόχως σχηματιζομένων τρωμάτων, τελευτῶν εὐρίσκεται ἐν τῷ ἔσω τοῦ ὄστου. Τὰ ὅστ᾽ ἀνκκινίζονται ὁμοίως· αἱ σάρκες καὶ οἱ χόνδροι λαμβάνουσι ταχυτέραν ἀνκκίνισιν. Ἄς ὁμολογήσωμεν ἔτι μετὰ τοῦ Quatrefages, ὅτι «εἰς τὰ μυχαίτατα βάθη τοῦ ζωικοῦ ὄντος ὑπάρχουσιν δύο ἀντίθετα ρεύματα· τὸ μὲν, ἀφαιροῦν ἀδιαλείπτως μῦρον πρὸς μῦρόν τι τοῦ ὀργανισμοῦ, τὸ δὲ, ἐπανορθοῦν ὀλίγον κατ' ὀλίγον τὰς ζημίας, αἵτινες, ἐπὶ πλεῖον αὐξηθεῖσι, ἤθελον ἐπενέγκῃ τὸν θάνατον.» Ἡ ὀργανικὴ δύναμις ἡ πλάττουσα τὸ ἡμέτερον σῶμα λανθάνει ὑπὸ τὸ εὐμετάβλητον ἔνδυμα τῆς σαρκὸς. Ἄλλ' αἰσθάνεται τις αὐτὴν πάλλουςαν ἐν τῇ ζεύσει αὐτῆς ἀκμῇ. Αὕτη εἶνε ἡ πλάττουσα, αὕτη εἶνε ἡ ῥυθμίζουσα, αὕτη εἶνε ἡ κυβερνῶσα. Ἰδετε τοὺς ἐκπροσώπους τούτους τῶν πρώτων βαθμίδων τῆς ζωολογικῆς κλίμακος, τὰ μαλακόστρακα ταῦτα, ἅτινα ὄσσερόν τι προφυλάττει κατὰ τῶν ἀνατροπῶν τοῦ γήνινου φλοιοῦ, τοὺς ὄφεις τούτους καὶ τοὺς σκώληκας, οἵτινες συγκεκομμένοι εἰς κομμάτια ἐξακολουθοῦσιν ὁμῶς νὰ ζῶσι. Συντρίψατε τὸν πόδα καραβίδος, ἀναφύεται πάλιν ὁμοιοτάτος· ἀποκόψατε τὸν τῆς σαλαμάνδρας, θὰ ἀνκκινισθῇ κατ' ὅλα αὐτοῦ τὰ μέρη. Ἀφαιρέσατε τὴν οὐρὰν σαύρας, θὰ ἀναβλαστήσῃ. Δικαιρέσατε σκώληκα εἰς πλεῖστα μέρη, ἕκαστον αὐτῶν θὰ ἀνασχηματίσῃ

ὅ,τι ἐλλείπει αὐτῷ· τὸ ἄνθος τοῦ κοραλίου ἀποχωρῶ-
σθὲν τῆς μητρὸς του, διέρχεται διὰ τῶν ὑδάτων, ὅπως
σχηματίσῃ νέον δένδρον. Ἄρ' ἀγὰρ ἡ ὕλη εἶνε ἡ κατα-
σκευάζουσα τὰ τοιαῦτα; Ἄρ' ἀγὰρ τὰ γεγονότα ταῦτα
δὲν ἀποκαλύπτουσι τὴν διηγεσθῆ ἐνέργειαν πλαστικῆς
δυνάμεως, ἥτις διαπλάττει τὰ ὄντα, ἕκαστον κατὰ τὸ
οἰκεῖον εἶδος, καὶ ἥτις ἀναμφισβόλως εἰς τὴν ὑπαρξίν
αὐτῶν εἶνε οὐσιωδῶς ἀναγκαιοτέρη καὶ αὐτῶν τῶν
μορίων τῶν σωμάτων καὶ τῶν χημικῶν αὐτῶν ἰδιο-
τήτων;

Καὶ τί συμπεραίνεται ἐκ τῶν μεταμορφώσεων τῶν
ἐντόμων, μορφῶν ἐφημέρων, ὑφ' ἃς μόνῃ ἡ δύναμις δια-
μένει κατὰ τὴν νάρκην καὶ τὴν ἀναβίωσιν; Ἡ χρυ-
σαλλίς, ἡ ἱπταμένη πρὸς τὸ φῶς δὲν εἶνε τὸ αὐτὸ ὂν,
ὅπερ ἐνεψύχου τὴν κάμπην καὶ τὴν σχιδόνα;

Κατὰ ταῦτα εἶνε φανερόν, ἀναμφισβήτητον, ὅτι δύ-
ναμις τις ἥτις δῆποτε (ὀλίγον διαφέρει ἡμῶν τὸ ὄνομα
ὅπερ ἀποδίδουν αὐτῇ) διοργανοῖ τὴν ὕλην, ἀκολουθοῦσα
τοῖς διαφοροῦς τύποις τῶν φυτικῶν καὶ ζωικῶν εἰδῶν.
Ἄλλ' οἱ ἡμέτεροι ἀντίπαλοι δὲν ἀποκνοῦσι νὰ ἰσχυ-
ρισθῶσιν ὅτι οὐδὲν ἀπολύτως ὑπάρχει καὶ ὅτι αἱ χη-
μικαὶ ιδιότητες τῶν μορίων ἐπαρκοῦσι τὸ πᾶν νὰ ἐξη-
γήσωσι. ἌΤὸ σύνολον τῶν περιστάσεων, διατείνεται
ὁ Moleschott, ὁ τρόπος δι' οὗ ἡ συγγένεια τῆς ὕλης
παράγει τὰς αὐτὰς μορφάς, ἃς καὶ ἡ δύναμις τῆς μο-
νιμότητος, ἔλαβε παρὰ τοῦ Henle, κατὰ τὸ παρό-
δειγμα τοῦ Scelling, τὸ ὄνομα πλαστικῆς δυνάμεως. Ἡ
πλαστικὴ αὕτη δύναμις εἶνε κατὰ μίαν βαθμίδαν ἀνω-

τέρει τῆς ζωικῆς, διότι ἀποδέχεται τοσαύτας καταστάσεις ὕλης ὅσα ὑπάρχουσιν ὄργανα καὶ εἶδη. Ἀλλ' ἡ πλαστικὴ δύναμις τῶν φυτῶν καὶ τῶν ζώων, εἶνε ἐπίσης κενὴ ἐνέργεια, προσωποποιεῖ ὁμοίως παιδαριώδους, ὅπως ἡ ζωικὴ δύναμις ἡ μήτηρ αὐτῆς.»

Ὁ κ. Βιρχόβιος ὀνομάζει αὐτὴν «καθαρὰν πρόληψιν, ἥτις δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ ἀρνηθῇ τὴν συγγένειαν αὐτῆς πρὸς τὴν εἰς τὸν διάβολον πίστιν καὶ τὴν εἰς τὴν ἀνελκόμεναι τοῦ φιλοσοφικοῦ λίθου.»

Ὁ συγγραφεὺς τῆς *Μελέτης τῆς θετικῆς φιλοσοφίας* ἐπιμύων ἀναφωνεῖ· «Οὐδὲν ὑπάρχει πραγματικόν ἢ μόνον τὸ σῶμα.»

Ἡ ὑποτιθεμένη ζωικὴ δύναμις εἶνε χίμαιρα, ἀποφίνεται ὁ Bois-Raymond, ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ περὶ τοῦ ζωικοῦ μηχανητισμοῦ. Ἄν οἱ ἡμέτεροι ἀντίπαλοι διατελοῦσιν ἰσχυριζόμενοι, ὅτι οἱ ὀργανισμοὶ ὑπηρετοῦσιν εἰς δυνάμεις μὴ εὐρισκομένας ἐκτὸς αὐτῶν, δὲν ἔχουσι πλέον ἢ νὰ ἰσχυρισθῶσι τὸ ἐξῆς. Μόριον ὕλης, εἰσερχόμενον εἰς τὸν στρόβιλον τῆς ζωῆς, λαμβάνει ἐπὶ τινι χρόνῳ νέας δυνάμεις· τὰς δυνάμεις ταύτας, τὸ μόριον ἀποβάλλει πάλιν ὅταν ὁ στρόβιλος τῆς ζωῆς, ἀηδιάσας αὐτὸ, ἀπορρίψῃ μακρὰν διὰ παντός εἰς τὴν χώραν τῆς ἀψύχου φύσεως.»

Ὁ συλλογισμὸς οὗτός εἶνε ψευδής, καθ' ὅσον ἀρκεῖ νὰ παραδεχθῇ τις ὅτι μόριόν τι τῆς ὕλης, εἰσερχόμενον εἰς τὸν στρόβιλον τῆς ζωῆς, κινεῖται ἀκολουθοῦν τὸν τύπον τοῦ ὄντος εἰς ὃ στιγματικῶς ἀνήκει. Ἵνα ὑποζηρήξωσι τὸν ὕλισμὸν αὐτῶν, ἀνγκάζονται νὰ κλείωσι

Authorized licensed use limited to: 172.21.0.5.

Downloaded on 14/05/2024 06:14:44 UTC from Psifiako Apothetirio Dimosias Ist
Restrictions apply.

τοὺς ὀφθαλμοὺς, ὡς ἤδη εἴπομεν, πρὸς τὴν ἀναμφισβήτητον διαφορὰν τὴν διακρίνουσαν τὸ ζῶν σῶμα τοῦ πτώματος καὶ νὰ ἀποδέχωνται ὅτι οὐδεμία διαφορὰ μεταξὺ τῶν δύο τούτων ὑπάρχει. Δὲν δύναται τις νὰ θεωρήσῃ ὡς ἀμφίβολον, κατὰ τὸ λέγειν τοῦ Bois-Raymond, τὸ ζήτημα τοῦ νὰ μάθῃ εἴ ἢ διαφορὰ μεταξὺ τῶν φαινομένων τῆς νεκρᾶς φύσεως, μόνῃ τῆς ἀναγνωρίζομεν τὴν δυνατὴν ὑπαρξίν, καὶ τῶν τῆς ζωῆς, ὑπάρχει πρaxyματικῶς. Διαφορὰ τοιαύτη δὲν ὑπάρχει. Καθ' ὅσον οὐδεμία νέα δύναμις προστίθεται εἰς τὰ ὑλικά μόρια τῶν ὁργανισμῶν, οὐδεμία δύναμις, ἥτις νὰ μὴ ᾔνε ἐν ἐνεργείᾳ καὶ ἐκτός τῶν ὁργανισμῶν. Δὲν ὑπάρχουσιν ἄρα δυνάμεις ἄξιαι νὰ ὀνομασθῶσι ζωϊκαὶ δυνάμεις. Ἡ διάκρισις μεταξὺ τῆς ὑποτιθεμένης ὁργανικῆς φύσεως καὶ τῆς ἀνοργάνου εἶνε ἐξ ὁλοκληρίας αὐθαίρετος. Οἱ ἐπιμένοντες εἰς τὸ νὰ ὑποστηρίζωσιν αὐτὴν, οἱ κηρύττοντες τὴν αἵρεσιν τῆς ζωϊκῆς δυνάμεως, ὑποϊκάνδῃποτε μορφήν, ὑποϊκόνδῃποτε ἀπατηλὸν σχῆμα καὶ ἂν προσέρχωνται, οὐδέποτε ὅμως ἠδυνήθησαν νὰ εἰσδύσωσι μέχρι τῶν ὁρίων τῆς ἐαυτῶν διανοίας.»

Σημειωτέον ἐν παρόδῳ τὸν δογματικὸν τρόπον ἢ μᾶλλον τὴν κούφην ἀλχζονείαν, μεθ' ἧς προσφέρονται πρὸς τοὺς μὴ ὁμοφρονοῦντας αὐτοῖς. Ἰσχυρίζονται ἄνευ ἀποδείξεων τὰς λίαν ἀμφισβητησίμους προτάσεις. «Αἱ ιδιότητες τοῦ ἀζώτου λέγουσιν, τοῦ ἀνθρακος, τοῦ ὑδρογόνου καὶ τοῦ ὀξυγόνου, τοῦ θείου καὶ τοῦ φωσφόρου ἐμμένουσιν ἐν αὐτοῖς αἰωνίως. Ἀποδείξατε τὸ ἐναντίον. Σιωπᾶτε; Ἔχετε ἄρα ἄδικον.» Καὶ ἐξεπλήρω-

σαν τὸ καθήκον των. Αἱ ιδιότητες τῆς ὕλης δὲν δύνανται νὰ μεταβληθῶσι, εἰσερχομένης εἰς τὴν σύνθεσιν τῶν φυτῶν καὶ τῶν ζώων· εἶνε ἄρα ἐναργὲς ὅτι ἡ ὑπόθεσις ἰδικιτέρας τινος δυνάμεως ἐν τῇ ζωῇ εἶνε ὅλως χιμικρικὴ!

Δικτείνονται τελευταῖον ὅτι ἡ δύναμις αὕτη δὲν ὑπάρχει, διότι, «δύναμις ἄνευ ὕλικῆς ὑποστάσεως εἶνε ἔννοια ἀφρημένη, ἀκατανόητος.»

Δὲν βλέπομεν τὴν ἀνάγκην τοῦ νὰ ἀποδεχθῶμεν ἡ ὅτι ἡ πλᾶστική δύναμις δὲν ὑπάρχει, ἡ ὅτι ἡ δύναμις αὕτη εἶνε ἐκτὸς τῆς ὕλης. Οἱ ἐτεροδοξοῦντες ὑποπίπτουσιν ὡσάύτως εἰς τὴν αὐτὴν πλάνην, εἰς ἣν ὑπέπιπτον ἐν τῷ περὶ τοῦ Θεοῦ ζητήματι, ὅτε ἀπεφάνιντο ὅτι, ὅπως ἀποδεχθῶσι τὴν ὑπαρξίν τοῦ Θεοῦ, πρέπει ἀναγκαίως νὰ τὴν ἐννοήσωσιν ἐκτὸς τοῦ κόσμου. Περιστρέφονται πάντοτε περὶ τὴν αὐτὴν ἀρχήν. Πλὴν τούτου, θὰ ἦτο ἡμῖν εὐκολον νὰ ἀποδείξωμεν ὅτι αἱ ἀνθρώπιναι γνώσεις συγκεφαλαιοῦνται ἐπὶ τέλει εἰς τὴν ἔννοιαν τῆς δυνάμεως καὶ τοῦ χώρου. Ἡδυνάμεθα νὰ προσαγάγωμεν εἰς ἀπόδειξιν τὴν μαθηματικὴν, τὴν φυσικὴν, τὴν χημείαν, τὴν φυσικὴν ἱστορίαν ἐν τε τῇ ὀρυκτολογίᾳ, βοτανικῇ καὶ ζωολογίᾳ· τὴν περὶ ἀνθρώπου ἐπιστήμην, ψυχολογίαν, αἰσθητικὴν, ἠθικὴν, φυσικὴν, θεολογίαν, φιλοσοφίαν. Ἀπασα καὶ ἐπιστήμη αὕται θὰ συνήρχοντο εἰς τὸ αὐτὸ πρόβλημα τὸ τῆς δυνάμεως καὶ τοῦ χώρου. Ἀλλὰ δὲν εἶνε ἐνταῦθα ὁ ἀρμόδιος τόπος νὰ γράψωμεν λεξικόν. Ἰκανὸν δὲ ἔστω ἡμῖν νὰ ἐξετάσωμεν ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῆς ζωῆς τὸ δι-

Authorized licensed use limited to: 172.21.0.5.

Downloaded on 14/05/2024 06:14:44 UTC from Psifiako Apothetirio Dimosias Ist
Restrictions apply.

πλοῦν τοῦτο ζήτημα καὶ νὰ δείξωμεν ὅτι καὶ νῦν ἡ δυνάμις εἶνε ὑπεράνω τοῦ χώρου.

Ὁ Bichat ὠρίζε τὴν ζωὴν σύνολον τῶν λειτουργιῶν, αἵτινες ἀνθίστανται κατὰ τοῦ θανάτου. Χωρὶς νὰ λάβωμεν παιδᾶριωδῶς κατὰ λέξιν τὸν ὁρισμὸν τοῦτον, τίς εἶνε ἡ πρώτη εἰκὼν, ἣν προσφέρει ἡμῖν ἡ ἐξέτασις τῆς συνθέσεως φυτοῦ τινος ἢ ζώου; Εἶνε ἡ συνκρυστάλλωσις τῶν ὀργανικῶν λειτουργιῶν, αἵτινες συνιστῶσι τὸ ζωικὸν ὄν. Καὶ τί ἄλλο εἶνε ἡ συνκρυστάλλωσις αὕτη ἢ σύστημα δυνάμεων κινουσῶν τὴν ἔμψυχον μηχανήν; Ἡ ἔννοια λοιπὸν τῆς δυνάμεως εἶνε τὸ ἐπικρατοῦν ἐν τούτοις ἂν ἐξορίσωμεν αὐτὴν, δὲν μένει ἀλλ' ἡ πτώμα.

Ἄν ἀπὸ τῆς περιγραφῆς τοῦ ὀργάνου τοῦ ἰδιόζοντος πρὸς τὴν ἐκφυτῶς λειτουργίαν καὶ ἀπὸ τῆς ἐννοίας τῶν κατὰ μέρος δυνάμεων, εἰσέλθωμεν εἰς τὸ σύνολον τοῦ ὄντος καὶ τῆς διατηρήσεως αὐτοῦ, ἀπὸ τῆς ἀρχῆς μέχρι τέλους τῆς ὑπάρξεώς του, θὰ παρατηρήσωμεν μετὰ τοῦ Cuvier ὅτι «ἡ ζωὴ εἶνε διηνηκεὶς στρόβιλος, οὔτινος ἡ διεύθυνσις, ὅσον πολύπλοκος καὶ ἂν εἶνε, διαμένει σταθερὰ, ὡς καὶ τὸ εἶδος τῶν μορίων, αἵτινα παρασύρονται ὑπ' αὐτοῦ, ἀλλ' οὐχὶ καὶ αὐτὰ ταῦτα τὰ μόρια.» Καὶ ἐνταῦθα δὲ, ἀναγνωρίζομεν τὴν παρουσίαν τῆς δυνάμεως, ἥτις ἐν μέσῳ τῶν ἀδιαλείπτων μεταβολῶν τῶν σωμάτων διατηρεῖ καὶ συγκρατεῖ τὴν ταυτότητα τῶν μορφῶν. Αὕτη δὲ ἡ ταυτότης εἶνε ὁ κυριώτερος χαρακτήρ τοῦ ὀργανισμοῦ. Καὶ ἄς παρατηρήσωμεν τοὺς λόγους τούτους τοῦ Cuvier. «Τὰ καθ' ἑκάστην μὲριον διατελοῦσιν ἐν ἀδιαλείπτῳ κυκλοφορίᾳ, ἀλλὰ

τὸ εἶδος τῶν μορίων μένει τὸ αὐτό.» Ἡ διχνομή αὕτη, ὀφείλεται εἰς τὴν δύναμιν.

Τί ἤθελε γείνει, π.χ., ἂν ἡ μορφή μόνη ἐφυλάττετο καὶ οὐδεμίᾳ διεύθυνσις αὐτοδύναμος δὲν προΐτατο κατὰ τὴν ἐκλογὴν τῶν χημικῶν μορίων; Θὰ προέκυπτε πάραυτα τὸ μάλιστα ἑτερογενὲς σῶμα ὅπερ ἡδύνκτό τις νὰ φαντασθῇ, ἂν καὶ θὰ ἐφύλαττε τὴν τελειότητα τῆς ἐαυτοῦ μορφῆς. Φαντάσθητε π.χ. ὅτι τὸ στοιχεῖον, ὅπερ συνιστᾷ τὴν παρθενικὴν λευκότητα τῆς χροῖας τυχῆς, τὸ ροδόχρουν τῶν χειλέων, τὴν λεπτότητα τοῦ στόματος, τὸ λεπτοφυὲς τῆς ῥινόε, τὴν ἐκφραστικὴν ἀπόχρωσιν τῶν ὀφθαλμῶν, ἀντικατεστήθη αἴφνης ὑπὸ ἑτεροειδῶν μορίων, ὑπὸ τοῦ ἰωδίου, ὅπερ μελαίνειται ἐν τῷ φωτί, ὑπὸ τοῦ βουτυρικοῦ ὀξέος ὅπερ ἀνκλύεται ὑπὸ τοῦ Ἡλίου, ὑπὸ ἑλκτός τινος ὅπερ διακλύεται ἐν τῇ ὑγρασίᾳ, κτλ... Ἡ ἀνθρωπότης θὰ εἶχε τότε βεβλῖως ὥραϊον πρόσωπον! Ἰδοὺ ὅμως ποῦ φθάνουσιν οἱ ἀξιούντες ὅτι ἡ ζωϊκὴ δύναμις δὲν ὑπάρχει.

Ἀπὸ τοῦ ὄντος μεταβαίνοντες εἰς τὸ εἶδος, παρρηροῦμεν εἶτι τὴν ἀναγκαίαν ὑπεροχὴν τῆς δυνάμεως. Ἄν ἐκαστος διαμένει ζῶν, προέρχεται ἐκ τῆς ἐν αὐτῷ ἐνοικούσης δυνάμεως. Ἄν τὰ εἶδη τῶν ζώων καὶ τῶν φυτῶν διαμένουσιν, τοῦτο συμβαίνει ἐκ τῆς ἀρχικῆς δυνάμεως, ἥτις μόνη δύναται νὰ χαρακτηρίσῃ τὴν ταυτότητα τοῦ εἴδους, μεταβιβαζομένη διὰ τῆς γεννήσεως καὶ ὑπάρχουσα, ἐν φανερῇ ἢ λαθανούσῃ καταστάσει, ἐν τῷ ὥσ τοῦ φυτοῦ ἢ τοῦ ζώου.

Authorized licensed use limited to: 172.21.0.5.

Downloaded on 14/05/2024 06:14:44 UTC from Psifiako Apothetirio Dimosias Is.
Restrictions apply.

Πόθεν προέρχεται ὅτι ἡ μεγίστη αὐτὴ δρῦς ἀνεβλάστησε ἐκ βαλάνου, πεσούσης εἰς γῆν λιπκράν; Πόθεν προέρχεται, ὅτι ἐγεννήθη δρῦς πλησίον τοῦ κυάμου ἐξ οὗ ἐξῆλθεν ἡ φηγός, πλησίον τοῦ πευκομήλου ἐξ οὗ ἐξώρμησεν ἡ πεύκη, πλησίον τοῦ ἀμυγδαλου, ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ ὁποίου ἡ κρατεία ἀναπτύσει τοὺς ἐρυθροὺς αὐτῆς κόκκους; πλησίον τοῦ σπόρου τοῦ σίτου ἢ τῆς βρώμης, ἐπὶ τῆς αὐτῆς γῆς, ὑπὸ τὰς αὐτὰς ἀκτῖνας τοῦ Ἡλίου καὶ ὑπὸ τὰς αὐτὰς τῆς βροχῆς σκαγόνας; ἐν ἐνὶ λόγῳ ὑπὸ τὰς αὐτὰς ἀρχικὰς περιστάσεις; Πόθεν προέρχεται ὥστε οἱ ἐλέφαντες τῆς σήμερον νὰ εἶνε ἀπαρχαλλάκτως ὅμοιοι πρὸς ἐκείνους οὓς μετεχειρίζετο ὁ Πύρρος πρὸ δισχιλίων ἐτῶν, καὶ ὅτι ὁ κόραξ τοῦ Νῶε ἦτο ἐνδεδυμένος τὴν αὐτὴν πένθιμον ἐσθῆτα πρὸς τὰς κρωζούσας ἀγέλας, αἵτινες διαγράφουσι τὸν οὐρανὸν ἡμῶν κατὰ τὸν Σεπτέμβριον; Εἰ μὴ ἐκ τούτου, ὅτι τὸ ὀργανικὸν σπέρμα δὲν ὑπάρχει ἐν μόνῃ τῇ ἀνατομικῇ κατασκευῇ, ἀλλὰ μάλιστα ἐν ἰδίᾳ τινὶ δυνάμει, ἣτις διαφυλάττει τὸ ὄν χωρὶς ποτε νὰ ἀποπλανηθῇ τῆς ἐννοίας, δίδουσα κεφαλὴν προβάτου εἰς τὸν ἵππον, ἢ χηνῶν πόδας εἰς λαγυδέα!

Ἐπειδὴ ἰσχυρίζεσθε μετὰ τοσαύτης σφοδρότητος ὅτι δὲν ὑπάρχει οὐδεμία ἰδιαιτέρα δύναμις εἰς τὰ ζωϊκὰ ὄντα, καὶ ὅτι ἡ ζωὴ οὐδὲν ἄλλο εἶνε, ἢ σύγχρονον ἀποτελεσμα τῆς παρουσίας τῶν μορίων, ἅτινα συνιστῶσι τὸ ζωϊκὸν ἢ φυτικὸν σῶμα, προσπαθήσατε καὶ νὰ ἀποδείξετε τὰς τολμηρὰς ταύτας ἀξιώσεις διὰ μετριοφρονίης τινος πειράματος. Κατασκευάσατε ἐν μόνον ζωϊ-

κὸν ὄν, καὶ... θέλομεν συγχαρῇ ὑμῖν. Ἴδωμεν. Ἴδου βρύκαλιν περιέχουσα ἀνθρακικὴν ἀμμωνίαν, χλωριοῦ-
χον κάλιον, φωσφορικὸν νάτριον, τίτανον, μαγνησίαν,
σίδηρον, θεϊκὸν ὀξύ, πυρίτιον. Κατὰ τὴν ἰδίαν ὑμῶν
ὁμολογίαν¹, τὸ ζωϊκὸν στοιχεῖον τῶν φυτῶν καὶ τῶν
ζώων, τέλειον περικλείεται ἐντὸς τῆς βαρυκάλως ταύ-
της. Ἀλλὰ, κατασκευάσατε μικρὸν τι φυτὸν, μικρὸν τι
ζῶον, ἢ μικρὸν τινα ἄνθρωπον, παρκαχλοῦμεν.

Σκέπτεσθε! δὲν ἀποκρίνεσθε; Καὶ ὅμως εἴσθε ἐκ
τῆς πατρίδος τοῦ Gæthe. Δὲν ἐνθυμεῖσθε τὸ σκοτεινὸν
ἐργαστήριον τοῦ Wagner, μεστὸν συμμίκτων, δυσμόρ-
φων σκευασιῶν, κλιβάνων καὶ ἀμβίκων χάριν φαντα-
σιωδῶν πειραμάτων; Ἡ μνημονευθεῖσα βρύκαλιν ἦτο
ἤδη μεταξὺ τῶν χειρῶν του. Ἀναμνήσθητε, ἀκούσατε
ὀλίγον τὴν θαυμάστην ἐκείνην σκηνὴν. Εἶπε ὁ παντα-
χοῦ παρὼν Μεφιστοφελῆς ὁ καὶ ἐνταῦθα διαλεγόμενος
πρὸς τὸν ἀλχημιστὴν.

WAGNER, ἐν τῷ κλιβάνῳ. α' Ὁ κώδων ἀντηχεῖ
ἰσχυρῶς, διασείων τὰ ἐκ τῆς ἀσβόλης μέλανα τεῖχη·
ἡ ἀβεβαιοῦτης προσδοκίης πράγματος οὕτω σπουδαίου
δὲν δύναται νὰ παραταθῇ πλέον· ἤδη τὰ σκότῃ δι-
λύονται· ἤδη ἐν τῷ βάθει τῆς βαρυκάλως πράγματι
ἀκτινοβολεῖ² ὡς ἀνημμένος ἄνθρωπός, οὐχί, ὡς λαμπρὸς
λυχνίτης ἐξ οὗ βάλλονται μυρίαι ἀκτῖνες φλογὸς ἐν τῷ

¹ Circulation de la vie, t. II, lettre XV

² Τὸ περικλείειν πνεύματα ἐντὸς ὑάλου ἦτο συνηθέτατον εἰς
τὴν μαγειρίαν τοῦ μεσαιῶνος. Ὁ Παπας Benoît δ' IX, ἐκράτει κε-
κλεισμένα ἐπτά ἐντὸς σακχαροδόχης.

σκότει. Φῶς λευκὸν καὶ καθαρὸν ἀναρχίνεται! Ἄρκεῖ μόνον νὰ μὴ τὸ χάτω καὶ τώρα! Ἄ! Θεέ μου! ποῖον θόρυβον ἀκούω νῦν ἐν τῇ θύρᾳ!

ΜΕΦΙΣΤΟΦΕΛΗΣ, εἰσερχόμενος. Τί εἶνε λοιπόν;

WAGNER, μὲ ταπεινότεραν φωνήν. Ἄνθρωπος δημουργεῖται!... (στρεφόμενος πρὸς τὴν ἐστίαν). Ἰδοὺ λάμπει! Τοῦ λοιποῦ δυνάμεθα ἀληθῶς νὰ ἐλπίζωμεν ὅτι ἂν ἐξ ἐκκτὸν ὑλῶν καὶ διὰ τῆς μίξεως, —διότι τὸ πᾶν κεῖται ἐν τῇ μίξει, —δυνάμεθα νὰ σχηματίζωμεν εὐκόλως τὴν ἀνθρωπίνην ὕλην, ἐγκλείοντες αὐτὴν ἐντὸς ἀμβικρος, ἀποσπάζοντες, διυλίζοντες αὐτὴν προστηκόντως, τὸ ἔργον θὰ τελεσθῇ ἐν τῇ σιγῇ. (στρεφόμενος ἐκ νέου πρὸς τὴν ἐστίαν). Τὸ πρᾶγμα γίνεται ἤδη! ἡ μὲν κινεῖται σφρέερον, καὶ ἡ πεποιθήσίς μου κρατύνεται ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν. Ἀποπειρώμεθα νὰ γνωρίσωμεν μετὰ λόγου, τί ἐκάλουν μυστήρια τῆς φύσεως· καὶ ὅ,τι ἄλλοτε αὕτη παρήγαγε ἐνόργανον, ἡμεῖς σήμερον τὸ ἀποκρυσταλλοῦμεν.

ΜΕΦΙΣΤΟΦΕΛΗΣ. Ἢ πεῖρα ἔρχεται μετὰ τῆς ἡλικίας· εἰς τὸν ζήσαντα μακρὸν βίον οὐδὲν νέον ὑπάρχει ἐπὶ τῆς γῆς. Ἐγὼ τοῦλάχιστον ἐνθυμούμαι ὅτι κατὰ τὰς περιηγήσεις μου συνήντησα πλείστους ἀνθρώπους κεκρυσταλλωμένους.

WAGNER, ὅστις δὲν ἐπαυσε ἐπαύῳ τὴν βαύκαλιν διὰ τοῦ βλέμματός. Ἰδοὺ ὑψοῦται, λάμπει, μετ' ὀλίγον τὸ ἔργον εἶνε τετελεσμένον! Τὰ μεγάλα σχέδια φαίνονται κατ' ἄρχὰς ἀπονενοημένα· ἀλλὰ τοῦ λοιποῦ ἀπεφασίσχυνεν νὰ ὑπερπηδῶμεν τὴν τύχην, καὶ

οὕτως ὁ νουνεχῆς θὰ κατορθώσῃ ἐν τῷ μέλλοντι νὰ κατὰσκευάζῃ νουνεχέστατον ἐγκέφαλον. (θεωρῶν τὴν βαύκαλιν μετ' ἀγαλλιάσεως). Ἡ ὕαλος δονεῖται καὶ πάλ्लεται, μηχανετική τις δύναμις τὴν κινεῖ· ἰδοὺ τὰ ράτσεται, διαφωτίζεται, τὰ πράγματα χωροῦσι τὴν ἐχυτῶν ὁδόν. Ἐν τῇ κομφῇ ταύτῃ μορφῇ βλέπω χερσίντα ἀνθρωπίσκον χειρονομοῦντα. Τί θέλομεν περισσότερον; ἌΤί μεγαλητέρως ἀξιώσεις δύναται πλέον νὰ ἔχῃ ὁ κόσμος; Ἰδοὺ τὸ μυστήριον ἀποκαλυπτόμενον εἰς τὸ φῶς· τείνον τὸ οὖς· ὁ συριγμὸς οὗτος μεταβάλλεται εἰς φωνήν, ὁμιλεῖ!

ΑΝΘΡΩΠΙΣΚΟΣ ἐν τῇ βαυκάλει πρὸς τὸν Wagner. Καλημέρα, πατρίδιον, εἶνε λοιπὸν ἀληθές; Ἐλθέ, περὶβάλέ με τρυφερῶς εἰς τὰς ἀγκάλας σου, ἀλλὰ μὴ πολὺ ἰσχυρῶς μήπως διαρρήγῃ ἡ βρύακλις. Τοιαύτη εἶνε ἡ φύσις τῶν πραγμάτων, τὸ φυσικὸν μόνως χωρεῖ ὁλόκληρος ὁ κόσμος, ἀλλὰ τὸ τεχνητὸν τὸύναντιον ἀπαιτεῖ χῶρον περιορισμένον. (Πρὸς τὸν Μεγιστοφελῆ). Καὶ σὺ εἶσαι ἐδῶ, κατεργάρε! Κύρ ἐξάδελφε, ἡ ὥρα εἶνε καλὴ καὶ ὁμολογῶ σοι χάριν. Ἀγχοὺ τύχη σὲ ἔφερεν ἐνταῦθα. Ἀφοῦ εἶμι ἐν τῷ κόσμῳ, θέλω νὰ ἐνεργήσω, καὶ παρὰχρῆμα νὰ ἐτοιμασθῶ, πρὸς τοῦτο, εἶσαι δὲ ἀρκετὰ ἐπιτήδειος ὅπως μὲ ὁδηγήσῃς.

WAGNER. Μίχν λέξιν ἀκόμη! Μέχρι τοῦδε, ἡσθάν-
θην ἐμχυτὸν πολλάκις ἐν ἀμηχανίᾳ, ὅτε νέοι καὶ γέ-
ροντες προσήρχοντο ἐνοχλοῦντές με διὰ προβληματῶν
οἷον, πῶς τὸ σῶμα καὶ ἡ ψυχὴ, εἴτινα οὕτω καλῶς
συνέχοντι πρὸς ἄλληλα, ὥςθι θὰ ἔλγῃ τις αὐτὰ ἀχώ-

Authorized licensed use limited to: 172.21.0.5.

Downloaded on 14/05/2024 06:14:44 UTC from Psifiako Apothetirio Dimosias Is
Restrictions apply.

ριστα αἰωνίως, διακμάχονται ἀδιακόπως εἰς τρόπον δηλητηριάζοντα τὴν ὑπαρξίν των, καὶ κατόπιν. »

ΜΕΦΙΣΤΟΦΕΛΗΣ. Στῆθι! ἐπεθύμουν μᾶλλον νὰ ἐρωτήσω διατί ὁ ἀνὴρ καὶ ἡ γυνὴ ἀρμόζουσι πρὸς ἀλλήλους οὕτω κακῶς· ἰδοὺ ἀγαπητέ μοι, πρόβλημα, ὅπερ δυσκόλως θέλεις δυνηθῆ νὰ διεξέλθῃς. Ἐν τούτῳ ἔχει τις πολλὰ νὰ πράξῃ· τοῦτο ἀκριβῶς ζητεῖ ὁ μικρός...»

Ἄλλὰ στρέψατε τὴν σελίδα τοῦ βιβλίου καὶ ἔλθετε εἰς τὴν πρώτην πράξιν. Ἐκεῖ ὁ Faust, ἐκεῖ ἡ παλαιὰ καὶ νέα ἐπιστήμη ὁμιλεῖ.

«Πῶς τὸ πᾶν κινεῖται ἐν τῷ παγκοσμίῳ ἔργῳ! Πῶς ἄπασαι αἱ ἐνέργειαι ἐργάζονται καὶ ζῶσιν αὗται ἐν ἐκείναις! Πῶς ἄπασαι αἱ οὐράνιοι δυνάμεις ἀναβαίνουν καὶ καταβαίνουν, καὶ μεταβιβάζουσιν ἀπὸ χειρὸς εἰς χεῖρα τὰς χρυσᾶς ὑδρίδας, καὶ ἐπὶ τῶν πτερύγων αὐτῶν, ὅθεν ἡ εὐλογία ἀποπνέει, ἐκ τῶν Οὐρανῶν εἰς τὴν γῆν ἀδιαλείπτως φερόμεναι, πληροῦσιν ἀρμονίας τὸ σύμπαν!»

«Ὅποιον θέαμα! Ἄλλ' οἴμοι! οὐδὲν ἢ θέαμα. Πόθεν νὰ σὲ λάβω, ὦ ἄπειρος φύσις; Καὶ σὰ, ὦ μαστοί, πόθεν; ὦ σεῖς, πηγαὶ πάσης ζωῆς, ἐξ ὧν κρέμονται οἱ Οὐρανοὶ καὶ ἡ Γῆ! Πρὸς σὰς τὸ περιώδυνον στήθος στρέφεται· σεῖς καταρρέετε εἰς χειμάρρους, καταρδεύετε τὸν κόσμον, καὶ ἐγὼ πονῶ μάτην.»

Ναί, μάτην πονεῖτε ὅπως ἀντικαταστήσετε τὴν ἀνθρωποποιὸν τοῦ Δημιουργοῦ ἐργασίαν· μάτην γράφετε «ὅτι Παντοδύναμος δημιουργὸς δύνάμεις, εἶνε ἡ συγγένειά τῆς ζωῆς.» Ἐν ὅλῃ τῇ μεγαλοπρεπείᾳ τῶν ὑμε-

τέρων γνώσεων, περὶ τῆς ὕλης καὶ τῶν λαμπρῶν αὐ-
τῆς ιδιοτήτων, δὲν δύνασθε ἀκόμη νὰ κατασκευάσετε
οὐδὲ ἓνα μύκητα.

Ἄλλ' ἀπαρνεῖσθε, ἢ ἀπολογεῖσθε, νομίζω. Ὅ,τι
ἡμεῖς ἀδυνατοῦμεν νὰ κατασκευάσωμεν, δύναται τοῦτο
ἡ φύσις, ἅτε δεξιωτέρη ἡμῶν οὐσα· (ὄντως χηρίσσει
μετριοφροσύνη, ἀλλὰ τότε τί γίνεται ἡ ὑμετέρη νοη-
μοσύνη, ὅταν ἐξ ἄλλου ὁμολογῇτε ὅτι Νοῦς δὲν ὑπάρ-
χει ἐν τῇ φύσει;) Ἀλλὰ χωροῦμεν. Ἐπειτα, προσε-
πιφέρετε τελευταῖον, ἂν ζώικὰ ὄντα ἀκόμη δὲν παρά-
γωμεν διὰ τῆς χημείας, παράγομεν ὅμως ὀργανικὰς
ὑλὰς π.χ. τὸ χαρακτηριστικὸν ὁξὺ τῆς οὐρίνης καὶ τὸ
αἰθέριον ἔλαιον τοῦ συνήπεως (θειοκυκνιούχον ἀλίλιον).
Τοῦτο μᾶς εὐχαριστεῖ καθ' ὑπερβολήν. Ἀς λάβωμεν
λοιπὸν πρὸς ἐγμὴν μέρος εἰς τοὺς χειρισμοὺς τῶν ἐξό-
χων τούτων χημικῶν.

Εὐθύς περὶ τὰ τέλη τῆς τελευταίας ἐκκτονταετη-
ρίδος, ὅπως παρκτηρεῖ ὁ κ. Alfred Maury¹, ἐγένετο
γνωστὸν ὅτι αἱ ὕλαι, αἵτινες ἀναπτύσσονται ἐν τοῖς φυ-
τοῖς καὶ τοῖς ζώοις, αἵτινες ἐξάγονται ἐκ τῶν λει-
ψάνων αὐτῶν, ἐμπεριέχουσι σχεδὸν ἀποκλειστικῶς ἄν-
θρακκ, ὀξυγόνον, ὕδρογόνον καὶ ἄζωτον. Ἐκ τούτου
ἀπεδείχθη, ὅτι τὰ τέσσαρα ταῦτα σώματα εἶνε δη-
μιουργικαὶ ἀρχαί, τὰ στοιχεῖα πάσης ὀργανικῆς ὑπο-
στάσεως, στοιχεῖα συνηνωμένα μετ' ἄλλων πολλο-
πλῶν σωμάτων καὶ διαφόρων μεταλλικῶν ἀλάτων.

Τὸ πρῶτον τοῦτο ἀποτέλεσμα μᾶς ἐδίδαξεν ὅτι, ἂν

¹ *Revue de deux mondes* du 4 Septembre 1868.

ἡ ζωὴ καὶ ἡ βλάστησις εἶνε χωρισταὶ δυνάμεις μὴ δυνάμεναι νὰ συγγέωνται πρὸς τὴν ἀπλήν κίνησιν, πρὸς τὴν συγγένειαν καὶ συνοχήν, δὲν δημιουργοῦσιν ὅμως οὐδέν, ἂν πρότερον δὲν λάβωσι τὴν πρὸς τοῦτο ἀνγκυκλίαν ὕλην ἐκ τῶν περικυκλούντων αὐτὰς ὀρυκτῶν. Ὅντως, τὰ τέσσαρα ὀργανικὰ στοιχεῖα ὑπάρχουσιν ἄπικτα ἐν τῇ ἀτμοσφαίρᾳ. Ὁ ἀήρ εἶνε μίγμα οἷον οὔρου καὶ ἀζώτου ἠνωμένου μετ' ὀλίγων τινῶν μορίων ἀνθρακικοῦ ὀξέος, ἥτοι ἀνθρακός ἠνωμένου μετὰ τοῦ οἷον οὔρου. Πλὴν τούτου, ἡ ἀτμόσφαιρα, κρατεῖ μετεώρους ἐν ἐκυτῇ ἀτμούς ὕδατος καὶ οὐδεὶς ἀγνοεῖ ὅτι τὸ ὕδωρ συνίσταται ἐξ οἷον οὔρου καὶ ὕδρογόνου. Αἱ ὀργανικαὶ λοιπὸν ὕλαι δανείζονται ἐκ τῆς ῥευστῆς καὶ ἀνοργάνου ταύτης μάζης, ἥτις περιβάλλει τὴν ἡμετέραν σφαῖραν καὶ διεισδύεται εἰς αὐτήν, τὰ συστατικὰ ἐκυτῶν στοιχεῖα. Τὰς δὲ ἄλλας οὐσίας τὰς οὕτως εἰπεῖν τυχαίως κειμέναις πλησίον τῶν στημόνων αὐτῶν ἔλκουσιν ἐκ τοῦ ἐδάφους· καὶ τὰ μὲν φυτὰ ἀντλοῦσι, τὰ δὲ ζῶα τρεφόμενα ἐκ τῶν φυτῶν ἀφομοιοῦσιν αὐτάς.

Ἡ χημεία εἶνε ἱκανὴ νὰ παρασκευάσῃ ἀμέσως τὰ ὀργανικὰ στοιχεῖα, ὅπερ ὁ K. Büchner διακηρύττει μετὰ μεγίστου ἐνθουσιασμοῦ. Οἱ χημικοὶ κατεσκευάσαν σάκχαρι σταφυλῆς καὶ πλεῖστα ὀργανικὰ ὀξέα. *Kataseueasan*, λέγει, διαφόρους ὀργανικὰς βάσεις ἀπικντώντες πρὸς τοὺς ἱατροὺς, οἵτινες κατεγίνωσκον αὐτῶν ἀδυναμίαν τοῦ κατεσκευάζειν ὀργανικὰ προϊόντα. Ὅσημέραι δὲ βλέπομεν αὐξανομένην τὴν ἐμπειρίαν τῶν χημικῶν εἰς τὸ νὰ παράγωσι συνδυα-

σμούς. Ὁ K. Berthelot, κατώρθωσε νὰ κατασκευάσῃ ἐξ ἀνοργάνων σωμάτων, σώματα ἀποτελούμενα ἐκ συνδυασμοῦ ἀνθρακός καὶ ὑδρογόνου· καὶ ἡ ἀποκάλυψις αὕτη, ἐν ὅλῃ αὐτῆς τῇ φαινομένῃ διαφωνίᾳ πρὸς τὴν ὀργανικὴν φύσιν, παρέχει ὀρμητήριον πρὸς τεχνητὴν σύνθεσιν τῶν ὀργανικῶν σωμάτων. Σήμερον κατασκευάζουσιν οἰνόπνευμα, καὶ πολύτιμα ἀρώματα ἐκ γαιάνθρακος. Ἐξάγουσι κηρὸν ἐκ σχισολίθου· τὸ πρῶτον οὖν, ἡ τεχνικὴ καὶ πλῆθος ἄλλων σωμάτων, ἅτινα ἄλλοτε ἐνόμιζον ὅτι μόνον ἐκ φυτικῶν ἢ ζωικῶν οὐσιῶν ἠδύναντο νὰ προέλθωσι, λαμβάνονται ἐξ ἀπλῶν ὑλῶν, ἃς χορηγεῖ ἡ ἀνόργανος φύσις. Οὕτως ἡ παλαιὰ διδίκεσις μετὰ τῆς ὀργανικῆς καὶ ἀνοργάνου φύσεως ἐκλείπει σήμερον ἀπὸ τῶν χειρισμῶν. Κατὰ τὰ 1828, ὁ Wœhler παράγων τὴν κατ' ἐξοχὴν ὀργανικὴν οὐσίαν διὰ τεχνητοῦ τρόπου, ἀνέτρεψε τὴν παλαιὰν θεωρίαν ἰσχυρίζομένην ὅτι οἱ ὀργανικοὶ συνδυασμοὶ δὲν δύνανται ἢ μόνον ἐξ ὀργανικῶν σωμάτων νὰ γεννηθῶσι. Κατὰ τὸ 1856, ὁ K. Berthelot κατασκεύασε μυρμηκικὸν ὄξυ ἐξ ἀνοργάνων οὐσιῶν, δηλ. ἐξ ἀνθρακικοῦ ὀξειδίου καὶ ὕδατος, θερμίζων τὰς οὐσίας ταύτας μετὰ καυστικοῦ καλίου καὶ ἄνευ τῆς συνεργείας φυτοῦ ἢ ζώου. Εὐθὺς μετὰ ταῦτα κατώρθωσαν νὰ λάβωσιν ἀμέσως ἐκ τῶν στοιχείων τούτων, τὴν σύνθεσιν τοῦ οἰνοπνεύματος. Ἠδυνήθησαν μάλιστα νὰ παραγάγωσι τὸ τεχνητὸν λίπος τοῦ ἐλαϊκοῦ ὀξέος καὶ τῆς γλυκερίνης, οὐσιῶν, ἅτινες δύνανται νὰ ληφθῶσι δι' ὁδοῦ καθαρῶς χημικῆς· τοῦτο εἶνε ἐν τῶν ἐξαισιωτάτων ἀποτελεσμάτων, ἅτινα

συνθετική χημεία παρήγαγε μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων.

Ἐκ τούτων ὁ συγγραφεὺς τῆς *Δυνάμεως καὶ τῆς ὕλης* συμπεραίνει, ὅτι πρέπει νὰ ἐξορίσωμεν ἐκ τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἐπιστήμης τὴν ἐννοίαν ὀργανικῆς δυνάμεως παραγωγῆς τὰ φαινόμενα τῆς ζωῆς, δι' αὐθαίρετου τρόπου καὶ ἀνεξαρτήτου τῶν γενικῶν νόμων τῆς φύσεως. Ἀποβάλλομεν καὶ ἡμεῖς τὸ αὐθαίρετον, ἀλλ' ἐπιφυλάττομεν τὴν δύνάμιν. Προσθέτει ὅτι ἡ αὐστηρὰ αὕτη διασολή, ἣν ποιοῦνται μεταξὺ τοῦ ὀργανικοῦ καὶ τοῦ ἀνοργάνου κόσμου, δὲν εἶνε ἀλλ' ἡ αὐθαίρετος διακρίσις. Ἀλλὰ τὸ τοιοῦτον, καίπερ ἔχον ἐναντίον πᾶν τὸ μετέχον ζωῆς ἐν τῇ γῇ, δὲν ἐμποδίζει ὅμως τὸν Carl-Vogt, νὰ προσθέσῃ ὅτι «οἱ λέγοντες τὴν ζωϊκὴν δύνάμιν μεταχειρίζονται περίφρασιν ὅπως ἀποκρύψωσι τὴν ἐκυτῶν ἀμάθειν καὶ εὖρωσιν οὕτω διέξοδόν τινα ὡς συνειθίζουσι πολλάκις ἐν τῇ ἐπιστήμῃ αἱ προμηθεῖς ἐκεῖνοι διάνοιχι, αἵτινες ἰλιγγιῶσαι πρὸς τὴν ἐξέτασιν τῆς ἀνκφυομένης δυσχερείας ζητοῦσι νὰ ἀποφύγωσι ταύτην δι' ἀποδοχῆς φαντασιώδους θαύματος.»

Ἡ περὶ τῆς ζωϊκῆς λοιπὸν δυνάμεως διδασκαλία θὰ ᾔτο σήμερον δίκην ἀπολεσθεῖσα. «Οὔτε αἱ προσπάθειαι τῶν μυστικίζόντων φυσικῶν, ὅπως ἐμψυχώσωσι τὴν σκιὰν ταύτην, οὔτε αἱ οἰμωγαὶ τῶν μεταφυσικῶν ἀποκρουόντων τὰς ἀξιώσεις καὶ τὴν ἐπικειμένην εἰσβολὴν τοῦ φυσιολογικοῦ ὕλισμοῦ καὶ διαμφισβητούντων πρὸς αὐτὸν τὸ δίκαιον ἐν τοῖς φιλοσοφικοῖς ζητήμασι, οὔτε αἱ μεμονωμέναι φωναὶ, αἵτινες κατέστησαν περιφανῆ

τὰ ἔτι σκοτεινὰ ἀποτελέσματα τῆς φυσιολογίας, δύνανται νὰ σώσωσι τὴν ζωϊκὴν δύναμιν ἀπὸ τυχέος καὶ τελείου ὁλέθρου.»

Ὁ Bunsen καὶ ὁ Playfair, ἀπέδειξαν πρὸ τινων ἐτῶν, λέγει ἀκόμη ὁ συγγραφεὺς τῆς Κυκλοφορίας τῆς ζωῆς καὶ ὁ Rieken ἐκύρωσε τοῦτο πρὸ ὀλίγου, ὅτι δύναται νὰ γεννηθῇ ἐκ τοῦ κυανογόνου συνδυασμὸς ἀζώτου καὶ ὑδρογόνου, ἐξ ἀνοργάνων οὐσιῶν. Πλὴν τούτου γινώσκουμεν ὅτι τὸ ὑδρογόνον, καθ' ὃν χρόνον ἀποχωρίζεται τῶν συνδυασμῶν αὐτοῦ, δύναται ἐνούμενον μετὰ τοῦ ἀζώτου νὰ σχηματίσῃ τὴν ἀμμωνίαν. Ἐτι δέ, δύναται νὰ γείνη μετάβασις ἐκ τοῦ κυανογόνου εἰς τὴν ἀμμωνίαν· ἂν μόνον ἐκτεθῇ τὸ κυανογόνον διαλελυμένον ἐν ὕδατι εἰς τὸν ἀνεμὸν, φάνονται ἀποχωριζόμεναι ἐκ τοῦ ὕγρου σκιεραὶ κοκκίδες, σημεῖα ἀποσυνθέσεως, κατόπιν τῆς ὁποίας εὐρίσκονται ἀνθρακικὸν ὀξύ, πρωσσικὸν ὀξύ, ἀμμωνία, ὀξυλικὸν ἀμμωνίας διαλελυμένα ἐν τῷ ὕγρῳ. Τὸ ὀξυλικὸν ὀξύ εἶνε συνδυασμὸς ἀνθρακος καὶ ὀξυγόνου ὅπερ, διὰ τὴν αὐτὴν ποσότητα τοῦ ἀνθρακος, δὲν ἐμπεριέχει ἢ τὰ τρία τέταρτα τοῦ βάρους τοῦ ὀξυγόνου τοῦ ἀνθρακικοῦ ὀξέος. Τὸ ὀξυλικὸν ὀξύ εἶνε αἰτία τῆς ὀξεῖας γεύσεως τῆς ὀξυλίδος καὶ πολλῶν ἄλλων φυτῶν. Εἶνε ὀργανικόν τι ὀξύ ὅπερ, κατὰ τὰ ἄρτι εἰρημένα, δυνάμεθα νὰ παρασκευάσωμεν ἐξ ἀπλῶν σωμάτων καὶ ἀνευ βοηθείας ὀργανισμοῦ τινος. «Οὕτω γινώσκουμεν ἤδη τρεῖς οὐσίας, φωνεῖ ὁ Moleschott· μίαν ὀργανικὴν βάσιν, τὴν ἀμμωνίαν, ἐν στοιχεῖον ὀργανικὸν ὄξυνον, τὸ κυανογόνον,

καὶ ἐν ὀργανικὸν ὄξυ, τὸ ὀξάλικόν ὄξυ, ἅτινα δυνάμεθα νὰ πρὸςσκευάσωμεν ἐξ ἀπλῶν σωμάτων. Δὲν εἶνε ἥδη πολὺς χρόνος ἐξ οὗ ἐπιστεύετο ὅτι καὶ τὰ τρία ταῦτα ἠδύναντο νὰ πρὸςσκευασθῶσι δι' ἀποσυνθέσεως ὀργανικῶν συνδυασμῶν, πολυπλοκωτέρων ἢ τὰ μὴ δυνάμενων νὰ ληφθῶσι ἐξ ἀπλῶν στοιχείων. Ἐν τῇ ἀμυωνίᾳ ἔχομεν σύνθεσιν ἀζώτου καὶ ὑδρογόνου, μὴ προερχομένων ἐξ ὀργανικῶν σωμάτων. Τὸ αἰνιγμα τοῦτο, ὅπερ σφίγξ τῆς ζωικῆς δυνάμεως προέβαλλεν ὡς φόβητρον, ἵνα κωλύσῃ τὴν ἐπιχείρησιν τεχνικῆς πρὸςσκευῆς ὀργανικῶν συνδυασμῶν, ἔλυσε ὁ Berthelot. Ἐρρίψε κάτω τὴν σφίγγα καὶ τοὺς λάτρες αὐτῆς, ἀντικαταστήσας αὐτοὺς διὰ πληθὺς ἐρευνητῶν, εἰς ὧν τὰς χεῖρας ἔδωκε τὸν μίτον τὸν χρησιμεύοντα εἰς τὸ νὰ ὑφάνωσι τὸν ἱστὸν τῶν ἐκυτῶν ἀνκαλύψεων ἐκ νέου ἀναπλάττοντες ὅλα τὰ μέρη τοῦ ὀργανικοῦ κόσμου. »

Θὰ προσθέσωμεν ὅτι λαμβάνετχι σήμερον τὸ ὀξάλικόν ὄξυ διὰβιβάζομένου συνδυασμοῦ θείου καὶ ἀνθρακος διὰ τριῶν καταστάσεων ἢς θὰ ὑποδείξωμεν μόνον· ὑπερχλωριούχου ἀνθρακος, χλωριούχου ἀνθρακος, καὶ χλωριοξάλικοῦ ὀξέος, καὶ ὅτι ὁ ἄμεσος συνδυασμὸς τοῦ ἀνθρακος καὶ τοῦ ὑδρογόνου δίδει τὴν σύνθεσιν τοῦ ὀξυλινίου¹.

Εὐκολώτερον ἀκόμη εἶνε νὰ πρὸςσκευασθῇ τὸ μυρ-

¹ Berthelot, Chimie organique fondée sur la Synthèse et Leçons sur les méthodes générales.

μηκικὸν ὁζὺ διὰ μόνων τῶν ἀπλῶν σωμάτων ὅπως ὁ καθηγητὴς τοῦ Κολλεγίου τῆς Γαλλίας κατώρθωσε κινῶν ὑγρὸν κάλιον, ἐπὶ αἰρίου ὀξειδίου ἀνθρακος, ἐντὸς ὑκλίνης σφαίρας κεκλεισμένης, ἐπὶ τῆς λυχνίας ἐβδομήκοντα καὶ δύο ὥρας, ἐν θερμοκρασίᾳ 100° ¹.

Ἐπειτα ἡ φύσις λαμβάνει τὰς ὀργανικὰς οὐσίας ἐκ τῶν αὐτῶν πηγῶν ἐξ ὧν οἱ χημικοὶ δανείζονται αὐτὰς ἐν τοῖς πειράμασι τῶν ἐκυτῶν ἐργαστηρίων.

Ἀναμφιβόλως ἐπικροτοῦμεν καὶ διὰ τῶν δύο χειρῶν, (εἶνε ἀληθές ὅτι κατ' οὐδένα τρόπον δύνατ' ἡ φύσις νὰ ἐπικροτήσῃ διὰ μιᾶς μόνης) εἰς τὰς θαυμασίας ταύτας ἀποπείρας τῆς ἐπιστήμης οὐδὲ θὰ μεμφοῖται ἡμᾶς, ὡς παρεμβάλλοντες κωλύματα εἰς τὴν πρόοδον τοῦ δημιουργικοῦ πνεύματος τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ ἄνθρωπος εἶνε ἐπὶ τῆς Γῆς, ὅπως διδαχθῇ νὰ κατάνοῃ τὴν φύσιν, καὶ κατὰ τὴν κύριον τῆς ὕλης. Τὸ «Γινῶθι σαυτόν» τῶν ἀρχαίων ἐρμηνεύεται ἐν ταῖς ἡμέραις ἡμῶν διὰ τῆς μελέτης τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου, καὶ διὰ τῆς γονίμου ταύτης μελέτης θὰ δυνηθῶμεν ἀληθῶς νὰ γνωρίσωμεν ἐκυτοῦς.

Πιστεύομεν μετὰ τοῦ M. Maury, ὅτι τὸ διαφέρειν τοσούτων ἀνακαλύψεων εἶνε ἄξιον τῆς πρὸς κατανόησιν τούτων σπουδῆς. Τίς ἐπιστήμη δύναται νὰ αἰχμηλώσῃ ἡμᾶς μᾶλλον ἢ ἡ ἀποκαλύπτουσα ἡμῖν ἐκ

¹ Δύναται τις νὰ συμβουλευθῇ μετὰ διαφέροντος περὶ τῶν προσφάτων προόδων τῆς ὀργανικῆς χημείας τὰς λογοδοσίας τῶν συνεδριάσεων τῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἐπιστημῶν, μάλιστα τῶν τελευταίων ἐτῶν.

τίνος ὕλης συνιστάμεθα καὶ διὰ τίνος τρεφόμεθα, μετὰ τίνων οὐσιῶν εἴμεθα ἐν συναφείᾳ, ὅποια φυσικὰ ἀποτελέσματα γίνονται ἐν ἡμῖν ἢ ἐκτὸς ἡμῶν· τοῦ μεταβάλλουσιν τὰ μέρη ταῦτα, ἅτινα ἀφομοιοῦμεν πρὸς ἡμᾶς αὐτοὺς, ἢ ἀδιαλείπτως ἀποβάλλομεν; Δὲν πρόκειται ἐνταῦθα ὁ λόγος περὶ ἰδίων ὑποθέσεων καὶ συμπερόντων· ἀλλὰ περὶ προβλημάτων ἀποβλεπόντων εἰς ἅπαν τὸ φυσικὸν στοιχεῖον τῆς ἀνθρωπότητος· πρόκειται περὶ τοῦ κόσμου τῶν ὄντων, εἰς ὃν ἀνήκομεν. Καταναλίσκομεν πολλὴν δίκνοιν καὶ πολλὴν ἐργασίαν, ὅπως διεισδύσωμεν εἰς τὸν λαβύρινθον ἀσημάντων διαφορῶν καὶ μικρῶν πραγμάτων, δὲν θέλομεν δὲ φροντίσει, ὅπως μάθωμεν ὅ,τι παρέχει ἡμῖν πολὺ μείζον διαφέρον, ὅπως μάθωμεν τί εἶνε ἡ θαυμασιὰ φύσις ἐν τοῖς σπλάγγχοις τῆς ὁποίας γεννώμεθα, ζῶμεν, ἀποθνήσκομεν, ἡ φύσις ἣτις ἡγείται ἡμῶν καὶ ἔπεται, ἡ δίδουσα εἰς πάσας τὰς γενεὰς αὐτὰς ταύτας τὰς ἀρχὰς τῶν ὑπάρξεων τῶν!

Ἀλλὰ δὲν κοινωνοῦμεν διὰ τοῦτο καὶ τῶν αὐθαριῶν συμπερασμάτων τῶν Κ.Κ. ὕλιστῶν, συμπερασμάτων, ἅτινα οἱ Κ.Κ. Berthelot, Pasteur, καὶ οἱ περὶ τὴν χημείαν ἔμπειροι ἀπορρίπτουσι πρῶτοι. Ἰσχυρίζονται ὅτι κρατοῦσι τῆς δυσχερεστάτης λέξεως τοῦ αἰνίγματος, ἀφ' οὗτο παρήγαγον τὸ τεχνητὸν ἀέριον ἐξ ἀπλῶν σωμάτων. Ὅταν μιγνύετε, λέγουσι, κυανιοῦχον κάλιον μετὰ θειοῦχου ἀμμωνίας, τὸ κάλιον συνδύζεται μετὰ τοῦ θειικοῦ ὀξέος καὶ τὸ κυανικὸν ὀξύ μετὰ τῆς ἀμμωνίας. Ἡ τελευταία αὕτη σύνθεσις δὲν

εἶνε κυκνιοῦχον ἀμμωνίας ἀλλ' ἄλλο τι. "Ὅθεν θαυμάσατε τὸ συμπέρασμα. Διὰ τῆς λαμπρᾶς ταύτης ἀνακάλυψως ὁ Liebzig καὶ ὁ Wæhler διήνοιξαν εὐρείας ἀπόψεις ἐπὶ τῆς ὁδοῦ ταύτης καὶ ἀπέκτησαν αἰώνιον τιμὴν προσφέροντές πως παρὰ τὴν ἐαυτῶν θέλησιν, καὶ πως ἐν ἀγνοίᾳ, ἀπόδειξιν ὅτι τοῦ λοιποῦ ἡ φλόξ τῆς ζωῆς κατὰσθέννυται ὡς πρὸς ἡμᾶς, εἰς τὰς φυσικὰς καὶ χημικὰς δυνάμεις." Ὅποία τιμὴ τῷ Liebzig καὶ τῷ Wæhler, οὕτως ἀπελαυνομένοις πρὸς τὴν πηγὴν τοῦ Ἀχέροντος! Οἱ πολέμιοι ἡμῶν ἀγαπῶσι τὸν ποταμὸν τοῦτον καὶ τὰς σκοτεινὰς αὐτοῦ ὄχθας. «Ἀνκντιρρήτως, προσθέτουσι, ὁ χημικὸς ὁ ἀπηλλαγμένος προλήψεων, ὁ μὴ δουλεύων τῷ θρόνῳ καὶ τῷ θυσιαστηρίῳ, πεποιθὼς ἀταράχως εἰς βεβαίαν νίκην, δύναται νὰ μειδιάσῃ ἐπὶ τῷ δειλαίῳ φιλοσόφῳ οὗ τινος ἡ σοφία δὲν ὑπερβαίνει τὰς περὶ τοῦ ὕδατος γνώσεις, καὶ ὅστις ἀξιοῖ νὰ ἐπιβῇ τὸ ὄριον τοῦτο εἰς τὴν δύναμιν τοῦ φυσιολόγου.» Ἀλλὰ τί θυσιαστήριον ἢ τίς θρόνος θὰ συγκατένευε νὰ ὀνομάσῃ λειτουργοὺς ἀνθρώπους οὕτω δεινούς περὶ τὴν λογικὴν; Ἡ ἀληθὴς ἐπιστήμη ἀνακεχωρηκυῖα ἐν τῷ ἀδύτῳ αὐτῆς ἐγκαταλείπει αὐτοὺς σημαίνοντας τὸ ἀνακλητικὸν περὶ τὸν ναὸν τῆς καὶ ἀσκουμένους εἰς γυμνάσια.

Τί ὀριστικὸν συμπέρασμα πορίζεται ἡ σχολὴ τῶν ὕλιστῶν ἐκ τῶν χημικῶν αὐτῆς ἐργασιῶν; ὅτι ἡ χημεία καὶ ἡ φυσικὴ προσφέρουσιν ἡμῖν τὰς φαινοτάτας ἀποδείξεις, ὅτι αἱ ἐγνωσμένας δυνάμεις τῶν ἀνοργάνων οὐσιῶν τελοῦσι τὸ ἐκυτῶν ἔργον διὰ τοῦ αὐτοῦ

Authorized licensed use limited to: 172.21.0.5.

Downloaded on 14/05/2024 06:14:44 UTC from Psifiako Apothetirio Dimosias
Restrictions apply.

τρόπου ἐν τῇ ζωῇ καὶ νεκρῇ φύσει. Ὅπως ἡναγ-
κάσθησαν νὰ ἀποθεώσωσι τὴν ὕλην ἵνα ἀντικατα-
στήσωσι τὸν Θεόν, οὕτω φαίνονται ἐμφυχοῦντες ἄνευ
τινὸς διστειγμοῦ τὴν ὕλην ἵνα ἐκθρονίσωσι τὴν ζωὴν.
«Αἱ ἐπιστήμη, λέγει ὁ συγγραφεὺς τῆς *Δυνάμεως καὶ*
τῆς Ὑλῆς, ἡκολούθησαν καὶ ἀπέδειξαν τὴν ἐνέργειαν
τῶν δυνάμεων τούτων ἐν τοῖς ὀργανισμοῖς τῶν φυτῶν
καὶ τῶν ζώων, ἐνίοτε μέχρι καὶ τῶν λεπτοτάτων συν-
δυασμῶν. Εἶνε ἤδη ὑπὸ πάντων ὁμολογούμενον ὅτι ἡ
φυσιολογίη, ἡ ἡ ἐπιστήμη τῆς ζωῆς, δὲν δύναται
πλεόν νὰ ὑπάρχῃ ἄνευ τῆς χημείας καὶ τῆς φυσικῆς
καὶ ὅτι οὐδεμίαν φυσιολογικὴ μέθοδος δύναται νὰ εὐδο-
κιμήσῃ ἄνευ τῶν φυσικῶν καὶ χημικῶν δυνάμεων.» —
«Ἡ χημεία, λέγει ὁ Mialhe, ἔχει ἀνκαμφιλέκτως μέ-
ρος εἰς τὴν δημιουργίαν, τὴν αὐξησιν καὶ ὑπαρξίν πán-
των τῶν ἐν τῇ ζωῇ ὄντων, εἴτε ὡς ἀρχή, εἴτε ὡς ἀπο-
τέλεσμα. Αἱ λειτουργίαι τῆς ἀναπνοῆς, τῆς πέψεως,
τῆς ἀφομοιώσεως καὶ τῆς ἐκκρίσεως γίνονται διὰ μό-
νης τῆς χημικῆς ὁδοῦ. Ἡ χημεία μόνη δύναται νὰ ἀπο-
καλύψῃ ἡμῖν τὰ μυστήρια τῶν ἀναγκασιστάτων τού-
των ὀργανικῶν λειτουργιῶν.»

Τὸ ὀξυγόνον, τὸ ὕδρογόνον, ὁ ἀνθράξ, τὸ ἄζωτον,
κηρύττουσι μετὰ κόμπου οἱ ἡμέτεροι ὑλισταί, εἰσέρχον-
ται κατὰ διαφορωτάτους τρόπους εἰς τοὺς συνδυασμοὺς
τῶν σωμάτων, ἐνοῦνται, διαχωρίζονται, ἐνεργοῦσι κατὰ
τοὺς αὐτοὺς νόμους, ὅπως καὶ ὅταν εὐρίσκωνται ἐκτὸς
τῶν σωμάτων τούτων. Καὶ αὐτὰ τὰ σύνθετα σώματα
ἐμφανίζουσι τοὺς αὐτοὺς χαρακτῆρας. Τὸ ὕδωρ, ἡ ἀσυγ-

κρίτως ἀρθρονωτέρω τῶν ὀργανικῶν ὄντων οὐσίᾳ καὶ ἥς
 ἄνευ δὲν ὑπάρχει οὔτε ζωϊκὴ οὔτε φυτικὴ ζωὴ, εἰς-
 δύεται, ἀπκλύνει, διχλύνει, ῥέει, πίπτει, ἀκολουθοῦσα
 τοὺς νόμους τῆς βικρύτητος· ἐξικμίζεται, καὶ σχη-
 ματίζεται ἀκριβῶς ἐντὸς τοῦ ὀργανισμοῦ ὅπως καὶ
 ἐκτός. Τὰς ἀνοργάνους οὐσίας, τὰ τιτανώδη ἄλαττα,
 ἅτινα τὸ ὕδωρ ἐμπεριέχει ἐν κατκυστάσει συνθέσεως,
 κατὰθέτει αὐτάς ἐν τοῖς τῶν ζώων ὅστοις ἢ τοῖς ἀγ-
 γείοις τῶν φυτῶν, ἐν οἷς αἱ οὐσίαι αὗται πηράγουσι
 τὴν αὐτὴν στερεότητην ἣν καὶ ἐν τῇ ἀνοργάνῳ φύσει.
 Τὸ ὀξυγόνον τοῦ ἀέρος, ὅπερ ἐν τοῖς πνεύμοσιν ἔρχεται
 εἰς συναφὴν μετὰ τοῦ μελέγχχρου φλεβικοῦ αἵματος με-
 ταδίδει αὐτῷ τὸ ἐρυθρὸν χρῶμα, ὅπερ τὸ αἷμα λαμ-
 βάνει, κινούμενον ἐντὸς δοχείου ἐν συναφῇ μετὰ τοῦ
 ἀέρος. Ὁ ἐν τῷ αἵματι ἀνθραξὶ πάσχει ἐν τῇ συναφῇ
 ταύτῃ τὰς ἰδίους μεταλλαγὰς διὰ τῆς καύσεως (μετα-
 βαλλόμενος εἰς ἀνθρακικὸν ὀξύ) ἃς καὶ πηνταχοῦ ἀλ-
 λαχοῦ. Δύναται τις δικαίως νὰ πηραδύλῃ τὸν στόμα-
 χον πρὸς ἄμβειαν ἐν ᾧ ἐρχόμενοι εἰς συναφὴν αἱ οὐσίαι
 ἀποσυντίθενται, συνδυάζονται κτλ. κατὰ τοὺς νό-
 μους τῆς χημικῆς συγγενείας. Δηλητηρίου εἰσελ-
 θὼν εἰς τὸν στόμαχον δύναται νὰ ἐξουδετερωθῇ διὰ
 τοῦ αὐτοῦ τρόπου δι' οὗ καὶ ἐκτός. Οὐσίαι νοσηρὰ εἰ-
 σελθοῦσα ἐκεῖ ἐξουδετερώθη ἢ κατεστράφη διὰ τῶν
 χημικῶν φαρμάκων, ὅπως ἡ μέθοδος αὕτη ἤθελε γείνει
 καὶ ἐν οἰωδῇποτε ἄλλῳ δοχείῳ ἢ ἐν τῷ ἐσωτερικῷ
 τοῦ ὀργάνου. Ἡ πέψις εἶνε ἀπλοῦν χημικὸν ἔργον.

Δύνανται ἔτι ἐπὶ μακρὸν νὰ δημηγορῶσι περὶ τού-

Authorized licensed use limited to: 172.21.0.5.

Downloaded on 14/05/2024 06:14:44 UTC from Psifiako Apothetirio Dimosias
 Restrictions apply.

των. «Αἱ παρατηρήσεις, λέγει ὁ Miahle, διδάσκουσιν ὅτι ὅλκι αἱ ὀργανικαὶ λειτουργίαι γίνονται διὰ τῶν χημικῶν μεθόδων· καὶ ὅτι ζωϊκὸν ὃν δύναται νὰ παρ-
βληθῇ πρὸς χημικὸν ἐργασήριον ἐν ᾧ τελοῦνται αἱ ἐρ-
γασίαι αἱ συνισῶσαι ἐν τῷ ἐαυτῶν συνόλῳ τὴν ζωὴν. Αἱ
μηχανικαὶ μέθοδοι αἱ ὠρισμέναι ὑπὸ τῶν φυσικῶν νόμων
τοῦ ζῶντος ὀργανισμοῦ δὲν εἶνε ὀλιγώτερον σαφεῖς. Ἡ
κυκλοφορία τοῦ αἵματος γίνεται διὰ μηχανισμοῦ ὅσον
οἷόν τε τελειοτάτου. Τὸ σύστημα τὸ παράγον αὐτὴν
ὁμοιάζει καθ' ὅλοκληρίαν πρὸς τὰ μηχανικὰ ἔργα τὰ
τελούμενα ὑπὸ χειρὸς ἀνθρωπίνης. Ἡ καρδία ἔχει βαλ-
βίδας καὶ ἐπιστομίδας ὅπως καὶ ἡ δι' ἀτμοῦ μηχανή,
ἡ δὲ κίνησις αὐτῶν γεννᾷ τόνον σαφῆ. Ὁ ἀὴρ εἰσερχό-
μενος εἰς τοὺς πνεύμονας προσψαύει τῶν τοιχωμάτων
τῶν βρόγχων καὶ γεννᾷ τὸ ἀναπνευστικὸν ψιθύρισμα.
Ἡ εἰσπνοὴ καὶ ἡ ἐκπνοὴ εἶνε τὸ ἀποτέλεσμα δυνά-
μεων καθαρῶς φυσικῶν. Ἡ ἀδιάλειπτος κίνησις τοῦ
αἵματος ἀπὸ τῶν κάτωθεν μερῶν τοῦ σώματος εἰς τὴν
καρδίαν, ἐναντίον πρὸς τοὺς νόμους τῆς βαρύτητος δὲν
δύναται νὰ γίνεται ἄλλως ἢ διὰ καθαρᾶς μηχανι-
κῆςσκευασίας. Ὅμοίως διὰ μηχανικοῦ τρόπου ὁ ἐν-
τερικὸς σωλὴν, διὰ σκωληκοειδοῦς τινος κινήσεως ἐκ-
κενοῖ τὰ ὑποχωρήματα ἐκ τῶν ἄνω πρὸς τὰ κάτω,
Ὡσαύτως διὰ μηχανικοῦ τρόπου γίνονται ὅλκι αἱ ἐνέρ-
γειαί τῶν μυῶνων καὶ οἱ ἀνθρωποὶ καὶ τὰ ζῶα τε-
λοῦσι τὰς κινήσεις τῆς μετακινήσεως. Ἡ κατασκευὴ
τοῦ ὀφθαλμοῦ στηρίζεται ἐπὶ τῶν αὐτῶν νόμων ἐφ'
ὧν καὶ ὁ σκοτεινὸς θάλαμος, καὶ αἱ κυμάνσεις τοῦ ἤχου

διχθιβάζονται εἰς τὸ οὓς ὅπως καὶ εἰς πᾶν ἄλλο κοίλωμα.»—«Ἡ φυσιολογία ἔχει λοιπὸν κατὰ πάντα δίκαιον, συμπεραίνει ὁ Büchner ἐκ συμφώνου μετὰ τοῦ Schaller, προτιθεμένη σήμερον νὰ ἀποδείξῃ ὅτι δὲν ὑπάρχει οὐσιώδης διαφορὰ μεταξὺ τοῦ ὀργανικοῦ κόσμου καὶ τοῦ ἀνοργάνου.»

Οὐδεμία διαφορὰ μεταξὺ τοῦ ὀργανικοῦ κόσμου καὶ τοῦ ἀνοργάνου! Ἀλλὰ δὲν ὑπάρχει ἐν τῷ κόσμῳ πρότασις ψευδестέρᾳ ταύτης. Αἱ μεταβολαί, αἵτινες γίνονται εἰς τὰ ζῶντα σώματα, ἀπέχουσι πολὺ τοῦ νὰ εἶνε ὅμοιαι πρὸς ἐκείνας, ἃς δύναται τις νὰ κάμῃ διὰ τῶν αὐτῶν ὑγρῶν ἐντὸς χημικοῦ ἀμβικος. Αἱ ὀργανωτικαὶ δυνάμεις, ὅπως λέγει ὁ Bichat, διαφεύγουσι τὸν ὑπολογισμὸν, ἐνεργοῦσαι διὰ τρόπου ἀνωμάλου καὶ ἀεσθοῦς. Αἱ φυσικοχημικαὶ δυνάμεις, τούναντίον, ἔχουσι τοὺς σταθεροὺς καὶ ὁμαλοὺς αὐτῶν νόμους. Ὁ συγγραφεὺς νεοφανοῦς βιβλίου, ἐπιγραφομένου· *Ἡ ἐπιστήμη τῶν ἀθέων*, λίαν εὐστόχως καθιστᾷ φαινοτέρην τὴν ἀλήθειαν ταύτην διὰ τῶν ἐξῆς παραδειγμάτων. «Εἰσκληύσατε, λέγει, εἰς τὰς φλέβας ζώου τινὸς τὰ συστατικά τοῦ αἵματος στοιχεῖα, πλὴν τοῦ τὴν σύνθεσιν παράγοντος· ὅπερ δὲν εἶνε εἰς τὴν ἐξουσίαν ὑμῶν· ἀντὶ νὰ μηκύνετε τὴν ζωὴν, προσπελάζετε αὐτὸ πρὸς τὸν θάνατον. Καὶ αὐτὸ τὸ ὀλίγον ἐντὸς τῆς φλεβὸς μετάναν αἷμα, ἐμβαλλόμενον ἐκ νέου διὰ τοῦ αὐτοῦ ἀνοίγματος, δι' οὗ ἐξῆλθεν, δύναται νὰ ἐπενέγκῃ μεγίστην διατάρχεϊν. Θέσατε εἰς τὸν στόμαχον πτώματος, θρεπτικὰς οὐσίαις· ἐρχόμενα εἰς συνκφὴν μετὰ τῶν ἰσῶ

αἱ οὐσίαι αὐτῇ, θὰ σχηθῶσι, ἐνῶ ἐν τῇ ζῶντι σώματι
θὰ μεταποιῶντο εἰς αἷμα καὶ θὰ διετῆρουν αὐτῇ τὴν
ζωήν. Ἄν ἐρωτήσῃ τις τοὺς χημικοὺς, πῶς ἐν τῷ ὀρ-
γανισμῷ ἐνεργεῖ τὸ ὄπιον, ἡ κίνη, τὸ κοῦσσον, τὸ θεῖον,
τὸ ἰωδοῦχον κἄλιον καὶ ποία εἶνε ἡ χημικὴ ἐνέργεια
τῆς νικοτίνης, τοῦ πρωσσικοῦ ὀξέος, πᾶντων τῶν φυ-
τικῶν δηλητηρίων, αὐτὰ δὲν ἀφίνουσιν οὐδὲν ἔχοντες;
Δικτὶ ἡ ἱπεκκουάνα, τιθεμένη ἐν τῷ στομάχῳ συ-
στέλλει ἀμέσως τοὺς πνευστηρίους μῦς κτλ. «Ἐνέργεια
πικρουσίης,» λέγουσιν οἱ φυσικοὶ, ἐνέργεια πικρουσίης
ἐπανακληρόνουσιν οἱ χημικοὶ καὶ νομίζουσιν οἱ σοφά-
ροι διδῆκτορες ὅτι ἀπεκρίθησαν! »

Εἶνε ἐκντίον τῆς ἀληθείας νὰ ἰσχυρίζεται τις ὅτι
τὰ φυσιολογικὰ φαινόμενα δύνανται νὰ ἐξηγηθῶσι διὰ
τῆς φυσικῆς καὶ τῆς χημείας, ὅτι αἱ ἀντιδράσεις τε-
λοῦνται ἐν τῷ ὀργανισμῷ ὅπως καὶ ἔξω αὐτοῦ. Ἡ φυ-
σικὴ καὶ ἡ χημεία κοινωνοῦσιν ἀλλήλαις, διότι οἱ αὐτοὶ
νόμοι προΐστανται τῶν φαινομένων αὐτῶν· ἀλλὰ μέγα
χάσμα διχωρίζει αὐτάς ἀπὸ τῆς ἐπιστήμης τῶν ὀρ-
γανικῶν σωμάτων· διότι ἄπειρος διαφορά ὑπάρχει με-
ταξὺ τῶν νόμων τούτων καὶ τῶν τῆς ζωῆς. Λέγων τις
ὅτι ἡ φυσιολογία εἶνε ἡ φυσικὴ τῶν ζώων, παρέχει οὐ-
τως ἀτελεῖ ἔννοιαν, ὡς ἂν ἔλεγεν ὅτι ἡ ἀστρονομία εἶνε
ἡ φυσικὴ τῶν ἀστέρων. Εἰς τὴν γνώμην ταύτην τοῦ
Bichat ὁ διδάκτωρ Cerise προσθέτει. «Τὰ ζωικά φαινό-
μενα εἶνε πολὺπλοκα, αἱ δὲ φυσικαὶ δυνάμεις, εἰ καὶ
λειτουργοῦσι εἰς ταῦτα δυσυπολόγιστον, ἀλλὰ ἀναμ-
φισβήτητον μέρος, ὑποτάσσονται εἰς τὸ κράτος δυνά-

μεως ἀνωτέρας, ἥτις τὰς διευθύνει ὡς δούλας πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς.»

Οἱ Γάλλοι ἀνατόμοι. Piörry, Malgaigne, Poggiale, Bouillaud, εἶνε τῆς αὐτῆς γνώμης. «Ὑπεράνω πάσης ἐπιστήμης, λέγει ὁ τελευταῖος οὗτος, ὅπως ὑπεράνω παντὸς νόμου αὐτῶν, ἡ ζωὴ ἄρχει, μεταβάλλει, ἐξουδετεροῖ, σμικρύνει ἢ αὐξάνει τὴν ἔντασιν τῶν φυσικο-χημικῶν δυνάμεων.» Ὁ ἔξοχος παρ' ἡμῶν χημικὸς Dumas, ἀποφαινέται· «Ἐντὶ τὸ σμικρύνει τὴν ἀξίαν τῶν νόμων, εἰς οὓς ἡ νεκρὰ φύσις ὑπακούει, ἡ ἔντασις τῆς ζωῆς ἐλευθεροῦται, τούτων καὶ τὸ αἰσθητὸν τῆς ἀκριβοῦς γνώσεως τῶν νόμων, τούτων καὶ τὸ αἰσθητὸν τῆς μυτηριώδους καὶ θείας αὐτῆς οὐσίας» ἐξαγνίζεται καὶ ἀναβιβάζεται διὰ συντόμων μελετῶν ἐπὶ τῆς χημείας τῶν ὀργανικῶν σωμάτων.

Τὰ χημικὰ φαινόμενα, ἅτινα δύνανται νὰ γίνωσιν ἐπὶ τοῦ ἡμετέρου ὀργανισμοῦ, δὲν πρέπει νὰ συγχέωνται πρὸς τὰ ἀνήκοντα εἰς τὴν φυσιολογίαν τοῦ ἡμετέρου ὄντος· ὅς γινώσκει δὲ τοῦτο πᾶς τις καλῶς. Ἐκ πρώτης ὀφείας ἡ ταχυότης τῶν δυνάμεων, αἵτινες συνεργοῦσι πρὸς σχηματισμὸν τῶν ὀργανικῶν οὐσιῶν καὶ τῶν ἄνοργάνων, εἶνε τοῦ λοιποῦ γεγονότος ἀναμφισβήτητον. Ἀκολουθῶν τοὺς φυσικοὺς νόμους ὁ χημικὸς, παρὰγει συνθέσεις ἀπείρων συνδυασμῶν, αἵτινες εὐρίσκονται ἐν τοῖς ἔνοργάνοις σώμασι, καὶ ἔτι γονιμώτερος αὐτῆς τῆς φύσεως, δύνανται κατὰ τὴν φαντασίαν τοῦ νὰ παρὰγει ἑτέρους συνδυασμούς, οἵτινες δὲν εὐρίσκονται ἐν τοῖς αἰκουσι τὴν γῆν, ὅτεων ἕως οὕτω

Authorized licensed use limited to: 172.21.0.5.

Downloaded on 14/05/2024 06:14:44 UTC from Psifiako Apothetirio Dimosias.
Restrictions apply.

μέχρι τῆς κατοικίας ἄλλων κόσμων τὰς πράξεις τῆς ἑαυτοῦ ἐπιστήμης. Εἰξεύρει ὅτι ἡ ζύμωσις εἶνε μέθοδος γενικὴ παρενθέσεως, ἥτις προσδιορίζει οὐ μόνον τὰ φαινόμενα τοῦ θανάτου καὶ τῆς ἀποσυνθέσεως, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ τῆς γεννήσεως καὶ πασῶν τῶν ἐνεργειῶν τῆς ζωϊκότητος, ἀπὸ τοῦ βλαστάνοντος κόκκου τοῦ σίτου, ἀπὸ τοῦ ὀργάζοντος οἴνου μέχρι τῆς ζύμης τοῦ ἄρτου ἢ τοῦ ζύθου καὶ μέχρι τῶν φαινομένων τῆς θρέψεως καὶ πέψεως. Ἡ ὀργανικὴ χημεία ἔχει τὰς αὐτάς βάσεις ὡς καὶ ἡ περὶ τὰ μέταλλα χημεία. Οὐδεὶς καλλίτερον τοῦ Berthelot ἐκφράζει τὰς κατὰκτήσεις τῆς περὶ τῶν σωμάτων ἐπιστήμης, οὐδεὶς ἐκφράζει καλλίτερον ἐπίσης τὰ ὅρια αὐτῆς εἰς τὸ πρόβλημα τοῦ ἡμετέρου ὄντος. Ἄς ἀκούσωμεν τὴν ἀπόφασίν του. «Τὰ πάντα συνετέλεσαν, λέγει¹, νὰ ἰδῶμεν μετὰ πολλῶν ἄλλων τὸ μεταξὺ τῶν δύο χημειῶν ἀνυπέρβλητον χάσμα. Ἵνα ἐξηγήσωσι τὴν ἡμετέραν ἀσθενεῖαν, ἔλαβον εὐπρόσωπόν τινα λόγον ἐκ τῆς παρενθέσεως τῆς ζωϊκῆς δυνάμεως, μόνης ἐπιτηδείας μέχρι τοῦδε εἰς τὸ νὰ συνθέτῃ ὀργανικὰς οὐσίας. Αὕτη, ἔλεγον, εἶνε μυστηριώδης δύναμις ὀρίζουσα ἀποκλειστικῶς τὰ χημικὰ φαινόμενα, τὰ παρατηρούμενα εἰς τὰ ζωϊκὰ ὄντα, ἐνεργοῦσα δυνάμει νόμων οὐσιωδῶς διαφόρων τῶν κανονιζόντων τὰς κινήσεις τῆς ὕλης, καθαρῶς ἀδρανοῦς καὶ ἡσύχου. Τοιαύτη ἦτο ἡ ἐρμηνεία δι' ἧς ὑπεραπελογούντο τῆς ἀτελείας τῆς ὀργανικῆς χημείας κηρύττοντες ταύτην, οὕτως εἶπεῖν, ἄνευ φαρμάκου. Ἀλλ'

¹ Chimie organique fondée sur la synthèse.

ὁμολογῶν τις οὕτω τὴν παντελεῖαν ἡμῶν ἀδυναμίειν ἐν τῇ παραγωγῇ ὀργανικῶν ὑλῶν, συγχέει δύο τινὰ τὸν σχηματισμὸν τῶν χημικῶν οὐσιῶν, οὗ τινος τὸ σύνολον συνιστᾷ τὰ ὀργανικὰ ὄντα, καὶ τὸν σχηματισμὸν αὐτῶν τῶν ὀργάνων. Τὸ τελευταῖον τοῦτο πρόβλημα εἶνε ὁλως ἕτερον τῆς χημείας. Οὐδέποτε ὁ χημικὸς δὲν θὰ ἰσχυρισθῇ ὅτι σχηματίζει ἐν τῷ ἐργαστηρίῳ αὐτοῦ φύλλον, καρπὸν, μῦν, ἢ ὄργανόν τι. Ταῦτα εἶνε ζητήματα ἀναφυόμενα ἐκ τῆς φυσιολογίας. Εἰς ταύτην ἀνήκει νὰ συζητήσῃ περὶ τῶν ὄρων, νὰ ἀποκαλύψῃ τοὺς νόμους τῆς ἀναπτύξεως πάντων τῶν ἐν τῇ ζωῇ ὄντων, ὧν ἄνευ οὐδὲν ὄργανον θὰ εἶχεν οὔτε λόγον ὑπάρξεως οὔτε ἀναγκάειον μέσον πρὸς τὸν σχηματισμὸν αὐτοῦ. Ἀλλ' ὅ,τι ἡ χημεία δὲν δύναται ἐν τῇ διοργανώσει, δύναται νὰ ἐπιχειρήσῃ ἐν τῇ κατασκευῇ τῶν οὐσιῶν τῶν ἐμπειριομένων εἰς τὰ ζῶντα σώματα. Ἀναυτὴ ἡ κατασκευὴ τῶν φυτῶν καὶ τῶν ζώων διεκφεύγει τὰς ἐφαρμογὰς τῆς χημείας, αὕτη δύναται ὅμως νὰ ἰσχυρίζεται ὅτι σχηματίζει τὰ ἄμεσα στοιχεῖα, δηλ. τὰς χημικὰς ὑλὰς, τὰς συνιστώσας τὰ ὄργανα, ἀνεξαρτήτως τῆς ἐιδικῆς κατασκευῆς τῶν ἰνῶν καὶ τῶν κυψελῶν, ἃς αἱ ὑλαι αὐτὰ σχηματίζουν ἐν τοῖς ζώοις καὶ τοῖς φυτοῖς. Ὁ σχηματισμὸς μάλιστα οὗτος καὶ ἡ ἐξήγησις τῶν ἰσχυρῶν μεταμορφώσεων, ἃς ἡ ὕλη λαμβάνει ἐν τοῖς ζῶσι τῶν ὄντων, συνιστᾷσι πεδῖον εὐρύ καὶ ὠραῖον, καὶ ἡ χημικὴ σύνθεσις ὀφείλει νὰ ἀντιποιῇται αὐτοῦ ὁλοκλήρου.»

Ἡ ἀπόφραξις αὕτη, ἐν ᾗ οἱ ἀντίπαλοι ἡμῶν ἰσχυ-

Authorized licensed use limited to: 172.21.0.5.

Downloaded on 14/05/2024 06:14:44 UTC from Psifiako Apothetirio Dimosias
Restrictions apply.

ρίζονται ὅτι βλέπουσι τὸν ὀριστικὸν θρίκμβον τοῦ ὕλισμοῦ, προβάλλει εἰς τὴν πίστιν ἡμῶν δύο θεμελιώδεις ἀρχάς· πρῶτον, ὅτι ὁ σχηματισμὸς τῶν ὀργανικῶν οὐσιῶν δύναται νὰ ἀποδοθῇ εἰς τοὺς αὐτοὺς νόμους τοὺς κανονίζοντας τὴν τάξιν τοῦ ἀνοργάνου κόσμου· δεύτερον, ὅτι ὁ σχηματισμὸς αὐτῶν τῶν ὀργάνων ἀνήκει εἰς δύναμιν, ἥτις δὲν ὑπάγεται εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τῆς χημείας. Ἐπὶ τοῦ πρώτου ὁ πνευματισμὸς θρικμβεύει ἡδὴ, ὅπως εἶδομεν, ἐπειδὴ αἱ δυνάμεις αἱ διέπουσιν τὸν ἄψυχον κόσμον ἀποκαλύπτουσι τὴν ὑπαρξίν σοφοῦ ἀρχιτέκτονος. Ἐπὶ τοῦ δευτέρου θρικμβεύει ἔτι λαμπρότερον, διότι ἡ ὀργανικὴ χημεία ὁμολογεῖ τὴν ἐκυτῆς ἀσθένειαν ἐν τῇ ἐρμηνείᾳ τοῦ ζωϊκοῦ ὄντος. Ὅπως εὐστόχως περατῇ ὁ Laugel, ἡ χημεία αὕτη μελετᾷ καὶ συνθέτει μόνον τὰς ὕλας τῆς ζωῆς, χωρὶς νὰ ἀσχολῇται περὶ αὐτὸ τὸ ἐν τῇ ζωῇ ὄν, μιγνύει τὰ χρώματα τῆς εἰκόνης, ἀλλ' εἶνε χρεῖς ἄλλης χειρὸς, ὅπως γείνη ἀρμονικὴ χρῆσις τῶν χρωμάτων καὶ περαχθῇ ἔργον, ἐν ᾧ τὰ χρώματα συγκεκέννυνται ἐν ἀρμονικῇ ἐνότητι.

Ἀφ' οὗ ἡ χημεία ἀφῆκε νὰ μαντεύσωσιν ὅτι ὑπάρχει ἀμυδίξ ἐν τῷ ἀνθρωπίνῳ σώματι, ἔνθα τὸ ὁζὺ ζῆταῖ τὴν βράσιν, ἔνθα τὰ μέρη συναθροίζονται κατὰ τοὺς νόμους, οὓς ἐμνημονεύσαμεν ἐν τῷ πρώτῳ βιβλίῳ· ἀφ' οὗ ἐποίησαν, ὥστε τὸ ζωϊκὸν ὄν νὰ εἶνε δοχεῖον ἀντιδράσεως, ἐν ᾧ αἱ χημικαὶ καὶ φυσικαὶ δυνάμεις συνάπτουσι διηγεκῇ ἀγῶνα πρὸς ἀλλήλας ἐν στενοχώρῳ πεδίῳ, ἀφ' οὗ ἀπέδειξεν ὅτι τὰ φαινόμενα τῆς γονι-

μυποικήσεως, τῆς θρέψεως, αὐτὸς ὁ θάνατος δὲν εἶνε ἢ κοινὰ ζυμώσεις, δὲν θὰ εἰζεύρη τις πλέον, ποῦ ἐδρεύουσιν αἱ μυστηριωδέστεραι ἐκεῖναι δυνάμεις, αἱ καλούμεναι ζωή, ὁρμέμφυτον, συνείδησις. Παρκακτιόντες θὰ εἰσέλθωμεν εἰς τὰ σπλάγχνα τοῦ σπουδαίου τούτου ὑποκειμένου· ἐπὶ τοῦ παρόντος ἃς ὁμολογήσωμεν μετὰ τοῦ Laugel¹ ὅτι αἱ ἐπιστήμη δύναται νὰ παρκαυρῇ εἰς ἀμφιβολίας, εἰς ἀρνήσεις καταπληττούσας ἡμᾶς, ἀλλ' ὁμοίως ἔχει τὰ ἐκυτῆς μυστήρια, εἰς ἃ ὁ ἀνθρώπινος ὀφθαλμὸς δὲν δύναται νὰ ἐγκύψῃ. Ἀρκεῖται ὡσαύτως εἰς λέξεις, ὁπόταν ἀδυνατῇ νὰ εἰσδύσῃ εἰς αὐτὴν τὴν οὐσίαν τῶν φαινομένων. Περὶ τίνος ὁμιλεῖ πάντοτε ἡ χημεία; Περὶ συγγενείας· δὲν εἶνε αὕτη ὑποθετικὴ τις δύναμις, οὐσίᾳ ἐπίσης ὀλίγον καταληπτὴ ὅπως ἡ ζωὴ καὶ ἡ ψυχὴ; Ἡ χημεία παραπέμπει εἰς τὴν φυσιολογίαν τὴν ἔννοιαν τῆς ζωῆς, καὶ ἀφίσταται τῆς περὶ τούτου ἀσχολήσεως. Ἀλλ' ἡ ἔννοια περὶ ἣν περιστρέφεται ἡ χημεία ἔχει τι πραγματικώτερον. Ἡ ἔννοια αὕτη εἶνε πολλάκις ἀληπτος οὐ μόνον ἐν τῇ οὐσίᾳ, ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς ἀποτελέσμασι. Δύναται τις π.χ. νὰ μελετήσῃ ἐπὶ μίαν στιγμὴν τοὺς νόμους τοὺς γνωστοὺς ὑπὸ τὸ ὄνομα νόμοι τοῦ Berthollet, χωρὶς νὰ ἐννοήσῃ ὅτι εὐρίσκεται ἀπέναντι ἀκαταλήπτου μυστηρίου; Ἐν τῷ ἀπλῷ φαινομένῳ συνδυασμοῦ τινος, ἐν τῇ ἑλξει, ἥτις σύρει πρὸς ἀλλήλας τὰς ἀτόμους, αἵτινες ἔλκονται ἀμοιβαίως, συνενδύονται, χωριζόμεναι τῶν συνθέσεων ἐν αἷς εἶνε περιωρισμέναι, δὲν ὑπάρχει

¹ Science et Philosophie.

τούς ὅρους τοὺς δίδοντας ὑπαρξῖν εἰς τὰ ὀργανικὰ σώματα.»

Ἐπειτα προσθέτετε, χωρὶς ὅμως νὰ παρρησιάσετε ὅτι οἱ λόγοι ὑμῶν ἐξακολουθοῦσι νὰ στρέφονται ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας ἀρχῆς. «Ὅταν τὰ στοιχεῖα τοῦ ἀνθρώπου, τοῦ ὑδρογόνου, τοῦ ὀξυγόνου καὶ τοῦ ἀζώτου ἀπαξ ὀργανωθῶσι, αἱ προκύπτουσαι μορφαὶ ἔχουσι τὴν δύναμιν νὰ ἐμμένωσι ἐν τῇ κατὰστάσει αὐτῶν καὶ, ὅπως ἡ μέχρι τοῦδε προσκτηθεῖσα πείρα διδάσκει, διατηροῦνται δι' ἑκατοστῶν καὶ χιλιάδων ἐτῶν. Διὰ τῶν σπόρων τῶν καλῶν καὶ τῶν ὠν αἱ αὐταὶ μορφαὶ ἀναπαίνονται ἐν ὠρισμένῃ διαδοχῇ.»

Ἐν ἄλλῃς λέξεσι, δύο προτάσεις εἰσὶν ἀποδεδειγμέναι· ἡ πρώτη, ὅτι δὲν δυνάμεθα νὰ δώσωμεν γενεσιν εἰς τὴν ζωὴν ἢ κληρονομοῦντες τὰς δυνάμεις τῆς φύσεως· ἡ δὲ δευτέρα, ὅτι ἡ ζωὴ διατηρεῖται, ἔχει τὴν δύναμιν νὰ διαμείνῃ, νὰ μεταβιβάζεται διὰ τράπου ἰδίου εἰς αὐτήν.

Τοιαύτη εἶνε ἀληθῶς ἡ θέσις τοῦ προβλήματος· δυοῖν θάτερον· ἢ ὁ ἄνθρωπος εἶνε (ἢ θὰ εἶνε) ἱκανὸς νὰ κατασκευάζῃ τὴν ζωὴν ἢ δὲν θὰ εἶνε.

Ἐν τῇ τελευταίᾳ περιπτώσει, οἱ ὑμέτεροι ἰσχυρισμοὶ καταδικάσθησαν ἀνεκλήτως.

Ἐν τῇ πρώτῃ καταδικάζεσθε ὡς ἐξῆς. Ἐργαζόμενοι ἐν τῷ ὀργανισμῷ τῆς ζωῆς, ὑποχρεοῦσθε νὰ ἐποκύπτετε εἰς τοὺς τεταγμένους νόμους, ἐφαρμόζοντες αὐτοὺς ταπεινῶς, φροντίζοντες ὅπως μὴ προσκρούετε αὐτοῖς ἐν μηδενί. Καὶ ἐνταῦθα λοιπὸν δὲν θὰ εἴμεθα

ἡμεῖς αἵτιοι τῆς ζωῆς, ἀλλ' οἱ αἰώνιοι νόμοι, ὧν ἡ ἐξέλιξις οἱ προσωρινοὶ ἐντολοδόχοι.

Ἀκούω ὑμῶν βοώντων πρὸς τὸ σόφισμα καὶ κηρυττόντων ὅτι ὑπεκφεύγομεν, ἀπτόμενοι μόνον τοῦ ζητήματος. Συγγνώμην, κύριοι, παρατηρήσατε πρῶτον ὅτι ὁ φεύγων δίκην τινὰ δὲν πκύει διὰ τοῦτο νὰ εἶνε ὑμοίως κατηγορούμενος. Ἐπειτα παρατηρήσατε ὅτι δὲν μένομεν ἐν τῇ ἐπιφανείᾳ τῶν πραγμάτων ὁμιλοῦντες, οὕτως ἀλλ' ἐξετάζομεν αὐτὴν τὴν οὐσίαν τοῦ ζητήματος.

Σκέφθητε ὀλίγον. Τὸ εἰδεύρετε καλῶς. Οὐδεὶς οὐδὲν δημιουργεῖ ἐνταῦθα, ἀλλ' ἐφαρμόζει μόνον τοὺς ἐπικρατοῦντας νόμους. Δημιουργεῖτε ὀξυγόνον ὅταν διὰ τῆς θερμότητος ἀποσυνθετετε τὸ διττοξειδίον τῆς μηχανισίης καὶ συλλέγετε τὰς ἐκ τῆς ἀποσυνθέσεως ἀνυψουμένας ἐν τῷ σωλῆνι φουαλίδας τοῦ ὀξυγόνου; Οὐχί; ἀλλὰ κλέπτετε μόνον ἢ, ἂν ἀγκυρᾶτε καλλιτέρον, ζητεῖτε παρὰ τοῦ διττοξειδίου τῆς μηχανισίης τὸ τρίτον τοῦ ἐν αὐτῇ περιεχομένου ὀξυγόνου. Δημιουργεῖτε ἄζωτον ἀφαιροῦντες τὸ ὀξυγόνον ἀπὸ τοῦ ἀτμοσφαιρικοῦ ἀέρος; Ἀλλ' αὐτὸ τὸ ὄνομα τῆς πράξεως δηλοῖ ὅτι γίνεται δ' ἀφαιρέσεως. Δημιουργεῖτε ὕδωρ ὅταν ἐνοῦντες ὕδρογόνον μετὰ ὀξυγόνου ἐν εὐδιομέτρῳ ποιῇτε τὴν σύνθεσιν αὐτοῦ; Ποιεῖτε μόνον ἀπλοῦν συνδυασμόν. Δημιουργεῖτε ἀνθρακκὴν ὅτε ἀποσυνθετετε τὴν ἀνθρακικὴν τίτκνον ἀπὸ τοῦ χλωρυδρικοῦ ὀξέος; Δημιουργεῖτε τὰ ὀξάλικα, ὀξικά, γαλακτικὰ, τριγικά, δειψικά ὀξέα, ὅταν ἐξάγετε ταῦτα ἐκ τῶν φυτι-

Authorized licensed use limited to: 172.21.0.5.

Downloaded on 14/05/2024 06:14:44 UTC from Psifiako Apothetirio Dimosias
Restrictions apply.

ἄρα γέ τι δυνάμενον νὰ καταπλήξῃ τὸν νοῦν; Ὅσον μελετᾷ τις τὰς ἐπιστήμας ἐν τῇ μεταφυσικῇ αὐτῶν, τοσοῦτω μᾶλλον δύναται νὰ πεισθῇ ὅτι αὕτη δὲν εἶνε παντάπασιν ἀσυμβίβαστος πρὸς τὴν ιδεϊστικωτάτην φιλοσοφίαν. Αἱ ἐπιστήμαι διακριβοῦσι τὰς σχέσεις, λαμβάνουσι τὰ μέτρα, ἀνακαλύπτουσι τοὺς νόμους τοὺς κανονίζοντας τὸν κόσμον τῶν φαινομένων· ἀλλὰ δὲν ὑπάρχει οὐδὲν φαινόμενον, ὅσον ἄσημον καὶ ἂν εἶνε, ὅπερ νὰ μὴ φέρῃ τυχύτας ἐνώπιον δύο ἐννοιῶν ἀλλοτρίων πάσης πειραματικῆς μεθόδου. Πρῶτον, τῆς οὐσίας τῆς ὑποστάσεως τροποποιουμένης ὑπὸ τῶν φαινομένων· δευτέρον τῆς δυνάμεως τῆς προξενούσης τὴν τροποποίησιν τυχύτην. Δὲν εἰξεύρομεν, δὲν βλέπομεν εἰμὴ τὸ ἔξωθεν τῶν φαινομένων, ἀλλὰ τὸ ὄντως ὄν, ἡ ἀληθὴς ὑπόστασις καὶ ἡ αἰτία διαφεύγουσιν ἡμᾶς. Εἶνε ἄξιον ὑψηλῆς φιλοσοφίας νὰ θεωρῇ ὅλας τὰς κατὰ μέρος δυνάμεις, ὧν αἱ ἐνέργειαι διηκριβώθησαν ὑπὸ τῶν διαφύρων ἐπιστημῶν, ὡς ἀποτελέσματα πρώτης δυνάμεως, αἰωνίου, ἀναγκαίης, πηγῆς πάσης κινήσεως καὶ κέντρου παντὸς ἔργου. Οὕτω δὲ ἐξεταζόμενα τὰ φαινόμενα, αὐτὰ τυχῶτα δὲν εἶνε πλέον ἢ μεταβλλόμενα μορφῇ θείας ιδέας.»

Ἄλλ' ἡ ἐνότης, πρὸς ἣν τείνει ἡ χημεῖα, συγχωρεῖ ἡμῖν ἄρα γε νὰ υποθέσωμεν ὅτι νόμοι ἀπολύτως ὅμοιοι κυβερνῶσι τὸν ὀργανικὸν καὶ τὸν ἀνόργανον κόσμον; Δυνάμεθα ἄρα νὰ ἐλπίζωμεν ὅτι θὰ κατορθώσωμεν ποτε οὐ μόνον νὰ παρασκευάσωμεν τεχνητῶς πάσας τὰς ὀργανικὰς ὕλας, ἀλλὰ καὶ νὰ παραγάγωμεν κατὰ τὴν

ἡμετέραν θέλῃσιν τοὺς ὅρους, δι' ὧν γίνεται ἡ βλάστησις ἢ ἡ ζωή; Εἰς τὴν ἐρώτησιν ταύτην φυσιολόγος τις μεγάλου ἀξιώματος, ὁ K. Maury, ἀποκρίνεται, ὅπως καὶ ὁ K. Berthelot. «Δὲν δύνامي. Ἡ φυσιολογία καὶ ἡ χημεία διακρίνονται σήμερον πολὺ διαφόρως ἢ ἐν τῇ παρελθούσῃ ἐκκτονταετηρίδι, ἡ ὀργανικὴ χημεία καὶ ἡ ὀρυκτολογικὴ χημεία. Οὐδαμοῦ οὐδὲ τὸ ἀπλούστατον φυτὸν, οὐδὲ τὸ ζῶον τὸ κατέχον τὴν κατωτάτην ἐν τῇ ζωολογικῇ τάξει βαθμίδαν, ἐγεννήθησαν διὰ χημικῶν συνδυασμῶν. Οἶκνδ' ἄποτε πρόοδον καὶ ἂν κάμῃ ἡ ὀργανικὴ χημεία, θὰ σταματήσῃ πάντοτε διὰ τὴν ἀδυναμίαν αὐτῆς εἰς τὸ νὰ γεννήσῃ ζωϊκὴν δύναμιν, ἥτις εἶνε ἀνεξάρτητος ἀπ' αὐτῆς.»

Οὐχί, κύριοι, καὶ ἐν πάσῃ τῇ ἀξιοματικῇ καὶ ἀλχημονικῇ ὑμῶν διαθεβχιώσει, δὲν δύνασθε νὰ δημιουργήσετε τὴν ζωὴν, ἀλλ' οὐδὲ καὶν δύνασθε νὰ εἰξεύρετε τί εἶνε ἡ ζωή καὶ ἀνγκάζεσθε νὰ ὁμολογήτε τὴν ἄγνοιαν ὑμῶν ἐν ᾧ χρόνῳ ἀντιτάσσετε εἰς ἐκυτοὺς τὰς ἀποδείξεις τῆς ἀδυναμίας ὑμῶν.

Μαχτιῶς ἀποκρίνεσθε διὰ ψευδῶν ὑπολογισμῶν ἢ ὑποθέσεων αὐθαριέτων. «Ὅπως στηρίξωσι τὴν ὑπαρξιν ἰδέας τινὸς ζωϊκῆς δυνάμεως, λέγετε, ἐπικαλοῦνται πάντοτε τὴν ἡμετέραν ἀδυναμίαν τοῦ παράγειν φυτὰ καὶ ζῶα. Ἄλλ' ἂν ἡδυνάμεθα νὰ γίνωμεν κύριοι τοῦ φωτός, τῆς θερμότητος, τῆς ἀτμοσφαιρικῆς πίεσεως, ὥς καὶ τῶν σχέσεων τοῦ βάρους τῆς ὕλης, οὐ μόνον θὰ ἡδυνάμεθα νὰ μετασυνθέσωμεν ὀργανικὰ σώματα, ἀλλὰ θὰ ἡδυνάμεθα καὶ νὰ πληρώσωμεν

Authorized licensed use limited to: 172.21.0.5.

Downloaded on 14/05/2024 06:14:44 UTC from Psifiako Apothetirio Dimosias
Restrictions apply.

κῶν ἢ ζωικῶν ὑλῶν διὰ τῶν δυνάμεων τῆς ὀξειδώσεως; "Οχι, μυριάκις ὄχι· ἐὰν μεταχειρίζομεθα ἐνίοτε τὴν λέξιν δημιουργεῖν, τοῦτο ποιοῦμεν ἕνεκα γλωσσικῆς καταχρήσεως. Καὶ ὅτε λοιπὸν ἠθέλετε κατορθώσαι νὰ κατασκευάσετε τεμάχιον σαρκὸς, οὐδὲ τότε βεβαίως ἠθέλετε δημιουργήσαι. Ἡθέλετε μόνον ἐνώσει τὰ ἀποτελοῦντα αὐτὸ στοιχεῖα κατὰ τοὺς ἀμετακινήτους κανόνες τῶν τεταγμένων νόμων ἐν τῇ διοργάνωσει τῆς φύσεως. Καὶ ἂν ποτε οἱ ἀπόγονοι ἡμῶν ἴδωσιν προκύπτον ἐν τῷ βῆθει τῶν σωλῆνων αὐτῶν ζωικὸν ὃν μορφωθὲν ἐν τῷ χημικῷ κλιβάνῳ, προλέγομεν αὐτοῖς ἀπὸ τοῦδε ὅτι θὰ ἀπατηθῶσιν οἰκτρὰν ἀπάτην, ἂν ἐκ τούτου συμπεράνωσιν ὅτι νόμοι θεοὶ δὲν ὑπάρχουσι, διότι δι' αὐτῶν τῶν νόμων θὰ φθάσωσιν εἰς τὸ ἀριστοῦργημα τῆς ἀνθρωπίνης δημιουργίας.

Τέλος, ἂν οἱ εἰρημένοι συλλογισμοὶ δὲν ἤρκεσαν νὰ καταστήσωσι φανερὰν τὴν ὑμετέραν πλάνην, συγκαταβαίνομεν περαίνοντες τὸν περὶ τῆς κυκλοφορίας τῆς ὕλης λόγον, νὰ ἀποδεχθῶμεν ὅτι ἡ φύσις μεταχειρίζεται ἐν τῇ κατασκευῇ τῶν ἐν τῇ ζωῇ ὄντων τὰς αὐτὰς μεθόδους ἃς καὶ ὁ ἄνθρωπος, ὅτι δηλ. μεταχειρίζεται ἀπλῶς διὰ τῆς χημείας ὕλης ἀνοργάνους. Ἀλλὰ, καὶ ἐν αὐτῇ ἔτι τῇ ὑποθέσει δὲν δύνασθε νὰ ἀποφύγετε τὴν ἀνάγκην τοῦ νὰ γνωρίσετε τί ζητεῖ ὁ κατασκοπευτὴς νὰ κάμῃ ἢ ἐνεργήσῃ συμφῶνως πρὸς κανόνα τινά. Φύσις μεγάλωνους ἢ λειτουργὸς τις τῆς μεγαλονοίας ταύτης, ἀντικαθιστᾷ τὸν χημικόν.

Τὸ ἔργον τῆς μεγαλοφυΐας συνίσταται ἀκριβῶς εἰς τὸ

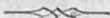
νά πορίζεται ἐξ ὀλίγων ἀρχῶν εὐδιατυπώτων τὰς ἀγχινοστώτας ἐφαρμογὰς καὶ τὰς μεγίστας ἀναγκασμοὺς. Ὁ νοῦς λοιπὸν οὗτος, οὗτινος αἱ μάξιστα θαυμασμοῦ ἄξιαι διάνοιαι τῶν ἀνθρώπων δὲν εἶναι ἢ συστολαὶ ἀπείρως μικραὶ, ἔφερον εἰς ἄκραν ἀπλότητα, ὡς οἶόν τε ἐνδεχομένην συμπάσας τὰς ἐργασίας τῆς φύσεως. Ὁ θεὸς νοῦς φαίνεται ἡμῖν ὡς συνειδήσις ἐνὸς μόνοῦ ἀπλοῦ νόμου περιλαμβάνοντος πᾶσαν τὴν ὑφήλιον, οὗτινος αἱ ἄπειροι ἐφαρμογαὶ γεννῶσι πλῆθος φανομένων, ἅτινα συστηματοποιοῦνται κατ' ἀναλογίαν καὶ κανονίζονται κατὰ τοὺς αὐτοὺς δευτερεύοντας νόμους, τοὺς πηγάζοντας ἐκ τοῦ ἀρχικοῦ νόμου. Ἀναμφιβόλως ὁ χημικὸς δὲν δύναται νὰ ἀντικαταστήσῃ ἀκόμη τὴν ζωὴν καὶ δὲν εἰξεύρει ἀκόμη νὰ σχηματίσῃ τὸ ἔμβρυον, ἀλλ' ἐν ταῖς ἐργασίαις αὐτοῦ ἀναγκάζεται νὰ ἀντικαταστήσῃ τὴν φύσιν, καὶ πῶς; διὰ τῆς διανοίας. Ὑπάρχει στοιχεῖον οὗ ἄνευ οὐδὲν δύναται νὰ πράξῃ· τοῦτο δὲ εἶνε ὁ νοῦς.

Ὁ ὑπέρτατος νοῦς ἐπιβάλλεται κατ' ἀνάγκην εἰς τὴν διάνοιαν τοῦ μελετῶντος τὴν φύσιν. Γίνεται καταφικνὴς ἐν τοῖς κανόσι τοῖς δυναμένοις νὰ ὀρισθῶσιν ἐκ τῶν προτέρων, νὰ ὑπολογισθῶσι, νὰ συνδυασθῶσι, διότι ἔχουσιν ἐν ἑαυτοῖς θαυμασίαν τινὰ ἄλυσιν καὶ εἶνε ἀμετάβλητοι ἐν ταῖς αὐταῖς περιστάσεσιν, ἅτε μετέχοντες τοῦ ἀμετακινήτου τοῦ αἰωνίου νοῦ.

Εἶνε λοιπὸν περισσῶς ἀποδεδειγμένον ὅτι ἡ κυκλοφορία τῆς ὕλης δὲν γίνεται ἀλλ' ἢ διὰ τοῦ κανονισμοῦ δυνάμεως νοητικῆς.

Ἄλλὰ δι' οἷας δῆποτε ὁδοῦ καὶ ἂν διέλθωμεν, εἰς οἷους δῆποτε ἐλιγμούς συγκατανεύσωμεν νὰ ἀκολουθήσωμεν ὑμᾶς, ἐπανερχόμεθα πάντοτε καὶ ἐν αὐτῷ ἔτι τῷ σχηματισμῷ τῆς φύσεως, εἰς αὐτὴν τὴν ἀρχὴν πάσης ὑπάρξεως· καὶ ἐνταῦθα τὸ πεδῖον ἀποβαίνει ἔτι εὐρύτερον καὶ εἰς τὸ ἄπειρον ἀναπεπταμένον. Αἱ ἀνθρώπιναι μέθοδοι δὲν στενοχωροῦσι πλεον τὸ βλέμμα. Ἐν τῷ πέρατι πάσης ὁδοῦ κατὰλήγομεν εἰς τὸ κεφαλαιῶδες σημεῖον· καὶ ἤδη πρόκειται ἡμῖν νὰ ἐξετάσωμεν αὐτὴν τὴν ἀρχὴν τῆς ζωῆς ἐν τῇ Γῇ. Τὰ ἐν τῇ ζωῇ ὄντα ἐβλάστησαν ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς σφαίρας; ἐξῆλθον κατὰ τὸ κέλευσμα μαγικῆς ῥάβδου; Ἐξυπνίσθησαν αἴφνης ἐν τοῖς βάθεσι τῶν δασῶν, παρὰ τὴν ὄχθην τῶν ποταμῶν ἐντὸς τῶν ἡσυχων κοιλάδων; Τίς εἶνε ἡ χεὶρ ἡ ἐνεργοῦσα ἐκ τοῦ Οὐρανοῦ εἰς τοὺς κήπους τῆς Ἑδέμ. τὸν πρῶτον ἀνθρώπον; Τίς εἶνε ἡ χεὶρ, ἥτις ἐν τῇ ἀτμοσφαίρᾳ ἀπέλυσεν ἐλεύθερον τὸ ἄπειρον πλῆθος τῶν ἀδόντων πτηνῶν τῶν οὕτω λαμπρὰν στολὴν περιβεβλημένων; Εἶνε ἀρχὴ γε αἱ φυσικοχημικαὶ δυνάμεις, αἵτινες διὰ γονίμου τινὸς διατάξεως ἔδωσαν γένεσιν εἰς τοὺς κατοίκους τῶν θαλασσῶν καὶ τῶν ὑπείρων; Αἱ δυνάμεις αὗται ἀπέβησαν λοιπὸν στεῆραι σήμερον; Οὐδαμοῦ ἀπκνυόμεν ὄντα μὴ γεννηθέντα ἐκ πατρὸς καὶ μητρὸς, ἢ ὧν ἡ γέννησις δὲν συνέχεται πρὸς τοὺς ἰσχύοντας περὶ τὴν γένεσιν νόμους. Πῶς τὰ εἶδη τῶν ζώων καὶ τῶν φυτῶν ἐφάνησαν ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς Γῆς; Τοῦτο εἶνε τὸ πρόβλημα, ὅπερ νῦν θὰ κινήσῃ τὸ δικ-

φέρων ἡμῶν. Μετὰ τὸ θέαμα τῆς αἰθούσης, μετὰ τὰ προοίμια καὶ τὰς συνδιαλέξεις τῶν θεατῶν, ὡς ἀναβιβάσωμεν τὸ παρὰπέτασμα τὸ κρύπτον ἡμῖν τὴν ἀληθῆ σκηνὴν καὶ ὡς εἰσδύσωμεν εἰς τὸ θέατρον, οὗτινος ἡ φύσις εἶνε ἡ κινουσα ἀοράτως τὴν μηχανήν. "Ας προσπαθήσωμεν νὰ τὴν καταλάβωμεν καὶ ὡς ἐλπίζωμεν ὅτι δὲν εἶνε τοσοῦτον κρυφίνους, καὶ ὅτι πρὸς τοῦτοις δὲν ἔχει οὐδένα λόγον νὰ ἀποκρύψῃ τὸ ἔργον αὐτῆς ἀπὸ τῶν ἐπιπόνων ἡμῶν ἐρουνῶν.

Authorized licensed use limited to: 172.21.0.5.

Downloaded on 14/05/2024 06:14:44 UTC from Psifiako Apothetirio Dimosias Istorik
Restrictions apply.

II

Η ΑΡΧΗ ΤΩΝ ΟΝΤΩΝ

Ἡ δημιουργία κατὰ τοὺς ἀρχαίους ὑλιστὰς καὶ κατὰ τοὺς νω-
τέρους.—Ἐπιστημονικὴ ἱστορία τῆς αὐτομάτου γενέσεως.—
Πῶς ἡ ὑπόθεσις τῆς αὐτομάτου γενέσεως δὲν ἄπτεται τοῦ Θεοῦ.
—Πλάνη καὶ κίνδυνος τῶν παρεμβαλλόντων τὸν Θεὸν εἰς τὰς
ἐκπυλῶν συζητήσεις.—Ὅτι ἡ διαδοχικὴ ἐμφάνισις τῶν εἰδῶν
δύναται νὰ ᾔηται ἀποτέλεσμα φυσικῶν δυνάμεων χωρὶς ἡ ἀθεΐα
νὰ ὠφελεῖται ἐκ τῆς ὑποθέσεως ταύτης.—Ἄν ἡ Βίβλος εἴναι ἁ-
θής ;—Τὰ φυτά.—Τὰ ζῷα.—Ὁ ἄνθρωπος.—Ἀρχαιότης τοῦ
ἀνθρώπου.—Ὅτι οὔτε τῆς γεωλογίας, οὔτε τῆς ζωολογίας, οὔτε
τῆς ἀρχαιολογίας τὰ γεγονότα παραβιάπτουσιν εἰς τὴν φυ-
σικὴν θεολογίαν.

Κατὰ τὴν θερμότητα τῆς πρώτης ἀνοίξεως οἱ παν-
τοειδεῖς ὄρνεις καὶ τὰ ποικίλα πτηνὰ ἐξώρμησαν ἐλεύ-
θερα τοῦ γενεθλίου αὐτῶν ὡοῦ. Οὕτω βλέπομεν κατὰ
τὰς ὥρας τῆς ἡμέρας τοῦ ἔαρος τὸν τέττιγα ἐκπη-
δῶντα ἐκ τοῦ εὐθρύστου αὐτοῦ κελύφους, ἄπληστον
ζωῆς καὶ τροφῆς. Τότε ἡ γῆ παρήγαγε τῶν ἀνθρώ-
πων τὸ γένος. Τὸ ἐν τῷ ἐδάφει κρυπτόμενον ὕδωρ καὶ
τὸ πῦρ ἀναζυμωθέντα ἐξήνεγκον ἐν τόποις ἐπιτηδειο-
τάτοις τὴν βλάστησιν γονίμων σπερμάτων, ὧν αἱ ρίζαι
βυθίως εἰσέδουν εἰς τὴν γῆν. Ὅτε ὁ χρόνος ἔφερε τὴν ὥρ-

μόνητα αὐτῶν καὶ διέρρηξε τὸ περιβάλλον αὐτὰ κάλυμμα, ἔκαστον ἑμβρυον, βχυρυνθὲν τὰ ὑγρά τῆς γῆς σπλάγχνα, ἐξῆλθεν αὐτῶν καὶ ἦλθεν εἰς τὸν ἀέρα καὶ τὸ φῶς. Ἡρὸς ταῦτα φέρονται οἱ πολύκολποι τῆς γῆς πόροι καὶ ἐκρέουσι συνχρόμενα εἰς τὰς ἡμικνοίκτους αὐτῶν φλέβας γαλακτώδη κύματα. Ὡσαύτως βλέπομεν τὰς μητέρας πληρουμένας μετὰ τὸν τοκετὸν εὐχύμου γάλακτος, διότι αἱ τροφαὶ μεταβάλλόμεναι εἰς θρεπτικούς χυμούς πληροῦσι τοὺς μαστοὺς αὐτῶν. Ἡ γῆ λοιπὸν τρέφει τὰ πρῶτα αὐτῆς τέκνα. Ἡ θερμότης ὑπῆρξεν ἡ ἐσθῆς αὐτῶν, τὸ δ' ἄφθονον μαλακὸν χόρτον ὑπῆρξεν ἡ κοιτίς των.

Ὅπως τὸ νεογνὸν πτηνὸν περιβάλλεται γεννώμενον πτερὰ καὶ μεταξώδη πτίλα, οὕτω καὶ ἡ πρόσφατος γῆ περιέβαλλε τὴν νέαν αὐτῆς ἐπιφάνειαν μὲ μαλακὴν χλόην καὶ εὐλυγίστους θάμνους. Εὐθύς μετὰ ταῦτα ἐγέννησε πικνοδοκὰ ἑμψυχα ὄντα ἐν ἀναριθμήτοις συνδυασμοῖς καὶ πικιλίαις. Ἡ γῆ ἐγέννησε τοὺς κατοίκους αὐτῆς, διότι οὗτοι οὔτε ἐξ Οὐρανοῦ κατήλθον, οὔτε ἐκ σκοτεινῶν ἀβύσσων ἀνέβησαν. Δικαίᾳ λοιπὸν ἐγγνωμοσύνῃ ἀπέδωκεν αὐτῇ τὴν ἐπωνυμίαν μητρός. Πᾶν ὅ,τι ἀναπνέει συνελήφθη ἐν τοῖς σπάλγχνοις αὐτῆς· καὶ ἀφοῦ βλέπομεν ἔτι καὶ νῦν ζῶά τινα γεννώμενα ἐκ τοῦ βορβοροῦ αὐτῆς, ὅτε οἰδαίνουσα ἐκ τῆς βροχῆς ζυμοῦται ὑπὸ τὰς ἀκτῖνας τοῦ ἡλίου, εἶνε παρὰ δόξον ὅτι ὄντα ἰσχυρότερα καὶ πολὺπληθέστερα ἐξῆλθαν ἐκ τῶν ἐγκάτων τῆς γῆς, ὅτε αὕτη καὶ ἡ κίθερίαι οὐσίαι ἔξουν ἔτι ὑπὸ τοῦ πυρός τῆς νεότητος,¹

¹ Λουκρητ. de Natura rerum, βιβλ. Ε'.

μεταγενέστερον αὐτοῦ, τὸν ἀντίον δὲ τὸ ὑπάρχον ἄνευ
 ἑτέρου ἔχει προτερότητα γεννήσεως. Περὶ τῆς ἀρχῆς
 δὲ τούτης γίνεται ὁ λόγος. Ὡστε δύνανται τις νὰ πι-
 στεύσῃ, ὅτι ἡ πρώτη γένεσις ὠρμήθη ἐκ τῆς γῆς, καὶ
 ὅτι ὑπῆρξε τὸ ἐπακολούθημα τῆς ιδιότητος, ἣν ἔχει
 αὕτη νὰ παράγῃ ἐξ ἐαυτῆς χωρὶς νὰ ἔχῃ χρεῖαν ὀρ-
 γάνων καὶ ἀγγείων, ἅπερ ἡ φύσις ἐξεῦρε μετὰ ταῦτα.»

Οἱ συλλογισμοὶ οὗτοι, οἵτινες ἐκπλήττουσιν ἡμᾶς σή-
 μερον, δὲν εἶνε μόνον ἴδιοι τοῦ Πλουτάρχου, ἀλλ' ἅπαντες
 αἱ συγγραφεῖς τῆς ἀρχαιότητος συμφωνοῦσιν εἰς τοῦτο,
 καὶ οὐχὶ σπανίως βλέπει τις ἐνίοις αὐτῶν ἐπὶ τοσοῦ-
 τον προάγοντας τὴν τόλμην, ὥστε νὰ παριστῶσι τὴν
 Ἀθηνᾶν πλήττουσαν διὰ τοῦ ποδὸς τὴν γῆν, ὅπως ἐξ
 αὐτῆς ἐξέλθωσι ζεύγη καὶ ἀγέλαι ζώων. Ἡ διήγησις,
 ἣν ὁ Βιργίλιος ποιεῖται περὶ τοῦ Ἀριστεύου ἐν τοῖς Γεωρ-
 γικοῖς αὐτοῦ, δὲν εἶνε ποιητικὴ φαντασία, ἀλλ' ἐκφρα-
 σὶς τῆς καθολικῆς πίστεως, ὅτι αἱ μέλισσαι ἐγεννῶντο
 ἐκ σαρκὸς σπητυίας. Ὁ βοσκὸς Ἀριστεός εἶχεν ἀπο-
 λέσει τὰς προσφιλεῖς αὐτῷ μελίσσας, δεηθεὶς δὲ, ἐδι-
 δάχθη παρὰ τῆς θεῆς αὐτοῦ μητρὸς νὰ κατασκευάσῃ
 νέας κυψέλας θυσιάζων νεκρικοὺς τυχρούς.

Hic vero (subitum ac dictu mirabile monstrum)

Aspiclunt liquefacta boum qer viscera toto

Stridere apes utero, etc.

Τὴν ἀρχαιοτάτην τούτην ἔριδα περὶ τῶν ἀμφιβό-
 λων γεννήσεων ἀνήγαγεν ἐσχάτως ὁ Milne-Edwards
 εἰς τὴν μάλιστα ἐνδιαφέρουσαν μορφήν. Ἀφοῦ ἀπέδει-
 ξεν, ὅτι ἐν τοῖς ὀρυκτοῖς τὰ σώματα σχηματίζονται

Authorized licensed use limited to: 172.21.0.5.

Downloaded on 14/05/2024 06:14:44 UTC from Psifiako Apothetirio Dimosias Istor
 Restrictions apply.

δι' ἀπλῆς προσκολλήσεως τῶν ἀτόμων, «Πᾶς τις γινώσκει, λέγει,¹ ὅτι ὅταν μέλλῃ νὰ κατὰσκευασθῇ δρῦς, ἢ ἵππος, ἢ ὕλη ἢ κατὰσκευάζουσιν τὴν δρῦν, τὸν ἵππον, θὰ ᾔτο ἀνίκανος νὰ πλάσῃ τὸ ζῶον, τὸ φυτὸν τοῦτο, ἂν δὲν ἐκινεῖτο πρὸς τοῦτο ὑπὸ σώματος ζῶντος ἤδη τοῦ αὐτοῦ εἶδους πρὸς τὸ γεννώμενον, ἢ φυτοῦ τῆς αὐτῆς φύσεως. Οὕτως εἰς τὴν δρῦν ἢ εἰς τὸν ἵππον ἢ ἰδιαιτέρᾳ αὕτῃ ἰδιότητι ἢ καλουμένην ζωὴ μετὰδίδεται ἐναργῶς. Τὸ ἀρτιγενὲς ζῶον γεννᾶται ὡσπύτως ἐκ γεννήτορος ὁμοίου ἑαυτῷ. Ὑπάρχει λοιπὸν εἶδος τι διαδοχῆς, μεταβάσεως τῆς ζωικῆς δυνάμεως, μὴ διακοπτομένης ἐν τοῖς ἀτόμοις, ἀτινα ἀποτελοῦσιν ἐν τῇ σειρᾷ τῶν χρόνων ἄλλοις ἐξ ὧν ἕκαστον εἶδος συγκροτεῖται. Ἰδοὺ λοιπὸν θεμελιώδης καὶ οὐσιώδης διαφορὰ μετὰξὺ τῶν ἀμόρφων σωμάτων καὶ τῶν ζωικῶν ὄντων. Ὅ,τι δὲ λέγομεν περὶ τῆς δρυὸς ἢ τοῦ ἵππου ἐφ' ἧς μύζεται εἰς ὅλα τὰ φυτὰ καὶ εἰς ὅλα τὰ ζῶα, ἃ βλέπομεν καθ' ἡμέραν. Ἀλλ' ὅμως τὸ εἶδος τοῦτο τῆς γεννήσεως δὲν δύναται εὐκόλως νὰ βεβαιωθῇ πανταχοῦ· διέφυγε δὲ τὰς ὀλίγον ἀκριβεῖς παρατηρήσεις, καὶ μάλιστα δὲν κατενόηθη πολλάκις οὐδ' ὑπ' αὐτῶν τῶν δεξιωτάτων παρατηρητῶν. Οὕτως, ὅταν πτώμα ζώου οἶον· δῆποτε κατὰλείπεται εἰς τὴν ἐπενέργειαν τοῦ ἀέρος, ἢ εἰς τὴν ὑγρασίαν ἐν ἀρμοδίᾳ θερμοκρασίᾳ, κατὰ τὸ θέρος π.χ., τὸ πτώμα τοῦτο πᾶσχει μεταβολὴν τινὰ ἰδιαιτέραν ὀνομαζομένην σήψιν. Τότε βλέπει τις νὰ

¹ Cours de la faculté de sciences. Bl. la Revue des Cours scientifiques τῆς 5 δεκεμβρίου 1863.

ἀναφαίνονται ἐν τῷ βάλθει τῆς οὐσίας ταύτης σκωλη-
κοειδῆ σώματα, ἔχοντα πάσας τὰς εἰδικὰς τῶν ζῴικῶν
ὄντων ιδιότητας. Ταῦτα εἶνε ζῶα. Μυριάδες ζῴικῶν
ὄντων γεννῶνται ἐν τῷ πτώματι τούτῳ, ἐνῷ κατὰ
τὸ διάστημα τῆς ζωῆς τὸ σῶμα τοῦ ζώου οὕτως ἐκτι-
θέμενον εἰς τὴν σῆψιν δὲν προσφέρει ὁμοίον τι. Ἡ γε-
νετήριος σειρὰ φαίνεται λοιπὸν διακοπεῖσα τούλάχι-
στον ἐκ πρώτης ὄψεως. Δὲν εἶνε δύσκολον νὰ ἴδῃ τις
ἐν ταῖς ἐξῆχαις δεξαμενάς πληρουμένας ὑετώδους ὕδα-
τος νὰ καλύπτωνται ταχέως ὑπὸ ἐντόμων, μαλακο-
σράκωντινῶν, καὶ ὡσαύτως ἐν τῇ γειτονίᾳ ὕγρων μερῶν
πολλάκις τὴν γῆν γέμουσαν μικρῶν ἐρπετῶν. Ἐν τοῖς
πλείστοις τούτων εἶνε δύσκολον κατὰ πρῶτον νὰ ἐξηγήσῃ
τις φυσικῶς τὴν ἐμφάνισιν τῶν νέων τούτων ὄντων. Αἱ
δυσκολίαι αὗται ἐφάνησαν τόσον σπουδαῖαι εἰς τοὺς
φυσιοδίφας τῆς ἀρχιότητος, ὥστε ἐνόμισαν ἀναγ-
καῖον νὰ καταφύγωσιν εἰς ἰδιαιτέρην τινὰ ὑπόθεσιν
ἵνα ἐξηγήσωσι τὴν ἀρχὴν τῶν τοιούτων ὄντων. Ἐνό-
μισαν ἀναγκαστὸν νὰ ἀποδεχθῶσιν, ὅτι ἡ φύσις δὲν ἀκο-
λουθεῖ τὴν αὐτὴν ὁδὸν ἐν τῇ κατασκευῇ ἀνωτέρων
ζώων καὶ ἐν τῇ κατασκευῇ ἀσημάντων εἰδῶν, οἶον,
ἐντόμων, μυιῶν, γαλῶν καὶ μάλιστα καὶ ἰχθύων τι-
νῶν. Τὸ ἔργον τοῦτο τῆς αὐτομάτου γενέσεως ἐθεω-
ρεῖτο μέγα ὑπὸ τῶν ἀρχαίων φιλοσόφων. Οἱ φυσιοδί-
φαι κατὰ τὸν μεσαιῶνα καὶ οἱ φιλόσοφοι τυφλῶς ἠκο-
λούθησαν τὰς γνώμας τῶν προγενεστέρων, ἐξ οὗ προέ-
κυψεν, ὅτι ἐπὶ τέσσαρας καὶ δέκα ἐκατονταετηρίδας ἡ
γνώμη αὕτη ἐπεκράτησεν ἐν τοῖς σχολείοις ἀνευ ἀντιρ-

ρήσεως. Ἀπεδέχοντο ὡς καλῶς ἀποδεδειγμένον, ὅτι τὰ ζῶα γεννῶνται κατὰ δύο τρόπους· ποτὲ μὲν κατὰ τὸν τρόπον τῶν ἀνοργάνων σωμάτων, ποτὲ δὲ διὰ τῆς μεταδόσεως τῆς ζωικῆς δυνάμεως τῆς ἐνυπαρχούσης εἰς τὰ ζῶα, τὰ διαδοχικῶς συζευγνύμενα καὶ ὀφείλοντα εἰς τοὺς ἐκυτῶν γεννήτορας τὴν ὑπάρξιν, τὴν μορφήν καὶ τὸν τύπον αὐτῶν. Ἀλλὰ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Ἀναγεννήσεως (de la Renaissance) μεγάλῃ κινήσει ἐγένοντο εἰς τὰ πνεύματα. Κατὰ τὴν δεκάτην ἐβδόμην ἐκατονταετηρίδα συνέστη ἐν Φλωρεντίᾳ σύλλογος φυσικῶν, φυσιοδίφων καὶ ἰατρῶν, σκασπὸν ἔχων τὴν λύσιν τῶν ζητημάτων, τῶν διὰ τῆς πειραματικῆς ὁδοῦ ἐξεταζομένων. Ὁ σύλλογος οὗτος ἔδωκεν ἐκυτῶ τὴν ἐκφραστικὴν ἐπωνυμίαν Ἀκαδημία τῆς πείρας (del cimento). Ἐν δὲ μέλος τοῦ συλλόγου τούτου, ὁ Redi, ἠθέλησε νὰ ὑποβάλῃ εἰς τὰς θετικὰς ἐρεῦνας τὴν οὕτω καθολικῶς ἀποδεδειγμένην θεωρίαν τῆς αὐτομάτου γενέσεως. ἠθέλησε νὰ μάθῃ, ἂν τὰ ἀρτιγενῆ ὄντα ἐμορφώθησαν δι' αὐτομάτου ὁργανισμοῦ τῆς νεκρῆς ὕλης, καὶ ἴδῃ, ἂν ἡ ὑπόθεσις τῶν ἀρχαίων ᾗτο ἡ τῆς ἀληθείας ἐκφρασις. Ἐκκεμε λοιπὸν πειράματα ἐπὶ τῆς γεννήσεως τῶν σκωληκοειδῶν σωμάτων, τῶν κοινῶς ὀνομαζομένων εἰδῶν, ἅτινα οὐδαμῶς ἀνήκουσιν εἰς τὴν τάξιν τῶν σκωλήκων, ἀλλ' εἶνε αἱ σχιδόνες τῶν ἐντόμων. Πάντες γινώσκουσιν, ὅτι εἰς τὰς ζωικὰς ὕλας ἐν σήψει διατελούσας, αἱ σχιδόνες αὐταὶ ἐμφανίζονται παρὰ χρημ. ἂν ἡ θερμοκρασίς εἶνε ὀλίγον ὑψωμένη. Τοῦτο δὲ πρᾶξηται καὶ ὁ ἐκ Φλωρεντίας φυσιοδίφης. Εἶδεν, ὅτι

μουσική τινες ἐλκοντο μακρόθεν ὑπὸ τῆς ὁσμῆς τῆς διαφθορείσης σαρκός, περιίπταντο κύκλῳ, ἐπεκάλυντο συνεχῶς, καὶ ὁμῶς δὲν ἐφάνιντο ἐσθίουσαι ἐκ τούτης τῆς ὕλης. Ἐσκέφθη λοιπὸν ὅτι οἱ σκώληκες, οὗς ὑπέθετον γεννωμένους ἐκ μόνης τῆς ὕλης, ἠδύναντο νὰ εἶνε γεννήματα τῶν εἰρημένων μυϊῶν. Πλὴν τούτου, παρετήρησεν ὅτι οἱ νομιζόμενοι οὗτοι σκώληκες ἀναπτυσσόμενοι, ἔπαυον ἔχοντες τὴν αὐτὴν μορφήν, μετεβάλλοντο εἰς μυῖας. Εἶνε λοιπὸν ἀληθῶς νέαι μουσικαί. Ἡ ἀλήθεια αὕτη δὲν ἦτο ἱκανὴ εἰς τὸν φυσιοδίφην τοῦτον. Ἐκαμε πρὸς λύσιν τοῦ ζητήματος παρατηρήσεις ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῶν περὶ ὧν ὁ λόγος σκωλήκων. Ἐλθεε σάρκα, ἣν ἐτοποθέτησεν εἰς διάφορα ἀγγεῖα, εἷς τινὰ μὲν ἀφῆσας εἰσοδὸν ἐλευθέρην, τὰ δὲ λοιπὰ καλύψας διὰ φύλλων χάρτου, ἔχοντος ὅπως τοσοῦτον λεπτάς, ὥστε νὰ μὴ εἰσέρχωνται μὲν δι' αὐτῶν μουσικαί, νὰ εἰσχωρῇ, ὁμῶς ὁ ἀήρ. Εἶδε τὰς μυῖας ἐρχομένας ἐπὶ τὸν χάρτην καὶ ζητούσας νὰ εἰσεέλθωσι διὰ τῶν ὁπῶν ἐν τῷ κεκλυμμένῳ δοχείῳ. Ἐν τούτῳ τῷ ἀγγεῖῳ οὐδὲ ἐν σκωληκοειδὲς σῶμα ὑπῆρξεν. Ἐν ἄλλῳ πειράματι ἐπέθηκεν ἐπίσης κάλυμμα πηνίου, ὅπερ ὁμῶς ἠδύναντο ἤδη διὰ τινων ὁπῶν νὰ ἐπιτρέψῃ εἰς τὴν μουσικὴν νὰ διεισδύσῃ ὀλίγον. Ὁ Redi εἶδεν ἐπὶ τῆς διαφθορείσης σαρκὸς ἀριθμὸν τινὰ ὧν. »

Ἡ πηροσύνη ζωϊκῶν ὄντων εἴτε ἐντὸς τοῦ σώματος, εἴτε ἐν τοῖς σπλάγχνοις κερποῦ, εἴτε ἐν τοῖς ἥπτον προσιτοῖς μέρεσι τοῦ πτώματος ζώου, ἀπεδόθη ὡσαύτως εἰς τὴν αὐτόματον γένεσιν. Ὑπέθετον ὅτι ἐν τοῖς ἐντοσθίοις ὀργανικαῖς ὕλαι ἐν σήψει ἐδίδον γένεσιν εἰς

σκόληκας. Αἱ παρατηρήσεις τοῦ Vallisnieri καὶ πολλῶν ἄλλων φυσιολόγων τῶν χρόνων ἐκείνων ἐπὶ τῶν ὀπωρῶν καὶ τῶν κηλίδων ἐστήριζαν ἔτι μᾶλλον τὴν πίστιν ταύτην. Ἀνεγνώρισαν, ὅτι πάντα τὰ παράσιτα ταῦτα δὲν εἶνε ἄλλο τι ἄλλ' ἢ τὸ ἀποτέλεσμα τῆς κατὰθέσεως τῶν ὑπὸ τῶν ἐντόμων τεχθέντων ὧν.

Τὸ αὐτὸ καὶ περὶ τῶν ἐγχυματικῶν, τῶν ζωῦφίων, ἅτινα φαίνονται σχηματιζόμενα ἐκ στοιχείων διαλυομένων ἐν τῷ ὕδατι. Ὁ Leuwenhoeck ἐξήγησεν ἡμέραν τινα διὰ τοῦ μικροσκοπίου ὕδωρ βρογχίης, πεσὼν ἐπὶ τοῦ παρὰθύρου καὶ διαμεῖνεν ἐπὶ πολὺ ἐν συναφῇ μετὰ τοῦ ἀέρος. Τὸ ὕδωρ τοῦτο ἐφάνη αὐτῷ κατ' ἀρχὰς καθαρὸν, μετὰ τινὰς ὁμῶς ἡμέρας ἐξετάσας ἐκ νέου αὐτὸ παρეტήρησεν ἄμετρον ἀριθμὸν μικρῶν ὄντων, εἰς ἄκρον λεπτεπιλέπτων, κινουμένων ζωηρῶς καὶ προσφερόντων χαρκακτῆρας ἀληθῶν ζώων. Ἡ ἀνακάλυψις αὕτη ἔλαμψε μέγαν κρότον, ἐπεβεβαιώθη δὲ καὶ ὑπὸ ἄλλων παρατηρητῶν. Ὁ Leuwenhoeck ἐβεβαίωσεν, ὅτι, ὅταν ἐκθέτῃ τις ὕδωρ εἰς τὸν ἀέρα περιέχον χόρτον, χαρτίον, ὀργανικὰς ὕλας, γεννᾶται πλῆθος μικρῶν ὄντων, ἐχόντων ἐνεργῶς τὰ σημεῖα τῆς ζωϊκότητος. Ὅπως λοιπὸν ἐξηγήσωσι τὴν νέαν ταύτην πληθύν, ἔπρεπε ἢ νὰ ὑποθέσωσιν ὅτι τὰ ζῶα ταῦτα προερχόμενα ἐκ προγενεστέρων ζώων, παρασύρονται ὑπὸ τοῦ ἀτμοσφαιρικοῦ ἀέρος καὶ κατατίθενται ἐν καταστάσει σπέρματος, ἢ νὰ ἀποδεχθῶσι τὴν ὑπόθεσιν τῶν ἀρχαίων, δηλαδὴ τὴν αὐτόμαχτον γένεσιν. Ἡ πρώτη θεωρία ἐξήγετο ἐν γένει ἐκ τῶν ἀκριβεστάτων καὶ τελειοτάτων παρατηρητήσεων.

Ἐξ ἐκείνου δὲ τοῦ χρόνου, κατὰ τε τὴν παρελθούσαν ἐκκτονταετηρίδα καὶ τὴν παροῦσαν, τὸ περὶ τῆς αὐτομάτου γενέσεως ἐπανελήφθη πολλάκις καὶ διεκόπη. — Ἐπανελήφθη μὲν ἔνεκα νέων ἀνακαλύψεων τοῦ μικροσκοπίου — διεκόπη δὲ, ὅτε ἡ παρατήρησις ἀπεδείκνυε τὴν ζωϊκὴν καὶ τὴν φυτικὴν ἀρχὴν τῶν ἐκκεκολλημένων σπερμάτων. Καὶ ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς δὲ χρόνοις μετὰ σφοδρότητος τὸ ζήτημα τοῦτο συζητεῖται ὑπὸ διαφόρων τῆς πείρας ἐρευνητῶν, ὧν προσέχρουσιν οἱ K.K. Pouchet καὶ Pasteur, ὧν ὁ μὲν εἶνε ὑπὲρ, ὁ δὲ κατὰ. Ἦδη διεκόπη ἐκ νέου διὰ λόγον, ὅστις θέλει φανῇ μειρακιώδης εἰς τοὺς ἀπογόνους ἡμῶν· διότι δηλαδὴ ἀμφοτέρω τὰ στρατόπεδα δὲν κατ' ὥρθωσαν νὰ ἐννοήσωσιν ἄλληλα, μεμφόμενοι ἐκαστοὶ ἐκαστέρους μετ' ἑαυτοῦ δικαίου, ὥς εἰς κενὸν τοῦ λοιποῦ ἀποβάνοντος τοῦ ἀγῶνος.

Τὰ πειράματα, ἅτινα ἐγένοντο κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ὠθήσαντα εἰς τὰ ὀπίσω τὸ ζήτημα, χωρὶς νὰ λύσωσιν αὐτὸ, δύνανται νὰ παραβληθῶσι πρὸς τὰ πρότερον κατὰ τε τὸν τύπον καὶ τὰ ληφθέντα πορίσματα. Ἰδοὺ ἐν κεφαλαιῷ ἐν τῶν πειραμάτων τούτων. « Ἀς εἰσπράξωμεν εἰς κύβον ὑάλινον, ἔχοντα τοίχους λεπτοτάτους καὶ ὁμαλωτάτους, λέγει τις ἐκ τῶν ἀλλογενῶν, ὁ K. Joly, ὀλίγον ὕδωρ, ὀλίγον ἀέρα καὶ τινα τεμάχια φυτικοῦ κυψελώδους ἴστού. Ἀς κλείσωμεν, τήκοντες διὰ τῆς φλογὸς τὸ ἄκρον τοῦ κύβου, καὶ ὡς παρατηρήσωμεν τὸ συμβησόμενον. Πρῶτον θὰ ἴδωμεν σχηματιζόμενον σωρὸν ἐκ μικρῶν σπέρματων σωμα-

τίων, προερχομένων ἀνκμφιβόλως ἐκ τοῦ φυτικού ἱστού, ὅστις ἤδη ἀρχεῖται φθειρόμενος. Κατὰ μικρὸν, ἐπὶ τῶν ἀνωμάλων ἄκρων τοῦ σωροῦ τούτου θὰ ἀποχωρισθῶσι μικρὰ ἐκφύματα διαφανεστάτα, ἀλλ' ἔτι ἀκίνητα· ταῦτα εἶνε τὸ *bacterium terma* ἐν τῇ ὁδῷ τῆς μορφώσεως. Ἄς περιμένωμεν δύο ἢ τρεῖς ὥρας ἔτι καὶ τὰ ζῶντα, ἐλευθέρα καθιστάμενα, θὰ κινηθῶσι πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἡμῶν ὡς εἰ ἐλάμβανον ἀπόπειραν ὑπάρξεως. Ἐπειτα θὰ ἐξορμήσωσι μετὰ ταχύτητος βέλου· εἰς τὸ βάθος τοῦ ὑγροῦ· ἕτερα θὰ ἔλθωσι νὰ ἐνωθῶσι μετὰ τούτων καὶ παρὰχρῆμα τὸ πλῆθος αὐτῶν θὰ ἀποβῇ οὕτω μέγα, ὥστε δὲν θὰ δύνασθε πλέον νὰ ἀριθμῆτε αὐτά. Μετὰ ἐκκαίδεκα συνεχεῖς παρκτηρήσεις οἱ ὀφθαλμοὶ ὑμῶν θὰ ἀρνηθῶσι βεβαίως νὰ ὑπακούωσι, θὰ ἀποκῆμετε, ὅπως ἔπαθε τοῦτο ὁ *Mantsgazza*· ἀλλ' ὅπως οὗτος, οὕτω καὶ ὑμεῖς θέλετε καταθελεθῆ, κατακαμβάνοντες τὴν ζωὴν ἐν τῇ γενέσει αὐτῆς.»

Πόθεν προέρχονται τὰ ζῶντα ταῦτα ὄντα, τὰ σχηματισθέντα καθ' ὅλα αὐτῶν τὰ μέρη ἐκ τῆς ὀργανικῆς ὕλης; Οἱ ἀντίπαλοι ἀποκρίνονται, ὅτι ὁ ἀῆρ γέμει μυριάδων μικροσκοπικῶν σπερμάτων αἰωρουμένων, ὅτι ταῦτα προέρχονται ἐκ τούτων. Χωρὶς νὰ τὸ ἀποδεικνύωσι ζητοῦσι ἀέρα ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ *Montanvert*, βράζουσι τὰς ὀργανικὰς οὐσίας καὶ φαίνεται, ὅτι ἡ λεγομένη αὐτόματος γένεσις δὲν ὑφίσταται πλέον.

Εἰς ταῦτα συγκεκλιούται ἡ συζήτησις. Ἡμεῖς οὐδὲν μέρος λαμβάνοντες ὑπὲρ ἢ κατὰ τῆς διδασκαλίας ταύτης νομίζομεν, ὅτι τοῦτο εἶνε γεγονός, περὶ

οὐ δὲν ἐσκέφθησαν ἀρκούντως, περὶ οὗ ἴσως οὐδαμῶς ἐσκέφθησαν καὶ ὅπερ φαίνεται ἡμῖν ἄξιον νὰ λάβῃ μέρος εἰς τὴν μικροσκοπικὴν ταύτην παράστασιν τοῦ θεάματος.

Ἡ ζωὴ εἶνε δικαεχυμένη ἀνὰ πᾶσαν τὴν φύσιν· ἡ γῆ εἶνε δοχεῖον ἀνεπαρκές νὰ τὴν περιλάβῃ, ὑπερεκχεῖται δὲ πανταχόθεν ἐκείνη, καὶ μὴ ἀρκουμένη νὰ πληροῦ τὰ ὕδατα καὶ τὴν ἀνόργανον γῆν συνεσπειραμένη περὶ ἑαυτὴν, ζῇ ἐξ ἑαυτῆς, καλύπτει διὰ παρασίτων τὰ ζῶα καὶ τὰ φυτὰ, ἐξαπλώνει ἀόρατα δάση ἐπὶ τῶν νώτων ἐλέφαντος, ἢ ἄγει ἀγνώστους ἀγέλας βοσκομένας ἐπὶ φύλλων δένδρου. Ἡ πολλαπλῇ ἄρα, ἡ ἀκατάληπτος, ἡ ἀναρίθμητος αὕτη ζωὴ πληροῖ ζωῶφιων πᾶν εἶδος ὄντων, πᾶν εἶδος ὑποστάσεως. Καὶ ὅταν ἀκόμη βλέπωμεν μίδας μεγεθυνομένας ἐν τῷ τυρῷ, σκώληκας ἀνισαμένους ἐκ πτώματος καὶ ἐγγυματικά ἐμφανιζόμενα ἐν ὑγρῷ τινι, δὲν εἶνε ταῦτα ζωῶφια προὔπάρχοντα ἐν σπέρματι ἢ ὑπὸ ἀλλοίαν κατωτέραν τινὰ μορφήν ἐν τῷ γάλακτι, ἐν τῷ ζωϊκῷ ὄντι, ἐν τῷ ὑγρῷ, πᾶσχοντα μεταμόρφωσιν τινὰ ὑπὸ τὴν ἐπενέργειαν τῶν καταστάσεων εἰς ἃς ἤδη εὐρίσκονται; Ἀρά γε, εἰξεύρομεν πόσα εἶδη ζώων καὶ φυτῶν ζῶσιν ἐν τῷ ἡμετέρῳ σώματι; Τὸ ὠν τῆς ταινίας εἶνε διεσπαρμένον ἀφθόνως εἰς τοὺς ἰσούς τοῦ χοίρου καὶ τοῦ προβάτου, εἶνε ταπεινὴ τις ἔλμινς καὶ ἐν τοῖς ἐντοσθίοις μόνον ἄρχεται ἀναπτύσσουσα τὰς πολυαρίθμους αὐτῆς ἀρθρώσεις· δύο ξενοδοχεῖα προσφέρονται εἰς διατήρησίν της, τὰ ζῶα καὶ οἱ ἄνθρωποι. Εἰσπνέομεν αὐτὸ συγχρόνως

μετὰ τὴν πρώτην χοίρειον καὶ τὴν δευτέραν, ὡς μετὰ προβάτιον,

καὶ τοῦ λοιποῦ θὰ κατοικῇ ἄφροντις ἐν ἡμῖν, ὡς ὁ πρῶτος ἐνοικιαστὴς. Ἡ κληρονομία καὶ ὁ ἀλευροφάγος συγκατέρχεται εἰς τὸν ἡμέτερον στόμαχον, μετὰ τοῦ οἰκητηρίου αὐτῶν. Τὰ πλεῖστα τῶν ἡμετέρων πικρασίτων εἰσὶν ἀβλαβῆ, ἀλλ' ἐν τῇ ἀχαριστίᾳ των τινὰ προξενούσι τὸν θάνατον τοῦ εὐεργέτου αὐτῶν. Τίς δὲν ἠκολούθησε τὴν νεωστὶ γενομένην συζήτησιν περὶ τῶν τριχίνων; Ἀπὸ τῆς ἀνακαλύψεως τοῦ μικροσκοπίου πόσα πικράσιμα δὲν εὗρέθησαν, — ἐν τῷ αἵματι ἡμῶν, — ἐν τῇ σαρκί, — ἐν τῷ ἑστέει, — ἐπὶ τῶν ὀδόντων, — ἐν τοῖς ὠτίοις, — ὑπὸ τὸν βολβόν τοῦ ὀφθαλμοῦ, — ὑπὸ τοὺς πλήρεις νεύρων ῥώθωνας τῆς ρίνος; Τρέφομεν σακροφάγα καὶ χορτοβόρα, ἔχομεν ἰχθῦς γλυκέων ὑδάτων περιστρεφόμενους ἐντὸς τῶν ἡμετέρων φλεβῶν καὶ ἰχθῦς ἁλμυρῶν ὑδάτων κολυμβῶντας ἐν τῷ ὠκεανῷ τῶν ἀρτηριῶν. Εἰδὸς τι φυκῶν βλαστάνει ἐν τοῖς πνεύμασι τῶν φθισιάντων. Αἱ βλένναι τῆς γλώσσης ἐν τῷ πυρετῷ συντίθενται ἐκ πληθύος ἐγγχυτικῶν ζωῶν. Περιφανῆς τις ἱατρός, ἡμέτερος φίλος, συνεχῶς πικρετήρησεν νὰ ἐκρηγνύωνται αἰφνηδίνως χιλιάρδες φθειρῶν εἰς ἀσθενεῖς προσβληθέντας ἐκ τυφοειδοῦς πυρετοῦ, (ἡ ἕκτακτος γεννητικὴ δύναμις τῶν ἀπτέρων τούτων ἐξήρκει ἴσως ὅπως ἐξηγήσῃ τὸν πολλὰ πλῆθος αὐτόν). Οἱ κολεόπτεροι δὲν περιμένουσι τὸν ἡμέτερον θάνατον ὅπως ἀφίνωσι τὸν ὑπ' αὐτῶν οἰκούμενον κόσμον. Ἀδιόρατα ἔντομα εἰσέρχονται εἰς τοὺς πνεύμονας καὶ μεταδίδονται ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν. Εὐρον ἐν τῷ οἰσοφάγῳ βοῦς ὀλοκλήρους οἰκογενεῖας βδέλλων, αἵτινες εἶχον κατὰ

βροχισθεῖ ἀνχαμριβόλως ἐν μικροσκοπικῇ καταστάσει καὶ ἐκλέξει τὸ ἐνδιαιτήμα τοῦτο. Ὁ στόμαχος ἵππου εἶνε ἡ νοσηρὰ ἀτμόσφαιρα τῆς ζωῆς τῶν οἰτρων. Πόσα εἶδη βιοῦσιν ἐν τοῖς ζωϊκοῖς σώμασι χωρὶς νὰ δύνανται νὰ λάβῃ εἰδήσιν τούτου, πλὴν τοῦ κόσμου τῶν ἐξωτερικῶν παραστάσεων, τῆς ψύλλας, τοῦ φθειρῶς, τοῦ κόρεως, τοῦ ἀκάριτος κατλ; Φιλόσοφος τις εἶπεν ὅτι τὰ μέρη σώματός τινος ἔχουσι προσωπικὴν ζωὴν, καὶ δὲν εἶνε πλεόν σήμερον ἰταχὸν θράσος νὰ βλέπῃ τις ἐν τοῖς ἀνωτάτοις ζώοις κυψελῶδες οἰκοδόμημα κατοικούμενον ὑπὸ ἀνυπολόγιστου πλήθους στοιχειωδῶν ζώων. Ἄν λοιπὸν ἔχει οὕτως, τὸ πᾶν εἶνε ζωὴ ἐν τῇ φύσει. Οὐ μόνον ὁ ἀὴρ, ἀλλὰ καὶ τὰ ὕδατα, τὰ κυμαίνόμενα σωματικά, τὰ ὀργανικά καὶ ἀνόργανα στοιχεία, γέμουσι ζωῆς ἀδιοράτου, εἰδῶν ὑποκειμένων εἰς τὰς τρεῖς φάσεις κοινὰς τῷ κόσμῳ τῶν ἐντόμων, καὶ ἐμφανιζομένων ἐν ταύτῃ ἢ ἐκείνῃ τῶν μεταμορφώσεων τούτων, κατὰ τὴν ἰδιοσυγκρασίαν, τὴν θερμότητά, καὶ τὴν περιβάλλουσαν αὐτὰ ὑγρασίαν. Ὑπὸ τὴν ὄψιν ταύτην, θεωρουμένη ἡ αὐτόματος γένεσις, δὲν φέρει τὸ ἀληθὲς αὐτῆς ὄνομα· προσφέρει δὲ μόνον ἡμῖν ὄψιν τῆς παγκοσμίου ζωῆς, ἥτις κινεῖται ἐν ἐκαστῇ ἀτόμῳ τῆς ὕλης.—Ὁ τρόπος οὗτος τοῦ θεωρεῖν τὸ ζήτημα, στηρίζεται τοσούτῳ μᾶλλον, ὅσον ἕκαστον εἶδος σταθερῶς ἐμανίζεται ἐν τῇ ἰδιαιτέρᾳ οὐσίᾳ, ἥτις φαίνεται ἀνήκουστα αὐτῷ. Τὸ ἐγγυματικὸν τοῦ χόρτου δὲν εὐρίσκεται ἐν τῷ βεβρασμένῳ πιτύρῳ καὶ ἡ ζωὴ τοῦ οἴνου δὲν εἶνε ἡ αὐτὴ τῇ οἶνι σίτου.

Authorized licensed use limited to: IN221.035.

"Ὅπως καὶ ἂν ἔχῃ σὸ μυστήριον τὸ ὑπὸ τὸ φαινόμενον τῆς αὐτομάτου γενέσεως ἀπέχει πολὺ τοῦ νὰ ἔχῃ δικασθῇ. Ἐν ἡμέρᾳ τινὶ βεβαίως καὶ ταχέως θὰ ἐπαναληφθῇ ἡ συζήτησις ἀπὸ τοῦ σημείου ὅπου ἀφῆκεν αὐτὴν ὁ Lachesis. "Ἄν καὶ ἐν τῇ σήμερον εὐρίσκεται κατὰστάσει, ἡ ὑπόθεσις τῆς δημιουργίας τῆς ζωῆς φυλάττει αὐτῆς τὴν ἀρχαίαν ἀνεξαρτησίαν, εἰς οὐδὲν παραβλαπτομένη οὔτε ὑπὸ τῶν ὅπλων τῆς Ἑτερογενείας οὔτε ὑπὸ τῶν τῆς Πανσπερμίας.

Ἡ πάλῃ ἔκρυψε δι' ἀπορίαν ὅπλων, ἐπὶ τοῦ πικρόντος, εἶνε ἀδύνατον νὰ γνωρίζῃ τις ἂν ὁ λεπτότατος ἀὴρ ὁ ἐπὶ τῶν χιονοσκεπῶν κορυφῶν τῶν ὀρέων δὲν περιλαμβάνει σπέρματα. Εἶνε ὡσαύτως ἐπίσης ἀδύνατον νὰ γνωρίζῃ τις, ἂν τὰ σπέρματα ταῦτα δὲν ἀντέχουσιν ὑπεράνω τῆς θερμότητος τῶν ἐκκτὸν βαθμῶν. Ἐρᾶν ἡμῖν ἐνίοτε ὅτι οἱ ἐρευνῆται φοβούμενοι ἀποτυχίαν (φόβος φυσικώτατος ἄλλως), δὲν ἐφύλαττον τὴν αὐτὴν αὐστηρότητα, ἣν ἂν ἦσαν ξένοι ἢ ἀντίπαλοι πρὸς ἐκτούς. Ὅπως δὴποτε τὸ πρόβλημα ἔμεινεν ἐκ νέου ἄλυτον· ὅπερ μᾶλλον ἐθαυμάσαμεν ἐν τῇ πάλῃ ταύτῃ, εἶνε ὅτι παρατηρήσαμεν ὅτι ἐκότερα τῶν σκετοπέδων καὶ μάλιστα τὸ ἐν ἐξ αὐτῶν, ἤθελον νὰ ἐναρῶσιν ἐν τούτῳ ζήτημα τῆς φυσικῆς θεολογίας, ἐν ᾧ τῇ θεολογίᾳ ταύτῃ, οὐδὲ διαφέρει τὸ παράπαν τὸ ἀποτέλεσμα τῶν παρατηρήσεων. Ἰδοὺ ἀπόφασις, ἥτις θὰ κατὰπλήξῃ βεβαίως τοὺς ἀναγνώστας ἡμῶν. Ἀλλ' ὅμως προχωρῶν εἰς τὰ σπλάγχνα τῆς ὑποθέσεως, δύναται τις νὰ εἴπῃ ὅτι ἡ μορφή τῆς ἀθείας ῥιφθεῖσα

κατὰ τῶν ὑποστηρίζοντων τὴν αὐτόματον γένεσιν, δὲν εἶνε ἀξία ἐκείνων, οὔτινες κατὰ τὸ πειράδειγμα τοῦ Pouchet, δὲν ἡρμήνευον θεολογικῶς τὰ πειράματα ταῦτα· καὶ ὅτι οἱ ἐρμηνεύοντες θεολογικῶς ταῦτα, διατελοῦσιν ἐν οἰκτροῇ πλάνῃ συμπεραίνοντες κατὰ τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ.¹

Νὰ πιστεύῃ τις ὅτι τὰ ζῶικὰ ὄντα, φυτὰ ἢ ζῶα δύνανται νὰ γεννηθῶσιν αὐτομάτως ἐκ συνδυασμοῦ τινῶν στοιχείων, τοῦτο εἶνε τοσοῦτον ἐναντίον τοῦ ἄλη-

¹ Εἶχον ἄδικον νὰ μεταθέσῃ οὗτοι πως τὴν ὑπόθεσιν τοῦ ζητήματος. Ὁ Pasteur μεσουρανοῦσης τῆς Σορβόνης προέβη ἐπὶ τοσοῦτον ὥστε νὰ ἐξενέγκῃ τὰς ἐξῆς κατηγορίας.

«Ὁποῖος θρίμμιος τοῦ ὕλισμοῦ, ἐὰν ἡδύνατο διαμαρτυρούμενος νὰ βεβαιώσῃ ὅτι στηρίζεται εἰς τὸ ἀποδοδεγμένον γεγονός τῆς ὕλης ὁργανουμένης ἀφ' ἑαυτῆς! Τῆς ὕλης, ἥτις ἔχει πᾶν ἐν ἑαυτῇ ὅλας τὰς γνωστὰς δυνάμεις! Ὡ! ἂν δυνάμεθα νὰ προσθέσωμεν αὐτῇ καὶ τὴν ἐτέραν ἐκείνην δύναμιν τὴν καλουμένην ζωὴν, τὴν ζωὴν, τὴν οὕτω ποικίλην ἐν ταῖς ἑαυτῆς ἀποκαλύψεσι! Τί φυσικώτερον τοῦ νὰ θεοποιήσωμεν τὴν ὕλην ταύτην; Εἰς τί ἀρὰ γε ὠφελεῖ νὰ ἀνατρέχωμεν εἰς ἔννοιαν ἀρχικῆς δημιουργίας, ἐνώπιον τοῦ μυστηρίου τῆς ὁποίας κλίνομεν γόνυ;» Ὁ Pouchet, βαρυθιθεὶς ἐπὶ τῇ κατηγορίᾳ ταύτῃ, ἀπήντησεν εὐλόγως (βλ. le Mouvement scientifique en 1864 par M. M. Menault et Boillot). Νὰ φορέσῃ τις τὸ προσωπεῖον τῆς θρησκείας ὅπως καταβάλλῃ τοὺς ἀντιπάλους του, εἶνε ἀνῆκουστον πρᾶγμα τῷ ἐπιστημονικῷ ἄμειβον· νὰ ἀποδώσῃ δὲ αὐτοῖς δοξασίας ἃς γινώσκει ὅτι ἐκεῖνοι δὲν ἔχουσι, εἶνε ἀνάξιον.» Ἐλέχθη ὅτι ἡ Ἀκαδημία τῶν ἐπιστημῶν ἀκολουθεῖ τὴν τοιαύτην θεολογικὴν πλάνην, ἀπεδοκίμασε τὴν αὐτόματον γένεσιν. Πρὸς δὲ τούτοις φαίνεται, ὅτι πρὸ ἐξήκοντα ἐτῶν περίπου, ἠρώτησέ τις τὸν Κυβερνερ σφραγιδοφύλακα τοῦ Πανεπιστημίου, ἂν ἐπίστευεν εἰς τὴν αὐτόματον γένεσιν.—Δὲν τὸ θέλει ὁ αὐτοκράτωρ! ἀπεκρίθη ὁ περιφανὴς φυσιοδίφης. Ὁ

Libertarian use limited to: 172.21.0.5.

ἡμικανοίκτων στομάτων αὐτῶν, διεχύθησαν ἡδέα ἀρώ-
ματτα. Ἀργότερα τὰ θάλλοντα φυλλώματτα τῶν δα-
σῶν ἐφαινδρύνθησαν ὑπὸ τοῦ κελυθώματος τῶν πτη-
νῶν καὶ οἱ ἀπειρήριμοι ξένοι τῶν πρώτων θαλασσῶν
ἠϋζήθησαν ἐν τῷ ὑγρῷ βασιλείῳ. Κατὰ μικρὸν καὶ
διαδοχικῶς ἡ γῆ ἠνοίχθη εἰς τὰ θέληττα τῆς ζωῆς·
ἐμψυχουμένη ὑπὸ τῆς αἰωνίου πνοῆς, εἶδε τὸ φῶς καὶ
τὰ σκόττα τῶν ὑπάρξεων διερχόμενα ἐπὶ τοῦ ἐκυτῆς
μετώπου. Ἄς ὑποθέσωμεν πρὸς στιγμὴν ὅτι ἡ ὀργα-
νικὴ δύναμις, ἡ μεταδιδομένη σήμερον ἀπὸ γενεᾶς εἰς
γενεάν, ἀνεφάνη ὡς φυσικὴ ἀκολουθία καὶ ἀναπόφευ-
κτος τῶν γονίμων κατὰστάσεων, ἐν αἷς εὐρίσκετο ἡ γῆ
ὅτε ἐσήμανεν ἡ ὥρα τῆς ζωῆς· ὁ δὲ ὑποθέσωμεν ὅτι
αἱ πρῶται ὀργανικαὶ κυψέλαι ἔχουσσι διάφορον σύστα-
σιν σχηματίζουσιν πρωτογενεῖς τύπους διακεκριμένους,
ἀπλοὺς ὅμως, πτωχοὺς ἀκατεργάστους, ἦσαν ἡ βάσις
τῶν διαδοχικῶν μεταβολῶν· ὁ δὲ ὑποθέσωμεν τελευ-
ταῖον ὅτι πάντα τὰ φυτικὰ καὶ ζωικὰ εἶδη συμπερι-
λαμβανομένου καὶ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ἦσαν τὸ
ἀποτέλεσμα βραδέων μεταμορφώσεων, γενομένων ὑπὸ
τῆς προηγουμένης κατὰστάσεως τῆς σφαίρας· κατὰ τί
ἡ θεωρία αὕτη ἀντικρίει τὴν ἀνάγκην ἀρχικοῦ Δημιουργοῦ
καὶ Διοργανωτοῦ; Τίς ἔδωκε τοὺς νόμους τούτους
εἰς τὸ σύμπαν. Τίς διωργάνωσε τὴν γονιμότητα τῆς
γῆς; Τίς ἐνεφύσησεν εἰς τὴν φύσιν διαρκῆ τάσιν εἰς
τὴν πρόοδον; Τίς ἔδωκεν εἰς τὰ στοιχεῖα τῆς φύσεως
τὴν δύναμιν τοῦ περᾶγειν ἢ τοῦ λαμβάνειν ζωὴν; Τίς
ἐπενόησε τὴν ἀρχιτεκτονικὴν τῶν ἐμψύχων τούτων σω-

μάτων τῶν θρυμμάτιων αὐτῶν οἰκοδομημάτων; ὧν ἄπαντα τὰ ὄργανα τείνουσι πρὸς τὸ αὐτὸ τέλος; Τίς ὁ ἐπιστᾶς εἰς τὴν διατήρησιν τῶν ὄντων καὶ τῶν εἰδῶν διὰ τῆς ἀμυμῆτος κατασκευῆς τῶν ἰστών, τῶν συνκροώσεων, τοῦ μηχανισμοῦ;—διὰ τοῦ προορατικοῦ δώρου τοῦ ὁρμεφύτου, δι' ὧν τῶν δυνάμεων, ἃς ἔλαβον τὰ ὄντα ἕκαστον κατὰ τὸ ἔργον ὃ εἶνε προωρισμένον νὰ πράξῃ ἐπὶ τῆς σκηνῆς τοῦ κόσμου; Ἐν ἐνὶ λόγῳ ἂν ἡ δύναμις τῆς ζωῆς εἶνε τῆς αὐτῆς φύσεως καὶ αἱ δυνάμεις τῶν μορίων, ἐρωτῶμεν καὶ πάλιν τίς εἶνε ὁ αἴτιος; Διότι ὁ δημιουργήσας τι δὲν κατεσκεύασε πᾶν τοῦτο τῇ ἰδίᾳ χειρὶ, νομίζετε ὅτι δύνασθε νὰ ἀρνήσθε τὴν ὑπαρξίν αὐτοῦ; Εἰλικρινῶς φρονεῖτε ὅτι ἀντὶ νὰ γράψω τὸ ἔργον τοῦτο, λέξιν πρὸς λέξιν, γράμμα πρὸς γράμμα, εἴτε νὰ στείλω τὸ χειρογράφων εἰς τὸ *Bιβλιοπωλεῖον* τῆς Ἀκαδημίας, ὅπερ νὰ παραδώσῃ αὐτὸ εἰς τινὰ τῶν ἑαυτοῦ τυπογράφων, αὐτὸς δὲ εἰς τινὰ τῶν ἑαυτοῦ ὑπαλλήλων, κοινῶς καλουμένων *στοιχειοφύλλων*, οὗτος δὲ πάλιν νὰ συνθέσῃ αὐτὸ διὰ τῶν ὑπαξιωματικῶν, στρατιωτῶν κλ. Εἴτε καὶ γὰρ ἐν τῷ ἑμῷ μέρει νὰ διορθώσω τὰ δοκίμια, ὧν τὰ καλῶς ἔχοντα νὰ ἐπιθεωρηθῶσι, κατὰ τὸν τυπογραφικὸν τρόπον, ὑπὸ τοῦ ἐργοστασιάρχου, κατόπιν δὲ τῶν προπαρασκευῶν τούτων νὰ γείνῃ ἡ ἐκλογὴ τοῦ χάρτου, ἐφ' οὗ βλέπετε τὸ βιβλίον τετυπωμένον, νὰ ἐπιτεθῶσιν αἱ σελίδες, ἐκτυπωθῇ, στιλβωθῇ, συνκροισθῶσιν τὰ φύλλα, συμπτυχθῶσι, προστεθῇ τὸ περιχάλυμα καὶ ἐπὶ τέλους δημοσιευθῇ . . . . πιστεύετε

λέγω ὅτι ἀντὶ τὰ ἐῖδετε διερχόμενον τὸ βιβλίον τοῦτο διὰ τόσων δοκιμασιῶν καὶ κόπων, μοι ἦτο δυνατόν, ὅτε συνέλθοις τὸ σχέδιον, καὶ θέλω μόνον ὥστε τὸ σχέδιον τοῦτο διαδοχικῶς καὶ συνταχθῇ, καὶ τυπωθῇ καὶ δημοσιευθῇ, δὲν θὰ ἤμην διὰ τοῦτο ὁ συγγραφεὺς, προσθέτω μάλιστα ὁ συγγραφεὺς ὁ μᾶλλον προνομιούχος τῶν ὅσων ποτὲ ὑπῆρξαν; Νομίζετε ὅτι ἐπειδὴ διέταξα ἀπλοῦς τινὰς νόμους, δυνάμει τῶν ὁποίων ἡ δίκαιοιά μου, δύναται καὶ ἐκφρασθῇ διὰ τοῦ μέλανος, τοῦ χάρτου, τοῦ μολύβδου, ὀργάνων ἀδρανῶν καὶ τυφλῶν ἐνεργούντων διὰ τῆς ἐπενεργείας τῆς ἐμῆς θελήσεως καὶ τῆς διευθύνσεως τῆς διαρκoῦς ἐπιστάσεώς μου, νομίζετε λέγω, ἐπειδὴ ἔχω τοιαύτην δύναμιν καὶ βλέπω τὸ βιβλίον μου ἀναβλαστάνον ὑλικῶς οὕτως ἀοράτως ὅπως ἐβλάστησεν ἐν τῇ δικαιοίᾳ μου, τοῦτο θὰ μὲ ἀφήρῃ τὸν τίτλον (λίαν μέτριον ἀληθῶς) τοῦ συγγραφέως τοῦ ἔργου τούτου; Τὸ κατ' ἐμὲ Κύριοι ὑλισταὶ, θὰ ἤμην λίαν εὐχαριστημένος ἂν ἀπηλλασσόμην τῶν διορθώσεων καὶ τῶν δοκιμασιῶν, περὶ ὧν ὁ Βαλζάκ ἔλεγεν ὅτι εἶνε ἡ κόλασις τῶν συγγραφέων· καὶ ἂν κακεντρεχῇ τις εὐτράπελος, ἐτοιχοκόλλει εἰς τὰς ὁδοὺς τῶν Παρισιῶν ὅτι τὸ βιβλίον μου γίνεται ἀφ' ἑαυτοῦ, θὰ ἐγέλων ἐξ ὅλης καρδίας καὶ θὰ ἐφυλαττόμην καὶ ἀποδιώξω οὕτω πολῦτιμον προνόμιον.

Ἄν λοιπὸν ἐτόλμων, καὶ παρὰβᾶλλον τὸ ἐμὸν βιβλίον πρὸς τὸ βιβλίον τῆς φύσεως, μοι φαίνεται ὅτι ἤθελον ἐπιχειρήσει παρὰβολὴν μεταξὺ ἀνδρείκελου κινουμένου δι' ἑλατηρίου καὶ τῆς Ἀφροδίτης τῶν Me-

δίκων ζώσης, ἢ μᾶλλον μεταξὺ τῶν τροχῶν τοῦ ὥρολογίου τοῦ δωρηθέντος εἰς Κάρολον τὸν Μέγαν ὑπὸ τοῦ καλίου Χαροῦν-αλ-Ρασχίθ καὶ τοῦ μηχανισμοῦ τοῦ συστήματος τοῦ κόσμου. Ἐν πάσῃ περιπτώσει, δὲν θὰ εἴσθε ὑμεῖς κύριοι, οἵτινες ἠθέλατε ἀναβιβάσει τὴν ἐμὴν σύνθεσιν, εἰς τὸ ὕψος τῆς συνθέσεως τῆς φύσεως. Ἄν τὸ ἐλάχιστον ἀνδρείκελον καὶ ὁ κοινότατος μηχανισμὸς ἀποκλύπτουσιν εἰς τὸν Βολταῖρον (οὗτινος εἶνε γνωστὴ ἡ ὁμολογία) τὴν ὑπερξίν ἑνὸς ἢ πλειοτέρων τεχνιτῶν, εἰς τί καταντᾷ ἡ ἄρνησις τῶν μὴ θελόντων νὰ ἀναγνωρίσωσιν ἀρχιτέκτονα ἐν τῇ ὑψίστῃ ἁρμονίᾳ τοῦ οἰκοδομήματος τοῦ σύμπαντος;

Ὅστις δὴποτε λοιπὸν καὶ ἂν εἶνε ὁ αὐθαίρετος κύκλος, ὃν φανταζόμεθα νὰ περιγράψωμεν περὶ τὴν αἰσθητὴν ἐνέργειαν τοῦ Δημιουργοῦ καὶ δι' οὗ ἀξιούμεν νὰ διορίσωμεν τὴν παρουσίαν αὐτοῦ δι' ἀπαρχμύλλου δεξιότητος, ἡ ἐννοια τοῦ Θεοῦ διδράσκει πάντοτε ἐπιτηδεῖως. Ἡ ἰδιαιτέρα αὕτη ιδιότης τοῦ ἀδημιουργήτου ὄντος φανεροῦται ἐν ἐκάστῳ συμπεράσματι τῶν ἡμετέρων λόγων!

Εἶπον ἡμῖν ὅτι ὁ Darwin, εἶχε πλησίον αὐτοῦ ἀγγλικανὸν τινα θεολόγον, εἰς ὃν εἶχεν ἀνατεθειμένον νὰ ἀκολουθῇ τὰ πράγματα καὶ φυλάττῃ διηνηκὴ ἁρμονίαν μεταξὺ τῆς θρησκευτικῆς συνειδήσεως τοῦ ἐξόχου φυσιοδίφου καὶ τοῦ ὑποτιθεμένου συμπεράσματος τῆς ἑαυτοῦ θεωρίας, τῆς φυσικῆς ἐκλογῆς. Πλὴν τούτου, ἡ μεταφράσις αὐτοῦ λαμβάνει τὴν φροντίδα ὅπως γνωστοποιήσῃ ἡμῖν ὅτι ἀμάρτην ὁ Darwin ἰσχυρίζεται ὅτι

τὸ ἑαυτοῦ σύστημα οὐδαμῶς ἐναντιοῦται εἰς τὴν θεῖαν ἔννοιαν.» Τὸ καθ' ἡμᾶς μετ' ἀληθοῦς ἐσωτερικῆς εὐχαριστήσεως προσθέτομεν ἐνταῦθα εἰς τὰς ἰδίους ἡμῶν πεποιθήσεις, τὰς τοῦ συγγραφέως τῆς Ἀρχῆς τῶν *Εἰδῶν*. «Οὐδένα λόγον, λέγει, βλέπω, δι' ὃν αἱ ἐκτιθέμεναι ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ θεωρεῖται προσβάλλουσι τὰς θρησκευτικὰς πεποιθήσεις οὕτινος δῆποτε. Ἐπειτα ὅπως ἀποδείξωμεν πόσον παρόμοιαι ἐντυπώσεις εἶνε ὀλίγον διαρκεῖς, ἀρκεῖ νὰ ὑπενθυμίσωμεν, ὅτι ἡ μεγαλητέρα ἀνακάλυψις, ἣτις ποτὲ ἐγένετο ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου, ἡ περὶ τῆς βαρύτητος θεωρίαι, ἐπολεμήθη ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Λεϊβνιτίου, ὡς ἀνκτρεπτικὴ τῆς φυσικῆς θρησκείας. Περιφρηνῆς τις συγγραφεὺς μοι ἔγραψεν ἡμέραν τινα ὅτι κατὰ μικρὸν ἐνόησεν πῶς εἶνε δικαιότερον καὶ μάλλον ἀρμόζον εἰς τὴν περὶ τοῦ Θεοῦ ἔννοιαν, νὰ πιστεύωμεν ὅτι ἐδημιούργησε μόνον ἀρχικὰς τινὰς μορφαί, ἱκανὰς νὰ ἀναπτυχθῶσιν ἀφ' ἑαυτῶν εἰς ἐτέρας ὠφελίμους, ἢ νὰ ὑποθέτωμεν ὅτι εἶνε χρεῖαι νέου ἔργου τῆς δημιουργίας, ὅπως πληρωθῶσι τὰ ἐκ τῆς ἐνεργείας τῶν νόμων τοῦ προκύψαντα κενά. Ἐξοχοὶ συγγραφεῖς φαίνονται καθ' ὁλοκληρίαν εὐχαριστημένοι, ὑποθέτοντες ὅτι ἕκαστον εἶδος ἀναζωογόνητος ἐπλάσθη. Ἀλλὰ κατὰ τὴν ἡμετέραν γνώμην ὅ,τι γινώσκουμεν περὶ τῶν εἰς τὴν ὕλην ἐπιβεβλημένων νόμων ὑπὸ τοῦ Δημιουργοῦ, μάλλον συμφωνεῖ πρὸς τὴν μόρφωσιν καὶ τὴν φθορὰν τῶν ὄντων τῶν τε παρελθόντων καὶ τῶν παρόντων διὰ δευτερευουσῶν αἰτιῶν, ὁμοίων πρὸς τὰς ὀριζούσας τὴν γένεσιν καὶ τὸν

θάναντον τῶν αὐτόμων. Ὅταν βλέπω ἅπαντα τὰ ὄντα, οὐχὶ πλέον ὡς ἰδιαιτέρᾳ τινι δημιουργήματι, ἀλλ' ὡς συνεχῇ διαδοχὴν ὄντων βιωσάντων πολὺ πρὶν κατατεθῆναι τὰ πρῶτα στρώματα τοῦ σιλουρικανοῦ συστήματος, τότε μοι φαίνονται ταῦτα αἴφνης ἐξευγενιζόμενα.»

Ὁ αὐτὸς φυσιοδίφης προσεπιφέρει τοῖς εἰρημένοις καὶ τὰς ἐξῆς: «Ποῦον ἐνδιχρόνον δὲν εὗρίσκει τις θεωρῶν εὐφορον παρχαλίαν κεκαλυμμένην ὑπὸ πολυαρίθμων φυτῶν, πλήρη πτηνῶν ᾄδόντων ἐν τοῖς θάμνοις, ἐντόμων περιπταμένων εἰς τὰ πέριξ, ἀρθρωτῶν ἢ σκληροειδῶν καμπῶν ἐρπουτῶν διὰ τοῦ ὕγρου ἐδάφους, ἂν μάλιστα συγχρόνως συλλογισθῇ, ὅτι ἅπασαι αὗται αἱ μετὰ τοσούτης φροντίδος ἐξεργασμέναι μορφαί, μετὰ τοσούτης ὑπομονῆς, δεξιότητος καὶ ἀπ' ἀλλήλων ἐξηρητημέναι διὰ σειρᾶς πολυπλόκων σχέσεων, ἐάν, λέγω, συλλογισθῇ ὅτι ἅπασαι αὗται ἐγεννήθησαν ὑπὸ νόμων ἐνεργούντων ἀδικαίπτως πέριξ ἡμῶν! Τοὺς νόμους τούτους λαμβανόμενους ἐν τῇ εὐρυτάτῃ αὐτῶν ἐννοίᾳ θέλομεν ἀπαριθμήσει ἐνταῦθα· εἶνε δὲ ὁ νόμος τῆς αὐξήσεως καὶ τῆς ἀναγεννήσεως· ὁ νόμος τῆς διαδοχῆς, σχεδὸν περιλαμβανόμενος ἐν τοῖς ἡγουμένοις· ὁ νόμος τῆς μεταβλητότητος ὑπὸ τὴν ἄμεσον ἢ ἑμμεσον ἐνέργειαν τῶν ἐξωτερικῶν ὄρων τῆς ζωῆς καὶ τῆς χρήσεως ἢ τῆς ἀχρηστίας τῶν ὀργάνων· ὁ νόμος τοῦ πολλαπλασιασμοῦ τῶν εἰδῶν κατὰ γεωμετρικὸν λόγον, ὅστις ἔχει ἀποτελεσματὴν ζωϊκὴν ἀμιλλαν καὶ τὴν φυσικὴν ἐκλογὴν, εἰς ἃ ἐπακολουθοῦσιν ἡ διαφορὰ τῶν χαρακτηρῶν καὶ ἡ ἐξαφάνισις τῶν εἰ-

Authorized licensed use limited to: 172.21.0.5.

Downloaded on 14/05/2024 06:14:44 UTC from Psifiako Apothetirio Dimosias Istoriol
Restrictions apply.

δικῶν μορφῶν. Οὕτως ὁ φυσικὸς πόλεμος τοῦ λιμοῦ καὶ τοῦ θανάτου, ἐπιφέρει ἀμέσως τὸ ἀξιοθαυμαστό-
τατον ἀποτέλεσμα ὅπερ δυνάμεθα νὰ ἐννοήσωμεν, τὸν
βραδὺν σχηματισμὸν τῶν ἀνωτέρων ὄντων. Ἐνυπάρχει
ὑψος ἐν τούτῳ τῷ τρόπῳ τοῦ θεωρεῖν τὴν ζωὴν καὶ τὰς
διαφόρους αὐτῆς δυνάμεις, ζωογονοῦσας εὐθὺς ἐν ἀρχῇ
μορφάς τινας, ἡμίαν μόνην ὑπὸ τὴν πνοὴν τοῦ Δημιουρ-
γοῦ. Καὶ ἐνθ' ὁ πλανήτης ἡμῶν ἐξηκολούθει νὰ περι-
γράφῃ τὰς συνεχεῖς αὐτοῦ περιφορὰς κατὰ τοὺς ὠρι-
σμένους νόμους τῆς βαρύτητος, μορφαὶ ἀπειράριθμοι,
ὁσημέρσι ὠρχιότερσι καὶ θυμασιώτερσι ἀνεφάνησαν
καὶ θὰ ἀνφαίνωνται δι' ἀτελευτήτου ἀναπτύξεως.¹»

Εἶνε ἀνιχνιστὸν νὰ παρατηρήσωμεν τὰς ἀποφάν-
σεις ταύτας καὶ εἶνε ἄξιον νὰ ἀντιτάξωμεν αὐτάς πρὸς
τοὺς συγχρόνους ἡμῖν ὑλιστάς. Οὗτοι δυσχυρίζονται
ὅτι τὸ δόγμα τὸ ὑποστηριζόμενον ὑπὸ τοῦ Pouchet,
περὶ τῆς αὐτομάτου γενέσεως, καὶ τὸ περὶ τῆς ἀρχῆς
τῶν εἰδῶν δόγμα τοῦ Darwin, ἀνατρέπουσιν ἀμφό-
τερα τὴν ἔννοιαν τοῦ Θεοῦ· ἀλλ' ἰδοὺ ὅτι οὐδέτερος
τούτων ἀποδέχεται τοιαύτην κατηγορίαν· καὶ ἀμφό-
τεροι φροντίζουσιν ὅπως προλάβωσιν αὐτὴν καὶ δια-
μαρτύρονται κατὰ τῆς χιμαίρας τῶν ἡμετέρων ἀντι-
πάλων, οἵτινες ἐνταῦθα, ὅπως πανταχοῦ, ἐξελέγχονται
ἐν καταγέλῳ πλάνῃ διατελοῦντες. Ἄς συγκατα-
λέξωμεν λοιπὸν ὡς νέα διδόμενα τὸ διπλοῦν καὶ ἀξιώ-
λογον τοῦτο γεγονός. Κατὰ πρῶτον οἱ ὑλισταὶ οὐδὲν
ἔχουσι δίκαιον νὰ στηρίζωνται ἐπὶ τῆς αὐτομάτου γε-

¹ De l' Origine des espèces. Dernières remarques.

νέσεως ὅπως συμπεράνῃσι τὴν μὴ ὑπαρξίν τοῦ Θεοῦ· 1^{ον} διότι ἡ γένεσις αὕτη δὲν ἀπεδείχθη· 2^{ον} διότι καὶ ἂν ἦτο ἀποδεδειγμένη, οὐδὲ τότε θὰ ἠδύνετό τις νὰ πορισθῇ ἐξ αὐτῆς τοιοῦτον συμπέρασμα. Δεύτερον, δὲν ἔχουσι τὴν ἐξουσίαν νὰ μεταχειρίζωνται ὑπὲρ τῶν ἑαυτῶν θεωριῶν τὸ σύστημα τῆς μεταμορφώσεως τῶν εἰδῶν· 1^{ον} διότι τὸ σύστημα τοῦτο δὲν ἀπεδείχθη, 2^{ον} διότι δὲν ἄπτεται τοῦ κυρίου ζητήματος τοῦ περὶ τῆς ἀρχῆς τῆς ζωῆς.

Ἄν ἦτο ἀποδεδειγμένον ὅτι τὰ φυτὰ καὶ τὰ κατώτερα ζῶα ἐσχηματίσθησαν διὰ τῆς αὐτομάτου γενέσεως, ἐν τοῖς σπλάγχνοις τῆς ἀνοργάνου ὕλης, θὰ εἴχομεν πολλὴν πιθανότητα εἰς τὸ νὰ πιστεύσωμεν ὅτι συνέβη τὸ αὐτὸ κατὰ μείζονα λόγον καὶ ὡς πρὸς τὴν ἀρχὴν τῶν εἰδῶν. Οἱ ὁπαδοὶ τοῦ συστήματος τῶν περὶ τὰ εἶδη μεταμορφώσεων, ἐστηρίχθησαν μάλιστα ἐπὶ τοῦ δόγματος τῆς αὐτομάτου γενέσεως, ἵνα ἐξηγήσωσι πῶς, καὶ ἐνκντίον τῆς τάσεως τῶν πρωτογενῶν εἰδῶν εἰς τὸ νὰ ἀποθλίνωσι τελειότερα, συμβαίνει ὥστε ἀκόμη καὶ σήμερον νὰ ὑπάρχωσι πλῆθος κατωτέρων μορφῶν. Ὑποθέτουσι λοιπὸν ὅτι ἡ δημιουργία δὲν ἔλαβεν ἀκόμη πέρας καὶ ὅτι ἐν ταῖς ἡμέραις ἡμῶν ἐξακολουθεῖ κατὰ τὰς ἐσχατίας ταύτας. Ἡ γνώμη αὕτη ἦτο τοῦ Lamarek. Ὅφειλομεν δὲ νὰ παρρησιάζωμεν ὅτι ὁ ἀρχηγὸς τῆς ἐνεστώσης κινήσεως, δὲν ἀσπάζεται ταύτας τὰς γνώμας, οὐδὲ πιστεύει τὸ παρῶν εἰς τὴν αὐτόματον γένεσιν. «Ἡ φυσικὴ ἐκλογή, λέγει ὁ Darwin, δὲν περιέχει ἐν ἑαυτῇ οὐδένα νόμον

Authorized licensed use limited to: 172.21.0.5.

Downloaded on 14/05/2024 06:14:44 UTC from Psifiako Apothetirio Dimosias Istorik
Restrictions apply.

ἀνγκυκίων καὶ καθολικὸν τῆς ἀναπτύξεως καὶ τῆς προόδου. Ἐπιλαμβάνεται μόνον πάσης ἐμφανιζομένης ποικιλίας, ὅταν αὕτη εἴνε ὠφέλιμος εἰς τὸ εἶδος ἢ εἰς τὸ ἐκπροσωποῦντα αὐτό. Μόλις ἔχω ἀνάγκην νὰ εἶπω ἐνταῦθα, ἀποφαίνεται ὀλίγον ἀνωτέρω, ὅτι ἡ ἐπιστήμη ἐν τῇ παρουσίᾳ αὐτῆς κατὰστάσει, δὲν παρὰδέχεται καθόλου, ὅτι ζωικὰ ὄντα γίνονται ἀκόμη κατὰ τὰς ἡμέρας ἡμῶν ἐν τοῖς σπλάγχνοις τῆς ἀνοργάνου ὕλης. »

Εἶνε ὠφέλιμον, νὰ παρὰτηρήσωμεν, ὅτι οὐχὶ οἱ ἐπαίοντες, οὐχὶ οἱ ἐρευνῆται τῆς πείρας, ἀποφαίνονται τὰς διδασκαλίας ταύτας, πρὸς ἃς πολεμοῦμεν, ἀλλ' οἱ ἀξιῶντες νὰ εἴνε φιλόσοφοι· οὗτοι σφραττίζονται τὰς ἐπιστημονικὰς μελέτας τῶν εἰρημένων, καὶ θέλουσιν ἐκ παντὸς τρόπου νὰ συναγάγωσιν ἐκ τούτων συμπεράσματα ἀποκρουόμενα ὑπ' αὐτῶν τῶν ἐπαίωντων. Ἡμετέρον καθήκον εἶνε νὰ ἀφαιρέσωμεν τὸ πρῶτον τῆς παιδείας ταύτης, καὶ νὰ ἀποδείξωμεν διὰ τῶν ἀποφάνσεων αὐτῶν, τῶν ἐν ταῖς πειραματικαῖς ἐπιστήμῃς διαπρεπόντων, ὅτι ἂν τὸ ὕλιστικὸν σύστημα ἰσχυρογνῶμονεῖ ἀφελῶς νὰ ἐπιδείξη αὐτοὺς εἰς τὸ κοινὸν καθημένους ἐπὶ τῆς κρηπίδος τοῦ ἐκυτοῦ θεάτρου, δὲν ἐπιφέρει τὸ ἀποτέλεσμα τοῦτο, ἢ διὰ φαντασιώδους τινὸς μεθόδου, δι' ὀπτικῆς τινὸς χιμαίρας.

Ὅπως οἱ εἰρηθέντες συγγραφεῖς, οὕτω καὶ διακρυμμένος χημικός ὁ K. Fremy, ὅστις ἐνόμισεν ὅτι παρέρτησεν ἐν τοῖς μεθορίοις τῶν ζώων καὶ φυτῶν, ἀόριστὰ τινὰ σώματα, ὀνομασθέντα ὑπ' αὐτοῦ ἡμιενόργανα, παρεστάθη ὑπὸ τῶν ἡμετέρων δογματιστῶν, ὡς

ἀναπετάσας τὴν σημαίαν τοῦ ὕλισμου ἐπὶ τῆς ὑπο-
θέσεως τῆς αὐτομάτου γενέσεως. Ἰδοὺ δὲ τί ὁ ἴδιος
εἶπεν ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ. «Εἶνε χρεῖα νὰ εἰπω ὅτι ἀπο-
κρούω ἄνευ δισταγμοῦ τὴν ἔννοιαν τῆς αὐτομάτου γε-
νέσεως, προκειμένου τοῦ λόγου περὶ παραγωγῆς ὁρ-
γανικοῦ ὄντος ἔστω καὶ τοῦ ἀπλουστάτου, ἐκ στοι-
χείων μὴ κατεχόντων τὴν ζωϊκὴν δύναμιν; Ἡ χη-
μικὴ σύνθεσις συγχωρεῖ ἀναμφιβόλως τὴν ἐκ νέου
παραγωγὴν μεγάλου ἀριθμοῦ ἀμέσων στοιχείων φυ-
τικῆς ἢ ζωϊκῆς ἀρχῆς, ἀλλ' ἡ ὁργανωτικὴ δύναμις
προβάλλει, κατ' ἐμὲ, εἰς τὰς ἐκ νέου συνθετικὰς παραγω-
γὰς ἀδιέχβατον φραγμόν. Πλησίον τῶν ἀμέσων ὠρισμέ-
νων στοιχείων, ἅπερ ἡ σύνθεσις δύναται νὰ σχημα-
τίσῃ, ὑπάρχουσιν ἄλλαι οὐσίαι πολὺ ὀλιγώτερον μό-
νιμοι τῶν εἰρημένων, ἀλλ' ἐπίσης πολὺ πολυπλοκώ-
τεροι κατὰ τὴν κατασκευὴν, αἵτινες δύνανται νὰ προσ-
διορισθῶσι διὰ τοῦ καθόλου ὀνόματος ἡμειόμενα.
Τὰ σώματα ταῦτα, εὐρίσκονται σχετικῶς ὡς πρὸς τὴν
ὁργανωτικὴν δύναμιν, ἐν τῷ σχηματισμῷ τῶν ἰστών,
ἐν τῇ παραγωγῇ τῶν ζυμῶν, καὶ τῇ σήψει, σχεδὸν
ἐν τῇ αὐτῇ καταστάσει τοῦ ξηροῦ κόκκου, ὅστις διέρ-
χεται ἐνικυτοῦς χωρὶς νὰ δεικνύῃ φαινόμενα βλαστή-
σεως, καὶ βλαστάνει ἅμα ἐκτεθεὶς εἰς τὴν ἐνέργειαν
τοῦ ἀέρος, τῆς ὑγρασίας καὶ τῆς θερμότητος. Ὅπως
δὲ ὁ ξηρὸς κόκκος, δύνανται καὶ αὗται νὰ διατηρηθῶ-
σιν ἐπὶ πολὺ ἐν καταστάσει ὁργανικῆς ἀδρανείας, ἀλλ'
ὅμως δύνανται νὰ ἐξέλθωσι ταύτης, μετεβάλλομένης
τῆς ἰδίας αὐτῶν οὐσίας, εἰς φοιχέτι τῆς ὁργανοποιήσεως,

Authorized licensed use limited to: 172.21.0.5.

Downloaded on 14/05/2024 06:14:44 UTC from Psifiako Apothetirio Dimosias Istori

Restrictions apply:

ἐν τυχεύσει εὐκαιρίᾳ πρὸς ὀργανικὴν ἀνάπτυξιν. Ἡ ἐπιστήμη δὲν δύναται λοιπὸν ἐν τῷ παρόντι νὰ ἀποφανθῇ ὑπὲρ τῆς αὐτομάτου γενέσεως ἢ κατ' αὐτῆς. Ὅθεν ἡ ἐξ ἀνάγκης αὕτη ἀριστικὴ ἀπέχει πόρρω τοῦ νὰ λύσῃ τὸ ζήτημα τὸ περὶ τῆς ἀρχικῆς γενέσεως. Οὕτω τὸ μυστήριον μένει βεβηλὸς ὡς ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Πυθαγόρου. Ἐπὶ τῆς γῆς ὑπάρχουσι ζῶντα ὄντα τοῦτο εἶνε τὸ γεγονός. Ἀλλὰ πόθεν ἔρχονται; Γνωρίζομεν ἀστρολόγους (διότι ὑπάρχουσιν ἔτι τοιοῦτοι) οἵτινες ἔγραψαν μεγάλα βιβλία ὅπως ἀποδείξωσι ὅτι οἱ ἄνθρωποι ἦλθον εἰς τὴν γῆν ἐξ ἄλλων πλανητῶν, ἐπὶ τῆς πτέρυγος κομῆτου τινὸς τυχαίου, ἢ ἐν τῷ ποδὶ βρέως τινὸς ἀερολίθου. Γνωρίζομεν φαντασιοκόπους ἀξιούντας, ὅτι τὰ ὄντα ἐγεννήθησαν ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆνης σφαίρας, διὰ τῆς γονιμοποιήσεως ἀπορροῶν ἐξακοντισθεῖσων ὑπὸ τῶν πλανητῶν ἢ τῶν ἀστρῶν. Ἀλλὰ τοῦτο εἶνε μῦθος. Πόθεν λοιπὸν ἔρχονται τὰ ὄντα; Θὰ μᾶς εἴπωσιν ἄρα γε ὅτι ὑπῆρξαν πάντοτε; Ὁ τρόπος οὗτος τῆς ὑπεκφυγῆς ἔχει καὶ τὸ ἀτυγχανστέατον ἀμάρτημα νὰ εἶνε ψευδής, διότι παλινδρομικὰ στρώματα γεολογικὰ δεικνύουσιν ἡμῖν τὴν ἐποχὴν τῆς ἐμφανίσεως τῶν δικφύρων εἰδῶν. Ἄν ἕκαστον ὀργανικὸν ὃν ὀφείλει τὴν ἐκταύτην γένεσιν εἰς γεννήτορας, τίς ἐσχημάτισε τὸ πρῶτον ζεῦγος ἐκάστου εἶδους; Ὁ Θεὸς, ἀποκρίνεται ἡ Βίβλος. Καλῶς. Ἀλλὰ πῶς; Εἶνε ἀπλοῦν ἀποτέλεσμα τοῦ λόγου αὐτοῦ; Ἀλλὰ πρῶτον ὁμιλεῖ; ἀποκρίνονται οἱ κακοὶ χριτολόγοι, ἀνθυποφέροντες ὅτι ὁ ἦχος δὲν διχθίδεται διὰ τοῦ κε-

νοῦ. Ἡ εἶνε αἰφνίδιον γέννημα τῆς βουλήσεώς του· τότε ἐν τίνι μορφῇ; Τὰ μαρτυροῦντα βιβλία δὲν εἶνε σαφῇ καὶ ἕκαστος δύναται νὰ ἐρμηνεύσῃ ταῦτα ὑπὲρ τῆς αὐτομάτου γενέσεως (ὅς μὴ δυσαρεστηθῶσιν ἐπὶ τούτῳ οἱ κύριοι θεολόγοι) ὁμοίως δὲ καὶ ὑπὲρ τῆς ἐναντίας γνώμης. «Καὶ εἶπεν ὁ Θεός· βλαστήσάτω ἡ γῆ βοτάνην χόρτου, σπεῖρον σπέρμα κατὰ γένος καὶ καθ' ὁμοιότητά, καὶ ξύλον κάρπιμον ποιοῦν καρπὸν, οὗ τὸ σπέρμα αὐτοῦ ἐν αὐτῷ κατὰ γένος εἰς ὁμοιότητά, ἐπὶ τῆς γῆς· καὶ ἐγένετο οὕτως. Καὶ ἐξήνεγκεν ἡ γῆ βοτάνην χόρτου, σπεῖρον σπέρμα κατὰ γένος (καὶ καθ' ὁμοιότητά.) καὶ ξύλον κάρπιμον ποιοῦν καρπὸν, οὗ τὸ σπέρμα αὐτοῦ ἐν αὐτῷ κατὰ γένος ἐπὶ τῆς γῆς. Καὶ ἶδεν ὁ Θεός, ὅτι καλόν.

«Καὶ ἐγένετο ἐσπέρα, καὶ ἐγένετο πρωΐ, ἡμέρα τρίτη.

«Καὶ εἶπεν ὁ Θεός· ἐξαγαγέτω τὰ ὕδατα ἔρπετα ψυχῶν ζωσῶν, καὶ πετεινὰ πετόμενα ἐπὶ τῆς γῆς κατὰ τὸ στερέωμα τοῦ Οὐρανοῦ· καὶ ἐγένετο οὕτως.

«Καὶ ηὐλόγησεν αὐτὰ, ὁ Θεός λέγων· αὐξάνεσθε καὶ πληθύνεσθε, καὶ πληρώσατε τὰ ὕδατα ἐν ταῖς θαλάσσαις, καὶ τὰ πετεινὰ πληθυνέσθωσαν ἐπὶ τῆς γῆς.

«Καὶ ἐγένετο ἐσπέρα, καὶ ἐγένετο πρωΐ, ἡμέρα πέμπτη.

«Καὶ εἶπεν ὁ Θεός· ἐξαγαγέτω ἡ γῆ ψυχὴν ζωσαν κατὰ γένος, τετράποδα καὶ ἔρπετα καὶ θηρία τῆς γῆς κατὰ γένος· καὶ ἐγένετο οὕτως.¹»

Τοῦτο ὁμοιάζει πολὺ πρὸς τὴν αὐτόματον γένεσιν,

¹ Γένεσις κεφ. 1.

καὶ οἱ πατέρες δὲ τῆς Ἐκκλησίας ἐδίδαχον τὸ δόγμα τοῦτο. Ὁ Α. Οὐμβόλδος εὗρίσκει κατ' ἐξοχὴν ἄξιον παρατηρήσεως ὅτι ὁ Ἄγ. Αὐγουστίνος συζητῶν τὸ ζήτημα, πῶς αἱ νῆσοι ἠδυνήθησαν νὰ λάβωσιν μετὰ τὸν κατακλυσμὸν νέα φυτὰ καὶ νέα ζῶα, οὐδαμῶς φαίνεται διστάζων νὰ καταφύγῃ εἰς τὴν ἔννοιαν τῆς αὐτομάτου γενέσεως (*Generatio æquivoca spontanea aut primaria*.) «Ἄν οἱ ἄγγελοι ἢ οἱ κυνηγοὶ τῶν Ἡπειρῶν, λέγει ὁ πατήρ οὗτος τῆς Ἐκκλησίας, δὲν μετέφερχν ζῶα εἰς τὰς ἀπωτάτω νήσους, πρέπει ἐξάπαντος νὰ ἀποδεχθῇ τις, ὅτι ἡ γῆ ἐγέννησεν ταῦτα. Ἀλλὰ τότε ἐρωτᾷ τις πρὸς τί ὠφέλησε νὰ ἐγκλεισθῶσιν ἐν τῇ κιβωτῇ ζῶα παντὸς εἶδους.» Δύο ἐκκατευκτηρίδας πρὸ τοῦ ἐπισκόπου τῆς Ἰππῶνος, εὗρισκόμεναι ἤδη ἐν τῇ ἐπιτομῇ τοῦ Τρώγου Πομπηίου, μεταξὺ τῆς πρώτης ξηράσεως τοῦ ἀρχαίου κόσμου, τοῦ αἰγιατικοῦ πεδίου καὶ τῆς αὐτομάτου γενέσεως, συνδυασμὸν ὅμοιον πρὸς τὸν εὗρισκόμενον ἐν τῇ θεωρίᾳ τοῦ Αἰνναίου περὶ τοῦ γηγένου Παρχδεΐσου, καὶ ἐν ταῖς ἐρευναις τοῦ δεκάτου ὀγδοῦ αἰῶνος περὶ τῆς μυθώδους Ἀτλαντίδος.

Ἔτι δὲ, ἐναντίον τῶν σφοδρῶν τούτων ἐπιλόγων, αἱ Μισαβὼ οὗτοι τῆς θετικότητος, διατελοῦσιν ἐν τῷ βᾶθει κατ' οὐσίαν ἐν ἄκρᾳ ἀμυθείᾳ καὶ ἀμφιβολίᾳ περὶ τῆς ἀρχῆς τῆς ζωῆς. Μάτην ρίπτουσιν ἐπὶ τοῦ μυστηρίου τούτου τὸ κἄλυμμα τοῦ ἴσως μάτην γυμνάζονται εἰς τὸ νὰ ὑποθέτωσι χιλίαις μεταμορφώσεις, ὅταν βλέποντες εἰς τὸ βάθος δοχερίου, παρατηρῶσιν ὅτι

ἡ διαύγεια δὲν εἶνε οὕτω καθαρή ὡς νομίζουσιν. Ἀπὸ
καίρου εἰς καιρὸν καὶ χωρὶς πολὺ ἐπὶ τούτῳ νὰ ἐνα-
θύνωνται, ἀφίνουσι νὰ διαφκίνωνται ὁμολογίαι, ἅς
ἐξέστω ἡμῶν νὰ ἐπιδείξωμεν πρὸς οἰκοδομὴν τοῦ κοι-
νῷ. «Αἰνιγμα ἄλυτον, λέγει ὁ Cotta, ὅπερ δυνάμεθα
νὰ ἀναφέρωμεν εἰς τὴν ἀνεξιχνίαστον δύναμιν Δημιουρ-
γοῦ, εἶνε ἡ πρώτη ἀρχὴ τῆς γήινης ὕλης, ὅπως καὶ
ἡ γέννησις τῶν ὀργανικῶν ὄντων.» Ἴδου ὁμολογίαν ἀξίαν
πνευματιστοῦ. «Πρέπει νὰ ἀποδεχθῶμεν ὅτι ἡ αὐτό-
ματος γένεσις, λέγει ἐξ ἑνὸς ὁ Büchner, εἶχε μεγαλή-
τερον κράτος ἐν τοῖς πρώτοις χρόνοις, ἢ ἐν τοῖς καθ'
ἡμᾶς, οὐδὲ δυνάμεθα νὰ ἀρνηθῶμεν, ὅτι σήμερον δὲν
ἐδόθη ὑπάρχεις εἰς τελειοτέρους ὀργανισμούς.» Ἐπειτα
εὐθὺς προσθέτει. «Ἐλπε ἀληθὲς ὅτι στερούμεθα ἀπο-
δείξεων καὶ μάλιστα εὐπροσώπων συμπερασμάτων,
περὶ τῶν λεπτομερειῶν ἐκάστης τῶν σχέσεων τούτων,
πότεν δὲ ἀπέχομεν τοῦ νὰ τὸ ἀρνηθῶμεν.» Καὶ ἐπα-
νερχόμενος εἰς τὴν κυρίαν αὐτοῦ ιδέαν, ἐπιφέρει περὶ
χρήμα ὅτι «οἰκδότης καὶ ἂν εἶνε ἡ ἄγνοια ἡμῶν,
ὑφείλομεν νὰ εἴπωμεν μετὰ βεβαιότητος, ὅτι ἡ ὀργα-
νικὴ δημιουργία ἠδυνήθη καὶ ὀφείλει νὰ ἔχη ὑπάρχειν
ὄντι τῆς μεσολαβήσεως ἐξωτερικῆς τινος δυνάμεως.»

Ὁ Κάρολος Vovt ἀνιχνωρίζει, ὅπως καὶ οἱ προμνη-
μονευθέντες ὅτι ἡ ἀρχὴ τῶν ὀργανισμῶν εἶνε ἀνεξή-
γητος διὰ μόνον τῶν ἐγνωσμένων φυσικοχημικῶν ду-
νάμεων. Πᾶν ὑπάρχον ἐν τῇ ζῳῇ φυτῶν ἢ ζῴων ἔχει
ὡς οὐσιώδη ἀρχὴν, τὴν ὀργανικὴν κυψέλην ἢ τὸ ὦον.
Ἀλλὰ πρῶτον πρέπει νὰ ἀποδεχθῇ τις ὅτι ἡ οὐσιώ-

δης αὕτη ἀρχὴ ἐδημιουργήθη ἀγνωστον πῶς. Ἀπὸ τῆς ὁμολογίας δὲ ταύτης ἀρχονται αἱ φυσικοχημικαὶ ἀποδείξεις. «Ἄν ἀποδεχθῶμεν ὅτι ἡτοῦ ποτε δυνατόν, λέγει ὁ συγγραφεὺς τῶν *Leçons sur l'homme*, διὰ συγχρόνου τινὸς ἐνεργείας διαφόρων περιστάσεων, ἃς ἀγνοοῦμεν, ἡδυνήθη νὰ σχηματισθῇ κυψέλη τις ὀργανικὴ ἐκ χημικῶν στοιχείων, εἶνε φανερόν ὅτι ἡ ἐλαχίστη τροποποίησις ἐν τῇ ἐνεργείᾳ ὤφειλε νὰ ὀρίσῃ ἀμέσως τροποποιήσιν τινὰ ἐν τῷ γεννηθέντι, δηλ. ἐν τῇ κυψέλῃ. Ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν δυνάμεθα νὰ ἀποδεχθῶμεν ὅτι ἐφ' ὅλης τῆς γῆνιν ἐπιφανείας αἱ αὐτὰι αἰτίαι ἐνήργησαν ἢ ἐνεργοῦσιν ἔτι ἀκριβῶς, ἐν τοῖς αὐτοῖς ὅροις καὶ διὰ τῆς αὐτῆς δυνάμεως ἐν τῇ δημιουργίᾳ τῆς ἀρχικῆς κυψέλης, καὶ ἐπειδὴ ἀκόμη ἡ ὀργανικὴ δημιουργία ὤφειλε νὰ ἐκπλωθῇ ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν, συνάγεται τὸ ἀναγκαστικὸν συμπέρασμα, ὅτι αἱ ἀρχικαὶ κυψέλαι δι' ὧν εἶνε περιτετυλιγμένοι οἱ ὀργανισμοί, ὤφειλον νὰ εἶνε πολλαχῶς προσφευγὲς εἰς ἀνάπτυξιν.»

Ὁ Βιρχόβιος δὲν ἐρμηνεύει σαφέστερον τὴν ἀρχήν. «Ἐν τινι ἐποχῇ τῆς ἀναπτύξεως τῆς γῆς, λέγει, ἐπῆλθον ἀσυνήθεις περιστάσεις, καθ' ἃς τὰ στοιχεῖα, εἰσελθόντα εἰς νέους συνδυασμούς, ἔλαβον τὴν ζωϊκὴν κίνησιν, καὶ οὕτως συνήθεις περιστάσεις ἐγένοντο αἱ ζωϊκαί.»

Τοῦ δὲ Charles Darwin, μάλιστα ἐζητήσαμεν τὴν περὶ αὐτῆς τῆς ἀρχῆς τῶν εἰδῶν γνώμην. Ἀρκεῖται νὰ ἐξηγῇ τὴν δυνάτην μεταβολὴν ἀριθμοῦ τινος ἀρχικῶν τύπων, καὶ εἶνε ἄξιον σημειώσεως ὅτι ἐν οὕτω

μεγάλῳ καὶ πλουσίῳ ἔργῳ περὶ τῆς ἀρχῆς τῶν ὄντων, οὐδὲ ἐλάχιστος γίνεται λόγος περὶ τῆς ἀρχῆς ταύτης!

Τὸ πρόβλημα εἶνε σκοτεινόν· ὑπάρχει μείζων ἀποστασις μεταξὺ τοῦ μηδενὸς καὶ πράγματος, ἢ μεταξὺ πράγματος τινος καὶ τοῦ ὅλου. Οἶονδήποτε καὶ ἂν εἶνε τὸ σύστημα εἰς ὃ προσκολλῶνται αἱ ἐνδόμυχοι ἡμῶν πεποιθήσεις, εἴτε πνευματισταὶ εἴμεθα εἴτε ὑλισταὶ, πάντες κατατούμεθα ὑπὸ τοῦ ἀνεξηγήτου μυστηρίου τῆς ἀρχῆς τῆς ζωῆς. Διατὶ νὰ μὴ ἀναγνωρίσωμεν εὐλικρινῶς τὴν ἀπόλυτον ἡμῶν ἄγνοιαν ἐν τούτῳ; Αὕτη ὁμῶς ἡ ἄγνοια ἔπρεπε νὰ μετριάσῃ ὀλίγον τὸν ζῆλον τῶν ἀθέων, ἀναγκάζουσα αὐτοὺς νὰ ἀποφαίνωνται ἥττον μεγαλοφῶνως τὴν λέξιν τοῦ αἰνίγματος. Νομίζω ὅτι ὅταν τις εὐρίσκεται ἐν τοιαύτῃ ἀβεβαιότητι περὶ τοῦ τρόπου καθ' ὃν τι ἐγένετο, δὲν ἐπιτρέπεται νὰ βοᾷ νίκην. Ἄν ἠθέλομεν νὰ ἀναστρέψωμεν τὸ ζήτημα, θὰ ἦτο εὐκόλον ἡμῖν νὰ μεταθέσωμεν τὰ πάντα ὑπὲρ ἡμῶν καὶ θὰ ἠδυνάμεθα νὰ ἐπιβάλωμεν τὸν Θεὸν εἰς τοὺς ἡμετέρους ἀντιπάχλους, χωρὶς νὰ δύνανται νὰ ὑπεκφύγῃσι τὴν κυριαρχίαν του. Ἡ ἐπιστήμη δὲν ἀποδεικνύει ὅτι αἱ συγγένειαι τῆς ὕλης δύνανται νὰ δημιουργήσωσι τὴν ζωὴν, τὸ ἔργον τοῦ Δημιουργοῦ εἶναι ἐνταῦθα ἀνγκαστικὸν ὅπως ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Ἀδάμ καὶ μάλιστα ὅπως ἐν τοῖς τῶν προκλαμιστῶν. Καὶ ὅτε ἀκόμη ἠθελον ἀποδείξαι τοῦτο, πάλιν ἡ ἀρχήκακίῃ διατήρησις τῆς ζωῆς ἀποδεικνύουσι σαφῶς τὴν ὑπαρξίν δημιουργοῦ δυνάμεως, ἐν ἄλλοις λέξεσι Θεοῦ κεκρυμμένον.

Ἄλλὰ, τοιαύτη εἶνε ἡ δύνამις τῆς ἡμετέρας με-

θόδου, ὥστε ἀπαιξιοῦμεν νὰ κἀνωμεν κατὰχρησιν τῆς κρείττονος ἡμῶν θέσεως καὶ προτιμῶμεν πάντοτε νὰ μυχώμεθα διὰ τῶν αὐτῶν ὀπλῶν καὶ ἐν τῇ αὐτῇ πεδίῳ. Ἀρκοῦμεθα μόνον νὰ σημειώσωμεν τοῖς ἡμετέροις ἀντιπάλοις τὴν ὑπεροχὴν ταύτην, εἰς προσωρινὴν αὐτῶν οἰκοδομήν, ἔπειτα κατὰδύνομιν ἀπὸ τοῦ ὕψους εἰς ἡ εὐμενεῖς τύχῃ τῆς μάχης μᾶς ἀνεβίβασκιν, ὅπως ἐπα- νέλθωμεν ἐπὶ τὸ πεδίον τοῦ ὀργανισμοῦ τῆς ζωῆς, χωρὶς νὰ ἐνισχύσωμεν ἐκυτοῦς διὰ τῶν ἐπιχειρημάτων τῶν χορηγουμένων ὑπὸ τοῦ προβλήματος τῆς ἀρχῆς τῆς ζωῆς.

Λοιπὸν καὶ ὑπὸ μόνην τὴν ἐποψιν τοῦ ὀργανισμοῦ, ἡ ὑπαρξίς διανοουμένου ζώου νικηφόρος ἀποδεικνύεται. Καὶ ὅτε ἀκόμη ἕνεκα δυνάμεων ἀγνώστων εἰς ἡμᾶς, ἡ ζωὴ ἠδύνατο νὰ φαίνεται αὐτόματος κατὰ τινὰς περιστάσεις τῆς ὕλης, καὶ ὅτε ἀκόμη τὰ πρῶτα ὄντα ἦσαν ἐσχηματισμένα ἐξ ἀρχικῆς τινὸς κυβέλης ὑπὸ συνδρομῆς συνόλου ἰδιαιτέρων περιστάσεων καὶ τότε ἀκόμη ἡ ὀργανοποιήσις τῶν ζῳικῶν ὄντων θὰ ἦτο ἀπόδειξις ἀναντίρρητος ὑπὲρ τῆς διατακτικῆς κυριαρχίας τῆς δυνάμεως. Ἡ ζωὴ πάντοτε θὰ ἐνεφανίζετο καὶ θὰ ὀργανοῦτο διὰ νόμων τινῶν ὑπερτάτων, νόμων, οἵτινες δὲν ἀποδεικνύουσιν ἀρχὴν τινὰ τυφλὴν καὶ μωρὰν, ἀλλ' ἀρχὴν, ἥτις τοῦλάχιστον εἰξέυρει τί κἀμνεῖ. Ὁμοίως, ἂν ποτε ὁ ἄνθρωπος φθάσῃ νὰ ἀνακκλύσῃ τὴν αὐτόματον γένεσιν τῶν ἐγγχυματικῶν καὶ τῶν ἐλμίνθων, καὶ τότε ἀκόμη δὲν θὰ δημιουργῇ τὰ ἀσθενῆ τεκῶτα ὄντα, ἀλλὰ θὰ ἐπικυροῖ μόνον ὅ,τι ἡ φύσις κατασκευάζει χωρὶς αὐτοῦ διὰ δυνάμεως ὑπερτέρας τῆς

ιδιότης του, διὰ μεθόδων, ἃς καὶ ἐν ὅλῃ αὐτοῦ τῇ νοη-
μασίᾳ, διήλθεν αἰῶνας ὅπως ἀνκαλύψῃ (ἂν ποτε
φθίσῃ ἐκεῖ)· καὶ ἐπὶ τέλει ἡ ἀναγκαιότης τοῦ θεοῦ
λόγου ἐτι λαμπροτέρᾳ θὰ προέλθῃ εἰς μέσον.

Ἐν τῷ μυστηρίῳ, ὅπερ ἐτι καλύπτει τὴν ἀρχὴν
τῆς ζωῆς ἐπὶ τῆς γῆς, οὐδενὶ συγχωρεῖται νὰ δικη-
ρύττῃ τὴν ἐνέργειαν τοῦ Δημιουργοῦ ἐκτὸς τοῦ νόμου.
Ἄς ὑποθέσωμεν ὅτι τὰ ζωϊκὰ ὄντα ἐγεννήθησαν ἐν
τῇ ἀτελεῖ κατὰστάσει τῆς ζωϊκότητος καὶ ὅτι αἱ δια-
δοχικαὶ ποιικιλίαι ὑπῆρξαν ἡ βάσις τῶν εἰδῶν τῶν σή-
μεριν ὡς διχρόως, ἢ ὅτι οἱ πρῶτοι γεννήτορες ἐκά-
στης οἰκογενείας ἐφύησαν ἐπὶ τῷ κελεύσματι μεγά-
λου τινὸς μάγου, αἱ ὑποθέσεις αὗται τοσοῦτον παρε-
νοχλοῦσι τὴν βάσιν τῆς φυσικῆς θεολογίας, ὅσον ἂν
ἀποδεχθῶμεν ὅτι τὰ εἶδη ταῦτα μετηνέχθησαν ἐξ ἄλ-
λων κόσμων ἐπὶ τῆς πτέρυγος οὐρανίου τινὸς ἀγγέλου.
Περὶ δὲ τοῦ σχηματισμοῦ ἢ μεταμορφώσεως τῶν εἰδῶν,
δὲν ἔχομεν γνῶσιν πλείονα ἢ περὶ αὐτῆς τῆς ἀρχῆς
τῆς ζωῆς, ὅπως ὁμολογεῖ τοῦτο ὁ Ch. Lyell. «Ὅ, τι
γνωρίζομεν, λέγει, περὶ τῆς παλαιοντολογίας εἶνε οὐ-
δὲν πρὸς ὅ, τι ἀκόμη ὑπολείπεται ἡμῖν νὰ μάθωμεν.»

Ἄς ἐξετάσωμεν ἤδη μετὰ τοῦ ἐξόχου γεολόγου¹
τίνας εἰσὶν οἱ κύριοι χαρακτῆρες τῆς θεωρίας τοῦ La-

¹ Sir Charles Lyell, *The Antiquity of Man...* L' *Ancienneté de l'homme prouvée par la géologie, et remarques sur l'origine des espèces par variation*, 1864.

marck καὶ τοῦ Ét. Geoffroy Saint-Hilaire. περὶ τῆς
 προόδου καὶ τῆς μεταμορφώσεως τῶν εἰδῶν. Οἱ ἐπι-
 πόλαιοι θέλουσι νὰ φαντάζωνται ὅτι ἡ ἐπιστήμη θε-
 μελιοῦται ἐπὶ ἀπολύτων κανόνων καὶ ὅτι οὐδεμία δυ-
 σκολία ταράττει τὴν ἀνιούσαν αὐτῆς ὁδόν. Πολλοὺ γὰρ
 καὶ δεῖ. Καὶ αὐτοὶ οἱ μεγάλοι ὁρίσμοι δὲν ἔχουσιν ἀπό-
 λυτον κῦρος. Οἱ ζωολόγοι π.χ. δὲν δύνανται νὰ συμ-
 φωνήσωσιν ἐπὶ τῶν ὄρων, εἶδος καὶ φυλῇ. "Ο,τι ὁ
 Lamarck προσέειπε τοῦτο καὶ ἐγένετο, λέγει, ὁ Lyell.
 "Ὅσοι πλείοτε οἱ νέοι σχηματισμοὶ ἐπολλαπλασιά-
 σθησιν, τόσον ὀλιγώτερον ἡδυνήθημεν νὰ ὀρίσωμεν
 τί ἐννοοῦμεν λέγοντες ποικιλίαν ἢ εἶδος. Καὶ ὄντως οἱ
 ζωολόγοι καὶ οἱ βοτανικοὶ διατελοῦσι σήμερον ἐν μεί-
 ζονι ἀπορίᾳ, οὐ μόνον πῶς νὰ ὀρίσῃσι τὸ εἶδος, ἀλλὰ
 καὶ πῶς νὰ διακρίβωσιν ἂν τοῦτο ἀληθῶς ὑπάρχει
 ἐν τῇ φύσει, ἢ εἶνε ἀπλῇ τις ἀφαιρέσις τῆς ἀνθρωπί-
 νης διανοίας· οἱ μὲν ισχυρίζονται ὅτι εἶνε σταθερὸν
 ἐντὸς ὁρίων τινῶν τῆς ποικιλίης στενῶν καὶ ἀνυπερ-
 βλήτων. Οἱ δὲ θέλουσι τοῦτο ἐπιδεκτικὸν μεταβολῶν
 ἀορίστων καὶ ἄνευ ὁρίων. Ἀπὸ τοῦ Λινναίου μέχρι τῶν
 ἀρχῶν τῆς ἐνεστώσης ἑκατονταετηρίδος ἐνόμιζον ὅτι
 ἱκανῶς ὥρισαν τὸ εἶδος λέγοντες ὅτι· «εἶδος τι σύγ-
 κειται ἐξ ἀτόμων πάντων ὁμοίων πρὸς ἄλληλα καὶ
 γεννώντων ἕτερα ὅμοια πρὸς ἑαυτά.» Ὁ Lamarck πα-
 ρατηρήσας μεταξὺ πλήθους εἰδῶν ὀρυκτῶν ὅτι τινα
 ἦσαν ὅμοια πρὸς ζῶντα εἶδη, ἄλλα δὲ ἀπλᾶ μόνον
 ποικιλίαι, προσέειπε νὰ εἰσαχθῇ εἰς τὸν ὁρισμὸν τοῦ
 εἶδους τὸ στοιχεῖον τοῦ χρόνου, καὶ διετύπωσεν αὐτὸν

ὡς ἐξῆς. «Τὸ εἶδος συνίσταται ἐξ ἀτόμων πάντων ὁμοίων πρὸς ἀλλήλα καὶ γεννώντων ἕτερα ὅμοια πρὸς ἑαυτὰ, ἐφ' ὅσον αἱ περιστάσεις, ἐν αἷς ζῶσι, δὲν πάθωσι μεταβολὰς ἱκανὰς ὥστε τὰ ποικίλλωσι τὰς συνηθείας αὐτῶν, τοὺς χαρακτῆρας καὶ τὰς μορφάς.» Τελευταῖον ἔρχεται εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι οὐδὲν τῶν νῦν ὑπαρχόντων ζώων ἢ φυτῶν θὰ ἦτο ἀρχεγόνου δημιουργίας, ἀλλ' ὅτι ἅπαντα θὰ προῆλθον ἐκ μορφῶν προϋπάρχασιν ἀφοῦ δὲ, μετὰ ἀπροσδιόριστον σειρὰν γενεῶν, ἐγέννησαν ἕτερα ὅμοια πρὸς ἑαυτὰ, ἔπαθον τέλος βελτιώσεως μεταλλαγὰς ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν ἀλλοιωσεων τοῦ κλίματος καὶ τοῦ ζωικοῦ κόσμου, καὶ ὅτι συνεμορφώθησαν μὲ τὰς νέας ταύτας περιστάσεις· ἀλλὰ τινε ἐξ αὐτῶν κατὰ μικρὸν τοσοῦτον ἀπεμικρύνθησαν τοῦ ἀρχικοῦ τύπου, ὥστε δικαίως δύνανται σήμερον νὰ θεωρηθῶσιν ὡς νέα εἶδη.

Πρὸς στηριγμὸν τῆς γνώμης του ταύτης, ἐπικαλεῖται τὴν ἀντίθεσιν τῶν ἀγρίων καὶ τῶν κεκαλλιεργημένων φυτῶν, τῶν ἀγρίων καὶ κατ'οικιδίων ζώων, ὑπομιμνήσκων πόσον τὰ χρώματα, τὸ σχῆμα, ἡ κατασκευὴ, ὁ φυσιολογικὸς χαρακτήρ καὶ αὐτὸ τὸ ὁρμέφυτον αὐτῶν μεταβάλλεται κατὰ μικρὸν ἐπὶ ἐτέρου ἐδάφους, ἐν ἐτέρῳ κλίματι, ἐπὶ παρουσίᾳ νέων ἐχθρῶν καὶ ὑπὸ τὴν ἐνέργειαν τροφῆς καὶ διαίτης διαφόρου.

Ὁ Lamarck δὲν ὑποστηρίζει μόνον ὅτι τὰ εἶδη σταθερῶς ἔπαθον μεταλλαγὰς, μεταβαίνοντα ἀπὸ μιᾶς περιόδου εἰς ἄλλην, ἀλλ' ὡσαύτως ὅτι ὑπῆρξε σταθερὰ πρόοδος τοῦ ὁργανικοῦ κόσμου, ἀπὸ τοῦ πρώτου χρό-

Authorized licensed use limited to: 172.21.0.5.

Downloaded on 14/05/2024 06:14:44 UTC from Psifiano Apothetirio Dimosias Istori
Restrictions apply.

νου, μέχρι τοῦ τελευταίου, ἀπὸ τῶν ἀπλουστάτων ὄντων μέχρι τῶν αἰ πολυπλοκωτέρων ἔχόντων τὴν κατασκευὴν, ἀπὸ τῶν ἀτελεστάτων ἐντόμων μέχρι τῶν τελειοτάτων, καὶ τέλος ἀπὸ τῆς διανοίας τοῦ κατωτάτου ζώου μέχρι τῶν δυνάμεων καὶ τοῦ λογικοῦ τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ τελείωσις τῶν ὄντων θὰ ὑπῆρξε βραδεία καὶ διηνεκῆς, καὶ αὐτὸ τὸ ἀνθρώπινον γένος θὰ ἀπεχωρίσθη τοῦ συστήματος τῶν κατωτέρων θηλαστικῶν, τῶν ἔχόντων τὸν τελειότερον ὀργανισμόν.

Σύντομός τις καὶ λελογισμένη ἔκθεσις τῆς θεωρίας ταύτης ἐγένετο ὑπὸ τινος καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Κανταβριγίας¹. Εὐρίσκομεν, λέγει, εἰς τὰ ἀρχαῖα λείψανα τοῦ γήινου φλοιοῦ, ἔχνη προσόδου ἐν τῇ ὀργανοποιήσει τῶν διαδοχικῶν ζωικῶν μορφῶν. Δυνάμεθα νὰ παρατηρήσωμεν π.χ. τὴν ἑλλειψιν τῶν θηλαστικῶν ἐν τοῖς προγενεστέροις στερεώμασι, καὶ τὰς σπκνίας ἐμφανίσεις αὐτῶν ἐν τοῖς ἐπιγενεστέροις, τοῖς νεωτέροις, στερεώμασι· ζωὴ δὲ θερμόαιμα (ὧν πλεῖστα ἀγνώστων γενῶν), εἶνε ἱκανῶς διεσπαρμένα ἐντὸς τῶν ἀρχαιοτάτων τριτογενῶν στρωμάτων, καὶ πλεονάζουσιν (ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μετὰ μορφῶν γνωστῶν) ἐν τοῖς ἀνωτάτω στρώμασι, τῆς αὐτῆς ἐποχῆς· τέλος ἡ ἐμφάνισις τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς γῆς εἶνε πρόσφατον γεγονός. Ἡ ἱστορικὴ αὕτη ἀνάπτυξις τῶν σχημάτων καὶ τῶν λειτουργιῶν τῆς ὀργανικῆς ζωῆς κατὰ τὰς διαδοχικὰς περιόδους φαίνεται νὰ εἶνε

¹ Professor Sedgwick's Discourse on the Studies of the University of Cambridge. 1850.

τὸ τεκμήριον τῆς κατὰ μικρὸν ἀνελίξεως τῆς δημιουργικῆς δυνάμεως, φανερούμενης διὰ προοδευτικῆς τάσεως πρὸς τὸν τελειότερον τύπον τοῦ ζωικοῦ ὀργανισμοῦ.

Εἶνε γεγονὸς λίχν παράδοξον, παρὰ τὴν ὥσπου εἶναι ὁ Hugh Miller,¹ ὅτι ἡ τάξις ἦν ἀπεδέχθη ὁ Cuvier ἐν τῷ συγγράμματι αὐτοῦ *Règne animal*, ὅπως ἡ τάξις ἐν ἧ σὰ τέσσαρα γένη τῶν σπονδυλωτῶν ταξινομῶνται φυσικῶς, κατὰ τὴν ἀμοιβαίαν αὐτῶν σχέσιν καὶ σειρὰν, εἶνε ἡ αὐτὴ ἐν ἧ ἐνεφρνίζοντο κατὰ τὴν χρονολογικὴν σειρὰν. Ὁ ἐγκέφαλος, οὐτινος τὸ βάρος πρὸς τὸ τοῦ νωτιαίου μυελοῦ, ἔχει λόγον κατὰ μέσον ὅρον, οὐχὶ μείζονα τῶν δύο πρὸς ἓν, εἶνε ὁ τοῦ ἰχθύος, ἐφάνη δὲ πρῶτος. Ὁ ἐμφρνίζων τὴν μέσσην ἀναλογίαν τῶν δύο καὶ ἡμίσεως πρὸς ἓν παρηκολούθησεν αὐτῷ· εἶνε δὲ ὁ τοῦ ἐρπετοῦ. Ἐρχεται κατόπιν ἡ ἀναλογία τῶν τριῶν πρὸς ἓν, ἣν δεικνύει ὁ ἐγκέφαλος καὶ ὁ νωτιαῖος μυελὸς τοῦ πτηνοῦ. Ἡ μέση ἀναλογία τῶν τεσσάρων πρὸς ἓν, ἣν ἐμφρνίζει ἡμῖν τὸ θηλαστικόν, καὶ τέλος ἔσχατος πάντων ἐφάνη ἐπὶ τῆς σκηνης ἐγκέφαλος, οὐτινος ἡ ἀναλογία πρὸς τὸν νωτιαῖον μυελὸν εἶνε εἴκοσι τρία πρὸς ἓν· οὗτος δὲ εἶνε ὁ τοῦ ἀνθρώπου, ὅστις διακονεῖται καὶ ὑπολογίζεται.

Ὁ ἐγκέφαλος θὰ ἠδύνατο νὰ θεωρηθῇ ὡς τὸ ἀνθημα τοῦ νωτιαίου μυελοῦ. — Ἐν τοῖς κατωτάτοις τῶν εἰδῶν (τοῖς βατραχίοις π.χ.) ἡ δύναμις τοῦ αἰσθάνεσθαι ἀνήκει εἰς τε τὸν νωτιαῖον μυελὸν καὶ εἰς τὸν ἐγκέφαλον.

Ἀναμφιβόλως δύναται νὰ ἀνθυπενέγκῃ τις μεγάλ-

λας αντιρρήσεις κατὰ τοῦ δόγματος τῆς τελειώσεως, ἐπιδεικνύων φυτὰ τινὰ καὶ ζῶα, ἅτινα ἐνεργησίσθησαν ὀλιγώτερον τέλει κατόπιν ἄλλων τελειοτέρων εἰδῶν, ὅπως τὸ μονοκυτλήδον ἔμβρυον καὶ τὰ ἐνδογενῆ κατόπιν τοῦ δικοκυτλήδονος ἐμβρύου καὶ τῶν κωνοφόρων, ὅπως ἡ τελειότης τῶν ἀρχαιοτάτων κρυπτογάμων, ἡ παλινδρομικὴ κίνησις τῶν ἑρπετῶν, ἡ ἐμφάνισις τοῦ βόα κατόπιν τοῦ σαυροειδοῦς ἑρπετοῦ κτλ. παραδείγματα δὲν ἐλλείπουσιν. Ἀλλὰ πεποιθότες ὅτι ἡ θεωρία αὕτη δὲν προσβάλλει τὸ ὑποκείμενον τῆς ἡμετέρας συζητήσεως περὶ τοῦ «Θεοῦ ἐν τῇ Φύσει,» καὶ ζήλου ὑπὲρ τῆς πεπληρωμένοι θὰ τὴν ὑποστηρίξομεν. Καὶ θεωροῦμεν τὴν μετὰ τοῦ Lhell οὐ μόνον ὠφέλιμον ἀλλ' ἐν τῇ παρούσῃ καταστάσει τῆς ἐπιστήμης καὶ ἀναπόδραστον καὶ ἀναγκαστικὴν ὑπόθεσιν, ἥτις ὅσον καὶ ἂν μέλλῃ βραδύτερον νὰ πάθῃ πολλὰς καὶ μεγάλας μεταβολὰς οὐδέποτε θὰ γείνη δυνατόν ὅμως ἐξ ὀλοκλήρου νὰ καταστραφῇ.

Θέλει φανῇ ἀναμφιβόλως παράδοξον ὅτι οἱ συγγραφεῖς, οἵτινες εἶνε οἱ γενναϊότατοι πρόμαχοι τῆς μετακλήσεως (οἷον ὁ Darwin καὶ J. Hooker) δεικνύουσιν ἰδιότροπους προφυλάξεις ἐν ταῖς περὶ τελειώσεως θεωρίαις των, καὶ ὅτι οἱ θερμότεροι ζηλωταὶ τῆς τελειώσεως ἀποτελοῦσιν ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ σφοδροτάτην ἀντιπολίτευσιν κατὰ τῆς μεταλλαγῆς. Ἀρὰ γε ἀμφοτέρω ἀί θεωρεῖται αὐταὶ δὲν δύνανται νὰ εἶνε ἀληθεῖς καὶ νὰ συμφωνῶσι; Καὶ αὕτη καὶ ἐκείνη παριστῶσιν ἡμῖν σκ-

μικρόν ἐν τῇ διαδοχῇ τῶν αἰώνων ἀπὸ τοῦ ἰχθύος, ὅστις εἶνε ἡ ἀπλουστάτη μορφή, μέχρι τῶν μονοδελφῶν θηλαστικῶν καὶ μέχρι τῆς ἀνωτάτης βαθμίδος τῆς σειρᾶς, τῶν χρόνων, τῶν ἀνθρωποειδεστέρων θηλαστικῶν, καὶ τέλος μέχρι τοῦ ἀνθρωπίνου γένους. Ἡ τελευταία λοιπὸν βαθμὶς αὕτη φαίνεται κατὰ τὴν ὑπόθεσιν ταύτην συναποτελοῦσα μέρος τῆς αὐτῆς συνεχοῦς σειρᾶς τῶν διηθεκῶν ἀναπτύξεων, οὐσα κρίκος τῆς αὐτῆς ἀλυσίδας, καὶ κορωνὶς τοῦ ἔργου, καθ' ὅσον εἰσέρχεται εἰς τὴν αὐτὴν καὶ μόνην σειράν τῶν ἐμφανίσεων τῆς δημιουργοῦ δυνάμεως.

Ἄς ἔλθωμεν ἤδη εἰς τὴν θεωρίαν τῆς ἀρχῆς τῶν εἰδῶν διὰ τῆς ὁδοῦ τῆς φυσικῆς ἐκλογῆς.

Ἡ θεωρία αὕτη περικεῖται ἡμῖν ἐν μεγάλῳ παρκαδείγματι τὴν ἐνέργειαν τῆς φύσεως, τὴν παρατηρουμένην ἐν τῇ διατροφῇ τῶν κατοικιδίων ζώων. Οἱ κτηνοτρόφοι ἐπίστανται ὅτι εἶνε δυνατόν μετὰ τὸ πέρας γενεῶν τῶν νὰ παρκαχάγῃσι νέαν φυλὴν κερασφόρων ἐχόντων βραχέα κέρατα ἢ στερουμένων τοιαῦτα, ἐκλέγοντες γεννήτορας ἔχοντας βραχυτέρα τὰ κέρα' οὕτω, λέγουσιν, ἐργάζεται ἡ φύσις· ἐξαλλοιοῖ ἐν τῇ διαδοχῇ τῶν χρόνων τὰς κατὰστάσεις τῆς ζωῆς, τὰς γεωγραφικὰς γραμμὰς τόπου τινός, τὸ κλίμα αὐτοῦ, τὴν κοινωνίαν τῶν φυτῶν καὶ τῶν ζώων, ἐπομένως τὴν τροφήν, τὰ πολέμια εἶδους τινός καὶ τὸν πρόπον τῆς ὑπάρξεως αὐτοῦ, καὶ διὰ ταύτης τῆς ὁδοῦ ἐκλέγει ποικιλίας τινὰς μᾶλλον ἀρμοζούσας εἰς τὴν νέαν τάξιν τῶν παρκαμάτων. Οὕτως αἱ νέαι φυλαὶ δύνανται συνεχῶς νὰ

Authorized licensed use limited to: 172.21.0.5.

Downloaded on 14/05/2024 06:14:44 UTC from Psifiako Apothetirio Dimosias Istori
Restrictions apply.

μεταβάλλωσι τὸν ἀρχικὸν τύπον ἐξ οὗ κατέρχονται.

Ὁ Lamarck νομίζει ὅτι ἡ ἀρχὴ τοῦ μακροῦ τραχήλου τῆς καμηλοπαρδάλεως προέρχεται ἐκ τῆς ἐπανειλημμένης τοῦ ζώου σπουδῆς, νὰ ἀναζητῇ τὴν τροφήν του ἀεὶ ὑψηλότερον.

Οἱ κκ. Darwin καὶ Wallace, ὑποθέτουσιν ἀπλῶς ὅτι ἐπὶ λιμοῦ τινὸς διάφορα μακροτράχηλα ζῶα ἐπέζησαν τοῖς λοιποῖς τοῦ εἵδους, διότι ἠδυνήθησαν νὰ βροσκήσωσιν ὅπου δὲν ἔφθανον τὰ ἄλλα.

Ἐνεκκ δὲ τοῦ πολλαπλασιασμοῦ μικρῶν τροποποιήσεων ἐν τῇ διαδοχῇ μυρίων γενεῶν, καὶ ἔνεκα τῆς κατὰ κληρονομίαν μεταδόσεως ιδιοτήτων νεωστὶ κτηθεῖσων, ὑποθέτουσιν ὅτι πκράγεται διάσσεις ὁσημέρκι μεγαλητέρα ἀπὸ τοῦ ἀρχικοῦ τύπου, ἕως ὅτου προκύψῃ νέον εἶδος, ἢ νέον γένος, ἂν ὁ χρόνος ὑπῆρξε μακρότερος. Ὁ νεώτερος συγγραφεὺς τῆς φυσιολογικῆς ταύτης ἀρχῆς τῶν εἰδῶν, Ch. Darwin, λέγει ὁ ἴδιος¹ τίνι τρόπῳ ἀκολουθεῖ τὰ καθολικὰ γεγονότα ἐφ' ὧν στηρίζεται.

Ἐν τοῖς κατοικιδίοις ζώοις ἐξελέγχεται μεγάλη μεταβλητότης. Ἡ μεταβλητότης αὕτη φαίνεται κυρίως ὀφειλομένη εἰς τὸ ὅτι τὸ πκράγον σύστημα εἶνε καθ' ὑπερβολὴν ἐπιδεκτικὸν μεταβολῶν ἐν ταῖς καταστάσεσι τῆς ζωῆς, καὶ δὲν ἀναπκράγει πλέον ἀκριβῶς τὴν μητρικὴν μορφήν. Τὸ μεταβλητὸν τῆς μορφῆς τῶν εἰδῶν, ῥυθμίζεται ὑπὸ νόμων τινῶν τελειοτάτων, ὅπως

¹ On the origin of species by the mean of natural selection.

Περὶ τῆς ἀρχῆς τῶν εἰδῶν διὰ τῆς φυσικῆς ἐκλογῆς.

ἡ χρῆσις ἢ ἡ ἀχρηστίς τῶν ὀργάνων, ὅπως ἡ ἄμεσος ἐνέργεια τῶν φυσικῶν ὄρων τῆς ζωῆς. Τὰ εἶδη τῶν κατοικιδίων ἡμῶν ζώων ἔλαβον μερίστας μεταβολὰς, μεταδοθεῖσας κληρονομικῶς ἐν μακροτάταις περιόδοις. Ἐφ' ὅσον οἱ ὄροι τῆς ζωῆς μένουσιν οἱ αὐτοί, ἔχομεν λόγον νὰ πιστεύωμεν ὅτι τροποποιήσις, ἥτις ἤδη μετadόθη ἐπὶ πολλὰς γενεάς, δύναται νὰ ἐξακολουθῇ μεταδιδόμενη ἐπὶ σειρᾷ ἀτελευτήτων γενεαλογικῶν βηθμίδων. Ἀλλὰ χόθεν δὲ ἀπεδείχθη, ὅτι τὸ μεταβλητὸν, ἀφοῦ ἤρχισεν ἐκδηλούμενον, δὲν πκύει ὅλως ἐνεργῶν· διότι νέα ποικιλία γεννῶνται ἔτι ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν, ἐν τοῖς ἀρχαιοτάτοις τῶν κατοικιδίων ζώων.

Ὁ ἄνθρωπος δὲν παράγει τὸ μεταβλητόν. Ὑποβάλλει μόνον καὶ πολλάκις ἄνευ σχεδίου, τὰ ἐνόργανα ὄντα εἰς νέους ὄρους τῆς ζωῆς, καὶ τότε ἡ φύσις ἐνεργοῦσα ἐπὶ τῆς ὀργανώσεως, παράγει ποικιλίας. Δυνάμεθα νὰ ἐκλέξωμεν τὰς ποικιλίας ταύτας καὶ νὰ τὰς συναγάγωμεν εἰς τὴν ἀρέσκουσαν ἡμῖν διεύθυνσιν. Οὕτω προσαρμόζομεν πρὸς ἡμέτερον ὄφελος ἢ μάλιστα πρὸς εὐχαρίστησιν ἡμῶν εἴτε τὰ ζῶα εἴτε τὰ φυτά. Τοιοῦτόν τι ἀποτέλεσμα δύναται νὰ ἐπιτευχθῇ συστηματικῶς καὶ μάλιστα ἄνευ συνειδήσεως τοῦ γεννηθέντος ἀποτελεσματος. Ἀρκεῖ μόνον ἂν ἕκαστος χωρὶς νὰ ἔχῃ παντάπασιν τὸν σκοπὸν νὰ διαφείρῃ τὴν φυλὴν, διατηρῇ ἐκ προτιμήσεως τὰ ἄτομα, ἅτινα ἐν παντὶ χρόνῳ εἶνε αὐτῷ μᾶλλον ὠφέλιμα. Εἶνε βέβαιον ὅτι δύναται τις νὰ μεταβάλῃ τοὺς χαρακτῆρας

εἶδους τινός, ἐκλέγων ἀνὰ πᾶσαν διχδογικὴν γενεάν ἀτομικὰς διαφορὰς, καὶ ἡ ἐκλεκτικὴ αὕτη μέθοδος ὑπῆρξε τὸ κύριον αἷτιον τῆς παραγωγῆς τῶν κατωτέρων ζώων τῶν κρείττονων καὶ ὠφελιμωτέρων φυλῶν.

Τὰ αἷτια, ἅτινα οὕτω τελεσφόρως ἐπέδρασαν εἰς τὰ ἡμέτερα ζῶα δύνανται ὡσχύτως ἐξ ἴσου νὰ ἐνεργήσωσι καὶ εἰς τὰ ἐν φυσικῇ καταστάσει διατελοῦντα. Ἡ δικτήρησις τῶν φυλῶν καὶ τῶν εὐτυχισάντων ἀτόμων ἐν τῇ διηγετικῇ ἀνανεομένη πάλῃ περὶ τῶν μέσων τῆς ὑπάρξεώς των, εἶνε ἰσχυρότατος καὶ πάντοτε ἐνεργὸς παράγων τῶν φυσικῶν ἐκλογῶν. Ὁ ζωϊκὸς συναγωνισμὸς εἶνε ἀναγκαστικὸν παρεκκλούθημα τοῦ πολυπλασιασμοῦ ἀπάντων τῶν ὁργανικῶν ὄντων, αὐξανομένου ἢ μειουμένου κατὰ γεωμετρικὴν ἀναλογίαν. Ἡ ταχύτης τῆς τελειώσεως ταύτης ἀπεδείχθη οὐ μόνον δι' ὑπολογισμοῦ, ἀλλὰ καὶ διὰ ταχείας πολλαπλασιασμοῦ πολλῶν ζώων ἢ φυτῶν, διαρκούσης σειρᾶς τινος ἰδιαιτέρων ὥρων, ἢ ἂν οὐ μετηνέχθησαν εἰς νέας χώρας. Γενῶνται πλείονερ ἀτομα τῶν δυναμένων νὰ ζήσωσι· κόκκος ἐν τῇ πλάστιγγι δύναται νὰ ὀρίσῃ τις ποικιλίαν θὰ αὐξήσῃ κατ' ἀριθμὸν, καὶ τίς θὰ ἐλαττωθῇ. Ὅσον τὰ ἀτομα τοῦ αὐτοῦ εἶδους, εἰσέρχονται πολλαχῶς εἰς στενώτερον συναγωνισμὸν πρὸς ἄλληλα, τοσοῦτον ἡ πάλῃ γίνεται ὀξύτερον καθόλου. Εἶνε σχεδὸν ἐξ ἴσου σφοδρὰ μετὰ τῶν ποικιλιῶν τοῦ αὐτοῦ εἶδους, καὶ ἔτι θειονότερα μετὰ τῶν εἰδῶν τοῦ αὐτοῦ γένους. Ἀλλ' ἡ πάλῃ δύναται συνήθως νὰ ἐνσταῇ καὶ μετὰ τῶν ὄντων πόρῳ ἀπεχόντων ἐν τῇ κλί-

μακί τῆς φύσεως. Καὶ τὸ ἐλάχιστον πλεονέκτημα διὰ τῆς προσκλήσεως τοῦ ὁποίου ἄτομόν τι ἐν οἰαδήποτε ἡλικίᾳ ἢ διαρκούσης οἰσodήποτε ὥρας, ὑπερβάλλῃ ἐκεῖνα πρὸς ἃ διαγωνίζεται, ἢ καλητέρα τις προσαρμολὴ τῶν ὀργάνων πρὸς τοὺς πέριξ φυσικοὺς ὁρους, ὅσον δήποτε μικρὰ καὶ ἂν εἴνε ἡ τελειότης αὕτη, ἔχει πολλὴν ῥοπὴν εἰς τὴν πλάστιγγα.

Πλεονεκτήματα κατὰ τὸ φαινόμενον μέτρια δύνανται νὰ φέρωσι τὴν αὐξάνουσαν ταύτην ποικιλίαν. «Μεταξὺ τῶν ζώων, ὧν τὰ γένη εἶνε διακεκριμένα, λέγει ὁ φυσιοδίφης, γεννᾶται συχνότατα πόλεμος μεταξὺ τῶν ἀρρένων πρὸς κτήσιν τῶν θηλέων. Τὰ ισχυρότερα ἄτομα ἢ τὰ εὐτυχέστερον παλαίσαντα καταλείπουσιν ἐν γένει τὰ πολυκριθμότερα ἔκγονα. Ἄλλ' ἢ ἐπιτυχίᾳ των ἐξαρτᾶται συνήθως ἐκ τῶν εἰδικῶν ὀπλῶν ἢ ἐκ τῶν μέσων τῆς ὑπερασπίσεως, ἅτινα κέκτῃνται, ἢ μάλιστα ἐκ τῆς καλλονῆς αὐτῶν» καὶ τὸ ἐλάχιστον πλεονέκτημα θὰ φέρῃ αὐτὰ πρὸς τὴν νίκην.»

Ἀποδεικτοῦ λοιπὸν ἅπαξ γενομένου τοῦ μεταθλητοῦ καὶ τῆς ὑπάρξεως ισχυροῦ τινος αἰτίου, ἐτοίμου πάντοτε νὰ ἐνεργήσῃ, εὐκόλως εἶνε δυνατὸν νὰ συμπεράνῃ τις, ὅτι ποικιλίαι ὠφέλιμοι κατὰ τι εἰς τὰ ἄτομα ἐν ταῖς ζωϊκῇς αὐτῶν σχέσεσι, δύνανται νὰ διατηρηθῶσι, νὰ μετχοθῶσι καὶ πολλαπλασιασθῶσι. Ἄν ὁ ἄνθρωπος δύναται μεθ' ὑπομονῆς νὰ ἐκλέγῃ τὰς ποικιλίας, αἵτινες εἶνε αὐτῷ μᾶλλον ὠφέλιμοι, διατὶ ἡ φύσις θὰ ἐσφάλλετο ἐκλέγουσα τὰς ὠφελίμους ποικιλίας εἰς τὰ ὑπ' αὐτῆς παραγόμενα ζῶα, ὅταν ταῦτα

μεταβάλλωσι βίον; Ποῖα ὅρια δύνανται τις νὰ θέσῃ εἰς τὴν δύναμιν ταύτην, ὅταν ἐνεργῇ ἐν τῇ σειρᾷ πολλῶν αἰώνων καὶ ἐξετάζῃ ἀκριβῶς τὴν κατασκευὴν, ὁλόκληρον τὸν ὀργανισμόν καὶ τὰς συνηθείας ἐκάστου δημιουργήματος ὅπως ἐκλέξῃ τὸ καλὸν καὶ ἀποβάλλῃ τὸ κακόν; Φαίνεται ὅτι δὲν ὑπάρχει οὐδὲν ὅριον εἰς τὴν δύναμιν ταύτην, ἥς τὸ ἀποτέλεσμα εἶνε νὰ προσαρμόσῃ βραδέως καὶ θαυμασίως ἐκάστην μορφήν πρὸς τὰς πολυπλοκώτερας σχέσεις τῆς ζωῆς.

Ἐνῷ ἕκαστον εἶδος, ἐνεκα τῆς γεωμετρικῶς βιούσης τελειώσεως περὶ τὴν παραγωγὴν τὴν εἰς αὐτὸ ἰδιάζουσαν, τείνει εἰς τὸ νὰ αὐξάνῃ ἀτάκτως κατ' ἀριθμόν, καὶ τὰ τροποποιηθέντα ἔκγονα ἐκάστου εἴδους πολλαπλασιάζονται τοσούτω μᾶλλον, ὅσῳ γίνονται διαφορώτερα κατὰ τὴν ἑξίν καὶ τὴν κατασκευὴν. Ὁ νόμος τῆς φυσικῆς ἐκλογῆς ἔχει σταθερὰν ῥοπὴν εἰς τὸ νὰ διατηρῇ τὰ μᾶλλον ἀποκλίνοντα ἔκγονα, οἰοῦντοτε εἶδους καὶ ἂν εἶνε. Ἐκ τούτου προκύπτει ὅτι διαφορῶσεως τῆς ἐπὶ μακρὸν παρατεινομένης σειρᾶς τῶν διδοχικῶν αὐτῶν τροποποιήσεων, αἱ ἐλάχισται διαφοραὶ, αἱ χαρακτηρίζουσαι τὰς ποικιλίας τοῦ αὐτοῦ εἴδους, τείνουσιν εἰς τὸ νὰ αὐξηθῶσιν εἰς μείζονας διαφορὰς χαρακτηριζούσας τὰ εἶδη τοῦ αὐτοῦ γένους. Νέαι ποικιλίαι καὶ τελειότεραι παρῶσιν καὶ ἀφανίζουσιν ἀμετακλήτως τὰς ἀρχαιοτέρους ποικιλίας, ἀτελεστέρας οὐσας καὶ μεσαζούσας, οὕτω δὲ προέρχονται εἶδη μᾶλλον ὠρισμένα καὶ διακεχωμένα.

Δύνανται τις νὰ ἀντείπῃ ὅτι ἤδη δὲν παρατηροῦν-

τι τοιγῷται μεταβολαί, Ἀλλ' ὁ θεωρητικὸς ἀποκρί-
νεται, ὅτι ἡ φυσικὴ ἐκλογὴ ἐνεργούσα μόνον διὰ τῆς
ἀθροίσεως κρειττόνων ποικιλιῶν, ἐλαχίστων καὶ δι-
δοχικῶν, δὲν δύναται περαχρῆμα νὰ φέρῃ μεγάλας
τροποποιήσεις. Ἐνεργεῖ δὲ βραδέως καὶ ἡσύχως. Ὁ
νόμος οὗτος τῆς φύσεως δὲν θὰ ὑπῆρχεν ἀναμφιβόλως,
ἂν ἕκαστον εἶδος ἦτο ἀφ' ἐχυτοῦ πεπλασμένον.

Ἡ γεωλογικὴ μαρτυρία ἔρχεται νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν
θεωρίαν τῆς τροποποιήσεως τῶν ἐκγόνων. Τὰ νέα εἶδη
ἐφάνησαν ἐπὶ τῆς σκηνῆς τοῦ κόσμου βραδέως καὶ διὰ
διαδοχικῶν διαλειμμάτων, τὸ δὲ κεφάλαιον τῶν με-
ταβολῶν τῶν τελουμένων ἐν ἴσοις χρόνοις εἶνε λίαν δι-
φορὸν ἐν τοῖς διαφόροις περσώμασιν. Ἡ ἐξαφάνισις τῶν
εἰδῶν καὶ ὁλοκλήρων συστημάτων αὐτῶν, ἥτις ἐτέλε-
σεν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ ὀργανικοῦ κόσμου ἔργον τοσοῦ-
τον σπουδαῖον, εἶνε ἀφευκτον ἀποτέλεσμα τῆς ἀρχῆς
τῆς φυσικῆς ἐκλογῆς· διότι αἱ πελακτικαὶ μορφαὶ ὀφεί-
λουσι νὰ ὑποχωρήσωσιν εἰς μορφὰς νέας καὶ τελειο-
τέρας. Οὔτε τὰ μεμονωμένα εἶδη οὔτε τὰ συστήματα
τῶν εἰδῶν δύνανται νὰ ἀναφανῶσιν, ὅταν ἀπαῖξ ἡ κα-
νονικὴ ἔκλυσις τῶν γενεῶν διακοπῇ. Ἡ βαθμικαὶ ἐξα-
φάνισις τῶν κρατούσων μορφῶν καὶ αἱ βραδεῖαι τρο-
ποποιήσεις τῶν ἐκγόνων αὐτῶν, γίνονται αἰτίαι, ὥστε
μετὰ μικρὰ διαλείματα χρόνου αἱ μορφαὶ τῆς ζωῆς
νὰ φαίνωνται ἀλλοιωθεῖσαι, ταυτοχρόνως ἐν ἀπαντι
τῷ κόσμῳ. Ὁ διάμεσος χαρακτὴρ τῶν ὀρυκτῶν λει-
ψάνων ἐκάστου σχηματισμοῦ, συγκρινομένων πρὸς τὰ
ὀρυκτὰ τῶν ἀνωτέρων καὶ κατωτέρων σχηματισμῶν,

Authorized licensed use limited to: 172.21.0.5.

Downloaded on 14/05/2024 06:14:44 UTC from Psifiako Apothetirio Dimosias Istorias
Restrictions apply.

ἐξηγεῖται ἀπλούστατα διὰ τῆς διαμέσου τάξεως, ἣν κατέχουσιν ἐν τῇ γενεαλογικῇ ἀλύσει. Τὸ ὁμολογούμενον μέγχι γεγονὸς, ὅτι τὰ ὀργανικὰ ὄντα τὰ ἐξαφνισθέντα ἀνήκουσιν εἰς τὸ σύστημα τῶν σημερινῶν ὄντων, καὶ τάσσονται εἴτε ἐν τοῖς αὐτοῖς εἴτε ἐν τοῖς διαμέσοις συνθέμασι, πηγάζει ἐκ τοῦ ὅτι τὰ ἐξαφνισθέντα καὶ τὰ ὑπάρχοντα ὄντα εἶνε ἀπόγονα κοινῶν γονέων.

Ὁ συγγραφεὺς ἐπικαλεῖται ὑπὲρ ἑαυτοῦ τὴν μοναδικὴν σπουδαιότητα τῶν ἐμβρυολογικῶν χαρακτήρων, περατηρῶν ὅτι αἱ πραγματικαὶ συγγένειαι τῶν ὀργανικῶν ὄντων ὀφείλονται εἰς τὴν κληρονομίαν ἢ εἰς τὴν κοινότητα τῆς ἀρχῆς· τὸ φυσικὸν σύστημα εἶνε γενεαλογικὸν δένδρον, ὅπερ ἀποκαλύπτει ἡμῖν τὰς γενεάς, βοηθεῖα διακρεστέρων χαρακτήρων, ὁσηδῆποτε μικρὰ καὶ ἂν εἶνε ἡ ζωικὴ αὐτῶν ἀξία. Δὲν λησμονεῖ δὲ οὐδὲ τὴν ἀναλογίαν. Ἡ διάθεσις τῶν ὀστέων εἶνε ἀνάλογος ἐν τῇ χειρὶ τοῦ ἀνθρώπου, ἐν τῇ πτέρυγι τῆς νυκτερίδος, ἐν τῷ ποδὶ τῆς θαλασσίως χελώνης καὶ ἐν τῇ κνήμῃ τοῦ ἵππου· ὁ αὐτὸς ἀριθμὸς τῶν σπονδύλων σχηματίζει τὸν τράχηλον τῆς καμηλοπαρδάλεως καὶ τὸν τοῦ ἐλέφαντος· τὰ γεγονότα ταῦτα καὶ ἀπειρία ἄλλων παραπλησίων ἐξηγοῦνται ἀφ' ἑαυτῶν κατὰ τὴν θεωρίαν τῆς ἀπογονίας, βραδέως καὶ διαδοχικῶς τροποποιουμένης. Ἡ ὁμοιότης τοῦ σχεδίου τῆς κατὰ σκευῆς τῆς πτέρυγος καὶ τῆς κνήμης τῆς νυκτερίδος ἅτινα χρησιμεύουσι εἰς ὅλως διαφόρους χρήσεις, αἱ σιαγόνες καὶ ὁ ποὺς τοῦ κερκίνου, τὰ πέταλα, οἱ στή-

μονες καὶ αἱ θυλακίδες ἀνθους τινος, ἐξηγουῦνται ὁμοίως, ἐκ τῆς βαθμιαίας τροποποιήσεως τῶν ὀργάνων, ἅτινα ἄλλοτε ἦσαν ὅμοια παρὰ τοῖς ἀρχικοῖς προγόνους ἐκάστης τάξεως.

Ἡ ἔλλειψις τῆς ἀσκήσεως ἐνίοτε βοηθουμένη ὑπὸ τῆς φυτικῆς ἐκλογῆς, τείνει συνεχῶς εἰς τὸ νὰ ἐλαττώσῃ τὰς ἀνχλογίαις ὀργάνου τινός, ὅπερ ἡ ἀλλαγὴ τῶν ἔξω ἢ τῶν κατὰστάσεων τῆς ζωῆς ὀλίγον κατ' ὀλίγον κατέστησεν ἄχρηστα. Κατὰ ταῦτα, εἶνε εὐκολον νὰ ἐννοήσῃ τις τὴν ὑπαρξίν τῶν ἀτελῶν ὀργάνων.

Δύναται τις τέλος νὰ ἐρωτήσῃ μέχρι τίνος βαθμοῦ ἐκτείνεται ἡ διδασκαλίᾳ τῆς μεταβολῆς τῶν εἰδῶν. Πάντα τὰ μέλη τῆς αὐτῆς τάξεως δύνανται νὰ συνδεθῶσιν ὁμοῦ, διὰ τῆς ἀλύσεως τῶν συγγενειῶν αὐτῶν, καὶ ἅπαντα ἕνεκα τῶν αὐτῶν ἀρχῶν δύνανται νὰ ταξινομηθῶσιν κατὰ συστήματα, ὑπαγόμενα ὑπὸ ἄλλα συστήματα. Ὁ Darwin ἀδυνατεῖ νὰ ἀμφιβάλλῃ ὅτι ἡ θεωρία τῆς ἀπογονίας δὲν περιλαμβάνει πάντα τὰ μέλη τῆς αὐτῆς τάξεως. Νομίζει μάλιστα ὅτι πάντα τὰ ζῶα κατὰγονται ἐκ τεσσάρων ἢ πέντε τοῦ πολὺ ἀρχικῶν τύπων καὶ πάντα τὰ φυτὰ ἐξ ἀριθμοῦ ἑνὸς ἢ μικροτέρου.

Ἡ ἀναλογία προσθέτει, ἤθελε φέρει αὐτὸν ἔτι προωτέρω, δηλαδὴ εἰς τὴν πίστιν ὅτι πάντα τὰ ζῶα καὶ πάντα τὰ φυτὰ κατέρχονται ἐξ ἑνὸς καὶ μόνου τύπου. Ἀλλ' ἡ ἀναλογία δύναται νὰ εἶνε σφαλερὸς ὁδηγός. Τοῦλάχιστον εἶνε ἀληθὲς ὅτι πάντα τὰ ἐν τῇ ζωῇ ὄντα ἔχουσι μέγαν ἀριθμὸν κοινῶν γνωρισμάτων.

Authorized licensed use limited to: 172.21.0.5.

Downloaded on 14/05/2024 06:14:44 UTC from Psifiako Apothetirio Dimosias Istorikias
Restrictions apply.

τὴν χημικὴν αὐτῶν σύνθεσιν, τὴν κυψελώδη κατασκευὴν, τοὺς τῆς αὐξήσεως αὐτῶν νόμους καὶ τὴν δύναμιν τοῦ νὰ προσβάλλωνται ὑπὸ βλαπτικῶν ἐπιδράσεων.

Εἰς πάντα τὰ ἐνόργανα ὄντα, ὅσον δύναται τις νὰ κρίνῃ ἐκ τῶν ἡμῖν γνωστῶν ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις, τὸ γεννημηχτικὸν κυσίδιον εἶνε τὸ αὐτό. Ὡς πᾶν ἄτομον ἐνόργανον, ἀπορρέει ἀπὸ τῆς αὐτῆς ἀρχῆς. Καὶ ὅταν ἀκόμῃ ἐξετάσωμεν τὰς δύο κυριωτέρως διαίρεσεις τοῦ ἐνοργάνου κόσμου, δηλαδὴ τὰ ζῶα καὶ τὰ φυτὰ, βλέπομεν ὅτι κατώτερά τινες μορφὴ οὕτω τελείως ἐπαμφοτερίζουσι κατὰ τοὺς χημικτῆρας, ὥστε οἱ φυσιοδίφαι ἠμφισβήτησαν, ἂν πρέπη νὰ κατατάξωσιν αὐτὰς μετὰ τῶν ζώων ἢ τῶν φυτῶν· καὶ ὅπως παρὰ τὴν ὁ καθηγητὴς Cl. Grag, «οἱ σπόροι καὶ ἄλλα παρὰ γὰρ σώματα, μετὰ τὴν πλείστων ἀσημοτάτων φυτῶν, δύνανται νὰ σεμνύνωνται ὅτι εἶχον τὸ κατ' ἀρχὰς τοὺς χημικτῆρας τῆς ζωικότητος, καὶ βραδύτερον φυτικὴν ὑπαρξίν ἀμφίβολον.» Οὕτως, εἰς τὸν ὁρμώμενον ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς φυσικῆς ἐκλογῆς, μετὰ παρὰλλελῆς χημικτῆρων, δὲν φαίνεται ἀπίθανον ὅτι τὰ ζῶα καὶ τὰ φυτὰ ἐσχηματίσθησαν ἐκ κατωτέρου τινὸς διαμέσου. Ἄν ἀποδεχθῶμεν τοῦτο, πρέπει ὁμοίως νὰ ἀποδεχθῶμεν ὅτι πάντα τὰ ἐνόργανα ὄντα, ἅτινα ἔζησάν ποτε, δύνανται νὰ κατέρχωνται ἐκ μιᾶς καὶ μόνης ἀρχικῆς μορφῆς. Ἀλλὰ τὸ συμπέρασμα τοῦτο στηρίζεται κυρίως ἐπὶ τῆς ἀναλογίας, καὶ ὀλίγον διαφέρει, ἂν τοῦτο εἶνε ἀποδεχτὸν ἢ

μή. "Αλλως ἔχει τὸ πρᾶγμα περὶ ἐκάστης μεγάλης τάξεως, οἷα εἶνε ἡ τῶν σπονδυλωτῶν, τῶν ἀρθρωτῶν κτλ. διότι ἐνταῦθα ὁ συγγραφεὺς εὕρισκει ἐν τοῖς νόμοις τῆς ὁμολογίας καὶ τῆς ἐμβρυολογίας ἀποδείξεις εἰδικωτάτας, ὅτι πάντες κατέρχονται ἐξ ἐνὸς πητοῦς.

Τοιαύτη εἶνε ἡ θεωρία τοῦ Darwin, ὡς ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἰδίου ἐκτίθεται.

"Αν τέλος ἡ δικαία ἡμῶν περιεργία ἤθελε τολμήσει νὰ μᾶς φέρῃ εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ ἡμετέρου εἶδους, θὰ ἐβλέπομεν μετ' ἐκπλήξεως ἄμα καὶ λύπης, ὅτι ἴσως καταγόμεθα ἐκ πιθηκοειδοῦς τινος τύπου ἐκλιπόντος. Ἀναμφιβόλως τὸ αἶσθημα τῆς ἡμετέρας ἀξιοπρεπείας προσβάλλεται καὶ ἐκ μόνης ταύτης τῆς ὑποθέσεως· ἀλλ' ἂν παρατηρήσωμεν τὴν φύσιν ἀμερολήπτως, δὲν φαίνεται ὅτι ἀποτελοῦμεν ἐξάίρεσιν τοῦ γενικοῦ νόμου; Πολλοὶ ἡμῶν προτιμῶσι νὰ κατέρχωνται ἐξ ἐνὸς ἐκπεπτωκότος Ἀδάμ. μᾶλλον, ἢ τελείου τινὸς πιθήκου. Ἀλλ' ἡ φύσις δὲν παρέλαβεν ἡμᾶς συμβούλους.

Τὸ καθ' ἡμᾶς, οὐδέποτε διήλθομεν ὥρως ἐν τῇ μελέτῃ τῆς ἐμβρυολογίας, χωρὶς ἰσχυρῶς νὰ ἐκπλαγῶμεν ὑπὸ τῶν κεκρυμμένων τούτων ἀποκλύψεων. Οὐδέποτε ἠδυνήθημεν νὰ συγκρίνωμεν τὰ ἔμβρυα διαφόρων φάσεων, χωρὶς νὰ ἴδωμεν ἐν αὐτοῖς ἀτελῆ ἔχνη φάσεων ἀναλόγων, δι' ὧν ἡ ἡμετέρα ἀνθρωπότης ὤφειλε νὰ διέλθῃ ἐν παλαιότεροις χρόνοις. Τὰ ἀνώτερα σπονδυλωτὰ περιβάλλονται διαδοχικῶς ὡς ἐν σκιαγραφίᾳ τοὺς κυρίους χαρακτῆρας τῶν τεσσάρων

Authorized licensed use limited to: 172.21.0.5.

Downloaded on 14/05/2024 06:14:44 UTC from Psifiako Apothetirio Dimosias Istori
Restrictions apply.

μεγάλων τάξεων τῆς διακλαδώσεως, χωρὶς ὅμως νὰ διέλθωσι διὰ τῶν τύπων ἄλλων ζωολογικῶν διακλαδώσεων. Εὐθύς μετὰ τὴν ὑπερξίν τῆς κεκρυμμένης αὐτοῦ ὑπάρξεως τὸ γεννηματικὸν κυστίδιον φανερόναι σύστημα χαρακτηριστικῆς ἀναπτύξεως, χωρὶς νὰ λάβῃ τὸν σχηματισμὸν τοῦ ἀρθρωτικοῦ σκώληκος, τῶν μαλακίων καὶ τῶν ἀσπονδύλων. Ἀναμφιβόλως αὕτη ἡ διαδοχὴ ἐμφανίζει εἰκόνα φάσεων, ἃς ἐν τῇ σειρᾷ τῶν περὶ τὴν ἀνάπτυξιν αἰώνων ἡ αὕτη τάξις τῶν ζώων διαδοχικῶς διήλθεν ἀναβαίνουσα τὴν κλίμακα τῶν ὄντων. Τίς δὲν ἐθαύμασε τὴν καθολικὴν ὁμοιότητα ἣν τὸ ἀνθρώπινον ἐμβρυον διαδοχικῶς προσφέρει πρὸς τὸ τοῦ ἰχθύος, τοῦ ἐρπετοῦ καὶ τοῦ πτηνοῦ; — Ἀρχὴ ἡ παροῦσα ὥρα δὲν εἶνε τὸ κάτοπτρον ἀνακεχωρηκότος παρελθόντος;

Δὲν τολμῶσι νὰ προσβλέψωσι πρὸς τὴν ἀρχὴν ταύτην τὸ ζήτημα ὅμως εἶνε ἱκανῶς σπουδαῖον ὥστε ν' ἀξιωθῇ πρὸς στιγμὴν θάρρους. Ἄς ἐξετάσωμεν λοιπὸν ὑπὸ τὴν γενικὴν αὐτῆς ἔποψιν τὴν θέσιν τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ γῆϊνῃ φύσει. Ἐνῶ δὲ θὰ περάνωμεν τὸ κεφάλαιον τοῦτο τὸ περὶ τῆς ἀρχῆς τῶν ὄντων, ἡ θεὰ αὕτη θὰ ἐξακολουθῇ δεικνύουσα ἡμῖν νοῦν κυβερνῶντα ἐν τῇ ἀνιούσῃ πορείᾳ τῆς δημιουργίας.

Ἡ ζωολογικὴ ὑπόθεσις, ἡ θεωροῦσα τὸν ἄνθρωπον ὡς γόνον πιθηκοειδοῦς τινος φυλῆς ἀνθρωποειδοῦς, δὲν εἶνε οὔτε τῆς ἠθικῆς οὔτε τοῦ πνεύματος ἐναντία. Οἱ ἀσπασθέντες ταύτην κατὰ τοὺς τελευταίους τοῦτους χρόνους, δὲν ὠρμήθησαν ἐκ τῆς προθέσεως τοῦ νὰ κἀ-

ρυθῶσι πολέμιοι τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ διδᾶξωσιν
ἐθνικὰ δόγματα· ἀλλὰ τὸν ἀντίον ἐκ τῆς ἰσχυρᾶς προ-
λήψεως ὑπὲρ τῆς τελειότητος τῶν πρώτων ἡμῶν προ-
γόνων, ὧν ὥφειλον νὰ θεωρῶσιν ἐκυτοῦς ὡς ἐκφυλι-
σθέντας ἀπογόνους. Δὲν ἐννοοῦμεν πρὸς τοῦτοις ὅτι σο-
φοί, ἄξιοι τοῦ ὀνόματος τούτου, εὐρίσκουσι παιδικὴν εὐ-
χαρίστησιν εἰς τὸ νὰ χλευάζωσι τὸν χριστιανισμόν, καὶ
πιστεῖν ὅτι ἡ ἐπιστήμη ὀφείλει νὰ συζητῇ τὰ ἐκ-
τῆς προβλήματος χωρὶς μηδαμῶς νὰ φροντίζῃ τῶν ἀρ-
θρων τῆς πίστεως.

Ἀποφαινόμεθα πρῶτον, ὅτι ὁ κύριος χαρακτὴρ τοῦ
ἀνθρώπου εἶνε ὁ λόγος. Ἡ φιλοσοφικὴ ἄρα αὐτοῦ θέσις
δὲν ἀνήκει εἰς τὰς ὁμοταξίας τῆς φυσικῆς ἱστορίας. Δυ-
νάμει τῆς ἐπιδεκτικότητος αὐτοῦ, πρὸς τελειοποίησιν,
ἥς ἡ ἀρχικὴ αἰτία πρέπει νὰ ἀποδοθῇ εἰς τὴν *γλῶσσαν*,
δυνάμει τοῦ λόγου καὶ τῆς φρονήσεως, καὶ ἀπλῶς δυνά-
μει τῶν πνευματικῶν αὐτοῦ ἐνεργειῶν, ὁ ἀνθρώπος κρα-
τεῖ τῆς γῆτιν φύσεως ὀλοκλήρου. Τὸ πνεῦμα αὐτοῦ
δὲν ὑπάγεται εἰς τὴν σμίλῃν τοῦ ἀνατόμου. Ἡ ἄξι-
α τοῦ ἀνθρώπου δὲν κεῖται οὐδαμῶς ἐν τῷ σώματι, τῷ
σκελετῷ, τῷ ὕπαι, τῇ σπλινί, ἀλλ' ἐν τῷ πνευμα-
τικῷ αὐτοῦ χαρακτῆρι. Ἄν λοιπὸν τὸ σῶμα ἡμῶν ὀρ-
ματῇ ἐκ ταύτης, ἢ ἐκείνης τῆς ἀρχῆς ὀλίγον διαφέ-
ρει τῇ ἡμετέρᾳ ψυχῇ. Ὁ κόσμος τῆς διανοίας, δὲν εἶνε
ὁ κόσμος τῆς ὕλης. Δὲν εἴμεθα διὰ τοῦτο οὔτε ὀλιγώ-
τερον μεγάλοι, οὔτε ὀλιγώτερον ἄγνοί· ἐξ ἀμαθείας
παρερρύθησαν εἰς τὴν ψυχολογικὴν φιλοσοφίαν φαντα-
σιώδεις ὁδοὶ πνευματικαί ἐν τῇ *ζωολογικῇ* ἐπιστή-
ῃ.

μης. "Αν τὸ γήϊνον ἡμῶν λίκνον, ὅπως τὸ τοῦ Ἰησοῦ, ὑπῆρξε πενιχρά τις φάτνη, ἡ ζωὴ καὶ ἡ ἀποστολὴ ἡμῶν δὲν εἶνε διὰ τοῦτο οὔτε ὀλιγώτερον ἀγία, οὔτε ὀλιγώτερον ὑψηλή. Ἡ ὑπεροχὴ ἡμῶν κεῖται ἐν ταῖς νοεραῖς ἡμῶν ἐνεργείαις. «Τὸ σῶμα τοῦ ἀνθρώπου, λέγει ὁ ἀγγλος φυσιοδίφης Wallace, ἦτο γυμνὸν καὶ ἀπροστάτευτον· ὁ νοῦς εὔρε αὐτῷ ἔνδυμα κατὰ τῶν ἐπιρροῶν τῶν διαφόρων ὥρων. Ὁ ἄνθρωπος δὲν ἠδύνατο νὰ ἀμιλληθῇ οὔτε κατὰ τὸ τάχος πρὸς τὴν ἔλαφον, οὔτε κατὰ τὴν ῥώμην πρὸς τὸν ἄγριον ταῦρον· ὁ νοῦς ἔδωκεν αὐτῷ ὄπλα, ὅπως λάβῃ τὴν δαμάσκη τὰ ζῶα ταῦτα. Ὁ ἄνθρωπος ἦτο ὀλιγώτερον ἱκανὸς τῶν ἄλλων ζώων, νὰ τρέφῃται ἐκ χόρτων καὶ ὀπωρῶν, ἀτινα ἡ φύσις αὐτομάτως προσέφερεν· ἡ ἀξιοθαύμαστος αὕτη δύναις ἐδίδαξεν αὐτὸν νὰ ἄρχῃ τῆς φύσεως, νὰ κυβερνᾷ αὐτὴν πρὸς τοὺς ἰδίους σκοποὺς, καὶ νὰ ἀναγκάζῃ αὐτὴν, ὅπως τῷ παράγῃ τροφὴν, ὅπου καὶ ὅταν θέλῃ. Ἀφ' ἧς στιγμῆς τὸ πρῶτον δέρμα τοῦ ζώου ἐχρησίμευσεν εἰς περίβλημα, ἀφ' οὔτου τὸ πρῶτον ἀκατέργαστον βέλος ὑπερέτησεν αὐτῷ εἰς τὴν θήρην, ἀφ' οὔτου ὁ πρῶτος σπόρος ἐσπάρη καὶ ὁ πρῶτος βλαστὸς δένδρου ἐφυτεύθη, ἀπὸ τῆς στιγμῆς ἐκείνης ἐγένετο ἐπανάστασις ἐν τῇ φύσει, ἧς ὅμοιον παράδειγμα δὲν ἔχει οὐδεὶς αἰὼν τῆς ἱστορίας τοῦ κόσμου. Διότι ἡδὴ ὑπῆρχεν ὢν, ὅπερ δὲν ἦτο ὑποκείμενον νὰ συμμεταβάλληται μετὰ τῆς ὑψηλίου, ὢν, ὅπερ ἦτο εἰς βαθμὸν τινα ἀνώτερον τῆς φύσεως, διότι κατεῖχε τὸ μέσον νὰ ἐξελέγῃ καὶ κληρονομήσῃ τὴν πράξιν του, καὶ ἠδύνατο

νά διαμένῃ ἐν ἁρμονίᾳ μετ' αὐτῆς, οὐχὶ τροποποιοῦν τὴν σωματικὴν αὐτοῦ μορφὴν, ἀλλὰ τελειοποιοῦν τὸν ἑαυτοῦ νοῦν.» Ἐν τούτῳ μέγιστον ἐνορῶμεν τὸ ἀληθές μεγαλεῖον καὶ τὴν ἀληθεῖ ἀξίαν τοῦ ἀνθρώπου.¹

Ἡ ἀνατομικὴ θέσις τοῦ ἀνθρώπου, κατέχει τὰς πρώτας βαθμίδας τῆς κλίμακος, εἰς ἣν τάσσεται ὁ κιμπαζῆς, ἡ διαφορὰ μετὰ τοῦ ἐγκεφάλου τοῦ αἰθίους καὶ τοῦ μαστοφόρου τούτου, δὲν εἶνε μεγαλειτέρα τῆς διχωρίζουσας τὸν κιμπαζὴν τοῦ λεμούρι· κατόπιν τοῦ κιμπαζῆ (πρωγλοδύτου), ἔρχονται, ἐν τῇ κκτιούσῃ τάξει, ὁ οὐραγγοῦτάρχος (πίθηκος), ὁ γίβων (ύλοβάτης), ὁ σεμνοπίθηκος, ὁ κυνοπίθηκος, ὁ κυνοκέφαλος κτλ. ὅπως ἔγραψεν ὁ Geoffroy Saint-Hilaire ἐν περιβοήτῳ τινὶ ἔριδι πρὸς τὸν Cuvier, ὁ ἄνθρωπος εἶνε ἡ πρώτη οἰκογένεια τῆς τάξεως τῶν *θηλαστικῶν* τῆς ἰδρυθείσης κατὰ τὴν τελευταίαν ἐκκτονταετηρίδα ὑπὸ τοῦ Αἰωνάου. Σημειωτέον δὲ ὅτι ἐνταῦθα ὁμιλοῦμεν ὑπὸ μόνην τὴν ἀνατομικὴν ἔποψιν. Πᾶν ἕτερον εἶδος συλλογισμοῦ καθιερᾷ σφικτεράς τὰς ἀνωτέρω ὁμο-

¹ *Ἐξοχα πνεύματα τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων δὲν ἀσπάζονται τὰς ἰδέας ταύτας, καὶ θεωροῦσι τὴν ἀνθρωπότητα ὡς γένος ἐκπεπωτός. *Ὡς μᾶς ἐπιτραπῇ νὰ φέρωμεν ὡς παραδείγματα ὅτι ὁ κύριος Cousin, πρὸς ὃν ὁμιλήσαμεν περὶ τούτων ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ ἡμετέρου ἔργου (1865) ὑπιστῆριζε τὴν τελευταίαν ταύτην δοξασίαν, καὶ ὅτι ὁ K. Λαμαρτίνος, εἰς ὃν ὑποβάλλομεν τὴν αὐτὴν ἐρώτησιν διορθοῦντες τὰ δοκίμια ταῦτα (μάρτιος 1867) θεωρεῖ τὰς Ἀριανὰς φυλάς ὡς ὑπερξῆσας ἀνωτέρας τῆς ἐνιστάσεως κοινωνίας.—Τὸ πρόβλημα ἀπέχει πολὺ ἐτι τῆς λύσεως του· ἀλλ' ἡ ἀλήθεια οὐχ' ἥττον εἶνε ὅτι ὁ χαρακτήρ τοῦ ἀνθρώπου κεῖται ἐν τῇ εἰς τὰ πρόσω χωρούσῃ αὐτοῦ διανοίᾳ.

ταξίαις. Ἀλλ' εἵμεθα τῆς γνώμης ὅτι ὅταν τις ἀνατέμνη, πρέπει νὰ ἀνατέμνη. Θὰ λάβωμεν ἀφορμὴν ἐν τῷ ἐπομένῳ κεφαλαίῳ νὰ ἀκολουθήσωμεν τὴν μεταξὺ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ πιθήκου σύγκρισιν ἐν τῇ περὶ τοῦ ἐγκεφάλου μελέτῃ.

Ἡ γεωλογικὴ θέσις τοῦ ἀνθρώπου τίθησι τὴν ἀρχὴν τοῦ γένους ἡμῶν εἰς ἀπωτάτω χρόνους, ὅτε ἔζων ἔτι φυλαὶ προκτακλυσμαῖται ἐκλείψασαι σήμερον. Ἡ ἔλαφος ἡ ἔχουσα γιγαντώδη κέρα, ἡ ἄρκτος τῶν σπηλαίων, ὁ πρωτογενὴς ἐλέφας, ὁ μυμμούθ, ὁ ὀρυκτὸς τάρανδος κτλ. Ἡ ἀρχαιοτάτη γνωστὴ χρονολογία τῆς ἐμφάνσεως τοῦ ἀνθρώπου εἶνε πολὺ ἀρχαιότερα τῆς σημερινῆς ζωολογίας, ἀλλ' ἀριθμοῦσιν ἀριθμὸν τινα εἰδῶν, ἅτινα δὲν ζῶσι ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις, ὑπῆρχαν ὅμως σύγχρονα τῷ ἀνθρώπῳ. Τὰ ἀρχαῖα λείψανα τοῦ ἀνθρώπου, τὰ εὑρεθέντα ἐν τοῖς ὑφάλοις τῶν κορκαλλίων τῆς Φλωρίδος, ἐν τοῖς σπηλαίοις τοῦ Languedoc καὶ τῆς Βελγικῆς, τὸ σκελετὸν, τὸ εὑρεθὲν πλησίον τοῦ Dusseldorf, τὸ κρανίον τοῦ σπηλαίου Engis τὸ τοῦ Borreby, ἐν τῇ Δανημάρκῃ, ὁ ἀπολελειθωμένος ἀνθρώπος τοῦ Puy καὶ τοῦ Natchez, ἐπὶ τοῦ Μισσισιππῆ, τὰ ἀνθρώπινα λείψανα τὰ εὑρεθέντα ἐν Loess, τοῦ Maestricht, ἐμφαίνουσιν ἐν ταῖς ἀρχαῖς ποικιλίαις τοῦ ἀνθρώπου κατωτέρων τινὰ τάξιν ἐναργῆ, καὶ προσεγγίζουσι παρὰδόξως αὐτὰς πρὸς τοῖς ἀγρίοις τῆς σήμερον καὶ μάλιστα τοῖς ἀνθρωποειδέσι πιθήκοις· εἶνε ἀνκνίρρητον σήμερον ὅτι ὁ ἀνθρώπος ἔζη πρὸ τῆς πε-

ριόδου τῶν παγετώνων, καὶ εὐθύς τῆς ἀρχῆς τῆς τε-
τρατογενοῦς ἐποχῆς.

Ἡ ἀρχαιολογικὴ θέσις τοῦ ἀνθρώπου συμφωνεῖ πρὸς
τὰς προηγηθείσας ὑπὲρ τῆς θεωρίας τῆς προόδου. Τίς
ἠδύνατο νὰ ἀμφιβάλλῃ σήμερον περὶ τοῦ πηλίνου καὶ
χαλκοῦ αἰῶνος, δι' ὧν ἡ ἀνθρωπότης διῆλθε ποῖν
τῆς ἀνακκλύψεως πάσης τέχνης καὶ πάσης βιομηχα-
νίας, αἰώνων, ὧν τὰ ἔχνη εὐρίσκει τις ἐφ' ὅλης τῆς
ἐπιφανείας τῆς Γῆς; Καὶ τίνα ἀρχαιότητα νὰ ἀπο-
δώσῃ τις εἰς τοὺς αἰῶνας τούτους; Ὁ πῆλινος αἰὼν, ὁ
ἐν Δανημαρχίᾳ, συνέπιπτε μετὰ τῆς περιόδου τῆς πρώ-
της βλαστήσεως, ἡ μετὰ τῆς τῶν πευκῶν τῆς Σκω-
τίας, καὶ κατὰ μέρος μετὰ τῆς δευτέρας βλαστήσεως,
τῆς τῆς δρυός. Ὁ χαλκοῦς αἰὼν ἐξελίσσεται κατὰ τὴν
ἐποχὴν τῆς δρυός διότι ἐπὶ τῶν στρωμάτων τῶν λι-
θανθράκων ὅπου ἡ δρυς εὐδοκίμεῖ, εὑρον τὰ ξίφη, καὶ
τὰς ἀσπίδας τοῦ μετάλλου τούτου. Πρότερον δὲν ὑπῆρ-
χον Φηγοί. Ὁ σιδηροῦς αἰὼν, ἤττον ἀρχαῖος, συμπί-
πτει πρὸς τὴν σημύδα. Πόσον χρόνον διήρκεσεν ὁ πρῶ-
τος αἰὼν; Ἐπειδὴ ὁ χαλκοῦς εἶνε μίγμα σχεδὸν ἐν-
νέα μερῶν μολύβδου καὶ ἑνὸς κασσιτέρου, ἡ ἐμφάνι-
σις τῶν πρώτων ἐργαλείων φανερόναι κατὰστασιν βιο-
μηχανίας οὐχὶ στοιχειώδη. Ἡ ἀνάλυσις τῶν μετάλ-
λων καὶ ὁ βραδὺς κόσμος τῶν χωνευτῶν δὲν ἦτο δυ-
νατὸν νὰ γείνωσιν ἢ μετὰ μακρὰς ἀποπειράς.

Πρὸς τίνας ἐποχὰς πρέπει νὰ ἀναγάγωμεν τὰ λι-
μναῖα χωρὶς τῆς Ἑλβετίας καὶ τὰς τεσσαράκοντα χι-
λιάρδας πησσάλων τοῦ Wangen? Αἱ ἀνεσκαφαὶ ἀνε-

Authorized licensed use limited to: 172.21.0.5.

κάλυψαν τὴν ὑπάρχον ἐῖκοσι κωμῶν ἐπὶ τῆς λίμνης τῆς Γενεύης, δώδεκα ἐπὶ τῆς τοῦ Neuschâtel, δέκα ἐπὶ τῆς τῆς Bienne, συγχρόνους τῷ πηλίνῳ καὶ χαλκίνῳ αἰῶνι. Αἱ τῆς Ἰρλανδίας (Crannoges) φαίνονται οὕσαι τῆς αὐτῆς ἐποχῆς. Αἱ κῶμαι αὗται ὠφειλον νὰ ἐμφορνίζωσιν ὁμοιότητα πρὸς τὰς περιγραφομένους ὑπὸ τοῦ Dumont d'Yrville ἐν τῇ νέᾳ Γουινέα. Τὰ ὅστ'α, τὰ εὐρεθέντα ὑπὸ τοῦ Lartet ἐν τῷ σπηλαιῷ τῆς Aurignac, εἰσὶ σύγχρονα τῇ Ἰαίνῃ τῶν σπηλαιῶν καὶ τῷ ῥινοκέρῳ, τῷ ἔχοντι διαπεπραγμένους τοὺς μυκτῆρας. Πολὺν χρόνον ὕστερον αἱ Θῆβαι καὶ ἡ Μέμφις, πρωτεύουσαι τῆς ἄνω καὶ κάτω Αἰγύπτου, ἀνῆλθον εἰς τὴν ἐκυτῶν λαμπρότητα, καὶ αἱ τεσσαρῶν κόντα πυραμίδες ἠγέρθησαν, τύποι πολιτισμοῦ βραδέως ἀναπτυσσομένου, μετ' εἰδικῆς μορφῆς λατρείας, λαμπρῶν ἱερετελεστιῶν, ἰδιοτρόπου ῥυθμοῦ ἀρχιτεκτονικῆς καὶ ἐπιγραφῶν. Ἡ λαμπρότης αὐτῶν ὅμως εἶχε σβεσθῇ πολὺ πρὸ τοῦ Ὁμήρου. «Πρὸς τὸν βραδὺν καὶ κατὰ μικρὸν σχηματισμὸν φυλῶν, ὡς ἡ τῆς καυκάσιαις, μογγολικῆς ἢ αἰθιοπικῆς, ἐδέησε, λέγει ὁ Lyell,¹ χρονικοῦ διαστήματος πολλῷ μείζονος παντὸς περιλαμβανομένου ὑπὸ τῶν κοινῶν χρονολογικῶν συστημάτων.»

Ἐν τῷ ζήτηματι τῆς γνώσεως τῆς ἀκριβοῦς χρονολογικῆς ἐμφορνίσεως τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τῆς γῆς, ἡ ἐπιστήμη δὲν ἀπεράνθη ἀκόμη. Ἄν δὲ ὁ ἄνθρωπος δὲν ἀνεράνη αὐτομάτως, ἡ χρονολογία αὕτη δὲν ὑφί-

¹ Principles of geology.

σταται. Περὶ δὲ τῶν ἰχνῶν τῆς ἀνθρωπότητος ἡ αὐτοῦ τοῦ ἀνθρώπου, αἱ δοξασίαι (διότι ἐνταῦθα σχεδὸν δὲν εἶνε ἀλλ' ἢ δοξασίαι) εἶνε πολὺ ἀόριστοι καὶ διάφοροι. Ὅπτη τις πλίνθος, εὐρεθεῖσα ἐν τῷ βάθει ὀκτῶ καὶ δέκκ μέτρων μεταξὺ τῆς Συένης καὶ Καΐρου, θὰ εἶχεν ἡλικίαν τρεῖς καὶ δεκακισχιλίων ἐτῶν, παρὰδεκτοῦ γενομένου ὅτι ἡ ἰλὺς τοῦ Δέλτα τοῦ Νείλου αὐξάνει πέντε καὶ δέκκ ἐκκτοστὰ τοῦ μέτρου ἀνὰ πᾶσαν ἐκκτονταετηρίδα. Ὁ ἐλάχιστος ὑπολογισμὸς τοῦ χρόνου τοῦ ἀναγκάσιου πρὸς σχηματισμὸν τοῦ Δέλτα τοῦ Μισσισιππὴ εἶνε δεκακισμύρια ἔτη. Τὸ ἀνθρώπινον σκελετὸν τὸ εὐρεθὲν πλησίον τῆς Νέκς Ὀρλεάν, πέντε μέτρα κάτωθεν τεσσάρων ἐπικεχωσμένων δασῶν δὲν θὰ εἶχε ὀλιγώτερα τῶν πεντήκοντα χιλιάδων ἐτῶν, κατὰ τὸν διδάκτορα Dowler (ὁ ἀριθμὸς αὐτὸς φαίνεται ἡμῖν ὑπερβολικός). Ὁ Agassiz ὑπελόγισεν ὅτι ἡ μόρφωσις τῶν ὑφάλων τῶν κοραλλίων τῆς Φλωρίδος μαρτυρεῖ ἐκκτὸν τριάκοντα πέντε χιλιάδας ἔτη. Οἱ κεκομμένοι χάλυβες, οἱ εὐρεθέντες ἐν διαφόροις μέρεσι τῆς σφαίρας, καὶ ἰδίᾳ ἐν τῇ κοιλάδι τῆς Somme φαίνονται χρησιμεύσαντες ὡς ὅπλα εἰς ἀνθρωπίνην φυλὴν, ἀπέχουσιν ἡμῶν δέκα ἐκκτονταετηρίδας.

Ἡ ἀρχαιολογία συμφωνεῖ πρὸς τὰ διηγήματα τῶν ἱστορικῶν καὶ τῶν ποιητῶν τῆς ἀρχαιότητος Ἡροδότου, Διοδώρου, Αἰσχύλου, Βιτρούβιου, Ξενοφῶντος, Πλυνίου, περὶ τῆς ἀρχικῆς βαρβάρου καταστάσεως τῆς ἀνθρωπίνης φυλῆς καὶ περὶ τῶν καταφυγίων αὐτῆς ἐν τοῖς σπηλαίοις ἐκλεγομένων. Ἀλλὰ δύναται τις νὰ

θεωρήσῃ τὴν κατὰ τὴν τυχὴν ὡς ἔξω τῆς ἡμετέρας ἱστορίας, καὶ ἡ χρονολογία, ἥτις ἀνέρχεται μέχρι τῆς μυστηριώδους ἡδὴ ἐποχῆς τῶν μετὰ νικητῶν Ἀριανῶν, πέραν τῶν δέκα ἐκατονταετηρίδων, πλεονεχθεὶς ἐν βιβλίῳ νυκτὶ ὅταν ζητῇ νὰ παρεισδύσῃ εἰς τὴν ἀληθῆ ἡμῶν ἀρχήν.

Ὅ,τι δυνάμεθα νὰ βεβαιώσωμεν, εἶνε ὅτι ἡ ἀνθρωπότης εἶνε πολλῶ ἀρχαιότερα, ἢ ὅσον ἐπίστευσαν αὐτὴν μέχρι σήμερον, καὶ ὅτι ἤρχισεν ἀπὸ βιβλίων κατωτέρων πρὶν ἀναβῆ εἰς τὴν ἔννοιαν τοῦ δικαίου καὶ τῆς ἠθικῆς. Ἄν συνεχωρεῖτο νὰ ἀνέλθωμεν εἰς τὰς ἐποχὰς ἐκείνας δὲν ἠθέλομεν ἀναγνωρίσει τὸν πνευματικὸν πολιτισμὸν τῆς ἡμετέρας ἐποχῆς, ἐν τῇ σκοτίᾳ τῶν βυρβάρων αἰώνων, ὅτε ἡ διάνοια κατὰ τὴν πρώτην αὐτῆς ἐξέγερσιν ἐβιάζετο νὰ ἀπαλλαγῇ τῶν δυνάμεων τῆς ὕλης.

Προτιμῶμεν νὰ ὁμολογήσωμεν τὴν ἀρχαιότητα ταύτην καὶ τὴν δυνατὴν τυχὴν ἀρχὴν τοῦ ἡμετέρου εἶδους, χωρὶς νὰ ἐνδοιάζωμεν πρὸς τὸν πνευματισμὸν καὶ χωρὶς νὰ ἀκολουθῶμεν τὸ κακὸν παράδειγμα ἐκείνων, οἵτινες παρεμβάλλουσι τὰς θρησκευτικὰς πεποιθήσεις ἐν παντὶ λόγῳ καὶ ἄνευ λόγου. Βεβαιοῦμεν τὰ γεγονότα καὶ τὴν ἀγνοίαν ἡμῶν, μετὰ τῆς μεγίστης εὐλακρινείας, διότι ἐνδομύχως εἴμεθα πεπεισμένοι ὅτι δύο ἀλήθειαι δὲν δύνανται νὰ ἀντιμάχωνται πρὸς ἀλλήλας. Ἡ ἐπιστήμη τῆς φύσεως δὲν δύναται νὰ προσβάλῃ τὴν ἔννοιαν τοῦ ὑπερτάτου ὄντος. Ὅπως λέγει ὁ Helmholtz, οἱ ἄνθρωποι συνειθίζουσι νὰ μετρώσι

τὸ μεγαλεῖον καὶ τὴν σοφίαν τοῦ σύμπαντος, ὅσον καὶ ὅπως αὐτοῖς συμφέρει, ἀλλ' ἡ ἱστορία τῶν περελθόντων αἰώνων τῆς σφαίρας ἡμῶν ἀποδεικνύει πόσον ἔτι εἶνε ἀπείρως μικρὸς ὁ χρόνος τῆς υπάρξεως τοῦ ἀνθρώπου ὡς πρὸς τὴν διάρκεια τῆς σφαίρας.

Ἡ ἐπιστήμη δὲν παρὰδέχεται ἀσμένως τὴν διδασκαλίαν τῆς θυμασίας ἐμφανίσεως τοῦ πρώτου ἀνθρωπίνου γένους. "Αν ἡ ἰδιότροπος ἀρχὴ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ὄντως ἐκέκτητο ὑψηλοτέρης νοητικῆς δυνάμεις, λέγει ὁ Sir Charles Lyell, ἂν ἡ ἐπιστήμη εἶχεν ἐμπνευσθῇ εἰς αὐτήν, καὶ ἂν αὕτη εἶχε φύσιν ἐπιδεκτικὴν τελειοποιήσεως, ὅπως οἱ ἀπόγονοι αὐτῆς, ἡ τελειότης, εἰς ἣν ἡ ἀνθρωπότης περιῆλθε, θὰ ᾔτο παρὰδόξως πολλῶ ὑψηλότερα. Κατὰ τοὺς αἰῶνας ἐκείνους, θὰ ὑπῆρχε χρόνος προόδου, ἥς δυσκόλως θὰ ἤδυνάμεθα νὰ συλλάβωμεν ἔννοιάν τινα, καὶ οἱ διαφορώτατοι χροικτῆρες θὰ ᾔσαν ἐγκεχαρχμένοι εἰς τὰ ἐξαιρεσιαστέα ἀντικείμενα, ἃ σήμερον ζητοῦσι νὰ ἐρμηνεύσωσι. Εἰς τὰ ἀμμωρυχεῖα τοῦ Saint-Achaul, ὅπως καὶ ἐν τῇ κοίτῃ τῆς Μεσογείου ἀνυψωμένης παρὰ τὰς ἀκτὰς τῆς Σαρδηνίας, ἀντὶ τῆς λίαν ἀκατεργάστου κεράμου, ἀντὶ τῶν χαλυβδίνων ἀγγείων, τῶν ἐχόντων οὕτως ἀτελὲς καὶ ἀνώμαλον σχῆμα, ἅτινα ὀρθαλμὸς ὀλίγον ἡσκημένος θὰ ἐδίσταζε νὰ ἀποδώσῃ εἰς χεῖρα ὑπὸ θελήσεως κινηθεῖσιν, θὰ εὕρισκωμεν ἤδη ἀντικείμενα τεχνικώτερον γεγλυμένα τῶν ἀριστουργημάτων τοῦ Φειδίου καὶ τοῦ Πραξιτέλους, θὰ ἀπεκχλύπτομεν σιδηροδρόμους καὶ ἤλεκτρικούς τη-

λεγράφους, ἐν οἷς οἱ μηχανικοὶ ἡμῶν θὰ ἠρύοντο πολυτιμοτάτας διδασκαλίας· θὰ ἐβλέπομεν νὰ ἐξέρχωνται μικροσκοπία καὶ ἐργαλεῖα τῆς ἀστρονομίας, ἔχοντα κατὰσκευὴν τελειοτέραν τῶν γνωστῶν ἐν Εὐρώπῃ, καὶ πλῆθος ἄλλων ἀποδείξεων τελειότητος, ἐν ταῖς ἐπιστήμας καὶ ταῖς τέχναις, ὧν ὁ δέκατος ἔννατος αἰὼν δὲν ὑπῆρξεν ἀκόμη μάρτυς. Μάτην ἠθέλομεν ἐξαντλήσει τὴν ἡμετέραν φαντασίαν εἰς τὸ νὰ μαντεύσωμεν τὴν ὠφέλειαν τοιούτων κειμηλίων, θὰ ᾔσαν ἴσως κινητήριοι μηχαναὶ ἐναέριοι, ἢ πρὸς τοὺς ὑπολογισμοὺς τῶν ἀριθμητικῶν προβλημάτων, σκευασαὶ ἐξερχόμεναι τοῦ μέτρου τοῦ ἀναλογοῦντος πρὸς τὰς ἀνάγκας, ἢ τὴν κατὰληψιν τῶν ζώντων μαθηματικῶν.»

Ἡ φυσικὴ αὕτη ἐξήγησις τῆς ἀρχῆς τῶν εἰδῶν, δὲν ἀφαιρεῖ τὸ σκῆπτρον ἀπὸ τὰς χεῖρας τοῦ Κυβερνήτου τοῦ κόσμου. Ἐμνημονεύσαμεν ἤδη ἐν τοῖς ἔμπροσθεν τὴν γνώμην, ἣν ὁ Darwin ἀπεφάνητο ὑπὲρ τοῦ θρησκευτικοῦ αἰσθήματος, καὶ νομίζομεν ὅτι εἰς τὰ ἄμεσα συμπεράσματα διδασκαλίας τινός, ὀφείλει τις μᾶλλον νὰ ἀκολουθῇ τὴν γνώμην τοῦ διδασκάλου, ἢ τὴν τοῦ ἀπαιδευτοῦ μαθητοῦ. Ὁ Charles Lyell ἐκφράζεται τὴν αὐτὴν πεποίθησιν ἀναφέρων τὴν ἐξῆς ἀπόφασιν, ἐν ᾗ ὁ γεολόγος Asa Gray κάλλιστα ἐξάγει, ὅτι ἡ διδασκαλίᾳ τῆς ποικιλίας καὶ τῆς φυσικῆς ἐκλογῆς, οὐδαμῶς τείνει εἰς τὸ νὰ ἀνασκάψῃ τὰ θεμέλια τῆς φυσικῆς θεολογίας, καὶ ὅτι ἡ ὑπόθεσις τῆς καταγωγῆς τῶν εἰδῶν δὲν εἶνε ἐναντία εἰς οὐδεμίαν τῶν ὑγιαίνουσων ἐννοιῶν περὶ τῆς ἱστορίας τῆς φύσεως. α Δυνά-

μεθ' αὐτὸν φαντασθῶμεν ὅτι τὰ γεγονότα καὶ ἐν γένει τὰ ἔργα τῆς φύσεως, πλάθονται ἀπλῶς βοηθείᾳ τῶν συγκαινωνουσῶν δυνάμεων ἀμέσως ἐκ τῆς ἀρχῆς, καὶ χωρὶς οὐδεμιᾶς περικιτέρω μεσολαβήσεως· ἢ μᾶλλον δυνάμεθα νὰ πικραδεχθῶμεν, ὅτι ὑπῆρξεν ἀπὸ κυρίου εἰς καιρὸν μεσολαβήσις τοῦ Θεοῦ· καὶ δυνάμεθα τέλος εἶναι νὰ ὑποθέσωμεν, ὅτι ἅπασαι αἱ γενόμεναι μεταβολαὶ εἶνε τὸ ἀποτέλεσμα τῆς μεθοδικῆς καὶ σταθερᾶς ἐνεργείας, ἀλλ' ἀπείρως ποικιλλομένης, τῆς νουνεχοῦς καὶ δημιουργοῦ αἰτίης. Οἱ ἀξιοῦντες ἀπολύτως ὅτι ἡ ἀρχὴ ἀτόμου τινος, ὅπως καὶ ἡ ἀρχὴ εἰδους, ἢ γένους δὲν δύναται νὰ ἐξηγηθῇ ἢ διὰ τῆς ἀμέσου ἐνεργείας δημιουργοῦ αἰτίης, δύναται χωρὶς νὰ ἀφήσωσιν τὴν εὐνοὺν αὐτοῖς θεωρίαν, νὰ ἀποδεχθῶσι τὴν διδασκαλίαν τῆς μεταλλαγῆς, ἥτις οὐδαμῶς εἶνε ἀσυμβίβαστος πρὸς αὐτήν. Τὸ σύνολον καὶ ἡ διαδοχὴ τῶν φυσικῶν φαινομένων δύναται νὰ εἶνε μόνον ἡ εἰς τὴν ὕλην ἐφαρμογὴ προδιατεταγμένης ἀρμονοίας, καὶ ἂν ἡ διαδοχὴ αὕτη τῶν γεγονότων δύναται νὰ ἐξηγηθῇ διὰ τῆς μεταλλαγῆς, ἡ διηλεκτικῆς προσαρμογῆς τοῦ ὁργανικοῦ κόσμου εἰς νέας καταστάσεις παρέχει εἴπερ ποτὲ καὶ ἄλλοτε ἀπόδειξιν ὑπὲρ σχεδίου τινός καὶ ἐπομένως ὑπὲρ ἀρχιτέκτονος.» Καὶ ὧντως δὲν φαίνεται ἡμῖν ὅτι ἡ ἀθεΐα δύναται νὰ ἀπολαύσῃ τι κέρδος ἐκ τῆς ὑποθέσεως ταύτης, ἢ ἐξ ἄλλης τινός ὑλιστικῆς θεωρίας.

Περὶ δὲ τῆς ὑπὸ τοῦ ὕλισμου γενομένης μορφῆς κατὰ πάσης μορφῆς τῆς θεωρίας τῆς ἀναπτύξεως, εἰ-

Authorized licensed use limited to: 172.21.0.5.

Downloaded on 14/05/2024 06:14:44 UTC from Psifiako Apothetirio Dimosias Istos
Restrictions apply.

δομεν ἀνωτέρω ὅτι ἡ θεωρία τῆς βαρύτητος, ὅπως καὶ ἄλλος μέγας ἀριθμὸς ἀνκακλύσεων, κατεκρίθη ὡς ἀνατρεπτικὸς τῆς φυσικῆς θρησκείας. Ποῦ ἠθέλομεν καταντήσῃ ἂν ἔπρεπε νὰ ἀκούσωμεν τὰ παράπονα πάντων τῶν ψυχρῶν θεολόγων;

Ἀντὶ νὰ ἔχῃ ὑλιστικὴν τάσιν, ἡ ὑπόθεσις αὕτη τῆς ἐπὶ τῆς γῆς, κατὰ δικδοχικὰς γεωλογικὰς ἐποχὰς εἰσαγωγῆς, — πρῶτον τῆς ζωῆς, εἴτ' αὖ τῆς κτισθῆσεως, εἴτε τοῦ ὁρμεμφοῦτος κατόπιν τῆς διανοίας τῶν τελειοτέρων θηλαστικῶν καὶ γειτόνων τοῦ λογικοῦ, καὶ τέλος τοῦ ἐπιδεκτικοῦ τελειότητος νοῦ τοῦ Ἀνθρώπου, — φαίνεται ἡμῖν τοῦναντίον ἀνάπτουσι ὑπερμεγέθους σχεδίου καὶ ἀξιοθαυμάστου καὶ προσφέρει ἡμῖν τὴν αἰετοπατε μεγεθυνομένην εἰκόνα τῆς ὑπεροχῆς τοῦ πνεύματος ἐπὶ τῆς ὕλης.

Διετρίψαμεν ὀλίγον ἐπὶ τῶν σχέσεων τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὰ ζῶα τὰ προηγηθέντα αὐτοῦ, ὅσον δῆποτε μυστηριώδεις ἀκόμῃ καὶ ἂν εἴνε αἱ ἀληθεῖς αὗται σχέσεις. Πιστεύομεν μετὰ τοῦ Πασχάλ ὅτι αἱ συγκρίσεις αὗται ἔχουσι τὴν ἐκυτῶν ἀξίαν· «Εἶνε πολὺ ἐπικίνδυνον, λέγει ὁ συγγραφεὺς τῶν Στοχασμῶν, νὰ δείξῃ τις εἰς τὸν ἄνθρωπον πόσον ὁμοιάζει πρὸς τὸ ζῶον, χωρὶς νὰ ὑποδείξῃ αὐτῷ τὸ μεγαλεῖόν του. Εἶνε ἐπίσης ἐπικίνδυνον νὰ δείξῃ αὐτῷ τὸ μεγαλεῖόν του ἄνευ τῆς εὐτελείας του. Καὶ εἶνε ἔτι μᾶλλον ἐπικίνδυνον νὰ κατὰλίπῃ αὐτὸν ἐν τῇ ἀγνοίᾳ ἀμφοτέρων. Ὁφελιμώτατον δὲ εἶνε νὰ παρυστήσῃ εἰς αὐτὸν ἀμφοτέρω καὶ ταῦτα.» Ἄν καὶ τὸ πρόβλημα τῆς ἀρχιότητος καὶ

τῆς ἀρχῆς τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, εἶνε πολὺ διέφορον εἰς τὴν γεωλογίαν ἢ τὴν ἀρχαιολογίαν ἢ τὴν ἐθνολογίαν, οὐδαμῶς ὅμως ὀλιγώτερον ἀληθεύει ὅτι ἡ ἀνθρωπότης φέρει χρονολογίαν πολὺ ἀρχαιότεραν τῆς συνήθως εἰς αὐτὴν ἀποδιδομένης. Ἄν καὶ τὸ αὐτὸ πρόβλημα διχοφύως ὀρίζεται ὑπὸ τῆς ζωολογίας ἢ καὶ τῆς θεολογίας, δὲν εἶνε καὶ διὰ τοῦτο ὀλιγώτερον πιθανὸν ὅτι οἱ ἡμέτεροι πρόγονοι ἦσαν ἀνώτεροι ἡμῶν καὶ ὅτι ἡ πρόοδος ἐνεφανίσθη ἐν τῇ ἀνθρωπότητι ἀπαρχαλλάκτως ὡς ἐν τῇ κλίμακι τῆς δημιουργίας. Ἐρωτῶμεν λοιπὸν τοὺς εὐπίστους, κατὰ τί ἡ πίστις εἰς τὴν ἀρχαιότητα τοῦ ἀνθρώπου καὶ αὐτὴ μάλιστα ἢ ἐκ πηθήκων κατὰγωγῇ, προσκρούει πρὸς τὴν εἰς ἕνα Θεὸν πίστιν; Ἄν ἡ ζωὴ ἐνεφανίσθη ἐπὶ τῆς Γῆς ἢ ἀνεπτύχθη κατὰ τοὺς ὀργανικοὺς νόμους καὶ ἂν ἀπὸ τοῦ φυτοῦ ἕως τοῦ ἀνθρώπου ἡ προκατακλυσμικὰ δημιουργία δὲν εἶχε σχηματίσει ἄλλ' ἢ μίαν καὶ μόνην ἐνότητα, κατὰ τί ἡ ὑπόθεσις αὕτη ἀναίρεῖ τὴν θείαν ἐνέργειαν; Ἐνταῦθα, ὅπως καὶ πρότερον ἡ ὕλη δὲν ὑπῆκουσεν εἰς τὰς δυνάμεις αὐτῆς; Ἡ ζωὴ τῶν ὄντων δὲν ἦτο εἰδική τις δύναμις κυβερνώσα τὰς ἀτόμους, διευθύνουσα πάσας αὐτῶν τὰς κινήσεις; Ἐν τῇ θεωρίᾳ τῆς φυσικῆς ἐκλογῆς ἰδίᾳ, ἡ ζωικὴ δύναμις δὲν εἶνε ἡ διευθύνουσα τὴν πορείαν τοῦ κόσμου; Ἐνταῦθα ὅπως καὶ πανταχοῦ ἡ ὕλη δὲν εἶνε δοῦλη, ἢ δὲ δύναμις κυρίαρχος; Καὶ ἀποδεκτῆς δὲ γενομένης καὶ τῆς εὐρυτάτης ἐπενεργείας τῶν διχρυσῶν ἐπὶ τὴν μεταμόρφωσιν τῶν ὀργάνων, ἡ μεταμόρφωσις αὕτη δὲν

εἶνε πάντοτε. τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ζωῆς, καὶ ζωῆς διευθυνομένης ὑπὸ τῆς διανοίας καὶ ἐχούσης εἰδὸς τι ἐνεργούσης εὐπειθείας εἰς τὸν νουνεχτὴν νόμον τῆς προόδου;

Ἀρχόμενοι τοῦ ζητήματος τῆς ἐπιτηδειότητος τῶν ὀργάνων εἰς τὰς λειτουργίας, ἃς ὀφείλουσι νὰ τελῶσι, καὶ τῆς ὁμογενοῦς κατὰσκευῆς ἐκάστου εἶδους, ἀπὸ τοῦ ὀδόντος μέχρι τοῦ παδός, συμφώνως πρὸς τὸ ἔργον αὐτοῦ ἐπὶ τῆς σκηνῆς τοῦ κόσμου, εἰσερχόμεθα εἰς τὴν χώραν τοῦ σκοποῦ τῶν ὄντων καὶ τῶν πραγμάτων. Ἡ συζήτησις τοῦ μεγίστου τούτου προβλήματος θὰ εἶνε τὸ ὑποκείμενον τοῦ τετάρτου ἡμῶν βιβλίου.

Οὕτως, ἐν κεφαλαίῳ ἀπεδείξαμεν ὅτι εἴτε ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῆς κυκλοφορίας τῆς ὕλης ἐν τοῖς ζώοις, εἴτε ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῆς ἀρχῆς καὶ τῆς μονιμότητος τῆς ζωῆς, ἡ ζωὴ αὕτη συνέστη ὑπὸ μιᾶς καὶ ἐνιαίας ΔΥΝΑΜΕΩΣ ἐν ἐκάστῳ τῶν ὄντων, ἥτις διαθέτει τὴν ὀργανώσιμον ὕλην ἀκολουθοῦσα σχέδιον, οὗ τινος τὸ ἄτομον ὀφείλει νὰ εἶνε ἡ φυσικὴ ἔκφρασις. Οἱ ἡμέτεροι ἀντίπαλοι ἐξηλέγχθησαν ὑπὸ ὅλης τῆς ὀφείας ἐν τῷ προηγηθέντι βιβλίῳ καὶ τῷ πρώτῳ. Κατὰ ταῦτα δὲν ὑποστηρίζουσι πλέον τὴν ὑλιστικὴν αὐτῶν ὑπόθεσιν, καὶ ἐν ταῖς πολυμηροτάταις αὐτῶν ὑπερβολαῖς ὑπηρετοῦσι, τούναντίον, ἡμῖν, διότι ἀξιοῦντες ὅτι ἡ ὕλη πρὸς πᾶν εἶνε ἱκανή, ἀποδίδουσιν αὐτῇ ἀναντιρρήτως αὐτὴν τὴν ἔννοιαν τῆς δυνάμεως. Ἐλπίζομεν ὅτι οἱ ἡμέτεροι ἀνακόλουθοι ἀρνεῖται, θὰ εὐχαρισθῶσιν ἤδη ἐκ τοῦ παρόντος κεφαλαίου. Καὶ πρὶν ἔλθωμεν εἰς τὸ ἐπόμενο, παρακαλοῦμεν αὐτοὺς νὰ παρατηρήσωσι, πρὸς

οικοδομήν τῆς ματαιοφροσύνης αὐτῶν, ὅτι οἱ Ἕλλη-
νες καὶ μάλιστα ὁ Ἀριστοτέλης ἴσταντο ἀνωτέρω αὐ-
τῶν, διότι αἱ ρίζαι, δύναμις καὶ ζωὴ, ἦσαν εἰς αὐ-
τοὺς συνώνυμα, καὶ ὁ Σταγειρίτης φιλόσοφος εἶχεν ἤδη
ὑποστηρίξει τὸ μέγα τοῦτο γεγονός ὅτι «Ἡ ψυχὴ εἶνε
τὸ ποιητικὸν αἷτιον καὶ ἡ ὀργανοποιὸς ἀρχὴ τοῦ ζῶν-
τος σώματος.» Δὲν εἶνε δὲ ἄξιον τοῦ κόπου νὰ ποιῶ-
μεθα οὕτω πολὺ ἐπιδείξιν ἐπιστήμης ἵνα κατέλω-
μεν κατωτέρω τῶν Ἑλλήνων.

Authorized licensed use limited to: 172.21.0.5.

Downloaded on 14/05/2024 06:14:44 UTC from Psifiako Apothetirio Dimosias Ist
Restrictions apply.

BIBAION TPITON

H ΨΥΧΗ

Hoc principium quo primo
intelligimus, intellectus
est corporis actus.

Anima continet Corpus.

Authorized licensed use limited to: 172.21.0.5.

Downloaded on 14/05/2024 06:14:44 UTC from Psifiako Apothetirio Dimosias Ist
Restrictions apply.

I

Ο ΕΓΚΕΦΑΛΟΣ.

Πλάνη τῶν ψυχολόγων καὶ τῶν μεταφυσικῶν, οἵτινες ἀπαξιοῦσι τὰς ἐργασίας τῆς φυσιολογίας.—'Ανατομικὴ φυσιολογία τοῦ ἐγκεφάλου.—Σχέσεις τοῦ ἐγκεφάλου καὶ τῆς διανοίας.—Αἱ σχέσεις αὗται δὲν ἀποδεικνύουσιν ὅτι ἡ διάνοια εἶνε προσὸν τῆς ἐγκεφαλικῆς οὐσίας.—'Εριδες καὶ ἀντιφερόμεναι ἀποδείξεις.—'Ὅτι ὁ νοῦς ἄρχει τοῦ σώματος.—Πλάνη τοῦ παραβάλλειν τὴν διάνοιαν πρὸς ἐκκρίσιν ἢ χημικὸν συνδυασμόν.—'Αφελεῖς τινες ὀρισμοὶ ὑλιστῶν.—'Ατοπία τῶν ὑποθέσεων αὐτῶν καὶ τῶν ἐκ τούτων συμπερασμάτων.

Ὁ γεολόγος Agassiz διετύπωσεν, ἀπὸ πολλοῦ ἤδη τὴν σκέψιν ταύτην τὴν πολλῶν ἐφαρμόσιμον. «Ὅτε νέον τι γεγονός καὶ καταπληκτικὸν ἀναφαίνεται ἐν τῇ ἐπιστήμῃ, οἱ ἄνθρωποι λέγουσι κατ' ἀρχάς.—Τοῦτο δὲν εἶνε ἀληθές. Ἐπειτα:—ὅτι ἀντιβαίνει εἰς τὴν ὁρησκεῖαν. Καὶ τέλος:—ὅτι ἐκ πολλοῦ χρόνου γινώσκει αὐτὸ ὁ κόσμος.» Πράγματι ἡ ἀλήθεια ἔχει δύο εἰδῶν ἀντιπάλους, τοὺς σκεπτικούς τοῦ ὑλισμοῦ καὶ τοὺς σκεπτικούς τοῦ δόγματος.

Ἄν δικαίως ἀποροῦσιν ὅτι οἱ φυσιολόγοι, λάτρεις τῆς ὕλης, τολμῶσι νὰ ἀποφάνωνται ἀξiomατικῶς καὶ

Authorized licensed use limited to: 172.21.0.5.

Downloaded on 14/05/2024 06:14:44 UTC from Psifiako Apothetirio Dimosias Ist
Restrictions apply.

μετὰ βεβαιότητος ὅτι ὁ ἄνθρωπος, ὅπως καὶ ἄπχσα ἡ πανήγυρις τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς, εἶνε τυφλὸν προῖον τῆς ὕλης, δύνανται δικαιοτέρον νὰ ἀπορώσιν ὅτι ὑπάρχουσιν ἐν ταῖς ἡμετέροις χρόνοις ἄνδρες εὐπακίδευτοι, καὶ τὰ μάλιστα ἑξοχοί, οἵτινες ἔμειναν οὕτω ξένοι τῆς προόδου τῶν χημικῶν καὶ φυσικῶν ἐπιστημῶν, ὥστε ἀγνοοῦσι καὶ αὐτὰς τὰς κοινοτάτας ἀντιρρήσεις, αἱ αἱ ἐπιστῆμαι αὐταὶ φέρουσι κατὰ τοῦ ιδεϊσμοῦ, καὶ οἵτινες οὐδαμῶς ἀμφιβάλλουσι περὶ τῶν ἀνγκυαίων τροποποιήσεων, αἵτινες γεννῶνται ὑπὸ τῆς προόδου ταύτης εἰς πάσας τὰς ἐννοίας τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος.

Οὕτω, καὶ σήμερον ἔτι ἔχομεν σοφοὺς, φιλοσόφους, θεολόγους, μεταφυσικοὺς, λογίους (ὧν τὰ ὀνόματα κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον περιφανῆ ἡδύναντο νὰ σημειωθῶσιν ἂν ἦτο χρεῖα), ὁμιλοῦντας περὶ Θεοῦ, περὶ τῆς θείας προνοίας, περὶ προσευχῆς, περὶ ψυχῆς, περὶ μελλούσης ζωῆς καὶ παρούσης, περὶ τῶν σχέσεων τῆς Προνοίας πρὸς τὸν κόσμον, περὶ τῶν τελικῶν αἰτίων, περὶ τῆς πορείας τῶν γεγονότων, περὶ τῆς ἐλευθερίας τοῦ πνεύματος, περὶ τῶν τύπων τῆς λατρείας, περὶ τῶν πνευματικῶν ιδεῶν, κτλ. διὰ τῶν αὐτῶν ὁρῶν καὶ τοῦ αὐτοῦ τρόπου, δι' ὧν θὰ ὠμίλει ὁ σχολαστικισμὸς ἐν τῇ δεκάτῃ ἑκτῇ ἑκατονταετηρίδι. Οἱ τοιοῦτου εἶδους στάσιμοι ῥήτορες εἶνε μᾶλλον ἀξιοθαύμαστοι καὶ μᾶλλον ἀνεξήγητοι τῶν προειρημένων. Ἀκούων τις αὐτοὺς βεβαιοῦντας, διὰ τοῦ διδασκαλικοῦ αὐτῶν ὅρους τὰ μᾶλλον ἀμφισβητήσιμα προβλήματα, βλέπων αὐτοὺς ἀγνοοῦντας δυσκολίας οὕτω τραχείας, αἱ

ὁξυδερκέσονται διάνοικι μετὰ τοσάυτης δυσχερείας ὑπερ-
 βαίνουσι, παρὰ τῶν αὐτῶν ἐξηγοῦντας ἐν τῷ ἀτελευ-
 τήτῳ αὐτῶν οἷστρον καὶ τῇ ἀφελείᾳ αὐτῶν πεποιθήσει,
 τὰς ὑποτιθεμένους ἀπροσβλήτους αὐτῶν ἀληθείας, θὰ
 νομίσῃ ἀληθῶς αὐτοὺς ὑπνώττοντας κατὰ τὸν ἀξιο-
 μνημόνευτον ἐκεῖνον χρόνον, ἐν ᾧ ὁ Κοπέρνικος ἀποθνή-
 σκων, ἐλάβανεν τὸ πρῶτον ἀντίτυπον τοῦ ἔργου του
 τὸ ἐπιγραφομένον *De revolutionibus*, καὶ ἐξυπνίζο-
 μένους μόνον σήμερον ἐν ἀγνοίᾳ τῶν γενομένων μετα-
 βολῶν. Ἐπειδὴ τὰ πνεύματα ταῦτα εἶνε, φεῦ! πολυ-
 ἀριθμὰ, καὶ συνάγουσιν ἔτι περὶ ἑαυτοὺς μέγα ὀπα-
 δῶν πλῆθος, καλὸν εἶνε νὰ δώσωμεν εἰς πάντας ἔν-
 νοιάν τινὰ τῶν γεγονότων, ὧν ὥφειλον νὰ ἔχωσι γνῶ-
 σιν, καὶ νὰ τοῖς ἀποδείξωμεν ὅτι δὲν ἀνήκει αὐτοῖς νὰ
 φυλάξωσι τὴν ἀύχνομένην παρὰκαταθήκην τοῦ ἀν-
 θρωπίνου θησαυροῦ, ἀν' ἐπιμένωσιν οὕτω κοιμώμενοι
 τὸν ζοφερόν αὐτῶν ὕπνον.

Οἱ περιγράφοντες λεπτομερῶς τὴν φύσιν καὶ τὰς
 λειτουργίας τῆς ψυχῆς, οἱ μετ' ἀκριθείας ἐξηγοῦντες
 ἐν τίνι ὥρᾳ, καὶ ποίῳ τρόπῳ ἡ ψυχὴ λαμβάνει ὕπαρ-
 ξιν ἐν τῷ σώματι τοῦ ἐμβρύου, καὶ ὁμοίως ἐκ τίνος
 θύρας ἐξέρχεται κατὰ τὸν τελευταῖον στεναγμόν· οἱ
 διηγούμενοι ἐν τίνι μορφῇ προσέρχεται πρὸς τὸν Θεὸν
 καὶ λαμβάνει ἐν τῷ ἐτέρῳ κόσμῳ τὴν ἀμοιβὴν ἢ τὴν
 τιμωρίαν, πρόσκαιρον ἢ αἰώνιον, τῶν ὑπ' αὐτῆς κατὰ
 τὸν βίον πεπραγμένων· οἳ τινες ἐναργῶς ἀποδεικνύουσι
 τὸν τρόπον τῆς κοινωνίας αὐτῆς μετὰ τοῦ Θεοῦ, οἱ
 διατεινόμενοι ὅτι εἶνε ὅλως ἀνεξάρτητος τοῦ ὀργανι-

σμοῦ, ὅτι ἄρχει τῆς ὕλης κατὰ τὰς ἐμφύτους αὐτῇ ἰδέας, ἃς φέρει μεθ' αὐτῆς καθ' ὃν χρόνον ἐνσαρκοῦται, ὅτι δύνανται νὰ κυβερνᾷ τὴν ὕλην ταύτην ὡς τι ξένον, νὰ τελικιπωρῇ τὸ ἐκυτῆς σῶμα ἀρνούμενη, διὰ τῆς νηστείας, κκκουχίας, καὶ τῆς ἐγκρατείας, τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν ἐαυτῆς χρεῶν· οἱ ἀφηγούμενοι λεπτομερῶς τὴν ἱστορίαν τῆς ψυχῆς, ὡς καθαροῦ πνεύματος κατελθόντος ἐπὶ τὴν γῆν ὡς εἰς κοιλάδα δοκιμάσεως.— ἐν ἐνὶ λόγῳ πάντες οὗτοι, οἵτινες οἶα δὴποτε θρησκεία, οἶα δὴποτε πίστις ἐν οἷῳ δὴποτε συστήματι, οἶα δὴποτε τόπῳ καὶ ἂν ἀνῆλθωσι κατὰ τριβούσι καὶ τὸν χρόνον καὶ τὴν εὐγλωττίαν αὐτῶν, εἰς τὸ νὰ ἐξηγήσωσι διὰ μακρῶν λύσεις, αἵτινες οὐδὲν λύουσι, καὶ σημεῖα, ἅτινα οὐδὲν σημαίνουσιν¹. Οὗτοι, λέγω, κατὰ καθῆκον προσκαλοῦνται εἰς τὸ νὰ μελετήσωσι τὰς παρκατηρήσεις τὰς ὁσημέραι γενομένας ὑπὸ τῆς προόδου τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν. Καὶ ἐπειδὴ αἱ παρκατηρήσεις αὗται ἀποτελοῦσι κυρίως τὴν βάσιν τῶν ὑλιστικῶν συμπερασμάτων, ἔχομεν διττὸν καθῆκον νὰ διασφαλισωμεν ταύτας πρῶτον, ὅπως ἔπειτα κρίνωμεν ἂν τὰ συμπεράσματα ἐπορίσθησαν ἐντόπως.

¹ «Πρέπει νὰ ὁμολογήσω, εἰπεν μετὰ πολλῆς εἰλικρινείας ὁ Βολταῖρος (Dict. phil., part Ame) ὅτι ὅτε ἐξήτασα τὸν ἀναμαρτητὸν Ἀριστοτέλην, τὸν εὐαγγελικὸν διδάσκαλον, τὸν θεῖον Πλάτωνα, ὑπέλαθον πάντα τὰ ἐπίθετα ταῦτα ὡς γελοιώδεις ἐπωνυμίας. Ἐν ἅπασι τοῖς φιλοσόφοις, οἵτινες ὁμίλησαν περὶ τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς, οὐδὲν ἄλλο ἐνεῖδον, ἢ τυρλοῦς μεστοῦς τόλμης καὶ φιλαρίας, ἀποπειρωμένους νὰ βεβαιώσωσιν ὅτι ἔχουσιν ὄμμα ἀετοῦ, καὶ ἄλλους τινὰς περιέργους καὶ παρὰ φρονας, οἵτινες πιστεύουσιν εἰς τοὺς λόγους των, καὶ φαντάζονται ἐπίσης ὅτι ἐνορῶσι τι.»

Οἱ ἄνθρωποι οἱ μεταχειριζόμενοι τὰ ζήτηματα μετὰ μείζονος περιφρονήσεως καὶ κρίνοντες ταῦτα μετὰ μείζονος βεβαιότητος, εἶνε ἐκεῖνοι οἵτινες γνωρίζουσι ταῦτα ὀλιγώτερον, διὰ τὸν ἀπλούστατον λόγον, ὅτι ἐπειδὴ δὲν ἔχουσι εἰσελθεῖν εἰς αὐτὰ βχθέως, δὲν ἀμφιβάλλουσι περὶ τῶν δυσχερειῶν, ἃς πκρέχουσιν εἰς τὸν ἐρευνητήν. Καὶ σήμερον ἔχομεν μεταφυσικοὺς κλείοντας τοὺς ὀφθαλμοὺς ὅπως ἐμβλέψωσι καλῆτερον εἰς ἐκυτοὺς καὶ οὐδεμίαν ἔχοντας ἔννοιαν τῆς πειραματικῆς μεθόδου. Ἐκεῖνοι λοιπὸν, οἵτινες ἐπικναλχμθάνουσι ἀπὸ πέντε ἑκατονταετηρίδων χωρὶς νὰ ἀμφιβάλλωσι περὶ τῆς ὑφισταμένης δυσχερείας πρὸς ὑποστήριξιν τῆς προτάσεως, ὅτι ἡ ψυχὴ εἶνε ὃν ἐνσαρκωμένον ἐν τῷ σώματι καὶ ἀνεξάρτητον ἀπὸ τοῦ σώματος, καλῶς θὰ ποιήσωσιν ἐὰν ἐπιστήσωσιν ὀλίγον τὸν νοῦν εἰς τὴν ἀλληλουχίαν τῶν γεγονότων, ἅτινα ἐνταῦθα θὰ ἀναπτύξωμεν.

Οἰανδῆποτε γνώμην καὶ ἂν ἔχη τις περὶ τῆς φύσεως τοῦ πνεύματος, δὲν δύναται νὰ ἀμφιβάλλῃ, ὅτι ὁ ἐγκέφαλος δὲν εἶνε τὸ ὄργανον τῶν διανοητικῶν δυνάμεων. Ἄς ἐξετάσωμεν τὴν κατασκευὴν αὐτοῦ. Ἡ κατασκευὴ αὕτη λέγει ὁ Carl Vogt¹ εἶνε ὑπερβαλλόντως τελεία. Δὲν ὑπάρχει ἐν τῷ ἀνθρωπίνῳ σώματι οὐδὲν ὄργανον, ὅπερ ἐν ἀριθμῷ, ἀναλόγως οὕτω μικρῷ, ἀνατομικῶν στοιχείων ἀποτελούντων τὴν οὐσίαν αὐτοῦ, νὰ κέκτῃται οὕτω μεγάλῃν ποσότητά διαφόρων ἐσχηματισμένων μερῶν καὶ σαφῶς φανερούν-

¹ Leçons sur l' homme III.

των, διὰ τῆς ἐξωτερικῆς αὐτῶν μορφῆς, τὴν ἐσωτερικὴν κατασκευὴν, τὴν θέσιν καὶ τὰς ἀμοιβαίας αὐτῶν σχέσεις, αἵτινες ἄρχουσι τῶν εἰδικῶν λειτουργιῶν εἰς ὧν τὸν ὅρισμὸν ἡ ἐπιστήμη δὲν ἔφθασεν ἀκόμη.

Περὶ δὲ τῶν στοιχειωδῶν μερῶν τῶν συνιστώντων τὴν ἐγκεφαλικὴν οὐσίαν τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῶν ζώων, λέγομεν ὅτι αὕτη σχηματίζει δύο κυρίας μάζας· τὴν φαιᾶν οὐσίαν, κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον μελανωπὴν, ἢ κιτρινωπὴν, προσφέρουσιν εἰς τὸν γυμνὸν ὀφθαλμὸν ὄψιν ἱκανῶς ὁμογενῆ, καὶ οὐσίαν λευκὴν ἐν ᾗ ὁ γυμνὸς ὀφθαλμὸς δύναται νὰ διακρίνῃ δεσμίδας κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον καταφανεῖς ἐν ὀρισμέναις διευθύνσεσιν. Ἡ φαιὰ οὐσία σχηματίζει βεβαίως τὴν κυρίαν ἐστίαν τῆς νευρικῆς ἐνεργείας, ἡ λευκὴ κατ' ἀντίθεσιν φαίνεται νὰ εἶνε οὕτως εἰπεῖν τὸ ἀγωγὸν μέρος.

Ἄν πρόκειται νὰ ἐννοήσῃ τις τὰς σχέσεις τῆς ἐγκεφαλικῆς κατασκευῆς πρὸς τὴν διανοητικὴν ἀνάπτυξιν, πρέπει μάλιστα ἐπὶ τῆς φαιᾶς οὐσίας καὶ ἐπὶ τῶν μερῶν τῶν ὑπ' αὐτῆς ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον σχηματιζομένων, νὰ ἐπιστήσῃ τὸν νοῦν.

Ὁ ἐγκέφαλος εἶνε κεχωρισμένος εἰς δύο πλάγια ἡμισφαίρια, διὰ βελθείας τινὸς αὐλακος ἐπὶ τῆς διαμέσου γραμμῆς, ἐν ᾗ ἐμβάλλει πτυχὴ τις τῆς σκληρᾶς μὴνιγγος, ὀνομαζομένη δρεπαροειδὴς προσβολὴ τοῦ ἐγκεφάλου. Δευτέρως τις πτυχὴ τῆς αὐτῆς μεμβράνης, ἐκπλοῦται ὀρίζοντίως ἐν τῇ ὀπισθεν τῆς κεφαλῆς χώρᾳ, καὶ διακρίει τὴν πνευρεγκεφαλίδαν ἀπὸ τῶν ὀπισθίων λοβῶν τοῦ ἐγκεφάλου ὃν αὕτη ὑποβασίζεται. Οὕτω λοιπὸν ὁ κυ-

ρίως ἐγκέφαλος σχηματίζει ὅλον τι τέλειον, ὅπερ κατὰ τὴν μαρτυρίαν τῆς ἐμβρυολογικῆς ἀναπτύξεως καὶ τῆς συγκριτικῆς ἀνατομικῆς, διήκει εἰς ὅλα τὰ μέρη τοῦ σώματος δεσπόζον καὶ συνέχον ὑφ' ἑαυτοῦ πάντα τὰ λοιπὰ μέρη. Ἡ διάπλωσις αὕτη αὐξάνει ἐν τῇ σειρᾷ τῶν ζώων καθ' ὅσον ταῦτα καταλαμβάνουσι θέσιν ἀνωτέρων ἐν τῇ κλίμακῃ, μετὰ ἀξιοσημειώτου τάσεως πρὸς τὸν τύπον τοῦ ἀνθρωπίνου ἐγκεφάλου.

Ἐξεταζόμενον κατὰ πρόσωπον ἐκάτερον ἡμισφαίριον φαίνεται σχηματίζον διακεκριμένην τινὰ μάζην, ἐμφανίζουσιν ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας αὐτῆς πλῆθος ἐλικοειδῶν αὐλάκων διαχωριζουσῶν πτυχᾶς στρογγύλης, πολυκάμπτους ἢ γύρους. Τὰ δύο ἡμισφαίρια εἶνε ἐν γένει ὅμοια. Καὶ διαιροῦνται εἰς τρεῖς λοβοὺς συνεχιζομένους καὶ διήκοντας ἐκ τῶν ἔμπροσθεν εἰς τὰ ὀπίσθεν· τὸν πρόσθιον τοῦ ἐγκεφάλου λοβόν, τὸν μέσον καὶ ὀπίσθιον. Ἐκ τοῦ πτυχίου δὲ θεωρουμένου ἔχει τις νὰ προσθέσῃ τὸν κατώτατον κροτάφιον λοβόν, πρὸς δὲ, μικρόν τινα λοβόν κεκρυμμένον, νῆσον καλούμενον, ἢ κεντρικόν λοβόν.

Οἱ ἀρχαῖοι ἀνατόμοι ὀλίγον προσεῖχον εἰς τοὺς γύρους, τοσούτῳ δὲ ὀλιγώτερον ὅσῳ μετ' οὐ πολὺ παρετήρησαν ὅτι τὰ δύο ἡμισφαίρια δὲν εἶνε καθόλου συμμετρικά. Ἐθεώρουν λοιπὸν τὴν διανομήν τῶν γύρων τυχαίαν, ἢ κατὰ τὴν φράσιν παρρηρητοῦ τινος, ὡς «σωρὸν ἐντέρων» ῥιφθέντων ὡς ἐκ τύχης, ὅπως συνήθως οἱ ἰχνογράφοι παρίστων αὐτὰ κατὰ φαντασίαν ἐν τοῖς ἀνατομικοῖς πίναξι.

Βελύτεροι ὅμως παρρηρήσεις ἐπ' ἐσχάτων ἐδίδω-

ζαν ὅτι ἡ ὥραία αὕτη ἀταξία εἶνε ἀποτέλεσμα τῆς τέχνης τῆς φύσεως, καὶ ὅτι ὑπάρχει ὠρισμένον τι σχέδιον, νόμος τις ὅστις μέχρι τοῦδε δὲν εἶχεν ἀκόμη παρκτηρηθῇ, διότι ὑπὲρ τὸ δέον εἶχον περιωρίσει ἀποκλειστικῶς τὰς ἐρεῦνας αὐτῶν ἐν μόνῳ τῷ ἀνθρώπῳ. Συνέβη εἰς τοὺς φυσιοδίφας ὅ,τι εἰς τοὺς μικρὰν ἐννοιοῦν ἔχοντας τῆς ἀρχιτεκτονικῆς, οἵτινες, ἐν τῇ ἀψιλείᾳ τῶν στοιχείων, ἅτινα ἐπιβαρύνουσι ρυθμόν τινα, δὲν δύνανται νὰ διακρίνωσι τὸ κύριον σχέδιον. Κατὰ τὰς τελευταίας ἐρεῦνας, οἱ γυῖροι οὗτοι τοῦ ἐγκεφάλου εἶνε μάλιστα μεγίστης ἀξίας, δι' ὃ θὰ ὁμιλήσωμεν περὶ αὐτῶν, πρὶν πραγματευθῶμεν περὶ τῶν σχέσεων τοῦ ὅγκου καὶ τοῦ βάρους.

Ὁ τοιοῦτος σχηματισμὸς τοῦ ἐγκεφάλου κατὰ τὸν Qratiolet, ἀνήκει τῷ πιθήκῳ καὶ τῷ ἀνθρώπῳ, καὶ ὑπάρχει συγχρόνως ἐν ταῖς πτυχαῖς τοῦ ἐγκεφάλου, ὅταν ἐμφανίζεται γενικὴ τις τάξις, διάταξις ἣς ὁ τύπος εἶνε κοινὸς εἰς πάντα ταῦτα τὰ ὄντα. «Τὸ ὁμοίωμα φων τοῦτο ἐν τῇ διατάξει τῶν ἐγκεφαλικῶν πτυχῶν, ἐν τε τῷ ἀνθρώπῳ καὶ τῷ πιθήκῳ, λέγει ὁ φυσιολόγος οὗτος, εἶνε ἄξιον τῆς μεγίστης προσοχῆς τοῦ φιλοσόφου· ὁμοίως ὑπάρχει τύπος τις ἰδιαιτέρος τῶν ἐγκεφαλικῶν πτυχῶν ἐν τοῖς ἡμιπιθήκοις (ἢ μάκοις) ταῖς ἄρκτοις, τοῖς αἰλούροις, τοῖς κυσὶ κλ. καὶ ἐν τέλει ἐν πάσαις ταῖς οἰκογενείαις τῶν ζώων. Ἐκάστη τούτων ἔχει ἴδιον χαρακτηριστῆρα, ἴδιον κανόνα, καὶ ἐν ἐκαστῇ τῶν συστήματων τούτων, τὰ εἶδη δύνανται εὐ-

κόλως νὰ συνενῶνται κατὰ μόνην τὴν ἐξέτασιν τῶν ἐγκεφαλικῶν πτυχῶν.¹»

Φαίνεται ὅτι ἡ νοημοσύνη εἶνε ἀνάλογος πρὸς τὸν ἀριθμὸν καὶ τὰς ἀνωμαλίας τῶν γύρων. Ὁ ἄνθρωπος, ὁ Οὐραγκοτάγκος καὶ ὁ κιμπάζης ἔχουσι γύρους ἐπὶ τοῦ μέσου λοβοῦ, ἐν τοῖς ἄλλοις εἶδεσι τῶν πιθήκων καὶ τῶν λοιπῶν ζώων ὁ λοβὸς οὗτος εἶνε καθ' ὁλοκληρίαν λεῖος. Τὸ σχῆμα τῶν αὐλάκων τούτων καὶ τῶν περιγραφουσῶν μιανῶνδρους ἀνωμάλους ἐπὶ τῶν ἄλλων λοβῶν, εἶνε τοσοῦτῳ μᾶλλον ἀνώμαλον ὅσῳ ἡ νοημοσύνη εἶνε μεγαλητέρα. Τὰ ζῶα τὰ ἐν κοινωνίᾳ βιοῦντα ὅπως αἱ φῶκαι, οἱ ἐλέφαντες, οἱ τάρανδοι, οἱ ἵπποι, τὰ πρόβατα, οἱ βόες, οἱ δελφῖνες ἐμφανίζουσι σχέδιον ὀλιγώτερον ὁμαλόν, ἢ τὰ ἄλλα. Ἀλλ' ἐκεῖνο ὅπερ, ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην διακρίνει τὸν ἐγκέφαλον τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὸν τοῦ πιθήκου, εἶνε ὅτι μεταξὺ τῶν γύρων τῶν διηκόντων ἐκ τοῦ ὀπισθίου λοβοῦ, πρὸς τὸν κροταφικόν, ὑπάρχουσι δύο ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, οἵτινες δὲν ὑπάρχουσιν ἐν τῷ πιθήκῳ, καὶ αὐτὴ εἶνε μίξ τῶν μεγίστων διαφωνιῶν τῶν διακρινοῦσῶν τοὺς δύο ἐγκεφάλους².

Ἐν τοῖς διχοφόροις εἶδεσι τῶν ζώων, ὅπως καὶ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, ἡ διάνοια ἐμφανίζεται ὑπερτέρα τοσοῦτῳ μᾶλλον, ὅσῳ αἱ ἀνωμαλίαι τοῦ ἐγκεφάλου δεικνύουσι

¹ Quatiolet, Annales des Sciences natur, 3 série, 1. XIV, σ. 486.

² Tiedemann das Hirn des Negers mit dem des Europäers und Oran-Outang verglichen

πλείονας ἐλιγμούς, πλείονα βαθύτατα ἐν ταῖς αὐλαξί, πλείονα ἐγχαράγματα καὶ διακλαδώσεις, ἀσυμμετρίας καὶ ἀνωμαλίας. Αἱ γραμμαὶ, αἱ λίαν ὀραταὶ ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ τοῦ ἐφήβου, εἶνε ἀφανεῖς ἐν τῷ τοῦ παιδός. Ὁ ἐγκέφαλος τοῦ Beethoven ἐδείκνυε γύρους δις βυθυτέρους καὶ πολυκριθμοτέρους τῶν τοῦ κοινοῦ ἐγκεφάλου¹.

Ἀνατόμοι τινὸς δύνανται νὰ ἀποκριθῶσιν, ὅτι εἶνε ἀληθές, ὅτι τὰ μεγάλᾳ ζῶν τὰ βλακίστατα, οἷον ὁ ὄνος, τὸ πρόβατον, ὁ βοῦς, ἐμφανίζουσι πλείονας γύρους ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ ἢ ζῶν νοημονέστερα, οἷον ὁ κύων, ὁ κάστωρ, ἡ γαλῆ. Δὲν πρέπει ὅμως νὰ λησμονῶμεν τοὺς μαθηματικούς, ἀλλὰ νὰ ἐνθυμώμεθα ὅτι οἱ ὄγκοι ἔχουσι πρὸς ἀλλήλους, ὡς οἱ κύβοι τῶν διαμέτρων, ἐνῷ αἱ ἐπιφάνειαι ἔχουσι πρὸς ἀλλήλας ὡς τὰ τετράγωνα. Ὁ ὄγκος σώματός τινος μεγεθυνόμενος ἀναπτύσσεται ταχύτερον τῆς ἐπιφανείας αὐτοῦ. Ἄς ὑπολογίσωμεν ἐπὶ τινος παραδείγματος. Σφαῖρά τις ἔχουσα διάμετρον 4 μέτρων, ἔχει ἐπιφάνειαν 12π , 566 καὶ ὄγκον 4π , 188· σφαῖρα ἔχουσα διάμετρον 3 μέτρων ἔχει ἐπιφάνειαν 28π , 273 καὶ ὄγκον 4π , 113 ($\frac{3}{4}\pi R^3$ ἀνέρχεται ταχύτερον ἢ $4\pi R^2$). Ὁ ὄγκος τοῦ ἐγκεφάλου τῆς τίγρεως ἔχει πρὸς τὸ σῶμα αὐτῆς τὸν αὐτὸν λόγον, ὃν καὶ ὁ τῆς γαλῆς, ἀλλ' ἡ ἐπιφάνεια ἀνολόγως εἶνε μικροτέρα, καὶ ἵνα φθάσῃ εἰς ἴσην ἀνάπτυξιν, πρέπει νὰ περιπτυχθῇ καὶ περιπλεχθῇ.

Οἱ γύροι οὗτοι ἔχουσι τὴν ἐξυτῶν ἀξίαν ἀναμριβό-

¹ Wagner Proces-verbal de dissection.

λως· ἀλλ' ἦτο φυσικὸν νὰ σκεφθῇ τις ὅτι τὸ συγκριτικὸν βάρος τοῦ ἐγκεφάλου, ἐν τοῖς διαφόροις εἶδεσι, πρέπει νὰ ἔχῃ ἀξίαν οὐχὶ ὀλιγωτέραν, καὶ ὅτι αἱ ποικιλίαι αὗται ἐν τῷ ἀνθρώπῳ πρέπει νὰ ληφθῶσιν ὑπ' ὄψιν. Ἀληθῶς φαίνεται ὅτι τὰ ἀποτελέσματα ταῦτα εἶνε ἀνάλογα τῆς μάζης των. Αὕτη εἶνε μικροτέρα ἐν τῷ παιδίῳ καὶ τῷ γέροντι ἢ ἐν τῷ ὀρίμῳ ἀνδρί. Ἡ ψυχὴ τοῦ παιδίου φαίνεται ἀντιπτυσσομένη καθ' ὅσον αὐξάνει καὶ ἡ ἐγκεφαλικὴ οὐσία.

Τὸ *κατοικὸν* βάρος ἀνθρωπίνου τινος ἐγκεφάλου, εἶνε *τριῶν λίτρων ἕως τριῶν καὶ ἡμισείας*¹. Τὸ τῶν ἡλιθίων κατέρχεται ἐνίοτε μέχρι μιᾶς λίτρας. Τὸ τοῦ Κυβιέρου ἐξυγίζεν πλέον τῶν τεσσάρων λίτρων.

Τὸ μέγεθος, τὸ σχῆμα, ὁ τρόπος τῆς κατασκευῆς τοῦ ἐγκεφάλου θεωροῦνται ὑπὸ τῶν ἡμετέρων ἀνατόμων, ὡς ἔχοντα σχέσιν πρὸς τὸ μέγεθος καὶ τὴν δύναμιν τῆς ἐνοικούσης διανοίας. Ἡ συγκριτικὴ ἀνατομία δεικνύει ἡμῖν καθ' ὅλην τὴν κλίμακκα τῶν ζώων, μέχρι τοῦ ἀνθρώπου, ὅτι ἡ δύναμις τῆς διανοίας, εἶνε ἐν σταθερᾷ καὶ ἀνιούσῃ σχέσει, πρὸς τὴν ὕλικήν κατασκευὴν καὶ τὸ μέγεθος τοῦ ἐγκεφάλου. Τὰ χωρὶς μυελοῦ ζῶα, κατέχουσι τὴν τελευταίαν βελτιοῦσιν τῆς κλί-

¹ 18. Vort, Peacock, Hoffmann, Tiedemann καὶ Lauret· ὁ Schneider ἔθελεν αὐτὸ 3 λίτρων. Ὁ Pozzi, 3 λίτρων καὶ 8 οὔγγων· ὁ Sennert, 4 λίτρων· ὁ Arlet, 4 λίτρων καὶ 3 οὔγγων· ὁ Haller, 4 λίτρων· ὁ Bartholin, 4 ἕως 5 λίτρων· ὁ Piccolhuomini, περισσότερον τῶν 5 λίτρων· ὁ κ. Lélut, πλεονεχθεῖς 1,320 γραμμάρια δὲ τοὺς κοινούς ἐγκεφάλους εἶχαι ἕως εἶχαι καὶ πέντε ἑταί, ὁ κ. Parchappe, 1,325 γραμμάρια.

μαχος. Ὁ δὲ ἄνθρωπος ἔχει ὁρτως τὸν μέγιστον ἐγκέφαλον, διότι εἰ καὶ τὸ σύνολον τοῦ ἐγκεφάλου μεγάλων τινῶν ζώων εἶνε ὀγκωδέστερον, ὅμως τὰ μέρη τὰ χρησιμεύοντα εἰς τὰς λειτουργίας τῆς διανοίας εἶνε πλειότερα ἐν τῷ ἀνθρώπῳ. Τὸ γενικὸν συμπέρασμα τῶν ἀνκατομικῶν ἐργασιῶν, ἀποδεικνύει ὅτι ἡ μείωσις τοῦ ἐγκεφάλου τῶν ζώων, αὐξάνει ὅσῳ τις μᾶλλον κατέρχεται τὴν ζωολογικὴν τάξιν, καὶ ὅτι τὰ ζῶα τῶν τελευταίων βαθμίδων, οἷον τὰ ἀμφίβια καὶ ὁ ἰχθύς ἔχουσιν τὸν μικρότερον ἐγκέφαλον.

Τὰ καθολικὰ ταῦτα γεγονότα δὲν εἶνε ἄνευ ἐξαιρέσεως, ὅπως θὰ ἴδωμεν ἐντὸς ὀλίγου, ἀλλ' ὀφείλομεν νὰ ἀναφέρωμεν ταῦτα εὐσυνειδήτως πρὶν συζητήσωμεν ἢ ἐξηγήσωμεν αὐτά.

Ἡ πεποιθήσις περὶ τῆς μεγίστης ἀξίας τῆς ἐγκεφαλικῆς μορφώσεως ἐν τοῖς θηλαστικοῖς, ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς πρότερον νέας ταξινομίας, ἀπλῶς βραχίζομένης ἐπὶ μόνῃς τῆς μορφώσεως ταύτης. Ἀλλὰ τὸ καθ' ἡμᾶς νομίζομεν ὅτι δὲν ἐνδιαφέρει τοσοῦτον νὰ ἐξετάσωμεν τὸ ἀπόλυτον βῆρος τοῦ ἐγκεφάλου, ὅσον τὸ ἀναφορικὸν βῆρος αὐτοῦ πρὸς τὸ σῶμα. Ἄν ὁ ἐγκέφαλος ἐλέφαντος ἢ ἱπποποτάμου εἶνε βαρύτερος τοῦ ἐγκεφάλου νεάνιδος, βεβαίως δὲν ἀποβαίνει τοῦτο χαρακτηριστικὸν γνώρισμα ὑπὲρ τῶν πρώτων. Δικαιότερον εἶνε νὰ ἐξετάσωμεν τὰς ἀναλογίας ταύτας χωρὶς διὰ τοῦτο νὰ καταντῶμεν εἰς τὴν δοξασίν, ὅτι ὁ αὐτὸς ἐγκέφαλος θὰ διενεοῖτο κληήτερον ἐν ἰσχυρῷ ἀνθρώπῳ ἢ ἐν εὐτραχεῖ. Ὑπὸ τὴν ἐποψιν ταύτην, οἱ πίθηκοι καὶ

τὰ πτηνὰ, κατέχουσι τὴν πρώτην τάξιν. Ὁ ἐγκέφαλος τοῦ ὄνου δὲν ζυγίζει ἢ τὸ 250^{ον} τοῦ σώματος αὐτοῦ, ἐνῷ ὁ τοῦ μῦς τῶν ἀγρῶν ζυγίζει τὸ 31^{ον}. ὁ μῦς ἔχει μικρὰν φυσιογνωμίαν ἱκανῶς νοήμονα ὅπως ἔλεγεν ὁ Andrieux.

Οἱ γῦροι, τὸ ἀπόλυτον βάρος, τὸ ἀναφορικὸν βάρος κατὰλείπουσι μεγίστας ἔτι ἀμφιβολίας περὶ τῆς σχέσεως τοῦ ἐγκεφάλου πρὸς τὴν διάνοιαν, ὑπέθεσαν ὅτι ἡ ὑπεροχὴ ὄντος τινός, ἀναλογεῖ πρὸς τὴν ποσότητα τοῦ λίπους τοῦ ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ· ὁ ἄνθρωπος ἔχει ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ πλεῖον λίπος ἢ τὰ θηλαστικὰ, καὶ ταῦτα πλεῖον ἢ τὰ πτηνὰ. Ἡ μάζα τοῦ ἐγκεφάλου τοῦ βοῦς δὲν ἀνέρχεται εἰς τὸ ἕκτον τοῦ ἀνθρωπίνου¹.

Τὸ χαρκατηρίζον τὸν ἐγκεφαλον τοῦ ἐμβρύου κατὰ τὴν κυοφορίαν, εἶνε ὅτι περιέχει μικρὰν μόνον δόσιν λίπους καὶ μάλιστα φωσφορικοῦ. Ἐν τοῖς παιδίοις ἡ ποσότης τοῦ λίπους ἠϋξήσεν ἤδη ἱκανῶς κατὰ τὴν ὥραν τῆς γεννήσεως, καὶ αὐξάνει μετὰ μείζονος ταχύτητος σὺν τῇ ἡλικίᾳ. Ἡ διαφορὰ τῶν φυλῶν δὲν ἐκδηλοῦται ἐν τοῖς κρανίοις τῶν παιδίων, εὐρώπαιων ἢ αἰθιοπῶν· διότι τὰ κρανία καὶ τῶν μὲν καὶ τῶν δὲ ἐμφανίζουσιν πρὸς ἄλληλα μεγίστας ὁμοιότητας.

Ὁ Βυλζάκ (Recherche de l'absolu) ἐθεώρει τὸ φωσφόρον ὡς τὸ ἀξιολογώτερον στοιχεῖον τῆς διανοίας. Ὁ Feuerbach αὐξάνων τὴν ἀξίαν καὶ τὸ ἔργον, ὅπερ

¹ Von Bibra vergleichende Untersuchungen über das Gehirn des Menschen und der Wirbelthiere, 429.

τὸ σῶμα τοῦτο ἐν πραγματείᾳ τινὶ τοῦ Couerbe τελεῖ ἐν τῷ νευρικῷ συστήματι, ὑπέλαβεν αὐτὸ ὡς ἀρχὴν τοῦ πνεύματος. Ὁ Huarte φαντάζεται ὅτι ἡ οὐσία αὕτη, φωτίζεται ἐκ τοῦ πυρὸς τοῦ ἐγκεφάλου ὡς ἐκ τοῦ πυρὸς λυχνίας τινός. Θὰ ἴδωμεν μετ' ὀλίγον μέχρι τίνος ὁ Moleschott θὰ προχωρήσῃ ἐν τῇ ὑπερβολῇ. Ἐπὶ τοῦ παρόντος περσίνομεν τὴν εἰδικὴν ἐξέτασιν τοῦ ἐγκεφάλου διὰ τινων ἰδιαιτέρων συγκρίσεων ἐνδιαφερουσῶν τῇ ἡμετέρῳ γένει.

Τῶν ἀρρένων καὶ θηλέων τὰ κρανία ἐμφανίζουσιν, ἐν πολλοῖς τῶν εἰδῶν, τοιαύτας πρὸς ἄλληλα διαφορὰς, ὥστε φέρεται τις νὰ κατατάξῃ αὐτὰ εἰς δύο διαφορα εἶδη. Ἐν τῷ ἀνθρωπίνῳ εἶδει, διαχωρίζονται ἐπίσης ἀπ' ἀλλήλων ἐπαισθητῶς. Τὸ κρανίον τῆς γυναικὸς εἶνε μικρότερον, καὶ κατὰ τὴν ὀριζόντιον αὐτοῦ περιφέρειαν, καὶ κατὰ τὴν ἐσωτερικὴν χωρητικότητα, καὶ ὁ ἥττον βαρὺς γυναικεῖος ἐγκέφαλος πλησιάζει, πρὸς τὸν τῆς παιδός. Ἄλλο ἀξιοπαρατήρητον γεγονός, εἶνε ὅτι ἡ διάστασις ἡ ὑπάρχουσα μεταξὺ τῶν δύο γενῶν, ὡς πρὸς τὴν χωρητικότητα τοῦ κρανίου, αὐξάνει μετὰ τῆς τελειότητος τοῦ γένους, ὥστε ὁ εὐρωπαϊὸς ἀνέρχεται πλειότερον ὑπεράνω τῆς εὐρωπαϊκῆς, ἢ ὁ Αἰθίοψ ὑπεράνω τῆς Αἰθιοπίδος. Ὁ Carl Vogt σχολιάζει τὰς παρατηρήσεις ταύτας τοῦ Welcker, παρατηρῶν ὅτι εἶνε εὐκολώτερον νὰ μεταβάλλῃ τις τὸ σχῆμα κυβερνήσεώς τινος ἢ νὰ τροποποιήσῃ τὴν χωρητικότητά κρανίου.

Ὁ μεσλὸς τῆς γυναικὸς ζυγίζει κατὰ μέσον ὅρον

δύο οὐγκίαις ὀλιγώτερον τοῦ ἀνδρικοῦ ἐγκεφάλου. Ὁ Ἀριστοτέλης προεῖδε τοῦτο ἀπὸ πολλοῦ χρόνου, καὶ ἡ πειραματικὴ ἐπιστήμη ἐβεβαίωσεν ὅτι τὸ ὥραϊον φῦλον ἔχει τὸν μυελὸν ἐλαφρότερον τοῦ ἡμετέρου! Ἰσως εἶνε ἀνάγκη νὰ προσθέσωμεν ὅτι ἡ γάθμησις δὲν ἐγένετο ὑπὸ γυναικός¹.

Ἐπειδὴ προσθέτομεν ὅτι τὸ μέγεθος καὶ τὸ μέσον βάρος τῆς γυναικὸς εἶνε κατώτερον τοῦ μεγέθους καὶ τοῦ βάρους τοῦ ἀνδρός, θὰ ἦτο καλὸν νὰ ὑπολογισθῶσιν αἰ.διαφοραὶ αὗται. Τοῦτο θὰ ἦτο ὑπὲρ αὐτῶν. Ἐπειτα, αἱ κυρίαι πλεονεκτηοῦσιν τοσούτον ἡμῶν κατὰ τὰ γενναῖα συναισθήματα τῆς καρδίας, ὥστε δύνανται ἄνευ λύπης νὰ παραχωρήσωσιν ἡμῖν τῆς ψυχρᾶς διανοίας τὴν ὑπεροχὴν.

Ἄλλη τις διαφορὰ ὁμοίως ὑφίσταται ἐν τῇ μεγέθει τοῦ ἐμπροσθίου λοβοῦ, ἡ ὀριζόντιος περιφέρεια τοῦ κρανίου εἶνε κατὰ μέσον ὅρον 546 χιλιομ. διὰ τὰς κοινὰς διανοίας, 544 διὰ τοὺς βλάκας καθόλου, 541 δὲ διὰ τοὺς βλακιστάτους. Ἀλλὰ τὰ μέτρα ταῦτα εἰσὶ πόρρω τοῦ νὰ ἔχωσιν ἀξίαν τινά. Γενικώτερός τις ἀνατομικὸς χαρακτηρ συνίσταται εἰς τὸ ὅτι ὁ ἐγκεφαλος καλύπτει τοσούτῳ μᾶλλον τελείως τὴν παρεγκεφαλίδα, ὅσῳ τὸ ζῶον κατέχει ἀνωτέρην θέσιν ἐν τῇ ζωολογικῇ τάξει. Ἦδη ἐν τοῖς πιθήκοις στενὴ τις ἄκρη τῆς παρεγκεφαλίδος ὑπερβαίνει ὀπισθεν καὶ κά-

¹ Ὁ δόκτωρ Boyd, ζυγίσας τοὺς ἐγκεφάλους 2086 σωματῶν ἀνδρῶν καὶ 4064 γυναικῶν, εὔρεν ἐπὶ τέλει 1285 ἴσους 4366 γραμ. διὰ τοὺς μὲν καὶ 1127 ἴσους 1238 διὰ τὰς θῆ.

τωθεν τὰ ἐγκεφαλικά ἡμισφαίρια. Ἐν τοῖς ἄλλοις ζώοις ὑπερβάλλει ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον. Δύνανται τις νὰ κἀμῃ καὶ ὑπὸ τὴν ἐμβρυολογικὴν ἔποψιν τὴν αὐτὴν παρατῆρῃσιν. Ἐν τῷ ἐμβρύῳ, ἡ παρεγκεφαλὶς ἀρχίζει νὰ καλύπτεται ὑπὸ τοῦ ἐγκεφάλου κατὰ τὸν ἐξέδομον μῆνα¹.

Πολὺ λοιπὸν ἀπέχομεν τοῦ νὰ ἀρνηθῶμεν ὅτι σταθερωτάτῃ σχέσει φαίνεται συνδέουσα τὴν κατσκευὴν τοῦ ἐγκεφάλου πρὸς τὴν διάνοιν. Αἱ κεφαλαὶ τῶν Vesale, Shakespeare, Hegel, Goethe, εἶνε παράδειγμα δικαιοδικῆς ὑπεροχῆς ἐκδηλωθείσης διὰ τῆς ἀναπτύξεως τοῦ προσθίου λοβοῦ. Ἀποδεχόμεθα ὅτι ἐξαίρεταις τινὲς ὀφείλονται εἰς τὸ ὅτι ἡ φαινομένη αὐτῇ ἀνάπτυξις δὲν ἀναλογεῖ πάντοτε πρὸς τὸ βῆρος τοῦ ἐγκεφάλου, καὶ ὅτι ἐν περιστάσει τινὶ ἡλιθιότητος, τὸ ὕδωρ ἀντικαθιστᾷ τὴν ἐγκεφαλικὴν οὐσίαν. Ἐν κεφαλίῳ, οὐχὶ ἰδιαιτέρως τις κατσκευὴ τοῦ ἐγκεφάλου εἶνε ἡ δηλοῦσα τὴν ὑπεροχὴν τῆς διανοίας, ἀλλὰ τὸ σύνολον ὅλων τῶν μερῶν αὐτοῦ. Τέλος δύνανται τις νὰ ἀποδεχθῇ μετὰ τινων ἀνατόμων, ὅτι τὸ βῆρος αὐξάνει μέχρι τοῦ εἰκοστοῦ πέμπτου ἔτους, καὶ διατηρεῖται οὕτως σχεδὸν μέχρι τοῦ πεντηκοστοῦ, ὅτε καὶ πάλιν ἀρχίζει νὰ ἐλαττωῖται ἱκανῶς προχωρούσης τῆς ἡλικίας².

¹ Tehemann, Anatomie und Bildungs-geschichte des Gehirns im Fœtus des Menschen, etc. p. 442. Pour la mesure du crane, V. Lelut, Physiologie de la pensée. t. 44. p. 345.

² Peacock, Archives générales de médecine 4 Série, XXVII,

Ὁ ἐγκέφαλος ἀμοιρεῖ ὅλως αἰσθήσεως, καὶ μόνον τὰ ἐγκεφαλικά νεῦρα καὶ οἱ ὀπτικοὶ λοβοὶ φαίνονται ἔχοντα αἴσθησιν. Κατὰ τὰ βαθέα τραύματ' τῆς κεφαλῆς, τὰ γενόμενα εἰς μόνον τὸ ὄργανον τοῦτο, δύναται τις νὰ ἐγγίσῃ τὴν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ καὶ μάστιστα νὰ ἀφαιρέσῃ τεμάχια χωρὶς νὰ προσέλθῃ τι ἄλλος. Τοῦνχντίον, ἐκ τῶν ἐν τοῖς πτηνοῖς γενομένων περὶ τοῦτου ἐρευνῶν, ἀπεδείχθη ὅτι ὁ ἐγκέφαλος εἶνε ἡ κυρίῃ ἑδρα τῆς διανοίας. Καθότι διετήρησαν πλεον τοῦ ἔτους ἐν τῇ ζωῇ, τρέφοντες τεχνικῶς, περιστερὰς καὶ ἄλλα πτηνὰ μετὰ τὴν ἀφαιρέσιν τοῦ ἐγκεφάλου. Ἐκ τούτου συμπερίνεται ὅτι ζῶον ἐστερημένον οὕτω τοῦ ἐγκεφάλου, εὐρίσκεται ἐν κατὰστάσει ὕπνου διαρκοῦς καὶ βαθέος· οὔτε βλέπει πλεον, οὔτε ἀκούει, καίπερ ἔχον τὰ ὦτα καὶ τοὺς ὀφθαλμούς. Αἱ κινήσεις ἔξακολουθοῦσιν, οἱ συνδυασμοὶ αὐτῶν γίνονται μέχρι βαθμοῦ τινος, τὸ ἄλγος εἶνε ἀκόμη αἰσθητὸν, γενομένων τῶν ἀναγκαιῶν κινήσεων πρὸς ἀποφυγὴν τούτου, ἀλλὰ τὸ ζῶον εἶνε ἡλίθιον καὶ ἀνάλγητον ὡς ἐν κατὰστάσει ὀνείρου, οὐδεμίαν ἔχον συνείδησιν. Εἶνέ τι αὐτόματον δυνάμενον νὰ ζήσῃ μόνον ἐάν τις προσφέρῃ αὐτῷ τροφὰς, μηχανικῶς. Θὰ ἠδύνατο νὰ ἀποθάνῃ τῆς πείνης καὶ πλησίον ἀφρόνου τροφῆς εὐρισκόμενον, διότι ἀπαγορεύεται αὐτῷ νὰ συλλάβῃ τὴν εἰκόνα τῆς τρο-

242. Ἐνταῦθα δύναται τις νὰ παρατηρήσῃ μετὰ τοῦ Velcker ὅτι αἱ ἐκτιμήσεις αὐταὶ εἶνε πολὺ ἀκροσφαλεῖς, καθόσον καὶ ὅσοι τῶν ἀνθρωπολόγων ἔχουσι μεγάλην τὴν κεφαλὴν καὶ ὅσοι ὀξεῖν, θὰ εὐρίσκωσιν ἱκανοὺς λόγους ὅπως ἑκάτεροι συμπερίνωσιν ὑπὲρ ἑαυτῶν.

Authorized licensed use limited to: 172.21.0.5.

Downloaded on 14/05/2024 06:14:44 UTC from Psifiako Apothetirio Dimosias
Restrictions apply.

φῆς καὶ τὴν ἀνάγκην τοῦ φαγεῖν, μετὰ τῶν ἀναγκίων κινήσεων πρὸς πλήρωσιν τῆς ἀνάγκης ταύτης.

"Αν τις ἀφαιρέσῃ κατὰ στρώματα τὰ δύο ἡμισφαίρια ἐγκεφάλου τινός, ἡ διανοητικὴ ἐνέργεια ἐλαττοῦται κατὰ λόγον τοῦ ὄγκου τῆς ἀφαιρεθείσης μάζης. "Αν δὲ ἀφαιρῶν φθάσῃ εἰς τὰς κοιλίας τοῦ ἐγκεφάλου, τὸ ζῶον ἀποβάλλει πᾶσαν αἴσθησιν. Ἡ αἰμάτωσις καὶ ὁ σχηματισμὸς τῶν ἰστῶν δύνανται ἀκόμη νὰ ἐξκολουθῶσιν, ἀλλὰ τὸ ζῶον ἔχει τὰς αἰσθήσεις ὅπως κεκλεισμένους πρὸς τὸν ἐξωτερικὸν κόσμον, καὶ πᾶσα συνείδησις ἐντελῶς ἐξέλιπεν. Ἀφαιρέσαντες διχοδικῶς καὶ κατὰ στρώματα τὰ ἀνώτερα μέρη τοῦ ἐγκεφάλου, εἶδον τὰς δυνάμεις ἐλαττουμένους κατὰ μικρόν. Αἱ ἀλεκτορίδες, ἐν αἷς ἔκαμον πειράματα ἐξηκολούθησαν νὰ ἔχωσι φυτικὴν τινὰ ζωὴν. Ἐναντίας δὲ παρατηρήσεως γενομένης περὶ ἰδιαιτέρας θέσεως ἐκάστης τῶν δυνάμεων, εὗρέθη ὅτι ἡ διάνοια ἐλαττοῦται ὀλοκληρως κατ' ὀλίγον ἀκολουθοῦσα τὰς ἀφαιρέσεις ταύτας, οὐχὶ δὲ ὅτι δυνάμεις τις μειοῦται μᾶλλον ἐτέρας· ἀλλὰ τὸ γεγονός τοῦτο τὸ παρατηρούμενον ἐπὶ τοῦ νοητικοῦ ὄργανου δύναται νὰ ἐφαρμοσθῇ καὶ ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου. Περὶ τούτου δύναται τις νὰ ἀμφιβάλλῃ. Εἰς τὰ χημικὰ ταῦτα πειράματα τοῦ Flourens τοῦ Valentin καὶ ἄλλων φυσιολόγων, ὁ Büchner ἀναφωνεῖ. «Δύναται τις πλέον νὰ ἀπαιτήσῃ ἀπόδειξιν λαμπροτέραν ὅπως ἀποδεχθῇ τὴν παντελῆ συνάφειαν τῆς ψυχῆς πρὸς τὸν ἐγκέφαλον, ἢ ταύτην ἣν παρέχει ἡ σμίλη τοῦ ἀνατόμου ἀρχιροῦσα τὴν ψυχὴν τεμάχιον πρὸς τεμάχιον;»

Ἀλλοιώσεις τοῦ ἐγκεφάλου ἐπιφέρει ἀνάλογον τῆς διανοίας ἀλλοίωσιν, αἱ διανοητικαὶ νόσοι συμβαίνουνσιν ἔνεκα βλάβης τινος τοῦ ἐγκεφάλου. Ἐκ τριχοσίων ὀκτωκκίδεκα ἀνατομικῶν ἐγχειρίσεων εἰς πτώματα φρενοβλαβῶν, τρίζοντα δύο μόνον εὔρον μὴ δεικνυσάσας παθολογικὰς ἀλλοιώσεις τοῦ ἐγκεφάλου καὶ τῶν μεμβρανῶν αὐτοῦ, καὶ πέντε μόνον μὴ ἐμφανιζούσας μηδεμίαν οἷαν δῆποτε παθολογικὴν μεταβολήν (Romain Fischer). Βλάβαι τοῦ ἐγκεφάλου φέρουσιν ἐνίοτε ἀποτελέσματα κατὰ πληκτικὰ εἰς τὴν διάνοιν. Οὕτω τὰ χρονικά τῆς φυσιολογικῆς ἀναφύουσιν ἐκ πικρᾶς δόσεως ὅτι εἰς τὸ νοσοκομεῖον τοῦ Ἀγ. Θωμᾶ ἐν Λονδίῳ, ἀνθρώπος τις βαρέως τραυματισθεὶς κατὰ τὴν κεφαλὴν, ὥμιλῃσεν μετὰ τὴν θεραπείαν αὐτοῦ, γλῶσσαν, ἣν εἶχε λησμονήσει κατὰ τὴν ἐν Λονδίῳ τριχονταετῇ αὐτοῦ διατριβήν. Ἄν συμβῇ τις ἐξ ἀλλοιώσεως ἐν τοῖς δύο ἡμισφαίροις, αὕτη ἐπιφέρει νυσταγμὸν, ἀδυναμίαν πνεύματος καὶ μάλιστα τελείαν ἡλιθιότητα. — Ἡ ὑπερβολικὴ αὐξήσις τοῦ κεφαλορραχικοῦ ὑγροῦ συνεπάγεται τὴν ἀσθένειαν τοῦ πνεύματος καὶ τὴν ἀμβλύτητα. — Ῥῆξις αἱματοφόρου ἀγγείου τοῦ ἐγκεφάλου, καὶ ἡ διάχυσις τοῦ αἵματος φέρει τὴν παθολογικὴν ἐκείνην κατάρσιν, ἣν ὀνομάζουσιν ἀποπληξίαν. Πᾶς τις γινώσκει ὅτι ἡ ἀπώλεια τῆς συνειδήσεως εἶνε ἀποτέλεσμα τῆς θανάτηφόρου ταύτης ἀλλοιώσεως. — Ἡ φλόγωσις τοῦ ἐγκεφάλου γινόμενη ἐκ τῆς ὑπερτροφικῆς τῶν αἱματοφόρων ἀγγείων καὶ ὑπερβολικὴ τις πλαστικὴ ἐξίδρωσις φέρει τὸν ἐγ-

κεφαλικὸν πυρετὸν καὶ τὴν παραφροσύνην.—Ὅταν οἱ παλμοὶ τῆς καρδίας ἐξασθενῶσιν, εἰς τρόπον ὥστε νὰ ἐπέλθῃ συγκοπή τις, τὸ αἷμα ἔρχεται ἐν ἐλαχίστῃ ποσότητι εἰς τὸν ἐγκέφαλον· οὕτως ἡ ἀπώλεια τῆς αἰσθήσεως παρακολουθεῖ τὴν συγκοπήν. Ὁ ἐγκέφαλος τῶν ἀποκεφαλιζομένων ἀποθνήσκει παραχρῆμα ἕνεκα τῆς ἀποβολῆς τοῦ αἵματος.—Τὸ ὄξυγονον, ὅρος ἀναγκῆς τῆς ἀναστροφῆς τοῦ αἵματος ἡμῶν, ὅταν ἐλλείπῃ, ὁ ἐγκέφαλος τὸ αἰσθάνετ' αἰσθάνετ' ἐπέρχονται τότε οἱ πόνοι τῆς κεφαλῆς, ἡ σκοτοδινίασις, οἱ παραλογισμοί.—Τὸ τέιον ἐπηρεάζει τὴν κρίσιν, ὁ καφῆς ἐρεθίζει τὴν καλλιτεχνικὴν δύναμιν τοῦ ἐγκεφάλου. Ἡ ἀπορρόφησης οἶναπνευμάτων φέρει τὴν μέθην καὶ τὰ ἐπακολουθοῦντα αὐτήν¹.

Ἡ ἄσκησις ἐντυπώσεις, ἧς δέχεται τὸ οὖς καὶ ὁ ὀφθαλμὸς εἶνε ὑλικά ἐπιδράσεις, αἵτινες διαβιβάζονται εἰς τὸν ἐγκέφαλον διὰ τοῦ νευρικοῦ συστήματος καὶ ἐπιφέρουσιν ἀνολόγους ὑλικὰς τροποποιήσεις. Φίλος τις διεγείρων τὴν συμπάθειαν ἡμῶν, μεταβάλλει τὴν σειρὰν τῶν ἡμετέρων διαλογισμῶν. Ὅταν πτωχὸς κἄτοιχος τῶν ἐλωδῶν κοιλάδων διέρχεται τὰς Ἀλπεῖς, ἐνθουσιᾷ ἐκ τῶν νέων αὐτοῦ ἐντυπώσεων. Ἡ μουσικὴ φέρει εἰς ῥεμβασμὸν—ἡ βανίλλη, τὰ ὠὰ, ὁ θερμὸς οἶνος διεγείρουσιν ἐπὶ τὸ ζωηρότερον τὸν ἄνθρωπον. Φωτοβόλος μὲν Οὐρανὸς μᾶς ἱλαρύνει, ζοφερὸς δὲ γεννᾷ μελαγχολίαν. Ἀπ' ἧς στιγμῆς γεννώμεθα, εἰσερχόμεθα εἰς ὠκεανὸν ὕλης κυκλοφορούσης. Ὅ,τι εἴμεθα,

¹ Moleschott, 11, 151.

τὸ ὀφείλομεν κατὰ μέρος εἰς τοὺς προγόνους ἡμῶν, τὴν τροφήν, τὴν πετρίδα, τὴν ἀγωγήν, τὸν ἀέρα, τὸν χρόνον, τὸν ἥχον, τὸ φῶς, τὴν δίκαιαν καὶ τὰ ἐνδύματα¹.

Τοιαῦτα εἶνε τὰ θετικὰ γεγονότα, ἅτινα ἐπιβεβαιούσιν αἱ φυσιολογικαὶ ἐπιστῆμαι, καὶ ἐπικαλεῖται ἡ τῶν ὑλιστῶν σχολή, ὅπως κηρύξωσιν ὅτι αἱ νοητικαὶ δυνάμεις, εἶνε προῖόν τῆς ἐγκεφαλικῆς οὐσίας. Προσηνέγκαμεν τὸ ἰχνογράφημα ὅπως ἐνισχύσωμεν τὸν ἐχθρόν, πρὸς ὃν πολεμοῦμεν, καὶ δώσωμεν συγχρόνως ὕλην σκέψεως εἰς τοὺς λίαν ἀφελεῖς πνευματιστάς, οἵτινες πιστεύουσι πάντοτε τὰ προβλήματα λελυμένα.

Ἐν τῷ ἀκολουθῶ ἡμῶν κεφαλαίῳ θὰ ὑποβάλωμεν εἰς τοὺς ὑλιστάς τρία ἀλληλένδετα ζητήματα, εἰς ἃ προσκαλοῦμεν αὐτοὺς νὰ ἀποκριθῶσι, καὶ ἅτινα ἀνατρέπουσιν καθ' ἡμέας ἐκ θεμελίων ὁλόκληρον αὐτῶν τὸ οἰκοδόμημα. Ἐν τῷ μεταξὺ, διαφέρει ἡμῖν νὰ τοὺς ἐνισχύσωμεν κατ' ἀρχὰς ἐν τῇ ιδέᾳ τῆς στερεότητος τῶν ὑπ' αὐτῶν προτεινομένων ἐξηγήσεων.

Πρὸ παντὸς ἂς παρατηρήσωμεν ὅτι οὐδεὶς νόμος ἀποκλειστικὸς ὑπάρχει ἐπὶ τῆς σχέσεως τοῦ ἐγκεφάλου καὶ τῆς διανοίας. Δὲν ἀπεδείχθη σαφῶς 1^{ον} ὅτι τὸ βάρος τοῦ ἐγκεφάλου αὐξάνεται μέχρι τῆς ὠρίμου ἡλικίας, κατόπιν δὲ ἐλαττοῦται (ὁ Sæmmering ὀρίζει τὸ μέγιστον ἕως τῶν τριῶν ἐτῶν, ὁ Wenzel εἰς τὰ ἑπτὰ, ὁ Tiedemann εἰς τὰ ὀκτὼ, ὁ Gratiolet εἰς τὸ γῆρας, κτλ). 2^{ον} ὅτι ἡ διάνοια τοῦ ἀνθρώπου εἶνε σχετική πρὸς τὸ βάρος (τὰ κρῖνις τοῦ Ναπολέοντος, Βολ-

¹ Loc. cit, p. 494.

τρίτου, 'Ραφαήλ, δὲν ὑπερβαίνουνσι τὸν μέσον ὄρον). 3^{ον} ὅτι ὑψηλὸν μέτωπον εἶνε τεκμήριον μεγελοφυίας (ὁ Lélut ἀπέδειξεν ὅτι οἱ ἡλίθιοι ἔχουσι τὸ μέτωπον λίαν ἀνεπτυγμένον καὶ ὅτι εἶνε ἀδύνατον νὰ ὀρίσῃ τις ἀκριβεῖς ἀνκλογίαις μεταξὺ τῆς διανοίας καὶ τοῦ μεγέθους τοῦ κρανίου). 4^{ον} ὅτι ἡ μανία προέρχεται πάντοτε ἐκ βλάβης τοῦ ἐγκεφάλου· τουναντίον φαίνεται αὕτη οὐσα ψυχολογικὴ τις πάθησις (οἱ Esquirol, Lélut, Leuret, Georget, Ferrus, ἀπέδειξαν ὅτι ἡ μανία εἶνε παρὰ κούλουθιμα βλάβης ὅταν συνυπάρχῃ καὶ ὀργανικὴ τις νόσος). Οἱ ἡμέτεροι ἀντίπαλοι ἔχουσι συνείδησιν τῆς δυσκολίας τοῦ ζητήματος, καὶ ἐξήτησαν ἀλλαχόθεν τὴν ὕλικήν ἀρχὴν τῆς διανοίας πχ. ἐν τῷ φωσφόρῳ, περὶ οὗ ὁμιλήσαμεν. Ἐπίστευσαν ὅτι εὑρον 4 ἐπὶ τοῖς 100 φωσφόρον ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ τῶν φρενοβλαβῶν, 2,50 ἐπὶ τοῖς 100 ἐν τῷ κοινῷ ἐγκεφάλῳ, 1,50 καὶ 1 ἐπὶ τοῖς 100 ἐν τῷ τῶν ἡλιθίων. Ἀλλ' ἄρα γε εἶνε ἀνάγκη νὰ παρρητήρησωμεν ὅτι δὲν ὑπάρχει ἀπόλυτος νόμος, καὶ ὅτι ὅλκι αἱ ἐξηγήσεις αὗται δὲν εἶνε ἀποχρῶσαι, καὶ ὅτι ἐν κεφαλαίῳ αἱ διαφοραὶ αὗται δὲν ὑπάρχουσιν;

Ἄς ἴδωμεν ἥδη ἂν τὰ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν μνημονευθέντι γεγονότι ἀποδεικνύουσιν οὕτω καθαρῶς καὶ ἀνκμυρίλεκτως, ὅπως ὑποθέτουσιν, ὅτι ἡ δύναμις δὲν εἶνε, ἀλλ' ἡ φυσιολογικὴ τις λειτουργία τοῦ ἐγκεφάλου, καὶ ἡ ψυχὴ εἶνε κατηγόρημα τῆς ὕλης.

Ὁ δεσμὸς τοῦ προβλήματος εἶνε νὰ ὀρίσωμεν ἂν ὁ ἐγκέφαλος εἶνε ὄργανον ὑπηρετοῦν τὴν διάνοιν, ἢ ἂν

ἡ δίκαιοις εἶνε γέννημα τοῦ ἐγκεφάλου, κόρη καὶ δούλη τῆς ἐγκεφαλικῆς οὐσίας.

ὑπὸ ἄλλην ἔποψιν ἔχομεν πάλιν τὸ αὐτὸ ζήτημα τῆς δυνάμεως καὶ τῆς ὕλης. Ἡ δύναμις κυβερνᾷ τὴν ὕλην ἢ ὑπακούει εἰς αὐτήν;

Οἱ κύριοι οὗτοι ἀποφαίνονται, ἀνευ ἄλλης τινὸς ἀποδείξεως ὡς ἐναργές, ὅτι ἡ δύναμις εἶνε ιδιότης τῆς ὕλης, ἡ δὲ ψυχὴ εἶνε μόνον χίμαιρα ἀπατῶσα ἐκυτὴν καὶ πιστεύουσα εἰς τὴν προσωπικότητά της, ἐνῷ δὲν εἶνε ἡ ἀποτέλεσμα κινήσεώς τινος τοῦ φωσφόρου ἢ τοῦ λευκαδίου ἐν τοῖς ἐγκεφαλικοῖς λοβοῖς.

Ἄν ἡ χυδαία αὕτη ἐξήγησις φαίνεται ἱκανῶς ἀποδεδειγμένη καὶ ἐναργὴς εἰς τοὺς ἡμετέρους ἀντιπάλους, εἰς ἡμᾶς, ὁμολογοῦμεν εἰλικρινῶς, εἶνε πλήρης σκοτους καὶ φαίνεται ἡμῖν ὅτι ἐπὶ τοῦ παρόντος ἀδύνατον νὰ ἀποδείξωμέν τι περὶ τούτου. Οὐ μόνον ἡ φυσιογία τοῦ ἐγκεφάλου εὐρίσκεται ἐν τοῖς σπαργάνοις αὐτῆς, ἀλλὰ καὶ ὅπως οἱ ἐξοχώτατοι τῶν φυσιολόγων δοξάζουσιν, αἱ σχέσεις τοῦ ἐγκεφάλου καὶ τῆς διανοίας εἶνε ὅλως ἄγνωστοι,

Ἀναμφιβόλως ὑπάρχει σύνδεσμος μετὰ τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ ἐγκεφάλου· ἀναμφιβόλως ἡ ἐξασθένεις τοῦ δευτέρου συνεπάγεται τὴν ἐξασθένησιν τῆς πρώτης· ἀναμφιβόλως τὸ παιδίον καὶ ὁ γέρον (εἰ καὶ ὑπάρχουσι πολυάριθμοι ἐξαιρέσεις διὰ τοὺς γέροντας) διανοοῦνται μετ' ἐλάχιστονος διχυγείας, μετ' ἐλάχιστονος ἀκριθείας ἢ ὁ ἀκμαῖος ἀνὴρ· ἀναμφιβόλως βλάβη τις τοῦ ἐγκεφάλου συνεπάγεται τὴν ἀπώλειαν τῆς σχετικῆς δυνάμεως. . .

ἀλλὰ τί ἀποδεικνύουσι ταῦτα, ἂν ὁ ἐγκέφαλος εἶνε τὸ ἀναγκάζον ὄργανον ἐν τῷ παρόντι βίῳ, καὶ τῶν ὧν οὐκ ἄρεα τῆς ἐκδηλώσεως τῆς ψυχῆς; — ἂν ἀντὶ τὰ εἶνε ἡ ἀρχὴ, εἶνε ὁ ὅρος μόνον;

Ἄν ὁ ἀριστος μουσικὸς τοῦ κόσμου ἐκέκτητο κλειδοκύμβαλον, οὗ τινος αἱ πλείονες χορδαὶ θὰ ἔλειπον, ἢ μᾶλλον ὄργανόν τι ἀτελὲς εἰς τὴν κατασκευὴν, θὰ ἦτο δίκαιον νὰ ἀρνηθῇ τις αὐτῷ τὸ μουσικὸν προτέρημα, διὰ τὸν λόγον ὅτι τὸ ὄργανον γίνεται αἰτίαι εἰς αὐτὸν πλημμελήματος, καὶ μάλιστα ἂν πλησίον αὐτοῦ ἕτεροι μουσικοὶ ἔχοντες ὄργανα ἐνκαμίλλου τελειότητος πρὸς τὰς ἐαυτῶν δυνάμεις, κινουσιν τὸν θαυμασμόν τοῦ ἀκροατηρίου;

Ὁ Broussais μάλιστα ἐπισκώπτει τὸν μικρὸν μουσικὸν τὸν κεκρυμμένον ἐν τῷ βύθῳ τοῦ ἐγκεφάλου, οὐδέποτε θὰ κἄμῃ ὥστε ὁ δεσμός τοῦ ζητήματος νὰ μὴ εἶνε ἀκριβῶς ἐνταῦθα. Ἄς μὴ περιστρεφώμεθα ἐντὸς φαύλων κύκλων. Ἐνταῦθα ἀληθῶς κεῖται, ὅπερ ὁφείλομεν νὰ ἐξετάσωμεν. Ἡ ψυχὴ εἶνε δύναμις προσωπικὴ κινουσα τὸ νευρικὸν σύστημα;

Πρώτη ἀπόκρισις ἐδόθη ἐπὶ τοῦ προβλήματος διὰ τοῦ ἀνωτέρου μνημονευθέντος γεγονότος, ὅτι τὰ ἐγκεφαλικά ἡμισφαίρια ἐμφανίζουσι τοσούτῳ πλείονας πτυχάς, μακίανδρους δὲ καὶ γύρους τοσούτῳ μᾶλλον ἀνωμάλους, ὅσα τὸ ὅν εἰς ὃ ἀνήκει ὁ ἐγκέφαλος εἶνε νοημονέστερον;

Δὲν φαίνεται ὅτι ἐπειδὴ ἀκριβῶς ἡ διάνοια ἐλευθερὰ καὶ ἐνεργὴς, ἰσχυρῶς εἰργάσθη ἐν τῇ κεφαλῇ ταύτῃ;

ἐπειδὴ πολλὰκις περιεπτύχθη ἐν ἑαυτῇ, ἐρρίγησεν ὑπὸ τοὺς μόχθους τῆς ἀνησυχίας, τὰς πιέσεις τοῦ φόβου, τῶν ἐκστάσεων τῆς εὐτυχίας· ἐπειδὴ ἐξήτασε, ἐμελέτησε, ἐκίνησε τὰ προβλήματα· ἐπειδὴ διαδοχικῶς ἐπανεστὴ καὶ ὑπετάγη· ἐν ἐνὶ λόγῳ ἐπειδὴ ὑπέμεινεν σκληρὰς δοκιμασίας ὑπὸ τὸ κρανίον τοῦτο, δὲν φρίνεται, λέγω, ὅτι ἕνεκα πάντων τούτων ἡ οὐσία, ἥτις τῷ ἐχρησίμευσε πρὸς κοινωνίαν μετὰ τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου, ἐφύλαξε τὰ ἔχνη τῶν κινήσεων τούτων καὶ τῶν ἀγρυπνιῶν; — Τοῦλάχιστον αὕτη εἶνε ἡ ἡμετέρα γνώμη καὶ νομίζομεν ὅτι θὰ ᾔτο δύσκολον νὰ ἀποδείξετε ἡμῖν τὸ ἐναντίον.

Ἀνατόμος τις ἐκ Βάννης, Ἀλβέρτος ὀνομαζόμενος, ἀναταμών τὸν ἐγκέφαλον ἀνθρώπων, οἵτινες ἐπὶ πολλὰ ἔτη εἶχον ἐπιδοθῇ εἰς διανοητικὴν ἐργασίαν, εὔρεν ὅτι ἡ οὐσία τοῦ κρανίου αὐτῶν ᾔτο σφαιρωτάτη, ἡ δὲ φαιὰ οὐσία καὶ αἱ πτυχαὶ λίαν ἀνεπτυγμέναι. Ἄν ἐξ ἄλλου μέρους παρρητήρῳμεν μετὰ τῶν Gall, Spurzheim καὶ Lavater ὅτι ἡ καλλιέργεια τῶν ὑψηλοτέρων δυνάμεων τοῦ ἡμετέρου πνεύματος, ἐμφανίζεται λαμπρῶς ἐπὶ τοῦ προσώπου καὶ τῆς κεφαλῆς, ἂν ἐπισκεφθῶμεν τὸ ἀνθρωπολογικὸν μουσεῖον τῶν Παρισίων καὶ παρρητήρῳμεν ἐν τῇ πλουσίᾳ συλλογῇ τῶν κρανίων τῇ ὀφειλομένῃ εἰς τὰς ἐρεῦνας τοῦ Ἀββᾶ Frère, ὅτι ἡ πρόοδος τοῦ πολιτισμοῦ, ἐγένετο αἰτίη νὰ ὑψωθῇ τὸ μετωπικὸν μέρος τοῦ κρανίου καὶ νὰ πλατυνθῇ τὸ κατ' ἰνίον, δυνάμεθα νὰ συναγάγωμεν ἐκ τῶν γεγονότων τούτων, συμπέρασμα ἐκ διαμέτρου ἀντικείμενον πρὸς

τὸ ὑπὸ τῶν ἡμετέρων ἀντιπάλων συναγόμενον, καὶ νὰ βεβαιώσωμεν ὅτι ἡ διάνοια κυβερνᾷ τὴν ἐγχεφαλικὴν οὐσίαν.

Ἡ ἐνέργεια τοῦ πνεύματος ἐπὶ τὴν ὕλην δὲν εἶνε ἐναργής ὡς τὸ φῶς; καὶ τὰ συμπεράσματα δὲν κητέρονται ἀφ' ἐκυτῶν ὅπως προειδοποιήσωσι τὸν θρίκμβον τῆς ἡμετέρας διδασκαλίας;

Καὶ ἐπειδὴ ὁ λόγος περὶ συμπερασμάτων, δὲν δύναμεθα νὰ μὴ θανατώσωμεν πόσον εἶνε εὐκολον νὰ πορισθῇ τις ἐκ τῶν αὐτῶν γεγονότων συμπεράσματα πάντῃ ἐνκντίχ. Τὸ πᾶν κρέμεται ἐκ τῆς διαθέσεως τοῦ πνεύματος ἡμῶν. Καὶ θὰ ὑπῆρχέ τι ἀπελπίζον τὴν πρόσδον τῆς θεωρίας, ἂν οἱ πλείονες τῶν ἀνθρώπων εἶχον κακὸν χαρακτῆρα. Ἐγένοντο, φερ' εἰπεῖν, πειράματα ὅτι ἐνίοτε οἱ παράφρονες ἀνεκτίσαντο τὴν συνειδήσιν καὶ τὴν φρόνησιν ὀλίγον χρόνον πρὸ τοῦ θανάτου αὐτῶν. Οἱ πνευματισταὶ εἶχον ἐκ τούτου συμπεράνει ὅτι αἱ ψυχὲς τῶν δυστυχῶν τούτων ἀνελάμβανον μετὰ μακρὰν ἀπομόνωσιν, τὴν αὐτοσυνειδήσιν καὶ τὴν ἐλευθερίαν τῆς ἐνεργείας ἐπὶ τὸ σῶμα, καὶ ὅτι ἐν τῇ κρίσιμῳτάτῃ ταύτῃ στιγμῇ, συνεχωρεῖτο αὐταῖς νὰ ἀνοίξωσι τὸ ὄμμα τῆς συνειδήσεως, κατὰ τὴν μετέστασιν ἀπὸ τῆς παρούσης ζωῆς εἰς τὴν ἑτέραν. Οἱ ὕλισται τούνκντίον ἐπικαλοῦνται τὸ αὐτὸ τοῦτο ὑπὲρ ἐκυτῶν, λέγοντες ὅτι ἡ προσέγγις τοῦ θανάτου, ἐλευθεροῖ τὸν ἐγχεφαλον ἀπὸ τῶν ὀχληρῶν καὶ θανατηφόρων ἐπιδράσεων τοῦ σώματος¹.

¹ Buchner, loc. cit. p. 426.

Ἡ φυσιολογικὴ ἀνκτομὴ διατελεῖ ἐν μείζονι ἀμηχανίᾳ πρὸς ἐαυτὴν, ἢ ὅσον ὑποθέτουσιν, περὶ τῶν σχεσεων τῆς καταστάσεως τοῦ ἐγκεφάλου καὶ τῆς μανίας. Καὶ ἄλλοι μὲν, ὡς οἱ προμνημονευθέντες, εὐρίσκουσι πολλὰς, — ἄλλοι δὲ οὐχὶ ὀλιγώτερον ἐπιτήδειοι, δὲν εὐρίσκουσιν οὐδεμίαν, ἀπολύτως οὐδεμίαν. Ὁ Leuret, π. χ. ἀποφάνεταί ὅτι δὲν συμβαίνει ἀλλοιώσις τοῦ ἐγκεφάλου ἢ ὅταν συμπαρακολουθῇ τὴν μανίαν ἄλλη νόσος, καὶ ὅτι αἱ ἀλλοιώσεις αὗται εἶνε οὕτω ποικίλαι καὶ διάφοροι, ὥστε δὲν ἐπιτρέπεται νὰ ἀποφανθῇ τις περὶ αὐτῶν μετὰ βεβαιότητος, ὡς περὶ ἀληθῶν αἰτιῶν ὡσαύτως καὶ περὶ τῶν πτυχῶν, περὶ ὧν ἄρτίως ἐλέγομεν, θὰ ἡδύνετό τις νὰ θεωρήσῃ αὐτὰς κατὰ τὸν αὐτὸν λόγον, ὡς ἀποτελέσματα.

Ὅταν οἱ ἡμέτεροι ἀντίπαλοι ἐπιφέρωσιν ὅτι ἡ πνευματικὴ ἐξἀλλοίωσις διαμικρύνεται κατὰ τῆς ὑπάρξεως τῆς ψυχῆς, δὲν ἔχουσι περισσότερον λόγον νὰ ὑπερασπίζωσι τὸ ἐαυτῶν σύστημα. Δύο ὑποθέσεις προσφέρονται πρὸς ἐξήγησιν τῆς μανίας· ἡ ὑπάρχει βλάβη τοῦ ἐγκεφάλου, ἢ δὲν ὑπάρχει. Ἐν τῇ πρώτῃ περιπτώσει, ἡ πάθησις τοῦ ὀργάνου δὲν ἀποδεικνύει τὴν ἀπουσίαν τοῦ ἐνεργοῦντος, ἐν τῇ δευτέρᾳ τὸ πρόβλημα ἀπομένει πνευματικόν. Ἐτι μᾶλλον, ἡ πρώτη δύναται νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν δευτέραν, ἂν παραδεχθῇ τις, ὡς πείθει ἡ πεῖρα, ὅτι ἡ μανία γεννηθεῖσιν ἢ ἐξ αἰφνιδίως λύπης, ἢ ἐξ αἰφνιδίου τρόμου, ἢ ἐκ βλαβείας ἀπελπίσεως, ἐν πᾶσι τούτοις, ἔχει τὴν ἀρχὴν αὐτῆς ἐκ τοῦ πνεύματος, ὑπερ ἀντιπράττει κατὰ τῆς φυσικῆς τοῦ

ἐγκεφάλου κατὰ τὴν φύσιν αὐτοῦ, καὶ προξενεῖ αὐτῷ ἀλλοιώ-
σιν τινὰ οἷον δὴ ποτε. Καὶ ἐνταῦθα δὲ ἐναργῶς τὸ πνευ-
ματικὸν "Ὅν πλάσσει, καὶ γεννᾷ ἐν τῷ ὄργανισμῷ δια-
τάττει ἀνάλογον πρὸς τὴν πάθησιν ταύτην.

Καὶ ὄντως ἀπέδειξεν ὅτι αἱ ἀλλοιώσεις δὲν συμ-
βαίνουν σιν ἢ εἰς πλῆθος μινίας, ὥς ἂν τὸ πνεῦμα ἦτο
ἐνταῦθα ὅπως καὶ ἀλλοιοῦν ἢ αἰτίαν τῆς κινήσεως ἐν
τῇ οὐσίᾳ.

Ἀφ' ἐτέρου, ἐνῶ οἱ ἡμέτεροι ἀντίπαλοι ἐκ τῆς ἀν-
τομικῆς περιγραφῆς τοῦ ἐγκεφάλου συνάγουσι τὸ συμ-
πέρασμα ὅτι ἡ δύναμις τοῦ διανοεῖσθαι δὲν εἶνε ἡ ἰδιό-
της τῶν διανοητικῶν κινήσεων τοῦ συνόλου τούτου, ἡμεῖς
βλέπομεν καὶ ἐν τῇ πολλοπλοῦς τῶν κινήσεων τού-
των, ἐν τῇ ὑπακοῇ ταύτῃ τοῦ ἐγκεφάλου εἰς τὸν μέ-
γαν νόμον τῆς διαίρεσεως τῆς ἐργασίας, ἐν τῇ δια-
κρίσει τῶν λειτουργικῶν τῶν τελουμένων ὑπὸ τῶν δι-
ανοητικῶν τούτων ὀργάνων, κατὰ τὴν ἐκτετακτοῦν θέσιν, τὴν
κατασκευὴν, τὴν σύνθεσιν, τὸ σχῆμα, τὸ βάρος, τὴν
ἐκτασιν, βλέπομεν ἐν τῇ ποικιλίᾳ ταύτῃ τῶν ἀποτε-
λεσμάτων, ἀπέδειξεν ὑπὲρ τῆς αὐτοτελείας τῆς ψυ-
χῆς. Διότι ἡ ὑπόθεσις τῶν φυσιολόγων τούτων δὲν δύ-
ναται κατ' οὐδὲν νὰ συμβιβασθῇ τὴν φυσικὴν τελειό-
τητα τοῦ ἐγκεφαλικοῦ ὀργάνου, πρὸς τὴν ἀναγκαίαν
καὶ ἀνομολογουμένην ἀπλότητά τοῦ νοῦντος ὄντος.
Παρακλιτῶντες θὰ ὁμιλήσωμεν εἰδικώτερον περὶ τῆς
ἀπλότητος τοῦ διανοουμένου ὄντος· ἀλλ' ἔτι ὑπολεί-
πεται νὰ συνεχίσωμεν, πρότερον τὴν ἡμετέραν μελέ-
την περὶ τῶν σχέσεων τοῦ ἐγκεφάλου καὶ τῆς ψυχῆς.

Αἱ γενόμεναι ἀντιπαρκαβολαὶ ἐπὶ τῶν κρανίων τῶν εὐρεθέντων ἐν τοῖς πηλικοῖς κοιμητηρίοις τῶν Παρισίων, μετὰ τὴν ἀνοικοδόμησιν τῆς πρωτεύουσας τῆς ὑπὸ τοῦ νομάρχου Νεπολέοντος τοῦ γ'. καὶ ἰδίᾳ ἡ διαφορὰ μετὰ τῶν κρανίων τῶν κοινῶν τάφων καὶ τῶν ἰδιαιτέρων μνημείων, ἀπέδειξαν ἐκ νέου ὅτι τὰ κρανία ἐκείνων, οἵτινες ἐκ τῆς κοινωνικῆς αὐτῶν τάξεως εἶνε κεκλημένοι νὰ ἀσχολῶνται περὶ τὰς τέχνας καὶ τὰς ἐπιστήμας, ἔχουσι μείζονα εὐρύτητα, ἢ τὰ τῶν ἀπλῶν ἐργατῶν. Αἱ αὐταὶ ἀνασκαφαὶ ἔδειξαν ὅτι ἡ εὐρύτης τοῦ κρανίου ἠϋξήθη ἀπὸ Φιλίππου Αὐγούστου (ἐν τῇ δωδεκάτῃ ἐκχτονταετηρίδι). Ἡ εὐρύτης τοῦ κρανίου τοῦ ἐλευθέρου Αἰθίοπος εἶνε μείζων τῆς τοῦ δούλου Αἰθίοπος. Ἐτερον γεγονός ἀξιοσημείωτον, οὗ τινος δύνανται τις (ἐνίοτε,) νὰ κάμῃ χρῆσιν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας.

"Ἄν ἔχωμεν ἀποδείξεις ὅτι αἱ ἐξωτερικαὶ ἐντυπώσεις ἐπιδρῶσιν ἐπὶ τὴν διάνοιαν, ἔχομεν ἐπίσης ἑτέρως ἀποδεικνυούσας ὅτι ἡ διάνοια ἐπικρατεῖ καὶ αὐτῶν τῶν αἰσθήσεων. Πόσα ὄντα δὲν βλέπει τις ἐν τῷ κόσμῳ πάσχοντα, ὧν ὁ ἐγκέφαλος καὶ τὰ λοιπὰ μέλη τοῦ σώματος, ὑποφέρουσιν ὑπὸ ἀσθενείας βραδείας καὶ ἐπιμόνου, σύροντα ἐν τῇ λύπῃ καὶ πολλᾷ φεῦ! ἐν τῇ ἀθλιότητι σώμα ἀπηυδηκός, ἀλλ' ὁμως ἰσχυρὰ ἐν ταῖς δοκιμασίαις, φυλάττοντα τὸ ἄνθος τῆς ἀρετῆς αὐτῶν ἀπὸ τοῦ βορβορώδους καὶ ὀρμητικοῦ ρεύματος, ἀναδεικνύοντα ἐαυτὰ διὰ τοῦ μεγάλου τοῦ χαρᾶς κατῆρος αὐτῶν ὑπέρτερα τῆς δυστυχίας καὶ τῶν δεσμῶν

της; Θὰ ἀρνηθῇτε ὅτι ὑπάρχουσιν ἡθικαὶ θλίψεις, αἵτινες σπαράττουσι τὴν ψυχὴν οἰκοῦσαι ἐν τοῖς μυχατάτοις αὐτῆς; Θλίψεις ἐσωτερικαί, αἵτινες δὲν γεννῶνται οὔτε ἐκ συμβεβηκότος τινὸς περὶ τὸ σῶμα, οὔτε ἐξ ἐξωτερικῆς ἀσθενείας, οὔτε ἐξ ἀλλοιώσεως τοῦ ἐγκεφάλου, ἀλλ' ἐξ ἀσωμάτου αἰτίας, ἐξ ἀπωλείας τοῦ πνεύματος, τοῦ θανάτου τέκνων, ἐξ ἀπιστίας λίαν πεφλημένου προσώπου, ἐξ ἀχαριστίας εὐεργετηθέντος, ἐκ τοῦ δόλου φίλου, ἔτι δὲ, ἐκ τῆς ἀθλιότητος τῆς εἰκόνης τῆς δυστυχίας, ἕνεκα τῆς ἀδίκου ἀπωλείας δίκης τινος, τῆς ἐξελπίσεως τῶν νοσηρῶν ἐννοιῶν, ἐν κεφαλαίῳ ἐκ πλήθους αἰτιῶν, αἵτινες οὐδὲν ἔχουσι καινὸν πρὸς τὸν κόσμον τῆς ὕλης, αἵτινες δὲν καταμετροῦνται οὔτε γεωμετρικῶς, οὔτε χημικῶς, ἀλλ' ἀνήκουσιν εἰς τὸν χῶρον τοῦ πνευματικοῦ κόσμου;

Καὶ ὑπ' αὐτὴν δὲ ἔτι τὴν φυσικὴν ἔποψιν δὲν βλέπομεν τὴν ἐπὶ τὸ σῶμα ἐνέργειαν τοῦ πνεύματος; Τὰ πάθη διαφαίνονται ἐπὶ τοῦ προσώπου. Ἄν ὠχρῶμεν ἐκ φόβου, εἶναι διότι τὸ αἶσθημα τοῦτο, ἐκδηλούμενον διὰ κινήσεώς τινος τοῦ ἐγκεφάλου, συστέλλει τὰ τριχοειδῆ ἀγγεῖα τῶν παρειῶν. Ἄν ὁ θυμὸς ἡ ἡ αἰδὼς ἐρυθραίνουσι τὸ πρόσωπον, εἶνε ὅτι αἱ ἐκ τούτων προερχόμεναι κινήσεις διαστέλλωσι αὐτὰ ταῦτα τὰ ἀγγεῖα κατὰ τοὺς διαφόρους ἀνθρώπους. Ἀλλὰ καὶ ἐν ταῦθα ἔτι ὁ νοῦς ἐπιτελεῖ τὸ κυριώτερον μέρος. Ἄν συνέπεσέ ποτε νὰ ἐρυθριάσῃς ὑπὸ τὴν ἐπιρροὴν βλέμματος γυναικὸς (δὲν εἶνε αἰσχος νὰ τὸ ὁμολογήσῃς), δὲν ἡσθάνῃς, ὅτι ἡ αὐθιχὴ ἐντύπωσις διεβιβάζετο

εἰς τὸν ἐγκέφαλον διὰ μέσου τῶν ὀφθαλμῶν, καὶ κα-
τ' ἤρχετο ἔπειτα ἐκ τοῦ ἐγκεφάλου εἰς τὴν καρδίαν,
ὅπως ἀνέλθῃ πάλιν ἐπὶ τὰς παρειάς; Ἀνάλυσόν ποτε
τὴν διχδοχὴν ταύτην, ἥ, ἂν δὲν ἐρυθρίῃς πλέον, ὅταν
αἰφνίδιος φόβος σὲ κυριεύσῃ, ποιήσῃς τὴν αὐτὴν ἀνάλυ-
σιν καὶ θὰ περρατηρήσῃς ὅτι ἐν ἀγνοίᾳ σου, αἱ ἐν-
τυπώσεις διέρχονται ἐν τάχει διὰ τοῦ πνεύματός σου
πρὶν διαβιβασθῶσιν ἐξωτερικῶς. Τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ
εἰς τὰ αἰσθητά. Ἐν τῷ στήθει ἡμῶν καὶ οὐχὶ ἐν τῇ
κεφαλῇ, ἀνέκφραστον τι συναίσθημα κενοῦ ἢ ὑπερεκ-
χειλίσεως φανεροῦται, ὅταν κατὰ τινὰς ὥρας ἀνίας,
αἱ ἀνήσυχοι ἡμῶν σκέψεις ἵπτανται πρὸς τὸ ἀγαπητὸν
πρόσωπον. Ἀλλ' ἐπειδὴ τὸ συναίσθημα τοῦτο δὲν γί-
νεται ἀλλ' ἢ μετὰ σκέψιν τινὰ, εἶνε βέβαιον ὅτι καὶ
ἐνταῦθα ἔτι ὁ νοῦς ἐπιτελεῖ τὸ ἀξιολογώτερον ἔργον.
Καὶ ἄλλως δὲ, φόβος τις αἰφνίδιος τοῦ πνεύματος με-
ταδιδόμενος εἰς τὴν καρδίαν, καθιστᾷ ταχύτερον ἢ
βραδύτερον τὸν σφιγμὸν, δύναται μάλιστα νὰ φέρῃ τε-
λείαν συγκοπήν. Ἡ λύπη ἢ ἡ χαρὰ φέρουσι τὴν ἐκροήν
τῶν δακρύων. Ἡ διανοητικὴ ἐργασία φέρει τὴν κόπωσιν
τοῦ ὀργάνου αὐτῆς, τοῦ ἐγκεφάλου, τὸ αἷμα ἐλαττοῦ-
ται, ἡ πείνα γίνεται ἐπαισθητή. Πᾶσαι αἱ παρατηρήσεις
αὗται καὶ πλείους ἀλλαι ἀναγκάζουσιν ἡμᾶς νὰ πισεύ-
σωμεν, ὅτι ἡ διάνοια, ὃν αἶνον, ἔχει τὴν ἐαυτῆς ἑδραν
ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ, καὶ ὅτι τὸ ὄργανον τοῦτο εἶνε ὁ ὑπηρέ-
της αὐτῆς, χρησιμεῖον οὐ μόνον εἰς τὸ νὰ μεταβιβάξῃ
αὐτῇ τὰς ἐκτὸς τοῦ κόσμου εἰδήσεις πρὸς ὃν συγκοινων-
εῖ, ἀλλὰ καὶ νὰ κομίζῃ εἰς τὰ ἐκτὸς τὴν θέλησίν της.

Ἐπὶ τέλει, γινώσκομεν ἤδη ὅτι ὁ ἐγκέφαλος καὶ ὁ νωτιαῖος μυελὸς οὐδὲν ἄλλο εἶνε ἢ συμπεπυκνωμέναι ἰνώδεις δεσμίδες, νεῦρα, ἅτινα ἐκφύονται ἐξ αὐτῶν καὶ διχλαδιζόντι καθ' ὅλας τὰς διευθύνσεις πρὸς τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ σώματος, καὶ ὅτι ὑπάρχει ἐν ἅπασιν τοῖς νεύροις ῥεύμα ἀνάλογον πρὸς τὸ ἠλεκτρικόν. Τὰ νεῦρα εἶνε τὰ τηλεγραφικὰ σύρματα, τὰ διαβιβάζοντα εἰς τὴν συνείδησιν τὰς ἐσωτερικὰς ἐντυπώσεις, οἱ δὲ μῦς οἱ διαβιβάζοντες ἢ οἱ ἐκτελοῦντες τὴν θέλησιν τοῦ ἐγκεφάλου. Ὁ Dubois-Reymond ἀπέδειξεν ὅτι πᾶσα ἐνέργεια τῶν νεύρων, ἥτις φανεροῦται ὡς κινήσεις μὲν ἐπὶ τῶν μυῶν, ἐν δὲ τῷ ἐγκεφάλῳ ὡς αἰσθησεις, παρakoλουθεῖται ὑπὸ τροποποιήσεώς τινος τοῦ ἠλεκτρικοῦ ῥεύματος τῶν νεύρων. Ἀλλὰ νὰ εἴπῃ τις μετ' αὐτοῦ τούτου τοῦ Dubois-Reymond, ὅτι ἡ συνείδησις οὐδὲν ἄλλο εἶνε ἢ τὸ προῖόν τῆς μεταβιβάσεως τῶν κινήσεων τούτων, εἶνε ὡς νὰ περιπέσῃ εἰς τὸ αὐτὸ ἀμύητον τῆς ἀπλότητος, τοῦ δυσχυρίζεσθαι ὅτι αἱ τηλεγραφικαὶ ἀνταποκρίσεις, αἵτινες καθ' ἡμέραν γίνονται μετὰ τῶν διπλωματικῶν γραφείων τοῦ Λονδίνου καὶ τῶν Παρισίων, ἔχουσιν ὡς αἰτίαν τὴν διάβασιν θυσελώδους νέφους, πρὸς τὸ χειριστήριον, καὶ ὅτι ὁ δέκτης ἀποστέλλει ἀφ' ἐαυτοῦ τὴν ἀπόκρισιν εἰς τὰς νουνεχεῖς εἰδοποιήσεις¹.

¹ Καὶ ἐναντίον τινῶν περιέργων πειραμάτων ὁ ζωϊκὸς ἠλεκτρισμὸς, δὲν εἶνε ἐν τέλει ἀποδεδειγμένον τι γεγονός. Οὐδὲν ἀποδεικνύει ὅτι τὰ παρατηρηθέντα ἀποτελέσματα δὲν ἔχουσιν ὡς ἀρχὴν ἕτερον παράγοντα. Οἱ ἠλεκτροφόροι δὲν ἠδυνήθησαν ἐτι νὰ ἐπιθε-
εῖσιν ἐπὶ τῶν τορπιλλῶν, βελονῶν κτλ. οὐδὲν ἔγνος πίεσεως,

Νὰ κηρύττῃ τις ὅτι δὲν ὑπάρχει ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἄλλο τι ἢ προῖόν ὑλικόν, νὰ ἀφομοιοῖ αὐτὸν πρὸς χημικὴν τινα σύνθεσιν καὶ νὰ ἐπάγῃ ὡς συμπέρασμα ὅτι ἡ σκέψις εἶνε προῖόν χημικὸν ὑλικῶν τινων συνδυασμῶν, εἶνε δεινὴ πλάνη. Ἀπκντες γινώσκομεν ὅτι ἡ δίκνοικ δὲν εἶνε μίγμα φερμάκων. Τὸ πνεῦμα καὶ ἡ ὕλη εἶνε δύο οὐσίαι οὕτω ξέναι πρὸς ἀλλήλας, ὥστε πᾶσαι αἱ γλῶσσαι πάντων τῶν ἐθνῶν καὶ πάντων τῶν αἰώνων ἐκ δικμέτρου πάντοτε ἀντέταξαν αὐτάς πρὸς ἀλλήλας. Οἱ νόμοι καὶ αἱ δυνάμεις τοῦ πνεύματος ὑπάρχουσιν, χωρὶς τῶν νόμων καὶ τῶν δυνάμεων τοῦ σώματος. Ἡ δύνάμις τῆς θελήσεως, εἶνε πολὺ διάφορος τῆς δυνάμεως τῶν μυόνων. Ἡ φιλοδοξία εἶνε πολὺ διάφορος τῆς δυνάμεως τῶν μυόνων. Ἡ ἐπιθυμία εἶνε πολὺ διάφορος τῆς δέψης. Ποῦ εὐρίσκετε τὴν ἐνέργειαν τῆς ὕλης ἐν τοῖς ἡθικοῖς νόμοις, οἵτινες διέπουσι τὴν συνείδησιν; Ἄν ὁ τοῦ καυκασίου ἐγκέφαλος εἶνε ὠρειδῆς, στρογγύλος ὁ μαγγολικὸς καὶ ἐπιμήκης ὁ Αἰθιοπικὸς, τί κοινὸν ἔχει τὸ ἀνθρώπινον αἶσθημα πρὸς τὰς σπειροειδεῖς ἢ κυλινδρικές ἔνας; Τί κοινὸν ἔχουσιν αἱ ἔννοιαι τοῦ δικαίου καὶ τοῦ ἀδίκου πρὸς τὸ ἀνθρωπικὸν ὄξύ; ἢ τὸ τρίγωνον, ὁ κύκλος καὶ τὸ τετράγωνον, πρὸς τὴν ἀγαθότητα, τὴν γενναϊότητα, τὸ θάρρος; Θὰ ἔχη τις διεισθεύσεως πρὸς τὸν πόλον, ἔλξεως. Ὁ Sir Humphry-Davy δὲν ἐδυνάθη νὰ παρατηρήσῃ οὐδεμίαν ἐκκλισιν τῆς μαγνητικῆς βολῆς, οὐδὲ τὴν ἐλαχίστην ἀποσύνθεσιν ὕδατος διὰ τῶν τορπιλλῶν ἢ ἄλλων τινῶν. Δὲν πρέπει λοιπὸν σπεύδων νὰ ᾄδῃ μετὰ τόσης ἐμφάσεως τὴν συγγένειαν τοῦ ἡλεκτρισμοῦ καὶ τῆς ζωῆς, καὶ μάλιστα τῆς διανοίας.

Authorized licensed use limited to: 172.21.0.5.

Downloaded on 14/05/2024 06:14:44 UTC from Psifiako Apothetirio Dimosias Istos
Restrictions apply.

καιον λέγων ὅτι ὁ Cromwell εἶχε 2,231 γρ. διανοίας, ὁ Βύρων 2,238 καὶ ὁ Κυβιέρος 1,829 διὰ τὸν λόγον ὅτι οἱ ἐγκέφαλοι αὐτῶν ἦσαν ἀνάλογοι πρὸς ταῦτα τὰ βάρη; Ἀληθῶς, ὅταν θέλῃ τις μετὰ προσοχῆς νὰ ἐρευνήσῃ τὸ βάθος τοῦ πράγματος, ἀπορεῖ ὅτι ἄνθρωποι δεινοὶ περὶ τὰς διανοητικὰς ἐργασίας κατ'ἐνέργειαν νὰ συγχωνεύωσι τὸν πνευματικὸν κόσμον πρὸς τὸν ὑλικόν.

Οὕτως, ἐρωτῶμεν ἂν οἱ πολυπείροι οὗτοι¹ κατενόησαν ὄντως τὴν ἔννοιαν τῶν λόγων αὐτῶν, ὅτε ἀπεφῆναντο τοιαύτας προτάσεις, ἀποτελούσας τὴν βάσιν τῆς διδασκαλίας των.

—“Ἀπασαι αἱ δυνάμεις, ἃς ἐννοοῦμεν ἀπὸ τὸ ὄνομα ιδιότητες τῆς ψυχῆς, δὲν εἶνε ἡ λειτουργία τῆς ἐγκεφαλικῆς οὐσίας. Αἱ σκέψεις ἔχουσι πρὸς τὸν ἐγκέφαλον περίπου τὴν αὐτὴν σχέσιν, ἣν ἔχει ἡ χολὴ πρὸς τὸ ἥπαρ².

—Ἡ ἔκκρισις τοῦ ἥπατος καὶ τῶν νεφρῶν λέγει ἄλλος τις συγγραφεὺς, ὅστις δὲν τολμᾷ νὰ προχωρήσῃ μέχρι τῆς συγκρίσεως ταύτης, γίνεται ἐν ἀγνοίᾳ ἡμῶν καὶ εἶνε φανερόν. Ἐνῶ ἡ ἐνέργεια τοῦ ἐγκεφάλου δὲν

¹ Ἀναγινώσκοντες τὰ *Leçons sur l'homme* τοῦ Karl Vogt, δὲν ἀμφισβόλλομεν ὅτι διὰ τῶν μετ' εὐχλωτίας καὶ ἐναργείας παραδειγμάτων, τὰ μαθήματα ταῦτα, δὲν ἐκηρύχθησαν ἐναντία τοῦ πνεύματος. Ἀποδεικνύουσι τοὐναντίον, εἰς πολλὰ μέρη ἄξια προσοχῆς, ὅτι ἡ ἐνέργεια τοῦ πνεύματος, ἡ δραστηριότης, ἡ παιδευσίς, ἡ πρόοδος, τὸ διηκεῖς αὐτοῦ ἔργον ἐπιδρᾷσι πολὺ ἐπὶ τὸν ὄγκον, τὸ σχῆμα καὶ τὸ βάρος τοῦ ἐγκεφάλου.

² Karl Vogt, *Physiologische Briefe für Gebildete aller*

δύναται νὰ ὑπάρξῃ ἄνευ ὁλοκλήρου τῆς συνειδήσεως· αὐτὴ δὲν ἐκκρίνει οὐσίαις, ἀλλὰ δυνάμεις¹.

Τί εἶνε τοῦτο τὸ ἐκκρίνειν δυνάμεις; Ἦθελον μᾶς ὑποχρεώσῃ πολὺ ἂν ἐρμηνεύσωσιν ἡμῖν τοῦτο. Διαιτὶ νὰ μὴν ἐκκρίνητις ὥρας ἢ κίλόμετρα;—Ἀλλ' ἄς ἀκούσωμεν.

—Ὅ,τι καλοῦμεν ποσότητα συνειδήσεως, λέγει ἀδελφός τις ἄλλης χώρας, ὀρίζεται διὰ τῶν συστατικῶν στοιχείων τοῦ αἵματος. Ἀπόδειξις ὅτι ἡ παρὰγωγὴ τῶν ἡθικῶν δυνάμεων ἐξαρτᾶται ἀμέσως ἐκ τῶν χημικῶν μεταβολῶν, εἶνε ὅτι τὰ ἄχρηστα προϊόντα, ἅτινα οἱ νεφροὶ ἀποχωρίζουσιν ἐκ τοῦ αἵματος, μεταβάλλουσι χημικτῆρα κατὰ τὴν ἐγκεφαλικὴν ἐργασίαν².

—Ἡ διάνοια εἶνε κίνησις τῆς ὕλης. Ὑλικαὶ κινήσεις, συνδεδεμέναι ἐν τοῖς νεύροις δι' ἡλεκτρικῶν ῥευμάτων, διέρχονται διὰ τοῦ ἐγκεφάλου ὡς αἰσθησις. Ἡ αἰσθησις αὕτη εἶνε τὸ αἰσθημα τοῦ ἐγὼ, ἡ συνειδήσις. Ἡ θέλησις εἶνε ἡ ἀναγκασία ἐκφρασις κατὰστάσεώς τινος τοῦ ἐγκεφάλου προσερχομένης ὑπὸ ἐξωτερικῶν ἐπιδράσεων. Δὲν ὑπάρχει θέλησις ἐλευθέρᾳ³.

—Ὑπάρχει ἡ αὐτὴ σχέσις (κατὰ τὸν Huschke) μετὰ τῆς διανοίας καὶ τῶν ἡλεκτρικῶν δονήσεων τῶν ἰνῶν τοῦ ἐγκεφάλου, ὅποια μετὰ τῆς τοῦ χρώματος καὶ τῶν δονήσεων τοῦ αἵθερος.

¹ Buchner, Kraft-und Stoff.—3 Spencer, First Principles, 282.

² Buchner, Kraft und Stoff.—3 Spencer, First Principles, 282.

³ Moleschott, Kreislauf des Lebens, 41, 456, 484, 490.

Authorized licensed use limited to: 172.21.0.5.

Downloaded on 14/05/2024 06:14:44 UTC from Psifiako Apothetirio Dimosias Is
Restrictions apply.

— Ἡ διάνοια εἶνε ἔκκρισις τοῦ ἐγκεφάλου εἶπεν ἡδὴ ὁ Cabanis, πρὸ ἡμισείας καὶ ἐπέκεινεν ἐκκτοντα-ετηρίδας.

— Πᾶσαι αἱ ἀνθρώπιναι πράξεις εἶνε ἀναγκαῖα προϊόντα τῆς ἐγκεφαλικῆς οὐσίης, ἔλεγεν ἐσχάτως ὁ Taine· ἡ κακία καὶ ἡ ἀρετὴ εἶνε προϊόντα, ὅπως τὸ βιτριόλιον καὶ τὸ σάκχαρι.

Θὰ προσθέσωμεν εἰς τὰς προτάσεις ταύτας, τελευταίαν τινά, ἥτις φαίνεται γεννηθεῖσα ἐπίτηδες, ὅπως ἐξηγήσῃ αὐτάς. Ὁ Nicol εἶπεν ἀκριβῶς. Αἱ μάλιστα γελοιώδεις μωρίαι εὐρίσκουσι πάντοτε πνεύματ᾽ ἀναλογοῦντα πρὸς ταύτας.

Ὁ Κάντιος διανοήθη νὰ ἀντικαταστήσῃ ἀντὶ τῆς πραγματικότητος τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου, ἐννοίας καθαρὰς ὑποκειμενικᾶς τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος. Κατ' ἀντίθεσιν ὁ συγγραφεὺς τοῦ *Körper und Geist* H. Seheffler, σπουδάζει νὰ ἐξηγήσῃ τὴν γένεσιν τοῦ πνεύματος διὰ τῆς ὕλης. Δὲν θὰ ἀναφέρωμεν τὴν μέθοδον αὐτοῦ, ὀλίγον τι συγκεχυμένην· ἀλλὰ τὴν κριτικὴν μαρτυρίαν ἣν δίδει ὁ νῦν ὑπερχπολογητῆς τοῦ κράτους τῆς ψυχῆς K. Tissot. Ἐν τῇ ὑποθέσει ταύτῃ, λέγει, «ὁ νοῦς εἶνε δύναιμις τῆς ὕλης, οὐχὶ ἀπλῆ τις δύναιμις, ἀλλ' ἀποτελεσμα ἀπλῶν δυνάμεων τῆς ὕλης, ἐρωθεισῶν ὅπως (ὅποῖον μυστήριον εἰς τὰς δύο ταύτας λέξεις!) συναποτελέσωσι τὸν ἀνθρώπινον ὀργανισμόν. Τὸ πνεῦμα δὲν ἐκδηλοῦται, παρὰ ἀφοῦ ἡ ὕλη ὀργανωθῇ εἰς ἀνθρώπινον σῶμα· (ὦ τῆς λεπτότητος τῶν φρενῶν)· ἀλλ' ἡ τάσις (!) πρὸς τὴν ὀργάνωσιν ταύτην τῆς ὕλης, ἡ

πρὸς τὴν γένεσιν τοῦ πνεύματος ὑπάρχει ἐν τῇ φύσει.»

Ἡ ἀνάγκη, νὰ ἀποδεχθῇ τις τὴν ἐνέργειαν τῆς δυνάμεως, παρίστανται παρὰ τὴν θέλησίν των ἐν πᾶσι τοῖς ὁρίσμοις αὐτῶν. Καὶ τίνων ὁρισμῶν! Ἐκ τῶν ῥηθέντων παρὰδειγμάτων δυνάμεθα νὰ κρίνωμεν· ἀλλ' ἰδοὺ τελευταία τις αἴγλη φωτός, ἣτις δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς διακλάμπουσα ἀνθοδέσμη πυροτεχνήματος. «Ἡ δικάνοιχ. ὁμολογεῖ ὁ Büchner, τὸ πνεῦμα καὶ ἡ ψυχὴ οὐδὲν ἔχουσι ὕλικόν, δὲν εἶνε ὕλη (εὐγε!) ἀλλὰ εἶνε (ἀκούσατε τοῦτο), εἶνε τέλειον σύνολον ἐτερογενῶν δυνάμεων ἀποτελουσῶν ἐνότητα, εἶνε τὸ ἀποτελεσμα συμπαρομαρτούσης ἐνεργείας πολλῶν ὑλικῶν οὐσιῶν κεκτημένων δυνάμεις ἡ ιδιότητας». Ἄν δὲν ἐννοήτε ἀκριβῶς τὴν ἔκτασιν τοῦ ὁρίσμου τούτου, ἰδοὺ οὗτος εἰς γερμανικὴν γλῶσσαν: «Der Effect eines zusammenwirkens vieler mit Kräften oder Eigenschaften begabter Stoffe.» Κατὰ τὸ ὀρθότατον συμπέρασμα, ὅπερ ἐκ τούτου συνάγει ὁ διδάκτωρ Hoefler, εἶνε ἐξήγησις ἀξία νὰ παρατεθῇ πλησίον τῆς ἀποκρίσεως τοῦ Σχαναρέλλου: «Ossabundus, nequeis, nequer, potarium, quipsa milus, ἰδοὺ ἀκριβῶς τὸ ποιοῦν βωβὴν τὴν σὴν κόρην.» Ὡ σοφοί! Ὁ Ἐπίκουρος εἶχεν ἤδη εἰπεῖ, ὅτι ἡ φύσις τοῦ λίθου εἶνε τὸ πίπτειν διότι πίπτει. . . . ἀλλὰ ταῦτα δὲν εἶνε πλέον ἐπιστήμη, εἶνε κωμωδία.—Ὁ γριφώδης αὐτῶν περὶ ψυχῆς ὁρισμὸς, εἶνε καθ' ἡμᾶς χριεντισμὸς ἀποτρόπαιος. Ἀλλ' ἔστω. Ἐκαστος λαμβάνει εὐχαρίστησιν ὅπου τὴν εὕρισκει.

Οὐδὲν κάλλιον δύναται νὰ παρβληθῇ πρὸς τοὺς εἰρημένους ὁρισμοὺς, ὅσον ἡ ἀξιοθαύμαστος πρότασις τοῦ Ἐγγέλου ἐπὶ τῆς τχυτότητος τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος, ἰδοὺ ἡ ἀληθῶς ἀξιοθαύμαστος πρότασις. «Ἡ ὕλη εἶνε ἄλλο ἢ τὸ πνεῦμα. Τὸ πνεῦμα εἶνε ἄλλο ἢ ἡ ὕλη. Ἀμφότερα ἄρα εἶνε ἄλλο τι. Ἄρα εἶνε τὸ αὐτό!»

Ὅπως ἀνεξέλεγκτος ὑπὸ τοῦ Ἐγγέλου κατασκευασθεὶς ἀξιόλογος οὗτος συλλογισμὸς, εὐρίσκεται ἐν τῇ Μεγάλῃ αὐτοῦ Λογικῇ. Καὶ οἷα λογικῇ, πόσον ὁ καθαρὸς αὐτοῦ ὕλισμός εἶνε ὄντως καθαρὸς παντὸς πνεύματος!

Ὡς βλέπεις, φίλε ἀναγνώστη, δὲν ἐλλείπουν ἡμῖν ὁρίσμοι, ἀλλ' ὅτι εὐρισκόμεθα εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ἐρωτῶμεν τί οὗτοι ὀρίζουσιν. Ἐξ αὐτῶν τοῦλάχιστον ἀποδεικνύεται ὅτι οἱ κύριοι οὗτοι οὐδὲν πλειότερον ἡμῶν γινώσκουσιν περὶ τῆς φύσεως τῆς ψυχῆς.

Οὕτως ἀρτίως εἶδομεν ἐν τῷδε τῷ κεφαλαίῳ, ὅτι ἂν ἡ μὲν φυσικὴ σύστασις τοῦ ἐγκεφάλου εἶνε ἐν ἀρμονίᾳ πρὸς τὴν ψυχὴν καὶ θυμικῶς προσηρμοσμένη εἰς τὸ νὰ δέχεται ἡ ψυχὴ αὕτη ἀπάσας τὰς ἐντυπώσεις τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου, νὰ κρίνῃ καὶ μεταβιβάζῃ τὰς ἰδίαις αὐτῆς ἀποφάσεις, ἡ ἀνατομικὴ ὅμως δὲν δύναται ἐκ τούτων νὰ συμπεράνῃ ὅτι ἡ ψυχὴ αὕτη οὐδὲν ἄλλο εἶνε ἢ ὀργανικόν τι προῖον, καὶ ἡ φιλοσοφία διορᾷ τούτωντιον, ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἀβεβαιοτήτων καὶ τῶν ἀντιρρήσεων τοῦ ὕλισμοῦ, τὴν ἐνκορῇ ἐπιδρασιν τοῦ πνεύματος ἐπὶ τὴν Ὀλὴν.

Εἶδομεν ὅτι ἡ μηχανὴ δὲν εἶνε ὀργανικὸν πᾶθημα, ἀλλὰ ψυχολογικόν, καὶ ὅτι ἡ ψυχὴ ἔχει ἰδίον κόσμον

θλίψεων, ὅπως καὶ ἴδιον κόσμον τέρψεων. Ἡ ἀπόφρασις εἶνε σαφής. Ἀλλὰ δύνανται τις νὰ πιστεῦσῃ ὅτι ἀφοῦ ἐθεώρησαν τὴν μηχανὴν ὡς φυσιολογικὴν νόσον ἐχώρησαν ἐπὶ τοσοῦτον ὥστε νὰ κκταβιβάσωσι καὶ τὴν μεγαλοφυΐαν εἰς τὴν αὐτὴν τάξιν, καὶ ὅτι σήμερον μέγα πλῆθος ἱατρῶν θεωρεῖ τὴν μεγαλοφυΐαν ὡς τι νευροειδές;

Ὁ ἡμέτερος αἰὼν ἦτο ἱκανὸς μόνον νὰ τολμήσῃ τοιαῦτα. «Ἡ κκτασκευὴ πολλῶν μεγαλοφυῶν ἀνθρώπων, λέγει ὁ K. Moreau (de Tours) εἶνε βεβαίως ὁμοία πρὸς τὴν τῶν ἡλιθίων.¹» Ἀναπτύσσων ὑπερμέτρως θέμῃ τι τοῦ δόκτορος Lélut, ὁ συγγραφεὺς ἰσχυρίζεται, ὅτι ἡ μεγαλοφυΐα δὲν ἀνήκει εἰς τὴν χώραν τοῦ πνεύματος ἀλλ' εἰς τὴν τοῦ σώματος! Καὶ ἐπὶ τίνος βάσεως στηρίζεται; Ἐπὶ τοῦ ὅτι, ὡς λέγουσιν τινες μεγαλοφυεῖς, ὑπῆρξαν παράξενοι, ἰδιότροποι, ἀφηρημένοι, ἢ μᾶλλον ὑπῆρξαν ἀσθενοῦς κκτασκευῆς, μικρόσωμοι, ῥαχιτικοί, χωλοὶ, κυφοὶ, ψελλοὶ, πολλαῖς δὲ καὶ θύματα πρεκτροπῶν.

Ἀναντιρρήτως λαμβάνει τις πκράδοξον ἔννοιαν περὶ τῆς μεγαλοφυΐας, πιστεύων ὅτι αὕτη κεῖται ἐν τῇ πρωτοτυπῇ τῶν γνωμῶν, ἐν τῇ ἰδιοτροπῇ, ἐν τῷ ἐνθουσιασμῷ, ἢ ἐν τῇ πκρροσύνῃ. Ἀλλ' ἡμῖν φαίνεται ὅτι κεῖται μᾶλλον ἐν τῷ ὕψει τῆς διανοίας, ἐν τῷ μεγάλῳ τῆς ψυχῆς, ἐν ταῖς βιθεῖαις τῶν ἐπιστημονικῶν περὶ τῆς φύσεως μελετῶν, ἐν τῷ κκταεῖν ἐκυτοῦ κκτὰ τὰς διανοητικὰς θεωρίας.

¹ La Psychologie morbide.

Ἡ παράδοξος αὕτη ἐξομοίωσις τῆς μεγαλοφυΐας καὶ τῆς μανίας ἐξηλέγχθη ὑπὸ τοῦ Paul Janet, ἐν τῷ σοφῷ αὐτοῦ ἔργῳ, περὶ τοῦ Ἑγκεφάλου καὶ τῆς Διαφορίας. Ἡ θεωρία αὕτη, λέγει, «ἔλαβε τὴν ἐπιφάνειαν ἀντὶ τῆς πραγματικότητος, τὸ συμβεβηκὸς ἀντὶ τῆς ὑποστάσεως, τὰ μεταβλητὰ κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον συμπτώματα ἀντὶ τοῦ βήθους καὶ τῆς οὐσίας. Τὸ συνιστῶν τὴν μεγαλοφυΐαν δὲν εἶνε ὁ ἐνθουσιασμός, (διότι ὁ ἐνθουσιασμός δύναται νὰ γεννηθῇ καὶ ἐν τοῖς μετριωτάτοις κοινοτάτοις πνεύμασι), ἀλλ' ἡ ὑπεροχὴ τοῦ λογικοῦ. Μεγαλοφυΐα εἶνε ὁ βλέπων ὁξύτερον τῶν ἄλλων, ὁ διακινώσκων μείζον μέρος τῆς ἀληθείας, ὁ δυνάμενος νὰ συνάψῃ πλείονα γεγονότα ὑπὸ γενικὴν ἔννοιαν, ὁ συναρμολόγων ἅπαντα τὰ μέρη ὅλου τινὸς ὑπὸ κοινόν τινα νόμον, ὅστις, δημιουργῶν, ὅπως ἐν τῇ ποιήσει, οὐδὲν ἄλλο ποιεῖ, ἢ πραγματοῖ διὰ τῆς φαντασίας τὴν ἔννοιαν, ἣν ὁ νοῦς αὐτοῦ συνέλαβε. Τὸ ἴδιον τῆς μεγαλοφυΐας εἶνε τὸ κρατεῖν ἑαυτοῦ, καὶ μὴ παρασύρεσθαι ὑπὸ τυφλῆς καὶ ἀναγκαίας τινὸς δυνάμεως, τὸ ἄρχειν τῶν ἑαυτοῦ ἐννοιῶν, καὶ μὴ ἄγεσθαι ὑπὸ φαντασιοπληξίας· τὸ ἔχειν συνείδησιν διαχυγῇ καὶ διακινώσκουσιν σαφῶς τί βούλεται καὶ τί ὀρᾷ, καὶ μὴ πλανᾶσθαι εἰς κενὰς καὶ ἀλλοκότους χιμαίρας, ὡς οἱ βραχυμᾶνες. Ἀνυμφιδόλως, ὁ μεγαλοφυΐας, ποιῶν τι, δὲν σκέπτεται περὶ τοῦ ἰδίου προσώπου, δηλαδὴ περὶ τῶν μικρῶν αὐτοῦ συμφερόντων, περὶ τῶν μικρῶν αὐτοῦ παθῶν, περὶ τοῦ καθ' ἡμέραν αὐτοῦ βίου, ἀλλὰ περὶ οὗ σκέπτεται· ἄλλως, θὰ ἦτο εὐφρογγὸς τις

καὶ ἄνους ἡχῶ, καὶ ὅ,τι ὁ Παῦλος ὀνομάζει *κύμβαλον αἰολαλάζον*. Ἐν κεφαλαίῳ, ἡ μεγαλοφυΐα εἶνε, καθ' ἡμέρας, τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα ἐν τῇ ὑγιεστέρᾳ καὶ ῥω-
μαλεωτέρᾳ αὐτοῦ καταστάσει.»

Ἐν τούτοις ἀπομεμονωμένοι ἐν τῇ σκυθρωπῇ αὐ-
τῶν ἐρημίᾳ, οἱ ἐμπαθεῖς ἡμῶν φυσιολόγοι περιβάλλ-
ονται ὑπὸ σκότους καὶ δὲν θέλουσι νὰ ὁμολογήσωσι
τὴν ὑπάρξιν τῶν εὐγενεστάτων δυνάμεων τοῦ ἀνθρώ-
πινου πνεύματος. Ἀξιούσιν ὅτι εἶνε οἱ δεινοὶ ἐρμηνεῖς
τῆς ἐπιστήμης, ὅτι κρατοῦσι τὸ μέλλον τῆς δικαιοσύνης
ἐν ταῖς πυχλαῖς αὐτῶν, καὶ βλέπουσι δι' ὑπεροπτι-
κοῦ τινος βλέμματος τοὺς πτωχοὺς θνητοὺς, ὧν τὸ
στῆθος παρέχει τὴν τελευταίαν καταφυγὴν εἰς τὴν
πίστιν τῶν ἀρχαίων ἡμερῶν, εἰς τὴν φυγαδευθεῖσαν
ἐλπίδα. Ἀλλ' ἔξω ἑαυτῶν δὲν εἶνε ἡ σκότος, χίμαι-
ραι, φαντάσματα. Κρατοῦσιν ἀνὰ χεῖρας τὴν λυχνίαν
τῆς σωτηρίας, χωρὶς φεῦ! νὰ βλέπωσι ὅτι ὁ μέλας κα-
πνὸς, ὁ ἐξ αὐτῆς ἀναθρώσκων τυχράττει τὰς ὄψεις αὐ-
τῶν καὶ παραπλανά τὴν πορείαν των. Συνθλίβουσι τὰ
πράγματα εἰς τοὺς βραχίονας αὐτῶν ἵνα ἐκπιάσωσι
τὴν οὐσίαν, καὶ ὅταν ἐννοήσωσιν ὅτι ἡ οὐσία αὕτη δὲν
ἀναλογεῖ πρὸς τὰς προσδοκίας των, κηρύττουσιν ὅτι «ἡ
οὐσία τῶν πραγμάτων δὲν ὑπάρχει καθ' ἑαυτήν, ἀλλ'
ὅτι δὲν εἶνε ἡ αἰσχέσεις, ἃς νομίζομεν ὅτι παρατη-
ροῦμεν μετὰ τῶν μεταμορφώσεων τῆς ὕλης.» Δὲν
ὑπάρχουσι πλέον νόμοι, ἀλλ' ἐν τῇ φαντασίᾳ ἡμῶν.
Οὐδὲ ὑπάρχουσι δυνάμεις, ἀλλὰ μόνον ιδιότητες τῆς
ὕλης, ποιότητες κεχυμμέναι, αἵτινες ἀντὶ νὰ συντε-

λῶσιν εἰς τὴν πρόοδον, ἄγρουν ἡμᾶς πέντε καὶ εἴκοσι ἑκατονταετηρίδας ὀπίσω εἰς τοὺς χρόνους τοῦ Ἀριστεύλους. Τὰ συμπεράσματα αὐτῶν εἶνε καθαρῶς ἀναιρέτα, οὔτε ἡ χημεῖς, οὔτε ἡ φυσικὴ ἀποδεικνύουσιν ταῦτα, ὅπως αὐτοὶ ἄξιουσιν. Πολὺ ἀπέχουσι τοῦ νὰ εἶνε ταῦτα γεωμετρικαὶ προτάσεις, ἀναγκασίως ἀπορρέουσαι αἱ μὲν ἐκ τῶν δέ, ὡς τοσαῦτα διαδοχικὰ πορίσματα· ἀλλ' εἶνε ξένα παρεμβλήματα, ἅτινα ἀναιρέτως συγκολλῶσιν εἰς τὸ δένδρον τῆς ἐπιστήμης. Αἶψα εὐτυχῶς δι' ἡμᾶς, οὐδὲν πλείοτερον γινώσκουσι περὶ τῶν νόμων τῆς ἐμβολῆς. Οἱ νεκροὶ γεννηθέντες βλαστοὶ οὗτοι ξένου εἶδους, δὲν εἶνε ἱκανοὶ νὰ λάβωσι τὸν ζωογόνον χυμὸν, καὶ τὸ δένδρον ἀυξανόμενον λησμονεῖ αὐτοὺς ἐν τῇ ἐκυτοῦ προόδῳ. Οὕτω δὲν ἐμφανίζουσι σήμερον πλείονα ζῶν τῆς ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Ἐπικούρου καὶ τοῦ Λουκρητίου, καὶ οἱ μεταγενέστεροι δὲν θὰ λάβωσι ποτε τὸν κόπον νὰ ἀποδρέψωσιν ἄνθη καὶ καρπούς. Ἀλλ' ὅμως, ἀκούων τις αὐτῶν, θὰ νομίσῃ ὅτι οὕτω φυσικῶς ἐνωφθαλμύθησαν εἰς τὸ θαλερὸν τῆς ἐπιστήμης δένδρον, ὥστε τρέφονται ἐκ τῆς ἰδίας ζωῆς αὐτοῦ, καὶ διατηροῦνται διὰ τῶν ἰδίων αὐτῶν φροντίδων, ὡς ἂν μήτηρ νοήμων ἤθελέ ποτε συγκατανεύσῃ νὰ ἐκχύσῃ τὸ ἄνθος τοῦ γάλακτός της εἰς χεῖλη τοιούτων παρυσίων! Ὑπὸ ἱστορικὴν ἔποψιν τὸ διδασκαλικὸν σχῆμα, ὅπερ λαμβάνουσι πρὸ τῶν μαχητῶν τῆς νεωτέρας ἐπιστήμης, εἶνε περίεργον καὶ ἄξιον παρρητήρησεως. Ποιοῦσιν ὅμως ἐποχὴν, διότι, ἂν δὲν ἦνε πάντες σοφοί, τινὲς ἐξ αὐτῶν ἴστανται ἐπὶ τῶν πρώτων στοί-

χων τῆς ἐπιστήμης. Παρήγαγον ἔργα τινὰ ἔχοντα ἀ-
ξίαν ἐν τῇ φυσικῇ, ὥστε δι' αὐτῶν ἐπιβάλλουσι καὶ
κατορθοῦσι νὰ γίνηται ἀποδεκτὴ ἡ ψευδὴς μεταφυσικὴ
τῶν ἐμπειρικῶν τούτων.

Πρὸ τοῦ ἀποτελέσματος τῶν τάσεων τούτων, πρὸ
τοῦ σκαλιοῦ τούτου γεγονότος, ἀπολύτου ὕλισμοῦ, πρὸ
τοῦ νομιζομένου τελευταίου τούτου ὁρίου τῆς ἐπιστή-
μονικῆς προόδου· τῆς ἐκμηδενίσεως τοῦ δημιουργοῦ
νόμου καὶ τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς, τί γίνονται αἱ εὐ-
γενέστεχται ἐμπνεύσεις τῆς ἀνθρωπότητος, αἱ ἀρχαϊό-
ταται καὶ ὑψηλόταται; Τί γίνονται αἱ ἔννοιαι τοῦ
Θεοῦ, τῆς δικαιοσύνης, τῆς ἀληθείας, τοῦ καλοῦ, τῆς
ἠθικῆς, τοῦ καθήκοντος, τῆς διανοίας, τῆς ἀγάπης;
Χάος καὶ κόνις πάντα ταῦτα! Ἡμεῖς πάντες, ἐργά-
ται τῆς διανοίας, ζωογονούμενοι ὑπὸ τῆς σφοδρᾶς ὀρέ-
ξεως τοῦ εἰδέναι, δὲν ἤμεθα ἢ ὁ ἀτμὸς τεμαχίου λί-
πους φωσφορικοῦ. Ἄς θαυμάσωμεν ἔτι τὰς λαμπρὰς
εἰκόνας τῆς φύσεως, ἃς ὑψώσωμεν τὴν διάνοιαν ἡμῶν
πρὸς τὰ φωτεινὰ ὕψη, ἃ ὁ Ἥλιος χρυσώνει κατὰ τὰς
μελαγχολικὰς ὥρας τῆς ἑσπέρας, ἃς ἀκούσωμεν τὴν
ἁρμονίαν τῆς ἀνθρωπίνης μουσικῆς καὶ ἃς ἀφήσωμεν
ἐκυτοῦς λιχνιζομένους ὑπὸ τῆς μελωδίας τῶν ζεφύρων
καὶ ἀνέμων, ἃς θαυμάσωμεν τὸν ἀπειρον φλοῖσθον τῶν
θαλασσῶν, ἃς ἀναβῶμεν εἰς τὰς λευκὰς κορυφὰς τῶν
ἀκτινοβόλων ὀρέων, ἃς πεκρατηρήσωμεν τὴν πορείαν
τὴν οὕτω ὠραίαν καὶ συγκινητικὴν τῆς γηίνης ζωῆς
καθ' ὅλας αὐτῆς τὰς φάσεις, ἃς ὑσφρανθῶμεν τὰ ἀρώ-
ματτα τῶν ἀνθέων, ἃς ὑψώσωμεν ἔτι τὰ βλέμματα

Authorized licensed use limited to: 172.21.0.5.

Downloaded on 14/05/2024 06:14:44 UTC from Psifiako Apothetirio Dimosias Istori-
Restrictions apply.

ἡμῶν πρὸς τὰ ἀκτινοβόλα ἄστρα, ἅτινα καλύπτονται εἰς τὰς μαρμαρυγὰς τοῦ γλαυκοῦ στερεώματος, ὡς συγκοινωνήσωμεν μετὰ τῆς ἀνθρωπότητος καὶ τῆς ἱστορίας αὐτῆς, ὡς σεβασθῶμεν ἔτι τὰς ἐξόχους μεγελοφυΐας, τοὺς σοφοὺς, οἵτινες ἐκράτουν τῆς ὕλης, ὡς σεβασθῶμεν τοὺς κατὰδωκομένους μηχαντὰς τῆς ἡθικῆς, τοὺς νομοθέτας τῶν λαῶν, καὶ πέραν ἡμῶν ὡς συγχωρήσωμεν ἔτι εἰς τὴν φιλίαν νὰ ἐνώσῃ τὰς καρδίαις, εἰς τὸν ἕρωτα νὰ πάλῃ εἰς τὰ στήθη ἡμῶν, εἰς τὸ αἰσθημα τῆς πατρίδος καὶ τῆς τιμῆς νὰ διὰφλέγῃ τὸν ἡμέτερον λόγον. Πᾶσι αἱ πανάρχαιαι αὐτὴν χίμαιραι, δὲν εἶνε ἢ χημικὸν ἀποτέλεσμα, μίξεως καὶ συνδυασμοῦ τινων ἀερίων. Εἶνε ὑπόθεσις βάρους καὶ ὄγκου ἐν τοῖς ἰσοδυνάμοις τοῦ ὀζυγόνου, τοῦ ὕδρογόνου, τοῦ φωσφόρου, τοῦ ἀνθρακός, ἅτινα ἐνοῦνται εἰς τὴν ἐγκεφαλικὴν κοιλότητα κατ' ἀναλογίαν ἥττον ἢ μᾶλλον μεγελητέρας. Ἀρετὴ, θάρρος, τιμὴ, ἀγάπη, εὐαισθησία, ἐπιθυμία, ἐλπίδες, κρίσις, διάνοια, μεγελοφυΐα, χημικοὶ συνδυασμοὶ πάντα ταῦτα! Ἄς μάθωμεν τοῦτο ἄπαξ διὰ παντός, καὶ ὡς ζήσωμεν συμφώνως πρὸς ταῦτα. Ἡ καρδίαν ἡμῶν ὡς κατατείλῃ τοὺς παλμούς αὐτῆς, ἡ ψυχὴ ὡς μὴ προσκολλᾷται εἰς τὸ σέβας τῶν πνευματικῶν ἀγαθῶν, τὸ βλέμμα ἡμῶν ὡς μὴ ὑφαῖται πλέον πρὸς τὸν Οὐρανόν· ἡ ζωὴ τοῦ πνεύματος δὲν εἶνε ἢ φαντασία. Ἄς ὑποκύψωμεν νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι δὲν ἡμεῖθα ἄλλο τι ἢ ἀόρατος καὶ ἄνευ ὑποστάσεως ἑκκρίσις τριῶν ἢ τεσσάρων λιτρῶν φαιοῦ ἢ λευκοῦ μυελοῦ! . . .

Η ΑΝΘΡΩΠΙΝΗ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟΤΗΣ

Ἡ ὑπόθεσις ἡ παριστῶσα τὴν ψυχὴν ὡς ἰδιότητα τοῦ ἐγκεφάλου δὲν δύναται νὰ στηριχθῇ ἀπέναντι τῶν γεγονότων τῆς ἀνθρωπίνης προσωπικότητος.—Ἀντιφάσεις μεταξὺ τῆς ἐνότητος τῆς ψυχῆς καὶ τῆς πληθύος τῶν ἐγκεφαλικῶν κινήσεων.—Ἀντιφάσεις μεταξὺ τῆς διχμενούσης ταυτότητος τῆς ψυχῆς καὶ τῆς ἀδιαλείπτου μεταβολῆς τῶν συστατικῶν μερῶν τοῦ ἐγκεφάλου.—Σιγὴ τῶν ὕλιστῶν ἐπὶ τοῦ διπλοῦ τούτου γεγονότος.—Ἀσθένεια τῆς θεωρίας αὐτῶν.—Τολμηραὶ ἐξηγήσεις αὐτῶν ἀπέναντι τῆς ἠθικῆς βεβαιότητος τῆς ἡμετέρας ταυτότητος.—Τίτι τρόπος ἡ ταυτότης τῆς ψυχῆς ἀποδεικνύει τὸ κενὸν τῆς ὕλιστικῆς ὑποθέσεως.

Λίαν εὐτυχῶς διὰ τὰς μεγάλας καὶ σεβαστάς ἀληθείας τῆς ἠθικῆς τάξεως, δὲν εἴμεθα ἠναγκασμένοι νὰ κύψωμεν τὴν κεφαλὴν ὑπὸ τοιοῦτον χυδαῖον συμπίεσιν. Ὡς ὅτε ἐν ταῖς ἡμέραις ταῖς ἀδομέναις ὑπὸ τοῦ Λατίνου ποιητοῦ τῶν *Μεταμορφώσεων*, οὕτω καὶ νῦν γεννώμεθα, ὅπως ἰστάμεθα ὄρθιοι καὶ βλέπωμεν εἰς τὸν Οὐρανόν. Ἐνταῦθα ἀναμφιβόλως ἡδυνάμεθα νὰ προσαγάγωμεν τὸ ἐνεργέστερον μαρτύριον τῶν βαθυτάτων αἰσθημάτων τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως. Ἠδυνάμεθα μετ' ἐνχορείας νὰ ἀποδείξωμεν ὅτι ἐν ταύταις

Authorized licensed use limited to: 172.21.0.5.

Downloaded on 14/05/2024 06:14:44 UTC from Psifiako Apothetirio Dimosias Istos
Restrictions apply.

ταῖς διδασκαλίαις δὲν ὑπάρχει πλέον οὔτε χώρα διὰ τὴν ἐλπίδα, οὔτε ἠθικός νόμος διὰ τὴν συνείδησιν, οὔτε φῶς διὰ τοὺς πόθους τῆς καρδίας, οὔτε ἀγαθότης ἐν τῇ φύσει, οὔτε δικαιοσύνη ἐν τῇ τάξει τοῦ παντός, οὔτε παρηγορία διὰ τὸν τεθλιμμένον, καὶ ὅτι ὁ λογικός κόσμος ὁ ἐπὶ τῆς γῆτινς σφαίρας δὲν ἔχει οὐδέναι σκοπὸν, οὐδὲν φῶς, οὐδέναι πνευματικὸν νόμον. Κυλίνεται τοῦ λοιποῦ ἐν τῷ στροβίλῳ, φερόμενός ἐν τῷ σκοτεινῷ χώρῳ ὑπὸ τῆς κινήσεως καὶ ταχείας περιφορᾶς τῆς σφαίρας, ἀνανεοῦται καθ' ἐκάστην στιγμὴν διὰ τῆς γεννήσεως καὶ τοῦ θανάτου τῶν μελῶν αὐτοῦ, καὶ οὐδὲν ἄλλο εἶνε ἐν τῇ ἐπιφανείᾳ τῆς ὑλικῆς δημιουργίας ἢ παράσιτος εὐρώς, τυφλῶς γεννηθεὶς καὶ διαιωνιζόμενος διὰ τῶν χημικῶν δυνάμεων. Ναί, ἡδυνάμεθα ἐπικαλούμενοι τὴν μαρτυρίαν τῶν καρδιῶν καὶ τῶν ψυχῶν, αἵτινες ἐλπίζουν ἐτι, καὶ ἀντιπαράσσοντες εἰς μάχην τὰς ἐπιζώσας ἐτι ἀποδείξεις τῆς φιλοσοφίας καὶ τῆς ψυχολογίας, νὰ καταβάλωμεν τοὺς ἀντιπάλους ἡμῶν, καὶ βιάσωμεν αὐτοὺς νὰ ὁμολογήσωσιν πρὸς ἑαυτοὺς τὴν ἰδίαν ἥτταν. Ἀλλ' ἐπειδὴ ἡθελήσαμεν νὰ πολεμήσωμεν ἐπὶ ἰσοῦ ἐδάφους καὶ μετ' ἰσῶν ὅπλων, ἐπειδὴ ἰσχυρίσθημεν ὅτι ἡδυνάμεθα νὰ ἀνσχευάσωμεν τὰς δοξασίας των ἐν μόνῳ τῷ ὀνόματι τῆς ἐπιστήμης ἧς λέγονται στήριγμα καὶ διερμηνεῖς, γενναίως ἐμμένομεν ἐπὶ τοῦ ἐπιστημονικοῦ ἐδάφους καταφρονεῦντες ὡς οὗτοι τῶν συλλογισμῶν τῆς ψυχολογίας. Οὕτως, οὐδαμῶς ἀπαντῶμεν πρὸς τὰς ἐξῆς προτάσεις τῶν ἡμετέρων ἀντιπάλων καὶ τῶν

ὑπομνημάτων, δι' ὧν ἐπιμνησκύνουσι τυχύτας. «Οἱ νόμοι τῆς φύσεως εἶνε δυνάμεις βάρβαροι, ἄκαμπτοι, οὔτε ἠθικὴν οὔτε φιλανθρωπίαν γινώσκουσιν.» (Vogt). «Ἡ φύσις δὲν ἀκούει οὔτε τὰ παράκονα οὔτε τὰς δεήσεις τοῦ ἀνθρώπου, τὸν ἀπωθεῖ ἀδυσωπῆτως πρὸς ἐκυτόν» (Feuerbach). Ἐκ πείρας γινώσκομεν ὅτι ὁ Θεὸς οὐδαμῶς ἀναμνηστέται εἰς τὴν γῆν τὴν τυχὴν ζωὴν.» (Luther).

Ἰδοὺ παρατηρήσεις λίαν παρήγοροι διὰ τὴν ἀνθρωπότητα, δὲν ἔχει οὕτως; ἀλλ' ἐπικναλαμβάνομεν, τὸ αἰσθητὰ δὲν εἶνε πρᾶγμα τῆς ἐπιστήμης, δι' ὃ οὐδὲ ἀπτόμεθα τοῦ κεφαλαίου τούτου. Ἡ ἀποχὴ ὅμως αὕτη οὐδὲν ἔχει βεβαίως τὸ ἀποκωλύον ἡμᾶς τοῦ νὰ προτρέψωμεν τοὺς ἡμετέρους ἀναγνώστας νὰ σκεφθῶσιν περὶ τούτων καὶ ἐκλέξωσιν ἐκεῖνο πρὸς ὃ οὖς καὶ ἡ καρδία αὐτῶν κλίνει.

Ἀλλ' ὑπὸ μόνην τὴν ἔποψιν τῆς ἐπιστημονικῆς παρατηρήσεως, καὶ ἀφίνοντες κατὰ μέρος τὰ αἰσθητὰ τῆς καρδίας καὶ τοὺς νόμους τῆς συνειδήσεως, ἅτινα ὅμως εἶνέ τι, ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ψυχῆς, — λέγομεν ὅτι γεγονότα τινὰ ἐκ καθαρᾶς παρατηρήσεως πηγάζοντα εἶνε ἀπολύτως ἀνεξήγητα κατὰ τὴν ὑλιστικὴν θεωρίαν. Ἐν μὲν τῷ προηγηθέντι κεφαλαίῳ, ὁ ἀναγνώστης δύναται εἶτι νὰ μείνῃ αἰωρούμενος μεταξὺ τῶν δύο ὑποθέσεων, διότι παρεστήσαμεν αὐτῷ γεγονότα ἀμυδιᾶς ἀμφιρρέποντα καὶ κρατοῦντα τὸ πνεῦμα μετέωρον ἐν τῷ κέντρῳ τῆς ἐαυτοῦ βεβρύτητος. Ἐν δὲ τῷ παρόντι τὸ κέντρον τῆς βεβρύτητος θὰ διέλθῃ διὰ μέσου τῶν πνευματικῶν διδασκαλιῶν, καὶ ὅσοι δὲν

παρκαλουθήσωσιν αὐτὸ, θὰ κινδυνεύωσι πολὺ νὰ ἀπολέσωσι τὴν ἰσορροπίαν καὶ ἐμπέσωσι μετ' ὀλίγον εἰς τὸ κενὸν τοῦ κενοῦ.

Ἄς δικλᾶζωμεν πρῶτον περὶ τῶν δυσχυρισμῶν τῶν ὑλιστῶν, ἐναντίον τῆς ὑπάρξεως τῆς ψυχῆς, καὶ ἵνα μὴ μόνον περὶ τῶν ξένων ἀσχοληθῶμεν, συγχρόνως δὲ καὶ ἵνα παράσχωμεν τὴν ἱστορίαν τοῦ ὑλισμοῦ ἐν τῷ ἡμετέρῳ ἔθνει, ἃς ἀκούσωμεν τὸν Broussais, οὗ τινος τὸ ἔργον ὑπῆρξε τὸ πρῶτιστον σημεῖον τῆς συμμάχικας τῶν νεωτέρων ἐπικουρείων, ἐγκαινιάσκει ἐν τῷ ἡμετέρῳ αἰῶνι τὴν πρῶτην ἐπιστημονικὴν φάσιν τῆς ὀλίγον πεφωτισμένης ταύτης περιόδου.

Κατὰ τὸν Broussais ὡς καὶ κατὰ τὸν Cabanis, Locke, καὶ Condillac, ὁ ἄνθρωπος συνίσταται ἀπλῶς ἐν τῷ συνόλῳ τῶν σωματικῶν ὀργάνων καὶ τῶν λειτουργιῶν αὐτῶν. Τὸ ἐγὼ, ἡ ἀνθρωπίνη προσωπικότης, δὲν εἶνε ὃν *sui generis*, εἶνε πρᾶγμα¹, εἶνε ἀποτέλεσμα, εἶνε προῖον ἐπιδεκτικὴν τοιαύτης ἢ τοιαύτης διαθέσεως τῆς ὕλης.² Ἡ διάνοια καὶ ἡ αἴσθησις εἶνε λειτουργίαι τοῦ νευρικοῦ συστήματος, σχεδὸν καθὼς καὶ ἡ μεταμόρφωσις τῶν τροφῶν εἰς χυλὸν καὶ εἰς αἷμα εἶνε λειτουργία τῆς πεπτικῆς ἢ ἀναπνευστικῆς συσκευῆς.³ Ἡ ὑπαρξίς τῆς ψυχῆς δὲν εἶνε ἡ ἀπλῆ μόνον ὑπόθεσις ἐπὶ οὐδεμιᾶς παρατηρήσεως θεμελιουμένη, ὑπὸ οὐδενὸς συλλογισμοῦ ἀποδεικνυομένη, ὑπὸ

¹ De l' Irritation et de la folie, p. 153.

² 7 Id. p. 471.

³ Id. Preface XIX.

θεσις αὐθαίρετος, ὄντως γυμνή πάσης ἐννοίας¹. Μὴ ἀποδεχόμενός τις ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἄλλο τι ἢ σύστημα ὀργάνων, περιπίπτει εἰς τὰς ἀτοπίας τῆς ὀντολογίας².

Ὁ Cabanis, ἐν τῷ γνωστοτάτῳ αὐτοῦ βιβλίῳ, καὶ ὁ Destutt de Tracy, ἐν τῇ λογικῇ αὐτοῦ ἀναλύσει περὶ τῶν φυσικῶν καὶ ἠθικῶν σχέσεων τοῦ ἀνθρώπου, ἀποφαίνονται τὰς αὐτὰς δοξασίας, ἀλλ' ὑπὸ σχῆμα ἦττον σαφές.

Κατὰ τοὺς σφοδροὺς προμάχους τῆς διδασκαλίας τῆς αἰσθήσεως, τὸ ἀνθρώπινον πρόσωπον συγγέεται πρὸς τὰς ὀργανικὰς λειτουργίας. Πράγματι, δὲν ὑπάρχει. Πάντες οἱ ἄνθρωποι πάντων τῶν λαῶν καὶ πάντων τῶν αἰώνων ἐπίστευσαν εἰς τὴν προσωπικὴν αὐτῶν ὑπαρξιν, ἔσχον τὴν συνείδησιν ὅτι ἔζων καὶ διανοοῦντο· πᾶσαι αἱ γλῶσσαι ἐκήρυξαν κατὰ τὰς πρώτας σελίδας τῶν χρονικῶν τῆς ἀνθρωπότητος προσωπικὴν ὑπαρξιν τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας, ψυχῇν, δίδνοιν, πνεῦμα, οἷον δὴποτε ἄλλως καὶ ἂν ἦτο τὸ ὑπ' αὐτῶν μεταχειρισθὲν ὄνομα, (ἡδυνάμεθα νὰ καταλέξωμεν σελίδας ὁλόκληρον ὀνομάτων ἀρχικῶν ἀρκανῶν, σκανδαλικῶν, ἑλληνικῶν, λατινικῶν, κελτικῶν κτλ. ἀλλὰ τοιαύτη ὀνοματολογία δὲν εἶνε ἀναγκασίμῃ, καὶ οἱ ἀναγκῶσται γινώσκουσι τὴν ὑπαρξιν πάντων τῶν λέξεων τούτων). Ὁ κοινὸς νοῦς, ὅπως καὶ ἡ μεγαλοφυΐα τοῦ φιλοσόφου, αὐτομάτως ἐπίστευσαν, ἀπὸ καταβολῆς κόσμου καὶ ἀφ' οὗ ὑπάρχουσιν ἐπὶ τῆς γῆς διανοητικὰ ὄντα, ὅτι ὑπάρχει ἐν τῷ ἡμετέρῳ σώματι.

¹ Réponse aux critiques p. 30.

² De l' Irritation, etc. p. 422.

ἄλλο τι ἢ ὕλη, αὐτοσυνειδησία τις, ἥς ἄνευ δὲν θὰ ἠδυνάμεθα νὰ ὑπάρχωμεν, καὶ ἥτις ἀποδεικνύεται ἀφ' ἐκυτῆς διὰ μόνου τοῦ γεγονότος τῆς ἐσωτερικῆς μαρτυρίας τῆς συνειδήσεως. Ἐν τέλει πάντες οἱ ἄνθρωποι ἠσθάνθησαν, ὅτι τὸ ἡμέτερον σῶμα δὲν κατασκευάζεται τὸ ἐν ἡμῖν διανοούμενον ὄν, πολὺ δὲ ὀλιγώτερον ὁ κόσμος ὁ ἐξωτερικὸς. Ἀλλ' ἡ πηρελθοῦσα καὶ ἐνεστῶσα ἀνθρωπότης, ἔκαμε τοὺς ἐκυτῆς ὑπολογισμοὺς, ὡς φαίνεται, ἄνευ τῆς γνώμης τῶν ὕλιστων. Ἀλλ' εὐτυχῶς διὰ τὴν ἡμετέραν διδασκαλίαν, πηρίσανται ἀμφοτέραι φωτίζουσιν ἡμᾶς εἰς τὸ μέλλον, καὶ προσκαλοῦσιν νὰ σκεφθῶμεν περὶ τῆς ἡμετέρας εὐπιστίας. Ὅπως μετὰ λεπτότητος ἔγραψε τοῦτο ἀγγλίνους τις πνευματιστής¹. «Μέχρι τοῦδε, ἀγαπητοί μου φίλοι, μᾶς λέγουσιν, ἐπιστεύσατε ὅτι ὑπῆρξατε, καὶ ὅτι ἔκαστος ὑμῶν εἶχε σῶμα· ἐξέλεθε τῆς ἀπάτης, δὲν ὑπάρχετε, ἀλλὰ μόνοι τὰ σώματα ὑμῶν. Ὑπάρχετε κατὰ φαινόμενον ὅ,τι ἔκαστος ὑμῶν καλεῖ ἐγὼ δὲν εἶνε ἄλλ' ἢ ὄνομα ψιλόν, φάντασμα κενόν, ἐν, ἀγνοῶ τί, ἄνευ πραγματικότητος καὶ αἰσθήσεως, καὶ ὅ,τι ἀληθῶς ὑπάρχει ἐν τὸς αὐτοῦ, εἶνέ τι οὐτινος δὲν ἔχετε συνειδήσιν, καὶ ὅπερ οὐδὲν μᾶλλον ἔχει συνειδήσιν ὑμῶν.»

Κατὰ τὸν Broussais, τοὺς διδασκάλους αὐτοῦ, τοὺς συμμαθητὰς καὶ τοὺς μαθητὰς του, τὸ ἐγὼ, εἶνε ὁ ἐγκέφαλος. Ἡ διάνοια, πάντα τὰ φαινόμενα τῆς ἐκείνης στήσεως, τοῦ ὁρμεμενύτου, τοῦ νοῦς, εἶνε «ἐξεγέρσεις»

¹ Le duc de Broglie, *Écrits et Discours*, t. I. de l'Existence de l'âme.

τῆς ἐγκεφαλικῆς ὕλης, ἢ, ἵνα ὁμιλήσωμεν τὴν ὑλιστικωτέρην γλῶσσαν τοῦ συγγραφέως, «συμπυκνώσεις» τῆς αὐτῆς ὕλης¹. Καὶ οἷας δὴποτε φύσεως καὶ ἂν εἴνε πᾶσα νοητικὴ ἀντίληψις εἴνε τοιαύτη. Ἄλγος, χαρὰ, ἀνέμνησις, φαντασίαι, κρίσις, σύγκρισις, ἀπόφασις, ἐπιθυμίαι, ἐνθουσιασμός· πάντα ταῦτα εἴνε μόνον *συμπύκνωσις*. Ἄν ὑπάρχωσι πολὺπλοκα φαινόμενα ἐν τῷ ἐργαστηρίῳ τούτῳ τῆς διανοίας, ὡς σειρὰ διανοητικῶν συλλογισμῶν ἀπὸ πρώτης τινὸς ἐντυπώσεως, καὶ αὐτῆς τῆς ἐξωτερικῆς, μέχρι πρῆξεως τινὸς τῆς θελήσεως, εἴνε πάντοτε *συμπυκνώσεις*, *συμπυκνώσεις*. Αἱ συμπυκνώσεις δὲ αὗται εἴνε αὐτὴ ἡ διάνοια. Αὕτη δὲν εἴνε τὸ ἀποτέλεσμα, τὸ συμπέρασμα, ἀλλ' εἴνε αὐτὴ ἡ *συμπύκνωσις* τῶν ἰνῶν τοῦ ἐγκεφάλου... Θεέ! τί ὠραῖον πρᾶγμα εἴνε αὐτὴ ἡ ἐπιστήμη! καὶ πόσον ὁ K. Broussais, εἶχε τὴν φαντασίαν πεπυκνωμένην!

Τὸ αἰσθάνεσθαι ἑαυτὸν αἰσθανόμενον, τοῦτο εἴνε ὁ τύπος, τοῦτο εἴνε τὸ μόνον γεγονός τῆς συνειδήσεως, ὅπερ ἀποδέχεται ὁ κ. Broussais. Ἡ ὑποτιθεμένη ἀνθρωπίνη ψυχὴ, ὁλόκληρος περιέχεται ἐν ταῖς τρισὶ τυχύταις λέξεσιν. Ὅποῖον λοιπὸν εἴνε τὸ ὄργανον, ὅπερ αἰσθάνεται ἐν τῷ ἀνθρωπίνῳ ὀργανισμῷ; Εἴνε ἀναμφιλέκτως ὁ ἐγκεφαλος. Ὁ ἐγκεφαλος ἄρα εἴνε τὸ ἐγώ καὶ πᾶσαι αἱ ἀντιλήψεις τῆς διανοίας δὲν εἴνε ἢ κινήσεις τῆς ἐγκεφαλικῆς οὐσίας.

Τοῦτο φαίνεται ἀπλούστατον. Ἀλλ' ὑπάρχει ὁμῶς μικρά τις ἀντίρρησις.

¹ Broussais, de l' Irritation et de la folie, p. 244

Εἶδομεν ὅτι ὁ ἐγκέφαλος εἶνε μᾶζα σαρκὸς κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον τριῶν λιτρῶν, συντιθεμένη ἐκ μυελου, νεύρων λευκῶν καὶ φαιῶν, φωσφορικῶ λίπυς, ὕδατος, λευκώματος κτλ. Τίς λοιπὸν εἶνε ἡ οὐσία, ἣτις διανοεῖται ἐντὸς αὐτοῦ; Τὸ ὕδωρ; τὸ φωσφόρον, τὸ λευκωμα ἢ τὸ ὀξύγονον; Ἄν ἡ δύναμις τοῦ διανοεῖσθαι ἐνυπάρχη ἐν ἀπλῶ τινι μορίῳ, ἐνπραγματικῇ τινι ἀτόμῳ, δὲν ἔχετε δίκαιον νὰ ἀρνήσθε τὴν ἀθανασίαν τῆς ψυχῆς, διότι ἐν τῇ ὑποθέσει ταύτῃ ἡ δύναμις τοῦ διανοεῖσθαι θὰ μετελλάμβανε τῆς τύχης τῆς ἀφάρτου ἀτόμου. Ἀλλὰ καὶ τότε θὰ ἦτο ἀνάγκη νὰ ἀποδεχθῇ τις ὅτι ἡ ἅτομος αὕτη ἐλευθεροῦται ὕστερον τῆς κινήσεως καὶ μένει ἀκίνητος (ἴσως, ἐν τῷ βᾶθει τοῦ κωνοειδοῦς ἀδέ- νος). Ἄν ἤδη ἕκαστον ἐγκεφαλικὸν μόριον εἶνε ἰκκ- νὸν νὰ αἰσθάνεται, κατὰ τὴν φύσιν τῶν αἰσθήσεων, τὸ ὑποτιθέμενον τοῦτο ἐγὼ, δὲν θὰ εἶνε πλεόν ἐν τῷ ἐνικῷ ἀλλ' ἐν τῷ πληθυντικῷ ἀριθμῷ. Θὰ εἶνε τοσαῦτα ἐγὼ (!) ὅσα ὑπάρχουσιν ἐγκεφαλικά μόρια. Αἱ γλῶσ- σαι ἀγνοοῦσι τὴν νέαν ταύτην λέξιν καὶ ὀφείλουσι τοῦ λοιποῦ νὰ τὴν προσθέσωσιν εἰς τὰ λεξικά των. Ὁ ἄν- θρωπος οὐδέποτε ἀμφέβαλε ὅτι ὑπῆρχον ἐντὸς αὐτοῦ πολλὰ πρόσωπα, διότι καὶ αὐτοὶ οἱ Ἕλληνες λέγον- τες ψυχὴν, θρεπτικὸν, αἰσθητικὸν, ὀρεκτικὸν, φαντα- σίαν, νοῦν πάσχοντα, νοῦν ποιητικὸν καὶ πάντα ἕτε- ρον νοῦν, δὲν εἶχον ἀκόμη φαντασθῇ ἐν τούτοις ἡ δια- φόρους δυνάμεις, διαφόρους τρόπους τοῦ ὑπάρχειν μιᾶς μόνης ψυχῆς. Ἀλλ' ἕκαστον μόριον εἶνε ἄθροισμα ἀτό- μων, ἀπλῶν σωμάτων, διαφόρως, καὶ διαφοροτρόπως

συνδυαζομένων· ἐκάστη ἄρα ἄτομος σκέπτεται; Ἄλλ' οὕτως ἐμπίπτομεν εἰς τὴν ἀτοπωτάτην τῶν ὑποθέσεων, ἣν δύναται τις νὰ φαντασθῇ. Ἡ ἀντίφασις αὕτη μεταξὺ τῆς ἀνκμφισθητήτου ἐνότητος τοῦ διανοουμένου ὄντος, καὶ τῆς οὐχ' ἦττον ἀναντιρρήτου πολλοπλότητος τῶν ἐγκεφαλικῶν στοιχείων, καταστρέφει ὅλως τὴν ὑπόθεσιν, ὅτι ἡ προσωπικὴ συνείδησις εἶνε ιδιότης τοῦ ἐγκεφάλου.

Παρκτήρησις περίεργος, οἱ κύριοι οὗτοι δὲν αἰσθάνονται ὅτι οὕτως συλλογίζόμενοι, ἐπανέρχονται εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ Van Helmont, ὑπὸ τὴν πρόφασιν τῆς προόδου. Δὲν ἐλλείπουσιν αὐτοῖς πλέον ἢ τὰ ζῶα πνεύματα τοῦ Καρτεσίου καὶ τοῦ Μπλεμβράγχου, καὶ θὰ εὐρεθῶμεν ὀπίσω πλέον ἢ δύο ἑκατονταετηρίδας, καὶ μάλιστα πρὸ τῆς ἀρχῆς τῆς φυσιολογίας.

Ἐν τῷ βάθει τῆς συνειδήσεως ἡμῶν δὲν ἔχομεν τὴν πεποίθησιν τὴν ἡμετέρας ἐνότητος; Ἡ ὑμετέρα διάνοις αἰσθάνεται ἐαυτὴν ὡς μηχανὴν συγκειμένην ἐκ διαφόρων τεμαχίων, ἢ ὡς ἀπλοῦν τι ὄν; Ἀπασαί αἱ ἐνέργειαι τῆς ὑμετέρας ψυχῆς μαρτυροῦσιν ὑπὲρ τῆς προσωπικῆς ἐνότητος, διότι ἐν τῇ ποικιλίᾳ καὶ τῇ πολλαπλότητι αὐτῶν καὶ αὗται καὶ ἐκεῖναι συνέρχονται εἰς μίαν ἐσωτερικὴν αἴσθησιν ἀπλῆν, εἰς ἀπλῆν κρίσιν, εἰς ἀπλῆν δύναμιν τοῦ καθολικεύειν τὰς ἐννοίας. Ἐχομεν τὴν συνείδησιν τοῦ ἐνιαίου τῆς ἡμετέρας προσωπικότητος, ἥς ἄνευ τὰ διανοήματα ἡμῶν, καὶ αἱ πράξεις δὲν θὰ συνήπτοντο δι' οὐδενὸς δεσμοῦ, ἥς ἄνευ αἱ ἀποφάσεις ἡμῶν δὲν ἤθελον ἔχει οὐδεμίαν

ἀξίαν. Καὶ ἡ ἀλήθεια τοῦ γεγονότος τούτου εἶνε οὕτω σαφής ἐν τῇ συνειδήσει καὶ οὕτως ἀκαταμάχητος, ὥστε αἱ φαινόμεναι ἀντιφάσεις, ἅς ἡδύνατό τις νὰ ἀντιτάξῃ, στρέφονται ἐπὶ τέλει ὑπὲρ αὐτοῦ. Ἄν τις, π.χ., δύναιμι τῆς ἡμετέρας ψυχῆς ἀπκτᾶται ἐν τῇ ἐκυτῆς ἐξετάσει, φαίνεται ὅτι ἡδύνατό τις νὰ συμπεράνῃ ἐκ τούτου, ὅτι ὑπάρχει πολλαπλότης ἐν τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ πνεύματος. Ἀλλὰ χωρὼν τις εἰς τὸ βάθος τοῦ συνηθεσάτου τούτου φαινομένου τῆς πλάνης, ἀνευρίσκει ὅτι εἶνε αὐτὸ τὸ ἴδιον ὃν τὸ ἀπκτώμενον πρόσωπον, καὶ ὁμολογεῖ τὴν ἐκυτοῦ πλάνην, καὶ ὅτι ἐν τῷ ἀνθρώπῳ τῷ περιπίπτοντι εἰς πλάνην τινὰ καὶ ἐπανορθοῦντι αὐτήν, εἶνε φανερόν ὅτι ὁ αὐτὸς λόγος εἶνε ὁ κρίνων καὶ ὁ ἐπανορθῶν. Αὐταὶ αἱ ἀντιφάσεις τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως ὅπως καὶ ἡ ἡμετέρα συνειδήσεις χρησιμεύουσιν ὅπως ἀποδείξωσι τὴν προσωπικότητα τοῦ ἐν ἡμῖν νοοῦντος.

Ἄν καὶ ἡ μαρτυρία τοῦ προσωπικοῦ, ἐγὼ, ἀποδεικνύει τὴν ὑπαρξίν τῆς ψυχῆς, δὲν ἐπεταὶ εἰς τοῦτο ὅτι καὶ κατασκευάζει ταύτην. Νοοῦμεν ὅτι ἡ ψυχὴ εἶνε τὸ νοοῦν ὑποκείμενον, ἐνῷ τὸ ἐγὼ δὲν εἶνε ἡ ἐννοια, ἥτις τὰ ἐσωτερικὰ φαινόμενα παριστᾷ ὡς γεγονότα συνειδητά. Ἡ ψυχὴ ἡδύνατο νὰ ὑπάρχῃ, καὶ ἂν δὲν εἶχε συνειδήσιν τῆς προσωπικότητος ἐαυτῆς, καὶ ὄντως ἐν τῷ ἐμψύχῳ κόσμῳ, μέγας ἀριθμὸς ψυχῶν πᾶσχει τὸ τοιοῦτον.

Ἄλλοι πάλιν ἰσχυρίζονται ὅτι τὸ σύνολον τοῦ ἐγκεφάλου εἶνε τὸ νοοῦν, καὶ οὐχὶ ἕκαστον μόριον καὶ

ἐχυτό. Ἀλλὰ τί εἶνε τὸ σύνολον τοῦ ἐγκεφάλου, ἢ συνάθροισμα τῶν μορίων τῶν συνιστώντων αὐτόν; Οἱ ποιοῦντες ἐκ τοῦ συνανθρώσματος τούτου ἰδεῖσθές τι ὄν, εἰδός τι κοινωνίας, εἰδός τι στρατοῦ, δὲν δύνανται νὰ κατὰστήσωσι τὴν κοινωνίαν ταύτην νοοῦσαν, χωρὶς νὰ δώσωσιν νοῦν εἰς ἕκαστον τῶν μελῶν αὐτῆς. Διότι καθ' ἐκυτὴν, κοινωνίαι τις, λαός τις, δὲν εἶνε ὄντα πραγματικά, ἀλλὰ σύνολον, οὗ τινος ἡ φύσις καὶ ἡ ἀξία ἀποτελεῖται διὰ τῶν μελῶν τῶν συγκροτούντων αὐτό. Ἀφαιρέσατε τὸν νοῦν ἐκ τῶν ἐγκεφάλων τοῦ γαλλικοῦ λαοῦ, τί θὰ ἀπομείνῃ ἐν τῷ λαῷ τούτῳ; Φαντάσθητε ὅτι τὰ μόρια τοῦ ἡμετέρου ἐγκεφάλου δὲν νοοῦσι, τί θὰ ὑπολειφθῇ ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ; Καὶ ἂν νοοῦσιν, ἐπανερχόμεθα εἰς τὴν ἀλλόκοτον εἰκόνα μιᾶς ἀπείρου ποσότητος, ἀπείρων ἐγώ! Καὶ ἵνα συμφωνῶσι πρὸς ἀλληλα, ἀνάγκη συγκροτήσεως στρατιωτικῆς ἱεραρχίας, καὶ ἀναγορεύσεως ἐφίππου στρατηγοῦ ἐπὶ καμπύλης τινὸς ἀτόμου, τοῦ κωνοειδοῦς ἀδένους, ἢ θὰ εἶνε ἀνάγκη νὰ εἴπωσι μετὰ τοῦ Sydenham, «ὅτι ὑπάρχει ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, ἕτερος ἄνθρωπος ἐσωτερικός, ἔχων τὰς αὐτὰς δυνάμεις, τὰς αὐτὰς συμπληθεῖς τοῦ ἐξωτερικοῦ ἀνθρώπου.» Ὑπὸ πρόφασιν τῆς θετικῆς ἐπιστήμης, θὰ φαντασθῶσι μυρίαι ὑποθέσεις μᾶλλον δυσερμηνεύτους τῶν τοσοῦτον ἐπικριθέντων μυστηρίων τῶν ἀρχαίων θρησκευμάτων.

Οἱ καθ' ἡμᾶς ὕλισται εἶνε κατὰ τι γενναιότεροι. Κηρύττουσιν, ὅπως εἶδομεν ἤδη, ὅτι ἡ ψυχὴ εἶνε δύναμις τις ἐκκρινόμενη ὑπὸ τοῦ ἐγκεφάλου (;) χωρὶς νὰ

ἔλθωσιν εἰς καμμίαν ἀπορίαν τοῦ νὰ ὀρίσωσι ποῖον μέ-
 ρος ἢ ποῖον τοιχεῖον τοῦ ἐγκεφάλου κατέχει τὴν ἀξιο-
 θαύμαστον τυχὴν δύναμιν. Εἶνε ἀποτέλεσμα τοῦ συ-
 νόλου τῶν κινήσεων, τῶν τελουμένων ὑπὸ διαφόρους
 ἐπιδράσεις ἐν τῷ ὀργάνῳ τοῦ ἐγκεφάλου. Τοιαύτη εἶνε
 ἡ θεωρία τῆς σχολῆς τῶν ὑλιστῶν καὶ μάλιστα τῆς
 τῶν πανθειστῶν. Ἡ νέα αὕτη ὑπόθεσις εἶνε οὕτως
 ἀπλήρως καὶ αἰ προσειρημέναι· ἀλλὰ καὶ αὕτη ἔχει μι-
 κρόν τι μόνον ἐλάττωμα, τοῦ νὰ εἶνε δηλαδὴ καθολο-
 κληρίαν ἀκκτανόητος. "Επειτα οὐδὲ λαμβάνουσι καὶ
 τὸν κόπον ὅπως τὴν ἐξηγήσωσι. "Οτε κατὰ τὸ 1827,
 ἀντέτασσον τὴν ἀπλότητα τῆς ψυχῆς κατὰ τῆς πολ-
 λαπλότητος τῶν συστατικῶν τοῦ ἐγκεφάλου στοι-
 χείων, κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, καθ' ἣν ἡ χημεία
 τοῦ νοεῖν δὲν εἶχεν ἀκόμη τὴν εὐτυχίαν νὰ γίνεταί ἐν
 τοῖς πέραν τοῦ Ῥήνου χωνευτηρίοις, ὁ Broussais ἀξιο-
 πρεπῶς ἀπεκρίνατο. «Τὸ ἐγὼ εἶνε γεγονὸς ἀνεξήγη-
 τον, δὲν ἀξιῶ νὰ ἐξηγήσω τὸ ἐγὼ.¹» (Καὶ ὅμως, ἐν τοῖς
 προμνημονευθεῖσιν ὀρισμοῖς προσέθεσεν καὶ τοῦτον. «Τὸ
 ἐγὼ εἶνε φαίνόμενον τῆς ἐνεργείας τῶν νεύρων.») Ἀλλὰ
 οὐδὲ σήμερον δύνανται μᾶλλον νὰ ἀποδείξωσιν ἢ νὰ
 ἐξηγήσωσιν, ὅτι ἡμετέρα προσωπικὴ συνείδησις εἶνε
 τὸ ἀποτέλεσμα συνδυασμῶν γενομένων ἐν αὐτομάτῳ
 μηχανῇ.

Οὕτως, ἡ ἐνότης τῆς νοητικῆς ἡμῶν δυνάμεως,
 διαμικρύνεταί ἰσχυρῶς κατὰ τῆς ὑποθέσεως τῶν νοε-
 κρίσεων τῆς ἐγκεφαλικῆς οὐσίας, καὶ καταστρέφει αὐ-

¹ Réponse aux critiques, p. 47.

τὴν πικντελῶς. Ἦδη θὰ ἀντιτάξωμεν κατὰ τῆς αὐ-
τῆς ὑποθέσεως ἕτερόν τι παράλληλον γεγονός, οὗ τι-
νος ἡ δυνάμις εἶνε οὕτω μεγάλη, ὥστε καὶ τοῦτο μό-
νον εἶνε ἱκανὸν νὰ κατὰστρέψῃ ἐξ ὁλοκληρίαις τὸ κο-
λοσσιαῖον στράτευμα τῶν συλλογισμῶν, ἐξήσθηνημέ-
νον ἤδη, τὸ προμαχόμενον ὑπὲρ τῆς λεχθείσης θεωρίας.

Ἰδοὺ ἐν σαφεῖ περιλήψει, τὸ γεγονός τοῦτο.

Ἡ συνιστώσα τὸν ἐγκέφαλον οὐσία, δὲν μένει δύο
ἐβδομάδας κατὰ συνέχειαν ἀναλλοίωτος. Ὁ ἐγκέφα-
λος μεταβάλλεται καθ' ὁλοκληρίαν ἐν μακρῷ ἢ ὀλίγῳ
δικαστήματι. Εἶδομεν ἐν τῷ Β'. βιβλίῳ (ιδίᾳ δὲ ἐν τῇ
Σελ. 102 καὶ 118), ὅτι οὐ μόνον ὁ ἐγκέφαλος, ἀλλὰ
καὶ ἀπαξέπικον τὸ ὠργκνωμένον σῶμα εἶνε διαδοχῇ,
ἀδιόλεπτος μεταβολὴ τῶν μορίων.

Τοῦναντίον, τὸ ἐν ἡμῖν νοοῦν διακρίνεται. Ἐκαστος
ἡμῶν ἔχει τὴν βεβαιότητα, ὅτι ἀπὸ τῆς παιδικῆς ἡλι-
κίας, μέχρι τῆς παρούσης αὐτῷ δὲν μετεβλήθη, ὅπως
τὰ ἐνδύματα αὐτοῦ, αἱ τρίχες τῆς κεφαλῆς αὐτοῦ, οἱ
χαρκατῆρες καὶ τὸ σῶμα αὐτοῦ.

Ἐν ταῖς προηγουμέναις σελίσιν, ἀπεδείξαμεν τὴν
προσωπικότητα τῆς ψυχῆς, παρὰ τὸ πολλαπλοῦν τῶν
στοιχείων τοῦ ἐγκεφάλου, παρὰ τὴν ποικιλίαν τῶν
λειτουργιῶν αὐτοῦ, καὶ εἶδομεν ὅτι, οὐ μόνον δὲν εἶνε,
πολλοῦ γε καὶ δεῖ, ἀποτέλεσμα ἡ προσωπικότης αὕτη,
ἀλλὰ μαρτυρεῖται αὕτη περὶ ἐκυτῆς, ὡς περὶ ἰδιαιτέ-
ρας ἀτομικῆς δυνάμεως. Ἦδη θὰ μεταφέρωμεν κατὰ
τι εἰς τὴν ἔννοιαν τοῦ χρόνου ὅ,τι ἐλέγομεν περὶ τοῦ
χώρου, καὶ θὰ κατὰστήσωμεν βέβαιον ὅτι ἡ ἐνότης

Authorized licensed use limited to: 172.21.0.5.

Downloaded on 14/05/2024 06:14:44 UTC from Psifiako Apothetirio Dimosias
Restrictions apply.

τῆς ψυχῆς δὲν ὑπάρχει μόνον ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν θεωρουμένη καθ' ἑαυτὴν, ἀλλ' ὅτι καὶ μένει ἀπὸ μιᾶς στιγμῆς εἰς ἄλλην ἢ αὐτὴ, παρὰ τὰς μεταβολὰς, ἃς ὁ χρόνος ἐπιφέρει εἰς τὴν σύστασιν τῆς ἐγκεφαλικῆς οὐσίας.

Πρόκειται λοιπὸν νὰ συμβιβάσωμεν τὴν διαμένουσαν ταυτότητα τῆς ἡμετέρας προσωπικότητος, πρὸς τὴν ἀκατάπαυστον μεταβολὴν τῆς ὕλης· θὰ ὁμολογοῦμεν μεγίστην χάριν εἰς τοὺς ΚΚ. ὕλιστάς, ἂν συγκυτέβαινον νὰ ῥίψωσιν ἐπὶ μικρὸν βλέμμα εἰς τοὺς ἡμετέρους συλλογισμοὺς, πρὸς λύσιν τοῦ μικροῦ τούτου προβλήματος.

Ἦμεθα πρόθυμοι, νὰ ἀποδείξωμεν ὅτι ἡ κίνησις εἶνε φίλη τῆς ἡρεμίας, καὶ ὅτι ὁ κάλλιστος τρόπος τοῦ δημιουργῆσαι ἐν τῷ κόσμῳ πράγμα τι μόνιμον καὶ σερεὸν, εἶνε νὰ ῥίψῃ τις τὴν περὶ τούτου ιδέαν, ἐν τῷ μέσῳ στροβίλου κούφων κεφαλῶν.

Αἱ ἀκριβεῖς παρατηρήσεις αἱ γενόμεναι κατὰ πολλὰς ὀψεις καὶ συγκρίσεις, ἀπέδειξαν ὅτι οὐ μόνον τὸ σῶμα ἡμῶν ἀνανεοῦται διαδοχικῶς ὁλόκληρον, μῦριον πρὸς μῦριον, ἀλλ' ἔτι ὅτι ἡ ἀδιάλειπτος αὕτη ἀνανέωσις εἶνε καταπληκτικῆς ταχύτητος, καὶ ὅτι ἀρκεῖ διάστημα τριάνκοντα ἡμερῶν ὅπως ἀνασυνθέσῃ τὸ σῶμα. Τοιαύτη εἶνε ἡ ἀρχὴ τῆς καταλύσεως ἐν τῷ ζῳῳ. Καὶ ἴνα μετ' ἀκριθείας εἴπωμεν, ὁ ἐνσώματος ἀνθρώπος οὐδὲ ἐπὶ δύο στιγμὰς μένει ὁ αὐτός. Τὰ αἵματικὰ σφαίριδια τὰ κυκλοφοροῦντα ἐν τοῖς ἐμοῖς δακτύλοις, καθ' ἣν στιγμὴν γράφω τοὺς στίχους τούτους, τὸ μα-

γικόν φωσφόρον, ὅπερ πάλλεται ἐν τῷ ἐμῷ ἐγκεφά-
λῳ, καθ' ἣν στιγμὴν διανοοῦμαι τὴν φράσιν ταύτην,
δὲν θὰ ἀποτελεῖται πλέον μέρος ἐμυτοῦ, ὅταν αἱ σε-
λίδες αὐταὶ ἐκτυπωθῶσι, καὶ ἴσως καθ' ἣν στιγμὴν
ἀνυχινώσκεις αὐτάς, φίλε ἀνυχινῶστα, αὐτὰ ταῦτα τὰ
μόρια θὰ ἀποτελεῖται μέρος τοῦ ὑμετέρου ὀφθαλμοῦ ἢ
τοῦ μετώπου... ἴσως, ὦ σύννοους ἀνυχινώστρια, ἥτις
τρέφεις τὰ φύλλα ταῦτα, μετ' ἀβρότητος, διὰ τῶν φί-
λων δακτύλων σου, τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος μόριον τοῦ φω-
σφόρου, εἰς ὃ, κατὰ τὴν ὑπόθεσιν τῶν ἡμετέρων ἀντι-
πάλων, ἐπῆλθε νὰ ἐπινοήσῃ τὴν ἐν λόγῳ φράσιν,
ἴσως λέγω, τὸ εὐτυχὲς αὐτὸ μόριον εἶνε ἐπὶ τοῦ πρ-
ρόντος κεκλεισμένον ἐν τῇ εὐαισθητῇ ἐπιδερμίδι τοῦ
ὑμετέρου λιχανοῦ... ἴσως ζωηρῶς πάλλεται ὑπὸ τὸν
σφιγμὸν τῆς ὑμετέρας καρδίας... (ἔχει τις πολλὰ νὰ
εἴπῃ περὶ τῆς περιγηγέσεως ταύτης τῶν μορίων ἀλλὰ
δὲν τολμῶ νὰ μηκύνω τὴν πρένθεσιν ταύτην). Τὸ
σπουδαῖον ζήτημα εἶνε νὰ ἐπαναλάβωμεν τὴν ἀλή-
θειαν ταύτην· ὅτι ἡ ὕλη εἶνε ἐν ἀδιαλείπτῳ κυκλοφο-
ρίᾳ εἰς ἅπαντα τὰ ὄντα, καὶ ὅτι ἰδίᾳ τὸ ἀνθρώπινον
ὄν, τὸ ἐνσώματον, δὲν διαμένει πλέον τῶν δύο ἡμε-
ρῶν κατὰ συνέχειαν τὸ αὐτό.

Ἄν δὲν ἀπατώμεθα περὶ τῆς ἀξίας τοῦ γεγονότος
τούτου, νομίζομεν ὅτι ἡ σπουδαιότης αὐτοῦ ὑπάρχει
ἐν τῷ ἀπασχολοῦντι ἡμᾶς ζητήματι, καὶ αἰσθανόμεθα
ἀληθῆ ἡδονὴν ὑποβάλλοντες τοῦτο εἰς τοὺς ἡμετέρους
ἀντιπάλους καὶ προκαλούμενοι αὐτοὺς νὰ τὸ ἐρμη-
νεύσωσιν. Ἐπειδὴ δὲ εἰς αὐτοὺς μάλιστα τοὺς προ-

Authorized licensed use limited to: 172.21.0.5.

Downloaded on 14/05/2024 06:14:44 UTC from Psifiako Apothetirio Dimosias
Restrictions apply.

μύχους τοῦ ὕλισμοῦ, ἡ ἐπιστήμη ὀφείλει μέρος τῶν ἐν-
 δικαφερόντων τούτων πειραμάτων, μᾶλλον παντός ἄλ-
 λου αὐτοῖς ἀνήκει νὰ ἐρμηνεύσῃ ταῦτα ὑπὲρ τῆς
 ἰδίης θεωρίας, ἂν ἡ ἐρμηνεία αὕτη βεβαίως δὲν εἶνε
 ἔργον δεξιότητος δυνάμεων ἐπικίνδυνον. Ἴδωμεν.

«Τὸ αἷμα κατὰλείπει σθεναρῶς, τὰ ἴδια αὐτοῦ συ-
 στατικά μέρη εἰς τὰ ὄργανα τῶν σωματίων ὡς στοι-
 χεῖα ἰστογενῆ. Ἡ ἐνέργεια τῶν ἰσπῶν ἀποσυνθέτει τὰ
 στοιχεῖα ταῦτα εἰς ἀνθρακικὸν ὀξύ, εἰς οὖρον, καὶ εἰς
 ὕδωρ. Οἱ ἰστοὶ καὶ τὸ αἷμα πάσχουσι διὰ τῆς τακτι-
 κῆς πορείας τῆς ζωῆς, ἀποβολὴν οὐσίας, ἥτις ἀντικα-
 θίσταται διὰ τῶν τροφῶν. Ἡ μεταλλαστὴ αὕτη τῆς ὕλης
 γίνεται διὰ ἀξιοπαρατηρήτου ταχύτητος. Τὰ καθο-
 λικὰ γεγονότα δεικνύουσιν, ὅτι τὸ σῶμα ἀνανεῖ τὸ
 μεγάλειτον μέρος τῆς ἐαυτοῦ οὐσίας, ἐν διαστήματι
 χρόνου εἴκοσι ἢ τριάκοντα ἡμερῶν. Ὁ λοχαγὸς Lann,
 διὰ πολλῶν σταθμῆσεων, εὔρε μέσῃν τινὰ ἀπώλειαν
 ἐνὸς εἰκοστοῦ δευτέρου τοῦ ἰδίου βάρους, ἐν διαστή-
 ματι εἴκοσι τεσσάρων ὥρῶν. Ἡ τελείη λοιπὸν ἀννέω-
 σις ἀπαιτεῖ χρόνον εἴκοσι δύο ἡμερῶν, ὁ Liebig, ἐξά-
 γει ταχύτητα εἴκοσι πέντε ἡμερῶν ἐξ ἄλλης τινὸς
 παρατηρήσεως μεταλλαστῆς τῶν ὑλῶν τῆς καύσεως
 τοῦ αἵματος. Ὅσον κατὰπληκτικὴ καὶ ἂν δύναται νὰ
 φανῇ ἡ ταχύτης αὕτη, αἱ παρατηρήσεις συμφωνοῦσι
 κατὰ τοῦτο¹.»

Οὕτως, ὑμεῖς αὐτοὶ διδάσκετε, ὅτι ἐντὸς ἡμερῶν

¹ Jac Moleschott, la Circulation de la vie, t. I. p. 169, 170,
 172.

τινων, ἐντὸς ἐβδομάδων, τὸ σῶμα ἡμῶν ἀνακινιζέ-
ται ἐξ ὁλοκληρίας. Τὸ ὑλικὸν ἡμῶν ὃν εἶδε διαδοχι-
κῶς ἅπαν αὐτοῦ τὸ σύνολον συγκροτούμενον, διαλυό-
μενον, ἀντικλιστώμενον· δὲν ἀπέμεινεν οὐδὲ ἐν μό-
ριον ὀξυγόνου, ὑδρογόνου, ἀνθρακος, σιδήρου, φωσφόρου,
λευκώματος. . . ., τὰ δὲ μέρια ταῦτα ἀνemiχθήσαν
μετ' ἄλλων οὐσιῶν καὶ ἤδη αἰωροῦνται εἰς τὰ νέφη,
ἐπιπλέουσιν ἐπὶ τῶν κυμάτων, θάπτονται ὑπὸ τῇν
γῆν, συνάγονται ὑπὸ τῶν φυτῶν ἢ τῶν ζώων, καὶ ἡ
ιδία ἡμῶν οὐσία καθολοκληρίαν ἤλλαξε.

Ἄν μάλιστα ἐφαρμόσῃ τις τὴν ἀγχίνουν ὑμῶν θεω-
ρίαν εἰς τινὰ γεγονότα τῆς κοινωνικῆς τᾶξως, δύνα-
τὶ τις νὰ ἀποδείξῃ ὅτι ὁ δεσμὸς τοῦ γάμου, ἐν οὐ-
δεμιᾷ περιπτώσει εἶνε μόνιμον μυστήριον, ἀφοῦ μετὰ
τὸ τέλος ἐνὸς μηνὸς τὰ δύο ὄντα, ἅτινα ἐνόμισαν ὅτι
συνῆψαν αἰωνίους δεσμούς, σωματικῶς καὶ πνευματι-
κῶς μετεμορφώθησαν, καὶ ζῶσι τοῦ λοιποῦ ἐν κατὰ-
στάσει μοιχείας, καὶ μυρία ἄλλα τοιαῦτα συμπερά-
σματα ὑγιῇ. Πρὸς τοῖς εἰρημένοις διδάσχετε ἔπειτα
ὅτι ἐκ τοῦ φωσφόρου, ἥτις εἶνε ἡ χαρκακτηριστικώτατη
σύστασις τοῦ ἐγκεφάλου, γεννᾶται ἡ διάνοια, ἀπαρλα-
λάκτως, ὅπως εἰς τὸ κάλιον ὀφείλονται οἱ μῦς καὶ αἱ
κινητήριαι δυνάμεις, ὅπως εἰς τὸ φωσφορικὸν ὀφείλον-
ται τὰ ὀστά καὶ τὸ σκελετὸν τοῦ σώματος, κτλ., καὶ
συγκρίνετε τὸ ἔργον τῆς διανοίας (ἐκκρίσιν τῆς δια-
νοίας!) πρὸς τὴν ἐκκρίσιν τῆς χολῆς ὑπὸ τοῦ ἥπατος.

Ἀντιλέγων πρὸς τὰς ὑμετέρας ἀξιώσεις, παρατηρῶ
ὅτι τὸ ἐν ἐμοὶ νοοῦν, τὸ ἐμὸν πρόσωπον, τὸ ἐμὸν ἐγώ,

εἶνε τὸ αὐτὸ οἶον πρὸ πέντε, δέκα, εἴκοσι, τεσσαράκοντα ἐτῶν. Καὶ ἐλπίζω νὰ μὴ ἀρνηθῆτε ὅτι ἐνθυμεῖσθε πῶς ὑπῆρξατε παιδί, πῶς ἐπαίζατε ἐν ταῖς ἀγκάλαις τῆς μητρὸς ὑμῶν, πῶς ἐκαθίσατε ἐπὶ τῶν βάθρων τοῦ σχολείου, πῶς ἐκάμετε (οὐδαμῶς ἀμφοβᾶλλω) λαμπρὰς προόδους κατὰ τὰς σπουδὰς ὑμῶν, καὶ μετὰ ταῦτα πῶς ἀπέβητε οἱ σφοδρότατοι τῶν ὀλιστῶν. Βεβαίως, δὲν εἴσθε ὑμεῖς οἱ οὕτω διαβιῶσκαντες; Βεβαίως ἐπὶ τοῦ πνεύματος ὑμῶν, ἂν ὅχι ἐπὶ τοῦ μετώπου οἱ χρόνοι οὗτοι παρῆλθον. Ἄν μετεβόλετε γνώμης, ιδέας, τρόπον εἰς τὰς ὑμετέρας μελέτας, τόπον, συνηθείας, τροφὰς, οὐχ' ἦττον ὅμως τὸ ὑμέτερον πρόσωπον εἶνε τὸ αὐξηθὲν, τὸ ζῆσαν, τὸ γηρῆσαν, καὶ ἂν τολμητίαις τις καὶ γνήσιος ὁπαδὸς τῶν θεωριῶν ὑμῶν σᾶς ἀφῆρει πρὸ δέκα ἐτῶν τὴν τιμὴν ἢ τὴν περιουσίαν σας, καὶ σήμερον ἐνεφανίζετο ἐνώπιόν σας καὶ δισχυρίζετο ὅτι δὲν εἴσθε ὁ αὐτὸς ἄνθρωπος, ὅτι μετεβλήθητε πολλὰκις ἕκτοτε, ὅτι δὲν σᾶς ἀνγινώριζει, ὅτι αὐτὸς ὁ ἴδιος ἥλλαξε πρόσωπον καὶ δὲν σᾶς ὀφείλει οὐδεμίαν ἐπικνόησιν, εὐθὺς ἠθέλατε διδάξῃ αὐτόν, ὅτι δὲν ἐννοεῖτε οὕτω τὴν ἐφαρμογὴν τῶν θεωριῶν σας. Καὶ ὄντως, Κύριοι, αἱ θεωρίαι αὐταὶ δὲν φαίνονται ἡμῖν οὔτε περισσότερον οὔτε ὀλιγώτερον, ἀλλ' ἢ λεγόμενα, πρὸ τοῦ εὐγλώττου τούτου γεγονότος τῆς ταυτότητος τοῦ πνεύματος. Δύνασθε νὰ διαλλάξετε ἐκείνης πρὸς τὸ γεγονός τοῦτο; Δύνασθε νὰ ἰσχυρισθῆτε, ὅτι ἔκκρισις οὐσιῶν παροδικῶς διαβαίνουσῶν διὰ τοῦ ὁργανισμοῦ, εἶνε ἀξία τοιαύτης ιδιότητος; Δύνασθε νὰ

εἶπητε ὅτι θεωροῦντες τὴν δίκνοιν, ὡς ιδιότητα συνόλου τινὸς μορίων φωσφορικοῦ, λίπους, λευκώματος, καλίου¹ καὶ ὕδατος, μορίων φερομένων εἰς τὸ ἐργαστήριον τοῦτο διὰ τῆς τροφῆς καὶ τῆς ἀναπνοῆς, ποικίλων, ἐν ἀδιαλείπτῳ κινήσει διατελούντων, ὁμοίων πρὸς στρατιώτας πικρὸς ἔθνους, οἵτινες προσέρχονται εἰς τὸ αὐτὸ στρατόπεδον, ἐκτείνουσι τὰς σκηναὶς των καὶ τὴν ἐπαύριον χωροῦσιν ἑκαστος διαχωρισθέντες τὴν ἐκυτῶν ὁδόν, ὅπως ἀντικατασταθῶσιν ὑπὸ ἄλλων, τολμᾶτε, λέγω, νὰ εἶπητε ὅτι παρόμοιον σύστημα δύναται νὰ ἐξηγήσῃ τὴν ταυτότητα, τὴν μονιμότητα τῆς διανοίας; Οὐχί, οὐχί δὲν τολμᾶτε, οὐδὲ ἀποπειρᾶσθε ὅλως τοῦ τοιούτου, διότι μάτην ἀνεξήτησεν ἐν τοῖς χρονικοῖς ὑμῶν, ἐκεῖ εἶδον μόνον ὅτι παρέρχεσθε ἐν τάχει τὴν δυσκολίαν χωρὶς καὶ νὰ καταδεχθῆτε νὰ τὴν ὀνομάσετε.

Καὶ τίς ὑμῶν² ἀποκρίνεται ἐν παρόδῳ, ὅτι παρατήρησις ἐπὶ τῶν φρενοβλαβῶν ἀπέδειξεν ὅτι ἐνικυτοῖ τινες ἢ ἐποχὴ τῆς ζωῆς αὐτῶν ἐξηλείφθησαν ἐκ τῆς μνήμης των, ἔνεκα τῆς ἀπωλείας μερῶν τινων τοῦ ἐγκεφάλου. Προσθέτει ἔτι ὅτι τὸ γῆρας ἀποβάλλει ἐξ ὁλοκληρίως τὴν μνήμην. Βεβαίως, λέγει, αἱ οὐσίαι τοῦ ἐγκεφάλου μεταβάλλονται, ἀλλ' ὁ τρόπος τῆς συνθέσεως αὐτῶν, ὀφείλει νὰ εἶνε μόνιμος, νὰ ὀρίζῃ τὸν τρόπον τῆς προσωπικῆς συνειδήσεως. Ἐπειτα προσεπιφέρει ὅτι αὐτὰ ἐν ἡμῖν συμβαίνοντα ταῦτα εἶνε ἀνε-

¹ Moleschott 44, 449.

² Buchner, *Force et matière*, 430.

ξήγηται καὶ ἀκατάληπτα. » Ἀγαθὴ τόχη! Ἰδοὺ ὁμολογία κατὰστροφούς το πᾶν. Αἱ ὑποτιθέμεναι αὐταὶ ἐξηγήσεις δι' ἀκκνονίστων γεγονότων εἶνε αἱ μόναι αἱ γενόμεναι ὑπ' αὐτῶν ἐπὶ τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος σπουδαϊοτάτου πράγματος.

Τοῦτο εἶνε ἐπαισθητὸν κενόν, κύριοι, καὶ ἐπειδὴ ἡ μεγαλειτέρα ὑμῶν φιλοδοξία εἶνε νὰ διδῶτε λόγον ὅλων τῶν δυσκολιῶν, καὶ τίποτε νὰ μὴ παρέρχεσθε ἐν σιγῇ—ὅπερ μέμψεσθε τοῖς ἀντιπάλαις ὑμῶν,—ἄξιόν ἐν αὐτῷ τῷ συμφέροντι τῆς ἡμετέρας ἰσχύος καὶ τῆς ὑπολήψεως, νὰ μὴ λησμονήσετε τοῦτο, καὶ νὰ ἐξηγήσαστε φυσικῶς καὶ χημικῶς τίνι τρόπῳ, ἡ ἀνακκίνισις τῶν ἐν ὑμῖν ἀτόμων δύναται νὰ ἔχῃ ιδιότητα τὴν παράρχουσιν δι' διαρροίμενον, ἔχον συνείδησιν τῆς μορμότητος τῆς ταυτότητός του.

Δὲν βλέπει τις οὐδεμίαν δυνατὴν διαλλαγὴν μεταξὺ τῶν δύο τούτων ἐνκντίων ὄρων, καὶ δυνάμεθα νὰ ἀντιπαρέλθωμεν παρὰχρημα ἀφροντιστοῦντες τῶν ἡμετέρων ἀντιπάλων, θεωροῦντες αὐτοὺς ἀπλῶς ἔξω τοῦ ἀγῶνος, καὶ κατὰλείποντες αὐτοὺς λιποψύχους ἐν τῇ ἡμῶν, κατὰ τὸν τρόπον τῶν ἀρχαίων μονομάχων, τῶν συλλαμβανόμενων ἐν τῇ παγίδι καὶ διατρυπωμένων ὑπὸ τῆς θανατηφόρου τρικίνης. Ἀλλ' ὑπὸ οἴκτου πρὸς αὐτοὺς ἐπιθυμοῦμεν νὰ ἐξοκολουθήσωμεν τὸν ἀγῶνα, καὶ πρὸς καθολικὴν ὑπεράσπισιν τῆς ἡμετέρας ὑποθέσεως, νομίζομεν ὠφέλιμον νὰ ἐξετάσωμεν τὰς διαφορὰς προταθείσας ἐξηγήσεις ἐπὶ τοῦ ὑποκειμένου τούτου, ἵνα μάθωσιν ὅτι οὐδεμίαν ἐξήγησιν ἐπαρκεῖ, καὶ

ὅτι ἡ δυσκολία μένει ὅλως ἄλυτος κατὰ τὴν ὑλιστικὴν ὑπόθεσιν.

Ἡ πρώτη ἐξήγησις συνίσταται εἰς τὸ νὰ εἰπωμεν ὅτι ἂν τὰ μόρια τοῦ σώματος, εἶνε ἐν διηνηκεῖ κυκλοφορία, δὲν συμβαίνει τὸ αὐτὸ ὡς πρὸς τὴν προσωπικὴν μορφήν. Οἱ χαρκατῆρες ἡμῶν μένουσιν ἐγκεχυραγμένοι ἐπὶ τοῦ προσώπου ἡμῶν. Οἱ ὀφθαλμοὶ φυλάττουσι τὸ αὐτὸ χρῶμα, ἡ κόμη τὴν αὐτὴν φύσιν, ἡ φυσιογνωμία τὸν αὐτὸν θεμελιώδη χαρκατῆρα. Οἱ λαβόντες τὸ πλεονέκτημα νὰ φέρωσιν ἐκ τῆς δόξης τῶν ὀπλων ἔντιμον οὐλήν, φυλάττουσι τὸ ἐπίσημον τοῦτο σημεῖον, ἐκντίον τῆς ἀνακκινίσεως τῆς σαρκός. Τοιοῦτον εἶνε τὸ καθολικὸν γεγονὸς τῆς μονιμότητος καὶ τοῦ φυσιογνωμικοῦ χαρκατῆρος τοῦ ατόμου.

Οἱ ἀντίπαλοι δύνανται νὰ ἰσχυρισθῶσιν ὅτι, ἐπειδὴ οὕτως συμβαίνει ἐν τῷ σώματι, οὐδὲν ἀδύνατον ὥστε ἡ ταυτότης τοῦ πνεύματος νὰ εἶνε ὁμοίως τὸ ἀποτέλεσμα τῶν ὑλικῶν φαινομένων.

Ἀλλ' ἰδοὺ ἀκριβῶς ἡ ἀπάντη· 1^{ον} δὲν δύνανται νὰ ἀποδείξωσιν ὅτι ἡ μονιμότης τῶν χαρκατῆρων εἶνε τὸ ἀποτέλεσμα ἀπλῶν φαινομένων τῆς ἀφομοιώσεως καὶ τῆς καταλύσεως καὶ τῆς ἀδιαλείπτου τροποποιήσεως τῆς οὐσίας· 2^{ον} καὶ ἂν οὕτως εἶχε τὸ πρᾶγμα, οὐδέποτε θὰ εἶχον ἐνταῦθα ἄλλο, ἢ ταυτότητα μορφῆς, ταυτότητα φαινομένων διατηρουμένην διὰ τῶν διαδεχόμενων μορίων καὶ οὐχὶ ταυτότητα θεμελιώδη, ὃν συσῶδες ὅπερ διαμένει· 3^{ον} ἡ ψυχὴ δὲν εἶνε διαδοχὴ σκέψεων, σειρά νοητικῶν δηλώσεων, ἀλλὰ προσω-

Authorized licensed use limited to: 172.21.0.5.

Downloaded on 14/05/2024 06:14:44 UTC from Psifiako Apothetirio Dimosias Is
Restrictions apply.

πικὸν ὄν, ἔχον συνείδησιν τῆς μονιμότητος αὐτοῦ.

Ἡ διαχωρίζουσα λοιπὸν διαφορὰ τὴν ὑλιστικὴν ὑπόθεσιν ἀπὸ τῆς ἡμετέρας, συνίσταται ἀπλῶς εἰς τὴν παρατήρησιν ὅτι οὐδὲν ἐξηγεῖται κατὰ τὴν πρώτην, τὸ πᾶν δὲ ἐξηγεῖται κατὰ τὴν ἡμετέραν. Εἶνε κατὰ φύσιν βλέπει τις, μικρὰ διαφορά.

Θὰ εἴπωσιν ἴσως ὅτι αἱ ὑλικαὶ ἄτομοι μετατιθέμεναι, ἀκολουθοῦσιν ἀκριβῶς τὴν αὐτὴν διεύθυνσιν τῶν προηγηθεῖσων, παρὰσφύρονται ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ στροβίλου, μετατίθενται ὡς οἱ στρατιῶται ἐν τῇ φρουρᾷ, οἵτινες μεταδίδουσιν ἀλλήλοις διαδοχικῶς τὸ σύνθημα, καὶ ὅτι ἂν ἡ διάνοια εἶνε μόνον σειρὰ παλμῶν, εἶνε οἱ αὐτοὶ παλμοί, οἵτινες ἐπαναλαμβάνονται ἀδιαλείπτως, ἂν καὶ ἡ οὐσία τῶν δονουμένων κύκλων ἤλλαξεν. Ἀλλὰ τοιοῦτος ἰσχυρισμὸς εἶνε διττῶς ἀνίσχυρος, καθ' ὅσον δὲν ἐξηγεῖ μᾶλλον τῶν πρώτων τὴν ταυτότητα τοῦ ἐγῶ, καὶ τείνει εἰς τὸ νὰ μᾶς ἐπαναφέρει εἰς τὰς κρυμμένας ιδιότητας, καὶ εἰς τὸ νὰ μορφώσῃ τὸ σῶμα εἰς δικλεκτήριον μικρῶν ἀτόμων, αἵτινες θὰ κατάρθουν τέλος νὰ συνεννοηθῶσι καὶ ἐναντίον τῆς φλυαρίας καὶ τῆς κουφότητος τοῦ γένους αὐτῶν.

Δύναται τις ἀκόμη νὰ εἴπῃ ὅτι ἂν ὁ ἐγκέφαλος μεταβάλλεται κατὰ μικρὸν, τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ εἰς τὰς ιδέας ἡμῶν, τὸν χαρακτῆρα, τὴν ῥοπήν, τὸ πνεῦμα. Ἀλλ' ἂν ἐξ ἑνὸς θεωρήσωμεν τὴν συστατικὴν οὐσίαν τοῦ ἐγκεφάλου ἐν δεδομένῳ τινὶ χρόνῳ, θὰ συμβῇ ὥστε ἐξδομάδας τινὰς ἢ μῆνας βραδύτερον (ὀλίγον διαφέρει ὁ χρόνος), τὸ ψῆισυ π. γ. τῆς οὐσίας ταύτης νὰ μετα-

βληθῇ καὶ ἐπομένως δὲν θὰ ὑπάρχῃ ἢ τὸ ἥμισυ τῆς θεωρηθείσης κατὰ τὸν ἐν λόγῳ χρόνον οὐσίᾳς. Βραδυτέρον, δὲν θὰ ὑπάρχῃ ἢ τὸ τέταρτον. Βραδυτέρον ἔτι τὸ ἥμισυ τοῦ τετάρτου καὶ οὕτω καθεξῆς. Κατὰ τὴν ὑπόθεσιν ταύτην, θὰ μεταβληθῶμεν κατὰ τὸ ἥμισυ, ἔπειτα κατὰ τὰ τρία τέταρτα, ἔπειτα κατὰ τὰ τρία καὶ ἥμισυ τέταρτα, ἔπειτα δὲν θὰ ὑπολειφθῇ οὐδὲν ἐκ τοῦ ἀρχικοῦ ἡμῶν προσώπου. Ἀλλὰ τίς δὲν ἐννοεῖ ὅτι δὲν ἔχει οὕτω τὸ πρᾶγμα, ὅτι δὲν δύναται τις νὰ ἀποκόψῃ οὕτω μέρος κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον ἀξιόλογον τῆς ἡμετέρας ψυχῆς, ὅτι ἡ ψυχὴ ἡμῶν εἶνε μία, ἀπλῆ, ἀόρατος, ἀδιείρετος αὐτὴ πρὸς ἐαυτὴν ἀνὰ πᾶσιν διχδοχικὴν στιγμὴν τῆς ὑπάρξεώς της; Ἡ διατέλεια τοῦ ἐγὼ, ἐξέρχεται πάλιν νικητρίκα καὶ ἐν τῷ ἐγῶνι τούτῳ.

Θὰ εἴπωσι τέλος ὅτι ὑπάρχει μέρος τι εἰς τὸν ἐγκέφαλον, ἄδυτόν τι, εἰς τοὺς μυχοὺς τοῦ ὁποίου ἐγκεφαλικόν τι μόριον μένει ἀπηλλαγμένον τῶν γενικῶν νόμων τῆς ὕλης, ἀμετάβλητον, μόνιμον, προνομιούχον μεταξὺ ὅλων καὶ ἔχον ἀπρόσβλητον ἀκεραιότητα, καὶ ὅτι τὸ μόριον τοῦτο εἶνε τὸ κέντρον τῆς διανοίας καὶ ἡ ταυτότης τοῦ ἡμετέρου προσώπου. Τοιαύτη ὑπόθεσις εἶνε οὐ μόνον ὅλως αὐθαίρετος καὶ γυμνὴ ἐννοία, ἀλλὰ καὶ ἐν ἀντιφάσει πρὸς τὴν ἐπιστημονικὴν περατήρησιν καὶ τὸ πνεῦμα τῆς θετικῆς μεθόδου, ἄλλως δὲ οὐδεὶς τῶν ἀντιπάλων ἡμῶν προτίθεται νὰ ἀνυλάσῃ τὴν εὐθύνην.

Οὕτως, εἴτε θέλουσιν εἴτε μὴ, ἡ μόνιμος ταυτότης

τοῦ ἡμετέρου νοητικοῦ ὄντος εἶνε γεγονός ἀδιάλλακτον πρὸς τὴν ἀένναον μεταβολὴν τοῦ ἐγκεφαλικοῦ ὀργάνου, ἐν τῇ ὑποθέσει καθ' ἣν ποιοῦσι τὸ ἐν ἡμῖν νοῦν ἰδιότητα τοῦ ὀργάνου τούτου.

Δὲν εἶνε παράδοξος τόλμη νὰ θέλωσιν, ὅταν σκέπτονται, νὰ ἀρνηθῶσιν ἐνώπιον τῆς ἀτομικῆς καὶ καθολικῆς συνειδήσεως, τὸ μέγα τοῦτο γεγονός τῆς προσωπικῆς ὑπάρξεως τῆς ψυχῆς; Δὲν γνωρίζομεν πάντες μετὰ τῆς μέλιστα ἀνκμφισθητήτου ἐνκρηγείας, ὅτι τὸ ἐγὼ καὶ τὰ ὄργανα ἡμῶν εἶνε παντελῶς διάφορα, ὅτι τὸ πρόσωπον ἡμῶν γινώσκει ἐκυτὸ, καὶ μαρτυρεῖ ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτήτου αὐτοῦ ὑπάρξεως, ὅτι τὰ ὄργανα ἡμῶν δὲν εἶνε ἡμεῖς αὐτοὶ, ἀλλ' εἶνε ἡμέτερον κτῆμα, ὅπερ εἶνε πολὺ διάφορον, καὶ δὲν εἶνε φανερόν ὅτι ἀρνούμενός τις τὸ γεγονός τοῦτο, ἀρνεῖται τὸ φῶς ἐν σταθερᾷ μεσημβρίᾳ;

Ἀμφιβάλλοντες οὕτω περὶ τῆς πρώτης μαρτυρίας τῆς ἡμέτερας συνειδήσεως, καὶ ἰσχυριζόμενοι ὅτι ἡμεθα ἐν τῇ ἀπάτῃ, καὶ ὅτι ἐνῷ πιστεύομεν ὅτι ὑπάρχομεν προσωπικῶς καὶ ἔχομεν κτῆμα τὰ ἡμέτερα ὄργανα, ταῦτα ἔχουσιν ἡμᾶς κτῆμα καὶ στερούμεθα προσωπικῆς ὑπάρξεως, καθιστῶμεν ἀμφίβολον συγχρόνως καὶ αὐτὴν τὴν θεμέλιον ἀρχὴν πάσης βεβαιότητος, καὶ διαλύομεν εἰς καπνὸν τὸ προαιώνιον οἰκοδόμημα τῶν ἀνθρωπίνων γνώσεων.

Ἄν ἀρνηθῶμεν τὸ πρῶτον τοῦτο γεγονός τῆς συνειδήσεως, οὐδὲν πλέον μένει ἐν τῇ ἀνθρωπότητι.

Δύναται τις νὰ ἐννοήσῃ τὴν τόλμην τοιαύτης ψα-

ριτολογίας; "Αν ἀπατώμεθα περὶ τῆς ἰδίας ἡμῶν προσωπικότητος, περὶ τινος λοιπὸν θὰ ἤμεθα βέβαιοι ἐν τῷ παρόντι, καὶ ποῖον πρᾶγμα θὰ ἠδυνάμεθα νὰ βεβαιώσωμεν; Θυμᾶζομεν ἀληθῶς τοὺς κυρίους ὑλιστάς, τοὺς τιθέντας τὴν ἀμφιβολίαν ταύτην ἐν τῇ πρώτῃ τάξει καὶ τολμῶντας νὰ βεβαιώσι ταύτην ἐπὶ νομιζομένων παρχτηρήσεων τῆς θετικῆς ἐπιστήμης. Δὲν εὐρίσκετε ὅτι καὶ οὗτοι εἶνε θύματτα θυμωσάσας τινὸς χιμαίρας, ἐρχόμενοι ἀφελῶς νὰ ὑποστηρίξωσιν ὅτι ἡ προσωπικὴ ἡμῶν ταυτότης, δὲν εἶνε ἡ ὀπτικὴ ἀπάτη, καὶ ὅτι ἡμεθα ἀπλῶς προσὸν τοῦ ἐγκεφαλικοῦ στοιχείου; "Ωρεῖλον ἐν τούτοις νὰ εἶνε λίαν πεπεισμένοι, ὅτι ἐπειδὴ ἡ διάνοια αὐτῶν δὲν εἶνε ἀλλ' ἡ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ φωσφόρου καὶ τοῦ καλίου, ἡ φύσις τῶν διανοιῶν των ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς φύσεως τῶν συνδυασμῶν τούτων, καὶ ὅτι, ἀκολούθως, ἔχουσι πολὺ ἄδικον νὰ ἰδρύωνται ὡς πρόσωπα βεβαιωτικά. Δὲν ἔχουσι τὸ δικαίωμα τοῦτο, καὶ ἂν ᾔθελομεν νὰ φέρωμεν τὸ ἴδιον αὐτῶν σύστημα μέχρι τῶν γελοίων αὐτοῦ συμπερασμάτων, δὲν ᾔθελομεν θεωρεῖ τούτους ὡς ὑπάρχοντας προσωπικῶς, καὶ ἀντὶ νὰ ἀποτεινόμεθα πρὸς τὸ διανοούμενον αὐτῶν ὄν, θὰ ἐπελαμβανόμεθα τῆς συστάσεως τοῦ ἐγκεφάλου αὐτῶν. Καιρὸς εἶνε νὰ παρχτηρήσωμεν μετὰ τοῦ Herschel ὅτι δὲν ὑπάρχει ἀτοπία ἐξ ἧς Γερμανὸς δὲν κατεσκεύασεν θεωρίαν.

"Ὅταν φθάνη τις εἰς τὰς ὑπερβολὰς ταύτας, ἀναγκάζεται ἀληθῶς νὰ ἀποσρέψῃ τὸ βλέμμα καὶ νὰ ἀνακαλέσῃ τὴν ὀντολογίαν εἰς τὸν θρόνον ἐξ οὗ κατῆλ-

θεν ἀπέναντι τῆς ἐπιστημονικῆς δημοκρατίας. Καὶ ἐμβάλλεται τις ἀληθῶς εἰς τὸν περικυκλόν, χωρὶς νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν ἰσορροπίαν, νὰ ἐρωτήσῃ μετὰ τοῦ Broglie¹ ἂν ἡ ὄντολογία εἶνε μωρία, καὶ ἂν οἱ ὄντολογιστὰς εἶνε ἀναγκαιῶς μκινόμενοι, μωροὶ, καὶ φαντασιόκοποι. Οὐδαμῶς, ἀποφκινόμεθα μετὰ τοῦ ἀκκαδημαϊκοῦ. Ἡ ὄντολογία δὲν εἶνε πρᾶγμα ὅπερ λαμβάνεσθαι ἢ δύνανται νὰ ληφθῇ ὡς κκκόν τι. Εἶνε κλάδος τῆς γενικῆς φιλοσοφίας, εἶνε ἡ ἐπιστήμη τοῦ ὄντος, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν ἐπιστήμην τοῦ φκινόμενου ἢ τῆς ἐπιφανείας. Ὁ ἄνθρωπος, λέγουσιν οἱ φιλόσοφοι, ἄπτεται ἀμέσως τῶν φκινόμενων. Ἀντικαμβάνεσθαι αὐτῶν εἴτε διὰ τῶν αἰσθήσεων, εἴτε διὰ τῆς συνειδήσεως, τὰ ἐξετάζει, τὰ περιγράφει, τὰ συγκρίνει. Ἀλλ' ὑπὸ τὸ φκινόμενον, ὑπάρχει τὸ ὄν ὅπερ διαμένει, ἐνῶ τὸ φκινόμενον μεταβάλλεται ἢ παρέρχεται. Ἀνεξαρτήτως τῶν προσόντων, τῶν μεταβολῶν, ὑπάρχει ἡ οὐσία, ἣτις ὑπόκειται ὡς βάσις τῶν προσόντων καὶ πᾶσχει τὰς μεταβολάς. Αἱ ιδιότητες, τὰ φκινόμενα, εἶνε ἀναγκαιῶς συμφυῇ πρὸς ὑποκείμενόν τι πρὸς ὑπόστασιν τινα, ἀδιέφορον ὅποῖον ὄνομα ἔχει. Ἐνῶ κί μὲν φυσικὰ ἐπιστῆμαι περιγράφουσι τὰ αἰσθητὰ φκινόμενα, ἡ δὲ ψυχολογία τὰ τῆς συνειδήσεως, ἡ ὄντολογία βκσκνίζει τὸ ὀρθόν τῆς μεταβάσεως ἀπὸ τοῦ φκινόμενου εἰς τὴν οὐσίαν.

Ἀλλὰ δὲν θέλομεν οὔτε ἡμεῖς νὰ εἰσέλθωμεν οὔτε τὸν ἀναγνώστην νὰ ὀδηγήσωμεν εἰς τὸν σκοτεινόν

¹ De l' existence de l' âme, p, 112.

ἔτι χῶρον τῆς νοοθεωρήτου ἐπιστήμης, καὶ φοβούμεθα μᾶλλον πικρὸς ἄλλου τὰς ναρκωτικὰς ἀναθυμιάσεις, αἵτινες ἐξέρχονται ἐκ τούτου. Ἐξαικολουθοῦμεν πάντοτε νὰ μένωμεν ἐν τῷ φωτεινῷ καὶ ἐνκαργεῖ κόσμῳ τῆς ἐμπειρικῆς παρατηρήσεως. Παρατηροῦμεν μάλιστα—τοσοῦτον εἶνε ἀληθές ὅτι ἤμεθα βέβαιοι περὶ τῆς νίκης, καὶ ὅτι ἀσμένως ἀναιρούμεν πᾶσαν προσπίπτουσαν ἡμῖν δυσκολίαν—παρατηροῦμεν μάλιστα ὅτι τὸ κῦρος τῆς συνειδήσεως δύναται ἐνίοτε νὰ διαμυρισθηθῇ, καὶ ὅτι συμφέρει νὰ μὴ ἀποδεχώμεθα ἀνεξελέγκτως τὴν καθαρὰν καὶ ἀπλὴν μαρτυρίαν τῆς ἐσωτερικῆς αἰσθήσεως. Ἐπειδὴ ἡ ἀρχὴ τοῦ νοεῖν ὑπόκειται ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν εἰς πλείστας ἐπιδράσεις ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου διὰ τοῦ μέσου τῶν ὀργάνων, ἐπιδράσεις ὑφ' ὧν ἀποπλανᾶται πολλάκις, χωρὶς νὰ εἶνε δυνατόν νὰ τὰς ἀνακαλύψῃ καὶ ἀπαλλάγῃ αὐτῶν, θὰ ἡδυνάτῃ τις ἴσως νὰ ἰσχυρισθῇ ὅτι τὸ αἰσθημ. τῆς νομιζομένης ταύτης ταυτότητος εἶνε χίμαιρα προερχομένη ἐξ ἀκαταμυχήτου ἀγνοίας τῆς ἀμειβάσις πλάνης τῶν διαφόρων στοιχείων, ἅτινα συγκροτοῦσι τὸ αἰσθημ. τοῦτο. Εἰς τὴν ἀντίρρῃσιν ταύτην θὰ ἀποκριθῶμεν μετὰ τοῦ Magy,¹ διὰ τῆς σειρᾶς τῶν ἐξῆς προτάσεων.

Εὐρίσκομεν ἐν τῇ ἀνθρωπίνῃ ψυχῇ, ὅπως ἐν πάσῃ τῇ φύσει τὴν συνύπαρξιν τῆς δυνάμεως καὶ τῆς ἐκτάσεως. Τὰ γεγονότα τὰ δυνάμενα νὰ ἀποκαλύψωσιν ἡμῖν ἐν τῷ διανοουμένῳ ὄντι, ἰδίαν ἐνέργειαν, εἶνε

¹ De la science et de la Nature p. 30, 63.

ὄρατὰ ἀνὰ πᾶν βῆμα, τῆς πορείας τῶν ἡμετέρων μελετῶν.

Ὅντως, ὁ πρῶτος ὅρος τοῦ γινώσκειν εἶνε διὰ τὸ πνεῦμα ἡμῶν αὐτόματός τις προσπάθεια νὰ ἐκμηδενίσῃ πᾶτας τὰς αἰτίας, αἵτινες τείνουσιν εἰς τὸ νὰ κοκτῇσωσιν ἡμᾶς ἐν τῇ ἀπραξίᾳ καὶ τῇ ἀμαθείᾳ, οἷον τὰς ἀνάγκας τοῦ κοινωνικοῦ βίου, τὰς χρεῖας τοῦ σώματος, τὰ πάθη, τὴν ἔλλειψιν τῆς ἐπιτηδαιότητος, καὶ αὐτὰς τὰς δυσκολίας τῆς μελέτης. Ἡ προκαταρκτικὴ αὕτη προσπάθεια δὲν ἴσται ἐν τῇ οὐδῷ τῆς μελέτης, τοῦναντίον, ἡ ἐνέργεια αὐτῆς διατηρεῖται καὶ αὐξάνει ἐν τῷ χρόνῳ τῆς προσοκτῆσεως. Χρειάζεται προσοχὴ διαρκὲς καὶ ἔμμονος, ὅπως τις καλῶς εἰσχωρήσῃ εἰς τὴν ποθουμένην γνῶσιν. Ἡ προσοχὴ αὕτη εἶνε ἀναγκαστικὴ εἰς τε τὴν μεγαλοφυΐαν καὶ τὸν μαθητήν. Ὁ Νεύτων δὲν εὔρεν τὴν παγκόσμιον ἑλξιν ἢ διὰ τῆς διαρκούς τοῦ πνεύματος αὐτοῦ ἐντάσεως. Ὁ Ἀρχιμήδης ἀσχολούμενος εἰς τὴν ἐξέτασιν προβλήματός τινος δὲν ἔλαβεν αἴσθησιν τῆς ἀλώσεως τῶν Σουρακουσῶν, καὶ ἀποθνήσκει διατρωθεὶς ὑπὸ τοῦ ξίφους, θῦμα γενόμενος τῆς συγκεντρώσεως τῶν δυνάμεων τοῦ πνεύματος. Ὁ Κρατέσιος βλέπει ἐν παντὶ πράγματι ὑποκείμενον μελέτης. Καὶ πάντες δὲν γινώσκομεν ὅτι ἡ γνῶσις δὲν προσκατᾷ ἀλλ' ἡ δι' ἐπιμόνων προσπαθειῶν καὶ μακρῶν καὶ πολυμόχλων ἀγώνων τῆς δικηνοίας ἐπὶ τῶν ὑποκειμένων τῆς μελέτης;

Οὐ μὴν ἀλλ' ἡ αὕτη ἐνέργεια, ἥς χρῆζει τὸ πνεῦμα πρὸς κτῆσιν γνώσεως, εἶνε αὐτῷ ἀναγκαιοτάτη καὶ

πρὸς δικτῆρησιν αὐτῆς. Ὁ ἀσφαλέστατος τρόπος, ὅπως κρατήσῃ τις τὴν ἐπιστήμην διὰ τῆς μνήμης εἶνε νὰ ἴστανται ἐπὶ ἐκάστης ἐννοίας καὶ ἐπὶ ἐκάστου πράγματος μετὰ προσοχῆς συντόνου, νὰ δίδῃ ὅσον τὸ δυνατόν λόγον τῆς μεθόδου τῶν ἀνακαλύψεων, ἣν ἐδέξασε νὰ ἀκολουθήσωσιν οἱ ἀνακαλύπτοντες, νὰ προσδιορίξῃ πως αὐτὴν τὴν ἐννοιαν τῆς μελέτης, καὶ νὰ ἔχῃ τρόπον πινάκον στερεόν ἐν τῇ διανοίᾳ του. Τὰ γεγονότα ταῦτα μαρτυροῦσιν ὅτι τὸ διανοούμενον ὄν, ἐν τῇ προσκλήσει τῶν γνώσεων, ἀφομοιοῖ ταύτας πρὸς ἑαυτὸ δι' ἰδικζούσης ἐργασίας, ἐνεργεῖ ὡς προσωπικὴ δύναμις. Ἡδὲ, ὁ θεμελιώδης τρόπος τῆς ἐνεργείας τῆς νοούσης ἀρχῆς ἀποδεικνύει ἀναντιρρήτως, ὅτι ἡ δύναμις αὕτη εἶνε προσωπικὴ καὶ οὐχὶ σύνολον διακεκριμένων δυνάμεων.

Πᾶσαι αἱ ἐνέργειαι τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας εἶνε συνθετικαὶ ἀναλύσεις, ἢ ἀναλυτικαὶ συνθέσεις, δηλαδὴ συνίστανται οὐσιωδῶς ἐν τῇ ἀναλύσει δεδομένου τινος ὅλου, ἢ ἐν τῇ συναρμογῇ διακεκριμένων στοιχείων, ὧν ἕκαστον κατὰ σειρὰν προστέρχεται, καὶ λαμβάνει τὴν λογικὴν αὐτοῦ θέσιν.—Οἱ κἀδήποτε καὶ ἂν εἶνε ἡ ἐξεταζομένη ἐπιστήμη, οὗτος εἶνε ὁ νόμος τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, νόμος, οὗ ἄνευ δὲν θὰ ὑπῆρχεν οὐδεμίαν σχέσιν μετὰ τῶν διχοφύων ἀντικειμένων τῶν ἡμετέρων γνώσεων, οὗ ἄνευ ἡ ἐπιστήμη δὲν θὰ ὑπῆρχε. Δὲν εἶνε ἀναγκαστὸν νὰ προσφέρωμεν ἐνταῦθα παραδείγματα. Οἱ ἀναγνώσται ἡμῶν εἶνε ἱκανῶς εἰθισμένοι εἰς τὰς ἐσωτερικὰς κινήσεις τῆς διανοίας,

ὅπως ἐννοήτωσι τὰς αὐτὰς, καὶ ἂν τις ἀπλῶς τὰς ἀναφέρει, ἐν τῷ βάλει καὶ τῇ καθολικότητι αὐτῶν.

Οὕτως, ἂν κρίνωμεν τὴν ψυχὴν καὶ κατὰ τὸν τρόπον τῆς διανοητικῆς αὐτῆς ἐνεργείας, θέλομεν ἀναγνωρίσει, ἄνευ διςαγμοῦ, ὅτι ἡ νοῦσα δύναμις δὲν εἶνε ἄθροισμα στοιχειωδῶν δυνάμεων. Διὰ τίνος τρόπου ἡ ψυχὴ δύναται νὰ συνάγῃ εἰς τὸ αὐτὸ κέντρον τῶν ἐννοιῶν πάσας τὰς μετ' αὐτῶν συνεχομένας περὶ τὴν ἑαυτῆς συνειδήσεως, νὰ συναρμολογῇ τοὺς δευτερεύοντας συλλογισμοὺς περὶ τὸν πρῶτον καὶ κύριον, νὰ συνάπτῃ τὰς κρίσεις κατὰ τοὺς κανόνας τῆς λογικῆς, νὰ διορθῇ τὴν σχέσιν τῶν συνδυαζομένων ὄρων, νὰ συναρμολογῇ ἐν τῇ αὐτῇ ἐποπτεία τὰ ὑπὸ τὴν ἐξέτασιν φαινόμενα, νὰ κάμνῃ ὑποθέσεις, νὰ συγκρίνῃ τὰ ἀποτελέσματα διὰ τίνος τρόπου, ἐν τέλει ἡ ψυχὴ δύναται νὰ ἀφαιρῇ καὶ καθολικεύῃ ἐννοίας, εἰμὴ διὰ τούτου ὅτι εἶνε δύναμις ἀπλουστάτη, ἀδιαιρετωπάτη καὶ ὅτι ἔχει τὴν ἰκανότητά τὰ πάντα νὰ ἀναφέρῃ εἰς ἐκυτὴν ὡς εἰς ἓνα κριτὴν, ὡς εἰς μίαν συνείδησιν;

Οἱ ὀπκινοὶ τῆς ἐγκεφαλικῆς ἐκκρίσεως θὰ ἐπαναλάβωσι τὸ τελευταῖον, ὅτι ἡ προσωπικὴ αὕτη ψυχὴ, οὐδὲν εἶνε ἢ προϊόν ὅλων τῶν δυνάμεων, αἵτινες ἐξεργάζονται δι' ἐκάστου τῶν ὀργάνων τοῦ ἐγκεφάλου, καὶ ὅτι πᾶσαι αἱ δυνάμεις αὗται συναρμολογοῦνται εἰς μίαν δύναμιν οὕτως ἁρμονικὴν, ὥστε ἀποτελοῦσιν οὕτω τὴν ἐνότητά καὶ τὴν συμφωνίαν τῆς νοητικῆς ἐργασίας. Ἀλλ' ἡ περὶ τὴν ἀρμονίαν τῶν μικρῶν αὐτῶν ψυχῶν, ὅπως σχηματίσωσι μίαν μεγάλην εἶνε ὑπόθε-

σις πολὺ πολυπλοκώτερα τῆς ἡμετέρας, ἐπομένως ὀλιγώτερον ἐγγὺς τῆς φυσικῆς ἀληθείας. Καὶ ἀντὶ τῆς ἰδρύσεως τῆς ἐνότητος τῆς ψυχῆς, πολλοῦ γε καὶ δεῖ, τὴν κατασφύρει. Θέτων τὰς νοητικὰς δυνάμεις ἐν τοῖς διαφόροις ὀργάνοις τοῦ ἐγκεφάλου, ὁ Gall ἀπεφάνετο ὅτι πάσαι αἱ πνευματικαὶ δυνάμεις κέκτληνται τὴν δύναμιν τοῦ νοεῖν, τῆς προσοχῆς, τῆς μνήμης, τῆς ἀνκπαρξάσεως, τῆς κρίσεως, τῆς φαντασίας! Ὅποιος χριτόδρυτος δημοκρατίᾳ! ὅταν μία τούτων κατισχύσῃ τῆς γείτονος αὐτῆς (ὡς ἡ παρατήρησις ἀποδεικνύει τοῦτο ἐν παντὶ ἀνθρώπῳ), αὕται θὰ φέρωσι μεθ' ὑποταγῆς τὴν δεσποτεῖαν ἐκείνης; Ὅταν δύο δυνάμεις ἐρίζωσι πρὸς ἀλλήλας, π.χ. ὁ ἀριθ. 5 (ῥοπή πρὸς φόνον) καὶ ὁ ἀριθ. 24 (ἀγαθοεργία) τίς θὰ κρατήσῃ ἐν τῷ διαγωνισμῷ τούτῳ; Ὁφείλει τις παραχρῆμα νὰ φαντασθῇ ἀρχιστράτηγον καὶ ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ, οἱ ὑπ' αὐτὸν ἀξιωματικοὶ καὶ στρατιῶται θὰ εἶνε περιττοί, ὁ δὲ ἡμέτερος ἀρχηγὸς θὰ εἶνε ἀπλούστατα αὐτὸς ὁ ἴδιος τὸ πνεῦμα· διότι εἶδομεν ἤδη, ἐν τε ταῖς νοητικαῖς ἐνεργείαις τῆς ψυχῆς, καὶ ἐν τῇ φανερώσει τοῦ αἰσθημάτου τῆς συνειδήσεως, ὅτι ἡ ψυχὴ αὕτη εἶνε μία, ἡ αὐτὴ, ἀδιαίρετος.

Ὁ χαρακτήρ τῆς ψυχῆς ὡς δυνάμεως, εἶνε εὐχολον νὰ ἀνγχνωρισθῇ, καθ' ὅλας τὰς ἐκδηλώσεις τῆς ψυχῆς ταύτης. Ἄν θεωρήσωμεν τὰ ἀνεπτυγμένα πνεύματα, παρατηροῦμεν ἐν αὐτοῖς ἀκόρεστον ἐπιθυμίαν τοῦ εἰδέναί. Ἐνταῦθα ἡ αὐτοδύναμος οὐσία τῆς ψυχῆς εὐγλώττως φανεροῦται. Ἄν κατέλθωμεν εἰς τὰς

Authorized licensed use limited to: 172.21.0.5.

Downloaded on 14/05/2024 06:14:44 UTC from Psifiako Apothetirio Dimosias Is
Restrictions apply.

κατωτέρω τάζεις τῆς κοινωνίας, εἰς τὰς σκιερὰς τού-
 τας ζώνας, ἔνθα ἡ δᾶς τῆς μολήσεως δὲν ἐπέλαμψεν
 ἀκόμῃ, βλέπουσιν οὐχὶ πλέον ἐν τῇ ἀσκήσει τῆς δια-
 νοίας, ἀλλ' ἐν τῇ φορᾷ τοῦ πάθους, ψυχολογικὸν τρό-
 πον ἐνεργείας καθολικόν. Εἰς τὴν παθητικὴν ὁρμὴν
 τῶν ὄντων προστίθεται ἔτι ἡ ἐνέργεια ἐπικρατοῦντος
 πάθους, καὶ εἰς τὸ πάθος τοῦτο ἡ θέλησις πολεμοῦσα
 ἢ κανονίζουσα αὐτό. Ἡ δύναμις τοῦ νικᾶν ἢ τοῦ κυ-
 βερνᾶν τὰ ἐκ τῆς πάθης εἶνε ἔτι μορφή δύναμικὴ τῆς
 οὐσίης τῆς ἡμετέρας ψυχῆς. Ἄν τέλος κατέλθωμεν ἐκ
 τῆς θελήσεως ἐκείνου εἰς τὰς συνηθείας, ἃς διαμορφῶ
 καὶ διατηρεῖ ἐν τῇ ψυχῇ, ἀναγνωρίζομεν ὅτι πᾶσαι
 αἱ πράξεις ἡμῶν, ἀπὸ τοῦ δημιουργικοῦ ἔργου τῆς δια-
 νοίας μέχρι τῶν ἀπλουστάτων κινήσεων τῶν μελῶν, δει-
 κνύουσι τὴν ἐσωτάτην δύναμιν τὴν ἰθύνουσαν ἡμᾶς καὶ
 ἐμφανισμένην ἐν ὑλικῇ ἐνεργείᾳ διὰ τοῦ διαμέσου τῶν
 νευρικῶν κέντρων, τῶν νεύρων καὶ τῶν μυῶνων. Γνωρί-
 ζομεν ὅτι ἡ ἀρχὴ πάσης σωματικῆς κινήσεως ἐδρεύει
 ἐν τῷ πνεύματι. Οὐδεὶς θὰ τολμήσῃ νὰ ἀρνηθῇ, ὅτι ὁ
 βραχίον μου ἢ ἡ κνήμη δὲν κινούνται κατὰ ἐλευ-
 σμα τῆς θελήσεώς μου, ἀπαραλλάκτως ὡς ἡ ἀτμομη-
 χνὴ ὑπὸ τὴν ἐνεργείαν τοῦ ἀτμοῦ ὑπὸ τοῦ μηχανι-
 κοῦ διευθυνομένη. Τὸ σῶμά μου ἀφειμένον εἰς ἐαυτὸ
 εἶνε ἀδρανές. Ὁ Κερτέσιος καὶ ὁ Locke συμφωνοῦν
 κατὰ τοῦτο μετὰ τοῦ Λαϊβνιτίου. Ἡ διάνοια εἶνε ἡ
 ἐνέργεια τῆς ψυχῆς· χρειάζεται πλεότερον πρὸς ἀπό-
 δεῖξιν ὅτι ἡ ψυχὴ εἶνε δύναμις. Καὶ αὐτὸς ὁ Cabanis
 σχεδὸν ὁμολογεῖ τοῦτο, λέγων· «Ὅπως σχηματίζει

τις ἀκριβῆς ἔννοιαν τῶν ἐργασίων, ἐξ ὧν προκύπτει ἡ διάνοια, πρέπει νὰ θεωρήσῃ τὸν ἐγκέφαλον ὡς ἰδιαιτέρον ὄργανον, ὠρισμένον εἰδικῶς πρὸς παρὰγωγὴν ταύτης· ὡς τὸν στόμαχον καὶ τὰ ἔντερα πρὸς κατεργασίαν τῆς πέψεως, τὸ ἥπαρ πρὸς ἐκκρίσιν τῆς χολῆς, καὶ τοὺς σιχλογόρους ἀδένες πρὸς παρασκευὴν τῶν σιελωδῶν χυμῶν. Αἱ ἐντυπώσεις ἐρχόμεναι εἰς τὸν ἐγκέφαλον κινουμένη τοῦτον εἰς ἐνέργειαν, ἡ ἰδιάζουσα αὐτῷ λειτουργία εἶνε τὸ ἀντιλαμβάνεσθαι ἐκάστης ἰδιαιτέρας ἐντυπώσεως, τὸ ἀπονέμειν ταύταις γνωρίσματα, τὸ συνδυάζειν τὰς διαφόρους ἐντυπώσεις, τὸ συγκρίνειν αὐτάς πρὸς ἀλλήλας, τὰ σχηματίζειν ἐξ αὐτῶν κρίσεις, τὸ ποιῆσαι ὁρίσμους, ὅπως ἡ λειτουργία τοῦ ἐτέρου εἶνε τὸ ἐνεργεῖν εἰς τὰς θρεπτικὰς οὐσίας, ὧν ἡ παρὰοσία ἐρεθίζει αὐτὸ, τὸ διαλύειν ταύτας, τὸ ἀφομοιοῦν τοὺς χυμοὺς πρὸς τὴν ἡμετέραν φύσιν.» ὁ Gabanis προσθέτει, ὅτι ὁ τρόπος οὗτος τοῦ ὁρᾶν ἀνακρεῖ «τὴν δυσκολίαν τὴν γεννηθεῖσαν ὑπ' ἐκείνων, οἵτινες θεωροῦντες τὴν αἴσθησιν ὡς παθητικὴν δύναμιν, δὲν ἐννοοῦσιν ὅτι τὸ κρίνειν, τὸ συλλογίζεσθαι, τὸ φαντάζεσθαι οὐδὲν ἄλλο εἶνε ἢ αἰσθάνεσθαι. Ἡ δυσκολία δὲν ὑφίσταται πλέον ὅταν ἀναγνωρίσῃ τις ἐν ταῖς διαφόροις ταύταις ἐργασίαις τὴν ἐνέργειαν τοῦ ἐγκεφάλου ἐπὶ τὰς εἰς αὐτὸν διαβιβάσθαι ἐντυπώσεις.» Ἐπομένως παρατηροῦμεν μετὰ τοῦ Magy, ὅτι κατὰ τοὺς ἥκιστα πνευματικιστὰς φυσιολόγους, ὁ ἐγκέφαλος εἶνε σύστημα, οὗτινος ἡ λειτουργία εἶνε τὸ παράγειν καὶ ἐξεργάζεσθαι τὴν διάνοιαν, ἥτις κατὰ γράμμα εἶνε τὸ ἀποτέλεσμα. Ἰσαν

ται ἐνταῦθα, χωρὶς νὰ παρατηρήσωσιν ὅτι ἵνα τὸ πᾶν ἐρμηνεύσωσι, δὲν χρειάζονται ἄλλο τι περισσότερον ἢ νὰ προσθέσωσιν ἔτι μίαν λέξιν.

Ἐκεῖνοι οἵτινες, πρὸ τῆς ἀξιοπαρατηρήτου ἀμοιβαίας σχέσεως τῆς συνδεούσης τὴν ψυχὴν μετὰ τοῦ σώματος, ἐν πάσαις ταῖς ἐκδηλώσεσι τῶν δύο τούτων ἀρχῶν, βεβαιοῦσι τὴν κατ' οὐσίαν ταυτότητα τῆς νοητικῆς δυνάμεως καὶ τῆς ἐγκεφαλικῆς ἐνεργείας, ὁμοιάζουσι πρὸς τοὺς ἀποδίδοντας εἰς τὴν ὕλην τὰς ιδιότητας τοῦ Θεοῦ. Ἀνάγουσιν εἰς τὸν ἐγκέφαλον τὰς δυνάμεις τὰς ἀνηκούσας εἰς τὸ νοοῦν ὑποκείμενον, ἃς ἡ συνείδησις ἀποκαλύπτει ἐν τῷ βᾶθει τῆς ἡμετέρας ἐσωτερικῆς ἐνεργείας.

Πάντες οἱ ἰσχυρισμοὶ ὑμῶν διακλύονται ὡς καπνός, ὦ Θεωροὶ τῆς διανοίας! Ὁλόκληρος ἡ φωνὴ τῆς ἀνθρωπότητος ἐπιβάλλει ὑμῖν τὸ ἀθάνατον τοῦτο ὄνομα τὸ ὄνομα· ΨΥΧΗ καὶ ἕκαστον νοοῦν ὑποκείμενον βεβαιοῖ ἰδίᾳ τὸ ΕΓΩ, τὸ βασιλεῦον ἐν τῷ κεντρικῷ σημείῳ τῆς ἐαυτοῦ ζωῆς. Μάτην ζητεῖτε νὰ προσκολλήσετε τὴν προσωπικότητα ταύτην εἰς ὕλικήν τινα κίνησιν τοῦ νωτιαίου μυελοῦ, σὰς ἀντιτάσσω νικηφόρως τὴν πνευματικὴν μου δύναμιν ἣτις λέγει· σκέπτομαι, κρίνω, θέλω. Ἡ ἀκατὰγώνιστος αὕτη δύναμις ἣτις νοεῖ οὐ μόνον τὸ ὁρατὸν ἀλλὰ καὶ τὸ ἀόρατον, οὐ μόνον τὸ ὕλικόν ἀλλὰ καὶ τὸ αὔλον, οὐ μόνον τὸ παρὸν ἀλλὰ καὶ τὸ παρελθὸν καὶ τὸ μέλλον· ἡ δύναμις αὕτη, ἣτις δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ εἶνε τέκνον τῆς ὕλης, ἐπειδὴ ἡ ζωὴ καὶ ἡ ἐνέργεια αὐτῆς τελοῦνται ἐν τῷ κόσμῳ τῷ

ἠθικῶς. Ἀντιτάσσω τέλος τὴν Διάνοιάν μου, ἥτις κατε-
πανίσταται φρίττουσα πρὸς τὸ ἡμέτερον τόλμημα, καὶ
δι' αὐτοῦ τοῦ λόγου, οὐ τινος ἀκούετε ἐν τοῖς στίχοις
τούτοις, διαμαρτύρεται ὑπὲρ τῆς ἀτομικῆς αὐτῆς ὑπάρ-
ξεως καὶ βεβαιοῖ ὑμῖν τὴν ἐκείνης προσωπικότητα! Θὰ
ἰσχυρισθῇ τις ὅτι ἡ διαμαρτύρησις αὕτη ἔρχεται ἐκ
τινος λοβοῦ τοῦ ἐμοῦ ἐγκεφάλου; Οὐχὶ Κύριοι, παύ-
σατε τὰς⁹ χαριτολογίας, εἰξεύρω (εἰξεύρετε δὲ καὶ ὑμεῖς
ἐπίσης) ὅτι ἐγὼ διαλέγομαι πρὸς ὑμᾶς, καὶ οὐχὶ ἴς
τις, ἢ νεῦρον. . . .

Ἦδυνάμεθα νὰ προσθέσωμεν ὅπως περᾶνωμεν τὸ
κεφάλαιον τοῦτο, τὸ περὶ τῆς ἀνθρωπίνης προσωπικό-
τητος, σκέψεις τινὰς περὶ τινων πραγμάτων ἀξίων με-
λέτης, μυστηριωδῶν μὲν ἔτι, οὐχὶ δὲ καὶ ἀσημάντων.
Ἡ φυσικὴ ὑπνοδασία, ὁ μαγνητισμὸς, ὁ πνευματισμὸς
προσφέρουσιν εἰς τοὺς ἐμβριθεῖς παρατηρητάς, τοὺς ἐπι-
σταμένους νὰ ἐξετάζωσι ταῦτα ἐπιστημονικῶς, χη-
ρακτηριστικὰ γεγονότα, ἅτινα ἦσαν ἱκανὰ νὰ δεῖξωσι
τὸ ἀνεπαρκὲς τῶν ὑλιστικῶν θεωριῶν. Εἶνε λυπηρὸν,
τὸ ὁμολογοῦμεν, εἰς τὸν εὐσυνείδητον παρατηρητὴν
νὰ βλέπῃ τὴν ἀναιδῆ ἀγυρτεῖαν, καὶ τὴν ὑπουλον αὐ-
τῆς ἀπλησίαν παρολισθαίνουσιν εἰς πράγματα, ἅτινα
ἔπρεπε νὰ εἶνε σεβαστά. Εἶνε λυπηρὸν νὰ βεβαίῃ τις
ὅτι ἐννεήκοντα ἐννέα γεγονότα ἐκ τῶν ἑκατὸν δύ-
νχονται νὰ εἶνε ψευδῆ ἢ πλαστά. Ἀλλ' ἐν μόνον γε-
γονός καλῶς ἀποδεδειγμένον ματαιοῖ πάσας τὰς ἐξη-
γήσεις. Τί ποιοῦσι λοιπὸν εὐπαιδευτάτινα ὑποκείμενα
ἀπέναντι τῶν γεγονότων τούτων; Ἀρνούντι τὰῦτα

ἀπλούστατα. «Ἡ ἐπιστήμη οὐδαμῶς ἀμφιβάλλει, λέγει ἰδίᾳ ὁ Büchner, ὅτι πᾶσαι αἱ περιπτώσεις τῆς νομιζομένης ὀξυδερκείας, δὲν εἶνε ἢ ἀποτέλεσματα ἀγρυπτείας καὶ προπαρασκευῆς. Ἡ σαφὴν εἶνε, ἕνεκα φυσικῶν λόγων, εἰνέ τι ἀδύνατον. Ἐν τοῖς νόμοις τῆς φύσεως κεῖται ὥστε ἡ δύναμις τῶν αἰσθήσεων νὰ εἶνε περιορισμένη ἐντὸς ὁρίων τινῶν τοῦ διαστήματος, ἅτινα δὲν δύναται νὰ ὑπερβῇ. Οὐδεὶς ἔχει τὴν δύναμιν νὰ μηχανεύσῃ τί ἕτερος διανοεῖται, οὔτε καμμύων νὰ βλέπῃ τὸ συμβεβηκένον πέραν ἑαυτοῦ. Αἱ ἀλήθειαι αὗται θεμελιοῦνται ἐπὶ φυσικῶν νόμων, οἵτινες εἶνε ἀμετακίνητοι οὐδεμίαν ἐπιδεχόμενοι ἐξζήρεσιν.» ὦ κύριε κριτά! Ἐπίτταται λοιπὸν καλῶς τοὺς φυσικοὺς νόμους τούτους; Ἡ δημιουργία λοιπὸν οὐδὲν ἔχει ἀπὸ σοῦ κεκρυμμένον; Μακάριε! πῶς δύνασται νὰ φέρῃς τὸ ὑπερβάλλον τοῦτο τῆς ἐπιστήμης! Ἀλλὰ πῶς; στρέφω δύο σελίδας καὶ ἰδοὺ τί ἀναγινώσκω: «Ἡ ὑπνοβασία εἶνε φαινόμενον, περὶ οὗ δυστυχῶς ἔχομεν μόνον ἥμισυ ἀκριβεῖς παρατηρήσεις. Καὶ τοι εὐχῆς ἔργον θὰ ᾔτο νὰ ἔχωμεν ἀκριβεῖς περὶ τοῦ πράγματος γνώσεις, ἔνεκα τῆς ἀξίας αὐτοῦ εἰς τὴν ἐπιστήμην. Ἀλλ' ὅμως, ἐπειδὴ δὲν ἔχομεν βέβαια δεδομένα (ἀκούσκατε!) θυγάμεθα νὰ κατὰλέξωμεν μετὰ τῶν μύθων ὅσα παράδοξα θύματα διηγοῦνται περὶ τῶν ὑπνοβατῶν. Δὲν ἐπιτρέπεται εἰς ὑπνοβάτην νὰ ἀναβάνῃ τὰ τεῖχη, κτλ.» Ἀ! Κύριε πόσον σοφῶς σκέπτεσθε! καὶ πόσον καλῶς ἠθέλατε πράξει, πρὶν γράψετε, νὰ ἐννοῇτε, ὅτι διαλογίζεσθε!

Ὁ φιλόσοφος παρατηρητῆς ἀκούων ἡμῶν γινώσκει ὅτι γεγονότα τινὰ τοῦ ψυχικοῦ βίου εἶνε ἀπολύτως ἀνεξήγητα κατὰ τὴν ὑλιστικὴν θεωρίαν, καὶ ὅτι τὰ γεγονότα ταῦτα, αὐστηρῶς ἐπιβεβαιωθέντα, δύνανται κατὰ μόνον νὰ ἀναιρέσωσι τὸ ἄτεχνον αὐτῆς οἰκοδόμημα. Χωρὶς νὰ θεωρήσωμεν ἀνγκασίον τὴν περαιτέρω ἐξέτασιν τοῦ ζητήματος ὑπὸ τὴν ὄψιν ταύτην, συντελεῖ^ο εἰς^ο τὴν ἡμετέραν νίκην νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι εἶνε ἀδύνατον νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ἡ ψυχὴ εἶνε χημικὸν προϊόν, ἢ μηχανικὴ κίνησις ὅπως ἐνίστανται, ἐνῶ γινώσκομεν ὅτι αὕτη ἐκδηλοῖ εἰς τινὰς περιστάσεις διχκεκριμένην προσωπικότητά, ἀσώματον φύσιν καὶ ἀνεξαρτήτους δυνάμεις.

Ἵνα ἐπανεέλθωμεν λοιπὸν εἰς τὰ ἀνωτέρω συμπεράσματα, λέγομεν ὅτι ὑπάρχει, ἀντίφασις μεταξὺ τῆς ἐνότητος τῆς ψυχῆς καὶ τῆς πολλαπλότητος τῶν ἐγκεφαλικῶν κινήσεων· ἀντίφασις μεταξὺ τῆς διαμενούσης ταυτότητος τῆς ψυχῆς καὶ τῆς ἀδιχλείπτου μεταβολῆς τῶν συστατικῶν μερῶν τοῦ ἐγκεφάλου· ἀντίφασις μεταξὺ τῆς πραγματικῆς ὑπάρξεως τοῦ ἡμετέρου ἐγὼ καὶ τῆς ἀφομοιώσεως τῆς ψυχῆς πρὸς ιδιότητά τινὰ τοῦ ἐγκεφάλου· ἀντίφασις μεταξὺ τοῦ χαρακτηρῆος τῆς ψυχῆς ὡς δυνάμεως καὶ τῶν ὑποτιθεμένων ὀργανικῶν ἐκκρίσεων· ἀντιφάσεις, ἀντιφάσεις, πάντοτε ἀντιφάσεις! Ἄν οἱ ἡμέτεροι ἀντίπαλοι εὐρίσκωσι ἀνεπαρκεῖς ταύτας, τὰ γεγονότα τῆς θελήσεως θὰ τοῖς προσφέρωσιν νέαν ἐκλογὴν.

Authorized licensed use limited to: 172.21.0.5.

Downloaded on 14/05/2024 06:14:44 UTC from Psifiako Apothetirio Dimosias Ist
Restrictions apply.

III

Η ΘΕΛΗΣΙΣ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ

Ἐξίτασις καὶ ἀνασκευὴ τῆς προτάσεως: «Ἡ ὕλη κυβερνᾷ τὸν ἄνθρωπον.»—Ἄν εἶνε ἀληθὲς ὅτι ἡ θέλησις καὶ ἡ προσωπικότης δὲν εἶνε ἢ χίμαιρα.—Ἄν εἶνε ἀληθὲς ὅτι ἡ συνείδησις καὶ ἡ κρίσις ἐξήρτηνται ἐκ τῆς τροφῆς.—Ἱστορικὰ παραδείγματα τῆς ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἐνεργοῦ θέλησεως καὶ τῶν μεγάλων χαρακτήρων.—Περὶ γενναιοψυχίας, καρτερίας καὶ ἀρετῆς.—Ὅτι αἱ νοητικαὶ καὶ ἠθικαὶ δυνάμεις δὲν ἀνήκουσιν εἰς τὴν χημείαν!—Περίεργοι ἀποπλάνησεις πηγάζουσιν παρὰ τὰς ὁχθὰς τοῦ Ῥίνου.—Ἐπίδρασις τῶν ὁσπρίων ἐπὶ τὴν πνευματικὴν πρόοδον τῆς ἀνθρωπότητος.—Περὶ τῆς ἠθικῆς ἐλευθερίας.—Περὶ τῶν ἐμπνεύσεων καὶ τῶν παθημάτων τῶν ἀνεξαρτήτων ἀπὸ τῆς ὕλης.—Τὸ πνεῦμα καὶ τὸ σῶμα.

«Ἐν τῶν μεγίστων ἐμποδίων ἅτινα κωλύουσι τοὺς Γερμανοὺς καθόλου νὰ ὁμιλῶσι τὴν ἐξυτῶν γλωσσὴν ταχέως καὶ ἐλευθέρως ὅπως τὰ ἄλλα ἔθνη, ἔλεγεν ὁ Zelter εἰς τὸν Goethe¹, κεῖται ἐν τῇ γλωσσοπέδῃ πρᾶ-
 ερχομένη κατὰ μέγα μέρος ἐκ τοῦ ὅτι κατανάλισκουσι πολλὰ φυτὰ καὶ παχείας τροφᾶς. Εἶνε ἀληθὲς ὅτι δὲν ἔχομεν ἄλλο τι ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ· ἀλλ' ἡ μετριότης

¹ Briefwechsel zwischen Goethe und Zelter, 4, 93.

καὶ ἡ φρόνησις δύνανται νὰ πράξωσι καὶ νὰ διορθώσωσι πολλὰ πράγματα.»

Ἀπὸ τῆς παρατηρήσεως ταύτης ἄρχεται ὁ Mole-schott τοῦ μεγάλου αὐτοῦ κεφαλαίου τοῦ ἐπιγραφομένου: *Ἡ Ὑλὴ κυβερνᾷ τὸν Ἄνθρωπον*, χωρὶς νὰ παρατηρήσῃ ὅτι ἡ δευτέρα φράσις τῆς παραγράφου ταύτης φέρει ἐν ἐαυτῇ τὴν καταδίκην τοῦ συστήματος, ὅπερ θέλει νὰ ὑποστηρίξῃ, τοῦ περὶ τῶν σχέσεων τῆς θρέψεως πρὸς τὴν φυσικὴν καὶ διανοητικὴν κατάστασιν τοῦ ἀνθρώπου. Ὅτε ὁ γηραιὸς σύντροφος τοῦ Gæthe παρατηρεῖ αὐτῷ ὅτι «ἡ μετριότης καὶ ἡ φρόνησις δύνανται νὰ πράξωσι καὶ νὰ διορθώσωσι πολλὰ πράγματα,» ἀποδεικνύει διὰ τούτου ὅτι κατὰ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ κρίσιν, ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶνε μόνον σύνθετός τις ὕλη ἀλλ' ἔτι νοητικὴ δύναμις ἱκανὴ νὰ ἀποφασίξῃ ἐξ ἐαυτῆς ἐναντίᾳ πρὸς τὰς ὁρμὰς τῆς ὕλης. Ἀληθῶς θὰ ἀκολουθησάμεν τὸν συλλογιστικὸν τρόπον τῶν ὑλιστῶν, ὅστις καὶ ἐνταῦθα ὅπως καὶ πανταχοῦ εἶνε πλημμελὲς ἐν τῇ ἰδίᾳ αὐτοῦ βάσει, καὶ δὲν ὑποβαστάζεται ἢ διὰ σφαλερᾶς τινος ἰσορροπίας, ἣν καὶ παιδίον ἀρκεῖ νὰ ἀνατρέψῃ. Ὁ ἀντίπαλος τοῦ Liebig ἐπιβάλλεται νὰ ἀποδείξῃ ὅτι ἡ ὕλη κυβερνᾷ τὸν ἄνθρωπον, δικτεινόμενος ὅτι ἡ θρέψις ἐπιδρᾷ ἐπὶ τὸν ὀργανισμόν. Ὡς φυσιολογικὸν ὑποκείμενον, τὰ γεγονότα ταῦτα εἶνε ἐνδιαφέροντα καὶ διδακτικά, καὶ εἴμεθα εὐτυχεῖς ὅτι παρίσταται ἡμῖν ἐνταῦθα ἡ εὐκαιρία νὰ ὑμιλήσωμεν περὶ τούτων ἐν κεφαλαίῳ· ἀλλ' ὥς φιλο-

τορικὸν ὑποκείμενον εἶνε ὅ,τι ἀτελέστικτον ὑπάρχει ἐν τῷ κόσμῳ. Ἄς κρίνωμεν περὶ τούτου.

Ἦ εἰκλὼν τοῦ κεφαλαίου τούτου θὰ προσφέρῃ ἕνεκα τῆς ἰδίας αὐτοῦ φύσεως διπλὴν ὄψιν. Ἐν τῷ ὅπισθεν αὐτῆς, ἰχνογραφηθέντι ὑπὸ τῆς συγχρόνου φυσιολογίης, παρατηροῦμεν τὴν φυσικὴν ἐνέργειαν τῶν τροφῶν ἐν τῷ ἀνθρωπίνῳ ὀργανισμῷ· ἐν τῷ ἔμπροσθεν παρατηροῦμεν ὅτι ἡ ἐνέργεια αὕτη πόρρω ἀπέχει τοῦ νὰ κατασκευάζῃ τὸν ἄνθρωπον ὁλόκληρον, καὶ ὅτι ἡ ἀνθρωπίνη οὐσία ἐδρεύει ἐν ἀνωτέρᾳ τινὶ δυνάμει τῶν μεταμορφώσεων τῆς χολῆς καὶ τῶν χυλῶν, δυνάμει, ἥτις κυβερνᾷ τὴν ὕλην, καὶ εἶνε πολὺ μακρὰν τοῦ νὰ εἶνε δούλη αὐτῆς.

Πρῶτον λέγουσιν ὅτι ἡ ἐνέργεια τῆς διαίτης τῶν τροφῶν εἶνε διάφορος, ἐὰν αὗται συνίστανται ἐκ φυτῶν ἢ ἐκ ζώων. Τὰ ὄσπρια, τὰ ποτιστικὰ λάχανα περιέχουσι πολὺ ὕδωρ, ὀλίγον λίπος καὶ τεσσαρακοντάκις ὀλιγώτερον λεύκωμα ἢ τὸ κρέας. Ἀναλύοντες τὰ ἄλκατα, τὰ εὐρισκόμενα ἐν ταῖς διαφόροις ταύταις οὐσίαις, εὗρον ὅτι ἡ μὲν ἐκ τοῦ κρέατος δίαιτα φέρει τὴν ἐπικράτησιν τῶν φωσφορικῶν ἐν τῷ αἵματι, ἡ δὲ ἐκ τῶν φυτῶν δίαιτα τὸναντίον τὴν τῶν ἀνθρακικῶν. Ἔτι δὲ, αἱ λευκωματώδεις οὐσίαι τοῦ γλωροῦ μέρους τῶν λαχάνων δὲν εἶνε οὔτε λεύκωμα οὔτε ἰνίνη· πρέπει λοιπὸν νὰ λάβωσι τὴν πρώτην ταύτην μεταμόρφωσιν πρὶν ἀποτελέσωσι μέρος τοῦ αἵματος. Ὡσαύτως τὸ φυτικὸν λίπος δὲν εἶνε ἀληθὲς λίπος, ἀλλὰ μόνον στοιχεῖον γεννῶν τὸ λίπος. Πρέπει δὲ καὶ τοῦτο νὰ

λάβῃ πρώτην τινὰ μεταμόρφωσιν. Δικαίως λέγουσιν ὅτι ἡ διαφορὰ τῆς ἐνεργείας τοῦ κρέατος ἀρχίζει τὸ πρῶτον νὰ γίνεται ἐπαισθητὴ, οὐχὶ ἐν τῷ τελείως μορφωθέντι αἵματι, ἀλλ' ἤδη ἐν τῇ αἵματώσει, ἐν τῇ πέψει. Αἱ τροφαὶ αὐτὰι τοσούτῳ μᾶλλον εὐκόλως καταπέπτονται ὅσῳ τὰ συστατικὰ μέρη αὐτῶν πλησιάζουσι πλείοτερον πρὸς τὰ τοῦ αἵματος. Εἰς τοῦτο ἔπειτα ὅτι τὸ κρέας ἀρμόζει εἰς τὴν αἱμάτωσιν πλείοτερον τοῦ ἄρτου καὶ μάλιστα πλείοτερον τῶν ὀσπρίων. Τὸ μῆκος τῶν ἐντέρων εἶνε ἀνάλογον πρὸς τὴν ἐργασίαν τεύτην τῆς πέψεως κατὰ τὰς οὐσίας, καὶ πᾶρχει τούτου δείγμα. Ἐν τῇ νυκτερίδι, ἣτις τρέφεται ἐξ αὐτοῦ τοῦ αἵματος, τὸ μῆκος τοῦ ἐντερικοῦ σωλῆνος εἶνε τριπλοῦν μόνον τοῦ σώματος. Ἐν τῷ ἀνθρώπῳ, ὅστις καὶ ἐκ κρέατος ἄμα καὶ ἐκ φυτῶν διαίτεται (ὅπως παρρησιῇ τις καὶ ἐν τῷ συτήματι τῶν ὀδόντων αὐτοῦ, συγκειμένων ἐκ κυνοδόντων καὶ κοπτήρων) τὸ μῆκος τοῦ ἐντερικοῦ σωλῆνος εἶνε ἐξήκας μείζον τοῦ σώματος. Ἐν τῷ προβάτῳ, οὗ τινος ἡ τροφή εἶνε μόνον φυτική, τὸ ἔντερον εἶνε εἰκοσιοκταπλάσιον τοῦ σώματος. Ἡ αὕτῃ ἀνάλογος διαφορὰ εὐρίσκεται ἐν τῇ κατασκευῇ τοῦ σωμαχοῦ. Τὰ κρεωφόρα ζῶα ἔχουσι μικρότατον στόμαχον. Ὁ τοῦ ἀνθρώπου ἔχει σχῆμα ἀσκοῦ τινος κειμένου ἐγκαρσίως εἰς τὸ ἀνώτερον μέρος τῆς κοιλίας, καὶ ἔχων θύλακον μεγάλητερον ἢ τὰ προειρημένα. Τὰ μηρυκάζοντα, ἅτινα φυλάττουσι τὴν λαμβανομένην τροφήν κέκτηνται στόμαχον διηρημένον εἰς τέσσαρας κοιλότητες. Ὁ ἄνθρωπος κατεσκευάσθη πεμφτός. Ὁ

πως εἴπωμεν ἐν περόδῳ, αἱ ἀρχαῖαι διατάξεις, καὶ αἱ πυθιγόραιοι καὶ τὰ νεώτερα παραγγέλματα τοῦ J. J. Rousseau ὑπὲρ τῆς ἀποκλειστικῆς φυτικῆς διαίτης, καὶ τὰ τοῦ Helvétius ὑπὲρ τῆς ζωϊκῆς διαίτης, πρέπει νὰ ἀπορριφῶσιν ὡς ἀσύμφωνα πρὸς τὴν φύσιν.

Ἄν τὰ φυτὰ εἶνε ἥττον θρεπτικὰ τῶν ζώων, ὁ ἄρτος κατέχει διάμεσον τινὰ θέσιν. Ἐν τῇ κόλλῃ, ἥτις συνιστᾷ αὐτὸν διακρίνονται δύο λευκωματώδη σώματα· τὸ ἀδιάλυτον φυτικὸν λεύκωμα καὶ ἡ φυτικὴ κόλλῃ. Αἱ οὐσίαι αὗται διαφέρουσι τῆς ἰνίνης τοῦ σώματος καὶ ὀφείλουσι, κατὰ τὴν πέψιν, νὰ διαλυθῶσιν εἰς χυμούς. Ὑπάρχει ὀλιγώτερον λίπος ἐν τῷ ἄρτῳ ἢ ἐν τῷ κρέατι, ἀλλ' ὑπάρχουσι ἄμυλον καὶ σάκχαρι, ἅτινα μεταβάλλονται εἰς λίπος ἀφοῦ ἀποβάλλωσι μέρος τοῦ ὀξυγόνου αὐτῶν. Ἐκ τῶν διαφορῶν τούτων συγκρίσεων προκύπτει ὅτι τὸ αἷμα καὶ μετ' αὐτοῦ οἱ μῦς, τὰ νεῦρα, αἱ σάρκες, ἅπαντες οἱ ἴστοι ἀνανεοῦνται ταχύτερον διὰ τοῦ κρέατος ἢ διὰ τοῦ ἄρτου καὶ τῶν ὀσπρίων.

Ἐκ τούτου συμπεράζεται ὅτι, ἐπειδὴ τὸ αἷμα διδίδει γέννησιν εἰς τοὺς ἴστους, εἰς τὰς ἐκκρίσεις καὶ ἀποκρίσεις τοῦ σώματος, καὶ ἐπειδὴ καὶ ὀρίζεται ἐκ τῆς ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου λαμβανομένης τροφῆς, ἡ πρώτη διαφορὰ ἦν παρατηροῦν μεταξὺ τῆς φυτικῆς διαίτης καὶ τῆς ζωϊκῆς ὀφείλει νὰ ἐκτείνῃ τὴν ἐαυτῆς ἐπίδρασιν ἐπὶ πάντα τὰ φαινόμενα τῆς ζωῆς.

Ἄν τις ἔμενεν ἐν τῷ συμπεράσματι τούτῳ, οὐδὲν θὰ εἶχομεν νὰ ἀντεῖπωμεν. Συνομολογοῦμεν τοῖς ἡμε-

τέροις ἀνταγωνισταῖς ὅτι ἐλαττοῦται ἡ ὀρεξίς ὑγιоῦς ἀνθρώπου, ἐσθλόντος πάντοτε κρέας ἀνευ σαλάτας. Παρεδεχόμεθα ὅτι ἂν αἱ Ἰνδικαὶ κυνηγετικαὶ φυλαὶ ἐμφανίζουσι δύναμιν μυῶνων παροιμιώδη, ἐνῶ οἱ νησιῶται τοῦ Εἰρηνικοῦ ὠκεανοῦ ἔχουσι μυῶνας ἰσχυροῦς, τοῦτο προέρχεται (κατὰ μέρος) ἐκ τοῦ ὅτι οἱ πρῶτοι καταβροχθίζουσι κατ' ἀνάγκην σάρκας ζώων, ἐνῶ οἱ δεῦτεροι ζῶσιν ἐκ λαχάνων καὶ ὀπωρῶν. Συμφωνοῦμεν ὅτι ἡ μκληκότης καὶ ἡ ἔλλειψις χαρακτῆρος τῶν ἐντεῦθεν τοῦ Γάγγου Ἰνδῶν προέρχεται πῶς ἐκ τῶν φυτικῶν τροφῶν ἀφ' ὧν ζῶσι—ὅτι ὁ φιλόσοφος Haller παρεπονεῖτο διὰ νωθρότητα ὅτε ἐπὶ τινος ἡμέρας περιωρίσθη εἰς τὴν φυτικὴν δίαιταν—ὅτι ἔνεκ τοῦ ἐνεντίου μοῖρα στρατοῦ, εἰς ὃ ἀνῆκεν ὁ Villermé κατὰ τὸν Ἰσπανικὸν πόλεμον προσεβλήθη ὑπὸ . . . διερροίας (συγγνώμην διὰ τὴν εἰκόνα! ἀλλ' ἱστορῶ), ἀδυναμίας καὶ ἰσχύοτητος διότι ἦτον ἠναγκασμένη ἐπὶ ὁκτῶ ἡμέρας νὰ ζῇ ἐκ κρέατος. Συμφωνοῦμεν ἔτι ὅτι οἱ Ἰνδοὶ τῆς Κολομβίας κατὰ τὸ πλεῖστον μέρος τοῦ χρόνου ἐσθίουσι ῥίζας, ὧν εἴκοσιν, εἶδῃ ἐκ τῶν εὐχυμοτέρων εἶνε ἰθαγενῆ—ὅπερ προξενεῖ ἡμῖν ἄφατον ἡδονήν—καὶ ὅτι οἱ κῆτοιχοι μεταφέρονται ἀπὸ τοῦ ἐνὸς τόπου εἰς τὸν ἄλλον ἵνα τρώωσι τὰς ῥηθείσας ῥίζας, αἵτινες ὀριμάζουσι διαδοχικῶς. Ἀσμένως πιστεύομεν ὅτι ἡ πίστις εἰς τὴν μετεμψύχωσιν ὑπάρχει ἔτι παρὰ τοῖς Μαλαθαρικοῖς, ὅτι ἔχουσι νοσοκομεῖα χάριν τῶν ζώων καὶ ὅτι διατρέφουσιν ἐν τοῖς νοοῖς γαλάς, ὧν ὁ φόνος ἀπγορεύεται. Εἰζεύρομεν ἔτι ὅτι οἱ Ἰσλανδοὶ, οἱ Kamtschadales, οἱ Λά-

πονες, οἱ Σαμογέδες ζῶσι μόνον κατὰ τὸ πλεῖστον τοῦ χρόνου ἀπὸ τῆς ἀλειτουργίας, ἐνῶ οἱ κυνηγοὶ τῶν ὀσίων τῆς Ἀμερικῆς τρέφονται ἐκ τῆς σαρκὸς τοῦ βοιάσου. Ναὶ κύριοι, δίδομεν ὑμῖν, ἢ μᾶλλον ἀφίνομεν ὑμᾶς ἀφθό-
νως νὰ λάβετε πᾶν ὅ,τι ζητεῖτε ἐκ τῆς φυσιολογίας. Ἄλλ' ἀληθῶς τί ταῦτα ἀποδεικνύουσιν ἐπὶ τῆς προ-
σωπικότητος τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου; Εἰλικρινῶς, ποῖον φῶς τὰ πειράματα ταῦτα ἐπιχέουσιν εἰς τὴν ὑπό-
θεσιν, ποῖα σχέσις ὑπάρχει; Ποῦ βλέπετε ὅτι ἡ χη-
μεία αὕτη ἀποδεικνύει τὴν μὴ ὑπαρξίν τῆς ψυχῆς; Τί γίνεται λοιπὸν ἡ ἐπιστημονικὴ μέθοδος ἡ κελεύουσα νὰ μὴ προχωρῇ τις ἢ δι' ἐπαγωγῶν καὶ συμπερασμά-
των; Πῶς κοινωνεῖτε οὕτω κακῶς πρὸς τὴν σχολαστικό-
τητα τῶν ἡμετέρων προγόνων; Ἀναμφιβόλως, ἀγνοοῦ-
μεν τίς εἶνε μᾶλλον ἀξιοθχύμαστος ἡ τόλμη τῶν φυ-
σιολόγων τούτων, ἢ ἡ πλάνη των. Μᾶς φέρουσιν εἰς
τὸ χεῖλος τῆς ἀβύσσου καὶ μᾶς λέγουσιν: Πηδήσατε!
Νομίζουσι λοιπὸν ὅτι κατεσκεύασαν γέφυραν ἐξ ὑφα-
σμάτων τινῶν ἀράχνης; Ἀληθῶς πρέπει νὰ θεωρῶσι
τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα ἐκ γενετῆς τυφλὸν ὥστε νὰ ἀξιῶσι
νὰ κοιμίσωσιν αὐτὸ διὰ τοιοῦτων μεθόδων. Καὶ ὄν-
τως, τίς δὲν θέλει ἐκπλαγεῖ μανθάνων ὅτι ὡς συμ-
πέρασμα ἐκ τῶν εἰρημένων γεγονότων κατὰ τὸ μᾶλ-
λον ἢ ἥττον ἀτελῶν προσφέρουσιν ἡμῖν πομπωδῶς τὴν
ἐξῆς ἀπόφασιν.

—Εἶνε βέβαιον, ὡς ἀποδεικνύουσιν πλεῖσται πα-
ρατηρήσεις καὶ πειράματα γενόμενα ἐπὶ μεγάλῃς κλί-
μακος, ὅτι ὁ ἄνθρωπος ὀφείλει κατὰ μέρος τὴν προ-

νομιμοῦχον τάξιν, ἣν κατέχει ὡς πρὸς τὰ ζῶα, εἰς τὴν δύναμιν τοῦ νὰ τρέφεται ποτὲ μὲν διὰ φυτῶν μόνον, ποτὲ δὲ διὰ κρέατος¹.

Καὶ ἄλλας τὰς ἐξῆς:—Ἡ ὕλη εἶνε ἡ βάσις πάσης πνευματικῆς δυνάμεως, πικνὸς ἀνθρωπίνου καὶ γηίνου μεγαλείου².

Ἡ λέξις ψυχὴ ἐκφράζει, ἀνατομικῶς θεωρουμένη, τὸ σύνολον τῶν λειτουργιῶν τοῦ ἐγκεφάλου καὶ τοῦ νωτιαίου μυελοῦ καὶ φυσιολογικῶς, τὸ σύνολον τῶν λειτουργιῶν τῆς ἐγκεφαλικῆς αἰσθήσεως³.

Ἡ ἀνάλυσις δὲν εὐρίσκει ἐν τῇ συνειδήσει, ἐν τῷ σεβαστῷ τούτῳ ὁρμεμφύτῳ καὶ τῇ ἀθανάτῳ φωνῇ, ἡ μηχανισμόν ἀπλούστατον, τὸν ὁποῖον αὕτη κανονίζει ὡς ἐλατήριον⁴.

Τοιαῦται ἀποφάνσεις δὲν στεροῦνται τόλμης. Ἀλλ' ἐπὶ πᾶσι τούτοις ἂν τις ἀνέγνω ἐν τῷ προηγηθέντι κεφαλαίῳ τὰς πρὸς ἀπόδειξιν τῆς μὴ ὑπάρξεως ἡμῶν γενομένων ἀποφάνσεις, δὲν ἔχει πλέον νὰ ἐκπλαγῇ πρὸς οὐδέν.

Ἄν εἶνε ἀληθὲς ὅτι τὰ ἡδύσματα συντελοῦσιν εἰς τὴν πέψιν, λέγει ὁ Moleschott, ἂν ὁ ἐκ πιτύρου ἄρτος αἰ ὀπῶρσι καὶ ἰδίως σὺν κά τινι, κατόπιν τῶν ὁποίων πίνει τις νῆστις ψυχρὸν ὕδωρ, ἐπιταχύνουσι τὰς κενώσεις, ἂν αἰ γογγύλῃ, τὰ ῥέφανα, τὰ πράσσα, ἡ

¹ Circulation de la vie, II, 69.

² Force et Matière ch. v.

³ Dictionnaire des Sciences médicales.

⁴ M, Taine, Philosophes français.

βκνίλλη ἐγείρουσι σφοδροτάτας ὀρέξεις, ἂν ὁ οἶνος, τὸ τέιον, ὁ καφρὲς ἔχουσιν ἰσχὺν εἰς τὴν κατὰστασιν τοῦ ἐγκεφάλου, ἀποδεικνύεται ὅτι ἡ ὕλη κυβερνᾷ τὸν ἄνθρωπον. . .

Οὐδέποτε ἀμφοβάλλομεν περὶ τούτου. Εἰξεύρετε τί πρέπει νὰ πράξετε ὅπως ἀποκτήσετε εὐγλωττίαν; Νὰ μὴ τρώγετε μήτε κάρυα μήτε ἀμύγδαλα, καὶ ἐπειδὴ ἡ φωνὴ καὶ ὁ λόγος ἐξαρτῶνται, φαίνεται, ἐκ τῶν κινήσεων τῶν μυῶν τοῦ λάρυγγος, πρέπει νὰ προτιμήσετε τῆς λιπαρᾶς διακίτης δίξιταν φυτικήν.

Θέλετε ἀπόδειξιν πειστικὴν τοῦ ὅτι ἡ διάνοις καὶ ἡ ὕλη ἔχουσιν οὐσιώδη πρὸς ἀλλήλας σχέσιν; Ἐμβλέψατε εἰς τὸ βάθος τοῦ δοχείου τοῦ καφὲ ὑμῶν. Ὁ καφρὲς, ὡς τὸ ἀτμόπλουν καὶ ὁ ἡλεκτρικὸς τηλέγραφος, φέρει εἰς κυκλοφορίαν σειρὰν σκέψεων, γεννᾷ ῥεῦμα ἰδεῶν, φαντασιῶν, ἐπιχειρημάτων, ἄγων καὶ φέρων ἡμᾶς πάντας. Εἶνε φανερόν ὅτι ἡ ἀνάγκη ἡ γεννηθεῖσα ἐξ ἐκλεκτικῆς συγγενείας τῆς ἀνθρωπότητος μετὰ τοῦ καφὲ καὶ τοῦ τείου, κατέστη τοσοῦτω μᾶλλον ἐναργεσττέρα καὶ καθολικωτέρα ὅσῳ αἱ διανοητικαὶ ἀνάγκαι καὶ ἐκ τοῦ πολιτισμοῦ ἐπιβαλλόμεναι κηξήθησαν — Ἡ ὕλη ἄρα κυβερνᾷ τὸν ἄνθρωπον, συμπεραίνει μετ' ἀγχινοίας ὁ Moleschott.

Ἐν τοιοῦτῳ συστήματι εἶνε φανερόν, ὅπως ἤδη διείδομεν, ὅτι ἡ ἐλευθερία τῆς ἀνθρωπίνης θελήσεως καθολοκληρίαν καταστρέφεται — ὁ Moleschott ἀνακηρύττει τοῦτο. Οὐ μόνον ὁ ἀήρδν καθ' ἐκάστην στιγμήν τοῦ βίου ἡμῶν ἀναπνέομεν, τροποποιεῖ τὸν ἀέρα τὸν

Authorized licensed use limited to: 172.21.0.5.

Downloaded on 14/05/2024 06:14:44 UTC from Psifiako Apothetirio Dimosias
Restrictions apply.

ἐν τοῖς πνεύμοσι, μεταβάλλει τὸ φλεβικὸν αἷμα εἰς ἀρτηριακόν, οὐ μόνον μεταμορφοῖ τοὺς μῦς εἰς κρεατίνην καὶ κρεατινίνην, τὸν μὺν τῆς καρδίας εἰς ὑποξανθίνην, τὸν ἰστὸν τοῦ μυὸς εἰς ὑποξανθίνην καὶ οὐρικὸν ὄξύ, ἀλλὰ μεταβάλλει ὡπαύτως ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν, τὴν σύνθεσιν τοῦ ἐγκεφάλου καὶ τῶν νεύρων. Καὶ αὐτὸς ὁ ἀήρ ὃν ἀναπνέομεν μεταβάλλεται καθ' ἑκάστην, δὲν εἶνε ὁ αὐτὸς ἐν τοῖς δάσεσι καὶ ἐν ταῖς πόλεσι, δὲν εἶνε ὁ αὐτὸς ὑπεράνω τοῦ ὕδατος καὶ ἐπὶ τῶν ὀρέων, δὲν εἶνε ὁ αὐτὸς ἐν τῷ ὕψει πύργου τινὸς καὶ ἐν τῇ ὁδῷ. Τροφή, γένεσις, ἀγωγή, σχέσεις, τὰ πάντα πέριξ ἡμῶν ἀναστρέφονται ἐν σταθερᾷ καὶ ἀμοιβαίᾳ κινήσει.—Πᾶσαι αἱ προτάσεις αὗται εἶνε ἀληθεῖς. Ἀποδεικνύουσιν ὅτι ὁ ἄνθρωπος εὐρίσκεται ἐν τῷ μέσῳ κόσμῳ εἰς οὗ τὴν ἐνέργειαν ὑπόκειται· ἀποδεικνύουσιν ἴσως ἔτι ὅτι τὸ αὐτεξούσιον δὲν εἶνε οὕτως ἀπόλυτον ὥς ἐνθουσιώδεις τινὲς ψυχολόγοι τὸ ἐμεγάλυναν· δὲν ἀποδεικνύουσιν ὅμως ὅτι ἡ ἀνθρωπίνη θέλησις δὲν ὑπάρχει.

Πάντες οἱ ὕλισται δὲν προχωροῦσι τοσοῦτον ὥστε νὰ ἀρκεσθῶσιν ὅτι ὁ ἄνθρωπος δὲν ἔχει συνείδησιν τῆς ὑπάρξεως αὐτοῦ, καὶ ὅτι δὲν ἔχει ἀκόμη τὴν ἐλευθερίαν τῶν ἀποφάσεων καὶ τῶν πράξεων αὐτοῦ. Ὁ Büchner εἶνε ἡττον ὑπερβολικός. Λέγομεν μετ' αὐτοῦ ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶνε τὸ ἔργον τῆς φύσεως, ὅτι τὸ πρόσωπον, αἱ πράξεις, ἡ διάνοια, καὶ αὐτὴ ἡ θέλησις, ὑπόκεινται εἰς τοὺς νόμους τοὺς διέποντας τὸ σύμπαν. Αἱ πράξεις καὶ διαγωγή τῶν ὄντων ἐξαρτῶνται ἀνευ ἀντι-

ρήσεως ἐκ τῆς ἀναισθησίας αὐτῶν, τοῦ χαρακτῆρος, τῶν ἡθῶν καὶ τῆς κρίσεως τοῦ λαοῦ ἢ τοῦ ἔθνους, οὗτινος εἶνε μέλος, καὶ τὸ ἔθνος τοῦτο εἶνε μέχρι τινὸς τὸ προϊὼν ἐξωτερικῶν σχέσεων ἐν αἷς ζῇ καὶ ἐν αἷς ἀνεπτύχθη. Δύναται τις π. χ. νὰ παρατηρήσῃ μετὰ τοῦ Desor ὅτι ὁ ἀμερικανικὸς τύπος ἀνεπτύχθη ἀπὸ τῶν πρώτων ἀγγλῶν ἀποίκων πρὸ δύο καὶ ἡμίσεως ἑκατονταετηρίδων. Τὸ ἀποτέλεσμα τοῦτο δύναται νὰ ἀποδοθῇ κυρίως εἰς τὴν ἐπίδρασιν τοῦ κλίματος, Ὁ ἀμερικανικὸς τύπος, διακρίνεται διὰ τῆς ὀλιγοσαρκίης, τοῦ μακροῦ τραχήλου, τῆς δραστηρίου καὶ πάντοτε πυρετώδους κράσεως. Ἡ μικρὰ ἀνάπτυξις τοῦ ἀδενώδους συστήματος δίδει εἰς τὰς ἀμερικανίδας γυναῖκας, τὴν τρυφεράν καὶ αἰθερίαν ἐκείνην ἑκφρασίαν, ἡ πυκνότης, τὸ μῆκος καὶ ἡ ξηρότης τῆς κόμης δύνανται νὰ προέρχωνται ἐκ τῆς ξηρότητος τοῦ αἵματος. Πιστεύεται ἐκ παρατηρήσεως ὅτι ἡ εὐκίνησις τῶν Ἀμερικανῶν αὐξάνει διὰ τοῦ βορειανατολικοῦ ἀνέμου. Ἐκ τῶν γεγονότων τούτων προκύπτει ὅτι ἡ μεγίστη καὶ ταχεῖς ἀνάπτυξις τῆς Ἀμερικῆς εἶνε κατὰ τι ἀποτέλεσμα φυσικῶν αἰτιῶν. Ὡς ἐν τῇ Ἀμερικῇ, οὕτω καὶ ἐν τῇ Αὐστραλίᾳ οἱ Ἀγγλοι ἔδωκαν γενέσιν νέου τύπου, κυρίως ἐν τῇ μεσημβρινῇ Νέᾳ Γαλλίᾳ. Οἱ ἄνδρες ἐκεῖ εἶνε λίαν ὑψηλοὶ, ἰσχυροὶ καὶ νευρώδεις, αἱ γυναῖκες μεγάλῃς ὠραιότητος ἀλλὰ λίαν ἐφημέρου. Οἱ νέοι ἄποικοι δίδουσιν αὐταῖς τὴν ἐπωνυμίαν Cornstalks (καλάμη στάχως). Ὁ χαρακτῆρ τοῦ Ἀγγλοῦ φέρει τὸν τύπον τοῦ νεφελώδους καὶ σκοτεινοῦ αὐρανοῦ,

Authorized licensed use limited to: 172.21.0.5.

Downloaded on 14/05/2024 06:14:44 UTC from Psifiako Apothetirio Dimosias Istoria
Restrictions apply.

τοῦ πυκνοῦ ἀέρος τῶν στενῶν ὁρίων τῆς γενεθλίου αὐτῶν χώρας. Ὁ Ἰταλὸς τούνκντιον ὑπομιμνήσκει ἡμᾶς ἐν ὄλῳ αὐτοῦ τῷ χρακτῆρι, τὸν αἰὶ ὠραῖον Οὐράνιον καὶ τὸν θερμὸν ἥλιον τοῦ Ἰταλικοῦ κλίματος. (Ἀλλ' οἱ Ῥωμαῖοι πολὺ μετεβλήθησαν ἀπὸ δύο χιλιάδων ἐτῶν). Αἱ ιδέαι καὶ τὰ φαντασιώδη διηγήματα τῶν Ἀνατολικῶν ἐθνῶν εὐρίσκονται ἐν ἐσωτάτῃ συναφείᾳ πρὸς τὴν πλουσίαν βλάστησιν τὴν περικυκλοῦσαν αὐτούς. Ἡ κατεψυγμένη ζώνη δὲν παράγει ἢ ἀδύνατα δενδρύλλια, δένδρα ἄγρια καὶ φυλὴν ἀνθρώπων μικρῶμων ὀλίγον ἢ οὐδαμῶς ἐπιδεικτικῶν πολιτισμοῦ. Οἱ κάτοικοι τῆς διακεκαυμένης ζώνης εἶνε ὡσαύτως ὀλίγον ἐπιτήδειοι πρὸς ἀνωτάτην τινὰ ἀνάπτυξιν. Μόνον δὲ ἐν ταῖς χώραις ἔνθα τὸ κλίμα, τὸ ἔδαφος καὶ αἱ ἐξωτερικαὶ σχέσεις τῆς γῆϊνης ἐπιφανείας προσφέρουσιν μετρίότητα καὶ μέσον τινὰ ὅρον, ἐνταῦθα μόνον ὁ ἄνθρωπος δύναται νὰ ἀπαντήσῃ τὸν βαθμὸν ἐκεῖνον τῆς ἀνωτάτης διανοητικῆς ἀναπτύξεως ὅστις καθίσταται αὐτὸν οὕτως ὑπέροχον τῶν περικυκλούντων αὐτὸν ὄντων.

Πᾶσαι αἱ παρατηρήσεις αὗται, δὲν ἀποδεικνύουσιν ὅτι ἡ ὕλη κυβερνᾷ τὸν ἄνθρωπον καὶ ὅτι ἡ θέλησις, καὶ ἡ προσωπικότης ἡμῶν εἶνε χίμαιρα. Ὁφείλομεν μάλιστα νὰ παρατηρήσωμεν εἰς τὸν συγγραφέα τῆς *Δυνάμεως καὶ Ἰδέας*, ὅτι τὰ ἄτομα μᾶλλον εἶνε τὰ ποιοῦντα τὰ ἔθνη, ἢ ὅτι τὰ ἔθνη δημιουργοῦσι τὰ ἄτομα. Καθὼς δὲ ἔγραφεν ὁ Stuart Mill, προϊόντος τοῦ χρόνου εὐρίσκεται, ὅτι τὴν ἀξίαν τῶν ἐθνῶν, ἀπο-

τελεῖ ἡ ἀξία τῶν ταῦτα συνιστῶντων ἀτόμων. Καὶ οὕτε τὰ καθιδρύματα, οὕτε οἱ νόμοι, οὕτε αἱ κυβερνήσεις ἀποτελοῦσι τὸ μεγαλεῖον τῶν ἐθνῶν, ἀλλ' ἡ ἀξία καὶ ἡ ἀγωγή τῶν πολιτῶν. Ἐν τῇ ἀτομικότητι λοιπὸν τῶν ἀνθρώπων κεῖται ἡ πρόοδος τῶν λαῶν, οὐχὶ δὲ ἐν ταῖς ἄλλαις τῶν λαῶν καθολικαῖς περιστάσεσι. Μάτην θὰ εἴπωσιν ὅτι ἡ ἀτομικότης αὕτη οὐδὲν ἄλλο εἶνε ἢ τὸ ἀναγκαστὸν ἀποτελέσμα τῶν σωματικῶν διαθέσεων, δηλ. τῆς ἀνατροφῆς, τῆς παιδεύσεως, τοῦ παρὰδείγματος, τῆς θέσεως, τῆς τύχης, τοῦ γένους, τῆς ἐθνικότητος, τοῦ κλίματος, τοῦ ἐδάφους, τῆς ἐποχῆς, κλ., ὑπάρχει ἐν τῷ ἀνθρώπῳ δύνάμις πολὺ ἀνωτέρα πάντων τούτων, δύνάμις, ἣν οἱ ἀρνούμενοι οὗτοι δὲν θέλουσι νὰ ἴδωσι καὶ ζητοῦσι νὰ τὴν ἀποκρύψωσιν ὑπὸ τὴν ὁμίχλην τῶν λόγων των. Ὅπως τὸ φυτὸν, λέγουσιν, ἐξαρθᾶται ἐκ τοῦ ἐδάφους ὅπου ἔβαλε ρίζας, οὐχὶ μόνον κατὰ τὴν ἐκυτοῦ ὑπαρξιν, ἀλλὰ καὶ τὸ μέγεθος, τὴν μορφήν καὶ τὸ κάλλος· ὅπως τὸ ζῶον εἶνε μέγα ἢ μικρὸν, ἡμερον ἢ ἄγριον, ὠραῖον ἢ ἄσχημον κατὰ τὰς ἐξωτερικὰς αὐτοῦ περιστάσεις, οὕτω καὶ ὁ ἄνθρωπος κατὰ τὴν σωματικὴν καὶ πνευματικὴν αὐτοῦ φύσιν δὲν εἶνε ὀλιγώτερον τὸ προῖόν τῶν αὐτῶν ἐξωτερικῶν περιστάσεων, τῶν αὐτῶν συμβεβηκότων, τῶν αὐτῶν διαθέσεων, καὶ ἐπομένως δὲν εἶνε τὸ πνευματικὸν ὄν, ἀνεξάρτητον καὶ ἐλεύθερον, ὅποιον οἱ ἡθικολόγοι ζωγραφοῦσιν αὐτό. . . Οἱ Κύριοι οὗτοι παρὰδόξως ἀποφεύγουσι νὰ εἶνε πνευματικοί, καὶ ἀληθῶς εἰμῆθα πολὺ φιλόφρονες ἐπιμένοντες. Ἀλλὰ χωρὶς νὰ

ἀναπρεώμεθα ἰδίᾳ εἰς αὐτοὺς, ἔχομεν δίκαιον νὰ ὑποστηρίξωμεν τὴν πνευματικότητα τοῦ ἀνθρώπου, καὶ νὰ ἀναιρέσωμεν διὰ φωτεινῶν καὶ λαμπρῶν παραδειγμάτων ἰσχυρᾶς βουλῆσεως, τὴν θεωρίαν ταύτην, ἣτις μεταβάλλει τὴν ἀνθρωπίνην θέλησιν εἰς λειτουργίαν βαρομέτρου.

Πρέπει ἐκουσίως νὰ κλείσωμεν τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐνώπιον ὠραίων καὶ σεβαστῶν γεγονότων τῆς ἀνθρωπίνης ἱστορίας, πρέπει νὰ προτιμήσωμεν ζοφεράς καὶ ἀρηρημένας θεωρίας ἐνδόξων ἀληθειῶν, πρέπει νὰ θυσιάσωμεν τὰ σεμνότατα μνημεῖα τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας εἰς τὴν χίμαιραν μονομανίας, ὅπως τολμήσωμεν νὰ ἀρνηθῶμεν τὴν ἰσχὺν τῆς θελήσεως, τὴν ἀξίαν τῆς ἐνεργείας αὐτῆς, τὸ ἐλεύθερον τῶν ἀποφάσεων, αὐτὰ τὰ θαύματα τῆς σταθερότητός της καὶ νὰ θέσωμεν ἀντ' αὐτῆς ἀμυδράν καὶ συγκεχυμένην σκιάν γενομένην ἐξ ἡλίου μεμηχανημένου ἐν τῷ θεάτρῳ. Καὶ ἀληθῶς, δὲν βλέπομεν τὴν ὠφέλειαν, ἣν δύναται τις νὰ πορισθῇ ἐκ τῆς ἀντικαταστάσεως ταύτης. Παρρηγοριζοῦντις τὸ μεγαλεῖον τοῦ ἀνθρώπου ἰσχυρογνωμόνως δικτεινόμενος, ὅτι δὲν κέκτεται οὐδεμίαν προσωπικὴν δύναμιν καὶ ὅτι πᾶσαι αὐτοῦ αἱ πράξεις εἶνε ἀναγκαστικαὶ καὶ ἄφικτον ἀποτέλεσμα τῶν φυσικῶν αὐτοῦ κλίσεων, τῶν ὁργανικῶν αὐτοῦ τάσεων, τῶν ὕλικῶν αὐτοῦ ὁρμῶν. Καταβιβάζει τις τὴν ἀξίαν αὐτοῦ κάτωθεν καὶ τῆς κοινοτάτης διανοίας, καὶ ἀντιφάσκει πρὸς τὰ ἐξοχώτατα καὶ θαυμαστότατα παραδείγματα, ἀτινα περιλάμπουσι τὸ μέτωπον τῆς ἀνθρωπότητος

καὶ στέφουσιν αὐτὸ δι' ἀφθάρτου δόξης. Ὡς ἀνοίξωμεν πάντα τὰ χρονικά τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, ὡς ἀναγνώσωμεν προπάντων τὰς σελίδας τοῦ ἡμετέρου αἰῶνος, οὕτω μεγάλου ἤδη γενομένου διὰ τῶν γονίμων ἀναγκάλυψαν καὶ τῶν ὑπ' αὐτοῦ ἀποκαλυφθεισῶν δυνάμεων, καὶ θὰ πεισθῶμεν ὅτι ἡ μεγαλοφυΐα δὲν εἶνε μόνον ἀποτέλεσμα ὑλικῶν περιστάσεων καὶ μάλιστα νότος τῶν νεύρων, ἀλλ' ὅτι τὸν ἀνάντιον ἀναδεικνύεται ὑπερτέρα δύναμις τῶν περιστάσεων τούτων, πολλάκις καθυποτάχσασα αὐτὰς, κυβερνήσασα ἢ νικήσασα. Πολλοὶ ἀπέχοντες τοῦ νὰ ἀποδεχθῶμεν τὸν ἀνθρώπον ὡς ἄδρακός ἐν, οὗ τινος τὰ ἔργα ἦσαν προῖον ὁρμεμφύτου, συνηθειῶν, ἀναγκῶν, ἐπιθυμιῶν, ὁργανικῶν διαθέσεων, ἔχοντες ὑπὲρ ἡμῶν τὸ κύρος τῶν πραγμάτων, ἀποφκινόμεθα ὅτι ἡ διάνοια κυβερνᾷ τὴν ὕλην καὶ ὅτι ἡ ἀξία τοῦ ἀνθρώπου κεῖται ἀκριβῶς ἐν τῇ ὑπεροχῇ καὶ τῇ κυριαρχίᾳ ταύτῃ τῆς διανοίας.

Ἵνα σαφηνίσωμεν τὴν πρότασιν ταύτην, καὶ ἀνατρέψωμεν δι' αὐτῶν τῶν παρχδειγμάτων τὸν δυστυχῶς αὐθάδη ἰσχυρισμὸν τῶν προμάχων τούτων τοῦ ὕλισμοῦ, ἀποβλέψωμεν ἐπὶ μικρὸν εἰς τὸ πανόραμα τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας καὶ ὡς ἐπιδείξωμεν συγχρότως διὰ τῶν ἐπιφανῶν τούτων ὑπομνημάτων, εἰς πάντας τοὺς αἰσθανομένους τὴν καρδίαν των πλλομένην ὑπὲρ τῆς ἀγάπης τῆς ἀνθρωπότητος, εἰς πάντας ἐπίσης, οἵτινες, νέοι καὶ ἄπειροι εἰσερχόμενοι εἰς τὴν ὁδὸν τοῦ βίου, ἤθελον ἐμπέσει εἰς τὸν πειρασμὸν νὰ ἀκούσωσι τοὺς ψευδεῖς λόγους τοῦ ὕλισμοῦ καὶ προστοι-

μάσει οὕτω τὸν ἄφυκτον ὄλεθρον τῆς ἐαυτῶν ἀξίας, ἃς ἐπιδειξόμεν αὐτοῖς τὴν εἰκόνα τὴν οὕτως εὐάρεστον εἰς τὰ ἡμέτερα αἰσθήματα, τὴν οὕτως ὠφέλιμον εἰς τὰς ἡμετέρας σκέψεις, τὴν οὕτω μέγα κράτος ἔχουσαν εἰς τοὺς ἡμετέρους πόθους, τὴν εἰκόνα τῶν ἐνεργῶν καὶ δραστηρίων ἐκείνων ἀνδρῶν, οἵτινες ἐκ τῶν κατωτάτῳ τάξεων ἀνυψώθησαν διὰ τῆς ἰδίας αὐτῶν δυνάμεως εἰς τὴν κατάντησιν τοῦ κόσμου, εἰς τὸν θρόνον τῆς κυριάρχου δικαιοσύνης.

Ἐν ὥραίῳ τινὶ βιβλίῳ, οὗτινος ἡ ξένη ἐπιγραφή δὲν εἶνε ἀρκούντως σαφής, οὐδὲ ἀρκούντως ἐπαγωγός, ἀλλ' ὅπερ ὤφειλε νὰ εὐρίσκεται εἰς τὰς χεῖρας πάσης τῆς νεολαίας (Self-Help, ἢ χαρακτήρ, ἀγωγή, καὶ εὐστάθεια σχολιαζόμενα ὑπὸ βιογραφιῶν), ἀγαθός τις ἀνὴρ ὁ Samuel Smiles, συνήγαγε τὰ παραδειγματὰ τῶν ἀνδρῶν τούτων τῶν ἡρώϊκόν φρόνημα κεκτημένων, οἵτινες ὑπερέβησαν πάντα τὰ προσκόμματα καὶ διὰ ζωστικῆς πράξεως καὶ ἐνεργείας ἀνῆρσαν τὴν παραδόξον ταύτην θεωρίαν, τὴν ζητοῦσαν νὰ καταβιβάσῃ ἀντὶ νὰ ἀναβιβάσῃ τὸν ἀνθρώπον. Διὰ τοιούτων παραδειγμάτων, ἡ ψυχὴ ἀνυψοῦται πρὸς τὴν ἀλήθειαν τοῦ ἰδανικοῦ αὐτῆς. Ἐκπληροῦμεν καθήκον νὰ χαιρέτήσωμεν τὸ αὐτοβιογραφικὸν πάνθεον τῶν ἐπιφανῶν τούτων ἀνδρῶν, ὧν τὸ κλέος ὤφειλε νὰ φέρεται πανταχοῦ ἐπὶ τῆς πτέρυγος τῶν τεσσάρων τοῦ Οὐρανοῦ ἀνέμων.

Τὰ ἐξῆς καθολικὰ ἢ μερικὰ γεγονότα καὶ αἱ θεωρίαι, ἃς γενῶσι, προσφέρονται εἰς ἐκείνους, οἵτινες μετὰ

τῶν ΚΚ. Moleschott, Büchner καὶ συντροφίαις ἀποφαίνονται ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἀκολουθεῖ τὰς κλίσεις αὐτοῦ, καὶ ὅτι ἡ διάνοις οὐδὲν ἰσχύει πρὸς τὰς φυσικὰς καὶ ἐπικτήτους ὁρμὰς.

Σοφοί, λόγιοι, καλλιτέχναι, οἱ ἀφιερούμενοι εἰς τὴν διδασκαλίαν τῶν ὑψίστων ἀληθειῶν καὶ ἐκεῖνοι, ὧν ἡ εὐγένεια ἀπ᾿ αὐτῶν συνίσταται ἐν τῇ ψυχικῇ αὐτῶν κερτερίᾳ, οὐδέποτε ἀνέκους κυρίως εἰπεῖν εἰς ὠρισμένην τινὰ τάξιν, ὠρισμένον τινὰ βῆθμον τῆς κοινωνικῆς ἱερarchίας. Ἐξῆλθον ἀδιὰφόρως ἐκ παστῶν τῶν τάξεων, ἐκ παστῶν τῶν κλάσεων, ἐκ τοῦ ἐργαστασίου ἢ τοῦ ἀγροῦ, τῆς καλύβης ἢ τοῦ μεγλοπρεποῦς μεγάρου. Οἱ πενέστατοι κατέλαβον ἐνίοτε τὰς ὑψίστας θέσεις, καὶ οὐδεμία δυσχέρεια ὅσον ἄλλως καὶ ἂν ἦτο ἀνυπέρβλητος κατ' ἐπιφάνειαν, ἡδυνήθη νὰ παρεμβάλη πρόσκομμα εἰς τὴν πορείαν των. Αἱ δυσχέρεια αὐτῶν πολλάκις φαίνονται ὅτι ὑπῆρξαν οἱ κάλλιστοι αὐτῶν βοηθοί, διότι ἠνάγκασαν αὐτοὺς νὰ ἐπιδείξωσι πᾶν ὅ,τι ἦσαν ἱκανοὶ νὰ διαπραξῶσι διὰ τῆς αὐτῶν ἐργασίας καὶ κερτερίας, καὶ ἐξήγειραν τὰς δυνάμεις, αἵτινες ἄλλως διὰ πικρὸς θὰ ἐφθείροντο. Τὰ παραδείγματα τῶν προσκομμάτων, ἅτινα ὑπερέβαλον, καὶ τῶν θριζμῶν, οὓς κατήγαγον, εἶνε τοσαῦτα ὥστε ἀποδεικνύουσι μόνον ἐπληθεύουσιν τὴν παροιμίαν: ἡ καλὴ θέλησις τὰ πάντα ὑπερική.

Πλεῖστοι τῶν διαπρεψάντων ἐν τῇ ἐπιστήμῃ ἐγεννήθησαν εἰς κοινωνικὰς τάξεις, ὅπου οὐδαμῶς προσεδόξα τις νὰ ἀπαντήσῃ ἐξοχότητά τινε, καὶ πολὺ δὲ

ὀλιγώτερον ἐπιστημονικὴν ἐξοχότητα. Ἀντὶ τοῦ χημικοῦ συνδυασμοῦ τοῦ φωσφόρου καὶ τοῦ ὑδρογόνου, ἀντὶ τῶν ἀποτελεσμάτων τοῦ νευρικοῦ ἤλεκτρισμοῦ, προσάγονται ὑφ' ἡμῶν ἐνταῦθα εἰς τὸν σεβασμὸν πάντων οἱ μεγάλοι χαρκατῆρες, οἵτινες ἀπὸ τοῦ βέθους ἀφρνεσμάτων τάξεων ἀνῆλθον εἰς τὴν κυριαρχίαν τῆς ἐπιστήμης: Ὁ Κοπέρνικος, υἱὸς ἀρτοποιοῦ πολωνοῦ· ὁ Γαλιλαῖος κατὰδιωκόμενος χάριν τῆς ἀληθείας· ὁ Κέπλερος, υἱὸς καπῆλου γερμανοῦ, καὶ αὐτὸς ὢν ὑπηρετῆς τοῦ καπηλείου ἐν ταλαιπωρίαις καὶ στερήσεσι διατελέσας πάντα τὸν βίον· ὁ Alembert, παιδίον ἐκθετον εὐρεθὲν κατὰ χειμερινὴν τινὴ νύκτα ἐπὶ τῆς κλίμακος νεοῦ, καὶ ἀνατραφὲν ὑπὸ τῆς γυναικὸς ὑλοποιοῦ τινος· ὁ Νεύτων, καὶ ὁ Λαπλάκιος, υἱοί, ἐκεῖνος μὲν μικροῦ τινος ἰδιοκτητῆ τοῦ Grantham, ἐν Ἀγγλίᾳ, οὗτος δὲ ἐνδεοῦς τινος χωρικοῦ ἐν Auye· ὁ W. Herschel, ὄργανοποιὸς ἐν Halifax· ὁ Ἀρχῶν, ὅστις ὀφείλει ὅλην αὐτοῦ τὴν δόξαν εἰς τὰς καρτερικὰς μελέτας τῆς νεότητός του· ὁ Ampère, ἐργαζόμενος ἐν ἀπομονώσει· ὁ Humphry Davy, ὑπηρετῆς φαρμακοποιῦ τινος· ὁ Faraday, ἐργάτης βιβλιοδετείου· ὁ Φραγκλῆνος ἀρχάριος τυπογράφος· ὁ Diderot, υἱὸς μηχανοποιοῦ ἐν Langres· ὁ Κυδιέρος, Geoffroy Saint-Hilaire καὶ ἑκατὸν ἄλλοι· ὁ φυσικὸς Hautefeuille, υἱὸς ἀρτοποιοῦ ἐν Ὁρλεάνῃ· ὁ Gassendi, ἐνδεὴς χωρίτης τῶν Κάτω Ἀλπεων· Haüg, ὁ ὀρυκτολόγος, υἱὸς ὑφαντουργοῦ· ὁ Βυρφὼν, ὅστις ἐπέχεε κατεψυγμένον ὕδωρ ἐπὶ τὸ στήθος ἵνα ἐγείρεται πρῶτ' καὶ πολεμᾷ τὴν ὀκνη-

ρίαν του (ἡ ὑγεία ὀλίγον ἐχρησίμευσεν εἰς αὐτὸν, ἐναντίον πάντων ὅσα λέγουσιν οἱ ἀντίπαλοι, καὶ τὰ μέγιστα τῶν ἔργων αὐτοῦ συνετελέσθησαν κατὰ τὴν μακράν καὶ ἐπώδυνον αὐτοῦ νόσον)· ὁ χημικὸς Vauquelin χωρικός τοῦ Ἀγίου Ἀνδρέου ἐν Hébertot, ὅστις ἀφοῦ ὑπῆρξεν ὑπηρέτης ἐν ἐργαστηρίῳ φαρμακοποιοῦ ἐν τινὶ ἐξοχῇ, ἦλθεν εἰς Παρισίους φέρων μόνον τὴν πῆραν αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ ὤμου καὶ ἐν τάλληρον ἐν τῷ θυλακίῳ. Κατὰ τί τὸ ἄζωτον ἢ τὸ φώσφορον εἰσέρχοντο εἰς τὴν ἔκκρισιν τῆς βουλήσεως τῶν ἐνδόξων τούτων σοφῶν, καὶ τίνι τρόπῳ ὁ ἀνθραξ εἰργάσθη ὅπως ὁδηγήσῃ αὐτοὺς εἰς τὴν τελειότητα τῆς διανοητικῆς σφαίρας; Καὶ ἐν πάσῃ τῇ δυσμενεῖς τῶν περιστάσεων πρὸς ἃς εἶχον νὰ πολεμήσωσι ἀπὸ τῶν πρώτων βημάτων τοῦ βίου των, οἱ ἐξοχοὶ οὗτοι ἄνδρες διὰ μόνης τῆς ἀσκήσεως τῶν ἐκυτῶν δυνάμεων ἐκτήσαντο οὕτω διαρκῇ καὶ μόνιμον δόξαν, πρὸς ἣν οὐδὲ πάντα τὰ πλούτη τοῦ κόσμου δύνανται νὰ παρὰβληθῶσιν.

"Ἀς ἀναφέρωμεν ἤδη τοὺς χειρουργοὺς John Hunter, Amhoise Paré καὶ Dupuytren ἐξ ὁμοίου ταπεινοῦ γένους ὁρμηθέντας. Διηγοῦνται περὶ τοῦ Dupuytren ὅτι καθ' ὃν χρόνον ἐσπούδαζεν εἰς τὸ collège τῆς Marche, συνώκει μεθ' ἑτέρου τινὸς φοιτητοῦ ἐν δωματίῳ, οὗτινος πάντα τὰ σκεύη ἦσαν τρία καθίσματα, μίαν τράπεζαν καὶ εἰδός τι κλίνης, ἐφ' ἧς ἑκάτεροι ἀνεπαύοντο κατὰ σειράν. Οἱ πόροι αὐτῶν ἦσαν οὕτω γλίσχροι ὥστε ἠναγκάζοντο πολλάκις νὰ ἀποξῶσιν ἐξ ἀπλοῦ ἄρτου καὶ ὕδατος. Ὁ Dupuytren ἤρχετο τοῦ ἔργου

Authorized licensed use limited to: 172.21.0.5.

Downloaded on 14/05/2024 06:14:44 UTC from Psifiako Apothetirio Dimosias Istos.
Restrictions apply.

του ἀπὸ τῆς τετάρτης ὥρας τῆς πρωῒας. Εἶνε δὲ γνωστότατον ὅτι ἐγένετο ὁ μέγιστος χειρουργὸς τῆς ἐποχῆς του. Νὰ ἀναφέρωμεν ἀκόμη τὸν Joseph Fourier, υἱὸν ῥάπτου τινός, ἐν Auxerre· τὸν Conrad Gesner, τὸν φυσιολόγον, υἱὸν βυρσοδέψου ἐν Zurich. Νὰ ἀναφέρωμεν τὸν Pierre Ramus, τὸν Σχιζοπῆρον, τὸν Βολταῖρον, τὸν Ῥουσώ, τὸν Μολιέρον, τὸν Beaumarchais, μεγάλων ἀθλητῶν τῆς διανοίας, οἵτινες ἀνέτρεψαν διὰ μόνης τῆς νοητικῆς αὐτῶν δυνάμεως, τοὺς φραγκμοῦς, οὓς αἱ τάξεις τῆς κοινωνίας ἐσησαν ἐν τῷ μέσῳ τοῦ λαοῦ;

Θὰ ἦτο ἡμῖν εὐκολὸν νὰ φέρωμεν ἀτελεύτητον πλῆθυν τοιούτων παραδειγμάτων. Εἰς πάντα τὰ εἶδη τῆς ἀνθρωπίνης ἐνεργείας, εἰς τε τὰς ἐπιστήμας καὶ τὰς καλὰς τέχνας, τὴν φιλολογίαν καὶ τὴν πολιτικὴν εἶνε τοσαῦτα ὥστε εὐρίσκεται τις ἐν ἀμνηχανίᾳ τίνα ἐκλογὴν νὰ κάμῃ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ὄντος ἀπείρου τούτου πλούτου, τῶν ἐπιφανῶν ἀνδρῶν, οἵτινες ὀφείλουσι τὴν ἐπιτυχίαν των εἰς τὸν αὐτῶν ζῆλον περὶ τὴν ἐργασίαν καὶ τοὺς ἀκαμάτους ἀγῶνας¹. Ἀρκεῖ π. χ. νὰ ῥίψῃ τις ἐν βλέμματι εἰς τὴν γεωγραφίαν, ὅπως ἴδῃ μετὰ τῶν ἀνδρῶν τῶν μεγάλων ἀνακαλύψεων, τὸν

¹ Id. Flammarion, les Héros du Travail, discours d' Ouverture de la fondation de l' Association polytechnique de la Haute-Marne (4866), et conférence faite à l' Asile impérial de Vincennes.—Ἐννοεῖται ὅτι ἐνταῦθα δὲν ἡδυνάμεθα ἢ μόνον νὰ ἐπικαλισθῶμεν τὴν προσοχὴν εἰς τὰ σπουδαῖα ταῦτα γεγονότα, καὶ νὰ ἀντιτάξωμεν ἀπλῶς αὐτὰ εἰς τὰ φαντασιοκοπήματα τῶν ὀλισσῶν.

Χριστόφορον Κολόμβον, υἱὸν γναφείως ἐρίων ἐν Gênes· τὸν Cook, ὅστις ὑπῆρξεν ὑπηρέτης μικροῦ τινος ἐμπόρου ἐν Yorkshire καὶ τὸν Livingstone, ὅστις ὑπῆρξεν ἐργάτης ἐν νηματοκλωστείῳ τινι παρὰ τὴν Glasgow. Μεταξὺ τῶν παπῶν Γρηγόριος ὁ Ζ', εἶχε πατέρα ξυλουργόν, Σηξτος ὁ Ε', ποιμένα, καὶ Ἀδριανὸς ὁ Γ', πτωχὸν λεμβουχόν· ὁ Ἀδριανὸς, ἐν τῇ νεότητι αὐτοῦ, πενέστατος ἦ ὥστε νὰ ἀγοράσῃ ἄθλιόν τι ἀλειμματοκέριον εἶχε τὴν συνήθειαν νὰ προετοιμάζῃ τὰ μαθήματά του εἰς τὸ φῶς τῶν φανῶν τῆς πόλεως. Ἡ ἐπίδρασις τοῦ ὀξυγόνου οὐδὲν ὥς ἐπιφαίνεται εἰς τὰς ἰσχυρὰς ταύτας βουλήσεις.

Διὰ μόνης τῆς ἐλευθέρως ἀσκήσεως τῶν ἰδίων αὐτοῦ δυνάμεων, ὁ ἄνθρωπος δύναται νὰ ἀποκτήσῃ τὴν γνῶσιν καὶ τὴν πεῖραν ὧν ἡ ἔνωσις γεννᾷ τὴν φρόνησιν, καὶ ὅπως ἔλεγεν ὁ Φραγκλῆνος, εἶνε οὕτω μάταιον τὸ νὰ ἐλπίζῃ τις ὅτι θὰ φθάσῃ ἄνευ ἐργασίας καὶ ἄνευ κόπου εἰς τὴν κτῆσιν τῶν ἀγαθῶν, ὡς τὸ νὰ ἐλπίζῃ ὅτι δύναται νὰ θερίσῃ ἐκεῖ ὅπου οὐδεὶς κόκος ἐρρίφθη. Καὶ ὅτε ἀκόμη δύο ἀδελφοὶ θὰ κατήρχοντο ἐκ τῆς αὐτῆς πηγῆς, καὶ ἐλάμβανον τὴν αὐτὴν ἀγωγὴν, καὶ εἶχον τὴν αὐτὴν ἐλευθερίαν ἐνεργεῖν, καὶ ἐτρέφοντο διὰ τοῦ αὐτοῦ ἀέρος καὶ τῶν αὐτῶν βρωμάτων, καὶ συνέζων, καὶ τότε ἀκόμη οὐδὲν θὰ ἐκώλυε ὥστε ὁ μὲν νὰ μένῃ ἄγνωστος ὁ δὲ ἕτερος νὰ γείνῃ ἐπιφανής. Εἰς πόσας οἰκογενεῖς δύναται νὰ ἐφαρμόσῃ τις τοὺς λόγους τοῦ ἀρχαίου ἐπισκόπου τοῦ Lincoln πρὸς τὸν ἀδελφόν του, ἄνθρωπον ὀκνηρὸν,

Authorized licensed use limited to: 172.21.0.5.

Downloaded on 14/05/2024 06:14:44 UTC from Psifiako Apothetirio Dimosias Isotaxias. Restrictions apply.

ἐλθόντα πρὸς αὐτὸν καὶ παρακαλοῦντα νὰ τὸν καταστήσῃ μέγαν ἄνδρα. «Δύναμει τῷ ἀπεκρίθη, ἂν βλάβῃ τὸ ἀμάρξιόν σου, νὰ τὸ ἐπιδιορθώσω, καὶ ἂν ἀπολέσῃς ἓνα τῶν βοῶν σου, νὰ τὸν ἀντικαταστήσω ἀγοράζων ἕτερον, ἀλλὰ νὰ σὲ καταστήσω μέγαν μοι εἶνε ἀδύνατον· πτωχὸν γεωργὸν σὲ εὖρον, πτωχὸν γεωργὸν θὰ σὲ ἀφῇσω.»

Τὰ πλούτη καὶ ἡ εὐζωία δὲν εἶνε ἀναγκαῖα ποσῶς εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῶν ὑψηλοτέρων δυνάμεων τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως. "Αν εἶχε ἄλλως τὸ πρᾶγμα, ὁ κόσμος δὲν θὰ ὤφειλεν ἐν παντὶ χρόνῳ τόσας εὐεργεσίας πρὸς ἀνθρώπους ἐξελθόντας ἐκ ταπεινῶν τάξεων. Ἡ χημεία τῆς τροφῆς οὐδαμῶς εἰσχωρεῖ εἰς τὰ πνευματικὰ ταῦτα προϊόντα. Ἀντὶ νὰ εἶνε δυστύχημα ἡ πενία, ἐάν τις εἰξεύρῃ νὰ ἐπαρκέσῃ αὐτῇ διὰ τῆς δραστηριότητος καὶ τῆς ἀτομικότητος αὐτοῦ, δύναται νὰ ἀποβῇ μέγα ἀγχιόν. Ἐπειδὴ καθιστᾷ εἰς τὸν ἀνθρώπον ἐπαισθητὴν τὴν ἀνάγκην τῆς πρὸς τὸν κόσμον διαμάχης, ἐν ᾗ, ἐναντίον τῶν ὠνουμένων τὴν εὐζωίαν ἀντὶ τοῦ ἐκπτώτων ἐκφυλισμοῦ, ὁ δίκαιος καὶ ἰσχυρὸς εὐρίσκει δύναμιν, πίστιν καὶ θείαμβον. Ἡ τύχη πολλάκις κακῶς ὑπερέτῃσε τοὺς εὐνοηθέντας ὑπ' αὐτῆς. Ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ κόλπῳ αὐτῆς εὐρίσκομεν παρὰδείγματα ὑπὲρ τῶν ἡμετέρων ἀρχῶν, ἐν ἐκείνοις, οἵτινες ἐμπνεόμενοι ὑπὸ τῆς πίστεως καὶ διακχιόμενοι ὑπὸ ζήλου πρὸς τὸ ἀγαθὸν τῶν πλησίων αὐτῶν, ἠρνήθησαν ἐκουσίως καὶ τὰς ἡδονάς, καὶ τὴν δύναμιν, καὶ τὰς τιμὰς καὶ κατήλθον ἀπὸ τῆς ὑψηλῆς αὐτῶν θέσεως ὅπως

ἀναμιχθῶσι μετὰ τοῦ ὄχλου καὶ διαδώσωσι τὴν γνῶ-
σιν εἰς πάσας τὰς κλάσεις.

«Ὁ κόσμος ἀνῆκει εἰς τὴν δραστηριότητα ἔλεγεν
ὁ Alexis de Tocqueville, οὐδεμίαν στιγμὴν ἀναπαύσεως
ὑπάρχει ἐν τῷ βίῳ. Ὁ ἐκτὸς τοῦ ἀνθρώπου ὄγων, καὶ
ὁ ἔτι μείζων ἐντὸς αὐτοῦ, ἀποθάνει ἀναγκαστὸς καὶ
μάλιστα ἀναγκαιότερος καθ' ὅσον προχωρεῖ τις εἰς τὴν
ἡλικίαν, ἢ ἐν τῷ χρόνῳ τῆς νεότητος. Παρὰβόλῳ τὸν
ἀνθρώπον ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ πρὸς περιηγητὴν βαδί-
ζοντα ἀκαταπαύστως εἰς αἰ ψυχροτέρας χώρας καὶ
ἀναγκάζομενον νὰ κινῆται περισσότερον καθ' ὅσον προ-
χωρεῖ πορρωτέρω. Τὸ μέγα τῆς ψυχῆς νόσημα εἶνε τὸ
ψῦχος. Καὶ ὅπως τις καταπολεμήσῃ τὸ φοβερόν τοῦτο
κακόν, πρέπει οὐ μόνον νὰ διατηρήσῃ διὰ τῆς ἐργα-
σίας ζωὴν τὴν κίνησιν τοῦ πνεύματός του, ἀλλὰ καὶ
διὰ τῆς κοινωνίας τῶν ὁμοίων του καὶ τῶν πραγμά-
των τούτου τοῦ κόσμου.»

Τὸ ἴδιον παράδειγμα τοῦ συγγραφέως τῶν λόγων
τούτων ὑποστηρίζει καὶ ἐπιβασιᾶς ταῦτα. Ἐν τῷ μέσῳ
τῶν μεγάλων αὐτοῦ ἐργασιῶν, ἀπώλεσε τὴν ὄρασιν,
ἔπειτα τὴν ὑγείαν, ἀλλ' οὐδέποτε τὸν ἔρωτα τῆς ἀλη-
θείας. Ὅτε κατήντησεν εἰς τοιαύτην ἀδυναμίαν, ὥστε
ἦτο χρεὶς νοσοκόμος νὰ φέρῃ αὐτὸν εἰς τοὺς βρυχίον-
νας ἀπὸ θαλάμου εἰς θάλαμον, ὡς ἀσθενὲς παιδίον,
τὸ ἀκαταγώνιστον αὐτοῦ θάρος δὲν τὸν ἐγκατέλειπεν
καὶ τυφλὸς καὶ ἀδύνατος ὢν, ἀπήγγειλεν ὅμως ὡς ἐπί-
λογον τῆς φιλοσοφικῆς αὐτοῦ ὑπάρξεως, τοὺς εὐγενεῖς
τούτους λόγους, αἷους νὰ ἀντιπαρτεθῶσι κατὰ τῆς

Authorized licensed use limited to: 172.21.0.5.

Downloaded on 14/05/2024 06:14:44 UTC from Psifiako Apothetirio Dimosias Ist
Restrictions apply.

ὑλιστικῆς ὑποθέσεως: «Ἄν, ὅπως ἀρέσκωμαι νὰ πι-
 στεύω, τὸ συμφέρον εἰς τὴν ἐπιστήμην συγκαταλέ-
 γεται μετὰ τῶν μεγάλων ἐθνικῶν συμφερόντων,
 ἔδωκα τῇ πατρίδι μου, ὅ,τι δίδει αὐτῇ στρατιωτικῆς
 ἡρωατηριασμένος ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης. Ὅποια-
 δήποτε καὶ ἂν θὰ εἶνε ἡ τύχη τῶν ἐργασιῶν μου, τὸ
 παρὰδεῖγμα τοῦτο, ἐλπίζω δὲν θέλει ἀπολεσθῇ. Ἐπε-
 θύμουν νὰ χρησιμεύσῃ εἰς τὸ νὰ καταπλεμῇ τὸ
 εἶδος τῆς ἡθικῆς ἀσθενείας, ἥτις εἶνε ἡ νόσος τῆς
 νεωτέρας γενεᾶς· νὰ ἐπαναφέρῃ εἰς τὴν εὐθείαν ὁδὸν
 τοῦ βίου τινὰς τῶν ἐκνευρισμένων ἐκείνων ψυχῶν, αἵ-
 τινες παρκαπονοῦνται δι' ἑλλειψιν πίστεως, αἵτινες
 ἀγνοοῦσι ποῦ νὰ εὕρωσι τυχὴν καὶ πορεύονται πνυ-
 ταχοῦ ἀνὰζητοῦντες αὐτὴν χωρὶς νὰ εὐρίσκωσιν οὐδὰ
 μὴς ὑποκείμενον λατρείας καὶ ἀφοσιώσεως. Διὰ τὴν νὰ
 λέγωσι μετὰ τὸσάυτης πικρίας ὅτι ἐν τούτῳ τῷ κό-
 σμῳ ὅπως ἔχει, δὲν ὑπάρχει ἀλλ' οὐδ' ὅλα τὰ στήθη,
 καὶ ἀσχολήματα δι' ὅλας τὰς διανοίας; Ἡ ἡρεμία καὶ
 ἐμβριθὴς μελέτη δὲν ὑπάρχει ἄρα γε ἐνταῦθα; καὶ
 δὲν ὑπάρχει ἐν αὐτῇ καταφυγὴ, ἐλπίς καὶ στάδιον
 ἐφικτὸν εἰς τὴν ἰκανότητά ἐκάστου; Μετ' αὐτῆς διέρ-
 χεται τις τὰς πονηρὰς ἡμέρας χωρὶς νὰ αἰσθάνεται
 τὸ ἄχθος αὐτῶν, μετ' αὐτῆς ἕκαστος δημιουργεῖ τὴν
 ἐκυτοῦ τύχην καὶ ποιεῖται εὐγενῆ χρῆσιν τοῦ βίου.
 Ἰδοὺ ὅ,τι ἐποίησα καὶ ὅ,τι ἤθελον ποιῆσαι ἂν ἡδυνά-
 μην πάλιν ἐκ νέου νὰ ἀρχίσω τὴν ὁδὸν μου· θὰ ἐβό-
 διζον τὴν αὐτὴν, ἥτις μὲ ἔφερεν ὅπου εἶμαι. Τυφλὸς
 καὶ πάσχων δύναιμαι νὰ δώσω τὴν ἐμὴν μαρτυρίαν, ἥτις

λεγομένη ὑπ' ἐμοῦ οὐδεμίαν ὑποψίαν παρέχει. Ὑπάρχει ἐν τῷ κόσμῳ πρᾶγμα τι ἀνώτερον τῶν ὑλικῶν τέρψεων, ἀνώτερον τῆς τύχης, ἀνώτερον καὶ αὐτῆς τῆς ὑγείας, τοῦτο δὲ εἶνε ἡ ἀφοσίωσις εἰς τὴν ἐπιστήμην. » Προτιμῶμεν τοιαῦτα αἰσθήματα τῆς χημείας τῆς διανοίας.

Κατατείνομεν μετὰ πεποιθήσεως μακρότερον τὸν ἐπὶ τῶν πειραδειγμάτων τοῦτον λόγον, διότι ταῦτα μαρτυροῦσι παρὰ πάντα συλλογισμὸν, περὶ τοῦ ἀληθοῦς χαρακτῆρος τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς ἀτοπίας τῶν ὑλιστῶν, οἵτινες τολμῶσι νὰ καταβιβάξωσι τὸν χαρακτῆρα τοῦτον εἰς ἀπλοῦν πάθημα τῆς ὕλης, εἰς ἀπλὴν φυσικὴν διάθεσιν τοῦ ἐγκεφάλου. Δὲν δυνάμεθα νὰ περᾶνωμεν τὰς ὠφελίμους ταύτας διαμαρτυρήσεις, χωρὶς νὰ ἀναφέρωμεν τὸν Bernard Palissy, ἄνδρα, οὗτινος ἡ ζωὴ διαμαρτύρεται ἐντονώτατα κατὰ τῆς θεωρίας τῶν ἡμετέρων ἀντιπάλων.

Ἄς υπομνήσωμεν πρῶτον ὅτι ὁ Bernard Palissy, γεννηθεὶς κατὰ τὸ 1510, ἦτο υἱὸς πτωχοῦ τινος ὑαλοποιοῦ ἐν Chapelle-Biron οὐδὲ τὴν ἐλαχίστην λαβῶν πικίδευσιν, οὐδὲ σχῶν ποτε, ὡς ὁ ἴδιος ὁμολογεῖ, « ἄλλο βιβλίον ἢ τὸν Οὐρανὸν καὶ τὴν Γῆν, ὅπερ εἰς πάντα δίδεται ὅπως ἀναγνώσῃ καὶ κατανοήσῃ αὐτό. » Ἐν τῇ ἡλικίᾳ τῶν εἴκοσι καὶ ὀκτὼ ἐτῶν, πενήστατος, οἰκῶν ὑπὸ ἀθλίαν καλύβην ἐν Saintes ἦτο ζωγράφος ὑάλων καὶ χωρομέτρης, σύζυγος καὶ πατρὸς πολλῶν τέκνων, εἰς ὧν τὴν διατροφὴν μὴ ἐπαρκῶν, κατελήφθη ὑπὸ μανίας νὰ κατασκευάσῃ ἀγγεῖα ἀργι-

λόπλαστα (science) καὶ νὰ μιμηθῇ τὸν Luca Robia. ἀδυνάτων νὰ περιηγηθῇ τὴν Ἰταλίαν, ὅπως μάθῃ τὴν μέθοδον, ἡναγκάσθη νὰ ζητήσῃ ταύτην ψηλαφῶν ἐν τῷ σκότει ὅπου εὕρισκετο.

Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἐδέησε νὰ καταφύγῃ εἰς εἰκασίcas περὶ τῶν ὑλῶν τῶν δυνάμενων νὰ ἀποτελέσωσι τὴν σύνθεσιν τοῦ μίλτου, ἔκκαμε πολλὰς ἀποπείρας ὅπως βεβαιωθῇ, ὅποῃαι ἡδύναντο νὰ εἶνε αὐταί, συνήθροισε τὰς οὐσίcas, ἃς ἐνόμιζε τριαύτας, ἡγόρασεν ἀγγεῖα πῆλινα ἐκ τῶν κοινῶν, τὰ συνέτριψε, ἐπεκάλυψε τὰ κλάσματα διὰ διαφόρων ἐπιχρισμάτων ὑπ' αὐτοῦ παρασκευασθέντων, καὶ ἔθεσε ταῦτα ἐντὸς θερμοῦ κλιβάνου, ὃν εἶχε κατασκευάσει πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον. Εἰς ὅλα ταῦτα τὰ πειράματα ἀπέτυχε, τὸ δὲ πρῶτον κέρδος, ὅπερ ἀπῆλκυσε ἦτο μεγάλη ποσότης κεκλασμένων ἀγγείων καὶ πολλὰ ξύλα κένετα, χημικαὶ ὑλαὶ, χρόνος καὶ ἐργασία.

Καὶ ὁμῶς ἐξηκολούθησε τὰ πειράματα ἐν τῷ μέσῳ τῶν πικραπόνων τῆς γυναικὸς του, τῶν κορυγῶν τῶν τέκνων του καὶ τῆς εἰρωνείας τῶν γειτόνων. Ἡ σύντροφός του δὲν ἔβλεπε βεβηλῶς εὐχαρίστως διαλυομένους εἰς καπνὸν, τοὺς ἡδὴ μετρίους πόρους τῆς πενιχρῆς αὐτῶν οἰκίας, ὥφειλεν ὁμῶς νὰ ἐνδῶσῃ διότι ὁ Palissy ἦτο ὑπὸ τὸ κράτος ἰδέας, ἣν ἀντὶ οὐδενὸς ἐν τῷ κόσμῳ ἤθελε νὰ ἐγκαταλίπη. Ἐπὶ μῆνας, ἐπὶ ἔτη ὀλόκληρα ἐξηκολούθει τὰ πειράματά του. Μὴ εὐχαριστηθεὶς ἐκ τοῦ πρώτου κλιβάνου, ὠκοδόμησε ἕτερον ἐξω τῆς οἰκίας, καὶ ἐν τούτῳ δὲ ἔκαυσε νέα ξύλα κα-

τηνᾶλλωσεν νέα φάρμακα καὶ νέα ἀγγεῖα, ἀπόλεσε δὲ τοσαῦτα χρήματα καὶ τοσοῦτον χρόνον, ὥστε κατήνησεν αὐτὸς καὶ ἡ οἰκογένειά του εἰς τὴν ἐσχάτην ἀθλιότητα. Ἐπέμενεν ὁμοῦ ἐν τῇ σκληρᾷ καὶ ἀκαμάτῳ αὐτοῦ ἰσχυρογνωμοσύνῃ.

Μὴ δυνάμενος πλέον νὰ ἐξακολουθῇ τὸ ἔργον του ἐν τῇ οἰκίᾳ, ἠνγκάσθη νὰ μεταφέρῃ τὰ ἀγγεῖα εἰς ἐργαστήριον ἀπέχον μίαν καὶ ἡμίσειαν ὥραν τῆς Saintes, ἀλλὰ πάντοτε ἀπετύγγανεν. Ἀπεγνωσμένος, ἀλλ' ἀκαταγώνιστος ἀπεφάσισε νὰ κατασκευάσῃ αὐτὸς ὁ ἴδιος πλησίον τῆς οἰκίας του κλίβανον ἐξ ὑάλου, καὶ διὰ τῶν ἰδίων χειρῶν ἤρχισε ἀμέσως τὴν ἐργασίαν. Ἐξήτει πλίνθους ἐν τῷ κεραμείῳ, ἔφερε ταύτας ἐπὶ τῶν ὤμων, τὰς ἐτοποθέτει, γενόμενος οὕτω συγχρόνως μιλοποιὸς, οἰκοδόμος, ἀχθοφόρος, κτλ. Μετὰ τὸ πέραν δὲ ἑτέρου τινὸς ἔτους πρσεσέυχε τὸν κλίβανον καὶ τὰ ἀγγεῖα, πρὸς νέαν ἀπόπειραν. Καὶ τοι τελείως καταστρέφων τοὺς ἑαυτοῦ πόρους, συνεσώρευσε μεγάλην ποσότητα ξύλων. Τὸ πῦρ λοιπὸν ἠνῆφθη καὶ ἡ ἐργασία ἤρχισεν ἐκ νέου· ὁ Palissy οὐδὲ ἐπὶ στιγμὴν ἄφινε τὸν κλίβανόν του. Ἡ ἡμέρα ὁλόκληρος παρῆλθεν οὕτως, ἔπειτα ἡ νύξ· ὁ Palissy ἠγρύπνει πάντοτε, καὶ πάντοτε ἔκαιεν τὸν κλίβανον. Ἀλλ' ἐν πασι τούτοις τὸ μίλτον δὲν ἐτήκετο. Ὁ ἥλιος ἐφώτιζε τὸ δεύτερον τὰς ἐργασίας του καὶ ἡγυνή του τῷ ἔφερε τὸ μερίδιον τοῦ ἰσχυοῦ προγεύματος τῆς οἰκογενείας διότι ἀντὶ οὐδενὸς ἐν τῷ κόσμῳ ἤθελε νὰ ἀφήσῃ τὸν κλίβανον εἰς ὅν μετ' ἀπελπισίας ἔριπτε τὴν προμήθειαν τῶν ξύλων.

Authorized licensed use limited to: 172.21.0.5.

Downloaded on 14/05/2024 06:14:44 UTC from Psifiako Apothetirio Dimosias Istor
Restrictions apply.

Ἀλλὰ καὶ ἡ δευτέρα ἡμέρα παρήλθε χωρὶς τὸ μίλτον νὰ τακῇ. Ὁ ἥλιος ἔδυσεν, ἀλλ' ὁ Palissy δὲν ἐκοιμήθη. Ὠχρὸς, ἄγριος τὴν ὄψιν, ἔχων μακρὸν τὸν πώγωνα, ἀπελπισ ἀλλὰ μὴ ὑποχωρῶν, ἔμενε πλησίον τοῦ κλιβάνου του, ὅπως ἀνεωγμένους ἔχων τοὺς ὀφθαλμούς, ἐάν πως τέλος τὸ μίλτον ἤθελε τακεῖ. Ἡ τρίτη ἡμέρα, ἡ τρίτη νύξ οὕτω παρήλθεν ἡ τετάρτη, ἡ πέμπτη, ἡ ἕκτη τέλος. . . ἐπὶ ἑξ μακρὰς ἡμέρας καὶ νύκτας, ὁ ἀδάμαστος Palissy καὶ τοὶ βλέπων οἰχομένους πάσας αὐτοῦ τὰς ἐλπίδας, ἡγρούνην καὶ εἰργάζετο. . . ἀλλὰ τὸ μίλτον δὲν ἐτήκετο.

Τότε ἤρχισε νὰ δανείζεται, ὅπως ἀγοράζῃ ἄλλα ἀγγεῖα καὶ ἄλλα ξύλα, καὶ νὰ προετοιμάζῃ νέα πείραματα. . . Ἐπιχρίσας προσηκόντως τὰ ἀγγεῖα καὶ θέσας αὐτὰ ἐν τῷ κλιβάνῳ ἤναψεν ἐκ νέου πῦρ. Τὸ πείραμα τοῦτο ἦτο ἀληθῶς τὸ τελευταῖον, ἦτο τὸ πείραμα τῆς ἀπελπισίας. Ὁ Palissy λοιπὸν ἤναψε φλογῶδες πῦρ· ἀλλὰ καὶ ἐν τῇ ἰσχυροτάτῃ ταύτῃ θερμότητι τὸ μίλτον δὲν ἐτήκετο. Ἡρχίζον ἤδη τὰ ξύλα νὰ ἐπιλίπωσι. Πῶς νὰ δικτηρήσῃ μέχρι τέλους τὸ πῦρ τοῦτο τῆς κολάσεως; ὁ Palissy περιβλέπει πανταχόθεν, καὶ τὸ ὄμμα αὐτοῦ πίπτει ἐπὶ τοὺς σκόλοπας τοῦ κήπου, ξηρὰ ξύλα ἅτινα θὰ καῶσι θαυμασίως. Τί εἶνε τοιαύτη θυσία πρὸς τὸ μέγα πείραμα οὗτινος ἡ ἐπιτυχία ἐξήρητο ἴσως ἐκ τινων τεμαχίων ξύλων! Οἱ σκόλοποι ἀπεσπάρθησαν καὶ ἐβλήθησαν εἰς τὸν κλιβάνον. Μαινίξ θυσία! Τὸ μίλτον δὲν ἐτήκετο· Δέχῃ ἔτι λεπτὰ καὶ μεγαλειτέρα θερμότης ἦτον

ἔπως τὸ ἐλλεῖπον! Ἕνε χρεῖα ζύλων, ἀκόμη ζύλων, ζύλων ἀντὶ πάσης τιμῆς! Προτιμότερον νὰ καύσῃ τὰ σκεύη τῆς οἰκίας του, ἢ νὰ ἰδῇ ἀποτυγχάνον τὸ τελευταῖον τοῦτο πείραμα! Φοβερὸς πᾶταγος ἀκούεται ἐν τῇ οἰκίᾳ, καὶ ἐν τῷ μέσῳ τῶν κρυγῶν τῆς συζύγου καὶ τῶν τέκνων του, οἵτινες τὴν φορὰν ταύτην, ἐφοβοῦντο σπουδαιῶς μὴ ὁ Palissy ἦτο φρενοβλαβῆς, οὗτος φθάνει περφορισμένος τραπέζας καὶ καθίσματα τεθρυλισμένα καὶ ῥίπτει αὐτὰ ἐν τῷ κλιβάνῳ. Ἄλλ' ὅμως οὐδὲ οὕτως τήκεται μᾶλλον τὸ μίλτον! Δέν υπολείπεται ἢ τὸ σκνίδωμα. . . . Κτύπος πελέκεως καὶ σκνίδες κοπτόμεναι ἀκούονται τὸ δεύτερον ἐν τῇ οἰκίᾳ καὶ περχρημα αἱ ἀφαιρεθεῖσαι σκνίδες ἀκολουθοῦσιν ἐν τῷ πυρὶ τὴν ὁδόν, ἣν καὶ τὰ σκεύη. Γυνὴ καὶ τέκνα τότε ἐν ἀπογνώσει ἐξορμῶσι τῆς οἰκίας, καὶ διατρέχουσι τὴν πόλιν κρυγάζοντες, ὅτι ὁ πτωχὸς Palissy ἐγένετο παράφρων καὶ ὅτι καίει τὴν οἰκίαν του πρὸς ἑψησιν τῶν ἀγγείων.

Τῇ στιγμῇ ταύτῃ, ὁ ἐφευρέτης ἦτο ὅλως ἐξηντλημένος ἀπειρηκῶς ἐκ τῶν πόνων, τῆς ἀνησυχίας, τῶν νηστειῶν, καὶ τῶν ἀγρυπνιῶν. Κατὰ χρεος καὶ κατὰ γέλκτος γενόμενος, ἐφάνετο ἐλθὼν εἰς τὸ τέλος τοῦ ὀλέθρου. Ἄλλ' εὗρισκεν ἡδὴ τὸ μυστήριον. Ἡ τελευταία ῥιπὴ τῆς φλογὸς τήκει τέλος τὸ μίλτον. Τὰ ἀκτέργαστα αὐτοῦ ἀγγεῖα ἐκ μελαίνης ἀμμολίθου, εὐρέθηθησαν μεταμορφωθέντα εἰς ὠραῖαν λευκὴν ἀργυροπλάστιαν, (faïence) ἣν ὁ ἐργάτης ἀληθῶς εὗρεν ὑπερβαλόντως ὠραίαν. Ἀπὸ τοῦδε ὁ Palissy ἠδύνατο νὰ φέρῃ

μεθ' ὑπομονῆς τὰς ἐπιτιμήσεις, τοὺς χλευασμοὺς, καὶ τὰς περιφρονήσεις. Ὁ μεγαλοφυῆς ἀνὴρ διὰ τῆς μεγαλόφρονος ἰσχυρογνωμοσύνης τῆς ἐμπνεύσεως αὐτοῦ, ἤρκετο τὴν νίκην. Ἐξήρπασεν ἐκ τῆς φύσεως ἐν τῶν μυστηρίων αὐτῆς, καὶ ἠδύνετο ἀνέτως νὰ περιμένῃ ἵνα ἡμέραι βελτίονες προσφέρωσιν αὐτῷ τὴν εὐκαίρην νὰ ὠφεληθῇ ἐκ τῆς ἀννακλύψεως ταύτης.

Ἐκκαίδεκα ὅλα ἔτη ἀπύστων μόχθων καὶ ἀσκήσεων, ἐκκαίδεκα ἔτη ἐχρειάσθησαν ὅπως μάθῃ τὰ πάντα ἐξ ἐαυτοῦ καὶ δρέψῃ τὸν καρπὸν τῶν ἀγώνων του. Ἀλλ' εὐθύς, ἐπειδὴ ἐδίδασκε θερησκευτικὰ δόγματα πολὺ ἐλευθεριζόντα, κατηγγέλθη καὶ οἱ ἀπεσταλμένοι τῆς δικαιοσύνης ἄφησαν τὸ ἐργαστήριόν του εἰς πλῆθος ἀμειβῶν καὶ δεισιδαιμόνων, οἵτινες κατέθραυσαν καὶ ἐλαφρυαγώγησαν τὰ πολύτιμα αὐτοῦ ἀγγεῖα, καθ' ὃν χρόνον αὐτὸς ὁ Palissy συνελαμβάνετο καὶ ἀπήγετο εἰς Bordeaux ὅπου καὶ ἐρρίφθη εἰς τὴν φυλακὴν, ἐνθα περιέμενε τὴν ἀγχόνην ἢ τὴν λαμπητόμον. Ὁρεῖλει δὲ τὴν σωτηρίαν του εἰς τὸν στρατάρχην Montmorency, μεσολαβήσαντα—οὐχὶ τοσοῦτον ἕνεκα τῶν δοξασιῶν αὐτοῦ—ὅσον ἕνεκα τῆς ἀννακλύψεως τῆς ἀργιλοπλαστικής του.

Κατόπιν ἦλθεν εἰς Παρισίους, ὅπου τὸν ἐκάλουν αἱ ἐργασίαι αἱ παραγγελλθεῖσαι ὑπὸ τοῦ στρατάρχου καὶ τῆς βασιλομήτορος, κατὰ δὲ τὸ διάστημα τῶν ἐργασιῶν τούτων κατέλυεν ἐν τῷ Κεραμεικῷ. Ἀλλ' ὁ ἀδιέλειπτος πόλεμος ὃν εἶχε πρὸς τοὺς ὀπαδοὺς τῆς ἀστρολογίας, τῆς ἀλχημείας, τῆς μαντείας ἐγένετο αἰτία

τοῦ νὰ κατὰγγελοῦν πάλιν ὡς αἰρετικός. Συλληφθεὶς ἐκ νέου, ἔμεινε πέντε ἔτη ἐγκλεισμένος ἐν τῇ Βαστίλλῃ καὶ ἀπέθανεν τὸ 1589, ὀγδοηκοντοῦτης τὴν ἡλικίαν. Οὕτως ἔληξε καὶ τοιαύτην ἀμοιβὴν ἔλαβεν ὁ πτωχὸς ἀγγειοπλάστης, εὐρέτης τῆς ἐσμειλωμένης ἀργιλοπλαστικῆς καὶ τῆς κατωτέρως ἀγγειοποιείας.»¹

Πρὸ τοῦ εὐγλώττου τούτου παρὰδείγματος τοῦ θάρρους καὶ τῆς ἐπιμονῆς,—οὐχὶ θάρρους διεγειρομένου διὰ τοῦ ἐξερεθισμού τοῦ νευρικοῦ συστήματος, διὰ τοῦ θυμοῦ ἢ τῆς κατκνοήσεως τοῦ κινδύνου, διὰ τῆς ὁσμῆς τῆς πυρίτιδος, ἢ τῶν θουρίων ἀσμάτων, διότι εἰς τὰς αὐτομάτους ταύτας περιστάσεις ἠδύναντο οἱ ἀντίπαλοι νὰ ἐπικλεσθῶσιν ὑπὲρ ἑαυτῶν τὸ αἶσθημα,—ἀλλὰ ἐνεργητικότητος διαρκούσης ἐπὶ ἐκκαίδεκα ἔτη, χωρὶς νὰ ἐλαττωῦται ὑπὸ τῶν ἀποσυγιῶν, ἀλλὰ θελήσεως, ἥτις καθυπέταξε τὴν ὕλην ὅπως αὕτη τὸ σῶμα αὐτοῦ τοῦ Palissy καὶ πάσας τὰς κινήσεις τοῦ αἵματος: πρὸ τῶν παρὰδειγμάτων τούτων λέγομεν, πρὸ πάσης τῆς δόξης τῆς σεμνῆς ταύτης χορεῖας τοῦ πνεύματος, πρὸ πάντων τούτων τῶν λύχνων, οἵτινες κατηνάλωθησαν φωτίζοντας τὰς διανοίας τῶν μετερχομένων γενεῶν, πρὸ τῶν παλμῶν τῆς ἀνθρωπίνης καρδίας καὶ πρὸ τῆς ὑψηλῆς μαρτυρίας τῆς συνειδήσεως,

¹ Τὸ διήγημα τοῦτο ἐλήφθη ἐκ τοῦ Self-Help. ἐκδ. A. Talandier. Μῆγα πλῆθος ἄλλων χαρακτήρων ἠδύνατο νὰ προσαχθῇ ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῆς βουλευτικῆς δυνάμεως: διεξήλθομεν μακρότερον τὰ κατὰ τὸν βίον τοῦ Palissy, ἅτε ὄντα ἐν τῶν εὐγλωττοτάτων παρὰδειγμάτων, ἅτινα ἔχει τις νὰ ἀντιτάξῃ πρὸς τὴν θεωρίαν τῶν ἀντιδοξούντων.

μετὰ τίνος τόλμης ἔρχονται νὰ ὀνομάσωσι τὴν βούλησιν *χίμαιραν* καὶ τὴν ἠθικὴν δύνάμιν *δούλην*; Ἐν τίνι δικαίῳ τολμῶσι νὰ ἀρνῶνται τὴν ἐλευθερίαν, τὴν βούλησιν, καὶ τὸν ἰσχυρὸν *χαρακτῆρα* τῶν ἀνδρείων τούτων ψυχῶν; Ἐπὶ τίνι προφάσει καταβιβάζουσι τὴν δύνάμιν τῶν μεγάλων τούτων καρδιῶν εἰς φυσιολογικὰς καταστάσεις τοῦ σώματος ἢ εἰς τὴν ἐπίδρασιν τῶν περιστάσεων; Καὶ πῶς φέρονται διὰ τῆς φαντασίας ὥστε νὰ θέσωσιν ὡς ἀρχὴν «ὅτι αἱ ἀποφάσεις ἡμῶν ποικίλλουσιν ὡς βρόμετρον;» Θὰ ἰσχυρισθῶσιν ὅτι ὁ περιφανὴς ἀγγειοπλάστης, οὗ τινος τὴν εἰκόνα διεγράψαμεν εἶνε παράφρων τις καὶ ἐξαιρέσις τῆς ἀνθρωπίνης ἱστορίας; Ἀλλὰ τοιαύτη τις πρόφασις δὲν δύνῃται νὰ προέλθῃ ἢ ἐξ ἀγνοίας παντελοῦς καὶ ἐλλείψεως πάσης παρατηρήσεως. Ὑπάρχουσιν ὀνόματα ἐνδοξότερα ὑπὸ ἄλλην μορφήν ἐμφανιζόμενα ἢ τὰ τοῦ *Palis-y*, ἐν οἷς θαυμάζομεν τὴν αὐτὴν ἰσχυρογνωμοσύνην, τὴν αὐτὴν ἐπιμονήν. Ὁ Βυρρὼν ἔγραψεν ὅτι ἡ μεγалоφυΐα εἶνε ἡ ὑπομονή. Νὰ ὁμιλήσωμεν περὶ τοῦ *Κεπλέρου*, ζητοῦντος ἐπὶ ἑπτακκίδεσσιν ἔτη τοὺς τρεῖς ἀθηνάτους νόμους, οἵτινες μετέδωσκον τὸ ὄνομα αὐτοῦ εἰς τοὺς μεταγενεστέρους, καὶ οἵτινες διευθύνουσι τὸ σύστημα τοῦ κόσμου οὕτω καλῶς εἰς τὰ ἀπωτάτω βάθη τῶν οὐρανῶν ἔνθα αἰωροῦνται οἱ διπλοὶ ἀστέρες ὅπως καὶ εἰς τὴν κίνησιν τῆς Σελήνης περὶ τὴν Γῆν; Νὰ ὁμιλήσωμεν περὶ τοῦ Νεύτωνος μετριοφρόνως ἀποκρινομένου εἰς τὸν ἐρωτῶντα αὐτὸν τίνι τρόπῳ εὑρε τὴν ἑλξιν: «Διανοούμενος πάντοτε.» Νὰ προσαγγάγωμεν πάντας τούτους τοὺς

ἐξόχους σοφοὺς, οὓς μόνον τὸ πνεῦμα ἐβοήθησεν ἐν τῇ αὐτῶν πρὸς τὴν ὕλην πάλῃ; Νὰ ὑπενθυμίσωμεν τὰς ἐν μοναξίᾳ ἐργασίας τοῦ Harvey, Charles Bonnet, τοῦ Jenner. Νὰ διηγηθῶμεν τὰς ἀνυπερβλήτους δυσκολίας, ἃς ὁμῶς ὑπερενίκησεν οἱ ἐνθουσιῶντες ἐκεῖνοι ἐφευρέται οἱ καλούμενοι James Watt, Jacquard, Girard, Fulton, Stephenson? Νὰ εἰπώμεν εἰς ποίας διανοητικὰς ἐργασίας χρεωστοῦμεν τοὺς σιδηροδρόμους ἡμῶν, τὰ ἀτμοκίνητα καὶ τοὺς τηλεγράφους, λαμπράς ἐφευρέσεις ἐν οἷς δὲν ἐπευφημοῦμεν τὴν ὕλην ἀλλὰ τὸ πνεῦμα: Νὰ ὑπενθυμίσωμεν τὸν καλλιτεχνικὸν ζήλον, ὃν χειρετίζομεν ἐν τοῖς ὀνόμασι τῶν Μιχαήλ Ἀγγέλου, Τιτιαννοῦ, Claude Lorrain, Jacques Callot, Benvenuto Cellini, Nicolas Poussin, Flaxman; Νὰ ἀναφέρωμεν τὸν λόγον τοῦτον τοῦ Bayle, γράφωντος ἐκ Μιλάνου κατὰ τὸ 1820, περὶ τινος ἐργάτου καλουμένου Meyerbeer· «εἶνε ἄνθρωπος ἔχων ἀξίαν τινὰ ἀλλ' ἄνευ μεγυλοφυΐας· ζῇ ὡς μοναχὸς καὶ ἐργάζεται πέντε καὶ δεκα ὥρας καθ' ἡμέραν.» Ἀλλὰ ἂν ἠθέλομεν νὰ διηγηθῶμεν τὴν ἱστορίαν τῶν δεινῶν δοκιμασιῶν καθ' ὧν ἐθριάμβευσεν αἱ ἰσχυρόταται μεγυλοφυΐαι, ὁφείλομεν νὰ κατέλθωμεν μέχρι τῶν ἀγνώστων ὀνομάτων ἐκείνων, οἵτινες εἰς τὴν τρικυμιώδη τύχῃν θάλασσαν ἔπεσαν θύματα τῆς εἰμαρμένης, ἀλλ' οὐχὶ τοῦ θάρρους αὐτῶν, πλήττοντες τὸ μέτωπον ὡς ὁ Ἀνδρέας Χενιέρος ἐπὶ τῆς λαιμητόμου, παλχίοντες ὡς ὁ Gilbert πρὸς τὸν καθολικὸν ἐγῶισμόν. Ὀφείλομεν νὰ προσπαγῶμεν τοὺς ἐνδόξως ὑποκύψαντας,

νης, ἥτις ἐπείκειται βρεῖα ἐπὶ τοσούτων ὄντων ἀγαθῶν καὶ δικαίων; Πόσαι εὐγενεῖς καρδίαι πάλλουσιν σιωπηλῶς τοὺς παλμοὺς ἐκείνους, οἵτινες θὰ ἦσαν ἱκανοὶ νὰ ἀναπλέξωσι τὸν λόγον καὶ νὰ κινήσωσιν ὁλόκληρον κόσμον, ἂν, ἀντὶ νὰ φθείρωνται ἐν τῷ σκότει, ἔκκαμον νὰ ἀκουσθῇ ἡ φωνή των ἐν τῷ λαμπροτάτῳ φωτὶ τῆς φήμης; Πόσαι ἀγνώστοι μεγελοφυῖαι κοιμῶνται ἐν ἀκέρπῃ ἀπομονώσῃ; Πόσα ἔξοχα ἔργα βεβαιήθησαν ὑπὸ ἀγνώστων χειρῶν; Πόσαι ψυχαὶ ἄγια καὶ ἀγναὶ ἀφιερῶνται ὁλοκλήρως εἰς ζωὴν αὐταπρνήσεως, ἐλέους καὶ ἀγάπης; Καὶ πόσαι δὲν λαμβάνουσιν ἄλλαν ἀμοιβὴν τῆς τὰ μέγιστα δοκιμασθείσης ἀρετῆς, τῶν καρτερικωτάτων αὐτῶν θυσιῶν, τῆς ταπεινοτάτης ὑπομονῆς καὶ τῆς συγκινητικωτάτης μερίμνης, ἥ τὴν σκληρότητα καὶ τὴν ἀχαρισίαν ἐκείνων, οὗς ἀγκυπῶσι, καὶ τὸ μειδίσμα τῶν διαβαστῶν, οἵτινες δὲν ἐννοοῦν οὔτε τὸ μεγαλεῖον τοιούτων ἀφοσιώσεων οὔτε τὴν γλῶσσαν ὁμοίων παρκαδεγμάτων!

Ἡ τελευταία κατὰφυγὴ τῶν ἀντιπάλων ἡμῶν εἶνε τὸ ὑποχωρεῖν εἰς τὸ σύστημα τῶν φυσικῶν διαθέσεων καὶ τὸ δικηκρύττειν ὅτι πάντα ταῦτα τὰ γεγονότα τῆς νοητικῆς τάξεως, εἶνε τὸ ἀποτέλεσμα τῶν διαθέσεων τῶν πνευμάτων ἐν οἷς θυμυζομεν ταῦτα. Ἄν ὁ Palissy ἰσχυρογνωμόνῃ ἐπὶ ἐκκαίδεκα ἔτη ἐν τῇ ζητήσῃ τοῦ ἐγκύσματος, εἶνε διότι ὠθεῖτο ὑπὸ ἰδιαιτέρως τινὸς διαθέσεως. Ἄν ὁ Χριστόφορος Κολόμβος δὲν ἀπέβηκε τὸ θάρρος ἐνεκὰ τοῦ σκεπτισμοῦ τῶν συγχρόνων αὐτοῦ, καὶ τῶν ἐπικραστῶσεων τοῦ πλη-

ρώματός του, εἶνε διότι ἡ τάσις τοῦ ἐγκεφάλου αὐ-
 τοῦ διηυθύνετο ἀμετακλήτως πρὸς τὸν νέον κόσμον.
 "Αν ὁ Δάντης ἐτελείωσε τὴν *Θείαν Κωμωδίαν* καὶ
 εἰς αὐτὰ τὰ δεσμὰ καὶ τὴν ἐξορίαν, εἶνε διότι ἡ ἐν-
 θύμησις τῆς Βεατρίκης καὶ οἱ ἐμφύλιοι πόλεμοι τῆς
 Ἰταλίας ἀνερερίπιζον τὴν ποιητικὴν αὐτοῦ φαντασίαν.
 "Αν ὁ Γαλιλαῖος, ἐβδομηκοντούτης ἡναγκάσθη νὰ γο-
 νυπετήσῃ, γὰ ἀνακκλέσῃ τὰς ἐνδομύχους αὐτοῦ πε-
 ποιθήσεις, νὰ ἀπαγγείλῃ καὶ ὑπογράψῃ μοναδικὴν ἀπό-
 ρχσιν καὶ νὰ ὑποκύβῃ εἰς τὴν ἄφροναν γνώμην τὴν ἐμ-
 ποδίζουσιν τὴν Γῆν νὰ κινῆται, δὲν ὑπέφερε τοσοῦτον
 ὅσον πιστεύομεν ἕνεκα παρομοίαις πλάνης, ἡσθάνθη
 μόνον, ὅτι αἱ φυσικαὶ αὐτοῦ διαθέσεις ἐνέδιδον εἰς μι-
 κράν τιναν ἐναντιότητά. "Αν ἡ Charlotte Corday ἀφῆκε
 τὴν ἑαυτῆς πατρίδα ὅπως ἔλθῃ καὶ φονεύσῃ τὸν Μαρκ
 ἐν Παρισίῳ, δὲν ἐκινεῖτο ὑπὸ ἐσωτάτης τινὸς ὁρμῆς
 πρὸς σωτηρίαν τῆς πατρίδος ἀπὸ τοῦ νομιζομένου αὐτῆς
 σωτῆρος, ἀλλ' ὑπὸ ἀπλῆς τινος τοῦ ἐγκεφάλου διεγέρ-
 σεως. "Αν ἐπὶ τῶν τερατωδῶν σκηνῶν τῆς Τρομοκρατικῆς,
 εἶδον γυναῖκας ζητούσας παρὰ τῶν δημίων τὴν εὐτυ-
 χίαν νὰ ἀποθάνωσι μετὰ τῶν ἐκυτῶν συζύγων, καὶ
 νὰ ὑπερβῶσι μετὰ θάρρους τὰς βαθμιδας τῆς λαμπη-
 τόμου· ἂν καθ' ὅλας τὰς ἐποχὰς τῆς ἱστορίας εἶδον
 ἐκούσια θύματα προσφερόμενα εἰς τὸν θάνατον ὅπως
 σώσωσι τοὺς ἀγαπωμένους ὑπ' αὐτῶν, ἢ νὰ κατέλ-
 θωσι μετ' αὐτῶν εἰς τὸν τάφον· καὶ ταῦτα πάντα εἶνε
 φυσικὴ διαθέσις ἢ ἀποτέλεσμα τινῶν ἐγκεφαλικῶν κι-
 νήσεων. Ἐν κερχλαίῳ αἱ ὕψισται πράξεις, τῆς ἀρε-

τῆς, τῆς υἱικῆς στοργῆς, τοῦ ἔρωτος, τοῦ μεγάλου τῆς ψυχῆς, τῆς ἐμπροσθεν ἀφοσιώσεως, ὀφείλοντι εἰς διαθέσεις τῶν ὀργάνων ἢ εἰς αἰφνιδίως ἀποπληνῆσεις τῶν φυσικῶν λειτουργιῶν τοῦ ἐγκεφάλου. Ἄν ὁ Χριστὸς ἀνέβῃ εἰς τὸν σταυρὸν ἐπὶ τοῦ Γολγοθᾶ, τοῦτο δὲν εἶνε ἡ μεγίστη θυσία Θεοῦ ὄντος, ἀλλ' ἄτακτός τις κίνησις ἀφρόνων τινῶν μορίων. . . Εἰς τοιοῦτους ἐλεεινοὺς ψευδολίθους μεταβάλλουσι τοὺς λαμπροτάτους ἀδάμαντας τοῦ στέμματος τῆς ἀνθρωπότητος.

Ἄλλ' ἡ ἀνθρωπότης δὲν ἀφίνει οὕτω νὰ τὴν κλέπτωσιν, οὐδὲ θὰ συγχωρήσῃ ὥστε ἀπὸ τοῦ μετώπου αὐτῆς, χεὶρ βέβηλος νὰ τῇ ἀφαιρέσῃ τὸ στέμμ. Ὅπως ὑποστηρίζωσι τοιαύτας ὑψηλὰς πράξεις δραστηριότητος καὶ θάρρους, εἶνε χρεὶα ἄλλου τινός, ἢ συσσωρεύσεως ἀτόμων ἀνθρώπων καὶ σιδήρου, ἄλλου τινός ἢ συνδυασμοῦ μορίων. Ἀποχωρεῖτε! ἀφρονες ἀρνηταί, οἱ ἀξιοῦντες νὰ περιστείλετε εἰς τὰς ἀσθενεῖς ταύτας ἐξηγήσεις τὴν ἀξίαν καὶ τὴν δύναμιν τῆς διανοίας. Ὅργανικαὶ προδιαθέσεις, φυσικαὶ κλίσεις, λειτουργίαι τοῦ ἐγκεφάλου, ἀνατροφὴ, τί εἶνε πᾶσαι αἱ λέξεις αὗται ἂν τὰς περιορίζετε εἰς τὰς ἐκδηλώσεις τῆς τυφλῆς καὶ ἀκατεργάστου ὕλης καὶ ἂν ἀρνησθε τὴν ὑπάρχειν τοῦ πνεύματος; Τί εἶνε ἡ χημεία, ἡ φυσικὴ, ἡ μηχανικὴ πρὸ τῆς θελήσεως, ἥτις ἀναγκάζει τὸν κόσμον νὰ κᾶμπτῃ ὑπὸ τὸν ἐκυτῆς νόμον, καὶ ἥτις διευθύνει κατὰ τὸ ἐκυτῆ δοκοῦν τὴν εὐπειθῆ ὕλην; Τολμᾶσι νὰ ὑποστηρίξωσιν ὅτι ἡ ἠθικὴ ἀξία, ἡ δικαιοηθικὴ δύναμις, τὰ ἰσχυρὰ τῶν καρδιῶν αἰσθημάτων,

ὁ ἐνθουσιασμός τῶν διαπύρων πνευματικῶν ψυχῶν, τὸ ἄπειρον τοῦ ὅμματος τῆς διανοίας, ὑπολογιζομένης τὸ δίαστημα, καὶ δεικνύουσης τὴν λαμπρότητα τοῦ σύμπαντος, τολμῶσι νὰ ἰσχυρίζωνται ὅτι αἱ θεωρίαι, αἱ ἀνγκαλύψεις καὶ τὰ ἀριστουργήματα τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς ποιήσεως ἐξηγοῦνται διὰ τῶν χημικῶν—καὶ χημικρικῶν—εἰς διάνοιν μεταμορφώσεων τῆς ὕλης; Ὅπως ὑποβαστάσῃ τὴν ἐνέργειαν ταύτην τῆς ψυχῆς δὲν εἶνε χρεῖα δυνάμεως κυριάρχου καὶ ἀνωτέρως τῶν μεταβολῶν τῆς ὕλης, ἱκανῆς νὰ ὑπερνικήσῃ πάντα τὰ κωλύματα καὶ ἐξικνουμένης μακρότερον τοῦ φυσικοῦ ὀφθαλμοῦ, ἥτις νὰ εἶνε αὐτὴ ἡ βῆσις τῆς ἡθικῆς ταύτης δυνάμεως, ἡ ὑπόστασις, τὸ ὑπέρεισμα καὶ ὁ ὅρος αὐτῆς; Μήπως ἡ ἀρετὴ ἐδρεύῃ ἀλλαχού ἢ ἐν τῇ ψυχῇ; ψυχῇ ἀνεξαρτήτῳ, ἥς δὲν ἄπτονται αἱ φροντίδες τοῦ ὕλικου κόσμου· ἐν τῇ πνευματικῇ ψυχῇ, ἥτις ἀκούει τὴν φωνὴν τῆς ἀληθείας, καὶ προχωρεῖ κατ' εὐθείαν πρὸς τὸν ἰδεώδη αὐτῆς σκοπὸν, οἰκδῆποτε καὶ ἂν εἶνε τὰ κωλύματα, ἅτινα παρεμπόπτουσι κατὰ τὴν ὁδὸν αὐτῆς, οἰαυδῆποτε καὶ ἂν εἶνε αἱ δυσχέρειαι, ἅς παρεμβάλλουσι κατὰ τὴν θριαμβευτικὴν αὐτῆς πορείαν;

Ἄπασα ἡ ἀνθρωπότης διαμικρύνεται κατὰ τῶν ἀφρόνων τούτων προφάσεων καὶ διαμικρύνεται οὐ μόνον κατὰ τῆς κρίσεως ταύτης τῆς παρρητηρήσεως τῆς βασιζομένης ἐπὶ τῶν αἰσθήσεων, ἥτις δύνανται νὰ ἀπατηθῇ ὅπως ἔπαθε τοῦτο ἐν ταῖς οὐρανίαις κινήσεσιν, ἀλλὰ τῆς ἐσωτάτης κρίσεως τῆς βασιζομένης ἐπ' αὐ-

τῆς τῆς μικτοῦρας τῆς ἰδίας ἡμῶν συνειδήσεως. Ἡ ἐθνικότης, τὸ κλίμα, ἡ φύσις τῶν τροφῶν, ἡ ἀνατροφὴ δὲν ἀρκοῦσιν ὅπως συγκροτήσωσι νουνεχῆ καὶ κραταιὰν βούλησιν! Ἐν τῷ ἀνθρωπίνῳ χαρακτηρί, τὸ ἐνεργὲς εἶνε ἀληθῶς ἡ ἀρχικὴ δύναμις, ὁ ἄξων τοῦ τροχοῦ, τὸ κέντρον τῆς βαρύτητος. Τοῦτο μόνον δίδει κίνησιν εἰς τὰς πράξεις αὐτῆς, ζῶν εἰς τοὺς ἀγῶνάς της. Ἡ ἠθικὴ αὕτη δύναμις εἶνε αὐτὴ ἡ βάσις καὶ ὁ ὅρος πάσης νομίμου ἐλπίδος καὶ ἂν εἶνε ἀληθὲς ὅτι ἡ ἐλπίς εἶνε τὸ ἄρωμα τῆς ζωῆς, ἡ ἠθικὴ δύναμις εἶνε ἡ ῥίζα τοῦ ἀγαπητοῦ τούτου φυτοῦ. Καὶ ὅταν ἀκόμη αἱ ἐλπίδες ψευθῶσι καὶ ὁ ἄνθρωπος ἀποτύχῃ εἰς τοὺς ἀγῶνας αὐτοῦ, εἶνε ἀκόμη μεγάλη ἡδονὴ εἰς αὐτὸν νὰ γινώσκῃ ὅτι εἰργάσθη ὅπως ἐπιτύχῃ, καὶ μάλιστα ὅτι ἀντὶ νὰ γείνη ὁ δοῦλος τῆς ὑλικῆς δυνάμεως. ἔμεινεν ἐντὸς τῶν σκληρῶν ἐνίοτε κανόνων τῶν ἐπιβλαβέμενων ὑπὸ τῆς τιμῆς. Ὑπάρχει θέαμα ὠραιοτέρον καὶ μάλλον ἄξιον ἐπαίνου ἢ τὸ νὰ βλέπῃ τις ἄνθρωπον παλαιόντα μετὰ κερτερίας πρὸς τὴν δυστυχίαν, νὰ δεικνύῃ διὰ τοῦ περὶδείγματός του ὅτι ἄφθαρτός τις δύναμις ζῇ ἐν τῷ ἐχυτοῦ στήθει, νὰ ἀντιτάττῃ τὴν ἐπιμονὴν εἰς τὴν λύπην, νὰ νικᾷ διὰ τοῦ μεγαλείου τοῦ ἐχυτοῦ χαρακτηῖρος, καὶ, «ὅταν οἱ πόδες αὐτοῦ αἰμάττωσι καὶ τὰ γόνατα κάμπτωνται, νὰ βιδίξῃ ἀκόμη, στηριζόμενος εἰς τὸ ἐχυτοῦ ἰσχυρὸν!»

Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω μεγάλων περὶδείγματων ὑπῆρχαν καὶ ἕτερα ἥττον ἐπιφανῆ, θελήσεις ἰσχυραὶ διαπράττειν ἡμῶν εἶνε ἐνίοτε

οἱ πρόδρομοι τῶν σχεδίων, ἅτινα ἔχομεν τὴν δύναμιν νὰ πραγματοποιήσωμεν καὶ ἐνίοτε ἀρκεῖ ἰσχυρὰ ἐμπνευσις ὅπως μεταβάλη τὸ δυνάμει ὑπάρχον εἰς τὸ ἐνεργεῖα. Ἡ βούλησις τοῦ Richelieu, τοῦ Ναπολέοντος διχαγράφει ἐκ τοῦ λεξικοῦ τὴν λέξιν ἀδύνατον, τούνην-τίον, πνεύματι σφαλλόμενα εὐρίσκουσι τὸ πᾶν ἀδύνατον. «Μάθε νὰ ἔχῃς ἰσχυρὰν τὴν βούλησιν, ἔλεγεν ὁ Lamennais εἰς ἀδύνατόν τινα ψυχὴν, στερέωσον τὸν κυμαινόμενον βίον σου, καὶ μὴ ἄφινε αὐτὸν νὰ φέρεται ὑπὸ πάσης πνοῆς ἀνέμου ὡς κάρφος ζηροῦ χόρτου.» Ἡμεῖς αὐτοὶ προσωπικῶς ἐγνωρίσαμεν θερμότητος καρδίαις, αἵτινες φθάσασαι εἰ, τὸ χεῖλος τῆς ἄλλης ζωῆς, καὶ ἔχουσαι ἤδη τὸν ἕνα πόδα ἐν τῷ τάφῳ, ὁπισθοχώρησαν ὑπὸ φρίκης θεωρήσασαι τὴν γοητευτικὴν λαμπρότητα τῆς ζωῆς ἣν κατέλιπον, καὶ ἀπεφάσισαν νὰ μείνωσιν ἐν τῇ ζωῇ ταύτῃ—καὶ ἔμειναν. Τὰ παρὰδείγματα ταῦτα εἶνε σπάνια, ἐπειδὴ δὲν εἶνε δυνατὰ ἢ τότε, ὅτε ἡ χεὶρ τοῦ θανάτου δὲν ἦφατο ἀκόμῃ τοῦ σώματος, ἀλλ' ὅμως ὑπάρχουσι. Συγγραφεὺς τις ἄγγλος, Walker, ὅστις ἔγραψε περὶ Πρωτοτυπίας (ἀποδείξας πρωτοτυπίαν τινὰ διὰ τοῦ ὅρου τούτου) ἀπεφάσισεν ἡμέραν τινὰ νὰ νικήσῃ τὴν κατέχουσιν αὐτὸν νόσον καὶ νὰ ἀποκαταστῇ ὑγιής, ὅπερ καὶ ἐγένετο. Τὰ στρατιωτικὰ ὑπομνήματα προσφέρουσιν ἡμῖν παρὰδείγματα πλείων ἀρχηγῶν, οἵτινες γέροντες ἢ ἀσθενεῖς, μανθάνοντες κατ' αὐτὴν τὴν κρίσιν τῆς μάχης, ὅτι οἱ στρατιῶται τρέπονται εἰς φυγὴν, ἐρείπτοντο ἔξω τῆς σκηνῆς, συνήθροζον καὶ ἤγον

αὐτοὺς εἰς τὴν νίκην, ἔπειτα δὲ πρᾶχοῦμα ἔπιπτον ἐνίοτε κατὰθεβλήμενοι καὶ ἐξέπνεον τὴν τελευταίαν πνοήν. Ἡ ἱστορία ἐνέγκρυσεν εὐγλωττον ἀριθμὸν τοιούτων ἀξιοσημειώτων πρᾶδειγμάτων. Οὐ μόνον ἡ θέλησις ἀλλὰ καὶ αὐτὴ ἡ φαντασία δεσπόζει τῆς ὕλης, ἀντιλέγει πρὸς τὴν μαρτυρίαν τῶν αἰσθήσεων καὶ γεννᾷ ἐνίοτε ὀπτασίαις ὅλως ξέναις τοῦ πραγματικοῦ κόσμου. "Ας ἐξηγήσωσι τίνι τρόπῳ ὁ ἄνθρωπος δύναται νὰ ἀποθάνῃ ὅταν οἱ ἱκτροὶ κεντήσκοντες ἐλαφρῶς τὰς φλέβας τοῦ βραχίονος κἀμνωσιν αὐτὸν νὰ πιστεύῃ ὅτι τὸ αἷμα ῥέει καὶ ὅτι ἀποθνήσκει. (τὸ γεγονός τοῦτο καὶ ἕτερα ὅμοια βεβαιοῦνται ἐπισήμως). "Ας ἐξηγήσωσι τίνι τρόπῳ ἡ φαντασία δημιουργεῖ κόσμον χιμαίρικόν ἐνεργοῦντα ἐνίοτε ἰσχυρῶς ἐπὶ τὸν ὀργανισμόν καὶ τὴν υγείαν;

Πρὸς δὲ, ἡ θέλησις εἶνε οὕτως ἰσχυρὰ καὶ ἐλευθέρᾳ, αἱ περικυκλοῦσκι ἡμᾶς περιστάσεις ἔχουσι οὕτως ὀλίγην δύναμιν εἰς τὴν ἐξήγησιν τῆς διανοητικῆς ἡμῶν ζωῆς, ὥστε κατὰ τὸν πλεῖστον χρόνον αἱ περιστάσεις αὐταὶ δὲν τυχάνουσιν τὴν ζωὴν τυχύτην, καὶ τούναντίον, ἐνεργοῦμεν μετὰ τοσοῦτω ἐναργεστέρως δυνάμεως ὅσῳ μείζονα εἶνε τὰ ἐμπόδια, ἅτινα ἔχομεν νὰ ὑπερνικήσωμεν. Πάντες οἱ διανοητικῶς ἐργαζόμενοι θὰ συνομολογήσωσιν ἡμῖν, ὅτι ὁ χρόνος τοῦ βίου αὐτῶν καθ' ὃν εἰργάσθησαν πλειότερον, εἶνε ἀκριβῶς ἐκεῖνος, καθ' ὃν εἶχον πλειοτέρως δυσκολίας νὰ ὑπερνικήσωσι, καὶ ὅτι ἂν αἱ θελήσεις ἡμῶν ὥς οἱ ποταμοὶ ἀκολουθοῦσιν, ὅταν θύνανται καὶ βλέπωσι, τὰς προσ-

φερομένης, εἰς τὴν πορεῖαν αὐτῶν ἐλευθέρως διόδους
δὲν ὑπάρχουσιν ὁμῶς καὶ διὰ τοῦτο εἰς τὰ παρεμβλη-
θέντα προχώματα, ἀλλ' ἐξανίστανται ἐνίοτε καὶ ἀπο-
ερίνουσι τοσούτω ἰσχυρότερον ὅσον ὁ ἀντικατασώμενος
φραγμὸς εἶνε ὑψηλότερος καὶ στερεώτερος. "Οτε δὲ ἡ
ἐπιτυχία καὶ ἡ δόξα ἤθελεν ἐπιστέψει τὸ ἔργον ἡμῶν,
ὅτε οἱ πόνοι τῆς ἐπὶ μικρὸν περὶ κατὰ θέσιν ἐργασίας
προσκαλοῦσιν ἡμᾶς εἰς ἀνάπαυσιν, αὕτη δὲ μᾶς βρυ-
κκλίζει καὶ ἐνίοτε μᾶς ἀποκοιμίζει, τότε συχνότατα
ἀφίνομεν νὰ ἐκθηλυνωθῶμεν ἐν ταῖς τρυφαῖς τῆς Κη-
πύης, καὶ ὁ ζῆλος πρόδρομος τῆς ἐμπνεύσεως δὲν κα-
ταυγάζει πλέον τὸ μέτωπον ἡμῶν. Ἡ προσωπικὴ ἐρ-
γασία τῆς βουλήσεως εἶνε αὐτὸς ὁ ὅρος τῆς ἀναπτύ-
ξεως ἡμῶν.

Ἐν συζητήσει περὶ τῆς ὑπάρξεως τῆς βουλήσεως,
τὸ ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον καὶ οὕτω ματαίως ἀμφισβη-
τηθὲν ζήτημα περὶ τοῦ αὐτεξουσίου, δὲν πρέπει νὰ
μείνῃ ἀνεξέταστον. Οἱ ἡμέτεροι ἀντίπαλοι ἀρνούντοι
ἀπολύτως τὸ αὐτεξούσιον, καὶ ἀποφάνονται ὅπως ἡδὴ
ἰκανῶς ἐγένετο φανερόν, ὅτι πάντα τὰ ἀνθρώπινα ἔργα
εἶνε τὸ ἀναγκαστὸν ἀποτελέσμα αἰτίων ἢ περιστάσεων
αἵτινες ἐπὶ ἡμετέραν ταῦτα χωρὶς ἢ σκέψιν νὰ δύναται
κατ' οὐδὲν νὰ μεταβάλλῃ τὴν πορείαν αὐτῶν. Ἡ δικά-
νοια δὲν εἶνε ἀλλ' ἡ κίνησις τῆς ἐγκεφαλικῆς οὐσίας.
Ἡ κίνησις αὕτη προέρχεται ἐκ τοῦ νευρικοῦ συστήμα-
τος διατεθέντος ὑπὸ ἐξωτερικῆς τινος κινήσεως. Ἡ

Authorized licensed use limited to: 172.21.0.5.

Downloaded on 14/05/2024 06:14:44 UTC from Psifiako Apothetirio Dimosias Istoc
Restrictions apply.

διανοητική κίνησις καὶ αὐτὴ ἐνεργεῖ ἐπὶ τὰ νεῦρα, τοὺς μυῶνας καὶ παράγει τὰς πράξεις ἡμῶν. Ἐν ὅλῃ ταύτῃ τῇ διαδοχῇ, δὲν ὑπάρχουσιν ἀλλ' ἡ ὕλικα κινήσεις διαβιβάζόμεναι. Φαντάζομαι σαφῶς, ὅτι χριστιανὸς συναντᾷ ὀπαδὸν τινα τοῦ Holbach ἐν τῷ ὀπτικῷ μηχανικοῦ ἐργαστηρίου ἐνῶ ὑπάρχει ὡς σύμβολον, ἀγαλμάτιον τοῦ Ἱπποκράτους, οἵτινες περίπου συνδιαλέγονται οὕτω πως:

— Ὅτι ἡ διάνοια εἶνε κίνησις τῆς ὕλης, λέγει ὁ δεύτερος εἰς τὸν πρῶτον, τοῦτο εἶνε εὐκολώτατον νὰ ἀποδειχθῇ. Ἴδου π. χ. ἀτμοκίνητος μηχανὴ τις δρομικίως φερομένη πρὸς σέ. Ἡ ὄψις τῆς μηχανῆς ταύτης, ἥ, ὅπως ὁμιλήσωμεν συμφωνότερον πρὸς τὴν φυσικὴν, ἡ φωτεινὴ ἀκτίς ἡ ἀπὸ τῆς συσκευῆς ταύτης διήκουσα εἰς τὸν ὀφθαλμόν σου, διεγείρει κινήσιν τινα ἐπὶ τοῦ ὀπτικῷ νεύρου. Διὰ τοῦ διαμέσου τοῦ νεύρου, ἡ κίνησις αὕτη διαβιβάζεται εἰς τὸν ἐγκέφαλον. Ἐπειτα ἡ κίνησις τοῦ ἐγκεφάλου γενομένη καὶ αὐτὴ κίτις, κινεῖ τὰ νεῦρα, ταῦτα δὲ πάλιν τοὺς μῦς τῶν κνημῶν, αἱ δὲ κνημὶ σου ἀρχόμεναι νὰ τρέχωσι φέρουσι τὸ σῶμά σου ἔξω τῆς σιδηρᾶς ὁδοῦ. Εἶνε φανερόν ὅτι ἐνταῦθα δὲν ἔκαμες χρῆσιν οὐδενὸς εἶδους κύττεξουσίου. Αἱ πράξεις σου ἀπορρέουσιν ἀναγκασίως ἐκ τῆς ἐντυπώσεως τῆς ὀφείας τῆς ἀτμοκινήτου μηχανῆς ταύτης ἐπὶ τὸν σὸν ἐγκέφαλον.

— Ἀλλὰ συγγνώμην! ἀπεκρίθη ὁ πνευματιστής, ἂν ὑπὸ ἰδέας τινὸς αὐτοκτονίας κατεχόμενος, ὅπως βλέπει τις πολλάκις, ἀπεφάσιζον νὰ μὴ φύγω, ἀλλὰ

ταύνηντίον νὰ ριφθῶ διὰ μέσου τοῦ σιδηροδρόμου καὶ νὰ περιμείνω ὥστε ἡ μηχανὴ νὰ διέλθῃ διὰ τοῦ σώματός μου; Ἐν τούτῳ δὲν ἤθελε εἰσθαῖ πράξις τῆς βουλήσεως καὶ τοῦ αὐτεξουσίου μου;

—Οὐδαμῶς. Ὁμολογουμένου ὅτι δὲν εἶσαι παρὰ φρον καὶ ὅτι βραδέως καὶ ψυχρῶς ὠρίμασεν ἐν σοί, καὶ ἀπεφάσις τὸ περὶ αὐτοκτονίας σχέδιόν σου, ἡ αὐτοκτονία ῥῆτι θὰ ἦτο τὸ ἀποτέλεσμα αἰτιῶν τινων, αἵτινες ἤθελον σὲ φέρεῖ εἰς τοῦτο. Λοιπὸν ἡ πράξις αὕτη δὲν εἶνε ἐλευθέρω.

—Συμφωνῶ πρὸς στιγμὴν ἀσμένως περὶ τῆς ἀποφάσεώς μου, διότι τὸ νὰ φονευθῶ ἄνευ αἰτίας θὰ ἦτο πράξις μωροῦ· ἀλλὰ καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἐκλογὴν τοῦ εἶδους τοῦ θανάτου δὲν ἠδυνάμην νὰ προτιμήσω νὰ ἀπαγχονισθῶ, νὰ ἀποθάνω ἐξ ἀσφυξίας ἢ ὑπὸ δηλητηρίου, νὰ ριφθῶ ἀπὸ τοῦ ὕψους πύργου τινὸς, νὰ ἀποκαρτερήσω ἐξ αἰτίας, νὰ πετάξω τὰ μυελὰ μου, νὰ ἀνοίξω τὰς τέσσαρας φλέβας μου ἐν λουτρῇ, κτλ. κτλ. ὅπως καὶ νὰ ριφθῶ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ σιδηροδρόμου; Δὲν ἔχω τοῦλάχιστον τὴν ἐλευθερίαν τῆς ἐκλογῆς;

—Οὐδαμῶς. Ἄν ἀπεφάσιζες νὰ κατχυσντριβῆς, εἶνε διότι μένεις πλησίον μιᾶς σιδηρᾶς ὁδοῦ, ἢ διότι διανοεῖσαι νὰ παραδώσῃς τὸ πνεῦμα μᾶλλον ἡσύχως, ἢ διότι τὰ εἶδη τῶν θανάτων σὲ ἀπκρέσκουσιν, κτλ.

—Ἀλλὰ τέλος, παραδέχομαι ὅτι ἐξέλεξα...

—Οὐδαμῶς! Κινήσεις τινὲς ἐγένοντο ἐν τῷ ὀργάνῳ τῆς σκέψεώς σου. Ἡ μὲν προέκυψεν ἐκ τῆς θέας ἀπαγχ-

χονισθέντος τινός, ἡ δὲ ἐκ τῆς ὀψεως ἀτάφου νεκροῦ, αὕτη δὲ πάλιν ἐκ συντετριμμένου τινός κρανίου, ἐκείνη δὲ ἐκ τῶν ἀλγηδόνων βολῆς πιστολίου κατὰ τὸ ἥμισυ ἐπιτυχούσης, ἄλλη δὲ ἐκ τῆς πίεσεως τῆς πείνης κτλ. Ἡ δὲ κίνησις ἡ παριστῶσα τὴν ὑπὸ ἀμάξης κατασυντριβὴν, ἣτις σοὶ ἐφάνη ἡ ὀλιγώτερον δυσάρεστος, ὑπερίσχυσε τῶν λοιπῶν καὶ ὥρισε τέλος τὴν τύχην σου.

—Ἀλλ' ἐὰν ἀντὶ τῆς ῥιφθῶ ἐγὼ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ σιδηροδρόμου, εἶχον παράπονα κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ ἢ ἀδελφῆς μου, καὶ τὰ παράπονα ταῦτα παρήγαγον τὴν αὐτὴν κίνησιν ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ μου, μετὰ τῆς μικρᾶς τυχῆς διαφορᾶς τοῦ ὅτι μὲ ὤθει εἰς ἀνθρωποκτονίαν ἀντὶ αὐτοχειρίας, καὶ ἔφερον κατὰ τὸ δίκαστημα τῆς νυκτὸς εἰς τὸν σιδηρόδρομον τὸ σῶμα τῆς ἀδελφῆς ἢ τοῦ ἀδελφοῦ μου, θὰ ἤμην ἐλεύθερος καὶ θὰ ἤμην ἔνοχος;

—Μὴ εἰσερχόμεθα εἰς τὰς μικρὰς ταύτας λεπτομερεῖας τῶν νομομαθῶν, σὺς παρκακλῶ.

—Ἄ! ἔχει καλῶς, ἐπὶ τὸ προκείμενον. Λοιπὸν ἐπαυερχόμεθα εἰς τὴν αὐτοκτονίαν, λέγεις ὅτι ἐκεῖνος ὅστις ἐκλέγει εἶδος θανάτου ἀπεφάσισε τοῦτο ἐκ τινος αἰτίας. Εἶνε σαφές, διότι ἄλλως, τὸ ἐκλέγειν ἄνευ ὠρισμένης αἰτίας θὰ ἦτο ἡλιθίου. Ἀλλὰ τίνι τρόπῳ τὰ αἷτια ταῦτα ἀναγκάζουσιν ὀλικῶς;

—Διὰ τῆς ἀποτόμου μεταβολῆς τῆς τύχης, αἴφνης ἀπώλεσας τὴν εὐπορίαν καὶ τὴν εὐζωίαν σου. Εἰθισμένος εἰς τὸ νὰ τρώγῃς καλῶς, νὰ πίνῃς καλῶς, καὶ νὰ κοιμᾶσαι καλῶς, εὐρίσκεισαι ἐξ ἀπροόπτου ἐν τῇ ἀθλίᾳ

τητι. Ἡ στέρησις τοῦ ὀργανισμοῦ σου ἐνεργεῖ ἐπὶ τὸν ἐγκέφαλον, ὅστις προορῶν ὅτι θὰ ὑποκύψῃ, προτιμᾷ νὰ ὑποκύψῃ ἀμέσως. Πᾶσαι δὲ αὗται εἶνε φυσικαὶ κινήσεις.

—'Αλλ' ἐὰν εἶνε λύπη οἰκογενειακὴ, πόνοι τῆς καρδίας, φόβοι ἀτιμίας, ἐν ἐνὶ λόγῳ αἰτίαι τῆς ἠθικῆς τᾶξεως;

—Ἡ ἠθικὴ τάξις δὲν ὑπάρχει.

—Περιεμμένομεν τὴν ἀπόκρισιν ταύτην. Καὶ ἔχεις ὅμως τὴν τόλμην νὰ ἰσχυρίζεσαι ὅτι οὐδὲν βεβαιοῖς ἄνευ ἀποδείξεως καὶ ὅτι εὐχαριστεῖται νὰ ἐρμηνεύῃς πιστῶς τὰς διδασκαλίας τῆς ἐπιστήμης; "Ας λάβωμεν τελευταῖόν τι παράδειγμα. Ἰδοὺ! ἡ δεξιὰ χεὶρ μου ἐν ἡρεμίᾳ. Οὐδὲν μὲ βιάζει νὰ τὴν ὑψώσω. Τὸ θέλω ἐν τούτοις. Τὴν ὑψώνω. Εἶνε τοῦτο πρᾶξις ἐλευθέρου;

—Οὐχί. Ὑψοῖς ταύτην ἕνεκα λόγου τινός· ἵνα μὲ πείσῃς ὅτι εἶσαι ἐλεύθερος. Ἡ ἐπιθυμία αὕτη τοῦ νὰ πείσῃς προέρχεται ἐκ τῆς προρηθείσης συναμιλίας ἡμῶν. Αὕτη δὲ ἐκ τῶν γεγονότων, ἅτινα προηγήθησαν. Καὶ οὕτως ἐφ' ἐξῆς μέχρι τῆς γενέσεως ὑμῶν. Ἡ ἠθικὴ ὅπως καὶ ἡ φυσικὴ ζωὴ ἡ διὰ νὰ εἴπῃ τις κάλλιον αὕτη ἢ μόνη ζωὴ, δὲν εἶνε ἡ ἀναγκαστικὴ διαδοχὴ αἰτιῶν καὶ ἀποτελεσμάτων συνεχομένων φυσικῶς.

—Ἰδὲ ἔτι· ἡ χεὶρ μου ὑψώθη. Ἐπικρατέω διὰ καμπύλης κινήσεως τὸ ἔσω τῆς χειρὸς ταύτης πρὸς τὸ πρόσωπόν μου, καὶ ἐπικρατέω ταύτην διὰ τῆς ἐπικαλήψεως τῆς αὐτῆς καμπύλης κινήσεως ἐφαρμόζων

τὴν ἐξωτερικὴν αὐτῆς ἐπιφάνειαν ἐπὶ τοῦ προσώπου σου. Αἰσθάνεαι ῥάπισμα· ἐρυθρίαις, χαλεπκίνας, οἱ ὀφθαλμοί σου ἐκπέμπουσι φλόγας, θὰ ἀρχίσῃς νὰ φωνάζῃς. Πρὸς Θεοῦ! Τί ἔχεις; Διατί ἐκπλήττεται; Μήπως ἤμην ἐλεύθερος νὰ σοὶ δώσω ῥάπισμα; Καὶ ὁ κόλκφος οὗτος δὲν ἦτο τὸ ἀναγκαστικὸν ἀποτέλεσμα τῆς κινήσεως τῆς χειρός μου, τῆς φαντασίας τοῦ ἐγκεφαλικοῦ λοβοῦ, ὅστις λειτουργεῖ ὑπὲρ ἂν τοῦ ὡπὸς μου, πρὸς τὰς χώρας, ἃς προφυλάττει ἡ μαστοειδὴς ἀπόφυσις καὶ ἡ ἰνιοθρεγματικὴ ῥαφὴ κτλ., κτλ., καὶ δὲν ἀνέρχεται ἐκ διαδοχῆς μέχρι καταβολῆς τοῦ κόσμου;...

—Κύριε, ἔχετε ἀληθῶς καταπλήσσουντα παραδείγματα, καὶ μὲ συγκινεῖς λίαν διὰ τῆς μεθόδου σου. Ἦναι ἐναργέστατον εἰς ἐμὲ, ὅτι πάντα ταῦτα δὲν εἶνε ἀλλ' ἢ ἀναγκαστικὸν ἀποτέλεσμα κινήσεως ἐν τῷ σῶ προσθίῳ λοβῷ, καὶ ἂν συνέβαινεν ὥστε, ἐξ ἀκολουθίας τῶν κινήσεων τούτων, νὰ λάβῃς μάχαιραν, ὅπως ταχέως μὲ ἀποσφάξῃς, θὰ εἶχον πολὺ ἄδικον νὰ χολωθῶ. Ἀλλ' ἵνα περάνωμεν τὴν συζήτησιν ταύτην, διότι αἰσθάνομαι τὴν ἀνάγκην νὰ ἀποχωρήσω, δὲν πιστεύεις μετὰ τοῦ Spinoza ὅτι ἡ νομιζομένη ἡμῶν ἐλευθερία εἶνε φαινομένη, καὶ ὅτι ἂν ἔχωμεν συνείδησιν τῶν ἡμετέρων πράξεων, δὲν ἔχομεν ὅμως συνείδησιν τῆς αἰτίας τούτων; » Δὲν παρὰδέχεσαι μετὰ τοῦ Hume ὅτι αὐτὸ ἄνθρωπος ἔχει συνείδησιν, οὐχὶ τῆς ἀρχῆς τῶν ἐκυτοῦ πράξεων ἀλλὰ μόνον τῶν πράξεων τοῦ αὐτοῦ, ὡς ἀπλῶν φαινομένων; » Πᾶσα τοῦ ἐγκεφαλοῦ κίνησις προ-

έρχεται ἐκ τῶν ἔξω, διὰ τῶν αἰσθήσεων, καὶ ὁ ἐρεθισμὸς τοῦ ἐγκεφάλου, ἡ διάνοια, εἶνε ὑλικὸν φαινόμενον ὅπως αὐτὴ ἡ κίνησις. «Ἡ θέλησις εἶνε ἡ αναγκαιὰ ἔκφρασις καταστάσεώς τινος τοῦ ἐγκεφάλου γεννωμένη ὑπὸ ἐξωτερικῶν ἐπιδράσεων. Δὲν ὑπάρχει ἐλευθέριαι κίνησις. Δὲν ὑπάρχει γεγονὸς θελήσεως, ὅπερ νὰ εἶνε ἀνεξάρτητον τοῦ συνόλου τῶν ἐπιδράσεων, αἵτινες ἀνάπαῃ σφαιρικῶς κινεῖσι τὸν ἄνθρωπον καὶ θέτουσι πέριξ καὶ αὐτῶν τῶν ἰσχυροτάτων, ὄρια, ἅτινα δὲν δύνανται νὰ ὑπερβῶσι.»

Οὕτω θὰ ὁμιλεῖ καὶ οὕτω ὁμιλοῦσιν ἀληθῶς οἱ μαθηταὶ τοῦ Holbach. Κατ' αὐτὸν¹ «Ἡ ἐλευθερία δὲν εἶνε ἄλλ' ἢ ἡ ἐντὸς ἡμῶν αὐτῶν περιοριζομένη ἀναγκαιότης. Οὐδεμίαν ἄλλην διαφορὰν ὑπάρχει μετὰ τὸν ἄνθρωπον ῥιπτομένου ἀπὸ τοῦ περὶ αὐτοῦ, καὶ ἀνθρώπου καταρρίπτοντος ἑαυτὸν, ἢ ὅτι ἡ ὥθησις, ἥτις ἐνεργεῖ ἐπὶ τὸν πρῶτον ἔρχεται ἐξωθεν, ἡ δὲ ὥθησις ἡ προξενούσα τὴν πτώσιν τοῦ δευτέρου ἔρχεται ἔσωθεν ἐκ τῆς ἰδίαις αὐτοῦ μηχανῆς.» Ὑπάρχουσι ἰδιαίτεραι περιστάσεις, ἐν αἷς πιστεύομεν ὅτι ἡδυνάμεθα νὰ βεβαιώσωμεν τὸ αὐτεξούσιον, π.χ. ἐν τῇ ἐνεργείᾳ ἀνθρώπου ὅστις, καίτοι κατεχόμενος ὑπὸ ὑπερβαλλούσης δίψης, καθ' ἣν στιγμὴν φέρεται τὸ ποτήριον εἰς τὰ χεῖλη, ὅμως σχματᾷ ἐν ἀναγγεῖλῳ αὐτῷ ὅτι τὸ ὕδωρ εἶνε δηλητηριωμένον. Ἐχομεν ἄδικον, φαίνεται, νὰ πιστεύωμεν ὅτι ὁ ἄνθρωπος οὗτος σχματᾷ ἐλευθέρως. «Ἡ ἐλευθερία ἢ μᾶλλον ὁ ἐγκέφαλος, εὐρίσκεται τότε ἐν ὁμοίᾳ περιστά-

¹ Système de la nature, part. I, chp, XI, p. 223.

σει σφαίρας, ἥτις καὶ τοὶ λαβοῦσα ὄθησιν κατ' εὐθεΐαν πρὸς τὰ δεξιὰ, παρεκτρέπεται τῆς διευθύνσεως ταύτης, ὅταν ἐτέρα δύναμις ἰσχυροτέρα τῆς πρώτης ἀναγκάζῃ αὐτὴν νὰ ἀλλάξῃ ὁδόν.»

Ὁ Holbach προσφέρει ἡμῖν καὶ ἀριθμητικὸν τύπον τῆς ἐλευθερίας. «Αἱ πράξεις τοῦ ἀνθρώπου εἶνε πάντοτε προϊόν δύο παραγόντων, τῆς ιδίας αὐτοῦ ἐνεργείας καὶ τῆς τῶν ὄντων τῶν ἐπιδρῶντων ἐπ' αὐτὸν καίτροποποιούντων τὰς πράξεις των.»

Ἀποκρινόμεθα πρὸς τὴν παντελεῖα ταύτην ἄρνησιν τῆς ἐλευθερίας διὰ διδασκαλίας, ἥτις καὶ χωρὶς νὰ περιβάλλῃ ἡμᾶς μετ' ἀπολύτου τινὸς ἐλευθερίας, ἐπειδὴ αἱ ἐξωτερικαὶ περιστάσεις ἐνεργοῦσι σταθερῶς ὅπως ἐλαττώσωσι τὸ ἀπόλυτον τοῦτο, δὲν δίδει ὅμως ἡμῖν διὰ τοῦτο ὀλιγωτέραν πραγματικὴν ἐλευθερίαν, ἐσωτάτην εὐθύνην, ἀναμφισβήτητον αὐτεξούσιον. Ἡ ὑπόθεσις εἶνε πολυπλοκωτέρα ἢ ὅσον φαίνεται εἰς τοὺς βεβήλους, καὶ ἔχομεν διχορῆ ἐκδήλωσιν τῆς δυσκολίας ταύτης ἐν τῇ ἀπ' αἰῶνος διαδοχῇ τῶν θρησκευτικῶν πεποιθήσεων, αἵτινες σαλεύουσι μεταξὺ τοῦ πεπωμένου καὶ τῆς θείας χάριτος. Ὁ Μωάμεθ ἀναπεταννύει τὴν σημαίαν τοῦ πεπωμένου. Ὁ Καλβῖνος δὲν βλέπει ἢ προορισμόν. Ὁ Λούθηρος ἀνακηρύττει τὸ ἀπολύτως αὐτεξούσιον. Φαίνεται ὅτι μεταξὺ τῶν δύο ἄκρων κεῖται ἡ ἀλήθεια. Ὁ ἀριθμὸς τῶν θεολογικῶν βιβλίων τῶν γραφέντων περὶ τῶν ποιικιλιῶν τῆς θείας χάριτος, δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ ὑπολογισθῇ, καὶ ἐν τοῖς κατ' ἡμᾶς χρόνοις ἕκαστος κατχνοεῖ ὅτι εἶνε ἀπώλεια

χρόνου τὸ νὰ καταγίνεται τις εἰς τοιαύτας ἐρεῦνας. Ἀλλὰ δύναται νὰ εἶνε ὠφέλιμον τὸ γινώσκειν ποῦ πρέπει νὰ βασισθῶμεν ἐν τῷ περὶ ἐλευθερίας. Τοῦτο τοῦλάχιστον, φρονοῦμεν μετὰ τοῦ Spurzheim, ὅστις ἐπὶ τοῦ ὑποκειμένου τούτου ἔγραψε σελίδας τινὰς κριτικὰς, καὶ συλλογίζεται περὶ τοῦ οὕτω διαμφισβητηθέντος τούτου πράγματος ὡς ἑξῆς.¹

Ἡ λέξις ἐλευθερία λαμβάνεται ἐπὶ ἐννοίας κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον εὐρείας. Ὑπάρχουσι φιλόσοφοι οἵτινες δίδουσι εἰς τὸν ἄνθρωπον ἀπεριόριστον ἐλευθερίαν, κατ' αὐτοὺς, ὁ ἄνθρωπος δημιουργεῖ, οὕτως εἰπεῖν, τὴν ἰδίαν αὐτοῦ φύσιν. Δίδει εἰς ἑαυτὸν τὰς δυνάμεις, ἃς ἐπιθυμεῖ, καὶ ἐνεργεῖ ἀνεξαρτήτως παντὸς νόμου. Τοιαύτη τις ἐλευθερία ἀντιφάσκει πρὸς ὃν δημιουργηθέν. Πᾶν, ὅ,τι δύναται τις νὰ εἴπῃ ὑπὲρ αὐτῆς, τελευτᾷ εἰς ἐμφαντικὰς ἐπιφωνήσεις, κενὰς ἐννοίας καὶ ἐστερημένas ἀληθείας.

Ἄλλοι δὲ παραδέχονται, ἀπόλυτον ἐλευθερίαν, ἥς ἕνεκα ὁ ἄνθρωπος ἐνεργεῖ ἄνευ τινὸς ἑξῶθεν κινούντος. Ἀλλὰ τότε ὑποθέτει τις ἀποτέλεσμα ἄνευ αἰτίας, ἢ ἐξαιρεῖ τὸν ἄνθρωπον τοῦ νόμου τῆς αἰτιότητος. Ἡ ἀλήθεια αὕτη θὰ ἀντέφασκε πρὸς ἑαυτήν, διότι ὁ ἄνθρωπος ἡδύνατο, ἐν διδομένῃ τινὶ περιστάσει νὰ ἐνεργῇ ἐλλόγως ἢ ἀλόγως, καλῶς ἢ κακῶς, ἀλλὰ πάντοτε ἄνευ κινούντος ἐλατηρίου. Τέλος πάντα τὰ καθιδρύματα τὰ σκοποῦντα τὸ ἀγαθὸν τῆς κοινωνίας καὶ

¹ Essai philosophique sur la nature morale et intellectuelle de l'homme.

τοῦ ἀνθρώπου θὰ ἦσαν ἀνωφελῆ. Εἰς τί θὰ ἐχρησί-
μευον οἱ νόμοι, ἡ θρησκεία, αἱ τιμωρίαι, αἱ ἀμοιβαί,
ὧν οὐδὲν ἐπενήργει ἐπὶ τὸν ἄνθρωπον; Διὰ τί θὰ περι-
εμέγομεν μᾶλλον φιλίαν καὶ πίστιν παρὰ τινος ἢ μῆ-
τος καὶ ἀπιστίαν; Ὑποσχέσεις, ὅρκοι, εὐχαὶ θὰ ἦσαν
ἄνευ ἀποτελέσματος. Τοιαύτη τις ἐλευθερία δὲν ἔχει
λοιπὸν οὐδὲν τὸ πραγματικὸν καὶ εἶνε μόνον κατὰ θεω-
ρίαν καὶ ἄτοπος.

Πρέπει τούναντίον νὰ ἀναγνωρίσῃ τις τὴν ὑπαρξίν
ἐλευθερίας συναδούσης πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν,
ἐλευθερίαν, ἣν ἐννοεῖ ἡ νομοθεσία, ἐλευθερίαν, ὑπό τι-
νος κινουμένην.

Ἡ ἀληθὴς ἐλευθερία θεμελιούται ἐπὶ τριῶν ὅρων.
Πρέπει πρῶτον τὸ ἐλεύθερον ὄν νὰ ἔχῃ ἐκλογὴν μεταξὺ
πλείωνων κινητηρίων. Ἀκολουθοῦν τὸ ισχυρότερον κινη-
τήριον, ἡ ἐνεργοῦν ἐκ μόνης εὐκρεσκαίης δὲν ἐνεργεῖ
πλέον ἐλευθέρως. Ἡ εὐκρέσκεια εἶνε ψευδὴς τῆς ἐλευ-
θερίας ἐπιφάνεια. Τὸ πρόβλεπτον, ὅπερ βόσκει τὸ χόρτον
μετ' ἡδονῆς, δὲν ἐνεργεῖ μετ' ἐλευθερίας, καὶ τὸ ζῶον
ἢ ὁ ἄνθρωπος ὁ ἀκολουθῶν τὴν ισχυροτάτην αὐτοῦ
ἐπιθυμίαν δὲν εἶνε μᾶλλον ἐλεύθερος. Ὁ κυριώτατος
χαρακτήρ τῆς ἐλευθερίας εἶνε ἡ διάνοια, ἡ ἡ δύναμις
τοῦ ἐκλέγειν τὰ κινουντα αἴτια καὶ τοῦ ἐκλέγειν με-
ταξὺ αὐτῶν. Ὅσῳ ἡ διάνοια εἶνε ἐνεργοτέρα τοσοῦτω
μεῖζων εἶνε καὶ ἡ ἐλευθερία. Οἱ ἐκ γενετῆς ἡλίθιοι,
τὰ παιδιὰ μέχρι ἡλικίας τινός, ἔχουσιν ἐνίοτε ἐπιθυ-
μίας πολὺ σφοδράς, ἀλλὰ δὲν θεωροῦνται ἐλεύθεροι
ὄντες, ἐπειδὴ δὲν ἔχουσιν ἀρκούσαν διάνοιαν, ὥστε νὰ

δικτελλῶσι τὸ ἀληθὲς καὶ ψευδές. Οἱ ἄνθρωποι οἱ ἀγωγῆς τυχόντες, ἢ οἱ μεγάλῃν δικάνοικν κεκτημέ-
νοι, εἶνε πλείονος μομφῆς ἄξιοι διὰ τὰ ἐκυτῶν σφάλ-
ματᾶ ἢ οἱ ἀμικθεῖς καὶ ἀνόητοι. Ὅσῳ ἀνωτέρων θέσιν
κατέχουσιν τὰ ζῶα ἐν τῇ τάξει τῶν διανοητικῶν δυ-
νάμεων, τοσούτῳ μᾶλλον εἶνε ἐλευθέρᾳ καὶ μετχυρό-
ζουσιν ἐλευθερώτερον τὰς πράξεις των, πρὸς τὰς ἐξω-
τερικὰς περιστάσεις καὶ τὰ μαθήματα τῆς προτέρως
αὐτῶν πείρας. Ἄν μεταχειρισθῇ τις τὴν βίαν ὥπως
ἀποτρέψῃ κύνᾳ τῆς κατὰδιώξεως λαγωῦ, οὗτος ἀνα-
λογίζεται τὰς ἀνικμενούσας αὐτὸν πληγὰς, καὶ ἀν καὶ
ἡ σφοδρότης τῆς ἐπιθυμίας του φέρει εἰς αὐτὸν ῥῆγος,
ὅμως δὲν θὰ ἔχῃ πλέον τὴν τόλμην νὰ ἐξυκολου-
θήσῃ τὴν κατὰδιώξιν. Ὁ ἄνθρωπος ἀνώτερος πάντων
τῶν ὄντων τῶν πρεσβυτέρων αὐτοῦ ἐν τῇ ζωολογικῇ
κλίμακῃ, εἶνε ἐξ αὐτῆς τῆς ἰδίας αὐτοῦ φύσεως τὸ ὄν,
ὅπερ ἀποκλύει τῆς ὑψίστης ἐλευθερίας. Αὐτὸς μόνος
ζητεῖ τὴν ἄλυσιν τῶν αἰτιῶν καὶ τῶν ἀποτελεσμά-
των, γινώσκει καλῆτερον νὰ συγκρίνῃ τὸ ἐνεστὼς πρὸς
τὸ παρελθὸν καὶ συνάγῃ ἐκ τούτων συμπεράσματα διὰ
τὸ μέλλον· σταθμίζει τὴν ἀξίαν τῶν κινούντων αἰτιῶν
καὶ προσέχει τὸν νοῦν εἰς τὰ προτιμήσεως ἄξια· γι-
νώσκει τὴν παράδοσιν, καὶ ὁ νοῦς αὐτοῦ ὁρίζει καὶ διευ-
θύνει τὴν φωτισθεῖσαν θέλησιν, ἥτις πολλάκις ἐναν-
τιοῦται πρὸς τὰς ἐπιθυμίας του.

Τελευταῖός τις ὅρος τῆς ἐλευθερίας εἶνε ἡ ἐνέργεια
τῆς βουλήσεως ἐπὶ τὰ ὄργανα, ἅτινα ὀφείλουσιν νὰ ἐκ-
τελέσωσι τὰς προσωπικὰς αὐτοῦ διαταγὰς. Ὁ ἄν-

θρῶπος δὲν εὐθύνεται ἐπὶ ταῖς ἐκυτοῦ ἐπιθυμίαις, ἢ ἐπὶ ταῖς διατιθείσαις αὐτὸν δυνάμεσι ταῖς ἀνεξαρτήτοις ἀπ' αὐτοῦ. Ἡ εὐθύνη τοῦ ἀνθρώπου ἄρχεται μετὰ τῆς σκέψεως καὶ τῆς δοθείσης αὐτῷ δυνάμεως νὰ ἐνεργῇ κατὰ θέλησιν. Ἐν καταστάσει ὑγείας, τὰ ὄργανα τῆς ἐνεργείας κεῖνται ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῆς θελήσεως. Ἡ πείνα εἶνε ἀκουσία, ἀλλ' ἐὰν ἔχων πεῖναν δὲν τρώγω, ἀσκῶ τὴν ἐπίδρασιν τῆς θελήσεώς μου εἰς τὰ ὄργανα τῆς ἐκουσίας κινήσεως. Ὁ θυμὸς εἶνε ἀκούσιος, ἀλλὰ δὲν ἀναγκάζομαι νὰ κτυπήσω ἢ νὰ κκομεταχειρισθῶ τοὺς δυσαρεστήσαντάς με, διότι ἡ θέλησις ἐπιδρᾷ ἐπὶ τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας. Ἄν ἡ ἐπίδρασις αὕτη τῆς θελήσεως ἀπώλετο, ὁ ἀνθρώπος δὲν εἶνε πλέον ἐλεύθερος. Τοῦτο συμβαίνει συχνῶς εἰς τοὺς πρῶφρονες, οἵτινες αἰσθάνονται ἐπιθυμίας, ἐνορῶσι τὸ ἄτοπον αὐτῶν, μέμφονται ταύτας διὰ τοῦ ἐκυτῶν λογικοῦ· ἀλλὰ δὲν ἔχουσι τὴν δύναμιν νὰ καταστείλωσι τὰς ἐκουσίας αὐτῶν κινήσεις, καὶ παρακαλοῦσι μάλιστα ἐνίοτε νὰ τοὺς ἀποτρέψωσιν ἀπὸ τούτων.

Ἡ ἠθικὴ ἐλευθερίᾳ εἶνε αὕτη ἡ βάσις τῆς κοινωνίας καὶ ἂν ἡ ἐλευθερίᾳ αὕτη εἶνε χίμακιρα, τὸ ἀνθρώπινον γένος ὁλόκληρον, ὅπως τὰ τε κατώτερα ἔθνη, ἅτινα μόλις ἄρχονται νὰ διορῶσι τὴν ἐλπίθειαν, καὶ τὰ μᾶλλον χωρήσαντα εἰς τὸν πολιτισμὸν, ἅτινα κηλλιεργοῦσι τὰς ἐπιστήμας καὶ ἄρχουσι τῆς ὕλης, καὶ οἱ λαοί, οἵτινες ἔζησαν πρὸ χιλιάδων ἐτῶν καὶ οἱ σύγχρονοι ἡμῶν, ὁλόκληρον, λέγομεν, τὸ ἀνθρώπινον γένος εἶνε θυμικ

οικτροτάτης ἀπάτης, καὶ περιπλανᾷται εἰς ψευδεστιά-
τας ὁδοὺς καὶ τὰς μάλιστα σφαλεράς, ἃς δύναται τις
νὰ φαντασθῇ. Τί λέγομεν, *σφαλεράς*; ἡ λέξις αὕτη
δὲν ἐκφράζει πλέον τίποτε ἐν τοιοῦτῳ συστήματι, καὶ
ἐπειδὴ τὸ ἀγαθὸν καὶ κακὸν δὲν ὑπάρχουσι πλέον,
ἐπειδὴ δὲν ὑπάρχει ἡθικὴ τάξις, εἶνε φανερόν ὅτι
ἄπασαι αἱ δηλοῦσαι τὴν τάξιν ταύτην λέξεις, πᾶσαι
αἱ σκέψεις, πᾶσαι αἱ κρίσεις δὲν ἔχουσι λόγον ὑπάρ-
ξεως. Ἀλλὰ μόνον ἐάν τις θέλῃ νὰ ἀρνηθῇ τὴν ἐκυ-
τοῦ συνείδησιν, δύναται νὰ παραδεχθῇ τοιαῦτα συμ-
περάσματα. «Οἷα δὲ ἦποτε καὶ ἂν εἶνε τὰ θεωρητικὰ
συμπεράσματα εἰς ἃ οἱ λογικοὶ φθάνουσιν ἐπὶ τοῦ ζη-
τήματος τοῦ αὐτεξουσίου, ἔλεγεν ὁ Samuel Smiles,
πάντες αἰσθανόμεθα ὅτι ἐν τῇ πράξει εἶμεθα ὅλως
ἐλεύθεροι νὰ ἐκλέξωμεν μεταξὺ τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ
κακοῦ. Οὐδαμῶς εἶμεθα ὅπως τὸ ζῦλον ὅπερ, ῥιφθὲν
εἰς τὸν χεῖμαρρον δὲν δύναται ἢ ἀκολουθοῦν τὸ ρεῦμα
νὰ δεικνύῃ τὴν πορείαν τοῦ ὕδατος, ἀλλ' ἔχομεν ἐν
ἡμῖν αὐτοῖς τὴν δύναμιν τοῦ κολυμβᾶν καὶ δυνάμεθα
νὰ ἐκλέξωμεν τὴν ἀρέσκουσιν ἡμῖν διεύθυνσιν, νὰ
παλαίωμεν κατὰ τῶν κυμάτων καὶ ἐναντίον τοῦ ρεύ-
ματος, νὰ χωρῶμεν σχεδὸν ὅπου ἡμῖν δοκεῖ. Οὐδε-
μίς ἀπόλυτος ἐναντιότης ἔχει ῥοπὴν ἐπὶ τὴν θέλησιν
ἡμῶν καὶ αἰσθανόμεθα καὶ γινώσκουμεν ὅτι εἰς τὰς
πράξεις ἡμῶν δὲν εἶμεθα δεδεμένοι ὑπὸ οὐδεμιᾶς μα-
γείας. Πᾶσαι αἱ ἐμπνεύσεις ἡμῶν, πρὸς τὸ ὠραῖον καὶ
τὸ ἀγαθόν, θὰ πρέλουν, ἂν ἄλλως διανοούμεθα. Πάντα
τὰ πράγματα καὶ πᾶσα ἡ πορεία τοῦ βίου ἡμῶν, αἱ

Authorized licensed use limited to: 172.21.0.5.

Downloaded on 14/05/2024 06:14:44 UTC from Psifiako Apothetirio Dimosias Istor
Restrictions apply.

οἰκικαὶ καὶ αἱ κοινωνικαὶ ἡμῶν διατάξεις, τὰ δη-
 μόσια ἡμῶν κατασκευάζματα, βασιζόνται ἐπὶ τῆς
 πρακτικῆς ἐννοίας τοῦ αὐτεξουσίου. Τί θὰ ἀπέδωκεν
 ἄνευ τούτου ἡ εὐθύνη; καὶ εἰς τί θὰ ἐχρησίμευε νὰ
 διδάσκη τις, νὰ συμβουλεύῃ, νὰ κηρύττῃ, νὰ ἐπιτι-
 μῇ, καὶ νὰ τιμωρῇ; Πρὸς τί ἤθελον χρησιμεύει οἱ
 νόμοι, ἂν ἔλειπεν ἡ καθολικὴ πίστις, ὡς αὐτὸ τὸ κα-
 θολικὸν γεγονός τὸ ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων ἐξαχρῶμενον
 καὶ τῆς ἀτομικῆς αὐτῶν ἀποφάσεως τοῦ νὰ συμμορ-
 φοῦνται ἢ μὴ; » Ὁ ἄνθρωπος ὁ ἐκδηλῶν τὴν ὑψίστην
 ἠθικὴν ἀξίαν εἶνε ἐκεῖνος ὅστις ἐξετάζει αὐτὸς ἐκυ-
 τὸν, ρυθμίζει τὰ ἐκυαυ πάθη, ζῇ κατὰ τὸν νόμον ὥ-
 περ ὑποβιάλλει ἑαυτὸν, μελετᾷ τὰ πλεονεκτήματα
 καὶ μειονεκτήματα αὐτοῦ. Ἰδοὺ ἀληθῶς ὁ ἄνθρωπος.
 Ἡ ἀλήθεια εἶνε τὸ μεγαλεῖον αὐτοῦ. Ἀλλ' ἂν ὁ ἄν-
 θρωπος δὲν ἦτο ἐλεύθερος, δὲν θὰ ἐπετρέπετο αὐτῷ νὰ
 πεινᾷ, νὰ διψᾷ, χωρὶς νὰ τρώγῃ καὶ χωρὶς νὰ πίνῃ,
 οὔτε νὰ κυβερνᾷ κατ' οὐδὲν τὰς ὁρέξεις τοῦ ἑαυτοῦ
 σώματος! Ἡ κοινωνικὴ τάξις δὲν θὰ ὑπῆρχε. Ἀλλ'
 οὐδεμιᾶς ἐξωτερικῆς ἀποδείξεως ἔχομεν χρεῖαν ὅπως
 ἀποδείξωμεν τὴν ἐλευθερίαν ἡμῶν. Οὐδεὶς γινώσκει
 τοῦτο κἀλλίον τῆς ἡμετέρας συνειδήσεως· αὕτη μόνη
 ὄντως ἀπολύτως ἀνῆκει ἡμῖν, καὶ ἡ καλὴ ἢ ἡ κακὴ
 διεύθυνσις, ἣν εἰς αὐτὴν δίδομεν ἐξαχρᾶται ὁριστι-
 κῶς ἐξ ἡμῶν. Αἱ ἔξεις καὶ αἱ ἐπιθυμίαι ἡμῶν δὲν
 εἶνε αἱ κυρίαι, ἀλλ' αἱ δοῦλαι ἡμῶν. Καὶ ὅταν ἀκόμη
 ὑπενδίδωμεν, ἡ ἡμετέρα συνείδησις λέγει ἡμῖν ὅτι ἡ-
 δυνάμεθα νὰ ἀντιστῶμεν, καὶ ὅπως νικήσωμεν αὐτὴν

ἐν τῇ διαμάχῃ, δὲν χρειάζεται σταθερότης ἰσχυρότερα ἐκείνης, ἣν γνωρίζομεν ἐκυτοῦς ἱκανοῦς νὰ ἔχωμεν ὅταν θέλωμεν νὰ πράξωμεν ἔργον τῆς βουλήσεως. Διὰ τῆς ἐλευθέρως χρήσεως τοῦ λογικοῦ ἡμῶν ἀπεργαζόμεθα ἐκυτοῦς ὅ,τι εἴμεθα. Ἄν τὸ λογικὸν τείνει εἰς τὰς διὰ τῶν αἰσθήσεων ἡδονάς, ἰσχυρὰ θέλησις εἶνε δαίμων, οὗ ἡ διάνοια ἀποβαίνει εὐπειθὴς δούλη· ἀλλὰ διευθυνομένη ὑπὸ τοῦ ἀγχοῦ ἡ αὐτὴ θέλησις εἶνε βασιλισσα ἔχουσα ὑπηρέτας τὰς πνευματικὰς ἡμῶν δυνάμεις, ἄρχουσα δὲ αὐτῶν ἄγει εἰς τὴν ὑψίστην ἀνάπτυξιν, ἥς ἡ ἀνθρωπίνη φύσις εἶνε ἐπιδεκτικὴ.

Ὁ νομιζόμενος οὗτος ἐπιστημονικὸς ἀθεϊσμός ἐπαγγέλλεται νὰ κατὰβιάσῃ καὶ διαφθείρῃ πάντας τοὺς χαρακτῆρας τοῦ ἀνθρωπίνου μεγαλείου. Ἀλλὰ δὲν δύναται νὰ κατορθώσῃ ὥστε ἡ ψυχὴ νὰ μὴ βεβαιοῖ τὴν ἐκυτῆς ἀξίαν, νὰ μὴ ἀρχῇ τῆς ὕλης καὶ μὴ κατασκευάσῃ ἐκυτῇ μετὰ ἐνεργοῦ δυνάμεως τό τε περίεχον καὶ τὸ κλίμα. Δὲν παρκατηρεῖ ὅτι ἂν ἡ προσωπικότης τοῦ ἀνθρώπου ἦτο τὸ ἀναγκαῖον ἀποτέλεσμα ἐπιδράσεων τῆς φύσεως, τὸ παιδίον καὶ ὁ ἄγριος, ἐφ' οὓς αὗται ἀσκοῦσι μεῖζον κράτος θὰ ἦσαν τελειότεροι ἄνθρωποι, τοῦ σοφοῦ, τοῦ ἐπιστήμονος, τοῦ καλλιτέχνου. Καὶ μόνον τὸ ἀποτέλεσμα τοῦτο κατακρημνίζει τὴν ἀρχὴν τῶν ἡμετέρων ἀντιπάλων.

Ὁ Molleschott ἀμέτρως καταγελαῖ τοῦ ἀγγίνου καὶ πνευματιστοῦ χημικοῦ Liebig, διότι ὁ σοφὸς οὗτος ἐπιστήμων ἔγραψε τὴν φράσιν ταύτην: «Ὁ ἄνθρωπος ἔχει ἀριθμὸν τινα χρειῶν, αἵτινες πηγαῖουσιν ἐκ τῆς

πνευματικῆς αὐτοῦ φύσεως καὶ αἷτινες δὲν ἀναπαύον-
ται ὑπὸ τῶν δυνάμεων τῆς ὑλικῆς φύσεως· καὶ χρει-
αῖται εἶνε οἱ διάφοροι ὅροι τῶν διανοητικῶν αὐτοῦ
λειτουργιῶν.» Εἶνε φανερόν ἀπκντᾶ ὁ Moleschott, ὅτι
οἱ λόγοι οὗτοι εἶνε κενοὶ πάσης ἐννοίας. Ἡ ἀνθρωπίνη
φιλοδοξία δύνχται ἀλαζονικώτερον σκοπὸν νὰ φαν-
τκσθῇ, τῆς ἀξιώσεως τοῦ νὰ ὑψωθῇ εἰς χρείας, αἷτι-
νες δὲν δύνχνται νὰ πληρωθῶσι διὰ τῶν δυνάμεων τῆς
φύσεως;

Ἀναμφιβόλως ὁ συγγραφεὺς τῆς *Κυκλοφορίας τῆς*
ζωῆς, οὐδέποτε ἠσθάνθη τὰς ἐμπνεύσεις ταύτας τὰς
ὑπερτέρας τῆς ὑλικῆς φύσεως καὶ τῶν διεπουσῶν αὐ-
τὴν δυνάμεων, οὐδέποτε ἐθεώρησε τὸ ἰδεῶδες τοῦ ἀγα-
θοῦ καὶ τοῦ ὠραίου, οὐδέποτε ἐξῆλθε τοῦ κύκλου τῶν
σωματικῶν λειτουργιῶν· τῆς ἀφομοιώσεως καὶ τῆς κα-
ταλύσεως. Ἄν τοῦτο εἶνε ἀληθές, οἰκτείρομεν αὐτὸν καὶ
λυπούμεθα γνωρίζοντες ὅτι ὑπάρχουσι ἐν τῇ ἐπιστημο-
νικῇ ἀνθρωπότητι ὄντα, οἷς ὁ πνευματικὸς κόσμος εἶνε
καθολοκληρίαν ἀποκεκλεισμένος. Ἄλλ' εἰς σὲ ἀποτεί-
νομαι διασκεπτικὸν πνεῦμα, ὅπερ ἀναγινώσκεις τὰς
γραμμὰς ταύτας, εἴτε ἀνὴρ εἶσαι ἢ γυνή, εἴτε γέρον
ἢ παιδίον, εἴτε νέος ἢ νέα. Φρονεῖς ὅτι πᾶσαι αἱ τῆς
ψυχῆς χρειᾶι πάντα τὰ αἰσθήματα τῆς καρδίας, πᾶ-
σαι αἱ ἐμπνεύσεις τῆς διανοίας δὲν τείνουσι πρὸς ξέ-
νον τινὰ σκοπὸν καὶ ἀνώτερον τῶν ὑλικῶν μεταμορ-
φώσεων τῆς φύσεως; Πιστεύεις ὅτι πᾶσαι αἱ τάσεις
τοῦ ἀνθρωπίνου ἡμῶν προσώπου ἐγκλείονται εἰς τὸν
κύκλον τῶν αἰσθήσεων καὶ τῆς ἡδονῆς; Ἄν ἡγάπη-

σας, κατὰ τὰς θελκτικὰς ὥρας τῆς αὐγῆς τοῦ βίου σου, ἂν τὰ ὄνειρα τοῦ σοῦ ἕκτος ἐβουκάλισαν ὑπὸ τὰς πτέρυγας τῶν ἰδχνικόν τι ὄν, ὅπερ ἡ ψυχὴ σου κατεβίω-
 πευσεν· ἂν ὁ οὐρανὸς τῶν νέων σου ἐτῶν σοὶ ἐπέτρεψε
 να διᾶδης ἔστω καὶ πρὸς στιγμὴν, ἄστρον τι ἀληθῶς
 οὐράνιον ἐν τῇ ἐπαγωγικῇ αὐτοῦ ἀκτινοβολίᾳ· νομί-
 ζεις ὅτι θὰ εἶνε ἀληθὲς νὰ λάβῃς τὴν ἔκφρασιν τοῦ
 Stendhal, ὡς τὴν ἀληθῆ ἔκφρασιν τῆς πραγματικό-
 τητος ; Ἄν ἐμελέτησας τὰ ἔργα τῆς φύσεως, τὸν οὐ-
 ρανὸν, ὃν ἀνακρίθηται κόσμοι ἐναρμονίως διαγράφουσι
 ἐν τῷ κόλπῳ τοῦ φωτός καὶ τῆς ζωῆς· τὴν γῆν, ἥτις
 βλέπει ἀνανεουμένως ἐν τῇ ἐπιφανείᾳ αὐτῆς τὰς λαμ-
 πράς συμφωνίας τῶν ἐκδηλώσεων τῆς ζωικῆς δυνά-
 μεως· τὴν ἀτμόσφαιραν, ἥς οἱ περιοδικοὶ νόμοι κυβερ-
 νῶσι τὸ καθολικὸν σύστημα τὰ φυτὰ, κόσμημα καὶ
 ἄρωμα τῆς γῆς, βάσιν τοῦ οἰκοδομήματος τῆς ὑπάρ-
 ξεως· τὰ ἐν τῇ ζωῇ ὄντα ὧν ἡ κατασκευὴ δεικνύει
 ἀνὰ πᾶν βῆμα τὴν θαυμασίαν προσαρμογὴν τῶν λει-
 τουργιῶν ἐν ταῖς Ὁργάνοις· ἂν ἐμελέτησας τοὺς με-
 γάλους νόμους τοῦ καθολικοῦ μηχανισμοῦ τῆς οὐ-
 πλουσίας καὶ γονίμου ταύτης φύσεως, ἡρνήθης νὰ χαι-
 ρετήσης ἐκ βάθους τῆς ψυχῆς σου τὸν ὑπέρτατον νοῦν,
 τὸν οὗτω μεγαλοπρεπῶς διεκδηλούμενον ὑπὸ τὸ κά-
 λυμμα τῆς ὕλης ; Ἄν κατὰ τὸ διάστημα τῆς εὐγλώτ-
 του σιγῆς τῶν καταστέρων νυκτῶν, ἡ ψυχὴ σου ἀνε-
 βιβάσθῃ δι' ὑψηλῆς τιος πτήσεως πρὸς τὰς ἀπώτατω
 ἐκείνας ἐστίνας ἀγνώστου ζωῆς, ἂν ποτὲ ἠρώτησας
 σεαυτὸν ὁποῖαί τινες δύνανται νὰ εἶνε αἱ μορφαὶ τῆς

μελλούσης ζωῆς, καὶ ἂν ἡσθάνθης ὅτι τὸ ἰδεῖν αὐτὴν τῶν ἐμπνεύσεων ἡμῶν δὲν εὐρίσκεται πραγματοποιούμενον ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, δὲν ἐρρίγησας ἐν τῇ ἐννοίᾳ τοῦ ἀπείρου καὶ τῆς αἰωνιότητος ἥτις μᾶς ἀναμένει; Ἄν ὑπῆρξας μάρτυς τῶν ἐξόχων ἔργων τῆς ἀφροσύσεως καὶ τοῦ ἐλέου, ἅτινα ἐπιχέουσι τὸ βάλσαμον τῆς παρηγορίας ἐπὶ τὰς πασχούσας καρδίαις, ἅτινα δίδουσιν ἐλπίδας οὐρανοῦ δικαιοσύνης εἰς τοὺς ἐξαρίστους τῆς γῆς, ἅτινα ὑποστηρίζουσι τὰ σφαλλόμενα βήματα τοῦ τραυματίου, ἅτινα ἀφιεροῦνται μετὰ τοῦ πάθους τῆς ἀγάπης εἰς τὴν ἀνακούφισιν τῆς ἐπὶ γῆς ἀθλιότητος· δὲν ὡμολόγησας ὅτι ἡ ἀπόλαυσις τῶν αἰσθήσεων καὶ ἡ ἐγωϊστικὴ ἀδιαφορία δὲν περιέχουσι τὴν καρδίαν τοῦ ἀνθρώπου; Ἄν ἡσθάνθης ἐσπέραν τινὰ τὴν μέθην τῆς μουσικῆς, ἐγκαταλείπων τὴν ψυχὴν σου εἰς τὸ βαυκαλισμὰ τῶν ἀριστουργημάτων τούτων, δι' ὧν οἱ ἐνδοξοὶ διδάσκαλοι κατεγοήτευσαν τὸν πλοῦν τοῦ ἀνθρωπίνου σκάφους, δὲν διενεήθης ὅτι ὑπάρχουσι ῥήματα, ὅτι ὑπάρχουσιν ἁρμονίαι, ἃς τὸ οὐδ' οὐδέποτε ἤκουσεν καὶ ὧν αἱ γίνεσθαι μελωδίαι εἶνε μονότονός τις καὶ ἀσθενεστάτη ἡχώ; Ἄν τέλος ἔζησας τὴν ζωὴν τῆς ψυχῆς, τὴν ζωὴν ἐκείνην τὴν διακοπτομένην ὑπὸ θλίψεων καὶ ἐκτάσεων, τὴν ζωὴν ἐκείνην τὴν συγχρόνως αἰσθανομένην καὶ δεσπόζουσαν, ἥτις ταράττεται μὲν ὑπὸ τῶν πόνων τῆς καρδίας· ἀλλὰ γινώσκει ἐπίσης καλῶς νὰ καταφρονῇ ἀγερώχως τὰς τῶν πολλῶν προλήψεις καὶ νὰ κρατῇ μετὰ δόξης τῆς μηδαμινότητος τῆς ὕλης· Ἄν ἐθαδίσας ἔχων ὀρθὴν τὴν κεφαλὴν καὶ τὸ μέτωπον ὑψωμένον

πρὸς τὸν οὐρανὸν, ἐννοήσας τὴν ἀλήθειαν τοῦ λόγου, ὅτι ἡ διάνοια βλέπει πορρωτέρω τῆς ὕλης, ὅτι ἡ ψυχὴ ἔχει ἄλλας χρεῖας ἢ τὸ σῶμα, καὶ ὅτι ἡ ἠθικὴ ἡμῶν ἀξία οὐδαμῶς γινώσκει τὴν κόνιν τῶν δημοσίων ἀγυιῶν, ἐνθὰ οἱ θαυμαστοποιοὶ τέρπουσι λαὸν κεχηνότα πρὸς τὴν φυσικὴν καὶ τεχνικὴν αὐτῶν εὐστροφίαν;

Ἄν ὅπως εἶδομεν, ἡ ἐπιστήμη τοῦ ὕλικου κόσμου ἀποβάλλει, ἐν τῇ ὑποθέσει τῆς μὴ ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ, συγχρόνως τὴν τε βᾶσιν καὶ τὸ φῶς αὐτῆς καὶ καθίσταται ὅλως ἀνίσχυρος νὰ ἐξηγήσῃ τὴν σοφὴν δημιουργίαν τοῦ σύμπαντος, ἡ ἐπιστήμη τοῦ πνευματικοῦ κόσμου ἀποβάλλει ἐτι μᾶλλον τὴν ζωὴν καὶ τὴν ὑπαρξίν της. Τὸ ἀληθές, τὸ ἀγαθὸν, τὸ ὠραῖον διαλύονται εἰς καπνόν. Εἰς ποῖον σκότος βυθίζονται τότε αἱ παλαιαὶ ἀρχαὶ τῆς φιλοσοφίας, τῆς αἰσθητικῆς, τῆς ἠθικῆς; Ἡ θέα τῶν αἰωνίων ἀληθειῶν, δὲν εἶνε πλέον ἢ ὄνειρον. Ὁ σοφὸς, ὁ ἐπιστήμων, ὁ καλλιτέχνης καταπίπτουσιν ἐν τῷ σκότει καὶ τῷ χάει. Μάτην θὰ ἰσχυρισθῶσιν ὅτι ἡ τέχνη δὲν ἔχει ἄλλα ὑποκείμενα ἢ ἄλλον σκοπὸν ἢ τὸ ἀναπαριστᾶν τὰς εὐαρέστους μορφάς, καὶ ὅτι ἡ γλυπτική, ἡ ζωγραφικὴ, ἡ μουσικὴ οὐδένα ἄλλον λόγον ἔχουσιν ἢ τὸ θέλγειν τὰς αἰσθήσεις ἡμῶν. Πλάνη, πλάνη οἰκτρά! Ποῖον εἶνε τὸ κάλλος, ὅπερ ἡ ψυχὴ θεωρεῖ ἐν τοῖς ἀριστουργήμασι τῆς ἀγαλματοποιίας, τῆς ζωγραφικῆς, τῆς ἀρμονίας; Ποῖον εἶνε τὸ κάλλος τὸ ἔλκον ἡμᾶς διὰ τοῦ φωτός καὶ τῶν σκιῶν τῶν φθαρτῶν δοκιμίων; Δὲν εἶνε τὸ ἰδεῶδες καλὸν ἡ μυστηριωδῶς κεκρυμμένη ἀλήθεια, ἥς διψᾷ ἡ ψυχὴ ἡμῶν καὶ, ἣν ἀνα-

ζητεῖ εἰς πάντα τὰ ἀπεικονίσματα; Δὲν εἶνε ἡ ἰδέα ἡ καθαρὰ, ἡ ἄφρατος, ἡ δικαυγής, ἡ ἀρχουσα, ἥτις ὡς μαγνήτης πκνίσχυρος κατακυριεύει τῆς διανοίας; Ἡ ἀνθρωπότης δὲν ὑψώθη ὑπεράνω τῶν γηίνων ὄντων, ἡ διὰ τοῦ ἐνδελεχοῦς αὐτῆς ἀναβιβασμοῦ πρὸς τὸ ἰδεῶδες, πρὸς τὴν πνευματικὴν ἀλήθειαν. Ἡ τέχνη θὰ ᾔτο μῦθος, φλοιὸς, πκίγνιον, χάρος, ἀν' ἡ ἀρχὴ αὐτῆς δὲν εἶχε τὴν ἑδραν ἐν τῷ ὑπερτάτῳ κάλλει. Ἐνταῦθα, πρὸ πάντων ἐνταῦθα, ὁ ἀνθρώπος φανεροῦται διὰ χαρκατήρων μὴ ἀνηκόντων εἰς τὴν ὕλην, ἀλλ' ἀνυψουμένων εἰς τὴν σφαῖραν τοῦ ἀπείρου. Ἐνταῦθα μέλιστα συγκοινωνεῖ μετὰ τῆς ἀφθάρτου λαμπρότητος, ἣν ἀντυποῖ εἰς αἰῶνια καὶ ἀθάνατα ἀριστουργήματα. . . .

"Ἐχω ἐνώπιόν μου τὴν εὐτελεῖ κόριν, τὴν ἀψυχον ὕλην, τεμάχιον ἀργίλλου. Ἡ ἔνθους ψυχὴ μου συνέλαβεν ὁρατόν τινα τύπον ὑπερκνθρώπου ἀρετῆς, ἐκδήλωσιν τοῦ ἡρώισμοῦ, τῆς ἀροσιώσεως, τῆς χγάπης, τῆς λατρείας. "Ἀργίλλος, γῆ ληρθεῖτα ἐξ ὕγροῦ τινος ὀρύγματος, εἰς σὲ θέλω νὰ ἐμφυσήσω τῆς ψυχῆς μου τὴν ἐμπνευσιν! Εἰς σὲ ἡ διάνοιά μου μέλλει νὰ ἐνσαρκωθῇ! Εἰς σὲ ὁ ὑψηλὸς τύπος, ὃν τὸ πνευμά μου θεωρεῖ, μέλλει νὰ δηλώσῃ τὴν ὁρατὴν αὐτοῦ λαμπρότητα! Εἰς σὲ μέλλουσι νὰ μεταδοθῶσι οἱ πκλμοὶ τῆς ἐμῆς διανοίας! καὶ ὅταν τὸ ἄθλιον σαρκίον μου, πεσὸν εἰς ἀνώνυμόν τινα ἀτιμίαν, θὰ εἶνε ἐκ πολλοῦ χρόνου ἡφανισμένον ἀπὸ τῆς βασιλείας τῶν ζώντων, ὅταν ἀπὸ πολλοῦ ἔσως ἦδη τὸ ὄνομά μου θὰ εἶνε ἐξηλειμμένον ἐκ τῆς ἱστορίας τῶν γενεῶν, καὶ μετὰ τεσσαρχήκοντα

ἔτι ἐκκτονταετηρίδας οἱ ὀφθαλμοί, οἵτινες θὰ σὲ θεω-
ρῶσι, θὰ θεωρῶσι τὴν δίκνοίαν μου! μυριᾶδες καρδιῶν
θέλουσι πάλλῃ καὶ θὰ πάλλωσιν ἔτι ἐνούμεναι μετὰ
τῆς ιδιότητος μου! Καὶ ἐνώπιόν σου καὶ ψυχὰι θὰ κλίνωσιν
ὅπως χαιρετίσωσι τὴν θεῖαν ἀρετὴν, ἥς μίαν μόνην ἀκτί-
ἐπημέλῃσιν τὴν περιβάλλουσάν σε ἀφθαρτον λάμψιν!

Ὁ ἐνδοξότατος κληρὸς τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, δὲν
θὰ ἦτο Πλάτων ἢ δέλεαρ ἐν τῇ μηχανικῇ θεωρίᾳ τοῦ
σύμπαντος. Τὸ Ἀληθές, καὶ τὸ Ἀγνόητον θὰ ἡρπάζοντο
μετὰ τοῦ Ὁραίου. Μάτην οἱ ἡμέτεροι ἀντίπαλοι ἀντι-
τάσσουσιν ἡμῖν τὸν παρὰδειγματικὸν καὶ ἀμεμπτον
αὐτῶν βίον· δὲν πρόκειται ἐνταῦθα περὶ τῶν ἀτοπιῶν
τῆς δικίτης αὐτῶν, ἀλλὰ περὶ τῶν ἀποτελεσμάτων
τῶν διδασκαλιῶν των. Λοιπὸν, λογικῶς χωρὶς νὰ ἀντι-
ράτῃ εἰς τὴν ἰδίαν αὐτῆς ἀρχὴν, ἡ ἀθεΐα δὲν δύνα-
ται νὰ ἰδρῶσῃ θηϊκὴν τάξιν. «Ὁ ὕλισμός λέγει εὐ-
στόχως, ὁ Patrice Larroque, εἰς οὐδὲν ἄλλο χρησιμεύει
ἢ εἰς τὸ νὰ ἀφαιρέσῃ ἐκ τοῦ ἀνθρωπίνου βίου πᾶν
σπουδαῖον καὶ πᾶσαν ἀξίαν. . . καὶ νὰ δικαιώσῃ τοὺς
ἀνθρώπους ἐκείνους, τοὺς μάλιστα ἀξιοκαταφρονήτους,
οἵτινες τὴν ἱκανότητά αὐτῶν ἀσκοῦσιν εἰς τὸ νὰ καρ-
ποῦνται ὅσον τὸ δυνατόν ἀσφαλέστερον τὴν ἀθλιότητά
καὶ τὴν θηϊκὴν ἐξοχρεΐωσιν τῶν ὁμοίων των.»

Πιστεύομεν ἀσμένως ὅτι οὐχὶ καὶ πάντες οἱ ὕλι-
σται εἶνε διὰ τοῦτο διεφθαρμένοι, οὐδὲ γινόμεθα ἡγῶ
τῶν κατηγορούντων αὐτοὺς ὅτι ζῶσιν «βεβυθισμένοι
ἐν τῇ μέθῃ τῆς ἀσωτείας.» γινώσκομεν ἄνδρας καὶ
γυναικας ὧν ὁ ἔντιμος καὶ ἀμεμπτος βίος εἶνε παρὰ-

Authorized licensed use limited to: 172.21.0.5.

Downloaded on 14/05/2024 06:14:44 UTC from Psifiako Apothetirio Dimosias Ist
Restrictions apply.

δειγμα ἠθικότητος, εἰ καὶ δὲν πιστεύουσιν εἰς τὴν ὑπαρξιν τῆς ψυχῆς. Ἀλλὰ δὲν δυνάμεθα νὰ μὴ ὁμολογήσωμεν ὅτι κατὰ τὸ ἴδιον αὐτῶν σύστημα, ἡ τιμιότης αὕτη εἶνε πᾶν τῆς ἰδιοσυγκρασίας καὶ ὅτι ἂν εἶνε δίκαιοι καὶ τίμιοι, ἂν ἔχωσι συνείδησιν, ἂν εἶνε φιλόκνητοι καὶ συμπαθεῖς, ἂν ἀνθίστανται εἰς τὰ ὀλέθρια πάθη, ἂν βοηθοῦσι τὴν ἀθλιότητα, ἂν δὲν θύουσιν εἰς τὸν μόσχον τὸν χρυσοῦν, ἂν προτιμῶσι τὴν ἀκεραιότητα καὶ τὴν ἀγνότητα τοῦ ὑπόπτως κτηθέντος πλούτου, δὲν ὀφείλουσιν εἰς τὸ ἐκυτῶν σύστημα τὴν ἠθικὴν ταύτην ἀξίαν, ἀλλ' εἰς ἐσωτερικὴν τινὰ πεποιθήσιν, ἣτις ὁδηγεῖ αὐτοὺς ἐν τῇ ἀγνοίᾳ των καὶ διαμικρύνεται κατὰ τῶν λόγων καὶ τῆς φιλοσοφίας αὐτῶν. Δὲν εἶνε ἠθικοὶ διότι εἶνε πυρρωνισταί, ἀλλ' εἶνε ἠθικοὶ καίπερ πυρρωνισταί. Καὶ τῷ ὄντι, τί σημαίνει ἠθικὴ ἄνευ σκοποῦ καὶ ἄνευ λόγου;

Ἀναμφιβόλως, πιστεύομεν εἰς ἠθικὴν τινα, ἀνεξάρτητον τοῦ καθολικισμοῦ, καὶ αὐτοῦ τοῦ χριστιανισμοῦ καὶ καθόλου παντὸς θερησκευτικοῦ σχήματος· ἀλλὰ δὲν πιστεύομεν εἰς ἠθικὴν ἀνεξάρτητον αὐτῆς τῆς ἐννοίας τοῦ Θεοῦ. Ἄν αἱ ἀλήθειαι τῆς φυσικῆς τάξεως ὑπῆρχον μόναι, ἂν αἱ ἀλήθειαι, ὧν ἀντεγρόμεθα ὅπως ἀνῆκῶμεν εἰς τὴν ἠθικὴν τάξιν ἦσαν ἀπλοῖ μόνον μῦθοι, ὁμολογοῦμεν ὅτι εἰς τὰ ὅμματα ἡμῶν, αὕτη ἡ ἠθικὴ θὰ ἦτο ἀτοπία καὶ ἡ τιμιότης ἀφελὴς μωρία.

Ἀλλ' ὑπάρχουσιν ἄλλα τῶν ὑλικῶν αἰσθημάτων.

«Ὁ ἄνθρωπος ὁ διερχόμενος τὰς ἐαυτοῦ ἡμέρας ἐν ἀνέτῳ τινὶ κατὰστάσει βίου, ἢ μᾶλλον ὁ μὴ κατὰνα-

λίσκων ἄπικντα τὸν ἑαυτοῦ χρόνον ὅπως ἐπαρκέσῃ εἰς τὴν φυσικὴν αὐτοῦ ὑπαρξιν, λέγει μέγας τις ἀστρονόμος,¹ αἰσθάνεται χρειάς, πρὸς ἃς οὐδὲν κοινὸν ἔχουσιν αἱ αἰσθήσεις, αἰσθάνεται λύπας καὶ χαρὰς ὅλως ξένας τῶν ἀθλιότητων τοῦ βίου. Καὶ ἂν ἄπικται αἱ λύπαι καὶ αἱ χαραὶ αὗται ἐξεδηλώθησαν μετὰ τινος δυνάμεως, δὲν δύναται πλέον νὰ συγχέῃ αὐτὰς πρὸς τὰς γεννωμένας ὑπὸ τῶν ζωϊκῶν ὀρέξεων· αἰσθάνεται ὅτι εἶνε ἄλλου εἶδους, ὅτι ἀνήκουσιν εἰς ὑψηλότεραν τινὰ τάξιν. Καὶ δὲν εἶνε τοῦτο μόνον. Ὁ ἄνθρωπος δὲν εὐχαριστεῖται μόνον εἰς τὰ πικύνια τῆς φαντασίας του, εἰς τὰς τέρψεις τῶν κοινωνικῶν ἔξεων, ἀγαπᾷ ἐκ φύσεως τὴν θεωρίαν. Δὲν θεωρεῖ τὸν κόσμον τοῦτον, τὰ περικυκλοῦντα αὐτόν ὄντα μετὰ ψυχρᾶς ἐκπλήξεως ὡς σειρὰν φαινομένων, ἀτινα ἐνδικρέουσιν αὐτῷ μόνον διὰ τῶν σχέσεων, ἃς μετ' αὐτοῦ ἔχουσιν. Ἀλλὰ θεωρεῖ ταῦτα ὡς σύστημα ἔχον τάξιν καὶ σχέδιον. Ἡ ἁρμονία τῶν μερῶν, ἡ σοφία τῶν συνδυασμῶν κινεῖ τὸν μέγιστον αὐτοῦ θαυμασμόν. Οὕτω φέρεται εἰς τὴν ἐννοίαν δυνάμεως, νοῦ ἀνωτέρου ἑαυτοῦ, ἱκνοῦ νὰ παράγῃ, νὰ ἐννοῇ πᾶν ὅ,τι βλέπει ἐν τῇ φύσει. Δύναται νὰ ὀνομάσῃ τὴν δύναμιν ταύτην ἄπειρον, διότι δὲν διακρίναι ὅρια ἐν τοῖς ἔργοις ἐν οἷς αὕτη ἀποκκλύπτεται. Ἔτι δέ· Ὅσῳ πλέον ἐξετάζει, τοσούτῳ μᾶλλον ἐκτείνει τὰς ἑαυτοῦ περὶ ταύτης, ὅσῳ πλείονας μεγελοπρεπείας ἀνακκλύπτει, τοσούτῳ μᾶλλον διορᾷ μεγελοῦν.

¹ Discourse on the Study of natural philosophy by J. F. W. Herschel.

«Βλέπει ὅτι πᾶν ὅ,τι ὁ μικρότερος βίος καὶ ἡ ἰσχυροτάτη διάνοια τῷ ἐπιτρέπουσιν ὅπως ἀνακκλύσῃ διὰ τῶν ιδίων αὐτοῦ ἐρευνῶν, ἢ δίδουσιν αὐτῷ καιρὸν καὶ ὠφεληθῇ ἐκ τῆς ἐρεύνης τῶν ἄλλων, ἄγει αὐτὸν ἀσφαλέςτερον εἰς τὰ ὅρια τῆς ἐπιστήμης. Εἶνε ἄπορον ἂν ὃν τοιαύτης φύσεως συλλαμβάνει πρῶτον τὴν ἐλπίδα, φθάνει κατόπιν εἰς τὴν πεποίθησιν, ὅτι ἡ νοητικὴ αὐτοῦ ἀρχὴ δὲν θὰ ἀκολουθήσῃ τὴν τύχην τοῦ περιεχλόμενου, ὅπερ περιβάλλει αὐτήν, ὅτι δὲν θέλει τελευτήσῃ τὸ ἐν, ὅταν τὸ ἕτερον διαλυθῇ; Εἶνε ἄπορον ἂν πιστεύῃ ὅτι ἀντὶ καὶ σθεσθῇ, θὰ μεταβῇ εἰς νέαν ζωὴν, ἐνθα, ἐλεύθερος τῶν μυρίων δεσμῶν τούτων, ἔτινα ἐμποδίζουν τὴν πτῆσιν αὐτοῦ, θὰ ἔχῃ αἰσθήσεις λεπτοτέρας, δυνάμεις ὑψηλοτέρας, θὰ ἀντλή ἐκ τῆς πηγῆς τῆς σοφίας, ἧς ἐπὶ τοσοῦτον ἐδίψα ἐπὶ τῆς γῆς; »

Ἡ ὕλιστικὴ ὑπόθεσις ἐξορίζει τὸ ἠθικὸν τοῦτο μετὰ γκαεῖον, πᾶσαι τὰς ὑψηλὰς ταχύτας ἐμπνεύσεις. Ἀλλ' οἱ ἡμέτεροι ἀντίπαλοι εὐκόλως ἀποφάνονται γνώμην καὶ περὶ τούτων. «Ὡς ἀπομακρύνωμεν, λέγει ὁ συγγραφεὺς τῆς *Δυνάμεως καὶ τῆς Ἔλξης*, πᾶν ζήτημα τοῦ ἠθικοῦ καὶ ὠφελίμου. Ἡ φύσις δὲν ὑπάρχει οὔτε διὰ τὴν θρησκείαν, οὔτε διὰ τὴν ἠθικὴν, οὔτε διὰ τοὺς ἀνθρώπους. Δὲν θὰ εἴμεθα γελοῖοι—ἀκούσατε!—δὲν θὰ εἴμεθα γελοῖοι, ἂν ἐκλιόμεν ὡς τὰ παιδία ὅτι τὰ τεμάχια τοῦ ἄρτου ἡμῶν δὲν ἔχουσιν ἐκκλινόν βούτυρον; »

Πῶς εὐρίσκειται τοῦτο τὸ... τεμάχιον βουτυρωμένου ἄρτου; Ὁμολογοῦμεν ὅτι δὲν ἐννοοῦμεν καλῶς τὴν ἀστείότητα ἐν οὗτῳ σπουδαίῳ ζητήματι.

Πρὸ τῶν μεγάλων γεγονότων τῆς ἡθικῆς καὶ πνευματικῆς τάξεως, φαίνεται ἡμῖν ὅτι πρέπει νὰ ἀπωλεσέ τις πᾶν αἰσθητικὴ ἀληθεία ὅπως ὑποδουλώσῃ τὰς ἀρετὰς ταύτας εἰς τὰς κινήσεις τῆς ὕλης. Πῶς ὑπὸ τὸ εὐγλωττον αὐτῶν κράτος τολμῶσι νὰ ψελλίζωσι μετὰ τοῦ Moleschott, ὅτι «ὁ ἄνθρωπος ὀφείλει κατὰ μέρος τὴν προνομιούχον τάξιν, ἣν κατέχει μετὰ τῶν ζώων εἰς τὴν δύναμιν τοῦ νὰ τρέφεται ποτὲ μὲν διὰ φυτῶν, ποτὲ δὲ διὰ κρέατος; Ὡσαύτως νὰ λέγωσι μετὰ τοῦ Helvétius ἔτι «ὅτι ὁ ἄνθρωπος ὀφείλει εἰς τὸν σχηματισμὸν τῶν χειρῶν αὐτοῦ μόνον τὴν ὑπεροχὴν του ἐπὶ τῶν ζώων;» Πῶς θὰ ἐπιδοκιμάσῃ τις τὸν Büchner, διδάσκοντα ὅτι ἡ ὕλη εἶνε ἡ βᾶσις πάσης γῆνης ἢ ἀνθρωπίνης μεγαλειότητος, — ὅτι ἐκεῖνος, ὅστις ἀνεγνώρισε τὴν ταυτότητα τῆς ὕλης καὶ τοῦ πνεύματος, ἔχει ἔσον ἐνθουσιασμὸν πρὸς τὴν ἀξίαν τῆς ὕλης ταύτης, — καὶ ὅτι ἡ προσηγορία ὑλιστής εἶνε τιμητικὸν ὄνομα, διότι εἰς τοῦτον ἡ ἀνθρωπότης ὀφείλει τὸ μεγαλειόν της¹. Πῶς νὰ συμφωνήσῃ τις μετὰ τοῦ Herbert Spencer, εἰς τὰς ἐξῆς ἀποφάσεις: «Ὅ, τι καλοῦμεν ποσότητα συνειδήσεως ὀρίζεται διὰ τῶν τοιχείων τῶν συνιστώντων τὸ αἶμα· τοῦτο βλέπει τις σαφῶς ἐν τῇ ἐξέγερσει, ἥτις ἐπακολουθεῖ ὅταν εἰσάγωσιν εἰς τὴν κυκλοφορίαν χημικὰς τινὰς συνθέσεις οἷον τὸ οἶνον πνευμακὲ καὶ τὰ φυτικὰ ἀλκαλοειδῆ.» Πῶς θὰ κοινωνήσῃ τις τῆς γνώμης τοῦ Littré, κηρύττοντος ὅτι ἡ θέλησις εἶνε συμφορὴ πρὸς τὴν ἐγκεφαλικὴν οὐσίαν, ὅπως τὸ συ-

¹ Force et Matière, ch. v. Dignité de la matière.

σταλτὸν πρὸς τοὺς μῦς, καὶ ὅτι τὸ αὐτεξούσιον οὐδὲν ἄλλο εἶνε ἢ τρόπος ἐγκεφαλικῆς ἐνεργείας¹; » Πῶς δύναται τις νὰ ὑπαγάγῃ εἰς τὰς ιδιότητας τῆς γημείας καὶ τῆς φυσικῆς τῶν σωματίων, εἰς τὰ φαινόμενα τῆς θρέψεως καὶ τῆς ἀφομοιώσεως τὰ γιγάντια ἔργα τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς μεγαλοφυΐας; Τελευτῶντες τὸ κεφάλαιον τοῦτο, ἃς ἐπικνέλωμεν εἰς τὰς θεωρίας ἀφ' ὧν ὠρμήθημεν, καὶ ἃς ὁμολογήσωμεν τὴν ἀνακολουθίαν τῶν φιλοσόφων τούτων, οἵτινες φαντάζονται ἀγερώχως, ὅτι ἐξέτειναν γέφυραν μεταξὺ τῆς ὕλης καὶ τοῦ πνεύματος, χωρὶς νὰ περὶληφῶσιν ὅτι μόνον χάλικας τινὰς ἔρριψαν εἰς τὴν ἄβυσσον. Περιγράφουσι τὰς ἀτομικὰς κινήσεις τῶν οὐσιῶν, τὰς μεταμορφώσεις τῶν συνδυασμῶν, τοὺς τρόπους τῆς ἀφομοιώσεως καὶ τῆς κατὰλύσεως καὶ ἰσχυρίζονται ὅτι αἱ μεταμορφώσεις αὗται, αἵτινες μεταφέρουσι μῦρον σιδήρου ἐκ τοῦ πνεύμονος εἰς τὸν ἐγκέφαλον, ἐξηγοῦσι σαφῶς τὸν σχηματισμὸν τῆς διανοίας. » Ἐπειτα δὲν φοβοῦνται νὰ προσθέσωσιν. « Ἐχομεν τῶν ἀληθειῶν τούτων οὕτω βεβαίως ἀποδείξεις, ὥστε δόγμα τι τῆς πίστεως τῶν ὁλιστῶν, δὲν δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς προκασθημα μεγάλης ἀξίως, οὔτε ὡς τολμηρὰ τις προφητεία, ἀλλ' ὡς τὸ ἀποτέλεσμα πεποιθήσεως βαθέως ἐρριζωμένης². »

Ἰδοὺ τολμηρὰ ἀπόφασις. Μάθετε λοιπὸν πάντες ὧ ἡθικολόγοι καὶ φιλόσοφοι! Ὁ ἄνθρωπος εἶνε προϊόν τῆς τροφῆς, τῆς πατρότητος, τοῦ κλίματος, τῆς γῆς

¹ Dictionnaire de Nysten, article VOLONTÉ

² Moleschott, Circulation de la vie. t. II, p. 57.

τῆς ἀγωγῆς αὐτοῦ, καὶ ἂν ἐμπνέσθε ὑπὸ τῆς εὐγε-
νοῦς ἐπιθυμίας νὰ περὶσσεύσθε πρόοδόν τινα εἰς τὴν
ἀνθρωπότητα, δὲν πρέπει νὰ ἀπασχοληθῆτε κυρίως
εἰς τὸ νὰ ἀνυψώσετε τὸν ἡθικὸν καὶ πνευματικὸν βαθ-
μὸν ἐκάστου ὑποκειμένου, ἀλλὰ νὰ ἴδετε πῶς ζῇ, καὶ
διὰ τίνων τροφῶν τρέφεται· ἂν ὑπάρχῃ ἱκανὸς σίδη-
ρος (διότι τὸ ἔλλειμμα τοῦ σιδήρου εἶνε ἐν τῶν λυπη-
ρῶν σημείων τῆς ἡμετέρας ἐποχῆς, καὶ αἱ νεάνιδες
ἔχουσιν μεγίστην ἀνάγκην Lett. XI.) ἂν ὑπάρχῃ ἱκα-
νὸν φῶσφορον (διότι τὸ αἷμα, ὁ ἐγκέφαλος ἀπλῶς πάντα
τὰ μέρη τοῦ σώματος, ἅτινα κατέχουσι τὰς ὑψηλοτέ-
ρας σειρὰς ἐν τῇ κλίμακί τῆς ζωῆς ὀφείλουσιν εἰς τὸ
φωσφορικὸν λίπος² τὸν οὐσιωδέστερον αὐτῶν χρο-
κτῆρα Lett. XI.) ἂν ὑπάρχῃ ἱκανὸν ἄλλας ἐν τῷ πνεύ-
ματι καὶ σάκχαρι ἐν τῇ καρδίᾳ. Τὸ θεμελιῶδες ζή-
τημα εἶνε τὸ καλῶς τρέφεσθαι καὶ τὸ καθιστῆν ἄρ-
μονίαν τινὰ μεταξὺ τῆς ζωικῆς καὶ τῆς φυτικῆς διαί-
της. "Ας ἐκλέξωμεν μεταξὺ τῶν στοιχείων τῶν τε-
λευταίων τούτων, τὰ ἔχοντα πλείονας θρεπτικὰς οὐ-
σίαις καὶ πρὸ πάντων τὰ διακλῆμποντα δι' ὑπερέχλλον-
τος φωσφόρου. Δὲν πρέπει ὅμως τις νὰ χωρῇ εἰς τὰ
ἄκρα καὶ νὰ καταδρογίῃ τὰ χημικὰ φωσφόρα. Ἀλλὰ
τῶν γεωμήλων, τῆς ὀρύζης, τῶν δαυκίων, τῶν γογ-

² Προκειμένου τοῦ λόγου περὶ τῆς ἐξυμνήσεως τῶν φωσφορικῶν
τροφῶν συγχαρηθῆτω ἡμῖν νὰ ἐρωτήσωμεν τοὺς ἐνθουσιωδῶς ὑπερ-
εγκωμιάζοντας ταύτας, ἂν νομίζουσιν ὅτι οἱ ἄλλοι οἱ κατοικοῦ-
ντες τὰ παράλια τῆς Πικαρδίας καὶ Βρετανίας, οἵτινες τρέφονται
ἐν ἰχθύων, περιλαμβάνονται ὑπὸ ἐκτάκτου νοσηροσύνης.

γυλίων, τῶν κορμύων, τῶν ἀσπαραγγίων, τῆς ἀγγινάρας, τοῦ λαχάνου, τῆς κράμβης, ἃς προτιμῶμεν, «τὰ Πίσα, τοὺς Φάσηλους καὶ τὰς Φακαί.» Ἴδου αἱ τρεῖς οὐσίαι αἱ τρέφουσαι τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα! καὶ μετ' ἀφάρτου ἡδονῆς γράφουσι περὶ τῶν τριῶν τούτων ἐξαιρέτων ὀσπρίων. Ἄς παράσχωμεν ἡμῖν αὐτοῖς τὴν εὐχρίστησιν, νὰ ἀκούσωμεν πρὸς στιγμὴν τὸ χωρίον. «Τὰ πῖσα, οἱ Φάσηλοι καὶ αἱ Φακαί ἐξακολουθοῦσι ἀνθοῦντα πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἡμῶν. Τὰ πῖσα, οἱ Φάσηλοι καὶ αἱ Φακαί περιέχουσι σχεδὸν τοσοῦτον λεύκωμα (φασηλίνη) ὅσον τὸ αἶμα ἡμῶν· ἂν καὶ πλείονος τιμῶνται καὶ ἡ προετοιμασία αὐτῶν εἶνε δαπανηροτέρα, τὰ Πίσα, οἱ Φάσηλοι καὶ αἱ Φακαί εἶνε εὐωνότερα τῶν γεωμήλων. Καὶ δύνανται νὰ παράγωσιν αἶμα καλλῆς ποιότητος καὶ ἐνισχύωσι τοὺς μῦς καὶ τὸν ἐγκέφαλον. Τὰ δὲ γεώμηλα δὲν δύνανται τοῦτο. Τὰ Πίσα, οἱ Φάσηλοι καὶ αἱ Φακαί ἔνεκα τῆς θρεπτικῆς αὐτῶν ιδιότητος πωλοῦνται ἀντὶ ἐλάχιστου τιμῆς ἢ τὰ γεώμηλα, ὅπως ὁ σίδηρος εἶνε εὐωνότερος τῶν ξύλων ὅταν πρόκειται νὰ κατασκευασθῶσι σιδηραὶ ὁδοί. Τὰ Πίσα, οἱ Φάσηλοι καὶ αἱ Φακαί δίδουσι δύναμιν εἰς τὴν ἐργασίαν, καὶ παρέχουσιν ἐξ ἑαυτῶν τὸ κέρδος, ἐνῶ τροφή ἐκ γεωμήλων διαρκῆς, ἐπιφέρει βεβαιότατα τὴν ἀδυναμίαν καὶ τὴν φθίσιν τοῦ σώματος. Ὁ ἄνθρωπος ὅστις ἐπὶ δέκα πέντε ἡμέρας ζῇ μόνον ἐκ γεωμήλων, δὲν εἶνε πλέον εἰς κατάσκειν μηδὲ νὰ ἀποκτῇ ταῦτα.¹»

¹ Moleschott, loc. cit. conclus, t. II, p. 225.

Ὁ ῥήτωρ θὰ συνέγραψε βεβαίως ὁμόλογον μετὰ κη-
 πορωῦ τινος (ἢ ἴσως ξενοδόχου) ἀποκλειστικῶς ἀσχο-
 λουμένου περὶ τὰ πικνοδύναμα ταῦτα ὅσπρις. Εἴθε νὰ
 φέρωσιν αὐτῷ εὐτυχίαν!

Ὑπὸ τὸν νέον τοῦτον πικνηγυρικὸν τῶν ἐν λόγῳ θρε-
 πτικῶν οὐσιῶν, ὁ ὕλισμός ἡρέμα ὑπολισθαίνει καὶ ὑπ-
 εισέρχεται ἀθορύβως. Παρέδραλον αὐτόν ποτε (ἀλλὰ
 δὲν θέλομεν, νὰ τὸ πιστεύσωμεν) πρὸς τὸ πρᾶγμα περὶ
 οὗ λέγει ὁ δὸν Βασίλειος: θροῦς τις ὑπόκωφος, ἀπτόμενος
 ἀκροθιγῶς τοῦ ἐδάφους ὅπως ἡ χελιδὼν πρὸ τῆς θυέλλης,
 ἥτις ἡσυχαίεται ψιθυρίζει καὶ διίπταται, καὶ σπείρει,
 φερομένη διὰ τοῦ ἀέρος, τὸ δηλητηριασμένον βέλος...

Οἰονδῆποτε καὶ ἂν εἶνε τὸ ἀποτέλεσμα τὸ πικρα-
 γόμενον ὑπὸ τῶν μαγικῶν τούτων ἀλευροειδῶν οὐσιῶν,
 δὲν ζητοῦμεν ἐν τούτοις τὰς ἐκδηλώσεις τοῦ ἀνθρω-
 πίνου πνεύματος.

Ὅταν τέλος προσθέτωσιν ὅτι ἡ ἀδιαφιλονείκητος
 καὶ μὴ διαφιλονεικηθεῖσα δύναμις τῆς τροφῆς ἐπὶ τὴν
 φυσικὴν κατὰστασιν τοῦ ἀτόμου, ἀρκεῖ ὥστε νὰ δι-
 κιώσῃ τὴν ἀπόλυτον τούτην πρότασιν· ἡ ὕλη κυ-
 βερᾷ τὸν ἄνθρωπον, περιπίπτουσιν εἰς τὴν ὑπερβο-
 λὴν τῶν ὀπικδῶν συστήματός τινος, ἀρνούμενων πάντα
 ὅσα εἶνε ἐκτὸς τοῦ ἰδίου αὐτῶν συστήματος, στρε-
 βλοῦντες τὰ πρᾶγματα ὅπως ὑπάρχῳσιν αὐτὰ ὑπὸ
 τὸν ἴδιον κανόνα. Ἄν οἱ μετὰ βεβαιότητος πάντοτε
 ὁμιλοῦντες οὗτοι ἐλάμβανον τὸν κόπον νὰ πικρη-
 ρῶσι, δὲν ἤθελον ἐξαιολουθεῖ ὑποστηρίζοντες παρο-
 μοίαις πλάνης. Οἰοσδῆποτε καὶ ἂν εἶνε ὁ χαρρακτῆρ,

ὁ σκοπὸς, τὸ στήριγμα τῶν μεγάλων βουλήσεων, περὶ
 ὧν ὠμιλήσαμεν, τὸ παράδειγμα αὐτῶν εἶνε καλὸν καὶ
 ἀντιτεχνῶν πρὸς τὰς ἀφρονάς ταύτας διαβεβαιώσεις.
 Ἰδοὺ ὁ μέγας τῶν Ἰνδιῶν ἀπόστολος François Xavier.
 Ἄς ἀκολουθήσωμεν αὐτὸν ἐπὶ τοῦ ὑπὸ Ἰωάννου Γ'.
 γαλέντος πλοίου εἰς τὰς πορτογαλικὰς Ἰνδίας, κατερ-
 χόμενον τὸν Tage, καλογερικὸν τρίβωνα ἐνδεδυμένον,
 ἔχοντα ἀντὶ παντός ὁδοιπορικοῦ φορτίου τὴν σύνοψίν του
 μόνον, διότι ὁ ἀνδρεῖος οὗτος εὐγενὴς ἐξ ἐπιφανοῦς οἴ-
 κου καταγόμενος, σοφὸς δ' ἤδη (22 ἐτῶν) καθηγητῆς
 τῆς φιλοσοφίας ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τῶν Πρισίων,
 εἶχε τὰ πάντα ἐγκαταλείψει ὅπως ἀκολουθήσῃ ἕνα τῶν
 φίλων του. Τὴν ἡμέραν, ἐργάζεται μετὰ τῶν ναυτῶν
 περιποιούμενος αὐτοὺς, τὴν νύκτα, κοιμᾶται ἐπὶ τοῦ
 καταστρώματος ἔχων προσκεφάλαιον κύλινδρον σχοι-
 νίων. Φθίνει εἰς Goa ἐν τῷ μέσῳ ἐλεεινῆς τιнос κοινό-
 τητος, οὐδεμίαν ἄλλην φιλοδοξίαν ἔχων ἢ καὶ σώτη-
 τὴν αὐτὴν ἀπὸ τῆς φυσικῆς καὶ ἡθικῆς αὐτῆς ἀθλιότη-
 τος. Βραδύτερον, ἀκολουθῶν τὴν ἀποστολὴν τῆς αὐ-
 ταπρηνήσεως κατέρχεται κατὰ μῆκος τὴν ἀκτὴν τῆς
 Κομορίνης, καὶ οἰκοδομεῖ νκὸν παρὰ τὸ ἀκρωτήριο.
 Βραδύτερον ἔτι εὐρίσκει τις αὐτὸν ἐν Μελάκκα· καὶ
 ἐν τῇ Ἰκπωνίᾳ μεταξὺ νέων φυλῶν καὶ νέων κλιμά-
 των. Εἶνε γνωστὸν ὅτι ἄπας αὐτοῦ ὁ βίος ὑπῆρξε σειρὰ
 σωματικῶν πόνων καὶ πνευματικῶν ἔργων. Ἡ πείνα,
 ἡ δίψα, ἡ γυμνότης, τὰ θανατηφόρα μαρτύρια ἔπρατ-
 τον τὴν ὁδὸν εἰς τὸν γενναῖον τοῦτον στρατιώτην τῆς
 πίστεως. Ἀλλ' ἐχώρει ἐμπρὸς ἀγόμενος ὑπὸ ἀδυνα-

στου ἀποφάσεως. «Οἷοσδῆποτε καὶ ἂν εἶνε ὁ θάνατος ἢ τὸ μαρτύριον ὅπερ μὲ ἀναμένει, ἔλθεν, εἴμι ἐτοιμὸς νὰ ὑποφόρω χιλιάκις ὑπὲρ τῆς σωτηρίας μιᾶς μόνης ψυχῆς.» Τοῦ θανάτου αὐτοῦ προηγῆθη πυρετὸς, ὅστις ἐπέσχεν αὐτὸν ἐπὶ τῶν συνόρων τῆς Κίνας. — Τί γίνεται πρὸ τοιούτων παρὰδειγμάτων τὸ φυσιολογικὸν συμπέρασμα περὶ τῶν πίσων, τῶν φασήλων καὶ τῶν φακῶν; «Κατὰ τί ἡ τροφή τοῦ Xavier ἐκυβέρνησεν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ; Εὗρε ἐν ταῖς ἀγνώστοις ἐκείναις χώραις τὴν ἀκριβεστάτην ἐκείνην πλάστιγγα, ἣν συνιστῶσιν εἰς τὸν κάτοικον τῆς πόλεως; καὶ ἦν ὁ ἐν ῥαστώνῃ διάγων πλούσιος δύνανται νὰ παραγείλῃ εἰς τὸν ἐκυτοῦ Βατέλ; Ὅποίον σχέσιν ὁ Brillat—Savarin καὶ ὁ Grimod de la Reynière ἔχουσι μετὰ τοῦ Ignace de Loyola, τοῦ François Xavier ἢ τοῦ Vincent de Paul; Οἱ μεγάλοι περιηγηταὶ ἐν οἷς διακλᾶμπουσι τὰ ὀνόματα τῶν Dumont-d'Uvrille, Cook, Livingstone, πάντες ἐκεῖνοι οἱ ἄνδρες, εἰς οὓς ὁ ἀναγνώστης δύνανται νὰ προσθέσῃ πολλοὺς ἄλλους, δὲν ἠκολούθησαν τὸν σκοπὸν τῆς φιλοδοξίας αὐτῶν ἐν τῷ μέσῳ φυσικῶν περιστάσεων ποικιλωτάτων καὶ μάλιστα ἀντιθέτων; Δύνανται νὰ ὑποστηρίξωσιν ὅτι ἀλλάσσωσι τις ἕδωρος, τροφήν, κλίμα, κοινωνίαν, ἔθνος, στοιχεῖα ἀλλάσσωσι καὶ αὐτὸ τὸ σῶμα δυνάμει τῆς ἀδιαλείπτου μεταλλαγῆς τῶν μορίων, δύνανται νὰ ὑποστηρίξωσιν ὅτι ἤλλαξε ψυχὴν, πίστιν, ἐλπίδα, θάρρος, θέλησιν; Καὶ δὲν ἐπεδίωξαν τὸν ἰδεώδη αὐτῶν σκοπὸν μετὰ τῶν ποικιλωτάτων περιπετειῶν, ὑπερβάλλον-

τες καὶ τὰ μέγιστα κωλύματα.¹ Ἀληθῶς, ἐμμένων τις ἐπὶ πλεόν ἐν τούτοις ἤθελεν ἀδικήσῃ τὸν ἀνγκνῶστην. Πλὴν τῶν συστηματικῶν ἡμῶν ἀχιπιάλων, οὐδὲν πνεῦμα ὑγιὲς ἀμφιβάλλει ὅτι ἡ ὕλη καὶ τὸ πνεῦμα εἶνε δύο διακεκριμένα πράγματα. Οὐδεὶς ἀγνοεῖ ὅτι ἂν ἡ τοῦ σώματος ἀφομοίωσις ἐπιδρᾷ ἐπὶ τὴν ἡμετέραν διάνοιαν, ὡς ἡ λαμπρότης καὶ τὸ ζοφερόν τῆς ἡμέρας ἐπιδρᾷ ἐπὶ τὴν γαλήνην τῆς ψυχῆς ἡμῶν, τοῦτο δὲν ἐμποδίζει ὥστε ἡ ψυχὴ αὕτη νὰ εἶνε ὃν προσωπικόν, ὅπερ ἐνίοτε μὲν κλαίει ὅταν ᾄδωσι τὰ πτηνὰ καὶ ὅταν τὰ ἄνθη διαπέμπωσι τὰς εὐωδίας αὐτῶν, ἐνίοτε δὲ, ἡσυχῶς παρκαθίδετται εἰς τὰς αἰχμηλωτιζούσας αὐτὴν μελέτας τῆς ἐπιστήμης, ἐν ᾧ ἐν θυελλώδει ὑὺρανῷ ἀντηγεῖ ὁ κεραυνὸς καὶ δισσχίζει τὴν ἀτμόσφαιραν διὰ φλογερῶν βελῶν καὶ φοβερῶν καὶ αἰγίδων.²

¹ Ο K. Moleschott διατελεῖ ἔχων τὴν αὐτὴν δοξασίαν, ἣν καὶ ἐν τῷ 1832, μὴ ἐννοήσας ἀκόμη τὴν πλάνην του. Θὰ ἔπραττε καλῶς νὰ ἀκολουθήσῃ τὸν Cabanis. Μετὰ τὰ ἀρτίως μνημονευθέντα ὑφ' ἡμῶν παραδείγματα, εἶνε ἀκατανόητον πῶς παρατηρητῆς εἰλικρινὴς ἰδρύει ἐπὶ τὴν ἐπομένην πρότασιν ὡς καθολικὴν ἀρχήν. «Κατὰ πᾶσαν τὴν ζωολογικὴν κλίμακα, βλέπομεν τὰς πολλαπλὰς λειτουργίας τῆς ἐγκεφαλικῆς ζωῆς συναρδούσας πρὸς τὰς διαφόρους φάσεις τῆς αὐξήσεως καὶ μειώσεως τοῦ ἐγκεφάλου» βλέπομεν ὅτι ἡ αἰσθησις, ἡ κρίσις, ἡ συνειδήσις, ἡ τολμή, καὶ ὁ ἔως συμμεταβάλλονται μετὰ τῆς τροφῆς καὶ τῆς καταστάσεως τῆς ὑγείας.» Cours de 1865 à l' Université de Zurich,

² Ἡ φιλοσοφία δὲν ἐνοχλεῖται ὑπὸ τοιούτων μυστηρίων «O vitae philosophia dux! ἔλεγεν ὁ Κικέρων (Tusc. quæst.). O virtutis indagatrix expultrixque vitiorum.—Tu urbes peperisti, tu invetrix legum, tu magistra morum et disciplinae fuisti. ad te confugimus, ad te opem petimus.»

Ἄς μᾶς ἐννοήσωσι καλῶς, καὶ οἱ ἀντίπαλοι τοῦ πνευματισμοῦ· ἄς μὴ παρερμηνεύωσι τὰς προτάσεις ἡμῶν. Δὲν λέγομεν ὅτι ἡ ὕλη δὲν ἔχει οὐδεμίαν ἐπίδρασιν ἐπὶ τὸ πνεῦμα, δὲν λέγομεν ὅτι ἡ ἀνθρωπίνη ψυχὴ εἶνε ἀπολύτως ἀνεξάρτητος τοῦ ὁργανισμοῦ, καὶ δὲν συμφωνοῦμεν μάλιστα μετὰ τοῦ Πλάτωνος, ἀξιοῦντος ὅτι τὸ πνεῦμα εἶνε ξένον τοῦ σώματος καὶ ὅτι ὑπάρχει ἀντιπάθεια μετὰ τῶν δύο ἀρχῶν. Βεβαίως, τίς ἀμφιβάλλει ὅτι ἀνθρωπος ἀποθνήσκων ἐκ πείνης, δὲν εἶνε δικατεθειμένος νὰ ᾄδῃ; Τίς ἀμφιβάλλει ὅτι κατὰ τὰς ὥρας τῆς κοπώσεως, καθ' ἃς πίπτει τις καταβεβλημένος ὑπὸ τοῦ ὕπνου, δὲν ἔχει τὴν ὁρεξιν νὰ χορεύσῃ; Πάντες δὲν γινώσκομεν ὅτι ἡ ψυχὴ ἡμῶν δικτίζεται ἐκ τῶν ἐξωτερικῶν ἐντυπώσεων; ὅτι ἡμέρα φωτεινὴ καὶ λαμπρὰ διαχέει τὴν χαρὰν εἰς τὸ στήθος ἡμῶν, ὅτι σκυθρωπὴ καὶ βροχερὰ πρῶτα καθιστᾷ ἡμᾶς μελαγχολικοὺς καὶ ὅτι ἡ γαλήνη ὥραίς ἐσπέρας διεισδύεται εἰς τὸ βάθος ἡμῶν καὶ μᾶς προξενεῖ ἡδονήν; Μήπως αἱ βαθεῖαι ἐκστάσεις αἱ ἐκ τῆς μουσικῆς, αἱ ἐναρμόνιοι αὗται συμφωνίαι αἱ ᾠδαὶ αὗται, αἵτινες ὁμιλοῦσι μετὰ τοσούτου πάθους, τὰ βρυκκλίσματα ἢ αἱ παρκαφοραὶ αὗται μελωδούσης διανοίας δὲν ἐπήνεγκόν ποτε τὴν ἐλαχίστην ἐπίδρασιν ἐπὶ τὰ ὑμέτερα νεῦρα; Εἰς τὰς συνήθειας ὑμῶν διαθέσεις ὅπως καὶ εἰς τὰ ὄνειρα, ἅτινα ἀποτελοῦσι τὸν κόσμον τῶν ὑμετέρων νυκτῶν δὲν ἡσθάνθητε διάφορα ἀποτελέσματα τῶν ἐκ τῆς τροφῆς καὶ διαίτης ἡμῶν; Ὁ τρόπος καθ' ὃν διήγαγες τὴν ἐσπέραν δὲν ἐπιδρᾷ εἰς τὰ

δνειρά σου; Ἐν ἐνὶ λόγῳ εἶνε δυνατὸν εἰς τὸν ἀκριβῆ παρρητηρητὴν νὰ ἀρνηθῇ τὴν ἔμμονον καὶ ποικίλην ἐνέργειαν, ἣν ὁ ἐξωτερικὸς κόσμος, ἡ κοινωνία, αἱ σχέσεις, τὰ συμπόσια, ἡ θερμότης, τὸ ψῦχος, τὸ φῶς, τὸ σκότος, ἡ πόλις ἢ ἡ ἐξοχὴ καὶ μυρία τοιαῦτα αἰτια ἀνεξάρτητα ἡμῶν, ἀσχοῦσιν ἐπὶ τῆς καταστάσεως τοῦ πνεύματος ἡμῶν, τῶν ἐντυπώσεων καὶ τῶν διανοημάτων; Οὐχί. Αἱ ἐνέργειαι αὗται εἶνε πραγματικαί! Παρὰδεχόμεθα καὶ ὑποδεικνύομεν ταύτας. Ὁ Montaigne, οὗ τινος ἡ ἀπόφανσις εἶνε ἥττον ἀποκλειστικὴ ἢ ὅσον φαντάζονται ταύτην, ἔγραψεν «Εἰς τὰ ψυχρά κλίματα ὀλίγην αἴσθησιν ἔχουσιν πρὸς τὰς ἡδονάς· μείζων εἶνε αὕτη ἐν ταῖς εὐχάροις· εἰς δὲ τὰ θερμὰ κλίματα εἶνε ὑπερβάλλουσα. Εἶδον τὰ μελοδράματα τῆς Ἀγγλίας καὶ Ἰταλίας. Ἡ αὕτη μουσικὴ φέρει ἀποτελέσματα οὕτω διάφορα εἰς τὰ δύο ἔθνη, ἡ μία εἶνε οὕτως ἡρεμὸς, ἡ ἑτέρα οὕτω παράφορος ὥστε φαίνεται τοῦτο ἀκτανόητον. Τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ περὶ τῆς λύπης. . . . Τὰ μεγάλα σώματα καὶ αἱ παχεῖαι φλέβες τῶν ἐθνῶν τοῦ Βορρᾶ εἶνε ἥττον ἐπιδεκτικαὶ δικταρχείας ἢ αἱ λεπτὰί φλέβες τῶν λαῶν τῶν θερμῶν κλιμάτων. Ἡ ψυχὴ ἄρα ἐκεῖ ὀλιγώτερον αἰσθάνεται τὴν λύπην. Πρέπει νὰ ἐκδάρῃ τις Μοσκοβίτην τινὰ ὅπως δώσῃ αὐτῇ αἴσθημα.» Ἀλλὰ προσθέτει κατωτέρω ὅτι μετὰ τῶν παχυμάτων, ἅτινα ἀσχοῦσι κράτος ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου πρέπει νὰ διακρίνη τις «τὴν ὁρησκείαν, τοὺς νόμους, τὰ ἀξιώματα, τὰ παρὰδείγματα.» Ὅτ' ἀποδώσωμεν μετὰ τοῦ συγγραφέως τοῦ

Πνεύματος τῶν Νήμων, ἐκάστη ἐνεργεῖα τὸ οἰκεῖον μέρος· ἀποδεχόμεθα τὰς ἐξωτερικὰς, ἀλλ' ἀπὸ τούτου, μέχρι τοῦ νὰ συνκινέσωμεν ὅτι αὗται μόνον ἀποτελοῦσι τὸν ἄνθρωπον, ἀπέχουμεν πολὺ. Ἔτερον εἶνε νὰ λέγη τις ὅτι ἡ ψυχὴ αὕτη δικαίεται ὑπὸ ἐξωτερικῶν αἰτιῶν, τοῦ λέγειν ὅτι ἡ ψυχὴ αὕτη δὲν ὑπάρχει. Ἐρωτῶμεν μάλιστα τίνι τρόπῳ οἱ ἀντίπαλοι ἡμῶν ἐννοοῦσι νὰ συμβιβάζωσι τὰς δύο ταύτας προτάσεις, καὶ ἐν τῷ βέλθῃ διακονοῦνται ὅτι ἡ ψυχὴ δὲν ὑπάρχει, καὶ ὅτι καὶ ἐννοεῖται ἡμῶν εἶνε προϊόντα τῆς ἐγκεφαλικῆς οὐσίας, προϊόντα μεταβλλόμενα κατὰ τὰς ῥηθείσας ἐντυπώσεις. Ἰδοὺ τί γίνεται ὁ ἄνθρωπος!

Καὶ ἐν ἐλλείψει πασῶν τῶν ἔμπροσθεν ἀποδείξεων, ἡ βεβαιοτήτης τῆς ἐλευθερίας ἡμῶν θὰ ἤρχετο ἀκόμη ἐν τέλει νὰ διαμαρτυρηθῇ ὑπὲρ τῆς νοητικῆς δυνάμεως τῆς ἐμψυχούσης ἡμᾶς.—Ὁ πανθεισμός, καθιστὼν τὴν ψυχὴν μέρος τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ, καθιστᾷ αὐτὴν δούλην τῆς θείας βουλήσεως καὶ μάλιστα τοῦ ἀνγκυχωτάτου πεπωμένου.—Ὁ ἀθεισμός, ἀρνούμενος τὴν ὑπαρξίν τοῦ πνεύματος, καθιστᾷ τὴν ψυχὴν δούλην τῆς ὕλης καὶ ἄγει αὐτὴν δι' ἄλλης ὁδοῦ εἰς τὴν ἐμαρμένην.—Δυνάμεθα λοιπὸν προχωροῦντες δι' ἐξισώσεως, καὶ δεικνύοντες τὸ ἀνίσχυρον τῶν τοιούτων διδασκαλιῶν, νὰ ἐπιβάλλωμεν τὴν ἡμετέραν ὡς τὴν μόνην ἣτις συμβιβάζει τὰς διαφορὰς πεποιθήσεις τῆς ἡμετέρας συνειδήσεως. Οὕτως, ἡ μοῖρα ἠθέλησεν ὥστε οἱ ἡμέτεροι ἀντίπαλοι νὰ καταπολεμηθῶσι πανταχοῦ, καὶ ἡ ὑπ' αὐτῶν ἀρνήσις τῆς ἡμετέρας προσωπικότη-

τος, νὰ στηλιτευθῇ δι' ὅλων τῶν στοιχείων τῆς βεβαιότητος ἡμῶν.

Ἄς ἐπιβεβαιώσωμεν τελευτῶντες τὴν λόγον περὶ τῆς ὑπάρξεως τῆς ψυχῆς· ὅτι ἡ ἀνθρωπίνη ἀξιοπρέπεις δὲν συγχωρεῖ τὰ ἐπιχειρήματα αὐτῶν τὰ ἐναντία τοῦ λαμπροτάτου αὐτῆς φωτός. Διαμικρύνεται κατὰ τῶν ὑπερβολικῶν τούτων τάσεων. Αἱ ἐξωτερικαὶ ἐπιδράσεις ἐνεργοῦσι κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον ἐρ' ἡμᾶς, κατὰ τὴν νευρικὴν ἡμῶν εὐαισθησίαν, ἀλλ' οὐδ' αὐταὶ μᾶλλον τῶν χημικῶν συνθέσεων τοῦ ἐγκεφάλου ἀποτελοῦσι τὴν ἠθικὴν καὶ νοητικὴν ἡμῶν ἀξίαν. Ὅπως ἀνατρέψωμεν τὴν ὑπόθεσιν ταύτην καὶ τὴν προηγηθεῖσαν ἀρκεῖ νὰ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν τὴν διανοητικὴν ἡμῶν δύναμιν. Δυνάμεθα, διὰ μόνης τῆς νοητικῆς ἡμῶν δυνάμεως, νὰ καταφρονήσωμεν πασῶν τῶν ἐπιδράσεων τούτων, καὶ νὰ διέλθωμεν ἀγερώχως ὑψωμένην ἔχοντες τὴν κεφαλήν, διὰ μέσου τῶν ἐνεργειῶν καὶ τῶν ἀντενεργειῶν τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου. Ὅταν ἡ ψυχὴ ἡμῶν εἶνε κατὰβεβαρυμένη ὑπὸ βαθείας τινὸς λύπης, οὐδαμῶς φροντίζομεν περὶ τῆς κατὰξέσεως τοῦ οὐρανοῦ, ὃν βροχὴ πίπτει ἢ ἄνεμος πνέει εἶνε ἡμῖν ἀδιάφορον. Ὅταν αὐτὴ ἡ ἰδίᾳ ψυχὴ περὶδίδεσθαι εἰς τινος ἐνδομύχους χροᾶς, ὡσαύτως δὲν σκεπτόμεθα περὶ τοῦ μηνὸς ἢ τοῦ ἐνιαυτοῦ. Ὅταν μελέται ἐπίπονοι ἀφαιρῶσι τὴν προσοχὴν ἡμῶν, λησμονοῦμεν τὴν ὥραν τοῦ γεύματος καὶ τὴν τοῦ ὕπνου. Ὅταν ἡ ἐλευθερία πληροῦ θριαμβευτικῶν παιάνων τὴν πόλιν, δὲν ἐξετάζομεν ἂν εἶνε φεβρουάριος ἢ ἰούλιος ὁ σημερινὸς ἐν τῷ ὥρολογίῳ τοῦ

οὐρανοῦ. "Οταν ἡ πατρις κινδυνεύῃ, ἡ ἐθνικὴ σημαία δὲν ζητεῖ πληροφορίας περὶ τῆς ἡμερομηνίας ἢ τοῦ ἀνεμοδείκτου. Ἡ ἀνδρική θέλησις ἀγνοεῖ τοιαῦτα αἰτιατικά. Οὐδὲ αἱ βχθεῖται τῆς καρδίας συγκινήσεις ποιοῦνται ταῦτα περὶ πλείονος. Ἄν ἡ ὑγεία εἶνε ἄριστος ὅρος πρὸς τὴν ἐργασίαν καὶ τὰ συνχισθήματα τῆς ψυχῆς, δὲν ἀποτελεῖ καὶ διὰ τοῦτο αὐτὴν τὴν διάθεσιν τῆς ψυχῆς. Ὑπάρχουσιν ἐν τῷ βίῳ ὥραι ἡδύτεραι καὶ θεληματικώτεραι καὶ τῶν πολυτελεστάτων συμποσίων, ὥραι καθ' ἃς λησμονεῖ τις τὰ χυδαῖα ταῦτα φαγητά, τὰ συνιστῶντα τὴν ἡδυπάθειαν τῶν ἀκορέστων μεγάρων, καθ' ἃς λησμονεῖ τις τὰ πλούσια ἐνδιαιτήματα, τὰ λαμπρὰ κοσμήματα, τὴν κούφην φιλαρέσκειαν, καθ' ἃς λησμονεῖ τὸν κόσμον ὁλόκληρον χάριν ἡδονῶν πνευματικωτέρων καὶ ζωηροτέρων. . . . Οἱ ἀπολυσάντες τῶν στιγμῶν τούτων τῆς εὐτυχίας ἐπὶ τῆς Γῆς, γινώσκουσιν ὅτι ὑπεράνω τῆς ὕλικῆς σφαίρας ὑπάρχει χώρα ἀπρόσιτος εἰς τὰς κάτω θλίψεις, χώρα ἔνθα αἱ ὑπὸ τῆς ιδέας κατεχόμεναι ψυχαὶ συναντῶνται ἐν τῇ συγχωινωσίᾳ τοῦ πνευματικοῦ καὶ ἀδημιουργήτου Ὁραίου.

Authorized licensed use limited to: 172.21.0.5.

Downloaded on 14/05/2024 06:14:44 UTC from Psifiako Apothetirio Dimosias Is
Restrictions apply.

BIBAION TETAPTON
ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΤΕΛΟΥΣ
ΤΩΝ ΟΝΤΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΠΡΑΓΜΑΤΩΝ

Der Greis in der Natur.

Authorized licensed use limited to: 172.21.0.5.

Downloaded on 14/05/2024 06:14:44 UTC from Psifiako Apothetirio Dimosias Ist
Restrictions apply.

Authorized licensed use limited to: 172.21.0.5.

Downloaded on 14/05/2024 06:14:44 UTC from Psifiako Apothetirio Dimosias Is
Restrictions apply.

I

ΣΧΕΔΙΟΝ ΤΗΣ ΦΥΣΕΩΣ ΚΑΤΑΣΚΕΥΗ ΤΩΝ ΖΩΙΚΩΝ ΟΝΤΩΝ

Γελοία πλάνη τῶν τὰ πάντα εἰς τὸν ἄνθρωπον ἀναγόντων.—'Ομοία πλάνη τῶν ἀρνούμενων τὴν ὑπαρξιν σχεδίου ἐν τῇ φύσει.—'Οἱ ὀργανικοὶ νόμοι τῆς ζωῆς ἀποκαλύπτουσι ἀρχὴν νουνεχῆ.—Θαυμασία κατασκευὴ τῶν ὀργάνων καὶ τῶν αἰσθήσεων.—'Ο ὀφθαλμὸς καὶ τὸ οὖς.—'Υποθέσεις τῆς γενέσεως τῶν ζωικῶν ὄντων ὑπὸ ὁρμηφύτου καθολικῆς δυνάμεως.—'Υποθέσεις τῆς μεταμορφώσεως τῶν εἰδῶν.—'Οτι ἅπασαι αἱ ὑποθέσεις δὲν ἀναιροῦσι τὴν σοφίαν τοῦ σχεδίου τῆς φύσεως.

Ἐν ἡδείᾳ τοῦ θέρους ἐσπέρα διηρχόμενῃ κατὰ τὴν ἐξοδὸν κόμης τινὸς διὰ τετραγώνου ἐκ γηραιῶν φυλῶν, παρὰ τὰς ὁποίας διεσταυροῦντο οἱ δρόμοι δεκάδος τινὸς μικρῶν κορυσίων. Τὰ φαιδρὰ ταῦτα παιδία ἔτρεχον ἀμιλλώμενα πρὸς ἄλληλα ὑπὸ τὰ αἰώνια ταῦτα δένδρα, ἅτινα ἀναμφιβόλως εἶχον ἰδεῖ μέγαν ἀριθμὸν γενεῶν διερχόμενον ὑπὸ τὰς σιωπηλὰς αὐτῶν κορυφάς. Τί ἄρά γε διεννοοῦντο τὰ ἀκίνητα ταῦτα δένδρα; Πόσους ἡλίους εἶχον ἰδεῖ ὑψωμένους ὑπεράνω αὐτῶν; Ἐσχέπτοντο τὰς λαμπρότητας τῆς ἀρχαίας βλα-

στήσεως δι' ἧς ἡ Γῆ ἐνδόξως εἶχε κοσμηθῆ κατὰ τὰς ἡμέρας τῆς ἀνοιξιάδος τῆς; Εἶχον ἀόριστον συνείδησιν τῆς ἀξίας τῶν φυτῶν καὶ τοῦ μεγαλείου τοῦ ἔργου αὐτῶν ἐν τῷ καθολικῷ συστήματι τῆς γῆτινς ζωῆς; Ἴσως! Ἀλλὰ βεβαίως δὲν ἀμφέβαλλον περὶ τῆς γνώμης, ἣν περὶ αὐτῶν ἔδιδεν εἰς ἐμὲ ἐν τῶν θελακτικῶν ἐκείνων παιδιῶν, ὅτε καθήσας πλησίον τῶν παιγνιδίων των, καὶ ἀρχίσκας νὰ συνομιλῶ μετὰ τῆς νεωτέρης, τὴν ἡρώτων ἂν ἐγίνωσκεν εἰς τί ἐχρησίμευον αἱ μεγάλα, ἐκεῖναι φιλύραι. — «Εἰς τὸ νὰ πρίζωμεν τὸν κρύπτην, ὅταν χάμνη καλὸς καιρὸς.» μοὶ ἀπεκρίθη μετὰ τοῦ τόνου ἐκείνου τῆς εἰλικρινείας ὅστις καθίστα βλαβεῖν πᾶσαν πεποιθήσιν. Καὶ μετὰ μίαν στιγμὴν, μετὰσκεφθεῖσα καὶ συμπληρωῖσα τὸν στοχασμὸν αὐτῆς δι' ὥραίου αἰσθήματος μικρᾶς παιδός: «Χρησιμεύουσιν ἔτι ὅπως παρὰσκευάζωμεν θερμὸν ποτὸν εἰς τὴν μητέρα» προσέθηκε προσφέρουσά μοι μικρὰν εὐώδη ἀνθοδέσμην πεσοῦσαν ἀπὸ τῶν κλάδων.

Μετὰ τινα καιρὸν, ἀξιόλογός τις ἀνὴρ, ἐμπνεόμενος ἐκ τῶν καλλίστων καὶ τῶν ἀνεπιληπτοτάτων αἰσθημάτων, ὁ K. Prieur, ἰσχυρίζετο ὅτι αἱ πλήμυραι ἐδόθησαν εἰς τὸν Ὀκεανόν, ἵνα τὰ πλοῖα εὐκολώτερον ἀπέρχωνται εἰς τοὺς λιμένας¹.

Εἰς τοῦτο ὁ Βολταῖρος προσέθετεν, ὅτι εἶχον ἄδικον ἄξιούντες ὅτι αἱ κνῆμαι ἐγένοντο ὅπως χωλαίνωσι καὶ αἱ ῥῖνες ὅπως φέρωσιν δίοπτρα. Διότι, ἔλεγε,² ὅπως

¹ Spectacle de la mature.

² Dictionnaire philosophique.

δυνηθῇ τις νὰ βεβαιωθῇ περὶ τοῦ ἀληθοῦς σκοποῦ, οὗ χάριν αἰτίκι τις ἐνεργεῖ, πρέπει τὸ πρᾶγμα τοῦτο νὰ εἶνε ἐν παντὶ χρόνῳ καὶ τόπῳ. Ἐξ ὁμοίως ἀφελοῦς πλάνης εἶχον ἄδικον εὐχχριστοῦντες τὸν Θεὸν διότι ἐποίησε νὰ διέρχωνται μεγάλοι ποταμοὶ διὰ μεγάλων πόλεων, καὶ νὰ ἐξοκέλλωσι πλοῖα εἰς τὰς πολικὰς χώρας, ὅπως παρέχωσι καύσιμον ὕλην εἰς τοὺς Γροιλανδοὺς. Πᾶς τις γινώσκει πόσον θὰ ἦτο γελοῖον ἂν ἰσχυρίζετό τις ὅτι ἡ φύσις εἰργάσθη ἀπ' αἰῶνος συμφῶνως πρὸς τὰς ὑπ' ἡμῶν ἐπινοηθείσας τέχνας. Ἀλλ' εἶνε ἐναργὲς ὅτι ἂν αἱ ῥῖνες δὲν ἐγένοντο χάριν τῶν ὁμμητοῦκλίων, ἐγένοντο ὅμως χάριν τῆς ἀσφρήσεως, καὶ ὅτι ὑπάρχουσι ῥῖνες ἀφ' οὗτου ὑπάρχουσιν ἄνθρωποι. Ὡσαύτως αἱ χεῖρες οὐχὶ χάριν τῶν χειριδοποιῶν πλυσθεῖσαι, προωρίσθησαν σαφῶς πρὸς ὅλας τὰς χρεῖας, ἅς τὸ μετακάρπιον καὶ αἱ φάλαγγες τῶν ἡμετέρων δικτύων καὶ αἱ κινήσεις τοῦ περιστροφέος μυὸς τῆς δρᾶκὸς παρέχουσιν ἡμῖν.

Ὑπάρχουσι θεολόγοι ποιούμενοι χρῆσιν τῆς τελεολογικῆς αἰτίκας πρὸς ἀπολογίαν τῆς ὑπάρξεως τῶν ἐπιβλαβῶν ζώων, ὅπως καὶ τῆς ὑπάρξεως τῶν νόσων καὶ τῶν ἀθλιότητων τῶν ἀνθρώπων ἀποδίδουσιν ὀλόκληρον τὸ βῆρος εἰς τὸ προπαιτορικὸν ἀμάρτημα. Κατὰ τοὺς θεολόγους Mayer καὶ Stilling, τὰ ἐπιβλαβῆ ἐρπετὰ καὶ τὰ ἰοδόλα ἐντομα εἶνε τὸ ἀποτέλεσμα τῆς κατάρσεως, ἥτις πλήττει τὴν γῆν καὶ τοὺς κατοίκους αὐτῆς. Αἱ συνήθως θηριώδεις μορφαὶ τῶν ὄντων τούτων, ἐμφαίνουσι ἀναγκαιῶς τὴν εἰκόνα τῆς ἀμαρτίκας καὶ τῆς ἀπωλείας.

Ὁ συγγραφεὺς τῶν πρὸς τὴν Σοφίαν Ἐπιστολῶν K. Aimé Martin, υποβάλλει εἰς τὴν ἡμετέραν πίστιν ὅτι «ὁ Αἰώνιος προβλέπων ὅτι ὁ ἄνθρωπος δὲν ἠδύνατο νὰ κατοικήσῃ τὴν διακεκχυμένην ζώνην, ἀνύψωσεν ἐκεῖ τὰ ὑψηλότεα τῶν ὁρέων ὅπως κατὰστήσῃ τερπνὸν κλίμα.» Καὶ κατωτέρω προσθέτει· «ὅτι δὲν βρέχει εἰς τὰ ἀμμώδη μέρη, διότι ἡ βροχὴ ἀπέδινεν ἐκεῖ μὲταια.»

Ἐν τῇ κἄτω Νορμανδίᾳ ἔχουσι τὴν συνήθειαν νὰ ἐγγέωσι μικρὸν ποτήριον κονιάκ εἰς τὸν καφέ· πολλάκις παρετήρησα ὅτι ἂν ὁ ἀγαθὸς θεὸς ἠυδόκησεν ὥστε ἡ ὠραία ῥακὴ νὰ εἶνε ἐλαφροτέρα τοῦ καφέ, τοῦτο προέρχεται ἐναργῶς ἵνα αὕτη δύναται νὰ καίεται ἐν τῇ ἐπιφανείᾳ καὶ δίδῃ οὕτω εἰς τὸ ἐξάριτον ἀποικικὸν ἔκχυμα πλειότερον ἄρωμα. Ὑπάρχει ἔτι μέγα πλῆθος ἄλλων γεγονότων οὐχὶ ὀλιγώτερον ἀξιοσημειώτων γεννώντων τὴν τοῦ τελικοῦ αἰτίου ἀγάπην· ἴσως ὀφείλομεν νὰ προσθέσωμεν ὅτι τὰ πάντα δὲν πρέπει νὰ ἀνάγωνται εἰς τὸν Θεὸν καὶ ὅτι τινὰ μάλιστα εἶνε ἔργα τοῦ διαβόλου, π. χ. καθὼς ἐκεῖνο περὶ οὗ ὠμίλει ἡμερὰν τινὰ ἐπικουρείς τις τῶν ἡμετέρων φίλων· περὶ τῆς πυκνώσεως δηλαδὴ τῶν ὑδατωδῶν ἀτμῶν ἐπὶ τῆς ὑάλου, ἥτις πυκνωσις ἐπιρρίπτει κατὰ τὴν ἐσπέρην ἐχέμυθον πέπλον ἐπὶ τῆς θυρίδος τῶν κεκλεισμένων ὀχημάτων.

Κατὰ τὸν Bernardin Saint-Pierre, τὰ ἡφίστια κείμενα πάντοτε πλησίον τῶν θαλασσῶν, προωρίσθησαν εἰς τὸ νὰ κατανεχίσκωσι τὰς διεφθαρμένας ὕλας τὰς

ὑπ' αὐτῶν ἐκθραζομένους, αἵτινες θὰ ἐκινδύνεουν νὰ μολύνωσι τὸν ἄέρα· αἱ τρικυμῖαι ἔχουσι τὴν δύναμιν νὰ ψυχραίνωσι τὴν ἀτμόσφαιραν, κτλ. Ὁ αὐτὸς συγγραφεὺς ἐνόμιζεν ὅτι ἂν αἱ ψύλλαι ἐπλάσθησαν μέλαιναί, τοῦτο εἶνε ὅπως τὰς διακρίνη τις ἐπὶ τῶν λευκῶν περινημίδων καὶ τῶν λευκῶν κυνῶν. Ἄν οἱ κόρακες περιεβλήθησαν τὸ αὐτὸ χρῶμα εἶνε, κατὰ τὸν K. Martin, ὅπως αἱ πέρδικες καὶ οἱ λαγωοὶ δι' ὧν τὰ ζῶα ταῦτα τρέφονται καθ' ὅλον τὸν χειμῶνα, δύνανται νὰ τοὺς διακρίνωσι μακρόθεν ἐπὶ τῆς χιόνης. Ὁ εὐφραδὴς συγγραφεὺς τοῦ Πνεύματος τοῦ Χριστιανισμοῦ λέγει ὅτι, βλέπων τις τὸν ὄφιν φεύγοντα κυματοειδῶς ὡς κυανόχρουν μικρὰν φλόγα, κατανοεῖ σαφῶς ὅτι οὗτος εἶνε ὁ ἀπατήσας τὴν πρώτην γυναῖκα. Ὁ συγγραφεὺς τῶν ἄρτι μνημονευθεῖσων Ἐπιστολῶν βεβαιοῖ ἡμᾶς ὅτι πάντα τὰ ἰοδόλα ἔντομα εἶνε ἀηδῆ ἵνα ὁ ἄνθρωπος δυσπιστῇ πρὸς αὐτά.

Εἶνε ἀληθές, τῶν θρησκευτικῶν αἰσθημάτων καὶ τῆς περὶ τῆς Προνοίας διδασκαλίας δὲν ἐγένετο πάντοτε καλὴ χρῆσις ὑπὸ τῶν ὁπαδῶν αὐτῶν. Ὅτε στηρίζουσι τὰ αἰσθημάτων ταῦτα ἐπὶ λόγων οὕτω παιδωδῶν καὶ οὕτως ἀσημάντων, διακινδυνεύουσι νὰ καταστήσωσι ὑποπτον τὴν ἀρχὴν εἰς τοὺς ἡμιμαθεῖς, δηλαδὴ τὴν πλειονότητά τῶν πνευμάτων. Αἱ ἀπόπειραι αὗται κατέληξαν εἰς τὴν γελοιογραφίαν τοῦ Ὑπερέατου ὄντος. Καὶ προκειμένου τοῦ λόγου περὶ συγχρόνων τινῶν φιλοσόφων ὁ Duclos, ἔλεγεν «Οἱ ἄνθρωποι οὗτοι τελευτῶντες θὰ κατορθώσωσιν ὥστε νὰ

ὑπάρχω εἰς τὴν λειτουργίαν.» Ἕνεκα ἡμικρτημένων τι-
νῶν συλλογισμῶν ὧν ποιοῦνται χρῆσιν τινες τῶν καθ'
ἡμᾶς εὐλαβῶν, ἔρχεται τις ἐνίοτε εἰς τὴν σκέψιν ὅτι
«οἱ ἄνθρωποι οὗτοι θὰ κατορθώσωσιν ἐπὶ τέλει ὥστε
νὰ ἀμφιβάλλωμεν περὶ τῆς Θεῆς Προνοίας.»

Αἱ ἰδέαι αὗται ἔχουσι τὸ δυσύλημα οὐ μόνον νὰ εἶνε
ψευδεῖς, ἀλλ' ἔτι τὸ ἀσύγνωστον ἐλάττωμα νὰ εἶνε
γελοῖαι. Ὁμοιᾶν πρὸς τοὺς χωρίτους τερνῶν ὁμι-
λεῖ ὁ Riehl¹, οἵτινες οὐδὲν φανταζόμενοι ὠραιοτέρον
ἐν τῷ κόσμῳ ἢ τὰς ἐσθῆτας, ἃς αἱ μεγάλαί τῶν κυ-
ριῶν τοῦ τόπου των φέρουσιν, ἐνδύουσιν τοιαύτας τὰς
εἰκόνας τῶν Ἀγίων αὐτῶν κατὰ τινας ἐορτασίμους
ἡμέρας.

Καὶ αὐτὸς ὁ Φενελὼν δὲν εἶνε ἔξω τῆς μομφῆς τυχ-
της. Παριστᾷ π. χ. τὸν ἥλιον ὡς κανονίζοντα ἀκρι-
βῶς τὴν ἐργασίαν καὶ τὴν ἀνάπαυσιν, τὰς ἀνάγκας
καὶ τὰς τέρψεις ἡμῶν. Ἕνεκα τῆς ἡμερησίης καὶ ἐνι-
αίας κινήσεως αὐτοῦ, εἰς μόνος ἥλιος λέγει, ἀρκεῖ δι'
ὅλην τὴν γῆν. «Ἄν ἦτο μεγαλύτερος ἐν τῇ αὐτῇ
ἀποστάσει ἢ θελε περιβάλλει τὸν κόσμον ὁλόκληρον ἢ
γῆ θὰ διελύετο εἰς κόκκιν' ἄν, ἐν τῇ αὐτῇ ἀποστάσει
ἦτο μικρότερος, ἢ γῆ θὰ ἀπεψύχετο καὶ θὰ ἀπέβαινε
ἀκατοίκητος ἄν, ἐν τῷ αὐτῷ μεγέθει ἦτο πορρωτέρω
ἡμῶν, δὲν θὰ ἠδυνάμεθα νὰ διατηρηθῶμεν ἐν τῇ γῆνι
σφαίρᾳ, δι' ἑλλειψιν θερμότητος. Τίς διαθήτης περι-
λαμβάνων διὰ τῆς περιστροφῆς τοῦ τὸν Οὐρανὸν καὶ
τὴν γῆν, ἐποίησεν οὕτως ἀκριβεῖς κατὰμετρήσεις; Τὸ

¹ Die bürgerliche Gesellschaft.

ἄστρον τοῦτο ἐπίτης εὐεργετεῖ τὰ μέρη αὐτῶν ἀπο-
μικρύνεται ἵνα κατὰστήσῃ τεχῶν πολλὸν συγκερα-
σμένα, καθὼς καὶ ἐκεῖνα πρὸς αὐτὰ πλησιάζει ἵνα περι-
θάλψῃ αὐτὰ διὰ τῶν ἀκτίνων των... Οὕτως ἡ φύσις
διαφόρως κεκοσμημένη παρέχει ἐκ διαδοχῆς ὄντως
ὥραϊα θεάματα, ὥστε δὲν ἀφίνει εἰς τὸν ἀνθρώπον
νὰ ἀηδιάσῃ ὅτι ἔχει. Ἀλλὰ μεταξὺ τῶν ἀστέρων
παρὰ τῆς τῆς σελήνης ἥτις φαίνεται κοινωνοῦσα τῇ
ἡλίῳ τῆς φροντίδος νὰ μᾶς φωτίζῃ. Φαίνεται ἐν ὥρι-
σμένῳ σημείῳ, μετὰ τῶν λοιπῶν ἀστέρων, ὅτε ὁ ἥλιος
οφείλει νὰ ἀπέλθῃ φέρων τὴν ἡμέραν εἰς τὸ ἕτερον ἡ-
μισφαίριον.»

Βεβαίως δύναται τις νὰ διχρωσθῇ τὴν ἀπό-
λυτον ἀξίαν τοῦ συλλογισμοῦ τούτου, ἡ ἀκριβὲς διαι-
ρεσις τῶν ἡμερῶν καὶ τῶν νυκτῶν διὰ τοῦ ἡλίου εἶνε
ὁρθὴ μόνον διὰ τὸν ἰσημερινόν, γίνεται ἀσθενὴς χω-
ροῦσα πρὸς τοὺς πόλους, καὶ φθάνουσα ἐκεῖ, ἀπο-
βάλλει καθολοκληρίαν τὴν ἐφαρμογὴν καὶ τὴν δύνα-
μιν της. Ἄν τις ἔγραφεν, ἐν ταύταις ταῖς χώραις, ὅπως
δοξάσῃ τὴν Θεῖαν Πρόνοιαν, θὰ ἀπέδιδεν εἰς αὐτὴν
ἀληθῶς χάριτας ὡς δημιουργήσασαν ἡμέρας ἐξ μη-
νῶν καὶ νύκτας ὁμοίως ἰσομήκεις. Ἐπὶ τοῦ Ἑρμοῦ καὶ
τοῦ Ποσειδῶνος θὰ εὕρωσιν ἐξ ἴσου τὸν ἥλιον εἰς ἀρ-
μόζουσιν κατὰστασιν πρὸς τὴν ἐν τοῖς κόσμοις ἐκεί-
νοις υπάρχουσιν ζώην. Ἐν τῷ Διὶ θὰ ὑμνῶσι τὸν Δη-
μιουργόν ἅτε ποιήσαντα τέσσαρας σελήνας, ἐν τῷ
Κρόνῳ θὰ εὐχαριστῶσιν αὐτῷ διὰ τὸν δακτύλιον τὸν
συνενοῦντα τὸ ὠφέλιμον μετὰ τοῦ τερπνοῦ, κτλ.

Πρὸ τοιούτων συλλογισμῶν, δὲν ὑπάρχει λόγος νὰ ἀπορήσῃ τις ὅτι τὸ τελικὸν αἷτιον ἔπρεπε τελειοτάτην πτωσιν. Ἀλλ' ἰδοὺ ὅμως ἔλεγεν ὁ J. B. Biot¹ πῶς φέρει ἡ μηχανὴ ἡ σήμερον κοινοτάτη τὸ ἐξηγεῖν τὸ πῶς καὶ διατὶ ὅλων τῶν φυσικῶν πραγμάτων, κατὰ ἀόριστον καὶ ἀτελὲς αἶσθημα τῆς ἀμέσου ὠφελείας, ἣν δυνατόμεθα ἐκ τούτων νὰ πορισθῶμεν. Ἐκαστος κανονίζει τὴν πρόνοιαν τῆς φύσεως κατὰ τὸ μέτρον τῶν ἑαυτοῦ γνώσεων καὶ καθιστᾷ αὐτὴν κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον παράλογον, καθ' ὅσον εἶνε μᾶλλον ἢ ἥττον ἀμαθής. Δὲν θὰ ἦτο τὸ κακὸν μέγα ἂν τὰ ὀνειροπολήματα ταῦτα ἐνεργηκίζοντο ἐν τῇ ἐαυτῶν ἀξίᾳ, ἀλλὰ πρόβαλλονται ὡς ἀλήθειαι, ὡς ἄρθρα πίστεως, ἀλλ' οἱ γεννήτορες αὐτῶν νομίζουσιν ὅτι εἶνε ἀσέβεια τὸ νὰ ὑπολαμβάνῃ τις ταῦτα ὡς παραλογισμούς. Πρέπει λέγει ὁ Montaigne, νὰ σκεπτεται τις μετὰ πολλῆς ἐμβριθείας, ὅταν κρίνῃ περὶ τῶν θείων διατάξεων· «Εἰς οὐδὲν πιστεύει τις μᾶλλον, προσθέτει, ἢ εἰς ὅ,τι ὀλιγώτερον γινώσκει, οὐδ' ὑπάρχουσιν ἀνθρωπομετὰ πλείονος βεβαιότητος ὁμιλοῦντες τῶν διηγουμένων μύθους, οἷον τῶν ἀλχημιστῶν, προγνωστικῶν, χειρομάντεων, δικανικῶν, ἱατρῶν, ad genus omne εἰς οὗς, ἂν ἐτόλμων, ἀσμένως ἤθελον προσθέσει σωρὸν τινὰ ἀνθρώπων τῶν διερμηνευόντων καὶ ἐξελεγχόντων τὰ σχέδια τοῦ Θεοῦ, ἐπαγγελλομένων νὰ εὐρίσκωσι τὴν αἰτίαν ἐκάστου συμβεβηκότος καὶ νὰ βλέπωσιν ἐν τοῖς μυστηρίοις τῆς θείας θελήσεως τὰς ἀνεξιχνιάστους βουλὰς τῶν ἔργων

¹ Mélanges scientifiques et littéraires.

αὐτῆς· καὶ ἂν καὶ ἡ ποικιλία καὶ ἡ συνεχὴς ἀσυμφωνία τῶν γεγονότων ῥίπτει αὐτοὺς ἀπὸ γωνίας εἰς γωνίαν καὶ ἀπὸ Ἀνατολῶν εἰς Δυσμᾶς, δὲν ἀποχωρίζονται τῶν φίλων αὐτοῖς ἰδεῶν καὶ διὰ τοῦ αὐτοῦ χρωστῆρος ζωγραφουσι τὸ λευκὸν καὶ τὸ μέλαν.»

Ἄν καὶ εἶνε γεγραμμένοι πρὸ τετρακοσίων ἐτῶν οἱ λόγοι τοῦ κριτικοῦ τούτου γέροντος, ἐκφράζουσι ὅμως μεγίστην ἀλήθειαν, εὐρίσκουσιν ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν τὴν ἐφαρμογὴν των, καὶ εἶνε ἄξιοι νὰ προστεθῶσιν πρὸς τὴν σύγκρισιν, ἣν αὐτὸς ὁ συγγραφεὺς ποιεῖται τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ χηνός, ὅστις ἐναθρύνεται ὅτι εἶνε «τὸ μικρογραφικὸν κάλλος τῆς φύσεως, σύγκρισιν, ἣν ἀνεπτυξάμεν¹ ἐν τῷ αὐτῷ ζητήματι περὶ τῆς ἀνθρωπίνης ματαιότητος, ἥτις ἐπὶ μακρὸν ἐπλαττε τὴν φύσιν μὲ τὴν ἑαυτῆς φαντασίαν. Ὅτε ὁ ἀνθρώπος ἀφίνει ἑκυτὸν νὰ φέρεται ὑπὸ τῶν φυσικῶν αὐτοῦ κλίσεων ὅπως τὰ πάντα ἀναγκάγῃ εἰς ἑκυτὸν, περιστέλλει ἅπαντα τὸν κόσμον ὅπως τὸν εἰσαγκάγῃ ἐν τῷ ἰδίῳ στενῷ καὶ γλίσχω κύκλῳ. Ὁ ἥλιος εἶνε τότε ὁ ἀπλοῦς αὐτοῦ θεράπων, τὰ ἄστρα δὲν εἶνε ἢ ὠφέλιμα κοσμηματὰ λαμπρύνοντα τὴν στέγην του καὶ χρησιμεύοντα αὐτῷ ὅπως εὐρίσκη τὴν ὁδὸν ἐπὶ τῶν ἀγνώστων θαλάσσων. Ἄν ἡ ὑπὸ τοῦ Ἥλιου καὶ τῆς Σελήνης ἑλξὶς ἀνυψοῖ δις τῆς ἡμέρας τὰ ὕδατα τοῦ Ὀκεανοῦ, τοῦτο γίνεται ὅπως διευκολύνῃ τὸν εἰσπλουν τῶν πλοίων εἰς τὴν Ἀθρην τῶν ἐρχομένων ἐκ τῆς Νέας Ὑόρκης ἢ τοῦ Κιτρίνου ποταμοῦ. Ἄν ὁ φλοιὸς τῆς

¹ Les Mondes imaginaires et les Mondes réels, part, 14, ch, v.

δρυὸς ἐκκρίνει δρυοφλοιῶδ' αὐτοῦ συμβαίνει ὅπως ἔχω-
 μεν ὑποδήματ' ἐκ καλοῦ δέρματος. "Αν ὁ βόμβυξ νή-
 θει λεπτὴν μέταξιν ἐν τῷ βόμβυχι αὐτοῦ, τοῦτο ποιεῖ
 ὅπως προσφέρῃ εἰς τὰς κυρίαις τὸ στοιχεῖον νέων κό-
 σμων. "Αν ὁ κορυδαλὸς ᾄδει κατὰ τὴν ἡῶ, καὶ ἡ ἀη-
 δὼν ὑμνεῖ διὰ φαιδρῶν φθόγγων τὴν προσέγγισιν τῆς
 ἐσπέρας, τοῦτο προέρχεται, ὅπως θέλῃ τὰ ὧτα τῶν
 ἀκουόντων. Ἐν ἐνὶ λόγῳ ἄπασα ἡ φύσις ἐδημιουρ-
 γήθη πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦ ἀνθρώπου καὶ ὁλόκληρος
 συνεργάζεται χάριν αὐτοῦ καὶ τῆς εὐτυχίας του.

Εἶνε φανερόν ὅτι ὅταν τις καταντᾷ εἰς τοιούτης
 ὑπερβολάς, καθιστᾷ ὑποπτον ὑπερβαλλόντως τὸ τελει-
 κὸν αἶτιον. Νὰ ἰσχυρίζεται τις ὅτι τὸ πᾶν ἐπλάσθη
 ἐπίτηδες χάριν τοῦ ἀνθρώπου ποιεῖται κατὰχρησιν
 λίαν ἀφελῇ τῆς ἡμετέρας θέσεως. Πρέπει πρῶτον νὰ
 διακρίνωμεν τὴν φύσιν εἰς δύο μέρη διάφορα· τὸν Οὐ-
 ρανὸν καὶ τὴν Γῆν. Ὁ οὐρανὸς εἶνε ὁ ἄπειρος χωρὸς,
 εἶνε ἡ ἀπειράριθμος πληθὺς τῶν κόσμων, εἶνε τὸ ἀρ-
 μονικὸν καὶ λαμπρὸν σύνολον τῆς δημιουργίας. Ἡ Γῆ,
 εἶνε ἐλάχιστον τι μέρους τοῦ ὅλου τούτου, σπυγῶν
 ὕδατος ἐν τῇ θαλάσῃ, κόκκος ἄμμου, μίξ ἄτομος.
 Ὅτι ὁ Οὐρανὸς ἐπλάσθη χάριν τοῦ κατοικοῦ τῆς Γῆς
 τοῦτο εἶνε οὐδὲν πλέον οὐδὲν ἔλαττον ἢ παρκαλογι-
 σμός. Ὁ Οὐρανὸς ἀγνοεῖ τὴν Γῆν, ὁ δὲ ἄνθρωπος οὐ-
 δὲν μᾶλλον γινώσκει καὶ τὸ ἐλάχιστον τοῦ Οὐρανοῦ
 μέρος. Τὰ ἄστρα εἶνε τοσοῦτοι ἥλιοι, κέντρα συστη-
 μάτων κατοικημένων γαιῶν, ἀριθμοῦσιν ταῦτα εἰς ἑκα-
 τομμύρια, καὶ ἰσχυρίζονται ὅτι ὁ ἡμέτερος πλανήτης

εἶνε ὅλως ἄγνωστος αὐτοῖς, ὅλως ἀσήμαντος, ὅτι κατέχουσιν ἐν τῷ διαστήματι οὕτως εὐρύχωρον κράτος, ὥστε τὸ φῶς κατκινεῖται μυριάδας ἐτῶν ὅπως διέλθῃ διὰ τούτων, καὶ ὅτι ἂν ἡ ἡμετέρα σφαῖρα ἔπαυε σήμερον ὑπάρχουσα, ἡ ἀπουσία αὐτῆς θὰ ἔμενε μαθηματικῶς ἀπαρατήρητος εἰς τοὺς οὐρανίους κόσμους. Ἡ γῆνιν ἄτομος περιστρέφεται μετὰ ταχύτητος περὶ τὸν ἥλιον, ὥς ἡ σφαιρὶς εὐπειθὴς περὶ τὸν γίγχντα· μυρίαι περιστροφαὶ οὐράνιοι τελοῦνται συγχρόνως ἐν τῷ ἀπείρῳ κενῷ καθ' ὅλας τὰς διςτάσεις, ἃς δύναται τις νὰ φαντασθῇ, καὶ πολὺ ἀπωτέρω τῆς ἀτόμου ταύτης. Ὅτε λοιπὸν ὁ ἄνθρωπος ἰσχυρίζεται ὅτι ὁ ἄπειρος πλοῦτος τῶν οὐρανῶν ἐξετυλίχθη χάριν αὐτοῦ εἰς τὰς ἐρήμους τοῦ κενοῦ, ὅτε ὁμιλεῖ περὶ τῆς ἀρχῆς καὶ τῆς συντελείας τοῦ κόσμου ὡς ἀναγομένων εἰς ἐκυτὸν, εὐρίσκει ἐν τῇ θέσει μύρμηκος ἰσχυριζομένου ὅτι ἡ ἐξοχὴ ἡ γειτονεύουσα πρὸς τὴν μυρμηκίαν του ἐσχεδιογραφήθη ὅπως προσφέρῃ αὐτῷ ὠραίας ἀπόψεις, ὅτι τὰ δένδρα ἀνθοῦσιν ὅπως θέλῃωσι τὰ ὄμματά του, ὅτι ἡ ἐκεῖ πέραν φωτιζομένη ὑπὸ τοῦ ἡλίου λευκὴ οἰκία ἐτέθη αὐτῷ ὡς σημεῖον πρὸς κατὰμέτρησιν. Ἐν ἐνὶ λόγῳ, ὅτι ὁ ἰδιοκτῆτης τῆς ἐξοχῆς ταύτης δὲν εἶχεν ἢ αὐτόν—εὐφυῖα μύρμηκος—ὑπ' ὅψιν καὶ σκοπὸν, ὅτε κατεσκεύαζε τὴν κατοικίαν του, τοὺς κήπους του, τὰς ἀμπέλους του, τοὺς ἀγρούς καὶ τὰ δάση του τὰ πρὸς τὴν ἰδίαν αὐτοῦ χρῆσιν.

Ἄν δεῦτερον περιορισθῶμεν εἰς τὴν Γῆν, ἡ ἔννοια σκοποῦ τινος ἐν τῇ δημιουργίᾳ εἶνε ἐνταῦθα μερικῶ-

τέρει, καὶ δὲν εἶνε βεβαίως παραλογισμὸς ἐκ μέρους τοῦ ἀνθρώπου ἰσχυριζομένου ὅτι ἡ Γῆ ἐδημιουργήθη καὶ κατεσκευάσθη ἐπὶ τῷ σκοπῷ τοῦ νὰ εἴνε ἡ ἔδρα τῆς ζωῆς καὶ τῆς διανοίας. Δύναται τις μάλιστα νὰ προσθήσῃ ὅτι ἐν τῷ γήινῳ σχεδίῳ ὁ ἄνθρωπος ἐναργῶς εἶνε τὸ πρῶτον μεταξὺ τῶν ὄντων. Αὐτὸς μόνον ἔλαβε τὸ δῶρον τῆς διανοίας. Ἄν ἡφανίζετο ἐκ τῆς Γῆς, εἶνε φανερόν ὅτι ἡ σφαῖρα ἤθελε μείνει ἄνευ σκοποῦ ἐν τῷ σύμπαντι, εἰμὴ ἄλλη φυλὴ, νοῦν ἔχουσα, κατελάμβανε τὴν θέσιν αὐτοῦ, ὅπερ φέρει πάντοτε εἰς τὴν πίστιν ὅτι ὁ κόσμος οὗτος ἐδημιουργήθη ἵνα κατοικῇται. Ἀπεδειχόμεν ἤδη ἐν προγενεστέρῳ τινὶ ἔργῳ ὅτι οἱ Κόσμοι ἐκτίσθησαν ὅπως κατοικῶνται ὑπὸ τῆς διανοίας. Ἀλλὰ καὶ περ θεωροῦντες τὸν ἄνθρωπον ὡς τὸ τελευταῖον δημιουργηθὲν τῶν ἐπὶ τῆς γῆς ὄντων, ὧν ἡ διαδοχικὴ ἐμφάνισις ἠκολούθησε τὸν γενικὸν νόμον τῆς προσόδου, καὶ ὡς τὸ τελειότατον μεταξὺ αὐτῶν, ὅσον καὶ ἂν θεωροῦμεν αὐτὸν ὡς τὸ τελικὸν κέντρον—ἢ τοῦλάχιστον τὸ νῦν ὑπάρχον—τοῦ ἐξελιγμοῦ τῆς γήινης ζωῆς, ὁ ἄνθρωπος δὲν πρέπει νὰ ἀποδίδῃ εἰς τὸν Θεὸν τὰς περιορισμένας αὐτοῦ ἐννοίας καὶ νὰ ὑποθέτῃ ὅτι οἱ μικροὶ αὐτοῦ οἰκογενειακοὶ συνδυασμοί, ἀποτελοῦσι μέρος τοῦ αἰωνίου Θεοῦ σχεδίου. Δὲν πρέπει ἐκτὸς ἐκυτοῦ νὰ ζητῇ τὸν λόγον τοῦ μεγαλείου του, ἀλλ' ἐν τῷ διακριτικῷ γνωρίσματι τῆς ἐκυτοῦ φύσεως, δηλὸν ὅτι ἐν τῇ διανοητικῇ αὐτοῦ ἀξίᾳ. Ἄν ὁ ἄνθρωπος διὰ τῆς διανοίας του μετεχειρίσθῃ πρὸς ὠφέλειάν του μέρος τῶν ὑπηρεσιῶν, ἀεδύναται νὰ δίδῃ αὐτῇ ἡ φύσις δὲν

πρέπει διὰ τοῦτο νὰ συγχέῃ τὴν ὠφέλειαν μετὰ τοῦ καθολικοῦ σχεδίου. Ὁ πολικὸς ἀστὴρ δὲν ἐπλάσθη ὅπως ὁδηγῇ τὰ πλοῖα, ἀλλ' ὁ νυχτιλλόμενος ἐδιδύχθη νὰ ὠφελῇται ἐκ τῆς ἰδιόζουσης αὐτῷ θέσεως. Ἡ δρυς δὲν ἐγένετο ὅπως χρησιμεύῃ ὡς βυρσοδεψικὴ ὕλη, ἀλλ' ὁ βυρσοδέψης ἀνεκάλυψε τὰς τοῦ φλοιοῦ τῆς δρυὸς ιδιότητας καὶ μεταβάλλει τὸ δέριμα εἰς βύρσαν. Ἡ πορφύρα, μαλάχιον γαστερόπουν' τῆς Μεσογείου δὲν ἐγένετο ὅπως χρωματίζῃ τὰς βασιλικὰς ἐσθῆτας τῶν ἡγεμόνων' ἀλλ' ἡ βιομηχανία εὔρε λαμπρὸν χρῶμα ἐν τῇ κογχύλει ταύτῃ. Τὸ πρόβατον, ὁ μεταξοσκώληξ, τὸ μερινόν, τὰ μηλωτὴν περιβεβλημένα ζῶα, τὰ πτερὰ, τὰ πτίλα, τὸ δέριμα τοῦ ἐριφίου, τὰ φυτὰ τὰ χρησιμεύοντα εἰς ὑφάσματα, ὁ βάμβας, τὸ λίνον, ἡ κάνναβις, αἱ φλέβες τοῦ χρυσοῦ, τὰ μεταλλεῖα τοῦ ἀργύρου, οἱ ἀδάμαντες, αἱ σμάραγδοι, τὰ τοπάζια, οἱ λυχνῖται, οἱ σάπφειροι, οἱ μαργαρίται, τὰ κογχύλια' ἐν κεφαλαίῳ πάντα ὅσα ἡ φύσις παρέχει νῦν πρὸς καλλωπισμὸν τοῦ ἀνθρώπου, δὲν ἐδημιουργήθησαν καὶ ἐτέθησαν εἰς τὸν κόσμον πρὸς τὸν ἰδιαιτέρον τοῦτον σκοπόν. Εἶνε φανερόν ὅτι ἂν ὁ ἄνθρωπος ἐπωφελήθη διαδοχικῶς ἐξ ὅλων τούτων τῶν κατὰστάσεων, τοῦτο ὀφείλει εἰς τὴν δαίνοιάν του, τὴν ἐκλεκτικὴν αὐτοῦ δύναμιν, οὐχὶ δὲ εἰς ἀρχικὸν καὶ ἀναγκαστὸν σχέδιον, ὅπερ ἔμελλε νὰ τελεσθῇ ἀναγκασίως καὶ ἐκτος οὕτως εἰπεῖν τῆς ἐκλογῆς τῆς ἀνθρωπίνης βιομηχανίας.

Ὁ ἄνθρωπος κινδυνεύει νὰ ἐμπέσῃ εἰς μεγάλην πλάνην ἀνάγων τὰ πάντα εἰς ἑαυτὸν διὰ τῆς αὐτοῦ

λοῦς. Ἄλλ' ἐμπίπτει εἰς ἑτέραν πλάνην ἀρνούμενος σχέδιον ἐν τῇ δημιουργίᾳ διὰ τὸν λόγον ὅτι τὸ σχέδιον τοῦτο δὲν ἀνάγεται εἰς μόνον τὸν ἄνθρωπον. Ὁ Βολταῖρος οἰκτεῖρει ἐν ὠρχαίοις στίχοις τὸν σεισμὸν τῆς Λισαβῶνος, καὶ ζήτεῖ μετὰ πικρίας, ποῦ νὰ εἴνε ἡ δύναμις ἐκείνη ἢ φίλη τῷ ἀνθρώπῳ, περὶ ἧς τοσοῦτος γίνεταί λόγος. Ὁ Ῥουσσὼ ἀποκρίνεται αὐτῷ ὅτι ἡ δυστυχία αὕτη ἔχει τὸν λόγον τῆς εἰς ἀνθρώπινον ἀμάρτημα· διότι τίς ἦτο ἡ χρεὶα νὰ κτίσωσιν πόλιν ἐπὶ τοῦ χώρου ἐκείνου; Ἄλλ' οὔτε ὁ μὲν, οὔτε ὁ δὲ εἴνε ἐν τῇ ἀληθείᾳ. Ὁ ἄνθρωπος ἠπατήθη ἐκ τοῦ ἰδίου αὐτοῦ ἐγωῖσμοῦ. Τὸ λέγομεν ἐλευθέρως καὶ θὰ φροντίσωμεν μάλιστα ὅπως ἐναργῶς ἀποδείξωμεν τὸ φαντασιῶδες τῆς μεθόδου ταύτης. Ἀλλὰ διότι ἡ μέθοδος αὕτη εἴνε ψευδής, δὲν εἴνε οὗτος ἱκανὸς λόγος ὥστε νὰ συμπεράνη τις ὅτι τὸ ὑποκείμενον τῆς μεθόδου ταύτης δὲν ὑφίσταται καὶ ὅτι ἡ οὐσία τῆς διδασκαλίας εἴνε πλάνη.

Ἄλλ' ἀκριβῶς τοῦτο ποιοῦσιν οἱ ὑλισταὶ, χωρὶς νὰ πρκατηρῶσιν ὅτι παρὰσφρονται ὑπὸ συγχύσεως τινος παρὰδόξου. Ἀνκμφιδόλως τὸ τελικὸν αἶτιον, ἢ γνῶσις τοῦ σχεδίου τῆς δημιουργίας, δὲν εἴνε οὕτως ἀπλήρως καθότις τινὰ πνεύματα φαντάζονται. Εἴνε εἰς ἄκρον πολὺπλοκος καὶ σχεδὸν ἀνυπερβλήτου δυσχερείας ὥστε νὰ κατανοηθῇ καὶ ὑπ' αὐτῶν τῶν ὀξυδερκεστάτων διανοῶν. Δὲν πρέστημεν ἐν τῷ διαβουλίῳ τοῦ Θεοῦ καὶ εἴμεθα πολὺ ἀμυθεῖς ἢ ὥστε νὰ κατνοῶμεν τὸ μεγαλεῖόν του. Ἀλλὰ εἰλικρινῶς, κατὰ τί ἡ ἀδυναμία

ἡμῶν ἄπτεται τῆς ἀρχῆς τοῦ τελικοῦ αἰτίου; Κατὰ τί αἱ πλάναι ἡμῶν σμικρύνουσι τὴν ἔννοιαν τῆς ἰσχύος καὶ τῆς δημιουργοῦ σοφίας; Ὑπολαμβάνετε λοιπὸν ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶνε ὃν οὕτως ἔξοχον καὶ ὑψηλὸν ὥστε νὰ θέτῃ τὸ δῖλημμά· ὅτι ἡ φύσις κινεῖται χάριν αὐτοῦ ἢ διατελεῖ ἐν ἡρεμίᾳ; Λησμονεῖτε λοιπὸν αὐτάς τὰς ἀρχάς ἡμῶν καὶ τὴν συνήθη ὑμῶν καταφρόνησιν τῶν ἀνθρωπίνων ἐμπνεύσεων ἐμβάλλοντες ἡμᾶς οὕτως εἰς τὴν ἐπαμφοτερίζουσαν πίστιν, ἢ ὅτι ὁ καθολικὸς προορισμὸς τῶν ὄντων συγκεντροῖ πάσας τὰς ἀκτίνας αὐτοῦ εἰς τὸ ἡμέτερον ὃν, ἢ ὅτι δὲν ὑπάρχει οὐδεμίαν τάξιν, οὐδὲν σχεδὸν ἐν τῇ παγκοσμίᾳ ἐνότητι; Ἀλλ' οὐχί. Δεικνύετε ὑπερβάλλουσιν ἰσχυρογνωμοσύνην ἀφίνοντες τὸν ἄνθρωπον ἐν τῇ ἰσχύϊ τῆς ὕλης μὴ συγκατανεύοντες μίαν στιγμὴν νὰ τὸν ἀνωψώσετε ὑπεράνω τῆς ζωολογικῆς σειρᾶς καὶ καταστήσετε ἐναργῆ τὴν ἀνωτέραν αὐτοῦ μορφήν. Ἐπιμένετε πολὺ ὅπως ἀφήσετε ἐν τῷ σκότει τὸν λογικὸν αὐτοῦ χαρκακτῆρα μὴ διατυπῶντες ἄπαξ ἀκριβῶς τὸ δῖλημμά. Ἀλλὰ πῶς νὰ ἐξηγήσωμεν τὴν ἀπόλυτον ὑμῶν ἀρνησιν παντὸς σχεδίου ἐν τῇ φύσει;

Ἰδοὺ ἡ νομιζομένη μεγάλη αὕτη ἐρμηνεία, δι' ἧς πιστεύουσιν ὅτι ἀφαιροῦσι πᾶσαν ἔννοιαν καθολικῆς καὶ μερικῆς σκοπιμότητος. Θὰ ἀποδείξωμεν ὅτι ἡ ἐρμηνεία αὕτη εἶνε ἀσθενὴς ὅσον καὶ αἱ ἀρνήσεις τῶν αἰωνίων ἀληθειῶν τῆς πνευματικῆς τάξεως, καὶ ὅτι οἱ σοφοὶ οὗτοι ἄνδρες, οἱ κατηγοροῦντες ἡμῶν ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν ὡς ἀνταρροφόμενων ἐν τῷ χώρῳ τῶν ὑπο-

θέσεων, οὐδὲν ἕτερον τῇ ἀληθείᾳ ποιοῦσιν ἢ νὰ ἀντι-
καθιστῶσιν τὰς δι' ἄλλων πολυπλοκωτέρας. Ἡ
κυρίᾳ διαφορὰ μεταξὺ αὐτῶν καὶ ἡμῶν εἶνε, ὅτι ἐκεῖ-
νοι μὲν καταθεροβορῶνται ἐν τῷ σκοτεινῷ αὐτῶν λα-
βυρίνθῳ, ἡμεῖς δὲ βρίνομεν κατ' εὐθείαν ἐπὶ τὸ ρω-
τεινὸν ἡμῶν τέρμα.

Ὁ Ἐμμανουὴλ Κάντιος, οὗτινος ἡ ἀριστερὰ χεὶρ
περιεῖχε τοσούτας πλάνης ὅσας ἡ δεξιὰ ἀληθείας
(πλάστιγξ ἐπίφθορος ἄλλως καὶ ὑπὸ τῶν μάλιστα προ-
νομιούχων πνευμάτων) ὁ Κάντιος διενοήθη μίαν ἡμέ-
ραν νὰ εἴπῃ ὅτι «ἡ προσκαρμογὴ πρὸς σκοπὸν τινὰ δὲν
ἐπλάσθη ἢ ὑπὸ φαντασιώδους πνεύματος, ὅπερ ἐπομέ-
νως θαυμάζει θαῦμα ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἰδίου πλασθέν.»
Κατανοεῖτε ἐντεῦθεν τὸ γόνιμον τοιούτης προτάσεως
διὰ τοὺς πέραν τοῦ Ῥήνου κυρίου. Θὰ καρπωθῶσιν ἐκ
ταύτης ἄφθονον γάλα, ὅπερ θὰ προσφέρωσιν ὡς φάρ-
μακον εἰς τὰς πασχούσας φαντασίας, ὡς στήριγμα εἰς
τὰ παιδία καὶ τοὺς γέροντας, ὡς πρωϊνὴν τροφήν εἰς
πάντας ὅσοι ἐνωρὶς ἔχουσι καλὴν ὁρεξίν. Ἡ ἀπόφραξις
αὕτη τῆς μεγαλοφυΐας θὰ ἀνατρέψῃ τὴν προαιώνιον
κρίσιν τῆς ἀνθρωπότητος. Ἀφαιροῦσιν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ
τὴν ἐννοιαν τῆς τάξεως καὶ τῆς ἀρμονίας, ὅπως προ-
σφέρωσι ταύτην εἰς τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα. Οἱ καινο-
φανεῖς οὗτοι χειρουργοὶ ἀνοίγουσι τὴν φλέβα τοῦ Θεοῦ,
ὅπως ἐγγέωσι τὴν ζωτικὴν αὐτοῦ ἀρχὴν εἰς τὸν ἐγ-
κέφαλον τοῦ ὀλβίου κατοίκου τῆς γῆς. Εἶνε φανερόν,
δὲν ἔχει οὕτως, ὅτι ἂν ὑπάρχῃ τάξις ἐν τῇ διατάξει
τοῦ κόσμου καὶ ναῦς ἐν τῷ ὀργανισμῷ τῶν ὄντων,

ταῦτα πρέπει νὰ ἀποδοθῶσιν εἰς τὸν ἄνθρωπον, διότι ἀληθῶς μόνος ὁ ἄνθρωπος ὑπάρχει νοῦν ἔχων ἐν τῷ σύμπαντι, τὸ δὲ νὰ ἰσχυρίζεται τις ὅτι εἰς Θεὸς εἶνε αὐτοῦ ἀνώτερος, τοῦτο προσβάλλει τὴν ἀξιοπρέπειαν τοῦ ἀνθρωπίνου δίοδοτος.

Ἄς ἀκούσωμεν αὐτῶν μίαν σιγμὴν. Μία τῶν κυριωτέρων ἀποδείξεων ἐκείνων, οἵτινες παραδέχονται ὅτι ἡ γένεσις καὶ ἡ διατήρησις τοῦ κόσμου, ὀφείλεται εἰς δημιουργόν τινα δύναμιν κυβερνῶσαν καὶ ρυθμίζουσαν τὸ πᾶν ἐν τῷ σώματι, λέγει ὁ Louis Büchner ὑπῆρξε πάντοτε καὶ ὑπάρχει ἡ νομιζομένη διδασκαλία τοῦ προορισμοῦ τῶν ὄντων ἐν τῇ φύσει. Πᾶν ἄνθος διανοίγον τὰ λαμπρὰ αὐτοῦ πέταλα, πᾶσα πνοὴ ἀνέμου ταράττουσα τὸν ἀέρα, πᾶν ἄστρον φωτίζον τὴν νύκτα, πᾶν ἔλκος θεραπευόμενον, πᾶς ἥχος, πᾶν πρᾶγμα ἐν τῇ φύσει, διαχειρίζουσι τὸν θαυμασμὸν τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ προορισμοῦ τῶν ἀνθρώπων ἐνεκα τῆς βαθυτάτης σοφείας, τῆς ὑπερτάτης ταύτης δυνάμεως! Ἡ φυσικὴ ἐπιστήμη τῶν κατ' ἡμᾶς χρόνων ἀπηλλάγη τῶν κενῶν τούτων ἰδεῶν τῆς τελεολογίας, αἵτινες μένουσιν ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῶν πραγμάτων, καὶ ἐγκαταλείπει τὰς ἀθῶας ταύτας μελέτας εἰς τοὺς προτιμῶντας νὰ θεωρῶσι τὴν φύσιν διὰ τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ αἰσθήματος μᾶλλον ἢ τῶν τῆς διανοίας.

Πῶς δυνάμεθα νὰ ὁμιλῶμεν περὶ σκοπιμότητος, ἀνθυποβάλλουσιν ἡμῖν, ὅτε δὲν γινώσκομεν τὰ ὄντα ἀλλ' ἢ ἐν τῇ μόνῃ καὶ μοναδικῇ ταύτῃ μορφῇ, καὶ δὲν ἔχομεν οὐδεμίαν προαίσθησιν τί θὰ γείνωσιν ἂν ἐμφανι-

σθῶσιν ἡμῖν ὑπὸ ἀλλοίκν. Οὐδὲ εἶνε μάλιστα τὸ ἡμέτερον πνεῦμα ἡναγκασμένον νὰ ἀρκεσθῇ εἰς τὴν πραγματικότητα. Τίς θὰ ὑπῆρχεν ἡ φυσικὴ διάταξις, ἥς δὲν θὰ ἡδύνατό τις διὰ τοῦτου ἡ ἐκείνου τοῦ τρόπου νὰ ἐννοήσῃ ἐτέρην σκοπιμωτέραν; Θαυμάζομεν σήμερον τὰ ὄντα, χωρὶς νὰ συλλογιζώμεθα ὁποῖον ἀπειρίαν ἄλλων μορφῶν, ὀργανισμῶν καὶ σκοπιμοτήτων ἡ φύσις περιέκλεισεν εἰς τὸν κόλπον αὐτῆς, περικλείει καὶ θὰ περικλείῃ ἐν τῷ μέλλοντι. Ἐν τῇ τύχῃ κεῖται τὸ νὰ ὑπάρξωσιν ἢ μὴ. Δὲν ὑπῆρχον μορφὰι ὑπερμεγέθεις φυτῶν καὶ ζώων ἐκλιποῦσαι πρὸ πολλοῦ, ἃς δὲν γνωρίζομεν ἢ ἐκ τῶν λειψάνων τῆς πρωτογενοῦς ἐποχῆς; Πᾶσα ἡ ὥραία αὕτη φύσις ἡ οὕτω σκοπίμως διατεταγμένη, προσεπιφέρουσιν, δὲν θέλει ἀφανισθῇ ἴσως ἡμέραν τινὰ δι' ἐπαναστάσεώς τινος τῆς ἡμετέρας σφαίρας, καὶ δὲν εἶνε χρεὶς μιᾶς ἔτι ὀλοκλήρου αἰωνιότητος ὅπως αἱ μορφὰι αὗται τῶν ὑπάρξεων ἢ ἄλλαι ἀναπτυχθῶσιν ἐκ τῆς ἰλῦος τοῦ κόσμου;

Καὶ ὅτε ἀκόμη ἤθελε καταστραφῇ, οὐδὲ τότε θὰ ὑπῆρχε ἀπόδειξις τις ἐναντίᾱ τοῦ ἡμετέρου θέματος. Ἀλλ' ἃς μὴ διακρίνωμεν τοὺς ῥήτορας, καὶ ἃς ἐξακολουθήσωμεν νὰ τείνωμεν προσεκτικὸν οὖς εἰς τὰς ἀντιρήσεις, ἃς ἀντιτάσσουσιν καθ' ἡμῶν.

Ἐρχεται κατόπιν, τὸ παλαιὸν ἐπιχείρημα, τὸ ἐκ τῶν ἀχρήστων καὶ ἐπιβλαβῶν εἰς τὸν ἄνθρωπον ζώων, ὅπερ ὡσάύτως οὐδὲν ἀπολύτως ἀποδεικνύει ἐναντίον τοῦ ἐν τῷ φυσικῷ ὀργανισμῷ νεῦ καὶ πίπτει πρὸ τῆς ἀληθείας τκύτης· ὅτι ἡ Γῆ δὲν εἶνε κόσμος τέλειος.

Ζῶα λίαν ἐπιβλαβῆ, γράφει ὁ συγγραφεὺς τῆς *Δυνα-*
μεως καὶ τῆς Ὑλῆς, φέρ' εἰπεῖν, αἱ μῦς τῶν ἀγρῶν,
 ἔχουσι τοιαύτην γονιμότητα ὥστε δὲν δύναται τις νὰ
 ἐλπίσῃ ὅτι θὰ ἴδῃ αὐτοὺς ἀφηνιζομένους· αἱ ἀκρίδες,
 αἱ περιηγούμεναι φάσσαι σχηματίζουσιν ἀγέλας, αἱ-
 τινές ἐπισκιάζουσιν τὸν ἥλιον καὶ φέρουσι τὴν φθορὰν,
 τὸν θάνατον, καὶ τὸν λιμὸν εἰς τοὺς δυστυχεῖς τόπους,
 εἰς οὓς ἐμπίπτουσιν κατὰ τὴν διάθεσίν των... Ὅστις
 δὲν ζητεῖ ἢ σοφίαν, σκοπὸν, καὶ τελικὰ αἷτια ἐν τῇ
 φύσει, λέγει ὁ Giebel, δύναται νὰ μεταχειρισθῇ τὴν
 ἀγχίνουαν αὐτοῦ, μελετῶν τοὺς μονοδιάιτους σκώλη-
 κας. Πᾶσα ἡ ἐνέργεια τῆς ζωῆς τῶν ζώων τούτων,
 συνίσταται εἰς τὸ νὰ παράγῃσιν ὡς ἐπιτηδεῖα πρὸς
 πολλαπλασιασμὸν αὐτῶν, καὶ ἡ ἐνέργεια αὕτη γίνε-
 ται διὰ τῆς βλάβης τῶν ἄλλων ζώων· μυριάδες ὧν
 ἀπόλλυνται ἀσκόπως· τὸ ἔμβρυον μεταβάλλεται καὶ
 μεταμορφοῦται εἰς σκώληκα, ὅστις οὐδὲν ἄλλο ποιεῖ ἢ
 νὰ ἐκμυζῇ καὶ γεννᾷ. Ἐν τῷ τρόπῳ τούτῳ, οὔτε ὠ-
 ραιότης, οὔτε σοφία ὑπάρχει, οὔτε σκοπιμότης κατὰ
 τὴν ἀνθρωπίνην ἔννοιαν. Εἰς τί ὠφελοῦσιν, ἐρωτῶμεν
 ἔπειτα, τὰ νοσήματα, τὸ καθολικὸν φυσικὸν κακόν;
 Πρὸς τί ὁ ἄπειρος οὗτος ἀριθμὸς τῶν ὁμοτήτων, τῶν
 σκληροτήτων, μεθ' ὧν καθ' ἐκάστην ἡμέραν ἡ φύσις
 προσφέρεται πρὸς τὰ ἑαυτῆς πλάσματα; Τὸ δὲν, ὅπερ
 ἔδωκεν εἰς τὴν γαλῆν, εἰς τὴν ἀράχνην τὴν σκλη-
 ρότητα αὐτῶν, καὶ ὅπερ ἔδωρήσατο εἰς τὸν ἄνθρωπον,
 τὸ ἀριστούργημα τοῦτο τῆς δημιουργίας, φύσιν, ἥτις
 καθιστᾷ αὐτὸν πολλάκις οὕτως ὠμὸν καὶ οὕτω βάρ-

ἔαρον, τὸ δὲ τοῦτο ἐνεργοῦν κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον δύ-
νεται νὰ εἶνε ὠφέλιμον καὶ ἀγαθοεργὸν κατὰ τὴν τε-
λεολογικὴν ἔννοιαν;

Ἐπειδὴ ἡ ἀρχὴν ζῶγει τὰς μύας, ἡ γὰρ τρώ-
γει τοὺς μῦς, καὶ ὁ ἄνθρωπος εἶνε ἔτι πολὺ κατώτε-
ρος ἅτε συγχωρῶν νὰ ἡττάται ὑπὸ τῶν ὑλικῶν ὁρμῶν,
τοῦτο ἀποδεικνύει ὅτι ὁ Θεὸς εἶνε κακὸς ἢ ὅτι δὲν
ὑπάρχει! Ὡς ἐπιστημονικὴ ἀπόδειξις πρέπει νὰ ὁμο-
λογήσωμεν, ὅτι εἶνε λίαν ἐπιπόλαιος.

Ζητοῦσιν ἔπειτα εἰς τὰς ἐξαίρεσεις καὶ τὰ τερα-
τουργήματα τῆς φύσεως, εἰς ἐξαμβλώματα, ἅτινα πα-
ρεξετράπησαν νόμου τινός, παρὰ δειγμάτων τοῦ ἀσκό-
που, ἵκανα νὰ ἀποτρέψωσι τὴν προσοχὴν ἀπὸ τῆς κα-
θολικῆς τάξεως καὶ νὰ ἀποδείξωσι τὴν ἑλλειψιν πάσης
νοητικῆς ἀρχῆς, ὡς εἰ μεμονωμένοι τινὲς λίθοι, —οἵτι-
νες ἄλλως καὶ οὗτοι εἰσέρχονται εἰς τὸ καθολικὸν σχέ-
διον, —ἡδύναντο νὰ κατὰστρέψωσι τὴν συμμετρίαν τοῦ
συνόλου καὶ νὰ ἀρκενίσωσι τὴν ἀρχιτεκτονικὴν ἀξίαν
τοῦ οἰκοδομήματος. Ἡ συγκριτικὴ ἀνατομία, προ-
σθέτει ὁ αὐτὸς ὕλιστής, ἀσχολεῖται κυρίως περὶ τὴν
ζήτησιν τοῦ σκοπίμου ἐν τῇ κατσκευῇ τῶν διαφό-
ρων εἰδῶν τῶν ζώων δεικνύουσα ἐν παντὶ εἶδει καὶ γέ-
νει τὴν θεμελιώδη ἀρχὴν τοῦ ὁργανισμοῦ αὐτοῦ. Ἐπὶ
τῶν δεδομένων τούτων βραδύμενη ἡ ἐπιστήμη αὕτη,
δεικνύει ἡμῖν ἐν ἐκάστη τάξει τῶν ζώων μέγιστον ἀ-
ριθμὸν μορφῶν, ὁργάνων, κλ., ἅτινα εἶνε αὐτοῖς πάντη
ἄχρηστα, οὐχὶ σύμφωνα πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτῶν, καὶ ἅτινα
φαίνονται ὅτι εἶνε ἀρχικὴ μόνον μορφή τῆς κατσκευῆς

των, ἃ τὰ στοιχεῖα διχτάζεως, ἢ μέρους τοῦ σώματος, ἥτις ἐν ἄλλῳ εἶδει προσεκτήσαστο ἀνάπτυσιν ἰκκινὴν νὰ δώσῃ εἰς τὸ ὄν, ὅπερ εἶχε ταύτην, ὡφέλειάν τινα ὠρισμένην. Ἡ σπονδυλικὴ στήλη τοῦ ἀνθρώπου λήγει εἰς μικράν τινα ὀξεῖαν κορυφήν, ἥτις οὐδὲν αὐτῇ χρησιμεύει, καὶ ἦν πολλοὶ τῶν ἀνατόμων θεωροῦσιν ὡς ἀρχικὸν στοιχεῖον τῆς οὐρᾶς τῶν σπονδυλωτῶν ζώων. Ἡ κατὰ σκευὴ τοῦ σώματος τῶν ζώων καὶ τῶν φυτῶν, ἐμφανίζει πληθὺν διχτάξεων οὐχὶ σκοπίμων. Οὐδεὶς γινώσκει εἰς τί χρησιμεύει ὁ μαστὸς τοῦ ἀνδρός, ἢ κλεῖς τῆς γαλῆς, τὰ πτερύγια πολλῶν πτηνῶν ἀνεπιτηδείων πρὸς πτήσιν, οἱ ὀδόντες τῆς φαλκίνης.—Ὁ Vogt παρρηθεῖ ὅτι ὑπάρχουσι ζῶα ἐμμεροδύτικα εἰς τί χρησιμεύει ἑρωτᾷ μετὰ λόγου. τοιοῦτος ὁργανισμός; Ἡ γονιμότης ζώων τινῶν εἶνε τοιαύτη, ὥστε ἀφινόμενα ἐλεύθερα, θὰ ἐπλήρουν ἐν ὀλίγοις χρόνοις πᾶσας τὰς θαλάσσας καὶ θὰ ἐκάλυπτον τὴν γῆν εἰς ὕψος οἰκίαις.—Πρὸς τί χρησιμεύει τοιοῦτος ὁργανισμός; Ὁ χῶρος καὶ ἡ ὕλη δὲν ἀρκοῦσιν εἰς τοιαύτην πληθὺν ζώων.—Τί σκοπούσης τῆς φύσεως φύεται μαστὸς ἐπὶ τοῦ ὤμου ἀνθρώπου 34 ἐτῶν, φαινόμενον περιγραφρὸν ἐσχάτως ὑπὸ τοῦ δόκτορος Hobb ἐν Βιέννῃ; Εἰς τί χρησιμεύουσιν ἐν κυψέλῃ μυριάδες κηφῆνων, οἵτινες δὲν ὑπάρχουσιν ἢ ὅπως φονευθῶσιν ὑπὸ τῶν ἐργαζομένων αὐτῶν ἀδελφῶν; Ὑπάρχουσι ζῶα, ἅτινα δὲν κολυμβῶσιν ποτε καὶ ὅμως οἱ πόδες αὐτῶν ἔχουσι μεμβράνην πρὸς τὸ νήχεσθαι, καὶ ταῦτα ὑπερχόντων ἐτέρων ἀξιολόγων ὑδατίων πτηνῶν, ἐχόντων εἰς τοὺς πό-

δας στενὴν τινὰ μόνον μεμβράνην. Τὸ κέντρον τῆς με-
λίσσης ἢ τοῦ σφηκὸς δὲν χρησιμεύει ἢ ὅπως προξενῇ
τὸν θάνατον τοῦ ἐντόμου ἂν κάμῃ χρῆσιν αὐτοῦ.» κλ.
Τὸ σχέδιον Δημιουργοῦ πικνοδυνάμου καὶ ἀπείρως σο-
φοῦ, λέγει ὁ Tuttle, ὥφειλε πάντοτε νὰ ἐμφανίζεται
δι' ἐλλόγου τρόπου. Θὰ ἔδιδεν ἄχρηστα ὄργανα εἰς τὰ
ζῶα ἂν ἦτο τοιοῦτος; Πρὸς τίνος σκοπὸν καὶ πρὸς τίνος
ὠφέλειαν εἶνε αἱ ἐρήμεροι μορφαὶ τοῦ ἐμβρύου, ἐν αἷς
τὰ θηλαστικὰ ὁμοιάζουσι πρὸς ἰχθῦς καὶ ἐρπετὰ πρὶν
λάβωσι τὴν τελείαν αὐτῶν μορφήν; Εἰς τί χρησι-
μεύουσιν ἐν τῷ ἀνθρωπίνῳ ἐμβρύῳ τὰ βρογχοειδῆ τόξα
μετὰ τῶν ἀνοιγμάτων αὐτῶν; Διὰ τί πάντα τὰ θη-
λαστικὰ ἔχουσιν ὄργανα ἀρχικά, ἅτινα δὲν ἀναπτύσ-
σονται ἢ ἐν ταῖς ἐρπετοῖς;

Ὁ Tuttle δὲν παρκτηρεῖ ἐνταῦθα ὅτι αἱ ἀνωμαλίαι
αὗται εἰσέρχονται μάλιστα εἰς τὸ καθολικὸν σχέδιον,
οὗτινος ὁ νόμος τῆς προόδου εἶνε ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος.
«Ἐν τῶν ἀξιολογωτέρων γεγονότων, ἅτινα διαψεύ-
δουσι τὰ τελικὰ αἵτινα ἐν τῇ φύσει εἶνε τὰ τέρατα· ὁ
κοινὸς νοῦς τόσον ὀλίγον ἠδύνετο νὰ συμβιβάσῃ τὰ
ὄντα ταῦτα πρὸς τὴν πίστιν δημιουργοῦ, ἐνεργούντος
μετὰ σκοποῦ, ὥστε ἐθεώρησαν αὐτὰ εἰς πόρρω ἀρε-
στῶτας χρόνους, ὡς σημεῖα ὀργῆς τῶν θεῶν· καὶ ἀ-
κόμη εἰς τοὺς καθ' ἡμᾶς χρόνους οἱ ἀμυθεῖς θεωροῦσι
ταῦτα ὡς ποινὰς τοῦ οὐρανοῦ. Εἶδομεν ἐν τῷ γρα-
φεῖῳ κτηνιατροῦ τινος αἶψα νεογέννητον ἔχουσιν ἄρ-
τια πάντα αὐτῆς τὰ μέλη ἀλλ' ἄνευ κεφαλῆς. Ὑπάρ-
χει τι ἀλογώτερον καὶ ἐναντιώτερον πρὸς τὸν σκοπὸν,

ἢ τὸ νὰ γείνη τελεία ἢ μορφή ζώου, οὐ τινος ἢ ὑπαρξίς εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς εἶνε ἀδύνατος, καὶ νὰ ἐπιτραπῇ ἢ ἔλευσις αὐτοῦ εἰς τὸν κόσμον; Ὁ καθηγητὴς τῆς Γοττίγγης Lotze ὑπερβάλλει αὐτὸς ἑαυτὸν ὅταν ὁμιλῶν περὶ τεράτων, λέγῃ ὅτι ἂν ἔμβρυον στερεῇται ἐγκεφάλου, τὸ μόνον σκόπιμον πρᾶγμα ἀπολύτου τινὸς δυνάμεως, θὰ ἦτο νὰ διακόψῃ τὰς ἐνεργείας τῆς, ἀφοῦ δὲν δύναται νὰ ἐπικνωθῶσιν τὴν ἔλλειψιν ταύτην.—Ξένον σῶμα ἐν τῇ ἐπιγλωττίδι ἀποβάλλεται ὥτως διὰ τῆς βηχός, ἀλλὰ ξένον σῶμα ἐν τῷ οἰσοφάγῳ δύναται διὰ τῆς ὑπερδραστικότητος τῶν νεύρων τοῦ λάρυγγος νὰ ἐπιφέρῃ τὸν πνιγμόν.—Καθ' ἐκάστην ἡμέραν, καθ' ἐκάστην ὥραν, ὁ ἱατρὸς δύναται νὰ πεισθῇ ἐκ τῶν νόσων, τῶν πληγῶν καὶ τῶν ἐκτρώσεων κτλ., ὅτι ἡ φύσις ἐγκατέλειπε τὰ πλάσματά της καὶ ὅτι αἱ προσπάθειαι αὐτῶν πρὸς βοήθειαν πολλὰκις ἀποθάνουσιν ἐναντίοι πρὸς τὸν σκοπὸν καὶ ἄνευ ἀποτελέσματος. Πρὸς τί θὰ ἦσαν οἱ ἱατροὶ ἂν ἡ φύσις ἐνήργει σκοπίμως¹; » Ὑπὸ τὰς εἰρημένους ὑπερβολὰς ὑπάρχει ἀλλήθειά τις σταθερά, ἥτις βεβαίως εἶνε μία τῶν μεγίστων δυσχερειῶν, ἧς δύνανται νὰ ἀντιτάξωσι καθ' ἡμῶν. Ἡμεῖς αὐτοὶ ὁμολογοῦμεν ὅτι οὐδέποτε εἶδομεν τέρατα χωρὶς νὰ εὐρεθῶμεν εἰς στενοχωρίαν ὥς πρὸς τὰς πεποιθήσεις ἡμῶν. Τὸ ἀνατομικὸν μουσεῖον τοῦ Στρασβούργου, πλουσιώτατον ἀκεφάλων τεράτων καὶ δειγμάτων τερατολογίας, εἶνε εἰς ἡμᾶς κατὰ τοῦτο καθ' ὑπερβολὴν δυσάρεστον. Ποίᾳ ὑπῆρξεν ἡ ψυχὴ τῶν ἐμ-

¹ Force et Matière.

θρύων τούτων, παρεμποδισθέντων καὶ διαστρεφέντων
 ἐν τῇ φυσικῇ αὐτῶν ἀναπτύξει; Τοῦτο εἶνε ζήτημα
 οὐ περ τὴν λύσιν οὔτε ὁ "Αγ. Αὐγουστῖνος οὔτε ὁ "Αγ.
 Θωμᾶς διδάσκουσιν ἡμᾶς· καὶ ἡ ἐπιστήμη δὲ ὀλίγον
 μᾶς διαφωτίζει περὶ αὐτοῦ. Ἀλλὰ θεωροῦντες τὸ
 πρᾶγμα ἐν τῇ ἀληθείᾳ ὅψει βλέπομεν ὅτι ταῦτα εἶνε
 ἐξαιρέσεις σπανιώταται μὴ δυνάμεναι νὰ ἐλαττώσῃσι
 τὴν διδασκαλίαν τοῦ συνόλου. Ἄν φυτὸν ἐξοιδάινεται
 ὑπεράνω τῶν ἰνῶν, ἂν αἱ φλέβες ἐξογαῶνται συμπιε-
 ζομένου τοῦ βραχίονος καὶ κωλύουσιν τὴν κυκλοφορίαν
 τοῦ αἵματος, ἂν ἴσταται ἡ ἀνάπτυξις τοῦ ἐμβρύου, ἢ
 ὄργανόν τι πάσχει ἀτροφίαν ἕνεκα ὀργανικῆς τινος ἰδιο-
 τροπίας, αἱ ἀνωμαλίαι αὗται εἶνε μᾶλλον φαινόμεναι
 ἢ πραγματικαὶ καὶ δεικνύουσιν ὅτι οἱ νόμοι εἶνε καθο-
 λικοὶ καὶ ὅτι ὁ Θεὸς δὲν εἶνε μικρόν τι ὄν, μεταρρυθ-
 μίζον τὰς ἐκείνου ἐνεργείας κατὰ τὰ ἐφήμερα προσ-
 κόμματα τὰ ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς τύχης παρεμ-
 βαλλόμενα. Οἱ ἀντίπαλοι μεγεθύνουσι τὴν δύναμιν
 τῶν δυσχερειῶν τούτων ὅταν συμπερίκρινωσιν ὅτι ὁ Θεὸς
 δὲν ὑπάρχει, καὶ ὅτι τὸ ὑπέρτατον Ὄν ὤφειλε νὰ
 ἐνεργῇ κατὰ τὰς ἀνθρωπίνους σχέσεις. Ἐμμένοντες
 ἰδιαιτέρως ἐν τῷ περὶ τεράτων, οἱ ἀντίπαλοι παρ-
 τηροῦσιν ἡμῖν ὅτι δύναται τις νὰ παράγῃ τοιαῦτα τε-
 χνητῶς προξενῶν ἀλλοιώσιν εἰς τὸ ὄν ἢ τὸ ἐμβρυον.
 Ἡ φύσις δὲν ἔχει φάρμακον πρὸς θεραπείαν τοῦ κακοῦ
 τούτου. Ἀκολουθεῖ, τούτωντιόν, τὴν δοθεῖσαν κίνησιν,
 διατελεῖ ἐνεργούσα ἐν τῇ ἡμερτημένῃ ὁδῷ, ἣν ἔλαβε
 καὶ γαινᾷ τέρας. «Ὑπάρχει τις δυνάμενος νὰ παρ-

γνωρίσῃ τὴν ἔλλειψιν νοῦ, καὶ τὸν σφρῆ μηχανισμόν ἐν τῇ μεθόδῳ τούτῃ; — Δύνανται τις νὰ παρκαδεχθῇ τὴν ἔννοιαν νοοῦντος δημιουργοῦ κυβερνῶντος τὴν ὕλην μετὰ σκοποῦ, πρὸ τοιούτου φαινομένου; Θὰ ᾔτο δύνατὸν ἡ δημιουργὸς χεὶρ τῆς διανοίας ταύτης νὰ κρατηθῇ ἢ νὰ ἀποπληκνηθῇ ὑπὸ τῆς αὐθιχρέτου θελήσεως τοῦ ἀνθρώπου; »

Ἄς θυμῶμεν ἐνταῦθα μέχρι τίνος σημείου τολμῶσι νὰ φέρωσι τὴν ιδιόρρυθμον ταύτην ἐπὶ κρισιν τῶν ἔργων τῆς φύσεως¹. Ὅπως οἱ κύριοι οὗτοι εὐχαριστήθωσιν, ὅπως καταδεχθῶσι νὰ δικαιώσωσι τὴν εὐνοὴν τῆς, ἣτις διεσθύνει τὸν κόσμον, ἔπρεπε ἡ ὑπερτάτη καὶ ἀκαμπτος αὕτη τάξις νὰ περιβάλλῃ τὰ ὄντα διὰ θάρρατος χαλυβδίνου. Θυμῶμετε τὴν λεπτὴν ὑφήν τοῦ δέρματος, τὴν μεταξοειδῆ ἐπίδερμίδα, τὴν λευκότητά καὶ τὴν ἐξαίρετον αὐτῆς εὐκισθησίαν καὶ τῆς ἐλαχί-

1 Εἶπομεν ἤδη ὅτι ἡ κριτικὴ αὕτη εἶνε ἀρχαία καὶ ὁ κόσμος. « Πῶς τὰ κύματα τῶν δημιουργικῶν στοιχείων, λέγει ὁ Λουκρήτιος (βιβλ. Ε'). » ἐμελέωσαν τὸν Οὐρανὸν, καὶ τὴν γῆν, ἐκοίλαν τὸν βαθὺν Ὀκεανὸν καὶ ὥρισαν τὴν πορείαν τῶν ἡλίων καὶ τῶν ἀστέρων; Τὸ ἐπαναλαμβάνω τὸ σύνολον τοῦτο δὲν εἶνε ἔργον τῆς διανοίας αὐτῶν. τὰ στοιχεῖα τοῦ κόσμου δὲν ἐμελέτησαν τὴν τάξιν εἰς ἣν ὑπάρχουσιν, δὲν ἐρρύθμισαν τὴν πῆξιν καὶ τὴν κίνησιν, ἣν ὤφειλον νὰ ἀπονείμωσιν ἀλλήλοις. Ἀλλὰ τὰ ἀπειράριθμα ταῦτα στοιχεῖα κινούμενα πανταχόσε, ὑπακούοντα ἀπὸ τῆς αἰωνιότητος εἰς ζήνους ὠθήσεις, ἀγόμενα ὑπὸ τοῦ ἰδίου βάρους, ἐλκόμενα, ἐνούμενα κατὰ πᾶσαν φορὰν, ἀπειπειράθησαν ὅλων τῶν συνδυασμῶν, ἐλαθον, κατέλιπον, ἐπανέλαθον, ἐπὶ ἀναριθμήτους αἰῶνας, ποικίλας μορφῆς καὶ ἐκ τῶν συναθροίσεων καὶ τῶν κινήσεων αὐτῶν παρήγαγον τοὺς μεγάλους τούτους ὄγκους, ἀποθάντας τρόπον τινὰ τὸ πρῶτον σκιαγράφημα τῆς γῆς, τῶν οὐρανῶν, τῶν θαλασσῶν καὶ τῶν ζώων. »

Authorized licensed use limited to: 172.21.0.5.

Downloaded on 14/05/2024 06:14:44 UTC from Psifiako Apothetirio Dimosias Istos
Restrictions apply.

στης ἐπαφῆς. "Εχετε ἀληθῶς ἄδικον. Αἱ ιδιότητες αὐ-
ται δὲν ἀποδεικνύουσιν ὅτι ἡ φύσις ἐνήργησε μετὰ νοῦ
καὶ ὅτι παρεσκεύασε συγχρόνως τοὺς ὄρους τῆς ὑγείας
σώματός τινος καλῶς συγκεκροτημένου, καὶ τὰς ὠφε-
λίμους ἢ εὐαρέστους συναισθησεις, ἅς ἡ ῥιγῶσα αὐτῇ
σὰρξ εἶνε ικανὴ νὰ αἰσθῇ. Οὐχί. Οἱ φιλόσοφοι οὗτοι
ἤθελον προτιμῆσαι μάχμαχρον ἢ σίδηρον. «Ἡ φύσις ἡ-
δύνατο νὰ κάμῃ ὥστε αἱ σφαῖραι νὰ ἀποκηδῶσιν ἀπὸ
τοῦ σώματος καὶ τὰ ξίφη νὰ πλήττωσι χωρὶς νὰ ἐπι-
φέρωσι τραύματα.¹» Πῶς εὐρίσκετε τὴν κριτικὴν ταύ-
την; Ἰδοὺ μικρόν τι νεογέννητον βρέφος· κόπτετε αὐ-
τοῦ τὴν κεφαλὴν καὶ ἡ κεφαλὴ αὐτῇ δὲν φύεται πλέον.
Ὅποία μωρὰ φύσις! αἵσσεται ἕνεκα τῆς αὐθαιρέτου
βουλήσεως τοῦ ἀνθρώπου.» Καὶ θέλετε νὰ γνωρίσετε
ἄλλην νέκν ἀπόδειξιν τῆς ἐννοίας τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς
μωρίας ἐκείνων, οἵτινες πιστεύουσιν εἰς αὐτόν, ἰδοὺ·
κρητήσατε σημείωσιν, διότι εἶνε ἀκαταμάχητος; Φαί-
νεται ὅτι τὸ φῶς, οὗτινος ἡ ταχύτης εἶνε 77,000 λεύ-
γας ἀνὰ πᾶν δευτερόλεπτον, δὲν τρέχει μεθ' ἱκανῆς
ταχύτητος. «Τὸ φῶς διέρχεται τοσοῦτον βραδέως τὸ
σύμπαν ὥστε εἶνε χρεῖα μυριάδων ἐτῶν ἵνα ἔλθῃ ἀπὸ
τοῦ ἐνὸς ἄστρου εἰς τὸ ἄλλο. Πρὸς τί οἱ ὀλίγοι σοφοὶ
οὗτοι περιορισμοὶ ἐν ταῖς ἐκδηλώσεσι δημιουργοῦ θε-
λήσεως²;» Ἐρωτᾷς ὃ στενοκέφαλος ἀναγνώστης κατὰ
τί ἡ ταχύτης—ἡ ἡ βραδύτης τοῦ φωτός ἀποδεικνύει
τὴν ἑλλειψίν δημιουργοῦ δυνάμεως; Ἀλλὰ δὲν ἐννοεῖς

¹ Buchner, Force et c Matière. ch. 41.

² Id., loco cit.

ὅτι οἱ συγγραφεῖς οὗτοι φαντάζονται ἐπίσης ὅτι ἂν ὁ Θεὸς ὑπῆρχεν, ὤφειλε νὰ ἔχῃ φαντασίας ὁμοίας ταῖς ἡμετέραις· καὶ ἐπειδὴ σκανδαλίζει τὸν K. Büchner ὅτι τὸ φῶς διατρέχει 4,620,000 λεύγας ἀνὰ πᾶν πρῶτον λεπτόν, ἢ 278,720,000 λεύγας ἀνὰ πᾶσαν ὥραν, εἶνε φανερόν ὅτι ἔπρεπε νὰ διατρέχῃ περισσοτέρως· φερομένου δὲ αὐτοῦ μετὰ τοσούτου κόπου ἐν τῇ χώρᾳ, Δημιουργὸς δὲν ὑπάρχει. "Ἦδη, δύνασθε νὰ ἐρωτήσετε τίς ἀριθμὸς θὰ ἤρεσκεν εἰς τὸν συγγραφέα τῆς νοήμονος ταύτης κριτικῆς (γίνονται μετὰ τοῦ Οὐρανοῦ συμβάσεις)· ὁ K. B. . . δὲν γινώσκει ἀκριβῶς τοῦτο· πᾶν ὅ,τι ἐπιθυμεῖ πρὸς τὸ παρὸν εἶνε νὰ ἴδῃ αὐτὸ διατρέχον ταχύτερον.—"Υστερον πάντων τούτων, θὰ ἔχωμεν ἄδικον ἀγανακτοῦντες ἕνεκα τῆς ἀθώας ταύτης φαντασίας. Τοῦναντίον, ἀσπαζόμεθα ἐξ ὅλης καρδίας τὸν εὐγενῆ τοῦτον πόθον, καὶ ὁμολογοῦμεν ὅτι θὰ ἐβλέπομεν μετ' εὐτυχίας τὸ φῶς ποιούμενον μείζονας προόδους,—καὶ ἐδῶ κάτω ἀκόμη.

Ὁμολογουμένως, αἱ ἀντιρρήσεις αὗται εἶνε ἀπλῶς γελοῦσαι. Ἀλλ' αἱ σπουδαιότεραι δυσχέρεια ἀφανίζονται ἂν ἐκυτῶν, ὅταν ὁ ἄνθρωπος παύῃ λαμβάνων ἐκυτὸν ὡς ὅρον συγκρίσεως. Καὶ τοῦτο εἶνε τὸ καθήκον αὐτοῦ, διότι ἀπότελεῖ καὶ αὐτὸς μέρος τοῦ καθολικοῦ σχεδίου, τοῦ διήκοντος μέχρι τῶν ἄλλων κόσμων καὶ τοῦ ἀπείρου τῆς δημιουργίας. "Αν ὁ Cid, ἢ ἡ Ἀνδρομάχη, παρατηροῦμεν μετὰ τοῦ K. E. Bersot¹ ἀνέζων ὅπως ἴδωσιν ἐκυτοὺς παρισταμένους ἐπὶ τῆς

¹ Du spiritualisme et de la nature.

σκηνης ὑπὸ τοῦ Κορνηλίου καὶ τοῦ Ῥακίνα, θεωροῦν-
τες τὸ ὠραῖον πρόσωπον ὅπερ διαδραματίζουσι, τὴν
λῆμψιν αὐτῶν ἐπασκοτούσαν τοῖς λοιπῶν προσώποις,
καὶ τὴν προτίμησιν τοῦ ποιητοῦ εἰς αὐτοὺς συναγομέ-
νην, θὰ ἔλεγον ἀναμφιβόλως ὅτι ὁ Κορνήλιος, ὁ Ῥα-
κίνας ἐσκόπουν νὰ στήσωσι μνημεῖον πρὸς δόξαν αὐ-
τῶν. "Οτι ἦσαν ὁ σκοπὸς τοῦ ἔργου, τὸ κέντρον τοῦ
δράματος· ὅτι ἕκαστον πρόσωπον, ὅπερ συμμετέχει τῆς
πράξεως, εἰσάγεται εἰς τὴν σκηνὴν πρὸς τὸ ἴδιον αὐ-
τῶν συμφέρον. . . . Τὸ ἀληθὲς εἶνε ὅτι ὁ σκοπὸς τοῦ
ποιητοῦ, εἶνε ἡ πραγματοποιήσις τοῦ καλοῦ, οὔτινος
ἡ θεὰ ἐμπνέει αὐτῷ νὰ μεταφέρει εἰς ἀνθρωπίνην
γλῶσσαν τὸ ἀόρατον ιδεῶδες. Τὰ πρόσωπα εἶνε μό-
νον ὄργανα. Ἐνταῦθα δὲ ἐνορᾷ πᾶς τις ἀληθῆ εἰκόνα
τῆς δημιουργίας· Ποῖον τερπνὸν θέαμα, ὅταν τις βλέπῃ
ἐνίους τῶν ὑποκριτῶν, οἵτινες μίαν λέξιν ἔχοντες νὰ
ἀπαγγείλωσι καθ' ὅλον τὸ δράμα, νὰ φαντάζωνται
ὅτι τὸ θέατρον ἐγένετο δι' αὐτούς, ἐκομίσθη χάριν αὐ-
τῶν, ὅτι ἔμεινε κενὸν μέχρι τῆς ἐμφανίσεώς των, κατ.

Ἡ ἀπάτη τῶν αἰσθήσεων καὶ ἡ μεταίτιότης ἐνοῦν-
ται ὅπως φέρωσιν ἡμᾶς εἰς πλάνην· ὁ σκοπὸς τῆς ἐπι-
στήμης εἶνε νὰ μᾶς ἀπαλλάξῃ καὶ ἐλευθερώσῃ τῆς
δαισιδαχιμονίας, ἥτις εἶνε ὁ ὀλεθριώτατος πολέμιος τῆς
ἀληθείας. "Ας παύσωσιν οἱ θεολόγοι ἐπικαλούμενοι
τὰ τελικὰ αἵτια. Δὲν δύναται τις νὰ εἶνε κριτὴς καὶ
κρινόμενος. Ὁ ἐνόργανος κόσμος εἶνε ἀπειρος ἀρμονία.
Τὰ τέρατα περὶ ὧν ἐλέγομεν εἶνε τεκμήριον τῆς ἐνώ-
τητος τοῦ νόμου καὶ τοῦ σχεδίου τοῦ ἐν τῇ φύσει.

Ἡ δὲ ἄχρηστα καὶ ἐπιβλαβὴ εἰς τὸν ἄνθρωπον ὄντα εἶνε ἐκδηλώσεις τῆς δημιουργοῦ δυνάμεως, τὰ θάμνοι ἢ βαθμοί. Τὸ σίγαλον πρέπει τις νὰ θεωρῇ καὶ οὐχὶ τὰ περιστοιχοῦντα τὸν ἄνθρωπον. Πρὸ τῆς θέας ταύτης παύσαι καὶ ἀντιρρήσεις, αἱ προσερχόμεναι ἐκ περιορισμένης εἰς τὸν ἄνθρωπον ἐφαρμογῆς διακλύονται εἰς καπνόν.

Ἄς συγκεντρώσωμεν ἤδη τὴν προσοχὴν ἡμῶν ἐπὶ τὴν κατασκευὴν τῶν ὀργάνων τῶν χρησιμευόντων εἰς τὸ νὰ διαβιβάζωσιν εἰς τὸν ἐγκέφαλον τὴν κατὰ τὴν τοῦ ἐξωτερικοῦ κόσμου ἐπὶ τὴν τῶν αἰσθήσεων ἰδίαν δὲ ἐπὶ τὴν τοῦ ὀφθαλμοῦ. Ἡ θυμωσικὴ τοῦ ὀφθαλμοῦ κατασκευὴ παρ' οὐδενὸς δύναται νὰ διαμφισβητηθῇ· τὸ ἰσχυρίζεσθαι ὅτι ὁ ὀφθαλμὸς ἐγένετο ὅπως ὁρᾷ, καὶ τὸ οὕς ὅπως ἀκούει, οὐδὲν ἄλλο εἶνε ἢ πλεονασμός. Τὸ ἐπαναλαμβάνειν ὅτι ὁ ὀργανισμὸς τοῦ ὀφθαλμοῦ εἶνε τελειότερος σκοτεινοῦ τινος θαλάμου φωτογράφου, ἢ ἄλλης ἀδιαφόρου τινὸς συσκευῆς ὀπτικοῦ, λέγει τι τετριμμένον, τοσοῦτον τὸ πρᾶγμα εἶνε ἐνκρυπτός. Ἀλλ' ἵνα πολεμήσωμεν πρὸς ἀντίπαλον ἀπὸ τοῦ ἴσου εἶνε ἀναγκαστὸν νὰ εἰσέλθωμεν πρὸς στιγμὴν εἰς τὰ καθέκαστα καὶ ἀναμνησθῶμεν τῆς ἀνατομικῆς περιγραφῆς τοῦ ὀφθαλμοῦ.

Ἡ ὀρασις, ἐν τῷ ὀφθαλμῷ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τοῦ ζώου, ἔλεγεν ὁ Euler, εἶνε τὸ μάλιστα ἄξιον θυμωσμοῦ πρᾶγμα. Ὁ σχηματισμὸς τοῦ βολβοῦ τοῦ ὀφθαλμοῦ εἶνε καθόλου ὁμοίος πρὸς σφαῖραν καὶ συνίσταται

Authorized licensed use limited to: 172.21.0.5.

Downloaded on 14/05/2024 06:14:44 UTC from Psifiako Apothetirio Dimosias Istos
Restrictions apply.

ἐκ περικαλυμμάτων μεμβρανωδῶν. Ἡ τελευταία ἐξωτερικὴ μεμβράνα ὀνομάζεται σκληρωτικὸς χιτῶν (λευκὸν τοῦ ὀφθαλμοῦ), εἶνε ἀδιαφανής, σκληρὸς καὶ περιβάλλει σχεδὸν τὰ τρία τέταρτα τοῦ ὀπισθίου μέρους τοῦ βολβοῦ τοῦ ὀφθαλμοῦ, οὗ τινος σχηματίζει τὴν μορφήν καὶ τὴν στερεότητα, συνέχεται δὲ πρὸς τὰ ἐμπρὸς μετὰ τοῦ κερατίου χιτῶνος, μεμβράνης κυκλοειδοῦς καὶ διαφανοῦς. Ἐν τῇ μεμβράνῃ ταύτῃ προσκολλῶνται οἱ μῦς οἱ κινοῦντες τὸν ὀφθαλμόν. Ἐσωθεν τοῦ σκληρωτικοῦ χιτῶνος εὐρίσκεται ὁ χοροειδὴς χιτῶν, μεμβράνα, ἥς ἡ ἐσωτερικὴ ἐπιφάνεια περιέχει βαφικὴν ὕλην μέλαιναν καθιστῶσαν τὸν ὀφθαλμόν ἀληθῆ σκοτεινὸν θάλαμον καὶ ἀπορροφῶσα τὰς ἀκτῖνας, αἵτινες ἠδύναντο νὰ ἐρεθίσωσι τὸν ἀμφιβληστροειδῆ· ἐν τῷ ἐσωτερικῷ αὐτοῦ χώρῳ εὐρίσκεται κυκλικὸν διάφραγμα καλούμενον ἱρίς, δίσκος φέρων ὀπὴν ἐν τῷ κέντρῳ αὐτοῦ καὶ ποικίλως κεχρωματισμένος, οὗ τινος ἡ γλυκεῖα ἑλξίς, εἶνε ἐνίοτε ὑπερβαλλόντως ἰσχυρά.

Τὸ τρῆμα ὅπερ βλέπει τις ἐν τῷ κέντρῳ εἶνε ἡ καλούμενη κόρη. Εἶνε γνωστὸν ὅτι ἡ κόρη δὲν εἶνε πρᾶγμα τι, ὅπως θέλουσιν ἐνίοτε νὰ πιστεύωσιν, ἀλλὰ τοῦνοχον, τρῆμα ὅπερ γίνεται μεγαλειότερον ἢ μικρότερον κατὰ τὸ ποσὸν τοῦ φωτός τοῦ πλήσσαντος τὸν ὀφθαλμόν, διότι ἡ ἱρίς ἔχει τὸ περίεργον πλεονέκτημα νὰ διαστελλεταὶ κατὰ τὴν ἀκριβῆ ποσότητα τοῦ φωτός, ἵνα ὁ ὀφθαλμὸς λαμβάνῃ μῆτε ὀλιγώτερον μῆτε πλείότερον τοῦ δεόντος φῶς. Διὰ τοῦ μεταβαλλομένου τούτου τμήματος τῆς ἱρίδος αἱ φωτειναὶ ἀκτῖνες εἰσ-

έρχονται εἰς τὸν ὀπισθεν κείμενον σκοτεινὸν θάλαμον.

Φακὸς τις ἀμφίκυρτος καίται καθέτως ὀπισθεν τῆς ἱριδος ὅπως δέχεται τὰς ἀκτῖνας. Οὗτος δὲ εἶνε ὁ κρυσταλλώδης φακός.

Ὁπισθεν τοῦ φακοῦ τούτου εὗρηται διάστημα τι πληρούμενον ὑπὸ πηγματώδους ὑγροῦ, διαφανοῦς, ὁμοιόζοντος πρὸς τὸ διαφανὲς λευκὸν τοῦ ὤμου ὡοῦ, ὀνομαζόμενον ὕαλῳδες ὑγρόν.

Ἐν τέλει ἐπὶ τῆς ἐσωτερικῆς ἐπιφανείας τοῦ χοροειδοῦς ἐφαρμόζεται λεπτοτάτη μεμβράνα, ἡ σημαντικωτάτη πάντων, ἥτις προώρισται νὰ δέχεται τὴν ἐντύπωσιν τοῦ φωτός, καὶ ἥτις συγκοινωνοῦσα μετὰ τοῦ ἐγκεφάλου, τῷ διαβιβάζει ταύτην. Αὕτη εἶνε ὁ ἀμφιβληστροειδὴς χιτῶν, ὅστις εἶνε ἐπέκτασις τοῦ ὀπτικού νεύρου, τοῦ διήκοντος ἐκ τοῦ ἐγκεφάλου. Βλέπει τις λοιπὸν ἄνευ μεταφορᾶς, ὅτι αὐτὸς ὁ ἐγκεφαλος ἔρχεται ἐπὶ τοῦ παραθύρου ὅπως ἴδῃ τὸν ἐξωτερικὸν κόσμον.

Ἡ προέκτασις τοῦ ἀμφιβληστροειδοῦς ἐπικαλύπει πᾶν ὀπισθεν καὶ ἔσωθεν μέρος τοῦ ὀφθαλμοῦ.

Ὁ κρυσταλλώδης φακός, δι' οὗ διέρχονται πᾶσαι αἱ φωτειναὶ ἀκτῖνες ὅπως φθάσωσιν εἰς τὸν ἀμφιβληστροειδῆ, δύνανται δι' ἀξιοθυμάστου εὐκολίας νὰ τροποποιήσῃ ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν τὴν κυρτότητα αὐτοῦ, εἰς τρόπον ὥστε νὰ προσαρμόζεται ἐκάστοτε πρὸς τὴν ἀπόστασιν καὶ ἀπινδαλματίζεται σαφὲς τὸ εἶδωλον τοῦ ἀντικειμένου ἐπὶ τοῦ ἀμφιβληστροειδοῦς. Ἀλλὰ πῶς δύνανταί τις νὰ ἐννοήσῃ ὅτι ὁ ὀργανικὸς οὗτος κρύ-

Authorized licensed use limited to: 172.21.0.5.

Downloaded on 14/05/2024 06:14:44 UTC from Psifiako Apothetirio Dimosias Istos
Restrictions apply.

σταλλος διατείνεται ἢ συστέλλεται οὕτω κατ' οἰκείαν θέλησιν; Καὶ χωρὶς τῆς ἐννοήσεως τὸ δυνατόν τοῦτο πρέπει ὅμως νὰ φαντασθῇ κατασκευὴν καταπληκτικωτέραν καὶ αὐτῆς τῆς ἐνεργείας. Πρέπει νὰ γνωρίζῃ τις ὅτι τὸ φαινομενικὸν τοῦτο σφαιρίδιον δὲν εἶνε στερεόν τι ἐξ ἐνὸς τεμαχίου, ἀλλὰ μᾶλλον σύνολον λεπτῶν ἐλασμηκτίων διαφανῶν, ἐλασμηκτίων οὕτω λεπτῶν, ὥστε πρέπει νὰ προϋποθέσῃ τις μυριάδας ὅπως ἀποτελεσθῇ τὸ πάχος ὄνυχος, καὶ τρώντι ὁ χρυσταλλώδης φακὸς περιέχει περίπου ἑξηκτὸν πέντε ἑκατομμυρίων τοιούτων. Ἡδὴ, τὰ ἐλάσματα ταῦτα εἶνε καὶ αὐτὰ συντεθειμένα ἐξ ἐλαχίστων κλασμηκτίων προσκεκολλημένων τῶν μὲν πρὸς τὰ δὲ, καὶ ἡ κίνησις τῶν κλασμηκτίων τούτων ἀπεργάζεται τὸ ἄγαν ἐσωτερικῶς εὐμετακίνητον τοῦ διαφανοῦς τούτου φακοῦ. Ταῦτα εἶνε ἐκ τῶν θυμασίων ἐκείνων δημιουργημάτων, ἅτινα παρέρχονται ἀπρατήρητα, καὶ ὧν πληροῦται τὸ ἔργον τῆς φύσεως!

Διὰ τῆς σοφῆς καὶ ἀπραμίλλου ταύτης κατασκευῆς τοῦ ὀφθαλμοῦ, τὰ ἐξωτερικὰ ἀντικείμενα διέρχονται ἐκ τῆς χώρας τῶν σωματίων εἰς τὴν τῆς διανοίας, καὶ γίνονται προσετὰ εἰς τὸ πνεῦμα ἡμῶν, ὅπερ ἄπτεται αὐτῶν ὡς εἰ μηδεμίαν ἀπόστασιν διεχώριζεν ἄλληλη. Ὁ μηχανισμὸς δὲ οὗτος συμμεθορμίζεται πρὸς ἅπαντας τοὺς ὄρους. Ἐξ ἑαυτοῦ, καὶ ἐν ἀγνοίᾳ ἡμῶν, προσαρμόζεται πρὸς τὰς ποικιλίας τοῦ φωτὸς καὶ τὰς τῆς ἀποστάσεως, καὶ ὅπερ οὐδὲν ὄργανον θύναται νὰ πράξῃ, οὗτος ἐπίσταται νὰ διακρίνῃ τὰ οὐράνια σώματα ἐξ

ἀπείρων ἀποστάσεων καὶ τὰ μικροσκοπικά ὄντα τὰ κείμενα ὀλίγα τινὰ ἑκατοστόμετρα ἀπὸ αὐτοῦ. Ὁ Brewster ἔχει δίκαιον ἀποκαλῶν αὐτὸν «φρουρὸν φυλάττοντα τὴν εἴσοδον τὴν μεταξὺ τῶν κόσμων τῆς ὕλης καὶ τοῦ πνεύματος, δι' οὗ ταῦτα ἀλλάσσουν τὰς συγκοινωνίας αὐτῶν.»

Nῦν καταννοοῦμεν ὅτι ὁ Euler βεβαίως εἶχε μελετήσει τὴν κατασκευὴν τοῦ ὀφθαλμοῦ, ὅτε παρεδίδετο εἰς τὸν θαυμασμόν αὐτοῦ. «Ὁ ὀφθαλμὸς ὑπερβάλλει ἀπείρως, λέγει, πάσας τὰς μηχανάς, ὥς ἡ ἀνθρωπίνη δεξιότης εἶνε ἱκανὴ νὰ παραγάγῃ. Αἱ διάφοροι διαφάνει· ὕλαι, ἐξ ὧν συνίσταται, ἔχουσιν οὐ μόνον βελήμον· τινὰ πυκνότητος ἱκανῆς νὰ προξενήσῃ διαφοροὺς διαθλάσεις, ἀλλὰ τὸ σχῆμα αὐτῶν εἶνε ἐπίσης ὠρισμένον. Ὡστε πᾶσαι αἱ ἀκτῖνες αἱ ἀποχωροῦσαι ἀπὸ σημείου τινὸς τοῦ ἀντικειμένου συνάγονται ἀκριβῶς ἐν τῷ αὐτῷ σημείῳ, ἂν καὶ τὸ ἀντικείμενον εἶνε μᾶλλον ἢ ἦττον ἀπομεμικρυσμένον, κείμενον εἴτε ἀπέναντι εἴτε πλησίως τοῦ ὀφθαλμοῦ, καὶ αἱ ἀκτῖνες αὐτοῦ πάσχουσιν διάφορον διάθλασιν. Καὶ ἐν τῇ ἐλαχίστη μεταβολῇ, ἣν θὰ ἐλάμβανεν ἡ φύσις καὶ ἡ μορφή τῶν διαφανῶν ὕλῶν, ὁ ὀφθαλμὸς θὰ ἀπέβλεπεν πρῶτον πάντα τὰ πλεονεκτήματα ὅσα ἀρτίως ἐθαυμάσαμεν. Ἀλλ' ἐν τούτοις, οἱ ἄθεοι ἔχουσι τὴν τόλμην ἐναντίον τούτων νὰ δυσχυρίζωνται ὅτι οἱ ὀφθαλμοί, ὅπως καὶ ἅπας ὁ κόσμος εἶνε ἔργον ἀπλῆς τύχης. Οὐδὲν εὐρίσκουσιν ἄξιον τῆς προσοχῆς αὐτῶν. Οὐδὲν τεκμήριον σοφίας ἀναγνωρίζουσιν ἐν τῇ κατασκευῇ τῶν

Authorized licensed use limited to: 172.21.0.5.

Downloaded on 14/05/2024 06:14:44 UTC from Psifiako Apothetirio Dimosias Istos
Restrictions apply.

ὀφθαλμῶν. Καὶ νομίζουσι μάλιστα ὅτι ἔχουσι δίκαιον
 νὰ μεμψιμοιρῶσιν ἐπὶ τῇ ἀτελείᾳ αὐτῶν, μὴ δυναμέ-
 νων νὰ βλέπωσι μήτε ἐν τῇ σκοτίᾳ, μήτε διὰ μέσου
 τῶν τοίχων, μήτε νὰ διακρίνωσι τὰ ἐλάχιστα πράγ-
 ματα ἐν τοῖς ἀπωτάτω κειμένοις οὐρανίοις σώμασιν,
 ἐν τῇ σελήνῃ φερ' εἰπεῖν καὶ τοῖς ἄλλοις ἄστροις. Ἀ-
 νηκράζουσι γεγωνυῖα τῇ φωνῇ ὅτι ὁ ὀφθαλμὸς δὲν εἶνε
 ἔργον γνώμης, ἀλλὰ τύχης, βῶλος γῆς, «ὃν ἄπαντα
 τις κατὰ τοὺς ἀγροὺς, καὶ ὅτι εἶνε ἄτοπον νὰ λέγω-
 μεν ὅτι ἔχομεν ὀφθαλμοὺς ὅπως βλέπωμεν· ἀλλὰ μάλ-
 λον ὅτι λαβόντες τὰ μέλη ἐκ τύχης χρώμεθα τούτοις
 ὅσον ἡ φύσις αὐτῶν ἐπιτρέπει. Εἶνε περιττὸν νὰ ἐρί-
 σωμεν πρὸς ἀνθρώπους μένοντας στερεοὺς εἰς τὰς πε-
 ποιθήσεις αὐτῶν, καὶ ἀρνούμενους τὰς ἐναργεστᾶτας
 ἀληθείας. Οἱ περὶ τοῦ ὀφθαλμοῦ ἰσχυρισμοὶ τῶν εἶνε
 τοσοῦτον ἄτοποι ὅσον καὶ ἄδικοι¹.»

Αἱ ἀκτῖνες αἱ διαβιβάζουσιν εἰς τὸν ἐγκέφαλον τὸ
 εἶδωλον τῶν ἀντικειμένων εἰσέρχονται ἐν τῷ ὀφθαλ-
 μῷ κατὰ τοὺς νόμους τῆς διαθλάσεως, καθ' οὓς εἶνε
 δικτεθειμέναι καὶ αὐταὶ αἱ οὐσίαι τοῦ ὀφθαλμοῦ. Ἡ
 ἴρις τελεῖ ἐν τῷ ὀφθαλμικῷ βολβῷ καὶ ὡς πρὸς τὰς φω-
 τεϊνὰς ἀκτῖνας τὸ ἔργον τοῦ διαφράγματος. Ἡ ἐν τῷ
 κέντρῳ φωτεινὴ δεσμία, ἥτις διέρχεται διὰ τῆς κό-
 ρης, φθάνει ἀμέσως εἰς τὸν κρυσταλλῶδη φακόν. Αἱ
 ἀκτῖνες αὗται συμπλησιάζουσιν ἰσχυρῶς πρὸς ἀλλή-
 λας διὰ τοῦ ἡμικύρτου τούτου φακοῦ, ἀλλὰ χωρὶς νὰ
 συμβαίνειν ἐκ τούτου ἡ διάλυσις τῶν φωτεινῶν ἀκτί-

¹ Lettres à une princesse d' Allemagne, XII.

νων, ἐξ ἧς θὰ ἐγεννᾶτο ὁ πρισματικὸς χρωματισμὸς τῶν ἀντικειμένων. Ἡ τελεία αὕτη ἄχροια, ἥτις σπανιώτατα καὶ δυσκολώτατα διὰ τῆς τέχνης ἐπιτυγχάνεται, ἐν τῇ κατὰσκευῇ τῶν ὀπτικῶν φγκῶν, ὀφείλεται εἰς τὴν διάφορον πυκνότητα τῶν ἀπείρων συγκεντρικῶν ἐλασματίων ἐξ ὧν σχηματίζεται ὁ κρυσταλλώδης φγκός. Αἱ φωτειναὶ ἀκτῖνες ἰσχυρῶς συγκλίνουσαι κατὰ τὴν διὰ τοῦ κρυσταλλώδους φγκοῦ διάβασιν καὶ ἔτι μαλλον συγκλίνουσαι ὑπὸ τοῦ ὑαλώδους ὑγροῦ δι' οὗ κατόπιν διέρχονται, συνέρχονται εἰς κοινὴν τινα ἐστίναν καὶ ἀπινδχματίζουσιν εἰκόνα ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ ἀμφιβληστροειδοῦς χιτῶνος.

Ὁ ὀφθαλμὸς λοιπὸν προσαρμόζεται ἄφ' ἑαυτοῦ πρὸς τὰς ἀποστάσεις, ἥ διὰ τῆς συστολῆς τῆς ἱριδος ἢ διὰ τῆς μηκύνσεως ἢ τῆς βραχύνσεως τοῦ ἄξονος τοῦ κρυσταλλώδους φγκοῦ· πρὸς δὲ, ἐπειδὴ ἐκ τῆς θέσεως αὐτοῦ ὑπάκειται εἰς διαφόρους μεταβολάς, ἡ φύσις ἔλαβεν μεγίστην πρόνοιαν ὅπως ἀσφαλίζει αὐτόν· ἵνα τὸν προφυλάττῃ ἀπὸ τοῦ μεγάλου ἐρεθισμοῦ ὑπερβάλλοντος φωτός, ἐξήπλωσεν πρὸ τοῦ ἐσωτερικοῦ μέρους τοῦ ὀργάνου τούτου τὸ εὐκίνητον κάλυμμα τῶν βλεφαρίδων, ὧν τὰ ἄκρα ὠχύρωσεν διὰ τῶν βλεφαρίδων, καὶ ὧν τὴν ἔσω ἐπιφάνειαν ἐπέστρωσεν διὰ βλενώδους μεμβράνης ἐκλεκτοτάτου ἰστοῦ, διὰβρεχομένης ὑπὸ τῶν δακρύων τῶν ἐκκρινομένων ἐκ τῶν ἀδένων τῶν κειμένων εἰς τὸ ἄνω καὶ ἐξωτερικὸν μέρος τῶν κογχῶν, καὶ ἅτινα γύνονται εἰς τὴν ὀπισθίαν ἐπιφάνειαν τῶν ἄνω βλεφαρίδων.

Πρὸ τῆς ἀνατομικῆς κατσκευῆς τοῦ ὀφθαλμοῦ, ἦν ἐπιθυμοῦμεν εἰ δυνατόν νὰ εἰκονίσωμεν διὰ τῆς ἀμέσου παρυστάσεως αὐτοῦ τοῦ ὀφθαλμοῦ, ἐρωτῶμεν μετὰ τοῦ Νεύτωνος «ὅτι ὁ ὀφθαλμὸς ἦτο δυνατόν νὰ κατασκευασθῇ ἄνευ οὐδεμιᾶς γνώσεως ὀπτικῆς,» καὶ ἀποκρινόμεθα μετὰ τοῦ ἐπιφανοῦς τούτου ἀνδρός, ὅτι ἡ κατασκευὴ αὕτη ἀποδεικνύει ἀναμφισβητήτως τὴν ὑπαρξίν νοῦ γινώσκοντος οὐ μόνον τοὺς νόμους τῆς ὀπτικῆς, ἀλλ' ἔτι ἱκανοῦ νὰ κάμψῃ πάσας τὰς κινήσεις τῆς ὕλης πρὸς τοὺς νόμους τούτους. Ἀληθῶς πρέπει νὰ ἔχῃ τις τολμηρὸν θράσος, ὥστε πρὸ τῆς ἀξιόθιχυμάστου κατσκευῆς τοῦ ὀπτικοῦ ὀργάνου, νὰ ἰσχυρίζεται ὅτι ἡ δύναμις ἡ κατασκευάσασα τοῦτο εἶνε δύναμις τυφλὴ καὶ ἀμυθὴς, πλείνιον τῆς ὕλης, ἐστερημένη παντὸς νοῦ. Ἄν τὸ ἀστρονομικὸν τηλεσκοπίον, ὅπερ δὲν εἶνε ἀλλ' ἡ ἀδέξιος διόττις φακῶν ἀποδεικνύει παντὶ καὶ τὸν κοινὸν νοῦν ἔχοντι ὅτι κατασκευάσθη ὑπὸ ὀπτικοῦ τινος, πῶς ὁ ἀνθρώπινος ὀφθαλμὸς, ἀνώτερος πάσης τεχνικῆς συσκευῆς, ἠδύνατο νὰ ὑποληφθῇ ὡς ἔργον τῆς ὕλης καὶ τοῦ τυχαίου;—Καὶ ὅμως! λυπηρὸν νὰ τὸ ὁμολογήσῃ τις, τοῦτο ἀκριβῶς ἰσχυρίζεται ἡ ὑλιστικὴ σχολή.

Ὁ ὀφθαλμὸς κατασκευάσθη ἀφ' ἑαυτοῦ! Τοῦ σπουδαίου τούτου γεγονότος ἐγένετο ἤδη κατὰκτησις ὑπὸ τῆς ἡμιτελοῦς τυχῆς ἐπιστήμης. Καὶ ἡ κατὰκτησις αὕτη ἐγένετο εἰς δύο φάσεις· ἡ πρώτη φάσις εἶνε ἡ τοῦ Darwin, ἡ δευτέρα ἡ τοῦ Büchner. Οὗτος διδάσκει ἡμᾶς ὅτι γράφων πρὸ ἐπτὰ ἐτῶν ὅτι δὲν ὑπάρχει

Θεός, δὲν προσεδόκα ὅτι αἱ ἀδιάλειπτοι πρὸοδοι τῆς φύσεως ἔμελλον νὰ παράσχωσιν αὐτῷ «τὰς ἀκριβεστάτας καὶ πειστικωτάτας ἀποδείξεις» πρὸς στηριγμὸν τῆς ἐκυτοῦ ἀποφάνσεως. Τὰς ἀποδείξεις ταύτας ἀναλκμθάνει αὐτὸς ὁ Darwin νὰ ἐκδώσῃ. Τέλος ἀπεδείχθη(;) ὅτι ὁ ὀφθαλμὸς, ἐν τῶν τελειοτάτων ὀργάνων τοῦ σώματος τοῦ ζώου (ὁ K. B. . . . ὁμολογεῖ τοῦτο), ἀνέπαισθήτως ἀνεπτύχθη ἐξ ἐνὸς αἰσθητικοῦ νεύρου! Ὁ K. B. . . σκιρτᾷ ὑπὸ χαρᾶς, διότι τὸ γεγονός τοῦτο ἢ μᾶλλον εἰπεῖν ἢ θεωρεῖν αὕτη ἀποδεικνύει σαφέστατα ὅτι Θεὸς δὲν ὑπάρχει. Ἄς ἀκούσωμεν λοιπὸν αὐτοῦ τοῦ Darwin ὃς ἴδωμεν ἂν τὸ πρᾶγμα καλῶς ἀποδεικνύεται, καὶ ἂν ἔτι ἐν τῇ περιπτώσει ταύτῃ ἡ δευτέρα ἐξήγησις ἐκβάλλει ἐκ τοῦ μέσου τὸν Θεόν.

Καὶ κατὰ πρώτην μὲν ὄψιν, λέγει ὁ φυσιοδίφης οὗτος¹, φαίνεται, τὸ ὁμολογῶ, τῆς ἐσχάτης ἀπονείας, ὅτι ὁ οὕτω θυμασίως συγκεκριοτημένος ὀφθαλμὸς ὅπως δέχεται περισσότερον ἢ ὀλιγότερον φῶς, ὅπως μεθαρμόζῃ τὴν ἐστὶν τῶν ὀπτικῶν ἀκτίνων κατὰ διαφόρους ἀποστάσεις, καὶ ὅπως ἐπανορθοῖ τὴν σφαιρικὴν καὶ χρωματιστικὴν ἐκτροπὴν ἠδυνήθη νὰ γεννηθῇ διὰ τῆς φυσικῆς ἐκλογῆς. Καὶ ὅμως, ὅτε τὸ πρῶτον ἐλέγχθη ὅτι ὁ ἥλιος εἶνε ἀκίνητος καὶ ἡ γῆ κινεῖται, οἱ πολλοὶ ἐκήρυξαν ὡσχύτως τὴν θεωρίαν ταύτην ἐσφαλμένην. Ἀλλὰ πάντες οἱ φιλόσοφοι γινώσκουσι καλῶς ὅτι ἐν τῇ ἐπιστήμῃ δὲν δύναται τις νὰ παρέχῃ πίστιν εἰς τὸ πλῆκτὸν ἀπόφθεγμα· Φωνὴ λαοῦ, φωνὴ

¹ On the origin of species by means of natural selection, Authorized licensed use limited to: 172.21.0.5.

Θεοῦ. Τὸ λογικὸν μοι λέγει καὶ μὲ πείθει ὅτι ἂν δύνατῃ τις νὰ ἀποδείξῃ ὅτι ὑπάρχουσι πλεῖστοι βαθμοὶ μεταβάσεως ἀπὸ τοῦ τελειοτάτου καὶ πλεμπλοκωτάτου ὀφθαλμοῦ εἰς τὸν ἀτελέστατον καὶ ἀπλουστάτον ὀφθαλμόν, ἐκάστου βαθμοῦ τῆς τελειότητος ὄντος ὠφελίμου εἰς τὸν ἀπολαύοντα αὐτοῦ, καὶ ἂν προστούτοις, ὁ ὀφθαλμὸς ποικίλλεται ἐνίοτε, ἔστω καὶ δι' ὀλίγον, καὶ ἂν αἱ ποικιλίαι αὗται μεταβάλλουσιν ἐκ διανοχῆς, ὅπερ δύναται νὰ ἀποδειχθῇ διὰ τῶν πραγμάτων· ἂν τέλος αἱ ποικιλίαι καὶ αἱ τροποποιήσεις τοῦ ὀφθαλμοῦ ἀπέβαινόν ποτε λυσιτελεῖς εἰς ζῶον εὐρισκόμενον ἐν περιστάσεσι ζωῆς μεταβλητῆς, τότε ἡ ὑπόθεσις ὅτι ὀφθαλμὸς τέλειος καὶ πολὺπλοκος ἐσχηματίσθη διὰ τῆς φυσικῆς ἐκλογῆς, ὅσον καὶ ἂν συγχέῃ τὴν φαντασίαν ἡμῶν, δύναται μεθ' ὅλης τῆς αὐστηρότητος νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀληθής. Πῶς νεῦρόν τι δύναται νὰ γείνῃ αἰσθητικὸν φωτός; Τοῦτο εἶνε πρόβλημα ὅπερ διαφέρει ἡμῖν, οὕτως ὀλίγον ὡς καὶ ἡ ἀρχὴ αὐτῆς τῆς ζωῆς. Ὁφείλω μόνον νὰ εἶπω, ὅτι πλεῖστα γεγονότα μὲ κινουσι νὰ πιστεύω ὅτι τὰ πρὸς ἀφὴν αἰσθητὰ νεῦρα, δύνανται νὰ εἶνε τοιαῦτα καὶ πρὸς τὸ φῶς, ὡσαύτως δὲ καὶ εἰς τὰς ὀλιγώτερον ἔτι λεπτάς δονήσεις, τὰς γεννώσας τὸν ἥχον.

Ὁ Κ. Darwin ἔχει ἀδικον νὰ ἰσχυρίζεται ὅτι ἡ ἀρχὴ τοῦ ὀφθαλμοῦ διαφέρει ἡμῖν οὕτως ὀλίγον ὅπως αὐτὴ ἡ ἀρχὴ τῆς ζωῆς, καὶ θὰ ἐπιθυμοῦμεν νὰ μάθωμεν, ἂν ἡ στοιχειώδης αὕτη ἀρχὴ προσφέρει αὐτῷ ὁμοιοτήτά τινα μετὰ τῆς αἰσθητικότητος τοῦ ἰοδίου

πρὸς τὸ φῶς, μετὰ τῆς πλκκός τοῦ φωτογράφου. Ἀλλ' ἐπειδὴ σιγᾷ ἐπὶ τῆς ἐξηγήσεως ταύτης, ἃς ἀποδεχθῶμεν πρὸς ὥραν τὸ δυνατόν τοῦ πράγματος, καὶ ἃς ἀκούσωμεν τῆς ἀναπτύξεως τῆς θεωρίας τῆς προόδου,

Μεταξὺ τῶν νῦν ὑπαρχόντων ἐσπονδύλων δὲν εὐρίσκει τις μεγάλην ποικιλίαν ὀφθαλμῶν· ἀλλ' ἐν τῇ σειρᾷ τῶν ἀρθρωτῶν, δύναται τις νὰ ἀκολουθήσῃ σερᾶν ὀφθαλμῶν, ἀπὸ τοῦ ἀπλουστάτου ὀπτικοῦ νεύρου κεκαλυμμένου ὑπὸ ἐπιχρίσματός τινος χρωματιστικῆς ὕλης σχηματίζοντος ἐνίοτε εἶδος κόρης, ἀλλ' ἐστερημένου πάντοτε φακοῦ ἢ παντὸς ἄλλου ὀπτικοῦ μηχανισμοῦ. Ἀπὸ τοῦ ἀτελοῦς τούτου ὀφθαλμοῦ ἱκανοῦ μόνον νὰ διακρίνῃ τὸ φῶς ἀπὸ τοῦ σκότους καὶ οὐδὲν πλέον, εὐρίσκει τις δύο σειρὰς παραλλήλους ὀπτικῶν ὀργάνων ἐπὶ τῶν μᾶλλον καὶ ἥττον τελείων, σειρὰς μεταξὺ τῶν ὁποίων κατὰ τὸν Müller, ὑπάρχουσι θεμελιώδεις διαφοραί. Μία αὐτῶν εἶνε ἡ τῶν στεμμάτων, ἐπικαλυμμένων ἀπλῶν ὀφθαλμῶν, ἐχόντων φακὸν καὶ κερατοειδῆ· ἡ ἑτέρα εἶνε ἡ τῶν συνθέτων ὀφθαλμῶν οἵτινες συνίστανται ἐκ πολλῶν χιλιάδων κοίλων κώων ἢ πυραμίδων.

Ὁ Μέγας πρόμαχος τῆς φυσικῆς ἐκλογῆς, νομίζει ὅτι ἀποδεχόμενος ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ πρώτου ὀργανισμοῦ τὴν ὑπαρξίν νεύρου αἰσθητικοῦ τοῦ φωτός, δύναται νὰ ἀποδεχθῇ ὅτι ἡ φύσις, διὰ τοῦ ὀργανοποιοῦ τούτου νόμου τῆς προόδου, ἔφθασεν ἀνεπισημάντως εἰς τὰς τελειοτάτας εἴτε κωνικάς, εἴτε φακοειδεῖς συσκευὰς ὀπτικάς. Τὰ εὐτυχήσαντα ὄντα νὰ ἔχωσι τὸ θαυμα-

Authorized licensed use limited to: 172.21.0.5.

Downloaded on 14/05/2024 06:14:44 UTC from Psifiako Apothetirio Dimosias Ist
Restrictions apply.

σιον τοῦτο νεῦρον, μετεχειρίσθησαν καὶ ἐτελειοποίησαν αὐτὸ διὰ τῆς χρήσεως. Ἐάν τις σκεφθῇ, λέγει, πόσοι βαθμοὶ διάφοροι ὑπάρχουσιν ἐν τῇ κατασκευῇ τῶν ὀφθαλμῶν τῶν νῦν ζώντων μαλακοστροφίων, καὶ ἂν ἀνιμνησθῇ πόσον ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐν τῇ ζωῇ εἰδῶν εἶνε μικρὸς ὡς πρὸς τὸν ἀριθμὸν τῶν ἐκλιπόντων εἰδῶν, δὲν δύναται νὰ εὕρῃ πραγματικὴν δυσκολίαν, δὲν δύναται μάλιστα νὰ εὕρῃ μεγαλειτέραν⁴ δυσκολίαν ἢ ὅσῃν εἰς ἄλλα ὄργανα, ὥστε νὰ μὴ παραδεχθῇ ὅτι φυσικὴ τις ἐκλογὴ μεταβάλλει ἀπλὴν συσκευὴν σχηματισθεῖσαν ἐξ ἐνὸς ὀπτικοῦ νεύρου περιβεβλημένου χρωματιστικὴν ὕλην καὶ κεκαλυμμένου ὑπὸ διαφανοῦς τινος μεμβράνης, εἰς ὀπτικὸν ὄργανον οὕτω τέλειον ὡς εἶνε δυνατόν νὰ ὑπάρχῃ τοιοῦτον εἰς ὃν μεγάλης τινὸς οἰκογενείας τῶν ἀθροωτῶν.

Φαίνεται φυσικώτατον τὸ νὰ παρβιάλλῃ τις τὸν ὀφθαλμὸν πρὸς τὸ τηλεσκόπιον. Ἀλλὰ γινώσκωμεν ὅτι τὸ ὄργανον τοῦτο ἐτελειώθη κατὰ μικρὸν διὰ προσπαθειῶν ἀκαταπαύστων καὶ πολυχρονίων τῆς ὑψηλοτάτης ἀνθρωπίνης διανοίας. Ἐκ τούτου λοιπὸν συμπεραίνωμεν ὅτι ὁ ὀφθαλμὸς ἐσχηματίσθη δι' ἀναλόγου τινὸς τρόπου. «Τοιαύτη τις ἐπαγωγὴ δὲν εἶνε ἄγαν ἀλλζονική; παρατηρεῖ μετὰ τινος λόγου· τί δίκαιον ἔχομεν νὰ υποθέσωμεν ὅτι ὁ Δημιουργὸς ἐργάζεται μετὰ τῶν αὐτῶν νοητικῶν δυνάμεων μεθ' ὧν καὶ ὁ ἄνθρωπος; » Ἐναντίον τῆς παρατηρήσεως ταύτης ὁ Darwin διατελεῖ ἐφαρμοζὼν εἰς τὰ ἔργα τοῦ Θεοῦ, τὰς ἐκ τοῦ ἐγκεφάλου αὐτοῦ ἐκφυομένης ἐννοίας. Καὶ ἰδοὺ πῶς

διασφαῖ τὴν βραδεῖαν μórφωσιν τῶν ἐν τῇ ζωῇ εἰδῶν τοῦ ὀπτικοῦ ὀργάνου. Εἶνε ὑποθέσεις, ἐν ᾗ ὁμῶς δὲν ὑπάρχει τὸ κακὸν τῶν ὑποθέσεων. «Πρέπει γὰ φαντασθῶμεν, λέγει, νεῦρον αἰσθητικὸν τοῦ φωτός, κείμενον ὀπισθεν πυχῆος στρώματος διαφανῶν ἰστῶν περικλείοντος χῶρον πλήρη ὑγρῶν, ἔπειτα γὰ ὑποθέσωμεν ὅτι ἕκαστον μέρος τοῦ διαφανοῦς τούτου στρώματος⁹ μεταβάλλει συνεχῶς καὶ βραδέως πυκνότητα, εἰς τρόπον ὥστε γὰ διαχωρίζεττι εἰς διάφορα ἰδιαιτέρα στρώματα κατὰ τὴν πυκνότητα καὶ τὸ πάχος αὐτῶν, κείμενα ἐν διαφόροις ἀποστάσεσι τὰ μὲν ἀπὸ τῶν δέ, καὶ ὧν αἱ δύο ἐπιφάνειαι μεταβάλλουσι βραδέως σχηματισμόν. "Ετι δέ, πρέπει γὰ παραδεχθῶμεν ὅτι ὑπάρχει νοητικὴ τις δύναμις, καὶ ἡ νοητικὴ αὕτη δύναμις εἶνε ἡ φυσικὴ ἐκλογὴ, ὑποστηριζομένη εὐθερῶς ὑπὸ πάσης τυχαίως γεννηθείσης μεταλλαγῆς εἰς τὰ διαφανῆ στρώματα, ὅπως ἐκλέξῃ μετ' ἐπιμελείας ἐκείνας τὰς μεταλλαγὰς, αἵτινες ὑπὸ διαφόρους περιστάσεις δύνανται καθ' οἷονδήποτε τρόπον καὶ βχθμόν, γὰ τείνωσιν εἰς τὴν γένεσιν εἰκότος σφαιστεράς. Δυνάμεθα ἔτι γὰ ὑποθέσωμεν ὅτι τὸ ὄργανον τοῦτο, ἐπολλαπλασιασθὴ μυριάκις ὑπὸ ἐκάστην τῶν διαδοχικῶν τούτων κατὰστάσεων τῆς τελειοποιήσεως, καὶ ὅτι ἐκάστη τῶν μορφῶν τούτων ἀνενεώθη ἕως οὗ βελτίονος κατὰστάσεως ἀποκαλυφθείσης ἡ παλαιὰ σχεδὸν ἐγκατελείφθη καὶ ἐξέλιπεν.»

Εἰς τὰ ἐν τῇ ζωῇ ὄντα, ἡ ποικιλία θὰ φέρη τὰς ἐλαφροὺς τροποποιήσεις τοῦ φυσικοῦ ὀργάνου, ἣν αἱ γε-

Authorized licensed use limited to: 172.21.0.5.

Downloaded on 14/05/2024 06:14:44 UTC from Psifiako Apothetirio Dimosias Ist
Restrictions apply.

νεαί θὰ πολλὰπλασιάσωσι οὕτω τροποποιημένην μέχρι τοῦ ἀπείρου, καὶ ἡ φυσικὴ ἐκλογή θὰ ἐκλέξη μετὰ δεξιότητος ἀνικμηρότητος ἐκάστην τελειουμένην τροποποίησιν. "Αν τοῦτο ἐξακολουθῇ γινόμενον ἐπὶ μυριάδας μυριάδων ἐτῶν, καὶ ἕκαστον ἔτος ἐπὶ μυριάδας ατόμων παντός εἶδους, εἶνε λοιπὸν ἀδύνατον νὰ πιστεύσῃ τις ὅτι ὀπτικὸν ὄργανον ζῶν δύναται νὰ σχηματισθῇ οὕτω «ὥστε νὰ ὑπερέχῃ τὰ ἐξ ὕαλου κατασκευαζόμενα τὴν ὑπεροχὴν ἐκείνην δι' ἧς τὰ ἔργα τοῦ Δημιουργοῦ εἶνε ἀνώτερα τῶν ἀνθρωπίνων ἔργων; »

Οἱ προσέχοντες τὸν νοῦν, δύνανται νὰ παρατηρήσωσιν ἐν τῷ συστήματι τοῦ Darwin ἐπιφύλαξιν τινὰ ὑπὲρ τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ἡ ἐπιφύλαξις αὕτη δὲν ἀρέσκει εἰς τοὺς θερμότερους τοῦ ὕλισμοῦ ζηλωτάς. Ὁ μεταφραστὴς αὐτοῦ καίτοι γάλλος, ἡ δεσποινὴς Clémence Auguste Royer, ψέγει αὐτὸν μετὰ τινος σφοδρότητος διότι ἐσταμάτησεν ἐν τῷ μέσῳ οὕτω καλῆς ὁδοῦ καὶ πιστεύει ἔτι εἰς τὴν ὑπαρξίν ὑπερτάτου ὄντος. «Ὁ K. Darwin δὲν μὲ φαίνεται πολὺ τολμηρὸς, λέγει ἐν τῇ εἰσαγωγῇ αὐτῆς. Μήπως ἐκ συνέσεως δὲν προχωρεῖ μέχρι τέλους τοῦ συστήματος αὐτοῦ, καὶ ἵσταται ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἀλύσεως τῶν συμπερασμάτων του; Ὅτε τολμηρότερα πνεύματα, ἢ μὴ λογικώτερα, διέτύπωσαν ὑπερβολικὰ συμπεράσματα, οἱ καθαρισταὶ σκανδαλισθέντες ὅτι τινὲς ἐτόλμησαν νὰ ὑποστηρίξωσιν ὅτι δὲν κατήγοντο ἀπ' εὐθείας ἐκ τοῦ μηροῦ θεοῦ τινός, ἔρρηξαν βοήν,» κτλ. Ἡ δεσποινὴς αὕτη τοῦλάχιστον προχωρεῖ μέχρι τέλους, δὲν ὑποφέρει ὅτι τολ-

μῶσιν ἀκόμη νὰ λαμβάνωσιν ὑπὸ σπουδαίαν ὄψιν τὸν Θεόν, ἐπισκώπτει χαριέντως τοὺς λάτρεις αὐτοῦ, ἐπισκιρτᾷ ἀμφοτέροις τοῖς ποσὶ ἐπὶ τῶν ἐρειπίων τοῦ θεϊσμοῦ, καὶ πυρσοκροτεῖ κατὰ τῶν ὑπερασπιστῶν τοῦ ὑπερτάτου "Οντος· ἀποστρέφει τὸ πρόσωπον πρὸ πάσης ἐκδηλώσεως καὶ τῆς ταπεινοτέρας θρησκευτικῆς ἰδέας καὶ ὀρέγει τὰς χεῖρας πρὸς τοὺς φωνασκοῦντας τῶν γερμανῶν. Ὁ ἐφημέριος Meslier ἐπὶ τοῦ πίθου τοῦ κιθαρίζει καὶ ὁ χορὸς βλίνει θαυμασίως.

Δὲν ὑπάρχει ἡ μικρόν τι σφάλμα ἐν τῇ λογικῇ τῶν ἐξαιρέτων τούτων πνευμάτων, τὸ ὅτι ἡ νομιζομένη αὐστηρὰ αὐτῶν λογικὴ εἶνε καθ' ὑπερβολὴν ἄλογος, καὶ ὅτι τὰ γεγονότα ὅπως αἱ μνημονευθεῖσαι θεωρεῖται τῶν Δαρβινιστῶν οὐδαμῶς καταλήγουσιν εἰς τὰ γελοῖα συμπεράσματα, εἰς ἃ ἀξιούσι νὰ φέρωσι ταῦτα. Καὶ τὸ περιεργότερον τοῦ πράγματος εἶνε ὅτι τὰ ἰσχυρὰ ταῦτα πνεύματα—λίαν τεταραγμένα ὑπὸ τῆς θαρυβάδους ἐξάψεως,—δὲν παρατηροῦσι κατ' οὐδέναν τρόπον τὸ χάσμα ὅπερ ἐμμόνως φυλάττουσι μεταξὺ τῆς ἀρχῆς καὶ τοῦ τέλους τῶν ἐκυτῶν συλλογισμῶν. Ὁ τρόπος τοῦ ὁμιλεῖν αὐτῶν ὁμοιάζει πρὸς ὁδὸν κεχαραγμένην ἐπὶ ὁροπεδίου, ἣτις θὰ ἐκόπτετο κατὰ τὸ μέσον αὐτῆς διὰ μιᾶς τῶν βαθειῶν ἐκείνων ἀβύσσων, αἵτινες διαχωρίζουσι ἀποτόμως τὰς ἐκατέρωθεν χιονώδεις στιβάδας. Τὰ δύο ἄκρα τῆς ὁδοῦ, δὲν εἶνε κακῶς κατασκευασμένα οὐδὲ διατηροῦνται κακῶς, ἀλλ' ἀτυχῶς εἶνε ἀδύνατον νὰ μεταβῇ τις ἀπὸ τοῦ ἐνὸς εἰς τὸ ἕτερον τῆς ῥηθείσης ὁδοῦ, καθόσον ἡ ἀδιάβατος χαράδρα ἀπο-

χωρίζει ταῦτα τελείως. Τὸ δὲ δυσκολώτερον ὅσων δύ-
ναται τις νὰ φαντασθῇ εἶνε ὅτι δὲν δύναται νὰ ριφθῇ
γέφυρα ἐπὶ τῆς ἀβύσσου ταύτης.

Ἐν τῷ νῷ τῶν διδασκάλων τούτων δὲν ὑπάρχει
συναφείας λύσις, καὶ ἡ διηγετικὴ καὶ μόνη ἐνέργεια
τοῦ Θεοῦ μένει ὅπως ἐξηγήσῃ τὴν τε διαδοχὴν καὶ
τὴν ἀρχὴν τῶν πραγμάτων. Ἀλλ' οἱ μαθηταὶ ἔχουσι
τὴν ἀξίωσιν νὰ ὑπερακοντίσωσι τούτους καὶ νὰ ἀλ-
λοιῶσι τὰς θεωρίας, ὧν λέγονται ὑπέρμαχοι. Οἱ κτροὶ
ὑπέρμαχοι! Εἶδομεν πῶς οἱ πειραματικοὶ συλλογί-
ζονται. Πρέπει νὰ προσθέσωμεν ἐνταῦθα τὴν γνώμην
τοῦ συγγραφέως τῆς θεωρίας τῆς ἐνότητος τῆς συνθέ-
σεως, τοῦ Geoffroy Saint-Hilaire. Ἀντὶ νὰ σπεύδῃ
πρὸς τὰς ἀρνήσεις, ἅς ἀντιτάσσουσιν ἡμῖν σήμερον, ὁ
σοφὸς φυσιολόγος ἐκπληροῦ κατήκον τοῦ νὰ βεβαιώσῃ
μεγαλοφώνως ὅτι βλέπει, τούναντίον, ἐν τῇ διαδοχῇ
ταύτῃ τῶν εἰδῶν «μὴν τῶν λαμπροτάτων ἐκδηλώσεων
τῆς δημιουργοῦ δυνάμεως καὶ λόγον μείζονος θρυμα-
σμοῦ εὐγνωμοσύνης καὶ ἀγάπης.¹»

Ἄς τὸ εἰπωμεν λοιπὸν μετὰ πεποιθήσεως. Καὶ ἂν
ἀποδεχθῶμεν ἔτι καὶ ἄνευ ἐπιφυλάξεως πάντα τὰ κα-
λούμενα γεγονότα ἅτινα ἐπικαλοῦνται οἱ ὑλισταὶ καὶ
ἂν ταχθῶμεν μετὰ τῶν Darwin, Owen, Lamarck, G.
Saint-Hilaire καὶ μάλιστα μετὰ τῶν σοφῶν τούτων
(διότι ὑπάρχουσι ἄνδρες βασιλικώτεροι τοῦ βασιλέως),
καὶ ἂν ὑποθέσωμεν ὅτι ὁ ὀφθαλμὸς, αἱ αἰσθήσεις, οἱ
ἄνθρωποι, τὰ ζῶα, τὰ φυτὰ, ἐν ἐνὶ λόγῳ τὰ ἐν τῇ ζωῇ

¹ Principes de Philosophie zoologique.

ὄντα δὲν ἐγένοντο ὑπὸ διηνεκοῦς δυνάμεως φυσικῆς ἰσχύος, τὰυτα πάντα δὲν θὰ ἀπεδείκνυσαν ὅτι Θεὸς δὲν ὑπάρχει. Ἀλλὰ θὰ ἀπεδείκνυσαν τὸναντίον ὅτι Θεὸς ὑπάρχει. Μόνον ἀντὶ τὴν ἀποκαλυφθῆ ἡμῶν ὑπὸ τὴν μορφὴν οἰκοδόμου, θὰ ἀπεκαλύπτετο ὑπὸ τὴν τοῦ ἀρχιτέκτονος. Δὲν βλέπομεν ὅτι ἀποβάλλει πολὺ ἐκ τούτου.

Παρέστημεν ἤδη εἰς τὴν μεταμόρφωσιν ἐκείνην τῆς ἐννοίας τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ γενικῇ ἡμῶν μελέτῃ (βιβλ. Β. κεφ. 6'). ἐπὶ τῆς δυνάμεως καὶ τῆς ὕλης. Περὶ δὲ τοῦ τέλους τῶν ὄντων καὶ τῶν πραγμάτων, ἡ σχετικὴ ἐννοία ἀκολουθεῖ τὴν αὐτὴν πρόοδον. Μικρὰν τοῦ νὰ ἐξασθενῇ τὸ ἀρχαῖον κάλλος τοῦ σχεδίου τῆς δημιουργίας, πολλοῦ γε καὶ δεῖ ἀναπτύσσει καὶ μεγεθύνει αὐτὸ κατ' ἀπείρους ἀναλογίας. Ἄν ὑποθέσωμεν ὅτι ἀντὶ μιᾶς χειρὸς κατασκευαζούσης τὸ πρωτότυπον ἐκαστοῦ φυτικοῦ ἢ ζωικοῦ εἶδους, ὑπάρχει ἐσωτάτη τις δύναμις δικτακτικὴ τῆς ὕλης, κατὰ τί ἡ τροποποίησις αὕτη θὰ κατέστρεφε τὴν πεποιθήσιν δημιουργοῦ διανοίας καὶ σκοποῦ ἐν τῇ δημιουργίᾳ; Δὲν πρέπει τις νὰ κλείσῃ ἐπίτηδες τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς διανοίας ἀρνούμενος νὰ ἴδῃ ἐν τῇ ἐσωτάτῃ ταύτῃ δυνάμει τῆς φύσεως τὸ ἀποτέλεσμα σφῆς διανοίας; Δὲν πρέπει νὰ εἶνέ τις πολὺ τυφλὸς παρὰγνωρίζων τὸ ἐναργὲς τεκμήριον ἀρχῆς παντοδυνάμου καὶ αἰωνίου;

Ἰσχυρίζομενός τις ὅτι ἡ φύσις σχηματίζεται ἐξ ἐαυτῆς καὶ ὅτι χωρεῖ ὀρμεμφύτως ἐν τῷ ἔργῳ ἐν σταθερᾷ τινι διεκθύνσει πρὸς ἐκάστοτε τελειότερα προϊόντα, ὁμολογεῖ κατὰ τὸ ἡμῖς ἔτι ἡ φύσις αὕτη ἄγεται

Authorized licensed use limited to: 172.21.0.5.

Downloaded on 14/05/2024 06:14:44 UTC from Psifiako Apothetirio Dimosias Is
Restrictions apply.

πρὸς τὸ ἰδεῶδες ἐκεῖνο, ὑπὸ νουνεχοῦς κινουῦντος αἰτίου. Πῶς ἀδρανῆς ὕλη θὰ εἶχε τὴν ἰδέαν νὰ διαταχθῇ διαδοχικῶς εἰς φυτικὴν μορφήν, ζωικὴν, ἀνθρωπίνην; Νὰ σχηματίσῃ ὄργανα, ἅτινα συγκροτοῦσι τὸν ἄνθρωπον καὶ διατηροῦσι τὴν ζωὴν διὰ τῶν αἰώνων; νὰ κατασκευάσῃ τὰς σκευασίας ταύτας δι' ὧν τὸ ζωϊκὸν ὃν ἔχει σταθεράν συγκοινωνίαν μετὰ τῶν ἐκτὸς ἐαυτοῦ; διὰ τίνος ἰδιοτροπίας τῆς τύχης τὰ ὄργανα ταῦτα εὕρισκονται ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐσχηματισμένα διὰ τῆς κοινωνίας ταύτης τῶν αἰσθήσεων καὶ συνδέονται πρὸς τὸν διανοούμενον ἐγκέφαλον, ὅστις μόνος κρίνει καὶ γινώσκει; πῶς γίνεται ὥστε νὰ κατεσκευάσθησαν οὕτω τέλεια; διὰ τί αἱ πλείονες συσκευαὶ ἐπέτυχον καὶ δὲν εἶνε ἀνωφελεῖς ἢ ἐλλιπεῖς; Πῶς οἱ ζῶντες ὀργανισμοὶ διακινῶνται ἐν τῇ ὁλοκληρίᾳ αὐτῶν διὰ τῆς γεννήσεως; Διὰ τί ἡ δημιουργία συντίθεται ἐκ φυλῶν, εἰδῶν, καὶ οἰκογενειῶν; Διὰ τί τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα δύναται νὰ ἰδρῦσῃ ταξινόμιας θεμελιουμένας ἐν τῷ συνόλῳ τῶν ὄντων; πῶς γίνεται ὥστε νὰ διορῇ καθολικὴν τινὰ τάξιν; Διὰ τί ἡ φύσις δὲν εἶνε χάος τεράτων; Εἰς πάσας τὰς ἐρωτήσεις ταύτας ἀποκρίνονται διὰ τοῦ νόμου τῆς φυσικῆς ἐκλογῆς. Ἐξηγοῦσι πάντα τὰ προβλήματα ἐπαναλαμβάνοντες ὅτι ἡ φύσις φέρεται πρὸς πρόοδόν τινα ἀδιάλειπτον, ὅτι ἀφίνει τὸ κακὸν ὅπως λάβῃ τὸ καλόν, καὶ τείνει ἀλλοταπαύστως εἰς τὴν πραγματοποίησιν μορφῶν τελειοτάτων. Ἄλλ' ἡ τάσις αὕτη, ἡ διδακτικὴ αὕτη πρόοδος, ἡ ἀνάγκη αὕτη τοῦ τελειοῦσθαι

τί ἄλλο εἶνε εἰ μὴ ἡ ἐνέργεια παγκοσμίῳ δυνάμει
διοικούσης τὸν κόσμον πρὸς τὸ ἰδεῶδες; Ποία εἶνε ἡ
σύγχρονος αἴτη πορεία πάντων τῶν ὄντων πρὸς τὴν
τελειότητα, εἰμὴ ἡ εὐγλωττος ἀποκάλυψις ἀρχῆς
γινωσκούσης ποῦ ἄγει τὸ ἄρμα καὶ πῶς ἄγει αὐτὸ,
καὶ πρὸς ἧς τὴν βούλησιν ἡ δούλη ὕλη δὲν ἡδυνήθη
ποτέ νὰ ἀντιτάξῃ τὸ ἐλάχιστον πρόσκομμα;

Ὅ,τι περιτοῦ μηχανισμοῦ τοῦ ὀφθαλμοῦ εἴπομεν δύνα-
ται ὡσαύτως νὰ λεχθῇ καὶ περὶ τοῦ μηχανισμοῦ τοῦ ὠ-
τός, διότι καὶ τοῦτο δὲν εἶνε ὀλιγώτερον θαυμασίως κα-
τεσκευασμένον κατὰ τοὺς νόμους τῆς ἀκουστικῆς, ἢ ὁ
πρῶτος κατὰ τοὺς νόμους τῆς ὀπτικῆς. Ἡδυνάμεθα
ἴσως νὰ ἐννοήσωμεν ἂν οἱ ἀμαθεῖς, οἵτινες οὐδέποτε
παρετήρησαν τὰ ὄργανα καὶ οἱ μηδὲν νόμον γινώ-
σκοντες τῆς φυσικῆς ἤθελον νὰ πιστεύωσι ὅτι ὁ ὀφθαλ-
μὸς δὲν ἐπλάσθη ὅπως βλέπῃ καὶ τὸ οὖς ὅπως ἀκούῃ.
Ἀλλ' εὐπαίδευτοι ἄνθρωποι, οἵτινες ἐξήτασαν τὰς αἰ-
σθήσεις ταύτας ὑπὸ τὴν σμίλην καὶ παρετήρησαν τὴν
τελείαν καὶ ἀμίμητον κατασκευὴν αὐτῶν, νὰ ἔρχων-
ται νὰ διδάσκωσι ὅτι τὰ ὄργανα ταῦτα εἶνε προὐόν
ἀνοήτων δυνάμεων, τοῦτο εἶνε διαστροφή πνεύματος
δυσκόλως δικαιολογουμένη. Καὶ ἂν μόνον ἔβλεπέ τις κα-
τασκευὴν ἐκ κηροῦ εἰς τὰς θαυμασίας ταύτας συσκευάς,
ἡ θεὰ μόνον αὕτη θὰ ἦτο ἱκανὴ ὅπως ἐγείρῃ τὸ πνεῦμα
καὶ φέρῃ αὐτὸ εἰς τὴν ἀναγνώρισιν ὑπάρξεως μηχαν-
ικοῦ ἐπισταμένου τοὺς νόμους τῆς φύσεως. Τίς δὲν
ἡσθάνθη συγχρόνως ἐν τῷ πνεύματι καὶ τῷ στήθει αὐ-
τοῦ τὴν ἐνάργειαν καὶ τὴν συγκίνησιν διεγειρομένην

θαυμαζῶν τὸν μηχανισμόν τῆς ἀκοῆς. Τὸ ἐξωτερικὸν οὖς, οὗτινος αἱ χαλάρεσσαι κυμάνσεις φέρουσι τὰ ἡχητικὰ κύματα μέχρι τοῦ κέντρου αὐτῶν, οὐδὲν ἄλλο εἶνε ἢ πτερύγωμα ὠρισμένον νὰ διευθύνῃ τὰ κύματα ταῦτα πρὸς τὸν ἀκουστικὸν πόρον. Ὁ πόρος οὗτος φέρει τὸν ἥχον ἀπὸ τοῦ ἀνοίγματος τοῦ ὠτός εἰς τὴν μεμβράνην τοῦ τυμπάνου, καὶ διαβιβάζει αὐτὸν ἀκέραιον πρὸς τὸ νεῦρον, ὅπερ ὀφείλει νὰ λάβῃ τὴν αἰσθητικὴν. Περιστρώννυται δὲ ὑπὸ τοῦ δέρματος, ὅπερ μετασχηματίζεται εἰς μυκώδη μεμβράνην καὶ περιέχει πολυπληθεῖς ἀδενίσκους ἐκκρίνοντας ὡρὴν καὶ πυκτὴν ὕλην προσωρισμένην εἰς τὸ νὰ μετριάζῃ τὴν λίαν ἐρεθιστικὴν ἐντύπωσιν τοῦ ἀέρος καὶ νὰ ἀποκλείῃ εἰς τὰ ἐξωτερικὰ σώματα τὴν εἰς τὸ ὄργανον τῆς ἀκοῆς ἐξοδόν. Ὅπισθεν τῆς μεμβράνης τοῦ τυμπάνου εἶνε μικρὸς θάλαμος ἐν ᾧ δύο θυρίδες ἢ μὲν στρογγύλη, ἢ δὲ ὠσειδῆς εὐρισκόμεναι εἰς τὸ ἀντίθετον τοῦ τυμπάνου μέρος, συγκοινωνοῦσι μετὰ τοῦ ἐσωτερικοῦ ὠτός. Τοῦτο συνίσταται ἐκ τριῶν κοιλοτήτων, τῆς ἐλικοῦς ἥτις εἶνε σωλὴν περιστραμμένος περὶ ἐκυτὸν ὡς κοιλίας, τριῶν ἡμικυκλίων σωλῆνων καὶ τῆς αἰθούσης. Τὸ ἐσωτερικὸν οὖς πληροῦται ὑδατώδους ὑγροῦ, ἐν ᾧ κολυμβᾷ τὸ ἀκουστικὸν νεῦρον ὅπερ ἀπολήγει ἐκεῖ. Οἱ δὲ κρυσταλλοὶ φθάνουσιν εἰς τὰς μεμβράνας τῆς ὠσειδοῦς θυρίδος καὶ τῆς στρογγύλης, διέρχονται διὰ τῶν ἐλίκων τοῦ κοιλίου καὶ ἐκεῖθεν διὰ τῶν ἡμικυκλίων σωλῆνων καὶ φθάνουσι τέλος εἰς τὴν κεντρικὴν κοιλότητα γέμουσαν ὑγροῦ, ἥτις διαβιβάζει εἰς τὸ ἀκουστι-

κὸν νεῦρον τοὺς κραδασμοὺς τούτους. Τοῦτο δονεῖται καὶ μόνον ἢ εἰς τὸν ἐγκέφαλον διχθιβεσθεῖσα ἐντύπωσις γεννᾷ τὸ αἰσθημικὴν τῆς ἀκοῆς. Τοιοῦτος εἶνε ἐν κεφαλῇ ὁ μηχανισμὸς τοῦ ὠτός! Δὲν εἰσερχόμεθα εἰς τὰ καθεκτάστα διότι καὶ οὕτως εἶνε ἱκανῶς πολύπλοκος. Ἀλλὰ καὶ ἂν περιορισθῶμεν εἰς μόνην τὴν ἀπλὴν ταύτην περιγραφὴν, ποῖον εἶνε τὸ ἀνεπτυγμένον ἐκεῖνο πνεῦμα, ὅπερ σπουδαίως θὰ τολμήσῃ νὰ ἰσχυρισθῇ ὅτι ὁ μηχανισμὸς οὗτος δὲν ἀποδεικνύει ὅτι ὁ κατασκευάσας αὐτὸν δὲν ἐγίνωσκεν ὅτι ὁ ἦχος συνίσταται ἐκ κραδασμῶν, ὅτι οἱ κραδασμοὶ οὗτοι δὲν δύνανται νὰ διχθιβεσθῶσιν ἢ διὰ τῶν διαμέσεων τούτων καὶ ὅτι ἔιναι καταστῆ ὁ ἦχος ὁλοσχερῶς αἰσθητὸς εἰς τὸν ἐγκέφαλον, ἥτοι χρειᾷ συσκευῆς ἀκουστικῆς πρὸ τοῦ νεύρου; Τίς εἶνε ὁ ἄνθρωπος ὁ ὑγιᾶ νοῦν ἔχων ὅστις θὰ περδεχθῇ ὅτι τὸ ὄργανον τοῦτο ἐγένετο ἀφ' ἐκυτοῦ, κατὰ τύχην ὑπὸ τὴν ἐνέργειαν ἀγνώστου τινὸς δυνάμεως ἀσυνειδήτου καὶ ἄνευ τινος προεσκευασμένου σχεδίου τῆς κατασκευῆς αὐτοῦ;¹ Καὶ ἂν μὴ ἀρκοῦμενον εἰς τὴν σωματικὴν ὄψιν νοοῦντος ὑποκειμένου, ποιοῦμεν εἰς

¹ Ὁ Βολταῖρος δὲν ἠθύνετο νὰ κρύψῃ τὴν ἐκπληξίν του πρὸς τοὺς ἀρνούμενους τὴν καθολικὴν αἰτιότητα. «Ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ λέγει (Dict. phil., Dieu) ὁ Λουκρήτιος φαίνεται μοι, τὸ ὁμολογῶ, πολὺ κατώτερος θυρωροῦ διδασκαλείου καὶ νεωκόρου. Τὸ ἰσχυρίζεσθαι ὅτι οὔτε ὁ ὀφθαλμὸς ἐγένετο ὥπως βλέπῃ, οὔτε τὸ οὖς ὥπως ἀκούῃ, οὔτε ὁ στόμαχος πρὸς τὴν πέψιν τῶν τροφῶν, δὲν εἶνε ἡ ἐσχάτη ἀλογία, ἡ ἀτοπωτάτη μωρία, ἣτις ποτὲ ἐνέπεσιν εἰς ἀνθρωπίνην κεφαλὴν; "Ὅσον καὶ ἂν εἶμαι πυρρωνιστῆς, ἡ ἀφροσύνη αὕτη μοι φαίνεται ἐναργής καὶ τὸ λέγω.»

τοὺς ἡμετέρους ἀντιπάλους τὴν ὀχληρὰν τιμὴν τοῦ νᾶ εἰσέλθωμεν εἰς τὸν ἀνώτατον χαρακτῆρα τῆς διανοίας, ἂν ἐρωτήσωμεν αὐτοὺς πῶς ἤχος τις ὁμιλεῖ εἰς τὸ πνεῦμα καὶ πῶς τὸ πνεῦμα ἀποκρίνεται εἰς τὸ οὖς, ἐν ἐνὶ λόγῳ ἂν προσκχλέςωμεν αὐτοὺς εἰς τὸ νᾶ ἀποδείξωσιν ὅτι ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶνε τοῦς διακορούμενος ὑπὸ ὀργάνων, πολὺ ἀμφιβάλλομεν ἂν δύνανται νᾶ ἐξέλθωσιν ἐκ τῆς ἀρνητικῆς αὐτῶν θέσεως διὰ τῶν ὑπεκφυγῶν πρὸς ἃς καταφεύγουσι οἱ ἀδέξιοι, κακοὶ μαχηταί.

Ἀλλὰ καὶ ἂν ἀκόμη ἦσαν ἐν τῇ ἀληθείᾳ ἐπὶ τῆς σχέσεως μεταξὺ τῶν ὀργάνων καὶ τῶν λειτουργιῶν, καὶ ἂν ἀκόμη ἀπεδεικνύετο ὅτι τὰ ὄργανα ἀνεπτύχθησαν, κατεσκευάσθησαν διὰ τῶν λειτουργιῶν, θὰ ἐναπελείπετο πρὸς ἐξήγησιν πρᾶγμα καθολικώτερον καὶ σημαντικώτερον τούτου. Διὰ τίνος λειτουργίης θὰ ἐξηγήσωσι τὸν ὀργανισμόν ὁλοκλήρου τῆς γηίνης ζωῆς; "Ἴδετε τὰς θυσσανώδεις ταύτας μάζας τὰς αἰωρουμένας ἐν τῷ αἰθέρι, ὡς οἰκοδομήματα ἀργυρῶν ἀτμῶν, τὰ νέφη ταῦτα, ὧν ἡ σκιά συγκερνᾷ τὸ πιέζον θάλλος τῆς ἡμέρας. "Ἐρχονται ἀπὸ τῶν θαλασσῶν, καὶ φερόμενα διὰ τῶν κυμάτων τῆς ἀτμοσφαίρας, διευθύνονται ὑπὸ τῶν ἀνέμων τοῦ οὐρανοῦ πρὸς τὰς ἡπείρους καὶ τὰς κατωκημένους γαίας. Τί ἤθελε συμβῆ ἂν ὑπὸ τὴν ἐνέργειαν τυφλῆς δυνάμεως ἡρνοῦντο νᾶ ἐπιχέωσι τὸν γόνιμον ὑετὸν εἰς τοὺς ἀγροὺς καὶ τοὺς λιμῶνας; Εὐθύς ἄπειρος ξηρασία θὰ διερρήγνυε τὸ ἔδαφος, τὸ χλόσμα τῶν φυτῶν θὰ ἐμαραίνετο, ἡ ζωὴ θὰ ἔπνευ

ρέουσα εἰς τοὺς χυμῶδεις σωλήνας. "Αν ὁ καθολικὸς ὀργανισμὸς τοῦ πλανήτου δὲν κανονίζεται ὑπὸ νοῦ ὑπερτάτου, ὅθ' ὁλμήσῃσι νὰ ἰσχυρισθῶσιν ὅτι ἔνεκ τῆς διηνεκοῦς ἐν τῷ κενῷ κινήσεως ἡ Γῆ κατὰ μικρὸν ἔσχε τὴν δύναμιν τοῦ νὰ ζῇ καὶ νὰ ἀνανεοῖ ἀκκταπαύστως τὴν πρόοδον τῆς ἐκυτῆς ὑπάρξεως; — Ἐνταῦθα ἀκόμη ἀντιτιτάσσομεν εἰς τὰς ἀρνήσεις τῶν ἀμικθῶν καὶ τῶν ἐκ συστήματος ἀντιπάλων, τὴν ἀπόδειξιν τῶν ἐρευνητῶν τοῦ φυσικοῦ κόσμου, ἐκείνων, οἵτινες ἀνεκάλυψαν τοὺς νόμους τῶν ἀερίων καὶ θαλασσίων ρευμάτων. «Μετὰ τὴν σαφεστάτην βεβαιότητι τῆς τάξεως, ἣτις ἄρχει ἐπὶ τῆς φυσικῆς οἰκονομίας τοῦ ἡμετέρου πλανήτου, λέγει ὁ Maury, δύναται τις ὡσαύτως νὰ παραδεχθῇ ὅτι οἱ τροχοὶ καὶ τὰ ἐλκτῆρια ὠρολογίου τινὸς κατεσκευάσθησαν καὶ συνηρμολογήθησαν ὑπὸ τῆς τύχης, ὅπως τὸ νὰ ἀποδώσῃ εἰς τὴν αὐτὴν τύχην τὴν δικάζειν τῶν φαινομένων τῆς φύσεως. Τὸ πᾶν ὑπείκει εἰς νόμους συμφώνους πρὸς τὸν ὑπέρτατον σκοπὸν οὕτως ἐναργῶς ὑποδειχθέντα ὑπὸ τοῦ Δημιουργοῦ βουλευθέντος νὰ δημιουργήσῃ τὴν γῆν, εἰς οἰκητήριον τοῦ ἀνθρώπου.¹»

¹ Ἐνταῦθα δὲν δυνάμεθα ἢ νὰ σημειώσωμεν τὴν ὁμολογίαν τῆς πίστεως πλοιάρχου τινὸς πρὸς τὸν κυδερνήτην Maury.

«Αἱ ἀνακαλύψεις ὑμῶν, τῷ γράφει, οὐ μόνον μᾶς διδάσκουσι νὰ ἀκολουθῶμεν τὴν ἀσφαλεστάτην καὶ εὐθυτάτην ὁδὸν ἐν τῷ Ὡκεανῷ, ἀλλὰ καὶ γνωρίζωμεν τὰς καλλίστας ἀποκαλύψεις τῆς σοφίας καὶ τῆς ἀγαθότητος τοῦ Παντοδυνάμου, ὑφ' ὧν συνεχῶς περικυκλούμεθα. Ἀρχὴ πλοίου ἀπὸ μακροῦ ἤδη χρόνου, καὶ οὐδέποτε ὑπῆρξα ἀναίσθητος πρὸς τὰ θεάματα τῆς φύσεως. Καὶ ὅ-

Τὸ θέαμα τῶν ἔργων τῆς φύσεως, ἥς ἡ ὠραιότης εἶνε οὕτως ἀπρομαχήτου εὐγλωττίας, δὲν ὀμιλεῖ οὔτε εἰς τὸ πνεῦμα οὔτε εἰς τὴν καρδίαν αὐτῶν. Θεωρήσαντες αὐτήν, ἀποφαινόνται ἀπλῶς οὕτως «τὰ γεγονότα ἀποδεικνύουσιν ὅτι εἰς τοὺς ἐνοργάνους καὶ ἀνοργάνους σχηματισμοὺς, οἵτινες ἀνανεοῦνται ἀενάως ἐπὶ τῆς γῆς δὲν δύναται νὰ ὑπάρχῃ ἄμεσος ἐνέργεια οὐδεμιᾶς διανοίας. Τὸ ὁρμέμφυτον τῆς φύσεως τοῦ δημιουργεῖν εἶνε αὐτῇ διαγεγραμμένον, προσθέτουσι¹ χωρὶς νὰ πικρατηρῶσιν ὅτι αἱ ἐκφράσεις αὐτῶν ἀφίνουσι ὅμως ἡσθάνθην ὅτι μέχρι τῆς ἡμέρας καθ' ἣν ἐγνώρισα τὰ ἔργα ὑμῶν, διέπλεον τὸν Ὀκεανὸν ὡς τυφλός. Δὲν ἔδωκα, δὲν κατένοουν τὴν μεγαλοπρεπῆ ἁρμονίαν τῶν ἔργων ἐκείνου, ὃν ἀποκαλεῖτε δικαίως τὴν μεγάλην καὶ τὴν πρώτην Διάνοιαν. Αἰσθάνομαι, ὑπὲρ πᾶσαν ἄλλην εὐχαρίστησιν, προσγινομένην ἐκ τῆς εὐεργεσίας τῶν ἡμετέρων ἔργων, μάλιστα ταύτην, ὅτι ἐγενόμην κρεῖττων ἑαυτοῦ. Μὴ ἰδοῦσθε νὰ περισκοπῶ πανταχόθεν, καὶ νὰ ἐμβλέπω τὴν Πρόνοιαν τὴν ὑπάρχουσαν ἐν ἅπασιν τοῖς περιτοιχοῦσί με στοιχείοις.» [Géographie physique].

Θὰ προσθέσωμεν, μετὰ δύο ἄλλων ἀξιωματικῶν τοῦ ναυτικοῦ τῶν K. K. Zurcher καὶ Margollé ὅτι ἡ μελέτη τῶν ἔργων τοῦ Maury ἀναδεικνύει τὸ ὕψος τῶν θεωριῶν του, τὴν θρησκευτικὴν αὐτοῦ πίστιν καὶ τὸν προσπελάζει ἀκριβῶς εἰς τὰ δαιμόνια ἐκείνα πνεύματα, ἅτινα ὡς ὁ (Ersted, Herschel, Geoffroy, Saint Hilaire, Ampère, Goethe, φανεροῦσιν ἡμῖν τὴν ὑπερτάτην σοφίαν, ἀποκαλύπτοντες τὴν μεγαλοπρέπειαν τῶν θείων ἔργων, ὁ Herschel ἔλεγεν· «Ὅσο μᾶλλον τὸ πεδίον τῆς ἐπιστήμης εὐρύνεται, τοσοῦτο μᾶλλον αἱ ἀποδείξεις τῆς ὑπάρξεως τοῦ αἰωνίου, διανοίας δημιουργοῦ καὶ παντοδυνάμου, γίνονται πολυάριθμοι καὶ ἀκαταμάχητοι. Γεωλόγοι, μαθηματικοί, ἀστρονόμοι, φυσιοδίφαι, πάντες προσήνεγκον τὰς εὐχὰς των εἰς τὸν μέγαν τοῦτον ναὸν τῆς ἐπιστήμης, ναὸν ἰδρυθέντα εἰς αὐτὸν τὸν Θεόν.»

¹ Force et Matière, ch. VI.

νὰ δίδῃ τις τὴν ἀνάγκην ἐν ᾗ εὐρισκόμεθα τοῦ νὰ παρδεχθῶμεν νόμον καὶ διάταξιν ἐν τῇ φύσει.

Ἔτι δὲ, ἀπορρίπτουσι μακρὰν πᾶσαν ἐρώτησιν ἐξηγήσεως ἐπὶ τοῦ σχεδίου τῆς φύσεως. Αἱ ἔννοιαί τῆς σκοπιμότητος, οφείλουσι νὰ ἀπορριφθῶσιν ὡς ὀξυνισθεῖσα ζύμη, ἔλεγεν ἡδὴ ὁ G. Fozster, καὶ ὁ συγγραφεὺς τῆς *Lehre der Nahrungsmittel für das Volk* ὑπερτιμῶν τὴν ἀπόφασιν ταύτην, προσθέτει ὅτι, «ὅσω πλέον ἔχει τις τὴν συνήθειαν νὰ πολεμῇ ταύτας, τοσούτω μᾶλλον οφείλει νὰ φοβῇται τὰς ἀποκείρας, ἅς λεληθότως ποιοῦνται νὰ εἰσαγάγωσιν ἐν τῇ ἐπιστήμῃ τὴν ἔννοιαν σκοπιμότητος ὅπως ἐρμηνεύσωσι τὰ φαινόμενα τῆς φύσεως».

Ἰδοὺ ἐν ἐνὶ λόγῳ ὁ μέγας αὐτῶν φόβος. Τὸ φῶς. Ὁσὼ σκοτεινότερος εἶνε ὁ λαβύρινθος, τοσούτω πλείων ὁμίχλη ὑπάρχει, τοσούτω οἱ Γερμανοὶ εἶνε εὐτυχέστεροι.

Ἄν ἠθέλομεν νὰ ἐκτείνωμεν τὴν ὑπεράσπισιν τῆς ἡμετέρας ἀρχῆς μέχρι τῶν χαρρακωμάτων αὐτῶν, οὕτως ἐκ τῶν προτέρων κατέχομεν βεβαίαν τὴν νίκην, ὥστε αἱ ἐρωτήσεις ἡμῶν θὰ περιέπιπτον εἰς τὸ γελοῖον. Ἐξηγήσατε ἡμῖν, π. χ. ὦ σοφοὶ κριταὶ! διὰ τί οἱ ὀφθαλμοὶ δὲν ἐφύησαν κατὰ τοὺς πόδας, καὶ τὰ ὦτα ἐν ταῖς πτέραις; Εἶνε ἀποτέλεσμα τοῦ νωτιαίου μυελοῦ, ἀποκρίνεσθε. Εὖ ἔχει! Μήπως ὁ νωτιαῖος μυελὸς γινώσκει τί πράττει; Εἶπατε ἡμῖν τοῦλάχιστον διὰ τί τὰ βλέφαρα καὶ αἱ ὀφθαλμοὶ δὲν ἔχουσι τὸν σχηματισμὸν τοῦ πτερυγώματος τοῦ ὠτός, καὶ διατί τὰ ὦτα δὲν κλείουσι ὑπὸ σκαρδαμυσσόντων βλεφάρων; Μει-

διᾶτε! νομίζω. Ἀγαθὴ τύχη! Εἶνε ἡ εὐφροσύνη ἀπόκρισις, ἣν μέχρι τοῦδε ἀπεκρίθητε· ἀποκρίνεσθε πρὸς ὑμᾶς αὐτούς...

Τὸ γεγονός τῆς ἐφαρμογῆς τῶν ὀργάνων ἐπὶ τῶν λειτουργιῶν, ἃς ὀφείλουσι νὰ ἐκτελέσωσι, καὶ ἡ ὀργανικὴ κατὰστασις τοῦ ὄντος συμφώνως πρὸς τὸ ἔργον αὐτοῦ, ἐν τῇ γενικῇ οἰκονομίᾳ, εἶνε παρὰδείγματα οὕτως ἐναργεῖ τοῦ σχεδίου τῆς φύσεως, ὥστε πρέπει νὰ περιορισθῇ τις εἰς ἐξέτασιν λίαν ἀτελεῖ ὅπως μὴ συναγάγῃ συμπέρασμα ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας θεωρίας. Οἰκδῆποτε καὶ ἂν εἶνε ἡ ὄψις ὑπὸ τὴν ὁποίαν θεωροῦμεν τὰ ἐν τῇ ζωῇ ὄντα, τὸ σχέδιον τοῦτο εἶνε πανταχοῦ γεγραμμένον δι' εὐκρινῶντων χαρακτήρων. Ἄνευ τῆς καθολικῆς ἐννοίας τοῦ τελικοῦ αἰτίου, ὁ φυσιολόγος δὲν ἠδύνατο νὰ ὀρίσῃ τὸ μέρος οὐδενὸς ὀργάνου, καὶ ἡ ἐπιστήμη θὰ ἔμεινε στείρα. Καὶ ἂν, ἀνερχόμενοι ἐκ τῶν μερικωτέρων γεγονότων εἰς τὰ καθολικά, ἐθεωροῦμεν οὐχὶ πλέον ὄργανόν τι εἰδικόν, ἀλλ' ὁλόκληρον ζῶον, κατὰ τὴν λειτουργίαν αὐτοῦ ἐν τῇ φύσει. π.χ. κατὰ τὸ γένος αὐτοῦ, ἠθέλομεν ἀναγνωρίσει ὅτι τὸ πᾶν ἐν τῇ ζωῇ συντελεῖ πρὸς σκοπὸν τινα ἐν τῇ φύσει. Δὲν εἶνε ἀναγκαῖον διὰ πλειόνων νὰ πραγματευθῶμεν τὴν λεπτὴν ταύτην ὄψιν τοῦ ζητήματος, εἰ καὶ εἴμεθα ἐκ προοιμίων βέβαιοι, περὶ τῆς νίκης, μάλιστα ἂν λάβωμεν ὡς τύπον τὸ ἡμῖς ἐκεῖνο τοῦ ἀνθρωπίνου γένους, ὅπερ διαφέρει οὐσιωδῶς τοῦ ἡμετέρου, κατὰ τε τὸν ἀγατομικὸν καὶ πνευματικὸν αὐτοῦ χαρακτήρα. Ἀληθῶς, τὸ σχέδιον τοῦ Δημιουργοῦ οὐ-

τω καθολικῶς ἐκδηλοῦται, ὥστε ὁ Rabelais ἠδύνατο νὰ ἀποδείξῃ τὴν ὑπαρξιν τοῦ Θεοῦ, διὰ τινων περιγραφῶν ἡκιστα εὐπρεπῶν... Ἄλλ' ἱκανὰ τὰ περὶ τούτου.

Τὸ ἀρχαῖον πρόβλημα περὶ τῆς ἀρχῆς τῶν εἰδῶν, εἶνε ἔτι καθολικωτέρου διαφέροντος ἢ τὸ τῆς προσαρμογῆς τῶν ὀργάνων πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτῶν. Εἶδομεν ὅτι ἡ ὑπαρξίς τῆς ζωῆς ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς σφαίρας, δὲν ἐξηγεῖται ἀνευ ἀρχικῆς αἰτίας. Περὶ δὲ τῶν τελικῶν αἰτίων, ἃς ὁμιλήσωμεν ἐνταῦθα περὶ τοῦ ὀργανισμοῦ τῶν εἰδῶν μόνον κατὰ τὰ κλίματτα καὶ τὰς χώρας ἐνθα ζῶσιν, καὶ τοῦ αἰνίγματος τῆς μεταμορφώσεως αὐτῶν κατὰ γεωλογικὰς ἡλικίας. Οἱ ἀρνούμενοι τὴν ὑπαρξιν νοητικῆς δυνάμεως ἐν τῇ κυβερνήσει τοῦ κόσμου, ἰσχυρίζονται ὅτι τὰ εἶδη δύνανται νὰ μεταμορφωθῶσι τὰ μὲν εἰς τὰ δὲ, ἀρχόμενα ἀπὸ τῆς τελευταίας βαθμίδος τῆς ζωολογικῆς κλίμακος, ὑπὸ τὴν ἐνέργειαν τῶν διαμέσων καὶ τῶν ἐπικρατουσῶν περιστάσεων. Ἡ ὑπόθεσις αὕτη τιθεμένη ἀμέσως ἐν αὐτῷ τῷ δεσμῷ τοῦ προβλήματος, ἐξηγεῖ ὁλοσχερῶς τὴν προσαρμολογίαν τῶν ἐμφύχων ὄντων πρὸς τὸν τόπον τῆς κατοικίας αὐτῶν, ἐπειδὴ διδάσκει ὅτι τὰ ὄντα ταῦτα εἶνε τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ τόπου ἐκείνου. Ἴδε π.χ. τὴν καμηλοπάρδαλιν ταύτην· ἐὰν ἔχῃ μακρὸν τὸν τράχηλον, εἶνε διότι τὸ ἀρχικὸν εἶδος ὅπερ ἔδωκεν αὐτῇ ὑπαρξιν εὐρέθη ἐν τόποις ὅπου δὲν ὑπῆρχον φύλλα χαμηλὰ εἰς τὰ δένδρα. Ἐπειδὴ δὲ ἦτο ἡναγκασμένη νὰ ἀνατείνη τὴν κεφαλὴν ὑψηλὰ ὁ τράχηλος αὐτῆς κατὰ μικρὸν ἐμικύνθη ὅσον βλέπει τις αὐτὸν σήμερον. Ὁ τράχηλος δὲν

Authorized licensed use limited to: 172.21.0.5.

Downloaded on 14/05/2024 06:14:44 UTC from Psifiako Apothetirio Dimosias Is
Restrictions apply.

ἐδόθη λοιπὸν εἰς τὴν καμηλοπάρδαλιν διὰ τὸ εἶδος
 τῆς τροφῆς αὐτῆς, ἀλλ' εἶνε τὸ ὀριστικὸν ἀποτέλεσμα
 αὐτοῦ μάλιστα τοῦ γένους. Ἀετὸς διασχίζει τὸ διὰ-
 στημα διὰ τῆς τυχέας αὐτοῦ πτήσεως. Θαυμάζετε
 τὴν σοφὴν κατασκευὴν (καὶ ἀμίμητον) τῆς τελείας
 αὐτῆς συσκευῆς, ἥτις δίδει εἰς τὰ πτηνὰ τὸ κράτος τοῦ
 αἵετος. Καλῶς! Αἱ πτέρυγες δὲν ἐδόθησαν εἰς τὸ πτη-
 νὸν ὅπως ἵπτανται, ἀλλ' ἵπτανται διότι ἔχει πτέρυγας.
 Τίνι τρόπῳ αἱ πτέρυγες ἤλθον αὐτῷ; Πρῶτον τὸ εἶ-
 dos θὰ ἤρχισε βεβαίως νὰ πηδᾷ, καὶ εὐχαριστηθὲν ἐκ
 τοῦ νεωτερισμοῦ τούτου, θὰ ἤρχισε τὰ πρῶτα μικρὰ
 αὐτοῦ ἄλματα. Ἐπειτα, ἐξασκούμενον, θὰ ἔδωκε
 πλείονα ἀνάπτυξιν εἰς τὰ ἐσωτερικὰ μέλη. Ἐξακο-
 λουθοῦν οὕτως ἐπὶ τινὰς χιλιάδας ἐτῶν, εὐρέθῃ μετ'
 ὀλίγον λαθὼν ῥιζικὴν τινὰ μεταμόρφωσιν ἐν τοῖς ἐσω-
 τερικοῖς αὐτοῦ ὀργάνοις. Καὶ ἰδοὺ πῶς αἱ πτέρυγες
 εἶνε τὸ ἀποτέλεσμα τῆς πτήσεως. Οἱ κύριοι οὗτοι φέ-
 ρουσι τὸν Δημιουργὸν εἰς δύσκολόν τινὰ θέσιν. Διότι
 τέλος ὁ ἀγαθὸς Θεὸς ἐνόμισεν ὅτι ἐποίησε καλῶς δοὺς
 πτέρυγας εἰς τὰ πτηνὰ ὅπως ἵπτανται, καὶ ἰδοὺ κυ-
 ρίως, ἐπειδὴ αἱ πτέρυγες αὗται τελείως προσαρμόζον-
 ται πρὸς τὴν ἐκυτῶν χρῆσιν, λέγουσιν ὅτι οὐδαμῶς
 ἀποδεικνύουσι τὸν νοῦν τοῦ δημιουργήσαντος ταύτας·
 ἀλλὰ τὸναντίον! Εἰλικρινῶς, κύριοι, ἠθέλατε λοιπὸν
 νὰ κάμῃ ὥστε νὰ ἵπτανται οἱ χῆνες διὰ τῶν θαλαμῶν
 ἐσθῆτων σας;... Ἀς ἐξακολουθήσωμεν ἔτι μίαν στιγμὴν.

Ἐπειδὴ ἡ θάλασσα ἐκάλυψε ποτε, πάντα τὰ μέρη
 τῆς σφαίρας, εἶνε φυσικὸν νὰ σκεφθῇ τις ὅτι πάντα

τὰ ἐν τῇ ζωῇ εἶδη, φυτικά ἢ ζωικά (συμπεριλαμβανομένου τοῦ ἀνθρώπου), ἤρχισαν ἀπὸ τῆς καταστάσεως τοῦ ἰχθύος. Μήπως ἡ μεταμόρφωσις αὕτη τῶν ἰχθύων εἰς ἵππους καὶ ἀνθρώπους σὰς ἐκπλήττει; Ἐχετε ἄδικον νὰ ἐκπλήττεσθε δι' οὕτω μικρὸν πρᾶγμα. Ὑπάρχουσιν ἔτι μᾶλλον θαυμάσια γεγονότα ἐν τῇ φύσει. Περιποιήσατε ἡμῖν τὴν τιμὴν νὰ ἐπιστήσετε ὀλίγον τὴν προσοχὴν εἰς τὸν ὑπεύθυνον ἐκδότην τῆς θεωρίας ταύτης, τὸν μακαρίτην Maillot. Οὐδὲν ὑπάρχει περιπατοῦν ζῶον, ἱπτάμενον, ἢ ἔρπον, οὐ ἢ θάλασσαν νὰ μὴ περιέχῃ εἶδη ὅμοια ἢ παρεμφερῆ, καὶ οὐτινος ἡ μετάβασις ἀπὸ τοῦ ἐνὸς τῶν χοιρίων τούτων εἰς τὸ ἄλλο, νὰ μὴ εἶνε δυνατὴ, πιθανή, μὴ βεβαιωθεῖσα μάλιστα διὰ πλείστων παραδειγμάτων. Δὲν ὁμιλοῦμεν μόνον περὶ τῶν ἀμφιβίων ζώων, τῶν ὄρεων, τῶν κροκοδείλων, τῶν ἐνύδρων, τῶν διαφόρων εἰδῶν τῶν φωκῶν μεγάλου ἀριθμοῦ ἄλλων, ἅτινα ζῶσι ὁμοίως ἐν τε τῇ θαλάσσῃ καὶ ἐπὶ τῆς ξηρᾶς, ἀλλ' ἔτι καὶ περὶ ἐκείνων, ἅτινα δὲν δύνανται νὰ ζῶσι ἢ ἐν τῷ ἁέρι. Γινώσκουμεν ὅτι τὰ ζῶα, ἅτινα ἡ θάλασσα παράγει εἶνε δύο γενῶν. Τὸ μὲν περιπλέει κατὰ τοὺς μυχούς τῆς θαλάσσης, κολυμβᾷ, περιπταεῖ καὶ θηρεύει· τὸ ἕτερον ἔρπει ἐν τῷ πυθμένι καὶ δὲν ἀποχωρίζεται αὐτοῦ ἢ σπικνίως καὶ οὐδ' αὖτως ἔχει διάθεσιν νὰ κολυμβᾷ. Τίς δύνανται νὰ ἀμφιβάλλῃ ὅτι ἐκ τοῦ γένους τῶν πτητικῶν ἰχθύων δὲν προήλθον τὰ πτηνὰ, ἅτινα ὑψοῦνται ἐν τῷ ἁέρι, καὶ ὅτι ἐξ ἐκείνων, ἅτινα ἔρπουσιν ἐν τῷ βᾶθει τῆς θαλάσσης δὲν προσέρχονται τὰ ἐπὶ

Authorized licensed use limited to: 172.21.6.3.

Downloaded on 14/05/2024 06:14:44 UTC from Psifitiko Apothetirio Dimosias Is
Restrictions apply.

τῆς γῆς ζῶα, ἅτινα οὔτε διάθεσιν ἔχουσι νὰ ἵπτανται οὔτε τὴν τέχνην νὰ ὑψῶνται ὑπεράνω τῆς γῆς;

Ὅπως πεισθῇ τις ὅτι καὶ τὰ μὲν καὶ τὰ δὲ διήλθον ἐκ τῆς θαλασσίας καταστάσεως εἰς τὴν τῆς γῆς, ἀρκεῖ νὰ ἐξετάσῃ τὴν μορφήν, τὰς διαθέσεις, τὰς ἀμοιβαίας αὐτῶν κλίσεις καὶ νὰ ἀντιπαραβάλλῃ αὐτά. Καὶ ὅπως ἀρχίσωμεν ἀπὸ τοῦ πτητικοῦ γένους, ἐντείνετε τὸ οὖς ἂν εὐαρεστῇσθε οὐ μόνον εἰς τὸν σχηματισμὸν ὅλων τῶν εἰδῶν τῶν πτηνῶν, ἀλλ' ἔτι εἰς τὴν ποικιλίαν τοῦ πτερώματος καὶ τῶν κλίσεων αὐτῶν· δὲν θέλετε εὑρεῖ οὐδὲν ὅπερ νὰ μὴ εὐρίσκεται ἐν τῇ θαλάσσῃ.

Παρατηρήσατε ἔτι ὅτι ἡ μετάβασις ἐκ τῆς διαίτη τῆς ἐν τῷ ὕδατι εἰς τὴν τοῦ ἀέρος εἶνε πολὺ φυσικῶς τέρα ἢ ὅσον συνήθως πιστεύεται. Ὁ περιβάλλων τὴν γῆν ἀήρ εἶνε ἀνάμικτος ἐκ πολλῶν μερῶν ὕδατος. Τὸ ὕδωρ εἶνε βεβαρυμμένον ἐξ ἀδρομερεστέρων, ὑγροτέρων καὶ βαρυτέρων μερῶν τοῦ λεπτοτάτου τούτου βευστοῦ ὅπερ ὠνόμασαν ἀέρα, εἰ καὶ ἀμφοτέρω ἀποτελοῦσιν ἀληθῶς τὸ αὐτὸ πρᾶγμα ὡς πρὸς τὰς χρείας τῆς θεωρίας τοῦ Telliamed. Εἶνε λοιπὸν εὐκόλον νὰ ἐννοήσῃ τις ὅτι τὰ ζῶα, τὰ συνειθισμένα εἰς τὴν ἐν τῷ ὕδατι διατριβὴν, ἠδυνήθησαν νὰ διατηρήσωσι τὴν ζωὴν ἀναπνέοντα ἀέρα τοιαύτης ποιότητος. Ἄ ὁ κατώτατος ἀήρ δὲν εἶνε ἄλλο ἢ ἐκτεταμένον ὕδωρ. Εἶνε ὑγρὸς ὡς προερχόμενος ἐκ τοῦ ὕδατος, εἶνε θερμὸς ὡς μὴ ὢν οὕτω ψυχρὸς, ὅσον ἠδύνατο νὰ ᾔτο, μεταβαλλόμενος πάλιν εἰς ὕδωρ. » Κατωτέρω δὲ προσεπιφέρει. « Ἐν τῇ

θαλάσση ὑπάρχουσιν ἰχθῦς σχεδὸν πάντων τῶν μορφῶν τῶν γηίνων ζώων, καὶ αὐτῶν ἔτι τῶν πτηνῶν. Περικλείει φῶτᾶ καὶ ἄνθη καὶ τινὰς ὀπώρας. Ἡ κνίδη, τὸ ρόδον, τὸ γαρόφalon, ὁ πέπων, ἡ σταφυλὴ, ἔχουσιν τὰ ἐαυτοῖς ὅμοια.»

Ἄς προσθέσωμεν εἰς τὰς σκέψεις ταύτας τὰς εὐνοϊκὰς περιστάσεις, αἵτινες δύνανται νὰ συμβῶσι κατὰ τινὰς χώρας, πρὸς μετὰβασιν τῶν ὑδροβίων ζώων, ἐκ τῆς ἐν τῷ ὕδατι διαμονῆς, εἰς τὴν ἐν τῷ ἀέρι. Ἡ ἀνάγκη μάλιστα τῆς μετὰβάσεως ταύτης, κατὰ τινὰς περιστάσεις, π.χ. διότι ἡ θάλασσα κατέλιπεν αὐτὰ εἰς λίμνας, ἐν αἷς τὸ ὕδωρ ἤθελε κατὰ μικρὸν ἐλαττωθῇ εἰς τοιοῦτον βαθμὸν ὥστε θὰ ἠναγκάζοντο νὰ ἐθισθῶσιν εἰς τὸν ἐπὶ τῆς ξηρᾶς βίον, ἢ μάλιστα διὰ τινος τῶν συμπτώσεων ἐκείνων, ἃς δὲν δύνανται τις νὰ θεωρήσῃ ὡς λίαν ἐκτάκτους, δυνάτον νὰ συνέβῃ οὕτως ὥστε οἱ πτερωτοὶ καὶ ἱπτάμενοι ἰχθῦς, θηρεύοντες ἢ θηρεύμενοι ἐν τῇ θαλάσσῃ, ἀγόμενοι ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας τῆς λείας, ἢ τοῦ φόβου τοῦ θανάτου, ἢ μᾶλλον ἐκβρασθέντες ἴσως πλησίον τῆς ὀχθῆς ὑπὸ τῶν ἐγειρομένων ἐκ τῆς τρικυμίας κυμάτων, ἐνέπεσαν εἰς τοὺς καλαμῶνας ἢ τὰς νομάς, ἀφ' ὧν μετέπειτα ἦτο αὐτοῖς ἀδύνατον νὰ ἀναλάβωσι πρὸς τὴν θάλασσαν τὴν ὤθησιν, ἥτις εἶχεν ἐξώσει αὐτὰ ἐκείθεν, καὶ ἐν τῇ τοιαύτῃ κατὰστάσει εὐρισκόμενα προσεκλήσαντο μείζονα δύνάμιν πρὸς πτήσιν. Ἐν τούτῳ δὲ τὰ πτερύγια αὐτῶν μὴ διὰβρεχόμενα πλέον ἐκ τῶν ὑδάτων τῆς θαλάσσης ἀπεκόπησαν καὶ κατέπεσαν ξηρανθέντα. Καθ'

ὃν χρόνον εὕρισκον κατὰ τὰς καλὰς καὶ τὰς νομὰς
 ἐν αἷς ἐνέπεσον, τροφὰς τινὰς ὅπως διακτηρηθῶσιν τὰ
 καλὰ τῶν πτερυγίων αὐτῶν διακεχωρισμένα τὰ
 μὲν τῶν δὲ, προεμνηκύνθησαν καὶ ἐκαλύφθησαν ὑπὸ
 πτερῶν, ἣ ὅπως ἀκριβέστερον ὁμιλήσωμεν, αἱ μεμ-
 βράναι αἵτινες πρῶτον συνεῖχον ταῦτα κεκολλημένα
 πρὸς ἀλλήλας, μετεμορφώθησαν. Ὁ πῶγων ὁ σχημα-
 τισθεὶς ἐκ τῶν ἀποβληθέντων τούτων δερμάτιδων ἐμη-
 κύνθη καὶ αὐτός· τὸ δέριμα τῶν ζώων τούτων περι-
 βλήθη ἀνεπισκλήτως ὑπὸ πτερίων τοῦ αὐτοῦ χρώματος
 δι' οὗ ἦτο χρωματισμένον, καὶ τὰ πτερία ταῦτα ἠὺς ἡ-
 θήσαν. Τὰ μικρὰ ἐπιγαστρικὰ πτερύγια αἵτινα, ὅπως καὶ
 τὰ στηθιακὰ ἐδοθήθουν αὐτὰ ὅπως πλέωσιν ἐν τῇ θα-
 λάσσῃ, ἐγένοντο πόδες καὶ ἐχρησίμευσαν αὐτοῖς ὅπως
 περιπατῶσιν ἐν τῇ ξηρᾷ. Ἐπεγένετο ἔτι μικρά τις με-
 ταβολὴ ἐν τῇ μορφῇ αὐτῶν· καὶ τινων μὲν ἐμνηκύνθη
 ὁ τράχηλος καὶ τὸ ῥάμφος, τινῶν δὲ ἐβραχύνθη· τὸ
 αὐτὸ δὲ συνέβη καὶ εἰς τὸ λοιπὸν σῶμα. Ἐν τούτοις
 ἡ ὁμοιότης πρὸς τὴν προτέραν μορφήν, ὑπάρχει ἐν τῷ
 συνόλῳ, εἶνε δὲ καὶ θὰ εἶνε πάντοτε εὐκολον νὰ ἀνα-
 γνωρισθῇ.

Τῶν δὲ ἐρπόντων καὶ τῶν βαινόντων ἐπὶ τῆς ξηρᾶς
 ζώων, ἡ μετεμορφωσις ἀπὸ τοῦ διαμέσου τῶν ὑδάτων εἰς τὴν
 ἡπειρον, εἶνε μᾶλλον εὐνόητος. Δὲν εἶνε δύσκολον νὰ
 πιστεύσῃ τις π.χ. ὅτι οἱ ὄφεις καὶ οἱ σκώληκες δύναν-
 ται ἐξίσσω νὰ βιώσιν ἐν ἀμφοτέροις τοῖς στοιχείοις τού-
 τοις. Ἡ πεῖρα δὲν ἐπιτρέπει ἡμῖν νὰ ἀμφιβόλλωμεν.

Τῶν δὲ τετραπόδων ζώων οὐ μόνον εὕρισκομεν ἐν

τῇ θαλάσῃ εἶδη ἔχοντα τὴν αὐτὴν μορφήν καὶ διὰ-
 θεσιν, ζῶντα ἐν τῷ κόλπῳ τῶν ὑδάτων διὰ τῆς αὐτῆς
 τροφῆς δι' ἧς ἐτρέφοντο ἐν τῇ ξηρᾷ, ἀλλ' ἔχομεν ἔτι
 ἑκατὸν παραδείγματα τῶν εἰδῶν τούτων ζώντων ἐξ
 ἴσου ἐν τῷ ἀέρι καὶ ἐν τοῖς ὕδασι. Οἱ θαλάσσιοι πί-
 θηκοι, δὲν ἔχουσι πάντες τὴν μορφήν τῶν χερσαίων;
 Τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ εἰς πλεῖστα εἶδη.

Ὁ λέων, ὁ ἵππος, ὁ βοῦς, ὁ ὄς, ὁ λύκος, ἡ κήμηλος,
 ἡ γαλῆ, ὁ κύων, ἡ αἴξ, τὸ πρόβατον, ἔχουσιν ὡσαύτως
 τὰ ἐκυτοῖς ὅμοια ἐν τῇ θαλάσῃ

Ἡ ῥωμαϊκὴ ἱστορία ἀναφέρει φώκας τιθασσευθείσας
 καὶ δεικνυμένους εἰς τὸν λαὸν ἐν τοῖς θεάμασι, χαί-
 ρετιζούσας διὰ τῆς κεφαλῆς καὶ τῆς κραυγῆς αὐτῶν,
 καὶ ποιούσας κατὰ παρακλέυσιν τοῦ κυρίου αὐτῶν πᾶν
 ὅ,τι διδάσκουσι παρ' ἡμῖν εἰς διάφορα ζῶα, ἅτινα ἀ-
 σκοῦσιν εἰς πλεῖστα ἔργα. Δὲν εἶδον ταύτας λαβούσας
 συμπάθειαν πρὸς τοὺς ἐπιμελουμένους αὐτῶν, ὅπως οἱ
 κύνες προσκολλῶνται πρὸς τοὺς τρέφοντας αὐτούς;

Ἐννοεῖται ὅτι ὅπερ ἡ τέχνη ἀπεργάζεται εἰς τὰς φώ-
 κας, ἡ φύσις δύναται νὰ ποιήσῃ ἀφ' ἐκυτῆς, καὶ ὅτι
 εἰς τινὰς περιστάσεις, τὰ ζῶα ταῦτα ζήσαντα κελῶς
 ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας ἐκτὸς τοῦ ὕδατος, δὲν εἶνε ἀδύνα-
 τον νὰ ἐπιθῶσιν εἰς τὸ νὰ ζῶσι πάντοτε τοῦ λοιποῦ,
 ἐφ' ὅσον εἶνε ἀδύνατον νὰ ἐπανέλθωσιν ἐκεῖσε. Οὕτω
 βεβαίως, πάντοτε τὰ χερσαῖα ζῶα μετέβησαν ἀπὸ
 τῆς τοῦ ὕδατος εἰς τὴν τοῦ ἀέρος ἀναπνοήν, καὶ προ-
 σεκλήσαντο τὴν δύναμιν τοῦ μυκᾶσθαι, τοῦ ὠρύεσθαι,

τοῦ ὑλακεῖν, καὶ τοῦ συνεννοεῖσθαι, ἃν δὲν εἶχον ἐν τῇ θαλάσσῃ, ἢ λίαν ἀτελῶς.¹

Δὲν θὰ ἀκούσωμεν περὶ αὐτῶν τοῦ συγγραφέως τούτου, ἐπιφανεστέρου γενομένου, διὰ τῶν σκαμμάτων τοῦ Βολταίρου μᾶλλον, ἢ τῆς Ἰνδικῆς αὐτοῦ φιλοσοφίας. Ἐξακολουθεῖ δι' ἀτελευτήτου σειρᾶς ἱστοριῶν καὶ μύθων, κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον αὐθεντικῶν, περὶ ἀνθρώπων θαλασσιῶν πάσης μορφῆς καὶ παντὸς χρωμάτος, ἀγρίων, ἐχόντων οὐραν, ἀγενεῖων, μίαν κνήμην κεκτημένων καὶ μίαν χεῖρα, αἰθιόπων, γιγάντων, νάνων κτλ., καὶ διὰ τῆς μεταναστάσεως πιθήκων καὶ ἀνθρώπων θαλασσιῶν εἰς τὴν ξηράν. Ὁ ἐπιφανέστατος τῶν γεωλόγων, ὁ Cuvier, ἐδίδαξεν ἐν τῇ ἐπομένῃ ἀποφάνσει τὴν ἀπόλυτον αὐτοῦ κρίσιν ἐπὶ τῆς ἐπαναληφθείσης ταύτης θεωρίας τῶν Ἑλλήνων, ἃν οἱ σύγχρονοι ἀποφάνονται ἡμῖν σήμερον ὑπὸ μορφήν ὀλίγον διάφορον. «Φυσιοδίφαι, ὑλιστικὰ ἔχοντες φρονήματα, ἔστησαν ταπεινοὶ θεαταὶ τοῦ Maillet, βλέποντες ὅτι ἡ μεγαλύτερα ἢ ἡ μικρότερα χρῆσις μέλους τινὸς αὐξάνει ἢ ἐλαττώνει ἐνίοτε τὴν δύναμιν καὶ τὸν ὄγκον, ἐφαντάσθησαν ὅτι ἔξεις καὶ ἐξωτερικαὶ ἐπιδράσεις ἐπὶ μικρὸν συνερχόμεναι ἠδυνήθησαν νὰ μεταβάλλωσι κατὰ μικρὸν τὴν μορφήν τῶν ζώων, εἰς τὰς σήμερον διαδοχικῶς ἐμφανιζομένας ἐν τοῖς διαφόροις εἶδεσι· γνώμη ἴσως δεισιδαιμονεστέρα καὶ ματαιοτάτη πασῶν ἃς εἶχομεν νὰ ἐξελέγξωμεν. Θεωροῦσι κατὰ τινα

¹ Telliamed ἢ Entretien d' un philosophe indien avec un missionnaire français, 1748.

τρόπον τὰ ἐνόργανα σώματα ὡς ἀπλὴν μάζαν ζύμης ἢ ἀργίλου πλασσομένης ὑπὸ τῶν δακτύλων. Δι' ὃ, ἀφ' ἧς στιγμῆς οἱ συγγραφεῖς οὗτοι ἠθέλησαν νὰ εἰσέλθωσιν εἰς τὰ καθέκαστα, ἐνέπεσαν εἰς τὸ γελοῖον. "Ο- σις δ' ἤποτε τολμᾷ νὰ εἴπῃ σπουδάζως ὅτι ἰχθύς, ἐνεκὰ τῆς διχμονῆς αὐτοῦ ἐπὶ τῆς ξηρᾶς ἡδύνετο νὰ ἴδῃ τὰ ἐκυτοῦ λέπια ἀποκοπτόμενα καὶ μεταβλαλλόμενα εἰς πτερὰ, καὶ ἐκυτὸν μεταμορφούμενον εἰς πτηνόν, ἢ ὅτι τετράποδον διερχόμενον διὰ στενῶν ὁδῶν, ἡδύνετο νὰ μεταβληθῇ εἰς ὄφιν, οὐδὲν ἄλλο ποιεῖ ἢ ἀποδεικνύει τὴν μεγίστην αὐτοῦ περὶ τὴν ἀνατομίαν ἀμάθειαν.»

Ἡ θεωρία αὕτη, καθ' ἧς τοσαῦτα ἀναφύονται δυσ- σχέρειαι, ὑποθέτει ὅτι πάντα τὰ ὄντα κατέρχονται ἐξ ἀρχικοῦ τινος τύπου διὰ σειρᾶς διχδοχικῶν μεταμορ- φώσεων συνιστωσῶν τὴν ὀργανικὴν ἐνότητα. Ὁ ὀφθαλ- μός, τὸ οὖς, δὲν εἶνε ἡ αἰσθητόν τι νεῦρον ἀναπτύχ- θέν ὑπὸ τῆς ἀσκήσεως· τὸ μέτωπον καὶ τὸ κρανίον ἀπετυπώθησαν ἐπὶ τοῦ ἐγκεφάλου. Ὁ ἐγκέφαλος δὲν εἶνε ἄλλ' ἢ ἡ ἀνάπτυξις τοῦ νωτιαίου μυελοῦ. Ἀλλ' ἀποκρινόμεθα μετὰ τοῦ Paul Janet, ἀπὼς ἡ συνήθεια ἡδυνήθη νὰ τελέσῃ τὴν μεταμόρφωσιν ταύτην καὶ με- ταβάλλῃ τὸν ἀνώτατον σπόνδυλον τῆς σπονδυλικῆς στή- λης, εἰς κοιλότητα ἱκανὴν νὰ ἐμπερικλείσῃ τὸν ἐγκέφα- λον; Ἰδοὺ ὅποια ὑπόθεσις ἔπρεπε νὰ γείνῃ· ὅτι ζῶον μὴ ἔχον ἢ νωτιαῖον μυελόν, διὰ τῆς ἀσκήσεως κατάρ- θωσε νὰ περριχάγῃ ἐπέκτασιν τῆς νευρικῆς ὕλης, ἣν καλοῦμεν ἐγκέφαλον· ὅτι καθ' ὅσον τὸ ἀνώτατον τοῦτο μέρος ἐπλατύνετο, ἐπῆλθε πρῶτον τὰ μαλακὰ διαφράγ-

Authorized licensed use limited to: 172.21.0.5.

Downloaded on 14/05/2024 06:14:44 UTC from Psifiako Apothetirio Dimosias
 Restrictions apply.

ματα, ἅτινα περικαλύπτουσιν αὐτόν, μέχρις οὗτου ἡνάγκασεν αὐτὰ νὰ λάβωσι τὴν ἰδίαν αὐτοῦ μορφήν, τὴν τῆς θήκης τοῦ κρνίου. Ἀλλὰ πόσαι ὑποθέσεις εἰς τὴν ὑπόθεσιν ταύτην! Πρῶτον θὰ ἔπρεπε νὰ φαντασθῇ τις ζῶα ἔχοντα νωτιαῖον μυελὸν ἄνευ ἐγκεφάλου, διότι ἄλλως μετ' ἴσης πιθανότητος δύναται τις νὰ θεωρήσῃ τὸν νωτιαῖον μυελὸν ὡς ἔκτασιν τοῦ ἐγκεφάλου, ἢ τὸν ἐγκέφαλον ὡς ἀνάπτυξιν τοῦ νωτιαίου μυελοῦ. Ὅπερ φαίνεται ὑποδεικνύον τοῦτο, εἶνε ὅτι εὕρισκει τις ἀνάλογόν τι τοῦ ἐγκεφάλου ἐν τοῖς ζῴοις τοῖς στερουμένοις νωτιαίου μυελοῦ, ἐν τοῖς μυλακίοις καὶ τοῖς ἀρθρωτοῖς. Ἄν λοιπὸν ὁ ἐγκέφαλος προὑπᾶρχῃ ἐν τοῖς σπονδυλωτοῖς, τὸ κρνίον προὑπῆρξεν· δὲν εἶνε ἄρα τὸ προῖόν τῆς συνηθείας. Προσθέσατε ὅτι δυσκόλως τις ἐννοεῖ τὴν ἄσκησιν καὶ τὴν συνήθειαν γενομένην ἄνευ ἐγκεφάλου· ταῦτα εἶνε γεγονότα προσερχόμενα ἐκ τῆς θελήσεως, καὶ φαίνεται σαφῶς ὅτι ὁ ἐγκέφαλος εἶνε τὸ ὄργανον τῆς θελήσεως. Προσθέσατε τέλος ὅτι ἔπρεπε τις ἀκόμη νὰ παραδεχθῇ, ὅτι ἡ ὀστεώδης ὕλη ὑπῆρξε κατ' ἀρχὰς δύσκαμptos, ὅπως χρησιμεύσῃ εἰς τὰς διαδοχικὰς πλατύνσεις, ἀναγκασίας ἕνεκα τῆς προόδου τοῦ νευρικοῦ συστήματος, ὅπερ θὰ ἀπεδείκνυνεν ἀξιοσημείωτον προσαρμογὴν ἐν τῇ πρώτῃ ταύτῃ εὐκαμψίᾳ τῆς ὀστεώδους ὕλης, ἥς ἄνευ ἢ ἀνάπτυξιν τοῦ νευρικοῦ συστήματος θὰ ἦτο ἀδύνατος.» — Τὰ ὅργανα καὶ αἱ λειτουργίαι ἐξεδηλώθησαν ἐκ παραλλήλου κατὰ τὸ καθολικὸν σχέδιον. Ἡ ἐννοια τῆς αἰτίας φαίνεται ἡμῖν οὕτως ἐναργής, ὥστε ἀληθῶς οἱ ἀντίπαλοι ἡμῶν

ὅα ἦσαν ἄξιοι νὰ στερηθῶσιν ὑπὸ τῆς φύσεως, ἐπὶ τινὰ χρόνον μυῶνων τινῶν (οἷον τῶν συσπαστήρων) καὶ ἀναγκασθῶσιν οὕτως νὰ ὁμολογήσωσιν ὅτι καὶ τὰ ἐλάχιστα ὄργανα ἔχουσι σκοπὸν τινὰ νὰ ἐκπληρώσωσι.

Δὲν ἐπιθυμοῦμεν νὰ ἐπικυκλώσωμεν ἐν τῷ κεφαλαίῳ τούτῳ τὴν πρώτην ἐρώτησιν περὶ τῆς ἀρχῆς τῆς ζωῆς ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς σφαίρας, οὔτε περὶ τῆς διατηρήσεως καὶ τῆς προόδου αὐτῆς ὑπὸ τὴν δύναμιν προνοητικῶν νόμων. Ἐζητήσαμεν τὸ ζήτημα τοῦτο ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῷ περὶ τῆς Ἀρχῆς τῶν ὄντων, καὶ ἐπορίσθημεν τὸ ἀποσπαστικὸν συμπέρασμα ὅτι (ἰδ. σ. 254) ἡ ἐπὶ τῆς γῆς ζωὴ συγκροτεῖται ὑπὸ δυνάμεως, ἥτις εἶνε μία καὶ κεντρικὴ ἐν ἐκάστῳ τῶν ὄντων, διευθύνουσα τὴν ὕλην κατὰ τύπον, οὗ τινος τὸ ἄτομον πρέπει νὰ εἶνε ἡ φυσικὴ ἔκφρασις. Εἶδομεν ὅτι ὁ νόμος τῆς προόδου, ἐν ταῖς ἐνοργάνοις, ἀπὸ τοῦ φυτοῦ μέχρι τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, βεβαίως θεῖον νοῦν καὶ δεικνύει τὴν συνεχῆ παρουσίαν τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ φύσει, πολὺ ἀπέχων, τούναντίον, τοῦ νὰ ἀρνήται τὴν δημιουργὸν δύναμιν. Ἐν τῷ ἰδιαιτέρῳ ἡμῶν λόγῳ (Σχέδιον τῆς φύσεως—κατασκευὴ τῶν ζώϊκων ὄντων), παρέσχομεν ἀμεσωτέραν ἀποδείξιν τῆς νουεχοῦς ἐνεργείας, ἐν τῷ θαυμασίῳ ὁργανισμῷ τῶν ἐμφύχων σωμάτων, καθ' ὅσον ἡ μετὰ τοῦ αὐτῆς ἐνέργεια εἶνε ὡσάύτως ἀναγκαίᾳ ἐν τῇ περιπτώσει ἐν ἣ τὰ εἶδη δὲν ἤθελον διαδοχικῶς μεταμορφῶσθαι κατὰ τὴν ζωολογικὴν ἀνάγκαν (ὑπόθεσις, ἥτις πολὺ ἀπέχει τοῦ νὰ εἶνε ἀποδεκτὴ), καὶ ἐν τῇ περιπτώσει ἐν ἣ τὸ πρῶτον ζεῦγος ἐκάστου εἶδους

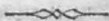
θὰ ἦτο τὸ προϊόν ἰδιαιτέρας δυνάμεως, ὅπερ δὲν ἐδόθη ἡμῖν νὰ ἐννοήσωμεν. Ἐχομεν λοιπὸν τὸ δικαίωμα νὰ περάνωμεν τὴν ἔριδα ταύτην τὴν περὶ προσαρμογῆς ἐκάστου εἶδους πρὸς τὸν ἰδιόζοντα ἐκάστῳ τρόπον διὰ τῆς ἀποφάνσεως, ὅτι καὶ ἂν ὑποθέσωμεν φυσικὴν τινα πρόοδον, ὀρμέφυτον, βραδεῖαν καὶ ἀνεπκίσθητον, πλαστικότητά τινα τοῦ ὀργανισμοῦ, ἀσυνείδητόν τινα ὑπακοὴν ἐκάστου εἶδους εἰς τὰς κρατούσας δυνάμεις, ἢ ὑλιστικὴ ὑπόθεσις οὐδὲν κέρδος ἐκ τούτου προσκτᾶται. Ἡ προσοικειώσεις αὕτη τῆς ἐνοργάνου ὕλης εἰς τὰ ἐξωτερικὰ αἵτια, θὰ ἀπεδείκνυε μόνον μεγίστην σοφίαν, ἔντε τῇ δικνοίᾳ καὶ τῇ ἐνεργείᾳ τοῦ Δημιουργοῦ.

Ἄν ὅπως ἔλεγον τοῦτο ἀνωτέρω, τὰ ὄντα ἦσαν ἐκ μαρμάρου καὶ σιδήρου, κριτικοὶ τινες ἠδύναντο βεβαίως νὰ μείνωσιν εὐχαριστημένοι. Ἀλλὰ τί θὰ προσέκυπτε; Πᾶσα μεταλλαγὴ κλίματος, θερμοκρασίας, ἀέρος, τροφῆς, θὰ ἦτο ἀπόφασις θανάτου, κατὰ τῶν ἀκμυπτῶν τούτων εἰδῶν. Ὁ κάλχυμος κμυπτεται ἀλλ' ἡ δοῦς ἐκσπᾶται πρόρριζος ὑπὸ τῆς καταιγίδος.

Ἀντὶ λοιπὸν νὰ βλέπωμεν ἀπουσίαν νοῦ καὶ σχεδίου ἐν τῇ θαυμασίᾳ ταύτῃ εὐκαμψίᾳ τοῦ ζωικοῦ ὀργανισμοῦ, ἐν τῇ ἀφθάρτῳ ταύτῃ δυνάμει τοῦ ἐκλέγειν τὸ συμφερώτερον καὶ ἐκ τῶν ἐναντιωτάτων περιστάσεων, τοῦ ὑπερνικᾶν τὰ προσκόμματα καὶ τοῦ ἀναπεταννύειν τὴν σημαίαν τῆς ζωῆς καὶ ἐπὶ τοῦ κρημνωδεστάτου καὶ ἀχρηστοτάτου ἐδάφους, ἀναγνωρίζομεν ἐν τῇ δυνάμει ταύτῃ τὸ τρανότατον τεκμήριον τῆς παντοδυνάμου ἀρχῆς, ἥτις, ἀπὸ τοῦ πρώτου αἰῶνος ηὐδόκησεν

ὥστε οἱ ἁρμονικῶς αἰωρούμενοι κόσμοι ἐν τῷ ἀπείρῳ χώρῳ, νὰ περιπτυχθῶσιν ὑπὸ τῶν θωπειῶν τῆς ζωῆς.

Ἡ δημιουργὸς καὶ ὀργανωτικὴ λοιπὸν δύναμις, ἣν καλοῦμεν Θεὸν διακρίνει ὁ πρῶτος καὶ αἰώνιος νόμος, ἡ ἐσωτάτη δύναμις καὶ ἡ παγκόσμιος, ἥτις συνιστᾷ τὴν ἐν τῷ κόσμῳ ἐνότητα τῆς ζωῆς. Πᾶσα δυσχέρεια αἴρεται, ἀντικαθισταμένης τῆς εἰκόνας τοῦ καθολικοῦ σχεδίου ἀπὸ τῆς ἀνθρωπίνης ἐννοίας τοῦ αἰτίου. Ὁργανὰ καὶ λειτουργίαι, ἄτομα καὶ εἶδη, φέρονται ὑπὸ τῆς αὐτῆς διευθύνσεως. Τὸ σύμπαν εἶνε ἡ ἀνάπτυξις τῆς αὐτῆς διανοίας, καὶ ἡ ἐνότης τοῦ τύπου εἶνε αἰσθητὴ ὑπὸ πάσης τᾶς ἰδιαιτέρας μορφᾶς τῆς γήινης ζωῆς. Πρὸς ποίαν διεύθυνσιν φέρει ἡμᾶς ὁ αἰώνιος νοῦς; Τοῦτο θέλομεν προσπαθῆσαι νὰ διίδωμεν τελευτῶντες τὴν μελέτην ταύτην τὴν περὶ τοῦ Τέλους τῶν ὄντων καὶ τῶν πραγμάτων.

Authorized licensed use limited to: 172.21.0.5.

Downloaded on 14/05/2024 06:14:44 UTC from Psifiako Apothetirio Dimosias
Restrictions apply.

II

ΣΧΕΔΙΟΝ ΤΗΣ ΦΥΣΕΩΣ ΟΡΜΕΜΦΥΤΟΝ ΚΑΙ ΝΟΗΝΟΣΥΝΗ

Περὶ τῶν νόμων τῶν διεπόντων τὴν διατήρησιν τῶν εἰδῶν—Εἶδι-
καὶ τινες ὁρμέμφυτοι δυνάμεις.—Τὸ ὁρμέμφυτον δὲν ἐξηγεῖται
διὰ τῆς ὑποθέσεως τῶν κληρονομικῶν ἔξων—Θεμελιώδεις δια-
φοραὶ μεταξὺ τῶν γεγονότων τοῦ ὁρμεμφύτου καὶ τῶν τοῦ λό-
γου—Περὶ σχεδίου ἐν τοῖς ἔργοις τῆς φύσεως—Καθολικὴ τάξις
καὶ παγκόσμιοι ἁρμονίαι—Ποῖον εἶνε τὸ καθολικὸν τέλος τοῦ κό-
σμου;—Μέγεθος τοῦ προβλήματος—'Ανεπαρκὲς τοῦ ἀνθρωπί-
νου λόγου.

Ἡ βραδεῖα καὶ βαθμιαία κατασκευὴ τῶν ζώϊκων
ὄντων, ὁ σχηματισμὸς τῶν διαρκῶν εἰδῶν, ἀποδεικνύει
μετὰ βεβαιότητος τὴν διηγετικὴν παρουσίαν τῆς δημιουργ-
γοῦ αἰτίας, καὶ εὐγλώττως κηρύσσει τὴν σοφίαν καὶ
τὸν νοῦν αὐτῆς. "Αν ἤδη καταλείποντες τὸν ὀργανι-
σμὸν τῶν ἀτόμων ὅπως μελετήσωμεν τὴν τῶν οἰκο-
γενειῶν, εἰσέλθωμεν εἰς τὰ μυστήρια τοῦ ὁρμεμφύτου,
θὰ ἀνκαλύψωμεν καὶ ἐνταῦθα τὸ σχέδιον τοῦ Δη-
μιουργοῦ διὰ λαμπρῶν χαρρακτῆρων γεγραμμένον.

Πολλὰ ἐγένοντο συζητήσεις περὶ τῆς ψυχῆς τοῦ

Authorized licensed use limited to: 172.21.0.5.

Downloaded on 14/05/2024 06:14:44 UTC from Psifiako Apothetirio Dimosias
Restrictions apply.

ζώου, ἀπὸ τοῦ Καρτεσίου καὶ Λεϊβνητίου· ἀπὸ δὲ τοῦ Réaumur ἐπεχείρησαν νὰ παρρησιάζωσιν ἀμέσως ἐν τῇ φύσει τὸν βίον καὶ τὰ ἥθη τῶν ζώων. Πρὸ πάντων ἐν τῇ ἀμέσῳ παρρησιάζει δύνανταί τις προσωπικῶς νὰ διδασχθῇ ἐπὶ τῆς πολυτίμου τυχύτης ιδιότητος τῆς δοθείσης εἰς τὰ ζωικὰ εἶδη, πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς διατηρήσεως αὐτῶν, καὶ ἄρκει νὰ ἀνέυρῃ τὰ συγκινητικὰ γνωρίσματα τοῦ παγκοσμίου τούτου νόμου, ὅπως κρίνῃ περὶ τῆς ἀξίως αὐτοῦ ὑπὸ τὴν ἔποψιν τοῦ σχεδίου τῆς δημιουργίας.

Εἶνε ἀναγκασίον πρὸ παντὸς νὰ διακρίνωμεν τὴν νοημοσύνην ἀπὸ τοῦ ὀρμεμφύτου. Τὰ ζῶα ἔχουσι συγχρόνως νοημοσύνην καὶ ὀρμεμφυτόν. Ταῦτα εἶνε δύο δυνάμεις λίαν διάφοροι. Ἐν τῇ πρώτῃ, διανοοῦνται, σκέπτονται, ἐννοοῦσιν, ἐκλέγουσιν, ἀποφασίζουσιν, ἐνθυμοῦνται, προσκτῶνται διὰ τῆς πείρας, ἀγαπῶσι, μισοῦσι, κρίνουσι κατὰ τρόπον ἀνάλογον πρὸς τὴν τοῦ ἀνθρώπου νοημοσύνην. Διὰ τῆς δευτέρας ἐνεργοῦσιν, ἀκολουθοῦντα ἐσωτερικὴν τινὰ ὥθησιν, χωρὶς νὰ μάθωσι, χωρὶς νὰ γνωρίζωσι, χωρὶς μάλιστα νὰ ἔχωσι συνείδεισιν τοῦ κινουντος αἰτίου, ἢ τοῦ ἀποτελέσματος τῶν πράξεων αὐτῶν. Παρρησιάζοματ' αὖτις εἶνε ἀναγκασίον ὅπως καλῶς ὀρίσθωσιν οἱ χαρακτηῖρες οὗτοι.

Ὁ Βυρρών ὁμιλεῖ ὡς ἐξῆς περὶ νέου τινὸς οὐραγοῦτάγκου, ὃν εἶχε παρρησιάζει· «Εἶδον, λέγει, τὸ ζῶον τοῦτο προσφέρειν τὴν χεῖρα ὅπως ὀδηγήσῃ τοὺς ἀνθρώπους, οἵτινες ἤρχοντο πρὸς ἐπίσκεψιν του, βαδίζον σοβαρῶς μετ' αὐτῶν καὶ ὡς νὰ ἀπετέλει μέρος τῆς συνοδείας· εἶδον αὐτὸ καθήμενον παρὰ τὴν τράπεζαν

ἀνοῖγον τὸ μᾶκτρον, καθαρῖζον τὰ χεῖλη, μετχειρίζομενον κοχλιάριον καὶ περώνιον ὅπως φάγη, ἐγγέον οἴκοθεν τὸ ποτὴν εἰς τὸ ποτήριον, προπίνον ὅτε προσεκαλεῖτο εἰς τοῦτο, λαμβάνον κυμβίον καὶ κομίζον τοῦτο ἐπὶ τῆς τραπέζης, ρίπτον σάκχαρι καὶ χέον τέιον ὅπερ ἄφινε νὰ ψυχρανθῇ ὅπως τὸ πῖν, καὶ πάντα ταῦτα ἄνευ ἄλλης τινὸς προτροπῆς ἢ τῶν σημείων καὶ τῶν λόγων τοῦ κυρίου του, καὶ πολλάκις ἄφ' ἑαυτοῦ. Οὐδένα ἐκακοποίη, ἐπλητίχζε μάλιστα μετ' εὐλαθείας, καὶ παρίστατο ζητοῦν τρόπον τινὰ θωπείας.» κτλ. Ὁ Κ. Φλουράνης προσθέτει ὅτι ὑπῆρχεν ἐν τῷ θηριοτροφείῳ οὐραγγουτάγκος ὁμοίως ἀξιοσημείωτος διὰ τὴν νοημοσύνην αὐτοῦ. Ἦτο ἡσυχώτατος, ἡγάπη ἐξαίρετως τὰς θωπείας, ἰδίᾳ τῶν μικρῶν παιδίων, ἔπαιζε μετ' αὐτῶν, ἐξῆτει νὰ μιμηθῇ πᾶν ὅ,τι ἔπραττον ἐνώπιόν του κτλ. Ἐγίνωσκε καλῶς νὰ λαμβάνῃ τὸ κλειδίον τοῦ δωματίου ἀπὸ τοῦ μέρους ἔνθα εἶχον θέσει αὐτὸ, νὰ τὸ ἐμβάλλῃ εἰς τὸ κλειθρον, νὰ ἀνοίγῃ τὴν θύραν. Ἐνίοτε ἔθετον τὸ κλειδίον ἐκεῖνο ἐπὶ τῆς ἐστίας, τότε ἀνερριχάτο ἐπ' αὐτῆς, βοηθούμενος ὑπὸ σχοινίου κρεμασμένου ἀπὸ τῆς ὀροφῆς, χρησιμεύοντος συνήθως εἰς τὸ νὰ λικνίζεται. Εἶχόν ποτε δέσει κόμβον εἰς τὸ σχοινίον ὅπως κατὰστήσωσι αὐτὸ βραχύτερον, ἐκεῖνος ἔλυσεν εὐθὺς τὸν κόμβον.

Ὅπως καὶ ὁ τοῦ Βυρσῶνος δὲν εἶχε τὸ ἀνυπόμονον, τὴν ἀνησυχίαν τῶν ἄλλων πιθήκων· τὸ ἦθος αὐτοῦ ἦτο σύννου, τὸ βᾶδισμά του σοβαρὸν, αἱ κινήσεις του μεμετροημέναι.

Authorized licensed use limited to: 172.21.0.5.

Downloaded on 14/05/2024 06:14:44 UTC from Psifiako Apothetirio Dimosias
 Restrictions apply.

Ὁ καθηγηγῆς ἤλθέ ποτε νὰ τὸν ἐπισκεφθῇ μετὰ τινος γέροντος ἐπιφανοῦς, λεπτοῦ καὶ ἐμβριθεστάτου ἐρευνητοῦ. Ἐνδυμασία ὀλίγον ἰδιόρρυθμος, βάδισμα βραδὺ καὶ ἀσθενές, σῶμα κυρτὸν, προσεῖλκυσαν εὐθὺς τὴν προσοχὴν τοῦ νέου ζώου. Ἀσμένως παρέσχεεν ἑαυτὸ εἰς πᾶσιν αἰτησίαις του, τὸν ὀφθαλμὸν ἔχον πάντοτε σταθερῶς προσηλωμένον ἐπὶ τὸ ἀντικείμενον τῆς περιεργείας του. Ἀνεχώρουν ἤδη, ὅτε ἐκεῖνυ ἐπλησίασε τὸν ἐπισκεφθέντα αὐτὸν γέροντα, ἔλαβε μετὰ γλυκύτητος καὶ τινος κακίας τὴν ῥάβδον, ἣν ἐκεῖνος ἐκράτει, καὶ προσποιούμενον ὅτι εἰρίδετο ἐπ' αὐτῆς, κύπτον, βραδύνον τὸ βάδισμα, ἔκχευε τὸν γῦρον τοῦ μέρους ἐν ᾧ εὐρίσκοντο, μιμούμενον τὴν στάσιν καὶ τὸ βάδισμα τοῦ γέροντος. Ἐπανεφέρειν ἔπειτα αὐτὸ τὸ ἴδιον τὴν ῥάβδον. Ἦτο εὐκόλον νὰ ἐννοήσῃ τις ὅτι καὶ τοῦτο ἐπίσης καλῶς ἐγίνωσκε νὰ παρατηρῇ.

Ὁ Φ. Κυβιέρος παρετήρησεν ὡσαύτως γεγονότα οὐχ ἥττον περίεργα. Ὁ νέος αὐτοῦ Οὐρκαγγουτάγκος ἤρεσκετο νὰ ἀναρριχᾶται ἐπὶ τὰ δένδρα καὶ νὰ κατακλίνεταί ἐκεῖ. Προσεποιήθησάν ποτε ὅτι ἀνέβαινον εἰς ἐν ἐκ τῶν δένδρων τούτων ὅπως συλλάβωσιν αὐτὸν, ἀλλ' εὐθὺς οὗτος ἤρχισε νὰ κινῇ τὸ δένδρον, ἐποίει δὲ τοῦτο ὁσάκις ἤθελον νὰ τὸν συλλάβωσιν ἐπὶ τοῦ δένδρου. «Ὅπως δ' ἦποτε λέγει ὁ Κυβιέρος, καὶ ἂν θεωρήσῃ τις τὴν πρᾶξιν ταύτην, δὲν θὰ εἶνε πάντοτε δυνατόν νὰ μὴ ἴδῃ ἐν αὐτῇ τὸ ἀποτέλεσμα συνδυασμοῦ ἐννοιῶν, καὶ νὰ μὴ ἀναγνωρίσῃ ἐν τῷ ζῳῷ τὴν δύναμιν τοῦ καθολικεύειν αὐτάς.» Ἀναμφιβόλως, ὁ οὐρκαγγουτάγκ-

κος ἔκρινεν ἐνταῦθα, ἐκ τῶν οἰκείων τὰ ἀλλότρια· πλέον ἢ ἄπαξ ἡ βιαία κίνησις τῶν σωματικῶν ἐφ' ὧν εὐρίσκατο κατέπληξεν αὐτόν, συνεπέρκανε λοιπὸν ἐκ τοῦ φόβου, ὃν αὐτὸς ἠσθάνθη, τὸν φόβον ὃν, ἡδύναντο νὰ αἰσθηνῶσιν οἱ ἄλλοι, ἢ, ἐν ἄλλαις λέξεσι, καὶ ὅπως λέγει ὁ Φ. Κυβιέρος «ἐκ μερικῆς τινος περιστάσεως, ἐσχημάτιζε γενικὸν κανόνα.»

Ὁ Κ. Φλουράνης φέρει παράδειγμα περίεργον χαρκτηρὸς νοημοσύνης παρατηρηθέντος εἰς τὸ θηριοτροφεῖον. Εἶχον ἐκεῖ πολλὰς ἄρκτους· λίαν πολλὰς. Ἀπεφάσισαν νὰ ἀπαιλαγωγῶσι δύο ἀπὸ τούτων καὶ ἐσκέφθησαν νὰ μεταχειρισθῶσι πρὸς τοῦτο πρῶτα οὗτον ὅς ἐφίππεον λοιπὸν σταγόναις τινὰς ἐκ τοῦ ὀξέος εἰς μικρὰ πλῆκκούντια. Ἐν τῇ θεᾷ τούτων αἱ ἄρκτοι ἔστησαν ἐπὶ τῶν ὀπισθίων ποδῶν καὶ ἤνοιγον τὸ στόμα· κατώρθωσαν τότε νὰ ρίψωσι εἰς τὰ κεκηνότα σόματα τινὰ τῶν πλῆκκούντιων, ἀλλ' ἐκεῖνα παρὰ τὴν ἀπερριψάντων ταῦτα καὶ ἤρχισαν νὰ φεύγωσι, καὶ ἡδύνατό τις νὰ πιστεύσῃ ὅτι δὲν ἤθελον νὰ ἐγγίσωσι αὐτὰ πλέον. Ἀλλ' ὅμως αἱ δύο ἄρκτοι ἔρριψαν διὰ τῶν ποδῶν τὰ πλῆκκούντια ἐν τῇ λεκάνῃ τοῦ ὀρύγματος, ἐκίνησαν αὐτὰ ἐν τῷ ὕδατι, ἔπειτα τὰ ὠσφράνθησαν μετὰ προσοχῆς, καὶ ἐφ' ὅσον τὸ δηλητήριον ἐξητιμίζετο, παρεσκευάζοντο νὰ τὰ φάγωσι. Οὕτω δὲ ἔφαγον πάντα τὰ πλῆκκούντια ἄνευ οὐδεμιᾶς βλάβης. Ἐπεδείξαντο πολὺ πνεῦμα ὥστε ἡ ἀπόφασις νὰ μὴ μεταβληθῇ· ἐδόθη ὅθεν αὐτοῖς χάρις.

Ὁ Πλούταρχος βεβαιοῖ ὅτι εἶδε κύνα ῥίπτοντα μι-

Authorized licensed use limited to: 172.21.0.5.

Downloaded on 14/05/2024 06:14:44 UTC from Psifiako Apothetirio Dimosias
Restrictions apply.

κρούς χάλικας ἐντὸς λαγήνου, ἥτις δὲν ἦτο πλήρης ἐλαίου· ἐξέπληττέ με λέγει, ὡς ἂν ἡδύνατο νὰ δώσῃ λόγον εἰς τὴν δίκαιοιάν του, ὅτι τὸ ἔλκιοιόνθ' ἀνυψου-
το ἐξ ἀνάγκης, ὅταν οἱ χάλικες, οἵτινες ἦσαν βα-
ρεῖς θὰ κατῆρχοντο εἰς τὸ βάθος τῆς λαγήνου καὶ τὸ
ἐλκιοιὸν ὅπερ ἦτο ἐλαφρότερον, ἤθελε παρὰχωρήσει αὐ-
τοῖς τὴν θέσιν.»

Ὁ Βυφφὼν ἔγραψε ὡραιοτάτους λόγους περὶ τῆς νο-
ημοσύνης τοῦ κυνὸς, ἀλλὰ καὶ οὗτος δὲν ἐνόησεν ὅλον
τὸ μέγεθος τῆς ἀξίως ταύτης. Ὑπάρχουσιν ἐν τῇ ἱστορίᾳ
τῆς φυλῆς τῶν κυνῶν, παραδείγματα νοημοσύνης, ἐπι-
τηδειότητος, κρίσεως, λογικῆς, καὶ παραδείγματα εὐ-
γνωμοσύνης, ἀγαθότητος, ἀξία νὰ παρατεθῶσιν ὡς
παράδειγμα εἰς ἱκανὸν μέρος τοῦ ἀνθρωπίνου γένους.

Ἡδύνατό τις νὰ γράψῃ τόμους ὀλοκλήρους ἐπὶ τῆς
νοημοσύνης τῶν ζώων, ἰδίᾳ τοῦ κυνὸς, χωρὶς ἢ ὑπό-
θεσις νὰ ἐξεντληθῇ. Ἄλλως δὲ, καὶ οἱ ἡμέτεροι ἀντί-
παλοι παραδέχονται τὰ γεγονότα ταῦτα μεθ' ἡμῶν.
Θὰ ἀναφέρωμεν μάλιστα παράδειγμα κινουὺν τὸ ἐν-
διαφέρον διαβουλίου χελιδόνων, μνημονευομένου ὑπὸ
τοῦ συγγραφέως τῆς *Δυνάμεως καὶ Ὑλῆς*. «Ζεῦχος
χελιδόνων, λέγει, ἤρχισε νὰ κτίζῃ τὴν φωλεάν του,
ἐπὶ τῆς στέγης οἰκίας τινός. Ἡμέραν τινὰ ἦλθε πλη-
θὺς ἄλλων χελιδόνων, καὶ μακρὰ ἔρις ἤρξατο μετὰξὺ
αὐτῶν καὶ τῶν κτητόρων τῆς φωλεᾶς. Πᾶσαι ἐν τῇ
σέγῃ τῆς οἰκίας καὶ οὐ μακρὰν τῆς ἡδὴ ἀρξαμένης φω-
λεᾶς ἐποιοῦν μεγάλας κραυγὰς καὶ ἐτιτύβιζον μὲ ἀ-
νεπιγμένον λάρυγγα. Ἀφοῦ τοιαύτη τις συζήτησις διήρ-

κεσεν ἐπὶ τινι χρόνον, καθ' ὃν τινες αὐτῶν ἀπεχωρίζοντο τῆς ἀγέλης ὅπως ἐπιθεωρῶσι τὴν φωλεάν, ἢ συνέλευσις διελύθη. Τὸ ἀποτέλεσμα ὑπῆρξεν, ὅτι τὸ ζεύγος ἐγκατέλιπε τὴν ἤδη κτιζομένην φωλεάν, καὶ ἤρχισε νὰ οἰκοδομῇ ἑτέραν εἰς μέρος κκλητέρον ἐκλεχθέν.»

Γεγονός ἐτι μᾶλλον ἀξιοσημείωτον ἀναφέρεται ἐσχάτως. Εἰς τὰ πέριξ ἀγροῦ τινος ἐν τῷ χωρίῳ τῆς Weddendorg, πλησίον τοῦ Magdebourg πελαργοί, μετὰ συζήτησιν ἰσχυράν, ἔκριναν πελαργόν τινι ὡς μοιχαλίδι. Ὁ ἀνὴρ αὐτῆς καὶ οἱ λοιποὶ πελαργοὶ ἐφόνευσαν αὐτὴν διὰ τῶν ῥαμφῶν των καὶ τὴν ἔρριψαν ἐξω τῆς φωλεᾶς.¹

¹ Ἐχομεν μέγα πλῆθος τεκμηρίων τῆς νοσημοσύνης τῶν ζῶων, ἀλλὰ δὲν θυνάμειθα νὰ ἐμμείνωμεν πλείονα χρόνον ἐν τούτῳ. Προσθέτομεν μόνον εἰς τὸ προηγούμενον παράδειγμα, ὅτι ἂν πρὶν τις νὰ πιστεύσῃ εἰς τὰς παρατηρήσεις ἀγγλων τινῶν ναυτικῶν, ἐνομαζομένων punters αἱ ἄγριοι νῆσσαι, ἔχουσι κοινοδοῦλια καὶ ψηφοφοροῦσι. Τὰ πτηνὰ ταῦτα, ὡς πάντα τὰ ζῶα, κέκτανται ἐκφράσει ἰδίᾳ πρὸς δῆλωσιν τῆς ἐαυτῶν χαρᾶς, τῆς λύπης, τῆς πείνης, τῆς ἀγάπης, τοῦ φόβου, τῆς ζηλοτυπίας κ.τ.λ. καὶ τινες τῶν ναυτικῶν τούτων πεπειραμένοι ἐννοοῦσι ταύτας, ὅταν ῥηθῶσι περὶ ἀναχωρήσεως, ἀναπαύσεως, κινδύνου, θυμοῦ κτλ. Οἱ φθόγγοι αὐτῶν μάλιστα ποικίλλονται κατὰ τὰ εἶδη. Πρὸ ἐκάστης προεινῆς ἀναχωρήσεως γίνεται συζήτησις θεωρηθεοστάτη καὶ ζωηροτάτη ἐπὶ δέκα ἕως εἰκοσι λεπτά, καὶ μετὰ τὴν γινομένην ταύτην συνδιαλέψιν προβαίνουν εἰς τὴν ἀναχώρησιν. Ἀναφέρουσιν ἔτι, ὅτι χθὲν τις, ἀσθενήσασα κατὰ τὸν ἐπωασμὸν, προσῆλθεν εἰς ἄλλην τινά, καὶ τῇ ὡμίλησε κατὰ τὸν ἐαυτῆς τρόπον κατόπιν τῆς συνδιαλέξεως. Ἡ δευτέρα ἀντικατέστησε τὴν πρώτην, ἥτις ἔμεινε πλησίον ἐκείνης καὶ ἀπέθανε μετὰ μίαν ὥραν. Κατὰ τὸν E. W. Gruner, ἡ ἀλώπηξ ἔχει τροπὰς καὶ τόνους φωνῆς πολὺ διαφόρους. Ὁ κύων ἐν τῇ χαρᾷ ὕλακτεῖ ἄλλως ἢ ὅτε θυμοῦται. Ἡ γλῶσσα

Authorized licensed use limited to: 172.21.0.5.

Downloaded on 14/05/2024 06:14:44 UTC from Psifiko Apothetirio Dimosias
Restrictions apply.

Ὁ Agussiz ἐκθειάζει ὑπὲρ πάντα ἄλλον τὰς νοητικὰς δυνάμεις τῶν ζώων. Ἀποδείξας τὰς δυσκολίας τὰς καθυπούσας ἔτι τοῦ νὰ γείνη ἀκριβής τις ἐπιστημονικὴ παραβολὴ μεταξὺ τῶν ὁρμεμφύτων καὶ τῶν ἐνεργειῶν τῶν ζώων καὶ τοῦ ἀνθρώπου, ἐπιφέρει τὰ ἑξῆς. «Ἡ ἀνάπτυξις τῶν πτεῶν ἐν τοῖς ζώοις εἶνε τοσοῦτον ἐκτενής, ὅσον καὶ ἐν τῷ ἀνθρωπίνῳ πνεύματι, καὶ θὰ εὐρεθῶ εἰς λίαν δυσχερῆ θέσιν νὰ ἀνεύρω τὰς ἐν τῇ φύσει αὐτῶν διαφορὰς, εἰ καὶ ὑπάρχουσιν πλεῖσται ἐν τοῖς βαθμοῖς τῶν ἐκδηλώσεων αὐτῶν καὶ τῷ τρόπῳ τῶν ἐκφράσεων των. Ἐτι δὲ, ἡ βχθμιαία πρόοδος τῶν ἡθικῶν λειτουργιῶν μεταξὺ τῶν ζώων καὶ τοῦ ἀνθρώπου, εἶνε οὕτως ἀδιόρατος, ὥστε θὰ παρίστα τις πρᾶγματι ἐπὶ τὸ ὑπερβολικώτερον τὴν διχοφάν, ἀρνούμενος ἐπὶ τῶν πρώτων αἰσθημὰ τι εὐθύνης καὶ συνειδήσεως. Ὑπάρχει ἄλλως εἰς τεκῦα καὶ εἰς τὰ ὅρια τῶν σχετικῶν αὐτῶν ἱκανοτήτων, ἀτομικὰ προσόντα ἐπίσης ὠρισμένα ὅσον καὶ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ. Πάντες οἱ ἐρρασταὶ τῶν ἵππων, πάντες οἱ φύλακες τῶν θηριοτροφείων, πάντες οἱ γαιοκτήμενοι ἢ ποιμένες, πάντων κινήσεων καὶ τῶν ἔχων τῶν ἐντόμων (μελισσῶν, μυρμηκῶν, σκαρφαλαίων κτλ.) διὰ τῶν κεραίων καὶ τῶν διαφορῶν κινήσεων τῶν πετερυγῶν κτλ. εἶνε, ὡς γνωστὸν, πλουσιωτάτη καὶ ποικιλωτάτη. Δὲν θὰ προχωρήσωμεν εἰς γαλλικὴν ταύτης μετάφρασιν ὡς ὁ Dupont de Nemours, ἀλλὰ δὲν δυνάμεθα νὰ ἀρνηθῶμεν ὅτι τὰ ζῶα ἀνακοινοῦσιν ἀλλήλοις τὰς ἐκτῶν ἐντυπώσεις.—Πλεονεκτοῦσιν μάλιστα ἡμῶν ὅτι ἐννοοῦσι τοὺς ἡμετέρους λόγους, ἐνῶ ἡμεῖς δὲν ἐννοοῦμεν τοὺς ἰδικούς των, καὶ ὅτι συνεννοοῦνται ὅπου δὴποτε συναντηθῶσι, ἐνῶ ὁ Γάλλος δὲν ἐννοεῖ τὸν Γερμανὸν καὶ τὸν Κινεζόν.

τες οἱ ἄνθρωποι τέλος οἱ ἔχοντες μεγίστην πεῖραν τῶν ἀγρίων θηρίων, τῶν τετιθασσυσμένων ἢ κατοικιδίων, βεβαιοῦσι τοῦτο. Ἐν τούτῳ ὑπάρχει μία τῶν ἰσχυροτάτων ἀποδείξεων ὑπὲρ τῆς ὑπάρξεως αὐλοῦ τινὸς ἀρχῆς ἐν ἅπασιν τοῖς ζώοις, ἀναλόγου πρὸς ἐκεῖνο οὗτινος τὸ ἔξοχον καὶ αἱ ἀνώτεροι δυνάμεις τάττουσι τὸν ἄνθρωπον ὑπεράνω τῶν ζώων. Αἱ πλεῖσται τῶν φιλοσοφικῶν ἀποδείξεων αἱ ὑπὲρ τῆς ἀθανασίας τοῦ ἀνθρώπου ἰσχύουσιν ἐπίσης καὶ περὶ τοῦ ἀφθάρτου τῆς ἀρχῆς τῆς ἐν τοῖς ἄλλοις ζώοις.¹»

Τίς θὰ διανοεῖτο σήμερον νὰ διαμφισβητήσῃ τὰ γεγονότα τῆς νοημοσύνης τῶν ζώων; Δειλὸν μόνον πνεῦμα ἐκ συστήματος φοβούμενον τὰ ἀποτελέσματα τῆς βεβαιότητός τινων τοιούτων δύναται νὰ ἀρνηθῇ τὴν ἐνέργειαν αὐτῶν. Ἐπιμένομεν νῦν βεβαιοῦντες τὴν ἀλήθειαν ταύτην, μέλλοντες κατόπιν νὰ ὁμιλήσωμεν ἐλευθερώτερον περὶ τοῦ ὁρμεμφύτου καὶ νὰ ἀντρεψώμεν τοὺς συλλογισμοὺς τῶν ἀντιδοξούντων ἰσχυριζομένων ὅτι ὁρμεμφυτον δὲν ὑπάρχει.

Ὑπάρχει βεβαιῶς μεγίστη διαφορὰ μεταξὺ τῶν πράξεων τοῦ ὁρμεμφύτου καὶ τῶν διὰ τοῦ λόγου. Οὐχὶ διότι εἰ δύο χαρακτῆρες οὗτοι τῶν ζώικων δυνάμεων εἶνε μεμονωμένοι (οὐδὲν ὑπάρχει μεμονωμένον ἐν τῇ φύσει) ἀλλὰ δὲν κεῖνται ἐπὶ τῆς αὐτῆς βαθμίδος, οὐδὲ δύνανται νὰ συγχωνευθῶσι. Δὲν ὀρείλομεν νὰ διατρίψωμεν ἐπὶ πλέον ἐνταῦθα εἰς τὰ γεγονότα τῆς νοητικῆς

¹ Contributions to the natural History of the United of North America, vol. 4, 1ère partie.

τάξεως. Ἀλλὰ σκοποῦμεν νὰ παρὰβάλωμεν χάριν αὐτῶν γεγονότα ἀνήκοντα εἰς τὴν χώραν τοῦ ὁρμεμφύτου. ἅτινα ἀνακκλύπτουσι τὴν ὑπαρξίν παγκοσμίῳ προνοίας, ἐφορώσης ἐπὶ τὴν δικτῆρησιν τῆς καθολικῆς ζωῆς μὴ ἐρμηνευόμενα κατ' οὐδένα λόγον διὰ τῆς διδασκαλίας, τῆς σκέψεως, ἢ τῆς κρίσεως τῶν ζώων ἐν οἷς ταῦτα παρατηροῦνται.

Σημαίνουσι διὰ τοῦ ὀνόματος τοῦ ὁρμεμφύτου τὸ σύνολον τῶν διευθύνσεων, αἵτινες κινοῦσι τὰ ζῶα κατὰ σταθεράν τινα ἀνάγκην. Τὸ ὁρμέμφυτον εἶνε ἐγγενές, ἐνεργεῖ ἄνευ διδασκαλίας, ἄνευ πείρας, μένει ἀναλλοίωτον, οὐδεμιᾷ προόδῳ ἐπιδεκτικόν. Εἶνε καθ' ὅλα ἐναντίον τῆς νοημοσύνης. Τὰ φαινόμενα τοῦ ὁρμεμφύτου εἶνε τοσοῦτω μᾶλλον ἀξιοθύμαστα ὅσῳ φαίνονται ἀνεξάρτητα ὅλως τῆς θελήσεως. «Δὲν δύναται τις νὰ σχηματίσῃ σαφῇ ἔννοιαν τοῦ ὁρμεμφύτου, ἔλεγεν ὁ Γεώργιος Κυβιέρος, ἢ παρὰδεχόμενος ὅτι τὰ ζῶα ὑπακούουσιν εἰς εἰκόνας ἢ ἔμφυτα αἰσθήματα σταθερά, ἅτινα κινοῦσιν αὐτὰ εἰς τὸ νὰ ἐνεργῶσι, ὅπως ἤθελον κάμει τοῦτο αἰσθήματα ἐκ τύχης προερχόμενα. Εἶνε εἰδός τι ὀνείρου ἢ ὀπτασίας, ἥτις κατὰδιώκει αὐτὰ διηνεκῶς, καὶ εἰς πάντα τὰ ἀναφερόμενα εἰς τὸ ὁρμέμφυτον δύναται τις νὰ θεωρήσῃ τὰ ζῶα ὡς εἰδη ὑποβητικὰ.»

Ὁ Φριδερίκος Κυβιέρος ἀφιέρωσε μέρος τῆς ζωῆς αὐτοῦ εἰς τὸ νὰ ἀνακκλύψῃ τὰ ὅρια τὰ διαχωρίζοντα τὸ ὁρμέμφυτον ἀπὸ τῆς νοημοσύνης. Δύναται τις νὰ εἴπῃ, γὰρ νὰ ὑπάρχῃ τι τὸ παρὰδοξον, ὅτι δὲν ὑπάρ-

χουσιν ὅρια ἐν τῇ φύσει. Ἀλλὰ δὲν πρόκειται ὁ λόγος ἐνταῦθα περὶ μετκρυσικῆς. Ἄς ἐξακολουθήσωμεν λοιπὸν νὰ ἀκούωμεν ὅ,τι ὁ Κ. Φλουράνης λέγει ἐπὶ τῆς περὶ αὐτῆς τοῦ φιλοπονωτάτου φυσιοδίφου.¹

Ὁ κάστωρ εἶνε θηλαστικόν, τῆς τάξεως τῶν τρωκτικῶν, δηλαδὴ τῆς τάξεως τῆς ἥττον νοήμονος, ἀλλ' ἔχει οὕτω θαυμασίον ὀρμέφυτον, ὥστε κατασκευάζει καλύβην, κτίζει αὐτὴν ἐν τῷ ὕδατι, ἐγείρει προχώματα, περιβάλλει φραγμοὺς, πάντα δὲ ταῦτα μετὰ τοσαύτης τεχνικῆς δεξιότητος, ἥτις θὰ προῦποθέτῃ ἀληθῶς μεγάλην νοημοσύνην ἐν τῷ ζῳῷ τούτῳ, ἢ ἡ τέχνη αὕτη ἔκειτο ἐν τῇ νοημοσύνῃ.

Τὸ οὐσιῶδες λοιπὸν ἦτο νὰ ἀποδειχθῇ ὅτι δὲν ἐξαργατᾶται οὐδαμῶς ἀπ' αὐτῆς· τοῦτο ἔπραξεν ὁ Φ. Κυβιέρος. Ἐλαβε κάστορας νεωτάτους, καὶ οἱ κάστορες οὗτοι ἀνταρπρέντες μακρὰν τῶν γονέων αὐτῶν καὶ ἐπομένως οὐδὲν διδασκόμενοι, οἱ ἀπομεμακρυσμένοι οὗτοι κάστορες, οἱ κάστορες οὗτοι, οὓς ἐνέκλεισεν ἐντὸς κλωβοῦ, ὅπως μὴ λάθωσι τὴν ἀνάγκην νὰ κτίσωσιν, οἱ κάστορες οὗτοι ἔκτισαν, ἐλκυνόμενοι ὑπὸ μηχανικῆς καὶ τυφλῆς τινος δυνάμεως, ἐν ἐνὶ λόγῳ, ὑπὸ τοῦ ὀρμεμφύτου.

Τελειοτάτη ἀπόστασις διαχωρίζει τὸ ὀρμέφυτον ἀπὸ τῆς νοημοσύνης. Τὸ πᾶν ἐν τῷ ὀρμεμφύτῳ εἶνε τυφλόν, ἀναγκαῖον, ἀναλλοίωτον. Ἐν δὲ τῇ νοημοσύνῃ τὸ πᾶν ὑψηλόν, τυχαῖον, μεταβλητόν. Ὁ κάστωρ ὁ κατασκευάζων καλύβην, τὸ πτηνὸν τὸ κτίζον

¹ De l'instinct et de l'intelligence des animaux.

Authorized licensed use limited to: 172.21.0.5.

Downloaded on 14/05/2024 06:14:44 UTC from Psifiako Apothetirio Dimosias Is
Restrictions apply.

φωλεῖν ἐνεργοῦσιν ὑπὸ τοῦ ὀρμεμφύτου κινούμενα. Ὁ κύων, ὁ ἵππος, οἱ μηχανήοντες καὶ αὐτὴν τὴν σημάσιον τῶν ἡμετέρων λέξεων, καὶ οἱ ὑπακούοντες εἰς ἡμᾶς ἐνεργοῦσιν ὑπὸ νοημοσύνης.

Πᾶν ἐν τῷ ὀρμεμφύτῳ εἶνε ἐγγενές, ὁ κῆστωρ κτίζει ἄνευ διδασκαλίας. Πᾶν εἶνε ἀναγκασίον· ὁ κῆστωρ κτίζων τὸ σκῆνωμά του ἄγεται ὑπὸ σταθεράς καὶ ἀκτασχέτου δυνάμεως.

Πᾶν ἐν τῇ νοημοσύνῃ ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς πείρας καὶ τῆς μαθήσεως· ὁ κύων ὑπακούει διότι ἔμαθε τοῦτο. Πᾶν εἶνε ἐλευθρον, ὁ κύων ὑπακούει, διότι θέλει.

Τέλος, πᾶν ἐν τῷ ὀρμεμφύτῳ εἶνε μερικόν· ἡ οὕτως ἀξιοχάμικτος αὐτὴ τέχνη, ἣν ὁ κῆστωρ μεταχειρίζεται ὅπως κτίσῃ τὴν καλύβην του, δὲν δύναται νὰ τὴν μεταχειρισθῇ εἰμὴ μόνον ὅπως κτίσῃ αὐτήν· καὶ πᾶν ἐν τῇ νοημοσύνῃ εἶνε καθολικόν· διότι τὴν αὐτὴν εὐστροφίαν τῆς προσοχῆς καὶ τῆς ἀντιλήψεως, ἣν ὁ κύων μεταχειρίζεται ὅπως ὑπακούῃ, δύναται νὰ μεταχειρισθῇ ὅπως ποιήσῃ καὶ πᾶν ἄλλο ἔργον.

Ἡ διασάφησις αὐτῆς ἡτο ἀναγκαία, διαφέρει ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς φύσεως νὰ ἀποδίδῃ τις ἐκάστῳ τὸ προσήκον αὐτῇ, καὶ ἀκριβῶς πᾶν τὸ ἀνῆκον αὐτῇ, ἄνευ συστηματικοῦ κολασμοῦ, μετὰ ἐλευθέρως ἐξετάσεως. Ὁ Καρτέσιος καὶ ὁ Βυφφὼν (οὗτος ἀντιφάσκει ἐνίοτε) ἀρνοῦνται τοῖς ζώοις πᾶσαν νοημοσύνην, Ὁ Condillac καὶ ὁ G. Leroy, τούναντίον ἀποδίδουσιν αὐτοῖς καὶ τὰς ὑψηλοτάτας διανοητικὰς ἐργασίας. Διπλὴ πλάνη.

Τὰ ζῶα δὲν εἶνε οὔτε οὐτὰ οὐτε ἄνθρωποι.

Υπάρχει καὶ τὸ ὁρμέμφυτον καὶ ἡ νοημοσύνη· ὁ Weinland ἔχει λοιπὸν ἄδικον ἰσχυρίζομενος ὅτι ὅπερ νοοῦσι διὰ τῆς λέξεως ταύτης δὲν εἶνε «ἡ ὀκνηρία τις τοῦ πνεύματος, ὅπως ἀπαλλάξῃ ἡμᾶς τῶν κόπων, οὓς ἀπαιτεῖ πολύμοχθος μελέτη τῆς ψυχῆς τῶν ζώων.» καὶ ὁ Sachs προσθέτων «ὅτι δὲν ὑπάρχει ἀνάγκη ἄμεσος προερχομένη ἐκ τοῦ νοητικοῦ ὁργανισμοῦ, οὔτε τυφλὴ καὶ ἀυθίχετος κλίσις κινουσα τὰ ζῶα.» Δὲν διστάζομεν νὰ ὁμολογήσωμεν, ὅτι τὸ ζήτημα τοῦτο ὅπως καὶ πάντα τὰ μεγάλα προβλήματα τῆς φύσεως, εἶνε δύσκολον νὰ λυθῇ, καὶ νομίζομεν ὅτι πολλάκις, ὅπως καὶ ἀλλαχοῦ οὕτω καὶ ἐνταῦθα, ὁ ἄνθρωπος λαμβάνει ἀντὶ ἐννοιῶν λέξεις. Ὅταν δὲν ἐννοήσῃ τις γεγονὸς νοημοσύνης παρκτηρούμενον ἐν ζῳῳ τινί, εἶνε εὐκολον νὰ ἐξέλθῃ τῆς στενοχωρίας, ρίπτων εἰς τὸ γεγονὸς τοῦτο, τὴν λέξιν ὁρμέμφυτον ὡς κάλυμμα ἐπὶ πρᾶγμα ὅπερ δὲν θέλει νὰ ἐξετάσῃ. Ἀλλ' ἐκτὸς τοῦ ἀπατηλοῦ τούτου τρόπου, μένουσιν ἀναμφιβόλως γεγονότα, ἅτινα δὲν εἶνε τὸ ἀποτέλεσμα τῆς σκέψεως οὔτε τῆς κρίσεως. Μάτην ὁ K. Darwin βεβαίως μετὰ τοῦ Lamarck ὅτι τὸ ὁρμέμφυτον εἶνε διαδοχικὴ συνήθεια, ἡ ἐξήγησις αὕτη δὲν μεταφέρει τὸ ὁρμέμφυτον εἰς τὴν χώραν τῆς νοημοσύνης, καὶ ἀκόμη ὀλιγώτερον εἰς τὴν χώραν τοῦ καθαρῶ ὕλισμου. Ἀλλ' ἐπίσης, δὲν ἀπεδείχθη πῶς τὸ ὁρμέμφυτον εἶνε συνήθεια κληρονομικὴ. Ἰδοὺ χρυσόκλιδες ζῶσαι ἐν τῷ βασιλείῳ τοῦ ἀέρος. Φθίσασαι ἐν τῇ τρίτῃ φάσει τῆς ἀξιοθαυμάστου αὐτῶν ὑπάρξεως ἀνοίγονται εἰς τὸν ἀσπασμὸν τοῦ φωτός, καὶ

τὰς ἀκτῖνας τοῦ ἔρωτος. Παρευθὺς καταθέτουσι εἰς ὁμοκέντρους κύκλους μικρὰ λευκὰ ὡς ἐπὶ τοῦ κάρφους τοῦ χόρτου ἢ ἐπὶ τῶν φύλλων. Τὰ ὡς ταῦτα δὲν θὰ ἐπωασθῶσιν ἢ κατὰ τὴν ἐπερχομένην ἀνοιξιν, καὶ θὰ δώσωσι γένεσιν εἰς μικρὰς κάμπας, ὅτε, ἀπὸ πολλῶν πρωῒων αἱ χρυσαλλίδες θὰ κοιμῶνται ἐν τῇ κόνει τοῦ θανάτου. Ποία φωνὴ ἐδίδαξεν τὰς χρυσαλλίδας ταῦτας ὅτι αἱ μέλλουσιν κάμπαι θὰ εὐρωπιν ἐξερχόμεναι τοῦ ὡοῦ αὐτῶν τοιαύτην ἢ τοιαύτην τροφήν; Τίς δεικνύει αὐταῖς τὰ χόρτα ἢ τὰ φύλλα ἐφ' ἃ ὀφείλουσι νὰ ἀποθέσωσι τὰ ὡά των; Οἱ γονεῖς αὐτῶν; Ἀλλὰ δὲν ἐγνώρισαν τοιούτους. Ἡ μνήμη των; Ἀλλὰ τίς μνήμη; ἔζησαν τρεῖς ὑπάρξεις ἀπὸ τῆς ἀπωτάτω ἐκείνης ἐποχῆς, καὶ ἀντικατέστησαν τὰς κατωτέρας τροφὰς δι' ἐκλεκτοτέρων ἐκ τῶν εὐωδῶν καλύκων. Ἀλλ' ἰδοὺ ἄλλα εἶδη ἐντονώτερον διακυμαζόμενα κατὰ τῶν ἀνθρωπίνων ἐξηγήσεων. Οἱ νεκροφόροι (ὄνομα πένθιμον!) ἀποθνήσκουσιν εὐθὺς μετὰ τὴν ὠτοκίαν, καὶ αἱ γενεαὶ δὲν γινώσκουσιν οὐδέποτε ἀλλήλας. Οὐδὲν ὃν τοῦ εἶδους τούτου εἶδε τὴν ἐχυτοῦ μητέρα, οὐδὲ θὰ εἶδῃ τὰ τέκνα του. Ἀλλ' ἐν τούτοις αἱ μητέρες, λαμβάνουσι πολλὴν πρόνοιαν ὅπως θέσωσι πτώματα πλησίον τῶν ὡῶν αὐτῶν, ἵνα τὰ νεογνὰ εὐρωσι τροφήν εὐθὺς ἅμα γεννηθέντα. Ἐκ τίνος βιβλίου οἱ νεκροφόροι ἔμαθον ὅτι τὰ ὡά αὐτῶν περιέκλειον σπόρον ἐντόμων ὁμοίων ἐχυτοῖς; Ὑπάρχουσι ἄλλα εἶδη, ὧν ἡ τροφή εἶνε οὐσιωδῶς ὅλως ἀντίθετος μετὰ τῶν σχαδόνων καὶ τῶν ἀναζώντων. Ἐν ταῖς πομπί-

λοις, αἱ μητέρες εἶνε χορτοφάγοι, τὰ δὲ τέκνα κρεω-
 βόρα. Τίττουςκι τὰ ὡς αὐτῶν ἐπὶ τῶν πτωμάτων εἶνε
 εἰς ἄμεινον ἀντίθεσιν πρὸς τὰς συνηθείας αὐτῶν. Ἐν-
 ταῦθα δὲν δύνανται τις νὰ ἀποδεχθῇ, οὔτε τὸ τυχαῖον,
 οὔτε τὴν βραδέως κτηθεῖσαν συνήθειαν. Εἶδος, ὅπερ
 δὲν θὰ ἐφέρετο ἀκριβῶς κατὰ τοῦτον τὸν νόμον, δὲν
 θὰ ἠδύνετο νὰ δικτηρηθῇ, διότι οἱ γόνοι αὐτῶν θὰ
 ἀπέθνησκον τῆς πείνης ἐρχόμενοι εἰς τὸν κόσμον. Δυ-
 νάμεθα νὰ προσθέσωμεν εἰς τὰ ἔντομα ταῦτα καὶ τοὺς
 σφηκας ὧν αἱ σχιδόνας εἶνε σκαρδαῖοι. Ἡ δὲ φωλεὰ
 αὐτῶν πρέπει νὰ εἶνε ἐροδιασμένη μετὰ νοποῦ κρέα-
 τος. Ὅπως πληρώσῃ τὸν ὅρον τοῦτον τὸ θῆλυ, ὅπερ
 μέλλει νὰ γείνη μήτηρ, ἰχνηλατεῖ κατ'ἀλληλον τρο-
 φὴν, ἀλλὰ δὲν φρονεῖ τὸ θῆμα αὐτῆς, ἀρκεῖται μό-
 νον νὰ κατὰστήσῃ αὐτὸ παρὰλυτον ἀνιήτως· ἔπειτα
 ἐπισωρεύει ὑπεράνω ἐκάστου τῶν ὧν ἀριθμὸν τινὰ
 τῶν ἀσθενῶν τούτων, τῶν ἀνικάνων πρὸς ἄμυναν κατὰ
 τῶν προσβολῶν τῆς σχιδόνας, ἥτις μέλλει νὰ τραφῇ ἐξ
 αὐτῶν, ἀλλ' ἱκανῶς ζώντων ὥστε τὸ σῶμα αὐτῶν νὰ
 μὴ ὑπείχῃ εἰς φθοράν, καὶ ἐν τισιν οἰκογενεαῖς, φρον-
 τίζει ἀκόμη νὰ προσθέσῃ τροφὴν χρησιμεύουσαν εἰς
 τὴν λείαν τῆς βορᾶς αὐτῆς, μέχρι τῆς γεννήσεως τῆς
 σχιδόνας.

Τὰ στοιχεῖα τοῦ ἡμετέρου λόγου εἶνε τοσαῦτα, ὥστε
 εἶνε ἀδύνατον νὰ συνελθῇ τις πάντα. Δὲν δυνάμεθα
 ἢ παρὰδεῖγματ' αἰνὰ μόνον νὰ ἀναφέρωμεν τοῦ ὁρ-
 μεμύτου καὶ νὰ καλέσωμεν τοὺς ἀναγνώσττας ἡμῶν
 νὰ διέλθωσι διὰ τοῦ γράμματος εἰς τὸ πνεῦμα. Με-

ταῦτ' ὅτων παλαιωμάτων τούτων, ἀεὶ ὁμιλήσωμεν ἐπὶ περὶ τῆς μέλισσας τῆς καλουμένης σπητὸς ἢ ξυλοκόπης, περὶ ἧς ὁ Milne Edwards ἔκαμιν ἐσχάτως λόγον¹ εἰς τοὺς ἀκροατοὺς τῶν ἐπιστημονικῶν ἐσπερίδων τῆς Σορβώννης. Ἡ μέλισσα αὕτη, ἣν βλέπει τις ἱπταμένην κατὰ τὴν ἀνοιξιν, ἥτις ζῇ μόνη καὶ ἀποθνήσκει σχεδὸν ἀμέσως μετὰ τὴν ὥστοκίαν, οὐδέποτε εἶδε τοὺς γονεῖς αὐτῆς, καὶ δὲν θὰ ζήσῃ ἐπὶ τοσοῦτον ὥστε νὰ ἰδῇ τὰς μικρὰς αὐτῆς σκοληκομόρφους σχιδόνας ἐσπερημένας ποδῶν, ἀνιχνύουσας οὐ μόνον εἰς τὸ νὰ ὑπερσπίσωσιν ἐκυτὰς, ἀλλὰ μάλιστα καὶ εἰς τὸ νὰ ζήτησῃσι τὴν τροφήν. Ἀλλ' ὅμως ὀφείλουσι νὰ ζήσωσιν ἐν σιγῇ σχεδὸν ἐπὶ ἓν ἔτος καὶ ἐντὸς καλῶς κεκλεισμένης κατοικίας, οὐ ἄνευ τοῦ εἶδος θὰ ἐξέλπει.

Πῶς νὰ φαντασθῇ τις ὅτι ἡ νέκ μήτηρ, πρὶν γεννήσῃ τὸ πρῶτον αὐτῆς ὄν, ἠδυνήθη νὰ μαντεύσῃ ποῖα θὰ ἦσαν αἱ ἀνάγκαι τῆς μελλούσης οικογενείας, καὶ τί ὥρειλε νὰ πράξῃ ὅπως ἐκασφαλίσῃ τὴν εὐημερίαν αὐτῆς; Καὶ ἂν ἀκόμη μετεῖχεν ἀνθρωπίνης νοσημοσύνης οὐδὲ τότε θὰ ἠδύνετο νὰ γινώσκῃ τι ἐξ ὅλων τούτων, διότι πᾶν συμπέρασμα προϋποθέτει πρότασιν. Τὸ ἔντρονον τοῦτο οὐδὲν ἠδυνήθη νὰ μάθῃ, καὶ ὅμως προετοιμάζει τὰ πάντα, ἐνεργεῖ ἀνευδισταχυμοῦ, ὡς εἰ τὸ μέλλον εἶχεν ἀνοιχθῇ εἰς τὰ βλέμματά του, ὡς εἰ πραγματικὴ φρόνησις ἐχρησήμευσεν αὐτῷ ὡς ὁδηγός. Μόλις αἱ πτέρυγες αὐτοῦ ἐκταθῶσιν, εὐθὺς ἡ ξυλοκόπος μέλισσα ἀρχεται τοῦ ἔργου ὅπως κατὰ

¹ 9. Décembre 1864,

σκευάσῃ τὴν κατοικίαν τῶν τέκνων αὐτῆς. Διὰ τοῦ
ρύγγου ὀρύσσει κορυμνίον ξύλου ἐκτεθειμένον εἰς τὸν
ἥλιον, κοιλκίνει μεγάλην τινὰ στοάν, ἔπειτα ἀπέρ-
χεται μικρὸν, ζητοῦσα ἐπὶ τῶν ἀνθέων κόνιν καὶ
σκυχαριῶδεις χυμούς, ἅτινα ἐναποθέτει ἐπὶ τοῦ βύθου
τῆς στοᾶς. Τὰυτὰ εἶνε ἡ τροφή τοῦ πρωτοτόκου αὐ-
τῆς, ἡ μέλλουσα νὰ ἀρκέσῃ αὐτῇ ἀκριβῶς ὥστε κα-
λῶς νὰ ζήσῃ μέχρι τῆς ἐλευτομένης ἀνοιξέως.

Εὐθύς ἄφου ἡ ἀποθήκη προετοιμασθῇ, ἐναποθέτει
ἐκεῖ ὦν, καὶ συνάγουσα τὰ κατὰ γῆς προϊόνεματὰ
τοῦ ξύλου τὰ φρονίμως ὑπ' αὐτῆς κατὰ μέρος τεθει-
μένα, σχηματίζει εἶδος τι κονιάματος ὅπως τειχίσῃ
τὸ λίχνον, οὕτως ὥστε ἡ στέγη τοῦ πρώτου τούτου
κελλίου, ἀποβάνει τὸ ἔδαφος τῆς δευτέρας ἀποθήκης
τῶν τροφίμων, λίχνου τῆς σχαδόνος τῆς γεννηθησο-
μένης ἐξ ἄλλου ὡοῦ. Οἰκοδομεῖ οὕτω κατοικίαν ἐκ
πολλῶν ὀροφῶν, ἐν ἐκάστῃ θελόμεν τῆς ὁποίας κα-
τοικεῖ ὦν ὅστις θὰ χρησιμεύσῃ βραχυτέρον εἰς τὴν
σχαδόναν, ἥτις θὰ ἐξέλθῃ ἐκ τοῦ ὡοῦ τούτου.

Πρέπει τις νὰ ἀπορήσῃ, πρὸς τὴν εἰρήναι ὁ Milne Edwards,
ὅτι ἀπέναντι γεγονότων οὕτως ἀξιοσημειώτων καὶ πό-
λυκρίθμων, δύνανται νὰ εὐρεθῶσιν «ἄνθρωποι, οἵτινες
ἔρχονται νὰ εἰπῶσιν ὅτι πάντα τὰ θύματα τῆς φύ-
σεως, δὲν εἶνε ἀλλ' ἡ προϊὼν τῆς τύχης, ἡ μέλειστα
ἀποτελέσματα τῶν καθολικῶν ιδιοτήτων τῆς ὕλης, τῆς
φύσεως ἐκείνης, ἥτις σχηματίζει τὴν ὑπόστασιν τῶν
ξύλων ἢ τὴν ὑπόστασιν τοῦ λίθου· ὅτι τὸ ὁρμέφυτον
τῆς μελίτης, ὅπως καὶ τὰ ὑψηλότερα διανοήματα τῆς

Authorized licensed use limited to: 172.21.0.5.

Downloaded on 14/05/2024 06:14:44 UTC from Psifiako Apothetirio Dimosias Ist
Restrictions apply.

μεγκλοφυίς τοῦ ἀνθρώπου, δὲν εἶνε ἀλλ' ἢ τὸ ἀποτέλεσμα τῆς κινήσεως τῶν φυσικῶν τούτων, ἢ χημικῶν δυνάμεων, τῶν ὀρίζουσιν τὴν χρυστάλλωσιν τοῦ ὕδατος, τὴν καῦσιν τοῦ ἀνθρακος, ἢ τὴν πτώσιν τῶν σωματίων. Αἱ μάταιαι αὗται ὑποθέσεις ἢ μάλλον αἱ ἐκτροπαὶ αὗται τοῦ πνεύματος αἷς ἀποδίδουσιν ἐνίοτε τὸ ὄνομα τῆς θετικῆς ἐπιστήμης, ἀποκρούονται ὑπὸ τῆς ἀληθοῦς ἐπιστήμης. Ὁ φυσιοδίφης δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ τὸ πιστεύσῃ. Ὅσον ὀλίγον καὶ ἂν εἰσδύῃ τις εἰς τι τῶν σκοτεινῶν τούτων ἀνυχωρητηρίων ἐνθα κρύπτεται τὸ ἀσθενὲς ἔντομον, ὅμως ἀκούει καθαρῶς τὴν φωνὴν τῆς Θεῆς Προνοίας, ὑπαγορευούσης εἰς τὰ ἔκυτῆς τέκνα τοὺς κανόνες τῆς καθημερινῆς αὐτῶν ζωῆς. »

Ἦν πάτῃ τῇ δημοκρατίᾳ τοῦ βίου, θὰ προσθέσωμεν, ἡ χεὶρ τοῦ Δημιουργοῦ σοφοῦ καὶ προνοοῦντος ἀποκαλύπτεται εἰς τοὺς ὀφθαλμούς, οἵτινες βλέπουσιν καθαρῶς, καὶ ὅταν ἡ ἀμφιβολία ἔρχεται νὰ ταράξῃ τὸ πνεῦμα ἡμῶν, οὐδὲν καλλίτερον θὰ ἠδυνάμεθα νὰ πράξωμεν ἢ νὰ μελετῶμεν προσεκτικῶς τὴν φύσιν· διότι, εἰς τοὺς ἀνθρώπους, οἵτινες ἐν ἑαυτοῖς φέρουσι τὸ αἶσθημα τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ ἀληθοῦς, τὸ λαμπρὸν τῆς δημιουργίας θέημα θὰ ἐξαρανίσῃ ἀμέσως τὰ νέρη καὶ θὰ ἐκναφέρῃ τὸ φῶς.

Ἐνῷ γράφω τοὺς στίχους τούτους (ἐν μικρῷ τινὶ δάσει, οὗτινος τὰ πτηνὰ μὲ γνωρίζουσιν), ἔχω ἐνώπιόν μου φωλεὰν ἀηδόνων. Τέσσαρες νεοσσοί, γυμνοὶ καὶ ῥιγῶντες, εὐρίσκονται ἐν αὐτῇ συνωθούμενοι πρὸς ἀλλήλους τοσοῦτον ὥστε μόλις διακρίνει τις τὰς μεγάλας

αὐτῶν κεφαλὰς καὶ τοὺς ἔτι μείζοντας μέλανας ὀρθαλ-
μοὺς. Ἐπαύσθησαν προχθές καὶ χθές, οὐδὲν βλέπουσιν,
καὶ ἀγνοοῦσιν ἀκόμη ἂν ὑπάρχωσι δένδρα καὶ φῶς. Θὰ
ἀπώλλυντο παρὰ χρῆμα, ἐγκαταλιμπανόμενοι. Ἀλλ' ἡ
καρδία τῶν νέων αὐτῶν γονέων πάλλῃ ὑπὲρ αὐτῶν,
μετ' ἀληθοῦς μητρικῆς στοργῆς, εἶνε αὐτοῦ ἀμφοτέ-
ροι ὅτε ὁ πατήρ καὶ ἡ μήτηρ ὄρθιοι ἐπὶ τὴν ἄκραν τῆς
καλιᾶς, ἐγγύτατα ἀλλήλων, φέροντες τὸ ῥάμφος πρὸς
τὰ τέσσαρα ἀνοιχτὰ ῥάμφη τῶν αὐτῶν νεοσσῶν. Πρέ-
πει νὰ ἴδῃ τις μετὰ τίνος ἐντάσεως οὗτοι ἐκτείνουσι τὴν
τράχηλον. Καὶ ὁ πατήρ καὶ ἡ μήτηρ, ἔχοντες προμήθειαν
τροφῆς ἐν τῷ φάρυγγι αὐτῶν ἐγχεοῦσιν αὐτοῖς ἀπὸ
πολλῶν ἤδη στιγμῶν τὴν πρώτην τροφήν, τὸ μέλι καὶ
τὸ γάλα τῆς μελλούσης αὐτῶν διαθρέψεως. Ὅποια
θελκτικὴ οἰκογένεια, καὶ πόσον ἀγαπῶσι τὴν ζωὴν καὶ
οἱ ἔξ! Αἱ ἀκτῖνες τοῦ ἡλίου ἐπιχέονται διὰ μέσου τῶν
κλάδων καὶ τὰ ἀρώματα ὑψοῦνται ἀπὸ τῆς κοιλάδος.
Ἡ ζωὴ παίζει μετὰ τοῦ φωτός ἐν τῇ γλυκεῖᾳ θερμά-
τητι τοῦ μαΐου. Ἐνίοτε ὁ μικρὸς πατήρ καὶ ἡ μικρὰ
μήτηρ κρατοῦσι μετέωρον τὴν διζνεμηθησομένην τρο-
φήν καὶ θεωροῦσι τοὺς νεοσσούς αὐτῶν, μετὰ τῆς ἡ-
δονῆς ἐκείνης καὶ τῶν χερσεσσῶν ἐκείνων κινήσεων τῆς
κεφαλῆς τῶν ἰδιαζουσῶν εἰς τὰ πτηνά. Θεωροῦσιν
ἐπίσης ἀλλήλους ἐν σιγῇ καὶ αἱ θελκτικαὶ αὐτῶν κε-
φαλαὶ συμπλησιάζουσι, συνάπτουσιν τὰ ῥάμφη ὡς εἰς
φίλημα ἔρωτος. Ἐπειτα φκίνονται συσχεπτόμενοι.
Νέφος δροσίζει τὴν ἀτμόσφαιραν, καὶ ὁ μὲν πατήρ
ἵπταται, ἡ δὲ νέα μήτηρ κατέρχεται ἡσύχως, κάμ-

Authorized licensed use limited to: 172.21.0.5.

Downloaded on 14/05/2024 06:14:44 UTC from Psifiako Apothetirio Dimosias Ist
Restrictions apply.

πτουσα τοὺς πόδας, ἐπὶ τῶν τρεμόντων νεοσσῶν· κκ-
λύπτει αὐτοὺς διὰ τῶν πτερύγων τῆς καὶ πληροῖ τὴν
καλιὰν μάνη αὐτῇ, ὡς μικρὰ κόρη, ἥτις ἐκπλώνει
τὴν ὠκυάνην αὐτῆς ἐσθῆτα. Πάντοτε ὁμοῦ κρατεῖ τὴν
κεοκλήν ἀρκούντως ὑψηλὰ ὅπως δύναται νὰ βλέπῃ
ὑπερῶν τῶν χειλέων τῆς φωλεᾶς καὶ νὰ παρατηρῇ
τὰ πέριξ. Ἀλλὰ βλέπω τὸν πατέρα ἐπικνερχόμενον.
Ἴσταται ὡς καὶ ὀλίγω πρότερον ἐπὶ τῶν χειλέων τῆς
φωλεᾶς. Κλίνει τὸ ῥάμμος πρὸς τὸ τῆς ἐκυτοῦ συντρό-
φου. Εἶνε ἤδη τὸ γεῦμα τῆς ἐπωχζούσης. Φέρει αὐτῇ
τὸ ἀγαπητὸν αὐτῆς ἔδσμα, χωρὶς ἐκείνη νὰ διατα-
ραχθῇ. Φαίνεται δὲ μὴ ἀποστρεφόμενη τὸν τρόπον τοῦ-
τον τοῦ ζῆν, διότι ἀποβλέπει μετὰ μέθης τινὸς εἰς τὸν
θησκυρὸν τὸν προωρισμένον δι' αὐτήν· αἱ πτέρυγες αὐτῆς
τρέμουσιν, ἄπην αὐτῆς τὸ σῶμα πάλ्लεται. Ὁ σύζυγος
ἀφίπταται καὶ ἐπανερχετι ταχέως φέρων αὐτῇ οὕτως
ἐν τῷ ῥάμμῳ τέλειον δεῖπνον. Ἐχουσι πολὺ νὰ ἐργασθῶ-
σιν ἀμφοτέροι, ὅπως ἐπιμεληθῶσι τῆς νέας αὐτῶν οἰκογε-
νείας, διὰ τοῦτο εἶνε ἤδη σοβαροί. Πρὸ δέκα καὶ πέντε
ἡμερῶν, διήρχοντο ἔτι τὴν ἡμέραν ὀλόκληρον παίζον-
τες, πηδῶντες ἀπὸ κλάδου εἰς κλάδον, διώκοντες ἀλ-
λήλους, ἄδοντες, καὶ ἀγαπῶντες. Ἦδη δὲν παίζουσι
πλέον, δὲν χορεύουσι, δὲν ἄδουσι, δὲν ἀγαπῶνται πλέον
διὰ τοῦ αὐτοῦ τρόπου, εἶνε ἀρχηγοὶ οἰκογενείας, ἔ-
χουσι τὰ βάρη νέας γενεᾶς. Ἐφ' ὅσον τὰ μικρὰ εἶνε
ἐπτερημένα πτερῶν, ἀνάγκη νὰ ἐμβάλλωσιν εἰς τὸ ῥάμ-
μος αὐτῶν τὸ ἀρμόζον εἰς τὴν ἡλικίαν τῶν. Εἶνε πε-
ριδεαῖς περὶ τῇ ἀναμενούσῃ αὐτὰ τύχῃ. Τὰ ἀγαπῶσι,

ἀλλὰ ἐκείνα δὲν θὰ ἐννοήσωσιν ἴσως τὴν πολλὴν ταύ-
την στοργὴν τῆς μητρός των. Ἰσως θὰ πετάξωσιν εὐ-
θύς ὅταν ἡ ἰδίᾳ αὐτῶν μήτηρ τὰ διδάξῃ νὰ μετ'χει-
ρίζωνται τὰ πτερὰ των, καὶ θὰ τὴν ἐγκαταλίπωσιν αἰ-
φνιδίως ἔρημον χωρὶς νὰ ἐνθυμῶνται τὴν παιδικὴν αὐ-
τῶν ἡλικίαν. «Ἢ ἀγάπῃ ὅπως οἱ ποταμοὶ κατέρχεται
καὶ δὲν ἀνέρχεται, » Τί διανοοῦνται σήμερον ἡ ἀηδὼν αὐ-
τῇ καὶ ὁ σύντροφός της; Βεβαίως, δὲν μεριμνῶσι περὶ τῆς
μελλούσης ἀποκαταστάσεως τῶν υἱῶν καὶ τῶν θυγα-
τέρων αὐτῶν, περὶ τοῦ κοινωνικοῦ αὐτῶν ἐπιγυγέλιμα-
τος, περὶ τῶν ἀρχῶν τῆς τιμῆς, αἵτινες ὀφείλουσι νὰ
διεθυνώσιν πᾶσαν ὑπάρξιν. Βεβαίως δὲν ταράσσον-
ται ὑπὸ τῶν συλλογισμῶν τοῦ συμφέροντος, οἵτινες
πολλὰκις ἀπασχολοῦσιν ἀσκόπως τὰς ἀνθρωπίνους διανοί-
ας. Ὁ ἀλλ' εἰς τοὺς ἀρνούμενους τὸ ὀρμέφυτον ἐρωτῶ-
μεν εἰς ποῖον σχολαστὸν ἢ σύζυγον, ἥτις ἀκόμη δὲν ἐγά-
νετο μήτηρ, ἔμαθε τὴν κομψὴν κατασκευὴν τῆς κα-
λιᾶς ἐν ἣ θὰ ἐναποθέσῃ τὰ ὠὰ αὐτῆς; Εἶνε ἡλικίᾳ
ἐνὸς ἔτους καὶ ἀκόμη δὲν ἐπώασε. Τίς ἐδίδασκεν αὐ-
τὴν ὅτι ὤφειλε νὰ κατασκευάσῃ τὴν καλιὰν ταύτην
ὅποιᾳ εἶνε καὶ οὐχὶ ἄλλως; Τίς ὠμίλησεν αὐτῇ περὶ
τῆς θερμότητος τῆς ἀναγκαστικῆς εἰς τὴν ἐπώασιν τοῦ
ὠοῦ, καὶ τίς εἶπεν αὐτῇ ὅτι δέκα καὶ πέντε ἡμέρας
καθήμενῃ ἐπὶ τῶν ὠῶν, ἤθελε τὰ ἐπώασει, ἔχουσα
θέσιν ἐπιπονωτάτην καὶ παρὰ πᾶσαν τὴν ἀνακούρι-
σιν, ἣν αἰσθάνεται ἐκ τούτου, καὶ ἀνυπόφορον ἔνεκα
τῆς ζωηρότητος αὐτῆς; Ἄν ὀρμέφυτός τις προσταγὴ
δὲν τὴν ὑπεστήριξε; Καὶ ἄφ' οὗ τὰ ὠὰ ἐπώασθησαν τίς

Authorized licensed use limited to: 172.21.0.5.

Downloaded on 14/05/2024 06:14:44 UTC from Psifiako Apothetirio Dimosias Is
Restrictions apply.

εἶπεν αὐτῇ, ὅτι ὤφειλε νὰ ἀπομακρυνθῇ τῆς φωλεᾶς, καὶ ὅτι ἐπειδὴ οἱ νεοσσοὶ ἦσαν ἤδη ἐν τῇ ζωῇ καὶ ὤφειλον νὰ ζήσωσιν, ἔπρεπε χάριν αὐτῶν νὰ ζητήσῃ τροφὴν ἀνάλογον; Τίς τὴν ἠνάγκασε νὰ διέλθῃ δέκα καὶ πέντε ἔτι ἡμέρας ἔχουσα τὰς πτέρυγας ἠπλωμένας ἐπὶ τῆς φωλεᾶς, ἐν τῇ μέλιστα ἐπιπόνῳ θέσει, ἣν δύναται τις νὰ φαντασθῇ εἰς πτηνὸν ὀφείλον νὰ ὑπνώττῃ ἐπὶ τῶν ποδῶν του; Ἦδυνάμεθα νὰ προσθέσωμεν μυρίαις ἐρωτήσεως εἰς ταύτας. Θὰ ἀποκριθῶσιν ὅτι τὸ πρῶτον εἶδος ἔμχθη ταῦτα ἐκ τῆς συνθηείας, καὶ ὅτι αἱ τάξεις μετεδόθησαν κληρονομικῶς; Ἀλλ' ἐμπίπτει τις εἰς τὸ μυστήριον τῶν γενεῶν, καὶ φέρει ὀπίσω τὸ ζήτημα εἰς τὸ πρῶτον εἶδος, ἢ ἔτι μακρότερον, ἂν ἐπιθυμῇ τις, εἰς τοὺς πρώτους τύπους ἐξ ὧν ὑποθέτουσιν ὅτι κατάρχονται πᾶσαι αἱ ποικιλίαι. Καὶ ἂν παρὰδεχθῶμεν λοιπὸν ἐναντίον πάσης πιθανότητος, ὅτι ἡ κατασκευὴ τῆς καλιᾶς τῶν πτηνῶν, ἢ ἐπώσεις, αἱ πρῶται φροντίδες τῶν νεοσσῶν, εἶνε ἔργον τῆς νοημοσύνης καὶ οὐχὶ τοῦ ὁρμεμφύτου καὶ ὅτι διαδοχικῶς ἔμχθον νὰ φέρωνται οὕτως (ὅπερ ἐπαναλαμβάνομεν φαίνεται ἡμῖν ἀπαραδέκτον) πῶς θέλουσι λύσει τὰ ζητήματα, ἅτινα προέρχονται ἐκ τοῦ σχηματισμοῦ τοῦ νέου ἐν τῷ ὧν ὄντος; Τίς ἔπλaxε τὸ ὦν, λίκνον μελλούσης γενεᾶς; Ὑπὸ μυστηριώδους τινὸς δυνάμεως, ὃν ὁμοίως φύσεως τοῦ πατρὸς καὶ τῆς μητρὸς θὰ κινηθῇ ἐν τῷ ὕγρῳ τοῦτῳ· τὸ νέον ὦν θὰ λάβῃ τὴν μέλιστα ἀξιοθύμηστον μετὰμόρφωσιν. Θὰ γείνη ζῶν! Ὅτε ἡ μετὰμόρφωσις θὰ ἀποβῇ τελείη, μικρὸν πτηνὸν θὰ εὐ-

ρεθῇ ἐν αὐτῷ. Εἶνε ἀκόμῃ πολλὸ ἀσθενὲς ἢ ὥστε νὰ ἐκ-
 τεθῇ εἰς τὸν ἐξωτερικὸν κόσμον, καὶ οὕτως δὲν ἐξέρχε-
 ται ἀκόμῃ. Ἐν τῷ μεταξῷ, ἰδοὺ τὸ λεύκωμα τοῦ ὠοῦ
 ὅπερ περιβάλλει αὐτὸ, καὶ τὸ λεύκωμα τοῦτο εἶνε
 ἀκριβῶς ἡ ἀρμόζουσα αὐτῷ τροφή, μέχρι τῆς γεννή-
 σεώς του· τρέφεται ἐκ τοῦ λευκοῦ τοῦ ὠοῦ. Κατὰ μι-
 κρὸν σχηματίζεται ὁλόκληρον. Ἡ κεφαλή τρογγυλοῦ-
 ται, ὑποτυπῶνται οἱ ὀφθαλμοὶ καὶ ἀναπτύσσονται τὰ
 μέλη· δὲν ζητεῖ πλέον, ἢ νὰ ἐξέλθῃ τῆς φυλακῆς του.
 Τὸ ῥάμφος του λοιπὸν, περιβάλλεται ὑπὸ μίλτου ὅπερ
 θὰ πέσῃ εὐθὺς μετὰ τὴν ἐπώασιν· διὰ τοῦ ῥάμφους
 τούτου διαρρηγνύει τὸ ὄστρακον, καὶ ἰδοὺ ὅτι τὸ κ-
 τωρθεὶ καὶ ἐκβάλλει τὴν κεφαλὴν· βοηθούμενον δὲ
 ὑπὸ τῶν πτερυγίων, ἐλευθεροῦται ὁλοσχερῶς. Αἱ λοι-
 πόν! Ἄς εἰσέλθωσιν οἱ ἀντιφρονοῦντες περὶ τούτου,
 εἰς τὰς εὐρυτάτας καὶ τὰς μάλιστα ἀτελευτήτους θεω-
 ρίαις· ἃς ἐπισταρεύσωσιν ὑποθέσεις ἐπὶ ὑποθέσεων, ἃς
 ἀρνηθῶσι νὰ δώσωσι τὸ ὄνομα τοῦ ὁρμεμφύτου εἰς τὰς
 πράξεις τοῦ μικροῦ, ὅπως καὶ εἰς τὰς τῆς μητρός του,
 ἃς περιβάλλωσι τὸ πρᾶγμα δι' ἐξηγήσεων συνεστραμ-
 μένων καὶ περιπλόκων. Ἰδοὺ ἀπλοῦν καὶ εὐγλωττον
 τὸ γεγονός τῆς φύσεως· δὲν θὰ ἀνατρέψωσιν αὐτό.
 Ὁ δημιουργήσας τὴν ἀηδὸνα, ἠθέλησεν ὥστε τὸ μέ-
 λος αὐτῆς νὰ ἀκούεται μεταξὺ τῶν ἁρμάτων τῆς
 ἐσπέρας. Ὁ δημιουργήσας τὸν κόσμον, ἔδωκεν αὐτῷ
 τοὺς νόμους τῆς διατηρήσεώς του. Οὐδεμίαν ἔννοιαν εἶνε
 ἀπλουτέρην καὶ μεγαλοπρεπετέραν αὐτῆς. Οὐδεμίαν ἀνα-
 πύσει μᾶλλον τὴν ὁρμὴν τῶν τοῦ εἰδέναι. Ἀρνούμενός

τις τοὺς νόμους τῆς συντηρήσεως τῆς ζωῆς, ἀρνεῖται ὁλόκληρον τὴν φύσιν. Φαίνεται ἡμῖν ὅτι ἵνα φθάσῃ τις εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο, πρέπει νὰ γείνη θυμικ διαστροφῆς τοῦ πνεύματος. Πόσον ἡ ἀληθῆς ἐπιστήμη εἶνε μακρὰν τῶν ἀρνήσεων τούτων! Ὅντως, θὰ ἦτο μέγα δυστύχημα καὶ πολὺ ἀλλόκοτον πρᾶγμα, ἂν τὸ ἀποτέλεσμα τῆς γνώσεως ἦτο ἡ καταστροφή τῶν σοφῶν νόμων, οἵτινες κυβερνῶσι τὸ σύμπαν καὶ συγκροτοῦσι τὴν ζωσαν αὐτοῦ ἐνότητα. Διὰ τοῦ λοιπὸν ἐνώπιον τοιούτων ἀκαταμυχλήτων γεγονότων τοῦ ὁρμευομένου τῶν ζώων, νὰ μὴ ὁμολογήσῃ τις ἀλήθειαν οὕτως ὠραίαν καὶ θελκτικὴν; Μήπως διότι εἶνε ὠραία καὶ θελκτικὴ, ἀρνοῦνται νὰ τὴν παραδεχθῶσι; Καταντῶμεν σχεδὸν νὰ πιστεύσωμεν τοῦτο, διότι ἐν ταῖς ὑλικάς ταύταις θεωρίαις, ἀρκεῖ πρᾶγματι νὰ εἶνε εὐάρεστον εἰς τὸν ὕμνῳ νοῦν ὅπως ἀμέσως ἀπορρίψωσι τοῦτο παρὰ τοῦτο. Ἀλλ' ἀληθῶς, δὲν ὑπάρχει ἐνταῦθα λόγος ἱκανὸς πρὸς ἀπόρριψιν. Τὸ κατ' ἡμέας, τούναντιον, θυμυζόμεν τὴν φύσιν ὑπὸ ὅλης τᾶς ὀφείας τούτης. Ἡ ἀλήθεια δὲν δύναται νὰ πύσῃ οὐσα ὠραία καὶ δὲν εἶνε μόνος ὁ Πλάτων ὅστις πιστεύει ὅτι «τὸ ὠραῖον εἶνε ἡ λάμψις τῆς ἀληθείας». Ἡ φύσις εἶνε ἀληθῶς ὠραία, ἀντὶ τοῦ νὰ ἀποστρέφωμεν τοὺς ὀφθαλμοὺς ὁσάκις ἀπαντῶμεν αἰσθητικὴν εἰκόνα τοῦ αἰδίου καὶ ἄλλους, ὡς θυμυζόμεν καὶ ὡς ἀναγνωρίζωμεν αὐτὴν ἐπίσης εἰλικρινῶς ὡς τὴν μαθηματικὴν ἀλήθειαν. Ἡ φύσις δὲν εἶνε ἡ μήτηρ ἡμῶν; Διήλθομεν ἄλλας θελητικωτέρας ὥρας καὶ διδακτικωτέρας ἢ ὅσας διήλθα-

μεν κατὰ τὰς συνδικλέξεις ἡμῶν μετ' αὐτῆς ἐν τῷ μέσῳ σιωπηλῶν καὶ ἐρήμων δισπῶν;

Θεωρήσατε ἐν τῇ ἀξιοθαυμάστῳ αὐτοῦ ἁρμονίᾳ τὸν νόμον τῆς συνεχείας τοῦ ἀνθρωπίνου εἶδους· ζήτησατε νὰ κατὰνοήσετε τὴν μυστηριώδη τάξιν, ἥτις ἐπικρατεῖ κατὰ τὴν γένεσιν καὶ τὴν παιδικὴν ἡλικίαν. Τίνος δεξιότητος ἡ φύσις δὲν ἔδωκεν ἀπόδειξιν ἐμβάλλουσιν εἰς ἕκαστον γένος τὴν ἀνερμήνευτον ἐκείνην ἑλξιν, ἥτις καθιστᾷ εἰς ταῦτα ἡδεῖαν τὴν εἰς τοὺς ὑψηλοὺς αὐτῆς σκοποὺς δουλεῖν; Τίνος ἐπιστάτης δὲν ἔδωκε μαρτυρίαν ὀργανούσῃ ἐπὶ τῶν αὐστηρῶν αὐτῆς βάσεων τὴν κεκρυμμένην ζωὴν τοῦ ὄντος κατὰ τὴν ὁδὸν τῆς μορφώσεως αὐτοῦ, ἥτις μέχρι τῆς ἡμέρας τῆς ἐξυπνήσεώς του εἰς τὸ ἐξωτερικὸν φῶς ἔχει ὑπάρξιν ὅλως ξένην πρὸς τὴν ἐν ἅπασιν τοῖς ἄλλοις τῶν ζώϊκων ὄντων; Ποίαν πρόνοιαν δὲν δεικνύει δημιουργοῦσθαι πρὸς τὴν διατροφήν τοῦ κεκρυμμένου θησαυροῦ, ὄργανα διάρρηκτα τῶν χρησιμευόντων αὐτῷ ἐν τῇ ἀμυροσφαιρικῇ ζωῇ, καὶ παρασκευάζουσα διὰ τοὺς πρώτους χρόνους τῆς ὑπάρξεώς του τὴν καθαρωτάτην ἀμβροσίαν; Ἐρωτήσατε τὰς νέας μητέρας διὰ τίνος προστασίας, διὰ τίνος ἐπαγρυπνήσεως ἀνάγκη νὰ περιθάλπωνται τὰ νεογνὰ ταῦτα τὰ λεπτὰ καὶ τρέμοντα. Ἀλλ' ἡ φύσις δὲν εἶνε ἡ μᾶλλον ἀγρυπνος τῶν μητέρων; Ποία τρυφερωτάτη στοργή, ποία θωπευτικωτάτη ἀγάπη, ἐμπαθεστάτη ἀφοσίωσις μητρὸς, ποία ὀξυδερκεστάτη διάνοια, ποία ἀποτελεσματικωτάτη ἐπιστήμη πατρὸς, ἡδύνατο νὰ ἀνταγωνισθῇ πρὸς

Authorized licensed use limited to: 172.21.0.5.

Downloaded on 14/05/2024 06:14:44 UTC from Psifiako Apothetirio Dimosias Is
Restrictions apply.

τάς ἀδικαλείπτους καὶ καθολικὰς φροντίδας, ἃς ἡ φύσις, ἄπειρος ἀγάπη! διαψιλῶς καὶ ἀκκταπονήτως διαχέει ἐν τῇ προσωπικῇ καὶ ἐνεργῷ αὐτῆς προστασίᾳ εἰς ἕκαστον τῶν ἐκυτῆς τέκνων;

Ἰδυνάμεθα νὰ γράψωμεν μετὰ βιβλίου ἐπὶ τῶν ἀποδείξεων τούτων τῆς προνοίας τῆς φύσεως. Ἰδυνάμεθα νὰ ἐρωτήσωμεν ἂν εἰκῇ καὶ κατὰ τύχην τὰ ἀσθενέστερα ζωικὰ εἶδη καὶ τὰ μάλιστα ἐκτεθειμένα εἰς τὸν θάνατον εἶνε ἀκριβῶς τὰ γονιμώτατα, ἂν τὰ ἀλεκτοροειδῆ, αἱ πέρδικες, αἱ ὄρνεις, τίκτουσι κατὰ δεκάδας τὰ ὡς αὐτῶν καὶ καταλείπουσι μετὰ τὸ ἔτος ἑκατοσφύας γόνων, ἐνῶ τὰ σαρκοβόρα ὄρνεις, οἱ κόνδοροι, οἱ ἀετοί, εἶνε συγκριτικῶς στείρα. Ἰδυνάμεθα ὡσπύτως νὰ ἐρωτήσωμεν ἂν τυφλῶς ἡ φύσις κοσμεῖ δι' ἰδιαιτέρου θεληγῆτρος τὰ μικρὰ ὄντα τὰ ἄνευ στηρίγματος καὶ ἄνευ δυνάμεως καὶ κινεῖ τὸ διακρίρον καὶ τὴν τρογὴν ἡμῶν πρὸς τὰς ξανθὰς κεφαλάς τῶν πικιδίων, ἅτινα στερούμενα προστασίας, ὡς ἐκοιμῶντο ἐν τῇ κοιτίδι αὐτῶν ἀνεξέγερτον ὕπνον. Ἰδυνάμεθα νὰ ἐπικαλεσθῶμεν ἐνταῦθα τὸ θέαμα ὁλοκλήρου τῆς ζώσης φύσεως, ἀλλ' εἴμεθα ἐνδομύχως πεπεισμένοι περὶ τῆς τελείας ὑπὸ τῶν ἡμετέρων ἀναγνωστῶν ἀποδοχῆς τοῦ πράγματος τούτου, καὶ δὲν ἐπιμένομεν μάτην.

Φαίνεται ἡμῖν ὅτι οἱ σέχαστοι οὔτοι ἐργάζονται διήνυσαν μετ' ἐνθουσιασμοῦ τὸ μέγιστον μέρος τῆς ὁδοῦ καὶ ὅτι, μὴ ἔχοντες τηλεσκοπικὴν ὄρασιν, ἐκνῆν νὰ διακρίνῃ τὸν σκοπὸν, λησμονοῦσιν ὅτι ἡ βεβαιότης προέξ. τῶν ἐπιστημῶν ἔχει ἀληθῶς σκοπὸν τι-

να, καὶ ἴστανται ἐν τῇ ἀδρανείᾳ αὐτοῦ ἔδωσαν δείγ-
ματὰ ἀδικριλονεικῆτος δυνάμεως. Ἐπειδὴ ἐγνώρισαν
ὅτι τὰ τελικὰ αἴτια ἐπινοηθέντα ὑπὸ τῆς ἀνθρωπίνης
μακχιότητος τῷ χρησιμεύουσιν ἀπὸ πλείστου ἤδη χρό-
νου ὡς αἰῶρα ὅπως λικνίζῃ φιλκρέσκως τὴν ῥατῶνην
αὐτοῦ, — ἐπειδὴ ἐγνώρισαν ὅτι οἱ δοῦλοι θεοὶ τῆς ὑπερη-
φανείας, τὰ δημιουργήματα τῆς φαντασίας καὶ αἱ ἀπα-
τηλαὶ θεωρεῖαι ἀτελοῦς δικνοίκα οὐδὲν ἄλλο εἶνε ἢ εἰδω-
λα ἄνευ πρaxyματικότητος, σκιαί, φαντάσματα, ἄτινα
μία μόνη ἀκτίς τοῦ ἡλίου τῶν ἐπιτημῶν ἀρκεῖ ὥστε νὰ
ἀφανίσῃ· ἐκ τούτων πάντων συνήγαγον τὸ συμπέρασμα
ὅτι ἐν τῇ δημιουργίᾳ οὐδὲν ὑπάρχει, οὔτε ἰθύνων νόμος,
οὔτε σκοπὸς τελικός. Ἐπειδὴ ὁ ἄνθρωπος ἠπατήθη εἰς
τὴν λύσιν προβλήματός τινος, ἀπεφάνησαν ὅτι οὔτε ἡ
λύσις οὔτε τὸ πρόβλημα ὑφίσταται. Συγχέοντες δι' ἀ-
νεξηγήτου τρόπου τὴν ἀλήθειαν πρὸς τὴν ἔννοιαν, ἣν δυ-
νάμεθα νὰ ἔχωμεν αὐτῆς, συγχέοντες ὁμοίως τὸ ἀλη-
θὲς μεγχειλὸν ἔργου τινὸς πρὸς τὴν ἔννοιαν, ἣν ἐκ τούτου
σχηματίζομεν, ὅπως οἱ θεολόγοι τοῦ μεσαιῶνος συγ-
χέουσι τὴν κυρίως θρησκευτικὴν ἔννοιαν πρὸς τὴν ἐν
τῷ καθολικισμῷ ἰδικιτέραν αὐτῆς μορφήν, κηρύττου-
σιν ὅτι ἡ ἀπόδειξις τοῦ ψευδοῦς τῶν ἀτομικῶν ἡμῶν
ἐννοιῶν συνεπάγεται καὶ τὴν κατὰστροφὴν αὐτοῦ τοῦ
ὑποκειμένου τῶν ἐννοιῶν τούτων. Ἀληθῶς διὰ πνεύ-
ματὰ εἰθισμένα εἰς τὴν αὐστηρίαν τῆς λογικῆς, δι' ἀν-
θρώπους σοφοὺς, οἵτινες φαίνονται ζητοῦντες μετὰ τῆς
μεγχειτέρως ἀριλοκερδείας τὴν ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον
παρρηποιηθεῖσαν ἀλήθειαν, δὲν παρέχουσιν ἐνταῦθα

ἀποδείξεις οὔτε ἐξόχου κρίσεως οὔτε ἐξοχότητός τινος ἐν τῷ συνόλῳ τῶν θεωριῶν αὐτῶν. Τοῦναντίον καθι-
στῶσιν ἐναργέστατον ἀπ' εὐθείας τὸν σκοπὸν, τῆς σφαί-
ρας ἐν ᾗ κατοικοῦσιν, φκίνονται ἔχοντες ἀπόφασιν νὰ
ἀρνηθῶσι πᾶσαν αὐξήσιν τῆς σφαίρας ταύτης καὶ ἰσχυ-
ρογνωμόνως ἐπιμένουσιν εἰς τὸ νὰ ἀρνηθῶσι τὴν εἴσο-
δον εἰς πᾶν φῶς, ὡς εἰ ἐφοδοῦντο μήπως τὸ φῶς ἤρ-
χετο νὰ ἐπιρρίψῃ ἀποκαλυπτικὴν λάμπιν ἐν τῷ αὐτῶν
ὀρίζοντι, καὶ ἐπεκτείνῃ πέραν τῆς δυνάμεώς των τὰ
ὅρια τοῦ ἐαυτῶν σύμπαντος.

Οἱ ἀντίδοχοι ἡμῶν ἰσχυρίζονται ὅτι ἐπαγγέλλονται
ἐπιστήμην ἀποφαινόμενοι ὅτι ὁ ὁργανισμὸς τῶν ὄντων
δὲν διδάσκει ἡμῶς σκοπὸν τινα ἐν τῇ φύσει. Ἀντὶ ἐπι-
στήμης ποιοῦσιν ἐνταῦθα καὶ κερὸν σύστημα αὐθιχρε-
σίης τελειοστάτης, καὶ ἡ κατηγορία ἡμῶν δὲν εἶνε ὀλι-
γώτερον ἀθεμελίωτος ἐνταῦθα ἢ ἀλλαχοῦ. Καὶ ὄν-
τως εἰς τί συνίσταται ἡ ἐπιστημονικὴ μέθοδος; Ἐν
τῇ ἀστρονομίᾳ, τῇ φυσικῇ, τῇ χημείᾳ, τί εἶνε θεω-
ρίαιτις;—Παρατηροῦμεν τὰ γεγονότα καὶ ὅταν ἔχωμεν
ικανὸν σύνολον παρατηρήσεων, ζητοῦμεν νὰ συναρμο-
λογήσωμεν ταῦτα πρὸς ἀλληλῃα διὰ νόμου. Βλέπομεν
τὸν νόμον; Οὐδέποτε. Εἰσάζομεν αὐτὸν διὰ τῆς ἐξε-
τάσεως τῶν γεγονότων καὶ ἴσως τὸ ἀποδιδόμενον αὐ-
τῷ ὀνομα δὲν εἶνε πάντοτε τὸ μᾶλλον ἀρμόζον. Ἡ θεω-
ρία αὕτη, δι' ἧς τὸ ἀκόρεστον ἡμῶν πνεῦμα κισθάνε-
ται τὴν ἀνάγκην τοῦ ἐρμηνεύσαι τὰ πράγματα, δὲν
εἶνε κατ' ἀρχὰς ἡ ὑπόθεσις ἧς ἡ ἀξία συνίσταται κυ-
ρίως ἐν τῇ εὐχαριστήσει, ἣν παρέχει ἡμῖν κατὰ τὴν

φυσικὴν ἐξηγήσιν τῶν ὑποκειμένων τῆς ἡμετέρας μελέτης. Ἐπὶ πολὺν χρόνον δὲν εἶνε ἀλλ' ἢ ὑπόθεσις κούφη καὶ εὐθραυστος, ἣν ἄνεμος δύναται νὰ παρσύρῃ, καὶ δὲν ἀνέρχεται εἰς τὴν τάξιν τῆς θεωρίας ἢ κατ' ἣν ἡμέραν ἐπικριτῶς βεβαιωθῇ διὰ τῆς μελέτης, ἀλλῶς ἐκπίπτει εἰς τὴν χώραν τῆς πλανωμένης φαντασίας. Εἰς τὰς κινήσεις, φέρ' εἰπωμεν, τῶν οὐρανίων σωμάτων, παρκατηροῦμεν ὅτι αὐταὶ διαγράφουσιν ἐλλείψεις ὧν ὁ ἥλιος κατέχει μίαν τῶν ἐστιῶν· ὅτι τὰ διαγραφόμενα τρίγωνα εἶνε ἀνάλογα τῶν χρόνων· ὅτι οἱ χρόνοι τῶν περιστροφῶν, πολλαπλασιαζόμενοι ἐφ' ἑαυτοὺς, ἔχουσι πρὸς ἀλλήλους ὡς οἱ μεγάλοι ἀξονες πρὸς τρις ἐφ' ἑαυτοὺς πολλαπλασιαζόμενοι. Ὅπως ἐξηγήσωμεν τὰς κινήσεις τοῦ οὐρανοῦ μηχανισμοῦ, κάμνομεν τὴν ὑπόθεσιν ὅτι τὰ σώματα ἔλκονται κατ' εὐθὺν μὲν λόγον τῶν ὀγκῶν αὐτῶν, κατ' ἀντίστροφον δὲ τοῦ τετραγώνου τῶν ἀποστάσεων. Ἀπαγγέλλοντες τὴν ὑπόθεσιν ταύτην, ἀπλῶς λέγομεν ὅτι τὰ πράγματα εἶνε ὡς εἰ τὰ ἄστρα ἀμοιβαίως εἴλκοντο. Ἐπειτα ἡ ὑπόθεσις αὕτη ἐξηγοῦσα τελείως πάντα τὰ παρκατηρηθέντα γεγονότα δίδουσα λόγον πασῶν τῶν περιστάσεων τοῦ προβλήματος, ἀποθαίνει θεωρίαν. Τέλος ὁ νόμος οὗτος εὐρεθεὶς καθολικῶς ἀποδεδειγμένος, ὡσαύτως ἐν τῇ λικνίσει τῶν διδύμων ἀστέρων ἐν τῷ βῆθει τῶν οὐρανῶν, ὅπως καὶ ἐν τῇ πτώσει μήλου ἐπὶ γῆνους μηλῶνος βεβαιούμεν ὅτι ὁ νόμος, ὁ τῆς βαρύτητος καλούμενος, παριστᾷ ἀληθῶς τὴν διαπρακτικὴν δύναμιν τῶν κόσμων.

Authorized licensed use limited to: 172.21.0.5.

Downloaded on 14/05/2024 06:14:44 UTC from Psifiako Apothetirio Dimosias Is
 Restrictions apply.

Τὴν αὐτὴν λοιπὸν ἀπὸ κἀλλήκτως μέθοδον μεταχειρίζομεθα, ὅτε ἀποφακινόμεθα ὅτι τὰ ὅργανα τῶν ζῶντων ὄντων εἶνε κατεσκευασμένα ὡς εἰ τὸ αἷτιον οἶονδ' ἦ ποτε καὶ ἂν εἶνε τὸ σχηματίσαντα ταῦτα, εἶχεν ὑπ' ὅψιν τὸν προορισμὸν τῶν ὀργάνων τούτων τὸν ἀρμόδιον πρὸς τὴν ἰδιαιτέραν ὑπαρξίν ἐκάστου εἶδους, ὅπως εἰς τὴν καθολικὴν ὑπαρξίν συμπάντων τῶν ὄντων. Τὰ ἀληθῆ τελικὰ αἷτια εἶνε λοιπὸν ἀποτέλεσμα τῆς ἐπιστημονικῆς περὶ τὴν ἐκτέλεσιν. Ἡ μέθοδος εἶνε ἡ αὐτὴ καὶ ὅπως εἶπεν ὁ Φλουράνς, δὲν πρέπει νὰ ὁρματῇ τις ἀπὸ τῶν τελικῶν αἰτίων εἰς τὰ γεγονότα, ἀλλ' ἐκ τῶν γεγονότων εἰς τὰ τελικὰ αἷτια. Τὸ προχωρεῖν ἀπὸ τοῦ γνωστοῦ εἰς τὸ ἄγνωστον εἶνε ἡ μόνη θετικὴ μέθοδος. Τὸ ἀποτέλεσμα λοιπὸν τῆς μεθόδου ταύτης οἶονδ' ἦ ποτε καὶ ἂν εἶνε, δικαιοῦται νὰ κηρύσσεται ἐν ὀνόματι τῆς ἐπιστήμης. Δυνατὸν ἢ ἀποκάλυψις σχεδίου καὶ σκοποῦ τινος ἐν τῇ φύσει νὰ μὴ εἶνε εὐχάριστος εἰς τοὺς Κυρίους δεῖναι ἢ δεῖναι, ἀλλ' ἢ δυσάρεσται αὕτη ὀλίγον διαφέρει ἡμῖν. Οἱ Κύριοι δεῖναι ἢ δεῖναι διατελοῦσιν ἐν τῇ μεγίστῃ πλάνῃ κατηγοροῦντες ἡμῶν ὅτι δὲν πράττομεν κατὰ τὴν πειραματικὴν ἐπιστήμην καὶ ἐν οἰκτροτάτῃ ἀπάτῃ διατελοῦντες φαντάζονται ὅτι αὐτοὶ οἱ ἴδιοι πράττουσι συμφώνως πρὸς τὴν ἐπιστήμην ταύτην. Ἀνταλλάσσουν τὰ πρόσωπα ὑπὲρ ἐκυτῶν ὅπερ δὲν εἶνε σπάνιον. Ἀλλ' ἡ ἀλήθεια περὶ τὴν ἀντιφάσιν αὐτῶν καὶ μένει ἀνκαλλοίωτος ἡ αὐτὴ, ἀφροντιστοῦσα τοῦ πρίσματος δι' οὗ περὶ τὴν αὐτὴν προκτελεῖται ὁρθολογία.

ὅπως τὴν ἰδῶσι κατωτέρω τῆς ἀληθοῦς αὐτῆς θέσεως.

Ἰδιοτροπίαι ἀνεξήγητος τοῖς εὖ φρονοῦσιν εἶνε καὶ τὸ ἰσχυρίζεσθαι ὅτι ἀποδεκτῆς γενομένης τῆς ὑπάρξεως τοῦ θεοῦ, ἀνάγκη νὰ παραδεχθῇ τις τὸ αὐθαίρετον ἐν τῇ φύσει! Ὡς ἂν ἡ ὑπερτάτη θέλησις δὲν ἦτο κατ' ἀνάγκην ἀπείρως σοφὴ καὶ τὰ πάντα ἁρμονικῶς διχοκομοῦσα. «Ὅστις δὲν βλέπει εἰς πάσας τὰς κινήσεις τῆς φύσεως, ἢ τρόπους ὅπως φθάσῃ εἰς σκοπὸν τινά, λέγει ὁ Moleschott, καταντᾷ διὰ τρόπου ὀλως λογικοῦ, εἰς τὴν ἐννοίαν προσωπικότητος, ἥτις ἐν τῷ σκοπῷ τούτῳ, παρέχει εἰς τὴν ὕλην τὰς ιδιότητας αὐτῆς. Ἡ προσωπικότης αὕτη θὰ ὀρίσῃ ὡσαύτως τὸν σκοπὸν. Ἄν ἔχει οὕτως, ἂν ἡ προσωπικότης ὀρίζει τὸν σκοπὸν, καὶ ἐκλέγει τὰ μέσα, ὁ νόμος τῆς ἀνάγκης ἀφανίζεται ἐκ τῆς φύσεως. Ἐκαστον φαινόμενον ἀποβαίνει μέρος τοῦ παιχνιδίου τῆς τύχης καὶ ἀπείρου αὐθαίρεσίνης.»

Ὁ J. B. Biot ἐνεπνέετο κάλλιον ὅτε συνεπέρκινεν τὰ ἐξῆς ἐκ τῆς ἐξετάσεως τῆς φύσεως. «Τὸ κατ' ἐμὲ, λέγει¹, ὅσω μᾶλλον θεωρῶ τὴν τάξιν τοῦ σύμπαντος, τὸ ἄπειρον, καὶ πάντα τὰ θαυμαστά τῆς δημιουργίας, τοσούτῳ μᾶλλον θαυμάζω τὴν σοφωτάτην τεύτην διάταξιν, ἀλλ' ὀλιγώτερον εὐρίσκω ἐμχυτὸν ἱκανὸν νὰ τὴν ἐξηγήσω· καὶ ἤθελον τολμήσει μάλιστα νὰ εἴπω, διότι πολλάκις ἐπειράθην τούτου, ὅτι αἱ ἀτελεῖς αὐταὶ ἐξηγήσεις, αἱ ψευδεῖς καὶ ἀόριστοι ἀπολογίαι, ἅς συγγραφεῖς τινες τῶν κατ' ἡμᾶς χρόνων θέλουσι νὰ ἀποδώ-

¹ J. B. Biot, *Mélanges scientifiques et littéraires* t. 44.

σωσιν ὡς ὑπερτάτην ἁρμονίαν, οὐδέποτε φαίνονται
 τολμηρότεροι καὶ ματαιότεροι ἢ ἐνώπιον τῆς φύσεως.
 Ὅτε ἔσχε τις τὴν εὐτυχίαν νὰ γνωρίσῃ καὶ αἰσθαν-
 θῇ τὰς ἀληθεῖς καλλονάς, ἃς αὕτη προσφέρει, κλί-
 νει νὰ θεωρήσῃ ὡς ἀσεβεῖς καὶ ἀπίστους ἐκείνους, οἵ-
 τινες παρχμορφοῦσι ταύτην δι' ἀναξίων διαστροφῶν.
 Πάντα τὰ ἐνὸργανα ὄντα ἔχουσιν ἐν ἐκυτοῖς τοὺς ἰδίους
 τρόπους τοῦ ζῆν, οὕτω πολυπληθεῖς, οὕτω πολλαπλοῦς
 ἐν ταῖς ποικιλίαις τοῦ ἐκυτῶν μηχανισμοῦ ὡς εἶνε τὰ
 ἄσπρα τοῦ οὐρανοῦ. Καὶ μάλιστα δὲν βλέπομεν ἢ μό-
 νον τὸ ἐξωτερικὸν φαινόμενον. Τὸ δὲ θυμασιώτερον
 εἶνε ἀποκεκρυμμένον ἡμῖν. Τίς ποτε ἠδυνήθη νὰ ἐν-
 νοήσῃ τὰς χημικὰς ἐνεργείας τῆς ζωϊκῆς μεμβράνης,
 τὴν αἰτίαν τῶν ἀκουσίων καὶ ἐκουσίων κινήσεων, τί
 λέγω; τὴν πτῆσιν μυίας τινός, ἢ τοὺς ὀφθαλμοὺς χρυ-
 σαλλίδος; Ὅταν ὁ νοῦς ἡμῶν δυνηθῇ νὰ φθάσῃ μέχρι
 τῆς γνώσεως τῶν ἐξωτερικῶν διατάξεων τοῦ ὀργανι-
 σμοῦ, καὶ κατανόησῃ τὰς σκοπίμους ἀναλογίας, ἃς
 ἔχουσι πρὸς ἄλληλα τινὰ τῶν μερῶν τῶν συγκροτούν-
 των αὐτόν, θὰ γεννηθῇ, νομίζω, λογικὴ ἀντίφασις, ἐὰν
 δὲν ἴδῃ ἐν τῷ βῆθει τοῦ συνόλου τούτου, αὐτὴν τὴν
 νοητικὴν ἀρχὴν, ἥτις τὰ πάντα διέταξε καὶ ἐκάνο-
 νισε. Τὸ κατ' ἐμὲ, τοῦλάχιστον προτιμῶ νὰ ἔχω τὴν
 φιλοσοφίαν τῆς ἀμαθείας μου.»

Ἡ τάξις, ἣν ἀναγνωρίζομεν ἐν τοῖς πράγμασι τοῖς
 μὴ παρχηθεῖσιν ὑπὸ τοῦ ἀνθρώπου, παρχηροῦμεν ἔτι
 μετὰ τινος διαπρεποῦς συγγραφέως,¹ ὅτι δεικνύει ἡμῖν,

¹ J. M. de la Coudre, les Desseins de Dieu. Τὸ δοκίμιον τοῦτο

ὅτι αἱ ἀναλογίαι ὧν ὁ ὕλικός κόσμος ἐμφανίζει τὸ θέχημα, προκύπτουσι ἐκ τῆς ἐνεργείας καὶ τῆς ἀντενερ-

τῆς θρησκευτικῆς καὶ πρακτικῆς φιλοσοφίας, χαοκατηρίζει μίαν τῶν εὐτυχῶν τάσεων τῶν ἡμετέρων χρόνων κατὰ τῆς εἰσβολῆς τῆς ἀθείας. Τὰ ἐν τῷ ἔργῳ τοῦτω ἀναπτυσσόμενα ἐπιχειρήματα συγκεφαλαιοῦνται εἰς τὰ ἐξῆς.

Τὸ ἀδύνατον δὲν ὑπάρχει, ὑπάρχει τάξις ἐν τῷ σύμπαντι, ἡ δὲ τάξις δὲν ἀπορρέει ἢ ἀπὸ νοῦ· τὸ σύμπαν λοιπὸν εἶνε ἔργον νοῦ. Ἡ τάξις αὕτη πηγάζει ἐκ τῆς ἐκτελέσεως νόμου, ἢ πολλῶν τοιούτων συμφωνηθέντων· οἱ νόμοι εἶνε πάντοτε καὶ ἀναγκαιῶς τὸ ἔργον θελήσεως νοούσης.

Ὁ δημιουργὸς τοῦ παντός, ὁ Θεὸς ὦν νοῦς εἶχε βεβαίως σκοπὸν τινα ποιῶν τοῦτο τὸ πᾶν. Ὁ σκοπὸς οὗτος ἦτο νὰ δημιουργήσῃ ὄντα εὐτυχῇ· αἱ ἐμπνεύσεις ἡμῶν αἱ δυνάμεις τὸ βεβαιοῦσι διὰ παντός, ὅτι ἔχουσιν ὑψηλότερον. Πάντα λοιπὸν τὰ ὄντα τὰ αἰσθητέως εὐμοιρήσαντα προκαλοῦνται εἰς τὴν εὐδαιμονίαν. Βλέπομεν ἐνεργῶς ὅτι πάντες εἶνε εὐτυχεῖς ἐν ὀρισμένῳ τινὶ μέτρῳ, ἐπειδὴ πάντες ἀγαπῶσι τὴν ζωὴν. προνοοῦσιν ὑπὲρ τῆς διαρκείας αὐτῆς, καὶ προφυλάττουσιν αὐτὴν μέχρι τοῦ ἐσχάτου τέλους. Ἄλλ' ἡ εὐδαιμονία δὲν εἶνε ὁμοία εἰς ἅπαντα τὰ ἀπολαύοντα τῆς ζωῆς· ὑπάρχει οὐσιωδῶς μεγίστη διαφορὰ μεταξὺ τῆς εὐδαιμονίας τῆς δοθείσης εἰς τὰ ζῶα καὶ τῆς ἀπανεμπειστής εἰς τὸν ἄνθρωπον. Ἡ μὲν εἶνε εὐτυχία περικεκλεισμένη ἐντὸς στενῶν ὁρίων, ἀπλῆ τις εὐδαιμονία ὁρωθεῖσα, ἡ δὲ λαμβάνει τὰς εὐρυτάτας ἀναλογίας καὶ περιβάλλεται ἕτερον χαρακτῆρα, εἶνε εὐδαιμονία κατ' ἀξίαν ἀποδιδόμενην.

Εὐκόλως δύναται τις νὰ κατανοήσῃ τὴν διαίρεσιν ταύτην, λέγει ὁ συγγραφεὺς παρατηρῶν τὰ γεγονότα, ἀντιπαρεβάλλων τὰς σπανίας ἡδονὰς καὶ τὰς ἀτελεῖς τὰς ἀνηκούσας εἰς ὄντα καθαρῶς αἰσθητικά, πρὸς τοὺς γαληνίους καὶ τὰς ἀπείρους, ὧν ἡ ἀνθρωπίνη ψυχὴ ἀπολαύει ἐκ τῆς πληρώσεως τοῦ καθήκοντος, τοῦ ἐλέους, τῶν ἡδῶν αἰσθημάτων τῆς οἰκογενείας.

Τὸ πλεῖστον τῶν θλίψεων ἡμῶν προέρχεται, διότι ἕνεκα ἀπειθείας ἢ ἀμαθείας, παρέθικμεν τοὺς νόμους τοῦ δημιουργοῦ.

Ἐκ τοῦ ὅτι ὁ ἄνθρωπος σπεύδει πρὸς τελείαν καὶ ἀπειρόν τινα

Authorized licensed use limited to: 172.21.0.5.

Downloaded on 14/05/2024 06:14:44 UTC from Psifiako Apothetirio Dimosias
Restrictions apply.

γείας, αἵτινες συνδυαζόμεναι πρὸς ἀλλήλας κανονίζονται ὑπὸ νόμων. Ἐκ συνεχοῦς πείρας τοῦ ἡμετέρου βίου

εὐδαιμονίαν, εἶνε ἱκανὸς νὰ τελειοποιῇ τὰς πνευματικὰς αὐτοῦ δυνάμεις, καὶ νὰ αὐξάνῃ τὰς γνώσεις του, ἡ δὲ ποθουμένη αὕτη εὐδαιμονία μένει ἀνέφικτος ἐπὶ τῆς γῆς, συμπαρίνεται ὅτι δὲν θὰ συναπολεσθεῖ ἐπὶ τῆς σφαίρας ταύτης, μετὰ τοῦ σωματικοῦ περιβλήματος.

Εἰς τὸ εἶδος τοῦτο τῶν ἐπιχειρημάτων δυνάμεθα νὰ προσθέσωμεν καὶ τὸ ἐξῆς ὅπερ ὁ συγγραφεὺς πρόσθεν ἔγινεν ἡμῖν ἐν ἰδιαιτέρᾳ τινὶ ἐπιστολῇ.

Ἡ φύσις εἶνε τὸ ἐργαστήριον τοῦ Θεοῦ καὶ συγχρόνως ἡ ἐργασία αὐτοῦ ὅπως τὸ χημεῖον μετὰ προπαρασκευαστοῦ εἶνε τὸ ἐργαστήριον τοῦ χημικοῦ καὶ φυσιοδίδου· ὅσον τὰ προϊόντα τῆς φύσεως εἶνε ἀνώτερα τῶν ἐν ταῖς χημικοῖς ἐργαστηρίοις προϊόντων τοσοῦτῃ ἡ δυνάμις καὶ ἡ διάνοια τοῦ Θεοῦ εἶνε ἀνώτερα τῶν τοῦ σοφοῦ· οὗτος διὰ τοῦ ὕλικου, ὅπερ εὕρισκει ἐν τῇ φύσει, δὲν κατορθώνει νὰ ἀπεργασθῇ ὅ,τι ἡ ἐργασία τοῦ Θεοῦ ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν αὐτοῦ.

Θ : Α :: Φ : Ε

«Ὁ Θεὸς ἔχει πρὸς τὸν ἄνθρωπον ὡς τὰ προϊόντα τῆς φύσεως πρὸς τὰ προϊόντα τοῦ ἐργαστηρίου.

Θ : Φ :: Α : Θ .

«Ὁ Θεὸς ἐν ἐργεῖ ἐπὶ τὴν φύσιν ὡς ἡ θήλειος τοῦ ἀνθρώπου, ἰδυνουμένη ὑπὸ τῆς διανοίας του, ἐν ἐργεῖ ἐπὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ καὶ τὰς χεῖρας.»

Ἐν κεφαλαίῳ τινὶ τοῦ Desseins de Dieu ἀνατεθειμένου εἰς τὸ Pluralité des Mondes habités, ὁ συγγραφεὺς ἀντιτάσσει εἰς τὴν ἡμετέραν δοξασίαν περὶ τῆς ποικιλίας τῶν ὁργανισμῶν ἐν τῷ σμπαντι, τὴν ἐννοίαν ἀναγκαίως ὁμοιότητος μεταξὺ πασῶν τῶν ἀνθρωποτήτων. Στήριζεται δὲ ἐπὶ ταύτης τῆς ἐνστάσεως, ὅτι ἂν οἱ κάτοικοι τῶν ἄλλων κόσμων δὲν ἔχουσι τὴν γνήνην ἀνθρωπίνην μορφήν, καὶ ἂν εἰμεθα ὀρισμένοι νὰ ἀναζητήσωμεν ἐπὶ τῶν ἄλλων τούτων γαιῶν, δὲν θὰ δυνηθῶμεν νὰ ἀναγνωρίσωμεν τοὺς προσφιλεστάτους ἡμῶν φίλους. Ἡ ἀντίρρησης αὕτη εἶναι μᾶλλον αἰσθηματικὴ ἢ ἐπιστημονικὴ. Δὲν εἶνε δὲ ἐνταῦθα ὁ τόπος νὰ τὴν συ-

γινώσκουμεν ὅτι πάντοτε αἱ σχέσεις, αἱ ἁρμονίαι, οἱ νόμοι, εἶνε τὸ ἔργον τῆς διανοίας, ἥς ἡ ἰσχὺς εἶνε ἀνάλογος πρὸς τὴν ἔκτασιν καὶ τὴν τελειότητα τῶν γεγονότων καὶ τῶν διετεταγμένων ἁρμονιῶν. Θεωροῦμεν λοιπὸν ὡς ἐναργεῖς ὅτι τὸ σύμπαν κυβερνᾶται ὑπὸ διανοίας.

Αἱ ἀναλογίαι αὗται, αἱ ἁρμονίαι, διατελοῦσιν ἐν σχέσει μετὰ τῶν οὐσιωδῶν ιδιοτήτων τῆς ὕλης καὶ προσκολλῶνται αὐτῇ οὕτως ὥστε δὲν θὰ ὑπῆρχον ἂν αἱ οὐσιώδεις αὗται ιδιότητες ἥσαν διάφοροι τῶν ὑπαρχουσῶν.

Ἐκ τούτων συμπεραίνουμεν ὅτι ἡ ὕλη καὶ αἱ οὐσιώδεις αὐτῆς ιδιότητες εἶνε ὡσπύτως τὸ ἔργον τοῦ νοῦ τοῦ ἰδρύσαντος τοὺς νόμους. Ὁ ὀρθὸς νοῦς ἀποφάνεται ἀξιωματικῶς, κατὰ τῶν ἐναντίων ἀποφάνσεων, ὅτι δὲν δύναται τις νὰ ἀποδώσῃ εἰς τυχαίαν περίστασιν τῶν μορίων, τὴν ἑλξιν, τὸν ἡλεκτρισμὸν, τὸ θερμικὸν, τὴν σύνθεσιν τοῦ ἀέρος, γεγονότα κοσμικὰ ἐπιτηδειότατα εἰς τὴν βλάστησιν τῶν φυτῶν, εἰς τὴν ζωὴν τῶν ζώων, ὅπως θὰ ἦτο ἀπίθανον νὰ πιστεῦσῃ τις ὅτι αἱ μυριάδες τῶν χαρακτηρῶν τῆς τυπογραφίας ῥιθθέντες κατὰ τύχην, πκρήγαγον τὴν Ἰλιάδα ἢ τὴν ἀπηλευθερωμένην Ἱερουσαλήμ. Ἄν ὅπως ἐκφύγωσι τὸ συμπέρασμα ἔλεγον ὅτι αἱ ιδιότητες αὗται

ζητήσωμεν. Ἀλλὰ δυνάμεθα νὰ ἐπαναλάβωμεν ὅτι περὶ τῆς διαφοράς τῆς ἐνεργείας τῶν φυσικῶν δυνάμεων ἐν τοῖς ἄλλοις πλανήταις, εἶναι σχεδὸν βέβαιον ὅτι ἡ ζωολογικὴ σειρά ὤφειλε νὰ κατασκευασθῇ ἐκτὶ κατὰ τύπον ἕλως διάφορον τῆς γίνης σειράς.

Authorized licensed use limited to: 172.21.0.5.

Downloaded on 14/05/2024 06:14:44 UTC from Psifiko Apothetirio Dimosias I
Restrictions apply.

εἶνε τὸ ἀποτέλεσμα τῶν συμφυῶν δικτῶν, ἡ λογικὴ ἀνάγκη ὑπερτάτης τινὸς μεσολαβήσεως καὶ νοητικῆς δὲν θὰ ἠδύνετο νὰ ἀποκρουσθῇ.

Ἄς προσθίσωμεν εἰς τὴν εἰκόνα τούτην ἀφορισμὸν ὀλίγον ἀμφισβητήσιμον. Πᾶν τέλος ὑπονοεῖ σκοπὸν! πᾶς σκοπὸς συνείδησιν, πᾶσα συνείδησις πρόσωπον.

Τὸ ζήτημα τῶν τελικῶν αἰτίων, ἃς ἐπικυβόσωμεν τοῦτο, εἶνε πολυπλοκώτατον καὶ δυσκαλύπττον καὶ λυθῇ ἢ ὅσον φαίνεται εἰς τὴν κούφην δίκνοϊαν. Φανεροῦνται, ὡς ἤθελον εἰπεῖ οἱ ἀρχαῖοι, μᾶλλον ἐν δυνάμει ἢ ἐν ἐνεργείᾳ. Τὸ καθολικὸν γεγονὸς βεβαιοῦται αὐτό. Τὰ μερικὰ γεγονότα ἰγνογραφοῦνται ὑπὸ τούτου. Πρὸς τελείαν γνώσιν κατανόησιν πρέπει τὸ πνεῦμα νὰ ἐγκύψῃ εἰς αὐστηράν ἐξέτασιν καὶ δι' ἐνὸς βλέμματος νὰ περιλάβῃ τὸ σύνολον ἢ τοῦλάχιστον τὸ μεγαλειότερον μέρος τῶν ἐγνωσμένων πραγμάτων κατὰ τὴν διπλὴν ἑποψίαν τοῦ χρόνου καὶ τοῦ χώρου. Τὸ πρῶτον ἀποτέλεσμα τῆς δυσχεροῦς τούτης μελέτης καὶ κριτικῆς εἶνε κυρίως νὰ ἀπομυκρύνῃ τις αὐτὴν πάσης πίστεως καὶ νὰ τὴν προφυλάξῃ κατὰ τῆς εὐτελοῦς ἐρμηνείας τοῦ ἀνθρώπου, ὅστις τὰ πάντα ὑπάρχει εἰς ἐκὺν τὸν ὡς εἰς κέντρον τοῦ ἔργου. Χλευάζει τις τότε τὰς χιμαίρας τῆς ματαιότητος καὶ τῶν ἀφρόνων προσπαθειῶν τῆς ἀλκίζονείας. Καὶ τοῦτο εἶνε τὸ πρῶτον ἀποτέλεσμα τῆς καθολικῆς μελέτης τῶν ὄντων. Ἄλλ' ὅταν τις ἐξακολουθήσῃ τὰς ἐρεῦνας του μέχρι τῆς νοήσεως τῶν ἐσωτάτω δυνάμεων, αἵτινες συνέχουσι πᾶν πλῆθος, καὶ μέχρι τῆς ἀποκαλύψεως τῶν παγκοσμίων

νόμων, οἷτινες διευθύνουσι συγχρόνως ὁλόκληρον τὸ οἰκοδόμημα τῆς ζωῆς, καὶ ἕκαστον μέρος τοῦ ἀπείρου τούτου οἰκοδομήματος, τότε διακρίνει τὰ ἔχνη καθολικοῦ σχεδίου, βλέπει ἔνθεν καθεῖθεν γραμμὰς συνεκτικὰς, αἷτινες συνάπτουσι εἰς τὸ αὐτὸ σχέδιον τὰ ἀπωτάτω τῶν σωμάτων, ἀναγνωρίζει τὴν ἐνότητά τῆς δικνοίης, ἣτις ἐπεστέτησεν (ἢ μᾶλλον ἐπιστάται αἰωνίως καὶ ἀχρόνως) τῆς καθολικῆς διατάξεως, καὶ ἣτις κυβερνᾷ ἐν τῇ ὁδῷ τοῦ ἀπείρου τὸ κολοσσικὸν ἔργον τῆς δημιουργίας. Τέλος συνειθίζων εἰς τὰς οὐσιώδεις ταύτας θεωρίας, εὐρίσκει ὅτι ἡ ἔννοια αὕτη τῆς θεότητος εἶνε πολὺ ἀνθρωπίνη ἢ ὥστε νὰ εἶνε ἀληθής, ὅτι ἡ διηγετικὴ αὕτη δύναμις, ἣτις συγκρατεῖ τὸν κόσμον, ἡ ἰσχὺς αὕτη, ἣτις ζωογονεῖ αὐτὸν, ἡ σοφία αὕτη, ἣτις τὸν ὁδηγεῖ, ἡ θέλησις, ἣτις αἰωνίως προβάλλει αὐτῷ ἀπρόσιτον τελειότητα, ἡ ἐνότης αὕτη τῆς δικνοίης, ἣτις ἀποκαλύπτεται ὑπὸ τὰς μεσολαβούσας μορφὰς τῆς ὕλης δὲν εἶνε δύναμις, ἰσχὺς, σοφία, θέλησις ἀνθρωπίνη. Ἀλλ' ὅτι ἀνήκουσιν εἰς ἀκατανόμησον τι ὂν ἀκατανόητον, ἄγνωστον, περὶ τῆς φύσεως τοῦ ὁποίου δὲν δυνάμεθα ἢ νὰ σιγῶμεν, οὐτινος ἡ γνῶσις εἶνε ἡμῖν ἐπιστημονικῶς ἀπροσπέλαστος.

Τὸ τελικὸν ἀποτέλεσμα τῆς διευθύνσεως τῶν θετικῶν ἐρευνῶν, ἐξηγεῖ πῶς ἐν τῇ συζητήσει ταύτῃ, φκινόμεθα τείνοντες τὴν ἀριστερὰν χεῖρα εἰς τὸ Βερολίνον, τὴν δὲ δεξιὰν εἰς τὴν Ρώμην. Ἐν τῇ ἰδιαιτέρᾳ τούτῃ περὶ τὴν ἰδιαιτέραν δυνάμεθα νὰ ἀπαντήσωμεν ὅτι δὲν εἶνε ἐν τούτῳ ἡ γεωγραφικὸν γεγονὸς, προερχό-

μενον ἐκ τῆς τάσεως ἡμῶν τοῦ νὰ βλέπωμεν πάντοτε πρὸς Ἀνατολὰς, Ἀναμριβόλως, ἡ θέσις αὕτη ἀποδίδει ἡμῖν τὴν ιδιότητη τοῦ χίρετικοῦ ὑπὸ τῶν διδασκάλων, οἵτινες σεμνοπρεπῶς κάθηνται ἐν τῇ προκλιωνίᾳ αὐτῶν ἐδρᾷ, διότι οἱ βεβηρωμένοι αὐτῶν ὀφθαλμοὶ προτιμῶσιν ἀπὸ μακροῦ ἤδη χρόνου τὴν γλυκεῖαν λάμψιν τῆς ἀμφιλόκης τῶν φλογερῶν βελῶν τῆς ἡοῦς. Ἀλλ' ἡ εὐλακρίνεια ὑποχρεοῖ ἡμᾶς εἰς τὸ νὰ ἀποφασθῶμεν ὅτι ἡ τῶν δογματῶν ὑπερβολή, εἶνε ὡσαύτως ψευδὴς ὅσον καὶ ὁ συστηματικὸς πυρρωνισμὸς καὶ ὅτι ἡ ἀτραπὸς τοῦ ὀρθῶς σκεπτομένου ὁμοίως ἀφίσταται τῶν δύο ἄκρων. Ναι, ἀφίσταται. Οἱ νομίζοντες ἐκυτοῦς στερεώτερον ἰδρυμένους ἐπὶ τοῦ γήινου ἐδάφους, εἶνε ἐκεῖνοι ὧν ἡ πτώσις εἶνε ἐγγύς. Διὰ τὸ μελετῶν πνεῦμα, οὐδὲν ὀριστικὸν ὑπάρχει ἐνταῦθα. Ὅσοι πλέον προχωρεῖ τις ἐν τῇ ἐπιστήμῃ, τοσούτω μάλλον βλέπει ὅτι τὴν ἀγνοεῖ τὸ ἴστασθαι, εἶνε ἀποθνήσκειν τὸ βελτίζειν, ἔστω καὶ ἐπανακάμπτειν ἐνίοτε ἐπὶ τὸ αὐτὸ, τοῦτο εἶνε ἡ πλήρωσις τοῦ σκοποῦ τῆς ὑπάρξεώς μας. Ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ ὅπως καὶ ἐν τῇ μηχανικῇ ἡ ἰσορροπία τῆς φύσεως, εἶνε πάντοτε ἰσορροπία ἀσταθῆς.

Ἐν τῇ τάσει, ἣν ἔχει ὁ ἄνθρωπος νὰ ἀνάγῃ τὰ πάντα εἰς ἐκυτὸν, σμικρύνει τὰς ἐννοίας καὶ τὰ γεγονότα. Ἰδομεν ὅτι ἡ θεωρία αὐτοῦ περὶ τῆς σκοπιμότητος εἶνε ἐν τῶν περιφημοτέρων παραδειγμάτων. Ὅταν λέγῃ ὅτι αἱ ὀρνίθες ἐπλάσθησαν πρὸς βοῶσιν, ἰσχυρίζεται πᾶνμα ἰδιοτελές· δύναται τις νὰ εἴπῃ, εἶνε ἀληθές, ὅτι ἐπειδὴ ὁ ἄνθρωπος εἶνε κρεωφάγος,

καὶ ἡ ὀργανικὴ κατασκευὴ αὐτοῦ ὀφείλει νὰ διατηρηται ὑπὸ τροφῆς ζωικῆς καὶ φυτικῆς, ὅτι τὰ ζῶα καὶ τὰ φυτὰ τὰ διατρέφοντα αὐτὸν εἶνε ἀκριβῶς προωρισμένα εἰς τὸ νὰ ὑπηρετῶσι τὴν ὑπερξίν του, καὶ ὅτι ἄνευ τούτων τὸ ἀνθρώπινον γένος θὰ ἐσθένυτο παρὰ χρῆμα. Ἀλλ' ἐάν τις εἰσέρχεται εἰς τὰ μερικώτερα γεγονότα, καὶ λέγῃ ὅτι αἱ πέρδικες ἐπλάσθησαν, καὶ ἐτέθησαν εἰς τὸν κόσμον ὅπως συζευχθῶσιν μετὰ τῶν λαχάνων εἰς τὸ μαγειρεῖον τοῦ Βατέλ, ὅτι οἱ βόες κυρίως προωρίσθησαν διὰ τὸν λιπαρὸν ζωμὸν, ἢ διὰ τὸ ροσπίδι εἰς ὀβελὸν μὲ γεωμήλα, ἢ διὰ τὸ λεγόμενον βόειον κρέας κατὰ τύπον· ὅτι οἱ ψητοὶ μηροὶ τοῦ προβάτου καὶ τοῦ μόσχου ὑπῆρξαν ὁ σκοπὸς τοῦ σχηματισμοῦ τῆς βοείου καὶ μοσχικῆς φυλῆς· ὅτι τὰ ὄσπρις εἰς οὐδὲν θὰ ἐχρησίμευον, ἂν δὲν ἤρτυνοντο διὰ βουτύρου ἢ ἐλαίου καὶ ὅτι τὰ μισθῆλλαια ἐχρυσώθησαν ὑπὸ τοῦ Ἡλίου ὅπως ἐσθίωνται νωπὰ ἢ ὅπως μεταμορφῶνται εἰς γλυκύσματα κτλ. Ἐάν τις καταδείκνῃ εἰς τὰς χυδαίας ταύτας λεπτομερείας, λησμονεῖ τὸ καθολικὸν σύστημα τῆς φύσεως καὶ πιστεύει ὅτι ὁ ἄνθρωπος μόνος ζῇ ἐν τῷ σύμπαντι.

Οὕτως, ἅς περὶ ἄνωμεν, ὑπομιμνήσκοντες τὴν πρότασιν ἡμῶν· τὸ ἀντικαθιστᾶν ἀντὶ τῆς ἐννοίας τῶν μερικῶν αἰτίων, τὴν ἐννοίαν καθολικοῦ σχεδίου.

Δὲν λαμβάνομεν τὴν θεωρίαν τῆς μεταμορφώσεως τῶν εἰδῶν, οὔτε ὑπὲρ, οὔτε κατὰ, ἀλλὰ συμπεραίνομεν ὅτι ἄνευ τῆς ἀρχῆς τοῦ τέλους τῶν ὄντων καὶ τῶν ἁστέρων, οὐδὲν εἶνε δυνατόν νὰ ἐξηγηθῇ ἀπὸ

τῆς ἀνκτομίας μέχρι τῆς οὐρανίου μηχανικῆς· οὐδεμία ἐξωτερικὴ αἰτία, οὐδεμία ἐπίδρασις διὰ μέσου δὲν ἀποκλείει τὸν μέγαν τοῦτον νόμον. Ἡ θεωρίᾳ τῆς φυσικῆς ἐκλογῆς ἀντικειστέα ἀπλῶς τὴν θαυμασίαν μεσολάβησιν τῆς δημιουργοῦ ἀρχῆς εἰς ἕκαστον εἶδος, διὰ νόμου παγκοσμίου καὶ νοήματος. Ἀφίνει ἐν τῇ φύσει τὸν διχασμητικὸν νοῦν τοῦ κόσμου, αἰσθητὸν ἔν τε τῇ ἀρχῇ, τῷ μέσῳ καὶ τῷ τέλει τῶν πραγμάτων. Ἡ θετικώτερα, ἢ ἐπιστημονικώτερα αὐτῆς ἀντίληψις, τῆς ἀναπτύξεως τοῦ ὀργανικοῦ κόσμου, δὲν θύει οὔτε τῇ τύχῃ οὔτε τῷ αὐθιχερέτῳ. Ἐμφανίζει ἡμῖν τὸ σύμπαν ὡς ζῶσαν ἐνότητα, οὗτινος ἡ ὑπερῆς ἀναπτύσσεται συμφώνως πρὸς τὴν ἀρχικὴν ἔννοιαν καὶ ὑφ᾽ οὗνται αἰωνίως πρὸς τὸ ἀνέφικτον αὐτῇ ἰδεῶδες. Ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ τέλος ὑπάρχουσι ταυτοχρόνως ἐν τῷ παρόντι. Ἀπὸ τῶν ὀρυκτῶν εἰς τὸν ὀργανισμόν, ἀπὸ τοῦ ὀργανισμοῦ εἰς τὴν ζωὴν, ἀπὸ τῆς ζωῆς εἰς τὸν νοῦν, εἶνε κύκλος τῆς ὕλης καὶ ἀναβίβασις τῆς διανοίας, κατὰ διευθύνοντά τινα λόγον. Ὁ κόσμος δὲν εἶνε γελοῖον ἄθυρμα μωρίας· εἶνε ποίημα ἐν ᾧ δὲν εἴμεθα ἢ ταπεινὰ καὶ ἄφωνα πρόσωπα, καὶ δι' οὗ ὁ ἀόρατος ποιητὴς περιβάλλει ἡμᾶς διὰ τοῦ ἀπείρου αὐτοῦ φωτός, ὡς τοὺς κόκκους ἐκείνους τῆς κόνεως, οὓς βλέπομεν κυματίζομένους ἐντὸς τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων.

Ἄς τολμήσωμεν νὰ τὸ ὁμολογήσωμεν! εἶνε πρόβλημα ἐν τῷ παρόντι ἄλυτον, τὸ τοῦ ἀπολύτου τέλους· τῶν ὄντων ἐν τῇ φύσει, πρόβλημα, ὅπερ ἀνοίγεται

ἀνεπισκιστήτως ὡς βάρκαρον ἐφ' ὅσον ὁ ὀφθαλμὸς τοῦ ἐρευνητοῦ, ζητεῖ καὶ διακρίνει τὰ βάρθη... Ἐσπέραν τινὰ ἐν Περσίοις ἐθεώρουν τὸν Σηκουάνην ἐκ τοῦ λιθοστρώτου τῆς γαστρικῆς τῆς Ἀκκαδημίας, ὅθεν ἡ ἀποψὶς εἶνε ἐνίοτε ἐξικισίχ. Ἡ δύσις πορφυρόχρους διέχεσε ροδόχρους φῶς ἐπὶ τῶν ὡς τολύπαι πυκνὰ λευκῶν νεφῶν, ἅτινα ἦσαν διεσπασμένα κατὰ τὸ κυανοῦν τοῦ Οὐρανοῦ καὶ τὸ φῶς ἐκεῖνο πλημμυροῦν τὴν ἀτμόσφαιραν τῆς μεγάλης πόλεως, ἐχρωμάτιζε διὰ μαγικῆς θέας τὰ σιωπηλὰ μνημεῖα. Ὁ ποταμὸς ὡς εὐρεῖα ταινία κατήρχετο ἡρέμα πρὸς τὴν δύσιν ἀφανιζόμενος εἰς ὁρίσον ἀπόκασιν, ὅπου συνεκεράννυτο τὸ φῶς μετὰ τῆς σκιᾶς. Ἀριστερόθεν, ὁ σκιερὸς θόλος ὑπερέειχε τῶν οἰκοδομημάτων, καὶ μακρότερον δύο γοτθικὰ κωδωνοστάσια διέσχίζον τὸν Οὐρανό. Δεξιόθεν, τὰ παρὰ θύρας τοῦ Λούβρου, κατὰ χυμώμενα ὑπὸ μαγικοῦ τινος φωτισμοῦ, πρεῖχον εἰς τὸ ἀρχαῖον οἰκοδόμημα ἔκτασιν ἑξαετρον· τὸ σιγηλὸν δάσος τοῦ Κερκαμικοῦ καὶ αἱ ἀτμώδεις κορυφαὶ πορρωτέρου τινὸς λόφου ἐξέτεινον τὴν θέαν μέχρι τῆς ἀγλῆς τοῦ ὁρίζοντος. Τὸ πανόραμα τοῦτο προσέφερε διπλοῦν αἶσθημα. Ἦτον ἡ μεγάλη τῆς φύσεως ἐννοια πληνωμένη ἐπὶ τοῦ μεγάλου γεγονότος ἀνθρωπίνης πόλεως. Κατ' ὀλίγον συνεταίρισθην πρὸς τὴν σύγχρονον ταύτην ὑπαρξίν τῆς φύσεως καὶ τῆς πόλεως, ὑπαρξίν διηγετῆ καὶ ἡδὴ γεγηρακυῖαν, ἀλλ' ἥς ἡ ἀντίθεσις δὲν μὲ εἶχεν οὕτω ζωηρῶς προσβάλλει μέχρι τοῦδε. Καὶ ἐνῶ ἐθεώρουν τὸ διπλοῦν τοῦτο θέμα, ἠκολούθουν τὰς φαινομένης καὶ πραγμα-

τικὰς κινήσεις τῆς φύσεως. Ὁ ἥλιος κατῆρχετο βραδέως ὀπισθεν τῶν λόφων, τὰ νέφη ἐχρωμαζοῦντο διὰ χρώματος ῥοδιωτέρου, ὁ ποταμὸς ἔρρεεν ἡσύχως πρὸς τὴν ἀποκεχωρηκυῖαν θάλασσαν, ὁ ζωογόνος ἀὴρ ἐψυχραίνετο ὑπὸ αὖρας ὁμοίας πνεύης. Ἡ καθολικὴ λοιπὸν αὕτη κινήσεις μοι ἐνέπνεεν ἐντύπωσιν, διότι ἐξετείνετο ἐν τῇ διανοίᾳ μου ἐν ὁλοκλήρῳ τῇ φύσει καὶ μὲ περιέβαλλεν ἡ καθολικὴ κυκλοφορία τῆς ζωῆς ἐπὶ τῆς Γῆς. Ἀλλ' ἡ κυρία αἰτία τῆς προσοχῆς μου, ἦτον ἡ σκέψις ὅτι ἡ μεγάλῃ αὕτη κινήσεις ἐγίνετο ὡς εἰ ὁ ἀνθρώπος δὲν παρίστατο ἐκεῖ. Ἐν μέσῳ τῶν Παρισίων, ὁ ἄνθρωπος μοι ἐφάνη ὡς μὴδὲν ἐν τῇ φύσει. Οἱ δικτάται οἱ περιπατοῦντες ὀπισθεν ἐμοῦ ἐπὶ τῆς αὐτῆς γεφύρας, δὲν ἐθαύμαζον βεβαίως τὴν λαμπρὰν ταύτην τοῦ ἡλίου δύσιν. Οἱ εἰς τὰ τοῦ βίου ἀσχολούμενοι περιεσπῶντο περὶ τὰ ἔργα τοῦ εἶδους τῆς ἑαυτῶν ζωῆς. Ἐὰν δύο ἑκατομμύρια τῶν ἀνθρώπων, ἅτινα ὡς μυρμηκία ἀναστρέφονται ἐν τῷ περιβάλλῳ τῶν χαρακωμάτων δὲν μοι παρίστων οὐδὲν ἄλλο, ἢ διαβατικὸν στροβίλον ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ μέρους τούτου τῆς σφαίρας. Καὶ ἔλεγον κατ' ἐμυτὸν· ἡ Γῆ στρέφεται περὶ τὸν ἑαυτῆς ἄξονα, ἐμφανίζουσα διαδοχικῶς ἕκαστον τόπον τοῦ κόσμου εἰς τὴν ἡλιακὴν γονιμότητα· τὰ νέφη διατρέχουσι τὴν ἀτμόσφαιραν· τὰ φυτὰ ἀκολουθοῦσι τὸν κύκλον τῶν ὥρων· οἱ ποταμοὶ κατέρχονται εἰς τὴν θάλασσαν· αἱ ἡμέραι καὶ αἱ νύκτες διαδέχονται ἀλλήλας· ἡ γῆνιη ἁρμονία ἀκολουθεῖ τὴν κανονικὴν καὶ τακτικὴν αὐτῆς πορείαν·—ἀλλὰ πρὸς τί

ὑπάρχουσι πάντα ταῦτα; Τὰ ἔντομα δισχιζοῦσι διὰ τοῦ ῥύγχους αὐτῶν τὰ πέτρεα τῶν ἀνθέων, τὰ μικρὰ πτηνὰ πλήττουσι διὰ τοῦ ῥάμφους των τὰ ἔντομα, ὁ ἰέραξ διανοίγει τὴν κοιλίαν τῶν πτηνῶν, οἱ λέοντες βρυχῶνται ἐν ταῖς ἐρήμοις, καὶ αἱ φάλαιναι θηρεύουσιν ἐν τῇ ἀπειρίᾳ τῶν θαλάσσιων.—ἀλλὰ πρὸς τί ὑπάρχουσι ταῦτα; Αἱ δικυγεῖς πηγὰς ἐξαπλοῦσιν ἐν τῇ ἐρημίᾳ τῶν ὄρεων θελακτικὰ κάτοπτρα περιβαλλόμενα ὑπὸ θαφνοειδῶν κλημηκτίδων, οἱ ῥύγκες κελαρύζοντες κατέρχονται ἀπὸ τοῦ λόφου, οἱ ἀργυροειδεῖς ποταμοὶ καταλείπουσι τὰ ὕδατα αὐτῶν εἰς τοὺς μεγάλους ποταμοὺς, ἔνθα μετ' αὐτῶν ἐμπέσωσιν εἰς τὰ βόθρα τῶν ὠκεανῶν καὶ κακεὶ ἀπολέσωσιν καὶ τὸ ὄνομα καὶ τὴν ὑπαρξίν των· πλοῦσι καὶ λαμπρὰ ἀνθοδέσμη γεννῶνται καὶ ἀποθνήσκουσιν εἰς τὰ σκοτεινὰ βόθρα τῶν θαλάσσιων, τυγχάνουσαι μόνον τῆς ἐπισκέψεως τῶν ζωοφύτων καὶ τῶν κοραλίων, καὶ ὑπὸ τῆς Οὐρανίης ἑλξεως, ἡ ἄμπωτις καὶ ἡ πλήμμυρ τῶν θαλάσσιων λικνίζουσιν ἀπὸ τῆς μιᾶς ἡπείρου εἰς τὴν ἑτέραν τὸν βαρὺν καὶ ἀκαταμέτρητον αὐτῶν ὄγκον.—ἀλλὰ πρὸς τί ὠφελοῦται πάντα ταῦτα; Ἡ εὐρεῖα αὕτη φύσις βραδίξει ἀπαθῶς ὥς κολοσσαϊὸς τις μηχανισμὸς, τὰ πράγματα ἀναγεοῦνται ἀδιαλείπτως, καὶ αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶνε ἢ ἐφήμερος ἄτομος, ἥτις φαίνεται καὶ ἀφηνίζεται ταχέως. Τοῦ ἀπείρου τούτου σύμπαντος ὁ ἄνθρωπος οὐδὲν σχεδὸν γινώσκει καὶ περ νομίζων ὅτι τὰ πάντα γινώσκει, κατανάλισκει δὲ ἄλλως τὸν βίον αὐτοῦ εἰς ἄλλας ἀσχολίας. Πρὸ τῆς δημιουργίης τοῦ ἀνθρώπου,

πάσχει αἱ ἁρμονίαι αὐταὶ ἡκούοντο καὶ σήμερον. Ἀλλ' ὑπὸ τίνων ὤτων; Πάντα ταῦτα ὑπῆρχον πρὸ αὐτοῦ! Πάντα ταῦτα θὰ ὑπάρχωσιν ἔως μετ' αὐτόν! Πάντα ταῦτα θὰ ὑπάρξωσι καὶ ἄνευ αὐτοῦ! Πρὸς τί αὕτη ἡ δημιουργία; Διὰ τί ἡ διάνοιά μου ἐρευνῶσα τὸ βάθος τοῦτο δὲν λαμβάνει οὐδεμίαν ἀπόκρισιν; Πρὸς τί ὁ Θεὸς ἐποίησε τὴν γῆν ταύτην, καὶ τὸ ἄπειρον πλῆθος τῶν ἄλλων κόσμων; Καὶ διὰ τί, βλέπων τὴν ἀνυσίχιν τῆς ψυχῆς μου, ἀφίνει αὐτὴν νὰ ἀπόλλυται ἐν τῇ ἀβύσσῳ τῆς ἀμαθείας, ὡς εἰ ὁ Δημιουργὸς δὲν ἐγίνωσκε πλειότερον τὴν σκέψιν ταύτην, ἢ ὅσον τὸν κόκκον τῆς κόνεως τῆς φερομένης ὑπὸ τοῦ ἀνέμου, ἢ ὅσον τὴν σιγαλὴν τοῦ ὕδατος τὴν ἀπολλυμένην ἐν τῷ ποταμῷ πρὸ τῶν ποδῶν μου; Πρὸς τί ταῦτα ὑπάρχουσι; Πρὸς τί χρησιμεύουσιν ταῦτα; Τί μέλει τῷ Θεῷ ἂν ὑπάρχῃ εἰς κόσμος, ἑκατὸν, μύριοι, ἢ μηδέν; Τίς εἶναι ὁ σκοπὸς τοῦ ἔργου τούτου; Ἀπχῆ ἔτι, εἰς τί καὶ πρὸς τί χρησιμεύει, καὶ διὰ τί, ὦ Θεέ! διὰ τί ἡ δημιουργία ὑπάρχει;... Τὸ φοβερὸν αὐτὸ σύνολον ἔχει σκοπὸν τινὰ ὅμως... Τὸ κάλυμμα τοῦτο κρύπτει πρόβλημα ἄπειρον, ὅπερ περιβάλλει καὶ ἐκμηδενίζει πάντας ἡμᾶς.

Τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἀπεχώρησα σιωπηλὸς, τυφλώτων τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ ἀδυνατῶν νὰ ἰδῶ. Ὁ ἥλιος ἔδυσσε, ὁ Σηκουάνας ἐξηκολούθει σιωπηλῶς τὴν πορείαν του, ὁ μανδύας τῆς ἐσπέρας ἠπλώθη ἐπὶ τὴν μεγάλην πόλιν, καὶ ἀπωλέσθην πικρὺς ἐν τῷ θορύβῳ, ὅστις πρὸς στιγμὴν εἶχε παύσει ἀκουόμενος ὑπ' ἐμοῦ.

Ἐκτοτε, πολλάκις αἱ αὐταὶ σκέψεις μὲ προσέβλασαν.

πολλάκις ἠσθάνθη ἐκυτὸν ἰσχύμενον κατὰ τὴν ὁδὸν ὑπὸ τῆς ἀλύτου τυχῆς ἐρωτήσεως. Πρὸς τί ὁ κόσμος ὑπάρχει; Καὶ πάντοτε τὸ κενὸν καὶ ἡ σιωπὴ ἔπασσαν εἰς τὴν ψυχὴν μου. Οἴμοι! Ἄν τὸ ὠμολόγουν, θὰ ἠδυνάμην ἔτι νὰ προσθέσω, ὅτι ἐρώτησις τρομερωτέρη καὶ μᾶλλον τυχάσσουσα ἠκολούθησε πολλάκις τὴν πρώτην. Ἀκολουθοῦσα τὴν ἀπχθὴ τυχὴν κίνησιν τῆς φύσεως, ἡ ψυχὴ μου πολλάκις ὑπερέβη τὸν χρόνον καὶ ἠρώτησεν ἐκυτὴν ποῦ θὰ εἶνε μετὰ ἑκκτὸν ἔτη ὕστερον. Καὶ ἀκολουθοῦσα νὰ ρίπτῃ τὸ βλέμμα αὐτῆς πρὸς τὰ ἐμπρός, ἠρώτησεν ἐκυτὴν μετ' ἀπεριγράπτου αἰσθήματος φρίκης, ποῦ θὰ εἶνε μετὰ χίλια ἔτη. Καὶ συνεχίζουσα τὴν πτησίντης, εἶδεν ὅτι μετὰ ἑκκτὸν χιλιάδας ἐτῶν θὰ ὑπάρχῃ ἀκόμη, καὶ ἠρώτησεν ἐκυτὴν τί θὰ εἶνε κατὰ τὸν χρόνον ἐκεῖνον. Καὶ εἰσδυομένη ἔτι καὶ ἔτι προρρωτέρω εἰς τὴν ἄβυσσον, ἔφερεν ἐκυτὴν ἀκόπως εἰς ἑκκατομμύριον ἐτῶν. Καὶ πέραν τῆς γραμμῆς ἐκείνης, πέραν τοῦ σημείου ἐκείνου ἀνεφίκτου τῇ ἀνθρωπίνῃ διανοίᾳ, ἐφκντάσθη νέαν γραμμὴν τοῦ αὐτοῦ μήκους· ἔπειτα τὸ δεῦτερον ἑκατομμύριον τῶν ἐτῶν, εἶδε διαδεχόμενον τρίτον, τέταρτον, ὀκτακτον, ἑκατοστόν. Καὶ ἤδη ἐν τῇ αἰωνιότητι εἶδεν ὅτι χρόνος δὲν ὑπάρχει, καὶ ὅτι ἡ αἰωνιότης εἶνε ἀκίνητος... Ὅφειλω νὰ τὸ εἶπω, ἐνίοτε ἡ τελευταία αὕτη σκέψις ἐγένετο οὕτω φοβερά πρὸ τοῦ ἀδυσωπήτου τέλους, ὅπερ ἀνχμῆνει ἡμᾶς, ὥστε ἠφάνιζεν ἐξ ἐμχυτοῦ τὸ κῖσθημα τῆς ἰδίης προσωπικότητος, ὡς ἂν ἀλθθῶς ἡ ἀστηρίκτος αὕτη εἰκὼν, ἐκάλει ἡμᾶς νὰ ἐλπίσωμεν τὴν γα-

λήνην ἐν τῷ θανάτῳ, ἢ ὡς ἂν ἡ θέα αὕτη, ἄγαν εὐρεῖται δι' ἀνθρωπίνην κεφαλὴν, εἶχε διερρήξει τὴν κεφαλὴν ταύτην, καὶ μὲ ἐκβάλλει ἀπὸ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν σωφρόνων.

Ἰσως ἔχω ἄδικον διακοινῶν ὑμῖν οὕτω τὰς προσωπικὰς ἐντυπώσεις μου. Ἀλλὰ κατὰ βάθος, δὲν ὑπάρχει ἐνταῦθα ζήτημα προσωπικότητος, εἶνε μελέτη ἀνάλογος πρὸς τὴν τοῦ ἀνατόμου, ὅστις ἐρευνᾷ βάθως ἄγνωστον πληγὴν. Καὶ ἂν ὁ ἀστρονόμος στηρίζεται ἐπὶ τῆς ἰδίας παρρηγήσεως ὅπως ὀρίσῃ τὸ ἔαυτοῦ σύστημα, ἂν ὁ χημικὸς ὁμιλῇ κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ χωνευτηρίου του καὶ κατὰ τὰς ἰδιαιτέρας αὐτοῦ ἀναλύσεις, ἂν ὁ φυσικὸς ἐξετάζῃ τὴν φύσιν διὰ τῆς πείρας τῶν ἰδίων ὀφθαλμῶν, δὲν εἶνε λογικὸν ὁ φιλοσοφῶν νὰ ἀνακοινοῖ, ὅπως οὗτοι, τὸ ἀποτέλεσμα τῶν προσωπικῶν αὐτοῦ σκέψεων, καὶ ἐνίοτε νὰ ἐμπιστευέται τῷ ἀκρωμένῳ αὐτοῦ τὰς ἀνησυχίας, καὶ τοὺς πόνους τῆς ψυχῆς του; Τούλχιστον ἐν τούτῳ ὑπάρχει ἔργον βαθείας εἰλικρινείας, καὶ τεκμήριον λόγου ἀνεξαρτήτου, ὅστις δὲν εἶνε ἡγὼ οὐδεμιᾶς μερίδος, οὐδενὸς συστήματος.

Ναί, τὸ ἄπειρον τοῦτο πρόβλημα τοῦ καθολικοῦ τέλους τοῦ κόσμου, περιβάλλει ἡμᾶς ἐν τοῖς βάθεσιν αὐτοῦ, καὶ δὲν δυνάμεθα οὔτε νὰ κρίνωμεν οὔτε νὰ λύσωμεν αὐτό. Φερόμεθα ὑπ' αὐτοῦ, ὡς τὸ μικροσκοπικὸν ζωῦφιον ἀφανιζόμενον εἰς τοὺς μυχοὺς τῆς θαλάσσης, καὶ ἀποπειρώμενον νὰ εὕρῃ τὸν λόγον τῆς πλημμύρας καὶ τῆς ἀμπώτιδος τῶν ὑδάτων.

Authorized licensed use limited to: 172.21.0.5.

Downloaded on 14/05/2024 06:14:44 UTC from Psifiako Apothetirio Dimosias I
Δημόσια Ιστορική Βιβλιοθήκη Σαγούρα,
Restrictions apply.

Authorized licensed use limited to: 172.21.0.5.

Downloaded on 14/05/2024 06:14:44 UTC from Psifiako Apothetirio Dimosias
Restrictions apply.

ΒΙΒΛΙΟΝ ΠΕΜΠΤΟΝ

Ο ΘΕΟΣ

Ἡ θεολογία διὰ τῆς Ἐπιστήμης.

Authorized licensed use limited to: 172.21.0.5.

Downloaded on 14/05/2024 06:14:44 UTC from Psifirako Apothetirio Dimosias
Restrictions apply.

Ο ΘΕΟΣ

Ὁ Θεὸς ἐν τῇ φύσει, ζῶσα δύναμις καὶ προσωπικὴ, αἵτιον τῶν ἀτομικῶν κινήσεων, νόμος τῶν φαινομένων, διακοσμητὴς τῆς ἁρμονίας, ἀρετὴ καὶ στήριγμα τοῦ κόσμου.—Ὁ ἄνθρωπος πλάττει τὸν Θεὸν κατὰ τὴν ἑαυτοῦ εἰκόνα.—Πλάνη τοῦ ἀνθρωπομορφισμοῦ. Ὁ Ἕλλην φιλόσοφος Ξενοφάνης πρὸ 2,400 ἐτῶν.—Ἡ φύσις τοῦ Θεοῦ εἶνε ἀγνωστος.—Οὐδὲν ἀνθρώπινον σύστημα δύναται νὰ ὀρίσῃ αὐτόν.—Διάφοροι μορφαὶ τῆς ἐννοίας τοῦ Θεοῦ κατὰ τοὺς ἀνθρώπους.—Ὁ Θεὸς τῆς ἐπιστήμης.—Τελευταῖαι ἔψεις τῆς διδασκαλίας.—Καθολικὸν συμπέρασμα.—Ἐπίλογος.

Ὁ τρόπος δι' οὗ σκοποῦμεν νὰ περάνωμεν τὴν γενικὴν ἀπόδειξιν εἶνε μᾶλλον σύνοψις ἢ ἐπίλογος, καὶ ἂν εἶνε ἀληθὲς ὅτι ἡ ποίησις καὶ ἡ ἐπιστήμη ἔχουσι ἐσω-τάτην συνάφειαν ἐν τῇ θεωρίᾳ τῆς φύσεως, δὲν δυνάμεθα νὰ παρεμποδίσωμεν τὴν ἐκδήλωσιν τοῦ ποιητικοῦ αἰσθήματος ἐν ταῖς τελευταῖαις ἐντυπώσεις τοῦ θελήματος τοῦ κόσμου εἰς τὴν ἡμετέραν διάνοιαν.

Μόλις θὰ ᾔτο ἡμῖν ἀναγκαῖον νὰ ἀφιερώσωμεν εἰδικὴν μελέτην εἰς τὸ περὶ Θεοῦ ζήτημα, διότι ὑπὲρ τῆς ὑποθέσεως ταύτης ἐπολεμήσαμεν ἀπὸ τῶν πρώτων σελίδων τῆς παρούσης πραγματείας καὶ πάντα

Authorized licensed use limited to: 172.21.0.5.

Downloaded on 14/05/2024 06:14:44 UTC from Psifirako Apothetirio Dimosias Is
Restrictions apply.

ἡμῶν τὰ ἰδιαιτέρα συμπεράσματα ἔληξαν εἰς τὸ ὑπέρ-
 ταιον τοῦτο τέλος. Ἀλλὰ καλὸν εἶναι νὰ ἐπιστέψωμεν
 ταῦτα διὰ καθολικοῦ τινος συμπεράσματος. Ὅπως ὁ
 φυσιολόγος, ὁ βοτανικός, ὁ γεωμέτρης, ὁ χωρομέτρης
 ὁ καλλιτέχνης ἢ ὁ ποιητής, ἀφοῦ ἐξετάσῃ τὰ κα-
 θέκαστα τοπίου τινός, καὶ ὑπερβῶσι τὸν λόγον οὗ τι-
 νος ἢ κλιτύς ὑπέρκειται τῶν ἐπισκοπούμενων θέσεων,
 στρέφει ὅπως θεωρήσῃ δι' ἑνὸς βλέμματος, τὸ σύνολον
 τοῦ τοπίου ἐκείνου, καὶ περιλάβῃ ἐν τῷ μεγάλῳ κύ-
 τοῦ τὸ καθολικὸν σχέδιον καὶ τὸ κάλλος τοῦ πανορά-
 ματος, οὕτω μετὰ τὰς μερικὰς μελέτας περὶ τῶν νόμων
 τῆς ὕλης καὶ τῶν τῆς ζωῆς καλὸν εἶναι νὰ ἐπανέρχε-
 ται τις καὶ μετὰ ἡσυχίας νὰ θαυμάζῃ. Τὸ βλέμμα
 τῆς ψυχῆς ἀγαπᾷ νὰ φωτίζηται ἐκ τῆς οὐρανίας λάμ-
 ψεως, ἥς πληροῦται ἡ φύσις. Ἐνταῦθα δὲν εἶναι πλέον
 ἡ συζήτησις ἀλλ' ἡ θέα τοῦ φωτός καὶ τῆς ζωῆς, ἃ-
 τινα ἀκτινοβολοῦσιν ἐν τῇ ἀτμοσφαιρᾷ, στίλλουσιν ἐν
 τῇ λάμπει τῶν ἀνθέων, καὶ μαρμαρύσσουσιν ἐν ταῖς
 χρώμασιν αὐτῶν, κυκλοφοροῦσιν ὑπὸ τὰ φυλλώματα
 τῶν δασῶν, καὶ περιβάλλουσι τὰ ἀναρίθμητα ὄντα
 τὰ κινούμενα ἐν τῷ κόλπῳ τῆς φύσεως. Μετὰ τὴν
 δύνανμιν, μετὰ τὴν σοφίαν, μετὰ τὸ πνεῦμα, διαρκί-
 νεται ἡ ἄφικτος ἀγαθότης, ἡ παγκόσμιος στοργή. Ὁν-
 τος πάντοτε μυστηριώδους, ἐπιχέοντος ἐν διαδοχῇ
 ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ κόσμου τὰ ἀναρίθμητους μορ-
 φὰς ζωῆς, ἥτις δικιωνίζεται διὰ τῆς ἀγάπης καὶ οὐ-
 δέποτε ἀποσβέννυται.

Ἡ σχέσις τῶν φυσικῶν δυνάμεων ἐδειξεν ἡμῖν τὴν

ἐνότητά τοῦ Θεοῦ, ὑπὸ ὅλης τῆς ἐφημέρους μορφᾶς
 τῆς κινήσεως· διὰ τῆς συνθέσεως, τὸ πνεῦμα ὑψοῦται
 εἰς τὴν ἔννοιαν ἐνιαίου τινὸς νόμου, νόμου καὶ δυνά-
 μεως παγκοσμίου, αἵτινες οὐδὲν ἄλλο εἶνε ἢ ἡ ἐνέρ-
 γεια τῆς θείας διανοίας. Φῶς, θερμότης, ἡλεκτρισμός,
 μαγνητισμός, ἑλξίς, συγγένεια, φυτική ζωὴ, ὁρμύμ-
 φυτον, νῆς, ἔχουσι τὴν πηγὴν αὐτῶν ἐκ τοῦ Θεοῦ.
 Τὸ συνάισθημα τοῦ ὠρχίου, ἡ αἰσθητικὴ τῶν ἐπιστη-
 μῶν, ἡ μαθηματικὴ ἁρμονία, ἡ γεωμετρία, περιχυ-
 γάζουσι διὰ λάμψεως τὰς πολλαπλὰς ταύτας δυνά-
 μεις καὶ περιβάλλουσι ταύτας διὰ τοῦ ἀρώματος τοῦ
 ιδεώδους. Ὑπὸ οἵανδήποτε ὄψιν τὸ μελετῶν πνεῦμα
 καὶ ἂν ἐρευνᾷ τὴν φύσιν, εὕρισκει ὁδὸν ἄγουσαν εἰς
 τὸν Θεόν, δύνανται ζῶσαν, ἥς νομίζει τις ὅτι αἰσθάν-
 νεται τοὺς παλμούς ὑπὸ πάσας τὰς μορφὰς τοῦ παγκο-
 σμίου ἔργου, ἀπὸ τῆς συστολῆς τῆς εὐαισθήτου
 ὀνοχλείας, μέχρι τοῦ ἐρρυθμοῦ ἄσματος τοῦ πρωῒνου
 κορυδαλοῦ. Τὸ πᾶν εἶνε ἀριθμός, σχέσις, ἁρμονία,
 ἀποκάλυψις νοητικῆς ἀρχῆς ἐνεργούσης παγκοσμίως
 καὶ αἰωνίως. Ὁ Θεὸς δὲν εἶνε λοιπὸν, ὅπως ἔλεγεν
 ὁ Λουθῆρος «κενὴ εἰκὼν, ἐφ' ἧς ἄλλη ἐπιγραφὴ δὲν
 ὑπάρχει ἢ ἐκεῖνη, ἣν ἡμεῖς ἐπιγράφομεν.» Εἶνε, τοῦ-
 ναντίον, ἡ νοήμων δύναμις, παγκόσμιος καὶ ἀόρατος,
 κατὰσκευάζουσα αἰωνίως τὸ ἔργον τῆς φύσεως. Καὶ
 μόνον αἰσθηνόμενοι τὴν αἰωνίαν παρουσίαν τοῦ Θεοῦ
 τούτου, κατὰνοοῦμεν τοὺς λόγους τοῦ Λεῖβνητίου· «ὁ-
 πάρχει μετὰφυτικὴ, γεωμετρία, ἠθικὴ, πανταχοῦ.»

Καὶ τὸν ἀρχαῖον ἀφορισμὸν τοῦ Πλάτωνος «Ἄει ὁ Θεὸς γεωμετερεῖ.»

Μικρὰν τῆς τύβης τῆς ἀνθρωπίνης κοινωνίας, ἐν τῷ ἀνχωρητηρίῳ τῆς ἡσύχου ἐρημίας ἐπιτρέπεται τῇ ψυχῇ νὰ θεωρήσῃ κατὰ πρόσωπον τὴν δόξαν τοῦ ἀοράτου ἀποκαλυπτομένην διὰ τοῦ ὁρατοῦ. Οὕτω δὲ διορώσῃ τὴν παρουσίαν τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς Γῆς, ἡ ψυχὴ ἀνὰ ψοῦττι εἰς τὴν ἔννοιαν τοῦ ἀληθοῦς.¹ Ὁ μεμακρυσμένος θόρυβος τοῦ ὠκεανοῦ, τὰ ἔρημα τοπία, τὰ ἐν σιγῇ μαιδιῶντα ὕδατα, τὰ ἐν ὕπνῳ στενάζοντα δάση, τὰ ὑπερήφανα καὶ ἐρηγοροῦντα ὄρη τὰ πάντα ὑπόθεν ἐπισκοποῦντα, εἶνε αἰσθηταὶ ἐκδηλώσεις τῆς δυνάμεως τῆς ἀγρυπνούσης ἐν τῷ βῆθει τῶν πραγμάτων. Πολλὰκις παρεδόθην εἰς τὴν γλυκεῖάν σου θέαν, ὦ ζωσκα τῆς φύσεως λαμπρότης, καὶ πάντοτε ἠσθάνθη, ὅτι ἄφατος ποίησις σὲ περιέβαλε διὰ τῶν θωπειῶν της. Ὅτε ἡ ψυχὴ μου ἀφίνετο νὰ κορεσθῇ ὑπὸ τῆς μαγείας τῆς καλλονῆς σου, ἤκουεν ἀγνώστους ἤχους ἐξερχομένους ἐκ τῶν συμφωνιῶν σου. Σκιαὶ τῆς ἐσπέρας, αἵτινες κυμαίνεσθε ἐπὶ τῆς κλιτύος τῶν ὁρέων, ἀρώματα κατερχόμενα ἀπὸ τῶν δασῶν, ἐπικλινόντα ἄνθη, ἅτινα περιστέλλετε τὰ χεῖλη σας, ὑπόκωφοι τοῦ ὠκεανοῦ θόρυβοι, οὗ τινος ἡ φωνὴ οὐδέποτε σθέννυται, βαθεῖα γαλήνη καταστέρων νυκτῶν! σεῖς μοὶ ἐλάλησατε περὶ τοῦ Θεοῦ μετ' εὐγλωττίας κατανυκτικωτέρας καὶ ἰσχυροτέρας τῆς τῶν ἀνθρώπων. Ἐν ἡμῖν ἡ

¹ Ascensio mentis in Deum per gradus rerum creaturarum Belarmin.

ψυχὴ μου εὔρε τὴν τρυφερὰν σποργὴν μητρὸς, τὴν ἄ-
 δολον ἀγχιθότητα τῆς ἀθωότητος, καὶ ὅτε ἀπεκοι-
 μήθη ἐν τοῖς κόλποις σου ἠγέρθη ἐν τῇ χαρᾷ καὶ τῇ
 εὐτυχίᾳ. Λαμπροὶ χρωματισμοὶ τοῦ λυκαυγυῶς! μ-
 γευτικαὶ ἀκτῖνες τοῦ οἰχομένου φωτός! μελέται τῶν
 ἐρῆμων δενδρостоιχιῶν! φυλάττετε εἰς τοὺς ἀγαπῶν-
 τας ὑμᾶς θελκτικὰς στιγμὰς μέθης! Τὰ κρίνα ἀνοί-
 γουσι καὶ πίνουσι μετ' ἐκστάσεως τὸ ἐκ τοῦ Οὐρανοῦ
 κατερχόμενον φῶς! Κατὰ τὰς ὥρας ταύτας ἡ ψυχὴ
 γίνεται ἄνθος, ἀναπνέουσα μετ' ἀπληστίας τὴν Οὐ-
 ράνιον λαμπρότητα! Ἡ ἀτμόσφαιρα δὲν εἶνε πλέον
 μίγμα αἰρίου, τὰ φυτὰ δὲν εἶνε μόνον ἑνωσις ἀτόμων
 ἀνθρακος ἢ ὑδρογόνου, τὰ ἀρώματα δὲν εἶνε μόνον μόρια
 ἀνκίσθητα διαχεόμενα τὴν ἐσπέραν ὅπως διαφυλάττωσι
 τὰ ἄνθη ἀπὸ τοῦ ψύχους, ἡ ἀρωματώδης αἰὼρ δὲν εἶνε
 μόνον ρεῦμα αἰέρος, τὰ νέφη δὲν εἶνε πλέον πομφόλυ-
 γες ὑδατωδῶν ἀτμῶν, ἡ φύσις δὲν εἶνε μόνον χημικὸν
 ἢ φυσικὸν ἐργαστήριον· ἀλλ' αἰσθάνεταί τις ὑπέρτα-
 τόν τινα νόμον ἁρμονίας, τᾶξεως, κάλλους, διευθύ-
 νοντα τὴν σύγχρονον πορείαν πικρῶς πράγματος, πε-
 ριβάλλοντα καὶ τὰ ἐλάχιστα τῶν ὄντων δι' ἐπαγρυ-
 πνήσεως ἐμφύτου, φυλάττοντα ἀκριβῶς τὸν θησαυρὸν
 τῆς ζωῆς ἐν ὅλῳ αὐτῆς τῷ πλούτῳ, ἥτις διὰ αἰω-
 νίου ἀναγεννήσεως ἀνελίσσει ἐν ἀμεταβλήτῳ δυνάμει
 τὴν δημιουργηθεῖσαν γονιμότητα. Ἐν πάσῃ ταύτῃ τῇ
 φύσει ὑπάρχει εἶδος παγκοσμίου κάλλους, πρὸς ὃ ἐξο-
 μοῦται ἡ ψυχὴ αὐτὸ ἀναπνέουσα, ὥσπερ τὸ ὅλως
 ἰδεῶδες τοῦτο κάλλος ἀνῆκε μόνον εἰς τὴν χώραν τοῦ

πνεύματος. "Αστρον πρόδρομον τῆς νυκτός! ἄρμα τῆς ἄρκτου! μεγαλοπρέπεια τῶν ἀστέρων! μυστηριώδεις ἀπόψεις τῶν ἀχανῶν ἀβύσσων! Τίς ὀφθαλμός γινώσκων τὰ πλοῦτή σας δύνεται νὰ σᾶς βλέπῃ μετ' ἀδιαφορίας; Πόσα βλέμματα ἐν συννοίᾳ δὲν ἐπληκνήθησαν μετὰ τῶν ἐρήμων σας, ὧ ἐρημίαι τοῦ ἀπείρου κενοῦ! Πόσα δικάνοια ἀνήσυχοι περιηγήθησαν ἀπὸ μιᾶς εἰς ἄλλην νῆσον τοῦ ἀκτινοβόλου ἀρχιπελάγους σας! Καὶ κατὰ τὰς ὥρας τῆς ἀπουσίας καὶ τῶν μελγχολικῶν διχθέσεων, πόσα βλέφαρα δὲν κατέπεσον ὑγρά ἐπὶ ὀφθαλμῶν προσηλωμένων εἰς ἀστὲρα τινὰ προσφιλεῖ!

Ταῦτα, διότι ἡ φύσις ἔχει γλυκεῖς λόγους ἐπὶ τῶν χειλέων της, θησαυροὺς ἀγάπης ἐπὶ τῶν βλεμμάτων της, κισθήματα ἐξαίρετου στοργῆς ἐν τῇ καρδίᾳ της· διότι δὲν ὑπάρχει μόνον ἐν σωματικῷ τινι ὀργανισμῷ, ἀλλὰ μετέχει ζωῆς καὶ ψυχῆς. Ὅστις δὲν διεῖδε ἢ τὴν ὑλικὴν αὐτῆς ὄψιν, γινώσκει αὐτὴν μόνον κατὰ τὸ ἥμισυ. Τὸ ἐσωτερικὸν κάλλος τῶν πραγμάτων εἶνε ἐπίσης ἀληθὲς καὶ βέβαιον, ὡς καὶ ἡ χημικὴ αὐτῆς σύνθεσις. Ἡ ἁρμονία τοῦ κόσμου, δὲν εἶνε ὀλιγώτερον ἀξίη προσοχῆς, ἢ ἡ μηχανικὴ αὐτῆς κίνησις. Ἡ νουνεχὴς διεύθυνσις τοῦ σύμπαντος πρέπει νὰ βεβαιῶνται διὰ τοῦ αὐτοῦ δικαίου, δι' οὗ καὶ ἡ μαθηματικὴ διατύπωσις τῶν νόμων. Ἐπιμένων τις νὰ βλέπῃ τὴν δημιουργίαν διὰ τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ σώματος οὐδέποτε δὲ διὰ τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ πνεύματος, ἐκουσίως μένει ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας. Ἐξαιρέμεν καλῶς ὅτι αἱ ὑψίστοι ἀντί-

παλαιοὶ θὰ ἀντεῖπωσιν ὅτι τὸ πνεῦμα δὲν ἔχει ὀφθαλμοὺς
 καὶ ὅτι εἶνε ἐκ γενετῆς τυφλόν, καὶ ὅτι πᾶσα διαθε-
 βείωσις, ἥτις δὲν ἐγένετο διὰ τοῦ σωματικοῦ ὀφθαλμοῦ
 οὐδὲν κύρος ἔχει. Ἀλλ' αὕτη εἶνε αὐθαίρετος ὑπόθεσις,
 λίαν κῆκῳς αὕτη καθ' ἐκυτὴν τεθεμελιωμένη. Εἶδομεν
 ὅτι δὲν δύναται ἐν συνειδήσει νὰ διαμφοισθητήση τις τὰς
 ἀληθείας τῆς νοητικῆς τάξεως, καὶ ὅτι ἐν αὐτῇ τῇ κρίσει
 ἡμῶν καίται ἡ βεβαιότης πάσης ἀληθείας. Θὰ παρέλ-
 θωμεν λοιπὸν ἀτακτῶς τὰς θλιβεράς ταύτας ἀντιρρή-
 σεις. Τὸ καθ' ἡμᾶς ἡ φύσις εἶνε ὃν ἐμψυχον καὶ ζῶν
 πρὸς δὲ εἶνε φίλη, πάντοτε παροῦσα, ὁμιλοῦσα ἡμῖν
 διὰ τῶν χρωμάτων, τῶν σχημάτων, τῶν ἡχῶν, τῶν
 κινήσεων αὐτῆς· ἔχει μειδιήματα πρὸς πάσας ἡμῶν
 τὰς χαρὰς, στεναγμοὺς πρὸς πάσας ἡμῶν τὰς λύπας,
 συμπαιθεῖς, πρὸς πάσας ἡμῶν τὰς ἐμπνεύσεις. Τέκνον
 τῆς Γῆς, ὁ ὀργανισμὸς ἡμῶν μετέχει πασῶν τῶν δονή-
 σεων τῶν ἀποτελουσῶν τὴν ζωὴν τῆς φύσεως. Ἐννοεῖ
 ταύτας, κοινωνεῖ αὐτῶν, καὶ καταλείπει ἐν τῷ ἡμετέρῳ
 ὄντι βαθεῖαν ἀντήχησιν, ἂν δὲν διέφθειρεν ἡμᾶς ἡ τέ-
 λην. Θυγάτηρ τῆς ἀρχῆς τῆς δημιουργίας, ἡ ψυχὴ ἡμῶν
 εὐρίσκει τὸ ἄπειρον ἐν τῇ φύσει. Εἰς τὴν πνευματικὴν
 ἐπιστήμην δὲν ὑπάρχουσι πλεον ἀπέναντι ἀλλήλων
 αὐτόματος μηχανισμοὶ καὶ Θεὸς ἀναχωρητικῶς ἐν τῇ
 ἀπολύτῳ αὐτοῦ ἀκινήσει. Ὁ Θεὸς εἶνε ἡ δύναμις καὶ
 ἡ ἐνέργεια τῆς φύσεως· ζῇ ἐν αὐτῇ, καὶ αὕτη ἐν αὐτῷ·
 τὸ πνεῦμα γίνεται αἰσθητὸν διὰ μέσου τῶν μεταβαλ-
 λομένων μορφῶν τῆς ὕλης. Ναι, ἡ φύσις ἔχει ἀρμονίαν
 εἰς τὴν ψυχὴν. Ναι, ἔχει εἰκόνας εἰς τὴν φαντασίαν.

Ναί, ἔχει ἀγαθὰ εἰς τὴν φιλοδοξίαν τοῦ πνεύματος. Ναί, ἔχει φοργὴν εἰς τὰς ἐπιθυμίας τῆς καρδίας. Διότι δὲν εἶνε ξένη πρὸς ἡμᾶς, δὲν ἀποχωρίζεται ἡμῶν, ἀλλ' ἀποτελοῦμεν ἐν μετ' αὐτῆς.

Ἡ ζωσα λοιπὸν δύναμις τῆς φύσεως, ἡ ἡθικὴ αὕτη ζωὴ ἡ ἐδρεύουσα ἐν αὐτῇ, ὁ ὀργανισμὸς οὗτος τοῦ τέλους τῶν πραγμάτων, ἡ φρόνησις καὶ ἡ παντοδυναμία αὕτη ἐν τῇ συντηρήσει τῆς δημιουργίας, ἡ ἐσωτάτη αὕτη κοινωνία πνεύματος παγκοσμίου καὶ πάντων τῶν ἄλλων ὄντων· τί ἄλλο εἶνε ἢ ἡ ἀποκάλυψις τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ; Τί ἄλλο εἶνε ἢ ἡ ἐκδήλωσις διανοίας δημιουργοῦ, ἀπείρου, αἰωνίου; Τί εἶνε ἡ ἐκλεκτικὴ δύναμις τῶν φυτῶν, τὸ ἀνεξήγητον ὀρμέμφυτον τῶν ζώων, ἡ μεγαλοφυΐα τοῦ ἀνθρώπου; Τί εἶνε ἡ κυβέρνησις τῆς γῆνης ζωῆς, ἡ περιφορὰ αὐτῆς περὶ τὴν ἐστίαν τοῦ φωτός καὶ τῆς θερμότητός της, αἱ οὐράνιοι περιστροφαὶ τῶν ἡλίων ἐν τῷ κενῷ, ἡ παγκόσμιος κίνησις τῶν ἀνκριθμῆτων κόσμων, οἵτινες φέρονται ὁμοῦ ἐν τῷ ἀπείρῳ, ἢ ἡ ζωσα φανέρωσις καὶ ὑπερτάτη πᾶς ἀπροσπελάστου θελήσεως, ἥτις κρατεῖ ἅπαντα τὸν κόσμον ἐν τῇ ἐαυτῆς παντοδυναμίᾳ, καὶ πάντα τὰ σκότῃ ἡμῶν ἐν τῷ ἐαυτῆς φωτί; Τί εἶνε ἡ πνευματικὴ ὄψις τῆς φύσεως; ἢ ἡ ὠχρὰ ἀκτινοβολία τοῦ αἰωνίου κάλλους; ἄγνωστος λαμπρότης, ἣν οἱ ὀφθαλμοὶ ἡμῶν ἐφθαρμένοι ὑπὸ τῶν ψευδῶν λάμπσεων τῆς γῆς, μόλις δύνανται νὰ δίδωσι κατὰ τὰς ἀγίας καὶ εὐλογημένας ῥαίς, καθ' ἃς τὸ θεῖον "Ὅν ἐπιτρέπει ἡμῖν νὰ αἰσθανθῶμεν τὴν παρουσίαν του.

Οἱ νόμοι τῆς φύσεως ἀπέδειξαν ἡμῖν τὴν ὑπερῆν διακοσμοῦντος Νοῦ. Εἶνε οὐ μόνον σταθεροί, λέγει ὁ sir John Herschel,¹ ἀλλὰ σύμφωνοι, εὐνόητοι. Εἶνε εὐκόλῳ νὰ καταλάβῃ τις αὐτοὺς βοηθεῖα ἐρευνῶν τι-
νων ἐπιτηδειοτέρων νὰ κινήσωσι τὴν περιεργίαν ἢ νὰ
σβύσωσιν αὐτήν· ἂν ἀνήκομεν εἰς ἄλλον τινὰ πλανή-
την καὶ ἐφερόμεθα αἴφνης εἰς τινὰ τῶν ἡμετέρων κοι-
νωνιῶν, καὶ παρετηροῦμεν τὸ αὐτόθι συμβαῖνον, θὰ
εἴμεθα κατ' ἀρχὰς ἐν στενοχωρίᾳ νὰ εἰπώμεν ἂν ἡ
κοινωνία αὕτη ὑπακούει εἰς νόμους. "Αν, δυνηθέντες
νὰ ἀνακαλύψωμεν ὅτι ἰσχυρίζεται ἔχουσα τοιοῦτους,
ἐπειρώμεθα νὰ ἀναζητήσωμεν, συμφώνως πρὸς τὰ ἤθη
καὶ τὰ συμπρακτοῦντα αὐτοῖς ἀποτελέσματα,
τίνες εἶνε οἱ νόμοι οὗτοι, ἐν τίνι πνεύματι συνελή-
φθησαν, δὲν ἠθέλομεν εὑρεῖ ἴσως μεγάλως δυσχερεῖς
εἰς τὸ νὰ ἀποκαλύψωμεν κανόνας ἐφαρμοστέους εἰς
ἰδιαιτέρας περιπτώσεις· ἀλλ' ἂν ἠθέλομεν νὰ γενι-
κεύσωμεν, ἂν ἐδοκιμάζομεν νὰ ἐννοήσωμεν πρωτεύου-
σας τινὰς ἀρχὰς, τὸ σύνολον τῶν πρακτοῦντων, τῶν
ἀντιφάσεων, αἵτινες θὰ ἀνεφαίνοντο πανταχόθεν θὰ
μᾶς ἀπέτρεπον παραχρῆμα ἀπὸ ἀκριβεστέρας ἐξετά-
σεως, ἢ ἠθέλον μᾶς πείσει ὅτι τὸ ζητούμενον δὲν
ὑπάρχει. Ἐν τῇ φύσει συμβαίνει τὸναντίον. Δὲν εὑ-
ρίσκει τις ἐν ταύτῃ διαφωνίας, ἀντιφάσεις, δὲν ἀπαντᾷ
ἀλλ' ἡ ἀρμονίαν. Οὐδέποτε τις ἀναγκάζεται νὰ λη-
σμονήσῃ ὅτι ἔμαθεν ἄπαξ. Ὅταν οἱ κανόνες καθολι-
κεύωνται, αἱ φαίνόμεναι ἐξαιρέσεις ἀποβαίνουσι κανο-

¹ On the study of the natural philosophy.

Authorized licensed use limited to: 172.21.0.5.

Downloaded on 14/05/2024 06:14:44 UTC from Psifiako Apothetirio Dimosias Is
Restrictions apply.

νικαί. Ἀμφιβολίαι τις ἐν τῇ ὑψηλῇ αὐτῆς νομοθεσίᾳ εἶνε ὁμοίως ἀνήκουστος ὡς καὶ προῆξιν παρρηνοηθεῖσα.

Τὰ μεγάλαι γεγονότα τῆς συγχρόνου ἐπιστήμης μετεμόρφωσαν λοιπὸν τὴν ἔννοιαν τοῦ Θεοῦ, καὶ τοῦ λοιποῦ παριστῶσιν αὐτὴν ὑπὸ ὅλως διάφορον ὄψιν ἢ μέχρι σήμερον. Ἡ νέα αὕτη ὄψις εἶνε συγχρόνως καὶ ἀπειροτέρη καὶ δυσκολωτέρη πρὸς κατὰληψιν. Δυνάμεθα ὅμως τοῦλάχιστον νὰ ἐννοήσωμεν, ἂν οὐχὶ νὰ ἰχνογραφῇσωμεν, τὸ σύνολον τῆς βαθμιαίας ταύτης ἐπὶ τὰ κρείττω, μεταμορφώσεως.

Ἡ ἄγνοια ὑπέλαβεν ἄνθρωπον τὸν Θεόν· ἡ ἐπιστήμη ἀπέδωκεν αὐτῷ τὴν προσήκουσαν θέσιν. Ἄλλοτε, ὁ Θεὸς ὑπῆρξεν ἄνθρωπος. Ἡδὴ εἶνε Θεός. Ἡ ἔννοια τοῦ Θεοῦ ὡς ὄντος ἀνθρωπομόρφου ἐξελίσσεται κατὰ μικρόν. Διότι ἡ μορφή, ὁ ὅρισμός, ὁ χρόνος, ἡ διάρκειαι, τὸ μέτρον, ὁ βαθμὸς δυνάμεως ἢ ἐνεργείας, ἡ κτησίς γνώσεων δὲν ἀρμόζουσιν εἰς τὸν Θεόν. Καὶ αὐτὸ τὸ ὄνομα κρύπτει ἔννοιαν ἀτελεῖ καὶ ἔπρεπε νὰ ὁμιλῇ τις περὶ Θεοῦ χωρὶς νὰ ὀνομάζῃ αὐτόν. Ἄλλοτε ὁ Ζεὺς ἐκράτει κερκυνὸν ἐν ταῖς χερσίν, ὁ Φαέθων ἤλκυσε τὸ ἄρμα τοῦ ἡλίου, ὁ Ποσειδῶν ἤρχε τῆς θαλάσσης. Ἡ ἱστορία τῆς ιδέας τοῦ Θεοῦ παρὰ τοῖς ἀνθρώποις δεικνύει ἡμῖν ὅτι ἡ ιδέα αὕτη ὑπῆρξεν ἀνάλογος πρὸς τὴν διανοητικὴν κατὰστασιν τῶν ἐθνῶν καὶ τῶν νομοθετῶν αὐτῶν, πρὸς τὰς κινήσεις τοῦ πολιτισμοῦ, πρὸς τὴν φύσιν τοῦ κλίματος, πρὸς τὴν φυλὴν τῶν κατοίκων, πρὸς τοὺς αἰῶνας, καθ' οὓς ἤνθησαν τὰ διάφορα ἔθνη, πρὸς τὰς προόδους τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύμα-

τος· καὶ κατερχόμενοι τὸν ῥοῦν τῶν αἰώνων παριστάμεθα διαδοχικῶς εἰς τὰς καταπτώσεις τῆς ἀθανάτου ταύτης ἐννοίας, ἥτις ποτὲ μὲν λάμπουσα, ποτὲ δὲ ἐκλείπουσα, διόρχεται ὅμως πάντοτε ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῆς ἀνθρωπότητος. Καὶ περακτηροῦμεν ὅτι ἡ σχετικὴ αὕτη ἐννοια διαφέρει τῆς τοῦ ἀπολύτου, ἥς ἄνευ δὲν δύναται τις τοῦ λοιποῦ νὰ νοήσῃ τὸ θεῖον πρόσωπον.

Τὸ ἀπόλυτον τοῦτο, — ἀνάγκη νὰ τὸ ὀρίσωμεν κατὰ τὰς τελευταίας ταύτας σελίδας, — τὸ ἀπόλυτον τοῦτο δὲν γινώσκομεν. Δὲν εἶνε οὔτε ὁ Βαρούνης τῶν Ἀρίων, οὔτε ὁ Ἐλίμ τῶν Αἰγυπτίων, οὔτε ὁ Τιέν τῶν Σινῶν, οὔτε ὁ Ὀρομζζης τῶν Περσῶν, οὔτε ὁ Βράμης ἢ ὁ Βούδδας τῶν Ἰνδῶν, οὔτε ὁ Ζεὺς τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Ῥωμαίων, οὔτε ἐκεῖνος, ὃν οἱ ζωγράφοι τοῦ μεσαιῶνος παριστῶσιν ἐπὶ θρόνου καθήμενον ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῶν οὐρανῶν. Ὁ Θεὸς ἡμῶν εἶνε ἄγνωστος ἔτι, ὅπως ἦτο καὶ εἰς τοὺς Βέδδας. Μόνον ἡ ἐννοια ἐξόχων τινῶν πατέρων τῆς χριστιανικῆς Ἐκκλησίας, καὶ συγχρόνων τινῶν πεφωτισμένων θεολόγων πλησιάζει μᾶλλον πᾶσιν ἄλλης πρὸς τὸν ἄγνωστον τοῦτον Θεόν. Καὶ πῶς θὰ ἡδύνάτο τις νὰ τὸν ἐνοήσῃ ἀφοῦ εἰς τὰ βῆθη τῆς θείας οὐσίας οὐδὲν δημιουργηθὲν πνεῦμα, οὐδὲ οἱ ἄγγελοι αὐτοὶ δύνανται νὰ ἐγκύψωσι;

Δὲν ἔχομεν νὰ προγραμματευσθῶμεν ἐνταῦθα περὶ φαντασιώδους ἑδρας τοῦ Θεοῦ· δὲν θὰ ὁμιλήσωμεν περὶ τοῦ ποιητικοῦ οὐρανοῦ τῶν Ἑλλήνων, γέμοντος ἰδεωδῶν προσώπων, ἐνθα οἱ θεοὶ πάντοτε νέοι καὶ πάν-

Authorized licensed use limited to: 172.21.0.5.

Downloaded on 14/05/2024 06:14:44 UTC from Psifiako Apothetirio Dimosias Is
Restrictions apply.

τοτε ὠραῖοι παίζουσι, γελῶσι, μάχονται ὅπως οἱ ἄνθρωποι καὶ εὐρίσκουσι τὴν μεγίστην αὐτῶν εὐτυχίαν κοινωνοῦντες τῶν ἀνθρωπίνων τυχῶν. Ὁμοίως οὐδὲν θὰ εἴπωμεν περὶ τοῦ οὐρανοῦ τῶν Ἀνατολικῶν, τοῦ ὑπισχνουμένου τοῖς πιστοῖς τὰς πολυπληθεῖς *Oüri*, ὠραίας καὶ πάντοτε ἀνθούσας, καὶ τὰς αἰωνίους ἀπολαύσεις τῶν αἰσθήσεων· οὐδὲ περὶ τοῦ οὐρανοῦ τῶν Γροιλανδῶν, ἔνθα ἡ μεγίστη εὐτυχία συνίσταται εἰς μεγάλην τινὰ κτῆσιν ἰχθύων καὶ ἐλαίου φαλαίνης· οὐδὲ περὶ τοῦ θηρευτικοῦ Ἰνδοῦ, ἀμειβομένου ὑπὸ θήρας αἰωνίως ἀφθόνου· οὐδὲ περὶ τοῦ Γερμανοῦ τοῦ πίνοντος ἐν Βαλχάλλῃ ὑδρόμελι ἐν τῷ κρηνίῳ ἐχθροῦ κτλ.

Ἄν ὁ κοινὸς νοῦς τοῦ ἀνθρώπου δὲν ἡδυνήθη νὰ σχηματίσῃ ἔννοιαν καθαρὰν τοῦ ἀπολύτου, αἱ ἀπόπειραι τῆς φιλοσοφίας δὲν ὑπῆρξαν εὐτυχέστεραι. Ὅστις ἤθελε λάβει τὸν κόπον νὰ συναθροίσῃ πάσας τὰς ιδέας, ἃς ἐσχημάτισαν περὶ τοῦ Θεοῦ, περὶ τοῦ ἀπολύτου, ἡ περὶ ἐκείνου, ὃν οἱ φιλόσοφοι καλοῦσι ψυχὴν τοῦ κόσμου, θὰ ἠπόρει ἐπὶ τῷ πλήθει τῶν διαφόρων συστημάτων, ἅτινα ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῶν ἱστορικῶν χρόνων ἐφάνησαν μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς, μάλιστα ὅταν ἐνθυμηθῇ ὅτι πολλὰ τούτων καὶ ἐναντίον τῆς προόδου τῶν ἐπιστημῶν προσφέρουσιν ὀλίγα νέα νοήματα καὶ ταῦτα ὀλίγον νενοημένα.

Οἱ ἄνθρωποι μεταχειρίζονται τὸν Θεόν, ἔλεγεν ὁ **Qæthe**¹ ὡς ἂν τὸ ὑπέρτατον Ὄν, τὸ ἀκατανόητον, τὸ ἀπεριόριστον, δὲν ἦτο παντάπασιν ἄλλο τι ἢ ὁ

¹ Entretiens de Qæthe et d' Eckermann I, 8.

μοιον ἑαυτοῖς· ἄλλως δὲν θὰ ἔλεγον· «Ὁ Κύριος καὶ Θεός, ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ καλὸς Θεός.» Ἀποβάνει δι' αὐτοὺς, πρὸ πάντων διὰ τοὺς ἀνθρώπους τῆς ἐκκλησίας, οἵτινες φέρουσι πάντοτε τὸ ὄνομα αὐτοῦ εἰς τὰ χεῖλη, ἀπλοῦν ὄνομα, λέξις συνηθείας, ὑπὸ τὴν ὁποίαν δὲν ἐννοοῦσιν οὐδὲ τὴν ἐλαχίστην ἔννοιαν. Ἀλλ' ἂν ἦσαν πεπληρωμένοι τοῦ μεγαλείου τοῦ Θεοῦ, θὰ ἐκράτουν σιωπὴν, καὶ ἐκ σεβασμοῦ θὰ ἀπέφευγον νὰ τὸν ὀνομάσωσιν.

Ὁ Βιρχόβιος δὲν εἶνε ἐγγὺς τῆς ἀληθείας ὅταν λέγῃ ὅτι ὁ ἄνθρωπος οὐδὲν δύναται νὰ ἐννοήσῃ ἐκ τῶν πέραν αὐτοῦ, καὶ ὅτι πᾶν ἔξω αὐτοῦ εἶνε ὑπερβατικόν.

Ὁ ἄνθρωπος ζωγραφεῖται ἐν τοῖς ἑαυτοῦ θεοῖς, λέγει ἔτι ὁ Schiller.

Ἡ φύσις τοῦ Θεοῦ ὅπως καὶ ἡ ὑπαρξίς αὐτοῦ διαμφοσθῆται ἐν τῷ ἡμετέρῳ αἰῶνι, μετὰ τῆς αὐτῆς σφοδρότητος, μεθ' ἧς κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τῆς φιλοσοφίας· θὰ παρετηρήθη ἤδη ἐν τῇ καθολικῇ πορείᾳ τοῦ συγγράμματος τούτου, ὅτι ὁ σκοπὸς ὃν προτιθέμεθα εἶνε ἀκριβῶς ὁ αὐτὸς σήμερον, ὅστις καὶ ἐπὶ τοῦ Ξενοφάνους, ζῶντος ἐξ ακόσια ἔτη πρὸ τῆς καθ' ἡμᾶς χρονολογίας· τὸ ἀντιτάσσειν πεποίθησιν καθαρὰν καὶ λογικὴν εἰς τὰς δύο ἀντιθέτους πλάνας τοῦ ἀπολύτου ἀθεΐσμου καὶ τοῦ ἀνθρωπομορφισμοῦ. Εἶνε πολὺς χρόνος¹ ἀφοῦ ὁ φιλόσοφος οὗτος, ἰδρυτὴς τῆς ἐλευθερικῆς σχολῆς, διεμαρτυρήθη ἐλλόγως κατὰ τῶν ἀπαι-

¹ ἰδ. Κλήμ. Ἀλεξ., Στρωμ. Ε'. Εὐσεβίος Εὐαγγ. Προπαρασχ. ιγ'.

Authorized licensed use limited to: 172.21.0.5.

σίῳν τούτων δύο πλανῶν. «Φκίνεταιι, λέγει¹, ὅτι οἱ ἄνθρωποι εἶνε οἱ πλάσαντες τοὺς θεοὺς δόντες αὐτοῖς τὰ ἴδια αἰσθήματα, τὴν φωνήν, τὸν χαρακτῆρα. Ἄν οἱ βόες ἢ οἱ λέοντες εἶχον χεῖρας, ἂν ἐγίνωσκον νὰ ζωγραφῶσι διὰ τῶν χειρῶν καὶ νὰ κάμνωσιν ἐργασίας ὡς οἱ ἄνθρωποι, οἱ ἵπποι θὰ μετεχειρίζοντο ἵππους καὶ οἱ βόες βόας, ὅπως παραστήσωσι τοὺς θεοὺς των καὶ θὰ ἔδιδον αὐτοῖς σῶμα ὅμοιον πρὸς τὸ ἑαυτῶν.» Ἀνεσκεύασε τὰς δεισιδαιμονίας τῶν ἀνθρώπων, τοῦ ἀποδίδειν τοῖς θεοῖς τὰ ἴδια αὐτῶν χρώματα· οἷον τὴν τῶν Αἰθιοπῶν, οἵτινες παρίστων τοὺς θεοὺς μέλανας καὶ σιμους ὡς ἑαυτούς·—τὴν τῶν Θρακῶν, οἵτινες ὄντες γλαυκοὶ καὶ πυρρότριχες ἀπεικονίζον ὁμοίους καὶ τοὺς ἑαυτῶν θεοὺς· τὴν τῶν Μήδων καὶ Περσῶν, οἵτινες ἐπλαττον τοὺς θεοὺς κατὰ τὸν ἴδιον ἑαυτῶν τύπον, καὶ τὴν τῶν Αἰγυπτίων, οἵτινες ἀπέδιδον εἰς τὰς θεότητάς των τὴν ἰδίαν αὐτῶν μορφήν.

Ἐπάρχει εἰς Θεὸς ἀνώτερος καὶ θεῶν καὶ ἀνθρώπων, μὴ ὁμοιάζων τοῖς βροτοῖς οὔτε κατὰ τὸ σχῆμα οὔτε κατὰ τὸ πνεῦμα.

Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς διασώσας ἡμῖν τοὺς στίχους τούτους, χαρακτηρίζει αὐτοὺς λίαν καλῶς λέγων ὅτι ὁ Ξενοφάνης διδάσκει ἐν τούτοις τὴν ἐνότητα καὶ τὴν πνευματικότητα τοῦ Θεοῦ. Ποῦ θὰ εὔρη τις παρ' Ἰωνι φιλοσόφῳ, πρὸ τοῦ Ἀναξαγόρου, στοχασμὸν ἐνλόγονον τούτου· «χωρὶς νὰ γνωρίζῃ τὸν κόπον, διευθύνει τὰ πάντα διὰ τῆς δυνάμεως τῆς νοήσεως.»

Ὁ Ἀριστοτέλης, ὁ Σιμπλικίος καὶ ὁ Θεόφραστος

¹ Θεόδωρος, περὶ θεῶν, παθ. Γ'.

διετήρησαν ἡμῖν τὸ σῶμα τοῦ συλλογισμοῦ, δι' οὗ ὁ Ξενοφάνης ἀπεδείκνυσεν ὅτι ὁ Θεὸς δὲν ἔχει ἀρχὴν οὐδὲ ἡδύνατο νὰ ἔχη γένεσιν. Εἶνε ἀδύνατον, λέγει ὁ V. Cousin,¹ νὰ μὴ αἰσθανθῇ τις ἐντύπωσιν βιβλῆαν καὶ σχεδὸν ἱερὰν πρὸ τοῦ συλλογισμοῦ τούτου, ὅταν ἐνθυμηθῇ ὅτι ἐν αὐτῷ πρώτῃν φορὰν, τοῦλάχιστον ἐν Ἑλλάδι, τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα ἐζήτησε νὰ δώσῃ λόγον τῆς ἐκείνου πίστεως καὶ μετατρέψῃ τὰς ἐκείνου πεποιθήσεις εἰς θεωρίας. Εἶνε φυσικόν, προσθέτει ὁ ἐκλεκτικὸς φιλόσοφος, ὅταν ἔχῃ τις τὸ αἰσθημα τῆς ζωῆς καὶ τῆς οὕτω ποικίλης καὶ οὕτω μεγάλης ὑπάρξεως, ἥς μέρος ἀποτελοῦμεν, ὅταν θεωρῇ τὴν ἔκτασιν τοῦ ὅρατοῦ τούτου κόσμου καὶ συγχρόνως τὴν ὑπάρχουσιν ἐν αὐτῷ ἁρμονίαν, καὶ τὸ κάλλος τὸ πανταχοῦ διαλάμπον, νὰ ἴστανται ὅπου ἴστανται αἱ αἰσθήσεις καὶ ἡ φαντασία, νὰ ὑποθέτῃ ὅτι τὰ ὄντα ἐξ ὧν ὁ κόσμος οὗτος συνίσταται εἶνε τὰ μόνα ὑπάρχοντα, ὅτι τὸ ἄπειρον τοῦτο σύμπαν τὸ οὕτως ἁρμονικὸν καὶ ἐνιχθὺν εἶνε τὸ ἀληθὲς ὑποκείμενον καὶ ἡ τελευταία ἐφαρμογὴ τῆς ἐννοίας τῆς ἐνότητος, ὅτι ἐν ἐνὶ λόγῳ εἶνε αὐτὸς ὁ Θεός. Ἐκφράσσετε τὸ ἀποτέλεσμα τοῦτο εἰς τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ ἰδοὺ ὁ πανθεισμός. Ὁ Πανθεισμός εἶνε ἡ ἀντίληψις τοῦ παντός ὡς μόνου Θεοῦ. Ἀφ' ἐτέρου ὁμῶς, ὅταν ἀνκαλύπτῃ τις ὅτι ἡ φανερουμένη ἐνότης τοῦ παντός δὲν εἶνε, ἀλλ' ἡ ἁρμονία, ἣτις παραδέχεται ἄπειρον ποικίλιαν, ἣτις πολλὰ ὁμοιάζει πρὸς πόλεμον καὶ διαμάχην διαρκῆ, δὲν εἶνε

¹ Fragments de philosophie ancienne.

Authorized licensed use limited to: 172.21.0.5.

Downloaded on 14/05/2024 06:14:44 UTC from Psifiako Apothetirio Dimosias Is
Restrictions apply.

ὀλιγώτερον φυσικὸν νὰ ἀφαιρέσῃ ἐκ τοῦ κόσμου τὴν ἐνότητα, ἥτις εἶνε δι' ἡμᾶς ἀφθαρτος, καὶ, οὕτως ἀφαιρεθεῖσαν ἐκ τοῦ ἀτελοῦς τύπου τοῦ ὁρατοῦ τούτου κόσμου, νὰ ἀναγκάσῃ αὐτὴν εἰς ἀόρατόν τι "Ὀν, τύπον ἰερὸν τῆς ἀπολύτου ἐνότητας, ἧς πέραν οὐδὲν ὑπάρχει νὰ ἐννοήσῃ τις ἢ νὰ ζητήσῃ.

Αἱ δύο αὗται λύσεις, αἱ ἀποκλείουσαι ἀλλήλας, τοῦ θεμελιώδους προβλήματος ἐπανῆλθον πάντοτε καθ' ὅλας τὰς μεγάλας ἐποχὰς τῆς ἱστορίας τῆς φιλοσοφίας, μετὰ τῶν τροποποιήσεων, αἱ ἡ πρόοδος τοῦ χρόνου ἐπὶ ἡνεγκεν, ἀλλὰ κατὰ βάθος πάντοτε αἱ αὗται, καὶ δύνανται τις νὰ εἴπῃ μετ' ἀληθείας ὅτι ἡ ἱστορία τῆς διηγεοῦς αὐτῶν πάλης καὶ τῆς διαδοχικῆς ἐπικρατήσεως ποτὲ μὲν τῆς μιᾶς, ποτὲ δὲ τῆς ἐτέρας, ὑπῆρξε μέχρι τοῦδε αὐτὴ ἡ ἱστορία τῆς φιλοσοφίας. Διότι αἱ δύο αὗται λύσεις ἀπορρέουσιν ἐκ τοῦ βάθους τῆς δικνοίας, ἥτις ἀναπαράγει αὐτὰς ἀκαταπαύστως, ἐξίσου ἀδυνατοῦσα νὰ ἀποχωρισθῇ ταύτης ἢ ἐκείνης καὶ νὰ ἀρκεσθῇ εἰς αὐτό.

Βλέπομεν ἐκ τῶν μαρτυριῶν τοῦ Ἀριστοτέλους, ὅτι ἡ μεγίστη ἀπασχόλησις τοῦ Ξενοφάνους ὑπῆρξε νὰ μὴ ταυτίσῃ τὸν Θεὸν μετὰ τοῦ κόσμου, ἀλλ' οὐδὲ νὰ τὸν ἀφαιρέσῃ ἀπ' αὐτοῦ. Ἡ ἐννοια ὄντος ἀπείρου, ἔξω τῆς κινήσεως εὐρισκομένου, ἐφάνετο αὐτῷ ἐννοια καθαρῶς ἀρνητικὴ, ἣν ἐφοβεῖτο νὰ ἐφαρμόσῃ τῷ Θεῷ, ἐν ᾧ συγχρόνως ἀπῆρσεν αὐτῷ, ὡς πυθγορείω, νὰ ποιήσῃ "Ὀν πεπερασμένον, κινητὸν, καὶ ἔχον μόνον τὰς ιδιότητας τοῦ κόσμου τούτου. Ὁ Συμπλίκιος ἀναφέ-

ρει τοῦ φιλοσόφου τούτου δύο στίχους, οἵτινες φαίνονται· παρὰδεχόμενοι τὸ ἀκίνητον τῆς πρώτης ἀρχῆς. «Μένει πάντοτε ἐν ἑαυτῷ ἄνευ οὐδεμιᾶς μεταβολῆς, δὲν μεταφέρεται ἀπὸ ἐνὸς τόπου εἰς ἕτερον διότι εἶνε ὁ αὐτὸς πρὸς ἑαυτόν.» Ὁ Ξενοφάνης κυρίως ἠσυχολήθη περὶ τὸν ἐξωτερικὸν κόσμον, ἀλλὰ μὴ μείνας ξένος τῶν πυθαγορείων θεωριῶν, ἐδιδάχθη νὰ ἐνορᾷ ἐν τῷ πανδυματικῷ τούτῳ κόσμῳ ἁρμονίαν καὶ ἐνότητά καὶ ὠνόμασε Θεὸν τὴν ἐνότητα ταύτην, ὅπως ἔβλεπε καὶ ἡσθάνετο αὐτήν, δηλαδὴ εὕρισκομένην ἐν ἐσωτάτῃ σχέσει μετὰ τοῦ κόσμου, μὴ ἀρνούμενος ὅμως ὅτι οὐσιωδῶς θὰ διέφερε, ἀλλ' οὐδὲ βεβαιῶν ἐπίσης αὐτήν.

Πάντες οἱ ἱστορικοὶ, συμφωνοῦσιν εἰς τὸ νὰ ἀποδώσωσι τῷ Ξενοφάνει τὴν ἀρχὴν τοῦ καθολικοῦ πυρρονισμοῦ, ἐνῷ συγχρόνως κατηγοροῦσιν αὐτοῦ πανθεϊσμόν. Εἶνε ἴσως ἰδιαίτερα ἀνάγκη νὰ παρατηρήσωμεν ἐνταῦθα, ὅτι εἶνε ἀλλόκοτος κατηγορίαι, ἀρχόμενος μὲν νὰ ἀποδίδῃ τις εἰς ἄνθρωπον δογματισμὸν ὑπερβάλλοντα, τελευτῶν δὲ νὰ μέμφεται αὐτὸν ὡς εἰσαγαγόντα ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ τὴν διδασκαλίαν τοῦ ἀκατανοήτου παντὸς πράγματος. Ὁ Σέξτος ἀναφέρει πρὸς στηριγμὸν τῆς γνώμης ταύτης, ῥῆσιν τινα τοῦ Ξενοφάνους. «Οὐδεὶς ἄνθρωπος ἐγνώρισεν, οὐδὲ θὰ γνωρίσῃ τι βέβαιον περὶ θεῶν καὶ περὶ πάντων ὧν ὁμιλῶ. Καὶ ἐκεῖνος ὅστις ὁμιλεῖ καλλίτερον περὶ τούτων, οὐδὲν γνωρίζει περισσότερον καὶ ἢ γνώμη βασιλεύει ἐπὶ πᾶσι. (δόχος τ' ἐπὶ πᾶσι τέτυκται.)»

Ὁ φιλόσοφος δὲν ἐξηγεῖται καθαρῶς αὐτὸς ὁ ἴδιος, καὶ δὲν λέγει ὅτι πρόκειται ἐνταῦθα περὶ Θεῶν, περὶ τῶν Θεῶν ἐκείνων, πρὸς οὓς ἐπολέμει μηχανώδη πόλεμον; Ὁ δευτὸς ὁ συνδέων αὐτὸν πρὸς τὰς δύο σχολὰς, ὧν ἐκοινωνεῖ. Ἦτο ὁ πυρρωνισμὸς, ἐν δὲ ταῖς σχολαῖς ταύταις ἐδιδάσκετο ὡς ἦρος ὁμολογίας, ὅτι ἡ πρὸς τοὺς θεοὺς πίστις ἦτο ἔξω τῆς ἐπιστήμης. Ἀκριβῶς ἐν τῇ αὐτῇ περιστάσει διατελοῦμεν καὶ σήμερον. Ὑπάρχουσιν ἀνθρώπινοι θεοί, ἀφ' ὧν πρέπει νὰ ἀφαιρέσωμεν τὸ προσωπεῖον, καὶ εἰς ἀληθινὴν Θεὸς, ὃν πρέπει νὰ ὀνομάσωμεν.

Καὶ σήμερον ἔτι ὅπως καὶ ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ Ξενοφάνους, ἀνάγκη νὰ πολεμήσωμεν πρὸς τὴν ῥοπήν τοῦ ἀνθρώπου νὰ ἀνάγῃ τὰ πάντα εἰς ἑαυτὸν, καὶ μεταφέρῃ τὰς ἀτελεῖς αὐτοῦ ἰδέας εἰς τὸ θεῖον. Ἡ ἐπιστήμη, εἶνε ἀληθὲς, δὲν ἀσχολεῖται περὶ τὴν αἴρεσιν τῶν εἰκονοπλαστῶν· οὐδεὶς ἀμφιβάλλει ὅτι ἔχει ἕτερα ὑποκείμενα μελέτης, ἥττον ἀκατάληπτα καὶ θετικώτερα τούτων. Ἀλλὰ διὰ τῶν ἐκυτῆς κατὰκλήσεων ἐν τῷ φυσικῷ κόσμῳ, καὶ τοῦ ἐκτὸς αὐτῆς πνεύματος, μεταβάλλει ἀναγκαιῶς τὸν ἡμέτερον τρόπον τοῦ σκέπτεσθαι. Ἐν τούτῳ κυρίως συνίσταται ἡ καθολικὴ τάσις αὐτῆς. Καὶ ἐνταῦθα, ὅπως καὶ ἐπὶ τῶν τελικῶν αἰτίων, λυπούμεθα παρκατηροῦντες ὅτι πολλοὶ τῶν ἐπιστημόνων ἀναγνωρίζοντες τὰς ἀνθρωπίνους πλάνους, ὧν ἐσημειώσαμεν ἤδη τύπους τινὰς, ἐγκατέλιπον συγχρόνως καὶ τὰς πλάνους τῆς φύσεως καὶ πᾶσαν πίστιν. Ὡς ἀνείη

πλάνη καὶ ἡ ἀνικανότης τῆς ἡμετέρας ἀθλιότητος συνεπήγετο καὶ τὴν πτώσιν τῆς πρώτης ἀρχῆς, ἣν παρμεμόρφωσαν. Ἔτι δὲ, ἐπειδὴ παρίσταται ἡ εὐκαιρία, ἧς προσθέσωμεν ὅτι ἡ ὑπερβολὴ αὕτη τοῦ πυρρωνισμού δὲν πρέπει αὐστηρῶς νὰ ἀποδοθῇ εἰς μόνην τὴν βούλησιν ἐκείνων, οἵτινες κατέπεσαν τοιαύτην κατάρπτωσιν, διότι ἔπαθον τοῦτο ἐνίοτε ἐξ ἀντιδράσεως πρὸς τὴν ἀγχιέστον ὑπερβολήν. Ἡ κυρίᾳ δύναμις τῆς ἀθείας προέρχεται βεβασίως ἐξ αὐτῶν τῶν ὑπερβολῶν τοῦ πνευματισμοῦ, ὑπερβολῶν, αἵτινες ζητοῦσιν ἀναπόφευκτον καὶ δικαίαν διόρθωσιν. Πῶς οἱ ἄφρονες πνευματισταὶ μετεχειρίσθησαν τὴν ἄπειρον Φύσιν; Παρεδέχθησαν αἰωνιότητα ἀπραξίας, αὐτόματον δημιουργίαν τοῦ σύμπαντος· ἐν τῷ ἀπείρῳ κενῷ αὐθάριετος θέλησις τίθησι τὴν διαδοχὴν τῆς διαρκείας καὶ τῆς ἐκτάσεως. Ὁ κόσμος εἶνε ἄνευ ριζῶν ἐν τῷ παρελθόντι, καὶ φαίνεται ἡμῖν ὡς καθαρόν τυχαῖον. Ἀλλ' ὑπάρχουσιν ἐν τῷ ἀποκλειστικῷ πνευματισμῷ φαντασίαι ἔτι τολμηρότεραι· ἡ ἄρνησις τῆς ὕλης, περὶ ἧς εἴπομεν ἐν τῷ α' βιβλίῳ (σελ. 92). Ὁ Berkeley (Princ. conn. hum.) δὲν ἰσχυρίσθη τοῦτο; «Ὑπάρχουσιν ἀληθεῖαι οὕτως ἐγγὺς ἡμῶν καὶ οὕτως εὐνόητοι· ὥστε ἄρκεῖ τις νὰ ἀνοίξῃ τοὺς ὀφθαλμοὺς ὅπως τὰς ἴδῃ· καὶ ἐν τῷ ἀριθμῷ τῶν μᾶλλον ἐνδιαφερουσῶν φαίνεται μοι νὰ εἶνε ἡ ἐξῆς· ὅτι ὁ λάμπων θόλος τοῦ Οὐρανοῦ, ἡ γῆ καὶ πᾶν ὅ,τι διακοσμεῖ τὰ σπλάγχνα αὐτῆς, ἐν ἐνὶ λόγῳ πάντα τὰ σώματα, ὧν τὸ σύνολον συγκροτεῖ τὸ μεγαλοπρεπὲς αὐτὸ σύμπαν, οὐδαμῶς ὑπάρχουσιν ἔξω

τοῦ πνεύματος ἡμῶν.» Ἄς τὸ ὁμολογήσωμεν, φέρων τις τὸ πρᾶξον μέχρι τοῦ σημείου τούτου, προκαλεῖται ἀντίθετον ὑπερβολὴν, ἥτις δὲν βρᾶδύνει νὰ ἀπαντήσῃ, καὶ ἐμφανίζεται βιασίως ὑπὸ τὴν μορφὴν τῆς ἀθείας. Ὑπάρχουσιν ἄλλοι φανατικοί, οἵτινες οὐ μόνον πιστεύουσι σταθερῶς εἰς τοὺς δεινότερους παρκλογισμούς, ἀλλὰ ἔτι εἶνε πεπεισμένοι ὅτι εὐρίσκονται εἰς ἄμεσον σχέσιν μετ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ, καὶ ἀξιοῦνται δύναμει τῆς ἰδικιτέρας ταύτης χριτοῦ τοῦ διπλώματος τοῦ ἀνικητῆ. Τὰ σκοτεινὰ πνεύματα φαντάζονται ἀφελῶς ὅτι τὸ φάντασμα, ὅπερ ἐχάλευσαν εἶνε ὁ ἀληθὴς Θεός, ὁ δημιουργὸς τοῦ Οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, καὶ ἐν τῇ ἐλαχίστῃ προφάσει μεταχειρίζονται δικτατορικῶς ὡς ἀπίστους καὶ ἀθέους πάντας ὅσοι δὲν δεικνύονται ὡς αὐτοί.¹ Ἀκούων τις αὐτῶν ἢ πρόπει

¹ Ἄν ὁ πνευματισμὸς δὲν ἰσχύει σήμερον ἐν τῷ κόσμῳ· καὶ ἂν ἔτι ὑπάρχουσιν καὶ μεταξὺ τῶν σοφῶν, ἴσως κατ' ἐξοχὴν μεταξὺ αὐτῶν, ἄθεοι καὶ ἀληθεῖς ὕλισται, τὸ κακὸν κεῖται ἐν αὐτοῖς τοῖς πνευματισταῖς, οἵτινες ἀντὶ νὰ μεταχειρίζονται τὴν ἐμπειρικὴν μέθοδον, ἔχονται ἀπρὸς τῆς διαλεκτικῆς. Συζητοῦσιν ἔτι περὶ τῆς λέξεως ἀντὶ νὰ συζητῶσι περὶ τῶν πραγμάτων. Εἶνε δὲ σκοτεινοὶ εἴτε Γερμανοὶ εἶνε, εἴτε Ἀγγλοὶ εἴτε καὶ Γάλλοι. Ἐπειτα δὲν ἐγένετο καλὴ χρῆσις τοῦ πνευματισμοῦ, ὥπως τοῦ ὕλισμοῦ· καὶ σήμερον ἔτι οἱ μαχόμενοι ἐν ταῖς πρώταις τάξεσι λαλοῦσιν ὥπως ἐπὶ τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ τῶν περιπατητικῶν. Καὶ σήμερον ἐξακολουθοῦσι τὰ λογοπαίγνια, αἱ συζητήσεις τῶν λέξεων, οἱ φαῦλοι κύκλοι, τὰ χιτῶντα ἀποδείξεως, οἱ ἡμαρτημένοι συλλογισμοί, αἱ ἀνεπαρκεῖς ἀποδείξεις. Οἱ πνευματισταὶ ἔχουσιν ἔτι τὰ παλαιὰ ἐλαττώματα, ἐνῶ οἱ ἀντίπαλοι διορθώθησαν. Διὰ τί τάχα οἱ πνευματισταὶ νὰ μὴ εἶνε μηχανικοὶ, μαθηματικοὶ, γεωμέτραι, ἀστρονόμοι, χημικοὶ, γεωλόγοι, φυσιοδίφαι;

νά πιστεύσῃ τὰ ληρήματα των ἢ εἰς οὐδέν νά πιστεύσῃ. Μέσος ὅρος δὲν ὑπάρχει. Πᾶν θρησκευτικὸν πνεῦμα μὴ ἐνδυόμενον τὸ ἐνδυμα αὐτῶν, στέλλεται εἰς τὸ

Δικτὶ διατελοῦσι παίζοντες πρὸς τὰς λέξεις καὶ ἀπόλλυνται οὕτω συχνάκις εἰς τὰ ἀπρόσιτα βάθη σκοτεινῆς μεταφυσικῆς; Ὑπάρχει σύγγραμμα, ἄλλως γεγραμμένον μετ' ἐξαιρέτου σκοποῦ, ζητοῦν νά ἀποδείξῃ τὴν ὑπαρξίν τοῦ Θεοῦ καὶ τῆς ψυχῆς, ἀλλ' ἡ ἀνάγνωσις αὐτοῦ εἶνε οὔτω κοπώδης, ὥστε οἱ ἀναγνώσται ἴστανται εἰς τὰς πρώτας προτάσεις. Δὲν εἶνε ἡμέτερον ἔργον νά ἀναφέρωμεν τοὺς συγγραφεῖς (οἵτινες ἄλλως εἶνε φίλοι ἡμῶν καὶ μάχονται ἐν τῇ δεξιᾷ πέφυγι τῶν ἡμετέρων τάξεων), ἀλλὰ δὲν δυνάμεθα νά μὴ ὁμολογήσωμεν ὅτι δυστυχῶς ἡ προσφερομένη ὑπ' αὐτῶν ὑπηρεσία γίνεται δι' ὅπλων τῶν Ἑλληνικῶν ἢ Καρχηδονικῶν χρόνων.

"Ἄν ἡ παρατήρησις αὕτη «ἡ φιλική» ἤθελε χρησιμεύσει εἰς τὸ νά μεταπίσῃ τοὺς Κ.Κ. καθηγητὰς καὶ τοὺς ὁπαδοὺς τῆς φιλοσοφίας καὶ ἀπομακρύνῃ αὐτοὺς τῆς ὀπισθοδρομικῆς ταύτης τάσεως, θὰ εἴμεθα εὐτυχεῖς ἐπὶ τῇ ἐπιτυχίᾳ τῶν ἡμετέρων ἀρχῶν. Οἱ ζῶντες μεμονωμένοι ἐν τῷ ἐρημητηρίῳ τῆς μεταφυσικῆς καὶ περικυκλούμενοι ὑπὸ περιθώλου ἀνυπερῶτου εἶνε ἀποκεκλεισμένοι πάσης κοινωνίας πρὸς τὸν ἔξω κόσμον, στεροῦνται (ἡ δὲν προσκινῶνται τὸ πλεονέκτημα,) τῆς ἀκριθείας τοῦ συλλογιστικοῦ τρόπου τοῦ ἀναγκαιότητος εἰς τοὺς χρόνους τῆς τε θεωρητικῆς καὶ πρακτικῆς ἐπιστήμης. Κατὰ μικρὸν ἐθισθέντες εἰς ὅρους, οὓς αὐτοὶ ἐξελέξαντο ἀλλὰ λεληθότως διέστρεψαν ἐνίοτε ἀποκλίναντες τῆς ἀρχικῆς καὶ καθολικῆς αὐτῶν ἐννοίας, τελευτῶσι διαλεγόμενοι πρὸς ἑαυτοὺς διὰ τρόπου ἀκατανοήτου. "Αχοιντες ἐνίοτε παριδαλαμεν αὐτοὺς πρὸς τοὺς κραυγάζοντας ἐν ταῖς ὁδοῖς, οἵτινες ἀρχίσαντες νά προφέρωσι καλῶς τὰς ὀλίγας λέξεις τοῦ ὀνοματολογίου των, τελευτῶσι συνακροῦντες φθόγγου ἀκατανοήτου, οὓς δὲν θά ἠδύνατό τις νά μαντεύσῃ, ἂν δὲν ἔβλεπε τὰ ἐν τῷ κοφίνῳ ἢ τοὺς ἐν τῷ ἀμυξίῳ καρπούς. "Ας μὴ ἐμμένωμεν ἐν τῇ χυδαίᾳ ταύτῃ συγκρίσει. "Απαντες οἱ ἐξ ἐπαγγέλματος μεταφυσικοὶ ὁμοιάζουσιν πῶς ἀλλήλους κατὰ τοῦτο. Καὶ ὅμως δὲν δυνάμεθα νά μὴ ὁμολογήσωμεν ὅτι πολλὰ τῶν πονημάτων, ἅπερ ἔχομεν πρὸ

ἀνάθεμα. Κηρύττουσι μάλιστα ὅτι προτιμῶσι καὶ τὴν παρχαλογωτάτην εὐπιστίαν, τοῦ θρησκευτικοῦ ἀνδρός τοῦ μὴ κοινωνοῦντος τῆς γνώμης αὐτῶν. Ἀγνοοῦσι νῦν

ὀφθαλμῶν καὶ μεταξὺ ἄλλων, τὸ ἐπιγραφόμενον Δύναμις καὶ ὕλη ἢ Ἀνασκευὴ τῆς διδασκαλίας τοῦ πυργράμματος τούτου, δὲν ὑπηρετοῦσι κατὰ θαυμαστόν τινα τρόπον, ἔνεκεν τοῦ ὕφους αὐτῶν, εἰς τὰς ἀξιολόγους προθέσεις τῶν συγγραφέων των. Οἱ ἀντίπαλοι ἀληθῶς θὰ γελάσωσιν ἐνίοτε ἐπὶ ταῖς ἡμετέραις ἀνασκευαῖς. Ἴσως θὰ συνεχίσωσι τὸν γέλωτά των, ὅταν ἀναγνώσωσι τὸ ἡμέτερον βιβλίον, λέγοντες εἰς τοὺς γειτόνάς των ὅτι οὐδὲν σημαίνουνσιν οἱ ἡμέτεροι συλλογισμοί. Καὶ θὰ ἔχωσι δίκαιον ὡς ἀνταποδίδοντες ἡμῖν τὰ ἴσα.

Τίνι τρόπῳ ὁ Ἐγελος ἐξηγεῖ τὴν φύσιν τοῦ Θεοῦ; Τοῦτο παρχαλεῖσθε νὰ ἐννοήσετε διὰ τοῦ ἐξῆς χωρίου. «Ἡ ἰδέα χωρήσασα εἰς τὸ τελευταῖον αὐτῆς ὅριον τελειοῦται. Ἡ θεωρία, ἥτοι ἡ ἀπόλυτος ἰδέα ἐλθοῦσα εἰς τὸ ὅριον τοῦτο βλέπει μακρὰν καὶ ἔξω ἐκ αὐτῆς, τὸ δὲ βλέμμα τοῦτο ἄγει καὶ συνιστᾷ τὸ πρῶτον ὅπερ εἶνε τὸ μάλιστα νοθεωρήτον τῆς ἐξωτερικότητος ἢ τὸν χῶρον. Ὁ χῶρος, κατὰ τὸν Κάντιον εἶνε ὁ ὅρος καὶ ἡ βάσις πάσης ἀντιλήψεως, ὅπερ εἶνε ἀληθές. Ἀλλ' ὁ Κάντιος ἔλαθε μόνον τὸ ὑποκειμενικὸν καὶ ψυχολογικὸν μέρος τοῦ χώρου. Ὅ,τι πρέπει νὰ εἴπῃ τις περὶ τοῦ χώρου, εἶνε ὅτι ἐπειδὴ αὗτος εἶνε ὁ ὅρος πάσης ἀντιλήψεως, εἶνε διὰ τοῦτο ἡ ἀντίληψις αὐτὴ καθ' ἑαυτὴν, ἡ δυναμει ἀντίληψις, ἢ μᾶλλον τὸ δυνατόν πάσης ἀντιλήψεως, —τὸ ἀντιλήψιμον ἐὰν ἐπιτρέπεται νὰ μεταχειρισθῶμεν τὴν ἐκφράσιν ταύτην,—ὡς οὕσα τὸ δυνατόν τῶν μάλιστα νοθεωρήτων μορφῶν, τῶν γεωμετρικῶν οὕτως εἰπεῖν μορφῶν. Ὁ χῶρος λοιπὸν εἶνε τὸ μάλιστα ἀφηρημένον καὶ τὸ μάλιστα ἀόριστον τῆς ἀντιλήψεως καὶ τῆς ἐξωτερικότητος, καὶ ὡς τοιοῦτον ἀποτελεῖ τὸ πρῶτον τῆς φύσεως καὶ τὴν μετάθεσιν τῆς λογικῆς εἰς τὴν φύσιν.» (Φιλοσοφία τῆς φύσεως, Εἰσηγ.)

Ἰδοὺ εὐνοητοτάτον πρᾶγμα, ἀναφωνεῖ μνημονεύσας τὸ χωρίον τοῦτο ὁ K. Magy, οὕτως τὸ βιβλίον τὸ περὶ Ἐπιστήμης καὶ Φύσεως εἶνε ἀπλὴ μόνον παράγραφος. Τόσῳ καλλήτερον διὰ τοὺς ἐννοοῦντας. Ἄν τινες ὑμῶν δὲν ἀντιλήφθησαν σαφῶς

διαστέλλωσι τὴν μορφήν ἀπὸ τῆς οὐσίας. "Αν, π. χ. γράψωμεν τὴν ἐξῆς δοξασίαν. «'Απὸ βάθους καρδίας

τῆς σειράς τῆς εἰρημένης ἀποδείξεως, ἰδοὺ ἡ ἐρμηνεία τοῦ K. Vera, θερμοτάτου μαθητοῦ τοῦ 'Εγγέλου, ὅστις ὑπὸ τῶν μεταφυσικῶν θεωρεῖται ὡς κεικτημένος «τὴν τέχνην τοῦ ἐρμηνεύειν τὸν νοῦν τοῦ διδασκάλου μετὰ ὅλως γαλλικῆς ἐναργείας». "Ας ἀκούσωμεν τὴν οὕτω σαφῇ ταύτην ἐρμηνείαν.

'Εν τῇ ἰδέᾳ ταύτῃ τῇ καθ' ἑαυτήν, ἥτις θεωρεῖται ὡς ἀποτελοῦσα ἡ αὐτὴ πρὸς ἑαυτήν, εἶνε ἡ ἄμεσος θεωρία, καὶ ἡ ἰδέα, ἥτις κείκεται τὴν ἄμεσον θεωρίαν, εἶνε ἡ φύσις. 'Αλλ' ἐν τούτοις ἡ ἰδέα λαμβανομένη ὡς ἄμεσος θεωρία, δὲν δύναται νὰ τεθῇ ἡ διὰ τῆς ἐξωτερικῆς ἀνακλάσεως μετὰ τοῦ ἀποκλειστικοῦ ὀρισμοῦ καταστάσεως ἁμέσου ἢ μιᾶς ἀρνήσεως. 'Αλλ' ἡ ἀπόλυτος ἐλευθερία τῆς ἰδέας κείται ἐν τούτῳ, ὅτι οὐ μόνον τίθεται ὡς ζωὴ καὶ ὅτι ἀφίνει νὰ φαίνεται ἐν ἑαυτῇ ἡ ὀρισμένη γνῶσις, ἀλλὰ καὶ ἐν τούτῳ ὅτι ἐν τῇ ἀπολύτῃ ἀληθείᾳ, ἣν κατέχει ἐξ ἑαυτῆς, διαγιγνώσκει νὰ ἔλκη ἐλευθέρως ἐξ ἑαυτῆς τὰ τῆς ἰδιαιτέρας αὐτῆς ὑπάρξεως, ἢ τοῦ πρώτου αὐτῆς ὀρισμοῦ, νὰ ἀντιδιαστέλλῃ ἑαυτὴν καὶ νὰ φαίνεται ἐκ νέου ὑπὸ τὴν μορφήν τῆς ἁμέσου ἰδέας, ἐν ἐνὶ λόγῳ νὰ θέτῃ ἑαυτὴν ὡς φύσιν »

"Ας φαντασθῇ τις ἑαυτὸν καταδεδικασμένον εἰς ἀνάγκην πεντακοσίων σελίδων οὕτω γεγραμμένων. . . Ὡς δὲ οἱ συλλογισμοὶ οὗτοι οὐδαμῶς καταπλήττουσι διὰ τῆς δυνάμεως τῆς εὐγλωττίας των, οὕτω καὶ αἱ καθαρῶς μεταφυσικαὶ ὑποθέσεις δὲν ἰσχύουσιν, ὅσον οἱ ποιοῦμενοι αὐτάς φαντάζονται. 'Εξετάζων τις π. χ. τὸν πολυθρύλλητον συλλογισμόν δι' οὗ συμπεραίνεται ἐκ τοῦ συμπεδικότος τοῦ κόσμου ἡ ὑπαρξὶς ἀναγκαίου αἰτίου.

Πᾶν συμπεδικὸς προϋποθέτει ἀναγκαῖον αἶτιον·

'Αλλὰ μὴν, ὁ κόσμος εἶνε συμπεδικός·

'Ο κόσμος ἄρα προϋποθέτει ἀναγκαῖον αἶτιον.

Τί εἶναι μετὰ τὴν διατύπωσιν τοῦ συλλογισμοῦ τούτου; 'Απολύτως οὐδέν. Διότι ὁ λέγων ὅτι ὁ κόσμος εἶνε συμπεδικὸς πρέπει πρῶτον νὰ ἀποδείξῃ τούτο. 'Οθεν πάταγος λέξεων πάντα ταῦτα.

Τὸ αὐτὸ συμβαίνει καὶ περὶ τοῦ συλλογισμοῦ, δι' οὗ συμπεραίνεται ἐκ τῆς τάξεως τοῦ κόσμου τὸ διακοσμοῦν αἶτιον.

Authorized licensed use limited to: 172.21.0.5.

Downloaded on 14/05/2024 06:14:44 UTC from Psifiako Apothetirio Dimosias Is
Restrictions apply.

πιστευόμεν εἰς τὴν ὑπαρξίν Θεοῦ· ἀλλὰ δὲν γνωρίζομεν τὸ μυστηριώδες ὄν, τὸ οὕτω δὴ καλούμενον, καὶ νομίζομεν ὅτι εἶνε ἀδύνατος τῷ ἀνθρώπῳ ἡ κατανόησις αὐ-

Πᾶσα τάξις κατὰ συμβεβηκός, τάξις δηλαδὴ, ἥτις δὲν παρέχει ἐκ φύσεως στοιχεῖα διατεταγμένα, προϋποθέτει διακοσμοῦν αἷτιον.

Ἀλλὰ μὴν, ἡ αἰσθητὴ τάξις τῆς φύσεως εἶνε τάξις κατὰ συμβεβηκός, ἥτις δὲν περιέχει ἐκ φύσεως τὰς ιδιότητες τῶν διατεταγμένων στοιχείων.

Ἡ τάξις ἄρα αὕτη προϋποθέτει διακοσμοῦν αἷτιον, ὅπερ οὐδὲν ἄλλο εἶνε ἢ αὐτὸς ὁ Θεός.

Τί ἀποδεικνύει ὁ συλλογισμὸς οὗτος; οὐδὲν πλέον τοῦ ἀνωτέρω μνημονευθέντος, διότι ἂν ἡ μείζων εἶνε ἀξίωμα, ἡ ἐλάσσων χρήζει ἀποδείξεως. Διότι πρέπει πρῶτον νὰ ἀποδείξῃ τις ὅτι ἡ τάξις τοῦ κόσμου δὲν κεκτῆται τὰς ιδιότητας τὰς δεδομένας εἰς τὰ στοιχεῖα. Καὶ βεβαίως ἡ δικανικὴ ῥητορεία δὲν εἶνε ἱκανὴ νὰ εὐάσῃ εἰς τὴν ἀπόδειξιν ταύτην.

Ἡ δυναμικὴ ἀπόδειξις τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ, πρὸς ἧς τὸν θρίαμβον ὁ K. Magy ἔγραψε τὸ βιβλίον, περὶ οὗ ἄρτι ἐλέγομεν φαίνεται ἡμῖν ὅτι δὲν ἀπήλαυσε πολὺ κέρδος ἐμφανισθεῖσα ἐν σχήματι ῥητορικῷ. Ἰδοὺ τὸ δεῖγμα.

«Ἐποστάσεις ἀριθμητικῶς διακεκριμέναι καὶ ὅμως κεκτῆμεναι προσόντα ἁρμονίας προϋποθέτουσι κοινὸν αἷτιον δημιουργήσαν αὐτάς.

«Ἀλλὰ μὴν αἱ στοιχειώδεις δυνάμεις, αἱ συνιστῶσαι τὴν φύσιν τῶν πραγμάτων εἶνε ὑποστάσεις ἀριθμητικῶς διακεκριμέναι καὶ ὅμως κεκτῆμεναι προσόντα ἁρμονίας.

«Αἱ δυνάμεις ἄρα αὗται προϋποθέτουσι κοινὸν αἷτιον δημιουργήσαν αὐτάς, καὶ ὅπερ οὐδὲν ἄλλο εἶνε ἢ αὐτὸς ὁ Θεός.»

Ὁ τύπος οὗτος εἶνε ἀναντιρρήτως πολὺ μεθοδικός, ἀλλὰ καὶ αὕτη ἡ μέθοδος δὲν πρέπει νὰ εἶνε σήμερον ὑποία ἐπὶ Καρτεσιῦ.

Ὁ Αἰὼν τοῦ Μολιέρου παρῆλθεν· ἀντὶ τῆς τριάδος ταύτης τῶν φράσεων μετὰ πόνου κατεσκευασμένης, προτιμῶμεν μᾶλλον τὴν ἁπλὴν σημείωσιν τὴν ὑπὸ τοῦ συγγραφέως ἐπιφερομένην. «Διότι ἔαν τὰ στοιχεῖα τῆς ὕλης εἶνε δυνάμεις οὐσιωδῶς διακεκριμέναι ὅπως προκύπτει ἐκ τῆς ἡμετέρας θεωρίας, καὶ ἔαν ἐτίρωθιν, ὅπως

τοῦ,» εἶμεθα βέβαιοι ὅτι οἱ νομιζόμενοι φύλκες τῆς θρησκείας καὶ τῆς ἠθικῆς, περὶ ὧν ὁμιλοῦμεν, θὰ ἀναφωνήσωσι παρὰ χρῆμα ἐβλασφήμησε, παρηνόμησε καὶ διδάσκει ἡμᾶς ἢ πείρα, πᾶσαι αἱ δυνάμεις αὗται ἐπιδρῶσιν ἐπ' ἀλλήλας κατὰ λογικοὺς νόμους, πῶς ἄλλως νὰ ἐξηγήσῃ τις τὴν συμφωνίαν αὐτῶν καὶ ἁρμονίαν ἢ διὰ τῆς ἐνεργείας κοινοῦ καὶ δημιουργοῦ αἰτίου, πλὴν ἂν ἀνατρέξῃ εἰς τὸ τυχαῖον τοῦ Ἐπικούρου καὶ τῶν ἀθέων, ὅπερ εἶνε λέξις κενὴ ἐννοίας, ἢ εἰς τὴν προϋπόθεσιν ἐνικίας δυνάμεως, ἥ; πάντα τὰ ὄντα ἐν τῷ σύμπαντι θὰ ἦσαν τοσοῦτοι κόσμοι ἢ ἀπόρροιαὶ ἀναγκαῖαι; Νηπιῶδες πλάσμα, εἰ καὶ εἰς τινες φαίνεται ὡς ἡ τελευταία ἀπόφασις τοῦ λογικοῦ, πρὸς δὲ καὶ ἀντιφάσκον πρὸς τὴν οὐσίαν τῆς δυνάμεως, ἥτις εἶνε ἀδιείρετος.»

Οἱ Ἑγελσιανοὶ, οἵτινες ταυτοποιοῦσι τὴν ἰδέαν πρὸς τὸ ὄν καὶ οἱ ἰδεῖσται, καθ' οὓς αἱ σχέσεις καὶ ἀναφοραὶ τῶν πραγμάτων εἶνε μόνον σχέσεις ἰδεῶν πρὸς ἀλλήλας, δὲν νοοῦσιν ὅτι ἡ λογικὴ καὶ ἡ φυσικὴ δυνάμις εἶνε στοιχεῖα διάφορα. Ἡ ἀντίστασις, ἣν αἰσθανόμεθα ὑποδαστάζοντες λίθον τινὰ δὲν εἶνε ἡ αὐτὴ καὶ ὅταν προσκρούωμεν πρὸς γεωμετρικὴν ἀλήθειαν. Καὶ ἐνταῦθα εἶνε μόνον πάταγος λέξεων φέρων εἰς τὸ μηδέν. Κατὰ τί διαφωτίζει τὰ προβλήματα ἡ ἐξῆς ἀπόφασις. «Ὅταν λέγωμεν ὅτι ἐν τῇ γῇ ὑπάρχει δυνάμις ἔλκουσα τὸν λίθον, σημαίνομεν ὅτι ὅταν λίθος ῥιπτόμενος φέρεται πρὸς τὴν γῆν πίπτει ὑπ' αὐτῆς.» Ἀλλὰ διὰ τοιούτων φράσεων πλήττει τις μόνον ἄερα.

Ναί, οἱ μεταφυσικοὶ ἔμειναν στεῖροι πρὸς τὰ μεγάλα προβλήματα τῆς δυνάμεως, τῆς ζωῆς, τῆς ψυχῆς τοῦ Θεοῦ. Ἀνυψωθέντες πρὸς τὸ αἰώνιον, κατηρειπώθησαν ἐν διαδοχῇ ὑπὸ τὸ βάρος ὀλίγων ἐτῶν. Παρῆλθεν ὁ καιρὸς νὰ ἐντείνωμεν τὸ οὖς εἰς πάντα τὰ συστήματα, ἅτινα ἐκ τῆς φύσεως αὐτῶν τίθενται ἐξω τῆς θετικῆς ἐπιστήμης. Ἀλλ' ἄς τὸ ὁμολογήσωμεν δὲν εἶναι πάντα ἀξιοκατάφροντα ἐν τοῖς μεταφυσικοῖς. Παρ' αὐτοῖς ὑπάρχει τοῦναντίον στοιχεῖον ἀναγκαιότατον νὰ διασωθῇ· τὸ στοιχεῖον τοῦτο εἶνε ἡ μεταφυσική. Οἱ πλείστοι τῶν ἐκπροσωπούντων τὴν νεωτέραν ἐπιστήμην δὲν αἰσθάνονται ὅτι ἐλλείπουσιν τοῦ στοιχείου τούτου, καὶ ὅτι οὐδὲν δύνανται χωρὶς αὐτοῦ νὰ κατασκευάσωσι. Καὶ ὅμως εἰς

Authorized licensed use limited to: 172.21.0.5.

Downloaded on 14/05/2024 06:14:44 UTC from Psifiako Apothetirio Dimosias Is
Restrictions apply.

δὲν θὰ ἐπιτρέψωσιν εἰς τὰ ἑαυτῶν ποιμένα τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ τοιούτου βιβλίου. Ἄν μάλιστα δὲν ἀπεφύγομεν πᾶσιν προσωπικότητα, ἡδυνάμεθα νὰ χαράξωμεν ἐνταῦθα ἐκ τῶν προτέρων τὸν τίτλον τῶν ἐφητοῦτο ὀφείλουσιν οἱ Νεῦτωνες, οἱ Καρτέσιοι, οἱ Λεϊβνίτιοι τὸ μεταγλωττῶν. Ὁ αἰὼν αὐτῶν δὲν εἶχεν ἀκόμη διδαχθῆ νὰ ἀρκῆται εἰς τὸ ἐξωτερικὸν τῶν φαινομένων.

Ἡ μεταφορικὴ ἐδρεύει δλόκληρος ἐν τῇ ἐσωτάτῃ μέθῃ τοῦ πνεύματος· δὲν ἐμφαίνεται, δὲν ἐκφράζεται ἐν δικανικῇ ῥητορίᾳ. Ἄς σπουδάσωμεν νὰ ἐμπεδώσωμεν ἐν τῷ βάθει τῆς ἡμετέρας διανοίας, τὴν ἀσφαλῆ ταύτην μέθοδον. Οὐδὲν δὲ φροντίζομεν τῶν μεταφυσικῶν καὶ τῶν διαφωρῶν συστημάτων. Αἱ μεταφυσικαὶ ἐννοιαὶ δὲν διευτυπώθησαν πάντοτε ἐν τῇ χάριτι τῆς ἐπιστήμης. Ἡ ἀκούσιος αὕτη δουλεία, λέγει ὁ K. Laugel, γίνεται αἰσθητὴ ἐν πάσῃ φιλοσοφίᾳ, καὶ οὐδὲν σύστημα ἀπέφυγε ταύτην. Τὸ μάταιον, τὸ κενὸν καὶ τὸ ἄγονον διαφαίνονται πανταχοῦ, ὑπὸ τὸν πλοῦτον τῶν εἰκόνων καὶ τὴν σύγχυσιν τῶν ὀνομάτων ἐν τοῖς συλλογισμοῖς, εὐθύς ὅταν ἐξετάσῃ τις αὐτὰ ἐν τῷ φωτὶ τῆς νεωτέρας ἐπιστήμης. Ὅπως ὑπομονῆς χρῆζει τις ὅπως ἀκολουθήσῃ καὶ αὐτὰ τὰ ὀραϊότερα πνεύματα ἐν τῷ λαθυρίνῳ τοσούτων πλανῶν οἰκτροτάτων. Ἀλλὰ βλέπων αὐτοὺς ἀποκλίνοντας ἐν τῇ πάλῃ πρὸς ἄγνωστον τι, ὅπερ καταβάλλει καὶ κατασυντρίβει αὐτοὺς. Ἡ ἀλκάζονεϊα τῶν διανοημάτων αὐτῶν εὐρίσκει τὴν τιμωρίαν, ἐν τῇ ἀσφαλείᾳ τῆς γλώσσης. Ἐν μέθῃ καὶ κόρῳ λείξουσιν, αἰωρούμενοι μεταξὺ οὐρανοῦ καὶ γῆς καὶ μὴ εὐρίσκοντες ἀνάπαυσιν οὐδαμοῦ, οἱ μεταφυσικοὶ δὲν ἐπιτυγχάνουσιν οὐδὲ τῆς ἀμοιβαίας καταστροφῆς, ὑπὸ νέα ὁδόμενα ὅς εἰς αἰὼν φέρεται αὐτοὺς εἰς τὸν ἕτερον, πάντοτε ἑαυτοῖς ἀκαταλήπτους ὁμοίως πεφυσχημένους ὑπὸ χιμαίρων καὶ ἀντιφάσεων. Ἡ θετικὴ ἐπιστήμη ὀλίγον θὰ ἐφρόντιζε νὰ ἐπιχειρήσῃ ἐναντίον τοσούτων λησμονηθέντων συστημάτων, ἢ ὧν ἡ μνήμη διεσώθη μόνον παρὰ τισι σοφοῖς, τακτικὸν πόλεμον μάταιον καὶ ἄδοξον. Ἡ ἐπιστήμη διαμίνει, τὰ δὲ συστήματα παρεχόμενα, ὡς τὰ ἄστρα ἅμα τῇ ἀνατολῇ τῆς ῥοδοδακτύλου ἡούς. Δὲν εἶνε δλόκληρος ἡ ἀλήθεια, ἀλλ' εἶναι ἀλήθεια· ἡ πλάνη δύναται νὰ ἐκκλίνη αὐτὴν, ἀλλὰ αὕτη δὲν ἔχει χρεῖαν νὰ ἀποκλίνη τῆς πλάνης. α

μερίδων καὶ τὸ ὄνομα τῶν συγγραφέων, οὔτινες θὰ μᾶς μετεχειρίζοντο ὡς βλασφήμους. Εὐρίσκει τις τοιαῦτα περιορισμένα πνεύματα εἰς πάσας τὰς πεποιοθήσεις καὶ εἰς πάντα τὰ δόγματα. Καθολικοὶ ἢ διαμαρτυρούμενοι τῆς Ἰρλανδίας ἢ τῆς Γερμανίας, Ἰουδαῖοι ἢ ὀθωμανοὶ τοῦ Καίρου ἢ τῆς Κωνσταντινουπόλεως· πᾶσα σημαίᾳ ἔχει τοὺς ἑαυτῆς ἄφρονας.

Ἄλλ' ἡ ἔλευθέρα συζήτησις τῆς ἀληθείας ἀποβάλλει ἐκ τῆς ἑαυτῆς χώρας, τὴν φανατικὴν ὡς καὶ τὴν σκεπτικὴν ὑπερβολὴν, ἀκολουθεῖ ἐπιπόνως τὴν γόνιμον αὐτῆς μελέτην καὶ εἰλικρινῶς ἐκθέτει, ἣν ἐπορίσθη διδασκαλίαν διὰ τῶν διανοητικῶν ἀναγκασμάτων της.

Ἐκ τῆς γενικῆς προόδου τῶν ἐπιστημῶν προκύπτει, λέγομεν, ὅτι ἡ παρὰ τοῖς πολλοῖς περὶ Θεοῦ ἔννοια ἔμεινεν ὀπίσω, καὶ ἐν συγκρίσει πρὸς τὰ φιλοσοφικὰ ἀποτελέσματα τῆς ἀπείρου ταύτης προόδου, ἐγένετο εὐτελὲς καὶ ἀπαράδεκτος. Καθ' ὅσον ἡ γνῶσις τῆς φύσεως τελειοῦται, οὕτω πρέπει νὰ τελειοῦται καὶ ἡ περὶ τοῦ Δημιουργοῦ αὐτῆς. Εἶνε δύο πρᾶξαι ἔννοιαι, αἵτινες μετέχουσιν ἀναγκαστικῶς τῶν αὐτῶν κινήσεων. Ὅπως οὐδὲν ἀπόλυτον ὑπάρχει ἐν τῇ ἡμετέρᾳ περὶ τῆς δημιουργίας γνῶσει, οὕτως οὐδὲν ἀπόλυτον ὑπάρχει καὶ ἐν τῇ περὶ τοῦ Δημιουργοῦ ἔννοιά. Καὶ ἡ ἐπιστήμη ἀντὶ νὰ ἐκμηδενίσῃ τὴν ἀρχαίαν περὶ τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ ἰδέαν, ἀναπτύσει τοὺν κνηνίον, καὶ καθιπτεύσῃ αὐτὴν κατὰ μικρὸν ἥττον ἀναξίαν τῆς ὑπ' αὐτῆς δηλουμένης μεγαλειότητος.

Οὕτω δὲν εἶνε πλέον ἀνθρώπινον ὄν, δὲν εἶνε βασιλικόν

Authorized licensed use limited to: 172.21.0.5.

Downloaded on 10/05/2024 06:14:44 UTC from Psifiako Apothetirio Dimosias Is
Restrictions apply.

πρόσωπον, ὅπερ γεγυμνασμένος ὀφθαλμὸς ἀνακαλύπτει ἐν τῇ κορυφῇ τῆς δημιουργίας. Αἱ ὕψιστα ἡμῶν ἔννοιαι, περὶ ἱεραρχίας, περὶ μεγλειότητος, περὶ σκήπτρων καὶ θρόνων ἀπώλεσαν πᾶσιν δυνάμειν συγκρίσεως, τὰ ὕψιστα ἡμῶν αἰσθήματα, περὶ ἀγιότητος, περὶ μεγαλείου, περὶ δυνάμεως, περὶ ἀγαθότητος, περὶ δικαιοσύνης πίπτουσιν ἄγονα πρὸ τῶν ποδῶν τοῦ ἀγνώστου ὄντος. Ὅταν προφέρωμεν τὸ ὄνομα τοῦ ἀπείρου, ὁμιλοῦμεν περὶ προσόντος, οὐτινος ὅλως ἀγνοοῦμεν τὸν χαρακτηῖρα. Ἄπην τὸ σύνολον τῶν σκέψεων ἡμῶν δὲν βρύνει οὐδ' ὥς εἰς ὀβολὸς πρὸ τοῦ ἀπολύτου. Συγκρινόμεναι πρὸς τὴν πραγματικότητά τοῦ ἀπολύτου τούτου, ἀπέχουσι πολλῷ μᾶλλον ἀπείρως ἢ ὅσον αἱ ἔννοιαι σκοτεινοῦ ἰχθύος ἐν τῷ βᾶθει τῶν θαλασσῶν, ἀφίστανται τῶν ἡμετέρων. Εἰς τὴν πίστιν ταύτην φέρουσιν ἡμεῖς αἱ ἀνακαλύψεις τῆς ἐπιστήμης. Εὐρύνουσαι τὸν κύκλον τῶν θεωριῶν ἡμῶν, ἐπιχέουσαι διδασκτικὸν φῶς ὡς πρὸς τὴν καθολικὴν διάταξιν τοῦ σύμπαντος, διαφωτίζουνσι καὶ τελειοῦσι τὴν ἐσωτάτην ἡμῶν περὶ τῆς θεότητος ἔννοιαν. Ἡ ἐπιστήμη λοιπὸν δὲν παρέχει ἡμῖν ἄλλην ὑπηρεσίαν ἢ ταύτην, καὶ ἂν ἀκόμη ἡ ἐνέργειά αὐτῆς ἦτο ἄπειρος· διότι ἀνατρέπουσα τὰ ἀρχαῖα οἰκοδομήματα ὅπως ἐγείρῃ ἀντ' αὐτῶν τὸ ἰδεῶδες οἰκοδόμημα τῆς θεωρηθείσης ἀληθείας, ἀλλάσσει τὸν ἄξονα, περὶ ὃν στρέφεται ὁ κόσμος, καὶ ἀνανεοῖ τὴν ὄψιν τῆς πνευματικῆς γῆς. Εἰς τὸ ἐπιστημονικὸν πνεῦμα ἀπολείνεται τοῦ λοιποῦ τὸ Ἀνακαινισθήσεται τὸ πρόσωπον τῆς γῆς.

Μεταβαίνουσιν ἐκ τῆς γῶρας τῶν δημιουργηθέντων

όντων εἰς τὴν τοῦ καθαρῶ πνεύματος, ἡ ἔννοια τοῦ Θεοῦ, πᾶσχει μεταμόρφωσιν ἀνάλογον πρὸς τὴν ἔννοιαν τῶν δυνάμεων τῆς φύσεως. Αἱ δυνάμεις αὗται δὲν εἶνε πλέον ὑλικοὶ δεσμοὶ οὐδὲ μάλιστα ρευστοί. Ὁ Θεὸς παρίσταται ἡμῖν ὑπὸ τὴν ἔννοιαν πνεύματος διαρκoῦς διαμένοντος ἐν τῷ βάθει τῶν πραγμάτων. Δὲν εἶνε πλέον ὁ κυρίρχος ὁ κυβερνῶν ἀπὸ τοῦ ὕψους τῶν Οὐρανῶν, ἀλλ' ὁ ἀόρατος νόμος τῶν φαινομένων. Δὲν κατοικεῖ παρὰ δεισον ἀγγέλων καὶ ἐκλεκτῶν, ἀλλὰ τὸ ἄπειρον κενὸν πληροῦται ὑπὸ τῆς παρουσίας του, πανταχοῦ παρὼν καὶ ἀκίνητος ὑπάρχων ἐν ἐκάστῳ σημείῳ τοῦ χώρου, ὁλόκληρος ἐν ἐκάστη στιγμῇ τοῦ χρόνου, ἡ μὲλλον εἰπεῖν κλινίως ἄπειρος, δι' ὃν δὲν ὑπάρχουσιν οὔτε χρόνος οὔτε χώρος, οὔτε οὐδεμία τάξις διαδοχῆς. Τὸ παρελθὸν καὶ τὸ μέλλον ὑπάρχουσι μόνον δι' ἡμᾶς, ὄντα ὧν μετρεῖται ἡ διάρκειαι, ἀλλὰ δὲν ὑπάρχουσι διὰ τὸν Αἰώνιον. Τὸ κενὸν προσφέρει ἡμῖν ποικίλα μεγαλεῖα, ἀλλὰ τοιαῦτα δὲν προσφέρει εἰς τὸν Ἀπειρον. Καὶ δὲν εἶνε ἐνταῦθα μεταφυσικαὶ βεβαιώσεις, ὧν τὴν στερεότητα δύναται τις νὰ διαμφοιστήσῃ· εἶνε ἀνεγκλιτὰ πορίσματα προκύπτοντα ἐξ αὐτῶν τῶν δεδομένων τῆς ἐπιστήμης ἐπὶ τῶν σχέσεων τῶν κινήσεων καὶ τῆς καθολικότητος τῶν νόμων.

Ἡ πανχόσμιος τάξις, ἡ βασιλεύουσα ἐν τῇ φύσει, ἡ ἀποκαλυπτομένη ἐν τῇ κατασκευῇ ἐκάστου ὄντος, ἡ σοφία ἡ διακεχυμένη ἐπὶ σύμπαντος τοῦ συνόλου ὡς τὸ φῶς τῆς ἡοῦς, καὶ πρὸ παντός ἡ ἐνότης τοῦ καθολικοῦ σχεδίου ἱθυνομένη ὑπὸ τοῦ ἀρμονικοῦ νόμου

Authorized licensed use limited to: 172.21.0.5.

Downloaded on 14/05/2024 06:14:44 UTC from Psifiako Apothetirio Dimosias Is
Restrictions apply.

τῆς διηνεκοῦς τελειώσεως παριστᾷ ἡμῖν τοῦ λοιποῦ τὴν *θείαν παντοδυναμίαν*, ὡς τὸ ἀδράστον ὑποστήριγμα τῆς φύσεως, ὡς τὸν ὀργανικὸν αὐτῆς νόμον, ὡς τὴν οὐσιώδη δύναμιν, ἐξ ἧς ἅπασαι αἱ φυσικαὶ δυνάμεις ἀπορρέουσι, καὶ ἧς εἶνε ἰδιαίτεροι ἀποκλήψεις. Δύναται τις λοιπὸν νὰ θεωρήσῃ τὸν Θεὸν ὡς διάνοιχν ἐμμένουσιν καὶ ἐδρεύουσιν ἀναλλοιώτως ἐν αὐτῇ τῇ οὐσίᾳ τῶν πραγμάτων, ὑποστηρίζουσιν καὶ ὀργανοῦσιν ἅπ' ἐκυτῆς τὰ τε ταπεινότατα τῶν δημιουργημάτων, καὶ τὰ εὐρύτατα συστήματα τῶν ἡλίων, διότι οἱ νόμοι τῆς φύσεως δὲν θὰ εἶνε πλεον ἐκτὸς τῆς διανοίας ταύτης, ἀλλὰ θὰ ᾔνε ἡ αἰώνιος αὐτῶν ἔκφρασις.

Τὴν πεποιθήσιν ταύτην προσκτώμεθα διὰ τῆς ἐξετάσεως τῆς ἀναλύσεως τῶν φαινομένων τῆς φύσεως. Τὸ καθ' ἡμᾶς, ὁ Θεὸς δὲν εἶνε ἔξω τοῦ κόσμου οὐδὲ συγγέεται ἡ προσωπικότης αὐτοῦ ἐν τῇ φυσικῇ τάξει τῶν πραγμάτων. Εἶνε ἡ ἀδύνατον νὰ γνωσθῇ διάνοια, ἧς οἱ νόμοι οἱ κυβερνῶντες τὸν κόσμον εἶνε μορφή ἐνεργείας. Πειρώμενος νὰ ὀρίσῃ τις τὴν διάνοιαν ταύτην καὶ νὰ ἐξηγήσῃ τὸν τρόπον τῆς ἐνεργείας αὐτῆς, ἀξιῶν νὰ συζητῇ περὶ τῶν ιδιοτήτων ἢ νὰ ζητῇ τοὺς χαρακτῆρας αὐτῆς, ἀρύτων τὴν ἄβυσσον τοῦ ἀπείρου ἐν τῇ ἐλπίδι τοῦ νὰ ἀναπκύσῃ τὴν ὁρεξίν τοῦ εἰδέναι, θὰ ἐπεχειρεῖ οὐ μόνον ἐπιχείρησιν ἄφροναν ἀλλὰ καὶ γελοίαν. Τοιαύτη τις ἀπόπειρα ἀποδεικνύει ὅτι ὁ ἐπιχειρῶν αὐτὴν, δὲν ἐνόησε τὴν οὐσιώδη διαφορὰν, ἥτις διαχωρίζει τὸ ἄπειρον ἀπὸ τοῦ πεπερασμένου. Ὑπάρχει μετὰ τῶν δύο τούτων ὁρίων ἀπόστασις, ἐφ' ἧς

οὐδεμία γέφυρα δύναται νὰ ριφθῇ. Ὁ Θεὸς εἶνε ἐξ αὐ-
τῆς τῆς φύσεως αὐτοῦ ἄγνωστος καὶ ἀκατανόητος εἰς
ἡμᾶς.

Δὲν εἶνε ἀνγκηκίον νὰ εἰσδύσῃ τις εἰς τὸν λαβύριν-
θον τοῦ ἀγνώστου, ὅπως φθάσῃ εἰς τὴν βεβαιότητα
τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ. Ἰσως μάλιστα πνεύματά τινε
φερόμενα πρὸς τὸν μυστικισμόν, θὰ ἐκινδύνευσον ὀλέ-
θριον κίνδυνόν, ἂν ἐπέμενον ζῶντα ἐν τῷ σκοτει ἀδύ-
του μυστηρίου. Ἀναμφιβόλως εἶνε ἤδη δύσκολον νὰ
σχηματίσῃ τις περὶ τοῦ ὑπερτάτου ὄντος τὴν ἐπι-
στημονικὴν ἔννοιαν, ἣν πρὸ ὀλίγου ἀπεπειράθημεν νὰ
ὑποδείξωμεν. Καὶ αὐτὰ τὰ μάλιστα ἐμβριθῆ πνεύ-
ματα ἀπαντῶσι μεγάλᾳ προσκόμματα εἰς τὸ νὰ περ-
εἰσδύσωσιν οὕτω διαδοχικῶς ἐκ τοῦ γνωστοῦ εἰς τὰ ἄ-
γνωστον, ἐκ τοῦ ὁρατοῦ εἰς τὸ ἀόρατον, ἐκ τοῦ ἀπο-
κλυφθέντος νόμου εἰς τὸν ἐν τῇ δικαιοῖᾳ νόμον, ἐκ
τῆς αἰσθητῆς δυνάμεως εἰς τὴν ἀρχικὴν δύναμιν. Καὶ
εἵμεθα ἐνδομύχως οὕτω πεπεισμένοι περὶ τῆς ἀνγκ-
κίας ἐργασίας τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος, ὅπως φθάσῃ
εἰς τὴν φιλοσοφικὴν ταύτην ἔννοιαν τοῦ Θεοῦ τῆς φύ-
σεως, ὥστε δὲν θέλωμεν νὰ ἐπιβαρύνωμεν πλείοτερον
τὴν ἔννοιαν ταύτην, ἐκ φόβου μήπως ἐκ τῆς ἔχγαν
βαθείας ἐντάσεως τοῦ πνεύματος σκοτισθῇ καὶ αὕτῃ
αὕτῃ ἡ ἰδέα. Αἱ ψυχαὶ, αἵτινες ἐννοοῦσι τὴν ἀξίαν καὶ
τὸ συμφέρον τῶν προβλημάτων τούτων, πρέπει νὰ σκέ-
πτονται ἐνίοτε κατὰ τὰς ὥρας τῆς μονώσεως περὶ
τῆς ἀποκαλύψεως τοῦ Θεοῦ διὰ τῆς ἐπιστήμης τῆς
φύσεως, καὶ νὰ κατὰσχίνωσι (ἢ νὰ ὑψοῦνται ἐν τῇ

Authorized licensed use limited to: 172.21.0.5.

Downloaded on 14/05/2024 06:14:44 UTC from Psifiako Apothetirio Dimosias Is
Restrictions apply.

ἀστρονομία εἶνε τὸ αὐτὸ) διὰ μέσου τῶν κλυμμάτων τῆς σωματικῆς ἐπιφανείας μέχρι τῆς ἀρχῆς, ἥτις τὰ τὰ πάντα κινεῖ κατὰ τὴν τάξιν καὶ τὴν ἀρμονίαν καὶ δικτάσσει πᾶν πρᾶγμα κατὰ τὸ βᾶρος καὶ τὸ μέτρον αὐτοῦ.

Ἡ ἰδέα αὕτη περὶ τῆς αἰωνίου δικαιοῦς δύνανται νὰ φανῇ νοοθεώρητος (τὸ ἐλπίζομεν τοῦλάχιστον) τοῖς εἰθισμένοις εἰς τὴν μέθοδον τῶν θετικῶν ἐπιστημῶν, ἀπὸ τοῦ πνεύματος τῶν ὁποίων αἱ ἐπιστημὴ αὐταὶ δὲν ἐξήλειψαν τὴν ἔννοιαν πρώτου αἰτίου· Ὁ φανῇ αἰρετικὴ εἰς τοὺς ἀπογόνους ἐκείνων, οἵτινες ἀμοιβαίως ἐκέλευσαν κατὰ τὰς ἡμέρας τοῦ Ἰωάννου Οὐσσοῦ καὶ τοῦ Μιχαήλ Σεργέτου. Ὁ μᾶς κατηγορήσωσιν ὡς πανθεϊστὰς, χωρὶς νὰ θέλωσι νὰ ἐννοήσωσιν ὅτι δὲν τυυτίζομεν τὸ θεῖον πρόσωπον πρὸς τὰς μεταμορφώσεις τῆς ὕλης, καὶ ὁ διακηρύξωσιν ὅτι ἰσχυρίζομεθα ὅτι τὸ πᾶν εἶνε Θεὸς καὶ ὅτι ἅπας ὁ κόσμος κυβερνᾶται ἀφ' ἐκτου. Ἐτέρω τάξιν ὑπερβήλουσιν τὸ μέτρον ὁ μεταχειρισθῇ ὡς κακοποιὸς τοὺς πολμήσαντας νὰ σχηματίσωσι περὶ τῆς θεότητος τὴν ἀνωτέρω δικτυπωθεῖσαν ἔννοιαν. Ἀλλὰ ποῦ ἤθελε καταντῆσαι τις, ἂν ἔπρεπε νὰ ἀπεντῆσιν εἰς πάντας τοὺς ψιθυρισμοὺς, οὓς ἀκούει ὀπισθεν του; Οἱ ψιθυρισμοὶ οὗτοι ἐν μόνον δύνανται, νὰ φέρωσιν εἰς τὰ πρόσω.

Ὁ πρετηρήθη ἐν τῷ συγγράμματι τούτῳ, ἡ ἀπὸ γνώμης ἀπουσίᾳ ὀνόματος σχολῆς. Οἱ μὲν εἶπον ἡ δύνανται νὰ εἴπωσιν· εἴθε δυναμικοὶ· οἱ γείτονες αὐτῶν

ἐπικναλαμβάνουσιν, εἴσθε ὅπαδοὶ τοῦ θρασμοῦ. Οἱ μὲν ἀνγνωρίζουσιν εἰς τὰς τάσεις ἡμῶν σφραγιστάτην ψυχροκρατίαν· οὗτοι πάλιν ἀποδίδουσιν ἡμῖν ὀργανισμοδοξίαν. Ἄλλ' ἰδοὺ ἤδη ὁ ζωϊσμός προσκχλεῖ ἡμᾶς εἰς τὸ νὰ κηρύξωμεν εἰλικρινῶς ἂν ἀνῆκομεν αὐτῷ. Οἱ πλείονες μᾶς κατηγοροῦσιν ὡς ἐκλεχτικούς. Δὲν ὀμιλοῦμεν περὶ τῶν γενικῶν μορφῶν ἐπὶ παρθεϊσμῷ, θεϊσμῷ καὶ τῶν ἐναντίων, ἐπὶ ὕλισμῷ καὶ ἀθεῖα, ἃς ἐξετόξευσαν καθ' ἡμῶν ἐκ διχόρων στρατοπέδων. Εὐρίσκεται ἐν μεγάλῃ ἐρημίᾳ τὸ πνεῦμα τὸ ζητοῦν μόνην τὴν ἀλήθειαν. Κινδυνεύει νὰ θεωρηθῇ ὡς διαμαρτυρούμενος ὑπὸ τῶν καθολικῶν, καὶ ὡς ῥωμαῖος ὑπὸ τῶν ἀναμορφωτῶν. Κατ' αὐτοὺς πρέπει νὰ ἀνήκη τις εἰς αἵρεσίν τινα, εἰς σύστημα, εἰς σχολήν.

Διὰ τί νὰ μᾶς ἐμποδίζωσι νὰ λαμβάνωμεν τὸ καλὸν ὅπου ὑπάρχει; καὶ νὰ πολεμῶμεν τὸ κακὸν ὅπου εὐρίσκομεν αὐτό; Διὰ τί νὰ μᾶς προσκαλῶσι νὰ σεβώμεθα τὴν πλάνην διὰ τὸν λόγον ὅτι εἶνε ἀρχαία; Διὰ τί νὰ εἴμεθα ἡναγκασμένοι νὰ ἐγκλεισθῶμεν ἐν κύκλῳ πρότερον περιγραφέντι; Τί σημαίνουν οἱ φραγμοὶ οὗτοι, τὰ δόγματ' αὐτὰ, αἱ σημαῖαι, αἱ ἐθνικότητες αὐταί; Χίμικρα πάντα ταῦτα. Δὲν ὑπάρχουσι συστήματ' αὐτά! Ἄλλ' ἀπόλυτος ἐλευθερία ἐν τῇ ζητῇ, ὅπως καὶ ἐν τῇ λατρείᾳ τῆς ἀληθείας. Τὸ ἀπολέσαν μέγαν ἀριθμὸν πνευμάτων εἶνε ἡ ῥοπή αὕτη ἢ ἡ καταδίκη τοῦ βαδίζειν τὴν καθημυχουμένην ὁδόν. Ἀναμφιβόλως πρέπει νὰ ἀκολουθήσῃ τις ἰδίαν μέθοδον· ἀναμφιβόλως πρέπει νὰ στηρίζεται ἐπὶ τῶν ἀνομολογουμένων ἀρχαίων ἀλη-

Authorized licensed use limited to: 172.21.0.5.

Downloaded on 14/05/2024 06:14:44 UTC from Psifiako Apothetirio Dimosias I
Restrictions apply.

θειῶν. Ἀναμφιβόλως πρέπει νὰ γινώσκῃ τὸ θετικὸν ὑποκειμένον τῶν ἐκυτοῦ μελετῶν καὶ νὰ ἐργάζεται ἐνδελεχῶς πρὸς κτῆσιν τοῦ εἰδέναι, ἀλλ' ἄς μὴ ταχασώμεθα ὑπὸ τῆς ψευδοῦς λάμπσεως, καὶ ἄς μὴ κρύπτωμεν τὸν οὐρανὸν ἡμῶν διὰ στεγασματος. Ἄς μελετῶμεν κατ' ὀλίγον τὴν φύσιν ὁλόκληρον ὑπὸ πάσας τὰς μορφὰς αὐτῆς, ὑπὸ πάσας αὐτῆς τὰς ὀψεις. Ἄς ἐκφράζωμεν εἰλικρινῶς τὸ ἀποτέλεσμα τῶν ἡμετέρων μελετῶν, χωρὶς νὰ φροντίζωμεν περὶ τῶν λέξεων, χωρὶς νὰ συζητῶμεν περὶ τοῦ τόνου ἢ τῶν ὑποστιγμῶν. Ἡ χελιδὼν, ἥτις ἔπτει πρὸς τὴν πατρίδα κατὰ τὴν νέαν ὥραν διατρέχει ἐλευθέρως τὸ εὐρὺ κενόν· τί θὰ ἐγίνετο, ἂν τὴν ἠνάγκαζον νὰ κάμνῃ σημεῖά τινα ἐπὶ τῆς πτέρυγος, νὰ βλέπῃ πρὸς τὰ κάτω, νὰ κρατῇ μικρὰν σημάξαν εἰς τὸν πόδα ἢ νὰ σύρῃ σειρὰν μικρῶν ἀεροστάτων ὀπισθεν τῆς;

Τὸ δόγμα, ὅπερ ἐπαγγελλόμεθα, δύναται νὰ θεωρηθῇ ὄντολογικὸς θεῖσμός· ἡ ἀπόπειρα τοῦ ἀνθρώπου ὅπως γνωρίσῃ τὸ ἀπόλυτον Ὄν. Εἶνε μορφή ἀναγκαίᾳ ἐφαρμοσθεῖσα ὑπὸ τοῦ νοοθεωρήτου θεϊσμοῦ. Ἡ σχηματισθεῖσα ὑπόθεσις ἐκ τῆς θεολογίας ἀποδεικνύει Θεὸν παγκόσμιον δημιουργὸν τῶν ὄντων. Ἡ ὑπόθεσις ἡ σχηματισθεῖσα ἐκ τῆς ὄντολογίας ἀποδεικνύει Θεὸν ἄπειρον. Δὲν δυνάμεθα νὰ περὶδεχθῶμεν τὸ ἐν ἄνῳ τοῦ ἐτέρου, οἷα διήποτε καὶ ἂν εἶνε αἱ δυσκολίαι, ἄς ἔχομεν, ὅπως διαλλάττωμεν τὰ ἐξ αὐτῶν ποριζόμενα συμπεράσματα. Αἱ δυσκολίαι αὗται προέρχονται ἐκ τοῦ μεγέθους τοῦ ὑποκειμένου· εἰ καὶ δὲν δυνάμεθα νὰ ἴδω-

μεν ἢ ὅσον ἐφικνεῖται ἡ ἡμετέρα ὄρασις, δὲν εἶνε τοῦτο λόγος νὰ κλείσωμεν τοὺς ὀφθαλμοὺς πρὸς πᾶν ὅτι εἶνε ἐνεργές. Μεταβάλλοντες τὴν λέξιν τοῦ παν-θεϊσμοῦ εἰς θεϊσμόν, ὁμολογοῦμεν μετὰ τινος λειτουρ-γοῦ ἀγγλικανοῦ¹ ὅτι «ὁ θεϊσμός» πανταχόθεν ὁμολο-γεῖται ὡς ἡ θεολογία τοῦ λόγου, λόγου, ὅστις δύναται νὰ εἶνε ἀσθενής· ἀλλ' εἶνε ὁ μόνος, ὃν ἔχομεν. Ὁ θεϊ-σμός εἶνε ἡ φιλοσοφία τῆς θρησκείας πασῶν τῶν θρη-σκειῶν καὶ ὁ σκοπὸς τῆς ἀληθείας. Ἀνάγκη, ἡ νὰ πκύσωμεν διανοοῦμενοι, ἡ νὰ σκεπτόμεθα περὶ τῶν μεγάλων προβλημάτων τῆς δημιουργίας. Τὰ άτομα δύνανται νὰ μένωσι ἐπὶ τοῦ συμβόλου· αἱ Ἐκκλησίαι καὶ αἱ αἱρέσεις δύνανται νὰ πολεμῶσι καὶ νὰ κρατῶσι τὰς συνειδήσεις ἐπὶ τῆς ὁδοῦ, παραπέμποντες εἰς τὴν Γραφὴν, ἡ νὰ ἀγωνίζονται ὅπως ὀρίσωσι τὰ ὅρια τῆς θρησκευτικῆς διανοίας, ἐνῶ αὐτὸς ὁ Θεὸς δὲν ὥρισε ταῦτα. Ἀλλ' ὁ ἀνθρώπινος λόγος, ἐν τῇ ἀναγκαίᾳ αὐ-τοῦ ἀναπτύξει καὶ ἐν τῷ θείῳ ἔρωτι τῆς ἐλευθερίας, ἀνατρέπει πάντας τοὺς φραγμοὺς τούτους καὶ ἀπαλ-λάσσεται πάσης πέδης.

Ἄν, ἂντι νὰ λάβωμεν ὡς ὑποκαείμενον μελέτης «τὸν Θεὸν ἐν τῇ φύσει,» ἡθέλομεν προτιμήσει νὰ παρα-στήσωμεν ἐνταῦθα «τὸν Θεὸν κατὰ τοὺς ἀνθρώπους,» θὰ ὑπελείπετο ἤδη νὰ συζητήσωμεν τὴν ιδέαν, ἣν οἱ κατ' ἡμᾶς φιλόσοφοι διετύπωσαν περὶ τοῦ ὑπερτάτου ὄντος. Θὰ ἦτο αὕτη ἀληθῶς ἐξέτασις ἀξία μεγί-στου διαφέροντος. Ἀλλὰ τὰ αἰετοτε ἐκτεινόμενα ὅρια

¹ Rev. John. Hunt, An Essai on Pantheism, 1866.

τοῦ σχεδίου τοῦ παρόντος ἔργου μᾶς ἠνάγκασαν νὰ περιστείλωμεν τὰς συζητήσεις εἰς τὸν κύριον αὐτοῦ σκοπὸν. Ἡμέτερον καθήκον εἶνε λοιπὸν νὰ προσθέσωμεν ἀπλῶς ἐνταῦθα τὸ ἱερογρόφημα τῶν σχημάτων, ἐν οἷς οἱ ἡμέτεροι σοφοὶ ἔστησαν, ὅπως παρὰστῇσιν τὴν προσωπικότητα τοῦ Θεοῦ.

Ἡ δοξασία ἡ κηρύσσουσα τὴν οὐσιώδη ταυτότητα τοῦ κόσμου καὶ τοῦ Θεοῦ, καὶ ἥτις κατὰ τοὺς ἡμετέρους χρόνους ἔτυχε πάλιν εὐμενοῦς ὑποδοχῆς, οὐδὲν ἄλλο εἶνε, ἢ ὁ ἀπόλυτος πανθεῖσμός ἐν τῇ ἀπλῇ καὶ ἀκεραίᾳ αὐτοῦ μορφῇ. Οἰαυδήποτε καὶ ἂν εἶνε αἱ λέξεις, δι' ὧν ἡ δοξασία αὕτη περιβάλλει τὰς ἀποφάνσεις της, δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ παρὰπλανήσῃ τὴν κρίνουσαν διάνοιαν. Ἄν ὁ Θεὸς καὶ ὁ κόσμος δὲν εἶνε ἡ ἐν καὶ μόνον ὄν, Θεὸς δὲν ὑπάρχει.

Ἄλλη τις ἔννοια οἰκοδομηθεῖσα ἐπὶ τῆς προηγηθείσης ληθθείσης ὡς βάσεως, ἀλλ' ὑψωθείσα εἰς ὑψηλοτέραν βαθμίδα λεπτότητος, εἶνε ἡ «τοῦ ἐξιδεωμένου Θεοῦ», ἡ κηρύσσουσα ὅτι οὐσιωδῶς μὲν ὁ Θεὸς καὶ ὁ κόσμος συνταυτίζονται, οὐχὶ δὲ καὶ λογικῶς. Ὁ Θεὸς θὰ ἦτο ἡ ιδέα τοῦ κόσμου, καὶ ὁ κόσμος ἡ πραγμάτωσις τοῦ Θεοῦ. «Ὁ Θεὸς ἐκεῖνος, ὃν φιλόσοφοις τις παριστᾷ ἐπὶ τοῦ ἐρήμου θρόνου τῆς αἰωνιότητος αὐτοῦ τῆς σιωπηλῆς καὶ κενῆς, δὲν ἔχει ἄλλην πραγματικότητα ἢ τὴν ιδεάν, δὲν ἔχει ἄλλον θρόνον ἢ τὸ πνεῦμα.» Ὁ Θεὸς ἀποχωρίζεται ἐνταῦθα τοῦ κόσμου δι' ἔργασίας τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος. Εἶνε ιδεῶδες πλασθὲν ὑπὸ τῆς λογικῆς. Διανοούμενοι τὸν Θεόν, δημιουργοῦ-

μεν αὐτόν. Ἄν ὁ ἄνθρωπος δὲν ὑπῆρχε, δὲν θὰ ὑπῆρχεν οὐδὲ ὁ Θεός. Οὕτως ἐν τῇ ὑποθέσει ταύτῃ, ὁ πραγματικὸς Θεὸς τρυτιζόμενος πρὸς τὸν κόσμον δὲν εἶνε Θεός· καὶ ὁ ἐξιδιωμένος Θεός διχακελιμένος τοῦ κόσμου πράγματι δὲν ὑπάρχει.

Ἡ θεωρία αὕτη εἶνε εἰς ἄκρον σοφιστική. Ἄλλ' ἡ ἔχουσα σήμερον τὴν μείζονα ἀξίαν ἐν τάξει τινὶ ὑψηλῶν πνευμάτων, ἐχόντων συνειδήσιν τῆς ἐκυτῶν ὑπεροχῆς (καὶ πιστευόντων μάλιστα ἐκυτοὺς σοφωτέρους ἢ ὅσον εἶνε), εἶνε ἡ χαιρετίζουσα μετὰ τῆς μεγίστης εὐγενείας τὸν Θεὸν τῶν πολλῶν, προσωπικὸν καὶ ἀνθρώπινον, ἡ σεβομένη τὰς μεγάλας ἀρχὰς τῆς ἀρετῆς, τῆς φιλοσοφίας, τῆς αἰσθητικῆς, ἡ δικηκρύπτουσα ὁμῶς ὅτι ὁ Θεός, ὅπως τὸ Ἀγαθόν, τὸ Ἀληθές, τὸ Ὁραῖον, δὲν ὑπάρχουσιν ἀκόμῃ, ἀλλ' «εἶνε ἤδη ἐν τῷ γίνεσθαι.» Ὁ Κάντιος ἐν τῇ *Κριτικῇ τοῦ καθαροῦ λόγου* ἀπέδειξεν ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶνε ἀμετατρέπτως δικατεθειμένος εἰς τὸ νὰ ὑποθέτῃ πραγματικὰ τὰ ἀντικείμενα τῆς ἐκυτοῦ πίστεως, ἐνῷ τὰ ἀντικείμενα ταῦτα εἶνε καθαρῶς ὑποκειμενικά. Ὁ Ἐγγελοῦ ἐπανέλαβε τὸ μέγα τὸ ἐν τῇ ἀρχιζήτητι λατρευόμενον ἀξίωμα τοῦ Ἑλληνος φιλοσόφου Πρωταγόρου, δηλαδὴ «Πάντων χρημάτων μέτρον ἄνθρωπος»· ἐδίδαξεν ὅτι τὸ υποκείμενον τείνει εἰς τὸ νὰ ἀνυψοῖ ἐκυτὸ εἰς ἀπόλυτον ἀρχὴν καὶ νὰ ἀνάγῃ τὰ πάντα εἰς ἐκυτὸ, καὶ ἀπέδειξεν εἰς τοὺς ὀξυδερκεῖς Γερμανοὺς, ὧν οἱ ὀρθολομοὶ ἦσαν προκατειλημμένοι ὑπὸ τῆς ἐννοίας ταύτης, ὅτι «Ἡ ἰδέα ἀνελίσσεται ἐν τῷ

Σύμπαντι.» Ἡ σχολή, περὶ ἧς ὁμιλοῦμεν¹, διδάσκει τὴν ἀνέκπτυσιν τῆς ιδέας ἐν τῇ φύσει, τὸ καθολικὸν γίγνεσθαι. Τὸ σύμπαν χωρεῖ πρὸς τὴν τελειότητά χωρὶς διὰ τοῦτο νὰ ὑπάρχῃ εἰς νουνεχτὴν τινα διεύθυνσιν. Ὁ Θεὸς εἶνε φιλόσοφος χωρὶς νὰ γινώσκῃ τοῦτο. Εἶνε μάλιστα κατώτερος τοῦ ἥρωος τοῦ Sédaine, ὡς μὴ γινώσκων ἑαυτὸν καὶ προσωπικῶς μὴ ὑπάρχων. Θεὸς δὲν εἶνε ἢ τὸ Θεῖον, ἰδεῖσθαι τι, οὐχὶ ὄν. Δὲν ὑπάρχει ἀπόλυτος ἀλήθεια ἀλλ' ἀποχρώσεις καὶ μεταμορφώσεις αὐτῆς. Ὁ περὶ τούτων σκεπτόμενος καὶ θεώμενος τὴν ἀόριστον ταύτην προόδον εἶνε ὁ εὐτυχέστερος καὶ ὁ ἀγνώτερος τῶν ἀνθρώπων. Ὁ K. Caro καλῶς ὥρισε τὴν θρησκείαν ταύτην, ὀνομάσας αὐτὴν παράκρουσιν τοῦ θείου ἢ ἐπιστημονικὴν ἀπραγμοσύνην. Ἀλλ' ἡ ἐπιστήμη δὲν ἀποδέχεται τοιοῦτόν τινα ἡσυχασμὸν οὐδὲ τοιαύτην παράκρουσιν. Ἡ μερίστη αὕτη ὑπόθεσις καταστρέφεται μάλιστα ἐνώπιον τῆς αὐστηρᾶς κριτικῆς. Ἐπεδείξαμεν ἐναργῶς ὅτι ἡ καθολικὴ αὕτη τάσις πρὸς τὴν προόδον, τῆς ἀτόμου πρὸς τὴν ἑμψυχον μονάδα, καὶ ταύτης πρὸς τὸν ἄνθρωπον, εἶνε ἀνεξήγητος ἄνευ τῆς ὑπάρξεως διευθυνούσης δικνοίας, καὶ ἐν πᾶσι περιπτώσει πολλῶ μᾶλλον δυσπαραδέκτος ἢ αὐτὸς ὁ Θεός.

Τετάρτη τις σχολή, ἥτις προσαγορεύει ἑαυτὴν θετικὴν, καὶ πρώτη ἔλυσε τὸ πρόβλημα ἰδρύουσα σχολὴν ἀθέων, ἐσπούδασε νὰ δημιουργήσῃ νέαν ταξινομίαν τῶν ἀνθρωπίνων γνώσεων, θεμελιωμένην ἐπὶ τῆς

¹ Ἐν τῷ παρόντι ἐκπροσωπούμενη ὑπὸ τῶν KK. Varcherot Renan, Taine, Schérer, καὶ ἴσως ὑπὸ τοῦ K. Saint-Beuve.

ναμφιβόλως θὰ ἦτο δύσκολον νὰ φαντασθῇ τις πῶς τὰ μυστηριώδεις τοῦτο ἀξιώμα δύνανται νὰ ἐξαγάγῃ ἐκ τῆς ἀφαιρέσεως αὐτοῦ τὸν τῆς πραγματικότητος κόσμον, καὶ πῶς κυμακινόμενον ἐν τῷ αἰωνίῳ αὐτοῦ κενῷ, δημιουργεῖ καὶ θέτει εἰς ἐνέργειαν τοὺς καθολικοὺς νόμους τοῦ κόσμου. Ἡ ὑπόθεσις τοῦ αἰωνίου ἀξιώματος εἶνε πλέον ἢ πανθειστική· δικαιοῦται νὰ λάβῃ τὸν τίτλον τοῦ ἀθέου, καὶ δυνάμεθα νὰ τὴν κοσμήσωμεν διὰ τῆς ἐπωνυμίας τῆς φιλοσοφικῆς ἀθείας. Θὰ ἡδυνάμεθα νὰ προσάψωμεν αὐτῇ καὶ δύο ἐτέρας μορφάς, τὴν τῆς κοσμολογικῆς καὶ τὴν τῆς φυσιολογικῆς ἀθείας. Ἡ πρώτη συνίσταται εἰς τὸ νὰ ἀντικαταστήσωμεν ἀντὶ τῶν λόγων τοῦ ἀποστόλου τὰ ἐξῆς· «Ἐν ἀρχῇ ἦν ἡ ἄτομος, καὶ ἡ ἄτομος ἦν πρὸς ἐαυτήν, ἡ δὲ ἄτομος ἦν ἡ πρώτη γεννήτωρ τοῦ κόσμου.» Ἡ δευτέρα συνίσταται εἰς τὸ νὰ ἀντικαταστήσωμεν ἀντὶ τῆς διευθύνσεως νοούσης ἀρχῆς τὴν τῶν ἀσυνειδήτων δυνάμεων τῆς φύσεως. Τὰ δύο ταῦτα εἶδη τῆς ἀθείας ἐξεδηλώθησαν διαδοχικῶς ἐν τῇ πορείᾳ τοῦ ἔργου τούτου· ἀπέδομεν δικαιοσύνην εἰς τὰς ἀξιώσεις αὐτῶν καὶ δὲν ἐπανερχόμεθα πλέον.

Ὑπάρχει τέλος ἡ πικτελής ἀθεία, ἥτις ὑποστηρίζει ἐαυτὴν τετραγωνικῶς καὶ χωρὶς νὰ συνοφρυωθῇ πλανᾶται μέχρι τῆς βλασφημίας.¹ Ἀλλ' ὁ θυμὸς μεθ' οὗ μάχονται πρὸς τὸ Θεῖον οὐδὲν ἔχει ἐπιστημονικόν· πλὴν ἂν θεωρηθῇ ὑπὸ ἱατρικὴν ἔποψιν ἄξιος τῶν πε-

¹ Broudhon, *Système des contradictions économiques, ou Philosophie de la misère.*

ριθάλλειαν, ἃς ἀπαιτεῖ ἡ τῶν φρενῶν ἐξαλλοίωσις. Ἐλπίζομεν ὅτι οἱ συλλογισμοὶ τῆς ἡμετέρας ἀντικειμένης ἀπέδωκαν τὸ προσήκον εἰς τὴν ἀπόλυτον καὶ τὴν ἄρνησιν νοῦ ἐν τῇ φύσει.

Εἰς τί καταλήγει ἄλλως ἢ ἄρνησις αὕτη τοῦ ὕλισμου; Προχωροῦντες εἰς τὸ βάθος τῶν πραγμάτων περπατοῦμεν ὅτι αἱ ἀρνήσεις αὗται δὲν δύνανται νὰ εἶνε οὕτως ἀπολύτως ἀρνητικαὶ, ὡς ἰσχυρίζονται. Δὲν εἶνε τις ἀτιμωρήτως ἄφρων, οὐδὲ εἶνε τόσον εὐκολον, ὡς φαίνεται νὰ εἰνέ τις πικτελῶς ἄθεος. Ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μεταθέτουσι τὸ ζήτημα. Ἰδοὺ τὸ πᾶν. Ἀντὶ νὰ ὀνομάζωσι Θεὸν τὴν διεύθυνσιν τῶν δυνάμεων, αἵτινες διέπουν τὸν κόσμον, οἱ φανταζόμενοι ἑαυτοὺς ἄθεους δὲν ὀνομάζουσιν αὐτὴν καὶ ἀντὶ νὰ ἀποδίδωσι εἰς νοητικὸν ὃν τὸν νοῦν τῶν δυνάμεων τούτων, ἀποδίδουσιν αὐτὸν εἰς αὐτὴν τὴν ὕλην. Μεταθέτουσι τὸ πρόβλημα ἀλλὰ δὲν τὸ λύουσι· διότι τὰ γεγονότα ἴστανται ἐκεῖ ἀμετακίνητα. Ἀρνοῦνται τὸν Θεόν, ἀλλὰ δὲν δύνανται νὰ ἀρνηθῶσι τὴν δύναμιν. Μόνον, ἀντὶ νὰ κηρύττωσι τὴν κυριαρχίαν τῆς δυνάμεως καὶ τῆς καθιστῶσιν αὐτὴν δούλην τῆς ἀδρανοῦς ὕλης. Ὁλόκληρος ὁ δεσμὸς τοῦ αἰνίγματος εὐρίσκεται ἐν ταύτῃ. Ὁ δεσμὸς οὗτος δὲν λύεται μᾶλλον ὑπὸ τῶν ὕλιστῶν ἢ ὑπὸ τῶν πνευματιστῶν καθ' ὅσον ἡ ἄμεσος περπατήρησις τοῦ ἀνθρωπίνου ὅμματος δὲν ἐφικνεῖται ἕως ἐκεῖ. Ἡ κυρίᾳ διαφορὰ, ἥτις διαχωρίζει αὐτοὺς ἐν τῷ κερκιδίῳ τούτῳ σημείῳ τοῦ ζητήματος, εἶνε ὅτι οἱ πρῶτοι δὲν ἐξηγοῦσιν οὔτε τὴν δημιουργίαν, οὔτε

Authorized licensed use limited to: 172.21.0.5.

Downloaded on 14/05/2024 06:14:44 UTC from Psifiako Apothetirio Dimosias Istorikis
Restrictions apply.

τὸ σχέδιον, οὔτε τὴν διατήρησιν τῆς φύσεως· ἐνῷ οἱ δεῦτεροι δίδουσι πιθκνὴν ἐξήγησιν. Θεωρούμεναι ὡς δύο ὑποθέσεις τὰ δύο ταῦτα ἐν κεντρίᾳ δόγματα δὲν ἀντιστηκοῦσιν ἄλληλα, καὶ πᾶς εἰλικρινὴς ἄνθρωπος θὰ κλίνη πάντοτε πρὸς τὸ δόγμα τὸ παρὰδεχόμενον Δημιουργόν. Διότι εἶνε οὐ μόνον τελειότερον, ἀλλὰ καὶ λογικώτερον. Πάντα τὰ τοῦ ὁρμεμφύτου ἢ τὰ τοῦ νοῦ προσόντα, ἅτινα οἱ ἀντιφρονοῦντες εἶνε ἠνγκασμένοι νὰ ἀπονέμωσι τῇ ὕλῃ, ὅπως ἐξηγήσωσι τὴν ἐνέργειαν αὐτῶν, τὴν τάσιν πρὸς τὴν πρόοδον καὶ τὴν ἐκλεκτικὴν μέθοδον, ἀπὸ τοῦ σχηματισμοῦ τῶν τριπεινοτέρων φυτικῶν εἰδῶν μέχρι τοῦ σχηματισμοῦ τῆς ἀνθρωπίνης κεφαλῆς, εἶνε προσόντα, ἅτινα λαμβάνουσιν ἐκ τοῦ Ἀγνώστου, ὅπερ ὀνομάζομεν Θεόν, ὅπως ἀποδώσωσιν εἰς ἄγνωστον ὄν, ὅπερ ὀνομάζουσιν ὕλην. Ἀλλ' ἀφαιροῦντες ἐκ τοῦ κόσμου τὴν ἔννοιαν τῆς τάξεως, τῆς ἀληθείας, τοῦ κάλλους, τῆς τελειότητος, τῆς σωματικῆς καὶ πνευματικῆς ἁρμονίας, ἀφαιροῦσιν ἀπὸ τοῦ κόσμου τὴν ψυχὴν καὶ τὴν ζωὴν αὐτοῦ. Παρὰλείπομεν ὅτι οὐδεμίαν ὠφέλειαν προσγίνεται ἐν τῇ ἀντικταστάσει σώματος ζῶντος ἀντὶ νεκροῦ πτώματος. Ὁ κόσμος αὐτῶν ὁμοιάζει πρὸς τοὺς ἀπηγχονισμένους ἐκείνους, ἐφ' ὧν ἐγένοντο ἠλεκτρικὰ πειράματα. Οἱ νεκροὶ οὗτοι ἀνίσταντο κατὰ τὸ φαινόμενον διερχομένου τοῦ ἠλεκτρικοῦ ρεύματος διὰ τοῦ νευρικοῦ συστήματος καὶ τιθεμένου εἰς κίνησιν ὀλοκλήρου τοῦ σώματος αὐτῶν. Ἐχειρονόμουν, ἐκίνουν τοὺς βραχίονας καὶ τὰς κνήμας, ὡς ἄνθρωποι ἐγειρόμενοι ἐκ τοῦ ὕπνου. Ἦνοι-

γον τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ τὸ στόμα. Ἦτο τὸ εἶδωλον τῆς ζωῆς. Ποιοῦντες λοιπὸν νὰ κυκλοφορήσωσιν ἐν τῷ ὁργανισμῷ τοῦ σύμπαντος αἱ δυνάμεις, δι' ὧν ἀντικαθιστῶσι τὴν ἀληθῆ ζωὴν, οἱ ἄθεοι τῆς σήμερον προσφέρουσιν ἡμῖν εἶδωλον, ἐν ᾧ ζητοῦσι νὰ μιμηθῶσι τὴν ζωὴν, ἣν ἐξορίζουσιν. Ὑπὸ τὴν ἔποψιν ταύτην, εἶνε ζήτημα λέξεων. Ἡμεῖς, καλοῦμεν πτώμα τὸ πτώμα, καὶ ὅταν ἀκόμη εἶνε ἠλεκτρισμένον. Ἀποδίδοντες εἰς τὴν ὕλην τὰ προσόντα, ἅτινα ἀνήκουσιν εἰς τὴν ὑπερτάτην δυνάμιν φέρουσι τὸ σύμπαν εἰς τὴν οἰκτρὰν ταύτην κατὰσχιν. Ἄν ὁ Θεὸς ἔπνευε πρὸς σιγμὴν ὑπάρχων, ἡ ζωὴ τοῦ σύμπαντος τούτου θὰ διεκόπτετο· θὰ ἦτο περίεργον νὰ ἰδῇ τις πῶς θὰ ἀνίστων αὐτὴν οἱ γενναῖοι οὗτοι ἄνδρες, καὶ πῶς θὰ ἔκκμον νὰ κυκλοφορῇ ζωὴ πλαστὴ ἐν τούτῳ τῷ ἀπείρῳ σώματι, οὗ τινος εἶνε ὅπως καὶ πάντες ἡμεῖς ἐλάχιστοι παρῆσται.

Ἀφοῦ ἐθεωρήσαμεν τὴν τάξιν τοῦ σύμπαντος, ἐρχόμεθα δι' ἀκκταμαχίῃ του ἐναργείας νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι ἐκ μέρους λογικοῦ ὄντος τὸ ἔσχατον τῆς ἀλογίας εἶνε τὸ ὑποθέτειν ὅτι ὁ λόγος δὲν ὑπάρχει. Φαίνεται ἡμῖν ὅπως ἄτοπον νὰ πιστεύσωμεν ὅτι τὸ πνεῦμα ἡδυνήθη νὰ φανερωθῇ ἐν τῷ ἀνθρωπίνῳ ἐγκεφάλῳ καὶ νὰ ἐκδηλωθῇ ἐν τοῖς νόμοις τοῦ σύμπαντος, ἂν δὲν ὑπῆρχεν ζωὴν. Οἱ θεολόγοι δὲν πρέπει πάντοτε νὰ περιφρονῶνται· καὶ ἐνταῦθα ὁ ἱεροκῆρυξ τῆς Παναχίης τῶν Χριστιανῶν φαίνεται ἡμῖν ὅτι μετὰ χειρίζεται τὴν ἐκυτοῦ ρητορικὴν δεινότητα πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς ἀληθείας. Ἡ τυσλὴ δύναμις, λέγει ὁ P.

Authorized licensed use limited to: 172.21.0.5.

Downloaded on 14/05/2024 06:14:44 UTC from Psifiako Apothetirio Dimosias Istorikis
Restrictions apply.

Félix, περὶ χάρισσα τὴν καθολικὴν ἁρμονίαν τοῦ κόσμου, τελειοῦται ἐν τῷ τελευταίῳ ὀρίῳ τῶν ἀνελπτύσεων αὐτῆς διὰ τῆς ἐμπαντίσεως λογικοῦ ὄντος· ἀλλὰ μέγιστε Θεέ! πρὸς τί χρῆζομεν τοῦ λογικοῦ ἂν πρέπει τοῦ λοιποῦ νὰ περὶδεχθῶμεν τοιαύτην ἀνελτροπὴν ἰδεῶν καὶ τοιαύτην διελτροπὴν γλώσσης; Πῶς δυνάμεις ἐπερημένη νοῦ κατωρθοῦ νὰ δίδῃ, ὅπερ δὲν ἔχει, ὅ,τι δὲν δύναται νὰ ἔχῃ, τὸν νοῦν; Πῶς αἱ δυνάμεις αὐταὶ τυφλὰι, ἀνόητοι, ἀπωθοῦσαι ἀλλήλους ἐν τῇ ἀκατανόητῳ αὐτῶν ἀλληλουχίᾳ καταντῶσι νὰ περὶχῶσι τὴν δίκνοιν ἐν τῷ τέλει τῶν αὐτομάτων αὐτῶν ἐργασιῶν, ὅπως ἡ φυτικὴ δυνάμεις γεννᾷ καὶ ἀνοίγει τὸ ἄνθος ἐν τῇ ἀρχῇ τοῦ κλάδου; Τί! σπουδαίως τὸ φιλοσοφικὸν ὑμῶν πνεῦμα ἀνελπύεται ἐπὶ τῆς ὑποθέσεως ταύτης τῆς μεταφορικῶς γελοίας· τᾶς ἐν τῷ σύμπαντι, πρὶν μάλιστα ὑπάρξῃ δίκνοια ἵνα τὴν συλλάβῃ, νοῦς ἵνα νὰ τὴν ἐννοήσῃ, βλέμμα ἵνα τὴν ἴδῃ, ψυχὴ ἵνα τὴν θαυμάσῃ; Τί! ἡ τυφλὴ αὐτὴ φύσις, ἡ ἀτυχεῖς, ἀνευ νοῦ καὶ ἀνευ ἐλευθερίας, ἀνευ βλέμματος καὶ ἀγάπης, αὐτὴ ὑφάνει διὰ τῶν χειρῶν τῆς ἐν αἰωνίᾳ σιγῇ τὸ θεῖον ὕψοςμα πάντων τῶν πραγμάτων; αὐτὴ γεννᾷ ἀκουσίως τὴν ἁρμονίαν καὶ μάλιστα ἀσυνειδήτως, μέχρις οὗτος τέλος ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας καὶ τῆς κορυφῆς τοῦ κόσμου τούτου, τέκνον τυχαῖον τῆς τυφλῆς δυνάμεως, τὸ πνεῦμα, ἔρχεται, ὅπως ἀκούσῃ τὴν ἁρμονίαν ταύτην, ἣν δὲν ἐγέννησε, καὶ λάβῃ συνειδήσιν τῆς τᾶς ταύτης, ἥτις δὲν προέρχεται ἐξ αὐτοῦ, ἀλλ' οὗ αἶνε αὐτοῦ ἀρχαιοτέρῃ;

Τοὐλάχιστον ὑπάρχει ἐν τῷ σύμπαντι ὁ λόγος, ὅτις ὑπάρχει ἐν τῷ πνεύματι ἐκείνων, οἵτινες ὑψώθησαν εἰς τὴν ἀποκάλυψιν τῶν διερρημιζόντων αὐτὸ νόμον, καὶ οἱ νόμοι οὗτοι ὑπάρχουσιν ἀληθῶς, ἢ ἄλλως πᾶν οἰκονομικὸν τοῦ ἀνθρωπίνου λόγου σφάλλεται ἐκ τῆς βλάσεως αὐτοῦ. Αἱ ἐπαγωγικαὶ αὗται μέθοδοι, δι' ὧν ἀναβαίνομεν ἀπὸ τῆς ἀναλύσεως εἰς τὴν σύνθεσιν, ὁφείλουσι νὰ ἔχωσι ἀληθῶς ὑποκείμενα ἐφαρμογῆς πραγματικᾶ· ἄνευ δὲ τούτων οἱ συλλογισμοὶ ἡμῶν ἀποβαίνουσιν εἰς κενόν. Τὸ καθολικεῦσιν νόμον μερικῶς περὶληφθέντα, τὸ ἀπλῶς πιστεύειν ὅτι ὁ ἥλιος θὰ ἀνκεῖται αὔριον, διότι ἀνέτειλε χθές, ἢ ὅτι ὁ σίτος ὁ σπαρεῖς ἐν τῷ ὀθινοπώρῳ θὰ βλαστήσῃ πρὸ τοῦ χειμῶνος καὶ θὰ δώσῃ θερισμὸν κατὰ τὸ ἐπὶ τὸν θέρος, τὸ ἐξηγεῖν τὰ φυσικὰ γεγονότα κατὰ μαθηματικούς τύπους, ταῦτα σημαίνουν ὅτι ἡ φύσις ὑπόκειται εἰς νόμον λογικόν, καὶ ὅτι τὸ ὥρολόγιον θὰ δείξῃ τὴν ὥραν, ὅπως κατεσκευάσεν αὐτὸ ὁ ὥρολογοποιός. Καὶ αὕτη ἡ μέθοδος τῆς ἐπιστημονικῆς ἐπαγωγῆς εἶνε συλλογισμὸς μετενεχθεὶς ἐκ τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὴν φύσιν. Περιλαμβάμεται ἐν τῷ θεμελιώδει τούτῳ τύπῳ. Τάξις λογικὴ, κανονίζει τὸν κόσμον· ἡ διαδοχὴ λοιπὴν ἢ ἡ εἰς τὸ καθόλου ἀναγωγὴ γεγονότων τινῶν περὶληφθέντων εἰσέρχεται εἰς τὴν λογικὴν τάξιν. Ἡ διαδοχὴ ἄρα ἢ ἡ καθολικευσίς αὕτη ὑπάρχουσιν. Ἄν ὁ ἀνθρώπος ἀπατᾷται ἐν τῇ ἐφαρμογῇ τῆς μεθόδου ταύτης, τοῦτο συμβαίνει, ἀν δὲν περιορίζεται εἰς ἀμέσους ἐφαρμογὰς, ἢ ἂν ἡ βῆσις τῆς ἀμέσου

Authorized licensed use limited to: 172.21.0.5.

Downloaded on 14/05/2024 06:14:44 UTC from Psifiko Apothetirio Dimosias Istorikis
Restrictions apply.

πρακτηρήσεως εἶνε ἀνεπαρκής. Πᾶσαι αἱ ἐπιστήμηαι καὶ πᾶσαι αἱ ἐπικωστικαὶ συνθέσεις τοῦ ἀνθρώπου στηρίζονται ἐπὶ τῆς βεβαιότητος ὅτι ἡ φύσις ὑποκειται εἰς λογικὴν τινα τάξιν.

Ὁ θυμώσιος ὀργανισμὸς τοῦ κόσμου δὲν σᾶς ἀναγκάζει λοιπὸν νὰ ὁμολογήσητε τὴν ὑπαρξίν τοῦ ὑπερτάτου ὄντος; Καὶ ἄλλως δὲ πολλάκις ἠρωτήσαμεν ἐκυτοὺς διὰ τί οὕτως ἰσχυρογνωμόνως ἀρνοῦνται νὰ ἀναγνωρίσωσι τὴν ὑπαρξίν ταύτην. Τίνα λοιπὸν εἶνε τὰ πλεονεκτήματα τῆς ἀθείας; κατὰ τί δύναται νὰ προτιμηθῇ τῶν τοῦ θεϊσμοῦ; Τί δύναται νὰ ἐλπίζη ἡ ἀνθρωπότης τοῦ λοιποῦ στερηθεῖσα τῆς εἰς τὸν Θεὸν πίστεως; Τίς τῶν ἀνθρώπων εἶνε κρείττων, ὁ πιστεύων ἢ ὁ μὴ πιστεύων; Εἶνε λοιπὸν ἔργον οὕτω μεγάλης ἀσθενείας τὸ πιστεῦειν λογικῶς κατὰ συνείδησιν; Εἶνε λοιπὸν τηλικούτον ἀμάρτημα τὸ ἔχειν τὸν κοινὸν νοῦν; Ἴσως τὰ ἰσχυρὰ πνεύματα, ἅτινα ἀναβρίσκουσιν εἰς τὸν Οὐρανὸν διὰ κλίμακος παραδόξων, πιστεύουσιν ὅτι θὰ ἀναβῶσι ὑψηλότερον! Ἀλλ' ἤθελον οἰκτρῶς ἀπατηθῇ, διότι ἡ ἀνάβασις αὐτῶν ὁμοιάζει πρὸς τὴν ἀρχαίαν μακκωνικὴν ἀπόπειραν, καθ' ἣν ὁ μουόμενος ἀνέβηκε κλίμακα ἐκατὸν πεντήκοντα βαθμίδων, ἐν ᾧ συγχρόνως αὕτη κατέβηκεν εἰς τρόπον, ὥστε ἐν τῇ κορυφῇ τῆς ἀναβάσεώς του, ἐν ᾗ συγμυξέμελλε νὰ ὁρμήσῃ εἰς τὸ κενὸν μόλις εἶχεν ἀφήσει τὸ ἔδαφος. Ὅχι, κύριοι, ἡ ἀνάβασις ἡμῶν δὲν εἶνε φοβερωτέρη τῆς αὐτῆς, δύναται δὲ μόνον νὰ φέρῃ καρποὺς πονηρῶν εἰς τοὺς ἀνθρώπους τοὺς ἔχοντας περιωρισμένην

τὴν ὄρασιν, οἷτινες δὲν! παρκατηροῦσι τὴν πλάνην ὑμῶν καὶ ὑπολαμβάνουσιν ὑμᾶς ὡς τοὺς φοίνικας τῆς ἐπιστήμης. Ἄν ἡ ἀπάτη ὑμῶν ᾗτο εὐχάριστος, ἂν αἱ διδασκαλῖαι ὑμῶν ᾗσαν παρήγοροι, ἂν αἱ ἰδέαι ὑμῶν ᾗσαν ἱκαναὶ νὰ παροξύνωσι τὴν ἀμιλλαν τῆς ἀνθρωπίνης διανοίας καὶ ἀναβιδάσωσιν αὐτὴν πρὸς τὸ ὕψιστον ἰδεῶδες, θὰ συνεχωρεῖτο ὑμῖν ἴσως τὸ φάρμακον τοῦτο. Ἀλλὰ ποῦ βλέπετε ὅτι πίστις ἀγία πρὸς τὸν Θεὸν ὑπῆρξεν ὁλεθρία εἰς τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα; ποῦ βλέπετε ὅτι ἡ γνῶσις τοῦ ἀληθοῦς κατέστητε τὸν ἐγκέφαλον ἀσθενῆ; Ἀφαιροῦντες ἀπὸ τῆς ἀνθρωπότητος τὸν πολυτιμότεον αὐτῆς θησαυρὸν, ὀστρακίζοντες τὴν ζωὴν ἀπὸ τοῦ σύμπαντος, ἐκβάλλοντες τὸ πνεῦμα ἀπὸ τῆς φύσεως, μὴ παραδεχόμενοι ἢ ἀσυνείδητον ὕλην καὶ τυφλὰς δυνάμεις, στερεῖτε τῆς ἀνθρωπίνης οἰκογενείας τὸν πνεῦμα, ἀρχειρεῖτε τοῦ κόσμου τὴν ἀρχὴν αὐτοῦ καὶ τὸ τέλος. Ἡ μεγαλοφυΐα καὶ ἡ ἀρετὴ, ἀνταύγειαι λάμψεως λαμπροτέρας ἐκλείπουνσι μετὰ τῆς ἀρχῆς τοῦ φωτός, καὶ ὁ ἡθικός κόσμος, ὅπως καὶ ὁ φυσικός, δὲν εἶνε ἢ ἀπειρον χάος ἄξιον τῆς πρώτης νυκτός τοῦ Ἐπικούρου.

Ἄλλ' ἡ ἀπόλυτος ἀθεία δὲν δύναται νὰ εἶνε ἡ περιπτυστος μανία καὶ τὸ ἀπιστότατον πνεῦμα δὲν δύναται πράγματι ἢ νὰ ἀποδώσῃ εἰς τὴν ὕλην τὸ ἀνῆκον εἰς τὸ πνεῦμα, καὶ νὰ πλάσῃ Θεὸν ὕλης κατ' εἰκόνα αὐτοῦ. Οὕτως, ἀρτίως εἶδομεν, ἀπὸ τοῦ κυμαινομένου καὶ μυστικοῦ πικνωτισμοῦ μέχρι τῆς αὐστηροτέρας ἀθείας, αἱ ἀνθρώπιναι πλάναι ἐπὶ τῆς ἐννοίας

Authorized licensed use limited to: 172.21.0.5.

Downloaded on 14/05/2024 06:14:44 UTC from Psifiano Apothetirio Dimosias Istorikis
Restrictions apply.

τῆς θείας προσωπικότητος δὲν ἡδυνήθησαν ἢ νὰ δικ-
 τρέψωσι τὴν ἀποκάλυψιν τοῦ σύμπαντος, ἀλλ' οὐχὶ νὰ
 ἐκμῆδενίτωσιν αὐτήν. Ὁ ἡμέτερος Θεὸς ἐν τῇ φύσει
 μένει ἀπρόσβλητος ἐν τοῖς σπλάγχχνοις αὐτῆς ταύτης,
 δύνανται ἐσωτάτη καὶ πηγασμῶς κυβερνῶσα ἐκάστην
 ἄτομον τῆς ὕλης, σχηματίζουσα τοὺς ὀργανισμοὺς καὶ
 τοὺς κόσμους, ἀρχὴ καὶ τέλος τῶν δημιουργημάτων,
 ἔτινα παρέρχονται, φῶς ἀδημιούργητον, ἀκτινοῦσιν
 ἐν τῷ χοράτῳ κόσμῳ, πρὸς θ' αἱ ψυχὰι διευθύνονται
 τελευτούμεναι ὡς ἡ μηχανητικὴ βελόνη, ἥτις δὲν εὐ-
 ρίσκει ἀνὰ πτυχὶν ἢ ὅταν ταυτισθῇ μετὰ τῆς γραμμῆς
 τοῦ μηχανητικοῦ πόλου.

Ἐλθόντες εἰς τὸ τέμαχος τῆς ἐργασίας ἡμῶν, θε-
 μακτώμεν πρὸς στιγμὴν, ἵνα μᾶλλον πληρωθῶμεν
 τῶν ἀληθειῶν τῶν προσκτηθεισῶν ἐκ τῶν ἡμετέρων
 συζητήσεων, καὶ φυλάξωμεν τὴν ἀληθῆ ἐντύπωσιν,
 ἣν ὀφείλει νὰ κατελίπη ἡμῖν ὁ ἐπιστημονικὸς οὗτος
 λόγος. Ὑπάρχουσι καὶ σήμερον ἐν τῷ κόσμῳ δύο με-
 γάλαι πλάναι ἐπίσης μεγάλαι καὶ βαθεῖαι, ὡς καὶ
 κατὰ τὰς σκοτεινοτέραις ἡμέραις τῆς εἰδωλοκρατείας,
 τῆς ἀπωτάτω ἐποχῆς, καὶ ἣν ἡ ἀνθρωπίνη διάνοις
 δὲν εἶχεν ἀκόμη φθάσει εἰς ἀκριβεῆ τινα· ἐννοίαν τῆς
 φύσεως. Τὰς δύο ταύτας πλάναις ἐπολεμήσαμεν ἐκ
 παρχαλλήλου, εἶνε δὲ ἐνθεν μὲν ἡ ἀθεΐα ἡ ἀννουμένη
 τὴν ὑπαρξίν πνεύματος ἐν τῇ δημιουργίᾳ, ἐνθεν δὲ ἡ
 θρησκευτικὴ δεισιδαιμονία ἡ πλάττουσα μικρόν τινα

Θεὸν κατ' ἴδιον ὁμοίωμα καὶ μεταβάλλουσα τὸ σύμ-
 παν εἰς μυχικὴν λύχον πρὸς χρῆσιν τοῦ ἀνθρώπου.
 Ἐπειδὴ αἱ δύο αὐταὶ πλάναι, ἐξ ἴσου ὀλεθριοὶ ἂν καὶ
 ἡ πρώτη περιβάλλεται σχῆμα ἀδικοφρίδας, ἡ δὲ δευ-
 τέρα εἶνε κατ' οὐσίαν ἀλαζονική, ζητοῦσιν ἤδη νὰ
 στηριχθῶσιν ἐπὶ τῶν στερεῶν ἀρχῶν τῆς συγχρόνου
 ἐπιστήμης, ἐνομίσκαμεν καθήκον νὰ δεῖξωμεν ὅτι δὲν
 δύνανται νὰ ἀντιποιηθῶσι τῶν ἀρχῶν τούτων πρὸς
 τὸ συμφέρον των, ἀλλὰ μένουσιν ἀναγκάτως ἀπηλ-
 λοτριωμέναι τῆς θετικῆς ἐπιστήμης καὶ ὅτι κλονοῦνται
 κατὰ τὴν πνοὴν τῆς ἐλαχίστης συζητήσεως, ὡς τὰ
 παιδικριώδη οἰκοδομήματα, ἐνῶ ἐν τῷ μέσῳ διακρίνεται
 καὶ ἐξοκλουθεῖ ἡ εὐθεῖα γραμμὴ τοῦ ἐπιστημονικοῦ
 πνευματισμοῦ.

Ἄς συγκεραλκιάσωμεν τοὺς συλλογισμοὺς ἡμῶν.
 —Καὶ πρῶτον μὲν ἀπεδείξαμεν, θεμελιοῦντες τὸ πρό-
 βλημα, ὅτι τὸ καθολικὸν ζήτημα συγκεραλκιοῦται
 εἰς τὴν διάκρισιν τῆς δυνάμεως ἀπὸ τῆς ὕλης καὶ
 τὴν ἐξέτασιν, ἂν ἐν τῇ φύσει ἡ ὕλη κυριαρχεῖ τῆς ду-
 νάμεως, ἢ ἂν ἡ δύναμις εἶνε ἡ διέπουσα τὴν ὕλην.
 Οἱ ἰσχυρισμοὶ τοῦ ὕλισμοῦ ἐφάνησαν ἡμῖν ἐκ πρώ-
 τῆς ὀψews ὅπως ἀνυπαίρετοι καὶ ἀποδείξεως χρῆζον-
 τες, ἀρ' ὡν εὐκόλως δύναται νὰ ἀρχειρεθῇ τὸ προσω-
 πεῖον.

Ἡ ἡμετέρα ἐξέτασις τοῦ ἔργου τῆς δυνάμεως ἐν
 τῇ φύσει ἤρχισεν ἀπὸ τοῦ πανοράματος τοῦ μεγαλείου
 τῶν οὐρανῶν. Εἶδομεν ὅτι ἐν τῷ ἀπείρῳ χώρῳ οἱ κόσμοι
 διευθύνονται ὑπὸ νόμου, ὑπὸ τοῦ μαθηματικοῦ νόμου,

καὶ ὅτι εἰς τὴν ἐνέργειαν τοῦ νόμου τούτου ὀφείλομεν τὴν ἁρμονίαν τῶν οὐρανίων κινήσεων, τὴν γονιμότητα τῶν ἀστέρων, τὴν διχτήρησιν τῶν γήινων ὄντων ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας αὐτῶν, τὴν ζωὴν καὶ τὸ κάλλος τοῦ σύμπαντος. Ἐπειδὴ δὲ ἀδρανὴς ὕλη δὲν ἐφάνη ἡμῖν ἰκκνὴ νὰ ἐννοήσῃ καὶ ἐφαρμοσῇ ὑπολογισμοὺς ἀπειραρίθμους, συνεπεράναμεν ὅτι ἡ ἀριθμητικὴ τάξις τοῦ ἀστρονομικοῦ ὀργανισμοῦ ὀφείλεται εἰς πνεῦμα ἀνώτερον ἀνιμφοδόλως τῶν ἀστρονόμων τῶν ἀνιμφοψάντων τοὺς νόμους τούτους. Αὐταὶ δὲ αἱ ἀντιτασσόμεναι ἡμῖν ἀντιρρήσεις ἐξήλεγχον τὸ ἐαυτῶν παιδαριῶδες.

Ἡ ἐξέτασις τῶν νόμων τῶν ἐπικρατούντων κατὰ τὰς χημικὰς συνθέσεις τοῦ ἔργου τῆς γεωμετρίας καὶ ἀλγέβρας ἐν τῷ ἀπείρῳ μικρῷ, τῶν δυνάμεων τῶν διεπουσῶν τὰ φαινόμενα τοῦ ἀνοργάνου κόσμου καὶ ἰθυνοουσῶν τὰς κυκλοφορίας τῶν ἀτόμων, τῆς ἀποκαλυπτομένης ἁρμονίας ἐν τε τοῖς παλμοῖς τοῦ φωτός καὶ τοῖς τοῦ ἤχου, καὶ τῆς πρώτης ἐξυπνήσεως τῆς ὀργανικῆς δυνάμεως ἐν τῷ κόσμῳ τῶν φυτῶν, ἐδειξεν ἡμῖν ὅτι ἐπὶ τῆς Γῆς ὅπως καὶ ἐν τῷ Οὐρανῷ, νοὺς ἄγνωστος κανονίζει τὴν τάξιν τοῦ κόσμου, καὶ ἀποτελεῖ τὸ μεγαλεῖον καὶ τὸ κάλλος αὐτοῦ.

Ἡ θεμελιώσις αὕτη τῆς ἀληθοῦς θεωρίας τῶν σχέσεων μεταξὺ τῆς δυνάμεως καὶ τῆς ὕλης ἔχει ὡς ἐπιγραφὴν τὸ ἀρχαῖον ἀπόφθεγμα τῶν Πυθαγορείων· οἱ Ἀριθμοὶ ρυθμίζουσι τὸν κόσμον.

Ἀφ' οὗ δὲ εἰσήλθομεν ἔπειτα εἰς τὴν χώραν τῆς

ζωῆς τὸ πρῶτον, ὅπερ κυρίως προσεῖλκυσε τὴν προσοχὴν ἡμῶν ὑπῆρξεν ἡ τὰ πάντα περιβάλλουσα ἐνόητος. Ἡ οὐσία τῶν ὄντων ἐφάνη ἡμῖν παρὰ κρῆμα ὅτι κυρίως δὲν ἀνήκει αὐτοῖς ἀλλὰ διέρχεται ἀδιαλείπτως ἀπὸ τοῦ ἐνὸς εἰς τὸ ἄλλο, ἔχοντος τοῦ ζωϊκοῦ ὁργανισμοῦ ὡς διάμεσον τὸν ἀέρα. Οἱ τρόποι τῆς ἀναπνοῆς καὶ τῆς τροφῆς ἐδείξαν ἡμῖν τὴν κοινωνίαν τὴν συνέπτυσαν τὰ ζῶα μετὰ τῶν φυτῶν. Τὸ ἀνθρώπινον σῶμα πρέσβη ἡμῖν μεταμορφούμενον ἀδιαλείπτως. Τὸ μέγιστον φαινόμενον τῆς κυκλοφορίας τῆς ὕλης ἀπέδειξε σαφῶς, ὅτι ἡ ὑπαρξίς κεντρικῆς δυνάμεως συνιστάσεως τὴν ζωὴν ἐν ἐκάστῳ ὄντι εἶνε ἀναγκαιοσύνη, ὅπως ἐξηγήσῃ τὸ μόνιμον τοῦ ὁργανισμοῦ, τὴν ἰσορροπίαν τῶν ζωϊκῶν λειτουργιῶν, αὐτὴν τὴν ὑπερξίν. Ἡ ὁργανικὴ αὕτη δυνάμις δὲν δύναται νὰ διαβιβασθῇ ἄλλ' ἢ διὰ τῆς γεννήσεως. Ἡ ἀφήγησις τῶν τελευταίων κατακτήσεων τῆς ἐνοργάνου χημείας προσεπεκύρωσε τὸ ἀνεξάρτητον τῆς δυνάμεως τὸ ὑπὸ τῆς φυσιολογικῆς ἤδη ἀποδειχθέν.

Ἀφοῦ δὲ κατόπιν ἀνῆλθομεν πέραν τῆς παρούσης ζωῆς, εἰς τὴν ἀρχὴν τῶν ἐπὶ Γῆς ὄντων, ὁ πνευματισμὸς κατέστησε βαθμηδὸν πρόδηλον τὴν ἐκτατοῦ ἀναγκαιότητά καὶ ἀλήθειαν. Παρεβόλομεν τὴν ἀρχαίαν ὕλιστικὴν ὑπόθεσιν τῆς δημιουργίας πρὸς τὴν νέαν, καὶ εὗρομεν ὅτι ἀποτελοῦσι μίαν καὶ ὅτι εἶνε ἀνεπάρκεις ἀμφοτέρω. Ἡ αὐτὴ ἔρευνα ἔφερεν ἡμῖν πρὸς τὸ ἄλυτον πρόβλημα τῶν αὐτομάτων γενέσεων. Τὸ κύριον τοῦ ζητήματος ὑπῆρξεν εἰς τὸ νὰ βεβαιώσωμεν

ὅτι καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ὑποθέσει τῆς ἀφ' ἐκυτῆς ὀργανουμένης ὕλης, ἡ φυσικὴ θεολογία δὲν περὶ ἑλπίσιν πεττει, διότι ἡ διευθύνουσα δύναμις φυλάττει τὴν ἀπόλυτον αὐτῆς ἀναγκαιότητα. Εἶδομεν προστούτοις ὅτι οὐχὶ οἱ διδάσκαλοι εἶνε οἱ ἀντιτάσσοντες τὰς ἐκ αὐτῶν θεωρίας εἰς τὴν περὶ τὴν θεοῦ, ἀλλὰ μόνον οἱ ἄπειροι μαθηταί. Ὁ νόμος βραβεύει ἐν τῇ μεταμορφώσει τῶν εἰδῶν, ἐν τῇ προόδῳ αὐτῶν, ὅπως καὶ ἐν τῇ κεραισμένη αὐτῶν δημιουργίᾳ. Καὶ περὶ αὐτοῦ δὲ τοῦ ἀνθρώπου, εἶδομεν ὅτι τὸ ὄριζον αὐτῷ τὴν ἐξέχουσαν ἐν τῇ δημιουργίᾳ θέσιν δὲν εἶνε ὁ ἀντομικὸς χαρακτηρ ἀλλ' ἡ δικαιοδικὴ ὑπεροχή, ἥτις συνίσταται εἰς τὸ λογικὸν καὶ τὴν ἐπ' ἄπειρον αὐτοῦ προοδευτικότητα.

Ἡ καθολικὴ αὕτη μελέτη ἐπὶ τῆς γήινης ζωῆς φέρει ὡς ἐπιγραφὴν τὴν θεμελιώδη πρότασιν τοῦ ἔργου τοῦ Ἀριστοτέλους. Ἡ ψυχὴ εἶνε τὸ κινεῖν αἴτιον καὶ ἡ ὀργανωτικὴ ἀρχὴ τοῦ ζῶντος σώματος.

Ἀλλὰ πρὸ παντὸς ἐν αὐτῷ τῷ ἀνθρώπῳ ἀνεγνωρίσαμεν μετ' ἐνταυρίσιν τὴν ἀπρόσβλητον κυριαρχίαν τῆς δυνάμεως. Ἡ ἡμετέρα ἐξέτασις τοῦ ἐγκεφάλου ἡτιολόγησε πρῶτον τὴν ἀπᾶτην τῶν μεταφυσικῶν, οἵτινες κατὰφρονεῖν τοῦ ἐργαστηρίου καὶ τῆς ἀντομικῆς νομίζουσιν ὅτι κατέχουσι τὴν φύσιν ἐντὸς ὁρισμοῦ τινός· ὥρισε τὰς σχέσεις τοῦ ἐγκεφάλου πρὸς τὴν διάνοιαν καὶ ἀπέδειξεν ὅτι ἡ σύνθεσις τοῦ ἐγκεφάλου, ὁ σχηματισμὸς, τὸ βᾶρος καὶ ὁ ὄγκος αὐτοῦ πόρρω ἀπέχουσι τοῦ νὰ εἶνε ξένα πρὸς τὴν ψυχὴν.

Ἡ ἐνέργεια τοῦ πνεύματος ἐπὶ τὸν ἐγκέφαλον ἐξῆλθε τότε ἀκεραία ἐκ τῆς φυσιολογίας καὶ ἐβεβαιώθη ἐν τῇπραγματικῇ αὐτῆς ἀξίᾳ. Αἱ ὑποθέσεις τοῦ ἐξομολοῦν τὴν διάνοιαν πρὸς ἔκκρισιν οὐσίας ἐγκεφαλικῆς ἢ πρὸς κίνησιν τινὰ τῶν νεύρων ἐξήλεγξαν τὴν ἐκυτῶν ἀσθένειαν. Ἡ παρουσία τῆς ψυχῆς ἐφάνη ἡμῖν καὶ ἐν αὐτῷ τῷ φαινομένῳ τῆς μνήμης. Ἡ μεγαλοφυΐα ὑπῆρξεν ἡμῖν ἡ μεγίστη ἐκδήλωσις τῆς δυνάμεως τῆς διανοίας.

Ἡ ἀνθρωπίνη προσωπικότης ἦλθε κατόπιν νὰ ἐγκατασταθῇ ἐν τῇ ἐκυτῆς ἀξίᾳ. Εἶδομεν ὅτι ὑπάρχουμεν πραγματικῶς καὶ ὅτι δὲν εἴμεθα μόνον ἡ μεταβλλομένη ιδιότης τῆς οὐσίας τοῦ ἐγκεφάλου. Ἡ ψυχὴ ἐβεβαίωσε τὴν ἐκυτῆς ἐνότητα καὶ προσωπικότητα. Ἡ ἀντίθεσις μεταξὺ τῆς ἐνότητος ταύτης καὶ τῆς πολλαπλότητος τῶν ἐγκεφαλικῶν κινήσεων, ἡ ἀντίθεσις πρὸ πάντων μεταξὺ τῆς διηνεκοῦς τεχυτότητος τῆς ψυχῆς καὶ τῆς ἀδιαλείπτου μεταβολῆς τῶν συστατικῶν μερῶν τοῦ ἐγκεφάλου, ἔφερε τὴν ὑλιστικὴν ὑπόθεσιν εἰς τὸ ἔσχατον σημεῖον. Μάτην ἡγωνίσθη ὑπὲρ ἐκυτῆς ἀπεδείξαμεν τὸ μνηδαμινὸν τῶν ἐξηγήσεων τῆς πρὸ τῶν μεγάλων γεγονότων τῆς ἡμετέρας συνειδήσεως.

Τέλος, ὅπως ἀνατρέψωμεν ἐκ βάθρων τὴν οἰκτρὰν καὶ ιδιότροπον ἀξίωσιν τοῦ ἰσχυρίζεσθαι, ὅτι ἡ ὕλη κυβερνᾷ τὸν ἄνθρωπον συνῆζήτησαμεν βοηθεῖα γεγονότων καὶ παραδειγμάτων, ἃν εἶνε ἀληθὲς ὅτι ἡ βούλησις καὶ ἡ προσωπικότης δὲν εἶνε ἡ χίμαιρα, ἃν

εἶνε ἀληθές ὅτι ἡ συνείδησις καὶ ἡ κρίσις ἐξαρτῶνται ἐκ τῆς τροφῆς. Τὰ ἱστορικά παραδείγματα τῶν ἰσχυρῶν ἀνθρωπίνων βουλήσεων καὶ τῶν μεγάλων χαρ-
κτῆρων, τοῦ θάρρους, τῆς ἐπιμονῆς, τῆς ἀρετῆς, ἀ-
πέδωσαν τὸ προσῆκον εἰς τὰς τελευταίας ἀντιρρήσεις
τοῦ συγχρόνου ὕλισμου, καὶ ἀπέδειξαν ὅτι αἱ διανοη-
τικαὶ καὶ ἠθικαὶ δυνάμεις οὐδαμῶς ἀνήκουσιν εἰς τὴν
χημείαν, καὶ ὅτι τὸ πνεῦμα ἔχει τὴν ἑδραν αὐτοῦ ἐν
κόσμῳ διακεκριμένῳ τοῦ τῆς ὕλης, ἀνωτέρῳ τῶν με-
ταβολῶν καὶ τῶν ἐφημέρων κινήσεων τοῦ φυσικοῦ κό-
σμου. Ἡ ἡμετέρα ψυχὴ δὲν ἐπέτρεψεν ὥστε ἡ ἀνθρω-
πίνη ἀξιοπρέπεια, ἡ ἐλευθερία, αἱ ἱερὰ ἀρχαὶ τοῦ κη-
λοῦ, τοῦ ἀληθοῦς, τοῦ ὠρχίου νὰ ταφῶσιν εἰς τὸ χάος
τῆς ὕλιστικῆς ὑποθέσεως.

Ἡ ἀνακλήρυξις αὕτη τῶν δικαιωμάτων τῆς ψυχῆς
ἔχει ὡς ἐπιγροφὴν τὴν ὑπόθεσιν τοῦ ἀγγελικοῦ διδά-
κτορος· ἡ ψυχὴ εἶνε ἡ μορφή τοῦ σώματος, δικτη-
ροῦσα αὐτὸ ἐν ἐνεργείᾳ καὶ δυνάμει.

Αἱ τρεῖς μεγάλαὶ δικιρέσεις, αἱ συνεκεφλαϊώσκα-
μεν ἤδη, ἔσχον ὡς φυσικὸν συμπέρασμα καὶ ὑποστή-
ριξιν τὰς ἡμετέρας περὶ τοῦ τέλους τῶν ὄντων καὶ τῶν
πραγμάτων θεωρίας. Ἐξητάσκαμεν τὴν πλάνην καὶ
τὸ γελοῖον τῶν ἀναγόντων τὰ πάντα εἰς τὸν ἀνθρω-
πον, καὶ τὴν ἐκκέντην πλάνην τῶν ἀρνούμενων τὴν ὑ-
παρξίν σχεδίου ἐν τῇ φύσει. Οἱ ὀργανοποιοὶ νόμοι τῆς
ζωῆς, ἡ ἀξιοθχύμαστος κατσκευὴ τῶν ὀργάνων καὶ
τῶν αἰσθήσεων, ἀπεκάλυψαν ἀρχὴν νουνεχῆ ἐν τῇ
ιδρύσει τῆς ζωῆς ἐπὶ τῆς σφαίρας. Ἡ ὑπόθεσις τοῦ

σχηματισμοῦ τῶν ζώϊων ὄντων ὑπὸ τὴν ἰσχὺν δυνάμεως ἐμφύτου πυχκοσμίου, ἡ ὑπόθεσις τῆς μεταμορφώσεως τῶν εἰδῶν, ἀντὶ τῆς κατὰστροφῆς τὴν ἔννοιαν, πολλοῦ γε καὶ δεῖ, τοῦ Δημιουργοῦ ἀφῆκιν ἄδικτον τὴν σοφίαν καὶ τὴν δύνανται αὐτοῦ. Καὶ οὕτω τὸ σχέδιον τῆς φύσεως προηγγέλθη ὑπὸ τῆς κατασκευῆς τῶν ζώϊων ὄντων.

Τὸ σχέδιον τῆς φύσεως ἐθεθετώθη ἔτι εὐγλωττότερον διὰ τῶν γεγονότων τοῦ ὁρμηφύτου ἐν τοῖς ζώοις, καὶ ἡ δημιουργία ἐφάνη ἡμῖν μεγαλοπρεπῶς τελειομένη διὰ τῶν νόμων τῶν ἀσφαλιζόντων τὴν διάρκειαν καὶ τὸ μεγαλεῖον αὐτῆς. Ἄλλ' ἐν ᾧ ἡ παρούσα τοῦ Θεοῦ ἐφανερώτο μετὰ μεγαλειότητος δυνάμεως εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς ἡμῶν, τὸ καθολικὸν πρόβλημα τοῦ προορισμοῦ τοῦ κόσμου ἐφάνη ἡμῖν εὐρύτερον καὶ ἀνγκυκλιότερον ἢ ἐν συγκρίσει μηδαμινότητος ἡμῶν ἐξηλέγχθη, καὶ οὕτω ἡ σειρά τοῦ ἡμετέρου λόγου ἔφερεν ἡμᾶς φυσικῶς εἰς τὴν διαθεθεσίαν τῆς ἐπικρατούσης ἐννοίας, ἀφ' ἧς ὠρμήθημεν τοῦ νὰ δείξωμεν δηλαδὴ ἐξ ἴσου τὴν πλάνην τῆς ἀθείας καὶ τῆς θρησκευτικῆς δεισιδαιμονίας.

Ἡ ἐξέτασις αὕτη τοῦ τελικοῦ αἰτίου ἔχει ἐπιγραφὴν τὸν τίτλον τοῦ ἔργου τοῦ μεγάλου φυσικοῦ καὶ φιλοσόφου OErsted. «Τὸ πνεῦμα ἐν τῇ φύσει.»

Ἡ πνευματικὴ δύναμις, ἡ ζωὴ ἐν τῇ οὐσίᾳ τῶν πρῶτων καὶ κυβερνώσα τὸ σύμπαν ἐν τοῖς ἀπειρορίθμοις αὐτοῦ μέρεσιν, οὕτω κατὰ μικρὸν ἀπεκαλύφθη ἐν τῷ ἀξερόντι κόσμῳ, τῷ ἀνοργάνῳ, τῷ φυτικῷ, τῷ

Authorized licensed use limited to: 172.21.0.5.

Downloaded on 14/05/2024 06:14:44 UTC from Psifiako Apothetirio Dimosias Istorik
Restrictions apply.

τῶν ἐμψύχων ὄντων καὶ ἐν τῷ κόσμῳ τῆς διανοίας. Ἐλπίζομεν ὅτι ὁ εἰλικρινὴς παρρητηρητής, οὐτινος τὸ πνεῦμα δὲν ταράσσεται ὑπ' οὐδενὸς συστήματος, θὰ ἔχη οὕτως ἐν τῇ ἀφηγήσει ταύτῃ τῶν τελευταίων ἀποτελεσμάτων τῆς ἐπιστήμης τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων τὴν συνεχῆ βεβαιότητα τῆς κυριαρχίας τῆς δυνάμεως καὶ τῆς ὑπηκοότητος τῆς ὕλης· ἔχομεν μεγίστην πεποίθησιν ὅτι ἡ περὶ τοῦ Θεοῦ ἔννοια παρέστη εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ, μείζων καὶ καθαρωτέρα πάσης δογματικῆς καὶ συμβολικῆς εἰκόνας, καὶ ὅτι ἡ παγκόσμιος δημιουργία, μυστηριώδης θυγάτηρ τῆς αὐτῆς διανοίας, ἐνεφανίσθη αὐτῷ ἀπειροτέρα καὶ ὠραιοτέρα. Τὸ σύμπαν ἀνελίχθη ἐν τῇ παρρητικότητι αὐτοῦ, ὡς ἡ ἐκδήλωσις μιᾶς μόνης ἐννοίας, ἐνὸς σχεδίου, μιᾶς θελήσεως. Εἶθε ἡ εἰκὼν αὕτη τῆς αἰωνίου ζωῆς, τῆς ἐν Θεῷ φύσεως, νὰ ἀπομακρύνῃ ἀπὸ τῶν ψυχῶν τὰς χυδαίας πλάνους, ἃς ὁ ὕλισμός πνευματοῦ σπείρει, καὶ στερεώσῃ τὰς διανοίας ἡμῶν, ἐν τῇ καθαρᾷ λατρείᾳ τῆς Ἀληθείας· εἶθε τὰ πνεύματα ἡμῶν νὰ πληρωθῶσιν ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον τοῦ Ὁραίου τοῦ ἐκδηλουμένου ἐν τῇ φύσει καὶ ἐξχρησθῶσιν ἐν τῷ Ἀγαθῷ, ἐκτιμῶντα τελειότερον τὴν ἐνότητα τοῦ θείου ἔργου, σχηματίζοντα ἀκριβεστέραν ἔννοιαν τοῦ πνευματικοῦ ἡμῶν προορισμοῦ, γνωρίζοντα τὴν θέσιν ἡμῶν ἐν τῇ Γῇ ἀναφορικῶς πρὸς τὸ σύνολον τῶν Κόσμων, γινώσκοντα τέλος, ὅτι τὸ μεγάλειον ἡμῶν εἶνε νὰ ἀνυψώμεθα ἀδικλείπτως πρὸς τὴν κτῆσιν τῶν αἰώνιων ἀγαθῶν, ἅτινα εἶνε ὁ κληρὸς τοῦ διανοητικοῦ κόσμου!

Ἐσπέρην τινὰ τοῦ θέρους, εἶχον κατκλίπει τὰς πλήρεις ἀνθέων κλιτύας τοῦ Sainte-Adresse, θελατικῆς παρχίης ἐπαύλεως αἰωρουμένης ἐπὶ τῆς σκοπιᾶς τῶν λόφων, ὅπως ἀναβῶ πρὸς δυσμὰς τὰ ὕψη τοῦ ἀκρωτηρίου τῆς Heve. Θεωρῶν τις τὰ ὕψη ταῦτα ἐκ τοῦ κάτωθεν μέρους τῶν ἀποκρήμνων ἀκτῶν, νομίζει ὅτι βλέπει κολοσσούς λίθων ἐρυθροὺς ὑπὸ τοῦ ἡλίου, γίγαντας ἀκινήτους, οἵτινες παρίστανται ὡς ἀπολειθωμένοι μάρτυρες τῶν φοβερῶν κινήσεων τῆς θαλάσσης, καὶ αἰσθάνονται τὰς ἐκπνεούσας πρὸ τῶν ποδῶν των. Μόνο οἱ ὑπερμεγέθεις καὶ ἀπρόσιτοι οὗτοι ὄγχοι τῆς παρχίης φαίνονται ἄξιοι νὰ δεσπόζωσι τοῦ μεγάλου θεάματος. Πλησίον αὐτῶν καὶ ἀπέναντι τῆς θαλάσσης ἱστάμενος ὁ ἄνθρωπος βλέπει ἐκυτὸν οὕτω μικρὸν, ὥστε κατκντᾷ νὰ νομίζῃ ὅτι ἀπώλεσε τὴν ὑπαρξίν του καὶ νὰ αἰσθάνεται ἐκυτὸν ἐνούμενον μετὰ τῆς συγκεχυμένης ζωῆς, ἥτις πλανᾶται ἐπὶ τοῦ θορύβου τῶν κυμάτων.

Εἶχον κατὰ μικρὸν ἀνέλθει μέχρι τοῦ ὑψηλοτάτου ὄροπεδίου, ἔνθα ὑψοῦνται αἱ σημεῖαι, αἱ ἀγγέλλουσαι εἰς τὰ μακρόθεν ἐρχόμενα πλοῖα τὰς κατὰ τὰς διαφόρους ὥρας κινήσεις τῶν κυμάτων ἐπὶ τῆς παρχίης, ἔνθα οἱ φάροι ἀνάπτονται κατὰ τὴν ἀφίξιν τῆς νυκτός, ὡς διηνεκές ἄστρον ἀνὰ τὸ ἄπειρον σκότος. Ὁ μεγαλοπρεπὴς ἀστὴρ τῆς ἡμέρας μετεωρίζετο ἔτι ἐρυθρόχρους ἐντὸς τῶν πορφυρῶν νεφῶν, εἰ καὶ εἶχε δύσει ἀπὸ τῆς Ἀφρῆς, ὅπισθεν ἐμοῦ κειμένης, καὶ ἀπὸ τῶν ὀμβλῶν παρχιῶν, αἵτινες περιστρέφουσι τὰς εἰς τὴν θά-

Authorized licensed use limited to: 172.21.0.5.

Downloaded on 14/05/2024 06:14:44 UTC from Psifiako Apothetirio Dimosias Istori
Restrictions apply.

λασσαν ἐκβολὰς τοῦ Σηκουάνη. Ἀνωθεν ὁ γλυκύς οὐρανὸς μὲ περιέβαλλε διὰ τῆς δικυγείας αὐτοῦ. Κάτωθεν ἡ ἐρείκη γέμουσα ἐντόμων περὶπτύχμενων ἀναπετάννυε τὸ ἀρωματῶδες αὐτῆς στρῶμα. Προεχώρησα μέχρι τοῦ ἀποκρήνου χείλους τῆς κάτωθεν βαθείας χαινώσης ἀβύσσου. Κατὰ τὸ ἄκρον τοῦ ἀποτόμου ἀκρωτηρίου τὸ ὄμμα ἐπισκοπεῖ τὴν ἀπειρίαν τῶν θαλασσῶν, ἥτις ἐξαπλοῦται ἀριστερόθεν ἀπὸ τοῦ νοτιοανατολικοῦ πρὸς τὸ βορειοδυτικόν, ἃν δὲ τὸ βλέμμα ἀτενίσῃ πρὸς τὰ κάτω, ἀφανίζεται εἰς τὰ βάθη τῶν πρασίνων κρημνῶν, λόφων καὶ θάμνων, τραχέος τάπητος, ἐξηπλωμένου τριζκόσια βήματα κάτωθεν τοῦ ὀχυρώματος τούτου. Ὁ μυκηθμὸς τῶν κυμάτων μόλις ἀνέρχεται ἕως ἐκεῖ, καὶ τὸ οὗς δὲν ἀντιλαμβάνεται ἢ ἀμυδροῦ τινος καὶ ψιθυρίζοντος θορύβου, ἀποφερομένου ὑπὸ τοῦ ἀγέμου.

Ἐλπε σιγὴ τὸ μακρόθεν ἐρχόμενον τοῦτο τῆς θαλάσσης ἄσματος.—Ἡ φύσις ἦτο προσεκτικὴ εἰς τὸ τελευταῖον χαῖρε, ὅπερ ὁ ἡγεμὼν τοῦ φωτὸς ἀπηύθυνε πρὸς τὸν κόσμον, πρὶν κατέλθῃ ἀπὸ τοῦ θρόνου αὐτοῦ καὶ ἀφανισθῇ ὑπὸ τὸν ὑγρὸν ὀρίζοντα. Γαληνιαία καὶ σύννομα παρίστατο τῇ πεγκασμίᾳ προσευχῇ τῶν ὄντων· διότι ταῦτα προσηύχοντο τὴν ἀγίαν αὐτῶν προσευχὴν τῆς εὐγνωμοσύνης, δεχόμενα τὸ τελευταῖον βλέμμα τοῦ ἀγαθοῦ Ἡλίου. Ἀπαντα, ἀπὸ τῆς γλυκείας καὶ ἐρημικῆς μεδούσης, ἀπὸ τοῦ πορφυροκεντήτου ἄστρου τῆς θαλάσσης μέχρι τῶν θορυβωδῶν ἀκρίδων, μέχρι τῆς χιονώδους ἀλκυόνος, ἅπαντα θρησκευτικῶς ἡύχα-

ρίστουν αὐτῷ. Καί ἦτο θυμίαμα ὑψούμενον ἐκ τῶν ὑδάτων καὶ τοῦ βουνοῦ· καὶ ἐφαίνετο ὅτι οἱ συγκεκριμένοι μυκήθμοι τῆς παραλίας, ἡ αὐρὰ ἡ πνέουσα ἀπὸ τῆς ἡπείρου, ἡ ἀρωματώδης ἀτμόσφαιρα, τὸ φῶς τὸ ὠχρίων ἐν τῇ γαλήνῃ τοῦ κυανοῦ οὐρανοῦ, ἡ ἀνάψυξις τῶν φλογῶν τῆς ἡμέρας, ὅτι τὰ πάντα εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο εἶχον συνείδησιν τῆς αὐτῶν ὑπάρξεως, καὶ συμμέτειχον μετ' ἀγάπης τῆς παγκοσμίου ταύτης λατρείας. . . .

Μετὰ τοῦ ὁλοκαυτώματος τούτου τῆς Γῆς ἡνοῦντο ἐν τῇ διανοίᾳ μου αἱ ἀμοιβαῖαι ἑλξεις τῶν κόσμων, οὐ μόνον ἐκεῖναι, αἰτίνες πλησιάζουσι καὶ ἀπομακρύνουσιν ἐναλλὰξ τὴν σφαῖραν ἡμῶν ἀπὸ τῆς ἡλιακῆς ἐστίας, ἀλλ' ἔτι αἱ συμπάθειαι πάντων τῶν ἀστέρων τῶν φερομένων διὰ τῆς ἀπειρίας τῶν οὐρανῶν. Ὑπεράνω τῆς κεφαλῆς μου διεχέοντο αἱ ὑπέρταται ἀρμονίαι καὶ αἱ γιγντώδεις μετακινήσεις τῶν οὐρανίων σωμάτων. Ἡ Γῆ ἀποβῆσα ἄτομος ἐκυμαίνετο ἐν τῷ ἀπείρῳ. Ἀλλ' ἐκ τῆς ἀτόμου ταύτης πρὸς πάντας τοὺς ἡλίους τοῦ χώρου, πρὸς ἐκείνους, ὧν τὸ φῶς διανύει μυριάδας ἑτῶν, ὅπως ἔλθῃ μέχρις ἡμῶν, πρὸς ἐκείνους, οἵτινες ἀγνώστοι κεῖνται πέραν τῆς δυνάμεως τῆς ἀνθρωπίνης ὀψείας, ἡσθιχόμην ἀόρατον δεσμὸν συνδέοντα ἐν τῇ ἐνότητι μιᾶς μόνης δημιουργίας σύμπαντος τοὺς κόσμους καὶ συμπάσας τὰς ψυχάς. Καὶ ἡ ἀπειρος προσευχὴ τοῦ ἀμέτρου οὐρανοῦ εἶχε τὴν ἡχὴν, τὴν στροφὴν, τὴν ὀρατὴν παρὰ τῶν αὐτῆς ἐν τῇ τῆς γῆνης ζωῆς, ἥτις ἐπᾶλλε πέριξ ἐμοῦ ἐν τῷ θορόβῳ τῆς θαλάσσης, ἐν

Authorized licensed use limited to: 172.21.0.5.

Downloaded on 14/05/2024 06:14:44 UTC from Psifiako Apothetirio Dimosias Istoriki
Restrictions apply.

τοῖς ἀρώμασι τῆς παρκλίκης, ἐν τῷ τελευταίῳ φθέγματι τοῦ πτηνοῦ τῶν δαυδῶν, ἐν τῇ συγκεχυμένῃ μελωδίᾳ τῶν ἐντόμων, ἐν τῷ κινουμένῳ συνόλῳ τῆς σκηνηῆς ταύτης καὶ μάλιστα ἐν τῷ θαυμασίῳ φωτισμῷ τοῦ λυκαυγοῦς ἐκείνου.

Ἔβλεπον. . . ἀλλ' ἤμην τόσον μικρὸς ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ἔργου τῆς χάριτος ταύτης, ὥστε τὸ μεγελεῖν τοῦ θεάματος μὲ κατέβλεπεν ἡσθάνθη ἐμυτὸν λειποθυμοῦντα πρὸ τῆς ἀπειρίας τῆς φύσεως. Αἶφνης μοὶ ἐφάνη ὅτι δὲν ἡδυνάμην οὔτε νὰ ὁμιλήσω, οὔτε νὰ διανοηθῶ.—Ἡ εὐρεῖα θάλασσα ἔφρουγεν ἐν τῷ ἀπείρῳ κενῷ.—δὲν ὑπῆρχον πλέον, καὶ οἱ ὀφθαλμοί μου ἐκαλύφθησαν ὑπὸ πέπλου. Καὶ ἐπειδὴ αἱ παρειαί μου ἦσαν κατὰβρεχτοὶ ὑπὸ δακρύων, χωρὶς νὰ εἰδεύρω διὰ τί ἐκλαίον, ἡσθάνθη ἐμυτὸν πίπτοντα εἰς τὰ γόνατα πρὸ τοῦ οὐρανοῦ, εἰς τὰ γόνατα καὶ κεκλιμένον, τὴν κερκλὴν ἔχοντα ἐντὸς τῶν χόρτων.—Ἡ θάλασσα ἔφρουγεν ἐν τῷ ἀπείρῳ κενῷ καὶ τὰ ὄντα ἐξηκολούθουν τὴν προσευχὴν αὐτῶν.

Καὶ ὁ Ἥλιος, πηγὴ τοῦ φωτός τούτου καὶ τῆς ζωῆς ταύτης, ἐπέβλεψε τὸ τελευταῖον ἀπὸ τοῦ ὀρίζοντος τῶν θαλασσῶν. Καὶ ἀφοῦ ἐδέχθη τὴν λατρεῖαν ταύτην πάντων τῶν ὄντων, ἦν οὐδὲν διανοήθη νὰ τῷ ἀρνηθῇ, ἐφάνη εὐχαριστούμενος ἐκ τῆς ἡμέρας ἐκείνης καὶ κατήλθεν μετὰ δόξης πρὸς τὸ ἡμισφαίριον ἄλλων λαῶν.

Τότε σιγὴ βραθεῖα ἐγένετο ἐν τῇ φύσει. Νέφη πορφυρὰ καὶ χρυσαῖα ἐτάπησαν πρὸς τὴν βασιλικὴν δύ-

σιν καὶ ἔκρυψαν τὰς τελευταίας ἐρυθρὰς ἀκτῖνας. Τὸ λυκόφως κατέβη ἀπὸ τοῦ οὐρανοῦ. Τὰ κύματα κατεπράχυνθησαν, διότι ὁ ἄηρ, ὅστις τὰ ἔφερεν ἐπὶ τῆς ἀκτῆς, εἶχε κοπῆσαι. Τὰ μικρὰ πτερόμενα ὄντα ἀπεκοιμήθησαν. Καὶ τὸ ἄστρον, τὸ πρόδρομον τῆς νυκτός, ἀνήθη ἐν τῷ αἰθέρι.

«ὦ μυστηριῶδες, Ἀγνωστον! ἐφώνησα, Μέγιστον! Ἀπειρον Ὀν! τί εἴμεθα λοιπόν; Ὑπέρτατε Δημιουργέ τῆς ἁρμονίας! τί λοιπὸν εἶσαι ἂν τὸ ἔργον σου εἶνε οὕτω μέγα; Δεῖλαιοι, ἀνθρώπινοι σκώληκες, οἵτινες θαρροῦμεν ὅτι σὲ γνωρίζομεν! ὦ Θεέ! ὦ Θεέ! ἄτομοι, μηδὲν! πόσον εἴμεθα μικροί! πόσον εἴμεθα μικροί! πόσον εἴμεθα μικροί!

«Πόσον εἶσαι μέγας! Τίς λοιπὸν ἐτόλμησε τὸ πρῶτον νὰ σὲ ὀνομάσῃ; Τίς εἶνε ὁ ἄφρων οἰηματίας, ὅστις τὸ πρῶτον ἐπεχείρησε νὰ σὲ ὀρίσῃ! ὦ Θεέ! ὦ Θεέ μου! πικροδύναμις καὶ ἄπειρος ἀγάπη! ὕψιστος καὶ ἀκατανόμηστος ὑπεροχή!

«Καὶ ποῖον ὄνομα νὰ δώσωμεν εἰς ἐκείνους, οἵτινες σὲ ἀρνοῦνται, εἰς ἐκείνους, οἵτινες δὲν πιστεύουσιν εἰς Σέ! Εἰς ἐκείνους, οἵτινες ζῶσιν μακρὰν τῆς δικαιοσύνης Σου, εἰς ἐκείνους, οἵτινες δὲν ἡσθάνθησάν ποτε τὴν παρουσίαν Σου, ὦ Πάτερ τῆς φύσεως!

«ὦ σὲ ἀγαπῶ! σὲ ἀγαπῶ! ὑπερτάτη καὶ ἄγνωστος Αἰτία. Ὀν, ὅπερ οὐδεμία λέξις ἀνθρωπίνη δύναται νὰ ὀνομάσῃ, σὲ ἀγαπῶ ὦ θεὸς Ἀρχή! ἄλλ' εἴμι οὕτω μικρὸς ὥστε ἀγνοῶ ἂν μου ἀκούεις. . . .»

Authorized licensed use limited to: 172.21.0.5.

Downloaded on 14/05/2024 06:14:44 UTC from Psifiako Apothetirio Dimosias Istoriki
Restrictions apply.

Ἐν ᾧ αἱ σκέψεις αὐταὶ ἐξήρχοντο τῆς ψυχῆς μου, ὅπως ἐνωθῶσι μετὰ τῆς μεγαλοπρεποῦς διαθεβαιώσεως πάσης τῆς φύσεως, νέφη τινὰ ἀπεχώρῃσαν τῆς δύσεως καὶ ἡ χρυσῇ ἀκτινοβολίᾳ τῶν φωτισθέντων αἰθέρων ἐπλημμύρησε τὸ βουνόν.

«Ναί! ἀκούεις μου, ὦ Δημιουργέ! σὺ ὁ δίδων εἰς τὸ μικρὸν τοῦ ἀγροῦ ἄνθος τὸ κάλλος καὶ τὸ ἄρωμά του! Ἡ φωνὴ τοῦ Ὀκεανοῦ δὲν καλύπτει τὴν ἰδικήν μου, καὶ ἡ διάνοιά μου ἀνέρχεται εἰς Σέ! ὦ Θεέ μου! μετὰ τῆς προσευχῆς τῶν ὁλῶν.»

Ἀπὸ τοῦ ὕψους τοῦ ἀκρωτηρίου, ἡ ὄρσις μου ἐφικνεῖτο πρὸς δυσμὰς ὅπως καὶ πρὸς ἀνατολὰς, ἐπὶ τε τὴν κοιλάδα καὶ τὴν θάλασσαν· στρέψας τὸ βλέμμα εἶδον τὰς πόλεις τῶν ἀνθρώπων ἡμικοιμωμένους ἐν τῷ οἰκητηρίῳ αὐτῶν.

Ἐν τῇ Ἀδρῇ αἱ ἐμπορικαὶ ὁδοὶ ἐφωτίζοντο, καὶ πορρωτέρω, ἐπὶ τῆς ἀντιθέτου πλευρᾶς, ἐν Τρουβίλλῃ, τὸ ἄρμα τῆς τρυφῆς ἀνῆπτε τοὺς φανοὺς του.

Καὶ ἐν ᾧ ἡ φύσις παρίσκατο ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, ὅπως χειρετίσῃ τὴν ἀποστολήν ἐνός τῶν πιστῶν αὐτοῦ ἀστέρων, ἐν ᾧ πάντα τὰ ὄντα συνήνουν τὰς προσευχὰς αὐτῶν, καὶ τὸ τρέμον τῆς θαλάσσης κύμα ἦνῶνε μετὰ τῆς αὔρας τῆς ἐσπέρας τὴν εὐγνωμοσύνην κατὰ τὸ τέρμα τῆς ὥραίας τυχύτης ἡμέρας· ἐν ᾧ τὸ δημιουργηθὲν ἔργον ἄψυχον καὶ σύννουον προσεφέρετο πρὸς τὸν Δημιουργόν· τὸ πλάσμα τὸ ἔχον ἀθάνατον καὶ ὑπεύθυνον ψυχὴν, — τὸ προνομιοῦχον Ὀν τῆς δημιουργίης, — ὁ ἐκπρόσωπος τῆς διανοίης, — ὁ Ἀνθρώπος ἔξῃ ἐκεῖ

πλησίον, ἀνέλγητος πρὸ τῆς λαμπρότητος ταύτης
καὶ ἐτοιμαζόμενος πρὸς τὰς τέρψεις τῆς προσεγγιζού-
σης ἐσπορας.

ΤΕΛΟΣ

Authorized licensed use limited to: 172.21.0.5.

Downloaded on 14/05/2024 06:14:44 UTC from Psifiako Apothetrio Dimosias Istoriki
Restrictions apply.

ΠΑΡΟΡΑΜΑΤΩΝ ΔΙΟΡΘΩΣΙΣ

Ἐν σελίδι 25, στίχῳ 44, ἀνάγνωθι Molleschott—σ. 32, 6. *raisonnable*—σ. 43, 6. ἀντίστροφον—σ. 48, 16 ἡμῶν—σ. 49, 49 συνδυαζομένων—σ. 44, 24 ἄξονες—σ. 51, 4 σταθεράς—σ. 51, 7 συνδυασμοῦ—σ. 51, 20 Θεοῦ ; »—σ. 52, 7 ἐπενήργησεν—σ. 52, 12 σύμφυτον—σ. 53, 26 Si—σ. 59, 16 κυδερνᾷ—σ. 60, 5 πορειῶν—σ. 61, 4 λόγου—σ. 63, 1 συνδυασμῶν—σ. 71, 25 αἰσθητοῦς—σ. 72, 22 κλιμαξ—σ. 73, 24 Despretz—σ. 78, 3 ἀπορροφᾷ—σ. 102, 1 ἡμῶν)—σ. 104, 16 εἶδομεν—σ. 104, 26 εἶδομεν—σ. 111, 24 πνεύματος)—σ. 127, 17 εἴμεθα—σ. 128, 1 ἁμῶν—σ. 133, 26 αὐτῶ—σ. 144, 6 κράνεια—σ. 145, 27 μεσαιῶν—σ. 148, 22 πρὸς—σ. 149, 29 des—σ. 154, 9 ἡ σφίγξ—σ. 172, 25 κατασκευαστῆς—σ. 181, 26 τὰς αὐλακας—σ. 182, 29 Pensée, et—σ. 185, 41 Δότε μοι—σ. 188, 22 Παρατήρει—σ. 196, 5 γεννᾷν—σ. 194, 15 Ἀρισταίου—σ. 191, 18 Ἀρισταῖος—σ. 191, 22 Aspiciunt liquefacta . . . per—σ. 192, 23 Stridere—σ. 193, 24 φυσιοδίφει—σ. 198, 15 Mantegazza—σ. 200, 18 ἐγγχυματικῶν—σ. 201, 1 καταδροχισθῆ—σ. 201, 25 ἐμφανίζειται—σ. 209, 17 διαδιδράσκει—σ. 200, 6 πλεονάζει τὸ ἡδύον ἢ θη—σ. 228, 25 Lyell—σ. 229, 17 γενεῶν τινῶν—σ. 232, 20 τῆς—σ. 235, 24 ἄλυσις—σ. 237, 14 ἀλύσεις—σ. 238, 15 Gray—σ. 240, 3 ἀρχὴν ἀντὶ ὑπαρξίν—σ. 240, 7 ἀκτινωτῶν ἀντὶ ἀσπονδύλων—σ. 243, 7 κιμπάζης—9 κιμπάζην—10 κιμπάζῃ—σ. 245, 1 ἀπὸ τῆς ἀρχῆς—σ. 247, 26 Πλινίου—σ. 260, 26 βιβαιοῦντας—σ. 261, 8 ἐπιγραφόμενον—σ. 262, 9 ἐν οἰοδήποτε—σ. 268, 8 τινὲς—σ. 268, 49 2 μέτρων—σ. 268, 24 14μ—σ. 271, 7 ἐπειδὴ καταλείπουσι—σ. 274, 29 Gehirn—σ. 272, 3 Huarte—σ. 284, 6 προδοποιήσωσι—σ. 287, 4 ἐπὶ Ναπολέοντος—σ. 292, 13 ὑπὸ ἀντὶ ἀπὸ—σ. 292, 29 Gelbidete—

σ. 294, 10 Nicole—σ. 294, 47 Scheffler—σ. 297, 25 ἐν τῇ
βαθύτητι—σ. 301, 16 εἰμεθα—σ. 316, 13 εἰμεθα—σ. 321, 4
εἶπητε—σ. 524, 18 κικρυμένας,—σ. 326, 18 εἰμεθα—σ. 327,
2 εἰμεθα 11, εἰμεθα—σ. 329, 6 εἰμεθα—σ. 330, 11 τῷ ὄντι—
σ. 335, 16 Cabanis—σ. 356, 13 χαιρετίσωμεν—σ. 358, 16
Auge—σ. 358, 21 Haüy—σ. 358, 28 πολεμῶ—σ. 360, 8 μι-
γάλους ἀθλητάς—σ. 364, 15 οὐδαμοῦ—σ. 367, 19 ἀντὶ—
σ. 368, 15 ἀντὶ—σ. 373, 22 ὠφείλομεν—27 ὠφείλομεν—σ.
375, 6 ζοφωδιστάτη—σ. 376, 16 ἐννοοῦσιν—σ. 382, 24 ἐνεργε-
στέρας—σ. 397, 17 κατασκευάζη—σ. 400, 22 ἐκστάσεων—σ.
404, 1 ἐνόησας—σ. 403, 5 ἂν ἔχουσι—σ. 406, 28 σπουδαίω—
σ. 409, 6 ἂν ὑπάρχει—σ. 415, 2 πνευματισμοῦ ἂς—σ. 424, 4
Geist—σ. 429, 4 ἀκτίνων του—σ. 430, 24 πλεονάζει τὸ τὸν—
σ. 431, 12 φύσεως—σ. 432, 20 μέρος—σ. 432, 25 οὐδὲ τὸ ἐ-
λάχιστον—σ. 437, 28 ἀναστρεφόμενων—σ. 439, 16 διεγείρουσι—
σ. 441, 7 27, 720 000—σ. 446, 24 ἀνθρωπίνης—σ. 447, 11
ἐννοῦν—σ. 447, 17 ὡς ὁ κόσμος—σ. 452, 13 ἀπορροφῶσαν—σ.
462, 17 γινώσκωμεν—σ. 466, 24 Lamarck—σ. 471, 19 ἀρκού-
μενοι—σ. 475, 6 Forster—σ. 483, 15 παρ' ἡμῶν διάφορα—σ.
486, 17 φυσιοδοῦμαι—σ. 486, 20 χονδρώδης—σ. 494, 8 περιε-
γίας—σ. 495, 26 ὅθεν ἐδόθη—σ. 501, 40 προϋπῆθεν—σ. 503,
19 οὐδὲ ἀντὶ οὗτε—σ. 503, 20 Lamarck—σ. 507, 2 ρύγχους—
σ. 509, 7 ὅτι—σ. 515, 14 ἐξυπνίσαις του—σ. 524, 6 συνα-
πολεσθῶ—σ. 528, 24 εἶδομεν—σ. 529, 23 ἀντικαθιστῶν—σ.
533, 12 ὠκεανῶν, κάκει—σ. 543, 4 ἄτινα—σ. 558, 17 εἰκονο-
κλαστῶν—σ. 560 14 διδασκαρικῶς σ. 590, 19 ἐξυπνίσαις—σ.
591, 26 ἡμᾶς.

Σ. 120, 19 ζωῆς ἀνὺ ὑποστιγμῆς—σ. 121, 17 ὥρων—σ.
147, 22 ἐτοιμασθῶ—σ. 262, 12 αὐτῶν—σ. 267, 17 λοῦσθαι—σ.
269, 10 ἰχθυόων—19 διανοίας—20 σχέσεις—22 ζῶα—σ. 312,
12 προσωπικῶς ἐγώ—σ. 352, 28 ἐθνῶν.

Ὁμοίαις στιξεῖς, καθ' ἃς ἡ ὑποστιγμὴ πλεονάζει ἢ ἐλλείπει, δὲν
σημειοῦμεν, ὡς δυναμίδας εὐκόλως νὰ παρατηρηθῶσιν ὑπὸ τοῦ
ἀναγνώστου.

Authorized licensed use limited to: 172.21.0.5.

Downloaded on 14/05/2024 06:14:44 UTC from Psifiakó Apothetirio Dimosias Is

Restrictions apply.

Δημόσια Φαρμακείο Ψιφιακού Δημοσίου

Downloaded on 14/05/2024 06:14:44 UTC from Ipsifako Apothetiko Dimosias Istotik

Downloaded on 14/05/2024 06:14:44 UTC from Ipsifako Apothetiko Dimosias Istotik

Authorized licensed use limited to: 172.21.0.5.

Downloaded on 14/05/2024 06:14:44 UTC from Psifakio Apothemio Dimotias Istoriki
Βιβλιοθήκη Ελληνικής Δημοκρατίας

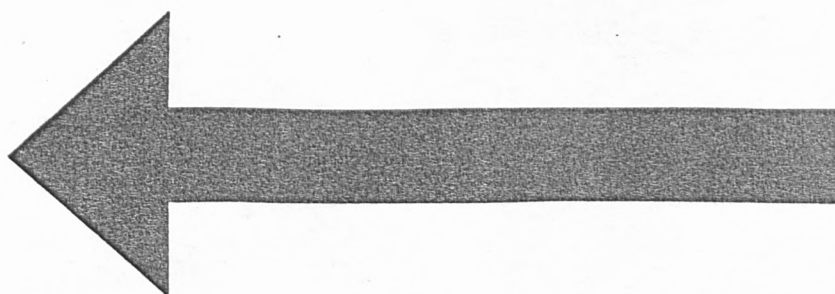
Restrictions apply.

Authorized licensed use limited to: 172.21.0.5.

Downloaded on 14/05/2024 06:14:44 UTC from Psihiko Apolimen Zivisrion

Restrictions apply.

ΤΕΛΟΣ

Δημόσια Ιστορική Βιβλιοθήκη Ζαγοράς

Authorized licensed use limited to: 172.21.0.5.

Downloaded on 14/05/2024 06:14:44 UTC from Psifiako Apothetirio Dimosias Istorikis Vivliothikis Zagoras.

Restrictions apply.